

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XXI
E
7
NAPOLI

THESAVRVS VARIARVM LECTIONVM VTRIVSQVE IVRIS.

In Tres Libros Distinctus,

AVCTORE D. GVIDO PANCIROLA REGIENSI,
Viro sua ætate præstantissimo, literarum in omni genere versato, & in felicissimis TAVRINENSI, ac postea PATAVINO Gymnasijs lectionum Vespertinarum interprete summo ac primario.

IN QVIBVS ABDITARVM QVAESTIONVM LECTIONES HABENTVR, **quæ adhuc vel latuerunt, vel adeo dispersæ erant, vt quam difficilime reperiri possent.**

ANTIQVITATES ROMANI, ET CONSTANTINOPOLITANI IMPERII, nec non vtriusque potentia longe maxima, ex fide recondita vetustatis luculenter traduntur.

Legum quamplurimarum intricatissimi sensus non solum elegantissimè & neruose ex ipsis Sacrosancta Iurisprud. adytis eruuntur; sed etiam innumera earum antinomia singulari modo inter se conciliantur.

Ponderum præterea, mensurarum & numismatum ratio ad nostra tempora exactissime & fidelissime excutitur atq; examinatur, vbi monstrosa nonnullorum diuitia & sumptus consideranda proponuntur.

Vectigalium quoque origo, eorumque causa & diuersa species ex antiquitatis monumentis non minus erudite, quam dilucide pertractantur.

CVM MVLTIS ALIIS NON MODO LECTV DIGNISSIMIS, VERVM ETIAM in humaniori literatura & IVRIS studio versantibus vtilissimis, ac pernecessarijs.

DEMVM HERCVLIS EX FRATRE NEPOTIS, I. V. DOCT. OPERA ac summa diligentia manuscriptum ab omni labe emaculatum, & in lucem editum,

SVPERIORVM PERMISSV ET PRIVILEGIO.

VENETIIS, MDCX.

Apud Ioannem Guerilium.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ALEXANDRO S. R. E. CARD. ESTENSI. AC REGII MVTINARVMQVE DVCIS FRATRI,

Hercules Pancirolus I. C. Regiensis. F. P.

EREBAR sanè, nec immeritò Princeps Illustrissime, ne postremus hic Guidi Panciroli patrui mei laborum, vigiliarumque fructus, Variarum Lectionum Thesaurus nuncupatus in àmplissimam tui nominis lucem prodire pertimesceret. Deterrebat Regia tui vultus Maiestas humilitatem meam ab eo conando, quod in præsentia molior. Vicit tamen timorem amor, & illa non minus benigna probis, quàm seuera improbis innata tua clementia animum erexit, allexitque meum, vt hoc qualecunque munus tibi vtique optimo Iure debitum offerre non dubitarem. Quantula enim exigui huius laboris esset gloria, quem in perquirendis abditarum quæstionum lectionibus, dispersis, congregandis, enodandis difficilioribus ipse deuorauit, si priuato contenta suffragio intra domesticorum parietum latebras abstrusa iaceret sine commendatione sui Principis. Fidenter igitur tibi munusculum hoc dono, dicoque Alexander Cardinalis, cui profectò debetur, non modo ob singulare patrocinium, quo Regium tuum peramanter paternèque complecteris, sed etiam pro maiorum meorum erga Estensem familiam obseruantia, meique in primis patrui, qui Amplissimam domum tuam, ac te potissimum incredibili quodam studio suspexit, ac coluit. Vnde videlicet illud profluet, vt quæ à te vno probabuntur, approbentur à cæteris. Tu verò pro animi tui humanitate quæso patere libenter, vt meum hoc qualecunque est munus firmissimi nominis tui immortalitate roboretur. Quandoquidem Estensis fœlicitatis innixum præsidijs tamdiu sine dubio viuet, quamdiu viuet æternitas. Vale.

INDEX CAPITVM.

QVÆ IN HOC THESAVRO VARIARVM LECTIONVM

D. Guidi Pancirolæ continentur.

De

De

LIBER TERTIVS.

F I N I S.

Gli Eccellentissimi Signori Capi dell'Illustrissimo Consiglio di Dieci infrascritti hauuta fede dalli Signori Riformatori del Studio di Padoua per relatione delli due à ciò deputati, cioè del Reuerendo Padre Inquisitor, & del Circ. Secretario del Senato Gio. Marauegia con giuramento, che nel Libro intitolato Guidi Panciroli Regiensis, tam variarum Lectionum Thesaurus, non si troua cosa contra le leggi, & è degno di stampa, concedono licenza, che possi esser stampato in questa Città.

Dat. Die 15. Iulij 1610.

D. Bertucci Valier.
D. Nicolò Bon. } *Capi dell'Illustriss. Cons. di Dieci.*
D. Lunardo Mocenigo.

Illustriss. Cons. X. Secret.
Leonardus Otthobonus.

1610. adì 28. Luglio.
Registrato in Libro à carte 52.
Io. Baptista Breatto Officij Contra Blasph.

INDEX

INDEX
PRÆCIPVARVM RERVM, QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

Almu-

Argenti

B

Bona

Coro-

D

Quiris

L

Legi-

Missa

Qua-

c Sigilla

V

X

FINIS.

INDEX
CAPITVLORVM ET LEGVM
QVÆ IN HOC THESAVRO
VARIARVM LECTIONVM
Domini Guidi Panciroli ſunt declarata.

§. 1,

IVRA CORRECTA, SEV emendata.

IVRA CONCILIATA.

IVRA ABROGATA.

FINIS.

THESAVRI VARIARVM LECTIONVM

D. GVIDI PANCIROLI REGIENSIS. I. V. DOCTORIS CELEBERRIMI,

LIBER PRIMVS.

De titulis dignitatum Ecclesiasticarum. Cap. I.

A TITVLI, de quibus dicturi sumus, non personis, aut familijs, sed gradibus quarundam Dignitatum tribuuntur. Hi Romanæ Reip. temporibus nunquam in vsu fuere, & aliquandiu etiam sub Imperatoribus incogniti manserunt; etsi enim aliquis olim Illustris, aut Clarissimus vocabatur, id virtutis, aut scientiæ epithetum erat, non honoris, aut dignitatis significatio. Itaque cùm M. Tullius, aut alij Senatum, Coss. vè nominant Amplissimos, a non proprius Senatus Titulus, sed splendoris magnitudo, & ordinis grauitas indicatur. De ijs ergo, qui gradū dignitatis denotant, acturi ab Ecclesiasticis exordiemur.

Ante Constantinum Cæsarem raro admodum legimus Episcopos, aut Pontifices Titulo aliquo honestatos fuisse, siue quod pauciores habemus ante illa tempora Ecclesiasticos scriptores, quos nominare testes ad hanc causam liceat, siue quòd inter sæuas Cæsarum, & Tyrannorum in Christianos persecutiones Episcopi, & Ecclesiæ Pastores in latebris deli-
B tescents speciosa nomina respicere non poterant. Propterea D. Cyprianum legimus literis, quas ad Cornelium Rom. Pontif. scribit, eum proprio tantum nomine salutare. *Cyprianus, inquit, b Cornelio fratri salutem.* Postquam verò Constantinus Christianam religionem palam professus est, pace Ecclesiæ Dei reddita, etiam illi Præfectis summi, vt decebat, honores haberi cæperunt. Itaque Ecclesiastici ordinis viri tum à se inuicem, tum ab alijs honorificis nominibus sunt insigniti: nam D. Hieronymus non tantum Damasum Rom. Pontificem Dominum, & Beatissimum appellat, c sed & ipsum pariter D. Augustinum, d à quo ipse vicissim Dominus & Sanctissimus resalutatur, e quanquam nec deerant ea ætate, qui prisco Romanorum more Episcopos, ad quos scribebant familiariter, nullo apposito epitheto compellabant, vt D. Ambrosius, cuius ferè eiusmodi sunt literarum inscriptiones. *Ambrosius Felici Episcopo Comensi, f item Sabino Episcopo salutem.* g Apud Græcos ve-
C rò frequentissimè, & ferè semper legimus eos Titulo Beatissimi, Religiosissimi, Deo amabilis, Dilectissimi, aut Sanctissimi honestari, vt apud Cyrillum, & Basilium, h & in iure nostro id sæpè conspicitur. i Id clarius exprimit D. Ioannes Chrysostomus, *Hæreticus, inquit, k vehementissimus in tempore persecutionis loquens cum Pontifice nec eum vocat Pontificem, nec Archiepiscopum nec Religiosissimum, nec Sanctum, sed quid? Reuerentia tua, Sapientia tua, Prudentia tua, & nomina illi adducit communia eius negans auctoritatem.* Hæc ille.

Tãdem verò Rom. Pontifex præclariori, quam cæteri, Titulo est appellatus. Eius enim Maiestate, quam Constantinopolitani Patriarchæ labefactare aliquando conati fuerant, extra omnem controuersiam posita, factum est, vt solus Beatissimi, atque Sanctissimi Titulos retinuerit: cæteri verò inferioris ordinis Episcopi, & Patriarchæ Reuerẽdissimi, & Ve-

a L. si cui. 49. de conc. & demonst. & l. 1. C. de tutor. Illustr.

b Epist. 41. seu lib. 2. epist. 11. & Epist. 42. seu lib. 2. Epist. 10. & Epist. 43. seu lib. 2. epist. 9. & alibi.

c Epist. 57. 58. 123. 125. 141. 145. & 146.

d Epist. 8. 9. 10. 12. 15. 19. & 28.

e Epist. 11. 13. 14. 17. 18. 25. & 30.

f Lib. 1. epist. 5.

g Lib. 6. Epist. 36.

h Epist. 74. 86.

i In Proem. Digest. ad fin. in l. parabolani. l. nullis. l. vlt. C. de episc. & cler. in epist. nos reddentes. C. de sum. Trinit. & fid. Cath. & in aut. de sanctiss. episc. seu Nouell. 123.

K In Homelia. In Psal. 13.

nerabilis honore contenti fuere; Dei autem amabilis appellatio in desuetudinẽ abijt, Cæterũ Sanctissimi, & Beatissimi nomina ab Imperatoribus descendere videntur, qui olim, vt A
Venerandi, Sanctissimi nominabantur. *a* Sed & liberti patronos Sanctissimos appellabãt, *b* Sanctæ aũt personæ vocantur, quæ non sunt violandæ, & quodãmodo diuinæ; *c* Vnde Theophilus Sanctũ pro honorando interpretatur, *d* Euthymius pro innocente, *Sanctus autem, inquit, e est mundus, & innocens.* Clemens vero Alexandrinus *f* Sanctũ ad Deum vult pertinere, & sacrũ quod in Dei honorẽ factũ, vel Deo oblatũ; vnde merito Pontifices Sanctissimi sunt appellandi. Sanctos etiã filij parentes vocabant, Vopiscus, *Antonio, inquit, g Iusto patri Antonius Tiberianus salutẽ Nunc te sancte pater interesse decuit Senatui amplissimo.* & in alia epistola. *Claudius Capilianus Cereio Metiano patruo salutẽ; Obtinuimus sancte pater, quod semper optauimus.* Liberis enim parentũ, & libertis patronorũ personæ sanctæ videri debent. *h* Beatissimi etiã titulo Romani Principes honestabantur. ita enim D. Ambrosius Gratianũ, *i* Valentinianũ, *k* & Theodosiũ *l* Augustos appellat. Qui tituli in Romanum B
Pontificẽ cũ cæteris Imperij insignibus a Constantino illi cessis sunt translati. *Beatus autẽ, inquit D. Basilius, m est nulli obnoxius perturbationi, & totius expers mæroris, ac tristitiæ, vnde Deus in primis est beatus, cuius ignari, & mundi amantes beatitudinis loco habent diuitias, & bona beare opinantur, indeque dicta putant*, cui adstipulatur l. bonorum appellatio. ff. de verbor. sign. quæ deriuatio vera esse potest, si beare pro prodesse accipiamus.

Nec solum viuentes, sed & defuncti Antistites reuerenter nominabantur, siquidẽ Valentinianus Fabianũ Papã Venerabilis Recordationis virũ appellat, *n* & Anastasius *o* Theophilũ, & Cyrillũ Episcopos Sanctæ Recordationis, & Beatæ Memoriæ, qui honor & alijs præclaris viris habitus esse legitur. Hierius enim Gloriosæ Memoriæ vir prædicatur, *p* quẽ loquendi vsum etiã hodie retinemus, vbi de aliquo insigni viro vita functo sermo incidit.

Si quis etiã cũ Pontificibus loquebatur, vel ad eos scribebat, honoris gratia dicebat, Vestra Sãctitas, aut Beatitudo. *q* Gregorius quoq; Magnus ijsdẽ verbis Anastasiũ Antiochiæ C
Episcopũ appellat, *r* D. Basilius *s* ad Episcopos scribens ait Sanctitatis, Reuerentiæ, Venerationis, Prudentiæ, Pietatis, & Dignitatis tuæ. Ita etiam Nectarium Constantinopolis Patriarcham, & suum successorem D. Gregorius Nazianzenus *t* in quadã epistola, & alios Antistites appellat. Episcopis scribens summus Pontifex quandoque Prudentiam tuam dixit, *u* & Fraternitatem, *x* aut Discretionem. *y* Hæ appellationes nulla lege præcipiũtur, sed à pio vsu, & reuerentia, quæ religiosis, ac sacris viris debetur, prouenit.

De Titulis Imperatorum, & aliorum Principum. Cap. II.

ROmani Principes initio solũ Imperatoris nomen obtinuerũt, qui titulus pro insigni potestatis C. Iulio Cęsari perpetuo Dictatori creato est impositus. Hoc nomine prius Consules, & maiores Magistratus appellabantur, qui insignẽ aliquã victoria ab hostibus retulissent, sed in C. Iulio Cæsare, & alijs Principibus regia potestas significabatur. Vnde quicũq; in Principatu Romanorũ successerũt, Imperatores sunt vocati, sicut Arsacides Reges Parthorũ, Pharaones, & postea Ptolomęi, Reges Aegypti. Octauianus vero ex sñia Munacij Plãci Augustus, id est, supra humanã cõditionẽ Venerandus, decreto Senatus est nominatus, *z* à quo eius successores oẽs Augusti sunt dicti. Raro alio titulo, aut epitheto tũ appellabãtur. Postea paulatim Pij, Inclyti, Fortissimi, Felicissimi, alijsque nominibus nũcupari cęperũt, vt Traianus in marmore Tarracone vocatur. Ibidẽ M. Antoninus Prouidentissimus dicitur, & Inuictus, Clementissimus, & Victoriosissimus; Et Scæuola Sanctissimũ, & Nobilissimũ vocat Imperatorẽ, *a* Paulus, *b* & Papinianus *c* Prouidentissimũ, & Iuris religiosissimũ. Sed id ad mores potius, & maiorũ stẽmata, quã ad Principatus culmen refertur. Primus Serenitatis titulo Gordianus vsus esse reperitur; *d* Iulius Capitolinus quoq; Diocletianũ Serenissimũ appellat, *e* idẽ postea alij obseruarũt; Cõstãtinus, n. Magnus Serenissimũ, vt alij ante fecerãt, se vocauit, *Nostræ Serenitatis iudiciũ, inqt. f*
D
E

In titulo etiã 15. de collat. legũ Rom. cũ Moysis legib. ex codice Gregoriano recitatur Diocletiani cõstitutio ad Iulianũ Procõsulẽ Africę, in qua scribit, *Solertia tua Serenitati nostra obsequndet.* Alij Principes postea & ipsi se, & coniuges passim Serenissimas vocauere, vt Theodosius, & Valentinianus, *g* Zeno Isauricus, *h* Anastasius, *i* & Iustinianus, *k* qui in Nouell. 115. scribit γαλήνοτητα, quam Latini Serenitatem sunt interpretati; *l* significantius Tranquillitatẽ vertit l. 1. C. de noui oper. nunciat. sed vtrunq; pro eodem ponit Dio-

cletianus

a L. 3. ff. de natal. restit. l. Titia Seio. § vlt. ff. de leg. 2. l. penul. ff. ad Senat. Cons. Tertull.
b L. Titia. §. 1. de ann. leg.
c L. Sanctum est. ff. de rer. diuis. §. Sanctæ. Inst. eod. tit.
d Vbi supra.
e In Cãticu Moysi in Deuterono-mio incipiente Attende cœlum.
f Lib. 7. Strom.
g In Floriano.
h L. liberto. ff. de obseq. à liber. patro. præst.
i Lib. 5. epist. 26.
k Lib. eod. epist. 30.
l Lib. eod. epist. 29.
m Homil. in Ps. 1.
n L. quoniam. C. de epis. & cler.
o L. quicunq;. C. de hæret.
p Nouell. 159 seu in aut. Vt restitut. fideicom. vsque ad vnum gradum cõsistant.
q Epist. Nos reddentes. C. de sũm. Trinit. & fid. Cath. & Aut. Vt nullus fabricet Orato ria seu Nouel. 67. & aut. Quomodo oporteat Episcop. in 6. seu Nouel. 6.
r Epist. 3. lib. 7.
s Epist. 7. 50. 51 56. 57.
t Epist. 52. seu 5. in fi.
u c. Cum contingat. de rescri. c. prudentia. de offi. deleg.
x c. dilectus. ca. ad audientiam. 2. de teici.
y c. constitutus. de rescrip. c. 2. & 4. de consuetud. c. cum inter 21. de elect.
z Suet. in Aug. ca. 7. & Dion. in eod.
a L. 3. de natal. res.
b L. Titia Seio. §. vlt. d. leg. 2.
c L. vnum. §. vlt. de leg. 2. & l. pen. C. de his, quib. vt indig.
d L. 2. C. de iur. do mi. impe.
e In Opilio Macrino.
f L. 1. C. quand. Imp. int. pupill. & vid. cogn.
g L. præcipimus. C. de appell.
h L. vlt. C. vbi Sen. vel Clariss.
i L. 1. C. vt nemini lice. in emp. speci. lib. 10. l. competit. C. de præscr. 30. ann.
k L. vlt. C. de quadrienn. præscrip. l. pen. C. de donat. inter vir. & vxor.
l Aut. vt cum de appell. cogn. seu Nouell. 115. §. hæc aute dispositio. & aut. vt diuinæ iuss. seu Nouell. 114.

A cletianus in prædicta constitutione ad Iulianum Proconsulem Africæ. D. quoque Gregorius. Imperarores Serenissimos vocauit. *a* Hoc epithetum, sed in alio sensu Veteres Ioui tribuerũt, qui αἴθριος est vocatus; Apuleius vertit, *b* Serenator; At Romani Principes hoc nomine se tranquillos, ac beatos, & nullius aduersi nubilo turbari posse intelligere voluerunt, pro Serenitate enim Trãquillitatẽ Iustinianus posuit in d.l. 1. C. de no.ope.nunc. quã diximus à Græcis γαληνότατα verti in d. Nouel. 115. Inuenio tamen in Hadriani, & Pij Antonini numis Tranquillitatẽ Augustã impressam, quæ in Hadriani numo est mulier hasta ni xa, in altero dextra temonem regit, sinistra duas spicas tenet, quòd populorum quietem refert. Serenissimi titulus, donec stetit Romanum imperium, proprius Cæsarum fuit, postea Reges, aliique Principes, qui superiorem non agnoscunt, ac Regia, vel alta dignitate fulgent, eo sunt insigniti, ac Serenissimi dicti. Imperio Cõstantinopolim translato Græci Im-

B peratores nouos titulos inuenerunt, primus Magnus Constantinus se Magnificũ nominauit; *c* Optimi, Maximique à Papiniano Seuerus, & Antoninus vocãtur. *d* Gloriosissimus quoque, & Clementissimus à Ioanne Papa Iustinianus est appellatus. *e* Gratianus, Valentinianus, & Theodosius à D. Ambrosio & Beatissimi & Christianissimi vocãtur. *f* Innocẽtius vero III. in Oriente imperantem Illustrissimum vocauit in c. solitæ de maiorit. & obedient. vbi pro Constantino rectè Constantinopolitano est emendatũ, quia Innocentio III. sedente, nullus Constantinus in Oriente imperauit. Balduinum autem intelligit Flandriæ Comitem, aut Henricum eius fratrem, qui tunc Constantinopoli imperarunt, vt Nicephorus Gregora refert; *g* Sed & Pios, Felices, Gloriosos, Victores, & Triumphatores se Imperatores appellarunt, vt Iustinianus. *h*

De se igitur loquentes Imperatores dicere consueuerant, Nostra Serenitas, *i* Tranquil-

C litas, *k* Lenitudo, *l* Lenitas, *m* Clementia, *n* Pietas, *o* Mansuetudo, *p* Magnificentia, *q* nostrum Numen, *r* Cœleste Oraculũ, *s* Sacri affatus, *t* Celsitudo imperialis, *u* Sublimitas, *x* & Excellentia imperialis. *y* Sed hæ appellationes etiã in maiores Magistratus transierunt, de quibus infra dicemus. Supra alios honores celebre visum est nomẽ Maiestatis, quod hodie quoque personis Imperatorũ, & Regũ, vt peculiare, reseruatur; Neque enim adhuc in alios Principes transitũ fecit. Maiestas nihil aliud, quã Magnitudinẽ dignitatis significat, quæ vox Romæ vigente Rep. non modo erga populũ, sed & maiores Magistratus frequentabatur. Nec enim solũ dicebatur Maiestas populi Romani, quẽadmodũ Cicero loquitur, *z* sed & Prætoribus hic honor tribuebatur, *Vbicunque inquit Paulus, a Prætor, salua maiestatẽ imperij sui, saluoque more maiorum, ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur*. Maiestatem imperij Prætoris dixit, quod pro populo tenebat. Quin Valerius Maximus hunc honorem etiã priuatis hominibus attribuit, qui tamẽ rãræ sunt dignitatis, vt summos honores prome-

D reantur. *Est & illa, inquit, b quasi priuata censura Maiestas clarorũ virorũ sine tribunalium fastigio, sine apparitorũ ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda, grato enim, & iucundo introitu animis hominũ illabitur admirationis prætexta velata, quã rectè quis dixerit longum, & beatũ honorẽ esse sine honore.* Vnde Maiestatis nomen Imperatoribus ipsis, ac demũ Regibus visum est conueniens ubi de se loquentes, Nostra Maiestas Imperatoria, vel Regia, dicunt. *c* Pauci tamen ante Constantinũ hoc titulo sunt appellati, quo Anulinus Africæ Proconsul, & alij eũ honestant, vt ex eius epistola à D. Augustino recitata constat. *d* Cæterũ quia Valerius Maximus Maiestatẽ longũ, & beatũ honorẽ esse scripsit, Altissimo Numini Maiestatis nomen in primis cõuenit, cui nullus honor satis esse potest. eius enim verè Diuina, & æterna est Maiestas. *Longè grauius est, inquit, Iustinianus e æternã, quã tẽporalẽ offendere Maiesta-*

E *tem*, quanquã Diuini, & æterni vocentur terrestres Principes. *f* Scribunt enim, Nostra æternitas, *g* Perennitas. *h* Sed eo nomine diuturnitatẽ Imperij eos significasse crediderim, vel à quadã formula, qua olim Reges salutabantur, id potest esse deductũ, & in epitheũ versũ. Dicebãt enim, Rex in æternũ viue, i, diu, & si fieri põt, in æternũ; Græcè εἰς τοὺς αἰῶνας ζῆθι, viue in secula. *i* *Ad hoc vsque tempus, inquit Theodoretus, k hic mos inualuit. Quidam enim imperiti Reges illos, qui nunc sunt, æternos vocare consueuerunt; in syngraphis quoque commerciorum sic quidam adscribunt.* Aeternitatis nomen primum Constantium sibi vendicasse Marcellinus significat, cum Veteranionem, & Magnentium tyrannos vicisset, & Gallum Cæsarem occidisset: *Immunem, inquit, l se deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter existimans confestim à iustitia declinauit ita intemperanter, vt æternitatem meam aliquoties assereret, & ipse dictando, scribendoque propria manu orbis totius*

a c. vlt. 23. q. 1.
b Lib. de mundo.
c L. 1. C. de veter. lib. 12. & c. venerabilem. de elect.
d L. cum secundis tabulis. 16. § 1. de his, quib. vt indig.
e In epi. inter claras. C. de sum. Trinit. & fid. Cathol.
f Vbi supra.
g Histor. Rom. lib. 1. c. Imperij Theodori Lascari.
h L. 1. C. de Iustinian. C. confirm. & in proœm. Institut. & alibi.
i L. 1. C. quand. imp. inter pupil.
k L. 1. C. de noui oper. nunciat.
l L. 6. C. Th. de donation.
m L. 2. C. Th. de offi. iud. omn.
n L. 1. C. de sum. Trin. & fid. Cath.
l. addictos. C. de appell.
o L. 1. C. vt nemini liceat in empt. spec. lib. 10.
p Epist. inter claras. C. de sum. Trin. & fid. Cath.
q L. 1. C. de veteran. lib. 12.
r L. iubemus. C. de appellat. l. 2. C. de temp. appell.
s L. 1. bonis nullum. C. de sac. sãc. eccl.
t L. certi affatus. C. de diuers. rescript.
u § filius Inst. qb. mod. ius patr. pot. sol. & Clem. 1. de iureiur.
x c. solitæ. de maior. & obedient.
y c. 1. de probation.
z In M. Antonii Philipp. lib. 3.
a L. pen. ff. de iust. & iur.
b Lib. 2. c. vlt.
c In Proœm. Iust. l. vlt. C. vbi Senat. vel Clariss. l. digna. C. de legib. l. 1. C. vt nemini priuat. l. penult. ff. C. de annal. except. l. vlt. C. de quadrie. præscrip.
d Epist. 68.
e Aut. Gazaros. C. de hæreticis.
f L. pen. ff. de cõst. princip. l. pen. C. de appell. l. 8. hac. C. de temp. appel. & Nouel. 14. ad fi. scrutamur. & institut. quæ ex adscrip. l. 15. C. de re milit. lib. 12. Nouel. 114. seu aut. vt diuinæ iussio.
g L. 1. C. de quadri. præscr. l. 2. C. de Tyberiensib. lib. 11.
h L. iubemus. 2. §. sanè. C. de sac. sãc. eccl. l. 4. C. Th. de denunciat.
i Daniel. c. 3.
k Ibidem.
l Lib. 15. post princ.

se dominum appellaret. At D. Athanasius Arrianos adulando ita Constantium appellasse feribit, *a* de illis enim loquens, *Suum, ait, Caesarem (scilicet Constantium) Aeternũ appellauerũt, qui filium Dei aeternum esse negant.* Ante Constantiũ Romani, Augusto defuncto, & ipsi aeternitatis, immortalitatisque nomen tribuere; *b* Sed id actum, quia inter Diuos eum retulerunt. Non est omittendum, Veteres Principes ante Constantinum de se loquentes singulari nomine vsos fuisse, vt Antoninus, qui, *Permitto, inquit, c tibi defensionibus tuis vti;* Et ijdem priuatis hominibus vulgo rescribebant; Constantinus primus fuisse videtur, qui plurali sermone de se loquutus est, *Iustissimos, inquit, d & vigilantissimas iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem.* Idem, *e In officiales Praefectorum vindicandi tibi dedimus potestatem;* Etsi quandoque dixit, *f* Mea magnificentia. Primus etiam Imperatorum nulli priuatae personę, sed tantum Magistratibus rescripsit, vt qui Iustiniani Codicem euoluerit, facilè reperiet. *Primus Diocletianus Regiae consuetudinis formam imperio Romano inuexit, inquit Eutropius, g adorarique se iussit, cum ante eum cuncti (more Praesidũ) salutarentur; Ornamenta etiam gemmarum vestibus, calceamentisque addidit: nam prius Imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat.* Reges, qui superiorem non agnoscunt, & locum Imperatoris in Prouincijs sibi subditis tenent, & alij Principes Regia dignitate fulgentes, Imperatorum titulis vtuntur; Itaque Serenissimi appellantur, quo nomine ornatur etiã Serenissimus Dux Venetae Reip. quae superiorem non agnoscit, & regna possidet. Haec de Imperatorum titulis.

A

B

a In lib. de Synod.
b Dion. in Augusto in fin.
c L. 2. C. de iur. & fact. ignor.
d L. 3. C. de offic. rect. prouinc.
e L. 4. C. eod.
f L. 1. C. de veter. lib. 12.
g Lib. 9. in Diocletiano Herculio.

Erat et Nobilissimi dignitas, quae quodammodo Imperij participem faciebat, & quasi Caesarem, qua potitus purpuream vestem aureo limbo circumdatam gerebat, vt auctor est Zosimus. *h.* Vnde Carinus, & Numerianus in antiquis Marmoribus, mox Seuerus, & Maximinus Caesares in Iure Nobilissimi appellãtur; *i* Sic Gratianus Nobilis vir vocatur, *k.* & Valentinianus II. *l* & Iustinianum hoc titulo insignitum scribit Zonaras. *m Hunc Titulum Constantinus, inquit Zosimus, n excogitauit, lege lata, vt supra Praefectos Praetorio sederent.* Verum ante Constantinum Geta Seueri filius Nobilissimus Caesar in Marmore nuncupatur. Serbidius quoq; Scaeuola Imperatorem vocat Nobilissimum, *o* & Valerianus filius ita saepè in Iure vocatur. *p* Sed apud Vindebonam haec de illo legitur Inscriptio.

C

h Lib. 2. Historia.
i L. 1. C. de feriis.
K L. 2. C. de magistr. municip.
l L. 5. C. de feriis.
m Annal. tom. 3. in Iustiniano.
n Vbi supra.
o L. 1. de aral. rest.
p L. pactum, quod dotali. C. de pact. L. de fideicommisso. C. de transact.

IMP. CAESA. P. LICINIO CORNEL. VALERIANO NOBILISS. CAES. PRINCIPI IVVENTVTIS VA. ET PONTES VETVSTA. COLLAPSA RESTI. A VIND. M. P. II.

De Illustribus, Spectabilibus, & Clarissimis. Cap. III.

D

INsignioris gradus, aut dignitatis Tituli primo duo fuerunt, Illustris, & Clarissimus, qui Romanae Reip. tempore in vsu non erant, sed imperante Augusto, originem habuisse videntur. Is enim iam senex quindecim Senatores singulis mensibus eligebat, quorũ consilio in expediẽdis negotijs vtebatur, postea viginti annuos à Senatu accepit, & ab eo obtinuit, vt quicquid cum ijs, & Tiberio, & Coss. nepotibusque & alijs ab eo conuocãdis statuisset, tatum esset, ac si à toto Senatu decretum fuisset. *q* Hi postea summi Senatores, & Patricij fuere, arbitrioque Principis electi soli sententiam in Senatu dixerunt.

q Dion. lib. 55.

Itaque in duas Classes Senatus diuidi cępit, prima erat Illustrium, altera Clarissimorũ; illi propriè Senatores, & Patricij sunt appellati, qui praecipuus in Imperio gradus habebatur; *r* Vnde Patriciatus dignitas codicillis Principis data summa vocatur. *s* Hi publica negotia tractabant, & de criminibus iudicabant, Tacitus *Iam primum, inquit, t publica negotia, & priuatorum maxima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere.* Et loquens de Claudio, *Isdem diebus, inquit, u in numerum Patriciorum adsciuit Caesar vetustissimum quenque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum, & L. Brutus minorum gentium appellauerant.* Hi, quod Principi in arduis rebus consulerent, & ei loco parentis essent, vt quidam voluere, Patricij sunt nuncupati, quorum loco hodie Romae Cardinales successisse videntur, qui & ipsi summo Pontifici assistunt, & magnis in negotijs consulunt. Venetijs Consiliarij Principis cum collegio Sapientum Patricij possunt vocari. Posteriore tempore alij quoque Illustres fuerunt, quanquam non Patricij, qui & ipsi in Senatu sententiam

E

r L. 3. C. de consul. lib. 12.
s L. vlt. C. de Consul. lib. 12. & §. filius familias. inst. quib. mod. ius patr. pot. sol.
t Lib. 4. Annal.
u Lib. 11. Annal.

A tentiam dicebant, & hi fuere Consules, Præfecti Vrbi, Præfecti prætorio, Magistri militum, & officiorum, Quæstores, Præpositus cubiculi, Comites Largitionum, & rerum priuatarum, & domesticorum, qui eodem ordine in iure recensentur; *a* & ob id Senatores, Illustresq; vocabantur, etsi non essent Patricij; Vlpianus ait, *b* Senatores accipiendos esse eos, qui à Patricijs, & Consulibus vsq; ad omnes Illustres viros descendunt: quia & hi soli in Senatu sententiam dicere possunt. Id significat incipiendo à Patricijs, qui sunt summi, & Consulibus, descendendo ad Præfectos, & alios supra nominatos, omnes esse Illustres, & Senatores, licet illa verba de Illustribus tractantia Vlpiani nõ esse, sed à Cõpilatoribus addita credi potest. Illustrissimus vocatur à D. Tiburtio. Fabianus P. V. in actis D. Sebastiani, & sociorũ. *c* Illustris his notis significabatur. V. I. aut In L. id est, vir Illustris, aut Inlustris, vt Veteres scribebant.

B Cæteri, qui à Senatoribus descendebant, aut ob aliam causam Senatum ingrediebantur, omnes erant Clarissimi, quod ex multis auctoritatibus, & historijs, sed præcipuè ex Vlpiano constat, qui ait, *d* Clarissimarum fœminarum nomine Senatorum filias, nisi Clarissimos viros sortitæ sunt, non haberi; tandiu enim Clarissima fœmina erit, quandiu Senatori nupta est, vel Clarissimo: quibus verbis Clarissimum intelligit eum, qui Senatum ingreditur. Lampridius quoque auctor est, *e* Alexandrum Seuerum suos Præfectos prætorio Senatores creauisse, vt Clarissimi possent vocari; prius enim, nisi Magistratu depositio, Senatores non erant. Clarissimi itaque hi significantur, qui sunt ex Senatu; *f* Vnde Clarissimatus dignitas pro Senatoria accipitur, *Equites, inquit Valentinianus, g Romani secundum gradum post Clarissimatus Dignitatem obtinent*. Clarissimi fuerunt & prouinciarum Rectores, & in primis Proconsules, qui olim viri Clarissimi nuncupabantur, *h* quiq; postea C inter Spectabiles primi fuere: Inter Clarissimos sunt & Consulares.i. Præsides Consularibus ornamentis honestati; imò hæc Consularis dignitas Clarissimatus vocatur. *i* Fuere & Correctores Clarissimi; *k* Item & præsides *l* Inter Clarissimos cẽlebantur Comites secũdi ordinis creati, veluti Scholarũ Primicerij; *m* Erant autem Scholæ numero XII. quas infra explicabimus. Significabatur autem vir Clarissimus his notis V. C. Speciosi etiã vocantur Clarissimi, *Speciosa, inquit Vlpianus, n persona accipiuntur Clarissimæ, vel quæ ornamentis Senatorijs utuntur*.

Imperante vero Constantino, medius, & tertius ordo Spectabilium Senatui est insertus: itaq; tres Senatorum ordines facti fuere, Illustrium, Spectabilium, & Clarissimorum, quos recenset Isidorus, *Primi ordines, inquit, o Senatorum dicuntur Illustres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi: Nam infertus, Quartum aliquod genus non est*, scilicet, in Sena-D tu, sed extra alij fuere. Spectabiles erant, Proconsules, aut viri Proconsulares, Comes Orientis, Præfectus Augustalis, Vicarij, Comites, Ducesque rei militaris, & Comes domorum Diuinarum, qui eodem ordine in iure recensentur; *p* In eodem numero erant, qui bus magnum aliquod officium committebatur, ut Primicerius cubiculi, & Notariorum, & eorum Primates Tribuni nuncupati, qui laterculum maius tractabant. *q* Hi, si in Senatum recipiebantur, cum non essent Patricij, nec maximum Magistratum gererent, sententiam in Senatu non dicebant; Sed quia cæteris Senatum ingredientibus præstabant, titulo Spectabilium honestabantur, qui his notis denotabantur V. S. id est, vir Spectabilis, quod nomen etiam nunc in quibusdam Germaniæ regionibus est in vsu; in Italia vero sordescit, quo uix uilissimi hodie dignantur, etsi iure sit supra Clarissimos. Non tantum enim Proconsules, sed & Vicarij Præfectorum prætorianorum, qui plures regebant pro-E uincias, Duces, & Comites militum Spectabiles vocabantur. *r* Cæteri verò in Senatu Clarissimi permanserunt, etiam si Prouincijs præfuissent: vnde Præsides prouinciarum Clarissimi vulgo in iure appellabantur, *s* quia hi Magistratus ex vltimo ordine Senatus eligi consueuerant. Venetijs magistratus in Senatum Rogatorum admissi, sed votum non ferentes, inspecto iure ciuili, gradum Clarissimorum tenerent, cęteros Illustrium. Nomen Spectabilis semel vsurpatur a Iurisconsultis: nã Præfectus Vigilum uir Spectabilis a Paulo vocatur, *t* sed gradus, qui est supra Clarissimos, non significatur, quicquid senserit Accursius: *u* neque enim Præfectus Vigilum erat Magistratus, *x* nec pluris, quam Præses esse poterat, quod & sentit Placentinus. Id etiam comprobatur, quia Proconsul est Spectabilis, *y* & tamen Seuerus eum virum Clarissimum appellat, *z* quod aliunde non prouenit, nisi quia tũm nondum inuentum erat Spectabilis dignitatis epithetum.

a l. vlt. C. vbi Sen. vel Clariss. & Notitia dignitatum Imp. Orient. & l. 1. & 2. C. de præfec. pretor. vrb. lib. 12.
b l. vlt. de Senator.
c Card. Baron. in annal. ann. 286.
d l. fœminæ. ff. de Senat.
e In Alexãdro Seuero.
f l. 2. C. de ijs, qui ven. ætat. impetr. & tit. C. vbi Senat. vel Clariss.
g l. 1. C. de equest. dignit. lib. 12.
h l. 3. C. de his, qui not. inf. l. 1. C. si ex fals instr.
i l. 2. C. de domestic. & protect. lib. 12.
k l. 1. C. vt omn. Iud. tam ciuil. quã mil. l. si post. C. de iur. & fact. ignor.
l l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quã mil. l. pręiēs. C. de pignor.
m l. 2. C. de priuil. & Scholar. lib. 12.
n l. Speciosas. De verb. sign.
o lib. 9. Etymol. cap. 4.
p l. 1. C. vt omn. Iud. tam ciuil. quã mil. & Notitia dignitatum Imp. Orient.
q l. 2. C. de Primic. lib. 12.
r l. 1. C. vt omn. iud. tam ciuil. quã milit.
s l. præses. C. de pignor.
t l. 3. in prin. De off. præf. vigil.
u l. 1. intact. spectabil.
x l. 1. §. deinde Cornelius. de orig. iur.
y l. raptores. C. de episc. & Cleric.
z l. 3. C. de his, qui not. infam.

Illu-

Illustres, Spectabiles, & Clarissimi hoc priuilegio fruebantur, vt per seipsos ciuiles li A
tes, aut criminalem iniuriarum actionem exercere non possent, sed per procuratores age
re compellebantur; indignum enim videbatur, speciosas personas cum inferioribus cau
sam dicendo ante Iudices stare, a sed postea Spectabilibus, & Clarissimis concessum est,
vt etiam per se sine procuratore litigare possint. b Habent & Illustres, sed non spectabi-
les, aut Clarissimi hoc præcipuum, vt rei criminum facti à nullo alio, quàm à Principe,
vel eo, cui Princeps delegauerit, possint iudicari, qui licet tunc adesse debeant, nec per
procuratorem audiantur, cum Iudicibus tamen in inferiore auditorii parte sedent, ne liti
gantium more stare cogantur; nec etiam inconsulto Principe condemnari possunt, sed tã
tum absolui. c Ad eorum quoque dignitatem illæsam conseruandam constitutum est, ne
turpibus lucris uacent, aut vltra trientem vsurarum nomine capere possint, d aut uilem
uxorem ducant, e quod tamen hodie est sublatum; f Qui priuilegio Illustres sunt, iis- B
dem gaudent honoribus, Præfectorum tamen prætorio, aut vrbis, qui Spectabilium, &
Clarissimorum iudices sunt, examen subire coguntur, g & si delinquant, à quocunque
Magistratu, sub quo crimen commisere, iudicantur, h quod Illustres administratione of
ficij facere non coguntur. Denique non nisi in scriptis conueniri Illustres possunt, & con-
uenti satisdare iudicio sisti, aut iudicatum solui non compelluntur, sed iuratoriam tantũ
cautionem præstant, etiam criminaliter accusati. i

De alijs epithetis, Quibus illustres appellantur. Cap. IIII.

PRæfecti vrbi, & prætorio etiam Illustrissimi sunt appellati, k quos certum est pro-
priè Illustres esse, l & Sublimissimi, & Excellentissimi, m quibus vocibus nomina C
tur & Quæstor Palatij, n quem Illustrem esse constat. o Is est, qui in Gallijs, &
apud Subalpinos Magnus Cancellarius dicitur. Reperitur & Excelsi gloriosissimi, emi-
nentissimique uocabulum, quod Illustri, aut Illustrissimo æquiparatur. ita enim Præfe-
cti vrbi, & prætorio appellantur. p Est & nomen Magnifici, quod nullius dignitatis pro
prium, & ipsum in iure Illustri æquatur, etsi hodie vulgi abusu uiliori cuique sæpè tribua
tur; Quæstor enim Palatij, qui Illustris erat, Magnificus nuncupatur, q & Patricij, Cõ
sulares que uiri, & Præfecti. r Eodem nomine Magister Officiorum vocatur, s & Ma-
gister militum, t qui exercitui præerat, & Illustris gradum obtinebat. u Denique Prin-
cipes ipsi hoc nomine gaudebant, x quod & superiori ætate obseruabatur; literas enim
ad Barnabam Mediolani Ducem missas uidi, quarum hæc erat inscriptio. Magnifico Do
mino Barnabæ Duci Mediolani.

Si quis cum Illustri viro, & præcipuè Præfecto prætorio, vel vrbi loquebatur, vel ad D
eum scribebat, etiã Princeps ipse his verbis eum appellabat, vestra Magnificentia, y vel
Illustris magnificẽtia tua, z aut tua celsitudo, a quo titulo hodie erga eos Principes, qui
paulo inferiores sunt Regibus, vtimur; vel sublimitas tua, b siuè magnitudo, c vel emi-
nentia, d græcè dicitur ὑπεροχή, quod verbum interpres vertit excellentia tua. e Inno-
centius III. Duci Caringiæ scribens dixit nobilitatem tuam; f Sedes quoque Præfecti
prætorio amplissima vocatur, g quandoque magnifica, h nonnunquam Excelsa, i &
Eminentissima. k

Cum spectabili si quis loquebatur, dicebat vestra spectabilitas; l si cum Clarissimo,
vestra claritas. Ita ad Agerochium Clarissimum Præsidem Aemimontis in Thracia scribi
tut. m Inferiores vero Magistratus appellabantur hoc nomine, vestra grauitas. n Vestra E
reuerentia, & Veneratio, dixit D. Basilius scribens Terentio Comiti. Præsides prouin-
ciarum Illustrem virum literis fratrem appellare non poterant, mulcta etiam in eum, qui
hoc ausus esset, imposita. o

De Ducibus, Marchionibus, & Comitibus hodiernis. Cap. V.

DVces hodierni superioribus seculis Illustrissimi, & Excellentissimi exemplo Præ
fectorum appellabantur, quibus & Excellentiæ nomen, vt olim Præfectis, tribue
batur, sed hodie altioribus dignitatibus aliqui honestati maiores titulos obti-
nuerunt.

a l. pen. C. de procurat.
b Aut. ut ab Illust. & qui sup. eos aut. seu Nouel. 71.
c l. vlt. C. vbi Senat. vel Clariss.
d l. eos. §. 1. C. de vsur.
e l. 1. C. de natural. liber.
f §. vl. in auth. quib. mod. nat. eff. sui. seu Nouel. 80. §. quia uero. in aut. ut liceat matr. & auiæ seu Nouell. 117.
g l. 2. C. vbi Senat. vel Clariss.
h l. 1. C. eod. tit.
i l. pen. C. de dign. lib. 12.
K l. vlt. C. vbi senat. aut Clariss.
l l. 2. C. de tempor. appell. l. præcipimus. C. de appell. & aut. ut ab Illust. & qui supr. eos seu Nouell. 71.
m l. tam deuictis. C. de epis. aud.
n l. pen. C. de app.
o l. iubemus. l. præcipimus. C. eo. tit.
p l. raptores. C. de Episc. aud. Nouel. i. Seu auth. de her. & falc. Nouel. 1. seu i auth. de non elig. secud. nuben. & Nouell. 4. seu i auth. de fideius.
q §. 1. in auth. ut D. iun. iust. seu Nouell. 114.
r l. præcipimus, C. de appell.
s l. vlt. C. vbi Sen. vel Clariss.
t l. eo casu. C. de appell.
u l. 2. C. de temp. appell.
x l. 1. C. de ueter. li. 12. & i Prooem. Inst. in princ. & c. uenerabilem. §. i. de elect.
y l. vlt. C. de off. eius qui uicem alicuius iud. obtin.
z l. 2. C. de off. magist. milit.
a l. ult. C. de Numerar. lib. 12. §. scriptum. in auth. vt iud. sine quoquo suff. fiant. seu Nouell. 8. & auth. ut ordinat. Praes. in fine, quæ est Nouella. 70.
b l. actuarios. C. de numerar. li. 12.
c l. pen. C. de numer. lib. 12.
d Auth. ut ab Illustr. seu Nouell. 71.
e Auth. de trien. & semiss. in fi. Seu Nouell. 18. & in auth. ut non fiant pignorat. in fine seu Nouel. 52.
f c. venerabilem, de elect.
g l. 3. C. de num. Lib. 12.
h l. vlt. C. vbi Senator. vel Clar.
i l. 1. C. de num. lib. 12.
K l. 11. C. de præpos. sacr. cub. li. 12.
l l. 2. C. de apoch. pub. lib. 10.
m Auth. Ne quis mutuum dans agrico. quæ est Nouell 32.
n l. 1. C. de off. com. rer. priuat.
o l. 2. C. de off. diuer. iudic. l. potioris. C. de offic. tect. prouin.

A nuerunt, Ducum nomen antiquissimum est, olim pro exercitus Imperatore accipiebatur, a postea pro his, qui numeris militum in aliqua prouincia præerant. Vnde prouinciarum Duces appellantur: b Tacitus, *Concionante, inquit, c Vitellio postulantur ad supplicium Asiaticus, Flauius, & Rufinus Duces Galliarum*. Spartianus recitat huiusmodi epistolam Commodi, d *Pescennium fortem noui, ei Tribunatus duos dedi, Ducatum mox dabo*. Lampridius, *Tribunis, inquit, e aut Ducibus nisi milites ante ire noluit, iussitque ut ante Tribunum quatuor, ante Ducem sex ambularent*. Et inde Præfecti limitum Duces dicti; Vopiscus, *Assidentibus, inquit, f Amulio Saturnino Scythici limitis Duce Iulio Triphone Orientalis limitis Duce & Vlpio Crinito Duce Illyriciani limitis, & Thraciq, & Fuluio Boio Duce Rhetici limitis*. Et Duces locorum uocantur: *Desertorem inquit Modestinus g auditum Præses ad suum Ducem cum elogio mittet*. Et spectabiles erant, h quos perpetuum Magistratum tenuisse Procopius scribit, i in vniuersæ Prouinciæ milites exercuisse. Iustinianus verò
B Duces quoque in Africa constituit, & Clarissimos vocat; k Demum in singulis Italiæ ciuitatibus à Longino eius Præfecto pro Iustino II. Constantinopoli imperante Duces sunt cõstituti, quod & Longobardi postea obseruarunt, singulis Ciuitatibus singulos Duces cum perpetua iurisdictione præficientes. Hinc Duces nostri temporis, quod nomen non militum Præfecturam, sed perpetuam iurisdictionem sub eo titulo à Principe concessam significat.

a L. 2. § 1. ff. de his, qui not. infam.
b l. 1. C. de Com. & Trib. lib. 12. l. 2. C. de Comit. rei milit. lib. 12.
c l. 16. annal. seu lib. 2. Histor.
d In Pescennio.
e In Alex. Seuero
f In Aureliano.
g l. 3. in prin. de re milit.
h l. p. C. de appell. l. unic. C. de diuers. off. lib. 12.
i lib. 3. de ædif. Iust.
k l. 2. C. de off. præf. prætor. Afr.

Marchiones & ipsi hodie Illustrissimi, & excellentissimi nuncupantur, quorum nomen ante librum Feudorum non reperitur. A Germanis enim originem habuerunt, quod & ipsa deriuatio declarat; Marca enim limitem Imperij, aut maritimum locum significat, cui præfectus Marchio dicitur. Nicephorus Gregora scribit l Marchionem esse, velut eum,
C qui Imperatori vexillum præfert. Comites a Constantino sunt inuenti, qui proximi essent Illustribus, & paulò altiores spectabilibus, ut inquit Cassiodorus, m quod de primi ordinis Comitibus intelligit; Tres enim Comitum ordines instituit, *Altos, inquit Eusebius Cæsariensis, n in primo ordine collocauit alios in secundo, alios in tertio; atque ista ratione alij prope infiniti Clarissimos honores adepti sunt: nam vt plurimos honoribus afficeret, diuersos Dignitatum gradus Imperator excogitauerat*. A Comitatu autem (ita Principis aulam appellabant,) Comites sunt appellati, qui in primo ordine erant spectabiles: o In secundo autem ordine positi erant Clarissimi, p tertij ordinis Comites erant Perfectissimi.

Comites verò rei militaris erant, qui in oppidis milites regebant, aut equitum turmæ, vel cohorti, aut etiam legioni, pluribusuè numeris præerant, q qui & ipsi tanquam primi ordinis erant spectabiles, & vt credo propter hanc appellationem aliquanto Ducibus
D digniores. his enim à Notitia præponuntur. r Vniuersæ autem alicuius regionis exercitui imperantes cum plena potestate Magistri militum dicebantur; Marcellinus, *Equitius, inquit, s Illyriciano præponitur exercitui nondum magister, sed Comes*. Nondum enim plenam in milites habuerat potestatem; sed hodie singulis minoribus oppidis præfecti Comites appellantur, modo hanc denominationem a Cæsare obtinuerint, qui ex communi vsu antea Illustres vocabantur, sed nunc & ipsi ad Illustrissimi titulum contenderunt.

l Hist. Rom. li. 7. c. de Imperatrice Irene.
m lib. 6. variar. in formula Comit. pri. ordinis
n libr. 4. de uita Constantini c. 1.
o l. 1. C. de priuil. schol. lib. 12. l. vlt. C. de silentia. lib. 12. l. 1. C. de Castrensian. lib. 12.
p l. 2. C. de priuileg. schol. lib. 12.
q l. 1. & toto tit. C. de re militari Comit. vel Trib. lauac. præst.
r Imperij Orient. t. lib. lib. 5.
s lib. 26.

Reperiuntur & Barones, qui sine Comitis, & Ducis titulo in aliquo Castro, aut oppido iurisdictionem, merumque, & mixtum imperium habent; t sed olim Barones dicebãtur mercenarij, qui accepta mercede seruiebant, ut inquit Isidorus, u græco nomine, quod sint uiri fortes in laboribus, βαρὺς etenim dicitur grauis, & fortis, quod & Alciatus opinatur; x Vel quòd sint robusti; sic βαρὺς ἀνὴρ apud Sciandr. exponitur robustus, in Ale-
E xiph. ἔνθε μένον Ῥοίδιας ἀντῖνε βαρὺν κατεναίρεται ἄνδρα. cuius significationis hæc fortasse est ratio, quod robusti soleant esse magis παχεῖς, & εὐβεβηκότες, i. firmiores, & melius constituti, quàm ad rem pondus requiritur: & apud Homerum est χεὶρ βαρεῖα manus robusta seu valida. Hi quoque Illustres sunt.

t Bal. in c. innotuit, de elect.
u lib. 9. etymolog. cap. 4.
x lib. 5. parerg. c. 16.

De Perfectissimis. Cap. VI.

PRæter Illustrium, spectabilium, & Clarissimorum titulos inuenti fuere a Constantino & Perfectissimi, qui erant equitibus digniores, Senatoribus inferiores, *Senatores, inquit Constantinus, y uenia ætatis impetrantes apud officium P V. de suis moribus, & honestate, perdoceant. Perfectissimi apud Vicariam præfecturam. Equites Romani apud* Præ-

y l. 1. C. Theo. de his qui ueniam ætat. imp.

Præfectum Vigilum. Hinc Equites secundum post Clarissimos, locum habere dicuntur, [a] A
quia eos Perfectissimi præcedunt, a quibus distinguuntur, cum separati sint tituli de equestri, & Perfectissimatus dignitate: Hæc dignitas codicillis Principis concedebatur. [b] Macrobius M. Valerium Probum, qui diu Eques militauerat, virum Perfectissimum appellat. [c] Hic est ille Probus, qui marmorum vetustorum notas interpretatur, & P.P. Illyrico præfuit, [d] & ad quem extant Ausonij Epigrammata. Qui ergo extra Senatum ad regẽdas Prouincias mittebantur, titulo Perfectissimi honestabantur, vt sunt Arabiæ, & Dalmatiæ Præsides Perfectissimi in Notitia nuncupati. [e] Magister quoque census erat Perfectissimus; [f] Hæc Dignitas his notis scribebatur. V.P. id est, uir Perfectissimus. Eodem honore Tribuni Notariorum, & Capita scriniorum honestabantur, [g] item Comites tertij ordinis, & qui nominantur in l. scrinijs. C. de Palatinis Sacr. Larg. Perfectissimorum meminit etiam Ammianus: loquens enim de Constantino ait, [h] *Nec sub eo Dux quisquam cum Clarissimatu prouectus est: Erant enim Perfectissimi* id est, neminem copiis militum præfecit, qui esset Senator, sed tantum equestris ordinis uiros, qui erant Perfectissimi. B
Venetijs qui à secretis sunt Illustrissimorum decem virorum, & primi inter alios, qui à secretis sunt Senatus, uiri inter Perfectissimos locari possunt; Magnus verò Cancellarius, qui Quæstoris Palatij quandam imaginem habet, ac legum est custos, maiore titulo est honestandus. Eos etiam, qui in minoribus Oppidis ius dicunt, inter Perfectissimos connumerarem, cum hodie quoad ius dicendum, quælibet Ciuitas sit instar Prouinciæ; [i] Sunt. n. vt olim Præsides Arabiæ, & Dalmatiæ. Maximis uerò Ciuitatibus, & Metropolitanis Præfecti iure, vt Proconsules, spectabiles uocari possent; qui medijs ius dicunt, Clarissimi, etsi ex numero Senatus non sunt.

Priuilegium habebant V.P. nè ipsi, vel eorum liberi usque ad pronepotes criminis causa torqueri possent, nec plebeiorum pœnis subijci; [k] Quare nec in metallum damnari, C
nec furcæ affigi, nec uiui exuri poterunt, [l] nec fustibus cędi; [m] Hodie hic titulus penitus in desuetudinem abijt.

a l. 1. C. de equistr. dignit. lib. 12.
b l. 1. C. de perfectiss. dignit. li. 12.
c lib. 5. Saturnal. cap. 22.
d l. 2. C. de defens. ciuit.
e l. 4. C. Theod. De pœn.
f l. Orphanotrophos. C. de epis. & cler.
g l. Scrinijs. C. de pal. scr. larg. li. 12.
h lib. 21.
i glos. in l. vlt. in uer. id est una prouincia. C. de præscrip. long. temp.
k l. Diuo. C. de quæst.
l l. moris. §. istæ. De pœnis.
m d. Glos. in d. l. Diuo. in uer. asper git.

De Egregijs. *Cap. VII.*

POst Perfectissimos inuenti fuere Egregij, qui nec Senatores, nec Equites erant, aliquo tamen uisi honore digni. Hanc Dignitatem à cæteris distinguit Constantinus, *Monetarijs, inquit,* [n] *nec dignitates Perfectissimatus, nec Egregiatus tribui oportet.* Egregij vero erant Scriniarij Principis, & olim Notarij Palatij. Cassiodorus ad Senatum Vrbis loquens de patre Cassiodori, *Pater, inquit,* [o] *candidati sub Valentiniano principe gessit Tribuni, & Notarij laudabiliter dignitatem, Honor, qui tunc dabatur Egregijs, cũ ad imperiale secretum tales constet eligi, in quibus reprehensionis uitium nequeat inueniri.* Hi D
cingulo quemadmodum milites, & magistratus, utebantur; Nam scribit Suidas [p] Auxentium Licinij Imperatoris Notarium fuisse, & cum iussus esset vuæ insignem racemum incidere, & pedibus Bacchi apponere, ille id facere recusauit, quòd Christianus esset: quare, (inquit) cingulo exutus iussus est aula excedere; Is postea Mopsuestiæ Episcopus factus est. Ex horum ordine aliqui ad minores Prouincias administrandas mittebantur; [q] sed & hic titulus hodie ab vsu recessit, vt uix infimæ conditionis, & ex ima plebe homines à tabularijs Egregij vocentur. Hi tituli a Constantino, ut arbitror, inuenti fuere; ante ipsum enim non leguntur: nam etsi Egregiæ personæ nominentur, [r] speciosæ, & sublimes, non tamen huius gradus homines significantur. De his titulis Lactantius, E
qui Crispi filii Constantini præceptor fuit, ita scribit, [s] *Nemo Egregius, nisi qui bonus, & innocens fuerit; Nemo Clarissimus, nisi qui opera misericordiæ largiter fecerit; Nemo Perfectissimus, nisi qui omnes gradus uirtutis impleuerit.*

Ad hos, & alias honestas personas sermonem dirigens D. Basilius Prudentiam, Dilectionem, Honestatem, Grauitatem, Dignitatem uestram, & similia dixit, cuius obseruationis Græci, quam Latini studiosiores fuerunt. Egregiarum personarum eadem sunt priuilegia, quæ & Perfectissimorum: nam l. Diuo. C. de quæst. ad Decuriones, & eorum liberos extenditur, ut neque ipsi torqueri, nec plebeiorum supplicijs puniri possint. Additur vulgò, ut pro dicendo testimonio, vel præstando iuramento ad Iudicem non uocentur, sed in eorum ædibus examinentur, & iuramentum deferatur, [t] quod non de

hoc

n l. 5. C. Theo. de decurionib.
o li. 1. variar. ep. 4
p In uerbo Αὐξέντιος.
q d. l. 5. C. Theod. De decur.
r l. ad personas. de iureiur.
s lib. 15. Diuinar. inst. c. 15.
t l. ad personas egregias. De iureiurand.

A hoc gradu Egregiorũ tũc incognito, sed de oĩbus eminentissimis personis intelligẽdũ est.

Inter Egregias vero personas hodie recẽsentur Sacerdotes, *a* item Aduocati fisci, vel Reip. *b* Milites, & Auditores Sacri Palatij Romæ. *c* Adderem ego & iuridicos castrorũ, qui Egregiis minimas Prouincias regentibus possunt cõparari. *d* Decuriones Egregii nõ sunt, *e* eorum tamen gaudent priuilegijs, *f* in quorũ numero sunt Ciuitatũ Decuriones, qui consilij publici causa sunt descripti. *g* Cinus, & Salicetus credunt hos propriè Decuriones non esse, *h* cũ tamen vere sint, & ideo; nec torquentur, nec plebeiorum pœnis subijciuntur: Sed Salicetus negat hoc in Aemylia, seu Longobardia seruari.

Nominantur aliæ duæ dignitates supra egregios, ducenariæ, & centenariæ, *i* quas prętermisi, quòd raro in Codice Iustiniani earũ mentio fiat. Erant hi proprij inter scrinia Principis Notariorum gradus, in quibus qui alijs præerant, ducenatij vocabantur. Item Tertiocerius, & Quartocerius Exceptorũ, qui acta Iudicij apud Comitem Largitionum scribe-
B bant, & Centenarius Primicerius instrumentum, & alij descripti in l. Scrinijs. C. de Palat. Sacr. larg. qui ab ea lege Perfectissimatus gradum obtinuerunt, sed ante propriam habebant dignitatem, vt cingulum ferre posset. *k* Immunitatem præbendi Tyrones, & munerum sordidorum personalium habent; *l* Qui suis nominibus sublimes viros appellare cõtemnebant, in tribus auri libris mulctabantur. *m* Bartolus quoque credidit, uxores Doctorum, & Equitum iure postulare, vt ab alijs, quam marito Dominæ appellentur. *n*

De Epithetis, Quibus diuersæ professionis viri nuncupantur. Cap. VIII.

MVlta hodie Epitheta diuersi generis hominibus tribuuntur, quorum vetusta est origo, nec vulgo animaduertitur, ideo quædam de his annotanda esse duxi, ut alios ad huiusmodi antiqua diligentius inuestiganda excitarem. Obseruaui Im-
C peratores Prçfectos suos, & Consiliarios varijs nominibus honestasse: nam M. Antoninus, & Verus Impp. Volusium Metianum amicum appellant in l. Diui. ff. de iur. patron. Et Iunium Rusticum P. V. in l. 1. §. pen. ff. de appell. Alexander Imp. Domitium Vlpianum PP. Parentem in l. & Diui. C. locat. Constantius Verinum P. V. Charissimum in l. 1. C. de ferijs. Florentium, Auxentium P. P. Actium Magistrum militum parentes charissimos Theodosius in Nouell. tit. 12. 13. & 14. Item Claudianum Iulianum P. V. Charissimum Alexander in l. Titia Seio. §. vlt. de leg. 2. Pius C. Geminum in l. 6. ad leg. Iul. de ui pub. M. Antoninus Voconium Saxam in l. 1. §. si quis vltro. ff. de quęst. Aliquando suos Præfectos Principes iucũdissimos appellant in Nouellis Theo. de religione. & tit. 3. 10. & seq. Et quandoque amantissimos in ijsdem Nouellis Theod. tit. 12. & 13.

Amicus fidelissimus appellatur in l. Seio. in prin. ff. de annu. leg. Optimus ex marmore Dianij Hispaniæ apud Raimundum Fuggerum.

D Alumnus dulcissimus ex Marmore Neapoli apud eundem.

Adolescẽtia legũ studiosa, & Artiũ liberaliũ gloriosa in l. 1. C. de stud. liber. vrb. li. 11.

Alexandria Ciuitas splendidissima in l. petitionem. C. de aduoc. diuers. iudicio.

Aduocati facundissimi in l. restituendæ. ad fin. C. de aduocat. diuers. iudicum. Disertissimi in l. petitiones. C. eod. tit. l. petitionem. C. de aduoca. diuersor. iudicior.

Coniux Fida ex Marmore Dianij. Optima, Sanctissima, Casta, Incomparabilis. Mediolani. Pientissima, Charissima, Conseruatrix, Dulcissima. apud eundem.

Constantinopolis Clarissima Vrbs vocatur in l. actuarios. C. de numerar. lib. 12. Et Florentissima in l. 1. C. de contr. iudic. l. vlt. §. sed eum. & §. & in inuentario. C. de cura. furio. l. 3. C. de Consul. lib. li. 12. Inclyta in l. orphanotrophos. C. de Epis. & cler. l. omnes. §. in hac
E autem inclyta. C. eod. tit. l. vlt. C. de oper. pub. l. 12. C. de hæred. inst. sacratissima in l. 4. C. de agent. in reb. lib. 12. l. in hac sacratissima. C. de donat. Magnifica in l. omnes. §. 5. C. de episcop. & cler. Venerabilis in l. 2. C. Th. de hab. quo intr. vrb. uti oporte. Sacra in l. 3. C. Th. eo. tit. Item sacra, & alma in l. quicunque. C. de hæret. splendidissima in l. turres. C. de oper. publ. Felicissima in l. neminem. 22. C. de episc. audient. Vrbs sacratissimi nominis in l. 1. C. de honor. uehicul. li. 11. Amplissima in l. vlt. C. de calc. coct. in Cod. Theod. Faustissima in §. item lex Cornelia de Siccariis. Inst. de publ. iudi.

Consules amplissimi in l. si cui. i. C. de condit. & demonstr.

Cubicularij Principis deuotissimi in l. 4. C. de præp. sacr. cubicul. lib. 12.

Defuncti Principes cœlestis recordationis auguratione nominantur in l. vlt. C. Th. vt dignit. ord. seruet. Inclytæ memoriæ in l. 1. C. de frum. vrb. Constant. lib. 11. Diuinæ recor-

a Glos. in verb. egregiis in d. l. ad personas egregias. Fel. in c. si quis testium no. 3 & 5. de testib.
b Bar. in l. 1. C. de aduoc. diuer. iud.
c Rota Conclus. 83 in nouis. Iason d. l. ad egregias in prin. sub num. 10. Fel. in d. c. si quis testium num. 6. de testib.
d l. 5. C. Theod. De decurio.
e d. l. 5.
f l. Diuo. C. de quæst. & l. Decuriones. eod. tit.
g d. l. Diuo.
h Ibidem.
i l. 1. C. Theo. de mun. leg.
K l. 8. & 9. C. de Pal. sacr. larg. li. 12.
l l. 10. C. eod.
m l. 2. & seq. C. de off. diuer. iud. l. potiores. C. de offic. rect. prouin.
n In l. si iudex circumuento. ff. de minoribus. in l. si post mortem §. 2. num 3. ff. de bon. poss. contra tabul. in l. donationes. C. de donat. inter uir. & vxor.

dationis in l. 1. C. de nouo Cod. facien.

Defuncti P.P. Excelsæ memoriæ nominantur in l. vlt. C. de prox. sacr. scri. lib. 12. Et am A
plissimæ recordationis in l. 1. C. de collat. donat. lib. 10.

Domina sanctissima dicitur in l. Titia. §. 1. de ann. leg.

Ecclesia Venerabilis in l. vlt. C. Th. de denunciat.

Fœmina honestissima in l. cum quis decedens. §. Titia. de leg. 3. Innocentissima ex Marmore Mediolani. Incomparabilis apud Raimundum Fuggerium.

Fides mera i l. omniũ. C. de test. integra i l. 1. C. de suffr. sincera i l. 2. C. si ppt. publ. vtil.

Filia charissima in l. Titia cum testamento. in prin. de leg. 2. in l. nomen. 34. §. vlt. de leg. 3. l. hæredibus. in princ. ad Trebel. Dulcissima in d. l. Titia. §. 6. de leg. 2. l. Lucius Titius. 88. §. 2. quæ merito. eod. tit. l. 36. in princ. de aur. & arg. leg. Et innocentissima.

Filius desideratissimus ex marmore. Pijssimus ex marmore Hispaniæ. Dulcissimus. Mitissimus. Charissimus. Innocentissimus, ex marmore, Apud eundem. B

Fratres dulcissimi in l. cum pater. §. dulcissimis. de leg. 2. Charissimi, ex marmore Tarraconæ. Pientissimi, ex marmore Mediolani. Ibidem.

Gentes Deuotæ in l. à legatis. C. de vectig. & commiss.

Interpres Fidus in Nouell. 1. Theodosij, de Cod. Theo. auctoritate.

Infans Dulcissima in l. vxorem. 41. §. vlt. de leg. 3.

Iurisconsulti Prudẽtissimi i l. vtere. 14. C. de pr̃d. & aliis reb. min. l. ctsi cõtra. 6. C. de nupt.

Iudex Iustissimus, & Vigilantissimus in l. 3. C. de off. recto. prouin. Ab inferioribus appellantur Optimi Præsides, sic D. Paulus uocat Felicem Iudææ Præsidem, & Festũ, a Κράτιστοι græcè appellantur. i. Præstantissimi, vel Optimi, ita nuncupatur Vlpianus in l. 2. in fin. qui pet. tut. à Modestino.

a Act. Apost. c. 24. & 26.

Iuuentus Gloriosa in l. 1. C. de stud. libera. vrb. Rom. & Constant. lib. 11. C

Liberi Charissimi, in l. hæredibus. in princ. ad Trebell.

Laodiceorum Ciuitas Splendidissima in l. 2. C. de incolis. lib. 10.

Mater Dulcissima, Pientissima, ex Marmore Mediolani in Monasterio Seruitarum; Incomparabilis, Charissima, Sanctissima. Apud eundem.

Maritus Obsequentissimus, Dianij Hispaniæ, ex Marmore, Pientissimus, Incomparabilis. Apud eundem.

Magister Officiorum Excellentissimus in l. vlt. C. de off. mag. offic.

Magistri militum Gloriosissimi in l. pen. C. de donat.

Milites Deuotissimi in l. vlt. C. de re milit. li. 12. l. 6. C. de erogat. milita. anno. lib. 12. & in l. deuotissimos. C. de metat. & epidemet. li. 12. Dicatissimi etiam, & Fortissimi appellãtur in l. pen. C. de don. & in d. l. vlt. C. de re milit. li. 12. & domestici in l. restituendæ. C. de aduo. diuer. iudicum. Hinc, dicatio tua, ad Comitem rerũ priuatarũ scribens Valẽtinianus dixit in l. 2. C. de fund. rei priu. li. 11. Strenuissimi et uocãtur in l. 1. C. de com. rei mil. li. 12. D

Memoriales deuotissimi in l. vlt. C. de inof. test.

Municipes amantissimi in l. patronus. §. vlt. de leg. 3.

Ordo amplissimus, id est, Senatus, in l. 2. C. ad Macedoniã. Sanctissimus.

Patronus sanctus in l. liberto. ff. de obseq. à lib. & liber. Optimus ex marmore Dianij Hispaniæ; Indulgentissimus, Tarracone. Apud eundem.

Parẽs Venerabilis in l. 6. C. Thc. de donat. Carissimus in Nouell. Theodosij tit. 14. Sanctus in l. liberto. de obseq. à lib. & liber. Pientissimus ex marmore Tarraco. Optimus.

P. V. Gloriosissimus in l. 1. C. de rapt. virg. Amicus Principis i l. 1. C. si mãcip. ita venier. E

Patria dulcissima in l. qui habebat. de leg. 3.

Præses abstinentissimus ex marmore Dianij Hispaniæ Carissimus uocatur à Principe in l. 1. §. si quis vlt. o. ff. de quæst. in l. Titia Seio. §. imperator. de leg. 2.

Princeps Prouidentissimus, & iuris religiosissimus in l. vnum ex familia. §. vlt. de leg. 2. consultissimus in l. 4. C. Th. de donat. venerabilis l. 6. C. Th. eod. tit.

Prouinciales deuotissimi in l. 5. C. de anno. & tribut. lib. 10.

Roma vrbs Faustissima in §. item lex Cornelia. Inst. de pub. iud. & vrbs æterna in l. 1. C. de priu. corp. vrbis Romæ li. 11. l. 1. C. de suarijs. li. 11. nunquam interitura. Item vrbs Augustissima in l. nullus. 9. C. de off. rect. prouin. Venerabilis, Nouell. Theodosij tit. 18. Sanctissima Nouell. Theodosij. i. tit. 20. Sacratissima Nouell. Theodosij tit. 35. de na uicularijs.

A larijs, Sacra Nouell. Theodosij tit. seq. de suariis.

Senatus Ordo amplissimus nuncupatur in l. fideicomissum alias in l. nutu. in fin. de leg. 3. & Florentissimus in l. vlt. §. sed si quidem. C. de curato. furto.

Seculum beatissimum tit. 15. de collatione legum Romanarum cum Moysis legib. in constitutione Diocletiani ex Cod. Gregoriano.

Scholares. i. milites x1. scholarum vocantur deuotissimi in l. vlt. C. de off. mag. officio.

Scriniarij deuotissimi in Nouell. 20. in fin. seu in auth. De administrãt. offici. in sacr. app.

Subiecti Romano Imperio, seu possessores deuoti i l. deuotũ, C. de met. & epidemet. li. 12.

Vetustas fidelissima in l. testamenta. C. de testam. vir bonus in l. Mæuia de annu. leg.

Vrbes splendidissimæ l. 11. C. de oper. pub. l. petitionem. C. de aduo. diuer. iudicio.

Vxor carissima in l. Codicillis. §. matre. de leg. 2. Domina vxor in l. 41. vxorem in princ. de leg. 3. carissima, optima, probatissima, sanctissima, Dulcissima, incomparabilis, castissi- B ma, fidelissima, obsequentissima, diligentissima.

Vlpianus disertissimus in l. vlt. C. de inst. & subst. summi ingenij vir in l. 1. §. 9. C. de cad. toll. prudentissimus vir à Diocletiano in l. 1. C. de quæst. κράτιστος. i. optimus, alias egregius a Modestino in l. 2. Qui pet. tuto. pater ab Alexandro Imp. in l. 4. C. locar.

De Principum, aliorumque insignibus. Cap. IX.

INsigne est signum alicuius gradus, quo quis ab alijs dignoscitur, *Consularia, inquit Glossa, a Insignia sunt quibus Consul ab alijs discernitur.* Quædam enim ei, & alijs Magistratibus data sunt ornamenta, vt cæteris spectabilior appareat; hinc insignis dicitur, qui inter alios excellit. Hæc Insignia aliquando Infulæ uocantur, vt appellant Zeno, b & Iustinianus. c Infulæ imperiales pro Principis Insignibus, & Consulares pro Consulis ornamẽtis accipiuntur. d Horum adeo studiosi veteres fuere, vt omnes dignitates, magistratus, or- C dines a cæteris, & liberos insignibus a seruis distinguerent, de quibus dicturi a Regibus, principibusque exordiemur.

Vetustissimum erat Regum insigne sceptrum, quippe qui deorum uicem in terris gerãt, immo ipsi Dij Regibus, Imperatoribusque dicũtur id in manus dare, cum eis rerum humanarum moderamen committunt, ut Homerus ait. e

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη. εἷς κοίρανος ἔστω,
Εἷς βασιλεὺς ᾧ δῶκε Κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρόν τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφισι βασιλεύῃ

Et alibi apud eundem Poetam σκηπτροφόρος dicitur Rex. i. Sceptrum manu gestans, & σκηπτροῦχος. i. Sceptritenens. Et Virgilius antiquitatis obseruãtissimus id expressit, dicẽs, f

Hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
More daret populis, Sceptrumque sacerque tiaras.

D *Et loquens de Basilica, quam latinè Regiam appellat, ait,* g

Hinc Sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat. Idem. h
Regnique coronam.
Cum Sceptro misit, mandatque insignia Tarchon.

Id & Imperatores quandoq; gestarunt; Tranquillus enim nouissimo Neronis anno Sceptrũ de manu statuę Augusti fulmine excussum fuisse scribit. i Hinc Sceptrũ ponitur pro Imperio: nam Iustinianus, *Populi, inquit,* k *nostris parẽt Sceptris;* i. Imperio. Idem l *Consulatus sequitur sceptra Principatus.* Erat autem Sceptrum, inquit Suidas, m uirga lignea, qua denotabatur, Reges esse Pastores populorũ, (vt idem Homerus Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν appellat n) quos Sceptro regunt, quemadmodum baculo oues a Pastoribus coguntur. Hæc a E Dauide Virga Regni uocatur, o quam ex querno trunco ad denotandũ Imperij firmitatẽ factã fuisse Pierius scribit, p & a Magistratibus ad significandam Imperij potestatem gestatur. Hodie aucto omnium rerum luxu prõ uirga claua argentea Imperatoribus exercituum, Magnisque Cancellarijs, & alijs maioribus Magistratibus, uelut signum Iurisdictionis, dari & plerunque præferri solet.

Persarũ vero, & Orientis Reges Diadema inuenerunt. hæc erat fascia candida a fronte capiti circumligata, & in occipitio nodo constricta in humeros pendens, & quod capiti circumligaretur, Diadema est uocata. διαδεῖν enim est obuincire. Plutarchus ait, q Tigranem Armenium candidam fasciam, quæ Insigne est Regni, ad Pompeij pedes abiecisse. Idem Dion. r Pierius scribit, s se in Tigrani numis uidisse præaltam

a in l. 1. in prin. in uer. Insignibus. ff. de his, qui not. inf.
b l. 1. C. ut omnes Iudi. tam ciuil. quã milit.
c l. vlt. in fi. C. de quad. præscr.
d in l. 1. C. de Cõsul. Lib. 12.
e Iliad.
f lib. 7. Aene.
g lib. eod.
h lib. 8. Aen.
i in Galba. c. 1.
k § 1. auth. ut omnes obed. iud. prouinc. seu Nouell. 69.
l auth. de consul. se: Nouell. 105. § vlt.
m In uerbo. σκῆπτρον.
n Iliad. α
o Psal. 44.
p Hieroglyph. li. 51. de quercu. cap. Imperium firmum.
q lib. de uirtute Alexandr.
r libr. 36.
s Hieroglyph. li. 41. de Diademate. c. Regia potestas.

fasciam opere Phrygio floribus, & alitibus superadditis elaboratam, quæ à fronte caput A
ad occipitium circumdat, duæq; a temporibus hinc inde teniæ, ipsæ quoque a medio deorsum scissæ in humeros usque dependent, gemmis per omnem marginem bacchantibus. Fascia Tiaram constringebat; Erat hic pileolus, velut dimidia sphęra, capiti impositus, & uitta redimitus, ut D. Hieronymus describit. *a* Sophoratus Curopalara. *Quod nunc, inquit, b appellatur Stemma, id olim nominatum fuit Diadema. Id autem erat blatteum. i. purpureum cum lapillis, & margaritis positum ad Imperatoris frontem, & pone reuinctum cerebru uersus, (quemadmodum etiam dicitur Diadema) quod ex eo paulatim mutatum, effectum est quale uidetur hodie, & nominatur stemma. Quod autem nunc vocatur Diadema, id olim militaris Zona dicebatur honorem indicans. Hinc etiam tyranni primum auferebant Zonam, & torquē honoratis martyribus Christum confitentibus. postea dedebant eos tortoribus.* Hæc ille. Cicero Diadema Regni insigne vocat. *c* Ex bysso fiebat; Cidarim appellabant, quem etiam Sacerdotes gerebant. Suidas *d* & ipse dicit Tiaram fuisse Persarum capitis ornamentū, sed altius, quod soli Reges tectum, alij inflexum ferebant; Titulum alij vocant. Diademate & Principes Romani vsi fuere, vt passim in Numismatis visitur. Eius meminit & Clem. 1. §. dictus namque, de iureiur. *Romani, inquit, imperij Diadema a Summo Pontifice petitur.* Candyn quoque totum ex purpura supra tunicam Reges Orientis gestabant, quasi vsum fuisse Tigranem scribit *e* Dion. Erat velut paludamentum Consulum Romanorum. Inuenta postea est aurea Corona duodecim radios emittens, instar eius, quam Virgilius describit. *f*

a Ad Fabiolā Epistol. 128. de vestit. sacerdot.
b De officialibus Palatij Constant. in eius scripts.
c In M. Antoniū lib. 2. Philipp.
d In verbo Τιάρα.
e c. lib. 36.
f lib. 12. Aeneid.

Ingenti mole Latinus.
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt.
Solis aui Specimen. C

g lib. 8. Aeneid.

Idem, g
Ipse oratores ad me, regnique coronam
Cum sceptro misit, mandat que insignia Tarchon.

Hanc etiam Romani Imperatores sumpserunt, quemadmodum numismata indicant, & d. Cle. 1. §. postq; de iureiur. Niceta Choniata scribit *b* Isaacio Angelo constantini Magnī coronam, quæ supra mysticam mensam pēdebat, capiti impositam fuisse. Aliqui existimāt hanc esse, quæ aurum coronarium appellatur, *i* sed illa ob triumphum, vel res prosperè gestas à Prouinciis Principi offerebatur. *k*

h l. 2. de Imperio Andronici Comneni.
i In tit. C. de auro Coronar. lib. 10.
K l. 4. C. The. de aur. coronar.

Hesperiæ verò, seu Hetruriæ Reges, vt Romulus, & qui post eū Romę regnarūt, duodecim fasces cū totidē securibus prætulerunt, ac trabea pro insigni regio sunt vsi; Virgilius, *l*

l lib. 11. Aen.

Et Sellam regni, trabeamq; insignia nostri. D

Seruius super hoc carmine, *Romanorum, inquit, Imperatorum insigne fuit sella curulis, & trabea. Nam diadema, ut aliarum gentium Reges, non habebant. Et sciendum sellam curulem à curru dictam, quod hi ea tantum vtebantur, qui triumphali curru vecti fuissent. Sicut etiam palmata dicitur toga, quam merebantur ij, qui de hostibus palmam reportassent.* Hæc Seruius: Idē ex Suetonio *m* in illud carmen, *n*

m lib. de genere vestium.
n lib. 7. Aeneid.

Ipse Quirinali trabea, cinctuq; Gabino,

dicit trabeam fuisse togam purpuream Regum, quę aliquid albi mixtum habebat.

o lib. 36.

Simili modo mixtam albo tunicam Orientis Reges gerebant, qualem Dion scribit, *o* habuisse, & abiecisse Tigranem, cum humilis uenit ad Pompeium. At Suidas trabeam preciosam chlamydem fuisse dicit; *p* Regalem vocat l. 1. C. publ. lætitiæ vel consul. nūciat. lib. 12. quam auro circumtextam fuisse Cedrenus scribit, *q* & à Numa Pompilio a Pelasgorum legatis ad se missis pro regio ornamento desumptam. Fasces quoque insignia Regum Rom. fuisse innuit Virgilius dicens, *r* E

p In verbo Τραβαῖαι.
q Hist. compend.
r lib. 7. Aeneid.

Hinc sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat.

Romani Imperatores præter supradicta ornamenta purpuream togam, aut clamydem pro insigni Regio habuerunt. Eutropius, *Ornamenta, inquit, s gemmarum uestibus, calceamentisque addidit: nam prius Imperij insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquaque communia.* Eam Principem salutantes osculabantur, quo actu factam purpuram adorare dicebantur. *t* Palmata etiam induerunt, quæ erat tunica triumphalium purpura, auroque intexta, qualem gestasse Paulum Aemilium triumphantem Plutar-

s In Diocletiano, lib. 9.
t l. restituēdæ. C. de aduoca. diuers. iudicium. l. pen. C. de Consul. li. 12. l. 1. C. de appar. pręf. prat. lib. 12. L. 1. C. de appar. pf. vrb. lib. 12 l. 1 C. de comit. & Trib. schol. lib. 12.

chus

A chus memorat; *a* ita dicta est, quod ea vterentur, qui palmam ex hostibus retulissent, aut quod palmam intextam haberent, quæ victoriam significabat. Hanc in Capitolio ex publico accipere consueuerant; Capitolinus, *Palmatam, inquit, b tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus suam propriam habuit, cum antea hanc Imperatores de Capitolio acciperent, vel de Palatio.*

a In Paulo Aemilio.
b In Gordiano.

Insigniebantur Rom. Principes & paragaudis; *c* erant hæ ex serico purpureo, auroq; intextæ vestes, vel tunicæ, vel pallia, quibus soli Principes induebantur; fiebant etiam lineæ subsericæ paragaudæ; *d* Vopiscus, *Cum darentur, inquit, e tunicæ subsericæ lineæ paragaudæ.* Soli etiam Imperatores holoberis.i. ex puro murice, alio colore non admixto, tinctis vtebantur; *f* & soli auratas gestabant; *g* erant auratæ vestes ex lana, vel serico aureo subtegmine textæ, Virgilius, *h*

c L. 1. & 2. C. de vestib. holober. li. 11.
d d. l. 1. & 2.
e In Aureliano.
f L. pen. C. de vestib. holober. li. 11.
g d. l. 1. & 2. C. eod. tit.
h Lib. 3. Aeneid.
i Lib 5. Aeneid.

B *Fert picturatas auri subtegmine vestes.*

Idem, *i*

Victori chlamydem auratam,

His olim triumphantes ornabantur; Plinius loquens de purpura, *In triumphali, inquit, k miscetur auro.*

k Lib. 9. c. 36.

Euntes verò in publicum Imperatores ignis, fasces laureati, & iuuenes magnæ staturæ præcedebant, vt Herodianus scribit; *l* Soli etiam encausto scribebant, quod ex cocto murice, & trito conchylio conficiebatur. *m* Constantinus coronam superhumerale, & lorum auro, gemmisque distinctum insignia Imperij habuit, quæ ornamenta Romanis Pontificibus est impartitus, vt ex eius decreto in Homocanone apparet, quod idem est c. Constantinus. 1. 96. distinct.

l Lib. 8.
m L. pen. C. de diuers. rescript.

C Habitum Iustini successoris Iustiniani Corippus Africanus in carmine in eius Laudem composito his versibus describit die, quo inauguratus est in Imperium.

Egreditur, tunicaque pius inducitur artus
Aurata se veste tegens,
Purpureo suræ resonant fulgente cothurno
Cruraque puniceis induxit regia vinclis,
Parthica campano dederant quæ tergora fuco,
Sanguineis prælata rosis, laudata rubore,
Lectaque pro sacris tactu mollissima plantis.
Augustis solis hoc cultu competit vti,
Nobilibus gemmis, & cocto lucidus auro,
D *Baltheus effulgens lumbos præcinxit heriles*
Substrictoque sinu vestis diuina pependit
Poplite fusa tenus pretioso candida limbo.
Cæsareos humeros ardenti murice texit
Circumfusa chlamys, rutiloque ornata metallo
Principis exerta vincebat lumina dextra
Aurea uincturas morsu perstrinxit adunco
Fibula, & à summis gemmæ nituere catenis,
Gemmæ, quas Getici felix victoria belli
Præbuit, atque fauens dominis Rauenna reuexit
Quasque à Vvandalica Belisarius attulit aula,
E *Armati n manibus sacrati circulus auri,*
Impositus collo imperium sublime dicauit,
Quod faciens ter, ter dextram cum munere tendens
Augusti, Iustine, locum tibi confero, dixit.

n Nomen viri.

Sequitur inauguratio.

Quatuor ingentem clypeis sublimius orbem
Attollunt lecti iuuenes, manibusque leuatus
Ipse ministrorum supra stetit, vt sua rectus
Littera, o quæ signo stabili non flectitur vnquam,
Postquam cuncta videt ritu perfecta priorum
Pontificum primus, p plenaque ætate venustus

o I. quæ est prima nominis Iustini.
p Ioannes Scholasticus Patriarcha.

Adstantem benedixit eum, cœlique potentem
Exorans Dominum sacro diademate iussit
Augustum sancire caput, summoque coronam
Imponens apici feliciter * * *
Ipse coronatus solium conscendit auitum
Atque crucis faciens signum venerabile sedit
Erectaque manu cuncto præsente Senatu
Ore pio hac orans ait. A

Posteriores vero Græcorum Imperatores calyptra pro Diademate caput texerunt, is erat pileus totus gemmis, margaritisque exornatus in summo instar pyramidis fastigiatus; *a* calceis præterea purpureis induebantur, quæ Imperij erant insignia. *b* Cedrenus, *Michael, inquit, c suorum quendam intimorum ad Leonem cum diademate, purpura, & calceis coccinis, (hæc Imperij sunt insignia) misit, Imperio se ei cedere indicans.* Alij crucem hastæ præfixam habuerunt. B

Cæsares, seu designati Imperatores eodem, quo Augusti, ornatu incedebant, excepta corona, quam minus pretiosam, minusque splendidam gestabant, vt ait Metaphrastes. *d* Posteriorum verò Imperatorum filij apud Græcos & ipsi calyptra, vt patres, caput tegebant, sed circulis tantum aureis ornata. *e*

Triumphantium insignia sellam curulem, palmatam, & togam purpuream auro intextã fuisse diximus, sicut & coronam prius ex lauro, postea ex auro. Addit Plinius, *f* clarissimum insigne inter triumphales domos fuisse, vt earum fores extra aperirentur, & ianua in publicum reijceretur.

a Niceph. Gregora lib. 6. c. De Irene altera Imperatoris vxore; & lib. 7. c. De Michaelis Imp. & Turcorũ pugna in Chersoneso.
b Georg. Pachymerius lib. 2.
c In Hist. compen. in Michaele Raucabe Curopalate.
d In D. Marcello.
e Niceph. Gregora Hist. Rom. l. 6. de Irene altera Imperatoris vxore.
f Lib. 36. c. 15.

De insignibus Magistratuum. *Cap.* X. C

Apud extraneos Præfectorum Insignia erant vestis purpurea, & torques aureus collo circumdatus. Tertullianus, *Igitur, inquit, g purpura illa, & aurum ceruicis ornamentum eodem more apud Aegyptios, & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, & corona aurea sacerdotum prouincialium.* Hæc ille. Erat autem torques victoriæ insigne, qui victoribus donabatur. D. Ambrosius, *Torques, inquit, h insignia esse victoriæ dubitari non potest, cum hi, qui in bello fortiter fecerint, torquibus honorentur.* Apud Romanos vero Consulum Insignia fasces, & prætexta fuere. Cicero, *Tu in lictoribus, inquit, i in toga, & prætexta esse Consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te Consule, esse voluisti. Huius tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas?* Prætexta eadem est trabea, l. 1. C. de Consulib. lib. 12. quæ Consules trabeę summitate honorari dicit, quod summum inter Magistratuum vestes hæc locum teneat; & l. 1. C. publ. lætitiæ vel consul. nunciat. lib. 12. ait, honorem Regalium trabearum Consuli dari. Qui vertit §. vlt. in aut. de Consulib. trabeam pro veste Consulari posuit, hæc in Nouella 105. τραβ vocatur. Virgilius quoque Trabeam Consuli tribuit, k D

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insignis reserat stridentia limina consul.

Qua artificiosè non tam a vestis splendore, quam ab Insigni insignis Consul vocatur: plura enim hic Poeta, vt in omnibus alijs, ita in hoc admirabilis vno verbo occultè significare consueuit. Erat Trabea toga, vel secundum alios chlamys purpurea auro circumtexta à Numa Pompilio Romanorum Rege inuenta. cum enim, vt supra diximus, Legatos Pelasgorum ad se profectos chlamydes coccino prætextas gestantes vidisset, eo habitu delectatus instituit, vt a Regibus auro prætextæ purpureæ chlamydes gestarentur, a Senatoribus verò, & Magistratibus purpura prætextæ; aurea fibula in dextro humero nectebatur; Suetonius tria ponit Trabearum genera, *l* vnam purpuream, qua in sacris vtebantur, aliam item purpuream aliquo albo distinctam, quæ est Consularis, tertiam Augurum ex cocco, & purpura. E

Duodecim lictores cum totidem fascibus securibus alligatis Consulem præcedebãt, *m* & cum duo essent, alternis mensibus alter secures, alter solos fasces pręmittebat, ipsi sceptrum manutenentes, & in sella curuli sedentes quatuor equis trahebantur, *n* auratisque calceis vtebantur. Cassiodorus, *Pinge, inquit, o vastos humeros variocolore palmata, validam*

g Lib. de Idololatria c. 18.
h De obitu Valentiniani Imp.
i In L. Pisonem.
k Lib. 6. Aeneid.
l In lib. de vestiũ genere.
m L. 1 C. de Consulib. lib. 12.
n L. 1. C. eod.
o Lib. 6. in formula Consulatus.

A *dam manum victoriali Scipione nobilita, Lares proprios etiam calceis auratus egredere. Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enixus ascende.* Vopiscus, *Te Consulem, inquit,* a *hodie designo scripturus ad Senatum, vt tibi deputet Scipionem.* Hæc sunt Consularia insignia, quibus vti etiam præfectum exercitui Vlpianus ait. b Prætor quoque sellam curulem habuit, quem sex lictores cum totidem securibus, & fascibus præcedebant: vnde Polybius, & Plutarchus Præturam sex securum Magistratum appellant. Toga etiam prætexta Prætor vtebatur, cum qua ipse, & alij maiores Magistratus sepeliebantur. Liuius, *Purpura, inquit,* c *viri vtemur prætextati in magistratibus, in sacerdotijs; nec id vt viui solum habeamus insigne, sed etiam, vt cum eo crememur mortui,* quemadmodum hodie cum pallio humantur Archiepiscopi. d Nec solius Prætoris, sed & aliorum maiorum magistratuum gestamen erat prætexta, vt ait Macrobius. e Polybius, *Hi, inquit,* f *accipiunt vestem, siquidem consul, vel prætor fuerit* περιπορφύρους, *i. prætextas, si censor, purpureas, si triumphalis, deauratas.*

a In Aureliano.
b L. 2. § 1. ff. de his, qui not. infa.
c Lib. 24. seu Decad. 4. lib. 4.
d e 2. de auct. & vsu pallij.
e Lib. 1. Saturnal. c. 6.
f Lib. 6.

B Prætexta erat toga purpura, circumtexta, quam Plutarchus, & alij περιπόρφυρον, i. purpura circumdatam vocant; Similem describit Poeta, g

Quam plurima circum
Purpura Mæandro duplici Melibæa cucurrit.

g Lib. 5. Aeneid.

Insignium prætoris, & Magistratuum meminit l. 1. §. casum. ff. de postulando, *Luminibus, inquit, orbatum prætor à postulando repellit, quod insignia magistratus videre, & reuereri non possit,* & loquitur de Prætore.

Eadem fermè Proconsules habebant Insignia, sex enim fasces præferebant, h & prætexta ornabantur, vt in Nouell. 103. de Procons. Palæstinæ cap. 1. *Vtetur autem, inquit, graui, & antiqua toga, dicimus autem prætextam.* Hæc sunt Proconsularia in-
C signia, quibus Proconsules vbique vti Vlpianus scribit. i Proconsularium insignium meminit & l. 1. C. de comit. rei milit. lib. 12. & l. quicunque. C. de procur. Cingulum vero quo alij vtebantur magistratus, his Augustus interdixerat, quia in pacatas Prouincias mittebantur; Vultus etiam Principum præferebant, vt Cassiodorus refert, k & Notitia Dignitatum imperij ostendit, l qui velut candelabro præfixi videntur. Ibidem liber mandatorum lectisternio impositus cernitur cum imagine subiectæ Prouinciæ, quæ omnia Proconsulis insignia fuere.

h l. Proconsules. ff. de off. procons.
i L. 1. de offic. procons.
k Lib. 6. variar. in formula Consularitatis.
l Imp. Orient. li. 1.

Alij Prouinciarum Præsides quinque tantum fasces præmittebant, & ipsi chlamyde purpurea ante pectus clauis aureis suffixa induti. m Cassiodorus, *Chlamydis, inquit,* n *suæ inter alia clauos intende, quos scias non inaniter positos. Hinc fit, vt cum publicum agentes purpuram cernerent, de vigore semper Principis admonerentur.* In Notitia dignitatum Imperij
D Romani alia adduntur o Præsidibus Prouinciarum, & Ducibus insignia, nempe, imagines Principum, & liber mandatorum mensæ impositus, vt in Consulari Campaniæ conspicitur; habent & imaginem oppidi referentis Prouinciam, cui præsunt. Torque etiam aureo collum circumdabant, vt supra est dictum.

m Dion. lib. 53.
n Lib. 6. variar. in formula Rect. prouin.
o Vbi supra.

De Cingulo Magistratuum, Militumque insigni. *Cap. XI.*

SEd etsi hæc omnia magistratuum Insignia essent, præcipuum tamen eorum dignitatis signum Cingulum fuit, sine quo, & chlamyde tanquam præcipuis magistratus insignibus Principem adire non licebat, vt ait D. Chrysostomus. p Itaque his, qui prouincijs præficiebantur, insigne dignitatis Cingulum mittebatur; alijs vero, quibus Præ-
E sidis honor sine administratione concedebatur, prætexta tantum dabatur, q quia his Cingulo vti non licebat. Itaque Præsides, dum Prouincijs præerant, in Cingulo esse dicebantur. r Hinc Prouincialia Cingula ipsi Præsides vocantur in §. arripiat autem. in auth. vt omnes obediant iudicib. siue Nouell. 69. nam & in §. quia verò quædam. in auth. vt liceat matri, & auiæ, Prouinciarum iudices Cingulum habere dicuntur, ea est Nouella 117. vbi pro Cingulo Græcè legitur ἀρχὴν. i. imperium, aut magistratus, quod verbum sæpe interpres vertit, Cingulum, quemadmodū & in Nouella 9. cuius interpres in aut. iusiur. quod præst. vertit, Cingulum; similiter §. illi autem. in aut. de iudicib. qui prouinc. administ. Cingulum Præsidibus tribuit, quod in Nouella 82. omissum fuit; Id ex lectionum varietate prouenire arbitror; certè Cingulum dignitatis honorem interpretatur Anastasius in l. vlt. C. de iurisd. omn. iudicum. Metaphrastes loquens de Præfecto vrbi, *Zona tantum, inquit,* s *& dignitatis*

p In 1 ad Cor. cap. 11. Homel. 26.
q L. 2. C. vt dignit. ordo seruet. li. 12. l. omnes. C. de dignitatis. lib. 12.
r aut. vt ordinarij Præfect. quæ in cingulo, & actu sunt. seu Nouell. 70.
s In D. Eutychio.

gnitatis meæ insignia non sunt à me ablata. Quare deposito magistratu nulli præterquã duo- A
bus præpositis sacri cubiculi, qui hoc præcipuo priuilegio obtinuerant, Cingulum gerere
licebat, *a* alij vero exautorati Præsides Cingulo exuebantur. *b*

Erat & Patritiorum insigne Cingulum, Cassiodorus, *Honor, inquit,* *c* *ipse cinctus est,*
cum vacet, nihil iurisdictionis habens, & indicantis Cingulum non deponens, & paulo post,
Cingulum fidele, quod nescit ante deserere, quam de mundo homines contingat exire,

Militum quoque Insigne id fuit & gladius: cum primum enim quis cingebatur, miles
fiebat, & legionis Tribunus dato Cingulo, factus esse intelligitur, *d* & tunc iure militari
incipiebat posse testari. Hinc colligitur, quare filiusfamilias equestri militia exornatus, &
in comitatu Principum retentus, cingi confestim iussus, de Castrensi peculio testamentum
facere potuerit. *e* cum primum enim militiæ Insigne habuit & non ante, miles fuit. Quia
vero dicitur in comitatu eum retentum, fortè significat illum equitem in præsenti factum
fuisse; Hinc fiebat, vt ob Cingulum eum, qui militabat, Veteres cinctum appellarent, vt B
Pausanias refert; *f* Sic Tergemini Senatores Horatij cincti vocantur, *g* ita dicti quia
tunc militabant; Hæc sunt Insignia Militaria, quorum meminit l. 2. §. ignominiæ. ff. de his,
qui not. infam. *Si ita, inquit, exautorauerit vt insignia militaria detraheret, (id est Cingulum,*
& gladium ademerit) inter infames efficit. Et l. eos. §. vlt. ff. de fals. *Qui, inquit, pro milite se*
gessit, & falsis Insignibus vsus est, grauissimè puniendus est, id est, qui sese accinxit, cum
miles non esset. Id clarius etiam explicat l. pen. C. de pactis, *Miles, inquit, professus est se non*
vsurum fori præscriptione propter Cingulum, id est militare priuilegium. Et l. vlt. C. de iu-
risd. omn. iud. militiam pro Cingulo interpretatur; & l. quicunque. §. nullum. C. de hæretic.
Apollinaristas milites fieri prohibet, & si fiant, militari Cingulo iubet exui; & l. vlt. C. de
iniur. sine Cingulo homines appellat eos, qui non militant. Hoc Cingulum purpura auro- C
que intextum ductores militum gestabant; D. Ambrosius, *Duces, inquit,* *h* *& Principes*
omnes etiam militantes accuratè sericis vestibus accincti operosis Cingulis auro fulgente precio-
sis ambiunt solito nitidius in conspectu Regis incedere. Hæc ille. Numerarij etiam P. P. Cingu
lum habebant, quia militiæ ordinem tenebant. *i* Apparitores quoque magistratuum mili-
tum tanquam milites & ipsi Cingulo honestabantur, cuius præscriptione in foro se tueban
tur. *k* Functi verò officio vt alij Cingulum deponebant. *l* Cinctos milites prandia
sumpsisse, discinctos cœnasse Trebellius Pollio scribit, *m* additque ea aurata, & constel-
lata fuisse. Milites ante Aurelianum fibulis ad Cingula argenteis vtebantur, ipse concessit,
vt etiam aureas gestarent; *n* Sophoratus Curopalata, *Tyranni inquit,* *o* *honoratis Mar-*
tyribus Christum confitentibus primum Zonam & torquem auferebant, postea eos tortoribus de-
debant. Est autem torques aurum ductum implexum ex tribus quasi funiculus, quod gestabant D
de collo. Hæc ille.

Cingulum Græci ζώνην appellant. *p* Hoc dextro humero impositum obliquè ante pe-
ctus, & post tergum ad sinistrum latus descendebat, cui in imo ensis alligabatur, vt in Noti
tia dignitatum Imperij Romani in Consularibus Palæstinæ, & Campaniæ cernitur, quo-
rum Cingula purpurea aureas bullas insertas habebant, qualia Virgilius describit, *q* &
Romani Duces gerebant

Infelix humero cum apparuit alto
Baltheus, & notis fulserunt cingula bullis.

& paulo post Insigne appellat,

Atque humeris inimicum insigne gerebat.

Vidi ego Cingulum D. Gothifredi, qui fuit vnus ex Martyribus legionis Thebaidis ex E
panno purpureo auro intextum latitudinis sesquidigiti.

Nulli baltheum margaritis, smaragdis, aut hyacinthis exornatum gestare licebat, alijs
gemmis insertum permittebatur. *r* Ensis Cingulo alligatus parazoniũ vocabatur; Dion
enim scribit, *s* Traianum, cum parazonium Præfecto daret, nudum porrexisse, *Pro me,*
inquit, hoc vteris si rectè imperauero, sin minus in me conuertes.

Centurionis vero signum erat vitis, qua milites delinquentes cędebant. *t* Plinius lo-
quens de vitibus, *Quid, inquit,* *u* *quod inserta castris summam rerum naturam, imperiumq́*
continent? Centurionũ in manu vitis, & optimo præmio tardos ordines ad lentas perducit A-
quilas, atq; etiã in delictis pœnã ipsam honorat. Tacitus, *x* *Centurio Lucillius interficitur cui*
militaribus facetijs vocabulum, Cedo alteram, indiderant: quia fracta vite in tergo militis, alte-
ram

a L. vlt. C. de præpos. sac. cub. li. 12.
b §. 1. in auth. de incest. nu. quæ est Nouell. 12.
c Lib. 6. variar. in formula patriciatus.
d L. Titius. de milit. test.
e L. pen. ff. de milit. test.
f Bœotica. seu li. 9.
g L. antiqui. ff. si pars hæred. pet.
h Serm. 14. de Natali Domini.
i L. 1. C. de Numerar. lib. 12.
k L. vlt. C. de Apparit. magist. milit. lib. 12.
l L. vlt. C. vbi de ratiocin. agi op. port.
m In Salonino Galieno.
n Vopiscus in Aureliano.
o De officialib. Palatij Constantinop. vbi de eius ferijs agit.
p D. Chrysostom. in 1. ad Corint. ca. 11. homil. 26. & Nouell. 12. §. 1. seu aut. de incest. nup.
q Lib. 12. Aeneid.
r L. vnic. C. nulli licer. in fręn. e quest. sell. & Balt. lib. 11.
s In Traiano.
t L. milites. §. interueteris. ff. de re milit.
u Lib. 14. c. 1.
x Lib. 1. Annal.

A ram clara voce,& rurſus aliam poſcebat. In actis quoque D.Marcelli Centurionis legitur *a* ipſum vitem,Cingulum, atque arma coram ſignis Legionis, quæ tunc aderant, proiecisse: vnde Iuuenalis loquens de Mario milite gregario ait, *b*

Nodoſam poſt hac frangebat vertice vitem
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Itaque imaginem vitis in ſummo recuruæ ſcribebant, cum Centurionem ſignificabant, vt in hoc Marmore Romæ inuento.

M.Pompeio M.F.Aniſio Aſpro ɕ 7.leg.XV.Apollinar. ɕ Coh. III. P.R.
Primop.leg.III.Citen.Præf.Caſtr.leg.xx.Vict.
Illud ɕ. eſt ſignum vitis,& Centurionem ſignificat.

a Surius. 30. Octob.
b Sat.8.

B *De Toga Ciuium Romanorum Inſigni. Cap. XII.*

Ciuium Romanorum Toga inſigne fuit, & ob id genus Togata à Poeta, *c* & Augusto *d* ſunt appellati,

Romanos rerum dominos, gentemque Togatam.

Nec alijs ea veſte vti licebat: quare deportati iure ciuium Romanorum exuti *e* ſtatim vſum Togæ amittebant. Plinius, *Idem, inquit, f cum Græco pallio amictus intraſſet (carent enim toga iure quibus aqua,& igni interdictum eſt) poſtquam ſe compoſuit,circumſpexitque habitum ſuum, Latinè,inquit,declamaturus ſum.* Hæc ille. Itaque ab hoſtibus obſides dati, etſi origine peregrini, ſi Togæ vſum a Principe impetraſſent, teſtari poterant. *g* videntur enim,eo habitu accepto,ciues Romani facti. Quod vero Gloſſa opinatur *h* eos Iuriſconſultos factos,erroneum eſt; Tranquillus, *Peregrinitatis,inquit, i reum orta inter aduncatos leui contentione togatum nè,an palliatum dicere cauſam oporteret, quaſi æquitatem integrã oſtentans,mutare habitum ſæpius,& prout accuſaretur, defenderéturque, iuſſit.* Toga ſuper alias veſtes induebatur,ſiniſtrumque humerum tegebat, & ante pectus demiſſa fibula in dextro humero nectebatur. Eius meminit l.veſtis.§.2.de aur.& arg.leg. Senatores dum iudicabant; & in Senatu ſedebant,togatos eſſe oportebat,alibi penulis indui poterant; *k* Sic & Aduocati,præterquam vbi cauſas orabant,penula vti poterant,ob id Togati appellabãtur; *l* Et Toga Præfecturæ Illyricianæ pro Collegio aduocatorum eius fori accipitur. *m* tempore enim patrocinij Togati eſſe debebant. Cicero pacis inſigne, & ocij Togam eſſe dixit: *n* quia milites pro ea chlamydem,& pro tunica ſagum accipiebant: vnde Piſone Proconſule Romam ex prouincia Macedonia redeunte, ait, Togulas Lictoribus ad portam præſto fuiſſe, quibus illi acceptis ſagula reiecerunt, & cateruam Imperatori ſuo nouam præbuerunt; Proconſul enim Romam ingreſſus imperium amittit, *o* & ideo ad vrbis portam Proconſularia inſignia deponebat. Non eſt omittendum olim ciues Romanos, cum in Prouincijs accuſabantur, à Præſidibus Romam puniendos mitti conſueuiſſe, ſic Plinius ſcribit, *p* ſe ciues Romanos, qui in Bythynia, quod Chriſtiani eſſent, accuſabantur, Romam miſiſſe. Certum eſt, peregrinos tanquam iure ciuium Roman. exutos hæredes ſcribi non potuiſſe: *q* vnde inuenta ſunt Fideicommiſſa, quibus hæredes ciues Rom. inſtituti rogabantur, vt illis bona reſtituerent. Quare a Principe ius ciuium Roman. impetrabatur, quod Claudius ſordibus Libertorum inductus vendere conſueuerat: vnde Prouerbium erat, ſi quis vitrea vaſa fracta illi donaſſet, ciuem Roman. futurum; pluribus tamen, vt indignis, ciuitatem ademit, & inter alios Lycio ad ſe legato pro patria miſſo, quia minus rectè Latinè loquebatur, dicens, indignum eſſe ciuitate Roman. illum, qui Romanè loqui neſciret. Dion, *Lycios, inquit, r qui per ſeditionem aliquot ciues Roman. occiderant, in ſeruitutem redegit, & in Pamphyliæ nomum, ſeu membrum adſcripſit. In huius verò cauſa cognitione, quæ in Senatu fiebat, quendam legatorum Lycium origine, Rom. verò ciuitate donatum Latinè ſed minus aptè loquentem cum audiuiſſet, ciuitate priuauit, dicens, Romanum non eſſe oportere eum, qui eam linguam neſciret. Alios multos indignos ciuitate priuauit, ſed multis & ſingulis, & in vniuerſum inuerecundè conceſſit. Multi ab ipſo petebant, & à Meſſalina, Cæſarianiſque emebant primo quidem magna pecunia, poſtea adeo vili precio hoc ius venditum eſt, vt vulgo diceretur, ſi quis vaſa vitrea contrita dediſſet, eum ciuem fore. In eo verò laudabatur, quod multis per calumniam accuſatis, quia Claudij nomine non appellabantur, & alijs, quia morientes nihil ipſi relinquerant, neminem hoc nomine*

(Marginal letters C, D, E stand beside the text in the left margin.)

c Virg.lib.1. Aen.
d Tranquill.in Augusto c.40.
e L.1 § hi,quibus. de leg.3.
f Lib. 4 epiſt. 12. ad Minucianum.
g L. ſed ſi accepto vſu togæ ff.de iur. fiſci.
h L. Diuus. § verb. captiuorum. ff.de iur.fiſci.
i In Claudio.c.15.
k L.1.C.Th.de habitu quo inter.vrb. vti oportet.
l L.3. C.de aduoc. diuer.iudiciorum.
m L.1ſ.ſtem.C.eodem tit.
n In L.Piſonem.
o L.vlt.de off.Proconſul.
p Lib. 10. epiſtol. epiſt.62.
q L.1.C.de hered. inſt. l.1.§. hi,quib. ff.de leg.3.
r Lib.58.

accusari voluit. Hæc ille, qui innuit Ciuitatem a Principe assecutos eius nomen sibi impo- A
nere consueuisse, & ijsdem testamento aliquid legare coactos : vnde multi fortè Claudij,
Flauij a Vespasiano, Aelij ab Hadriano dicti, & similes. Postea Pius Antoninus omnes Im-
perio Rom. subditos ciues esse iussit. a

a L. in orbe. ff. de stat. homin. §. 1 auth. vt lib. de cęter. seu Nouell. 78.

De Lato Clauo Senatorum Insigni, *Cap. XIII.*

TVnica purpurea Latus Clauus dicta Senatoriæ dignitatis insigne fuit. Plinius,
Anuli, inquit, b *distinxere alterum ordinem à plebe, sicut Tunica ab anulis Sena-*
tum, quanquam & hoc sero. Idem loquens de purpura ait, c *Distinguit ab Equi-*
te Curiam. Id etiam Tranquillus significat loquens de Tiberio; *Senatori, inquit,* d *La-* B
tum Clauum ademit, cum cognouisset sub Cal. Iulij demigrasse in hortos, quo vilius post diem
ædes in vrbe conduceret. Constat autem hanc Tunicam purpuream fuisse, anteriori parte
genua pertingentem, posteriori poplites; circa collum erat recisa, & à Lateribus vtrinque
aperta, vt Quintilianus describit. e

b Lib. 33. c. 1.
c Lib. 9. c. 36.
d In Tiberio. c. 35.
e Lib. 11. c. vlt.

Non cingebatur, vt aliæ Tunicæ, sed vtrinque aureis, & Latis clauis affigebatur; vnde
Lati Claui nomen habuit. Manicæ cubitum non excedebant; tales hodie Diaconi, &
Subdiaconi in Ecclesijs gestant. Hinc Tribuni Laticlauij appellabantur Senatores Le-
gionibus præfecti, f & in quodam marmore Tiburi affixo ædi S. Pauli legitur, *C. Popilio*
Tr. Laticlauio Leg. III. Cyrenaica. Augustus enim, inquit Suetonius, g Liberis Senatorũ,
quo celerius Reip. assuescerent, protinus virilem Togam, Latumclauum induere, & Curię
interesse permisit; Militiamque auspicantibus non Tribunatum modo Legionum, sed C
etiam præfecturas alarum dedit. Ob id Senatoria dignitas Latusclauus appellabatur;
Caius, *Recepta est inquit,* h *& alia causa donationis, quam dicimus honoris causa, vt ecce, si*
vxor viro Laticlaui petendi gratia donet. id est, vt fiat Senator, valet donatio. Lato Cla-
uo Senatores Togam albam superinduebant. nam A. Gellius ait, i Scipionem Africa-
num, cum reus esset factus, neque barbam desijsse radi, neque Togam albam omisisse; Hinc
candidatus ordo Senatorius appellatur; k purpura verò circumtexta erat hæc Toga, vt
auctor est Cedrenus, *Quod, inquit,* l *à Numa Pompilio Rege Romanorum institutum fuit,*
vt Reges Togam auro, Senatores & Magistratus purpura circumtextam gestarent. Alij à Ro-
mulo id inuentum ferunt.

f L. si Rufinus. C. de milit. test.
g In Augusto. c. 38.
h L. nuper. 42. ff. de dona. inter vir. & vxor.
i Lib. 3. c. 4.
k L. 1. C. Theo. de habitu, quo inter vrb. vti oport.
l Hist. Compendium.

Lunatis quoque calceis Lunam assutam habentibus Senatores induebantur, m eos-
que Ligula autem ligabant; n Aliqui Lunam illam semicirculum fuisse autumant, qui cen D
tum significabat, quot primò à Romulo facti sunt Senatores. Hos calceos ex pellibus ni-
gris consutos vsque ad media crura altè perducebant. Horatius, o

Nam, vt quisque insanus nigris medium impedijt crus
Pellibus, & Latum demisit pectore Clauum.

Constantino verò Imperante, calceos, seu sandalia cum linteis albis gestasse in quodam
Decreto Nomocanoni inserto legi; p Cassiodorus, vult Patriciorum insignia esse Sel-
lam curulem, chlamydem, Cingulum, & Calceos pictos. q Hodie in Gallijs, & Subalpi-
nis sericea fascia vtrinque è collo demissa Senatores insigniuntur.

m Plutarch. problem. 101.
n Martial. Epigr. lib. 1. epig. 15.
o Lib. 1. Sermon. Sat. 6.
p Tit. 8. c. 1.
q Lib. 8. epist. 4.

Priuatus, qui Magistratuum, Senatorumve insignibus vsus fuisset, falsi pœna teneba-
tur, r vt latius Antonius de Butrio, & Abbas, s Bartolus, t & Tiraquellus u disse-
runt. Equitum verò insigne diu anulus aureus fuit, qui postea ad omnes ingenuos transijt, E
quo à Libertinis Iurisconsultorum tempore distinguebantur. Antiquitus verò signatorius
liberos a seruis segregauit, ideo proprium caput de Anulo faciemus.

r L. eos. §. vlt. de fals.
s c. dilecta in vlt. not. de excess. prælat.
t In tracta. de insign. & armis.
u De nobilit. c. 6. num. 13.

De Anulo Ingenuorum Insigni. *Cap. XIIII.*

LIberorum hominum primo ferreus anulus Signatorius insigne fuit; vnde alio si-
gno, quam anulo signare testamentum non licebat, quemadmodum disertè Vl-
pianus scribit, *Signum, inquit,* x *vtrum anulo tantum impressum adhibemus, an*
vero etsi non anulo, verum alio quodam impresso? variè enim homines signant, & magis est, vt
tantum

x L. ad testium §. signum autem ff. de testam.

tantum anulo quis possit signare, dum tamen habeat characterem. Iustinianus quoque, vbi de
A signando testamento loquitur, anuli tantum meminit; a *Et testamentum, inquiunt Imperatores,* b *nisi anulo ab omnibus testibus signatum sit, deficit.* Itaque manifestè apparet alio signo, quam anulo, qui tamen habeat characterem, non posse signari testamentum; sed cum nullam diuersitatis rationem inter anulum, & alia signa nostri Interpretes cernerent, posthabita Legum auctoritate, voluerunt quodcunque signum sufficere ad signandum testamentum; miroque sensu anulum pro quolibet signo Glossa, Bartolus, Ioannes ab Imola, Aretinus, & alij interpretantur; c Nec recipiendum est, quod ait Accursius, circulo prius, quem anulum vocat, chartam signari, deinde signum imprimi: quia id non esset anulo signare: quare verus sensus est anulo tantum signatorio, & non alio signari posse testamentum. Huius autem solemnitatis ratio ea fuit, quia ingenui hominis fidem anulus signatorius indicabat, vt Macrobius ex Atteij Capitonis sententia refert, *Veteres,*
B *inquit,* d *non ornatus, sed tantum signandi causa anulos circumferebant: vnde nec plures habere, quam vnum licebat, nec cuiquam nisi libero, quos sola fides decerneret, qua signaculo continetur, ideo ius anulorum famuli non habent.* Hæc ille.

a § possunt. Inst. de testam.
b L. si vnus. C. eo.
c d § signum.
d Lib. 7. Satur. ca. 13.

Inter alias ergo condendi testamenti solemnitates hanc præcipuam Prætor inuenit, vt cum a Libero homine signandum esset, anulo tantum, & non alio signo ad maiorem auctoritatem vltimæ voluntati tribuendam signaretur. Ingenuitatis enim, & fidei signum erat. Asconius, *Hasta, inquit,* e *vexilla, phalera, Corona Cinica, item anuli aurei ingenuitatis signa, & liberationis a cura publicarum.* Clemens Alexandrinus vult, f Christianos signare columba, pisce, vel naui acta vento, aut lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel ancora, qua signabat Seleucus, non idolo, ense, vel arcu, aut poculo, quæ moderatis, & pacificis non conueniunt.

e In 4. Cicero contra Verr. orat.
f In Pædago. lib. 3. c. 11.

C Anulus, sæpissimè pro seruandæ fidei argumento tradebatur; Hine ementes pro arrha, vt Plinius ait, g anulum dare solebant, cuius rei frequens est apud nostros Iurisconsultos mentio, qui pro arrha, aut sponsione facta anulum datum fuisse dicunt, *Anulus, inquit, Vlpianus,* h *datus est arrha nomine,* Et Papinianus, *Sponsionis, inquit,* i *causa anulum accepit.* Rursus Vlpianus, k *Institor cum oleum vendidisset, anulum arrha nomine accepit;* Quæ non temerè exempli causa credendum est dicta fuisse, nec tantum, quod ob frequentem vsum essent in promptu, anulos pro arrhis traditos fuisse existimo, sed quia fidei præstandæ beneuolentiæque symbolum habebant; nam Plautus militi glorioso anulum ab Amasia pro amoris pignore missum fuisse fingit. l Hic mos etiam apud Hebræos vetustissimus fuit: nam Iudas pro arrha Thamar anulum dedit, m *Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris. Ait Iudas, quid tibi vis pro arrhabone dari? re-*
D *spondit anulum tuum, quem manu tenes.* Hic etiam matrimonij arrha semper fuit, n quod & suo tempore Plinius testatur, o *Etiam nunc, inquit, sponsa anulus ferreus mittitur, isque sine gemma.*

g Lib. 33. c. 1. nat. hist.
h L. ex empto. §. eg... ff. de action. empt.
i L. si rem §. si quis sponsionis. ff. de Præscrip. verb.
k L. quicunque. §. ... ff. de in... stito.
l Miles gloriosi. act. 1. Scen. Voluptas est.
m Gen. c. 38.
n c Nostrates, & c fœ... in fin. 1095.
o Lib. 33. c. 1.

Aliqui tradendo alicui anulum illi rerum custodiam demandabant, *Pater, inquit Papinianus,* p *pluribus filijs institutis, moriens claues, & anulum custodiæ causa maiori natu filiæ tradidit.* Quinimò morituri eos, quibus anulum dabant, hæredes instituere credebantur; Valerius Maximus, *Q. inquit,* q *Cæcilius cum L. Lucullum præ se semper tulisset sibi hæredem esse, moriens etiam anulos ei suos tradidisset, Pomponium Atticum testamento adoptauit.* Idem, r *T. Barbulus Lentulo Spintheri decedens suos anulos perinde atque vnico hæredi tradidit.* Idem, s *M. Popilius Oppio Gallo anulos tradidit, videlicet ne quid ex hæredi-*
E *tate amitteret.* Sic Alexander cum Perdicæ anulum dedisset, eum Regnorum successorem creditus est destinasse, vt Iustinus refert; t Idem de Augusto Romanos opinatos fuisse memorat Dion, u cum M. Agrippæ anulum dedisset.

p L. cum pater. §. pater pluribus. ff. de leg. 2.
q Lib. 7. c. 9.
r Ibidem.
s Ibidem.
t Lib. 10.
u Lib. 53.

Aureum anulum olim soli Senatores gestare poterant; qui apud extraneum aliquem Regem legatione functi essent, nec illo vbique, sed in publico tantum vtebantur, inde domum reuersi ferreum accipiebant. Procedente vero tempore passim anulum aureum primum omnes Senatores, deinde equites gestarunt, qui hoc ornamento a plebe diu sunt distincti, vt Plinius, x & Dion y memorant; Postremo ita vulgari cœpit, vt omnes ingenui aureum anulum gestarint; Seruis vero, aut libertinæ conditionis hominibus non est concessus, qui, si hoc ornamento vsi essent, lege Visellia grauiter pro facti qualitate puniebantur. z Si ergo ho... honore frui volebant, à Cæsare aureorum anulorum

x Lib. 33. c. 1.
y Lib. 48.
z L. 1. C. ad L. Visell.

ius impetrabant, quod adepti ingenuorum insignia ferre poterant, & licet verè ingenui nō fierent, pro ingenuis tamen habebantur; *a* ad dignitatesque, & honores antea ipsis prohibitos admittebantur. *b* Sic Augustus Antonium Musam libertinæ conditionis hominem, & medicum, cuius opera è graui ægritudine conualuerat, pro summo beneficio iure aureorum anulorum donauit, vt ait Dion; *c* Si vero natalibus Libertini restituebantur, verè ingenui fiebant. *d* Demum omnibus Libertis Iustinianus concessit, vt aureo anulo vti possent, ac ingenuorum honoribus fungi, *e* in quo aliqui decepti fuere, credentes eos equestri dignitati donatos fuisse, non animaduertentes pro temporum conditione vsum aureorum anulorum mutatum fuisse: nam qui equitibus tantum olim concedebatur, postea omnibus ingenuis est communicatus. A

a L. pen. ff. de iur. aureor. anul. l. 2. C. eo. tit.
b L. 1. C. si ser. vel liber. ad decurio. aspira. lib. 10. & l. 1. C. ad l. Visell.
c Lib. 53.
d L. vlt. ff. de natal. restit.
e Aut. vt libert. de cætero. seu Nouell. 78.

Anulorum vsus ad signandum apud Veteres tam frequens fuit, vt Annibal clade ad Cānas Romanis illata, vltra modium aureorum anulorum, quos mortuorum digitis detraxerat, Carthaginem misserit, vt Liuius tradit, *f* etsi hunc numerum alij ampliant; Inde autem anulorum frequentia eueniebat, quia cum omnia instrumenta, & chirographa signarent, illis vbique opus erat: itaque eorum vsus fuit pernecessarius. B

f Decad. 3. lib. 3.

De Prætexta Insigni Nobilium adolescentium. *Cap. XV.*

NObiles adolescentes ab anno XIII. vsque ad an. XVII. Prætextam induebant, & auream bullam gestabant, *g* Macrobius, *Prætexta, inquit, h magistratuum gestamen erat triumphantium, quam in triumpho præ se gerebant, inclusis intra eam remedijs quæ crederent aduersus inuidiam valentissima. Hinc deductus mos, vt prætexta, & bulla in vsum puerorum nobilium vsurparentur ad omen, & vota conciliandæ virtutis.* Hæc ille. C Ei similis erat, quæ filio Tarquinij Prisci, qui XIII. annorum puer hostem occiderat, a patre donata fuit: *vnde mos, inquit Plinius, i durauit, vt eorum, qui equo meruissent, filij id insigne haberent, cæteri lorum.* Postea omnes ingenui bulla sunt vsi præter filios Libertinorum, qui collo appensum lorum gestabant, inquit Macrobius. *k* Hanc prætextam inter puerilia vestimenta Vlpianus *l* recenset. Hinc prætextati vocantur adolescentes; *m* Post decimum verò septimum annum togam virilem accipiebant.

g Plinius lib. 33. c. 1. Pædian. in 3. in Verr. actio.
h Lib. 1. Satur. c. 6.
i Vbi supra.
k Vbi supra.
l L. vestis. §. puerilia. ff. de aur. & argen. leg.
m L. 3. §. pen. ff. de lib. exhib. & § iniuria. inst. de iniurijs.

De Matronarum, & Virginum Insignibus. *Cap. XVI.*

MAtronæ & ipsæ suum habebant insigne, quo à cæteris dignoscebantur, nempè, Stolam ad medios pedes demissam, & albam vittam, qua crines colligabant; D & hic est matronalis habitus, cuius meminit Vlpianus. *n* Ouidius, *o*

Este procul vittæ tenues insigne pudoris,
Quæque tegis medios instita longa pedes.

Virginum vero puellarum apud Longobardos insigne fuit, non velato capite incedere, quod ipsi in capillo esse vocabant. *p* Id etiam in prima Ecclesia vsurpabatur, contra quem morem inuehitur Tertullianus, *q* iubens, eas velari, & D. Cyprianus. *r* Lacænæ quoque Virgines aperta facie incedebant, vt facilius virum inuenirent, nuptæ tectæ, ne alijs placerent. *s*

n L. item apud Labeonem. §. si quis virgines. ff. de iniur.
o Lib. 1. de arte amandi.
p cap. 1. §. rursus. Quæ fuit prima caus. benef. amitt.
q Lib. de habitu Virginum.
r De discipl. & habitu Virginum.
s Plutarch. in Apophtheg. Laconic. 24. in Cherillo.

De Insignibus Libertorum. *Cap. XVII.*

MAnumissorum insigne Pileus fuit, qui manumissis imponebatur, Liuius, *t Postero die, inquit, serui ad Pileum vocati:* vnde qui Pileati funus defuncti hæredis iussu antecedunt, libertate donati esse indicabantur. E Cum vero multi eo modo incedere iussi in seruitute retinerentur, Iustinianus eos liberos esse voluit, *u ne falsa, inquit, ostentatione populus deciperetur, & credat eos manumissos, qui adhuc seruiunt.* Verum cum capita seruorum in abstersæ seruitutis signum raderentur, ad tegendam caluitij deformitatem Pileum accipiebant. *x* Plautus, *y*

Vt ego hic hodie raso capite caluus capiam Pileum.

Erat autem Pilei forma fermè, vt dimidium ouum, quemadmodum Lucianus describit, *z* & in Numismatis Bruti, & Cassij inter duos gladios visitur cum Inscriptione, Recepta Libertas. Hinc mulier cum Pileo in manu in Cæsarum numis pro libertate ponitur.

t Lib. 4. belli Punici. seu Decad. 3. lib. 4.
u L. 1. § sed & qui. C. de Latin. liber. toll.
x Paul. Oros. lib. 4. c. 20.
y In Amphit. act. 1. Scen., qui me alter.
z In Dapsidibus.

De

A

De Insignibus Ciuitatum. *Cap. XVIII.*

PRouinciæ, & Oppida singula sua habebant Insignia, vt in Numismatis cernitur: nam Carthaginenses caput Equi gerebant, quod Poeta significat. *a*

Quo primum iactati vndis, & turbine Pœni
Effodere loco signum, quod Regia Iuno
Monstrarat caput acris equi.

Ego habeo aureum Numisma, in quo est caput Scipionis, in auersa parte caput Equi cum Inscriptione, Capta Carthago, quæ a suo Insigni declaratur. Roma caput mulieris galeatum præfert; Phrygij duos Leones, Rhodij Rosam, Corinthij Pegasum, Athenienses Noctuam, Peloponnesij Testudinem, & alij aliud Insigne habebant, quæ omnia nimis longum esset recensere, & alias de his scripsi.

a Lib. 1. Aeneid.

B

De Summi Pontificis, & Cardinalium Insignibus. *Cap. XIX.*

OLim Romæ gentilium Pontificum insigne fuit Galerus, *b* quemadmodum Lituus Augurum; *c* Christianos vero Summos Pontifices antiquitus nullo Insigni ornatos fuisse censeo: nam Constantinus dicitur inter alia primus D. Syluestro capitis sui coronam auream Lapillis distinctam, Phrygium, & superhumerale, quo collum circumdabat, tunicamque purpuream gestandam dedisse. Phrygium erat splendidissimum capitis tegumentum opere Phrygio elaboratum, quod Constantinus testatur se D.
C Syluestri capiti proprijs manibus imposuisse, cuius candor corporum, quæ in gloria resurgent, splendorem significat, c. Constantinus. 2. 92. dist. quod cap. etsi palea vocetur, id pro vero recitant Albericus Rosata, *d* & Theodorus Balsamon Patriarcha Antiochenus in Commentarijs Canonum tit. 8. vbi nonnulla a Codice Latino diuersè scribuntur. Hæc fortè est, quam Mitram vocamus, quæ cum in summo sit aperta, typum quendam habet sepulchri patentis, quod Resurrectionem denotat, etsi alij ad veteris, nouique testamenti typum detorquent. Certum est illud, quod vulgo Summi Pontificis Regnum vocatur, triplici corona auro, gemmisque distinctum, item Stolam, & Crepidas purpureas ex serico Cruce aurea signatas nunc pro Summi Pontificis Insignibus haberi. In itinere eiusdem, & ipsius Legati Insignia sunt panni purpurei, Equus albus, frena, & calcaria deaurata. *e* Martinus Laudensis, *His, inquit, f Legatus de Latere vti non potest, nisi cum mare transit.* Lituo
D vero, seu Baculo non vtitur Papa, quemadmodum habent Episcopi. *g* mortuo enim D. Martiali, quem D. Petrus in Germaniam ad enunciandum Euangelium cum D. Matthæo miserat, is ad D. Petrum reuersus socij obitum nunciauit; Tum Petrus ei Baculum tradidit, quo Martialem in nomine Domini tangens suscitaret, id cum fecisset, ille post dies 40. quam decesserat, resurrexit; Baculum postea Petrus amplius non sumpsit, nec sequentes Summi Pontifices gestarunt. *h*

Cardinalium Insigne est Galerus, Pileusque purpureus. Hi erant Romæ Parochiarum Presbyteri, qui Cardinales, velut inter alios præcipui, appellabantur; non tamen tunc eligendi Pontificis absolutam potestatem habebant, sed eum populus Romanus nominabat. *i* Cum vero multi orirentur tumultus, Nicolaus II. in Concilio Lateranensi liberam eius electionem in Presbyteros Cardinales transtulit an. 1059. *i* quos postea Innocentius IIII.
E circiter annum humanæ salutis 1220. in Lugdunensi Synodo Galero purpureo insigniuit, quod *ἐπιδῆσιν* Græci vocant, quo primi decem Imperatoris Constantinopolitani Proceres honestabantur. Placuit hic color, vt meminissent pro Christo sanguinem effundere; *k* Alij volunt Cardinales a Marcellino ann. salutis 303. ad sepeliendos mortuos, baptizandosque infantes institutos, *l* quorum postea mirum in modum creuit auctoritas, cum ex suo gremio Summum Pontificem eligant, sintque supremæ potestatis Seminarium.

b Apul. Apol. 1. Alex. ab Alex. lib. Gen. dier. 2. c. 8.
c Cicero lib. 1. de Diuinat. Plutarch in Romulo. Gell. li. 5. c. 8. Macrob. lib. 6. Saturnal. cap. 8. Seruius in libr. 7. Aeneid. super illo carmine. Ipse Quirinali lituo.
d L. 1. §. 1. ff. de offic. præfec. vrb.
e Host. in ca. antiqua. de priuileg. Abb. in c. Clerici. 2. de vit. & honest. Clericor. sub n. 4.
f De priuileg. q. 110 & d. cap. antiqua. de priuileg. vbi Ant. de Butrio, & alij.
g c. 1. in fin. de sacr. vnct.
h Glos. vlt. in d. c. 1. in fin. de sacr. vnct. & Hostien.
i c. in nomine 23. dist.
k Blond. lib. 7. Dec. d. 2.
l Archi. & Io. Andr. in c. vbi maius periculū. de elect. l. 6. Alber. in Rub. de iuram. Trinit. & fid. Cath. Præpos. Alex. in c. quanquam 2. q. 6 Rem. cons. vlt. Ioan. de Sylua in tra. 1. de beneficio. in 3. par. q. 4. nu. 30. Alciat. in lib. prætermiss. in princ.

De Patriarcharum, Archiepiscoporum, & Episcoporum Insignibus. *Cap. XX.*

PAtriarcharum, & Archiepiscoporum Insigne est Pallium, *m* quo alij inferiores vti non possunt. *n* Est hæc fascia Latitudinis trium digitorum, ex candida lana, linoque confe-

m c. significasti. §. vlt. de elect. c. antiqua de priuileg.
n c. 3 de auct. & vsu Pallij. Abb. in Rub. eod.

confecta, habent circulum humeros constringentem, & duas lineas, seu cordulas ab vtraque parte ante, & retro pendentes, a sinistris est duplex, à dextris simplex; item quatuor Cruces nigras, alij dicunt, purpureas, quarum vna residet ante pectus, sequens retrò in humeris iacet, vltimæ hinc, inde brachia exornant. Significant, inquit Abbas a quatuor virtutes Cardinales, quibus fulgere debet Archipræsul, quanquam alii aliter interpretantur; nigræ mundo mortuum esse Archiepiscopum portendunt. Tres etiam acus Pallio infiguntur, vna supra humerum, aliæ post tergum, quæ sunt aureæ, in summo preciosum lapillum habentes, & compunctionem significant. Erat olim hoc proprium Imperatoris ornamentum, quo humeros, & pectus circumdabat, eoque Romanus Pontifex vtebatur. Valentinianus III. Archipræsuli Rauennati id concesserat, sed cum apud alios primates inuidiam conflasset, Summus Pontifex omnibus Archiepiscopis id est elargitus. Plenitudinem autem eorũ potestatis officii significat: b Sic verò paratur Die 21. Ianuarij, quo D. Agnetis festum celebratur, in eius templo dum in sacris mysterijs canitur Agnus Dei, duo candidi Agni super ara statuuntur, & Subdiaconis D. Petri traduntur. Hi in pascua missi verno tempore tondentur, ex ea lana alii permixta, & in fila deducta Pallia texuntur, in extremo firmantur tenuibus laminis plumbeis. Tum ad aram D.D. Petri, & Pauli deferuntur, ibi solennibus precibus recitatis, a Summo Pontifice consecrantur, & per noctem relinquuntur. Mane Subdiaconi recipiunt, & seruant, donec alicui Archiepiscopo deferantur, quare ex corpore D. Petri Pallium sumi dicitur, c & si præsens est Archipræsul, de ara accipit. Absentibus magna cum veneratione mittitur, nec deferens plus una nocte moratur in loco, ad quem detulit; d Cum defuncto Archiepiscopo Pallium sepelitur. e Sunt qui Paleum, vel Palium scribendum putant, f quod apud alios probatos auctores non inueni.

a In Rub. de auth. & vsu Pallij. nu. 5.
b c. 3. de auth. & usu Pallij.
c d. c. significasti ad fin. de elect.
d Blon. lib. 2. de cad. 1.
e c. 2. de auth. & vsu Pall.
f Io. And. & Abb. in Rub. de auth. & vsu Pallij.

Habent & aliud insigne Archiepiscopi, vt vbique in sua prouincia Crucem ante se ferant. g denotat enim eminentiam, & superioritatem hoc insigne, & ideo extra Prouinciam eo non vtuntur. Anulos vero, qui solius dignitatis sunt symbolum, vbique gestãt; h At Patriarchæ Crucem vbiq; præterquam Romæ, aut in loco, vbi summus Pontifex fuerit, vel eius Legatus Pontificijs Insignibus vtens, Crucem ante se gerunt, i etsi Abbas uideatur hoc restringere ad Patriarcharum prouincias, k vt extra illas Crucem non præmittant. Caudam etiam vestis post se deferri faciunt, Sirmatem Græci vocant. Fuit hic quorundam Palatinorum Principis Constantinopolitani habitus, unde hunc vsu desumptum quidam arbitrantur, sed Abbas vult ob grauitatem id Prælatis cõcessum, l quod quandam mentis compositionem denotat.

g c. t. ut lic. pend. ubi Abb. Clemen. Archiepiscopo. de priuileg.
h Abb. in d. c. 1. vt lit. pend. nu. 7.
i c. antiqua. de priuileg.
k in d. c. antiqua.
l Vbi supra.

Episcoporum olim insigne fuit superhumerale; Metaphrastes enim narrat, Euthychiũ Patriarcham Constantinopolitanum ab Aetherio eiectum, aliis vestibus ablatis, superhumerali priuatum non esse; illo postea restituto, Aetherius deiectus, *Vestimenta, inquit, eius diripui, omnia quoque mihi direpta sunt, unum tantum non ademi, id quoque mihi relictũ est. cum enim me Clerici adhortarentur, ut illi superhumerale adimerem, id non feci, & ecce cum in hac sim calamitate, Zona tantum, & dignitatis meæ insignia non sunt a me sublata.* Et licet is Patriarcha fuerit, idem Episcopis insigne dabatur. Mitra quoque candida, linea stola, & Lituus Episcopi insignia fuere. Erat hæc virga breuis in summo curua, qua olim Augures sedentes ex auium uolatu templa designabant, m Romulũ ea vsum Cicero, n Plutarchus, o & alij scribunt; inde baculum in summo curuum, in imo acutum nostri quoque Pontifices habuerunt, quo non tantum Episcopi, sed & Archipræsules, Patriarchæque concionantes utuntur, p & quandoque cum celebrare incipiunt. q Mitram, & baculum Pastoralem esse Episcopi Insignia monet & Abbas. r Linea etiam indumenta super alias uestes gerere debent, vulgo Rochetum appellant.

m Gell. lib. 5 c. 8.
n lib. 3. de Diuin.
o In Romulo.
p c. disciplina 45. distinct.
q c. 1. in fin. ubi Host. de sac. vnct.
r c. Clerici officia sub nu. 4. de uit. & honest. Cleric.

Induuntur & Sandalijs Antistites; sunt hæc calceamenta auro ornata, & depicta, quibus certis, solennibusque diebus utũtur. s Abbas ea describit in c. vlt. de auth. & vsu Pallij, & vocantur Compagi. t Soleas habent ex corio, & altè induti suras usque ad genua tegunt. D. Hieronymus Caligas interpretatur, *Præcipitur, inquit, u Isaia, ut deposita facca tunica: hic enim erat habitus Prophetæ populi delicta plangentis, & calceamentis è pedibus, quæ LXX. σανδάλια. i. Caligas uocant, nudus, & discalceatus incederet.* Hæc ille. Hoc genus calcei ab Apostolis desumptũ videtur, quos Dominus iubet Sandaliis Calceari, x tanquam Viatores, & oppida ad prædicandum Euangelium circumeuntes. His & D. Petrus

s c. ult. de auth. & vsu Pallij.
t in c. nonnulli. §. cõpagis. 93. dist.
u lib. 5. Coment. in Isa. c. 20.
x Marc c. 6.

A trus est calceatus, *a* quæ sandalia D. Lucas appellat. *b* interpres uocat Caligas: erat hoc viatorium, & militare calceamentum. Sandalia Iulius Pollux muliebria calceamenta eleganter facta fuisse scribit, *c* vnde apud Plautum, *d* Sandaligeri Serui, Isidorus etiam Caligas inter calceamenta ponit, *e* Episcoporum Sandalia supra solium habent corium fenestratum, siue perforatum, & sursum apertum instar soccorum, Anulus etiam Episcopalis dignitatis insigne habetur. *f* D. Bernardus inter insignia Antistitum numerat Mitram, Sandalia, & Anulum. *g* Innocentius III. *Mittimus, inquit, h per Cardinalem prædictum Pontificalia ornamenta Caligas, & Sandalia, Amictum, & albam.* His Antistites in aliena D.œcesi uti nō possunt. *i* Excipitur Mitra, quam vbique gestant, vt inquit Abbas, *k* Sed Cardinalis contrarium dicit; verius est, eos vbique Mitra, & anulo uti, non lituo, nec Pallio. *l*

a Act. cap. 12.
b Ibidem.
c lib. 7. c. 22.
d In Trinum. act. 2. scen. Multis tes
e li. 19 orig. c. 34.
f Abb. in c. 4. ut lit. pend.
g Epist. 42. ad fin.
h Epist. Decretal. ad Patriarcham Constantinopol.
i Card. in Cle. 1. in princ. prima q. de foro comp. & c. ex tuarū, de auth. & vsu pallij.
K d. c. ex tuarum num. 7.
l Petr. de Ancar. in d. Clem. 1. n. 3. de foro comp.

B *De Clericorum regularium, christianorumque insignibus.* Cap. XXI.

Reliquorum vero Sacerdotum, & Clericorum insigne est tonsura, & corona clericalis. *m* Hæc est in summo vertice capitis rotunda rasura. *n* Glossa dicit, *o* Tonsuram esse signum Regni, & perfectæ virtutis, quam rotunditas denotat, radere enim vitia debent, & altiora contemplari, ut inquit Abbas. *p* Serui quoque, cum manumittebantur, vt abstersam esse omnem seruitutis maculam ostenderent, caput radebant, ut alibi ex Orosio exposuimus. *q* Cum Naitanus Pictorum Rex a Ceolfrido Abbate se doceri peteret de Tonsuræ modo, & ratione, qua Clericos insigniri deceret, ille longa oratione de ea disseruit, & D. Petrum illa primum vsum fuisse scripsit, *Neque vero, inquit, ob id tantum in coronam attondimur, quia Petrus ita attonsus est, sed quia Petrus in memoriam Dominicæ Passionis ita attonsus erat, idcirco & nos, qui per eandem Passionem saluari*
C *desideramus, ipsius Passionis signum cum illo in vertice, summa, uidelicet, corporis nostri parte gestamus.* & postea subdit, *Oportet eos, qui vel monachi uotum, vel Clericatus gradum habent, formam coronæ, quam Dominus in Passione sua spineam portauit in capite suo, quemque per tonsuram in capite præferre.* Hæc Beda. *r* Clerici talares vestes ante pectus clausas quæ non sint rubræ, aut uirides, ferre debent; *s* in primis vero quadrato Pileo Crucem fingente insigniuntur; erat hoc olim Persarum, Armeniorum, & Medorum regum capitis ornamentum, *t* ab his hæc Pilei forma in Clericos deriuauit, quibus Infulæ, vel Pilei linei interdicuntur. *u* Huiusmodi etiam Pileos ex serico quadratos crocei coloris lato circulo suffultos uidi, quibus antea Laici utebantur, postea in desuetudinem abierunt, Lineis quoque vestibus Clerici in Ecclesia utuntur, at Canonici Cathedralium Ecclesiarū pro Insigni Varias pelles ex eiusdem animalis dorso factas, & ventre suffultas pro more re
D gionum gestant, *x* vulgo Almutias vocant. *y*

m c. Ioannes. c. vlt. de Cler. coniugat.
n c. Clerici. & c. seq 23 dist. c. duo sunt 12. q. 1.
o In Clem. 2. in ver. Tonsuram. De uit. & honest. cler.
p in c. Clerici. 15. eod. tit.
q supr. cap. 17.
r l. 5. Eccl Hist. gētis Anglor c. 22.
s d. c. Clerici offi. cium. 15 de uit. & honest. Clericor.
t Plutarch. in Antonio. & Artaxerxe. Arrianus gestorum Al. x. libr. 6. Curtius li. 3. Atheneus li. 12. c. 3. Alex. ab Alex. genial. dier. li. 5. c. 28.
u Clem. 2. de uit. & honest. Cleric.
x Card. in Clem. 1. in princ. de stat. Monach.
y Clem. 1. §. 1.
z lib. 1. de habitu Monach. c. 5.

Monachi vero, & alij religiosi Regulares latiore corona caput rasum habent; cucullā capitis tegumentum olim gerebant, qualem ex pelle Ouilla Danielem Stylitam habuisse Metaphrastes scribit. Hæc erat quondam ipsis cum Sacerdotibus, alijsque grauibus uiris communis, sed postea facta est propria Religiosorum, qui soli antiquum hunc habitū, vt & multa alia, retinuerunt. Cucullam cum reliquo habitu Monachorum Clemens V. describit in Clem. 1. §. 1. de stat. Monach. Eius meminit Innocentius III. in c. intelleximus. de ætat. & qualit. Sed præ omnibus Colobium præcipuus plurium Religiosorum factus est habitus; Hæc est tunica manicis carens, quam vulgo patientiam uocant. Cassianus ea vsos fuisse in eremo Monachos scribit. *z* Aliqui habent album indumentum lineū pro suo insigni, vt Canonici Regulares, quo a cæteris Religiosis discernuntur, singulique or
E dines suos habent habitus, quibus inuicem distinguuntur.

Sunt & varijs Equitum religiosorum, secularium que ordines qui proprijs ornantur insignibus, vt Hierosolymitani alba Cruce super panno nigro consuta, S. Iacobi Rubra, & alij propriis utuntur indumentis, & coloribus, quos nunc longum esset omnes percurrere. Sed hic dubitatur, an Monachus, vel Religiosus factus Episcopus, vel Cardinalis habitum Monasticum deserere possit, præsertim illum, qui est proprium insigne Religionis. Canonistæ determinant non posse, quia non desinit esse Monachus, vel Religiosus; *a* quo vero ad ieiunia Religionis tantum & uigilias absoluitur a regula, sed non quo ad habitum. *b* Si autem Monachus Papa creetur, ab habitu Religionis ferendo libera tur, quia est pater patrum, & transcendens, sed non si fiat Episcopus, & Cardinalis. *c*

a Bal. in l. falsa. §. 1. per illam l. ff. de cond. & demonst. & ibi Paul. Castr. & Imol. Alex. cōs. 32. num 8. vers. & similiter. lib. 5.
b Glos. in c. monachum uer. eius. tatibus 35. 6 q. 1. & Abbas in c. clerici. num. 5. versic. item, nota quod Monachus, de vit. & honest. Cler. & ibi Imol. num. 12. uersic. Item quod Monachus.
c Imol. vbi supr. & Card. in Clem. 1. in fin. de statu Monac. Bertach. de episcopis. li. 4. in prima par. prīc. & Summa Ang. in ver. Monachus num. 7. vers. vtrum monachus.

DE

A

De Christianorum omnium insigni. Cap. XXII.

a Matt. c. 24.
b Apoc. c. 7. & 14.
c De corona milit. c. 3. & 4.

OMnium Christianorum insigne est Crux, quę signum Domini nostri appellatur, & in Cœlo apparebit vltimo die; *a* Qui ergo ipsum sequuntur, hanc pro suo insigni habent, qua sancti in frontibus signati esse dicuntur in signo Dei viui, quod est ✠ *b* Tertullianus, *Ad omnem progressum, inquit, c atque promotum, ad omnem aditum, & exitum, ad uestitum, & calceatum, ad lauacra. ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus.* Vnde in antiquis scripturis marmoribus insculptis semper signum ✠ præponitur, & finem sequitur.

d l. vlt. §. sin autē dubius. C. de iur. delib.
e Ad Furiam epl. 10. De uidu. ser. uan. & ad Marcellam. epist. 13 de ę grotat. Blesillę.

Nec vlla alia est ratio, quare inuentario id signum præfigi iubetur ab hærede, *d* nisi quia pij homines olim; antequam scribere incipetent. Crucem pingebant. Solebant in prima Ecclesia Christiani Pallio indui, ut D. Hieronymus scribit, *e* *Vbicunque, inquit, viderint Christianum, statim illud e triuio ὁ γραικὸς ἐπιθέτης* id est Græculus impostor; Græculos Christianos appellabant a Pallio Græcorum, quo induebantur; & impostores, quia præstigiis ab ipsis sanari infirmos diffamabant. De Pallio tractatum insignem fecit Tertullianus hāc vestem cōmendās, qua Christiani utebantur; id tamen non erat ipsorū insigne. B

Insignia Doctorum. Cap. XXIII.

f l. 1. §. 1. de iust. & iure.
g l. 2. §. pen. ff. de orig. iur.

SEd ne recentiores honores prorsus omittam, nostrorum Doctorum insignia sunt Pileus quadratus, qualem Sacerdotes gerunt, ut iustitiæ Sacerdotium in eos, qui creātur iurisconsulti, translatum esse significetur, *f* etsi in Italia hodie in desuetudinē hoc abijt; Item anulus pro signandis responsis ijsdem traditur, *g* longa quoque vestis, qualem gestant Sacerdotes, & Cathedra, atque Liber, quæ ad indicandam datam ad docendum, & iura interpretanda facultatem adhibentur. Osculum autem, quo Doctor creatus excipitur, est gratulationis partę dignitatis demonstratio, non insigne, de quibus glo. in Clem. 2. in ver. insignia, de magistris, & ibi Canonistæ. Antiquitus hæc solennitas non obseruabatur, sed cum quis patroni officio fungi uolebat, satis erat, si apud Præsidē Prouinciæ se cohortalem non esse docuisset. l. Præsidis apparitioni non obnoxium. Tum antecessor, a quo eruditus in iure fuerat, illum iuris peritia instructum esse iurabat; quibus actis patrocinari poterat. *h* Olim qui scientiæ suæ fiduciam habebant, publicè de iure respondebant, sed Augustus id a se impetrari uoluit, *i* postea obseruatum est, ut nullus aut doceat, aut patrocinetur, qui hoc à Principe, vel ab alijs eius auctoritate non obtinuerit, id est, Doctor creatus fuerit. C D

h l. nemini. C. de aduo. diuers. iudicior.
i l. 2. §. post hunc & seq. de orig. iur.

De Insignibus familiarum. Cap. XXIIII.

k in Caligul. c. 35.
l lib. 7. Metam.

HAbebant & singulæ familiæ præsertim Nobiles sua insignia, ut Cincinati Crinē, Torquati Torquem; Suetonius, *Catera, inquit, k familiarum insignia nobilissimo cuique ademit, Torquato torquem, Cincinato crinem.* Et Ouidius aperte significat, dicens; *l*

Cum pater in capulo gladij cognouit eburno
Signa sui generis.

m lib. 7. Aen.

Et Virgilius, *m*

Clypeoque insigne paternum
Centum angues, cinctamque gerit serpentibus Hydram. E

n lib. 1. Aen.

Et quoniam in clypeis depingebantur, arma dicebantur; Virgilius, *n*

Aut celsis in puppibus arma Caici.

o lib. 6. Aeneid.

Idem, *o*

At pius Æneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaque arma uiro, remumq; tubamque.

Hæc enim fuere Miseni insignia.

p Ibidem

Idem, *p*

Nomen, & arma locum seruant.

Scilicet,

A Scilicet, Deiphobi. Troiæ quoque insignia arma uocat, dicens, *a*

Et Troia circum
Arma amens vidit. Idem, *b*
Isque ubi Dardanios habitus, & Troia uidit
Arma procul.

Hæc vero erant Leones. Idem, *c*

Aeneia Puppis
Prima tenet: rostro Phrygios subuecta Leones.

Plutarchus scribit, Alcibiadem clypeum aureum nullo patrio insigni, sed Cupidine fulminifero inscriptum gestasse. *d* Apuleius quoq; dicit, *e* peram, & baculum Cynicę familię insignia fuisse. Ex his apparet, olim insignia familiarum fuisse, quæ potissimum in Clypeis B depingebantur, sicut & hodie fieri solet, quæ armorum nomine censentur. *f* Horum tamē nullam in iure memini fieri mentionem.

Galeam aliquo signo addito supra scutum Armis familiæ insignitum imponebant, vt & nos hodie utimur, quod & olim in vsu fuisse Virgilius significat Turni galeam, & clypeum describens. *g*

Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet Aetneos efflantem faucibus ignes.

Herodotus scribit, *h* Cares inuenisse cristas galeis imponi, & signa clypeis adiūgi. Quare rectè existimauit Tiraquellus, *i* Veteres hæc familiarum insignia habuisse, et si aliud sensit Budęus. *k* Certè Anastasio imperante Macedonius Patriarcha Constantinopolitanus suas imagines, & insignia in maiore templo depicta habuisse apud Theodorū lecto- C rem legitur. *l* Insignibus alienis vtens falsi tenetur, *m* vsurpans vero insignia Principis non effugit crimen læsæ maiestatis. *n*

An Insignia Episcoporum, vel aliorum possint præscribi. Cap. XXV.

Hic occurrit insignis quæstio, utrum Pontificalia insignia ab aliquo præscribi possint. Ioannes Andreas negauit vnquam præscribi, *o* & citat c. peruenit. 2. & c. illud. 93. dist. ubi hæc insignia non possunt vsurpari, ergo nec præscribi. Sed contrarium est verius, quia nedum hæc ornamenta, sed ipsa iura Episcopalia præscribi possunt. *p* Secundo iura Principum præscribuntur: *q* ergo & Episcoporum: tertio quæ cōceduntur priuilegio, præscribuntur; *r* sed hæc Insignia priuilegio conceduntur: *s* ergo præscribuntur, & hoc tenent Abbas, *t* Baldus, *u* Ioannes Calderinus *x* loquentes de iuribus Episcopalibus, quæ volunt non modo, ut ipsi loquuntur, cumulatiuè, sed & priuatiue D præscribi, i. ut non modo fruantur insignibus fruente etiam illis Episcopo, sed longissimo vsu facere, vt ipsis priuetur Episcopus. Iura in contrarium adducta loquuntur de eo, qui non legitime præscripsit.

Videndū est igitur, quod tempus requiratur ad præscribendū, Abbas tenet, *y* requiri spacium annorum 40. in eo, qui habet titulum, alias necessarium est tempus, cuius initii memoria non extat, i. centum annorum. *z* hæc enim insignia inferioribus prohibentur, *a* & ideo titulus cum spacio annorum 40. requiritur, tantumq; tempus exigitur, vbi contra Canones præscribitur. *b* Et quod dictum est de insignibus Pontificiis, idem & de alijs est intelligendum, quæ aliquibus concessa cæteris interdicuntur. neq; enim cuiquam licet militum, Præsidum, aut aliorum Magistratuum insignibus uti. *c* Si quis ergo, & eius successores 40. annis cum titulo, uel immemorabili tempore alterius Insignia gesserit, præscribit, E vt ea gerere possit: nā etiā iure ciuili, vbi præscribitur contra ius, minori tempore, quā centum annis, titulus, & bona fides requiritur, i. vt gerens Insignia alterius id sibi licere existimet; Hæc vero propter titulum præsumitur, *d* & in hac materia, vbi animæ periculū versatur, ius Pontificium obseruatur: *e* sufficeret tamen titulus etiam erroneus seu falsus, quē vulgo putatiuum appellant; *f* Et licet in iuribus proprijs personarum uideatur requiri tēpus, cuius initii memoria non extat, id limitatur a Canonistis, ut non habeat locum in eo, qui habet titulum: nam tunc sufficiunt anni 40. propter titulū, & bonam fidem, quæ ex eo præsumitur, *g* sed iure ciuili sufficerent anni 30. *h* Nam & seruitutes discontinuæ, quę non præscribuntur, nisi annis centum sine titulo, *i* cum titulo annis x. præscribuntur, quæ sunt iura prædiorum; *k* Hæc vero iura mere personarū longius tēpus requirunt.

a lib. 3. Aen.
b lib. eod.
c lib. 10. Aen.
d In Alcibiade.
e Apolog. 1.
f l. armorum. ff. de uerb. signif.
g lib. 7. Aeneid.
h lib. 1. siue Clio.
i De nobilitate. c. 6 num. 26. & Pierius Hieroglyph. lib. 19. in princ. de Aquila. c. Terrarum umbilicus.
K In annot. ad Pan lect. ad l. 2. de orig. iur.
l Card. Baron. Annal. Eccl. an. 511. tom. 6.
m l eos §. 1. ff. de fal. Clau. Fels. in c. tertio loco. in princ. de probati.
n l. pen. C. de diuers. rescript. l. 2. C. quæ res uendi non poss.
o In c. Abbates. de priuileg. in 6.
p cap. audistis, de præscrip.
q c. super quibusdam, de verb. sign.
r c. duo simul. de off. ordin. c. cum contingit. de for. comp. Abb. in c. accedentes. de præscr. col. pen. & ibi Fel. num. 6. latius Bal. de præscr. in 5. par. 5. par. prin. quæst. 1.
s c. Abbates. c. ut apostolicæ. de priuil. in 6
t c. 1. ad fin. ut lit. p. nd.
u De præscrip. in 1. par. 5. par. prin. q. 11. in prin.
x cons. 2. de præscrip. Card. cons. 132.
y d. c. 1. ad fin.
z c. 1. de præscrip. in 6. Roman. singular. 289. incip. nunquid, usus insignium.
a d. c. Abbates. & d. c. ut apostolicę.
b Abb. & Fel. in c. de quarta. de præscrip.
c l. eos. ff. de fals. Bar. de Insigni. in prin.
d Bar. in l. Celsus n. 17. de usucap.
e Abb. in d. c. de quarta n. 26. uers. ego vero. de præscrip.
f l quod vulgo. ff. pro empto Bar. in l. Celsus post princ. ff. de vsucap. Abb. in d. c. de quarta, nu 20. & seq. & ibi Fel. nu. 14. & seq.
g Ant. de Butr. in c. peruenit. de Censib. Bal. de præsc. in 2. par. 4. par. prin. q. 1. sub nu. 2. vers. & hæc iur.
h l. sicut. l. omnes. C. de præscrip 30. ann.
i l. hoc iure. § ductus aquę de acq. quotid & æst.
K Paul. Cast. in l. seruitutes. col. vltim. uers. est aliud. ff. de seruit. Cępol. de seruit. urban. prædior. c. 19. sub num. 9. vers. tertius casus. Bald. de præscrip. in 2. par. 4. par. princip. num. 4.

De Signis veterum instrumentorum. *Cap. XXVI.* A

INstrumenta olim a contrahentibus, & testibus signari solita fuisse, multis iuribus aliorumque auctorum testimoniis probatur. Atque vt a dotalibus tabulis incipiamus, eas a signis testium robur accepisse indicat l. pen. ff. de donat. inter vir. & vxor. *Si mulier viro donauerit, antequam tabulæ dotis signarentur, quæritur, an valeat donatio, & responde- tur, tabularum consignatarum tempus non spectari, sed diem, quo matrimonio consensus præbetur.* Tacitus loquens de Silio, qui Messalinam Claudij Principis vxorem in coniugem acceperat, *Prædicta die, inquit,* a *adhibitis, qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa conuenisset.* Sed Suetonius ipsum Principem tabulas dotales obsignasse ita scribit. b *Illud omnem fidem excesserit, quod nuptijs, quas Messalina cum adultero Silio fecerat, tabulas dotis & ipse consignauerit.* B Idem obseruabatur in alijs contractibus: nam pater mutuatus pecuniam iussit filio emancipato, vt scriberet domum ipsius filij pignori creditori dari, dubitatur, an consenserit obligationi, cum neque consensum patri, aut signo, aut scriptura accomodauerit, & respondetur consensisse; c Et l. pen. ff. de fid. instr. ait res gestas etiam sine literarum consignatione probari, scilicet, testibus; Et l. Iulianus §. idem Iulianus, ff. de act. emp. *Si cum venditor, inquit, sciret fundum pluribus municipijs legata debere, in tabula quidem conscripsisset uni municipio deberi, uerum postea legem consignauerit, si qua tributorum nomine præstare oportet, id emptorem dare oportere, ex empto tenetur.* Ibi vnum in tabula priuata, aliud in consignata, & in formam authenticam redacta scriptum fuit, ex quo venditor tanquam dolosè agens tenetur. Diplomata etiam, Principes, & Præsides signasse Tranquillus, d & Tacitus e scribunt. Tertul- C lianus loquens de professione census. *Plane, inquit,* f *profiteri potest semetipsum quiuis, Verum professio eius alterius auctoritate conficitur: alius scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert.* Assessores quoque consilia, quæ dabant Præsidibus, signabant, g et si aliud in reddendis Responsis obseruabant Iurisconsulti. h Ritum signandarum tabularum, qui ex Senatus consulto prouenit, explicat Tranquillus, qui, *Aduersus falsarios, inquit,* i *tunc primum repertum, ne tabulæ nisi pertusa, ac ter lino per foramina traiecto obsignarentur.* Et Paulus. *Amplissimus, inquit,* k *ordo decreuit eas tabulas, quæ publici, vel priuati contractus scripturam continent, adhibitis testibus, ita signari, ut in summa marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino constringantur, atque impositum supra linum ceræ signa imprimantur, ut exteriores scripturæ fidem interiori seruent, aliter prolatæ tabulæ nihil momenti habent.* Quod de solennibus instrumentis est intelligendum, quia priuata nullā D solennitatem desiderant.

a lib. 11. annal.
b In Claudio. c. 29.
c l. fideiussor. 2. § 3. ff. de pignor.
d In Augusto. c. 50.
e lib. 18. annal. seu Hist. lib. 2.
f lib. 5. aduersus Marcionem. c. 1
g l. vlt. uer. nec callidus. C. de assessor.
h l. 2. §. pen. ff. de orig. iur.
i In Nerone. c. 17
k lib. 5. senteut. tit. xxv.

Signabant autem in primis uestes l. si pater. C. de fideiuss. quæ ait, obsignantem tabulas, ut testem, non obligari, ob id instrumenta testationes in scriptis habitæ in multis iuribus appellantur: l quod inde euenire arbitror, quia testium subscriptio, & signa robur instrumentis dabant. Simile est instrumentū testamenti nuncupatiui conditi a cæco, quod a tabulario, & testibus subscriptum, & subsignatum fidem facit. m Et l. vlt. C. de testam. *In castris, inquit, in quibus raro inueniuntur homines literati, si septem fuerint inuenti, unusquisque pro sua persona subscribat; Vbi non inueniuntur literati, septem testes etiam sine scriptura ad testimonium admittantur. Si vero vnus, vel duo literati fuerint, pro ignorantibus literas præsentibus tamen subscribant.*

l l. contrahitur in pri. ff. de pignor. l. in sponsalibus. ff. de sponsa. l. 1. in princ. ff. de falsis. l. lege Cornelia. §. pen. eod. tit. l. non solum §. 1. ff. de oper. no. nūciat l. mortis. §. 1. ff. de sig nis. l. vltima. C. de neg. gestis.
m l. hac cōsultissima lege. C. qui testam. facer. possunt.

Præter testes ipsi etiam contrahentes signabant l. 2. C. de reb. alien. non alien. quæ ne- E gat uxorem obligari ex hoc solo, quòd sigillum suum apposuerit instrumento venditionis fraude a marito circumuenta; Idem probat l. si ita stipulatus. 6. §. Chrysogonus. ff. de verb. ob. quæ inquit, *Præsente, & adsignante domino meo*; Et l. si fundum per fideicommissum. in princ. de leg. 3. ait *Præsente, & adsignante fideicommissario*, Iidem etiam subscribebant, n quanquā signare sæpè est subscribere; Veteres enim subsignatum subscriptū appellabāt. o

Signabant & Scribæ, vt ait Cassiodorus, p *Exemplar velut anulum ceris imprime, ut sicut vultus expressa non possunt signa refugere, ita manus tua ab autentico nequeat discrepare.* Hi signatores vocabantur l. vlt. de leg. commis. vbi sacculus cum pecunia signatorum signis signatus fuisse dicitur. Iuuenalis. q

Veniet cum signatoribus auspex.

n d. l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de ver. oblig. l. vlt. C. plus valere quod agit. & aut. de tabul. in princ. seu Nouell. 44.
o l. subsignatum. ff. de ver. sign.
p lib. varia. 12. al Deus dedit scribam. epist. 21.
q Sat. 10.

Et

A Et hæc erant signa, quæ ad deprehendendam veritatem inquirebantur, *a* pro quibus falso appositis falsi crimen incurritur. *b*

Qui igitur scribebat, idem & subscribebat, & hoc erat instrumentum publicũ, quod restibus, & signis constabat. Si vero ignari essent literarum contrahentes, tertius pro ipsis subscribebat; *c* erant enim in foro viri negociorum periti, qui pro contrahentibus instrumenta subscribebant dicti ἀγοραῖοι vel συμβολαιογράφοι, id est forensiũ rerum periti, vel tabularij, seu contractuum scriptores. *d* Procopius, *In foro sedens, inquit, e omnia ciuium instrumenta faciebat, singula suis proprijs literis obsignans, quem tabellionem Romani appellãt.* Hi ob negociorum experientiam pro scribis assumebantur a contrahentibus, quos tamen antiquitus nullam a Principibus auctoritatem habuisse apparet, ut eorum scripturæ fides haberetur, neque ipsi vllam instrumentis auctoritatem tribuere poterant, vt

B hodie dant tabularij; Et id etiam nescio quomodo Baldus est subodoratus in l. Prætor. in princ. in prima lectura. ff. de edendo. quem Iason sequitur; *Olim, inquit, non erant tabelliones, vel erant pauci, quia instrumenta ab argentarijs scribebantur*, & hac sola, credo, motus ratione id opinatus est. Verum Argentarij ipsi in codicibus contractus notabant, non instrumenta condebant; sed alia de hoc certiora extant argumenta; Nullibi enim inuenitur, perditis instrumentis, contrahentes ad tabularium recurrisse, *f* quod fecissent, si tabularij hoc proprium officium habuissent, vt de argentario cauetur. *g* Deinde mortuo tabulario, & testibus, a quibus rei veritas exquiri non poterat, omni fide destitutum permanebat instrumentum, ut necesse tunc esset ad literarum comparationem venire. *h* Nostrorum vero tabulariorum instrumẽta, etiam omnibus testibus defunctis, vbique fidem faciunt: illa uero non, nisi consensu contrahentium actis iudicis insinuata fuis-

C sent. *i* Denique huius rei illud euidens est argumentum, quòd a seruis Reipublicæ ad hoc ipsum comparatis instrumenta scribebantur; *k* & tabularij conditionales vocabantur; *l* id autem erat ciuibus commodum, quibus stipulabantur, *m* etsi postea id fuerit prohibitum. *n* Quare olim a personis notariorum auctoritas scripturarum publicarum pendere non poterat.

Antiqui vero tabularij ἀγοραῖοι, dicti in foro stationes habebant, in quibus contrahentibus instrumenta dictabant, et si ob negociorum multitudinem ipsis vacare non poterant, aliorum vicaria opera in scribendis instrumentis vtebantur, *o* quæ cũ testium, ac cõtrahentiũ signa, & subscriptiones haberẽt, instrumẽta publica, & ἀγοραῖα seu forensia uocabantur; *p* Quæ vero inter ipsos contrahentes sine testibus, & signis scripturæ fiebãt, ἰδιόχειρα seu priuatæ scripturæ dicebantur, quæ tamen si subscriptos tres testes sine signis habuis-

D sent, publicis comparabantur. *q* Postea quædam forma priuatis scripturis tradita est, primo vt chirographa de summa 50. librasauri excedente facta non ualeant, nisi tres testes subscripsissent; *r* Deinde vt tam priuatæ, quam publicæ scripturæ de contractu vltra libram auri factæ in oppidis quinque testes subscriptos habeant, qui testentur se præsentibus scriptum chirographũ fuisse; *s* sed publicæ, & quę in foro fieri dicebantur, etiã tabularij subscriptionem, testiumque signa habebant, & ubi ignari literarum erant contrahentes, quinq; testes adhibebantur, quorum aliqui pro contrahentibus literarum ignaris subscribebant. *t* Forma vero publicandi instrumenti, & perpetuam fidem illi dandi fuit, vt actis insereretur. uocabantur enim testes, qui subscriptiones, & signa agnoscerent, *u* quo facto, instrumentum actis inserebatur, & tum firmum robur habebat, quemadmodum eueniebat in testamento, quo in iudicium allato, signatores uocati signa reco-

E gnoscebant, *Exhibere, inquit Vlpianus. x apud prætorem tabulas oportet, ut ex auctoritate eius signatores admoniti uenirent ad recognoscenda signa, & si forte non obtemperent testes, Labeo scribit coerceri eos a Prætore debere.* Et hoc modo testamentorum fides probabatur; *Cum ab initio, inquit Vlpianus, y aperiendæ sunt tabulæ. Prætoris id officium est, ut cogat signatores conuenire, & sigilla sua recognoscere.* Et si vnus testis defuisset, suspecta reddebatur scriptura, nec probabat; *Puta, inquit a Paulus z me petijsse creditum, & quia testes, & signatores, qui rem communissent, præsentes non haberem, uictum remansisse.* Et paulò supra, si morianitur testes, innuit, probationem perire. Recognitis uero signis ab omnibus testibus, instrumentum publicabatur, i. actis inserebatur, & tum vbique fidem faciebat. *a*

Constantinopoli uero apud magistrum census instrumenta publicabantur, & conseruabantur, *b* neque alia, quam hæc inueniebatur instrumentorum publicario; sed & lex

a §. Oportet. in aut. de instrum. cautel. & fide. seu Nouell. 73.
b l. Paulus. §. 1. ff. de fals. & l. eos. §. 1. eod. tit.
c d. aut. de tabell. in prin. quæ est Nouell. 44.
d d. Nouell. 73. § si vero.
e ἐν τοῖς ἀγοραίοις.
f l. secut. l. vlt. C. de fid. instr.
g l. si quis ex argentarijs. § prætor. l. ut fuit § 1. ff. de edendo.
h § si vero moriantur. in aut. de instr. cautel. & fide. seu Nouell. 73. § οἱ μὲν δὴ γε τελευτήσαντες.
i § si verò nihil aliud uers. de quib. licebit. aut. de instr. cautel. & fid.
K l. 1 & ult. C. de serv. Reip. manu. l. pen. C. de annal. exceptione.
l l. scripturas. C. qui pot. in pig. habeant.
m l. his verbis. ff. de adopt. l. 4. ff. rē pupil sal. for. l. 1. § exigere. ff. de magist. conue.
n l. generali. C. de tabular. lib. 10.
o § 1. in d. aut. de tabellion. seu Nouell. 44.
p l. Comparationes C. de fid. instr. & d. aut. de fid. instr. seu Nouel. 73. §. 3.
q l. scripturas. C. qui pot. i pig. hab.
r l. vlt. C. si cert. petat.
s aut. sed nouo iure c. si cert. pet.
t §. 2. & 3. d. aut. de instr. cautel. & fi. seu Nouel. 73.
u d. § 2. & 3.
x l. 3 § hoc interdi tum. ff. de tab. exhib.
y l. cum ab initio. ff. quemadmodum testa. aper.
z l. quidam. §. vlt. ff. de furtis.
a l. 2. C. de testam. l. in hac. C. de donat.
b l. testamenta omnia. C. de testamẽtis.

à Principe lata, cum erat publicanda, quandoque apud acta legebatur. & tunc publicari dicebatur: nam in subscriptione l.4.C.fin.reg. habetur lecta apud acta, Et hæc est ratio, A
quare magistratus municipales iubentur ad gesta insinuanda seipsos, & testes, & signatores præbere testari uolentibus, i. per testes aliquam probationem fidem habituram facere, *vt probatio, inquit Venuleius*, a *rerum salua sit*; actis enim inserta perpetuam fidem faciebant; Ob id solebant apud acta defensorum ciuitatis contestari de iniurijs alicui illatis, b id est, dicta testium de illata iniuria actis insinuare, ut eius probatio semper pateret, & in hoc uersabatur præcipue defensorum officium; Eandem etiam ob causam in actis Præsidis pater contestabatur, se non consentire Decurionatui filio delato, scilicet, vt perpetuo probaretur eius contradictio; c & qui pro fideiussoribus tutorum nominati nomen suum actis inseri patiuntur, fideiussisse censentur; d qui etiam absens iudicem vt suspectum recusabat, id in actis faciebat; e & qui pecuniam, de qua cauerat, sibi numeratam fuisse negabat, eo modo in actis querebatur, f vt facti probatio aperta maneret; Nautæ B
etiam frumentum, quod Romam aduehere tenebantur, ad perpetuum testimoniũ faciendũ, actis Præsidũ se incorruptum accepisse fatebantur; g manumissiones, & emancipationes, ut perpetuo probari possent, actis inserebantur. h Hinc etiã donationum instrumẽtis robur adijciunt gesta apud iuridicũ Alexandriæ, i quia ante firmitatẽ non habebant. Nec aliam ob causam donationes vltra 500. aureos factas actis insinuari lex uoluit, k nisi quia ultra eam summã nuda instrumenta per se probare noluit, sed a iudicum monumentis more aliorum auctoritatem accipere; eo enim modo omnes scripturæ, quemadmodũ & alia gesta, robur sumebant, l quæ actis inserta perpetuam fidem habebant, & tunc monumenta publica uocabantur, m vnde nullã tabularijs auctoritatem in scribendis instrumentis iurisconsultorum tempore tributam fuisse opinor, vt illorum scripturæ testibus non examinatis, fides haberetur. C

Postea vero hæc immutata fuere: nam auctoritate Principis, aut præfecti prætorio quidam electi sunt tabularij, qui acta publica scriberẽt, vt ex codicillis Deus dedit scribę datis Cassiodorus significat; n Legitur etiam in quadam Leonis Philosophi Nouella ex certo corpore tabellionum eruditiores, & uitæ integritate probatiores ex Collegij sententia electos fuisse, qui lx. libros basilicon, & xl. titulos Enchiridij tenerẽt; eos autẽ ephestride indutos ad præfectũ vrbi perductos fuisse, iurantibus his, qui elegerunt, se nulla ambitione, vel gratia motos electionẽ illam fecisse; Mox in auditorio Præfecti vrbi anulo signatorio accepto, ad tabularij gradũ promotos, inde ad templũ perductos fuisse, vbi pro ephestride à Sacerdote album pheloniũ, recitatis quibusdam precibus, accipiebant; postremo omnes simul conuiuatos fuisse, quæ aliquam in creandis nostris Doctoribus habẽt similitudinem. Demum totum negocium contractuum tabulariorum fidei, qui à Principe, vel Comite Palatino ab eo auctoritatem habente probati essent, permissum est, & id D
hodie obseruatur; & multi Doctores volunt à solo Principe, vel ab eo potestatem habente tabularios creari. o Plures etiam existimant a magistratibus, & Dominis oppidorum, ut Comitibus, & Baronibus notarios posse creari; p Pluribus uero in locis non satis est, si a Principe tabularij creentur, nisi etiam a Collegio Notariorum examinati, probatique fuerint, in quorum personis fides instrumentorum hodie residet. ipsi enim soli nomina testium scribunt, & pro illorum signo ceræ olim imprimi solito, atramento a se inuentos characteres depingunt. Suidas tres ait olim scribas fuisse forte electos, q qui publica monumenta scribebant, quorum aliud munus non erat, quam scribere, & legere.

Hic non omittemus insignem in protocolli significatione iuris interpretum errorem irrepsisse; vetustam enim esse aiunt consuetudinem, vt instrumenta conscripturi tabularij in primis summam contractus, & quasi eius delineamenta ponant; postea uero diffusius E
explicent rudiorem illam primam scripturam, quam protocollum credunt appellari Paulus Castrensis, & alii, r idque quasi primi instrumenti membrum uocant, κῶλον, enim mẽmum Græci dicunt. Sed hæc à Nouella Iustiniani constitutione 44. seu aut. de tabellio. §. vlt. longè discrepant, in charta enim, quæ protocollum habet, instrumenta scribi imperat, itaque ipsi chartæ protocollum semper inhærere significat: non autem eam primam instrumenti esse conceptionem, alioquin absurdum esset in eadem scriptura geminatum contractum contineri. Rursus in protocollo Comitis sacrarum largitionum nomen, & tempus, quo facta est charta, notari præcipitur; s sed nulla est ratio, quare magis

in

a l. curent. ff. de testibus.
b l. pen. l. illud. C. de defensor. ciu.
c l. honores. §. ff. de decurio.
d l. cum ostendimus. §. vlt. ff. de fideiuss. tutor.
e l. vlt. C. de iud.
f l. in contractib. §. vlt. C. de non numer. pecun.
g l. 1. C. de cano. frumen. vrb. Constant. li. 11.
h l. actus. C. de sepul. l. pen. & vlt. C. de emancip.
i l. 1. C. de off. iurid. Alex.
k l. data. C. de donationibus.
l l. vlt. C. de re iudicat.
m l. Sancimus. C. de donat. & d. l. vlt. C. de re iudic.
n Vbi supra.
o Inn. in c. cum P. tabellio. de fid. instr. B. l. & Alex. in l. 2. sub nu. 12. C. de iesti. Bald. de præscrip. c. in 2. p. 5. par. princ. q. 3. col. 2. uers. sed aduerte, & qu. 4. in princ. Abb. in c. cum contingat. n. 25. vers. vnde per istum text. de foro compet. & in c. cum nobis. sub n. 31. versic quędam sunt iura. de præscript. Claud. Seissel. tit. q. tertia. da. poss. in 9. limitatio. vers. quædam vero. & vers. pone enim. Ias. in l. imperium. col. 9. de iuris. om. iud. post Bal. ibi. Bal. in l. 1. C. de iur. aur. anul. in l. rescripta. C. de precib. imp. of. Fel. in c. quoniam contra falsam ante. n. 43. de probat.
p Bal. in l. nec ea. §. 1. de adopt. Oldrad. cons. 75 Hostiens. in sum. de fid. instr. §. quibus in instrumentis. Anton. de Bu. 4. in c. per uenerabilem. col. pen. Qui filij sint legit. vbi testatur hæc esse communem opin. Bart. in l. 3. ff. de off. procons. Fel. post Abb. in d. c. cum P. tabellio. nu. 14. in 10. q. vbi alios citat, de fid. instr.
q In ver. γραμματεὺς
r in l. contra ius. C. de fid. instr.
s auth. ut præponat. nom. imper. seu Nouell. 47. & glo. in l. generali. in uer. scrutatore. C. de tabul. li. 10.

A in prima, quam in secunda id sit agendum, neque etiam in aliquo instrumentorum genere hoc obseruari vnquam est repertum, nec legibus, nec consuetudine inductum. Deinde in dicta Nouella 44. mandatur, ne a charta abscindatur protocollum, quod primæ contractus scripturæ non conuenit, quam etiam absurdum esset rescindi, & à charta separari. Præterea hæc de chartarum qualitate definita esse subijcit, quæ verba summæ contractus non conueniunt. Postremò falsum est a κῶλον protocollum deriuari, quod duplici l. scribitur, neque ex duabus scripturis altera alterius propriè membrum dici potest, & tamen protocollum primum chartæ membrum appellatur. Quare verius est, in vsu olim fuisse, vt chartæ extremo sacrarum Largitionum Comitis nomen, & tempus chartæ notaretur, idque protocollum quasi primum chartæ collum dicebatur; itaque in eadem charta, vbi protocollum est, instrumenta conscribi Iustinianus mandat, neque a chartis id separari permittit, ne si protocollum abscindatur, detegendæ falsitatis occasio tollatur; id etiam prius
B Viglius animaduertit. *a*

a In § nihil autē interest, Inst. de testam. ordin.

De Chartularijs. Cap. XXVII.

NOstri tabularij vulgo creduntur voluntariam iurisdictionem habere, qui tāquam chartas tractantes Chartularij iudices appellantur. *b* Sed nullibi in iure tabularios iurisdictionem habuisse inueni, imò vile, & seruorum olim instrumenta scribendi erat officium, quod ipsis postea est inhibitum: *c* itaque Chartularij nomen generale esse existimo omnium, qui chartas in aliquo officio tractant, & scribunt. Zonaras Imperatorijs Equisonibus præfectum Chartularium appellat. *Hoc nuncio inquit*, *d* *Leo commotus, Paulum Imperatorijs Equisonibus præfectum, qui lingua Romana Chartularius dicitur,*
C *Patricij dignitate ornatum contra seditiosum misit*. Sed pro scribis inter cohortales officiorum Præsidum accipit l. 3. C. de Cano. Larg. titul. lib. 10. id est, illis, qui ex cohortali officio Præsidis tractabant Largitionales titulos, seu eos contractus scribebant, ita etiam appellantur in l. nulli. C. de numer. & actuar. lib. 12. Idem agebant inter Fabricenses quidam alij Chartularij vocati. *e* Tres quoque sacri cubiculi erant spectabiles Chartularij, qui codicillos magistratuum scribebant, quique ob operam suam in eo munere præstitam nouem solidos, seu aureos ab ipsis exigebant. *f* Magna etiam Ecclesia Constantinopolitana cētum habebat Chartularios in nouem classes diuisos, qui contractus Emphyteuticos, eiusque prædiorum locationes, venditiones, pensiones, aliaque ad ipsam Ecclesiam pertinentia notabant; *g* Cum enim amplissima haberet varijs in Prouincijs prædia, alia in Ponto, alia in Asia, & alibi, negocijs cuiusque regionis prædiorum proprij præfecti erant Char-
D tularij, quibus quinquagesima pro cōtractu Emphyteutico, centesima pro alijs soluebatur. Itaque Chartularij nomen & eos, qui scribendis chartis, conseruandisque operam dabant, & Equisonum præfectos significat. Notarij ergo nullam iurisdictionem, aut auctoritatem iure habuerunt, sed hodie aliquibus eorum Cæsaris priuilegio voluntaria tributa est iurisdictio.

b Glo. in ver. tribunali, & alij in l. 1. ff. de iudicijs. & l. vlt. C. vbi, & apud quem cogni. in integr. restit. agitan. fit.
c L. generali. C. de tabul. lib. 10.
d Annal. tom. 3. in Leone Isauro.
e § 2. & vlt. in aut. de armis. seu Nouell. 85.
f Aut. vt iudi. sine quoquo suffra. fiant. § vl. seu Nou. 1. 9.
g L. pen Græca. C. de sacr. sanct. Eccl.

De Chartis, & modo scribendi Veterum Codicillis, Libellis, Diplomatibus.
Cap. XXVIII.

POstulat hic locus, vt de scribendi ratione apud Veteres tractemus. In Palmæ folijs primo scribi cœpisse, auctor est Plinius: *h* vnde etiam hodie chartis folij
E nomen permansit. Hinc Virgilius carmina in folijs arborum à vetusta Sybilla descripta fuisse fingit, *i*

Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijsque notas, & nomina mandat,
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo
Digerit in numerum.

Postea in tenuissimis, interioribusque arborum corticibus appellatis libris scripserunt, vnde libris, quos legimus, est nomen inditum; Mox publica monumenta plumbeis voluminibus memoriæ mandarunt; deinde linteis ad scribendum sunt vsi, donec ceratas tabulas inuenerunt. Hæ erant tenues tabellæ cera illitæ, in quibus stylo ferreo formabant literas.

h Lib. 13. c. 11.
i Lib. 3. Aen.

Plinius,

a Vbi supra.

Plinius, *Palmarum folijs, inquit,* a *primo scriptitatum, deinde quarundam arborum libris: postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris: pugillarium enim vsum fuisse ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum.* Ex his verbis tabellas cera illitas pugillares dictas fuisse constat, quod & Gellius significat, *Hasdrubal, inquit,* b *epistolam scriptam super rebus arcanis hoc modo abscondidit, pugillaria noua nondum etiam cera illita accepit, literas in lignum incidit, postea tabulas, vt solitum est, cera colliuit.* Martialis, c A

b Lib. 17. c. 9.

c In apophor. seu Epigram. lib. 14.

Secta nisi in tenues essemus ligna tabellas,
Essemus Libyci nobile dentis onus.

Hæ tabulæ, quod stylo ferreo pungerentur, pugillares sunt dictæ; & à stylo scribendi modus Stylus est appellatus. Hoc instrumentum ab vna parte ad scribendum in acutum desinebat, ab alia ad scripta delenda in latum exibat. D. Augustinus, *Stylus, inquit,* d *ferreus alia parte, qua scribamus, alia qua deleamus, à fabro factus est, & in suo genere pulcher, & ad vsum nostrum accommodatus. At si quispiam ea parte scribere qua deletur & ea velit delere, qua scribitur, nullo modo Stylum malum fecerit, sed ipsum factum iure vituperatur.* Hæc ille. Tabulæ apud nobiles plerunque erant eburneæ alicuius precij: nam D. Augustinus Romanianum rogat, e vt sibi tabellas eburneas remittat, quas eius auunculo scriptas miserat. Ad honoratos enim, qui poterant, in hac materia scribebant, & sæpè etiam commodabantur, vt postea commodanti restituerentur; Paulus, *Si pugillares, inquit,* f *mihi commodasti, vt debitor mihi caueret, non rectè facies importunè repetendo.* Martialis Lemma inscripsit, g Pugillares eburnei, hoc carmine, B

d De vera religione. c. 20.

e Epist. 113.

f L. in commodato. §. sicut ff. commod.

g In apophor. seu epigram. lib. 14.

Languida ne tristes obscurent lumina ceræ
Nigra tibi niueum litera pingat ebur.

Vulgo verò ex Smilace aspera hederæ simili Codicilli fabricabantur: nam Plinius, *E Smilace, inquit,* h *fiunt Codicilli.* Hi in plurali tantum nominantur, alio nomine pugillares dicti, i vt puto, quod duplices, seu geminatæ iungerentur tabellæ, & simul aduersæ colligarentur, vt infra dicetur. Iidem & codicilli sunt vocati, tabulæ enim codices, & tabellæ codicilli appellantur: vnde ceratos vocat Codicillos Vlpianus, k postea speciali nomine Codicilli vltimæ voluntates hærede carentes sunt dicti, l & literæ, quibus Princeps Magistratum, vel dignitatem, aut gratiam confert, m quia in ijs tabellis demandabantur. Horum vsum ante Troiana tempora fuisse auctor est Homerus, qui à Proeto Bellerophonti in Lycia codicillos datos fuisse scribit, n C

h Lib. 16. c. 35.

i L. nō est. de verbor. sig l. supellectilis. 6. de supell. leg.

k L. librorum. in princ. de leg. 3.

l §. 1. Inst. de Codicill. l. vlt C. eo. tit.

m §. filiusfamilias. Inst. qb. mod. ius patr. sol.

n Lib. 6. Iliad.

πόρεν δ' ὅγε σήματα λυγρὰ,
Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά.

Vnde illorum error redarguitur, qui nullas tum literas fuisse asserunt, vt est Iosephus. o D
Minio ad ornatum primæ ceræ pingebantur, Ouidius loquens de tabulis ceratis ait, p

o Lib. 1. cōtra Appionem grammaticum.

p Lib. 1. Amor. Eleg. 12.

At tanquam minio penitus medicata rubebas

Et subdit,

Ergo ego vos rebus duplices pro nomine sensi.

Quia duæ simul tabellæ iungebantur. Id & significauit Ausonius, q

q Epigr. 150 In notarium in scribendo velocissimum.

Puer notarum præpetum
Solers minister aduola
Bipatens pugillar expedi.

Hos ex ebore Diptycha Valentinianus appellat in l. 1. C. Th. de exp. lud. quæ pro munere dabantur. Symmachus, *Diptychum, inquit,* r *candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum misimus*; & alibi, *Diptycha, & apophoreta suscipere dignemini.* Fortè aliquam summam pro munere dandam inscriptam habebant. Geminas tabulas Decalogi lapideū Diptychum D. Augustinus appellat. s Simeon quoque Metaphrastes insignium Orthodoxorum nomina sacris Diptychijs inscribi solita fuisse refert; t Hæc de codicillis. Postquam verò Magnus Alexander, capta Aegypto, Alexandriam condidit, inuenta in ea regione papyro, quod est fruticis genus, vt iuncus, ex eius scissi pertenuibus philyris, acuque diuisis charta fieri cœpit, u cuius vsus in Charta Ciuitate propè Tyrum repertus ei nomen dedit. Palladius scribit Chartam in Palude Mareotide nasci. x Chartæ igitur propriæ erant, quæ ex papyro fiebant, *Chartis, inquit Vlpianus,* y *Legatis, papyrum ad chartas paratum non contineri.* Quod nomen postea ad nostras chartas ex panniculis linteis confe- E

r Epist. 84.

s Lib. 15. contra Faustum Manichæum. c. 4.

t 5. die Decemb. in D. Saba.

u Plin lib. 13. c. 11. & 12.

x Cap 150 histor. Sanctor. patr.

y L. librorum. §. Chartis. ff. de leg. 3.

A confectas traductum fuit. Ex papyro, prout interior erat philyra, ita preciosior fiebat charta, media enim preciosior erat tilia, ordine verò subsequentes minus preciosæ. Quare & plura ijs imposita sunt nomina, cum alia Hieratica, quædam Liuia, aliqua Amphitheatrica, aut Fannia, vel alio nomine vocabatur. Plinius. *Principatus, inquit, a medio, atque inde scissura ordine Hieratica appellabatur antiquitus religiosis tantum voluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit*. Significat ex medijs papyri philyris preciosiorem chartam fuisse, quæ prius Hieratica, scribendis scilicet chartis religiosis dicata, dicta fuit, mox Augusta. Subdit Plinius, *Sicut secunda Liuia a coniuge eius, ita descendit Hieratica in tertium nomen; proximum Amphitheatricæ datum fuerat à confectura loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit Amphitheatrica*. Post Augustam enim in precio fuit Liuia, deinde Hieratica, mox Fannia à Fannij officina vocata, a Vbi supra.

B postea Amphitheatrica, quod propè Amphitheatrum fabricaretur, appellata. Fuere post has Saitica, & Teniotica ab his locis denominatæ cæteris viliores, & hæc vltima inutilis scribendo Emporetica vocabatur, qua merces inuoluebantur. Nobiliores separatim ad epistolas scribendas seruabant, rudioribus ad rationum volumina vtebantur. Vlpianus, *Seruius, inquit, b chartas epistolares penoris esse scribit, sed & chartas ad ratiunculam, vel logarium paratas contineri*, cùm promiscuè his vti poterant. Cum autem in Aegypto tantum papyrus fieret, & ibi celebrem Bibliothecam Ptolemæus Philadelphus instituisset, timens, ne ab Eumene Attaliæ Rege, qui & ipse insignem Bibliothecam parauerat, superaretur, æmulo chartæ vsum ademit, clausis maribus, papyrum extrahi prohibens; tum Eumenes Pergami membranas reperit, vt ex Varrone Plinius recitat, c quarum magnam copiam Attalus Rex eius frater Romam misit. D. Hieronymus conquerens, quod breuem b L. 3. § pen. ff. de pen. leg. c Lib. 13 c. 11.

C epistolam accepisset, *Chartam, inquit, d defuisse non puto, Aegypto ministrante commercia, etsi alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen Rex Attalus membranas à Pergamo miserat, vt penuria chartæ pellibus pensaretur: vnde & Pergamenarum nomen ad hunc vsque diem, tradente sibi inuicem posteritate, seruatum est*. Hactenus Hieronymus. Hæ ex tenuissimis corio animalium adiacentibus membranis fiunt, & inde nomen habuerunt; & quia primum Pergami sunt inuentæ, alio nomine Pergamenæ sunt appellatæ. Sed Iosephus ait e ab Eleazaro Sacerdotum Principe per LXXII. Interpretes sacros libros in tenuissima membrana scriptos, & incomprehensibili compagine ad eundem Ptolemæum missos, vt facilè constet ante Philadelphum membranas fuisse; Iosepho adstipulatur Aristeas, f & vetustissimum de Iouis diphthera id comprobat prouerbium. Erat hæc pellis Amaltheæ Capræ, in qua res humanas scribere vulgo dicebatur, Herodotus quoque auctor est, g Ionas libros d Ad Chromatiū. Epist. 43. e Lib. 12. antiq Iudaic. c. 2. f In lib. de legis Diuinæ in linguā Græcam translatione. g In Terpsichore lib. 5.

D diphtheras vocasse, quod aliquando ob papyri penuriam tum Caprinis, tum Ouillis pellibus sint vsi. Quare credendum est, Eumenem eas diu intermissas instaurasse, aut primum in Asia ostendisse. Isidorus membranas primum lutei, seu crocei coloris factas fuisse scribit, h sed cum aciem legentium læderent, ac sordescerent, Romę candidas repertas, deinde purpureas, in quibus, inquit, aurum, & argentum liquescens patescit in literis. Longobardi verò tenues tilias è tabula abrasas, glutineque compactas pro charta habuerunt, quarum paginæ quædam vetustissimæ eorum characteribus scriptæ apud me extant. Nouissimè verò ex panniculis contusis, & aqua maceratis chartæ fieri cæperunt, quæ nunc frequenti sunt in vsu, & exemplo papyri chartæ nomen tenent. Earum annus, & inuentor ignoratur; post Romanum Imperium extinctum inuentas fuisse constat. Chartas ex serico, & folijs arborum confectas ab ea parte, in qua scribebatur, rufas, in aduersa virides à nepotibus h Lib. 6. orig. ca. 9. & 10.

E Regum Claponensium prope Seres, sitorum huc allatas vidi, quæ nostras densitate, leuoreque superant.

Nunc de more scribendi, quo vtebantur Veteres, aliquid est dicendum. Antiquitus à folij capite incipientes perpetuam scripturam ad finem deducebant; idem de corticibus, plumbo, linteis, ac demum chartis est factum, quas non, vt nos, in paginas, aut quinterniones diuidebant, sed instar spiræ conuoluebant, vt in grandioribus instrumentis in Pergamena conscriptis fieri consueuit, inde à voluendo dicta sunt volumina, quia chartæ conuoluebantur. In extrema verò charta ad eam firmandam bacillus adglutinabatur, qui vocabatur vmbilicus. Is ex cedro, cupressoque, vel ebore, aut hebeno fiebat; vnde ad vmbilicum venire dicebatur, qui ad finem peruenisset. Horatius, i i Epod. lib. 2. 1 Mecenatem. Ode 14.

Deus,

Deus, Deus nam me vetat
Inceptos olim, promissum carmen, iambos
Ad vmbilicum adducere. A

a Epigram. lib. 4. epigram. 37.

Item Martialis, a

Ohe iam satis est, ohe libelle
Iam peruenimus vsque ad vmbilicum.

b Epigram. lib. 2. epigr. 5.

Idem, b

Quid prodest mihi tam macer libellus
Nullo crassior vt sit vmbilico.

c Lib. de tristibus 1. eleg. 1.

Vmbilici capita ex auro, argento, aut etiam gemmis præmuniebantur, quæ cornua vocabantur; Ouidius, c

Candida nec nigra cornua fronte geras. B

d Lib. 11. epigram. 61.

Martialis, d

Explicitum nobis vsque ad sua cornua librum.

In quo hallucinantur qui cornua pro libri angulo exponunt, vt latius in vmbilico Pierius differit. e

e Hieroglyph. li. 34. c. finis.
f L. 2. ff. de off. assess. L. rescriptum. de distr. pign. l. nec quicquam. §. 3. ff. de off. procon sul.
g In C. Iulio Cæsare. c. 55.
h §. tripl. Inst. de lit. côtest. & in iure Pontificio De lib. oblatione.
i Lib. 3. epistol. ad Macrum. epist. 5.

Qui verò Principi preces porrigebant, chartam in paginas instar parui libri plicabant: vnde libellus in iure supplex est nominatus, f quo modo epistolas primus C. Iulius Cæsar scribere cœpit. Tranquillus, *Epistola, inquit,* g *eius ad Senatum extant, quas primus videtur ad paginam, & formam memorialis libelli conuertisse, cum antea Consules, & Duces non nisi transuersa charta mitterent scripturas.* Petitiones quoque factæ in iudicio, quia eodem modo scribebantur, & ipsæ libelli sunt appellatæ. h Et quoniam chartæ scriptæ conuoluebantur, non ab vtraque parte, sed tantum altera scribi consueuerant; Plinius de Plinio auunculo loquens; *Commentarios, inquit,* i *CLX. mihi reliquit Opistographos quidem, & minutissimè scriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus;* id est duplicati inueniuntur libri, cum sint vtrinque scripti, quod denotat verbum, opistographum, id est etiam à tergo scriptum; librorum enim Plinij auunculi magnitudinem ostendit, quos ineptè opistographos fuisse addidisset, si mos fuisset, vt etiam in aduersa charta scriberent. Iuuenalis & ipse Tragœdiæ longitudinem taxans, ait, k C

k Saty. 1.

Scriptus est in tergo, necdum finitus Orestes?

l Epigram. lib. 4. Epig. 34.

Eam enim præter morem etiam in tergo scriptam fuisse intelligit; Huicque adstipulatur Martialis de suo libro dicens, l

Inuersa pueris arande charta.

m L. chartæ. ff. de bon. poss. secund. tab.

Eam ob causam in iure dubitatur, an rectè quis in opistographo sit testatus, quia præter cõsuetudinem vtrinque scriptum erat testamentum, quod magnam solemnitatem exigebat, ideo probabiliter dubitatur, an valeat, & tuetur Vlpianus valere; m sed hodie passim etiam à tergo scribitur. D

n In Nerone. ca. 10.
o Lib. De benefic. c. 10.
p In Augusto. ca. 50.
q Lib. 18. annal. seu Hist. lib. 2.
r Ibidem.

Aliquando duplicatis chartis, & conglutinatis, vt firmiores, & durabiliores essent, scribere consueuerant, quæ Duplomata dicebantur, de quibus in l. continuus. §. cum ita. de verb. oblig. & l. eos. §. vlt. de falsis. vbi ita nominantur codicilli, quibus à Principe facultas publici cursus dabatur. Tranquillus, *Diplomata, inquit,* n *Ciuitatis Romanæ singulis obtulit.* Seneca, o *Video isthic diplomata, & syngraphas, & cautiones.* Principes ipsi, quæ dabant duplomata, obsignabant, vt Augustum fecisse Tranquillus memorat. p Præsides verò nomen Principis duplomatibus præscribebant, nam Tacitus ait q M. Cluuium Rufum præfectum Hispaniæ accusatum fuisse apud Vitellium, quod audito Othonis, & Vitellij Principatu, Hispanias sibi vsurpasset, & quod duplomatibus nullum Principem præscripsisset; Mortuo Principe eius duplomata irrita fiebant: nam idem Tacitus refert, r Cenum Neronis libertum mentitum fuisse cæsos victores Vitellianos ab Othonianis, *Causa, inquit, fingendi fuit, vt duplomata Othonis, quæ negligebantur, lætiore nuntio reualescerent.* Instituerat enim Tiberius, vt data à Principibus defunctis beneficia irrita fierent, vt E

s In Tito. c. 8.
t In d. l. cõtinuus §. cum ita. de ver. oblig.

recitat Suetonius; s Dictum est autem Duploma ἀπὸ τοῦ διπλοῦ, quod in charta duplicata scriberetur, vel à duplo: vnde in Pandectis Florentinis legitur, t Duploma; vel à verbo Græco διπλόω, quod est duplico: vnde δίπλωμα quidpiam duplicato compositum significat, aut complicatum.

Principes Græci Duplomata, & codicillos, quibus alicui Magistratum, Dignitatemve,

aut

A aut Priuilegium dabant, encausto subscribebant, qui erat liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus. a Eiusdem encausti,& cerussæ meminit l. 1. C. Theo. de veter. Hęc Duplomata plumbea bulla Principum vultu signata muniebantur: nam in cera nunquam Principes Græci signabant,nisi cum ad vxorem,matrem,aut filium scribebant, vt in vetusto Codice Græco legi. Hunc morem signandi tenuere & Romani Pontifices, qui in plumbeis bullis signant, aut anuli piscatorij cera signo impresso, cum ad aliquem mittunt literas, quæ vulgo Breues vocantur. Eundem plumbo signandi vsum Duces Venetiarum inde acceperunt. a L. pen. C. de diuers. rescrip.

De Cautionibus, & Codicillis forma Epistolarum conceptis. *Cap. XXIX.*

B SAepè cautiones, quæ inter præsentes fiebant, & Codicillos vltimarum voluntatum Epistolas vocari legimus. Huius cautionis insigne exemplum est in l. vlt. ff. de institor. act. *Lucius Titius, inquit Scæuola, Caio Seio cauit in hac verba, Octauius Terminalis Domitio Felici salutem.* Sequuntur verba cautionis, quam Scæuola Epistolam vocat, quod ex alio prouenire non arbitror, nisi quia Epistolæ formam habebat, ob illa verba, *Domitio Felici salutem.* Alia huiusmodi exempla sunt in l. Lucius Titius Sempronio salutem, in l. Publia. §. vlt. in l. Quintus Cæcilius, Depositi. Hæ sunt, quæ passim in iure Epistolæ vocantur, vt in l. emptor. §. 1. in l. epistola. ff. de pact. in l. Titius. 24. in l. vlt. de const. pecu. in l. quædam. 77. ff. de rei vendica. in l. Titius. ff. de pign. act. in l. 1. C. de contrah. & cômit. stip. quæ Epistolæ non mitti, sed emitti dicebantur: quia non mittebantur absentibus, sed inter præsentes fiebant, vt cernitur in d. l. Titius. 24 de const. pecu. *Titius, inquit, Seio Epistolam* C *emisit in hac verba qua sequuntur; & in d. l. quadam. 77. de rei vend.* In eo agro, aiț, mulier erat, cum Epistola emitteretur, quæ res sufficiebat ad traditam possessionem: erant enim præsentes. Ita etiam legitur in l. non epistolis. C. de probat. Hanc scripturam emissam manum Modestinus appellauit in l. quidam. 15. de probat.

Eadem forma Codicilli & quandoque testamentum concipiebatur, & ob id & ipsa Epistolæ nuncupabantur, vt in l. alumnæ. §. 1. de adim. leg. vbi Titia testamento, Seia liberta hærede instituta, Pamphilo σύγκτησιν, id est latifundium legauit. Postea per Epistolam eidem alias res donauit, & ita locuta est, *Hæredibus meis salutem.* Hanc Epistolam Codicillos nominat Scæuola, nec aliud esse poterant, testamento ante condito. Nomen verò Epistolæ habent: quia more literarum, quæ mittuntur, salus hæredibus nunciatur. Ita & Papinianus Codicillos hac ratione Epistolam appellat in l. cum pater. §. donationis. de leg. 2. D & in l. miles. in princ. eod. tit. quia codicillans locutus est cum honorato, vt loquuntur qui Epistolam scribunt. *Scire te volo me donare tibi centum aureos, ex hoc videbatur non valere fideicommissum, nihilominus perinde est, ac si precario rogatus esset hæres.* Eodem modo Codicillos cum salutis præfatione Scęuola recitat in l. cum quis decedens. §. Seiam. de leg. 2. *Lucius Titius Seia hæredi sua, quam pro parte dimidia instituit, salutem.* & in §. seq. *Idem pater, inquit, decedens Epistolam fideicommissariam scripsit in hæc verba, Lucio Titio filio suo salutem.* Non aliam ob causam illam voluntatem Epistolam vocat, nisi quia in Epistolæ formam erat concepta. Idem in l. epistolam. in prin. ad Trebellia. Epistolam ad hæredem suũ in hæc verba scripsit, *Titius Cornelio hæredi suo salutem,* & quæ sequuntur. Simile exemplũ affert Marcellus in l. vlt. de fideicommiss. liber. *Codicillis, inquit, ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & substitutis salutem.* Huiusmodi vltimam voluntatem hoc modo scriptam E Diocletianus, & Maximianus Epistolam vocant in l. & in epistola. C. de fideicomm. *Et in epistola, aiunt, vel libello, vel sine scriptura, imò etiam nutu fideicommissum relinqui posse, adhibitis testibus, nulla dubitatio est.* Hoc significant, non referri, an scriptura ritu Epistolę, vel libelli, seu in formam parui libri fiat, vel etiam sine scriptis: nam quocunque modo valet fideicommissum. In testamento quoque eadem formula fideicommittebatur, vt in suis responsis Marcellus ostendit in l. Titia cum testamento. §. 1. de leg. 2. *Lucius Titius inquit, in testamento suo ita cauit, Octauiana Stratonica filia mea dulcissima salutem.* Item, *Octauiano Alexandro filio meo dulcissimo salutem.* & his dat fideicommissa. Huiusmodi Codicilli in formam Epistolę scripti à testibus sunt signandi, aut coram ipsis publicandi, alioquin nullam fidem habebunt, vt monet d. l. & in epistola. C. de fideicomm.

A

De Notis. Cap. XXX.

NOtas esse singulas, aut binas literas, quibus Integræ dictiones significantur, Festus scribit. a Primam omnium Catonis Vticensis orationem Cicerone Cos. signa quædam demonstrante Notis quibusdam exceptam fuisse Plutarchus scribit, b quo tempore Tyto Ciceronis libertus quasdam literas inuenit, quæ Præpositiones denotabant, vt Isidorus autumat; c post cum Mecænas alias literarum Notas ad celeriter scribendum excogitauit, & per Aquilam libertum, (alij Persanium, & Philargium addunt) publicauit. d Quædam verò post has inuentæ sunt, quibus Veteres iuris libri compendiosa ratione scriberentur: nam per B. F. bonum factum significabant, S. C. Senatusconsultum, R. P. Rempublicam, P. R. Populum Romanum, D. T. duntaxat, W. mulierem, B P. pupillum, d. pupillam; per K. caput, K K. calumniæ causa, I. E. iudex esto, D. M. dolum malum intelligebant; huiusmodi plurimæ Notæ in veterum Iurisconsultorum libris inueniebantur, quas quod a callidi ingenij hominibus non pauci deciperentur, noui Imperatores, vt Iustinianus, e è codicibus legum abolêdas esse sanxerunt; Hæc Isidorus, f qui & addit, g per A. pueritiam significari solitam, per T. superstitem militem, per θ. defunctum, quod & in marmoribus antiquis hodie quoque spectatur.

Sed hæ iure nostro non sunt receptæ, cum nec testamenta, nec instrumenta, aliave monumenta Notis scribi possint, cum hæc signa, & compendiosa ænigmata appellentur, h quanquam plura in antiquis marmoribus concisis dictionibus, & singulis literis scripta fuisse videmus; quas Valerius Probus, & Petrus Diaconus proprijs de hoc libris editis; sunt interpretati. Numerorum quoque signa Notæ vocabantur, cum pro quingentis D. C scribebant, i qui vsus sæpè fraudis occasionem præbuit, quod & Tranquillus ostendit. k Galbæ enim cum Liuia quingentiês sestertium reliquisset, nec scripta, sed notata, inquit, testamento esset summa, ad quinquaginta Tiberius summam dolosè reuocauit; Notis tamen, quibus vulgò vtimur, & in vltimis voluntatibus, & instrumentis numeros, & alia posse scribi nostri legum Interpretes concedunt, cum id probari videatur in l. quoties. §. 1. ff. de hæred. inst. *Modo Notæ, inquiunt Doctores,* l *sint notæ, & vulgo cognitæ.* In iuribus verò describendis nec numeros Notis significari Iustinianus permittit, m quod in Pandectis Florentinis diligenter est obseruatum. Similiter cum inter liberos pater in scriptis testatur, ne fraus facilè committatur, non signis, sed literarum consequentia numeri sunt describendi; n His duobus casibus exceptis conueniunt Doctores, Notis vulgo cognitis posse scribi instrumenta. o Acta etiam Iudiciorum Notis scribebantur, *Qui notis inquit Modestinus,* p *scribunt acta Præsidum, non absunt causa Reip.* Simeon Metaphrastes, *Cornelius,* D *inquit,* q *Diaconus sciens Notis scribere, quibus vtuntur in iure, notabat omnia, quæ dicebantur, & opponebantur.* Vnde a Notis Notarij, qui eo modo scribebant, sunt denominati, quod Plutarchus, r & D. Augustinus s tradunt.

Sed hæc ad celeriter scribendum inuenta fuere; Iulius verò Cæsar, ne arcana cognosci possent, obscurum scribendi genus excogitauit. quartam enim sequentem literam pro antecedente ponebat, vt auctor est Suetonius. t Augustus B. pro A. & C. pro B. scribebat, vt idem, u & Dion x referunt. Hæ olim literæ occultæ, vel furtiuæ dicebantur, y vulgo Zifræ vocantur, quæ hodie longe difficiliores ad Principum arcana occultãda sunt inuentæ. Ijs nullum instrumentum scribi potest; z Excipitur testamentum militis, vbi appareat eius voluntas. a Lacedæmonij σκυτάλαις vtebantur; Quales verò literę, & quomodo in priuilegijs Pontificum sint scribendę, docet Archidiaconus. b Nomen autem E in iure nostro vsitatissimam esse Notam, §. quę paragraphum significat; Isidorus paragraphum vocat signum quoddam, c quo sententię, & res separantur, quod est huiusmodi, ¶. est enim inuentum, vt scripturas diuidat, & inde nomen habuit; hodie vulgo vtuntur hoc signo, §. illi simillimo.

a In ver. Nota.
b In Catone Vticensi.
c Lib. 1. orig. c. 21.
d Euseb. Cæsariensis in Chronic. ann. mundi 5190.
d Dion in Augusto.
e L. 1. §. vlt. L. 2. §. vltim. C. de veter. iur. enucl.
f Etym. li. 1. c. 22.
g Eod. lib. c. 23.
h L. sed cũ patrono. §. vlt. ff de bonor. poss. ff. 4. l. 1. §. vlt. & d. l. 2. §. penul. C. de veter. iur. enucl.
i L. quoties §. 1. ff. de hæred. instit.
k In Galba. c. 5.
l Bar. Bal. & Imol. in d. l. quoties. §. 1. ff. de hæred. inst. & Bar. in auth. quæ fine. C. de testam.
m d. l. 2. §. pen. C. de vet. iur. enucl.
n §. 1. auth. de testam. imperf. seu Nouel. 107.
o Bal. in l. verbum volo. nu. 2. C. de fideicom. Speculat. de instr. edi. § postremo vers. item opponitur, quod instrumentũ scriptum est. Natt. in d. auth. quod si e. q. 19. C. de test. Anton. de Butr. & Felin. in c. 1. sub nu. 29. de fid. instr. Alex. cons. 146. nu. 26. lib. 5.
p L. inter eos. §. 1. ff. ex quibus caus. maio.
q In Porphyrio Episcopo.
r In Catone Vticensi.
s Lib. 2. de doctr. Christia. c. 26.
t In Iulio Cæsare. c. 55.
u In Augusto. ca. 88.
x In eodem.
y Gell. lib. 17. c. 9.
z Ang. in d. l. quoties. in fin. prin. & in l. Lucius. ad fi. ff de milit. testam. Fel. in c. 1 sub nu. 19. vers. item oportet. de fid. instru. Natta in d. auth. quod sine q. 19.
a L. Lucius. demi lit. test. Natta in d. aut. quod sine. nu. 39.
b 25. q. 2. in sũma.
c Lib. 1. Etymol. c. 20.
d Bal. & Iaf. & alij in l. Prætor. in princ. ff. de edendo.

De Argentarijs. Cap. XXXI.

QVandam imaginem nostrorum Tabulariorum veteres Argentarij habebant, d & ideo hoc loco aliquid de ijs est dicendum. Hi quandoque Argentarij, quandoque argenti

A argenti distractores vocantur. *a* Horũ munus erat non solũ aureã argentea,& argenteam aurea pecunia permutare, mercedemque ex ea recipere, quæ Collybus vocabatur, sed etiam tam suæ, quam alienæ pecuniæ fœnori dandæ operam nauare, quod præcipuum eorum erat officium: vnde Argentarij fœneratores à Plauto vocantur. *b* Deponi etiam apud eos, velut in tuto, non solum priuata, sed etiam publica pecunia solebat, quæ ex vectigalibus, vel tributis exigebatur, inde eam Quæstor accipiebat, & Prætori in vsum publicum impensuro dabat. Cicero, *Si Prætor, inquit, c dedit pecuniam ciuitati, à Quæstore numerauit; Quæstor à mensa publica, mensa aut ex vectigali, aut ex tributo.* Priuatæ pecuniæ apud eos depositæ meminit l. si hominem. §. quoties. Depositi. quæ Argentarios numularios appellat, *Quoties, inquit, foro cedunt numularij, solet in primis ratio haberi depositariorum, hoc est, eorum, qui depositam apud eos pecuniam habuerunt, non quam fœnore apud numularios, vel cum numularijs, vel per seipsos exercebant.* Multi enim tutam non

B existimantes esse domi pecuniam, eam Argentarijs custodiendam dabant, sicut gemmas, & factum aurum,& argentum in horreis.

a L. pen. §. vlt. C. de const. pecun. l. vlt. C. de pign.
b Curcul. act. 3. scen. Beatus videor.
c Pro L. Flacco.

Pecunias ergo alias vt depositas, alias causa exercendæ cum Argentario, vel alijs vsuræ habebant: vnde Argentarius coactor appellatur, *d* quia fœnori datæ, aut creditæ pecuniæ exigendæ operam dabat. Sæpè etiam pro alijs se soluturos Argentarij constituebant, & soli receptitia actione tenebantur, & non alij. *e*

Numos etiam an adulterini essent, Argentarij probabant, *Si soluturus, inquit Africanus, f pecuniam tibi iussu tuo signatam apud numularium, quoad probaretur, deposuerim, tui periculi eam fore.*

d L. antepe. §. vlt. de ita. lib.
e Theoph. in §. in personam. Inst. de actio. l. p. n. C. de const. pecun.
f L. si soluturus. de solut.

Sed & alienas res vendendas suscipiebant, & pretium rerum distractarum dominis,

C mercede retenta, restituebant, l. filiæ. ff. de solut. quæ res vendendas Argentarijs commissas fuisse recitat, & id in Codice rationum, & quod redactum fuisset ex venditione precium, scribebant. Ea propter cum vniuersam ferè ciuitatis tem pecuniariam tractarent, libros rationum habebant, in quibus eorum propria, & aliena negotia continebantur. *g* Plurimæ autem ex ijs rationibus ad vsuras pertinebant, quæ apud Veteres in frequenti vsu fuere. In foro verò tabernas ex publico conductas habebant, in quibus ipsi Argentarij negociabantur. Vitruuius de foro ædificando agens, *Circum spectacula, inquit, h spatiosiora intercolumnia distribuantur, circa quæ in porticibus argentariæ tabernæ.* Liuius loquens de Annibale Romam obsidente, *Id vero, inquit, i adeo superbum, atque indignum visum, eius soli, quod ipse bello captum possideret, haberetque inuentum Romæ emptorem, vt extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent,*

D *iusserit venire.* Idem, *Interrupit, inquit, k hos sermones nocte, quæ pridie quinquatrus fuit, pluribus simul locis circa forum incendium ortum; eodem tempore septem tabernæ, quæ postea quinque, & argentariæ, quæ nunc nouæ appellantur, arsere.*

g L. prætor. & l. argentarios, & toto eo titulo. ff. de edendo.
h Lib. 5. c. 1.
i Lib. 6. Decad. 3.
k Ibidem.

Hinc foro cedere dicuntur Argentarij, *l* cum decoquunt, seu rationes conturbant, quia in foro amplius non apparent. Tabernæ vero, in quibus argentariam exercebant, erant Reipub. sed ipsi plerunque ad longum tempus, & quandoque vectigali soluto iure emphyteutico tenebant, *Qui tabernas, inquit Vlpianus, m argentarias, vel cæteras, quæ in publico solo sunt, vendit, non solum, sed ius vendit, cum istæ tabernæ publicæ sint, quarum vsus ad priuatos pertinet.* Accursius censet *n* in illis argentum vendi solitum, quod in Argentaria Basilica vendebatur. *o*

l L. si hominem. §. quoties. ff. depositi.
m L. qui tabernas. ff. de contrahend. empt.
n d. l. qui tabernas, in ver. argentarias.
o L. pediculis. §. item quæreretur. ff. de aur. & argen. leg.

Codicibus Argentariorum fides adhibebatur, quia publicè, seu a populo eligebantur.

E inquit Accursius, *p* quod ego nullibi inueni, quisque enim hanc negociationem, vt alias, exercere poterat: quare crediderim ob publicam causam, quia vulgo ad Argentarios ibatur, id inductum fuisse, & cõsuetudine comprobatum. hoc enim significat Caius, cum ait, *q Quia officium eorum, atque ministerium publicam habet causam.* Tantumque creuerunt, vt Collegium quoque proprium Argentarij haberent. *r*

p L. quædam. §. nummularios. in ver. decurrunt. ff. de edend.
q L. argentarius. §. 1 ff. de edendo.
r L. 1. C. de colleg. lib. 11.

De Honoratis, & Honoraria per Codicillos Vacantes.

Cap. XXXII.

HOnoratorum crebra est in iure mentio, quos pro Aduocatis Accursius interpretatur, *s* sed erronea est hæc interpretatio, quia à Valentiniano Honoratis præstan-

s In l. 1 in ver. honorati. C. de offic. ciuil. iud. & in l. 2. in verb. honoratam. C. de off. diuers. iudic.

di patrocinij facultas conceditur in l. quisquis. C. de postul. quod si proprium eorum id A
munus fuit, ipsis non erat tribuendum; loquitur enim de eo, qui magistratu functus non
prohibetur patrocinari, *Nec quisquam, inquit, putet honori suo detractum, cum ipse necessita-
tem elegerit standi, & contempserit ius sedendi.* Honoratum ergo intelligit iudicem, qui in-
termisso patrocinandi munere ob gestum magistratum ad pristinum officium vult reuerti;
Itaque Honorati nomen ab honore deriuari arbitror. Honor verò pro magistratu accipi-
tur. a Hinc honorem municipalem pro administratione cum dignitatis gradu interpre-
tatur l. honor. de mun. & hon. Honorem sustinere, & in honore præferri is dicitur, cui ma-
gistratus ante alios defertur. b Varios autem Ciuitatis honores tam Hermogenes, c
quam Arcadius d recensent; eos igitur, qui in vrbe honores, id est, magistratus gerunt,
Honoratos vocari censeo: nam & l. 1. C. de offic. ciuil. iud. de Ciuitatis Iudicibus tractans
ait, Honoratos, cum causas agunt, non posse cum Iudice sedere, quibus ad Præsides non
est ingressus denegandus; e Hoc de alijs, quam Iudicibus, vt titulo congruat, non potest B
intelligi. Ita etiam interpretor l. defensores ita præcipimus. C. de defenso. ciuit. quæ de-
fensores ciuitatum Episcopi, necnon Honoratorum, & curialium decreto iubet creari; hic
Honorati pro Duumuiris accipiuntur, vt & sæpenumero apud Cassiodorum, quibus in
vrbibus Iudices possunt comparari, vt Parauij Iudices Vrsi, Equi, & alij similes. Pro ma-
ioribus etiam Iudicibus aliquando Honoratos iura intelligunt, vt cum Honoratis tam ci-
uilibus, quam militaribus vehiculi ius tribuitur in l. 1. C. de honora. vehic. lib. 11. quod in-
ferioribus negatur; Sed magis placet, vt ibi Honoratos eos intelligamus, qui Honora-
riam dignitatem habent; ad conciliandos enim sibi homines, remunerandosque amicos
Cæsares Honorarias dignitates inuenerunt, nudum illis honoris titulum, non etiam admi-
nistrationem tribuentes; veluti, cum Valerudinario, quem Præfectum vrbi creare non po
terant, Præfecturæ honorem dederunt, vt & ijs ornamentis, quibus Præfectus vteretur, & C
inter Præfectos sedere posset, & eorum vestibus indui; omnia enim Præfectorum insign ia
Princeps ijs mittebat, præter Cingulum, quod ipsius administrationis proprium erat orna
mentum. f Hæc Honoraria dignitas à Iustiniano vocabatur, *Scimus, inquit, g olim
quandam Præfecturæ speciem, quam Honorariam vocant, & ex codicillis à Principe traditis ema
nat.* Ita autem appellatur: quia nihil aliud, quam nudum honorem tribuebat. Hæc etiam
vocatur allectio; Capitolinus, *Cum Commodus, inquit, h allectionibus innumeros Præto-
rios fecisset, S.C. Pertinax fecit, iussitque eos, qui Præturas non gessissent, sed allectione acce-
pissent, post eos esse, qui verè Prætores fuissent.* In eodem sensu capitur allectio in l. ciues. C.
de incol. lib. 10. *Ciues facit allectio.* id est priuilegium. Hæc à Curiali fortuna Decuriones
non liberabat, nisi veram dignitatem Præfecturæ administrassent. Id honoris genus pri-
mus C. Iulius Cæsar excogitauit, qui decem prætorijs viris Consularia ornamenta tribuit, D
quos nunquam Consules creauit, vt Tranquillus tradit. i Augustus & ipse Tiberio Præ-
toriam dignitatem concessit, quem Prætorem non fecit; k Claudius quoque ornamen-
ta Consularia procuratoribus decennarijs, triumphalia Syllano, filiæ sponso nondum pu-
beri, & alijs dedit. l Imaginariæ etiam militiæ genus excogitauit, quod vocabatur supra
numerum, quo absentes titulo tenus fungerentur, auctore Tranquillo, m vt scilicet mi-
lites dicerentur, qui non essent, sicut in hodierni temporis Equitibus auratis euenit. Seue-
rus tamen Plotianum, cui Honorarium Consulatum dederat, cum postea verè Consulem
fecisset, secundo Cons. scripsit, velut antea Consulatu functus fuisset. n Hæc ergo digniū
tas sępius in Iure Honoraria appellatur, vt in l. vlt. C. de decurion. lib. 10. quę Honorari-
Consulatum vocat non verum, sed titulo tenus, & honoris gratia concessum; Sic Hono- E
rarij tutores appellantur, qui tutelam non gerunt, sed honoris gratia, & maioris pupilli vti-
litatis dantur. o Alibi per codicillos vacantes hęc dignitas dari dicitur: p ex solis
enim codicillis nudum titulum consequebantur, quo etiam gaudebant, qui officio functi
postea vacabant, etsi inter hęc quidam differentiam constituunt. Hanc itaque dignitatem
adepti aliquando Vacantes, & quandoque Honorarij vocantur: q quæ autem verè, &
cum administratione dabatur, dignitas ordinaria appellabatur, r & qui cum magistra-
tum obtinent, inter agentes, seu inter administrantes vocantur; s Tribonianus enim ap-
pellatur magister Scriniorum, & Comes Largitionum inter agentes, id est, eos, qui
actu officium eius honoris exercent. t Hodie Honorarię dignitates apud Ecclesia-
sticos in Abbatibus, & quibusdam alijs conspiciuntur, quibus Episcopalia orna-
menta

a §. prætorū. Inst. de iur. nat. gent. & ciuil.
b L. honorem. l. vt gradatim. de mun. & hon.
c L. 1. eod. tit.
d L. vlt. eod. tit.
e L. vlt. C. de offi. diuer. iudic.
f L. 2. C. vt dignit. ord. ser. lib. 12. l. omnes. C. de metat. lib. 12.
g Nouell. 70. quæ est auth. vt ordin. præfectu.
h In Pertinace.
i In C. Iulio Cæsare. c. 75.
k Dion lib. 54.
l Trāquil. in Claudio. c. 24.
m Cap. 25. in eod.
n Dion l. 46
o L. quod si fortè §. 1. ff. de solutio. l. 3. §. 1. de admin. tut. l. iure nostro. §. 1. ff. de testam. tut.
p L. 2. C. vt dignit. ord. ser. lib. 12. & l. vlt. C. de primicer. lib. 12. & Cassiod. Variar. lib. 6. in formula, qua p codicillos vacantes.
q d. l. 2. C. vt dignit. ord. ser. li. 12.
r d. l. vlt. C. de decurio. lib. 10. & auth. vt ordinar. præfect. seu Nouell. 70.
s Cōstitut. 1 Cod. §. ad istum. C. de Iust. Cod. confir.
t L. 1. C. de silentiar. lib. 12.

A menta conceduntur; Apud Laicos in Equitibus auratis, alias hodie rarò cernuntur.

De ordine Iudiciorum apud Veteres, & aliquot iura de hoc explanata, Cap. XXXIII.

IN ius vocatos olim testibus accitis coactos fuisse vocantem sequi, cum aliorum multorum testimonio, tum Liuij deprehenditur. a loquens enim de M. Claudio Virginiam in seruitutem vindicante, vt eam Appio Claudio prostitueret, *Vocat, inquit, puellam in ius, actoribus qui aderant, vt sequeretur; Ad tribunal Appij peruentum est.* Et hoc disponit titulus, *In ius vocati, vt eant*; &, *Si quis in ius vocatus non ierit*; pœnaque ijs imposita est, qui vocatum in ius sequi prohibuerint, & his, qui à vocante exemerint; b Et hoc
B vult inscriptio l. qui neque sequantur, neque ducantur, alias l. solutum. de verb. signific. & L. 4. ff. ad l. Iul. de vi priu. In eam enim legem incidit, qui tumultum suscitauit, ne quis in ius perduceretur, quod latè tradit Duarenus. c Excipiuntur tamen ab hoc edicto aliqui, qui in ius vocari nequeunt, vel vocati sequi non tenentur, vt qui est in domo, l. plerique. de in ius vocan. quæ de citatione non loquitur, quæ semper ad domum fieri potest. d Excipiuntur & alij nominati in l. 2. de in ius vocand. & matresfamilias, quæ nec Iudicum præceptis in publicum trahi possunt. e Qui verò vocabantur, si sequi nolebant, satisdare poterant, se ad iudicium venturos; f & vbi etiam ad Iudicem ventum erat, de iudicato soluendo satisdabatur, & iudicio sistendo; g sed si vocantem in ius quis sequi noluisset, licebat etiam obtorto collo vocatum rapere, ad id tamen vocatis testibus, quod dicebatur, antestari, id est ante testari. Plautus, h

C *Collum obstringe, abduce istum in malam crucem.* Respondet Leno

Hoccine pacto indemnatum, atque intestatum me arripi? id est sine testibus.

Idem, i

Ambula in ius. Mil. Non eo. Ph. Licet antestari? Mil. non licet.

At ego quem licet te. Ph. accede huc. Curcul. seruum antestari? vide.

Horatius, k

Casu venit obuius illi

Aduersarius: & quo turpissime? magna

Exclamat voce: & licet antestari? ego verò

Oppono auriculam, rapit in ius. clamor vtrinque,

Aurem enim, qui in testem vocabantur, tangendam exhibebant, & eam attingebat, qui te-
D stem vocabat, quasi monens, vt esset memor rei gestæ. memoriæ enim consecrata est auricula. l Plinius, *Est in aure, inquit,* m *ima memoria locus, quem tangentes attestamur.* Plautus etiam eum morem his verbis ostendit. n

Sa. Age, ambula in ius, Leno. Do. Quid me in ius vocas?

Sa. Illic apud Prætorem dicam, sed ego in ius voco.

Do. Nonne antestaris? Sa. Tuan' ego causa, carnufex,

Cuiquam mortali libero aures atteram?

Vbi verò ventum erat ad Prætorem, actionis formula ab eo petebatur qua iure agere posset: vnde in Prætorum edictis sæpè legitur, Actionem dabo; o Earumque variæ erant formulæ, vt Cicero memorat: p nam si in rem erat actio, ita concipiebatur, Aio hunc fundum, vel hanc rem meam esse; Sed res mobilis prius exhibebatur; si immobilis erat, vo-
E cabat actor aduersarium ex iure manu consertum, de quo Gellius, q & Cicero: r Id erat vtrunque aduersarium fundi controuersi glebam simul assumere, quam in iudicium ad Prætorem deferebant, & actor eam vendicabat ex l. 12. Tabul. Sed prius Prætor ipse in rem præsentem venire consueuerat, & ibi coram eo gleba accipiebatur, & vendicabatur, quod postea fieri desijt, cum Prætori molestum esset vrbe egredi. s Si verò in personam erat actio, ita concipiebatur, Aio te mihi dare, facere oportere, cuius vestigium apparet in §. sic itaque. Inst. de action. Cum actionem Prætor formasset, & actor eam impetrasset, illam reo edebat: t itaque edita actio speciem futuræ litis demonstrabat, quæ tamen mutari, & emendari poterat, vbi error innotuisset. u Id ergo non erat litem contestari, vt vulgo creditur, sed reo ostendere, quo iure actor in ipsum sit vsurus. Nomen verò actio-

nis

a Lib. 3. ab vrb. cond. Decad. 1.
b Tit. ne quis eum, qui in ius vocatus est, vi eximat.
c Lib. 1. disput. c. 1.
d L. 4. §. Prætor. de damn. infect.
e L. 1. C. de off. diuer. iudicum.
f Tit. in ius vocati, vt eant, aut satis, vel cautum dent.
g §. sed hodie. Instit. de satisdatio.
h In Curcul. act. 5. scen. vlt.
i Scen. penul.
k Satyr. lib. 1. Saty. 9. in fin.
l Pierius Hieroglyph. lib. 33. de hasio. c. calum iurator.
m Lib. 11. c. 44.
n In Persa scen. Nisi ego.
o L. 1. §. 1. ff. ex quibus caus. maior. l. aiij prætor. de iudicijs.
p In Topic. ad Trebatium, Pro Muræna: & Q. Roscio Com. edo.
q Lib. 20. c. 9.
r Pro Muræna, & A. Cæcinna.
s Gell. lib. 20. c. 9.
t L. 1. in princ. & §. 1. ff. de edend.
u L. edita. C. de edend.

a Ad l. 2. ff. de orig. iur.
b in tit. C. de form. & impetr. sublat.

nis exprimendum non erat, sed satis erat factum exponere, ut ex Pædiano etiam Budæus affirmat. *a* Hæ formulæ, & impetrationes a Constantino, Theodosioque sunt sublatæ; *b* sed satis est actionem coram Iudice proponere: impetrata uero actione, actor reum vadabatur, id est, petebat ab eo uadimonium dari, aut promitti ad certum diem ipsum apud Prætorem affuturum, & id certis verbis fiebat; Dicebaturque uadimonium concipi, aut fieri vsque ad diem adeundi iudicij; & tunc dicebantur rei in uadimonio esse. Cæterum reus si morbo, aut alia iusta causa impeditus adesse non poterat, petebat sibi diem proferri, quod vadimonium proferre dicebatur, & vadimonium missum facere, si actor absulsset; sed si reus aberat, ipse dicebatur uadimonium deserere, & litem amittebat, actore se eundum se pronunciari petente; si reus aderat, uenisse ad vadimonium, vel obiisse, stetisseue uadimonium dicebatur. His actis, reo dabantur dies decem ad deliberandum, hodie viginti *c*. Tum si reus fatebatur se debitorem, fiebat cessio in iure, vel pro condemnato habebatur; *d* Si vero negabat, vel opponebat, iudicium constituebatur, uel ordinabatur; nam Prætor, auditis ijs, quæ ab actore, vel reo proponebantur, decernebat, quidnam esset illud, quod veniebat in quæstionem, & id, de quo iudicandum erat, quod a Græcis Κρινόμενον dicitur; Iurisconsulti vero appellant, qua de re agitur, ut ait Cicero, *e* Hoc idem est, quod dicitur, in iudicatum venire.

c aut offerebatur. C. de lit. contest.
d l. certum. de confess. l. 1. C. eod. tit.
e In Topic.
f In ver. Contestari.

Constitutionem iudicij sequebatur litis contestatio, quæ, ut ait Festus, *f* fiebat hoc modo. Litigantes astantibus dicebant, Testes estote, de qua re ordinatum sit iudicium: & tum fiebat sponsio pecuniæ, quam vterque inuicem promittebat, nisi ita esset, prout in constitutione iudicii, uel litis contestatione asseuerabat, ut Cicero significat. *g* Fiebat etiam pecuniæ depositio, vt Varro, *h* Et Asconius *i* docent, quæ sacramentum appellabatur; Vlpianus ait, *k* honorarium professori iuris in ingressu sacramẽti offerti debuisse. In decima enim parte litis succumbentes multabantur: *l* nam ut Theophilus ait, *m* dabatur actio reo contra actorem, qui succubuerat, ut si petiisset centum, solueret reo decem, quod postea in desuetudinem abijt. Hoc est Sacramentum, de quo Valerius Maximus, *n* qui scribit hæredes M. Anci non ausos fuisse sacramento cum Anci filio contendere, ne decima litis multarentur. Idem, *Aphronia, inquit,* *o* *eum sorore sacramento contendere noluit.* Deposita pecunia sequebatur iudicium, id est, iudicis datio; Prætores enim, aut Præsides pecuniarias causas ipsi non dirimebant, sed eruditos homines, & præsertim Iurisconsultos eligebant, quibus dotes iudicandas committebant: ipsi enim de grauioribus tantum, vt hæreditatum, testamentorum, & alijs quibusdam cognoscebant, de quibus in tit. de varijs, & extraord. cog. & in l. 1. C. de ordin. iudicior. Id et si ex prædictis liquet, Gellius apertè significat, *Quo primum tempore, inquit,* *p* *a Pratoribus lectus in iudicem sum, ut iudicia, quæ appellantur priuata, susciperem, libros de officio Iudicis conscriptos conquisiui*; Priuata autem sunt iudicia pecuniaria, in quibus non agitur de bonorum vniuersitate, *q* quæ humiliora uocat Iulianus. *r* Idem Gellius se Romæ a Coss. iudicem datum scribit. *s* Igitur Prætor poscentibus litigantibus, post trigesimum diem, auctore Pediano, *t* iudicem dabat, qui Pedaneus, vel recuperator vocabatur: id probat l. 1. C. de ordine iudici. vbi Præses, qui cognoscit de hæreditate, de ingenuitatis causa iudicare non poterat; vnde legitur sæpè in Prętoris edictis, iudicium dabo. *u* Hinc dicitur accipi iudicium in l. 1. si ex noxa. cau. agat. vbi is, de quo noxalis actio est, in ea causa exhibendus est, in qua tunc est, donec iudicium accipiatur, id est, a Prætore iudices detur. Ita etiam intelligitur l. vbi acceptum. de iudiciis, *Vbi acceptum est semel iudicium, ibi & finem accipere debet:* Et l. non potest. eo. tit. *Non potest uideri in iudicium uenisse id, quod post acceptum iudicium accidit, (id est, post acceptos iudices,) ideoque alia interpellatione opus est*; Et istud est, quod iudicium appellatur in l. solemus. eod. tit. vbi venit in iudicium id de quo actum est inter litigantes; Et in l. iudicium. eo. tit. *Iudicium soluitur, uetãte eo, qui iudicare iusserat*; & alijs similibus. In iudicem autem a Prætore datum vterque litigãtium consentiebat, l. non uidetur. l. si in iudicis. eod. tit. *Si in iudicis, inquit, nomine, vel prænomine erratum sit, is est index, in quem litigantes consentiunt.* Hinc tollitur antinomia l. in priuatis. eo. tit. & l. qui iurisdictioni. de iurisd. omn. iud. nam pattem filius iudicem habere potest, datum scilicet a Prætore, nec impedimento est patria potestas: quia iudicare est munus publicum, & in iudicem est consensum; sed qui præest iurisdictioni, id est, prætor, aut Præses liberis ius non dicit: quia in eum non est consensum; itaque cum nominã

g Pro Quintio Roscio Comœdo. & A. Cecin.
h De ling. Lat. li. 4
i In 3. contr. Ver. orat.
k L. 1. §. proinde de var. & extraord. cognit.
l § hæc autẽ. inst. de pœn. tem. litigan.
m Ibidem.
n lib. 7. c. 7.
o lib. eod. c. 8.
p lib. 14. c. 2.
q l. de fide. C. de fals.
r l. vlt. C. de pedan. iudicib.
s lib. 12. c. 13.
t vbi supra.
u l. 3. in prin. de neg. gest. l. 1. de dolo. l. 1. ff. naut. caup. stabul. & similibus.

tur

A tur iudices, delegati in dubio intelliguntur. *a* et si quandoque Iudex Præses vocatur. *b* Iudices vero dati ex certa formula iudicabant, vt apud Ciceronem; *c* ex quibus patet, Prætorem ipsum in causis pecuniarijs non iudicasse, nec Præsides prouinciarum, exceptis quibusdam, quæ nominantur in tit. de uar. & extraord. cognit. & hoc significat l. 1. eod. tit. in princ. vbi Præses prouinciæ de mercedibus ius dicere solet, quasi dicat, non de aliis. Doctores vero vulgo interpretantur, illum titulum de ijs loqui, qui nihil ex conuentione promiserunt, sed ex æquitate soluere tenentur, quod non negatur, sed de ijs præcipuè agit, de quibus ipse Præses cognoscit, nec alijs delegat, quæ extraordinariæ cognitiones vocantur. Verum hæc postea sunt immutata: *d* nam hodie omnes causas Præsides ipsi possunt cognoscere, sed non minus eas delegant.

Dato iudice, litigantes inter se comperendinum diem, vt ad iudicium venirent, denūB ciabant, quo cum uentum esset, antequam causa ageretur, quasi per indicem rem exponebant, quod ipsum dicebatur causæ coniectio, quasi causæ in breue coactio; postea fiebat comperendinatio. i. secunda actio, seu vtriusque partis recitatio. Alij dicunt, comperendinatio est ab vtrisque litigantibus inuicem sibi facta denunciatio in perendinum diem. Alij sic; inter comperendinationem, & ampliationem hoc interest, quod comperendinatio ex vna tantum parte reperitur, cum ante iudex non intelligeret, & omnino si videbatur iudicibus bona causa, absoluebant reum, si mala, non statim damnabant, sed hac excusatione parcebant, seu differebant. Nam cum condemnandi nota esset. C. litera, absoluendi. A. ampliandi signum, NL. quod significabat, non liquere, aut statim sententia dicebatur, si absoluendus esset reus, aut amplius pronunciabatur, si videretur esset damnandus, cum dixissent, non liquet, hoc est, obscura causa est. Itaque ea pars, interposiC ta dilatione dicebat, in cuius peroratione uidebatur obscuritas. *e* *Glaucia primus inquit Cicero, f legem tulit, ut comperendinaretur reus (id est iterum recitaret.) Antea vel iudicari primo poterat, vel amplius pronunciari. Vtram igitur putas legem molliorem? opinor illam veterem, qua vel cito absolui, vel tarde condemnari licebat.* Hæc ille. Quando non liquebat, & res differebatur, dies diffundi dicebatur, Gellius *Nequaquam, ait, g potui adduci ad soluendum. Iussi igitur diem diffundi, atque inde a subsellijs pergo ire ad Phauorinum Philosophum.* Alij legunt, *h* diffindi. In ea vero causa Gellius iurauit sibi non liquere. Prædicta in ciuilibus, & partim criminalibus obseruabantur, sed vt de ijs sigillatim dicatur, eorum hic ordo fuit. Accusator postulabat reum apud Prætorem. i. vnum ex quatuor Prætoribus, qui præerant quæstionibus exercendis, *i* vt auctor est Asconius, *Cum in ius, inquit, k uentum esset, dicebat accusator apud Pratorem reo. Aio te Siculos spo-*
D *liasse, si tacuisset lis ei æstimabatur, ut uicto; si negasset, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio.* Hæc Asconius. Is iubebat reum certo die adesse, quo veniente, si opus erat, eius serui causa habendę quæstionis petebantur. Tū testes citabantur, & per triduum audiebantur, a iudicibusque obsignabantur; quarto die omnes in posterum diem adesse monebantur, quo coram accusatore, & reo Pilæ, in quibus nomina iudicum scripta erant, æquabantur. Postero die sortitio iudicum fiebat vnius & lxxx. qui numerus cum sorte contigisset, ipsi protinus sessum ibant. Hi erant xvii. ex singulis ordinibus Senatorum, Equitum, & Tribunorum ærarij, statimque causa perorabatur. Accusator duas horas, reus tres ex lege Pompeia ad dicendum habebat, eademque die iudicabatur. Prius tamen quam sententiæ ferrentur, quinos ex singulis ordinibus accusator, totidemque reus reijciebat, ita ut numerus iudicum relinqueretur, qui sententias ferrent, Ł. tabellisque quibus inscriptum erat. A. vel C. reum absoluebant, vel con-
E demnabant, & hoc ex lege Cassia a L. Cassio Longino Trib. plebis lata, cum prius voce iudicarent. *l* Postea statutum fuit, vt prius reus testibus conuinceretur, aut vrgeretur, quam carceribus traderetur; iure vero Cæsarum reo accusato spacium xxx. dierum ad disponendas res suas, & componendos mœstos Penates indulgebatur, *m* quod hodie non seruatur. Nunc vbi officio iudicis quis inquiritur, prius testes contra eum examinantur, qui si vrgent, carceribus mancipatur, sententia iudicis de eo custodiæ tradendo precedente. Tum inquisitioni respondet, & testes repetuntur, si eorum reus improbat testationem, & ipse, vrgentibus indicijs, torquetur, aliique utrinque testes examinantur, si est opus, mox publicatis actis, reus condemnatur, vel absoluitur.

Ritum causarum criminalium audiendarum ponit Agatha, *Cum Cubezem, inquit, n Colchorum,*

a l. 2. §. 57. & in d. l. cum prętor. l. filiusfam. cum §. seq. l. si iudex. l. cum furiosus. l. mortuo. l. non ab iudic. l. de qua re, cum seq. vsque ad fin. ff. de iud. l. 2. l. iudices. C. eo. tit.
b l. a iudice. C. de iudi.
c in 3. cōtra Ver. Orat.
d l. 2. C. de pedan. iudicib. & seq.
e Pedianus. in 3. Cicer. contr. Ver. Orat.
f Vbi supra.
g lib. 14. c. 2.
h Angel. Polit. Miscellan. c. 41.
i l. 2. §. de iide. Cornelius Sylla. ff. de orig. iur.
K Act. 2. in Ver.
l Pedianus in Orat. Cic. pro Milo [illegible] Verr. [illegible]
m l. 2. & vlt. C. de exhib. reis.
n lib. 4. in prin.

Colchorum, seu Lazorum Regem Ioannes, & Rusticus interfecissent, Iustinianus Athanasium misit, qui rem cognosceret. Is cum reos in carcerem detrusisset, compedibusque uinxisset, altiore throno, nobilique ueste indutus sedens causam audiuit; Huic aderant scribæ, & uiri rerum forensium experti, tonanti uoce præcones, lictores, qui ferrea uincula, collarios, circulos, compedes, & alia ad torquendum instrumenta secum detinebant. Demum Rusticus, & Ioannes vt rei carcere educti, & ut rei ad lanam astabant, postea Iustiniani epistola, qua ad causam faciebat, recitata, accusatores orauerunt; mox sedato fremitu, rei dixerunt: deinde cum bis rem cum suis assessoribus Athanasius contulisset, ex scripto lata sententia reos ad capitis pœnam condemnauit, quare mulis impositi, præcone alta voce, ut omnes a cædibus abstinerent, proclamante publicè circūacti, & postea capite sunt puniti. Sex autem horas accusatori, & nouem reo olim dabant, & quinque aderant clepsydræ singulæ horam capientes, vt ait Plinius Nepos. [a] Sed Pōpeius duas accusanti, tres reo horas dedit, vt Dion tradit. [b] Iosephus scribit, [c] reos criminum prolixis capillis, & nigra veste condemnationem deprecari solitos fuisse, & præsente lictore, & reo, sententia proferebatur, quod & factum fuisse, cum capite punitus est D. Cyprianus, Pontius eius discipulus recitat. [d] Moris etiam fuit, vt præco accusatos e tribunali uocaret ad iudicium, si aberant, prout uocatum fuisse M. Brutum, Plutarchus scribit, [e] Sed & præsentes tempore ferendæ sententiæ citabantur. D. Basilius. [f] *Dies, inquit, status decidendæ causa ut aduenit, en tibi præco ex nomine quemque ciebat, Admotis, & assidentibus aduocatis Iulita cœpit instruere Iudicem.* Hæc ille. Athenis vero decretum ante condemnationem recitabatur. Plutarchus, *Agnonides, inquit,* [g] *(is erat accusator) decretū recitat, cuius hæc erat sententia, populus hos reos si obiecti criminis iudicarit, capite plectantur.*

a Epist. lib. 2. epist. 11. ad Arrianum.
b lib. 40.
c lib. antiq. Iud. 14. c. 18.
d in uita D. Cypriani.
e In M. Bruto.
f Homil. 5. in martyrem Iulitā.
g In Phocione.

A

B

De Edicto perpetuo, & alijs, & prætorum auctoritate. *Cap. XXXIIII.*

C

EDictum perpetuum cum glossa Veteres generale sunt interpretati; [h] alij vero recentiores intelligunt, quod immutabile factum est. Sed ego hanc rem aliter interpretor; Quotannis enim in alba tabula, quæ dicebatur Album, vt vult Theophilus [i] aut murus gypso dealbatus, vt uolunt Dion, [k] & Suidas, [l] edicta Prætores proponebāt, quibus anno suæ iurisdictionis vsuri erant, vt Cicero egregie demonstrat; [m] Sed in ijs prætores plerunque non persistebant, illa enim in gratiam amicorum, vel iniuriam inimicorum sæpè mutabant, ambitioseque ius dicebant; quare Cornelius, pro quo orationem habuit Cicero, [n] legem tulit, ne semel proposita edicta Prætores amplius mutare possent.

h L. 2. in uer. perpetuū. ff. de ori. hominum. & L. 1. in uer. perpetui. C. quan. non petent. par.
i §. pœnales. Inst. de actio.
k lib. 47. & 48.
l in verbo. Λευκωμα.
m In epist. ad Atticum. L. 2. §. eodē tempore de orig. iur.
n De Maiestate.

Non tamen dispositum est, ut Prætores secundum aliorum edicta semper ius dicerent, sed ut secundum illud, quod quisque Prætor sui magistratus initio proposuisset, ius redderet; Dion *Prætores, inquit,* [o] *omnes iura, secundum quæ erant iudicaturi, sibi conscripta proponebant, neque tamen omnia iura contractuum comprehendebant, neque in vniuersum hoc faciebant, neque conscripta edicta seruabant, sed sæpius illa mutabant, & sæpe hoc in gratiam aliquorum, vel inimicitiam fiebat. Introduxit igitur Cornelius, ut Prætores statim ab initio iura, quibus usuri essent, proscriberent, & nihil ex illis immutarent.* Asconius, *Aliam inquit,* [p] *deinde legem Cornelius, et si nemo repugnare ausus est, multis tamen inuitis, tulit, vt Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent, quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus, qui variè ius dicere solebant, sustulit.* Ex Cicerone etiam constat. [q] Prætores non secundum aliorum edicta ius reddere consueuisse, sed secundum propria; Hæc omnia edicta libello Adrianus complexus vim legis habere iussit, auctoritate quoque Senatus interueniente, quod & Iustinianus refert, [r] atque Adrianum, quæ a Prætoribus quotannis edicta fuerant, breui libello complexum fuisse, operam ad id præstante Saluio Iuliano, qui a Iustiniano perpetui edicti ordinator appellatur in l. pen. C. de condict. indeb. Et in §. & antea. latine scripto edicta quotannis a Prætoribus edita perpetuum edictum appellat. Ex quibus liquet non fuisse sublatam nouis Prætoribus, de quacunque re uoluissent, edicendi facultatem, sed solum, ne semel propositum edictum mutare possent, est interdictum, & ob id perpetuum vocatum est edictum.

o lib. 36.
p In argumentō Orat. Cicer. pro C. Cornelio. de Maiestate.
q In Verr. Lib. act. 3.
r L. 2. §. 18. grecè edita. C. de vet. iur. enucl.

D

E

Cæterum reperiuntur edicta etiam ante Cornelium perpetua vocata, quod & sentit Asco-

A Asconius, *a* tanquam perpetuæ totius anni iurisdictionis causa proposita, *b* nam à Prætore in quinquaginta aureis punitur qui edictum iurisdictionis perpetuæ causa propositum corruperit; neque edictum illud ob emergentia negocia emittebatur, sed propter totius anni magistratus auctoritatem conseruandam, & ideo perpetuæ iurisdictionis causa fieri dicebatur ad aliorum differentiam, quæ pro arbitrio Prætorum mutabantur. Hæc edicta eorum ordinem secuti. Postea Iurisconsulti sunt interpretati *c* Gellius, qui eo tempore uixit, edicti perpetui, & Prætorum, qui erant tempore Reip. meminit, & eorum edicta in templo Traiani sita fuisse memorat. *d*

Sed vt Prætorum etiam declaretur auctoritas, omittendum non est, liberum ipsis edicendi datum fuisse: arbitrium nam legibus soluti iura, prout licebat, interpretari poterant Nouell. 24. in principio, *e* quæ refert, Prætoribus datam fuisse armorum,
B & legum potestatem, & vt possent iura scribere: vnde Prætor viua uox iuris ciuilis dicitur, *f* Plerumque enim, prout sibi expedire videbatur, illud mutabat, corrigebat, supplebat, aut adiuuabat, *g* Sed id facere non poterat, nisi in ipso administrandi iuris actu, & dum pro tribunali ius reddens sedebat; cum enim ob ius dicendum creatus esset, *h* illud proprium erat eius officium, quod excedere non poterat, nec quicquam extra illud agere, & ideo semper edicebat, Actionem, vel iudicium dabo; neque enim aliter officium suum, quam ius reddendo interponebat; nec quicquam ipso iure, id est, nullo interposito officio, faciebat: quia illud ad legem spectabat; & hoc significat §. quos autem. Inst. de bonor. possess. Vnde cessant tot nostrorum ambages, quare legem Prætor facere non posset; semper enim solebat inter partes decernere, veluti, quando dabat bonorum possessionem, quæ ob id decretalis vocabatur; *i* similiter cum inter-
C dicebat, *k* & hæc etiam decreta appellabantur, cum totam causam non definiebant.

Tribus autem verbis solebat ius reddere, quæ sunt, Do, dico, Addico. Ouidius, *l*

Ille nefastus erit, per quem tria verba silentur.

Fastus erit, per quem lege licebat agi.

Vtebatur verbo, Do, cum dabat bonorum possessionem, vel actionē; *m* item cum dabat iudicem, quia non solebat ipse disceptantium causas definire, sed delegabat, & iudicem dabat; & hoc est, quod legitur, *n* iudicium dabo; & acceptum uocatur iudicium, quando datus est iudex. *o* De his iudicibus loquitur l. non videtur. l. iudex. cum seq. de iudi. Addicebat vero seruos, qui noxam dederant, iis, quibus nocuerant, si dominus non satisfecisset, *p* vel cum bona addicebat. Item edicebat Prætor, quando interdicebat iubendo restitui, *q* vel aliquid prohibebat. *r* Erant enim interdicta conceptio
D nes verborum, quibus Prætor iubebat, aut prohibebat aliquid fieri. *s*

Edicti vero perpetui aliud erat Vrbanum a Prætore vrbano editum, quod Caius est interpretatus, prout in multis iuribus apparet, vbi edictum vrbicum appellatur. *t* Aliud erat edictum Prætoris peregrini a Labeone explicatum. *u* Hæc edicta, quæ in urbe fiebant, Calendis Ianuarij proponebantur, & eo die anni sequentis finem accipiebant. *x* Aliud erat edictum prouinciale a Prętoribus, Proconsulibusue propositum; Huius exemplum est in l. Diuus 6. ff. de custod. reor. Diuus Pius, cum prouinciæ Asiæ prçerat, sub edicto proposuit, vt Irenarchæ, cum apprehenderint latrones, interrogent eos de sociis, & receptatoribus. Hæc edicta Caius interpretatus ferè semper Proconsulis edicta appellat. *y* Duobus in locis Prętori Prouinciale edictū attribuitur, nempè, in l. vlt. quod quisq; iur. & in l. 1. ff. quemad. test. aper. Sed in l. 7. eo. tit. illud edictum attribuitur Proconsuli. nullus
E enim contra legem edicere poterat præter Prætorem, *z* & Proconsulem, qui iura Prætoria habebat, *a* & ideo ipse solus edicebat, & non Præsides, aut correctores, vel Consulares Prouinciis Præfecti. Quare Caius edicti Prouincialis interpres, Proconsulē eius auctorem quandoq; Prætorem appellat, *b* quia vt dixi, Prætoria auctoritate Proconsul edicebat, etsi aliud Antonius Augustinus sensit. *c* Nec tantum Reip. sed & Imperatorum temporibus edicta Prætores, aut Proconsules edebant. nam in l. 1. in fi. ff. ex quib. caus. maior. promittitur edicto maioribus annorum XXV. in integrū restitutio, quæ decretis Principū non repugnet; & in l. 1. §. ait Prætor. de aq. quoti. & æst. Prætor dim prohibet fieri ei, qui vult deducere aquam publicam, quam a Principe obtinuit.

Erat & edictum, quod breue uocabatur, quod Paulus est interpretatus, *d* Sed forte ibi significatur breuiarium, seu summarium edicti perpetui conditum a Paulo, nā in catalogo

a Vbi supra.
b l. si quis id quod de iurisd. om. iud.
c l. 2. de sta. hom.
d lib. 11. cap. 17.
e Seu in auth. De Præsid. Pisidiæ.
f l. nam & ipsum. de iust. & iur.
g l. ius autem ciuile. eo tit. §. 1 Inst. de bon. possess.
h l. 2. §. cumque consules. de orig. iur.
i l. 1. §. decretalis. ff. de succes. edict.
k §. sunt tamen inst. de interd.
l Fastorum lib. 1. in l. sit prætor. 7. de iur. iur. & multis aliis.
m l. 3. in princ. de neg. gest. l. 1. de dolo.
n l. non potest. l. vbi cœptū. de iud.
o l. 1. de his, qui deiecer. vel effud.
p l. 1. Quor. bon. l. 1. quod . legat. & similibus.
q l. 1. ne quid in loco publ. l. 1. ne quid in loco sacro & similibus.
r §. 1. inst. de interdict. & § pen.
s l. si quis libertus. de bon. lib. l. 1. l. creditori. de oper. nou. nunc. l. 3. ff. qui, & a quib. manumiss. lib. non fiant. & l. nullus uidetur. cum seq. de reg. iur.
t l. si quis. §. hæc de dolo actio. ff. de dolo.
u Cicero in 3. in Verr. act.
x l. quod autem. de eo quod metus causa. l. 2. ff vnde cogn. l. patri. §. 1. ff. de manumissis. l. in hæredem. ff. de dolo. l. necessariis. de acq. hær. l. 2. de aq. l. test. l. 2. quod cum eo.
y §. 1. Inst. de bon. possess.
z l. si in aliam §. vlt. ff. de off. procons.
a l. 1. & 7. quemadm. test. aper. l. vlt. quod quisq. iur.
b lib. 1. emendat. cap. 5.
c l. sed non datur. ff. de tutel. & ratio. distrah.

operum Iurisconsultorum dicitur scripsisse libros 23. Breuion. Erat Breue edictum, quo A Prætor se aliquam legem executurum pollicebatur. Plinius *Nepos, inquit*, a *Prætor designatus, qui legibus quærit, proposuerat breue edictum, admonebat accusatores, admonebat reos, executurum se, quæ Senatusconsulto continerentur*. Simile est edictum monitorium, in quod Callistratus scripsit, quo, vt arbitror, monebantur rei, ut actorum interrogationibus responderent, vel, vt in iudicio adessent, cuius mentio fit in inscriptione l. 1. ff. de interrog. actio. l. quod si plures. de rest. tut. l. si hæres. de leg. 2. l. solidum. de solutio. Et id quandoque Peremptorium uocatur, b verum hoc perpetuum non erat, sed pro temporis necessitate a Prætore emittebatur, prout iudicij usus exigebat, & ob id forte Breue appellabatur.

a lib. 5. ad Rufil. epist. 21.

b l. ad peremptorium edictum. cũ seq. de iudicijs.

Edicta quandoq; dicuntur Familiares literæ, quas ex vsu Proconsul, aut Prætor ad aliquem mittit, vt in l. obseruare. §. antequam. ff. de off. Procons. *Procõsul, inquit, antequã fines Prouinciæ suæ ingrediatur, debet edictum de suo aduentu mittere, & aliud ad decessorem*. Ibi B edictum pro literis accipitur.

Erant & Aedilium curulium edicta, c quæ interpretatus est Vlpianus, d & ad contractus pertinebant, ne res vitiosæ venderentur, e Edicebant & Imperatores, vt Augustus, f Traianus, g & ita appellabantur, quia exemplo prætorum in albo edicta proponebant.

c §. prætorum. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil.
d l. qui ea mente de furtis.
e Tit. de ædil. edict. & c. de ædil. actio.
f l. edictũ. de quæstion.
g l. edicto. ff. de iur. fisc.
h l. vlt. C. de petitio. hæred. l. vlt. C. de liber. præter. l. Titia. ff. de inoff. testam.
i In uer. Centumuiralia.

De Centumuiralibus iudicijs, & hasta. *Cap. XXXV.*

HAereditatis petitio centumuiralis iudicij fuit. h Centumuiralia iudicia erant grauiora, quæ a centum uiris iudicabantur: *nam, ut ait Festus*. i *cum essent Romæ xxxv. Tribus, quæ & Curiæ dictæ sunt, terni ex singulis Tribubus eligebantur ad iudicandum, qui Centumuiri sunt dicti; & licet quinque amplius, quam centum fuerint, quo tamẽ* C *facilius nominarentur, centum viri sunt appellati*. In tres Decurias erant diuisi, singulæ ex XXXV. constabant, His Augustus quartam Decuriam addidit, & ipsam XXXV. Iudicum, quam Ducenariam appellauit, quia non CCCC. Sextertia, vt alij Iudices, qui erãt Equites, in bonis habebat, sed CC. eosque de leuioribus causis iudicare uoluit. Tranquillus, *Ad tres, inquit*, k *iudicum Decurias quartam addidit ex inferiori censu, quæ Ducenaria vocaretur, iudicaretque de leuioribus summis*. Hæc ille. Itaq; omnes Iudices fuere CXL. semper tamen centumuiri nominati, & in quatuor tribunalia diuisi.

K In Augusto. c. 32.

In Iulia Basilica simul ad grauiores causas iudicandas concurrebant, Quare a Plinio quadruplex appellatur iudicium, *Quadruplici inquit*, l *iudicio bona paterna repetebat. sedebãt iudices CXL. tot enim quatuor consilijs conscribuntur* & postea. *Duobus consilijs uicimus, totidem victi sumus. Notabilis prorsus res, & mira, eadem in causa, iisdem iudicibus, ijsdem ad* D *uocatis eodem tempore tanta diuersitas*. Idẽ ferme cuidã filio euenisse Papinianus scribit, m qui cum querela inofficiosi testamenti egisset, diuisis tribunalibus, variæ Iudicum fuere sententiæ; intelligit autem 140. virorum tribunalia Plinius, *Cum apud centumuiros, inquit*, n *in quadruplici iudicio dixissem*. De hoc centumuirali iudicio diuersa iudicante intelligit l. si pars. l. nam etsi parentibus. §. 1. l. circa. ff. de inoff. testam. l. cum duobus. C. eo. l. inter pares. de re iud. Quintilianus quoque quatuor iudicia apud cẽtumuiros congregata fuisse scribit, o & Trachalum hominem uocalem ex quatuor tribunalibus in Basilica exauditum fuisse. Iudicabant autem hoc modo: nam si quatuor erant hæredes scripti filius exhæredatus conueniebat vnum hæredem coram vno tribunali, alios corã aliis, & hoc significat d. l. cum filius. dum ait, exhæredatum proposuisse actionem diuisis tribunalibus, & vnum ex hæredibus uictoriam retulisse: nam si omnia quatuor tribunalia mixtim cognouissent, non potuisset sciri, quis hæredum obtinuisset, & quis non. Idem significat d. l. cũ duo- E bus. C. de inof. test. Caligula quintã addidit Decuriã, p quæ in vsu esse desijt; omnes præter quã in quarta decuria erant equites, q & iudices uocabãtur, inquit Plinius. q Antea. n. T. Gracchus legem tulerat, ut Equites Romani iudicarent, & per tres annos sine infamia iudicarunt; post Victor Sylla leges tulir, ut Senatorius ordo iudicaret, & iudicauit per decem annos turpiter. Mox Aurelius Cotta legem tulit, ut Senatores, & Equites Romani, & Tribuni ærarij simul iudicarẽt, r sed hæc Iulius Cæsar sustulit. s Demum iudicia sub Augusto ad Equites sunt translata, & renouati Centumuiri, qui vsucapionum, tutelarum, gentilitatũ, alluuionũ, nexorũ, mãcipiorũ, restamentorũ, stillicidiorũ causas, & similes cognoscebãt, t q̃ Centumuirales vocabant. Sed præcipua erat testamẽtorũ, quorũ Cẽtũuirale iudicium

l Epist. lib. 6. ad Romanum epist. penult.
m Lcum filius. in princ. ff. de leg. 2.
n Epist. lib. 4. ad Fabium Valente. epist. 24.
o lib. 12. c. 5.
p Tranquil. in C. Caligula. cap. 16.
q li. 33. c. 1. in fi.
r Ascon. in Diuinat.
s Tranq. in Iul. Cæs. c. 41.
t Cicer. lib. 1. de Orat.

A diciũ appellabatur; *a* Vnde & Paulus librum singularẽ de Centũuiralibus iudicijs scripsit, ita legendum, non septemviralibus, vt rectè monuit Duarenus in indice Pandectarum & in l. 28. & 31. C. de inoff. test. quæ causas Centumuirales tractant; Error autem ex notis numerorum facilè irrepsit. Valerius quoq; ex causis testamentorum ad Centumuiros itum fuisse dicit: *b* Hos quæstura functi congregare consueuerant, sed Augustus decemuiros constituit, qui hoc munere fungerentur, Tranquillus. *Auctor, inquit, c fuit, vt Centumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent.* Hi sũt Decemuiri, quos in litibus iudicandis constitutos fuisse Pomponius scribit, *d* & hũc Magistratum Hastæ præfuisse. Quintilianus dicit, hæc iudicia in duas Hastas diuisa fuisse, *e* quibus defixis, conueniebant iudicaturi, vnde l. 2. §. deinde cum esset necessarius. de orig. iur. Centumuiros litibus iudicandis Hastæ præfuisse dicit, Valerius & ipse Hastę iu

B dicium vocat. *f* Martialis, *g*

Centumgrauis hasta uirorum.

Erat enim hasta in frequenti vsu apud Romanos, & insigne illius vrbis: nam & publicas, fiscalesq; venditiones sub Hasta faciebât. *h* Qui primus etiã hostẽ vicisset in prælio, Hasta donabatur. *i* Plutarchus his, qui fortiter pugnasent, Hastã purã donatã fuisse scribit, *k* vnde Plinius refert L. Sicinium Dẽtatum, cum centies vicies prœliatus esset, Hastis puris duodeuiginti donatum, & alijs quamplurimis præmijs honestatũ. *l* Hastę item purę in honorem C. & L. nepotum Augusti in templo Iouis sunt collocatę, vt Dion, *m* & alii memorant. Hastam Fœciales in fines hostium iaciebant bellum denunciantes. hoc enim præcipuum Romanorum semper signum fuit. Nam lanceam Quirin uocabant, & Romulus Quirinus est dictus, quia Hastã gestabat, & inde Quirites appellati. *n* Huius rei ratio est, quia

C Martem Romuli patrem pro suæ originis auctore habebât, cuius statua erat Hasta, & eam pro Marte colebant, cum nondum artifices statuas formarant, vt ex Varrone prodit Clemens Alexandrinus. *o*

De Pragmatica sanctione. Cap. XXXVI.

Pragmaticarum sanctionum frequens in iure est mentio. *p* Pragmaticam omnes interpretantur, quæ in Principis Consistorio est cõfirmata, sed id cum nomine Pragmatici nihil commune habet: vnde inspecta uocabuli etymologia uidetur Pragmatica Sanctio esse, quæ super causa, vel lite, aut aliquo contractu confirmando emanat, quæ tamen in procerum consilio, & Senatu tractatur. *q* πρᾶγμα enim negotium, & causa dicitur, & ita explicat Isidorus, *Pragma, inquit, r latine causa dicitur: Vnde & negotia pragmatica vocantur, & causarum, negotiorumq; actor pragmaticus.* Zeno ait, *s* Pragmaticas sanctio

D nes non ad singulorum preces super priuatis negotijs emanare, sed si corpus, vel schola, vel officium, vel curia, vel ciuitas, vel prouincia, vel quædã vniuersitas hominum ob causam publicam fuderit preces; Et ita interpretandæ uidentur l. iubemus nullam. C. de sac. san. Eccl. & l. 2. C. de nauib. nõ excus. li. 11. quæ adimunt nauibus Ecclesiarum priuilegiũ non transuehendi frumentum Romam, aut Constãtinopolim, vel species, etiam si pragmatica proferatur sanctio. intelligo, etiam si habeat formã legis, & sit lex: nam sequitur *quod generaliter in omnibus causis cupimus obseruari, ut, si contra utilitatẽ publicam in quolibet negotio proferatur sanctio non ualeat.* Ergo ea est Pragmatica, quæ super negotiis fertur, vt hæc de certis speciebus statuto tempore non transferendis, quæ cum super negotio motæ litis promulgatur, Sanctio est pragmatica. Et l. iubemus. C. de appell. iubet promulgari pragmaticã sanctionẽ ob causam, cuius relatio facta sit Principi, interuenientibus cũ quęstoribus

E duobus Patricijs, vel Præfectoriis uiris; pragmaticam appellat, quia emanat super negotio, quod Princeps iudicandum commisit. Nouell. quoq; 160. quæ inscribitur, Exemplũ sacræ pragmaticę formæ, de vsuris, emergit super controuersia eorum, qui Aphrodisieorũ ciuitati vsuras soluere recusabât. Ita etiam intelligitur §. pen. in aut. cõll. quæ ex adscrip. *t* & aut. ut omnes obediant iudicib. prouinc. in princ. *u* & l. 2. C. de petir. bon. subl. lib. 10. Balsomon vero Chalcedonensis Synodi pragmaticas sanctiones interpretatur *x* iussa, & typos Imperatoris, ut sumitur in l. 2. ad fin. C. de off. præt. præt. Afri. vt sunt, quæ hodie motu proprio, &, ut loquuntur, ex certa scientia dicuntur emitti, quæ maius cæteris robur obtinent. tollunt enim uitium obreptionis. *y* Græci interpretantur scriptum mandatum Principis esse pragmaticum; *z* Sed id verum, si super aliquo emanant negotio, vel eius occasione.

a d. l. Titia. l. qui repudiantis ff. de inoff. test. & d. l. vlt. C. de pet. hæred. & l. vlt. C. de pet. hær. & l. vlt. C. de lib. præterit.
b lib. 7. c. 7. & 8.
c In Augusto. c. 36.
d l. 2. §. deinde cũ esset necessarius. ff. de orig. iur.
e lib. 5. c. 2.
f lib. 7. c. 8.
g lib. 7. epigram. 62.
h l. 1. 2. & tot. tit. C. de fid. & iur. hastæ fiscal. lib. 10. l. vlt. C. si propt. publ. pensit. l. 3. C. de execut. rei iud. l. si hypothecas. C. de remiss. pign.
i Seruius l. 6. Aeneid. super illo carm. Ille vides pura iuuenis, qui nititur hasta.
k In Romulo.
l lib. 7. c. 28.
m lib. 55.
n Plutarc. in Romulo.
o In Orat. adhortatoria ad gentes.
p aut. C. constitut. 3. pers. in l. iubemus nul. C. de sac. san. eccl. in l. vlt. C. de diuer. rescrip. & alibi.
q l. humanum. C. de leg. b.
r lib. 5. c. 22.
s l. vlt. C. de diu. rescrip. in fin.
t Seu Nouell. 54.
u Seu Nouel. 69.
x Cano. 12.
y c. si motu. de præbend. li. 6. Io. And. & alij in c. dilectus 2. eo. tit. cum alijs citatis a Deci. consil. 198. sub nu. 2. & Cur. Sen. consil. 13. sub nu. 22. & Panf. consil. 3. nu. 68. lib. 4. Aut. Gab. de claus. concl. 2. nu. 25.
z 6. Syn. can. 38.

 A

De Elogio. *Cap. XXXVII.*

Elogium multa significat; aliquando enim pro ratione ponitur, vt in l. 1. §. idem ait. de Carb. edict. pater exhæredauerat filium, quod diceret eum ex adulterio conceptum, hæc exhæredatio cum Elogio, id est ratione facta esse dicitur. Et Africanus, a *Dixerat, inquit, testator, Ille quem scio ex me natum non esse, exhæres esto;* Hanc causam exhæredationis Elogium appellat, quod à Græcis deriuari videtur, qui λόγον rationem vocant. In eodem sensu accipitur in l. si defunctus. C. de suis, & legit. Aliqui pro vituperatione accipiunt. Quandoque Elogium pro declaratione, aut adiectione quadam ponitur, *Iumentorum, inquit Vlpianus,* b *appellatione an omne pecus contineatur, videamus; & difficile est, vt contineatur: nam aliud significat iumentum aliud significatur pecoris appellatione. Idcirco Elogium huic edicto subiectum est, cuius verba hæc sunt. Quæ de iumentorum sanitate diximus, de cætero quoque pecore omni venditores faciunto; Vnde dubitari desiit, an hoc edicto boues quoque contineantur.* Ibi Elogium pro adiectione, & declaratione ponitur. B Alibi Elogium pro testamento capitur, c quandoque pro epistola, quæ cum delinquentibus captis ad magistratus mittitur, *Non est, inquit Martianus,* d *epistolis eorum credendum, qui quasi damnatos ad Præsidem remiserunt;* & subdit, *quia non omnes ex fide bona Elogia conscribere compertum est;* & paulo post, *Irenarchæ cum apprehenderint latrones, interrogent eos de socijs, & receptatoribus, & interrogationes literis inclusas, atque obsignatas ad cognitionem magistratus mittant. Igitur qui cum Elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt, etsi per literas missi fuerint, vel etiam per Irenarchas perducti.* Erant autem Irenarchæ milites, qui vias custodiebant propter Latrones, vt ait Timotheus apud Metaphrasten. e In eodem sensu accipitur Elogium in l. 3. in princip. ff. de re milit. *Desertorem, ait, auditum ad suum Ducem cum Elogio Præses mittet;* Et in l. non est dubium. ff. de cust. reor. *Captus mittitur cum Elogio ad Præsidem Prouinciæ, ex qua est reus.* Præclarum verò eiusmodi Elogij, vel epistolæ exemplum extat in Actibus Apostolorum, f quam Claudius Lysias tribunus militum ad Felicem Præsidem Palæstinæ mittit. D. enim Paulum custoditum ad eum cum CC. militibus, & totidem Lancearijs, & LXX. equitibus nocte Cæsaream misit, scripsitq; epistolam hæc continentem. *Virum hunc comprehensum à Iudæis, & incipientem interfici ab illis, superueniens cum exercitu eripui; cognito, quia Romanus est, volensque scire causam, quam obijciebant illi, deduxi eum in concilium eorum. Quem inueni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nullum vero dignum morte, aut vinculis habentem crimen; & cum mihi perlatum esset de insidijs, quas parabant illi, misi eum ad te, denuncians & accusatoribus vt dicant apud te. Vale.* Aliud exemplum Elogij ponit Metaphrastes. g Huiusmodi epistolam Elogium etiam appellat Tertullianus, h dum scribit, Apostolos passos fuisse impetus Iudæorum, cœtum nationum, tribunorum Elogia, regum auditoria, ac proconsulum tribunalia. D

Aliquãdo hæc Elogia Notoriæ epistolæ appellãtur; Paulus, *Nunciatores, ait,* i *qui per Notoria indicia produnt, Notorijs suis assistere debent;* id est Elogijs, quibus reos detulerunt. Ita etiã Notoria Gordianus vocat, *Quæ, inquit,* k *per officium Præsidibus denunciantur, citra solemnia accusationum posse perpendi incognitum non est. Verum si falsis, necne Notorijs insimulatus sit, perpensio iudicio dispici debet.* Hanc Notoriam epistolam Trebellius appellat, *Nihil, ait,* l *me grauius accepit, quam quod Notoria tua intimasti, Claudium parentem, amicumque nostrum insinuatis sibi falsis plerisque grauiter irasci.* D. Augustinus, *Donatistas, ait,* m *cura eorum, qui disciplinæ publicæ interueniunt, præmissa Notoria, ad iudicia, legesque perduxit.* Et alibi, n *Quamuis enim ab eorum interitu dissimulare possemus, qui non accusantibus nostris, sed illorum Notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, præsentati videantur examini, nolumus tamen passiones seruorum Dei, quasi vice talionis paribus supplicijs vindicari.* In eodem sensu accipit & Apuleius, o *Falsam de me Notoriã pertulit.* E

a L. si posthumus. §. vlt. de liber. & posth.

b L. ædiles. §. iumentorum. de ædil. edict.

c L. quidam. elogio. C. de iur. deliber. l. 1. §. & cum triplici. C. de cad. toll.

d L. Diuus. de custo. reor.

e In S Mena.

f Cap. 23.

g In D. Agape.

h Lib. cõtra Gnosticos scorpia cõ. c. vlt.

i L. ab accusatione. §. nunciatores. ad Turpil.

k L. ea quidem. 2. C. de accusat.

l In Claudio.

m Epist. 160.

n Epist. 219.

o Lib. 7. de Asino aureo.

De forma Actorum apud Veteres, quæ apparet in iure. *Cap. XXXVIII.*

Aliqui hæsitant, quid sibi velint colloquia illa in l. proximè. ff. de ijs, quæ in test. delen. *Vinius Zeno dixit, Rogo Domine Imperator, audias me patienter.* Subijcitur Antonini responsio, & Cornelij Prisciani aduocati; Deinde Leonis legatarij verba, & Cal-

phurnij

A phurnij Longini alterius aduocati defensio. Sed illa nihil aliud sunt, quam iudicij acta breuiter perstricta, quæ nunc multa verbositate, & effuso sermone describuntur. Id apertius liquet ex l. pen. de auct. tur. vbi Scæuola acta apud procuratorem Cæsaris his verbis recitat. *Priscus procurator Cæsaris dixit, Facias iudicata. Nouellus curator dixit, Abstineo pupillum. Priscus procurator Cæsaris dixit, Responsum habes, scis quid facere debeas.* Eadem actorum formula est in l. 1. C. de veteran. lib. 12. vbi acclamationes veteranorum, & Constantini responsiones ponuntur, demum eiusdem Constantini decretum. Simile est, quod habetur in l. ereditores. ff. ad l. Iuliam de vi priu. quæ eadem est l. extat. quod met. cauſ. & sunt verba Callistrati ex lib. 5. De cognitionibus. Eadem forma visitur in l. 1. C. de sentēt. pass. & rest. in l. 2. C. de excusat. muner. lib. 10. & in l. nec honore. C. de episc. & cler. sed id etiam clarius apparet in Cod. Theo. in l. 5. & 8. de fid. test. vbi inscribitur pars actorum habitorum in Consistorio apud Imperatores; & in Cod. Theo. de ijs, quæ admini. vel offic. B pub. in l. Agrippina. quædam prædictis similia acta recitantur; Nec aliud significat inscriptio. l. eum sit. C. de vsucap. pro emptor. vbi Philippus dicitur cum Cælio collocutus, & inscriptio l. decurionum. C. de pœnis. Huiusmodi dicta recitantur a Metaphraste. a Similis actorum descriptio in Synodis refertur, vt in c. 1. de pactis. *Antigonus Episcopus dixit, Aut pacta inita suam obtineant firmitatem, aut conuentus, (si se non cohibuerit) Ecclesiasticam sentiat disciplinam; Dixerunt cuncti, Pax seruetur, & pacta custodiantur.* Acta criminalia latius recitat Simeon Metaphrastes. b

a In D. Agape.

b Prima April.

De legitima, & eius origine. Cap. XXXIX.

C Pater olim non tenebatur certam bonorum partem filijs relinquere, sed tantum ex vetere lege, vel eos instituere, vel exhæredare; c Nec quærebatur, in quanta portione esset institutus, modo obseruata esset supradicta solemnitas. Primus Antoninus Pius iussit arrogatis impuberibus quartam bonorum partem relinqui; d postea M. Antoninus Philosophus voluit patrem naturalem quartam bonorum filijs relinquere. e Si ergo pater integram hanc bonorum partem filio non reliquisset, is agebat querela inofficiosi testamenti. f

Postremo Iustinianus sanxit, vt legitima esset triens, quatuor, aut paucioribus extantibus filijs, & semis, quinque, aut pluribus superstitibus. g Item, vt etiam si non habuisset filius integram legitimam, modo in aliquo esset institutus, non euerteret testamentum, sed tantum ageret ad legitimæ supplementum: h ex qua lege sufficiebat etiam iure legati filio relinquere; sed hodie institutionis iure est relinquendum, alias non valet testamentū, i D vt crebriore calculo est receptum. k

Hæc ergo portio, quæ filijs necessario debetur κατ' ἐξοχὴν Legitima est appellata, quasi ex lege debita; sed plura alia nacta est nomina: quandoque enim debitum bonorum subsidium vocatur; l aliquando debita pars; m quandoque quarta; n aliquando legitima portio; o quandoque minuscula, vt credidit glossa; p Sed verius est minusculam ibi pro minima parte accipi vni filiorum relicta, cum maxima alij data esset, non autem id nomen legitimam significat; nonnunquam Falcidia dicitur. q

c §. 1. Inst. de exhæred. liber.

d L. sed si plures. §. in arrogato. de vulg. l. si arrogator. de adopt. §. cū autem. Inst. eo. tit.

e Niceph. Histor. eccl. lib. 3. c. 31.

f L. Papinianus. §. quoniam autem quarta de inoffic. test. l. cum quæritur. & l. parentib. C. eod. tit.

g §. 1. in auth. de trien. & semiss. seu Nouell. 18.

h L. omnimodo. C. de inoff. test.

i d. §. 1. in auth. de trien. & semiss.

k Glos. in aut. nouissima C. de inoffic. test. in ver. titulo.

l L. si totas. C. de inoff. donat.

m l. scimus. l princip. C. de inoffic. test.

n d. l. Papinianus. § quoniam autem quarta. ff. de inoff. test. l. cum quæritur. l. parentibus. C. eod. tit.

o L. omnimodo. l quę nuper l. quoniā in prioribus. C. eod. tit.

p L. si quis in suo. C. eo. tit. in ver. legitimam.

q d. l. quæ nuper.

De frequentatis Veterum nauigationibus ex iure. Cap. XL.

E Etsi in omnes oras, & portus nauigari possit, & solear, quædam tamen olim fuere loca, quemadmodum & nunc sunt, in quæ ob negotiorum frequentiam, & commodum Oppidorum naues cursum vulgo dirigebant. Nam & Itinerarium Antonini nomine editum loca describit, ad quæ nauigantes applicabant, etsi hodie minus frequentantur. Inter alia Brundusio Dyrrhachium in Macedoniam naues cursum habuisse scribit, quem vult stadiorum mille fuisse. Iurisconsulti verò ponunt nauigationem Berytho Brundusium, quod Dion, r & Græci Brentesium vocant, vbi portum inclytum fuisse à Q. Ennio remotiore paulum, sed admodum scito vocabulo Præpetem appellatum Gellius scribit. s De hac nauigatione fit mentio in l. qui Romæ. §. Callimachus. ff. de verb. oblig. *Callimachus inquit, mutuam pecuniam nauticam accepit in prouincia Syria ciuitate Berytho vsque Brentesium.* Item Cassiopa, vel vt alij legunt, Cassiopeia, & Dyrrhachio sæpissimè

r Lib. 25. in princ.

s Lib. 9. c. 4.

fimè Brundufium nauigabatur. *Sunt naues, inquit Vlpianus, a qua Brundufium à Caſſiopa, vel à Dyrrachio vectores traijciunt ad onera inhabiles.* Gellius, *Nauigamus, inquit, b à Caſſiopeia ad Brundufium mare Ionium violentum, & vaſtum, & iactabundum.* Eſt autem Caſſiopa Corcyræ inſulæ Oppidum vulgo Caſſiopeia dictum, vbi nobilis portus apud Plinium, c & Ptolemæum. d Idem Gellius, *e Redeuntes Græcia Brundufium nauem aduertimus.* Strabo, *E Græcia, inquit, f nauigantibus, atque Aſia longè rectior eſt Brundufium nauigatio. itaque omnes, quibus propoſitum eſt iter Romam huc applicant. Hinc vſque Romam Appia via vocatur, quæ eſt CCCLX. milliarium. Brundufium autem nauigatio dirigebatur, quod portum omnium commodiſſimum habet, & natura tutiſſimum vno enim oſtio multi, varijque portus includebantur, nullis fluctuum agitationibus obnoxij, plerique ſinus placidiſſimi inſunt, quorum ſinguli tranquillam præſtabant nauibus ſtationem, quæ forma Cerui cornibus eſt ſimillima: vnde vrbi nomen inditum aiunt, quia portus cum reliquo oppido ſit Ceruino capiti, quod Meſſapia lingua Brundufium dicitur, perquam ſimilis.* Hæc ille. Tacitus, *Oppidum, inquit, g Brundufium nauiganti celerrimum, fidiſſimumque appulſu erat.* Berythus & ipſa clariſſima eſt vrbs Syriæ Phœnices, poſtea à Theodoſio, & Valentiniano facta Metropolis cum Tyro: vnde duæ eius ſunt Metropoles. h Ad mare ſita eſt, & poſitum amplum habet, ibique erat Gymnaſium legum, & pulcherrima Ciuitas, & legū nutrix appellabatur. i Aduehebatur & ex Cyrenenſi prouincia Aquileiam oleum, & frumentum, *Nauem, inquit Scæuola. k Conduxit, vt de prouincia Cyrenenſi Aquileiam nauigaret.* Aedificata fuerat hæc ciuitas à Romanis prope ſinum Adriaticum ad arcendas Barbarorum incurſiones. Ad eam flumine aduerſo onerarijs nauibus per Natiſonem fluuium plus ſtadijs LX. nauigabatur, vinum, oleum, mancipia, pelles, iumentaque eo ab Illyricis gentibus ſubuehebantur, vt ait Strabo. l Herodianus, *Aquileia, inquit, m vrbs magna populo abundabat, ac velut Italiæ quoddam emporium ad mare ſita, quaſique terminus Illyris copiam rerum è continente per terram, fluuioſque conuectam nauigantibus ſuggerebat; ex quo factum, vti ſemper ingentem ciuium numerum etiam magna uis hoſpitum, ac mercatorum eam urbem frequentaret.* Hæc ille. Alexandria etiam ad omnes oras nauigabatur, & ex illis Alexandriam, quam orbis emporium Plinius appellat; n vnde in Iure non deſunt exempla de ijs, qui promittunt Alexandriam ire. o

B

C

Sed præcipuè ex ea ciuitate quotannis frumentum Conſtantinopolim aduehebatur. p Oſtiam quoque Romæ portum ex Hiſpania, alijſque Prouincijs merces adueh ebantur, q & præcipuè ex Africa. *Nauis, inquit Iulianus r aduerſa tempeſtate depreſſa Hipponem delata eſt, ibique tumultuarijs armamentis ad præſens comparatis Oſtiam nauigauit.* Epheſum etiam frequens nauigatio fuit, quo Aſiæ Proconſulem Roma venientem primum applicare oportebat, s erat enim prima Metropolis Aſiæ, à negotiatoribuſque frequentata, ob id ſæpè in Iure fit mentio eorum, qui Epheſi dare promittunt: t quemadmodum & eorum, qui Romæ, Capuæ, aut Carthagini dare ſpondent. u erant enim hæc omnium celeberrima Emporia à negotiatoribus frequentata. Hodie in Aſia Berythi; in Aegypto Alexandriæ; Meſſanæ in Sicilia, & Panormi; in Italia Neapolis, & Genuæ; in Gallijs Maſſiliæ; in Hiſpania Hiſpalis, & Vlyſſiponæ; in Belgis Antuerpiæ Portus ſunt nobiliſſimi, & alij in Oceano, quos in nouum orbem nauigationes celebriores fecerunt. Hic non videtur omittendum, quod Seneca ſcribit, x ante aduentum claſſis quaſdam naues præmitti ſolitas, quæ nuncient ſecuturæ claſſis aduentum, Tabellarias vocabant.

D

Quomodo olim rei in cuſtodia detinerentur, aut torquerentur, & eorum pœnis.
Cap. XLI.

E

REi ob leuiora crimina in vincula non ſunt conijciendi, ſed datis fideiuſſoribus dimittuntur. y Mos autem hos fideiuſſores dandi à Cæſone capitis accuſato initium ſumpſit. Liuius, *Vades, inquit, z dare placuit; unum uadem trium millium æris obligarunt; quot darentur, Tribunis permiſſum eſt. Decem fuerunt; tot uadibus accuſator uadatus eſt reum. Hic primus uades publicos dedit;* quod fuit anno ab vrbe condita CCXCIII. quanquam illud crimen Cæſoni Quintio obiectum non leue, ſed capitale fuit, quod non facilè fideiuſſioni poſtea eſt commiſſum; nam rei grauioris criminis in vincula conijciuntur, a quæ publicæ cuſtodiæ vocantur. b Sed non erit ocioſum inueſtigare,

cuiuſ-

a L. 1. §. igitur. ver. ſed etſi. de exercitor.
b Lib. 19. c. 1.
c Lib. 4. c. 12.
d Lib. 3. Geograph. c. 14. in tab. 10. Europæ.
e Lib. 16 c. 6.
f Geograph. lib. 6.
g Lib. 3. Annal.
h L. 1. C. de metropol. Berytho. lib. 11.
i §. hæc autē tertia. & §. aliud in proœm. ff.
k L. pen. §. vlt. locati.
l Geograph. lib. 5.
m Lib. 8.
n Lib. 5. c. 9. & 10.
o L. ita ſtipulatus. ff. de verb oblig. l. 4. & 5. ff. de hered. inſt.
p L. 6. C. de nauicul. ſeu naucl. lib. 11. l. 1. C. de frum. Alexand. lib. 11.
q L. 4. C. Th. de nauicul.
r l. nauis. ff. ad leg. Rhod. de ia. lu.
s L. obſeruare. §. quædam. ff. de off. Proconſul.
t L. eum, qui Epheſi. ff. de conſt. pecun. l. 2. in princ. & §. ſi quis ita. & §. vlt. l. quod ſi Epheſi. ff. de eo, qd certo loco. l. continuus. §. cum ita. & §. illud. ff. de verbor. oblig. §. plus autē. Inſt. de act.
u d. l. 2. in princ. & §. ſi quis ita. l. centum Capuæ. l. vlt. ff. de eo quod certo loco. §. loci. In ſtit. de ver. oblig. l. vlt. §. ſi inter. ff. eo. tit. l. 3 §. nō ſolum. l. ſi peculiū. §. quædam. ff. de ſtatu liber.
x Lib. 11. epiſt 4. alias 77.
y L. 2. vbi Bart & alij. ff. de cuſtod. reor.
z Lib. 3. ab vrb. cond. Decad. 1.
a d. l. 1. & 3. de cuſtod. reor.
b L. 9. ex quibus cauſ. maior. l. 4. in fin. de aleat.

A cuiusmodi hæc vincula essent; In Actibus Apostolorum nominantur Catenæ pro vinculis, *a* & ita vincula, quibus D. Paulus erat detentus, interpretatur D. Chrysostomus. *b* Laxioribus verò catenis Constantinus iussit reos grauioris criminis detineri, vt cruciatus desit, & sub fide custodiatur. Manicas etenim ferreas ossibus inhærentes prohibet. *c* Habebant & neruos, quibus crura reorum constringebantur: nam Tertullianus ad Martyres in carceribus detentos ita scribit, *d* *Nihil crus sentit in neruo, cum animus in cælo est.* Metaphrastes loquens de S. Chrysantho, *Tunc, inquit, e cum milites neruis madisfactis vincirent, vt illis arescentibus, & ad ossa vsque penetrantibus angeretur.* Is autem neruus septem foramina habuisse dicitur, & cum aliquem maximè constringere volebant, vsque ad septimum punctum arctabant, vt in Vectij Pagati Zachariæ presbyteri, & Sancti Diaconi martyris vita continetur; *f* Martyres enim septimo, vt aiunt, puncto in neruo pedes, contra quam credi fas est, distentos fuisse legimus; *g* quandoque etiam vinculis ferreis reorum

B pedes, vel ceruices impeditas fuisse Isidorus scribit, *h* & addit, Boiam vocari torquem damnatorum, quasi iugum boum: vnde nomen carnificis descendit, quod hunc torquem trahat. In Latumias etiam detrudebantur, qui erat carcer obscurus, & vndique muro clausus, nec tunc vinculis opus erat; *i* *Inclusos, inquit Callistratus, k Latumijs vinctorum numero haberi placet: quia nihil interfit parietibus, an compedibus quis teneatur.*

Videntur igitur adhibiti compedes, ne rei fugerent, qui inclusis Latumijs non erant necessarij. Fuit inuentus a tyrannis Syracusis hic carcer Latumiæ appellatus: *l* vnde simile Romani Carceres nomen habuerunt. Reis per iniuriam vinctis vincula non soluebantur, sed ferro secabantur ad omnem abolendam iniuriam. Zonaras loquens de Iosepho vincto, *Tito, inquit, m hortante, vt ei vna cum ferro etiam ignominia demeretur,*

C *(quod fiebat, cum vincula non soluebantur, sed dissecabantur, atque in eos vsurpabatur, qui per iniuriam vincti essent) approbante Vespasiano, quidam securi catenam dissecuit.*

Vbi verò tormentis opus erat, non vt hodie, quæstionis gratia rei reuinctis manibus, func subducti quassabantur, imò iure id prohiberi videtur §. quia vero nos oportet. in aut. vt nulli iudic. seu Nouell. 134. quæ tormenta prohibet, quibus articuli dissoluuntur. ea enim vtriusque manus abscissione grauiora appellantur. Olim ergo igne adusti verberibusve cæsi, aut stimulis puncti crimina fateri cogebantur. *n*

Quæ tormenta primum à Tarquinio Superbo excogitata ferunt; Præcipuè verò neruis cædebantur. Metaphrastes, *Crudis, inquit, o neruis ventrem eius cædite*; Idem, *Iussit martyres, inquit, p asperis virgis, & neruis vapulare.* Laminis igneis lateribus admotis vrebantur; Plautus, *q*

D *Aduersum stimulos, laminas, crucesque, compedes.*

Cicero, *Quid, inquit, r cum ardentes laminæ, cæterique cruciatus admouebantur?* Cyprianus, *Corpus, inquit, s extentum candentes stridet ad laminas.* De his & Gellius, & l. 1. C. de emend. seruor. Fustibus etiam cædebantur, *t* atque Boijs distendebantur, Nicephorus, *Deinde, inquit, u Eutropius lector productus est, cum quasi incendiarius per indices delatus fuisset. Et primum quidem Boijs distentis sæpius tortus. Postea autem fustibus, & clauis ossa comminuta. Vngulis deinde membra, latera, & maxillæ concisa. Postremo flammam accensam inferioris corporis partibus is excepit. Atque vbi nihil confessus est, post eos, qui dicti sunt, cruciatus, custodiæ inclusus est.* In equuleo etiam præcipuè cruciabantur; id erat suspensum lignum in summo acutum, cui nudi equitantium more impositi distendebantur; id genus tormenti hodie Brixiæ marmore insculptum visitur. Equulei meminit l. 1. C. de

E numer. & actuar. lib. 12. D. Augustinus, *Tantorum, inquit, x scelerum confessionem non extendente eculeo, non sulcantibus vngulis, non vrentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti.* In hoc ligno altè suspensis vnguibus latera laniabant, vt Sozomenus significat, *In publicum locum, inquit, y ad eculeum deducens sublimem suspendi iubet. Tum Busiris, manibus ad caput sublatis, nudauit latera, & ad Præsidem dixit, non esse opus, vt lictores in ipso tum in eculeum tollendo, tum inde rursus deponendo, laborem frustra susciperent: se enim absque eorum opera, quo ille vellet modo, latera sua præbere tortoribus paratum esse.*

Fidiculis etiam rei subijciebantur; erant hæ cordæ citharæ ex neruis factæ, quibus reorum membra constringebant. Tranquillus, *Veretris, inquit, z deligatis reos fidicularum, simul vrinæque retentæ tormento distendebat.* Plumbatis quoque verberabantur; *a* sunt autem plumbatæ virgæ pilis plumbeis præfixæ Martiobarbuli nuncupati, vt ait Vegetius,

a Cap. 28.
b Ad Coloss. c. vlt. Homil. 10.
c L. 1. C. de custo. reor.
d Lib. ad Martyres, c. 2.
e Die 25. Octobris.
f Euseb. Cæsar. li. 5. Hist. eccl. c. 1.
g Euseb. vbi supr. c. 2 in princip.
h Etymol. lib. 5. c. 27.
i L. 1. in fin. de adult.
k L. 9. ex quibus caus. maior.
l Ascon. in 3. contra. Verr. act.
m Ann. tom. 2. in Vitellio.
n Gloss. in l. edictum. in ver. efficacissimas. ff. de quæstionib.
o In D. Calliopio.
p In D. Terentio, & socijs.
q In Asinar. act. 3. Sce. Perfidiæ laudes.
r In Verr. 6. act. lib. 5.
s De Laude Martyrij.
t L. nullam. C. ex quib. caus. inf. irro.
u Lib. 13. Hist. eccl. c. 23.
x Epist. 159. ad Marcellinum Tribunum.
y Lib. 5. c. 10.
z In Tiberio. c. 62.
a L. quilibet. C. de Decurion. lib. 10.

gerius, *a* quibus in pugna milites vtebantur. Metaphrastes, *Iussit, inquit, b eum verberari globis plumbeis, donec spiritum emitteret*. Idem scribit has virgas plumbatas fuisse, A *Tum Maximus, ait, c iussit vt euinctis plumbatis virgis omnia ossa confringerentur*. Zosimus, *Plumbeis, inquit, d pilis in ceruicem verbera dari iussit*. De plumbatis loquitur l. 8o. C. Theo. de decur. l. 2. C. de exactor. trib. lib. 10. l. 3. & 7. C. Theo. de exactionibus.

a Lib. 3. c. 14.
b In S. Cecilia.
c In D. Callipodia.
d Lib. Hist. 5. post princ.

Tormentorum genera xv. recenset Iosephus, *e* Rotas, Radios, Vngulas, Rotabula, Catapultas, Lebetes, Catastas, Frixoria, Digitaria, Pugillaria, Manusferreas, Subulas, Succensoria, Ollas æneas, Sartagines. Succensorium verò esse dicit ad excitandam flammam quoddam ferrum. Plumbum etiam axillis infundebant, quod vsque ad intestina perueniebat; *f* Impuberes verò habena, vel ferula cædebantur loco tormentorum; *g* eodem modo quæstio habetur de Clericis, & Doctoribus. *h* Obseruabant autem in habendis quæstionibus, vt a iuniore, & timidiore inciperent, *i* & in sumendo supplicio a seniore. *k* B

e De Machabæis.
f Metaph. in Samona.
g L. 1. §. impubere. De feu. con. Syllan.
h 23. q. 5. c. 3. in fi. & Abb. in ca. cum in contemplatione, in 3. q. de reg. iur.
i L. 1 § 1. ff. De. nus de quæst.
k Theodor. lib. 3. c. 16.

Inclusis carcere duas, aut tres libellas panis ex alimentis pauperum in dies dabant ijs, qui sibi subuenire non poterant, l. iudices. C. de episc. audi. quæ intelligit libellam Atticã nouem vnciarum, de qua Alciatus; *l* vel intelligit tribus assibus emptos panes, As enim libella vocabatur, quæ erat argentea, vt Cicero accipit; *m* de quo latè Budæus, qui aliquando pro argenteo tres vncias assis valentes poni scribit. *n* Varro, *Numi, inquit, o denarij decima libella*. Rei elato die in vestibulum carceris, vel publicam lucem educebantur, nocte geminata custodia intus claudebantur; *p* In vnoque conclaui plures permixti detinebantur, mares tamen a fœminis separabantur. *q* Quatuor verò in orbe Romano atrocissimi carceres nominantur, Latomiæ Syracusis, Baratrum Athenis, Romæ Tullianus, & Profundum Cyzici. *r*

l Lib. 1. parer. c. 17.
m 3. act. in Verr.
n Lib. 1. & 2. de asse.
o Lib. 5. de ling. Latina.
p L. 1. C. de custo. reorum.
q L. 3. C. eo. tit.
r Beda lib. quæst. q. 3. tit. 8.

In Proconnesum vero Propontidis insulam ære, vt tradit Plinius, *s* marmoribusque C scatentem vt plurimum damnati in metalla mittebantur: nam Nicephorus ait, *t* Catholicos Christianos, quod Arrianam hæresin sequi nollent, in Proconnesum, & Phonesum ad fodienda æris metalla missos fuisse, quo & alij plerique fontes destinabantur. *Permulti inquit, qui plorabant, comprehensi, & primum in vincula coniecti, deinde verberati, cæsi, & cruciati ad Phonesia, & Proconnesia metalla sunt damnati*: & paulo post de Diacono quodam ait, *Phonesum in metalla, qua æris sunt, missus est*. Nouell. quoque 22. seu auth. de nupt. §. quod autem prius. dicit viros, & mulieres in metallum damnatas, in insulam Proconnesum, & Gypsum missas fuisse, ità Græcè legitur; *Et in Gypsum relegantur, qui eunuchos faciunt: u* Plinius ait, *x* Proconnesum Neurim, & Elaphonesum dictum fuisse, quæ erat insula ante Cyzicum: vnde Cyzicenum marmor effodiebatur. Gypsus verò erat insula D in mari rubro Gypsitis a Ptolomæo, *y* Gypseis à Stephano, Cytis a Plinio dicta, Metallorum ferax; *Topazium, inquit, z ferens & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus Elephantorum, ob id epitherias cognominata iuxta lacum monoleum; & quia vmbra circa solstitium ibi in totum absumuntur, Eratosthenes mensuram terræ inde prodere dixit*; In eam ergo insulam damnati gypsum effodiebant; Qui verò in Proconnesum mittebantur, marmor, aut æs eruebant. Eorum incommoda D. Cyprianus recenset his verbis, *a Non fouetur in metallis lecto, & culcitris corpus; humi iacent fessa laboribus viscera, squallent sine balneis membra situ, & sorde deformia; Panis illis exiguus; Vestis algentibus deest; Semitonsi capitis capillus horrescit*. D. Hieronymus prope Petræam Arabum regiam damnatos metalla effodisse scribit. Damnatis in metalla insulta facie inscribi solebat litera M. quæ metalli pœnam significabat, quemadmodum lege Remia calumniatoribus inscribebatur litera C. quæ calumniatorem denotabat, vt Cicero scribit; *b* vnde integræ frontis homines vocantur à Papiniano, *c* qui his notis carent. Verum Constantinus damnatis in metallum faciem cælestis pulchritudinis similitudine figuratam inuri prohibuit. *d* In Gyaron quoque insulam delinquentes deportari consueuerant, quæ vna est ex Cycladibus, item in Andron; Iuuenalis, *e* E

s Lib. 5. c. vlt.
t Lib. Eccl. hist. 21. c. 28.
u Nouell. 142. seu aut. De his qui eunuchos faciunt. & l. vlt. c. de pœnis.
x Vbi supra.
y Geograph. li. 4. c. 8. tab. 4. Africæ.
z Lib. 7. c. 29.
a Epist. 77. seu epistol. 25. lib. 3.
b Pro Roscio Amerino.
c L. quæsitum. in fin. de Testib.
d L. si quis in metallum. C. de pœnis.
e Saty. 1.

Adde aliquid breuibus Gyaris, & carcere dignum.

Tacitus, cum Q. Vibius Serenus accusatus, quod principi Tiberio insidias struxisset, puniendus esset, *Gallus, inquit, f Asinius Gyaro aut Donusa claudendum censuerat. Id quoque Tiberius aspernatus est, egenam aqua vtranque insulam referens, dandosque vita vsus, cui vita concederetur. Ita Serenus Amorgum deportatur*. In illis itaque insulis aqua carentibus delinquen-

f Lib. 4. Annal.

A linquentes claudebantur, vt magis plecterentur. Mittebantur vero qui deportatos in insulam comitarentur, quo cum perueniſſent, deportatos in publicum perducebant, & populo oſtendebant, in teſtes omnes vocantes exules eo perductos fuiſſe, quo facto, eos relinquentes diſcedebant, quemadmodum Philo in Flaccum factum fuiſſe memorat, *a* qui hos cuſtodes, ſeu deductores, & ſtipatores appellat προπόμπους, καὶ παραπόμπους.

In vtranque etiam Oaſin Aegypti tam paruam, quam magnam damnatos relegabant; *b* & l. vlt. C. de pœnis. Græca. prohibet, ne quis in Gypſum, vel Oaſin præter præfectum Auguſtalem, vel ducem Aegypti deportet, qui etiam vltra annum hoc non faciat, vel ſex menſes; Credo, quia ibi erat cum præſidio munitum propugnaculum; alij quod locus ille ſit culicibus, & muſcis infeſtus.

Zonaras à ventis agitatam eſſe ſcribit. *c* Alij in Sebaſtiam, & Pithyuſam loca in ex-
B tremis Ponti Euxini finibus deportabantur, *d* & deportatos ad locum deportationis publicus ſatelles comitabatur, & ibi relinquebat. Zoſimus *Timaſius, inquit, e relegatus in Oaſin cum publico ſatellicio deducebatur*. Vnde ſub cuſtodia protectorum deportati mittebantur in prouincias.

Sic Epiphanius ſcribit, *g* D. Athanaſium per falſos teſtes inſimulatum, quod frumentum Alexandria Conſtantinopolin mitti prohibuiſſet, à Conſtantino in Gallias relegatum, & a militibus ad locum exilij perductum.

Locus monet, vt aliquid de ijs dicamus, quibus aqua, & igni interdicebatur. His cum magis neceſſaria prohibita eſſent, quæ ſunt aqua, & ignis, ſimul & reliqua negabantur. ad firmanda enim fœdera aqua, & ignis adhibebantur, & ob id in celebrandis nuptijs à coniugibus accipiebantur, & tangebantur, *h* ſic & illis, quos arcebant a ciuium conſortio,
C aqua & igni interdicebant, id eſt, rebus, quibus conſortia copulantur, vt inquit Seruius ſuper illo carmine Virgilij, *i*

Fontemque, ignemque ferebant.

Solebat autem huiuſmodi damnatis interdici omnibus locis circum vrbem intra quadringenta, aut quingenta millia paſſuum, ipſiſque capitale erat intra eos fines inueniri. Eadem pœna erat alijs, qui eos neceſſarijs iuuiſſent, vel intra tecta recepiſſent; Vltra vero CCCC. vel D. millia paſſuum conſiſtere poterant: nam Dion loquens de Cicerone, *Prohibitus eſt, inquit*, k *eſſe intra 3750. ſtadia ab vrbe*: quare cum in Siciliam ſe recepiſſet in Macedoniam coactus eſt recedere. Interdictis aqua, & igni Tiberius teſtamenti factionem ademit. *l* Poſtea Auguſtus aqua, & igne interdictos in continenti morari prohibuit, iubens, vt in Inſulis quadringentis millibus paſſuum a continente diſtantibus degerent. *m* De-
D mum hæc pœna eſſe deſijt, & eius loco ſucceſſit deportatio. *n*

Morte verò plectendos ob grauiſſima crimina aliquando viuos comburebant, quod ſupplicij genus tempore Reip. Roman. in vſu non fuit, ſed a Principibus ad deterrendos a facinoribus homines eſt excogitatum. *o*

Quandoque furcæ affigebant; *p* Vel ad beſtias damnabant, vt cum illis pugnarent; *q* Aut etiam laniandi feris obijciebantur, quod beſtijs ſubijci dicebatur; *r* Et hæc ſumma ſupplicia vocabantur, ſeu vltima, *s* etſi vltimum ſupplicium Iura mortem interpretentur; *t* Ordinaria vero mortis pœna erat, vt gladio caput amputaretur: *u* vnde ius gladij Præſides habere dicuntur. *x*

Vnde gladij poteſtas pro facultate animaduertendi in facinoroſos homines accipitur; *y* itaque ad pœnam gladij damnatis nec ſecuri, nec telo, nec fuſtibus, nec laqueo,
E nec alio modo vitam adimere Præſides poſſunt, *z* ſed hodie gladij pœna in Italia non eſt in vſu, ſed ferro graui pondere demiſſo reos procumbentes decollant: Laqueo quoque præſertim fures necant, quæ pœna à Longobardis venit. *a*

Aliquando ardenti forcipe cutis detrahitur, & aliæ duriores ſumuntur pœnæ; Imperante Auguſto, & antea rei virgis cæſi ſecuri percutiebantur; Inuentum etiam a Principibus eſt, vt quandoque pes, aut manus amputetur; *b*

Hæc ſunt genera mortis iure inuenta, alia raro leguntur. Milites vero, qui contra militarem diſciplinam commiſiſſent, fuſtibus occidebantur, vt Polybius memorat, *c* quod Principum temporibus in vſu fuiſſe non puto. Non omittendum circa annum Natiuit. Domini Senatuſconſulto cautum fuiſſe, ne damnati ad mortem intra decem dies punirentur. *d*

a In Flaccum ad fin.
b L. relegatorum. §. eſt quoddam. ff. de interd. & releg. l. 1. C. de Nili agger. non rump. in Cod. Theod.
c Annal. tom. 3. in Theodoſio.
d In Edicto 13. poſt Nouellas Iuſtinian. c. 11.
e Lib. 5.
f L. 3. C. Theo. ad l. Iul. repetun.
g Hæreſ. 68.
h L. pen. §. 1. ff. de donat. int. vir. & vxor.
i Lib. 12. Aeneid.
k Lib. 38.
l Dion lib. 57.
m Dion lib. 56.
n L. 3. ad l. Iuliam. pecul. l. 2. §. conſtat. ff. de pœn. l. 2. §. hi quibus. ff. de leg. 3.
o L. capitalium. in princ. l. aut damnū. §. hoſtes ff. de pœnis. l. ſacrilegij. ff. ad l. Iul. pecul. l. 2. C. de Nili agger. non rump. l. 1. C. de mulier. quę ſeruis propr. ſe iunxer.
p d. l. capitalium. in prin. & §. famoſos. ff. de pœnis. d. l. ſacrilegij.
q d. l. ſacrilegij. d. l. capitaliū §. pen. l. ad beſtias. l. qui vltimo. De pœnis. l. ſi quis filio § quæſi quis. ff. de iniuſt. rup. irrit. teſtam.
r L. eiuſdem §. pe. ff. de ſiccar. §. pœnæ ſeruus. Inſtit. quib. mod. ius patr. ſolui. l. decurionum. C. de pœnis.
s L. pœna. §. pen. ff. ad l. Pompei. de parric. & d. l. capitalium. in prin. & d. l. qui vltimo.
t L. vltimum ff. de pœnis.
u L. aut damnum. §. 1. ff. de pœnis. l. quamuis. 2. in fin. l. cum vir. C. de adult.
x L. illicitas. §. qui vniuerſas. ff. de off. Præſid.
y L. imperium ff. de iuriſd. omn. iudic. & l. nemo poteſt gladij poteſtatem. ff. de reg. iur. l. ſolent. de offic. proconſul.
z d. l. aut damnū. § 1.
a § ſi quis quinq; ſolidos. de pace tenen. lib. 2, tit. 27. in vſib. feudorū.
b L. ſi fugitiui. & auth. ſed nouo iure C. de ſeruis fugitiu.
c Lib. 6. Hiſtor.
d Dion lib. 58. & Tranquil. in Tiberio. c. 75.

a Lib. 1. epist. 7.

Sidonius Apollinaris dicit, triginta dierum id tempus fuisse. a Theodosius quoque si contra consuetudinem aliquem seuerius plecti iussisset, post dies triginta pœnam differri statuit, b cuius legis auctor fuit D. Ambrosius, quod iratus quatuor mil- A lia Thessalonicensium, qui contra se deliquerant, occidi iussisset, c alias vero statim puniuntur. d

b L. si vendicari. C. de pœnis. L. 13. C. Theod. eo. tit.
c Sozom. lib. 7. eccles. hist. c. 24. Rufinus lib. 2. c. 18.
d L. cum reis. C. de pœnis. vbi Salic.

De Specularibus. *Cap. XLII.*

SIcut hodie vitro fenestras aduersus hyemis, & Solis iniuriam munimus, sic Veteres Specularibus lapidibus eas tegebant; e Sed cum hodie hæc non appareant, dubitatur, quæ earum sit materia. D. Basilius, *Specularis, inquit,* f *lapidis natura est inter metalla concrescere; Est sanè hic transparens, & pellucidus, & peculiari quadam, ac* B *purißima perspicuitate praenitens, adeo vt si is suæ naturæ numeris omnibus responderit, neque vlla exesus putredine, sed nec vlla sui parte perruptus cum aere contendit, eique fere perspicuitate similis esse videtur.*

e L. sed etsi quid. 15. § pen. de vsufruct. l. quæsitum. § si domus. & §. specularia. de fũd. instr.
f In Hexam. diuini offic. q. Homil. 3.

Ex quibus verbis apparet crystallum ab eo separari; Hunc in crustas secari scribit Plinius, g subijciens humorem terræ ab aliquibus putari, qui crystalli modo glacietur. *Inuenitur, inquit, & niger aliquando, sed candidus natura mira, cum sit mollitia nota perpetiendi solis, rigorisque, nec senescit, si modo iniuria absit, cum hoc etiam in camentis multorum generum accidat. Inuenere & alium vsum in ramentis quoque circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commendatione candor.* Hæc Plinius. Hunc lapidem hodie in vsu esse nunquam audiui, & fortè ignoratur. Ego tamen vidi Lituum crystallum perspicuitate superantem, & aeri omnino similem, quem ex speculari lapide fuisse existi- C mo. Is erat apud Illustrissimum D. Martinum Gorstman Episcopum Vratislauiensem virum eruditissimum.

g Lib. 36. c. 22.

De lapide milliarij. *Cap. XLIII.*

LApidem in iure, & apud bonos auctores pro milliario accipi constat, veluti cum legimus Præfecto vrbi datam esse omnem iurisdictionem intra vrbem, & extra vsque ad centesimum lapidem. h *Datus tutor, inquit Martianus,* i *excusare se potest, ne vltra centesimum lapidem tutelam gerat*; Idem in Senatore; qui vltra centesimum lapidem tutelam gerere non compellitur. D

h L. 1. § 2. de offic. Præfec. vrb. & §. quautem. Inst. de excusat. tut.
i L. propter. §. vlt. ff. de excusat. tut.

His in iuribus centesimus lapis pro centesimo milliario accipitur; & l. 2. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. *Vicesimo, inquit, non amplius lapide milites sibi paleas conuectare iubentur*, id est per viginti milliaria, & non vltra. Cuius rei causa etsi eruditis nota, à me tamen grauissimorum etiam virorum testimonio comprobabitur. Antiquitus lapidem in fine cuiuslibet milliarij poni inuenit C. Gracchus, qui, dimenso viarum spatio, singulis milliarijs columnas lapideas spatij signa præferentes constituit, vt auctor est Plutarchus. k Strabo, *Intra quintum igitur, inquit,* l *& sextum lapidem (sic enim milliaria designabantur) locus erat Festi appellatus, vbi Romani tunc terminus monstrabatur agri.*

k In Gracchis.
l Geograph. lib. 5.

Quantum vero itineris spatium quis confecisset, lapidi erat inscriptum. Quintilianus loquens de partitione ait, m *Reficit quoque audientem certo singularum partium fine non aliter, quam facientibus iter multum detrahunt fatigationis notata in scriptis lapidibus* E *spatia.*

m Lib. 4. institut. orator. c. vlt.

Alios insuper lapides parum inter se distantes ex vtraque viarum parte idem C. Gracchus dispoşuit, vt ex illis facilis, & sine saltu in equos esset ascensus, vt Plutarchus scribit: n neque enim tunc stapedarum, (vt vocant) vsus erat, sicut nec sellarum equestrium, quas tamen Theodosio magno imperante inuentas fuisse constat: nam præcipit, ne sella veredorum cum frenis libras lx. pondere excedat; o & Leo prohibet margaritas, smaragdos, & hyacinthos sellis equestribus aptari. p

n Vbi supra.
o L. quoniam. C. de curs. pub. li. 12.
p L. 1. C. nulli lice re in frenis & equest. sell. lib. 11.

A

De signis, sigillis, sigillaribus, & statuis.
Cap. XLIIII.

ETsi notum sit quid sit signum, sigillum, & sigillaria, quædam tamen non vulgaria hic referenda esse putaui. Pomponius Isauricus, a quem refert Periander b ait, Statuas esse, quæ intra humani habitus staturam fiunt; Signa autem, & sigilla esse cubitales, palmaresve, id est, paruas statuas, quæ cubiti, aut palmi altitudinem non excedunt. Sunt & statuæ pariles, cum eius, qui exprimitur, statura vndique repræsentatur; Hæc dantur benemeritis, & sapientibus viris; Magnæ verò Statuæ appellantur, quæ sesqui alteram hominis, quem referunt, staturam continent, & hæ Regibus, Imperatoribusque dicantur; Maiores Statuæ sunt, quæ staturam hominis duplicant, & solis Heroibus dicantur; Maximæ sunt, quæ ter humani corporis staturam continent, aut excedunt; Hæ propriæ sunt Deorum, etsi eas sibi Reges vendicauerint, & Colossi vocantur, vel ab auctore, vel quod oculos ob magnitudinem adeo imminuat, vt ad eum contemplandum minimè idonei sint, κολούω enim est imminuo; vel à specu, vastaque intus inanitate, quod Græci κολουραῖον vocant. Statuæ, quæ Dijs fiunt, εἴδωλα; quæ Heroibus, ξόανα; quæ Regibus, ἀνδριάντες; quæ Sapientibus, δεικῆλα; quæ benemeritis βρέτεα; aut βρέτα aiunt vocati.

a In lib. De Sculptura.
b In 2. Vitruuij. c. 8.

B

Ex his liquet, quid sit Signum, quod Deo testatrix fieri iussit in l. Titia. §. vlt. ff. de auro, & argen. leg. nam propriè est parua statua cubitalis, vel palmaris; Sigillum est minus signum, l. quæsitum. §. Papinianus quoque, i. de fund. instr. *Sigilla, inquit, & statuæ affixæ instrumento domus non continentur.* Et l. etsi non sunt. §. lectum. ff. de aur. & argen. leg. *Nec sigilla, inquit, argentea, quæ in domo reposita sunt, argenti appellatione continebuntur*; Et l. pediculis. in princip. eod. tit. *Pediculis, inquit, argenteis adiuncta sigilla ænea argento facto cedunt*; Et l. si cuius. §. sed si ædium. ff. de vsufruct. *Si ædium, inquit, vsusfructus legatus sit, sigilla immittere poterit ad domus ornatum*; Et l. cætera. §. penult. ff. de leg. 1. negat sigilla parietibus adæquata legari posse: quia extra parietes esse non videntur, sed ipsis ita sunt affixæ, vt ea adæquentur; Et l. fundi. §. castella. ff. ad act. o. emptio. sigilla villæ esse dicit; Et l. in rem. §. si quis. ff. de rei vend. *Si quis, inquit, candelabro sigillum adiecerit, eius dominus fit*;

C

Hinc signa militaria appellantur: quia in summo hastæ effigiem animalis, vel alterius rei, & ipsi etiam hastæ parua signa habent affixa: Vnde hæc à Iurisconsultis signa vocantur, c à quibus recedere milites non possunt. d

c L. 2. §. initium. ff. de orig. iur.
d L. pen. ff. ex quibus caus. maior. l. 3. §. vlt. de testib.

D

Quoniam verò præcipuè in quodam Vico Romæ hæc signa vendebantur, locus ille Sigillaria nuncupabatur. In l. penult. §. pater. de leg. 3. legitur, patrem legauisse duas lances leues, quas de Sigillaribus emerat, id est, de Vico, vbi venibant sigilla. Huius Vici meminit & Gellius, qui *Apud Sigillaria, inquit,* e *fortè in libraria ego, & Iulius Paulus poeta vir me moria nostra doctissimus consederamus.*

e Lib. 5. c. 4.

Ibi enim etiam libri vendebantur: nam idem Gellius scribit, f librum Aeneidos secundum mirandæ vetustatis emptum in Sigillaribus xx. aureis, quem ipsius Virgilij emptor fuisse credebat. Tranquillus cum Vicum pro celebri nominat, *Sporum, inquit,* g *Augustarum ornamentis excultum, Lecticaque vectum circa conuentus, mercatusque Græciæ, ac mox Romæ circa Sigillaria comitatus est.*

f Lib. 2. c. 3.
g In Nerone. cap. 28.

De Sigillaribus, & eorum origine plura Macrobius. h Decepta autem est Glossa credens Sigillaria nomen generis lancis, vel venditorum fuisse. i Sigillum quandoque signum cera impressum significat, k Aliquando anulum signatorium, aliudve signans; l Signum autem est, quod ceræ imprimitur. m

h Satur. lib. 1. c. 11.
i d. l. pen. §. pater. in ver. sigillarib. de leg. 3.
k L. 1. § si pecunia ff. deposit.
l L. videamus. §. pen. ff. locati. l. 2. in fin. l. 2. §. si dubitetur. l. 4. ff. quemad. test. aperian.
m L. ad testium. §. signi. ff. de testa. l. si omnæ. ff. de inofst. sup. & ar. test.

E

Qui signa fundunt, & formant, Signarij appellantur; n Statuarum verò, quæ benemeritis, & Sapientibus viris dicantur, & propriè pariles sunt, meminit l. statuas. ff. de acquir. rer. domin. quæ in ciuium dominio non sunt. Harum Populum, id est magnam multitudinem Romæ fuisse Cassiodorus scribit. De his est titulus C. de statuis, & imaginibus, vbi etiam de statuis Principis agitur; & in tit. C. de ijs, qui ad statuas confugiunt; & in l. statuæ, & imagines. ff. de vsufr.

n L. 1. C. de excusat. artificum, lib. 10.

Notandum verò est Principibus statuas vbique solitum fuisse erigi, quæ etiam à transeuntibus honorabantur. D. Gregorius Nazianzenus, Est hoc, inquit, o in Imperatorio mo-

o Orat. 1. in Iulianum Apostatam

re positū, haud quidem scio, an apud omnes alios quoque homines, qui imperio subsunt, cæterum apud Romanos studiosissimè obseruatum, vt publicis statuis Imperatores ornentur. Nec enim coronæ, & diademata, & purpuræ nitor, & memorabiles leges, & tributa, & subditorum multitudo ad approbandum, gratulandumque ipsis imperium sufficiunt, sed adorationem quoque accedere necesse est, vt augustiores appareant, partumque habent ipsi adorari, nisi idem quoque sibi in imaginibus, picturisque præstetur, quo cumulatior sit ipsis, perfectiorque veneratio. His porro imaginibus alij Imperatores aliud quiddam præterea appingi gaudent, quidam clarissimas vrbes dona offerentes, alij victorias corona caput cingentes, nonnulli magistratus adornantes, & præfecturarum tesseris exornatos. Sunt qui ferarum iugulationes, & eiaculationes, alij Barbarorum domitorum, & ad pedes prouolutorum, vel trucidatorum varias, multiplicesque figuras.] Hæc D. Gregorius. Claudius Statuas priuatis in publico poni prohibuit, nisi opus publicum quis ædificasset. A

a Dion. lib. 58.

B

De nominibus, & officijs seruorum. *Cap. XLV.*

b Gen. cap. 2. Homil. 14.
c Geograph. lib. 7.

DOminis mos est, inquit D. Chrysostomus, b in signum dominij, eum seruos emerint, eorum nomina mutare, alios Getas, alios Dauos, Pamphilos, Syros, & huiusmodi nominibus appellantes; Vnde verò hæc nomina proueniant, Strabo expr... at, *Alios, inquit*, c *Dacos, alios Getas appellant. Getas quidem, qui ad Pontum in Orientem vergunt: Dacos autem, qui in oppositum versus Germaniam, & ad Istri fontes, quos olim Dauos vocatos fuisse reor*. Ex quo apud Athenienses Dauorum, & Getarum nomina seruilia plurimum abundabant. Postea subdit, *Seruos enim ante populorum nominibus vocabant, à quibus vectabantur, vt Lydum, & Syrum, aut ijs maximè, quæ illis in locis magis, ac magis vsurpata erant, vt Manem, & Midam ex Phrygia, Tibiumque e Paphlagonia*. C

d Lib. 3. c. 1.
e L. Mæuia. ff. de manum. testam.
f d. l. Mæuia.
g Lib. 4. c. 12.
h d. l. Mæuia.
i L. in vulgari §. 1. de ver. signif.
k L. Arethusa ff. de stat. homin.
l L. Lucius. 4... ff. de fideicommiss. libert.
m L. Status. de iur. fisc.
n In Epitome.
o Lib. 4. c. 20.

Ex quibus verbis liquet Pamphilum dictum, quod ex Pamphilia aduectus esset; Stichum, quod ex Stricis Iuliacensibus Hispaniæ populis prouenirent, de quibus Plinius: d Sic Saccus e à Saecis Scythiæ populis denominatur; Eutychiæ etiam nomen f est ab Eutychia insula vna ex Sporadibus, aut Cycladibus, Plinio auctore; g Hirene & ipsa h ab Hyrenis propè Calabros populis descendere potest; Damas i à Damea oppido; Arethusa k ab Arethusa Macedoniæ ciuitate; Concordia l à Concordia Iulia Hispaniæ oppido, vel alia Concordia in Venetia Italiæ regione. Alia nomina, vt Thais, Spendophorus fortè apud populos: vnde serui venerant frequentabantur; Veruis tamen credo multa nomina Romana imposita fuisse, vt Felicis, & similium; Statius m à stabilitate vocatus est, vt ait Probus, n quod seruile nomen fuisse Gellius refert; o à statio descendit Statilius Taurus, de quo in iure fit mentio. D

p §. si quis ancillas Inst. de leg.
q Ibidem.
r L. si Stichus. ff. commun. diuid. l. quam Tuberonis. §. pen. & l. peculium nascitur. ff. de peculio. l. debitor ff. de pigne. l. quid sit fugitiuus. §. idem ait. 7 ff. de ædil. edic. l. seruus. ff. de euict. l. Stichus. de pecul. legat. l. sed si pupillus in fin. ff. de institor.

Seruorum quoque alij erant ordinarij, alij vicarij; Ordinarij dicebantur, qui velut domini peculij administrationem habebant. Qui verò in horum peculio erant serui, vicarij vocabantur, p vt Theophilus clarius explicat, q *Seruus, inquit, meus est ordinarius, serui mei seruus est vicarius*. Idem aperit l. procuratoris. §. 1. de tribut. act. *Si vicarius, inquit, mei serui negocietur, ordinario sciente, danda est actio de eius peculio*; Et l. si seruus. eum duabus seq. ff. de pecul. seruos vicarios appellat, qui erant in peculio eius, qui ordinarius dicebatur, & maioris dignitatis, quam cæteri habebatur. Et l. item apud Labeonem. §. Itaque Prætor. ff. de iniur. seruos ordinarios à vulgaribus distinguit; Seruum quoque serui vicarium nominat, l. si in re. §. vlt. ff. de noxal. & multa alia iura. r

s d. l. itē apud Labeonem. §. Prætor ait. ff. de iniur.
t In § de his autē. Inst. per quas perso. nob. acq.
u Lib. 4 de ling. Latin. in fin.
x Lib. 34. c. 11.
y L. pen. de seru. corrup. l. & idē. de manut. l. vlt. §. si inter. ff. de verb. oblig.

Ex seruis quoque alij erant domui præfecti, qui dispensatores vocabantur, *Illata, inquit Vlpianus*, s *iniuria seruo, multum interest, an is sit ordinarius dispensator, aut vulgaris, vel mediastinus*. Dispensatores etiam sunt, qui fœnori, aut mutuo dant pecuniam, vt interpretatur Theophilus, t qui numos dispensant, acceptaque, & expensa rationibus inferunt; vel dicuntur quasi eris domini pensatores: quia olim es appendebant, vt auctor est M. Varro, u & Plinius. x De his habetur in l. nominatim. ff. de manu. test. l. Thais. §. herede. ff. de fideicommin. liber. Et l. Labeo. de sta. lib. *Calenus, inquit, dispensator meus, si rationem diligenter tractasse videbitur, liber esto*. Ex quo patet eum Calendario, & fœnerandæ pecuniæ præfectum fuisse. Et l. dispensatori, & l. dispensatorem. de solutio. & multa alia iura y Dispensatorem vocantur eum, qui domini pecuniam exigit, Hunc esse puto, qui E

A etiam Arcarius dicitur a Sceuola a Penori vero præfectos seruos Plautus Atrienses appellat, b Et in Pseudolo, c

Condus, promus sum, procurator peni.

Har. *Quasi te dicas atriensem.* Psc. *Imo atriensi ego impero.*

Nam penum prope atrium, in quo come debant, Veteres habuerunt. Atriarios, Focariosq; & Mediastinos pro iisdem accipit Alexander ab Alexandro, d Hi sunt, qui ædes verrunt, lectos sternunt, ligna, & aquam ferunt, focum curant, & similia. e Sed verius est, Mediastinum opponi artifici, is enim est, qui varia ministeria ad artificium non pertinentia in domo exercet. Vlpianus, *Cum de serui, inquit,* f *operis artificis agitur, pro modo restituenda sunt, sed Mediastini secundum ministerium.* Qui aliquod ergo ministerium artificio carens exercebat, Mediastinus vocabatur. Pro vulgari Mediastinum idẽ B Vlpianus nominat, dum ait, g multum interest, qualis seruus sit, bonæ frugi, ordinarius, dispensator, an vero vulgaris, vel Mediastinus, vel qualis, qualis. Quia ergo Mediastini artificio carebant, sed diuersa ministeria exercebant, horum alij erant Atrienses, qui Atrium curabant, & purgabant, alij Focarij Lares, & focum, seu ædes custodientes. Id significat idem Vlpianus, dum ait, h opera Mediastini funguntur, puta, Atriarij, & Focarij, & his similes. Itaque sub Mediastinis vult Atrienses, & Focarios comprehendi; nec repugnat Plauti locus supra citatus: nam cum Pseudolus se penori præfectum esse dixisset, alter obijcit eum esse Atriensem, i. viliorem, nec penori præfectum, Pseudolus replicat, imo se imperare Atriensi.

Focaria pluribus in iuris locis nominatur; Vlpianus, *Instrumento, inquit,* i *fundi legato putat contineri focariam, & villicum, si modo aliquo officio uirum adiuuet. Sed an in-* C *strumenti instrumentum legato instrumento contineatur, quaeritur hac: enim, quæ rusticorum causa parantur, lanifica, lana, & tonsores, & fullones, & focaria non agri sunt instrumenta, sed instrumenti, puto igitur & focariam contineri.* Et quoniam non tantum fœminæ, sed & viri erant focarij, k apparet Focariam concubinam non esse, vt vulgo omnes rescriptum Antonini interpretantur, l sed mulierem, quæ Larem, & focum ædesque seruabat, vt nominis docet etymologia. Rescripti hæc sunt verba. *Si ancillam nummis tuis comparatam esse Præsidi probaueris, donationisque causa Focariæ tuæ nomine emptionis instrumentum esse conscriptum, restitui eam tibi iubebit; nam licet cessante iure matrimonij, donatio perfici potuerit, milites tamen meos a Focarijs suis hac ratione, fictisque adulationibus spoliari nolo.* Hæ Focariæ erant, quæ ædes militis, eo absente, custodiebant; quare non tantum concubinis, sed nec alijs mulieribus donare milites possunt. Pro his ergo, quæ focum, D seu Lares, & ædes curant, accipere Antoninus videtur. Et Paulus Focarias inter instrumenta fructus conseruantia recenset, *Conseruandorum, ait,* m *fructuum causa comparata instrumento cedunt, veluti, dolia, cuppæ, vehicula rustica, cibaria, pistores, asini, Focariæ.* In eodem sensu & Pomponius accipit, his verbis, n *Quæ tabernarum exercendarum, instruendarum, pistrini, cauponæ causa facta, parataque sunt, do, lego: his verbis, Seruius respondit Caballos, qui in pistrinis essent, & pistores, & in cauponio institores, & Focariam, mercesque, quæ in his tabernis essent, legatas videri.*

Alij seruorum Actores erant, o qui reditus prædiorum domini a colonis exigebant, aliaque negotia expediebant, & rationes conscribebant. *Deteriorem, inquit Vlpianus,* p *facit seruum, qui Actori suadet, ut rationes dominicas intercidat, vel adulteret, vel etiam vt rationes sibi commissas conturbet.* Idem ait, q *Authentica rationes sunt necessariæ, Actori ad* E *instruendæ ea, quæ postea emergunt.* Hi exigendis quoque pecunijs quandoque præponebantur: nam l. pure. §. actoris. ff. de excep. doli Actorem vocat eum, qui exigendis pecuniis præfectus est, & acta, seu rationes exactorum, & venditorum fructuum scribebat: vnde eum nomen habuisse puto. Denique Actoris officium egregie explicat Paulus, *Paterfamilias, inquit,* r *actori peculium, & reliqua tam sua, quam colonorum legauerat.* Et Vlpianus, *Prædys, ait,* s *instructis legatis, Actorem ex his in prouinciam missum, vt ordinatis negotijs ad pristinum actum rediret, legato prædiorum cedere, quamuis nondum redierit.*

Ex his apparet eum exigendis reditibus domini præfuisse, & peculium exercuisse. Actoris exercitatio in iure Actus nominatur, t ut legitur in Pandectis Florentinis, *Si maior annis viginti venum se dari passus sit ad actum gerendum, preciumue participandum.* Et in tit. C. Ne quis liber inuitus actum Reip. gerere cogatur. lib. 11. cauetur, ne liber

coga-

a l. Thais. §. vlt. de fi lei. liber.
b In Afinaria act. 2. Scen vt demonstratæ sunt mihi.
c Scen. Hi loci sunt.
d Genia. dier. lib. 3 c 25.
e d. l item. §. prætor art. 2. de inur. l. 1. §. caupones. ff. nau. caup. stabul.
f l. vlt. in prin. de oper. Seruor.
g l item apud. §. prætor art. 2. de iniur.
h l. 1. §. caupones ff. naut. caup. stab.
i l. quæsitum. §. Trebatius. & §. seq. de fund. instr.
K d. l. 1. §. caupones.
l in l. 2. C. de donat int. uir. & vxor.
m lib. 3. sentent. tit. 6 cap. 30.
n l. si ita testamẽto. in prin. de fund. instr.
o l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de verb. obl.
p l. 1. §. vlt. de ser. corrup.
q l. Pomponius. § 1 ff. famil. ercisc.
r l. Offilius. de leg. 3.
s l. quæsitum §. idem respondit. k. de fund. instr.
t l. si quis filio. §. irritum. de iniust. rup. & irrit. test.

tut inuitus actum exercere, quod libero homine id esset indignum, & illum ad id compelli, quod plures ex seruis affectabant, & illis erat honorificum, cum reperirentur qui se ob id venundari patiebantur. Actum officium Actuarij etiam appellat Vlpianus, *a* narrans, Actuarium in prouinciam missum, vt ordinatis negotijs ad actum rediret, vt supra dixi. A

Alij a diuersis officijs, & artibus nominabantur. Inter artifices erant textores, *b* Lanificæ, Tonsores, Fullones, & similes. *c* In eodem numero erant & Topiarij, qui virgulta, & arbusculos in varias formas effingunt. *d* Alij sine artificio sunt, ut Cursores, qui erant, vt hodie Stapedarij. *e* Hos Nero armillis, & phaleris ornauit; Tranquillus, *Nunquam, inquit, f carrucis minus mille iter fecisse traditur, soleis Mularum argenteis armillata, & phalerata Amaxicorum turba, & Cursorum.* Plinius pro tabellario accipit, *Viaticum, inquit, g reddas, quod impendi data opera Cursore dimisso.* Fornacarij vocabantur fornacibus præfecti; *h* Alij erant Ostiarij, qui ostium domus obseruabant; ei enim proprium seruum, aut ancillam Veteres præficiebant, vnde ancilla ostiaria in Euangelio. *i* Aquarij, qui aquam ferebant. Dietarij, qui curabant Diætam, id est cubicula, vbi comedebant, & diu morabantur. Erant & Scoparij, qui Scopis domum verrebant. *k* Item Salmarij, qui villas & fructus pendentes custodiebant, *l* qui & Heriotæ, seu custodes uocantur. B

Alia est distinctio seruorum. aliqui enim dicuntur Veterani, qui saltem anno seruierunt; *m* Veteratores vero appellantur in aliquo ministerio, aut arte diu uersati ad differentiam Nouitiorum, qui rudes dicuntur; *Præcipiunt, (inquit Vlpianus) n ædiles, ne Veterator pro nouitio ueneat; is enim est simplicior ad ministerium, aptior, & docilior, trita ne ro mancipia & veterana difficile est reformare.* Et l. vlt. §. vlt. ff. de ædil. edict. ait Veteratorem non spacio seruiendi, sed genere, & causa æstimandum; nam qui alicui ministerio præpositus est, statim est in numero Veteratorum. C

Artifices plurimi ex seruis erant, & præsertim Pantomimi, qui in Scenis uarios gestus edebant, in funere quoque defunctorum lugubres, & lachrymantium, & eorum etiam, qui decesserant, actus imitabantur; Plinius, *In honorem, inquit, o Quadrantilla in theatrum cursitabant, exultabant, plaudebant, mirabantur, ac deinde singulos gestus domina cum canticis reddebant.* Tranquillus, *In funere, inquit, p Vespasiani Fauo Archimimus personam eius ferens, imitansque, vt est mos, facta, & dicta viri, interrogatis palam procuratoribus, quanti funus, & pompa constaret, ut audiuit sestertium centies, exclamauit, centum sibi sestertia darent, ac se uel in Tiberim proijcerent.* Hæc ille. Tragœdias enim, & Comœdias in honorem defunctorum recitabant, & qui mores eorum repræsentabant, Pantomimi uocabantur, qui plerunque erant serui. *q* D

a d. l. quæsitum. §. idem. resp. ōdu, de fund. instr.
b l. Titiæ textoris. ī prin. de leg. 1.
c d. l. quæsitum. §. Trebatius. & seq. de fund. instr.
d d. l. quæsitū. §. idem respodit do mo 2. l. in instr. 8. in fin. de fund. instr. & l. cum quęreretur. §. vlt. de leg. 3. & Turneb. Aduer. li. 18. c. 23.
e l. seruis vrbanis §. vlt. de leg. 3.
f in Nerone. c. 30.
g Libe. Epist. 7. epist. 12.
h l. 27. §. si fornacarius. ff. ad l. Aquil.
i Ioan. c. 18.
K d. l. in instrumento 8. in fin. de fund. instr.
l d. l. quæsitum. §. saltuarium de fund. instr.
m l. vlt. §. quoties. ff. de publican.
n l. præcipiunt. ff. de ædil. edict.
o Epist. li. 7. epist. 24.
p In Vespasiano. c. 20.
q l. 43. in fin. ff de act. empt. & l. 25. & 27 ff. de oper. libert.

De Ludis veterum, & aliquot iura de ijs explicata. Cap. XLVI.

Græcorum, Romanorumque Ludos, vt aliquot iurium sensus aperiam, explicandos esse censui. Græci in Stadio sua spectacula exhibebant, qui erat locus sub dio circumductis Porticibus ad certamina paratus. *r* Hæc autē erant quatuor, Olympia, Isthmia, Nemæa, & Pythia. In Olympo Arcadiæ monte apud Elidem, *s* & Pisam Olympia in honorem Iouis Olympij quinto quoque anno ab Hercule *t* ob numerum eius fratrum sunt instituta, in quibus uictor oleastro coronabatur: *u* Equorum, curruumque cursu, item Lucta, & cestibus celebrabantur, qui ludus Pancratium uocabatur. Plutarchus enim Pancratium pugillatu, collucttationeque constare scribit. *x* Huius meminit l. qua actione. §. si quis. ad L. Aquil. quæ negat percutientem, vel occidentem alium in collucttatione, vel Pancratio, si publicum fuerat, lege Aquilia teneri. Alio genera li nomine hoc certamen Agon vocatur, quod tripliciter fieri D. Ambrosius scribit; *In seculari, inquit, y Agone alij sunt, qui simplici quodam, & legitimo genere luctantur, & ligaturis tantum corporis certant, uerberare non norunt, qui Palæstræ, uocantur. Alij cædem & pulueris iactum membrorum nexibus miscent, omni sibi verberandi iure permisso, quos παμμάχους vocant, eo quod omnis litis, & pugna aduersum se habeant potestatem. Alij, qui cæstibus aduersum se decernunt, & dilaceratis capitibus cruentantur. Hi πύκται feruntur.* Hactenus D. Ambrosius. Pugillatus hoc modo exercebatur. Fiebant cæstus ex corio boum ferro, plumboque insuto, quibus brachia armabant, & se uerberabant, quemadmodum præ- E

r Vitruu. lib. 5. c. 11.
s Pomponius Mela lib. 2. c. 3. Pindarus Ode. 2. 8 & 9.
t Pind. Ode 3. Diodor. lib. 5. c. 2. Solinus. c. 2. Polyhistor.
u Plin. lib. 15 c. 4. Philostr. in uita Apolonij. lib. 5. c. 12. Pausanias li 5. seu Eliocor. prior.
x 2 Symp. c. 4.
y In Psalm. 36.

clare

clare Virgilius describit. *a* Eo modo certantes Pugiles, vel Pictæ vocabantur, *b* Hoc
A certamen pugnam uocat l. 2. ff. de aleator. Admissi sunt deinde in Olympijs Rhedarum, & Carpentorum cursus; Hæc insignibus, & iumentis differebant. Rhedas enim Muli iugales trahebant, Carpentum Equæ dossuariæ, è quibus in extremo curriculo desilientes sessores Anabatæ dicti prehensis manu equis ad metam cursitabant. *c* Desultores hi Latine uocantur, & a Iurisconsultis. *d* Hos ludos, uenationemque ferarum creatus Cõsul Constantinopoli exhibebat, quod μονήμερον vocat Iustinianus, *e* vt arbitror, quod vnius diei spectaculum esset.

Isthmij Ludi quinquennales in Isthmo Arcadiæ apud Achæos celebrabãtur, in quibus fabulæ recitabantur, & victor Appio, *f* postea Pinu *g* est coronatus. Hi in honorem Palemonis, seu Melicertæ, aut Portumni marini Dei a Theseo æmulatione Herculis sunt inuenti, quemadmodum Plutarchus, *h* Solinus, *i* & Pausanias k scribunt.

B Nemæi apud Argiuos tertio quoque anno fiebant ita a Nemæa Sylua dicti, *l* ut ait Seruius super illo carmine Virgilij, *m*

Cuncta mihi Alpheum linquens, lucosque Molorchi.

In quibus victor Pineam coronam referebat. Hi instituti sunt in honorem Archimori Lycurgi filij, *n* qui a Dracone interfectus fuerat, in patris solatium, qui & ipsi saltu, cursu, lucta, hastæ iaculatione, & disci iactu fiebant.

Pythia certamina in honorem Apollinis Pythij post Pythonẽ cæsum quotannis sunt instituta, in quibus uictor esculo, vel, vt alij, lauro coronabatur. *o* Solon instituit, vt qui Isthmia uicisset, centum drachmas, qui Olympia, quingentas ferret, prout Plutarchus scribit. *p* Statuæ quoque & his, qui ter in Olympicis uicissent, imagines, quæ mẽbra uictorum exprimerent, fiebant, vt auctor est Plinius. *q* Cæterum Tertullianus tria
C tantum Dijs sacra fuisse dicit, *r* Olympia Ioui, Nemęa Herculi, Isthmia Neptuno, cætera agones funebres esse. Illa itaque sacra certamina uocabantur, ut appellat l. athletæ. in princ. ff. de excus. tutorũ. l. athletas. in prin. ff. de his, qui not. inf. Et l. 1. C. de athlet. lib. 10. *Coronis, inquit, non minus tribus certaminis sacri coronati ciuilium munerum habent uacationem*; Et Papinianus sacras coronas uocat, quibus victores certaminis ornabantur. *s* De his intelligit, quæ apud Elidem in Isthmo, vel Argis fiebant.

Quinquertium vero dicebatur, quod quinque ludorum generibus, lucta, saltu, cursu, disco, vel iaculo, & pugillatu, id est, cæstibus, seu pugna committebatur. *t* Artemidorus, *u* *Quinquertium, inquit, siue Pentathlos, hoc est, quinque gymnicorum certaminum generibus exercere obseruaui peregrinationem, aut motum ex loco significare*. His in pecunia in ludi petmittit l. 2. ff. de aleat. Currendo, aut saltando uincebat qui longiorem saltum fecisset, aut
D pedibus pernicior fuisset. Philon, *Reliqua, inquit, x certamina cursorum, Quinquertionum, quæ nemo sapiens non rideat, hoc agentium, ut saltus sit quam longissimus, & spatia dimetientium, contendentiumque de pernicitate, quos non solum grandiores animantes Ceruus, aut Caprea, uel minimus catellus, aut lepusculus non admodum properans ipsos absque respiratione currentes summo conatu a tergo tamen relinquent.* A quinque ergo certaminibus Pentathlion, & Quinquertion uniuersum certamen est appellatum, & Athletæ his certantes. *y* Alij ponunt luctam pro pugna, & addunt iaculationem hastarum, & pilorum, vt Festus, *z* & Suidas, *a* & ita interpretantur *b* l. 1. C. de aleat. Hæc in stadio fiebant, vt ait Suidas, *c* in quo aliqui cum ad finem stadij peruenissent, recurrebant, alij septies iterato cursu certabant; ponunt & opletem, vbi armis contendebant; alij uolunt armatos cucurrisse; itaque octo tradunt fuisse genera certaminum apud Græcos. *d*

E Generaliter vero hæc certamina ludi, spectacula, & Agones dicebantur, quos Aristoteles ita distinguit, *e* *Agonostia, siue certatoria uirtus corporis magnitudine constat ui, & celeritate; celer namque robustus est. Qui vero pedibus citissime mouetur Dromicus est siue cursor. Qui aduersarium premere, ac retinere ualet, Palæstricus id est, luctator est. Qui plagas impingere potest, Plecticus, id est, percussor. Qui duobus his præcellit, Pancratiasticus est. Qui his omnibus, Pentathlus.* Xystici vero athletæ uocabantur, qui hyeme in porticibus, quas Græci ξύστου appellant, se exercebant, *f* Vitruuius. *Hæ, inquit, g Porticus Xystos apud Græcos uocitatur, quòd athletæ per hyberna tempora in tectis stadys exercentur.* Itaque hi, ut ait Tertullianus, *h* si uicissent, coronas, gloriam, dotem, priuilegia publica, stipendia ciuica, imagines, & statuas reportabant. Coronæ Agonales uocabantur & sacræ, *i* etantque

a lib. 5. Aeneid.
b d. l. qua actione §. si quis. ad l. Aquil.
c Pausanias lib. 5. seu Eliacor. prior.
d l. apud Labeonem in princ. ff. de præscrip. verb.
e In Nouell. 105. seu auth. de consulib.
f Diodor. Siculus lib 16. c. 21. Plutarch. in Timoleone. & li. 4. Sympo si.
g Plin. lib. 15. c. 10.
h In Theseo.
i Cap. 12.
K In Corinthiacis seu lib 2.
l Strab. lib. 8.
m lib. 3. Geor.
n Pausanias li. 2. seu in Corinthiacis.
o Ouid. lib. 1. metamorph. Pli. lib. 11. c. 30.
p In Solone.
q l. b 34. c. 4.
r lib. de spectac. c. 10.
s l. commodis. de re iudica.
t l. 2. de aleato. Pausanias lib. 5. Suidas in ver. Δίαυλος
u lib. 1. c. 59. de somnii interpretatione.
x li. de agricultu.
y d. l. athletas. in prin. ff. de his qui not. inf. d. l. athletæ in princ. ff. de excus. tut. l. 1. C. de athlet. lib. 10.
z In ver. Pentathlum.
a In verbo. πένταθλον.
b Cuiac. ad l. 1. C. de aleat.
c In verbo. Δίαυλος.
d Alex. ab Alex. lib. 3. c. 21.
e lib. 1. Rhetor. cap. 5.
f d. l. athletas. in princ. ff. de his, qui not. inf.
g lib. 5. c. 11.
h Contra Gnosticos scorpiacũ. c. 6.
i l. Commodis. ff. de re iudicata.

a lib. 6. Aeneid.

erantque lemniscatæ, vt ait Seruius super illo carmine Virgilij. *a* A

At qui vmbrata gerunt ciuili tempora quercu.

b lib. 21. c. 3.

Plinius, *Accesserunt, inquit, b & lemnisci, quos adijci, ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi, nisi aurei, non debebant*. Eranrque lemnisci fasciolæ quædam aureæ. Dotis autem nomine Tertullianus significat pecuniam, quæ victoribus in præmiũ dabatur: nam in l. Septitia. ff. de Pollicitat. dicitur a Septitio XXX. millia depositata fuisse, vt ex eorum vsuris præmium Thymelicis daretur. Publica etiam priuilegia, inquit Tertullianus, id est immunitas omnium munerum personalium, & patrimonialium ijs dabatur, qui tribus coronis in sacris certaminibus coronati fuissent, & per omnem ætatem certassent; *c Athletæ, inquit, Impp. d habent a tutela excusationem, sed tantum qui sacris certaminibus coronabantur. Annua item stipendia quæ Ciuica Tertullianus vocat, & Vitruuius e alimenta, obtinebant; Hæc commoda præmiorum* appellantur, & pro pignore ob res iudicaras, vt vulgo creditur, in subsidium tantum capi poterant, *Commodis, inquit Papinianus, f præmiorum, quæ propter coronas sacras præstantur, condemnato placuit interdici & eam pecuniã iure pignoris in causam iudicati capi. Spem, inquit Alexander, g præmiorum, quæ pro coronis athletis pensitanda sunt, pignorari minime admittendum non est.* Thymelicis etiam, qui cantu superassent, præmia tributa fuisse Tertullianus scribit. Prædicti ludi ex Græcia, demũ Romam circa annum humanæ salutis LXI. Nerone quartum, & Cornelio Cosso Coss. sũt translati, quinquennaleq; ludicrum institutum est ad morem Græci certaminis, ut Tacitus narrat; *h* Vnde Nero nummos percussit, in quorum auersa parte est mensa, in qua Corona, & lebes cum his literis conspicitur CERT. QVINQV. ROM. CO. S. C. id est, certamen quinquennale Romæ constitutum; lebes autem, & corona erant præmia certã tium, vt Virgilius significat. *i*

c l. 1. C. de Athlet. lib. 10.
d l. athletæ. ff. de excus. tut.
e In præfatione ad lib. 9.
f l. commodis. ff. de re iud.
g l. spem. C. quæ res pig. obl. poss.
h lib. 14. annal.

B

i lib. 5. Aen.

Stadiorum, in quibus Græci certabant, meminit l. in tantum. §. 1. ff. de rer. diuis. & §. 1. Inst. eod. tit. Et l. si is, qui quadringenta. §. quædam. ff. ad l. Falc. ait, stadium propriam habere formam, quæ ex consummatione contingit; Ea erat area quadrata cursoribus in agone destinata, ut ait Suidas, *k* quam Græci ducentis pedibus metiuntur, in Pythico certamine mille pedibus, in Olympico quadringentis, ut censet Crinitus. *l* Locus vndique Porticibus claudebatur, quæ Peristylia vocabantur, & circuibat spatium duorum stadiorum; in eo lucta, iactu, saltu, cæstibusque certabant. Porticus ad Meridiem erat duplex, ne pluuijs a Septentrione venientibus læderentur. Intus vltra Porticum erat Ephebæum, seu Exedra cum sedibus undique ad murum constitutis, vbi disputabant Philosophi, & iuuenes erudiebantur. olim enim cum nondum esset copia librorum, disputando, & arguendo se exercebant, ut ait Suidas; *m* A dextra vero, & sinistra Ephebæi stabant balnea, & oleum, quo luctantes vngebantur. Erat autem Exedra, quale est hodie in Peristylijs, seu claustris Monachorum, quod vulgo Capitulum appellãt. Eius meminit l. si vero plures. §. interdum. de ijs, qui deiecer. vel effuder. Stadia hæc hodie nõ sunt in vsu, sed magnam cum his habet similitudinem, quod Pisis Campum sanctum vocant. Stadium describit Vitruuius. *n*

C

K in verbo. στάδιον
l lib. 21. de hone. stadiscipl. c. 10.
m in verbo. Γυμνασία.

D

n lib. 5. c. 11.

Romæ vero antiquitus instituti sunt Circenses ludi ita a Circo Maximo, vbi celebrabantur appellati, in quibus quadrigæ currebant. Hos Romulus instituit, & Consο consilij Deo dicauit, cum Sabinas rapuit, vt Tertullianus inquit; *o* Idem postea Marti Equiria dicauit, qui omnes Circenses ludi fuere. Id spectaculi genus ait Tertullianus primo a Circe Soli patri esse factum, & ab ipsa Circum maximum nominatum; Seruius *p q* vero, quia ab initio locus ensibus fuit circundatus, donec Tarquinius locum Circi designauit, qui Maximus est vocatus, vt Liuius tradit, *r* in quo & pugiles cæstibus certabant. *s* Initio duæ erant aurigarum factiones, alborum, & russeorum, qui albis, & russeis vestibus induebantur; Albus hyemi ob niues, russeus æstati ob Solis ruborem dicati erant: postea additæ sunt aliæ duæ, quarum altera Prassino, id est, viridi Veri dicato colore, altera Veneto, id est, cæruleo Autumnum significante vtebatur: vnde aurigæ in quatuor factiones abiere, ait Tertullianus. *t* Hi etiam agitatores vocabantur; *u* Verum Domitianus his alias duas addidit, vt auctor est Tranquillus, purpurei, & aurati coloris, *Duas, inquit, x Circensibus gregum factiones aurati, purpureique panni ad quatuor pristinas addit.*

o lib. de spectacu lis. c. 5. & 9. vbi de arte Circi agit.
p Ibid. c. 8.
q lib. 8 Aeneid. super illo versu. Consessu caueæ magnis Circensibus actis.
r lib. 1. Decad. 1.
s d. l. 1. C. de athlet. lib. 10.

E

t Vbi supra.
u d. l. athletæ. ff. de excus. tutor.
x In Domitiano.

Hoc certamen etiam Mappa est appellatum, cuius causam, & totius Circi ordinem, & hi-

A & historiam Cassiodorus late recitat. *a* Sæpius vero hi ludi varias ob causas sunt celebrati, ut Megalenses, Plebeij, seculares, funebres, capitolini, lupercales apud Valerium; *b* & Palilia apud Dionysium Alicarnasseum, *c* Ciceronem, *d* & alios. Consules & ipsi equorum cursus exhibebant. *e* His Ludis præerant Designatores, qui pompam certaminis ordinabant, & a Grecis βραβευταὶ nuncupabantur. *f* Donatus eos esse dicit, *g* qui ludis funebribus præsunt, quod designare sit rem nouam facere.

Inter hæc præcipuum erat genus Ludorum a Romanis appellatum Munus, in quo officium pro mortuis præstabant, & sanguis humanus effundebantur; olim enim defunctorũ animas humano sanguine placari credebatur: quare in bello captos, vel malos seruos in exequiis immolabant. Postea cum id nimis inhumanum uideretur, impietatem in horridã uoluptatem conuerterunt; itaq; seruos feriatum die inter se digladiare cogebant, indeque

B gladiatorum vsus ortus, quos demum cum feris commiserunt, sed id Constantinus prohibuit. *h* Idem munus a magistratibus, id est, quæstoribus, Aedilibus, Prętoribus, & Sacerdotibus in honorẽ initi Magistratus exhiberi cœpit, ut auctor est Tertullianus. *i* In ijs plerũque damnati ad mortem cum feris pugnare cogebantur, & alij sponte id munus suscipiebant. Hi Ludi in Amphitheatro celebrabantur, qui locus alio nomine Arena uocabatur, & ipsi pugnantes Arenatij. *k* Erant & Ludi Scenici, in quibus tam in Græcia, quam Romæ Tragędiæ, & Comedię, & quandoq; Satyræ ab Histrionibus obscęnis recitabantur, Tertullianus, *Perit igitur, inquit, l & fidelis elapsus in spectaculum quadrigarij furoris, & gladiatorij cruoris, & scenicæ fœditatis, xysticæ uanitatis.*

Thymelici quoque ludis intererant; *m* hi erant in scenis personãtes Musici cum choris, organis, lyris, & citharis concinentes, vt ait Isidorus. *n* Iosephus ait, *o* Thymelicos

C fuisse viros in Musica præcellentes, qui publice populum oblectabant, quin & loca publica fabricata erant, Odęa a cantu appellata, in quibus Musici certabant, vt Pausanias memorat, *p* & Vitruuius. *q* Refert Suidas, *r* Pisistratum tyrannum Athenis Odęum cõdidisse; aliud Romę Apollodori architecti opera Traianus ædificauit, inquit Dion, *s* cuius meminit etiam Tertullianus. *t*

Inter agitatores, & xysticos recensentur, *u* qui aquam frigidam equis spargunt; multi dubitant, quinam hi sint, & cur inter infames recenseantur. Alexander ab Alexandro eos esse opinatur, *x* qui in stadio dispositi equis sponte currentibus, quo citius metam cõtingerent, aquam per vices spargere, atque ita illos ad cursum impellere solebant; sed stimulo potius, vel flagello, quam aqua agendum erat; nec credendum est huiusmodi homines ad fraudem committendam hoc officio fungi permissos, vel saltem nulla ratio sub-

D esse poterat, cur infames haberi possent. Qui parœmias scripserunt, simile quidpiam adducunt, & aqua refocillatos equos acrius currere existimant, eaque ratione ad cursum incitatos fuisse, quod nusquam me legere memini, neque ab equisonibus unquam obseruatum fuisse audiui. Alij in Olympicis certaminibus, ne rotæ agitatione feruescentes flammam conciperent, aquam forte spargi solitam fuisse arbitrabantur; At non equis sed curribus aqua inspersa fuisset. Minus conuenit, ut id ad eos referatur, qui ludibrij causa clanculum aquam in conuiuij locum infundunt. Aliqui intelligunt, Vlpianũ de ijs loqui, qui incantationibus distorta equi crura sanant, quod aqua dolenti membro aspersa quibusdam verbis additis, & tribus diebus repetitis, euenire Cardanus affirmat; *y* ita enim aqua sensum obtundente, & naturalem calorem intro reuocante, equos etiam citra verba curari autumat; & quia id obmurmuratis verbis fiebat, dubium erat, an inter infames

E censerentur, quod Vlpianus negat, *z* quasi id potius naturali aquæ ui, quam præstigijs eueniat. Sed Vlpianus de ijs intelligit, qui ministrant in sacris certaminibus, vnde forte de ijs loquitur, qui equos aqua lustrabant, & quodammodo purgabant. Huic conuenit, quod Photius in Nomocanone non legit, *a* aquam spargunt, sed aspergunt; Verum difficillimum est hunc locum interpretari.

De Agonothesia, & designatoribus. Cap. XLVII.

QVi Munera edebat, Agonotheta vocabatũ, Tertullianus, *Sed nec uictus, inquit b ipse de Agonotheta casum suum exprobrabit*, id est de eo non conquereretur qui ludos celebrat, sed suo facto imputabit, qa victus est. Hinc ἀγωνοθεσία in l. si filia, alias l. si vni, §. Neratius, fami. hercisc. *Pater, inquit, Vlpianus plures habẽs filios professus est vnũ suscepturũ ἀγωνοθεσίαν, & ante*

a lib. 3. varia. ad Faustum prętorẽ. epist. 51.
b lib 2. cap. 1.
c Antiq. Roman. lib 1.
d lib. 5. de diuin.
e aut de consulibus seu Nou. 105.
f d. l athletas. §. 1 de ijs, qui not. inf.
g In Adelphis Terentij act. 1. Scenam opportune.
h l. 1. C. de gladiatoribus. lib. 11.
i Alciat. libr. 2. parerg. c 46.
i In lib. de Spectaculis c. 12.
K l in arenam. C. de inoff. test. l. 1. §. bestias. ff depositi.
l lib de Pudic t. cap. 7.
m d. l. athletas. §. 1. de ijs, qui not. inf.
n li. orig. 18. c. 44.
& Nouel. 105 seu 1 aut. de consulib.
o lib. 15. Iudaic. antiquit. c. 10.
p lib. 1. seu Attica.
q lib. 5. c. 9.
r In verbo ᾠδεῖον.
s In Adriano.
t li. de resurr. car. cap. 42.
u d. l athletas. ff de his, qui notant inf. d. l. athletæ. de excusat. tut.
x lib. 1 Gen. dier. 3. cap 9.
y De rer. varietate. lib 7. c. 32.
z d. l. Athletas.
a Tit. 13. c. 21.
b lib. contra Gnosticos scorpiacũ. cap. 6.

& ante mortuus est, quàm filius Munus illud susciperet, qui postea fuit Agonothetes, impensas in eam rem factas volebat a fratribus cohæredibus pro eorum hæreditarijs portionibus repetere, Neratius negabat posse, cuius improbata est sententia. Erat autem ἀγωνοθεταὶ propositio præmiorum ad certamina in Deorum, vel mortuorum honorem celebranda. Tertullianus, *Vt ordo, inquit,* a *peragatur, ineamus etiam agonum retractatum. Origo istis de ludorum propinquitate est. Inde & ipsi sacri, vel funebres instituti, aut dijs nationum aut mortuis fiunt, proinde Olympia Ioui, quæ sunt Romæ Capitolina, Item Herculi Nemæa, Neptuno Isthmia, cæteri mortuarij agones.* Hæc ille. Qui ergo vel in honorem mortuorum, vel Deorum certantibus præmia proponebat, Agonothetes vocabatur, & alio nomine Agonarcha. Idē Tertullianus, *A quo certamen, inquit,* b *edicitur, nisi a quo corona, & præmia proponuntur?* Deinde, *Ita agnosces ad eundem agnothetam pertinere certaminis arbitrium, qui inuitat ad præmium.* In cuiusque ergo facultate erat præmia certantibus proponere, qui certaminis arbiter victores pronunciabat, & coronabat, præmiaque elargiebatur. Clemens Alexandrinus, *Germane, inquit,* c *ac legitimè certemus, designatore quidem Verbo sancto, certamen autem, ac præmium certaminis Agonotheta proponente Domino vniuersorum.* Ex quibus verbis apparet designatorem eum esse, qui certamen ordinat, ac disponit, Agonothetā illum, qui certamen, & præmiū decernit. Designatores Græci βραβευτάς, appellant, *Qui Ministerium, inquit Vlpianus,* d *non artem ludicram exercent, & sane locus iste a Principe hodie non pro modico beneficio datur.* Agonothetæ præclatum exemplum est in l. Septitia. de Pollicitat. Septitia pollicita est ex vsuris triginta millia se singulo quadriennio certamen instituturam, hac conditione, vt uir ipsius, & eo defuncto, liberi essent Agonothetæ, & certamini præessent; vsuras vero in certamen Thymelicorum proficere uoluit. Eodem modo alius legauit Reip. Sardianorum centum ad quadriennale certamen Chrysanthianum. e Agonothetam præcedebant Mastigophori, qui flagella manu gestantes populum submouebant, *Mastigophori, inquit Arcadius,* f *qui Agonothetas in certaminibus comitantur, personali muneri seruiunt.* Pleriſque in ciuitatibus erant prædia ad Agones ex reditibus celebrādos destinata, quæ Agonothetica vocabantur; g Et in l. pen. C. de diuers. præd. vrb. & rust. li. 11. vocantur possessiones Agonotheticæ, & Agonothetici fundi. Ita etiam interpretor apud Modestinū h συγκτησιν αγωνοθετικῶν. i. possessionem ad ludos vectigal pēdentē. Suidas i vult Agonothetas proprie ad ludos scenicos pertinere.

Alios ludos recenset Alciatus k ex l. vlt. C. de religios. & sumpt. funer. siue ea sit l. 1. vel vlt. C. de alear. prout corrigendā esse conijcit; inter alios est, qui Comodiaulos a Græcis appellatur. Ex Suida constat, l Diaulum esse duplex stadium, quæ vox modum currendi significat; per locum enim vnius stadij currebant, & vbi metam attigerant, celeriter reuersi iterum stadium peteurrebant. Duorum autem stadiorum eum peristyliis circuitus proprie διαυλος vocabatur, vt Vitruuius explicat. m Philo *Cursores, inquit,* n *in Diaulo cursu retrorsum flexo decurrunt, iterum per eadem vestigia;* Quare ipsi currentes διαυλοδρόμοι uocabantur, & δολιχόδρομοι qui sexies metam circumibant, ut ait Suidas. o Δόλιχος enim planiciem XII. stadiorum esse ait Philon p κῶμος autem species saltandi erat, vt interpretatur Cælius Rhodiginus, q sed iteratum spacium esse Pausanias scribit. r Alium ludum recenset Alciatus ex d. l. vlt. βασιλίνδα dictum, quem Iulius Pollux s interpretatur esse, eum sorte ducta aliquis rex constituitur, qui cæteris quid imperet, quod saturnalibus fieri solebat, cuius præclarum exemplum apud Tacitum legitur. *Festis, inquit,* t *Saturnæ diebus inter alia æqualium ludicra regnum lusu sortientium, euenerat ea sors Neroni; igitur cæteris diuersa, nec ruborem illatura, vbi Brittanico iussit, exurgeret, progressusque in medium cantum aliquem inciperet, irrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque conuicijs, nedum temulentos ignorantis: ille constanter exorsus est carmen, quo euolutum eum sede patria, rebusque summis significabatur.* His mos hodie quoque festo Theophaniæ in Gallijs, & Subalpinis seruatur.

Quæ vero nouissime edita est l. 1. C. de aleato. alios ludos continet μονόβολον, κοντομονόβολον, κωντάτον, κόνταξα. Sine cuspide, πηριχυτλιῦ, ἱππικόν. Monobolōn esse existimo ludum iaculi semel non funda, sed sola manu mittendi, cuiusmodi meditationem Vegetius describit; u *Manu inquit, sola milites meditabantur libralia saxa iactare. Missilia quoque, vel plumbata iugiter dirigere cogebantur;* hic est ludus, de quo in l. 2. de aleat. *Si quis certet hasta, vel pilo iaciendo.* Balsamō vero in Nomocanone vult, x Monobolō esse genus currendi.

Con-

a lib. de spectaculis. c. 11.
b lib. de fuga in persecutione. c. 5.
c In Orat. adhortatoria ad gentes.
d d. l. athletas. de his, qui not. inf.
e l. pen. ff. de annu. leg.
f l. vlt. §. mastigophori. de muner. & honor.
g l. 1. C. de fund. patrim. lib. 11.
h In l. Titia. §. 1. de leg. 2.
i in verbo. Ἀγωνοθέτης
k lib. 1. pigt. miscellan. in uer. lusum aleæ.
l in verbo. Διαυλος.
m lib. 5. c. 11. Pollux li. 3. c. 30. Pausanias lib. 1. seu Attica. & lib. 4. seu Messenica.
n in libr. Quod mundus sit incorruptibilis.
o Vbi supra.
p in lib. de fabrica mundi.
q lib. 5. c. 4. & lib. 13. c. 30.
r lib. 2. seu Corinthiaca.
s Onomasticō. 9.
t lib. 13. Annal.
u Lib. 2. c. 23.
x Tit. 13. c. 28.

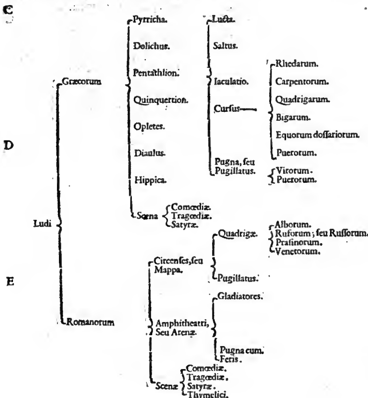
A Contomonobalum ludus est conti & ipsius semel iaculandi, vt ipsorum verborum etymologia significat, etsi Balsamon genus saltus esse putat. a — a Vbi supra.

Quintanæ vero contiludus est, quo contus a currente equite in hominem ligneum figitur, quem Itali antiquum vocabulum seruantes Quintanam vocant. Hoc nomen a Quintana via, quæ in castris Romanis in Quintanam portam exibat, deriuati arbitror; in ea enim milites exerceri solebant, quos Vegetius circa palum, vel sudem feriendi peritiam didicisse scribit. b Id genus exercitationis in ludum conuersum Quintanæ nomen tenuit, in quo hasta sine cuspide palus effigie hominis feritur, qui ferro circumuolutus currentem equitem fustulo, aut virgis verberat. Verum Balsamon quandam iaculationẽ esse opinatur, & a Quinto quodam Quintanam vocatam putat. c — b Vbi supra. c Vbi supra.

Perichytes quid sit, difficile est scire, forte legendum πυῤῥίχην, quod est genus B saltationis, qua armati quandoque exercebantur, præcipue vero motiones corporis imitabãtur, velut ictus, iactusque in se factos declinantes. Huic similis est, quam vulgo Mauritanicam appellant. Tres vero saltationis species fuisse Suidas tradit, d Pyrricham, Cimin, & Cordacismum. — d In Verbo. πυῤῥίχαις.

Hippica vero esse videtur, cum duo equi birotæ adiuncti currunt, & vni insidens in alium, cum opus est, transit; e Plutarchus vero ait esse locũ quatuor stadiorum, f seu duplex diaulum ad currendum equis. Balsamon in Nomocanone Photij interpretatur Perichyten, luctam; Hippicen, cursum equorum; sed hæc expositio verbis non conuenit. Alia constitutio græca prohibet equestria lignea, quæ varie interpretata fuisse dicit g & quia nullum vsum afferunt, in his non est elaborandum. — e Suidas in uerb. ἱππική. f In Solone, & Fabio Maximo; & Alex. ab Alex. lib. 2. c. 20. g tit. 13. c. 28.

C

D

E

Qui Ludi sint permißi, & quando in pecuniam ludere liceat. Cap. XLVIII. A

LVdorum quatuor sunt genera, alij exercendi corporis, aliqui ingenij causa fiunt, ali qui gratia lucri, in quibus quandoque sola fors versatur, quandoq; mixtim fors, & ingenium pollet. Qui & exercendi corporis, & uirtutis causa fiunt, olim erant quin que, vt dixi, cursus, saltus, lucta, iactus, & pugna. i. pugillatus, seu certamen cæstuum, *a* quibus vulnerans colluforem non tenetur: *b* Alij quinq; exercendi corporis gratia addũtur in l. vlt. C. de relig. & sumpt. fun. alias de aleat. quibus permissum est in pecuniam ludere, modo quis non excedat unum aureum: inter alios nominatur ludus Quintanę, in quam pecunia ludi potest; *c* Is originem habet ab exercitatione, quã milites Romani in uia Quintana in castris faciebant. *d* Similiter potest proponi præmium ad cursus equorum, ut uestis, vel pallium *e* Pila quoque in pecuniam ludere licet, quæ sub ludo iactus comprehenditur, qui & ipse permittitur. *f* fit enim gratia exercitationis. *g* Hoc ludo frequẽter exercebatur Q. Mutius Scęuola, vt Valerius Maximus scribit; *h* Idem dicendum est de alijs ludis, quibus corpus exercetur, vt sunt Hastiludia quæ vulgo appellantur Torneamenta, quæ sunt licita. *i* B

His ludis sese inuicem decipere est permissum. *k* ludentibus enim omnia permittuntur, vt vincant, inquiunt Doctores, *l* quibus suffragatur Virgilij auctoritas, *m* cum palmam dat Eurialo, qui Nisi amici dolo currendo uicit. Hoc iudicium Papin. Statius, & Silius Italicus sunt secuti, vt Alciatus refert. *n* Duello quoq; certantes, quod hodie nõ est permissum, omnem dolum ad obtinendam victoriam texere possunt; *o* idem & hostibus acie pugnantibus licet, qui non interest, an aperto Marte, vel insidijs superentur, modo iustum sit bellum, *p* astu enim possunt circumueniri, & vulgatum est Poetę carmen,

Dolus, an virtus, quis in hoste requirat? q C

Eodem modo Aduocati, modo iustam causam foueant, cauillationes cauillationibus possunt repellere; *r* fraudem enim non facit, qui fraudem excludit. *s*

Secunda species ludi est, in quo ingenium tantum viget, vt est ludus latrunculorum, seu scaccorum, & hoc in pecuniam ludere permittitur. *t* nam & clericis hic ludus permittitur, *u* licet aliqui negent, *x* ne a diuinis abstrahantur; sed Abbas, *y* & alij *z* primam sequuntur sententiam, modo clerici non ludant in pecuniam, nec auaritia ducti.

Tertium genus est ludi, quod in sola forte consistit, vt est ludus alearum, & hoc exercens capitaliter peccat, piorumque communione est priuandus; *a* septem enim crimina hoc delictum comp lectitur, *b* primum est contemptus Apostolorum, & Ecclesię; secundum est cupiditas lucri, omnium. n. malorum radix est Auaritia; *c* tertium est desiderium. spoliandi proximum, quod charitati aduersatur; quartum sunt vana, ociosaq; verba, & mẽdacia, quæ in ludo multiplicantur; quintum est corruptio proximi, multis ad ludũ confluẽtibus; sextum scandalum piorum, & proborum; septimum temporis, & bonorum operum amissio, & omissio, q̃ tũc agi potuissent: prǽter hęc plerũq; incidit blasphemia, quę est hæreticalis, itẽ cõtrahitur grauissima vsura. *d* Alia crimina ludo annexa recenset Hostiẽsis, *e* D

Quartum est genus ludi, in quo versatur sors, & ingenium, vt est ludus tabularum, seu fritillarum, quem glossa ludum ad magidem improprie appellat; *f* nam eam pro lance accipit l. seruus. ff. de cond. indeb. & Plinius. *g* Pollux mensam ad subigendam farinam interpretantur; *h* A magnitudine Varro dictam putat. *i* Huiusmodi ludos exercere, capitale est peccatum propter mala, quæ inde proueniunt, & supra sunt narrata, propter quæ a lege Diuina, Canonica, & Ciuili prohibentur. *k* Sed si prædicta vitia abessent, in se hi ludi non essent illiciti, nec capitaliter peccarent laici his ludis quandoque vacantes; Clericis vero omnino interdicuntur. *l* E

Nunc videndum, an illicitis ludis pecuniam quæsitam victor restituere teneatur, & iure ciuili constat restituendam esse, *m* danturq; victo ad eam repetendam anni quinquaginta; *n* Sed & filii eius, qui ludo uictus pecuniam amisit, eam saltem vsque ad legitimã sibi in bonis patris debitam repetunt, *o* sed credo, si patris est hæres, etiam totam repeti.

Sed

a l. 2. ff. de aleat. b l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad l. Aquil. c Odofr. in d. l. 2. d Vegetius lib. 1. cap. 11. e l. nemo. C. de spectac. lib. 11. Præpo. Alex. in c. 2. col. 2. 35. dist. D. Tho. 2. 2. q. 23. art. 7. Parif. de Puteo de Ludo. nu. 6. f d. l. 2. ff. de aleat. g l. item Mela. in prin. l. si ex plagis. §. vlt. ff. ad l. Aquil. Cano. in c. clerici. 2. de vita, & honest. cleric. Parif. de Puteo de ludo nu. 7. & Caccial. ip. eod. tract. num. 9. h lib. 8. cap. 8 i Soc. col. 16. nu. 3. 5. 6. li. 1. Clar. in pract. crimin. in §. ludus. uers. item quæro. K glos. vlt. in l. in executione §. vlt. ff. de verb. oblig. l Paul Castr. & Ias. in d. l. in executione. Angel. in l. 1. C. de instit. & subst. & ibi Bald. q. 10. & Sal. in fi. Bar. & Ias. in l. si rem tibi inspiciendam, §. vlt. ff. de præscr. verbis. m lib. 5. Aeneid. n lib. 6. Panerg. c. 22. o Bart. in d. l. si rẽ tibi inspiciend. in §. vlt. p c. dominus i 6 fter 23 q. 2. vbi gl. in ver. insidijs. q lib. 2. Aeneid. r glos. in d. c Dominus, & ter &in c. cupiẽtes in ver. malignantium de elect. in 6. s l. cum pater. §. Titio. in fin. ff. de leg. 2. t Caccialup. de Ludo. nu. 8 12 27. u Glo in auth. interdicimus in ver. tabulas. & ibi O. dofr. ed C. de episc. & cleric. Bald. in Rub. ff. de aleat. & in Rubr. C. de condict. ob turp. caus. Angel. in l. vlt. §. 1. ff. quar. rer. actio non datur. Glos. in c. latot. in uer. Luderet. & ibi Innocent. de homicid. Imol. in d. c. clerici. 2. sub n 15. de vit. & honestat. cleric. x Petr. & Cin. in d. auth. Interdicimus. y In d. c. clerici. 2 z Car. 10 Clem. 2. ver. sed & talis. de vit. & hon. Cleric. Archidia. & Præpos. in d. c. 1. 35. d. Clar. §. ludus. versic. hæc autem. & versic quæro nunquid. a Can. Apost. 42 & 43 & d. c. 1. 35. dist. b Archidiac. in d. c 1. 35. d. Card. in d. Clem. 2. uers. sed & talis. ad fi. c 1. ad Timoth c. 6. & c. bonorum. 47. dist. d c inter dilectos. de excess. prælat. e in summa. de uit. & honest. cler. §. pen. Cac ial. de Ludo. n. 10. f l. si rem tibi inspiciendam. §. vlt. in ver. uictori. de præscr. verb. g li. 33. c. 11. h li. 6. c. 12. i li. 4. de ling. lat. k Præp. in d. c. 1. col. pen. uer. aut ludus est mixtus. 35. dist. vbi testatur hanc esse communem op. & Imo. in d. c. clerici. 2. sub nu. 15. de uit. & honest. cler. l auth. interdicimus. C. de episc. & cler. & d. c. 1. 35. d. & d. c. clerici. 2. de uit. & hon. cler. & d. c. inter dilectos. de excess. prælat. m d. l. vlt. C. de aleat. Abb. in d. c. cler. col. 2. l. no. nu. 13. de vit. & hon. cler. Arc. col. 85. n prim Parif. de Puteo. de Ludo n. 26. o d. l. vlt. C. eo. o Bal. in l. 2. in fi. ff. si quid in fraud. patr. Ias. in d. l. si rem tibi inspiciendam in fin. ff. de præsc. uerb.

Sed difficultas est, quia generali totius orbis consuetudine per multa secula obseruatũ A est, ne pecunia ludo amissa restituatur, an legi ciuili sit derogatum, & Doctores communiter censent derogatum esse, *a* & ideo nec audientes peccata quenquam arctant ad hanc pecuniam restituendam. *b* Aliqui tamen excipiuntur casus, quibus non obstante consuetudine pecunia euicta est restituenda, non tantum si euincatur in ludo prohibito, sed etiam alijs, in quibus solum pollet ingenium.

Primus est, cum vinco illi, qui rerum suarum administrationem non habet, veluti, seruo, filiofamilias, monacho, & prodigo, tunc teneor amissam pecuniam iure, & in foro poli restituere; *c* Eadem ratione, si vincatur pecunia presbytero ex fructibus Sacerdotij quæsita, non ipsi Presbytero est restituenda, sed in Ecclesiæ vsum conuertenda. Idem si vincatur minori: nam eius administratori restituitur, *d* imò vincens pecuniam seruo, vel filiofamilias sciens eam esse domini, vel patris, furti tenetur, nisi restituat. *e*

B Secundus est, vbi vinco illi, qui rerum suarum habet administrationem, sed sunt Clerici, qui auaritia ducti ludendo vincunt, hi tenentur restituere. Contrarium tamen tenent Io. Andreæ, & Imola: quia Clericus in ludo Latrunculorum, vel alio, in quo ingenium, non sors versatur, vincens non tenetur quæsitam pecuniam restituere, *f* & id volunt procedere, etiam si causa lucri, & per auaritiam ludatur: quia etsi id faciens peccet, non tamen pecuniam restituere tenetur, quam licitè acquisiuit, sed cum mala mente versatus sit, peccat, & pœnitere debet. *g* Abbas verò tenet restituendam esse pecuniam, *h* sed alia opinio videtur communis.

Tertius casus, quo pecunia euicta contra consuetudinem restituitur, est, si dolo quis vincat, puta: quia fecit se peritum, cum vero, cum quo ludit, imperitum, pecuniam eo modo quæsitam restituere debet: quia ludus claudicat. *i* Idem erit, si per importunitatem traxe- C rit victum ad ludendum: nam videtur pecuniam extorsisse. *k*

Prædictæ limitationes locum habent etiam in ludis, in quibus ingenium, & fortuna pollent. vincens enim pecuniam restituere tenetur, videlicet, si victum nolentem traxerit ad ludum; *l* nec potest in pauperes erogando hanc pecuniam euitare onus restituendi: quia est aliena; *m* & id habet locum, etiam si non vi traxerit, sed simpliciter verbis exhortando induxerit ad ludendum. *n*

Si verò vincens tractus sit à victo ad ludendum, pecuniam quidem restituere non tenetur, sed in pauperes elargiri. *o* Similiter si fraude quis vincat, pecuniam restituere tenetur. *p* Item si vincens habuerit peruersam intentionem ludendi, & spoliandi proximum, pecuniam restituere tenetur. *q*

His casibus exceptis, si neuter traxit alium ad ludendum pecunia ludo, in quo sola sors D versatur, quæsita non est ex consuetudine restituenda, quæ præualet Iuri ciuili contrarium disponenti; quia ludus in se nõ est prohibitus, sed propter multa mala, quæ inde eueniunt, damnatur, & hanc esse communem opinionem testatur Abbas. *r*

Quartus est casus, quum vincitur ludo, in quo versatur fors, & ingenium, & eo modo quæsita pecunia non potest licitè retineri; *s* Communiter enim Doctores non constituunt differentiam inter illos ludos, & hos, qui in sola sorte consistunt: *t* vnde quoad restituendam pecuniam obseruandum est, quod dixi in ludo, vbi sors sola dominatur; Itaque quemadmodum in illo, ita & in his consuetudo excusat, ne vincens teneatur pecuniã victo restituere, quem non traxit ad ludendum; Nec Sacerdotes de hoc imponunt pœnitentiam confitentibus, inquit Abbas. *u*

Hæc tamen pecunia in pauperes est eroganda, vt vult D. Thomas, *x* licet Ioan. An- E dreas neget id esse necessarium, cum ingenium hic multum possit; Imola tamen & alij dicunt tutius esse pecuniam in pauperes elargiri; & licet quis auaritia ad ludendum impellatur, vel alias ludendo peccet, modo collusorem non decipiat, sufficit si pœniteat, sed ad restituendam pecuniam in foro poli non tenetur. consuetudo enim eum excusat: quia induci potuit, vt melior sit possidentis conditio, vt alias iure cauetur, vbi vtriusque versatur turpitudo; *y* tutius tamen est in pios vsus pecuniam erogare *z* propter intentionem spoliandi proximum; & hæc videtur communis opinio, licet Abbas teneat, *a* non valere hanc consuetudinem tanquam inducentem peccatum, & reddentem homines faciliores ad peccandum, *b* quod forte est verius.

Sed hic occurrit dubium, an mutuo dans pecuniam ludenti eam possit repetere; & non repeti

a Io. And. Io. Caldar. in d. ca. clericis. 2. & Imo. n. 13. de vit. & honest. Cleri. D. Tho. 2. 2. q. 13. art 7.
b Abb. ibd. c. clerici nu. 14.
c d. l. vlt. §. 1. & vlt. ff. de aleato. Io. And. in c. quia plerique; de immunit. Eccl. fiæ. Ioã. Cald. in d. c. clerici. & Abb. nu. 13. & Imo. sub nu. 17. de vit. & honest. Cler. D. Tho. vbi supra. Paris de Puteo de ludo n. 30. Caccialup. nu 38. & seq.
d Præp. Alex. in c. 1 35. dist.
e Bal. in Rubr. C. de cõdic. ob turp. caus. Ias. in l. seruus, in princ. ff. de cond. indeb.
f Io. Andr. in d. c. quia plerique. & in d. c. Clerici. 2. & vbi Imol. nu. 13.
g Præp. Alex. in d. c. 1. col. vlt. 35. dist.
h In d. c. Clerici 2. sub nu. 12.
i Caccia l. de ludo sub nu. 40. & 45.
k Inn. in d. c. quia plerique. de immunit. Eccl. Paris de Puteo de ludo sub nu. 31.
l Præp. Alex. in d. c. 1. 35. dist.
m c. sicut dignũ. de homic.
n Inn. in d. c. quia plerique. de immunit. Eccl. Paris de Puteo de ludo nu. 31.
o c non sanè. 14. q. 5. Card. in d. Clemen. 2. ver. sed & talis. ad fin. de vit. & honest. Cleric. Abb. in d. c. Clerici sub n. 13. & Imola sub nu. 13. Inn. in d. c. quia plerique. Io. And. vbi supra. Paris. de Put. de ludo nu. 30.
p Abbas in d. cap. Clerici. 2. sub nu. 13 Imo. & alij.
q Abb. in d. c. Clerici sub nu. 13.
r d. c. Clerici. Paris de Put. de ludo sub n. 31. De hoc late Stepha. Costa de Ludo ar. 3 princip. & 4.
s Præpos. in d. ca. 1. 35. dist. in col. vlt. vers. ludus tabularum ... ver. victori.
t Imo. in d. c. Clerici. sub nu. 15. & Abb. ibi sub n. 13.
u In d. ca. clerici. nu. 14
x Vbi supra. & Imo. in c. clerici. sub nu. 15
y L. idem ff. de cõd. ob turp. caus.
z Paris de Puteo nu. 30. Caccial. n. 46 & seq.
a d. c. clerici. sub nu. 14.
b c. ex parte. de cõsuetud.

repeti ex consuetudine dicit Imola; *a* Sed id etiam ex iure esse credidit Abbas; *b* & Imola ipse in l. si quis cum sciret. in fin. ff. pro empto. Mouetur l. si quis cum sciret. ff. pro empto, quæ damnat contractum initum cum luxurioso, vel consumpturo pecuniam, quam accipit in scortum; ergo idem in eo, qui mutuo dat ludenti. Secundo l. si vnus. §. pacta, quæ ob turpem. ff. de pactis. nulla vult esse pacta ob turpem causam inita; ergo & irritus erit hic contractus. A

Glossa tamen in d. l. vltim. §. 2. in ver. accepit. ff. de aleator. tenet contrarium, & hæc est communis opinio, vt testatur Imola, *c* & probatur in d. §. 2. nam seruus mutuo acceperat pecuniam ludendo, & hæc repetitur à domino; & Clarus dicit hoc obseruari consuetudine. *d*

Ad contraria dicit Imola posse responderi, negando dari mutuo ob turpem causam, cũ pecunia repetatur; agitur enim ex negotio gesto, id est ex vero mutuo, & ideo repetitur, & licet mutuans ipse consumat malè pecuniam ludendo, sibi imputet. dans enim mutuum contraxit, non autem ob turpem causam pactus est. B

Non obstat l. si quis cum sciret. ff. pro empto. quia non negat valere contractum initum cum luxurioso, sed etsi non valeret, cum pecunia sine causa apud accipientem reperiatur, est restituenda, quæ etiamsi consumpta esset, tanquam dolo interuersa pro extante habetur.

Ad l. si vnus. §. pacta. respondetur ibi nominatim ob turpem causam factum fuisse pactũ, & ideo non valet, sed hic non supponimus actum, vt pecunia in ludum consumeretur, etsi dans sciret, id posse euenire, & ideo repetit. *e*

Sed summatim perstringendo reperiuntur aliquot casus, quibus dans mutuo pecuniam ludenti nunquam repetit. Primus, cum quis dat minori, sciens pecuniam in ludum consumptum iri, vel solutum iri illi, qui est creditor ex causa ludi. *f* Si vero dans mutuo ignoret, minorem pecuniam in ludum consumpturum, sed scit, eum creditori ex causa ludi soluturum repetit, sed minor restituitur, vt non soluat creditori: quia factus est pauperior. *g* C

Ampliatur, vt nec minor mutuo dans minori in ludum consumpturo repetat. priuilegiatus enim perdit priuilegium cum priuilegiato. *h*

Ampliatur secundò, vt idem sit, etiam si minor perdat pecuniam, excepto vno nummo, quo mox recuperat amissam. nihil enim tenetur restituere, tanquam factus sit locupletior: *i* Alia enim est pecunia, quam recuperauit, & ab ea diuersa, quam ludens amisit, sed Bartolus, *k* & alij hoc tenent verum esse, si ex interuallo amissam pecuniam recuperauerit, secus vero, si in continenti: quia illamet pecunia videtur recuperata, quam amisit, & mutuatus fuerat. *l* D

Tertio ampliatur, vt hoc habeat locum in prodigo, qui si pecuniam in ludum consumat, restituere non tenetur. *m*

Secundus casus principalis, quo pecunia mutuo data ludenti non repetitur, est, si mutuo det ludenti is, in cuius ædibus ludus exercetur: nam etiamsi is verberetur, vel aliam iniuriam patiatur, à iudice non vindicatur; *n* vnde minus pecuniam repetet. *o*

Tertius casus est, quo pecunia non repetitur, quando quis collusori mutuo dedit. *p* Ampliatur, vt nullus cum colludente contractus fieri possit, etsi fiat, est nullus; itaque nec vendi ei potest, & vendens non tenetur de euictione: quia simul delinquunt; *q* Si verò alius extra ludum vendat ludenti, contractus valet, & mutuum, si ab extraneo ludens mutuetur. *r* Eadem ratione nulla transactio valet facta in ludo, inquit Abbas; *s* Ex hoc sequitur, si quis ludat in creditum, & promittat soluere vincenti, non tenetur: quia ex iniusta causa promittit. *t* Itaque si fiat instrumentum de hac promissione, non valet: vnde Paris de Puteo dicit, *u* se obtinuisse pro quodam equite, qui in ludo Pilæ promiserat facto instrumento 800. aureos: nam absolutus est a facto Consilio, super quo tamen esset dubitandum propter consuetudinem; certè promissio facta ob ludum illicitum non valet. *x* E

Vltimo quæro, an sponsiones, quas vulgo *Scomissas* vocant, sint licitæ, & communiter tenetur esse. *y*

a In d. c. clerici. n. 16. ver. sed aduerte. in fin. de vit. & honest. cler.
b Ibid. nu. 15.
c In d. c. clerici. n. 16.
d In §. ludus. ver. item mutuans. Didac. in c. peccatũ. de reg. iur. in 6.
e Imo. in d. l. si quis cum sciret. col. 1. vers. posset decidi quæstio. Paris de Puteo de Ludo. nu. 17. Caccialup. nu. 64.
f L. quod si minor. §. pen. vbi gl. in ver. omnimodo. ff. de minorib. l. si vero nõ remunerandi. § si adolescens. ff. mandati. Imol. in d. c. clerici. 2. nu. 16. ver. tertio fallit. Aretin. cons. 81. col. 1.
g L. patri pro filio. §. si pecuniam. vbi glos. in ver. debet. ff. de minorib. l. 1. & 2. C. si aduers. cred. Aret. d. cõs. 81.
h d. l. si vero. §. si adolescens. & ita tenet post D. Th. Paris. de Puteo. de ludo. nu. 16.
i Gloss. in l. si minor 25. annis filio. in ver. contentaq. ff de minorib.
k In d. l. si minor.
l Ias. in l. singularia sub nu. 24. ff. si cert. petat.
m Imo. in d. c. clerici. 2. n. 16. de vit. & honest. cleric.
n L. 1. §. 1. vbi gl. in ver. quandoque. ff. de aleat.
o In d. c. clerici. 2. nu. 16. Paris de Puteo. de ludo. nu. 15.
p Glo. in d. l. quod si minor. § pen. in ver. omnimodo. & in d. l. si quis cum sciret. in verb. consumpturum. & in l. 2. in ver. venda. ff. quar. rer. act. nõ datur. vbi Im. o la. col. 2. repetit, q dixit in d. c. clerici. 2. nu. 16. Idem tenet Paris de Puteo num. 15. 17. & 18.
q L. vlt. §. 1. quar. rer. act. nõ datur. Bart. in d. l. si quis cum sciret. in fin. Paris de Puteo de ludo nu. 24. Caccialup. num. 34. & 37. Clar. d. § ludus. in fin.
r Paris de Puteo. vbi sup. nu. 19.
s In d. c. clerici 2. nu. 16. Steph. Costa de ludo. art. 5. princ.
t L. 4. §. si quis. 1. ff. de except. doli. ita Odofr. in d. l. 1. ad fi. prin. ff de aleat.
u De ludo sub n. 21.
x d. l. vlt. C. de aleat. Caccialup. de ludo nu. 34.
y Decius cons. 115. nu. 4. Didacus in d. c. peccatum. col. antepen. de reg. iur. in 6. Clar. d. §. Ludus. vers. quæro etiam. Paul. Cast. in l. Titia. ff. de ver. oblig.

A

De domibus, & insulis. Cap. XLIX.

LOngam esse inter Domos, & Insulas differentiam, multa indicant, & præsertim vrbis Romæ a P. Victore, & Sext. Rufo facta descriptio, & ea, quæ ante Notitiam vtriusque Romani Imperij reperitur, in quibus in singulis Regionibus Domus ab Insulis distinguuntur, & in calce Insularum XLVI. millia DCCII. recensentur, Domus MDCCXXC. Eandem differentiam inter Domos, & Insulas Tacitus indicat, a de incendio vrbis à Nerone excitato loquens; *Domum, inquit, Insularum, templorum, quæ amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit.* Idem fermè in Epistola Senecæ ad D. Paulum V. Cal. April. Aproniano, & Capitone Coss. scripta continetur, etsi numerus Domorum, & Insularum est corruptus. Vlpianus quoque Domum ab Insula distinguit, b quærens, Legata Domo, an Insula illi iniuncta debeatur.

a Lib. 15. Annal.
b L. prædijs. in §. de leg. 3.

B Insula erat, quæ ante in fronte erecta in fastigium desinebat, & a dextro, sinistroque latere in riuos, seu semitas, quibus claudebatur, pluebat; Et quia singulæ ædes proximas non contingebant, Insulæ vocabantur, quemadmodum in Vicis antiquæ Romæ delineatis cernitur. Festus, *Ambitus, inquit,* c *proprie dicitur inter vicinorum ædificia locus duorum pedum, & semis ad circumeundi facultatem relictus,* & hoc est, quod legitimum spacium appellatur a Papirio Iusto, *Imperatores, inquit,* d *Verus, & Antoninus rescripserunt in area, quæ nulli seruitutem debet, posse dominum ædificare, intermisso legitimo spacio vicinæ Insulæ, scilicet, duorum pedum & semis, seu sestertij.* Lex verò Solonis dicit duos pedes in l. vlt. fin. regund. Id & Virgilius antiquitatis conseruator maximus ad Romana tecta alludens significauit, cum dixit, e

c In ver. Ambitus.
d L. Imperatores. de seruit. vrb. prædior.
e Lib. 1. Aeneid.

C *Fastigia suspicit vrbis.*

Ita enim frequentia visebantur Romæ ædium tecta in acumen desinentia. Ita etiam in Numismatis, & Marmoribus conspiciuntur templa ante faciem fastigiatam habentia: vnde sumpta sunt, quæ vulgo Architecti Frontispicia appellant. Domus vero maiore magnificentia extruebantur, nec tantum a lateribus, sed & ante in viam publicam stillicidia cadebant.

De Basilica. Cap. L.

BAsilicarum frequens in Iure est mentio. f Hæc erat ædificium testudinatum altis columnis vtrinque dispositis fultum ea forma, qua fiunt Templa. Romæ XXI. erant Basilicæ, vna præcipua, splendidisque marmoribus vndique exornata, in qua primis causæ agitabantur, Legati ciuitatum audiebantur, & publica negocia tractabantur; circumque tabernas habebat, in quibus merces vendebantur; Eam primo Cato, & Flaccus Censores, empta à C. Menio domo, in foro ædificarunt, vt auctor est Asconius. g Basilicæ tribunal ita à se factum fuisse Vitruuius scribit, h vt ii eos, qui apud Magistratus starent, negotiantes in Basilica ne impedirent, & supra huius Basilicæ contignationem ambulantes à negociatoribus non conspiciebantur.

D

f L. inter stipulantem. §. sacram. l. continuus. §. cum quis. de ver. oblig. l. Basilicam. C. de operib. pub.
g In 1. Cice. Orat. in Verrem, quæ Diuinatio dicitur.
h Lib. 5. c. 1.

Hæc Iulia nuncupabatur à C. Iulio Cæsare, qui, vt est auctor Eusebius, i eam ædificauit. Plinius, *Descenderam, inquit,* k *in Basilicam Iuliam auditurus, quibus proxima comperendinatione respondere debebam: sedebant iudices. Centumuiri venerant: obuersabantur aduocati.* Hæc ille. Quatuor in ea erant erecta Tribunalia: quia in totidem consilia Centumuiri diuidebantur, apud quæ de vna re quatuor fiebant iudicia; vnde hoc quatruplex iudicium Plinius vocat; *Quadruplici, inquit,* l *iudicio bona paterna repetebat: sedebant iudices 180. tot enim quatuor consilijs conscribuntur.* Et paulo post. *Ad hoc stipatum tribunal, atque etiam ex superiore parte Basilicæ, quà fœminæ, quà viri & audiendi, & visendi studio imminebant; secutus est varius euentus: nam duobus consilijs vicimus, totidem victi sumus: notabilis res, & mira eadem in causa, ijsdem iudicibus, ijsdem aduocatis eodem tempore tanta diuersitas.* Idem significat l. cum filius. in princ. de leg. 2. *Filius, inquit, diuisis tribunalibus actionem inofficiosi testamenti matris protulit, atque ita varia sententia iudicum extiterunt.* Idem refert Quintilianus. m

E

i In Chronic. c. an. 1950. & Tranquill. in C. Iulio Cæsare. c. 10.
k Lib. 5. epist. 21. ad Rufum.
l Epist. lib. 6. epist. 33. ad Romanum.
m Lib. 12. c. 5.

Tribunalia hæc erant in parte Basilicæ curuata, quale se fecisse Vitruuius scribit, *Tribu-*

nal,

a Vbi supra.

nal, inquit, a est in ea ade hemicyclij schematis minore curuatura formatum, id est non erat rotundum, vt fornices formarum aquæductuum, nec faciebat semicirculum rotundum, sed velut arcum, ita vt cornua à se distarent pedibus 46. à medio vero curuatio vsque ad lineam cornuum intercedebant pedes 15. Similis erat Constantinopoli Basilica deaurata, & marmoribus exornata, in qua Theodosius iunior Cyro P. V. Constantinopolis scribens pictas tabellas suspendi, aut ergasteria ex tabulis construi, equos introduci, nuptias ve celebrari prohibet. b ea enim in Nympæis fiebant, & scripta est illa lex Constantinopoli, quare de illius vrbis Basilica, quæ erat in quarta Regione, loquitur. Basilicam describit summus antiquitatis conseruator Virgilius, c qualem Latini regis fuisse fingit, sed Iuliam repræsentat. A

b L. pen. C. de oper. public.

c Lib. 7. Aeneid.

Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
Vrbe fuit summa, Laurentis regia Pici, B
Horrendum syluis, & relligione parentum
Hic sceptra accipere, & primos attollere fasces
Regibus omen erat; hoc illis curia templum.

Latini Regiam vocant: quia Reges ibi inaugurari consueuerant, & hoc illis erat templum. Curia etiam vocabatur, in quam Senatus conueniebat. Zonaras, *Ea flamma, inquit*, d *vrbem per dies quatuor depasta est, & præter alia Curiam maximam, quo & Senatus, & delecti ciues ad deliberandum conuenire solebant, atque ipse Imperator Consularem vestem sumpturus id opus illustre, & splendidissimum*. Ouidius quoque ait, e

d Ann. tom. 3. in Leone Magno.

e Lib. 2. metam.

Regia Solis erat sublimibus alta columnis
Clara micante auro, flammasque imitante pyropo.

Erat enim eius tectum testudinatum, & columnis suffultum; Lampridius, *Basilicam, inquit, f Alexandrinam instituit inter Campum Martium, & septa Agrippiana, in latum pedes C. in longum pedes M. ita vt tota columnis penderet, quam efficere non potuit morte præuentus*. Hæc ille; ob id quandoque Porticus vocatur, vt in Nouell. 82. seu in aut. de iudicib. §. sedebunt. interpres tamen vertit Basilicam, & apud Procopium. g C

f In Alexandro.

g Lib. 3. de ædific. Iustiniani.

Templa Christianorum, quæ vtrinque Porticus habent, quoniam instar Basilicarum sunt ædificata, Basilicæ appellantur. h Plures etiam Basilicæ in templa sunt conuersa, quæ Basilicæ nomen retinuere, Ausonius, *Basilica olim, inquit*, i *negotijs plena, nunc votis*; etsi aliam his originem Isidorus tribuit. k

h c. omnes Basilicæ. 16. q. 7. c. a. vlt. de Eccles. ædif. cũ similibus.

i In Orat. ad Gratianum.

k lib. 15. Orig. c. 4.

Aliæ erant Basilicæ eodem modo ædificatæ, in quibus variæ merces vendebantur; ex ijs vna erat, quæ Argentaria dicebatur, in qua vasa aurea, & argentea, anuli, monilia, elenchi, torques, armillæ aureæ, & similia vendebantur, de qua l. pediculis. §. item cum quæretur. de aur. & argen. leg. Testatrix omne ornamentum muliebre cum auro filiæ legauit, quæsitum est, an aurum, quod in Basilica habuit, filiæ deberetur, & respondetur non deberi: quia non videtur id legatum, quod negotiandi causa venale proponi solerét. Itaque constat, Basilicam ad vsum venalium fuisse. D

Hæc autem erat in octaua Vrbis Regione, in qua erat & Pauli Basilica in Foro Phrygijs columnis ornata, Iulia, Vlpia, seu Traiani, Porcia, Sempronia, & Opimij. Vitruuius, *Basilicam, inquit*, l *loca adiuncta foris, quam calidissimis partibus oportet constitui, vt per hyemem sine molestia tempestatum se conferre in eas negociatores possint*.

l Lib. 5. c. 1.

Aliæ erant in alijs Regionibus Vrbis; P. Victor tantum recenset xix. Caij enim, & Lucij Cæsarum Basilicas, ac Semproniam tum dirutas non ponit. Constantinopoli vero duæ tantum erant Basilicæ Placillianæ, & Helenæ appellatæ à Procopio, m qui etiam tertiam apud forum Constantini fuisse velle videtur. Quodlibet autem Oppidum saltem vnam habebat Basilicam, quæ etsi instar templi ædificata, sacra tamen ædes non erat. E

m Lib. 1. de bello Persico.

Tranquillus de Augusti cadauere loquens, *Corpus, inquit*, n *decuriones municipiorum, & coloniarum à Nola Bouillas vsque deportarunt noctibus propter anni tempus, cum interdiu in Basilica cuiusque Oppidi, vel in æde Sacrarum maxima reponeretur*. Ex quibus verbis ædem sacram à Basilica diuersam fuisse apparet, & quodlibet Oppidum suam habuisse Basilicam, quod & significat l. 1. §. vlt. ff. de acquir. possess. quæ ait, municipes Basilicam non possidere, imò pro vrbe non habebatur, quæ Basilicam non habuisset; Procopius enim inter alia Basilicam insigne vrbis fuisse scribit. o

n In Augusto. ca. 100.

o Lib. 3. de ædific. Iustiniani.

De

A

De Horreis. Cap. LI.

PRæter Basilicas erant Romæ, alijsque in Ciuitatibus plura Horrea; hæc erant munitissima ædificia ad frumenta, aut gemmas, aurum, argentumque, & alias res condendas, custodiendasque facta. P. Victor Romæ CCCLII. Horrea fuisse scribit; *a* In descriptione vrbis Romæ posita ante Notitiam dignitatum, CCXCII. singula dispersim in latioribus inter Vicos campis locata prope puteum, ædem, & pistrinum proximo Vico inseruiebant; horum quædam erant publica, in quibus frumentum populo, aut militibus dandum, aliæque species publicæ conseruabantur, de quibus C. de conditis in publicis horreis. lib. 10. quæ Præsides prouinciarum sæpè inspicere, ac curare debebant, vt B sarta, tectaque essent, *b*

His Horreis pręficiebatur Comes Horreorum dictus, qui curabat panem militibus dandum confici, & ne frumenta corrumperentur. *c* In publicis etiam Palatijs hæc quandoque condebantur, quæ tum Horreorum vicem præstabant. *d* Alexander Imperator Horrea publica in omnibus Romæ Regionibus fecit, in quæ conferrent bona ij, qui priuatas custodias non habebant, vt auctor est Lampridius. *Horrea, inquit,* *e* *fabricauit, in quæ priuati homines, qui domi loca non habebant, aut custodia carebant, aurum, argentum, gemmas, aut grana conuectarent.* Alia erant Horrea priuatorum, quæ volentibus mobilia inferre locabātur, *f* in quibus plurimi merces deponebant, *g* vina condebant, *h* penū instruebant: vnde Horreum penuarium apud Vlpianum, *i* & alia preciosiora, vt gemmas, aurum, argē tumve tanquam in tuto collocabant, & præsertim pauperes, & qui arctas, infirmasq; ædes C habebant; id præclarè significat l. 3. §. effracturæ. ff. de off. præf. Vigil. *In Horreis, inquit, homines preciosissimam partem fortunarum reponere consueuisse.* Et in l. pediculis. §. item cū quęrebatur. ff. de aur. & arg. leg. Mater legauit filiæ omne ornamentum muliebre, quod habebat. Ea cum negotiatrix esset, an non solum argentum, quod in domo, vel intra Horreum vsibus eius fuit, legato cedat, sed etiam quod in Basilica fuit muliebre. Respondit non videri id legatum, quod negociandi causa venale proponi soleret. Idem significat Apuleius, *Demonstrat, inquit,* k *Horreum, vbi vespere sagaciter argentum copiosum recondi viderat.* Hæc erant periculo locatoris, itaque qui neque gemmas, neque argentum Horreo suo periculo inferri volebant, id proscribere consueuerant, *Locator, inquit Labeo,* *l* *Horrei propositum habuit aurum, & argentum. & margaritas non recipere suo periculo, si postea passus est inferri tenebitur, quod a proposito, vel proscripto recessisse videtur.* Horreorum ergo locator rerū D his illatarum periculum suscipiebat, scribasque habebat, qui Librarij Horreorum vocabātur, & in libris a singulis deposita scribebant; *m* Pignora quoque debitorum ibi creditores seruabant, quod egregiè ostendit l. pignus. C. de pigno. actio. *Pignora, inquit, debitori perenni, si in Horreis deposita sint, quibus & alij solebant publicè vti.* Sic culleos pignori datos in Horreo creditorem habuisse dicit l. vlt. §. vlt. de pign. actio. Sed & Argentarij libros rationum plerunque in Horreis tenebant; *n* Habebant & aliqui propria Horrea, quæ vsus sui gratia retinebant: vnde cum opus erat, necessaria accipiebant. *Horrea, inquit Vlpianus,* *o* *habuit: vnde instruebatur vel in vrbe, vel in prædijs.* In quibus vero frumenta condebantur, Horrea frumentaria vocabantur, quæ contignationes habebant; Virgilius, *p*

Illius immensæ ruperunt Horrea messes;

Multisque parietibus, cellis, & conclauibus distinguebantur. Paulus enim seruos eius, cum E quo contractum est, ob notitiam ędificiorum vult posse in quæstionem peti, *q* illa secretas, & alijs incognitas cellas habuisse supponens. Hæc ergo solebant a dominis locari, & quandoque a conductoribus sublocari, *r* illisque pręponebatur custos Horrearius vocatus, vt significat l. cum in plures. §. vlt. ff. locati; vbi Glossa in ver. Horreario custodem pro conductore interpretatur, quemadmodū accipitur in l. Celsus. in prin. ff. ad exhib. Hi erant numero plures, & plerunque serui. vult enim Paulus, *s* eos effractis Horreis torqueri posse: quia Apparitores Pręториani Horreorū custodiā sibi vendicare non poterant, *t* sed dominus, aut locator Horrei custodes apponere tenebatur, *u* qui curabant, ne res inclusę auferrentur, aut corrumperentur. eius enim periculo inferrebantur; *x* pro effractis tamē Horreis dominus Horreorū non tenebatur, sed tm̄ de dāno, aut furto, quod illis illęsis eueniebat. *y* Horrei frumentarij ex tabulis ligneis facti, & mobilis meminit Scęuola in l. Titius.

a De regionib. vrbis.

b L. si in aliquam. in prin. ff. de offic. Proconf. l. nemo iudicum. § vlt. C. de oper. publ.

c L. 1. C. de pistorib. lib. 11.

d L. nulli. C. de offic. Rect. prouinc.

e In Alexandro.

f L. lex quæ tutores. in princ. C. de administr. tutor.

g L. Celsus. i prin. ff. ad exhibend. l. clauibus. ff. de cōtrah. emp. l. 3. ff. in quib. caus. pigno. vel hypoth. tacit. contrah. § item si quis l. iii. de rer. diuis.

h L. quæsitum. §. idem respondit in structis horreis legatis. ff. de fund. instr.

i L. 1. §. vlt. ff. de pen. legat.

k In Metamorph.

l L. cum in plu. c. §. locator. ff. locati.

m L. vlt. ff. de iur. iurand.

n L. si quis ex argentarijs in prin. ff de edendo.

o L. quæsitum. §. idem respondit instructis. de fund. instru.

p Lib. 1. Georg.

q L. dominus Horreorum. locati.

r dict. l. dominus Horreorum in principio. l. cum domini. ff. locati.

s d. l. 3. § effracturæ. ff. de off. præf. Vig.

t L. 2. C. de apparitor. præf. Præt. lib. 12.

u L. 4. C. locati.

x d. l. cum in plures. §. locator. ff. locati.

y L. 1. C. eo. tit.

tius.de acq.rer.domi. Hæc & Granaria vocabantur, *Granaria, inquit Iabolenus,* a *quæ ex tabulis fieri solent, ita ædium sunt, si & stipites eorum in terram defossi sunt, quod si supra terram sunt, rutis, & cæsis cedunt.* Horreis quandoque coniunctæ erant Insulæ. b Dicta vero sunt Horrea, quod in illis ὡραῖα, id est fructus conderentur. A

De Balneis, & Nymphæis. Cap. LII.

PRimus Balnea aquæ calidæ in vrbe Mecœnas parauit, vt auctor est Dion; c Hæc postea adeo excreuerunt, vt Romæ essent 856. quorum quædam erant priuata, quædam publica, in quibus gratuito quisque lauabatur, nec id facere quis sine iniuria prohiberi poterat. d XIII. a Victore nominantur, etsi per errorem scriptū sit XVI. Omnia ferè a Principibus, & potentibus magnificè ædificata, quæ Thermæ vocabantur, videlicet, Traiani, Titi Cæsarum, Agrippæ, Syriacæ, Commodianæ, Seuerianæ, Antoninianæ, Alexandrinæ, Diocletianæ, Decianæ, Constantinianæ, Septimianæ, Olympiadis, Philippianæ. Pauciores in descriptione vrbis ante Notitiam dignitatum recensentur. Plinius auctor est, e M. Agrippam gratuita præbuisse Balnea CLXX. *quæ nunc, inquit, Romæ ad infinitum auxere numerum Alexander, inquit Lampridius,* f *Balnea omnibus Regionibus addidit, quæ fortè non habebant: nam hodie quoque multa dicuntur Alexandri.* B

His certi assignati erant reditus ad luminaria, & ligna accendendis Balneis necessaria, tectaque reparanda, g qui si defuissent, tertia pars redituum ciuitatis mœnibus, & Thermis restaurandis deputabatur; h Aqua etiam a Principe ad eorum vsum concedebatur, i quæ per plumbeas fistulas deriuabatur. Ante Alexandrum Imperatorem Thermę post auroram tantum aperiebantur, & ante Solis occasum claudebantur; ipse vero oleum earum luminibus assignauit, vt nocte etiam paterent, & syluas ad Thermas publicas deputauit; Nemus Thermis suis de priuatis ędibus, quas emerat, dirutis ędificijs, fecit, aqua inducta, quę Alexandrina est dicta. k C

Alię erant Balneę priuatorum, l quibus domini in suis ędibus vtebantur, vel Balneariam exercentibus locabant. *Balneas, inquit Papinianus,* m *legata domus portionem esse constat; quod si eas publicè præbuit, ita domus esse portionem, Balneas, si per domum intrinsecus adirentur, & in vsu patrisfamiliæ, & vxoris nonnunquam fuerunt, & mercedes eius inter cæteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur.* Idem constat ex l. qui balneum. ff. qui potio. in pignor. habean. Qui vero in Balneo lauabantur, Balneariam exercentibus mercedem vnius quadrantis soluebant. D. Ambrosius, *Quadrantem, inquit,* n *In Balneis dari solere reminiscimur, cuius oblatione illic vnusquisque lauandi accipit facultatem.* Iuuenalis, o

Cedere Syluano porcum, quadrante lauari. D

Horatius, p

Dum tu quadrante lauatum
Rex ibis.

Vnde Seneca Balneum rem quadrantariam vocat: q & Cicero mulierem quadrantariā dixit. r Postea Antoninus Pius Balnea gratuita exhibuit, vt Capitolinus scribit. s Aliquando Aediles ea conducebant, vt anno sui magistratus in illis municipes gratis lauarentur, *Aedilis, inquit Alphenus,* t *in municipio Balneas conduxerat, vt eo anno municipes gratis lauarentur.* Alij sui Balnei vsum ciuibus testamento relinquebant, vt quidam Tiburtibus in decem anni menses vsum Balnei gratis legauit. u Frequens enim erat Antiquis Balneorum vsus ad abluendas sordes, quas nudis pedibus, & frequenter incedentes ex puluere, aut cęno contraxerant. Seneca scribit, x Veteres quotidie brachia, & crura abluisse: nundinis verò se totos lauisse, quare in quocunque Oppido, & quandoque Vico Balnea ędificabantur, quę Procopius Insigne Vrbis appellat. y Antiquorum frequentiam Balneorū hodie quoque plura loca indicant, quę Balnei, aut Balneoli olim ibi ędificati nomen retinent. Balnearij vero vocātur, qui hāc artē exercent. z Itē serui, qui ingredientes lauabāt, *Legato, inquit Paulus* a *instrumento Balneario continetur & Balneator.* Hinc & fures Balnearij, qui in Balneo furantur; b Aqua in Balnea deriuabatur ex castello, qđ erat receptaculū aquarū in vrbē venientiū, c quod & Vitruuius tradit. d Frontinus caducā tm̄, quę ex emissarijs castelli in terrā decidebat, in Balnea duci potuisse scribit, e & pro ea vectigal solutū fuisse; & hęc est pensio, quam a fornacarijs solui fisco dicit l. cum quidam. §. fiscus. ff. de vsur. E

For-

a L. granaria. ff. de actio. empt.
b L. quidam Iberius. ff. de seruit. vrb. præd.
c Lib. 55.
d L. 2. §. si quis in mari. ff. ne quid in loco pub.
e Lib. 36. c. 15. Idē Dion tradit. lib. 49.
f In Alexandro Seuero.
g L. quia plurimę. C. de oper. pub.
h L. ne splendidiss. simę. C. eo. tit.
i L. si quis per diuinam, & l. seq. & l. pen. C. de aquæduct. lib. 11.
k Lampr. in Alexandro.
l L. lex. quæ tutores in princ. C. de administr. tutor.
m L. prædijs. §. balneas. ff. de leg. 3.
n In c. 12. D. Lucæ. in fin. lib. 7.
o Saty. 6.
p Lib. 1. Ser. Sat. 3.
q Lib. epist. 13. epistol. 1. seu 86.
r Pro Cœlio.
s In Antonino Pio.
t L. qui insulam. §. 1. ff. locati.
u L. patronus. §. pen. de legat. 3.
x Vbi supra.
y Lib. 3. de ædificijs Iustiniani.
z L. 1. C. de monopol.
a L. tabernæ. § vltim. de instrum. leg.
b L. 1. ff. de furib. Balnearijs.
c L. fistulam. in princ. ff. de seruit. vrb. prædior.
d Lib. 8. c. 7.
e Lib. de aquæduct.

A Fornacatium enim vocat fornacariam Balnei exercentem, id est fornacem Balnei curātem, qui etiam fornicator dicitur, *Legato, inquit Paulus*, a *Instrumento Balneario continetur & fornicator*. Deriuata vero in Balnea aqua, fornacisque succenso igne, calefiebat, tū per fistulas in concamerata loca emittebatur, vbi quisque ad suum salientem lauabatur, qui plures fiebant, *Quidam, inquit Labeo*, b *in municipio Balneum præstandum annuis viginti nummis conduxerat, & ad refectionem fornacis, fistularum, similiumque rerum, centum nummi vt sibi præstarentur, conuenerat; conductor petere pecuniam poterit, si satis dederit se in earum rerum refectionem numos centum impensurum*. Aqua etiam è cœlo excipiebatur ad vsum Balnei, c quare cum multis ad tot succendendas Balneorum fornaces lignis opus esset, Luci, & Syluæ prope vrbis mœnia conserebantur, *Seius, inquit Alfenus*. d *Syluam seuit, in qua Labra, & aneas cucumellas posuit*. Sunt hæc vasa, in quibus aqua ad lauandos homines calefiebat,

B vt infra dicetur, e de quibus intelligit l. 1. §. Diuus. ff. ad l. Corn. de sicar. Quare multis syluis opus erat non tantum propter Balnea, ædes, & naues, sed & ob arma fabricanda: nā Collegio Fabrorum syluas ad vsum armorum fabricandorum legatas fuisse narrat l. Lucius Titius. §. penult. de leg. 3. Itaque magnus eorum erat numerus, qui nemora cædebant, carbonesque torrebant Dendrophori in vetustis marmoribus, & Codice Theodosiano vocari, f quibus & grauiorum munerum immunitas concedebatur, g propriumq; Collegium habebant, Constantinus ad Euagrium. *Quibuscunque, inquit*, h *in oppidis Dendrophori fuerint, Centonariorum, atque fabrorum Collegio adnectantur*. In Balneum non modo priuati homines, sed & Prætores, Præsides, & Proconsules commeabant. i Zeuxippi Balneum Constantinopoli vt magnificum Socrates, k & Sozamenus l celebrant, & l. quia plurimæ. C. de oper. pub. Qui supra Balneum ædificabant, ad curanda incendia opus concameratum facere tenebantur. m Balnei hora hyeme erat nona, æstate octaua, quæ a ser-

C uis nunciabatur; Plinius, *Vbi hora, inquit*, n *Balnei nunciata est; est autem hyeme nona, æstate octaua; in Sole si caret vento ambulat nudus*.

Erant & Nymphæa xv. Romæ, vt descriptio vrbis Romanæ ante Notitiam Dignitatū significat. P. Victor scribit xii. o Hæc ampla erant ædificia, in quibus nuptias celebrabāt qui ædes ad hoc idoneas non habebant, vt ait Zonaras. p Ex fonte vero, qui erat in Foro, aquam in hæc deriuatam fuisse Suidas narrat, q quæ Νυμφαῖα λουτρὰ appellantur. Eorū meminit l. si quis. 5. C. de aquæduct. lib. 11. quę fortè pro mulierum lauacro intelligit Nymphæum; Aliqui enim, inquit Cœlius Rhodiginus, r hæc lauandis mulieribus destinata loca fuisse putauerunt. Iosephus vero Nymphæa Lacus interpretatur, loquēs enim de Herode maiore, *Apud Ascalonem, inquit*, s *Nymphæa, siue Lacus ornatissimos, & Balnea constituit*. Nymphæum vnum, M. Antoninus, aliud Alexander Romæ condidit. Ammianus Mar-

D cellinus. *Ad Septizonium, inquit, celebrem locum operis ambitiosi Nymphaum Marcus condidit Imperator*. P. Victor in Regione vrbis quinta Nymphæum statuit t Alexandri. Iulius Capitolinus Gordianum iuniorem quædam Nymphæa, & Balnea Romę condidisse scribit, u quæ fortè sunt tria à Victore in xiii. Regione vrbis posita. De Nymphæo hæc apud Smetium legitur inscriptio.

FLAVIVS PHILIPPVS VIR CLARISSIMVS PRAEFECTVS VRBI NYMFEVM SORDIVM SQVALORE FOEDATVM, ET MARMORVM NVDITATE DEFORME AD CVLTVM PRISTINVM REVOCAVIT.

Hic est Philippus, ad quem est Honorij l. 14. C. de Iudęis. & l. 6. C. de Sac. Sanc. eccl.

a L. continetur. de instr. leg.
b l. insulam. §. vlt. ff locati.
c L. fistulam. in princ. ff. de seruit. vrb. præd.
d L. si quando. §. 1. ff. si seruit. vend.
e Cap. 62.
f De Centonarijs, & Dendrophoris.
g L. vlt. ff de iur. immunit.
h L. 1. Cod. Th. de Centon. & Dendroph.
i L. si rei vero. In... de libert.
k Lib. 5. c. 9. Hist. eccl. tripart.
l Lib. 2. c. 12. Hist. eccles. ...
m L. 1. C. de ædific. priuat.
n Epist. lib. 3. ad Calustiu. epist. 1.
o De regionibus vrb. Romæ.
p ... tom. 3. in L. one Magno.
q ... verb. Νυμφαῖα λουτρά.
r Lect. antiq. lib. 18. c. 7.
s Lib. 1. de bello Iud. c. 16.
t Vbi supra.
u In Gordiano Seniore.

E *De Porticibus*. *Cap. LIII*.

AEdificabant & Porticus deambulandi, & amœnitatis gratia, quas sine ædibus fuisse dicit Vlpianus. *Hoc, inquit*, x *Senatusconsultum non tantum ad ades, sed & ad Balnea, vel aliud quod ædificium, vel Porticus sine ædibus extenditur*; ita legitur in Pandectis Florentinis; Alij Codices habent, in ædibus, & tunc intelligeret peristylia, quæ areas ædium circumdant, aut Porticus deambulatorias in superiori domus parte factas; *Vt in parietem, inquit Vlpianus*, y *tigna immittere licet, supraq; ea tigna Porticum ambulatoriam facere, superq; eum parietē columnas structiles imponere, qua tectum Porticus ambulatoria sustineant*. Hæ Porticus imaginibus argenteis, & marmoreis exornari consueuerant; nam Marcellus ait, z *Haredem meum volo, vt in patria mea faciat Porticum publicam*. in qua

x L. cætera. §. hæc Senatusconsultu. de leg. 1.
y L. sicut §. 1. si ser. uit. vindic.
z L. Seia altis Lucio. §. 1. de aur. & arg. leg.

poni volo imagines argenteas, item marmoreas. Huiusmodi Athenis Porticus fuit, vt auctor est Plinius, *a* cuius partem Mycon mercede, reliquam gratuito Polygnotus pinxit, quæ ob id Varia dicta est, *b* in qua docuit Zeno, qui ob id Stoicus est appellatus. Hæ Porticus amœnitatis causa fiebant: nam Tacitus loquens de incendio vrbis a Nerone excitato, *Porticus, inquit, c amœnitati dicata procidere.* Viæ vero, & Vici Romæ Porticibus carebant, quibus solum Forum quadratum vndique cingebatur, quemadmodum Vitruuius describit. *d* Ita Tarquinius Priscus rex extruxit; Liuius de eo loquens, *Ab eodem rege, inquit, e circa Forum priuatis ædificanda diuisa sunt loca, Porticus, Tabernaque facta.* Vnde post columnas in Foro debitores se abscondere solebant, ne a creditoribus in ius ducerentur. *f* In illis Tabernis Argentaria exercebatur, Vitruuius loquens de Foro ait, *g Circaque in Porticibus argentaria Taberna, mænianaque superioribus coaxationibus collocentur.* Hæc ille; & ideo cum ob æs alienum in publico esse non audebant Argentarij, Foro cedere dicebantur, *Quoties, inquit Vlpianus, h Foro cedunt numularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum.* Eosdem puto fuisse debitores, quos Foro cessisse Iulianus scribit. *i* Cæterum quod ad Porticus attinet, hæ in vrbe ante ædificia non muniebant, vt hodie Bononiæ, & Patauij visuntur, etsi ædium ostia vestibulum Porticus instar a lateribus clausum vestiebat. Nero formam ædificiorum nouam excogitauit, vt ante Insulas, & Domos Porticus essent, de quarum solarijs incendia arcerentur, easque sumptu suo extruxit. *k* Cæterum publicè magnificas Porticus nullis ædibus adhærentes ad Solem, pluuiasque arcendas, aut ad deambulandum animi gratia faciebant. *l* Lex Græca Zenonis ad Adamantium P.V. meminit Constantinopolitanæ Porticus, *m* quæ a Milliario (erat hæc Columna aurata in medio vrbis posita) vsque ad Capitolium ad dextram euntibus quatuor ordinibus columnarum fulta excurrebat. De alia simili Romæ ita Tacitus, *Erant, inquit, n antiquitus Porticus in latere cliui dextræ subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis, tegulisq; Vitellianos deturbant.* Gordianus quoque iunior speciosam, & spaciosam Porticum in campo Martio erexit, Capitolinus, *Instituit, inquit, o Porticum in campo Martio sub Colle pedum mille, ita vt ab altera parte, quamille pedum Porticus fieret, atque inter eas pariter esset spacium pedum quingentorum, cuius spacij hinc, atque inde essent viridaria Lauro, myrto, & buxo frequentata. Medium vero lithostrotum breuibus columnis altrinsecus positis, & sigillis per pedes mille, quod esset deambulatorium, ita vt in capite Basilica esset pedum quingentorum.* Locus est deprauatus, sed arbitror significari Porticum a Gordiano factam longitudinis mille pedum, & latitudinis quingentorum cum viridarijs ab alterutra parte dispositis. In medio vero ad deambulandum spacio hinc inde breues columnas ad ornatum positas, quæ singulæ parua signa sustinebant.

Erat & alia Porticus in Hortis Sallustianis, quam Aurelianus exornauit, Vopiscus, *Miliarensem, inquit, p Porticum in Hortis Sallustianis ornauit, in qua quotidie & equos, & se fatigabat, quamuis esset non bona valetudinis.* Liuiæ quoque nomine in tertia vrbis Regione Augustus, vt Tranquillus tradit, *q* Porticum fecit, quæ subdiuales ambulationes habebat intectas; Plinius, *Vna vitis, inquit, r Romæ in Liuia Porticibus subdiuales deambulationes vmbrosis operculis opacat, eademque duodenis musti amphoris fœcunda.* Hanc Porticum Strabo deambulationem appellat. *s* Idem auctor est *t* Cumanos Aeoles, vt Porticum extruerent, pecuniam mutuatos fuisse, quam cum statuta die non restituissent, a creditoribus sub ea deambulare prohibitos fuisse, pluuiæ tamen tempore eam subire edicto permissos: vnde in prouerbium abijt, Cumanos nescire, veniente pluuia, Porticu vti, nisi a Præcone admonerentur. M. Agrippa & ipse quadringentas ex marmore columnas, & alia opera anni spacio posuit, vt auctor est Plinius. *u*

Constantinopoli Zeuxippi Porticus adiacentia habebant ædificia cum officinis, ex quibus quotannis non mediocres reditus percipiebantur. *x* Hæ Porticus habebant & Balneum, vt ait Simeon Metaphrastes. *y*

Erat Constantinopoli & alia Porticus Regia nuncupata, in qua Pedanei iudices causas audiebant, vt in Nouell. 62. §. Καθεδοῦνται δὲ οἱ δικασταί, seu §. sedebunt autem iudices. in auth. de Iudicib. Qui vertit in Latinum, pro Porticu rectè dixit Basilicam, quæ columnis sustentabatur, vt supra diximus. Porticus magnas vsque ad Forum Constantini, Iustiniano imperante, conflagrasse ob seditionem a populo motam Procopius memorat. *z*

a Lib. 35. c. 9.
b Suidas in verb. στοά. & in verb. πολύγνωτος.
c Ann. lib. 15.
d Lib. 5. c. 1.
e Lib. 1. Decad. 1.
f L. Fulcinius. §. illud. 16. ex quib. caus. in poss. eat.
g Vbi supra.
h L. si hominem. 7. §. pen. depositi.
i L. vlt. in prin. de curat. bon. dand.
k Tranq. in Nerone c. 16.
l L. si quando. C. de operib. public. m. d. l. pen. §. præterea. C. de ædific. priu.
n Lib. 19. Annal. seu Histo. lib. 3.
o In Gordiano iuniore.
p In Aureliano.
q In Augusto ca. 29.
r Lib. 14. c. 1.
s lib. 5. Geograph.
t Lib. 13. Geograph.
u Lib. 36. c. 15.
x L. quia plurime. C. de oper. pub.
y In Paulo Archiepiscopo.
z Lib. 1. de bello Persico.

A *De Campo Martio, & hortis Salluſtianis, & fundo Albano.* *Cap. LIIII.*

CAmpi Martij frequens in iure eſt mentio; *a* Is fuerat Tarquiniorum ager in monte Cœlio, Cœlimontanus dictus in ſecunda vrbis Regione, antea Marti a Romulo dicatus, in quo Equiria, id eſt curſum equorum in Martis honorem inſtituerat, vt ait Feſtus; *b* inde Campus Martius eſt dictus, quem ſibi Tarquinius vſurpauit. Dionyſius, *Bona, inquit* *c* *tyrannorum populo diripienda dederunt; agrum, quem illi priuatim poſſederant, inopibus ex plebe diuiſerunt, vno tantum Campo excepto, qui iam ante Marti ſacer fuerat. Pratum equis, & iuuentuti in armis exercendæ accommodum, id Tarquinius, contempta religione, ſuis oppleuerat ſegetibus ſicut apparet ex decreto Conſulum de eius frugibus. cum enim omnia tyrrannorum bona ferenda dimiſiſſent populo, quicquid frumenti erat in eius campi a-* B *reis, vel in ſtipula, uel tritum, iam non permiſerunt auehi, uet ante religione, iuſſerunt que totum effundi in Tyberim; & nunc quoque manet eius facti monumentum, magna inſula ſacra Aeſculapio cincta flumine concreta ut fertur, a frumenti aceruis putreſcentibus, & paulatim alijs inuectis facta auctior.* Hæc ille. Eadem & Liuius. *d* Ibi iuuentus in armis exercebatur, quod & Virgilius ſignificat. *e*

> *Ante vrbem pueri, & primæuo flore iuuentus*
> *Exercentur equis, domitantque in puluere currus.*
> *Aut acreis tendunt arcus, aut lenta lacertis*
> *Spicula contorquent, curſuque, ictuque laceſſunt.*

a apud Iulianum §. vlt. ff. de leg. 1. §. 4. Inſt. eod.
b In uer. Equiria.
c li. 5. antiq. Rom.
d lib. 2. Decad. 1.
e lib. 7. Aeneid.

Hunc locum M. Lepidus poſtea Porticibus circundedit, & tabulis, intra quæ populus ſuffragia ferret, circumſepſit, & Septa nominauit. Mox Agrippa eius ſolum lapideis tabulis C ſtrauit; ac Porticus depinxit, & conſecrauit. Auguſtus ex ſeptis ligneis ſtadium ad certamina Gymnica fabricauit. *f* Seruius ſuper illo carmine Virgilij, *g*

> *Quamuis multa meis exiret victima ſeptis.*

Septa, inquit, ſunt loca in Campo Martio incluſa tabulatis, in quibus populus Romanus ſuffragia fert; Quibus poſtea populo a Tiberio ademptis templa Porticibus ſunt adiecta, & Campus ad oblectandum eſt relictus; Plutarchus, *Nunc, inquit,* *h* *inſula ſacra intra urbem eſt, templaque Deorum in ea, & Porticus ſunt.* Hic locus poſtea Septa eſt appellatus, de quo intelligit Spartianus, *Romæ, inquit,* *i* *inſtaurauit Pantheum, Septa, Baſilicam Neptuni.* De his Tranquillus, k Martialis, *l* & alij Athenis itidem vicus erat Areopagus a templo Martis ibi ſito, quaſi Martis Pagus appellatus, vbi capitis iudicium ptimo actum eſſe Plinius ſcribit, *m* quod etiam ſemper, dum ea ſtetit Reſpublica, Areopagitæ exercuerũt.

f Dion. lib. 53.
g Ecgl. 1.
h In Publicola.
i In Adriano.
K In Auguſto. c. 43.
l Epigram. lib. 9. epiſt. 60.
m lib. 7. c. 56.

D Horti Salluſtiani, quorum meminit l. idem Iulianus. §. pen. ff. de leg. 1. a C. Criſpo Salluſtio Hiſtoriarum ſcriptore luculento exculti, ad amænitatemque exornati fuiſſe dicuntur. Is cum vniuerſum fere patrimonium profudiſſet, ac paternam domum vendidiſſet, ut ab adulterij, quo accuſatus fuerat, crimine ſe redimeret, a C. Iulio Cæſare Numidiæ eſt præfectus, qua expilata, ditiſſimus factus Hortos ſub Quirinali extra Pomærium ad Collinam portam prope malum Punicum, & Tiburti villam emit, atque adeo exornauit, vt in delitijs haberentur. Demum a Nerone, atque aliis Principibus ob eorum amœnitatem ſunt poſſeſſi. Tacitus loquens de Nerone, *Regredienti, inquit,* *n* *per Flaminiam compoſitas inſidias fato euitauit, quoniam diuerſo itinere Salluſtianos in hortos remeauerit, auctoremque eius doli Syllam ementitur.* Dion, *o* & Plinius *p* ſcribit in Salluſtianorum hortorum conditorio ſub Auguſto Puſionis, & Secundillæ immania cadauera decem pedum, & triũ E vnciarum pro miraculo condita fuiſſe. Vopiſcus, *Diſplicebat, inquit,* *q* *ei, cum eſſet Romæ habitare in Palatio, & magis placebat in hortis Salluſtianis, ac Domitiæ uiuere.* Fuerat hæc, Neronis amica, inquit Tacitus, *r* Domitia Lepida dicta, quam Neronis filiam uocat l. 3. §. Neratius de cond. ob cauſ. illius, ſcilicet, qui Neronis principis auus fuit. Ibi ſepultum fuiſſe Adrianum, Capitolinus ſcribit. *s*

In Albano quoque prædia Principes habuerunt, *t* ex quibus reditus ad alendam familiam percipiebant, cum plurimam in eo ad eum vſum, & venandi feras alerent: Tranquillus, *Centenas, inquit,* *u* *varij generis feras ſæpè in Albano ſeceſſu conficientem ſpectauere plerique.* Martialis Quinquatria ibi a Domitiano ſingulis annis celebrata fuiſſe ſcribit, *x* & Plinius Domitianum, in villam Albanã Pontifices conuocaſſe dicit, *y* vt Corneliam Veſta-

n lib. 13. Anna.
o lib. 43.
p lib. 7. c. 16.
q In Aureliano.
r Vbi ſupra.
s In Antonino Pio.
t d. l. idem Iulianus. §. vlt.
u In Domitiano. cap 19.
x Epigr. lib. 4. epigram. 1.
y Epiſt. lib. 4 epi. 11. ad Minucianum.

Vestalium Maximam in cesti damnaret. Tenuit Domitianus & Mecœnatis, & Lamiæ hortos, in quibus se Iudæorum Aegyptiorum causam agentem auditum fuisse Philon, refert. Hos Aelij Lamiæ senatoris fuisse credo, cuius vxorem Domitiã Longinam abductã matrimonio sibi Domitianus coniunxerat, a denique ipsum hoc facto dolentẽ occidit. A

a Tranq. in Domitiano.c. 1.

De Gestatione & deambulatione. Cap. LV.

VLpianus, *Si forte, inquit, b voluptarium fuit prædium, uiridaria, vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas, & amœnas habens, non debebit fructuarius deijcere, vt hortos olitorios faciat, vel quid aliud, quod ad reditum pertineat.* Accursius alibi c interpretatur gestationem pro deambulatione. Budæus recte putat, d gestationem locum esse, in quo sella gestabantur, vel equo vecti exercebantur. in hoc . n. gestatio differt ab ambulatione, quod in hac pedites, in illa equo, aut curru vecti sese exercebant: Erant enim opacæ, arboribusq; inflexis in uiridarijs ad oblectandum, & corpus exercendum, viæ; inde autem dicta est gestatio, quod equis, aut etiam sellis gestarentur, qui se exercebant. Paulus, *Si arbores, inquit, e non fructuosæ cædantur, domino, non fructuario competit actio, cuius non interest, nisi amœnitas ex huiusmodi arboribus præstetur: nam tunc propter voluptatem, & gestationem fructuarij interest ne ea voluptate, ac corporis salubritate priuetur.* Corporis salubritatem uocat, quæ prouenit ab exercitatione. Idẽ Plinius; f *Quid agit Comum tua, meaque delitia, quid Euripus? quid illa mollis, & tamen solida gestatio?* Idẽ, *Gestationem, inquit, g videt, qua hortus includitur, gestatio buxo, aut rore marino, vbi deficit buxus, ambitur*; Et infra, *Post meridiem gestationem, hortique proximam partem umbra sua temperat.* Idem, *Acanthum, ait, h ambit ambulatio pressis, varieque tonsis uiridibus inclusa. Ab his gestatio in modum Circi, quæ buxum multiformem, humilesque, & retentas manu arbusculas circuit.* Idem Plinius, *Hic recta gestatio, inquit, i longo milite super littus extenditur, illic spatiosissimus Xystus leuiter inflectitur.* Idem, *Interdum, inquit, k conscendo equum, & patremfam. hactenus ago, quod aliquam partem prædiorum, sed pro gestatione percurro*, id est loco equestris vectationis pedes percurro. Itaque ab ambulatione, seu deambulatione differt gestatio, quòd hæc a peditibus, gestatio ab equitibus, aut alio modo uectis agebatur. Hinc gestare est se equo, aut curru vectum exercere: *In transitu, inquit Gaius, l serui manumitti solent, cum aut lauandi, aut gestandi, aut ludorum gratia prodierit Prætor, aut Proconsul, legatusue Cæsaris*, Sed id clarius apparet ex Tranquillo, qui *Ad Neronis, ait, m medium principatum in secessu plurimum vixit, ne ad gestandum quidem iter ingressus, quam ut secum vehiculo proximo decies sestertium in auro offerret.* Hoc verbum, ad gestandũ, aliud significare non potest, quam ad animum oblectandum, aut corpus exercendum, quo etiam tempore mille aureos secum ferebat ad opem repentinæ fugæ, si opus fuisset. Hinc Gestatoria sella, quæ ad hunc vsum parabatur. Idem Tranquillus, *Interdiu quoque, inquit, n clã Gestatoria sella delatus in theatrum.* In eodem sensu accipit Vlpianus, *Præter habitationem, inquit, o quam habet, cui vsus datus est, deambulandi quoque, & gestandi ius habebit.* Ita etiã intelligitur §. furtum. inst. de oblig. quæ ex delic. nascunt. *Si quis equum gestandi causa commodatum sibi longius aliquo duxerit, furtum committit.* Paulinus loquens de duobus cubicularijs Gratiani Imp. *Conscendentes, inquit, p in equos quasi gratia gestandi ciuitatẽ ingressi sunt, & subito præcipitati miseras animas emiserunt.* Apud Sanctium de gestatione Romæ hæc extat inscriptio.

b l. æquissimum. alias l. si cuius, §. fructuarius. ff de vsufr.
c l. competit. § 1. fin ver. gestationẽ, quod ui, aut clã.
d Ad l. qui sella de serui. rust. præd.
e d. l. competit. §. 1. Quod ui, aut clãm.
f libro 1. episto. epist. 3. ad Caninium Rufum.
g Epist. libr 2 epist. 17. ad Gallũ.
h Epistol. lib 5. epist. 6. ad Apollinarem.
i Epist. li. 8. epist. 4. ad Romanum.
k Epist. li. 8. epist. 22. ad Falconem.
l Lucuest. 7. ff. de manu. vind.
m In Galba. c. 8
n In Neron. c. 26.
o l. plenum. §. 1. de vsu, & habitat.
p In vita S. Ambrosij.

GESTATIO CIRCINI EXTERIOR A DIETA APOLLINIS AD DIETAM EANDEM IN CIRCVITV P. DCCLXXVII. EFFICIT VIII. M. P. II. ET P. CXV. E. XLVII. M. P. XII. ET P. XVIIII. GESTATIO INTERIOR A DIETA EAND. IN CIRCVIT. P. ⊖. EFF. V. P. LX. M. P. XIII. E

Alia inscriptio est apud Lipsium ad vrbem vinea Sangaletti.

IN HOC POMARIO GESTATIONIS PER CIRCVITVM QVINQVIENS EFFICII PASSVS MILLE.

Longus circuitus indicat equi, aut currus exercitium, & nomen Gestationis, quod gestati exercerentur.

De

A *De Diatis, atrio, & sphæristerio ædium. Cap. LVI.*

Diæta locus erat in ædibus ad vnius vsum, & habitationem destinatus, in quo alij etiam ex eadem domo non versabantur, *Fortunio, inquit Scæuola; a liberto meo ex domo mea, quam libertis dedi, Diætam, in qua habitabam, item cellarium iunctum eidem Diætæ concedi nolo*. Hic Diætam pro loco ædium testator accipit, in quo degere consueuerat: Et hospitium in illis fuisse indicat l. Lucius. ff. de donat. *Hospitio illo quandiu nolueris, vtaris in superioribus Diætis omnibus gratuito*. Idem significat l. codicillis. in princ. ff. de vsufr. leg. *Libertis meis habitationem in domo, quandiu viuent; Pactiæ, & Trophimæ Diætas omnes, quibus uti consueuit, habitet*. Et l. pen. ff. de donat. int. uir. & vxo. *Virgini, ait, in hortos deducta, cum in separata Diæta a viro esset, die nuptiarum priusquam ad eum transi*
B *ret, obtulit decem aureos dono*. Hi ante nuptias dati videntur loco, in quo separatim uirgo habitauit. Ita etiam intelligitur l. si cuius. §. Sed si ædium. ff. de vsufr. *Si ædium, inquit, vsusfructus legatus sit, vsufructuarius neque Diætas transformare, vel coniungere, aut separare ei permittitur. Nam si ex vna in aliam sit aditus, eas separare non poterit*. Et l. Senatus. §. 1. ff. de leg. 1. *Si maritus, ait, Diætam in vxoris hortis, quos in dotem acceperat, fecerit, potest etiam hæc detrahere, qua vsui eius futura sunt sine mulieris tamen damno*. Et l. 1. §. hoc autem. ff. de Sen. cons. Syllan. *Sub eodem, inquit, tecto esse intelligitur intra eandem Diætam, vel cubiculum, vel eandẽ domum vel hortos*. Et l. & per iusiurandum. §. illud. ff. de acceptilat. *Si domum, inquit, stipulatus accepto ferat cæmenta, vel fenestras, vel parietem, vel Diætam, acceptilatio non ualet. hæ enim non sunt partes, quæ ab ædibus separari possunt*. Plinius, *Interdiu, inquit, b quibus horis te visere solebam, ad Diætam tuam ipsi me pedes ducunt*, id est ædificij partem, quam inhabitas. Idẽ,
C *Diæta, inquit, c quam fabricaueram, iniunctum est cubiculum noctis, & somni*. Idem, *Est in hac Diæta, ait, d dormitorium cubiculum, quod diem, clamorem, sonumque excludit*. Vsu enim dormiendi, & amplitudine tantum Diæta a cubiculo differebat, in reliquis conueniebãt; sed plerumque non adeo magnæ fiebant: nam Plinius, *Hinc turris, inquit, e erigitur, sub qua Diætæ duæ, totidem in ipsa, præterea cœnatio*; Vbi Diætæ duæ sub vna turri contentæ nõ multo cubiculis grandiores esse potuerunt, sed plerunque pro dignitate personarum magnifice extruebantur; Lampridius, *In matrem Mammeam, inquit, f vnice pius fuit, ita ut Romæ in Palatio faceret diætas nominis Mammeæ, quas imperitum vulgus hodie mammam uocat*.

b Epist. li. 7. ep. 5. ad Calphurniam vxorem.
c Epist. li. 2. epist. 17. ad Gallum.
d Epist. li. 5. epist. 26. ad Apollinarẽ.
e Epist. li. 2. epist. 17. ad Gallum.
f in Alexandro.

In his vero, vt commodius habitarent, hyemе ignem accendebant, vel hypocaustum ad eas calefaciendas adiungebant. *Lignis legatis, inquit Vlpianus, g quod comburendi causa paratum est, continetur, siue ad Balnei calefactionem, siue Diætarum, hypocaustarum*. Hinc Ve
D teres ligna in Diætis, & cubiculis ad calefaciendum accendisse deprehenditur, quod aliqui negant. Interdum etiam Balnea inter Diætas ædificabãt, *Si Balneum, inquit Vlpianus, h sit in domo vsibus dominicis solitum vacare in intima parte domus, vel inter diætas amœnas non recte facturum fructuarium, si id locare cœperit, ut publice lauetur*. Dixit inter Diætas amœnas, quia Balneum ad earum amœnitatem erat interpositum. Aliquæ etiam triclinijs adhęrebant; Sidonius Apollinaris, *Ex triclinio, inquit, fit in Diætam, siue cœnationem transitus*. Dictæ autem sunt Diætæ a διαιτᾶμαι quod est conuersor, quia in illis plurimum morari, & degere solebant; eadem deriuatione vulgus Italicum stantias appellat, a stando, quod diu in illis stetur.

g l. ligni. §. lignis ff. de leg. 3.
h d. l. si cuius. §. vlt. ff. de vsufr.

Diætarij vero sunt, qui earum purgandarum, & parandarum curam habebant, *i Sunt quidam, inquit Vlpianus, k in nauibus, qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, vt Ναυφύλα-*
E *κες, & Diætarij*, qui cubicula in nauibus curabant, quæ exemplo earum, quæ in domibus fiebant, Diętæ appellabantur. Athenæus admirandam Hieronis Syracusani nauem quatuor Diætas habuisse scribit, *l* quæ triginta virorum lectos capiebant, & aliam Diætam nauiculariorum quindecim thoros continuisse, tres præterea thalamos triclinares, in quorum vno proræ proximo culina exercebatur.

i l. quæsitum. §. idem respondit. domo. 2. ff. de fid. instr.
K l. 1. §. & sunt. ff. naut. caup. stabul.
l lib. 5. c. 8.

Erant & in ædibus Atria, quæ, inquit Festus, *m* genus sunt ædificij ante ædem continens mediam aream, in quam collecta ex omni tecto pluuia descendit; Id autem erat Porticus, in quam ex ædium aditu ibatur, & inde in aream. *Caligula progressus in atrium domus, inquit Tranquillus, n prætereuntes duos equites locupletes corripi, & confiscari iussit*, inde. n. per viam euntes conspiciebantur. Vitruuius ait, *o* Atria ianuis esse proxima, quibus Græci non

m in uer. atrium.
n In Caligula. cap. 41.
o De architectura lib. 6. c. 4.

a l. vxorem. §. 1. de leg. 3.

ci non vtebantur, ipsi Aulam appellant, & l.vlt. C. de his, quibus vt indig. Et ita uertunt interpretes Euangeliorum, vbi legitur D.Petrum foris in Atrio stetisse, & ad prunas cale- A
a Psal.115. 121. b lib.3. Aeneid. factum, græce scriptum est ἐν αὐλῇ. Eadem lectio in aliis locis Sacræ scripturæ reperitur, *a* quorum interpres semper vertit Atrium; ita etiam interpretatur Virgilius, *b*

Illos porticibus rex accipiebat in amplis
Aulai in medio libabant pocula Bacchi.

Loquitur de Troianis in Atrio cœnantibus.

c lib.2. Aen. Idem, *c*

Mediisque parant conuiuia tectis.

Et paulo post,

Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant.
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incensi. B

d Vbi supra. Dictum est Atrium, inquit Festus, *d* quia Atriæ primum in Hetruria id genus ædificii sit institutum. Meminit atrij l. si cuius. §. sed si ædium, ff. de vsufr. *Fructuarius, inquit, Atrium mutare non potest.* Habebant & Ecclesiæ Atria, *e* quemadmodum habuit templum Salomonis, & Romæ D.Petri. Hinc Atriarius, qui Atriū custodit, & purgat, *f* seu Atriensis, *g* de quo supra dixi.

e c. si quis in Atrio. c. id constitui mus. 17. q. 4.
f l.1. § caupones. ff. naut. caup. & stab.
g l. in lege Censoria. ff. de verb. sig. l. sec si q. m l. §. L. ff de vsufr.
h Epist. lib.5. ep. 6. ad Apollinare.
i In Alexandro.
K in Flauio Vespasiano. c.22.

Sphæristerium vero, cuius meminit l. si quis mihi mandauerit. ff. mand. videtur fuisse locus rotundus variis exercitationibus accommodatus, ut indicat Plinius, *Apodyterio, inquit, h suppositum est Sphæristerium, quod plura genera exercitationis pluresque circulos capit.* Hæc ille. Erat & Sphæristerium locus, in quo pilæ ludo exercitabantur. σφαῖρα enim est pila ludo; Lampridius *Post lectionem, inquit, i palæstra, aut Sphæristerio, aut cursui, aut luctationibus mollioribus operam dabat.* Tranquillus, *Valetudine inquit,* k *prosperrima vsus est, quamuis ad tuendam eam nihil amplius, quam fauces, cæteraque membra sibi ad numerū in Sphæriterio defricaret;* Vbi legitur Sphæriterio pro Sphæristerio, quam lectionem quidam emē datiorem opinantur. C

De Vehiculis quorum mentio fit in iure. *Cap. LVII.*

l l. si ex plagis. §. in Cliuo Capitolino ad l. Aquil.
m l. quæsitum. §. si aliqua. de fund. instr.
n l. neminem. C. de sac san. eccl & l.38. & 53 C. Th. de cur. pub.
o l.1.11 & 53. C. Th. eod. tit.
p d. l. si ex plagis. §. in Cliuo. ad l. Aquil.
q Lib.1. Georg.
r Lib.2. Georg.
s Orig. li.20. c.12
t l. si seruus. §. penult. ad l. Aquil
u d. l. si ex plagis. §. i Cliuo Capitolino.
x in lib.1. Georg. super illo versu. Tardaque Eleusinæ matris voluentia Plaustra.
y l.1. C. de honor. vehicul. lib.12.
z l. vnica. C. Tho de honor. vehicul.
a vbi supra.
b l. vxori. 2. ff. de aur. & arg. leg.
c l. in commodato §. duabus. ff. commod.
d d. l. vxori. &.
e l. ædiles aiunt. §. quæsitum. ff. de ad Leuict.

VEhiculorum multæ nominantur species, quas ordine recensebimus. Primo occurrit Plaustrum, quo onera, fructus, & alia vehuntur. *Duo Plaustra, inquit Alfenus, onusta Mulæ vehebant.* Et Vlpianus. *Instrumenti, inquit, m sunt cribra, & Plaustra, quibus stercus euehitur.* Iisdem arma, & aliæ ad bellum necessariæ species ad exercitum ducebantur. *n* Hæc tantum Bobus trahebantur, *o* sed & Mulis, *p* quos Veteres plerunque ad hunc usum habuisse inuenio. Inter agricolarū uehicula Virgilius Plaustra recēset, *q* D

Tardaque Eleusinæ matris uoluentia Plaustra.

Idem, *r*

Non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere Plaustra iuuencis.

Duas tantum rotas habuisse Plaustrum Isidorus scribit. *Hoc vehiculum est, inquit, s duarum rotarum, quo onera deferuntur.* Inde Plaustrarius, qui Plaustrum agit. *Si ex Plaustro, inquit Vlpianus, t lapis ceciderit, & quid ruperit, Plaustrarium, teneri placet, si male composuerit lapides.* Mensuram Plaustri esse ferunt vrnarum XII. seu librarum DLXVI. Plostrum in Pandectis Florentinis legitur, *u* quod Probus damnat, *x* *Imperiti, inquit Plostra appellant; sunt uehicula quorum rota non sunt radiata, sed tympana cohærentia axi, & iuncta cātho ferreo. Axis autem cum rota voluitur: nam rota circa eiusdem cardinem adhibentur; & id ducunt Boues.* E

Carrucha est genus vehiculi, quo Nobiles, & maiores Magistratus intra vrbem vehebātur. *y* Birota erat, *z* & altissimarum rotarum, ut ait Isidorus; *a* lecticæq; instar tegebatur, vt in ea commode dormiretur: vnde dormitoria vocatur a Scæuola. *b* Paulus lecticā velut illi similem adiunxit; *c* ait enim, eum, qui Carruchā, vel lecticam commodauit, non recte actuū de singulis partibus. Hæc Mulis trahebatur, *d* quæ Carruchariæ appellabantur: nā Vlpianus ait, *e* plerasque Mulas Carrucharias tales esse, vt transiungi non possint. Qui eas agebat, vel Carruchas locabat; & ipse Carrucharius vocabatur, vel Cisiarius, *Si*

Cisiarius

A *Cisiarius, inquit Vlpianus, a id est Carrucharius dum cæteros transire contendit, Cisium euertit, & seruum quassauit, vel occidit, puto ex locato in eum esse actionem, temperare enim debuit.* Ex his apparet Carrucham, & Cisium idem esse, aut parum inter se distasse. Diu æratæ, & eboratæ Carrucha fuerunt, postea inuentum, ut argento, ac demum auro cælarentur; Plinius, *Nos, inquit, b Carruchas ex argento calare inuenimus*, id est signis, & imaginibus argenteis exornare. Primus Alexander Imperator Senatoribus concessit, ut intra vrbem ijs argentatis vterentur; Lampridius, *Carruchas, inquit, c Romæ, & Rhedas Senatoribus omnibus, ut argentatas haberent, permisit, interesse Romanæ dignitatis putans, ut ÿs tantæ vrbis Senatores vterentur.* Postea Aurelianus eas etiam alijs permisit, Vopiscus, *Dedit inquit, d potestatem, ut argentatas priuati Carruchas haberent, cum antea ærata, aut eborata uehicula fuissent.* Magistratus quoque, qui Prouincijs præerant, argentatis utebantur; e Præ-
B fecti Prætorio, & Vrbis aurata vehebantur, vt ex Notitia Dignitatum constat, f & a quadriiugis trahebantur, alij biiugis. g

a Litem quæritur in prin ff. locati.
b lib. 33. cap. 11.
c In Alexandro.
d In Aureliano.
e Nouell. 24. & 25. de Prætore Pisidiæ, & Lycaoniæ.
f lib. 2. c. 2.
g l. 1. C. Th. de honorar. vehicul.

Cisium forte a Susijs, qui & Cisij vocantur, eius inuentoribus dictum fuit; birotum fuisse Nonius, h & Agellius affirmant.

Rheda non tantum ad vsum hominum, sed & ad gestandum, & vehenda etiam onera est inuenta; a Carrucha magnitudine differebat, quæ erat birota, hæc vero quadrirota, ut ait Isidorus. i *Rheda, inquit* k *Constantius, mille pondo tantummodo superponi bi vota ducenta permittimus.* Item, *Octo Mulæ iungantur ad Rhedam æstiuo tempore trahendam, hyemali decem; birotis trinas sufficere iudicauimus.* Loquitur autem de Rheda cursus publici, quam ita a Romanis uocatam fuisse Areta scribit; l Sed & priuatæ ad portanda onera locabantur, *Vehiculum, inquit Labeo, m conduxisti, ut onus tuum portaret, id*
C *eum pontem transiret, redemptor pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur, an etiam pro ipsa sola Rheda portorium daturus fueris, & puto, si mulio non ignorauit ea se transiturum, præstare debere.* Mulionem dominum Rhedæ appellat, quæ a Mulis trahebatur. Caius Iulius Cæsar expeditus meritoria Rheda centena passuum millia in singulos dies conficiebat, ait Tranquillus. n Rhedæ meminit, §. vlt. Instit. de rer. diuis. quam apertam supra fuisse existimo. Rheda est vehiculum equorum meritorium, quod Veteres Angarum vocabant, ut ait Areta. o Paulus eam, & sedilia supellectili adscribit. p

h De propriet. serm. inver. cissiū.
i Vbi supra.
K l. 8. C. Th. de cur. pub.
l in c. 18. Apocal. m l. cum in plures §. pe. ff. locati.
n in C. Iulio Cæsare. c. 56.
o Vbi supra.
p l. 4. de supel. leg.

Carpentum solum ad gestandos homines inuentum fuit; Dion Messalinæ vxori Claudij Augusti concessum fuisse scribit, q vt Carpento posset vehi; id & Agrippinæ datum, quo Maiores magistratus vtebantur.

q lib. 18.

Carpentum vocauit, qui Nouellam 70. in Latinum vertit in auth. ut ordin. Præfect.
D quæ in græco thronus iudicialis, siue sella appellatur.

Pausanias Rhedam a Carpento insignibus, & iumentis distare scribit, r *Rhedas enim, inquit, Muli iugales trahebant, Carpentum Equæ dessuaria*; In cæteris vult similes fuisse. Carpentorum fabricatores Carpentarij dicuntur. s

r lib. 5. seu Eliacor. prior.
s l. vlt. ff. de iur. immunit. & l. 1. C. de excusat. artif. lib. 12.

Currus erat, vt Carrucha, duas tamen rotas habens, sed supra apertus cum sella ad homines gestandos, & currendum aptus, quales in Numismatis, & Marmoribus spectamus. Virgilius, t

Et Iouis in luco Currus agitare uolantes.

Idem, u

Exercentur equis, domitantque in puluere Currus.

Idem, x

E *Absenti Aeneæ Currum geminosque iugales.*

t lib. 3. Georg.
u lib. 7. Aeneid.
x Lib. eod.

Vnde apparet, cum non ad sarcinas, aut onera, sed vehendos homines inuentum. Currus a duobus equis vecti bigæ, qui a quatuor, quadrigæ vocabantur; y Hinc Currules equi, z & Sellæ Currules, quæ Currui imponebantur; & Aediles, Magistratusque Currules sunt dicti, qui in ea sedentes vehebantur. a Posterioribus tamen temporibus P.P. & vrbi Curru quatuor adiunctis breuioribus totis vehebantur, vt Notitia Dignitatum Imperij ostendit.

Basterna est vehiculum itineris, seu genus lecticæ a duobus iumentis portatum, quasi viæ sterna, mollibus stramentis strata, ait Isidorus. b D. Hieronymus tecta vehicula, lecticas, & dormitoria interpretatur; c forte a Γερω, quod est gero, descēdit. Alio nomine Pilenta uocabantur, a quibus colore tantū differebant. Seruius super illo carmine Virgilij, d

Pilentis matres in mollibus.

y l. peculium. §. quadrigæ. ff de leg. 2.
z l. nemo. C. de spectacul. lib. 11.
a l. 1. in princ. ff. de ædil. edict. §. proponebāt. Inst. de iur. nat. gent. & ciuil. l. 2. §. ijsdem temporibus. 2. ff. de orig. iur. Cic. l. 7. in Verr. act.
b Vbi supra.
c Comment. lib. 18. in Esai. c. 66.
d lib. 8. Aeneid.

A Modiolum poculi genus esse ostendit l. Seiæ. de aur. & arg. leg. *quia, inquit, eo potamus.* Id erat vas Modij parui formam habens, vnde nomen retulit, rotundum, fundo, & ansis carens; olim vulgo in eo potabatur. Plautus, *a*

Ei promisi Modiolum uini dare.

Trullas inter Pocula posse recenseri ait Scæuola, *b* & Horatius, *c*

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus Trulla.

a In Cistellaria Act. 3. Scen. Anusfect actus.
b d. l. Seiæ.
c Serm. seu Saty. lib. 2. Saty. 3.

Sed proprie erat vas, in quod aqua ad lauandas manus infundebatur, vt vult Varro. *d* Papinianus dicit, *e* Trullam circa cœnam solitam fuisse traijci, quod tam causa potandi vini, quam aquæ ad abluendas manus infundendi gratia factum esse potest intelligi; sed ad bibendum in vsu fuisse etiam Iuuenalis significat, *f*

d De lingu. Lat. lib. 4.
e l. Tabernæ. de fund. instr.
f Satyr. 3.

B *Si Trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.*

Postquam enim quis bibisset, vt testaretur, totum se vinum exhausisse, fundum Trullæ cũ crepitu inuertebat. Græci τρυβλίον appellant. Secũdum Varronẽ dicta est Trulla, *g* quasi Trua, qua a culina in Latrina aqua truditur, & funditur. Manubrium cauum & longius eã habuisse Festus dicit, *h* quod & Cicero his verbis affirmat, *i* *Antiochus rex ex vnagẽma prægrandi excauata Trullam cum manubrio aureo habuit*. Plinius scribit, *k* T. Petroniũ Consularem virum moriturum inuidia Neronis principis, vt eius mensam exhæredaret, Trullam murrinam CCC. emptam sestertijs fregisse: Tacitus eum anulum fuisse dicit, *l* non Trullam, quam alio nomine Baccionem, seu Bacrionem appellatam fuisse, auctor est Festus: *m* Ea ex argento, atque auro fieri consueuerat. *n* Trullæ meminit l. 3. in princ. de supellect. leg. Erat & eiusdem formæ Trulla, quæ hominum excrementa excipiebat. Re-
C periebatur & alia ad parietum tectoria incrustanda, quæ ad rem nostram non facit; inde Albericus rude hoc carmen recitat. *o*

g lib. 4. de lin. lat.
h in ver. Bacrionem.
i Act. 6. lib. 5. in Verr.
K lib. 37. c. 2.
l lib. 16 annal.
m Vbi supra.
n l. et si non sũt. §. argento l. Seiæ. de aur. & arg. leg.
o d. §. argento.

Trulla facit muros, Trullã fetet, fert Trulla vinum.

Phiala quoque bibendi vsum præbere poterat; *p* et si aquæ frigidæ causa paratã fuisse Atheneus prodit, *q* & fundo caruisse, ac lebetis formam habuisse, a quo in hoc differebat, quod Lebes excoctus esset igni, non Phiala. Latinus interpres in capite 27. Exodi Lebetẽ vertit, quẽ LXX. φιάλας vocant. Vtrinque etiam ansas habebat, & circum cõcauitates quasdã, vbi digitis commode apprehendi posset; & quia fundo carebat, in imo sisti non poterat, sed in os vertebatur. Sunt tamen qui putant eam habuisse vtrinque paruum fundum, vt ab imo summo reposita firmaretur, quemadmodum Atheneus refert; *r* Homerus φιάλην ἀμφίθετον. i. ab omni parte stantem vocat, *s* quòd esset quadrata: Alij aliter interpretantur, vt
D tradit Cœlius Rhodiginus. *t* Iosephus refert fontem Iordanis ob rotunditatem, quam habet, Phialam nuncupatum: *u* Ex argilla & ipsa primo facta, postea ex argento, atq; auro, emblematisq;, & gemmis est exornata. *x* A Lycone inuenta fuisse dicitur, inquit Athenæus. *y* Iulius Pollux a Lycijs, & eam vtrinq; canales, seu fistulas in summo habuisse scribit, *z* per quas aqua effunderetur, aut vinum a bibentibus hauriretur. Isidorus ex uitro fieri solitam, & inde nomen habuisse dicit; *a* Græci enim ὕαλον vitrum uocant,

p d. l. Seiæ.
q lib. 11. c. 5. & 18.
r lib. 11. c. 18.
s Iliad. ψ.
t lib. 27. c. 27.
u lib. 3. de bello Iud. c. 18.
x l. Lignũ. §. 2. ff. ad exhib. l. et si non sunt. §. perueniamus. ff. de aur. & arg. leg.
y lib. 11. c. 22.
z lib 6. c. 16.
a lib 20. orig. c. 5.

Cymbium quoque genus est Poculi oblongum, angustum, Cymbæque simillimum, vt ait Isidorus, *b* fundo, & ansis carens, *c* Virgilius, *d*

Inferimus tepido spumantia Cymbia lacte.

Id est, inquit Seruius, Pocula in modum Cymbę, vnde nomen habent. Idem. *e*

Cymbiaque argento perfecta, atque aspera signis.

b Vbi supra.
c Athenęus li. 11. cap. 10.
d lib. 3. Aen.
e lib. 5. Aeneid.

E Horum meminit l. pediculis. §. 1. ff. de aur. & arg. leg. quæ crustis aureis alligata fuisse dicũtur. i. signis, & emblematis.

Cyathum non multũ a Cymbio distare refert Athenęus; *f* paruũ vas erat duas tantum vncias continens, quo plus ad mensuram, quam bibendum utebantur. Alij uolunt vnam vnciam continuisse; Plinius dicit drachmas decem, *g* id est vnciam, & sextã vncię partẽ.

f lib. 11. c. 10.
g lib. 21. c. 34.

Crater, de quo in l. 3. §. vlt. de sup. leg. secũdũ aliquos erat vas patens, & rotũdũ. Athenęus ait esse vas, in quo vinũ aqua miscet. *h* nã Crater dr̃ ἀπὸ τοῦ κεράσαι, quod est miscere: ex quo vr̃ uelle, Veteres, antequã biberẽt, vinũ aqua mixtũ in Cratere aliquandiu tenuisse. Crater circũ labrũ subtus habebat vtrinq; ansas, & pedẽ, vt ex Athenęo deprehendit, *i* qui Bacchi pompã describẽs, *Crater, inquit, argẽteus subsequebatur, qui sub labris & auribus, & base animalia torno laborata habebat*. & subijcit, inter uasa aurea fuisse quatuor Crateres

h li. 5. c. 3. & lib. 11. c. 8.
i lib. 5. c. 5.

Laconicos uitreis coronis, in quorum collo, & ventre sculpturæ erant præclare factæ. Vnde apparet, collum hoc vas habuisse, & in ventre tumuisse. Collum interpretor columellã A quæ est inter vẽrtem vasis, & fundum; in summo vero patens fuisse videtur: nã in illud ex fistulis, & salictibus aquam cecidisse Vlpianus significat. *a* De hoc agens Isidorus, *Cratera calix est, inquit, b duas habẽs ansas.* Hoc maximũ Poculorũ fuisse existimo. Virgilius ait, *c*

a l. quæsitum §. fistulæ. de fund. instr.
b Orig. li. 20. c. 6.
c lib. 3. Aeneid.

Tum pater Anchises magnum Cratera corona

Induit, impleuitque mero.

Auctor est Herodotus; *d* Croesum misisse Delphos Craterem argenteum capientem Amphoras LX. & Lacedæmonios alium æneum CCC. Amphorarum.

d lib. 1. seu Clio.

Peluim inter Pocula recenset l. 3. §. 1. de supell. leg. & Atheneus; *e* sed Varro, *f* & Isidorus *g* ad lauandos pedes inuentam dicit; & a lotione pedum nomen habere; fortè a Græco descendit. πελύκα enim Peluim Græci uocãt, & præcipuè ligneam, ut ait Pollux. Eius meminit l. et si non sunt. §. argento. de aur. & arg. leg. & l. 3. in princ. de supell. leg. Clemens Alexandrinus Peluim inter vasa connumerat, quæ aquam excipiunt, qua manus abluuntur. *Quid vero, inquit; h si fuerit Peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipiet?* Paulus item inter vasa Aquaria recensere videtur. *i* B

e lib. 11. c. 12.
f de ling. lat. li. 4.
g Vbi supra.
h lib. 2. Pædag. c. 3.
i d. l. 3. in prin. de supell. leg.

Vrceus vas erat, quo aqua in ahenum infundebatur, ut calefieret, ad bibendum, *k* Martialis de Vrceolis ministratoriis loquens ait, *l*

k l. cum de lanionis. §. item cacabos. de fund. inst.
l lib. 14. epigrammat. 94.

Frigida non deerit, non deerit calda petenti.

Et ob id dicitur esse vas, quod ad præparationem potus comparatur. *m* In Vrceis condi solitos fuisse fructus dicit l. quæsitum. §. conseruandi. de fund. instr. Pandam ansam habebat, & fundum; Martialis. *n*

m l. in 2. gẽro. in prin. de aur. & arg. leg.
n li. 14. epigr. 95.

Hic tibi donatur panda ruber vrceus ansa.

Isidorus formam Amphoræ vult habuisse, *o* cuius genus erat orca, vnde per diminutionem Vrceus, & Vrceolus. C

o Vbi supra.

Vrceoli quoque erant parui Vrcei, quibus nix collata, vel aqua vino in poculum infundebatur. *p* Vrceolum vulgo Itali vocant.

p d. l. in argento.

Lagena & ipsa erat vas vinarium, quo vinum deferebatur ad mensam, tantumque capiebat, quantum quis bibere cœnando consueuerat; in ventre eam tumuisse ait Iuuenalis. *q* Athenæus, *Cœnantes, inquit, r in lectulis decumbebant, ac ex domo Lagenam quisque secum ferentes ex ea bibunt.* Plinius, *Cum venabere, inquit, s licebit auctore me, ut panarium. & lagunculam, sic etiam pugillares feras.* l. cum quis decedens. §. Seiam. de legat. 3. ponit Mæuio centum quinquaginta Lagenas vini vetusti legatas fuisse. Hæ, et si in eis non biberent, inter Pocula tamen recensentur, quia ea sequuntur. λάγυνον Græci vocant. Martialis Matulam pro lagena, & Oenophoro accipit. *t*

q Satyr. 5.
r lib. 7. c. 1.
s Epist. lib. 1. ep. 6. ad Tacitum.
t Epigram. li. 10. epigr. 10.

Congiaria & inter vasa vinaria recensentur: *u* quia congius capiebat sex sextarios, & sextarius vncias XV. *x* Congius vero capit libras VII. vncias VI. D

u l. Laberiæ. de fund. instr.
x Columella lib. 5. c. 9.

Collum niuarium inter Pocula ponit d. l. in argento. in princ. de aur. & arg. leg. id est, inter vasa, quæ ad bibendum parabantur. In eius medio per linteum nix liquefacta colabatur, vt fece deposita, esset purior, & salubrior, itaque a colanda niue dictum est Collum Niuarium. Martialis. *y*

y li. 14. epigr. 92. & 93.

Setinos moneo nostra niue frange trientes;

Pauperiore mero tingere lina potes.

Attenuare niues norunt & lintea nostra,

Frigidior colo non salit vnda tuo.

Epig. seq.

Idcirco enim niuem colabant, vt frigidior esset potio, & voluptate frigoris gratior. Attem refrigerandæ aquæ prope similem tradit Athenæus, dicens, *z Illam die in aprico positam, & nocte, quod in ea crassum erat, excolatum fuisse: reliqua uero parte noctis in hydrys fictilibus sub dio in editiore parte domus expositam fuisse, & tota ea nocte duos pueros ipsa vasa exterius irrigasse, primoque diluculo fecem subtraxisse, deinde hydrias inter paleas collocasse, & postea ex ea ad bibendum hausisse nullam niuis inopiam agnoscentes.* Hæc Athenæus. Alia erant vasa Niualia nuncupata; *a* in Pandectis Florentinis mendosè legitur, Naualia, quod verbum ad rem non facit. In illis niuem condebant, ut eam cum uino miscerent, quod sæpe factitatum asserit Athenæus. *b* Plinius *Aquæ quoq. inquit, c separantur, & ipsa naturæ elemẽta ui pecuniæ discreta sũt. Hi niues, illi glaciẽ potãt, pœnasq; montiũ in uoluptatẽ* E

z lib. 3. c. 21. Dipnosoph.
a d. l. et si nõ sũt. §. argento. in prin. ff. de aur. & arg. leg.
b Vbi supra.
c lib. 19. c. 4.

gulæ

gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus excogitaturque, vt alienis mensibus nix algeat. Decoquunt A *alias, quas mox & illas hyemant.* Quid autem id sit, idem Plinius explicat, *Neronis, inquit,* a *Principis inuentum est decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris contingit sine vitijs niuis: omnem itaque decoctam vtiliorem esse conuenit. Item calefactam magis refrigerari, nobilissimo inuento.* Hoc erat aliud vas vitreum niuale, in quod aqua decocta demittebatur, ita enim salubrior, & frigidior bibebatur, aut vino miscebatur.

Repositoria erant mensæ, b in quibus vinum, aut aqua vasi inclusa reponebatur. Varro tres mensas nominat, c in quarum duabus vinum, in tertia aqua è puteo hausta reponebatur. *Primam, inquit, mensam vinariam rotundam nomi abant Cylibatum vt etiam nunc in castris. Altera vinaria mensa erat lapidea, quadrata, oblonga vna columella suffulta vocabatur Cartibulum. Hac in ædibus ad compluuium apud multos, me puero, ponebatur, & in ea, &* B *cum ea ænea vasa. Præterea erat tertium genus mensæ, & quadrata vasorum, vocaturque Vrnarium, quod Vrnas cum aqua positas ibi potissimum habebant in culina.* Hæc Varro. Sed mensæ Repositoriæ vocabantur, in quibus vasa ad ministrandum conuiuis reponebant, quas a tripodibus sustentatas fuisse Pollux scribit. d De his ita Plinius, e *Iam vero, & mensas Repositorijs imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, nec interest quam plurimum lima perdiderit,* id est, intus inter latera mensa raditur ad sustinenda obsonia. Et infra subijcit, *Repositorijs argentum addi sua memoria captum Fenestella dicit, qui obijt nouissimo Tiberij Cæsaris principatu, sed & testudinea tum in vsum venisse: Ante se autem paulo lignea rotunda, solida, nec multo maiora, quam mensas fuisse. Se quidem puero quadrata, & compacta, aut acere aperiri cedro capisse. Mox additum argentum in angulos lineasque per commissuras.* Idem, f *Testudinum putamina secare in laminas, lectosque, & Repositoria ijs vestire Carbi-* C *lius Pollio instituit.* Valorum appellatione Repositoria contineri Vlpianus scribit. g

Acetabulum est vas, in quo acetum ponebatur, h Græci ὀξύβαφον vocant. Primo ex creta fiebat breue, sed latius, & quandoque in eo bibebatur, vt ait Athenæus; i postea ex argento, & auro est factum, k vt alia vasa. Erat etiam Acetabulum mensuræ genus Heminæ quartam continens, alij dicunt XVIII, drachmas.

b d. l. etsi nõ sunt. §. argento. de aur. & arg. leg.
c Lib. 4. de ling. Lat.
d Lib. 6.
e Lib. 33. c. 11.
f Lib. 9. c. 11.
g d. l. etsi nõ sunt. § argento. in fin.
h d. l. etsi nõ sunt. § argento.
i Lib. 2. c. 30. & li. 11. c. 14
k d. l. etsi nõ sunt. §. argento.

De Vasis Escarijs. Cap. LIX.

EScaria vasa erant, in quibus escæ apponebantur; l Escalia appellat l. cum quidam. de supell. leg. Et hæc crescente luxu, argentea, aureaque sunt facta, in quibus res gestas, & facta maiorum cælare consueuerant, vt Virgilius his carmini- D bus significat, m

Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum
Per tot ducta viros, antiqua ab origine gentis.

Quæ vero nominantur in Iure Escaria vasa, sunt sequentia.

Paropsides erant vasa, in quibus embammata, & edulia apponebantur in mensa. n Apud Suidam etiam pro paropside embammate, & condimento accipiuntur. o Paropsis Latinè Catinus, aut Discus, vel patina appellatur. In Pandectis Florentinis Parapsis, & Apsis legitur, p quæ argentea, & quandoque aurea fuisse dicuntur. Plerunque etiam ex creta fingebantur, vt inquit Columella, q *Patruus meus Columella ex ea creta, qua fiunt Am-* E *phoræ, lata vasa in modum Patinarum fieri iubebat.*

Patinarum meminit l. cum de Lanionis. §. asinam. de fund. instr. *Sine Patinis, inquit, pulmentaria coqui non possunt.* Hinc probatur, Veteres in Patina etiam coxisse, & Plinius loquens de sapa ait, r *Decoquitur in Patinis cum sale, & adipe.* Lata vasa Patinas Columella vocat. s

Aquiminarium inter Escaria vasa connumerantur a Paulo. t Vas erat instar Gutturnij, quo aqua ad abluendas manus infundebatur. Paulus vocat Aquiminale, u & Vlpianus, x sed rectius dicitur a Pomponio Aquiminarium, vt apparet ex d. l. etsi non sunt. §. argento. in fin. de aur. & arg. leg. Dubitat tamen Vlpianus, an inter vasa Escaria, an Potoria sit recensendum, demum inter Escaria vult censeri: quia manus propter escas, non propter vinum lauantur; nam & antiquitus post cœnam manus lauabant, quod & Lampridius signi-

l L. Labeo. §. Seruius fatetur. de supellec. legat.
m Lib. 1. Aeneid.
n Athen. lib. 9. c. 1.
o In verb. παρόψις.
p d. l. etsi nõ sunt. §. argento. & l. pedibus. §. 1. de aur. & arg. leg.
q Lib. 12. ca. 43. de re rust.
r Lib. 23. c. 1.
s Vbi supra.
t d. l. etsi nõ sunt. § si cui. de aur. & arg. leg. l. 3 i prin. & §. 1. de supell. leg.
u d. l. 3. in princ. & §. 1. de supell. leg.
x In d. l. etsi non sunt. §. si cui.

a In Heliogabalo.

significat, cum scribir, *a* Heliogabalum iussisse Parasitos, quos ad cœnam vocauerat, manus lauare, quasi comedissent, cum ligneas epulas eis apposuisset. A

b d. L. etsi nō sunt. §. peruenianius. de aur. & arg. leg. c L. cum aurum. §. plane. eo. tit.

d Lib. 7. Aeneid.

Lances quoque Escaria vasa erant, quæ cuique conuiuæ apponebantur, nec modo & ipsa à diuitibus ex argento, atque auro fiebant, sed gemmis etiam ornabantur. *b* Quædam rotundæ, quædam quadratæ formabantur, *Si cui, inquit Vlpianus, c vascula argentea, puta, Lances quadrata sint legata, etiam plumbum, quo continentur, eum sequetur.* Plumbum intelligit, quo gemmæ, & emblemata ligabantur, & cum, inquit, certum pondus ei argenti facti legatur, vasa argentea replumbata, (id est sine plumbo) legatario assignantur. Idem probat l. si in rem. 1. ff. de rei vend. *Vtrum, ait, Lancem duntaxat qui petit, dicere debeat, an etiam quadrata, vel rotunda, vel pura, an calata sit?* Virgilius, cum Lancem orbem appellaret, de alijs subijcit, *d*

Patulis nec parcere quadris. B

e d. l. si in rem. 1. ff. de rei vend. f L. qui lancem. de aur. & arg. leg.

g Lib. 33. c. 11. h L. seruus. de condict. indeb.

i Ibidem. in ver. Magidem.

Lances quandoque cælabantur, quandoque puræ relinquebantur; *e* Magnitudine etiam differebant. Lances enim maximæ, mediæ, & minimæ nominantur. *f* A Lance Trutinæ, cuius formam referunt, Lances dictas puto, Magides antiquitus appellabantur, inquit Plinius; *g* Sed hoc nomen etiam postea est retentum, *Seruus, inquit Paulus, h insciente domino, Magidem commodauit.* Accursius pro aluco, quo fritillis luditur, est interpretatus. *i*

k L. hæres meus. §. pen. de leg. 3.

l In lib. 3. Tuscul. Quæst.

Bases inter Escariæ connumerantur. Hæc erant vasa, quæ alia in mensa sustinebant, quales Scutellas fuisse ait l. etsi non sunt. §. argento. de aur. & argen. leg. Veteres enim vasis ad alia sustinenda subijciebant, quæ Bases vocabantur, cum mensas mappis non tegerent. *Bases inquit Iabolenus, k seu fulcra, vasorum collocandorum causa parata, vasis legatis, debentur, si eiusdem generis sunt, cuius & vasa.* Sed Cicero Scutellam pro vase, in quo sorbilia aliqua condiuntur, posuit, *Dimus, inquit, l scutellam dulcicula potionis.* Itali etiam ita hodie vocant. Vas est notissimum. C

m d. l. etsi nō sūt. §. sed si cui. de auro, & arg. leg. n Ibidem, in ver. Promulsidaria.

o Lib. geni. dier. 3. c. 10.

Promulsidaria quoque Vlpianus *m* posuit pro vasis alia sustinentibus, in quibus Promulsis continebatur, quod erat genus potionis ex mulso conditæ, aut sorbitionis. Sed glossa, *n* & alij intelligunt pro vase ipso Promulsidem continente; verius tamen est, poni pro vase alij suppósito, *Si vasa, inquit Pomponius, legata sint, non solum ea contineri, quæ aliquid recipiunt causa bibendi, & edendi paratum, sed & ea, quæ aliquid sustinent, vt sunt Scutella, Promulsidaria, & Repositoria.* Verum Alexander ab Alexandro vult esse vasa, quibus mulsum continetur. *o*

De Vasis Cocinatorijs. Cap. LX. D

p L. pen. de pen. leg. q Lib. 33. c. 11.

r d. L. etsi nō sunt. alias est l. cum aurum. §. si cui. de aur. & arg. leg. s Lib. 4. de lin. Lat. t L. cum d. Lanionis. §. asinam. de fund. instr. u Athen. li. 11 c. 1. x Lib. 3. Aeneid. y d. §. asinam.

Cocinatoria vasa sunt, quæ ad coquendum parantur, mendosè Cocitatoria vocantur a Paulo *p* in Pandectis Florentinis: In alijs Codicibus legitur Concinnatoria pro Cocinatorijs. Plinius appellat coquinaria, *q* inter quæ sunt Ahenum, Cacabus, Miliarium, Sartago, & similia. *r* Varro, *Vas, inquit, s in quo cibum coquebant, ab eo Cacabum appellarunt, deducto nomine a coquendo.* Paulus ait, *t* pulmentaria in Cacabis coqui. Erant similes Aheno, nisi quod hoc æneum, Cacabus fictilis, & igni excoctus, aut Lapideus erat. *u* Existimo autem eandem Cacabi, & Lebetis formam fuisse, quam Seruius interpretatur Ollam æream super illo carmine Virgilij, *x*

Dodonæosque lebetes.

In eo differebant, quod prunis Cacabus imponebatur, Ahenum supra focum pendebat. *y* E

z d. §. asinam. & l. sed addes. §. illud. ff. locat. a L. sed ad æs. §. illud. ff locati.

Ahenum igitur est vas æneum: vnde nomen traxit. Manubrium habet, quo ab vnco ferreo retentum supra focum pendet, atque in eo aqua ad bibendum, & alium vsum calefiebat; Paulus, *Non multum, inquit, z refert inter Cacabos, & Ahenum, quod supra focum pendet, hic aqua ad potandum calefit, in illis pulmentarium coquitur.* Vlpianus, *Item Ahenum, ait, a in quo olea calida aqua lauatur, vt catera vasa Olearia, dominum conductori præstare oportet.*

b d. l. etsi nō sunt. §. si cui. de aur. & arg. leg. c Lib. 3. Onomast.

Miliarium parum ab Aheno distasse videtur. vas enim ad coquendum fuisse, dicit Vlpianus, *b* & aliquando argenteum factum, sicut & Cacabos. Iulius Pollux, *Quod Miliarium, inquit, c vocatur a Romanis, est vas ad aquam calefaciendam paratum.* In forma puto inter ea fuisse differentiam. forte enim dictum est Miliarium, quod Miliarij formam habe-

haberet; erat hæc in medio Foro, vt ait Plutarchus, *a* Columna aurata; Seneca, *Facere* A *solemus, inquit, b dracones, & Miliaria, & complures formas, in quibus are tenui fistulas strui mus*. Hic videtur Miliaria dixisse, quæ Miliarij formam habebant, quæ ab alijs vasis Cocinatorijs distabat. Palladius vas altum, & angustum fuisse scribit. *c*

Sartago etiam Cocinatorium est instrumentum, *d* Latini etenim Frixorium appellant; Est vas omnibus notissimum, a strepitu soni ita vocatum, inquit Isidorus, *e* quando in eo ardet oleum.

a In Galba.
b Lib. 3. natural. quæst.
c De re rusti. li. 5. tit. 8. De apibus.
d d. l. cum aurum. §. si cui. de aur. & arg. leg.
e Orig. lib. 20. c. 8.

De Vasis Vinarijs. Cap. LXI.

Lacus erat vas, in quod excipiebatur vinum prælis expressum: vnde Labeo ait, *f Si victori locaueris Lacum vino plenum curandum, & ille eum pertuderit, vt vinum sit* B *effusum, in factum esse agendum*. Legendum est autem Tectori, non Victori. Tector enim est, qui Lacum linit, & rimas obstruit, ne vinum effundatur. Varro, *Quæ calcata, inquit, g erunt vua, earum scopi cum folliculis subijciendi sub prælum, vt si quid reliqui habeant musti, exprimatur in eundem Lacum*. Veteres enim vuas primo calcabant, *h* deinde collecto musto, scopos, seu ramusculos cum folliculis, qui remanserant, prælo subdebant, indeque aliud mustum exprimebant, tertio scopos rursus concidebant, & prælo præmebant, postremo diluebant aqua, quam hyeme dabant operarijs. Vinum ex Lacu transfundebatur in Dolia, aut Cuppas, vbi in cellis diu conseruabatur. Hoc doliare vinum appellat l. 1. in fin. ff. de pericul. & commo. rei vend. quod in Dolijs est repositum. Lignei vero erant hi Lacus, quorum loco plerunque ipsam terram, inquit Suidas, *i* Athenienses effodiebant latius in quadrum, aut rotundum excauantes, & foueam liniebant ad vinum, & C oleum excipiendum, quam Lacum vocabant. Has cisternas vini appellat l. vulgatis. §. sed si de naui. ff. de furt.

f L. si seruus seruum §. vlt. ff. ad l. Aquil.
g Lib. 1. de re rust. c. 54.
h L. qui pendentem. ff. de action. empt.
i In ver. Λάκκος.

Dolia fictilia fiebant ex argilla, Paulus, *k Seruitus cretæ eximendæ constitui potest veluti, si figlinas, inquit, haberet, vt Dolia fiant, vel tegulæ*. Dolia plerunque in terram defodiebantur, Vlpianus, *Si dominus, inquit, l proprietatis prohibeat fructuarium vti Dolijs, putant quidem, etsi defossa sint, iure prohiberi, quod non est verum*. Idem, *Instrumenta, ait, m fundi sunt Dolia etiam si defossa non sint*. Et, *n Legato vino Legatario Dolia non debentur, maximè si depressa in cella vinaria fuerint, aut ea fuerint, quæ per magnitudinem difficile mouentur*. Scæuola, *o Collegio Fabrorum fundo cum syluis legato, respondit vasa vinaria, id est Cuppas & Dolia, quæ in cella defixa sunt, non rectè peti*.

Ideo autem defodiebantur, vt vinum æstate frigidius, incorruptiusque conseruaretur; D nec enim erant hypogæa, id est subterranea loca cellarum vinariarum, vt nunc, ita vbique in vsu tum fuisse, Plinius inquit, *p Mitiores plagæ Dolijs condunt, infodiuntque terra tota, aut ad portionem situs; item cœlum prabent, alij vero impositis tectis arcent*. Idem addit imbecilla vina, demissis in terram Dolijs, seruata fuisse, valida expositis. Dolia vtrinque ansas habebant: vnde Horatius Diota appellat, *q* quasi duas aures habentia. Varias vero in formas fingebantur, aliqua enim turgida in ventre tumebant, alia minus, aliqua in summo patula erant, alia arctiora sine tumido ventre, quæ ad vinum fiebant vtiliora. Plinius, *Ventrosa, inquit, r ac patula minus vtilia*. Columella Dolia vulgo tumentem vterum habuisse significat, *s* Vasa enim Salgamorum patenti ore, & ad imum vsque æqualia fieri iubet, nec in modum Doliorum formata, vt æqualia penora ad fundum vsque depriman tur, quod in vtero Dolij vix fieri posset propter inæqualitatem figuræ. Cum ore arctiora E essent, operculum Dolia habebant; Plinius, *Sic opercula, inquit, t Doliorum medicanda, addita mastice, ac pice intus etiam picabantur, atque marina aqua perfundebantur*. In imo, vt plurimum, in acutam cuspidem desinebant, vt melius terræ infigi, & defodi possent ad vina seruanda, qualia multa Patauij, & alibi vidi. Nec alia vasa præter hæc facile cuspidem habuisse arbitror: quia non ita defodiebantur. Dolia, etsi ad vini vsum parabantur, aliquando in his frumentum condebatur: vnde non proprie vasa vinaria appellantur; Iulianus, *Vasa, inquit, u vinaria proprie torcularia esse placet. Dolia autem, & Serias tandiu in ea causa esse, quamdiu vinum haberent, cum sine vino esse desinerent, in eo numero non esse, quoniam ad alium vsum transferri possent, veluti si frumentum in ijs condatur*.

k L. veluti. ff. de seruit. rust. prædior.
l L. sed si quid. §. si proprietatis. ff. de vsufr. & l. fund. in princ. ff. de actio. empt.
m L. instrumenta. ff. de fund. instr.
n L. 3. §. pe. l. pen. ff. de tri. vin. & oleo leg.
o L. Lucius. §. pe. de leg. 3.
p Lib. 14. c. 21.
q Carmin. lib. 1. Ode 9.
r Vbi supra.
s Lib. 12. c. 4.
t Vbi supra.
u L. vinaria. ff. de verb. sig.

Sed & quod in Dolijs vinum condebatur, inde ad quotidianum bibendi vsum non haurie-

a L.pen. & vlt. de trit. vin. & oleo leg. 6.

hauriebatur, sed in Amphoras, vel Cados, vel Vrnas diffundebatur, in quibus manebat, donec erat in vsu. A Proculus, *Cui vinum, inquit*, a *cum vasis legatum erit, & amphoras, Cados, in quibus vina diffusa seruamus, legatos esse. vinum enim in amphoras, & Cados ea mente diffundimus, vt in his sit, donec vsus causa probentur, & scilicet id vendimus cum his amphoris, & cadis. In Dolia autem alia mente conijcimus, scilicet, vt ex his postea uel in amphoras, uel cados diffundamus.* Cicero, *Num igitur, inquit*, b *qui hoc sentiat, si is potare uelit, de Dolio sibi hauriendum putet?*

b In Bruto. seu de Clar. Orato.

c L. quod sæpe. §. pen. ff. de contrahen. emp. & l. 1. §. vlt. ff. de pericul. & commod. rei vend.

Igitur donec Dolijs continebatur, doliarium vinum dicebatur. c quod vero ex Dolijs in amphoras, & cados vsus causa translatum erat, diffusum vocabatur, l. cui vinum. l. penult. de trit. vin. & oleo leg. quæ leges cum sint subobscuræ, aliqua egēt interpretatione. In l. cui vinum, dubitatur, legato vino, an debeatur legatario, quod ex Dolio in amphoras est diffusum, & respondet deberi, etiam si nulla amphorarum facta sit mentio; Contra, si vinum cum amphoris legetur, etiam id, quod est in Dolijs, debetur. B Lex verò penul. hoc significat, si legetur vinum, quod est in amphoris, vel cadis, negabat Trebatius, quod erat in Dolijs deberi: quia Dolia, vino legato, nunquam debentur legatario; & hoc vult versiculus, *Cæterum Dolia in vasis vinarijs non esse.* Contrarium tenet Proculus: quia etsi Dolia non sint in numero vasorum vinariorum, vinum tamen, quod est in Dolijs, debetur. Dolium XL. & quandoque L. congios capiebat. Culearia enim Dolia Vitruuius nominat, d pendebat vero Culeus libras MDC. Solebant & locari Dolia, e quæ quandoque ex plumbo fiebant, in quibus terra aggerebatur, vt vsum viridariorum exhiberent. *Dolia, inquit Iabolenus*, f *fictilia, item plumbea, quibus terra aggesta est, & in ijs viridaria posita, ædium sunt, si ita illigata sunt ædibus, vt ibi perpetuo sint.*

d Lib. 6. c. 9.
e L. sed addes. §. 1. ff. locati.
f L. Dolia. de fūd. instr.

Seriæ quoque erant vasa vinaria ex creta oblonga, ad vinum seruandum, in quibus quandoque oleum condebatur, & frumentum, g de quibus in l. sed si quid. §. proprietatis. ff. de vsufr. l. vinaria. ff. de ver. sig. Vnde nec ipsæ proprie vinaria vasa habentur. C Quod a Syrijs sint excogitatæ, Serias dictas Isidorus putat. h Longiores Dolio, ansis, & collo carebant. In regno Neapolitano Seriolas appellant.

g Donatus in Terent. Heauton. Act. 2. Sce. Lucescit.
h Orig. lib. 20. c. 6.

Cuppis vero raro olim, præter quam in Alpibus, vtebantur. Plinius de vino loquens ait, i *Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt.* & paulo post, *Mitiores plaga Dolijs condunt, infodiuntque terra.*

i Lib. 14. c. 21.

Sed nos hodie, omissis Dolijs, Cuppis tantum vtimur, quas ligneis, aut ferreis circulis cingimus. Vlpianus Legato vino, Cuppas, & Cuppulas Legatario deberi scribit. k De ijsdem l. Lucius Titius. §. pen. de leg. 3. l. quæsitum. §. conseruandi. de fund. instr. l. sed & si quid. §. proprietatis. ff. de vsufr. D

k L. 3. §. vlt. ff. de trit. vin. & oleo leg.

Torcularia propriè vinaria vasa esse dicit d. l. vinaria. de ver. sign. Græcè Lines vocantur. l Vasa sunt ad exprimendum ex vuis vinum comparata.

l L. Lines. ff. de act. empt.

Amphoræ, Cadi, & quandoque Vrnæ, & Culei vasa vinaria erant, sed de his infra opportunius dicetur, cum de vasis certam mensuram habentibus disseremus.

De Vasis Aquarijs. Cap. LXII.

m Epist. ad Terentiam. lib. 14. epist. 20.
n Lib. 8. Aeneid.

LAbra ad lauandum corpus, aut pedes sunt comparata; Cicero, *Labrum, inquit*, m *si in Balneo non est, fac, vt sit.* Lex, Lines, ff. de act. empt. dicit ædibus hoc vas cedere, & sequi emptorem ædium. erat enim in terram defixum. Ex creta fiebat, atque etiam ex ære. Virgilius, n E

Sicut aqua tremulum Labris vbi lumen ahenis
Sole repercussum.

o Lib. 5. Epist. epistol. 6. ad Apollinarem.
p L. si quando. §. 1. ff. si seruit. vendi.

Quandoque ex marmore præsertim circa fontes; Plinius, *Marmoreo, inquit*, o *Labro aqua exundat.* Alfenus, *Si Seius, ait*, p *Syluam seuisset, in qua Labra, & aneas cucumellas positas haberet, Annio consilium omnes iurisperiti dederunt, vt cum eo ageret, ius ei non esse in eo loco ea posita habere inuito se.* Hoc autem significat. Locus in domo Seij hanc seruitutem debebat ædibus Annij, vt eo in loco nihil Seius poneret, vt Syluam seuit, vt ligna haberet ad vsum Balnei: vnde Labra in ea posuit, & cucumellas, quæ vasa sunt ænea ad calefaciendam aquam, id non licuit. Ad hunc verò vsum, & fabricanda arma Syluæ alebantur. q

q L. Lucius. §. penul. ff. de leg. 3.

Cucuma vas est, ut plurimum, æneum, rotundum, in imo latum, ac sensim gracilescens, in

A in arctius collum desinit, plerunque cubitalis altitudinis cum manubrio, quo Tonsores hodie lixiuium calefaciunt. In Italia antiquum nomen re inet, vulgo Cucuma vocata. Aliquando vsque ad ceruicem est æquilatera; Martialis, *a*

Torquatus nitidas vario de marmore Thermas
Extruxit: Cucumam fecit Otacilius.

Cucumam Thermis opponit, quasi dicat rem exiguam, & ridiculam, quæ Thermas imitatur: vnde colligitur vas ad Thermas pertinens fuisse. Collum habuisse significat Petronius Arbiter, *Frangitur, inquit, b ceruix Cucumæ, ignemque valescentem restinguit*, Scilicet, aqua effusa, quam continebat; A Cucuma deriuatur Cucumella, id est parua Cucuma. Ferreas etiam Cucumas fuisse significat l. 1. §. penul. ff. ad l. Cor. de sicarijs.

Vrna, vt ait Varro, *c* ex puteo aquam hauriebant, dictæ enim sunt Vrnæ ab vrinan-
B do, quod est, in aquam mergi; Sed constat etiam aquam haustam in Vrnis in mensa positis in culina conseruatam fuisse: nam, vt inquit Varro, *d* tertium erat genus mensæ, & quadratæ vasorum, vocatutque Vrnatium, quod Vrnas cum aqua positas potissimum continebat in culina. Hæ fundum quandoque habebant, & aliquæ ansas, primo fictiles, postea etiam æreæ sunt factæ; *e* quandoque ad vina parabantur: vnde Vrnalia vasa erant, in quæ vinum diffundebatur. *f* Vrna habet Congios 4. Modios 2. libras 40. Dimidium vero amphoræ continere vult Palemon.

a Lib. 10. Epigr. 68.
b In Satyrico.
c Lib. 4. de ling. Lat.
d Lib. 4. de ling. Lat.
e L. tabernæ. de fund. instr.
f L. vlt. in prin. ff. de trit. vin. & oleo leg.

De alijs Vasis. Cap. LXIII.

C CORbes, vilia vasa, ex viminibus texebantur in Modij formam, & nunc quoque in Italia Corbes vocantur. Lex, in instrumento. ff. de fund. instr. recēset eas inter vasa cogendi, seu colligendi fructus causa parata; in his enim fœnum, aut spicæ ex messe factæ condebantur. Cicero, *Messoria inquit, g se Corbe contexit*. Fiebant & exligno Corbes vnius, duorum, aut trium Modiorum: vnde Modias, & Trimodias Corbes nominat Columella. *h* Vlpianus ait, *i* doliare vinum venditum si emptor non exportet, & veneat vindemiæ tempore, venditorem posse per corbes mensuram facere, & illud effundere.

Quali inter vasa vindemiatoria recensentur, & ipsi ex vimine contexti: vnde Poeta ait, *k*

Tu spisso vimine Qualos
Colaque prælorum fumosis deripe tectis.

D Horum duplex est vsus, alijs vuas decerptas colligimus, in alijs exceptæ, collectæque vuæ deportantur. *l* Calx etiam, & similia Qualis portabantur, *Fructuarius, inquit Vlpianus, m si librarium rus mittat, & Qualum, & calcem portare cogat, eo abutitur*.

Cistæ quoque sunt vasa ex spissis, & decorticatis viminibus contexta, de quibus in l. 1. §. si Cista. ff. depositi. In varias formas componuntur, & sunt notissimæ.

Riscus & ipse erat Cista corio tecta, auctore Donato, *n* vt in l. argumento. §. mundus. de aut. & arg. leg. videtur inter vasa vnguentaria numerari, quemadmodum & alabastri, de quibus ibi dicitur.

Matula quoque vas erat, quo in triclinio allatam aquam infundebant, vt ait Varro, *o* eo potissimum ad se mundandas mulieres vtebantur. *p*

Scaphia quoque habebant mulieres argentea ventris causa, quæ tanquam immunda argento non connumerabantur. *q* Inde sunt dicta: quia formam Scaphæ habebant, quæ
E nauem sequitur. *r* Plautus Scaphium pro vase potorio posuisse videtur. *s*

g Pro Sextio.
h De re rust. li. 12. c. 50.
i L. 1. ff. de pericu. & commo. rei vendit.
k Virg li. 2. Geor.
l L. instrumenta. §. 1. ff. de fund. instr.
m L. sed si quid. §. 1. ff. de vsufr.
n In Terent. Eunuch. Act. 4. Scen. Credo equidem.
o De ling. Lat. lib. 4.
p L. argumento. §. mundus. de aur. & arg. leg.
q L. Quintus. §. pen. de aur. & arg. leg.
r L. Scapham. ff. de euict.
s In Bacchid. scen. 2.

De Vasorum mensuris in Iure. Cap. LXIIII.

AMphora, quæ alias Quadrantal appellatur, est vas mensuræ pedis quadrati, capiens quantum tessera quoquo versus in area pedum quatuor. Athenæus Amphoram inde dictam esse existimat, *t* quod vtrinque manibus feratur. Est mensura liquoris. Fannius ait, *u* Heminas lxxxxvi. Vrnas 2. continere, Modios 3. Congios VIII. Sextarios xlVIII. Libras lxxx. Quartarios cxcII. & Cyathos D. lxxvI. quemadmodum refert Volusius Mætianus. *x* Amphoram aliqui Ceramium vocant. Budæus

t Lib. 11. c. 18.
u In libello de Mensuris.
x In lib. de distribut. pōder. ad fin.

ex Catone existimat, *a* Amphoram liquidorum in ceruice gracilescere, & collum habere, sed Fannius eam formam vndique quadratam fuisse significat, dum ait, *b* A

Amphora fit cubus.

Diuersi liquores proprias habebant Amphoras pondere differentes. Amphora olei pendebat lib. lxvi. vnc. viii. Vini lib. lxxiiii. drach. vii. Mellis lib. 3. vnc. 1. drachm. 2. script. 2. *c* Ex argilla seu creta vinariæ Amphoræ fieri plurimũ consueuerunt; *Seruitus, inquit Paulus,* *d* *cretæ fodiendæ in fundo vicino constitui potest, veluti, si quis figulinas haberet, in quibus ea vasa fierent, quibus fructus eius fundi exportarentur, sicut in quibusdam fit, vt Amphoris vinum euchatur, aut vt Dolia fiant, vel tegula ad villam ædificandam.* & quia, vt plurimũ, fictilis erat Amphora Κεράμιον vocabatur, quod Latinè sonat vas fictile. In Amphoris vino Veteres pretium statuebant, & metiebantur, tot vini Amphoras se habere, & vendere dicentes. *e* *Si vinum, inquit Caius,* *f* *ita venierit, vt in singulas Amphoras, item Oleum, vt in singulas Metretas, item frumentum, vt in singulos Modios certum pretium constitueretur, perficitur venditio, cum admensa, adpensave fuerint.* Huic concinit responsum Alexandri ad Iulianum. *Cum conuenisset, inquit,* *g* *vt singulæ Amphoræ vini certo pretio veneant, antequam tradantur, periculum vini mutati emptoris non fuit.* B

Eodem modo cum testatores vinum legabant, tot vini amphoras relinquebant; *Si centum, inquit Pomponius,* *h* *Amphoræ vini, quas velles, tibi legatæ sint.* Item, *i* *Si cui vinum sit legatum centum Amphorarum.* Item, *k* *Cum certus numerus Amphorarum vini legatus esset.* Et, *l* *Quarundam rerum possessionem nos animo nancisci, ait Labeo, vt si vino vendito vniuersæ Amphoræ vini simul essent.* Sic & centum amphoras vini stipulabantur. *m* In amphoris quoque vinum nauibus transuehebant; *n* quæ plerunque duo millia amphorarum capiebant, quod & Budæus notat. *o* Amphoram Corbem vocari quidam putant; quia l. 1. ad fin. de pericul. & commo. rei vend. ait, per Corbes venditorem vini mensuram facere, & effundere, quod ego non affirmo. Inter vinaria vasa proprie amphora non censetur: *p* nam alia etiam liquida in ijs condi solebant, vt acetum, mulsum, & similia, quæ amphoris ad Solem suspendebant. *q* Vinum ex Dolijs in amphoras diffundebatur, vt ibi ad tempus esset, non vt diu permaneret; *r* in Dolijs vero, & Cuppis diu seruabatur, *s* vt supra dixi. C

Cadus à χάδειν quod est capacem esse dictus, Ceramium etiam nuncupatur. Continet amphoram, & dimidiam, & quantum Metreta, id est Congios xii. vt Isidorus ait. *t* Plinius tamen videtur velle, *u* Cadum continere duplicem amphoram, id est Sextarios xcvi. quod & Fannius censet, dicens, *x* Cadum, & amphoram Atticam esse idem, seu Romanam duplicem amphoram, his carminibus,

Attica præterea dicenda est Amphora nobis D
Seu Cadus: hanc facies nostræ si adieceris vrnam.

Cadi forma turbinata erat, cono, seu strobylo, id est nuci Pineæ similis. *y* Athenæus ait, *z* Ionas vas fictile Cadum appellare. Isidorus vult, *a* Situlam, & Cadum esse idem, cui adstipulatur vulgus Neapolitanorum, qui Cadum Situlam ad hauriendam aquam appellant, & hoc credo verum. obserata enim ab vtraque parte Situla Cadus fiebat. Vino legato, Cadi, & amphoræ debentur. *b*

Metretas, de quibus in l. pen. §. vlt. ff. locat. Plinius ex Dioscoride *c* Cados transtulit. *d* Vult autem continere Congios x. Iulius Pollux amphoras vocat. *e* est enim amphora Attica quandoque Metreta dicta, quæ sexquiamphoram continet, & medium locum inter amphoram, & Cadum. Dicta est Metreta, inquit Pollux *f* ἀπὸ τῆς μετριότητος, id est a mediocritate, quod nec paruam, nec admodum magnam contineat quantitatem. capit enim Choas xii. Sextarios lxxii. libras mensurales cviii. aut cxx. Pendet Olei plus lib. cix. Secundum Agricolam *g* continet Cotylas cxliii. Quartarios cclxxxviii. Oxybapha dlxxvi. Metreta plurimum pro vase Oleario capitur tam in d. l. penult. §. vlt. locat. quam apud Catonem, *h* & Columellam, *i* imo vulgo Metretis oleum metiebantur, sicut vinum amphoris, vt supra dixi. E

Vrnalia videntur fuisse vasa Vrnæ mensuram capientia apud Proculum, *k* sicut Vitruuius *l* Dolea culearia, & Cato. *m* Labra olearia dixit. vinum enim in Vrnalibus diffusum testatorem habuisse scribit, id est vasis Vrnæ mensuram capientibus.

Vrna est dimidia amphoræ, capiens Congios 4. Sextarios xxiiii. lib. xl. mensuræ

Pen-

a Lib. 5. de asse.
b Vbi supra.
c Agrico. de pondere rerum lib. 3.
d L. veluti. de seruit. rusti. præd.
e L. 3. §. 1. ff. de trit. vin. & oleo leg.
f L. quod sæpè. §. in ijs. ff. de contrahen. emp.
g L. 1. C. de pericul. & commo. rei vend.
h L. 2. de trit. vin. & oleo leg.
i d. l. 3. eo tit.
k L. 5. eo tit.
l L. quarundam. ff. de acq. possess.
m L. inter stipulantem. §. sacram. ff. de ver. oblig.
n L. vlt. §. vlt. ff. ad l. Rho. de iactu.
o Lib. 5. de asse.
p L. vinaria. de verb. sign.
q L. si vero plures. §. vlt. de ijs, qui deiec. vel effu.
r L. pen. ff. de trit. vin. & oleo leg.
s L. 3. §. vlt. & d. l. pen. eo. tit.
t Lib. 16 orig. ca. 25.
u Lib. 14. c. 15.
x In libello de mensuris.
y Plin. lib. 27. c. 4.
z Lib. 11. c. 7.
a Lib. 20. Orig. ca. 6.
b L. cui vinum. in princ. & §. 1. & l. pen. de trit. vin. & oleo leg.
c Lib. 5. c. 28.
d Lib. 14. c. 16.
e Lib. 10. De vocabulis.
f Vbi supra.
g De Mensuris Græcis. lib. 2.
h De re rust. cap. 100.
i Lib. 12. c. 22. & 51.
k L. vlt. ff. de trit. vin. & oleo leg.
l Lib. 6. c. 9.
m Vbi supra. c. 13.

A Pendit lib. Olei XXXIII. vnc. IV. Vini lib. XXXVII. drach. IX. script. II. Mellis lib. LV. cum dimidia. drach. V. script. I.

Culeus Græcè κωλεὸς ad vini vsum potissimum parabatur. *Vino, inquit Vlpianus*, a *legato vires non debebuntur, nec Culeos quidem deberi puto*. Et Labeo, *Vini, ait*, b *Falerni; quod domi nascetur, quotannis binos Culeos hæres meus Titio dato*.

a L. 3. in fin. ff. de trit. vin. & oleo legat.
b L. legatum. ff. de auri lib. legatis.

Quandoque in Culeis frumentum condebatur; Scæuola, *Culeos, inquit*, c *cum Seius in horreo haberet, missus ex officio annonæ centurio Culeos ad annonam sustulit*.

c L. vlt. § vlt. ff. de pign. act.

Pro instrumento vero ad exportandos fructus Culeos ponit l. quæsitum. §. consentandi. de fund. instr. Vas erat, ait Isidorus, d compactum ex pellibus, quemadmodum vter, vt significat §. item lex Pompeia. Inst. de publ. iud. & l. 1. C. de his, qui parent. vel lib. occid. quæ parricidam culeo insutum in mare proijci iubet; Idem affirmat Nonius e ex

B Varrone. Culeus formam habebat corticis nucum viridium: nam Festus, *Culeola, inquit*, f *cortices nucum viridium sunt dicta a similitudine Culeorum, quibus vinum, siue oleum continetur*. Culeus capit lib. mensurales, seu quæ vsum mensuræ habent MDC. Pendet Olei lib. MCCCCXXXIII. vnc. IV. Vini lib. MCCCCLXXIX. cum dimidia, drach. II. script. II. Mellis MMCCXXXII. vnc. II. drach. V. script. I. g Plinius ait h singula iugera Senecæ in Nomentano agro ex vineis septenos Culeos, id est Amphoras CXL. vini reddidisse, octonos vero Culeos ex singulis illis iugeris perceptos scribit Columella. i Culeus XX. Amphoras, siue LX. Modios capiebat, k & est fermè æqualis plaustro vini Subalpino, vbi etiam nunc corrupto vocabulo Curlam vuæ appellant, quæ currum onerat. Fannius Veteribus maiorem liquoris mensuram non fuisse scribit, l sicut neque apud Italos maior Plaustro reperitur;

d Lib. 5. orig. c. 27.
e De propriet. sermo. in verb. Culeus.
f In ver. Culeola.
g Agrico. De ponde. rerum. lib. 3.
h Lib. 14. c. 4.
i Lib. 3. c. 3.
k Agrico. De mensur. Rom. lib. 1.
l De ponderib. & mensur.

C *Est & bis decies, quem conficit Amphora nostris*
Culeus, hoc nulla est maior mensura liquoris.

Sextarius, de quo in l. tabernæ. ff. de fund. instr. secundum Fannium m capit Heminas II. siue vncias XC. Vini, sed habita ratione ad Cyathum, inquit Alciatus, n & plus, minus ve, prout materia, quam continet. Secundum Plinium capit vncias xv. quia pendet o drachmas cxx. Cyathus enim drachmas x. continet, & Sextarius Cyathos XII. Georgius Agricola ait, p Plinium loqui de Græco Cyatho: itaque vult q ex Galeno Sextarium continere mensuræ vncias xx. ponderis Olei vnc. xvi. drach. v. script. i. Fannius dicit uncias xviii. r Sextarius uini est iusta mensura homini sano in singulos epulatus, ut uult Budæus, s Cato ait, t in singulos dies. Appellatur Sextarius, inquit Fannius: u quia est sexta pars Congij, continet enim uncias xx. Alij dicunt plus. Sextarius Olei habet

D pondus unciarum xviii. uerum Arcadius, & Honorius ad xxi. & femis uncias redegerũt in l. ult. C. Th. de annon. ciuicis, & pane grad. preter xviii. scrupulos, qui per singulos Sextarios ad certorum ordinũm commodum detinebantur; Pondus igitur Vini xx. unciarum fuit, Mellis x. ait Fannius. x Georgius Agricola dicit, y Sextarium pendere Vini uncias xviii. cum dimidia, siliq. 2. gran. 2. & duas tertias; Mellis lib. 2. unc. 3. drach. vi. siliq. 4. Ratio differentiæ secundum Fannium est: quia eadem mensura appensa est grauior, & leuior, prout est materia, quam continet. Sextarius, quo Romæ liquida uenalia metiebantur, erat cornu lineas circum extra habens, quæ uncias mensuræ indicabant, vt auctor est Galenus. z Horatius, a

m Vbi supra.
n Lib. 4. dispunctionum. c. 21.
o Lib. 21. c. vlt.
p Lib. 1. de mensuris Roma.
q Lib. 3. De pondere rerum.
r Vbi supra.
s Lib. 5. de asse.
t Cap. 57. de re rustica.
u Vbi supra.
x Vbi supra.
y Lib. 3. de pondere rerum.

Cornu ipse bilibri
Caulibus instillat.

z Lib. 1. de compos. medicam. secund. Genera.
a Lib. 2. Serm. Saty. 2.

Modijs frumentum, quemadmodum amphoris vinum, & Metretis oleum metiebantur.

E proponit enim Caius b in vini amphoras, olei metretas, & frumenti Modios certum precium fuisse constitutum, quod dictum non fuisset, nisi hæc illorum propria, & vsitata mensura fuisset. Id etiam comprobat l. quidam. §. vlt. de trit. vin. & oleo leg. *Lucio Titio, inquit, tritici Modios centum hæres dato*. Scæuola, *Lucius Titius, inquit*, c *promisit de fundo suo centum millia Modiorum frumenti annua præstare prædijs Caij Seij*. Liuius, *Frumenti, inquit*, d *vim maximam Africa aduectam Aediles Curules quaternis æris in Modios populo diuiserunt*.

b d. l. quod sæpè. §. in his. ff. de contrah. empt.
c L. vlt. §. vlt. ff. de contr. empt.
d Lib. 1. Deca. 4.

Ad numerum etiam Modiorum nauium magnitudo æstimabatur, & quæ duo millia Modiorum capiebant, non admodum magnæ habebantur, sicut legimus in l. iubemus nullam. C. de sac. sanc. eccl. quæ eadem est in l. 3. C. de nauib. non excus. lib. 11.

Iubet enim naues vltro duo millia Modiorum capientes non excusari a transuehendo
frumento, & alijs speciebus. Cætera, quæ minus capiunt, tanquam minora nauigia, ad A
transuehendum non arctantur. Erat Modij mensura tantum aridorum, veluti, frumenti,
hordei, & similium, vt ait Agricola; a & continet Sextarios XII. seu lib. XX. dando vn-
cias XX. cuique Sextario. sed Suidas tribuit XVIII. Secutus mensuram Atticam, cuius
Modius facit libras XVIII. & est plus, minus tertia parte Sextarij Patauini, qui libras plus,
minus LXVI. minores pendet; & ideo inutile fecit legatum, qui centum Modios frumen-
ti legauit, b quotum singuli centum pondo, id est centum libras pendunt: quia hæc men
sura non reperitur. Plinius vero ait, c Laudatissimum triticum pendere in Modios li-
bras XXVIII. & prope XXIX. deterrimum XX. forte legendum XVIII. & XIX. quia hæ
summæ præcedentibus non congruunt. Columella dicit, d iugetum agri pinguis ple-
runque Modios tritici IIII. mediocris V. postulare. Modius farinæ media annona XL.
assibus venibat; e Modium vnum tritici quisque singulis octo diebus fere absumit: vn- B
de quatuor Modios quolibet mense seruis admetiebantur, quod demensum appellabatur,
vel a metiendo, vel a mense. Modius enim ret denos panes efficit, qui ferè octo diebus
sufficiunt, & quarta pars furfuris secreta superest: itaque singulis diebus libras fermè duas,
& vncias sex seruis operantibus dabant. Suidas plus tribuit, f alij minus.

a Lib. 1. De Mensuris Rom.
b d. l. quidam. §. vlt. de trit. vin. & oleo leg.
c Lib. 18. cap. 7. & 24.
d Lib. 2. c. 9.
e Plin. lib. eod. ca. 10.
f In ver....

Medimnus sex Modios continet, & pendet libras CXX. Suidas ait CVIII. g intelli-
gens de mensura Attica; Agricola vult, h Medimnum esse quatuor Modiorum, & Ses-
quisextarij. Cicero narrat i in Sicilia in agro Leontino singula iugera singulis Medim-
nis solita fuisse seri, & plerunque cum octauo, raro cum decimo fœnore rediisse. Medim-
nus erat iustus hominis onus. Plutarchus enim memorat, k Lucullum triginta millia Ga-
latarum secum duxisse, qui singuli singulos Medimnos gestabant: vnde & duæ Amphoræ
erant commodum hominis onus. eadem enim erat Medimni mensura, quæ & duarum Am C
phorarum. Medimni meminit edictum 13. post Nouellas Iustin. ait enim 800. Myriades
Medimnorum frumenti ex Aegypto Constantinopolim aduehi consueuisse. Capit Me-
dimnus plus minus tribus sextarijs Patauinis.

g In ver. Μέδιμνος.
h Lib. 2. de Mensuris Græcis.
i Act. 5. in Verr.
k In Lucullo.

Artaba in 8. edict. post Nouellas Iustin. est Medimnus Atticus; verum Alexander ab
Alexandro l duplicem ponit Artabam, Aegyptiam Modios tres Italos, & tertiam conti-
nentem, & Medicam. Cœlius Rhodiginus ex Aristotele Aegyptiam Medimnos Atticos
XLV. continuisse scribit; m At Persicam capaciorem Attico Medimno tribus Chœni-
cibus Atticis ex Herodoto, n quam Polybius vult o esse modicam mensuram. De hoc
Agricola. p

l Lib. 2. genial. dier. c. 20.
m Lib. 8. c. 9.
n Lib. 1. lect. Clio.
o Lib. 5. Histor.
p Lib. de mensuris, & ponderib.

BREVIARIVM VASORVM CERTAM MENSVRAM CAPIENTIVM. D
Mensuræ Liquidorum apud Veteres sunt hæ.

Culeus continet Cados, siue Metretas XVI. & Amphoras XX. & pendit libras MDC.
Olei, secundum alios MXCXX.

Metreta capit Amphoram, & dimidiam, quæ sunt libræ CXX. & Congios X.

Amphora, seu Quadrantal Vrnas II. seu libras LXXX. & Congios VIII. Cato scribit li-
bras, seu Heminas XC. q

Vrna habet Congios IIII. Modios II. quæ sunt libræ XL. secundum alios XLVIII.

Congius, qui & Chus, seu Choeus capit Sextarios VI. r seu libras X. pendit Olei li-
bras VIII. vncias IV. Vini libras IX. vncias III. script. II. siliq. IIII. gran. XV. alij dicunt li-
bras X. Mellis lib. XIII. vnc. X. drach. V. script. I. Hinc Congiarium: quia initio Congij Vi E
ni, aut Olei dabantur. Ponitur a Paulo & pro vase Congium capiente. s

Sextarius continet Heminas II. & libras II. alij dicunt vncias XX.

Hemina, quæ est & Cotyla Græcè ἡμίνα, id est dimidia Sextarij habet Quartarios II. &
semilibras II. siue libram I. Cyathos VI. & Acetabula IIII. Alij dicunt vncias X. ex Gale-
no. t Pendit vncias Olei VIII. drach. II. script. II. Vini vncias IX. drach. II. siliq. I. gran. I.
& tertiam. Mellis lib. I. vnc. I. drach. V. siliq. II.

Quartarius, id est quarta pars Sextarij capit Acetabula II. Cyathos III. & vncias liquo-
ris VI. Alij dicunt V. Pendit Olei vncias IV. drach. I. script. I. Vini vncias IV. drach. V.
gran. II. & duas tertias. Mellis vnc. VI. drach. III. cum dimidia. siliq. I.

q Cap. 57. de re rustica.
r Cato vbi supra.
s L. tabernæ. de fundo instr.
t Lib. 6. de compositione medicament. secund. loca.

Ace-

A Acetabulum continet sesquicyathum, id est, vncias 2. cum dimidia, seu drach. 20. Fannius dicit drach. 15. *a* Pendit Olei vnc. 2. script. 2. Vini vnc. 2. drach. 2. cum dimidia, gran. 1. & tertiam. Mellis vnc. 3. drach. 3. script. 2. siliq. 2.

a in libello de mensuris.

Cyathus pendit vnc. liquoris 2. sed Plinius vult 10. drachmas Cyathum pendere. *b* id est, vnciam, & quartam; octo enim drachmæ vnciam argenti continent. Pendit Olei vnciam 1. drachm. 3. siliq. 2. Vini vnc. 1. cum dimidia, script. 1. gran. 8. Mellis vncias 2. drach. 2. cum dimidia, gran. 1. & tertiam. Alij dicunt sescunciam, id est, mystra 4. & Cochlearia 10.

b lib. 21. c. vlt.

Vncia habet semuncias 2.

Ligula capit drach. 3. script. 1. Pendit Olei drach. 2. script. 2. siliq. 2. Libræ enim mensurali decē vnciæ ponderales respondent, ut ait Galenus. *c* Vncijs vero nouem Italis mensuralibus septem cum dimidia ponderales. Itaque Ligula pendit Vini drach. 3. Siliq. 1. B gran. 2. & nonas duas grani. Vinum enim nona parte grauius est oleo; de Vino fuluo intelligitur, non nigro, quod est grauius. Alia parum differunt. aqua enim pluuialis, vel alia pura æqualis est Vino. Item Ligula pendit Mellis drach. 4. cum dimidia, siliq. 2. gran. 1. cum dimidio, & tertiam. Mel enim tertia parte Vino est grauius, ut deprehendit Agricola, *d* qui adhærens Galeno in aliquo a Fannio discedit.

c lib. 6. de composit. medica. secund. genera.

d lib. 1. de mensur. Rom.

CVLEVS capit: Cados, siue Metretas XVI. Amphoras XX. Libras MDC. alias MDCCCCXX. Vrnas XL.

C

AMPHORA Vini, siue Quadrantal capit: Libras Vini DCCC. Vrnas II. Modios VIII. Congios VIII. Sextarios XLVIII. Cotylas, seu Heminas, aut lib. DCCCC. Quartarios CXCII. Acetabula CCCLXXXIIII. Cyathos DLXXVI.

Mensuræ aridorum ita se habent.

D Medimnus continet Modios 6. & libras 120. Suidas ait 108. Secutus mensuram Atticam: *e* Alii dicunt 140. chænices 48. capit. *f* Agricola vult, Medimnum esse quatuor Modiorum, & sesquisextarium, & Modium capere sextarios 16. itaque esset Medimnus sextariorum 64.

e in verbo. Μέδιμνος.
f Agricol. lib. 2. Suidas vbi supra.
g Vbi supra.

Amphora capit Modios 3. lib. 60.

Modius Semimodios 2. Sextarios 16. siue lib. 20. Alij dicunt 26. & vnciarū 8. Alii 18.

Semimodius capit chœnices 4. siue libras 10.

Chænix continet sesquisextarium non ponderis, sed mensuræ Cotylas 3. *h* Erat in singulos dies cuiusque cibus, ut ait Suidas, *i* & Herodotus. *k* Vnde illud Pythagoræ, Chœnici ne insidias. i. de crastino cogites. Volunt autem in toto esse Vncias 18. statuen- E do sesquilibram pro sextario. Inclusis carcere dabantur singulis diebus duæ, aut tres libellæ panis ex alimentis pauperum; *l* Est autem Libella attica continens 9. vncias, ut ait Fannius, *m* & Alciatus. *n* Budæus vult, *o* Chænici inesse Sextarios 4.

h vt refert Agricola ex Alciato. lib. 2. de mensuris Græcis.
i In verbo. Μέδιμνος.
k lib. 7. seu Polymnia.
l l. iudices. C. de epis. & Cler.
m Vbi supra.
n lib. 5. pater. c. 17.
o lib. 5. de asse.

Sextarius habet Cotylas, siue Heminas 2. siue libram 1. vnc. 8. Alij volunt lib. 2.

Cotyla, seu Hemina habet Quartarios 2. & semilibras 2. & Oxibapha 4. Cyathos 6. Mystra 24.

Quinarius Gomer ab Hebræis dictus continet Sextarios 5. Corus Modios 30. Satum Modium, & dimidium. *p* Battus quantum una vice Mola terit. Hebræi enim Battum Molam appellant.

p 4. Reg. c. 7.

MEDI-

A

MEDIMNVS habet —
- Amphoras II.
- Modios VI.
- Semimodios XII.
- Chœnices XLVIII.
- Sextarios LXXII.
- Cotylas, seu Heminas CXLIV.
- Quartarios CCLXXXVIII.
- Libras CXX. alias CVIII.
- Oxybapha DLXXVI.
- Cyathos DCCCLXIIII.

Falsas habens mensuras, quæ supradictis non respondent, punitur falsi, & relegatur. *a* B
Romæ erat corpus, seu Collegium Mensorum frumenti, quod habebat vacationem munerum, *b* & tutelarũ, *c* inseruiebantque Præfecto annonæ, & cum aliquibus frumentum metiebantur, ab vtroque contrahente mercedem accipiebant, *d* & ob id quibusdam Mensoris nomen inditum fuit. *e*

a l. annonam. §. vlt. de extraord. crim. & l. penul. ff. ad l. Cornel. de fals.
b l. ab his oneribus. §. 1. de uacat. mun.
c l. mensores frumentarios. ff. de excus. tutor.
d l. 4. §. 1. ff. fin. regund.
e l. qui in prouincia. §. 1. ff. de rit. nup.
f li. 15. Orig. c. 15.

De Alijs mensuris, quibus metimur. *Cap. LXV.*

Mensura minima est digitus, aut ait Isidorus; *f* secunda est vncia, deinde sextãs, Palmus, Spithama, Pes, Cubitus, Gradus, Passus, Orgya, Decempeda, Plethrũ Actus, Iugerum, Stadium, Diaulus, Hippicum, Milliarium, Dolichus, Parasanga, Schœnus, seu Funiculus, & Stathmus. C

Digitus est spatium collectum ex quatuor granis tritici cohærentibus. Alii dicunt, Hordei. Hæc mensura quadrata Digitum efficit; *Lucius, inquit Paulus, g fratri Digitũ aquæ concessit ex fonte, quem pater in Isthmo effoderat.* Ibi Digitus aquæ intelligitur, quantũ per quadratum foramen supradictæ mensuræ transire potest, quod quaquauersum quatuor tritici grana quadrati spatij habet, quæ sunt grana 16. non autem, ut glossa interpretatur, *h* quanta per digitum statuæ aqua transire potest. nihil enim certi contineret, cum aliæ statuæ exiles, aliæ crassos Digitos habeant, ut Colossus Rhodi, cuius Digitus erat magnitudinis statuæ integræ, ut ait Plinius: *i* Angelus tantum aquæ esse putat, *k* quanta per Digitum ferreum currere potest, quem sequitur Cepolla, *l* sed uerius est, quod supra exposui.

g l. pen. ff. de seruit. rust. præd.
h ibidem in uer. Digitum.
i lib. 34. c. 7.
K in d. l. penult.
l De aquæduct. num. 33.

Vncia est Digitus, & tertia, quantum pollex continet, vt Frontinus tradit. *m* Eadem est duodecima pedis, & tertia pars Palmi; & qui aquæ vnciam donat, quantum pollex occupat, concedere intelligitur, id est undiq; per quadrum Digitum, & tertiam. *n* Dicitur autem vncia exemplo ponderum: nam quemadmodum as in 12. vncias diuiditur, ita & pes as uocatur, cuius duodecima pars est vncia. *o* D

m De Aquæduct.
n Cepol. vbi sup.
o §. hæreditas. Instit. de hered. inst.

Sextans sexta pars est pedis, id est duæ Vnciæ, *p* siquidem 12. Vnciæ pedem faciunt. Hæc mensura tres Digitos continet.

p d. §. hæreditas.

Palmus ex Vitruuij descriptione, *q* & Columella *r* quatuor Digitis, & tribus vncijs constat. Ea est quarta pars, seu quadrans pedis. Palmum terræ nominat glossa in l. legato generaliter, in uer. pessimus. ff. de leg. 1. etsi forte de hoc Palmo non intelligat. Palmus græce Doron uocatur. Plinius, *Græci, inquit, s antiqui Doron Palmum uocabant, & ideo Dora munera, quia manu darentur.* Hinc Tetradori, & Pentadori lateres quatuor, & quinque Pedũ quaquauersum. *t* Palmus alio nomine Palesta dicitur. E

q lib. 3 c. 1.
r lib. 5. c. 1.
s lib. 35. c. 14.
t Vitruu. li. 2. c 3.

Spithama dodrans est Pedis 12. Digitos contineus, ut ait Frontinus. *u* id est quantũ ab imo Digito auriculari ad extremum pollicis extenditur. Hæ sunt nouem Vnciæ, quæ Assis dodrantem efficiunt. Plinius, *Spithamæi, inquit, x Pygmæi narrantur ternas Spithamas longitudine*, hoc est, ternos dodrantes non excedentes. De hoc Pollux, *y* & Budæus. *z*

u Vbi supra.
x Lib. 7. c. 2.
y lib. 2. Onomasticon.
z Lib. 5. de asse.

Pes in 12. Vncias, & 16. Digitos, & 4. Palmos diuiditur, ut Frontinus scribit. *a* Eius in iure frequens est mentio, ut in l. vlt. fini. regund. vbi recitatur lex Solonis, quæ vult fabricantem parietem prope alienum murum pedem relinquere; si ædificium fuerit, duos; si arborem plantauerit, quinque; si oleam, vel ficum, nouem pedes. Meminit & pedis l. Rutilia

a Vbi supra.

A tilia Polla.ff.de contr.empt.& alia iura.Semipedis l.si quando in princ.ff.si seruit.vend.

Cubitus meminit l.1.C. de Nili agger. non rump. Est sexquipes. i. pes, & dimidius 6. Palmos, seu Digitos 24. continens, vt vult Vitruuius; *a* & est spatium, quod ab extremis vnguibus in medium brachij angulum protenditur; a Græcis πυχὺς dicitur. Seruius in illud carmen Virgilij, *b*

Septemque assurgit in vlnas.

vult Cubitum esse Vlnam.

Gradus habet Pedes 2. & semissem. Hermanopulus scribit *c* Pedes 3. Cubitos 2. vel vncias 30. & sunt Digiti 40. Alij Gressum vocant; Græci βῆμα.

Passum duo Gressus faciunt, & continet Pedes V. seu Digitos 80. vncias 60. vt ait Isidorus, *d* & Columella; *e* & ita etiā interpretatus est Accursius, Bartolus, & alij. *f* Mille passus eiusmodi Milliarium efficiunt, l.3.l.mille passus.de ver.sign.l.1.ff.si quis cautionib.
B quæ volunt in singulos dies vicena millia Passuū dinumerari, i. viginti milliaria. Nicolaus quoque Pontifex mandat, *g* maiores Ecclesias habere extra muros templi ambitum 40. Passuum, minores 30. De Passu Herodotus. *h*

Orgyia Herodoto *i* est 6. Pedum mensura, vnde etiam Hexapus a sex pedum numero dicitur. Hermanopulus ait, *k* quod continet Gradus 2. Cubitos 4. Pedes 6. Et est, quantum expansæ hominis manus extenduntur, vt ait Suidas, *l* quæ eadem est iusta hominis mēsura, inquit Hesychius. De hac intelligit l.vlt.ff.fin.regund. quæ præcipit effossum puteum a uicini finibus distare Orgyia. Qui latine verrit, interpretatus est Passum, sed erat dicendum, Vlna, quæ Seruio *m* eadem est cum Orgyia. Continet Digitos 96. vncias 72. Orgyiam vulgo Tesam Subalpini uocant.

C Decempeda græce Δεκάπους dicta, & aliō nomine Acena, decem Pedibus. i. duobus Passibus, vncijs 120. Digitis 160. constat. Thessalorum inuentum esse dicitur. Decempedali spatio arbores distare ab Aquæductibus præcipit l.omnis seruitus.C.de aquæduct.lib.3. Decempeda est, vt apud Italos, Pertica, vnde Decempedator metator nuncupatur, & decēpedam Perticam appellat Isidorus. *n*

Actus in longitudine constat pedibus 120. Passibus 24. Latitudine vero est Pedum 4. vnde Iurisconsulti Actum quatuor Pedum viā appellant. *o* Actus quadratus ex omni latere finitur pedibus 120. *p* Plinius, *Actus, inquit, q. vocabatur, in quo Boues agerentur, cum arantur uno impetu iusto. Hic erat 120. Pedum, duplicatusque in longitudinem iugerum faciebat.* Hinc actus uocatur seruitus loci, per quem currus agi potest. *r*

D Iugerū ex duplicato actu constituitur, ut ait Isidorus; *s* & ideo iugerū quasi iunctū vocatur, ut aciunt Columella, *t* & Plinius. *u* Varro itē ait, *x* Iugerū ex duobus actib. quadratis constare. Quintilianus *y* 240. Pedes ponit in longitudinem, dimidiū in latitudinē. i. Pedes 120. seu quantum iugo Bouum vno die exarari potest, ut ait Plinius: *z* De quo in l. ex mille iugeribus.ff.de euic.& l.vlt.C.de fund.patrim.lib.11. Aliquando iugario appellatur, ut in l.1.C.de impon.lucrat.descript.li.10. quāquam illud pro tanto agro accipi uideatur, quantum anno iugum Boum arat quod verius arbitror. Aliquando vero iugatio pro tributo ponitur, quod pro iugeribus soluitur, *a* sicut & iugum in eodem sensu capitur. *b* centuria olim dicebatur centum iūgera, postea ita uocata sunt ducenta iugera, ut Columella, & Varro tradunt. *c* De his habetur in C.Th.de indulgent.debit.

Stadium duplex reperitur, primum est spatium cursoribus in Agone destinatum, ut ait Suidas. *d* Id Græci ducentis Pedibus metiuntur, de quo in l.in tantum.§.1.ff. de rer.diuis. §.vniuersitatis.Inst.eo.tit. Est & stadium mensuræ genus limitibus agrorum metiendis cō-
E paratum, quod passibus 125. terminatur, *e* qui sunt Itali pedes 626. ut auctor est Columella. *f* Est octaua pars milliarij, sed Suidas vult, *g* Stadium cum dimidio facere milliariū, quod terminat pedes 700. Alij dicunt orgyias centum. Herodotus vult 200. Stadia esse iter unius diei, *h* & centum iustos Passus facere vnum stadium. *i*

Saltus continet quatuor centurias coniunctas. i. Pedes nouem millia sexcentos, vt tradit Marcus Varro. *k* De his intelligit Titulus C.de fund.rei priuat.& saltib. Diuinæ domus.li.11.& sequens Titulus.de fund.& saltib. rei domin. lib. 11. Non autem accipiuntur pro nemoribus. Hinc saltus æstiui sunt minimū quatuor centuriarū prædia, in quib. æstate, uel hyberno tēpore degimus *l* De his sentit & Paulus iurisconsultus, *m* & multa alia iura. *n*

Plethrum centum & quatuor Pedes, vel circiter continet, & est sexta pars stadij.

a Vbi supra.
b lib.3.Georg.
c lib.2.
d Orig.li.15.c.15.
e lib.5.c.1.
f In l.itinere.in uet.passuum.ff.de uer.sign.
g c.sicut.1.17.q.4.
h lib.2.seu Euterpe.
i Vbi supra.
K vbi supra.
l In verbo. ὀργυιά
m Vbi supra.
n lib.15.etymol. cap.15.
o §.1.Inst.de seruit.præd.
p Columella li.5.c.1. Varro li.4.de ling.lat.Boet.li.2.Geometr.
q lib 18.c 3.
r l.1.ff. de seruit.rust.prædior.
s lib 15.c.15.
t lib.5.c.1.
u Lib.18 c.3.
x De re rust.li.1.c.10.& de ling.lat lib.4.
y lib 1.c.11.
z Vbi supra.
a l.1.C.de colon.Thracens.li.11.& l.immunitates.C.de agricol.& censi.lib.11.
b l.1 C.de Palat.sacr.larg.lib.12.& l.ut.de collator.superin.&§.iubemus.quæ est Nouell 178.
c Vbi supra.
d In verbo. στάδιον
e Plinius li.2.c.23 Gellius lib.1.c.1.
f lib.5.c.1.
g Vbi supra.
h li 1.seu Clio.& lib 4.seu Melpomene.
i Herodotus lib.2.seu Euterpe.
k lib.1.de re rustica c.10.
l l.3 §.saltus hybernos æstiuosq; l.peregre.§.vlt.cu ll.seqq.ff.de acq.possess.& l.1.§.qd vulgo.ff.de ui ar-mat.
m lib 5.sentent.tit.2 §.1.
n l.creditor.ff.de act.empt.& l.1.§.1 ff.de itin.fug.l.1.§.extima de aqua quotid.& æst.l.qui saltu de leg.3.

Suidas ait esse mensuram centum Pedum. a

Diaulus Suidę b mensura est 2.stadiorū, sed in loco cursus aliquando unū stadium continebat, in cuius extremo erat meta, quam currentes circumibant, & reuersi idem stadiū percurrebant. Vitruuius, *In palaestris, inquit,* c *Perisfylia quadrata, siue oblonga ita sunt facienda, uti duorum stadiorum habeant ambulationis circuitum, quem Graeci uocant Δίαυλον. Huius meminit l.vlt.C.de religios.& sumpt.funer.alias est l.1.de aleat.in aliquibus Codicibus. In longitudinem 1250.Pedes continebat. Alij dicunt 1200.De hoc Pausanias,* d *Pollux,* e *& Budaeus.* f A

Hippicum locus 4.Stadiorum duplex Diaulum cōtinebat, ut tradit Plutarchus; g Pro Equorum cursu accipitur in l.vlt.C.de religios. alias est l.1.de aleat.

Milliariū 8.Stadijs constat, seu mille passibus vnde habet nomen.i. pedibus quinquies mille, vt ait Vitruuius, & Columella. h De Milliariis in l. scire oportet.§.qui autem.& §.seq.ff.de excus.tutor.

Dolichus 12.Stadia continet, seu milliarium cum dimidio. Erat & locus, in quo eq. cursu septies iterato exercebātur, vnde Diaulodromi bis Stadium percurrebāt, Dolicrodromi septies, ut ait Suidas, i qui vult 24.Stadia Dolichū efficere, quē Budęus sequitur. k B

Parasanga mensura Persica 300.Stadia complectitur, seu tria Milliaria, & tres quartas partes.i. quantum itineris una hora fieri solet. Leucam Galli uocant pro regionum diuersitate longiorem, aut breuiorem. De Parasanga Herodotus l Plinius, m Xenophon, n & Alexander ab Alexandro. o

Schœnus 2.occupat Parasangas, seu 7.Milliaria, & dimidium. Plius ait, p eum Stadijs 40.constare, sed verius est 60. Aegyptiaca est mensura. 70. Interpretes pro uia posuerunt in Psal. 138. Latinus vertit Funiculum.

Stathmus est diurni itineris spatium, quod in Stadia 150. porrigitur. Iurisconsulti 20. Milliariis diurnum iter dimetiuntur. q Continet Schœnos duos cum dimidio, Parasangas 5. Dolichos 12. De Stathmo, & Schœno Herodotus, r Plinius, s & Strabo, t. C

a In verbo, πλέθρον.
b In v. bo, Δίαυλος
c lib 5.c.11.
d lib.2. seu Corinthiaca.& l. 4. seu Messenię.
e lib. 3.
f In annotat. ad Pand. est. ad l. vlt. ff si mēs. fal. mod. di. xer.
g In Solone. & Fabio Maximo.
h lib. 5.c.1.
i In verbo.
k Vbi supra.& ad. xit. de iis qui not. infam.
l lib.2. seu Euterpe post princ.& lib. 5. seu Terpsichore,& lib. 6 seu Erato.
m lib.6.c.26.
n li.2. Pędiz Cyr.
o libr.2. genial. die.c.20.
p vbi supra.
q l. 1. si quis cautio. l.3. de verb. signif. d. l. scire oportet.§.qui autē. de excus. tutor.
r lib 5. seu Terpsichore.
s lib.6.c.26.
t li.11. Geograph.

BREVIARIVM MENSVRARVM

Stathmus diurnum iter continet Stadia cl. Schœnos ii. cum dimidio.
Schœnus continet Parasangas ii. Milliaria vii.
Parasanga Milliaria iii.& tres quartas, Stadia xxx.
Dolichus Stadia xii. Secundum alios xxiiij.
Milliarium Passus mille, Pedes quinquies mille, Stadia viij.
Hippicum Diaulos ij. Stadia iiij. Diaulus Stadia ij.
Stadium Passus cxxv. Pedes Dcxxv.
Iugerum Pedes ccxl. Actus ij
Actus Passus xxiiij. Pedes cxx. D
Plethrum sexta pars Stadii Pedes ciiij.
Decempeda Pedes x. Vncias cxx. Passus ij.
Orgyia Pedes vi. Vncias lxxii. Digitos xcvi.
Passus Pedes v. Vncias lx. Digitos lxxx. Gressus ij.
Gradus Pedes ij.& dimidium vncias xxx. Digitos xl.
Cubitus, seu Vlna Palmos vi. Digitos xxiiij.
Pes vncias xij. Digitos xvi. Palmos iiij.
Spithama vncias ix. Digitos xiiij.
Palmus vncias iii. Digitos iiij.
Sextans vncias ij. Digitos ij.
Vncia Digitum, & tertiam. E
Digitus tritici grana iiij.

Stathmus iter diurnum continet:
Schœnos ij. cum dimidio
Parasangas v.
Dolichos xii. Stadia vi. Suidas, Dolichos vi. Stadia vi.
Milliaria plus minus xix.
Hippicos xxxvii. cū dimidio.
Diaulos lxxv.
Stadia cl.
Plethra Dcccc.

Stadiū cōtinet:
Plethra vi
Actus v. Pedes xxv.
Decēpedas lxii. Pedes v.
Orgyias ciiij. Pedes j.
Passus cxv.
Pedes Dcxxv.
Cubitos ccccvj. Pedes j.

Pal-

A

Pes continet { Palmos iiij. / Sextantes vj. / Vncias xij. / Digitos xvj. / Grana hordei lxiiij. }

De Aureorum, argenteorum, areorumque numorum ponderibus, & aestimatione.
Cap. LXVI.

VT facilius monetatum Antiquarum valor deprehendi, atque illæ cum nostris hodiernis conferri possint, præmittenda est regula a Platone tradita, *a* & quæ in argyro copiis fere semper est obseruata, ne percutiendi auri, & argenti confusio nasceretur, & vt aliqua permutandæ aureæ cum argentea, vel ærea pecunia ratio haberetur. Ea autem est, vt teneamus vnciæ auri libram argenti precio respondere, & vnciæ argenti decem libras æris æquari. Verba Platonis hæc sunt. *Si quis dimidiam auri libram eroget, & duplum argenti reportet, damnum sentit: nam pro duo decuplo duplum tantum capit.* duodecuplum enim argenti pro auri pondere soluto recipere debuisset. ex his apparet iustam auri cum argento permutationem esse duodecuplum argenti, vt vncia auri duodecim unciis, seu libra argenti æstimetur. Idem affirmat Iulius Pollux, *b* asserens staterem aureum, qui erat unius vnciæ auri, libram argenti æquasse: id & Ioannes Faber tenet, *c* & Albertus Brunus, *d* etsi non ita exacte aurum argento æquat.

a In Hipparco. ad fin. fere. lib. I De lucri cupiditate.

B

b De ponderum nominibus.

c § nos autem. Inst. de Attil. tutor.

d In opuscul de augmento. in vlt. concl. col. 2. vers. nulla autem æstimatio.

Hæc ratio omni tempore, & ferme vbique obseruata aurum argento æquandi artem docuit, quod alias difficilius fieri poterat, pondere aureorum per tempora in dies a Principibus diminuto. Cum igitur diuersis temporibus uarium aurei pōdus, & semper leuius fuerit, ad illud argento æstimandum quatuor nobis cognita tempora spectabimus. Omnium primum est, cum initio feriri aurum cœpit, cuius tantum sciri potest, quantum Plinius prodit. *e* Tunc enim ita percussum est aurum, ut uncia 75. Sestertios illius temporis æquaret, & libra auri 900. Sestertios, quorum singuli valebant duos asses, & semissem librales, qui postea fuere unciales. Plinij verba sunt. *Aureus numus post annum 62. percussus est, quam argenteus, ita ut scrupulum valeret sestertijs, quinis vicenis, quod efficit in libras ratione sestertij qui tunc erant, Sestertios 900.* Lego autem quinis vicenis, ut congruat numerus sequens 900. Sestertiorum, qui faciunt libram aurei, & 12. libras argenti. Duodecima autem 900. est 75. Sestertiorum, qui constituunt vnciam auri, & libram argenti, cuius uncia continet paulo plus 6. Sestertios; itaque permutando aureum cum denario, ut mox dicetur, qui continet quatuor sestertios, aureus habebit ultra septem uncias argenti, & ferè dimidiam vnciæ auri; vnde circiter 24. aurei efficiebant libram auri. Scrupulum autem appellat tertiam vnciæ, sicut appellatur tertia drachmæ. Sed puto numeros Plinii mendosos esse; Precium vero aurei denarium fuisse docet Liuius, *f* qui scribit in conditionibus pacis Aetolis concessum fuisse, si pro argento, quod certis pensionibus soluere Romanis debebant, aurum dare mallent, decem argenteos pro uno aureo præstare possent; Postea uero precio auri, argentique diminuto, denarij 14. fecerunt aureum; Ex supradictis liquet libram argenti tum unciam auri æquasse.

C

e lib. 33. cap. 3.

D

f lib. 8. Decad. 4.

Sed omisso hoc vetusto aurei initio, quod parum ad iura nostra confert, ad alia tempora veniemus, quæ sub Principibus fuere. Secundum tempus statuo ab Augusto vsque ad Constantinum; tertium post ipsum vsque ad nostrum seculum; quartum circa annum salutis 1500. vsque ad tempus hodiernum.

E

Ante Constantinum non admodum varium, sed idem fere aurei pondus fuisse inuenio, & 48. Aureos libram auri constituisse, quorum singuli tres argenti vncias continebant, quod ex præmissa regula ita deprehendo. Octo drachmæ unciam argenti pendebant, vt Fannius, *g* & alii tradunt, sed 24. drachmæ, quę tres vncias continebant, aureum æquabant: ergo aureus tres argenti uncias habebat: itaque æquando libram argenti vnciæ auri, cum tres argenti vnciæ aureo æstimarentur, & quatuor aurei vnciam auri efficerent, sequitur quatuor aureos libram argenti valuisse, & 48. aureos libram auri constituisse, quod erat dimidium eorum, qui ab hinc annis 80. cudebantur, quo tempore 96. aurei libram auri faciebant, *h* & octo vnciam, vt infra dicetur. Idem

g De ponderibus & mensuris.

h l. si in l. pen. in princ. ff. de in lit. iurand.

a lib.33.c.3. b Cap.18. c In L.Sylla. d lib.17. Annal. seu lib.1.Histor. e in Othone. cap.4. f In Galba. g In C.Iulio Cæsare.c.53. h lib.33.c.3. i lib.5.c.12.

significauit Plinius, etsi corruptus, scribens,[a] iustum esse 48.nũmos aureos signàri ex libra auri; ita enim legendũ etiam cum alijs puto, id alijs quoq; temporibus obseruatũ fuit; In A Sophronij enim prato legitur, [b] Mauritio, & Tiberio imperantibus, aureum 24.argẽteos, seu drachmas valuisse.i.tres argenti uncias. Sed etsi octo drachmæ vnciam argẽti pustulati constituerent, & 24.i.tres vnciæ, aureum, ad æquandum tamen numerum certum placuit aureo vnam amplius drachmã addi, vt 25.drachmæ aureo æstimarẽtur; illa vero drachma addita numero 24. drachmarum ferè erat loco æris argento commixti, vt tenacius firmaretur. L. etiam Sylla rerum potiente, tres argenti vncias aureum æquasse ex Plutarcho deprehenditur, [c] qui mille nummos, seu sestertios drachmas 250.valuisse, & drachmã sestertijs quatuor constasse affirmat, quorũ centum aureum efficiebant, & 25.drachmas, seu tres argenti vncias æquabant. Inuenio autẽ centum sestertios, seu tres vncias argenti tum aureum æquasse, quia Tacitus scribit, [d] Othonem, cum Sergium Galbam ad cœnam exciperet, centenos nummos inter eius stipatores diuisisse, quos Tranquillus, [e] & Plutarchus [f] di- B cunt singulos aureos fuisse; ergo & eo tempore aureus tres uncias argenti æquabat, seu 25. drachmas, vel centum sestertios. Tranquillus tamen auctor est, [g] C.Iuliũ Cæsarem ob rapinas in Gallijs factas tantum auro abundasse, ut ternis millibus nummum in libras aurum promercale in Italia, prouinciisq; diuenderet. libra enim auri ultra quatuor millia sestertiũ valebat secundum æstimationem supra positam; Sed C. Iulius fecit, vt tribus millibus ob auri copiã diuenderetur. Vncia vero argenti septem denarios continebat: quia Plinius auctor est, [h] 84.denarios libram argenti constituere. Idem tradit Celsus. [i] Itaq; 21.denarij tres vncias argenti, & aureum faciebant, & quatuor aurei 84.denarios, seu libram argẽti, & vnciam auri implebant, vnde 48.aurei libram auri constituebant. Quare 300.denarij in l.lecta.ff.si cer.pet.excedunt aureos illius temporis 14.& plus duabus vncijs argẽti. Itẽ in l.Publia.§.1.ff.depos.decem millia denariorum sunt vltra 452.aureos. Et in l.vlt.ff.de C institor.in l.si ita stipulatus §.Chrysogonus.ff.de ver.oblig. denarij mille efficiunt aureos 46.& duas vncias.

k lib.21.c.vlt. l lib.1.c.8. m lib.33.c.3. n lib.33.c.3. o lib.3 de re rust. cap.2. p Vbi supra. q In quæst. in Genesim c.24. r l.1.C.Th.de expen.ludor.

Drachmam Atticam denarij argentei pondus habere Plinius scribit, [k] & Gellius Myriadem drachmarum, seu Talentum nummi Romani denarium decẽ millia facere affirmat, [l] & ideo cũ drachmam denario æquamus, de Attica intelligimus. Itaq; denarius primo cum est percussus, quatuor sestertios, quemadmodũ & drachma Attica, continebat, decẽ enim assibus permutabatur, ut auctor est Plinius: [m] vnde & denarii nomẽ habuit, & quatuor Sestertii decem asses ualebant. dictus est enim Sestertius, quod duos asses, & dimidiũ ualeret; *Placuit, inquit Plinius,* [n] *Sestertius pro dupõdio, & semisse.* Præterea Varro scribit, [o] in Sabinis ex quinque millibus turdorũ, qui singuli ternis denariis uenibant, sexaginta millia Sestertiũ esse percepta, qui æquabant quindecim millia denariũ. Erat sũma 600.aureo- D rum. Itaq; quatuor Sestertij denariũ faciebãt, quemadmodũ drachma Attica. Mille vero drachmæ, de quibus in l.vlt.ff.de decret.ab ord.faciend.40.aureos illius temporis constituebant, quo 25.drachmæ aureum æquiparabant. *Postea inquit Plinius,* [p] *placuit denarium sexdecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis;* Id fuit, urgente Remp. Annibale; sed cum centum Sestertij, ut uidimus, sub Principibus aureum facerent, necesse est denarium ultra quatuor sestertios eo tempore continuisse, quorum aucta æstimatione, 21.aureum æquabant. Apud Hebræos vero Siculus unciam argenti faciebat, ut refert D.Hieronymus; [q] Libra argenti a Valentiniano 2. in 60. argenteos diuiditur, quos inter prætor Miliaresios fuisse. [r]

s l.1.C.de collatio.æris.lib.10. t Vbi supra. u d. ap.3.

Nunc ad æs difficilius est ueniendum, cuius decem libras vnciam argenti æquasse diximus, [s] quæ faciunt 120.uncias: unde libra argenti 120.libris æris æstimabatur. Ini- E tio enim cum signatum est argentum, placuit denarium libris decem æris, quinarium quinque, Sestertium dupondio, & semisse permutari, i. duabus libris, & dimidia, inquit Plinius. [t] Itaque tum tanti fuit denarius, quanti uncia argenti: cum uero ob bellum Punicum ære alieno Resp. onerata esset, asses duarum unciarum Sextantes uocati sunt percussi, quorum decem cum denario sunt permutati. tantum enim tum ualebant, quantum olim decem asses librales; itaque pro 120. æris unciis, quas antea valebat denarius, cœpit viginti uncijs æris æstimari, & Resp. quinque ex sex partibus lucrata æs alienum soluit. Plinius, *Libræ, inquit,* [u] *pondus æris imminutum est bello Punico primo, cum impensis Resp. non sufficeret, constitutumque, vt asses sextantario pondere*

A *dere ferirentur. Itaque quinque partes facta lucri, dissolutumque as alienum.* Hæc ille, qui sextantarium pondus duas vncias æris appellat. sextans enim duas vncias continet; Lucrata vero est Resp. quinq; partes ex sex, quia denarium uoluit impendi pro viginti vncijs æris, cum prius 120. valeret, & lucrum fecit centum quia: assem duarum vnciarum voluit tantum valere, ac si esset libralis. Idem Nonius. *a* Cum igitur eo tempore denarius decem asses sextantarios, i. viginti vncias æris valeret, septem denarij faciebant vnciam argenti, & vncias æris 140. quæ sunt 11. libræ, & octo vnciæ. Itaque libra argenti tum libris 132. æris æstimabatur, & vncijs octo. Postea subijcit Plinius, *Annibale vrgente Q. Fabio Maximo Dictatore asses vnciales facti, placuitque denarium 16. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis, ita Resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro decem assibus est datus.* Ita Plinius, qui dimidium lucratam esse Remp. scribit, quia pro sextantariis vnciales asses percussit, qui tum tantum valebant, quantum libralis. B

a In ver. grauc æs.

Cum itaque tum denarius sexdecim uncijs æris permutaretur, vncia argenti, seu septē denarij 112. vncias æris, seu nouem libras, & quatuor vncias æquabant. Postea decem libræ æris vnciam argenti valuerunt, *b* vt infra dicetur, & 120. libræ libram argenti æquarunt. Demum lege Papiria asses semiunciales sunt percussi, & denarius 16. assibus, qui octo vncias pendebant, est permutatus. Itaque quatuor libræ, & vnciæ octo æris unciam argenti, seu septem denarios æquarunt; & tres libræ argenti, & libræ æris 14. aureo respōdebant. Postmodum vt plus argentum aurumque æstimaretur, plures illos asses valere voluerunt; itaque pondus argenti, auriq; est semper diminutū, sed numero assium, seu æris precio auctum, ut apparet in denariis, qui primo decē assibus, postea 16. sunt permutati.

b l. 1. C. de collatio. æris. lib. 10.

C Denarius continebat Obolos sex, qui valebant tres asses semunciales & Obolus decē Chalcos Plinius, *Drachma, inquit, c Attica denarij argentei habet pondus, eadem sex obolos pōdere efficit, Obolus decem Chalcos.* Hæc ille. Itaque Oboli 42. vnciam argenti faciebant, & Chalci 60. denarium, & 420. Chalci vnciam argenti, & Oboli 126. & Chalci 1260. valebant aureum, qui ante Constantinum Imperatorem cudebatur. Vnde Obolus erat duplo plus duobus nostris solidis, quia aureus ante Constantinum etiam duplo plus superabat aureum hodiernum.

c lib. 21. c. vlt.

Cæterum quia paulatim Principes auri pondus imminuere cœperunt, ut ait Plinius, *d* ideo tertium tempus, quo id multo leuius signatum est, exponemus. Sub Cōstantino septē aurei vnciam auri faciebant, & 84. libram, quot denarij auri unciam, & libram argenti constituebant, erantq; singuli aurei quaternorum scrupulorum. Constantinus ad Eupraxiū rationalem trium Prouinciarum. *Si quis, inquit, e solidos appendere uoluerit auri cocti, septem solidos quaternorum scrupulorū nostris vultibus figuratos adpendat pro singulis vncijs, quatuordecim uero pro duabus.* Sed credo, vt plerunque erratur in numeris, pro 7. legēdum 6. tot. n. aurei unciam auri cupiebant, & cum essent 24. scrupuli libræ auri, & uelit aureum fieri quaternorum scrupulorum, necesse est sex, & non septem aureos pro auri uncia percussos fuisse; Itaque 72. aurei in libram auri signabantur, *f* & sex aurei unciam auri continebant: unde etiam sextulæ sunt uocati, æquabātq; singuli aurei duas uncias argenti, seu denarios 14. uel drachmas 16. Hac ratione, quia decem libræ æris uncia argenti permutabantur, ideo aureus, qui duas argēti uncias æquabat, uiginti libris æris æstimabatur. Arcadius, & Honorius. *Aeris, inquiunt, g pretia ita exigi uolumus, ut pro 20. libris æris unus auri solidus a possessore reddatur.* D

d lib. 33. c. 3.

e l. 1. C. Th. de pōderib. & auri illatione.

f l. quotiescunque. C. de suscept. & arcar. li. 10.

g d. l. 1. C. de collat. æris. lib. 10.

E Cęterū prædicta turbat l. 2. C. de argenti pretio, quod thesaur. infert lib. 10. quæ libram argenti non cum sex aureis, sed quinis confert, *Iubemus, inquit, ut pro argenti summa, quam quis thesauris fuerat illaturus, inferendi auri accipiat facultatem, ita vt pro singulis libris argenti quinos solidos inferat;* Respōderi potest uitio scriptorum, ut sæpissime euenit, in numeris erratum, sed si cui hoc non placeat, dicemus tempore horum Principum aurei pondus auctum fuisse, aut ipsos de his loqui, qui argentum inferre thesauro Imperatorum tenebantur, & pro eo aurum soluere uolebant, in quorum pœnā præcipitur, ut carius debeant argētum aurū cōmutare, uideturq; ibi Principum interfuisse, ut potius argentū, quā aurū haberet.

Superioribus uero annis circa MD. diminuto semper aurei pondere, libra aurei continebat aureos 96. *h* uncias octo, ita ut singuli aurei æquarent unciam argenti, & dimidiā, & libras æris 15. Hodie aurei 108. iusti ponderis libram auri continent, & nouem illorum

h Iaf. in l. vlt. in princ. ff. de in vocando.

vnciam auri, æquantque singuli aurei vnciam, & tertiam partem vnciæ argenti, & æris libras 14. Solidus vero noster debet æquare vnciam æris, sed semper aliquid corraditur. A Hæc de argenti, & æris cum auro permutatione. Nunc quæ auream, argenteamque, & æreas monetas concernunt, breuiter percurremus, & à libra argenti auspicabimur.

De partibus, & ponderibus numorum. *Cap. LXVII.*

ARgenti libra est pondus minæ continens Drachmas C. & in XII. Vncias diuiditur exemplo duodecim mensium anni, & signorum cœlestium, vt tradunt Fannius, *a* & Cassiodorus. *b* Minæ.i.libræ argenti meminit l.Publia.§.1.ff. depolit. Libræ l.2.C. de episcop. aud. l.ciuitas. C.de offic. rect. prouinc.l. ab executione. C. quor.appell.non recip. Denarij lxxxIIII. libram argenteam constituebant, ait Plinius. *c* Libra vero Attica minor est quarta parte, constans IX. Vncijs, seu Drachmis lxxv. Maior B C. Fannius, *d*

Vnciaque in libra pars est, quæ mensis in anno,
Hæc maior Latio libra est, gentique togata,
Attica nam minor est ter quinque, hanc denique drachmis,
Et ter vicenis tradunt explerier vnam.

Hæc vocatur Libella in Iudices. C. de episcop. aud. quæ inclusis carcere pauperibus in diem ad alimenta Libellas duas, tres ve panis dari iubet, id est XVIII. vncias, aut XXVII. de quo Alciatus. *e* Constantinus libram argenti in lx. argenteos, & Vnciam in v. diuidit. *f* Eos Miliaresios esse puto, quorum decem faciebant aureum, ait Suidas. *g* *Vncia Stateres duos habet, inquit Epiphanius, h Stater est dimidium Vnciæ. Habet autem duo didragmata. Siclus, qui & quadrans dicitur, est quarta pars Vnciæ, dimidium Stateris, habens duas didrachmas. vncia enim erant octo drachmæ.* Hæc Epiphanius, cui assentitur D. Hieronymus, *i* & Iosephus. *k* Vnius vero vnciæ numus apud Hebræos Siclus percutiebatur, vt refert D. Hieronymus, *l* & xx. Obolos continebat. *m* Apud Græcos vero, & Latinos esse quarta pars Vnciæ creditur, sed verius Latini appellant Sicilicum, non Siclum. *n* Vncia igitur duos Stateres, seu duas Semuncias, & octo Drachmas, seu argenteos & septem denarios continet: vnde Drachmæ xcvI. Romanæ libram Italicam constituunt, & minam, seu libram argenti. Centum Drachmas mille asses Plutarchus interpretatur, *o* dicens, Camillum in 15. millibus assium multatum fuisse, qui mille & quingentas Drachmas explent. Cum enim Drachma, vt supra diximus, quatuor Sestertios contineat, centum Drachmæ essent 400. Sestertij. Sestertius vero constat duobus assibus, & dimidio, itaque centum Drachmæ summam mille assium efficiunt, & mille quingentæ Drachmæ xv. millia assium explent. Effecissent circiter lx. aureos tempore Augusti: nam ante bellum Punicum, viuente Camillo, nondum erant aurei. Drachma Attica. Scrupulos 3. continet, Obolos VI. Siliquas XVIII. quas aliqui Ceratia appellant: vnde hæc carmina Glossæ, *p*

Tres Siliquas Obolus, Obolos sex drachma, sed octo
Vncia fert drachmas, duodena dat vncia libram.

Vt corrigit Antonius Augustinus. *q* Itaque Vncia argenti in 24. Scrupulos, alij vocant Scriptulos, diuiditur exemplo 24. horarum diei. Græci verò γράμμα, id est litteram vocant: quia 24. litteras eorum Alphabetum continet, quemadmodum Vncia 24. Scrupulos. Itaque Scrupulus est vigesima quarta pars Vnciæ, quod etiam animaduertit Glossa in l. 1. in ver. Octonos. C. de metallarijs lib. 11. vbi octoni Scrupuli, qui soluuntur ab ijs, E qui metalla quærunt, pro tertia parte Vnciæ accipiuntur. Dicitur autem Scrupulus à scrupo paruo lapillo. Scrupulus duos Obolos continet.

Obolus sextam partem Denarij, vel Atticæ drachmæ capiebat, vt aiunt Plinius, *r* Suidas, *s* Pollux, *t* & Xenophon; *u* & æquabat quadragesimam, & duas partes Vnciæ argenteæ: quare diuersus est ab Obolo Hebræorum, quorum xx. æquabant Siclum, seu vnciam argenti, Obolus Siliquas 3. continet. Epiphanius ait, *x* esse octuogesimam libræ argenti, seu duodecimam drachmæ.

Olim Pholis vocabatur secundum Suidam, *y* de quo in l.2. C. de prætor. & honor. prætu. lib. 12. Hermanopulus vult Pholem esse Oboli vicesimam quartam. *z* Alij duodecimam

a De ponderib. & mensuris.
b Lib. 1. variar. ad Boethium ep. 10.
c Lib. 33. c. 9.
d Vbi supra.
e Lib. 1. parer. cap. 17.
f L. 1. C. Th. de expensis lud.
g In ver. Μιλιαρήσιον.
h Lib. de mensur. & ponder.
i Comment. lib. 1. in Ezech. c. 4.
k Lib. antiq. Iud. 3. c. 12.
l In quæst. in Gen. c. 24.
m c. a iudices. §. 1. primaq. 1.
n L. liberto. §. filium. ff. de annu. leg.
o In Camillo.
p In c. si quis aliquã. do. §. item in Leuitico, de pœn. distinct. 1. in ver. Siclo.
q Lib. 2. emend. c. 8. Didacus ca. 2. de veter. collat. numis. nat.
r Lib. 21. c. vlt.
s In ver. ὀβολός.
t Lib. 9.
u Pori. seu de Vectigalib.
x Lib. de mens. & ponderib.
y In ver. φόλλις, & in ver. κέρματα.
z In legib. agrarijs.

decimam Oboli; Romanis est teruncius. *a* Obolus fiebat antiquitus ex ære instar sagittæ, vel obeli, seu horum alterum impressum habebat: vnde nomen habuit, vt testatur Plutarchus, *b* postea percussus est in numum argenteum. Zonaras, *Cum, inquit, c ære indigeret, Obolos in numos percussit*. Valebat fermè duos solidos Mediolanenses cum dimidio, & ferè æquabat asses tres semiunciales, qui quadrans, seu teruncius vocabatur: *d* vnde ante Constantinum exxvi. Oboli, seu libræ æris plus minus xiiii. aureo, seu solido respondebant. De Obolo in d.l. Publia. §. 1. ff. depositi. *Quidam, inquit, acceperat in depositũ decem millia denariorum*, qui efficiunt cxx. libras argenti, & respondent totidem Vncijs auri, & continent fermè DCC. solidos aureos, qui post Constantinum sunt percussi; *Conuenitque, vt debitor ad rationem mnarum Græcarum pro singula mna, seu libra argenti nomine vsurarum solueret singulis mensibus Obolos 4.* id est, duos Scrupulos, seu duas tertias drachmæ Atticæ, fermè vndecim solidos Mediolanenses pro summa denariorum 84. seu drachmarum centum. Decem vero millia denariorum Romanorum faciunt libras argenti 120. pro quibus singulis 4. in mensem soluti Oboli, sunt Oboli 480. qui æquant drachmas 80. seu 10. vncias. Hæ in annum sunt vnciæ argenti 120. quot erant sortis libræ: vnde hæc esset centesima vsura. Si vero denarij pro decem millibus drachmarum ponerentur, essent centum libræ argenti, pro quibus singulo mense soluerentur Oboli 400. Aequant fermè 164. drachmas, seu 8. vncias, quæ in annum sunt 96. & quasi 100. & penè vsura centesima. Obolus capiebat Siliquas 3. vnde Vncia argenti habebat Siliquas 144. & Scrupulus Siliquas 3. In duo vero Ceratia Obolus diuiditur.

Siliqua est tertia pars Oboli; *e* Est æstimationis fere solidi Veneti, non continens plus tribus Quadrantibus. Valentinianus iunior iussit, *f* non curialem succedentem curiali soluere curiæ quatuor Siliquas pro singulo iugero. Et in l. 1. C. de ratiocinijs oper. public. prohibentur Magistratus pro ratiocinijs operum publicorum Siliquam pro singulo aureo exigere, vt prius faciebant. Et in §. 1. in Nouell. 32. seu in auth. vt nemo mutuum dans agricol. Credens agricolæ potest pro auro vnam Siliquam, (intelligo auri) singulis annis pro quoque aureo, vel solido exigere: quia si pro aureo Siliqua argenti soluta fuisset, non pependisset agricola vnum pro centum, cum tamen octauam prò modio soluat. Interpretor igitur diuidi vnciam auri in Siliquas 144. auri, sicut diuiditur Vncia argenti: vnde prædicta Siliqua pro aureo soluenda efficit fœnus paulo plus quatuor pro centum singulis annis: cum enim aureus constet 24. Siliquis, agricola soluit quatuor aureos, & tertiam pro cẽtum aureis; Cum vero vncia auri libra argenti æstimetur, Siliqua auri, id est vna ex 144. partibus vnciæ auri valet duodecimam partem vnciæ argenti, quæ efficit plus dimidia parte denarij, quorum septem constituunt vnciam & 84. libram argenti. Soluendo ergo plus dimidio denarij pro aureo, pro centum aureis essent fermè 60. denarij, seu aurei 4. & tertia. 24. enim denarij aureo permutabantur.

Quod vero scribit Dion 25. drachmas aureum æquasse, *g* de minore non Attica est intelligendum. Eodem modo interpretor §. sportularum. in auth. de sanctiss. episcop. *h* vbi præcipitur pro citando religioso quatuor Siliquas solui viatori, vel apparitori. Intelligo secundum prædicta sextam partem aurei, qui 24. Siliquas continebat, id est, paulo plus duobus denarijs, aut quatuor drachmis. Ita etiam expono Nouell. 106. §. 1. de nauticis vsuris, vbi si breuis sit nauigatio, permittitur, vt tres Siliquæ auri pro aureo nomine vsurarum soluantur. Efficiunt quatuor pro centum, non autem exigatur centesima vsura, tanquam nauticum fœnus. De eadem auri Siliqua singulis Acolythis mortuos efferentibus danda intelligere arbitror Iustinianum in Nouell. 59. cap. 5. seu §. dare. *i* cum alijs aureos assignet. Isidorus & ipse vult, *k* Siliquam esse vigesimam quartam partem solidi, quem sequitur Glossa in dictis Iuribus, *l* quod non multum distat ab eo, quod supra dixi: quia pars ex 144. partibus Vnciæ auri est vna ex 24. aurei, cum 6. aurei vnciam auri facerent. Polybius quoque Siliquam tertiam partem Oboli interpretatur. *m* ait enim tantam fuisse Galliæ Cisalpinæ fertilitatem vt caupones a viatoribus splendidè exceptis non plus Siliqua, id est tertia parte Oboli acciperent. Siliquam quatuor grana continere Suidas dicit, *n* & Minuta 7. quæ essent, vt dimidius quadrans Italicus. Nouella Leonis Iconomachi Siliquam, seu Ceratium 12. Pholes efficere affirmat, *o* quemadmodum vero Obolus diuiditur in Ceratia 2. ita & Ceratium in Chalcos 2. Sed Suidas vult, *p* sub Ceratio 3. Obolos, & sub Obolo 6. Chalcos contineri. Hermanopulus Pholes 12. Ceratio adscri-

a Marcellinus in Chronicis. in Anastasio.
b In Lysandro.
c Ann. tom. 3. in Alexio Comneno.
d Pollux. Vbi supra.
e Glos. in d. si quis aliquando. §. item in Leuitico. de pœnit. dist. 1. in verb. nisi siclo.
f In l. 1. C. de impon. lucrat. descript. lib. 10.
g Lib. 50. & in Augusto.
h Nouell. 123.
i In auth. vt debit. i npon. in exequ. defunct.
k Orig. li. 16. c. 24.
l In d. Nouel. 123. seu in auth. de sanctiss. episco. §. sportularum. in verb. Siliquis.
m Lib. 2.
n In verb. Κεράτιον.
o D. diribus Siliquis præstan... tum administratoribus.
p In ver. ὀβολός.

a In legib. Agrarijs. b In Leone Conone, seu Iconomacho. c Lib. 16. etymolog. c. 24. d Cap. 134. e In l. si plures §. 1. de pact.

adscribit. *a* Iulianus Patririus vertit Siliquam pro Ceratio. Cedrenus & ipse scribit, *b* Ceratium 12. Pholes valere: vnde erat fermè, quemadmodum hodie solidus Italiæ. A

Chalcus est minima pars ponderis gemini grani lentis, vt vult Isidorus. *c* In Prato Spirituali legitur, *d* Anachoretam pro operis diurnis 9. Minuta lucratum fuisse. Aliqui intepteratur, Paulum Iurisconsultum Minutas summas referentem *e* intelligere Chalcos, vel Lepta, quibus non assentior. loquitur enim de paruis summis quibuscunque in genere, non numulis minutis. Nunc ad argenteas Monetas est veniendum.

De argenteis monetis. *Cap. LXVIII.*

f Plin. lib. 33. c. 3.

DEnarius argenteus secundum aliquos *f* 2. Victoriatos, seu Quinarios, & 24. Siliquas pendebat, seu 8. Obolos; vnde 4. drachmæ erant in 3. denarijs: quia drachma pendebat 18. Siliquas, & ideo 4. drachmæ habent 72. Siliquas, & totidem continent 3. Denarij, qui habent dimidiam vnciam argenti. Itaque Denarius est ponderis Sextulæ, id est, sextæ partis vnciæ argenti, & 6. Denarij vnciam faciunt, vt Demetrius scribit; ergo 72. Denarij facerent libram argenti, & duæ vnciæ argenti cum dimidia, seu 15. Denarij aureum antiquum. B

g Lib. 4. & 5. de pond. & mens. & in alio aduersus Alciatum. h Lib. 5. c. 17. i Lib. 33. c. 9. k d. l. 1. C. de collat. æris. lib. 10. l Lib. 33. c. 3. m Vbi supra. n In verb. Graue æs. o Lib. 21. c. vlt. p Lib. 1. c. 8.

Verum Georgius Agricola probat *g* continere denarium septimam partem vnciæ argenti, ita vt 7. Denarij faciant vnciam argenti: nam Celsus dicit, *h* in vncia pondus Denariorum 7. esse; & Plinius ait, *i* iustum esse 84. Denarios ex libris signari. Idem vult Scribonius Largus in Præfatione: vnde æquatet Denarius libram Venetam, seu 20. solidos Venetos. Et quia 20. libræ æreis cum solido aureo post Constantinum permutabantur, k eius 12. vnciæ, seu libra singulis Denarijs respondebant: vnde error eorum detegitur, qui 10. libris æris, & quandoque 16. permutatum fuisse Denarium arbitrantur; nam 10. assibus, vt supra dixi, Sextantarijs, postea 16. vncialibus, sed non totidem libris æris commutabatur, vt Plinius inquit; *l* etsi enim librales initio percussi sunt asses, demum trientes, mox quadrantes, seu triunces, sextantes, & vnciales sunt facti, qui quatuor, tres, duas, & vnam vnciam pendebant, quod puncti ipsis impressi significabant. Demum Lege Papiriana asses semunciales sunt percussi, vt Plinius refert, *m* & hi tantum valebant, quantum olim asses librales, vt etiam Nonius animaduertit. *n* C

q Lib. 3. De ciuilibus Rom. bellis. r Epist. 6. l. 16. ad Atticum, & 10. alia ad Q. Fratrem. s Epist. 1. ad Iustũ. t Plin. lib. 33. c. 3. u In, C. Iulio Cæsare. c. 82. x In Antonio, & in Bruto. y Lib. 17. Annal. seu Hist. lib. 1. z In Othone. a Lib. 3. de rust. c. 2.

Verum Plinius scribit, *o* drachmam Atticam habere pondus Denarij argentei, quod & Gellius affirmat, *p* *Lais, inquit, μυριάς δραχμάς, ἢ τάλαντον poposcit. Hoc facit numi nostratis denarium decem millia.* Appianus quoque Octauianum D. Drachmas veteranis, quos ex municipijs collegerat, promisisse scribit. *q* Cicero totidem Denarios fuisse narrat. *r* Aliæ drachmæ erant fermè, vt nunc est realis Hispanicus, qui est octaua pars vnciæ. Cum vero Denarius septima pars esset vnciæ, æquabat solidos 17. Venetos. D. Ambrosius scribit *s* drachmam Obolos 10. æquasse, cum tamen antea æquaret 6. *t* Denarius 4. Sestertios valebat: nam Tranquillus scribit *u* C. Cæsarem 300. sestertios viritim legasse. Plutarchus 75. drachmas fuisse dicit. *x* Item Tacitus, cum milites in triclinium irrupissent, Othonem quina millia numum singulis donasse memorat; *y* Plutarchus eum MCCL. Denarios dedisse scribit, *z* quæ est quarta pars quinque millium. D

b In Sylla.

Varro etiam ait, *a* quinque millia turdorum ternis Denarijs venisse, vt sexaginta millia scilicet sestertium reddiderint. terni enim Denarij in quinque millia turdorum sunt 15. millia denariorum. Hæc summa quater multiplicata efficit 60. millia Sestertium, id est aureos DC. & Plutarchus ait *b* mille numos drachmas 250. valuisse. Denariorum frequenter Iura meminerunt, vt in l. lecta. ff. si cert. petat. l. vlt. de instit. l. Publia. §. 1. ff. deposit. vbi pro decem millibus Denariorum alij verterunt 40. sestertia; & in l. ita stipulatus. §. Chrysogonus. ff. de verb. oblig. vbi in neutro genere legitur Denaria pro Denarios secundum Græcos, qui in eius legis specie contraxisse videntur. Ita etiam nominantur à Græco testatore 15. millia, & 30. millia Denariorum in l. cum quis decedens. §. codicillis. de leg. 3. Summa 15. millium denariorum continebat tempore Neronis fermè DCCL. aureos, & nostræ ætatis MD. & multis alijs in locis de ijs habetur. E

Drachmarum Iura tam ciuilia, quam Pontificia meminerunt, vt in l. vlt. ff. de decret. ab ord. faciend. mille Drachmæ nominantur, quæ 40. aureos illius ætatis constituunt; Et in c.

denique.

denique. 36.q.2. D.Ambrosius L. Drachmas quendam pendere iubet, qui puellam vitia-
A rat, erant tum duo aurei, qui tres cum dimidio ex nostris faciunt. Hanc modicam summam pro hominis paupertate indictam puto.

Aureum verò drachmas 25.continuisse Dion scribit. *a* *Et ita,inquit,etiam Graci,quorum libros Attica lingua scriptos legimus, vocant.* Drachma 6.Obolos continebat, ait Pollux, *b* quam vulgo Bouem appellant: quia hoc animal impressum habebat.

a In Augusto. & lib. 50.
b Lib.9.c.6.

Sestertius 2.asses,& semissem valebat,ita dictus,quasi semis tertius,quod 2.asses,& tertij semissem valeret, vt Varro, *c* & Plinius *d* scribunt. Lex etiam 12.tabularum argumento est, in qua 2. Pedes, & semis tertius Pes vocatur. Hæc Volusius Metianus. *e* Redacto Denario ad asses 16.vnciales,etiam Sestertius valuit asses 4.vnciales, cum prius 6.æris vncias valeret. Plinius, *f* Metianus, & alij Sestertium pro 4.assibus ponunt, & l.vlt.C.de donat.*Verba,inquit,superflua,quæ in donationibus poni so'ebant, Sestertij, numi*
B *vnius, assium quatuor, penitus reycienda esse censemus.* Ita enim legit Antonius Augustinus. *g* Idem vero Sestertius est, quod numus, & vbi genus numi non exprimitur, Sestertius intelligitur. Gellius, *Præmium,inquit*, *h* *pænave erat numus vnus HS.* & infra, *Numo singulo multabatur*. Idem scribit *i* à Cor.Dolabella Cos. equum Seianum centum millibus HS.emptum fuisse; sunt mille aurei.

c Lib.4. De ling. Lat.
d Lib.33.c.3.
e De distributionibus, & vocabulis. & in lib. De asse.
f Vbi supra.
g Lib.2. emend. c.7.
h Lib.18.c.13.
i Lib.3.c.9.

Quatuor vero Sestertij Drachmam efficiebant, vt Plutarchus tradit: *k* itaque quadringenti Sestertij centum drachmas,siue minam,seu argenti libram, & auri vnciam æquabant, centumque Sestertij numi aureum valebant. Tranquillus enim scribit, *l* Othonem viritim cohorti aureum diuidere solitum, Tacitus *m* narrat eos centum Sestertios fuisse,quod eo tempore fuit,quo aureus erat quarta pars vnciæ auri,sed post Constantinũ, & illo etiam imperante,aureus diminutus fuit sexta vnciæ, libraque argenti sex solidis est
C permutata. Solon Minam centum Drachmarum constituit, cum antea esset 73. vt auctor est Plutarchus. *n*

k In L.Sylla.
l In Othone.c.4.
m Lib.17.Annal. seu lib 1.Histo.
n In Solone.

Sestertius vero nunquam æreus,sed argenteus semper fuit, mille tamen Sestertios vnũ aureum valuisse interpretatur Iustinianus, *o* cum verè mille numi 10.aureos facerent. Sed ita fortè illi taxare libuit; & Budæus opinatur ad eam summam ipsum bona libertorum redigere voluisse, *p* non quod mille Sestertij aureum, vel solidum facerent. erant enim Sestertij, vt sunt hodie tres solidi Mediolanenses,etsi Budæus aliter rationem init. *q* Ego vero existimo Iustinianum ad ea tempora respexisse, quibus libralis aureus percutiebatur,& DCCCC.ac M.Sestertios valebat,vt Plinius memorat. *r* Idem ad l.Mæuia.ff. sol.matr.potest responderi,quanquam tota non est ea lectio,quæ habet decem millia.

o In §.postea. Instit. de success. libert.
p Lib.2. De asse.
q Lib.1. De asse.& vbi supra.
r Lib.33.c.3.

Numum vero, & Sestertium idem esse arguit l.vlt.C. de donat. vbi numus pro Sester-
D tio accipitur; & Columella ait, *s* M.Varronem affirmare singula paria Columbarum solita venire singulis millibus Sestertiorum,& locus,quem citat,est in lib.3.c.7. vbi singulis millibus numum eximia paria Columbarum venire solita memorat. Ea summa erat aureorum decem.

s Lib.8.c.8.

Numorum plura Iura meminerunt; *t* Si enim locetur, vel vendatur res vno numo, vilissimo pretio vendita esse dicitur,& imaginarius est contractus. Sestertius cum hac nota percutiebatur H S. id est, duo asses, & semis. Denarius autem cum hac nota x. quæ significabat cum 10.asses valere.

t L.si quis conduxerit numo vno ff. locat. l. si vsusfructus. de iur.doc. l. si seruus plurium. §.vlt de leg.1. l. numus de leg.3 l.deduct. §. acceptis. ad Trebell.

Sestertium vero in genere neutro mille Sestertios, siue numos valebat, & duarum librarum, & selibræ argenti pondus habebat. Sicut enim Sestertij dicti sunt numi, quod duos asses, & semissem singuli valerent, id est, dupondium,& semissem æris, ita Sestertia
E ex eo sunt dicta: quia duas libras singula, & selibram argenti pendebant, & eadem 250. drachmas æquabant,seu M.Sestertios,cum 4.Sestertij drachmam faciant,& ideo quadringenta Sestertia quadringenta millia Sestertium valebant; Minæ enim duæ cum dimidia Sestertium æquant. Ea summa continebat denarios 210. ponendo septem denarios pro vncia argenti.Hoc voluit Iuuenalis, dicens, *u*

Mullum sex millibus emit
Aequantem sanè paribus Sestertia libris.

u Satyr.4.

Pendebat enim Mullus sex libras,in quarum singulas solutum est Sestertium,seu mille Sestertij. Sed postea denarius æquauit drachmam Atticam: vnde 250. denarij æquarunt Sestertium. Liuius tradit, *x* Fabium Maximum pondo bina, & selibram pro redimendis

x Lib.2.Decad.3.

a In F.Maximo. dis captiuis dedisse, Plutarchus 250. drachmas, seu denarios persoluisse scribit, *a* quæ faciunt Sestertium, seu Minas duas, & semis. Redigendo vero Sestertium ad aureos, Nerone imperante, valebat 10. aureos, siquidem libra argenti æquans vnciam auri 4. aureos continebat: vnde duæ argenti libræ, & dimidia 10. aureis æstimabantur. Post Constantinum vero, quia vncia auri erat 6. aureorum, Sestertium continebat eo tempore 15. aureos. Ex Gellio vero colligitur *b* 24. Sestertia Talentum æquasse. scribit enim Bucephalum Alexandri Magni equum 13. Talentis emptum fuisse, *Aeris nostri, inquit, summa est H S. CCCXII.* quæ collata cum 13. Talentis, inuenietur 24. Sestertia Talentum efficere, quod sub Nerone erat aureorum 240. post Constantinum 360. aureorum. Sunt nostrorum aureorum grauioris ponderis aurei 480. leuioris 540. itaque Bucephalus fuit emptus aureis illius temporis MM.CXX. Nostrorum aureorum M.M.M.M. CCXL. Tranquillus quoque scribit, *c* C. Iulium Cæsarem in pedites veteranos prædæ nomine supra bina Sestertia diuisisse, intelligit supra aureos 20. Idem scribit, *d* Vespesianum primum è fisco Latinis, Græcisque Rhetoribus annua centena constituisse, id est, 2500. millia aureorum nostrorum.

b Lib. 5.c.2.

c In C.Iulio Cæsare.c.38.

d In Flauio Vespesiano.c.19.

A

B

Talentum magnum C. Minas, aut libras continebat, id est, ante Constantinum sub Nerone 400. solidos aureos. Gellius scribit, *e* id 10. millia drachmarum valuisse, *Lais. inquit, μυρίας δραχμὰς, ἢ τάλαντον poposcit. Facit hoc numi nostratis denarium decem millia.* Hæc ille. Semper enim ponitur vncia auri pro libra argenti, vt supra est dictum. Post Constantinum æquabat aureos DC.

e Lib. 1.c.8.

Talentum minus, seu Rhodium, vel Atticum continebat Minas 60. seu Sestertia 24. vt supra ex Gellio est ostensum, id est, 240. aureos sub Nerone, sub Constantino 360. Talentum Aegyptium valebat libras 200. sub Nerone aureos 800. sub Constantino MCC. At Seruius super illo carmine Virgilij, *f*

f Lib.9. Aeneid.

C

Et tripodas geminos, auri duo magna talenta.

ait, Talentum Romanum habuisse libras 70. scilicet, argenteas, seu aureos 280. Nerone imperante, sub Constantino 420. Erat enim pondus, non numus, vt est hodie marca 8. vnciarum auri, vel argenti, de qua in c. cum pridem. de pact. in c. constitutis. de procurat.

Sed Isidorus ait, *g* esse Talentum magnum librarum centum, Talentum minus librarum 72. Romanum minimum est librarum 70. Gellius auctor est, *h* Laidem Corinthiam meretricem a Demosthene pro concubitu 10. millia drachmarum, seu Talentum petijsse. Colligit hæc summa aureos 400. erant 40. millia æris. Item eadem summa libros tres Philolai Pythagorici a Platone emptos memorat; *i* Aristotelem vero pauculos Speusippi Philosophi libros tribus Talentis Atticis emisse. *Ea summa, inquit, fuit numi nostri H S. duo, & septuaginta millia.* Sunt aurei DCCXX. itaque Talentum Atticum videtur continuisse aureos circiter 240. & 60. libras, & 6. millia denariorum: vnde 3. Talenta conficiebant 18. millia denariorum, quæ summa quater multiplicata 72. millia numorum Sestertiorum facit.

g Orig.lib.16.ca.24.

h Lib 1.c.8.

i Lib.3.c.17.

D

Vncia habet Stateres, seu semuncias 2.

Stater, Drachmas 4.

Didrachmus, seu Siclus drachmas 2.

Drachma continet Scrupulos 3.

Scrupulus Obolos 2. Ceratia 6. Est tertia denarij, seu drachmæ Atticæ, & capitur pro tertia aurei a Plinio. *k*

k Lib.33.c.3.

Obolus Ceratia 3. Chalcos 10. *l*

l Plin.lib.21.c.vlt.

Ceratium, siue Siliqua Chalcos 3. & tertiam.

E

Chalcus duo grana Lentis secundum Isidorum; *m* itaque 4. grana faciunt Ceratium, siue Siliquam.

m Vbi supra.

Libræ hæc erat nota ₰. Vnciæ ℥. Semis 8. Scrupuli ℈.

In qualibet ciuitate auri Ponderator constituebatur, *n* quem Zygostaten Græci appellant. Lances cordula linea suspendebantur, cuius summitatem appendens duobus digitis eleuare tenebatur, reliqui tres digiti eminebant; *o* Sed, vt hæc clarius conspiciantur, eorum summarium subijciam.

n L.vlt. C.de ponderat.lib.10.

o L.1.Cod. Th. de ponderator.

Libra

A

Libra argẽti habet
- Vncias xij.
- Denarios lxxxiiij.
- Drachmas xcvi.
- Scrupulos cclxxxviij.
- Sestertios ccclxxxiiij.
- Obolos dlxxvi.
- Siliquas 1728.
- Chalcos 5755.
- Grana 6892.
- Argẽteos,seu Miliarefios lx. a
- Aeris libras cxx.
- B Asses vnciales 1440.
- Solidos aureos 4. post Constãtinum,postea aureos 6.

Denarius habet
- Quinarios ij.
- Scrupulos iij.
- Sestertios iiij.
- Obolos vi.
- Chalcos lx.
- Grana cxx.
- Ceratia viij.
- Asses primo x.librarum.
- C Postea vnciales xvi.

Scrupulus habet
- Obolos ij.
- Ceratia vi.
- Chalcos xx.
- Grana xl.
- Aeris vncias v.& tertiam.

Vncia argẽti habet
- Stateres,seu femuncias ij.
- Denarios vij.
- Drachmas viij.
- Scrupulos xxiiij.
- Sestertios xxviij.
- Obolos xlij.
- Argenteos, siue Miliaresios lx.
- Ceratia cxxvi.
- Chalcos ccccxx.
- Aeris libras x. (a L. 1. C. Th. de ex pens. lud.)
- Asses vnciales cxx.

Sestertius habet
- Obolum 1.
- Ceratia ferè ij.
- Chalcos xv.
- Asses iiij. b (b Plin. lib. 33. c. 3.)
- Aeris vncias iij.

Ceratium habet
- Chalcos iij.
- Pholes xij.
- Grana iiij. trifici.

Obolus habet
- Ceratia ij.
- Chalcos x.
- Asses vnciales 1.& sextam.
- Pholes xxiiij.
- Grana xx.

Chalcus habet grana lentis 2.
Siliqua habet Minuta vij.

Collatio drachmæ cum Sestertio, & aureis. Cap. LXIX.

CAeterum cum Græci summas pecuniæ per drachmas significarent, Latini per sestertios, paucis est explicandum, quomodo conuenirent. Plutarchus scribit, c (c In L. Sylla.)
D quatuor sestertios drachmam fecisse, quod ex multis probatur: nam C. Iulius Cæsar populo Romano sestertios 300. legauit, vt auctor est Trãquillus, d quas Plutarchus, e & Dion f drachmas 75. fuisse dicit. Itaque 25. drachmæ 100. Sestertios æquabant. Idem auctor est 25. Myriades. i. 250. millia drachmarum a Romanis decies appellari: g ponendo enim quatuor sestertios pro drachma, sunt decies sestertium, seu decem millia aureorũ. Augustus quoque legauit populo Romano mille Myriades, seu decem Milliones drachmarum, vt ait Dion, h Tranquillus quadringenties Sestertium scribit: i sunt 400. millia aureorum. Tribubus idem Augustus legauit tricies quinquies Sestertium. i. 35. millia aureorum. Item Prætorianis singula millia Sestertium, quæ Dion k interpretatur drachmas 250. i. decem aureos fuisse. Item cohortibus vrbanis dimidium. Legionatijs 300. numos viritim; Dion explicat l fuisse drachmas 75. i. aureos tres. Nec plus peruenturum ad hæredes suos, quam millies, & quingenties professus est. i. millionem, & dimidium illius temporis, quamuis viginti proximis annis quater decies millies ex testamentis amicorum percepisset. i. 40. milliones aureorum illius temporis, qui plus 80. millionibus nostrorum aureorum facerent. m Hinc colligitur quantum amiserit Augustus Ludendo, quem Tranquillus scribit n 20. millia numum amisisse, & lucraturum 50. millia, nisi alijs remisisset, aut donasset. Idem scribit, o Tiberium doluisse tres Mullos 30. millibus numum vendi ios fuisse. Hinc declaratur locus eiusdem, cum ait, p Vespasianum solitum dicere opus esse Reip. quotannis quadringenties millies; ponendo mille sestertios pro aureo, essent 400. milliones aureorum illius temporis, & 800. nostrorum aureorum, quæ nimis magna summa esset, sed credo legendum quadraginta. C. quoque Caligula quinque Myriades Myriadũ, ac septem millia septingentæ Myriades drachmarum intra tres annos absumpsit, inquit

(E at margin beside "des suos, quam millies")

d In C. Iulio Cæsare. c 83.
e In Bruto.
f In Iulio Cæsare.
g In M. Antonio paulo post principium.
h In Augusto.
i In eodem. c. 101.
k In eodem.
l Vbi supra.
m Tranquillus. Vbi supra.
n Ibidem c. 72.
o In Tiberio. cap. 34.
p In Flauio Vespasiano. c. 17.

Dion, *a* quæ Tranquillus ait, *b* vicies ac ſepties millies Seſtertium fuiſſe,quos in theſauris Tiberius reliquerat, & intra annum totam hanc ſummam vult Caligulam conſumpſiſſe: ſunt milliones 27. Idem Tranquillus ſcribit, *c* Galbam nunquam ante medium principatum Neronis ad geſtandum iter ingreſſum,quam vt ſecum vehiculo proximo decies Seſtertium in auro efferret: eſſent decem millia aureorum. Plinius ſcribit, *d* Vicentinos aduocato primo ſex millia numum dediſſe,& poſtea mille denarios: Singulę hæ ſummæ facerent prima aureos 60. ſecunda plus minus aureis 50. illius ætatis. Item D. Cyprianus ſcribit, *e* ſe collegiſſe CM. numum, quo ſubueniret captis in Numidia: ſunt mille aurei.

a In C. Caligula.
b In eod. in c. 37.
c In Galba. c. 8.
d Lib. 5. epiſt. epiſtol. 4. ad Valentinianum.
e Epiſt. 60. ſeu lib. 5. epiſtol. 8. ad epiſcopos Numidas.

A

	Drachmæ ſunt	Aurei.	Seſtertij ſunt	Aurei.
	25.	1.	100.	1.
	100.	4.	1000.	10.
	1000.	40. *f*	$\frac{m}{10}$	100. *i*
Myrias.	$\frac{m}{10}$	400. *g*	$\frac{m}{100}$	1000. *k*
10. Myriades.	$\frac{m}{100}$	$\frac{m}{4}$		
20. Myriades.	$\frac{m}{200}$	$\frac{m}{8}$	Decies centena millia.	$\frac{m}{10}$ *l*
25. Myriades.	250. Decies	$\frac{m}{10}$	Centies.	$\frac{m}{100}$ *m*
100. Myriades. X. 1. Millio.		$\frac{m}{40}$		
300. Myriades 3. Milliones.		$\frac{m}{120}$	Millies.	Millio. *n*
$\frac{m}{1}$ Myriades 10. Milliones. *h*		$\frac{m}{400}$		
$\frac{m}{2}$ Myriadum 20. Milliones.		$\frac{m}{800}$	Bis millies	Duo milliones.
$\frac{m}{5}$ Myriadum 50. Milliones.		2. Milliones.	Decies millies	Decem milliones.
$\frac{m}{10}$ Myriadum 100. Milliones.		4. Milliones.	Vicies millies	20. milliones.
$\frac{m}{100}$ Myriadũ 1000. Milliones.		40. Milliones.	Tricies millies	30. milliones.
$\frac{m}{1000}$ Myriadum	$\frac{m}{2000}$ Millionũ.	400. Milliones.	Tricies quinquies	35. milliones.

f In l. vltim. de decret. ab ord. faciend.
g Quot petebat Lais. Gellius lib. 1. c. 8.
h L. 2. §. 1. de vet. iur. enucl.
i In l. Mæuia. fol. mat.
k D. Cyprian. Vbi ſupra. l. 1. C. Th. de Medi. & prof.
l L. cum de in rē, ff. de vſur.
m L. auia. §. pater. de con. i. & demõ. ſtr. l. 88. de ver ſignif. l. 97. de leg. 3.
n In l. cũ hæres §. 3. ff. de ſtat. lib.

B

C

De aureis numis. Cap. LXX.

D

Libra auri diuiditur in duodecim vncias.

Vncia in duos Stateres, ſeu duas ſemuncias.

Stater continet tres ſolidos aureos, indę dictus, quod ſtet ſolidis aureis tribus; Dictusque eſt ſolidus, quod ſit ſolidus, & nihil ei deſit.

Duo ſolidi faciunt duellam, quam vulgo Dublam vocant.

Solidus diuiditur in ſemiſſes aureos, & tremiſſes, quorum meminit l. 3. C. de milit. veſte lib. 12. & l. iubemus. 2. C. de erogat. milit. ann. lib. 12.

Librarum auri ſæpe in Iure fit mentio in l. properandum. §. ſin autem vtraque parte. C. de iudi, in l. 1. C. de ratiocin. oper. public. l. vlt. C. de cupreſſ. ex Luco Daphn. non cęd. lib. 11. l. iubemus. C. de repud. & alibi.

E

Aurei meminit l. ſi quis id quod. de iuriſdict. omn. iud. l. ſi libertus. l. penult. de in ius vocand. l. 1. in princip. de his, qui deiecer. vel effud. l. nonnulli. ff. de accuſat. l. 1. §. ſi cui. de var. & extraord. cog. §. ſed noſtra. Inſtit. de ſucceſſ. liber. & alibi.

Theophilus numiſma Græcè interpretatur, Iuſtinianus ſolidum in §. vlt. Inſtit. de pœn. teme. litigan. Solidus alibi appellatur l. vltim. §. 1. C. comm. de leg. cap. ſi quis contumax. 17. quæſt. 4. cap. illud. cap. inter cætera. 10. quæſt. 3. §. nos autem. Inſt. de Attilia. tutor. l. ſancimus. C. de donat.

Ante

A

Ante Constantinum Aureus habebat	
	Argenti vncias 3.
	Drachmas xxiiii.
	Atticas xxv.
	Denarios xxi.
	Auri vnciæ quartam.
	Sestertios xcvi. alias c.
	Quinarios xlii.
	Libras æris fermè xxx.
	Scrupulos auri 3.
	Tremisses 3.
	Obolos cxxvi.
	Siliquas ccclxxviii.
	Chalcos 1260.

B

Libra auri sub Nerone habebat	
	Aureos xlvii.
	Sub Valentiniano lxxii.
	Argenti libras xiiii.
	Scrupulos cclxxxviii.
	Drachmas 1152.
	Denarios M.viii.
	Aeris libras 1440.
	Sestertios 4608.

Post Constantinum Solidus aureus sextam vnciæ auri continebat, & sextula vocabatur, habebatque	
	Argenti vncias 2.
	Drachmas xvi.
	Denarios xiiii.
	Sestertios lvi.
	Quinarios xxviii.
	Aeris libras xx.
	Scrupulos auri 4.
	Semisses 2.
	Tremisses 3.

Vncia auri habet Scrupulos, & Siliquas, vt Vncia argenti.

Hodie ferè eadem est ratio argenti ad aurum, vt æs: nam libra argenti respondet vnciæ auri, prout vult Plato. *a*

Libræ x. æris æquant vnciam argenti, & sunt vnciæ cxx. & valent solid. cxx. seu lib. vi. Imperiales.

a In Hipparco, seu De lucri cupiditate lib. r.

C Libræ cxx. æris valent vnciam auri.

De æstimatione monetæ hodiernæ. *Cap. LXXI.*

VNcia argenti æstimatur libris vi. nostris.

Vncia auri valet libras nostras lxiiii.

Libra argenti continet nostros denarios cclxxxviii. sicut olim totidem Scrupulos, Grana *6912*. olim *6892*.

Granum auri æstimatur nostris solidis 2. denarijs *6*.

Libra auri si continet aureos xcvi. valet aureus libras nostras ix. si diuiditur in aureos cviii. aureus æstimatur libris viii. Imperialibus.

D Denarij 12. æquant vnciam æris, & cxliiii. libras æris, & sunt loco assium antiquorum.

Vncia æris respondet solido Mediolanensi, seu denarijs 12.

Libra æris valet solidos xii. Mediolani.

Vncia auri respondet	Libra æris valet	Libra argenti respondet
Libræ argenti. Aeris libris cxx. Libræ Imperial. lxxii.	Solidos xii. Mediolan. Denarios cxliiii.	Vnciæ auri 1. Libris æris cxx. Denarijs 288. Granis *6912*.

De quibusdam numis, quorum nouellæ meminerunt. *Cap. LXXII.*

E

NOminantur & alij numi in Nouell. 105. seu aut. de Consulib. Miliaresij argentei, qui valebant decimam aurei, ait Suidas; *b* Cedrenus, *c* dicit octauam. Alio nomine argenteum vocari puto. libra enim argenti in lx. argenteos diuidebatur; *d* vnde quinque argentei faciebant vnciam argenti, & decem æquabant duas vncias, quantum valebat aureus, itaque argenteus erat decima aurei, vt Miliaresius: vnde pro eodem ponuntur. Metaphrastes scribit, *e* D.D. Ionæ, & Barachisij corpora in Persis D. Miliaresijs Daricis, & tribus vestibus sericeis empta fuisse. Itaque apparet hunc numum etiam Persicum fuisse, & à Dario Daricum nominatum.

b In ver. Μιλιαρήσιον.
c i illi. Compend.
d L. 1 C. Th. de expens. lud.
e In D.D. Iona, & Barachisio.
f De Mensur. & ponderib.
g Vbi supra.
h Lib 3 c. 200.
i l. i Leone Conone, cu Leonomacho.

Eius Epiphanius, *f* Cedrenus, *g* & Aerius, *h* & alij meminerunt. Cedrenus videtur *i* æstimare Miliaresium duobus Cerarijs, *valebat autem inquit, Ceratium xii. Pholes,*

siue numos: vnde secundum hanc supputationem Miliaresium valuisset Obolum, vel duos solidos Italicos. A

Meli argentei Numi in d. Nouell. 105. nominantur, fortè a Pecudibus in illis impressis ita vocati.

Causij ibidem reperiuntur fortè a Calice in eis percusso appellati.

Tetragonij quoque ibi recensentur, Latinè Quadranguli dicti; hi fortè sunt, quos Tranquillus Angulares vocat. *a*

a In Nerone c.

Quomodo aucta, vel diminuta pecunia creditori restituatur.
Cap. LXXIII.

CVm vero dubiũ sit in foro, an pecunia pro pecunia, & quomodo solui possit, quædam hic explicabuntur, quæ fortè aliquod forensibus lumen exhibebunt. Primo B est videndum, an pecunia pro pecunia solui possit; & clarum est, posse, vt si mihi centum aureos mutuo acceptos dare teneris, non præcisè aurum soluere cogeris, sed pro auro, quod accepisti, argenteam pecuniam; quamuis enim regula sit, quod aliud pro alio, inuito creditore, solui non possit, *b* & æquè bonum restituere teneris, *c* id tamen in pecunia non obseruatur ex consuetudine, vt voluit Baldus, *d* & Bartolus, *e* qui, inquit, debet pecuniam argenteam alicui, aliam argenti æquè boni soluere potest; hocque ex consuetudine introductum est maioris commodi gratia, vt facilius contrahentes liberari possint. *f* Istud tamen intelligitur, modo non intersit creditoris, verbi gratia, Si mihi in Oriẽte negocianti aureos Venetos promiseris, vel acceperis, qui soli in Oriente expenduntur, alios diuersi generis mihi dare non poteris, nec ego alios tibi reddere potero; *g* Secundo hoc procedit, dummodo pecunia non sit reproba, vel ære contaminata: quia tunc creditor eam accipere non cogetur. *h* C

Sed est maius dubium, si pecuniæ valor mutetur, quomodo pecunia pro pecunia solui possit, vt verbi gratia, centum Marcellos mutuo acceptos mihi reddere teneris: hi numi hodie minus valent, quæritur, an eosdem cogar accipere: intelligo autem, quando quis vult soluere eandem pecuniam, non æstimationem. In hoc quatuor sunt distinguendi casus, primus est, quando argentea pecunia sit deterior pondere, vel materia, non refert. Secundus est, quando mutatur in forma. Tertius, quando pecunia à Principe damnatur, vel improbatur. Quartus, quando in valore mutatur, quos casus considerat Gloss. in ca. quanto. extra de iureiur. in ver. pactis.

b L. 2. §. 1. ff. si cer. pet.
c L. cum quis l. ff. eo. tit.
d In l. libera Theodora post num. 6. C. de sent. & interlocut. omn. iud.
e In l. Paulus. 1. ante num. 6. de solut.
f Gloss. in l. si quis argentũ in princ. in ver. æstimatione. C. de donat. & ibi Doct. Abb. in c. quanto. in fi. de iur. iur.
g d. l. Paulus. 1. de solut.
h L. eleganter. §. 1. ff. de pig. act.

Quoad primum, quando in materia deterior est facta pecunia, hoc est: quia hodie non sit illius ponderis, cuius olim erat, cum eam tibi tradidi, vel eiusdem materiæ non est, cuius tunc fuit, cum argentum quotidie adulteretur, nec sit illius probitatis, cuius olim erat, cum æs cum illo misceatur, & in hoc communis est opinio, me non cogi hanc pecuniam adulteratam accipere, sed soluere debes pecuniam argenti postulati probi, prout accepisti: quia monetæ antiquæ sunt soluendæ, vel, si ea non est in vsu, noua ad eius æstimationem soluetur. *i* D

Si ergo adulteratam pecuniam soluis, pecunia quidem pro pecunia dari potest, sed debes præstare, quanto minus valet soluta, quam ea, quam accepisti.

Secundus est casus, quando mutatur pecunia in forma, vt si ab hinc 20. annis dedi tibi mutuo mille tronos, qui hodie non reperiuntur, nisi raro, sed Mocenici eorum loco fuerunt percussi, an tronos, quorum forma est mutata, reddere tenebaris, an vero Mocenicos? E Concludunt communiter scribentes eam pecuniam eiusdem formæ, quæ hodie currit, solui posse ad æstimationem antiquæ monetæ: quia nulla ratio contrarium suadere videtur, vt illa non accipiatur; *k* hoc tamen procedit, si mea non intersit eos accipere; aliter enim ad eos accipiendos cogi non possem, *l* modo reperiantur.

Tertius est casus, quando pecunia improbatur, hoc est, dedi tibi Reales mutuo ab hinc sex mensibus, hodie accidit, vt in probentur: quia non placet Principi, vt impendantur, tu cupiens liberari, Reales vis mihi itidem reddere, an cogar eos accipere? Multi responderent me non posse cogi, vt eos accipiam: quia ita ratio dictare videtur, vt si bonam dedi tibi pecuniam, non sit æquum, vt reprobam mihi restituas.

Communis tamen opinio est in contrarium; nam Bartol. *m* & Iason. *n* dicunt me etiam

i c. pen. extra de cens. in fin. Bar. in d. l. Paulus. in princip. ver. quarto qu. si monet. 11. de solut. Corne. in cõsil. 109. in princ. vol. 4. & consi. 267. ad fin. vol. 1. Soc. consi. 298. lib. 2. Tiraquel. in tractatu contra agumẽto. §. 9. in Glo. 18. n. 27. Bal. in l. accepta. q. 17. C. de vsur. & in l. si quis argentum. in prin. C. de donat. Imol. in l. in ratione. §. diligenter. n. ad l. Falcid. Bal. co. n. 499. & seq. lib. 1. Aeb. consi. 56. li. 2. Dec. in l. cum quid. nu. 25. ff. si cert. pet. in 1. lect. & in 2. nu. 56. Ias. in l. vlt. de iu. us vocand.
k Bal. Ang. & cõmuniter Doct. in d. l. Paulus. de solut. Dec. in d. l. cum quid. ff. si cert. pet.
l d. l. Paulus. vbi Angel.
m In l. 2. quod te. nu. 6. ff. si cert. pet.
n Ibid. num. 7.

A etiam inuitum cogi eos nummos accipere, quos tibi dedi, & mouentur hac vnica ratione, quia reddis in eodem argento, quod accepisti, nec quicquam est deteriorata pecunia, cum sese habeat, prout erat, sed est quoddam accidens, si non expendatur, quod cōsiderandum non est; sed istud intelligendum est, modo debitor non fuerit in mora. *a* Acutissimus tamen Ioannes ab Imola Bartoli censor contrarium tenet, *b* me nummos non teneri accipere, quos tibi dedi, si reprobati sint. Mouetur hac solida & uera ratione, quia pecuniæ bonitas stat in valore; Si ergo accidat quod improbetur, nullus est valor, & licet ego possem ferre eam ad officinam monetariam, damnum paterer, & id probatur ex l. eleganter. §. 1. ff. de pignor. act. *Qui reprobos, inquit, nummos soluit creditori, neque agit pignoraticia, nec liberatur, quia reproba pecunia non liberat soluentem, reprobos, videlicet, nummos reddendo.* Alia etiam ratio id suadet: quia precium pecuniæ non stat in sola materia, sed in cursu, ut impendatur: cum ergo expendi nequeat, interest creditoris, ne illam pecuniā
B accipiat, quæ non est in vsu, & ideo eam accipere creditor non cogitur, vnde tollitur ratio contraria.

Quartus est casus, quando valor pecuniæ mutatur, ut si aureus valebat 6. libras, ego mutuo dedi tibi libras 60. & pro illis decem aureos, nunc aureus ualet libras 7. & tu vis soluere mihi aureos 8. & libras 4. qui nunc faciunt libras 60. an cogar eos accipere? Si tu eandem materiam velis restituere, concludunt communiter scribentes te posse soluere pecuniam, prout nunc currit, id est, eosdem aureos dando pro 7. *c* Mouentur, quia soluis, quod accepisti, & si ualor sit inmutatus, hoc extra culpam tuam euenit; *d* Decius tamen contrarium tenet, *e* quia nunc pecunia non est eius æstimationis, id est, bonitatis, vt antea fuit; sed respondetur me non restituere illam pecuniam, quam accepi, vt eamdem met restituam, sed soluo eius æstimationem, quod facere possum.

C Sed alia est difficultas, quando creuit valor aurei mutuo accepti, sed debitor non vult soluere pecuniam, quam accepit, id est, aureos sibi datos, vt lucrifaciat, sed æstimationē, vt si olim numi aurei valebant 6. libras, & quatuordecim asses, nunc valet 7. libras, & sexdecim asses, tu non vis soluere illos aureos, sed æstimationem, ne lucrer libram unam, & duos asses pro quolibet aureo: ego vero volo aureos inæstimatos, licet nunc plus aureus valeat. In hoc casu etiam si secundum communem opinionem possis solui pecunia argentea pro aurea, magna tamen fuit inter Doct. controuersia. Nam Bartolus *f* dicebat tempus solutionis esse inspiciendum, secundum cuius æstimationem solui volebat, cuius opinio communiter recipitur, ut Baldus censet, *g* & Curtius Iunior, *h* qui ait hanc esse communem opinionem, licet ipse contra eum teneat, videlicet, te teneri soluere pecu-
D niam æstimationis aureorum, prout ualebant tempore, quo debitor eos accepit, tempusque contractus, non autem solutionis esse spectandum, quod memoriæ est tenendum, cū in dotibus id sæpissime soleat euenire. aureos enim numos pro dote olim alicui numeratos quando sunt restituendi, sæpe multo plus valere contingit: nam reddendi non sunt in ea æstimatione, in qua erant tempore contractus, sed qua sunt tempore solutionis, etsi cōtrarium uelit Curtius. Sed si probior sit materia auri tempore datæ dotis, eius probitatis restituenda est æstimatio, quemadmodum supra dictum fuit. Contra uero, si ualor auri decreuit, quia aureus ualebat 7. libras quando centum aureos tibi mutuo dedi, nunc ualet 6. libras, nunc uis soluere eosdem centum aureos, & nihil aliud, uolunt communiter Doctores, me cogi eos accipere. *i*

a l. vinum. ff. si cert pet. notat gl. in l. 3. ora. ff. de vsur. in uer. difficilis.
b in d. l. Paulus.
c Dec. in d. l. cū quid num. 28. in 2. lect. & in 2. nu. 16. post Bar. ibi in fin. ff. si cert. pet. Bart. in d. l. Paulus sub nu. 5. Aret. cōs. 11. & cons. 112. Cin. post Iacob. de Arena in l. in nummū. C. in quib. caus. in integ. restitut. nō est necess. Anchar. in Clem. vlti. de decim. Anton. de Butr. & Abb. in d. c. quanto. in pen. col. de iur. iur. Specul. in tit. de oblig. §. nunc aliqua. ver. vlti. n. Albert. Brunus in tracta. de augm. monetæ in ult. concl. ib. 5. declar. versic. in hoc puncto. & in versic. eadē considerationē & in vers. vbi dicte in 8. limitat.
d Canon. in c. cū Canonicis. extr. de censib.
e d. l. cum quid in 2. lect. sub nu. 16.
f In l. cum certū. de arg. & arg. leg.
g In l. acceptam. q. 17 C. de vsur.
h In l. cum quid sub nu. 22. ff. si cert. petat.
i Bald. in d. l. cū quid. in fin. & ibi Decius in 2. lect. num. 56 ff. si cert. pet. Bar. in d. l. Paulus sub nu. 6 Aret. in d cōs. 112. Alb. Bru. de augmento in vlt. conclu. 5. declarat. cum alijs supra citatis.

E *De Numeris. Cap. LXXIV.*

NVmerum, seu numeros pro militum multitudine accipi constat, ut apud Vlpianum, *Miles, inquit,* k *procuratoris officio fungi non potest, nisi suam aut omnis sui numeri causam prosequatur.* Accursius arbitratur id nihil aliud esse, quam in numerum aliorum militum referri, & describi. *l* Sed etsi ad creandum militem id requiratur, Numerus non ille actus, sed ipsi milites Numeri appellātur. Oecumenius uero numerum Cohortem esse scribit. *m* declarans enim illud D. Lucę de Cornelio Centurione cohortis, quę Italica uocabatur σπεῖρα δὲ, inquit, ἐστὶν, ὃ καλοῦμεν νῦν νούμερον, id est, cohors autem est, quam nunc uocamus Numerum. Sozomenus, *Militares, inquit,* n *Romanorum militum ordines qui nunc uocantur Numeri.* Ita etiam intelligitur Lex eo tempore. ff. de milit. test. *Ex eo*

k l. filiusfam. §. ueteran. de proc.
l l. pen. ff. ex quib. caus. maior. in uer. periculo.
m in cap. 10. actuū Apost. & Chrys. ibi Homelia 22. & Suid. in verbo. σπεῖρα.
n lib. 1. c. 8. Hist. eccles.

in-

inquit, tempore posse quem iure militari testari, quo in numeros relatus est, id est, factus miles, & cohortis adscriptus. Et l. iure militari.ff.eod.*In Numeris, ait, manens testari potest iure militari.* Et l.1. in fin.ff.de bon.possess.ex test.milit.*Miles,ait, ex alio Numero in alium trãslatus, quamuis hinc exemptus illo nondum peruenerit, iure tamen militari testatur. est enim miles, licet nondum in numeris sit*, scilicet, alteris, in quos est transferendus. Glossa *a* id non animaduertens miratur, quomodo nõdum in albo militum scriptus sit miles,& minus ido neam tradit solutionem. Sed intelligitur esse miles, quia ex vna cohorte in aliam transit, & licet eo nondum peruenerit, pro pagano tamen non habetur, cum in altera cohorte suũ locum sit habiturus. Simile est, quod legitur in l.nemo.& seq.C.de re milit. lib. 12. *Milites, inquit, de alijs Numeris, vel legionibus nolumus ad alios Numeros transferri.* i.in aliam cohortem. Ita etiam intelligitur l.penult.& vlt.C.eod.tit.& l.qui cum uno.§.qui post.ff.de re milit. quæ voluntario militi vult Numeros posse suppleri. Numero cohortem significari ex eo etiam probatur, quia tribunum Numeri habebant, *b* qui non nisi legioni, aut cohorti dabatur. Hinc omnibus numeris absolutus dicitur, qui omnem militiæ gradum expleuit, quod ad spectatissimæ virtutis uirum refertur; solebant enim milites per cuiusque cohortis gradus transire. *c*

a In d.l.in ver.numeris. ff. de bon. poss.ex test.milit.

b l.vlt. C. de milit. test.

c Veget.lib. 2. c. 21.

A

B

Aliud fuit imaginariæ militiæ genus a Claudio inuentæ, quam super Numerũ uocauit, vt auctor est Tranquillus. *d* Hæc militia fuit ab ipso excogitata illorum, qui in Numeris, aut cohorte non militabant, sed militantium priuilegijs gaudebant,& ideo supra Numerum est appellata. Cum vero de Numeris sermo inciderit, locus monet, ut de Caligato milite aliquid dicamus,& de Principiis.

d In Claudio. c. 25.

De Caligato milite, & principijs. Cap. LXXV. C

CAligatum militem gregarium,& infimæ conditionis fuisse tum alibi, tum ex Nouella 74.Iustiniani, seu §. quisquis.in aut. quibus mod.natural. efficiant. legitim.appareti; vnde ait Plinius, *e* *plurimos iuuentam inopem in caliga militari tolerasse*; In hocque sensu in iure Caligari milites accipiuntur. *f* A caligis, quas induebant, dicti sunt Caligati: Caligas autem plerique pro tegumento tibiarum accipiunt: nam alii in urbe sine caligis, nudis tibiis, & quandoque pedibus incedebant. Clemens Alexandrinus, *Viro, inquit, g pulchre conuenit nullos habere calceos, præterquam si militet.* Id etiam ex Marcellino, *h* & alijs deprehenditur, qui Pompeium fasciola candida crus colligasse memorant, vt deforme vlcus tegeret, quod caligas habenti facere superfluum fuisset. Id quoque imagines antiquæ, quarum nudæ cernuntur tibiæ, demonstrant. Præterea usum bracharum ab Arcadio, & Honorio intra vrbem pœna perpetui exilij interdictum legimus. *i* Idem & Quintilianus affirmat. *k* Vrbe vero egressi milites, relictis togis, Chlamydem, & Saga accipiebant, caligasque induebant, ut a puluere, stirpibusque facilius se defenderent. Sed verius est, caligas esse calceos militares, quibus in castris milites utebantur. Dion enim scribit, *l* Caium Caligulam a caligis calceis Castrensibus, qui ab Vrbanis differebant, appellatum fuisse. Cum enim natus esset in Castris, illis induebatur. σανδάλια, inquit D.Hieronymus, *m* id est, caligas: 70. calciamenta vocant. Ita etiam appellantur in c. 12. Act. Apost. Iulius item Capitolinus caligam Maximini pede uestigio humano maiorem describens calciamentum appellat. *n* Hunc habitum Suetonius Manipulatium uocat. *o* Clauis autem caligaribus dictis suffigi solitas fuisse caligas ex Plinio colligitur, *Pisces, inquit, p existunt squammis conspicui crebris, atque praeacutis clauorum caligarium effigie.* Idem loquẽs de boletis, *Si enim, inquit, q caligaris clauus, si ferri, vel chalybis aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit, omnem illico succum alienum, sæpèremque in venenum decoquit.* Iosephus quoque Centurionis Iuliani meminit, *r* qui complures clauos Caligares creberrimos, & acutos more aliorum militum habebat. Quod ergo a nobilioribus militibus pauperiores caliga distinguerentur, caligati milites pro gregariis dicti fuere. illi enim ocreis,& perronibus utebantur.

e lib.7.c.43.

f l.2.ff. de ijs, qui not. inf. l. 6. § exploratores ff. de re milit.l. de militibus. ff. de rustitor. l. a caligato. C. de rupt.

g li.2 Pædag.c.11

h lib.17.

i l.2.& 3. C. Th. de hab. quo intr. vrb. uti opor.

K lib.8.

l lib 57.

m Comment. li. 7.in c 29.Esa.

n In Maximino Iuniore.

o In Caligula.c.9

p lib.9.c. 18.

q lib. 22. cap. 22. ad fin.

r lib.7.de bello Iud.c.3.

D

E

Caligatis vero militibus opponebantur Principia, id est, milites exercitus Principales, vt Tribuni legionum, Præfecti cohortium, & similes: quia in exercitu erant præcipui, & ob id Principia, vel Principales uocabantur, ut auctor est Vegetius, *s* *Principalium, inquit, militum, & vt proprio uerbo utar, principiorum nomina, ac dignitates secundum præsentes*

lib. 2. de re milit.c.7.

tes matriculas indicabo Hi erant Tribunus maior Tribunus minor, Ordinarij, Augustales, Flauiales, Aquiliferi, Imaginiferi, Optiones Signiferi, Tessarij, Campigeni, Metatores, Beneficiarij, Librarij, Tubicines, Cornicines, Buccinatores, Armaturæ duplares, Armaturæ simplares, Mesores, Torquati duplares, Torquati simplares, Candidati. Hi sunt milites Principales, qui priuilegijs muniuntur, & ad munera non compelluntur, vt ad faciendas fossas, aut aggeres extruendos, munifices vocati compellebantur. Principiorum quoque officia Vegetius explicat. a In hoc sensu Principia accipit Aemilius Macer, *Officium Tribunorum, inquit,* b *vel eorum qui exercitui præsunt, est milites in castris cōtinere, & inter alia frequenter Principijs interesse*, c Præfectos visitare. Ita etiam capiuntur in Actis Constantini, c. cum introijssent Principia, & Constantinus salutatus est a Præfectis, Tribunis, & eminentissimis viris (hi enim erant Principia) acclamatum est, Auguste Cōstantine, Deus te nobis seruet. Principia in eodem sensu accipiuntur ab Anastasio d qui appellat Deuotissima Principia. Ita etiam nominat Tertullianus, e *Ecce annua, inquit, uotorum nuncupatio, quid videtur. Prima in principijs, secunda in Capitolijs.* Hæc ille. Hinc prouerbium, Post Principia, f id est, in loco tutissimo. Hic non omittam, quod Gellius scribit g militibus ignominiæ causa omissis, solitum fuisse è vena sanguinem mitti, quod ideo factum putant, tanquam sani non essent, & velut ægrotantes tractarentur.

A (margin, line 2); B (margin, line 13)

a Ibidem.
b l. officiū. §. vlt. de re milit.
c l. 1. C. de uete-ran. lib. 12
d l. iubemus. 2. §. 1. si qua tamen. C. de erogat. milit. anno lib. 12. & l. vlt. §. vl autem. C. de re milit. li. 12.
e lib. de corona militis. c. 12.
f T. Terent. in Eunuch. act. 4. scen. Hunccine ego.
g lib. 10. c. 8.

Coniuges se inuicem dominos olim appellare consueuisse, & de quibusdam eorum, aliorumque epithetis. Cap. LXXVI.

C NOtatu dignum videtur coniuges olim se inuicem dominos appellasse. In primis vxorum uiros dominos nominantium exemplum est in l. ea, quæ. ff. de donat. inter uir. & vxor. *Ea, inquit, quæ a marito suo pecuniam ex causa donationis acceperat, literas ad eum misit huiusmodi; cum petenti mihi a te domine carissime, annuerit indulgentia tua viginti, si inuito te discessero de domo tua, restituturam me spondeo.* Et in l. Lucius Titius. 2. §. 2. ff. de leg. 2. *Quæ marito, ait, hæres extiterat, ita testamento cauit, Filij dulcissimi præcipio uobis quicquid ex bonis Titij domini mei patris uestri ad me peruenerit.* Et in l. vxorē. §. testamento. ff. de leg. 3. *Publio Mauio domino meo dari volo pueros quinque ex meis.* In Pandectis Florentinis legitur, Dominulo meo, ita vxor blandule virum appellat. Huius rei causam D. Chrysostomus adducit, *Quia uxores, inquit,* h *uiris subditas esse oportet, apud veteres maritos dominos uocabant.*

D Sed alia ratione uxores quoque a uiris dominas dictas fuisse quædam iura ostendunt, ut l. vxorem. in princ. ff. de leg. 3. *Peto a te, domina uxor, ne ex fundo Titiano tibi partem uindices.* Et l. vlt. §. 1. ff. de aur. & arg. leg. *Vxori suæ testamento ita legatum est, Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare.* Et l. Titia. §. 1. ff. de annu. leg. *Domina sanctissima, scio te de amicis meis curaturam.* Sed hic testator libertus, non uir esse potuit. Hanc denominationem a Græcis prouenire Seruius putat, qui vno uocabulo uxorem, & dominas *Δεσποίνας*, appellant; Sic Virgilius Ditis dominam pro vxore posuit, i

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Sed ego pro dignitate personarum coniuges his nominibus sese inuicem honorasse existimo, & forte in præfatis iuribus liberti patronas uxores habuerant.

E Proprium vero amoris coniugium epithetum erat, vt se carissimos uocarent, k quo nomine etiā filij a parentibus appellabantur; l & dulcissimi; m & fratres a fratribus, n alij amantissimi dicebantur. o

Sed & Principes suos Magistratus charissimos uocabant, vt Verinum appellat Constantinus, p & Gratianus, & Valentinianus Hypatium, & Lampadium, quibus ita scribunt, Haue Hypati. K. N. id est charissime nobis; q Haue Lampadi K. N. r Arcadius, & Honorius Haue Vincenti s K. N. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius, Haue Titiane K. N. B. t Iurisconsulti quoque amicos uocant Diui fratres u Alij vero erga Principes se eorum deuotissimos appellant, ut milites, x Scholares, y Cubicularij, z memoriales; a quandoque etiam dicatissimi nuncupantur. b

h 1. ad Cor. c. 9.
i lib. 6. Aeneid.
k d. l. ea, quæ ff. de donat. inter uir. & vxor. l. codicillis alijs Lucius Titius. §. penult. ff. de leg. 2. l. hæredes mei. §. vlt. ff. ad trebell.
l l. hæredibus. in princ. ff eo. tit. ad Treb. ll.
m l. Titia. § 1. d. l. Lucius Titius. §. quæ marito. ff. de leg. 2.
n l. cum pater. §. dulcissimis. ff. eo. tit.
o l. patronus. §. codicillis. ff. de legat. 3.
p l. 1. C. de ferijs.
q l. diu. C. de susccpt. præpo. & arcar. lib. 10.
r l. 2. C. de his, q̄ ex publ. collatio. lib. 10.
s l. 3. C. de diuersis præd. lib. 11.
t l. 9. C. Th. de fals. monet.
u l. Diui. ff. cum te patronum.
x l. vlt. C. de re milit. lib. 12.
y l. vlt. C. de offi. magistr. offi.
z l. 4. C. de præp. sacr. cubic. l. li. 12.
a l. vlt. C. de inoff. testam.
b d. l. vlt. C. de re milit. lib. 12.

De Aliquibus a posteriori ætate in iure verbis, & vocabulis receptis. A

Cap. LXXVII.

Quædam in iure obscura, & præsertim a posterioribus inuenta verba, & vocabula hic sunt collecta, & ordine Alphabeti explicata, inter quę primum occurrit,

Acceptauit. i. quotannis accipere consueuit. Papin. l. tale. §. post diuisionem. ff. de pact. l. Seio. in fin. de ann. leg. l. alio in fin. de alim. & cib. leg.

Adærare, quod est, pro specie æs, seu pecuniam soluere, vt in l. annonas. C. de erogat. milit. annon. lib. 12. *Annonas, inquit, officijs, & Palatij ministerijs, & sacris scrinijs, cæterisque solent delegari ad similitudinem militum, quibus prabentur annona adarari pracipimus, vt omnibus emolumenta debita in precijs erogentur*: vnde ærariæ annonæ appellantur, pro quarum speciebus pecunia, vel æs debetur. *a* Hinc adæratio uestis militaris *b* pro precio uestis, quæ militibus debetur.

Administrantes. i. Præsides l. 2. C. de defens. ciuit. B

Adnotatio, Principis subscriptio l. pen. & vlt. C. de diuers. rescript.

Allectio est gratiosa cōcessio in l. ciues. C. de incol. li. 10. Capitolinus, *Iussit eos, inquit, c qui Praturas non gessissent, sed allectione accepissent, post eos esse qui vere Pratores fuissent.*

Antiquarij, scriptores librorum, vel eos vetustate labefactos renouātes l. hac parte. C. de proxim. sacr. scrin. li. 12. *Antiquarij quatuor in scrinio memoria statuuntur*, qui nihil aliud sunt, quam libros scribentes; ita interpretatur l. 2. C. The. de stud. li. vrb. Rom. *Antiquarios, inquit, ad Bibliothecæ codices componendos, uel pro vetustate reparandos quatuor gracos, & tres latinos scribendi peritos legi iubemus.* D. Gregorius se Antiquarios scribentes in cœnobio repertisse scribit. *d* Id a Græcis est deriuatum, qui eos Archiotas. i. Antiquarios uocant. Ita Arcadius appellat in l. vlt. §. hi quoq; ff. de mun. & honor. Ita etiam Antiquarios Sidonius Apollinaris, *e* & Ausonius *f* intelligunt. C

Apices pro literis passim in Codice apud recentiores accipiuntur. Primus hoc nomine in hoc sensu Martianus vsus est, *Frumenti, inquit, g 125. modios per singulos dies tribuimus, datis sacris apicibus ad Prafecturam per Orientem.* i. literis. Id deinde a Leone, Zenoneq; est retentum, *Notitiam, inquiunt, h in sacris apicibus subdendam esse censuimus*. Et in l. vlt. C. vbi Senat. vel clariss. *Eius iudicis erit cognitio, cui nostra Serenitas audientiam sacris apicibus mandauerit.* Et in l. vlt. §. ad similitudinem. C. de princ. agent. in reb. lib. 12. *Pro insinuandis nostra serenitatis spicibus binos solidos praberi iubemus.* Et Anastasius, *Suam uoluntatem, inquit, i ante preces oblatas, & sacros apices promulgatos deponent.* Et in l. vlt. C. de numer. lib. 12. *Hac sine diuinarum apicum sanctione ad eandem dignitatem adipiscendam sufficiant.* & in l. 5. C. de aquæduct. lib. 12. D

Postremo Iustinianus eos est secutus, *Alijs priuilegijs, inquit, k patiantur, qua diuersis temporibus consecuti sunt, siue per Augustos apices, siue per dispositiones tua sedis*. Et in l. 1. §. prouincias. C. de contract. iudic. *Emptiones quarumcunque rerum, licet sacri apices permiserint, interdicimus.* Sidonius Apollinaris frequentissime hac uoce utitur, *Gozolas vester, inquit, l apicum meorum secundo gerulus.* Item. *m Baiulus apicum.* Item, *n Apicum portitorē. Apicum oblator.* Item, *o Versus habentur pro recurrentibus, qui pedum lege seruata, & si nō per singulos apices, per singula tamen verba replicantur.* D. quoque Gregorius hac uoce vtitur, *p* & D. Ambrosius, *Scripsisti, inquit, q tota tuam epistolam manu, ut ipsi apices fidem tuam, pietatemque loquerentur.* i. literæ.

Auerta in l. quoniam. C. de curs. pub. nihil aliud est, quam pera, & mantica, in qua necessaria ad iter conduntur, ita interpretatur commentator in 6. Sat. Horatij. lib. 1. *Pera, inquit, mantica, Auerta.* Vnde damnanda est Budęi, *r* & eorum opinio, qui aliter interpretantur. E

Beneficiarij, apparitores, cohortales, l. 4. C. de episc. & cler. ita emendata ex l. 7. C. Th. de cohortal. Sicut Beneficiarij vocabantur promoti ad gradum in legione beneficio tribuni, ut auctor est Vegetius, *s* ita cohortales beneficio Præfecti officio adscripti Beneficiarij sunt dicti. De ijs Tacitus, *Aequatus est, inquit, t Beneficiariorum numerus*: ita enim legendum, non Beneficiorum. De his in Nouella 13. seu in auth. De Præt. Pop. §. Didimus in actis D. Fructuosi Episcopi, *u Obseruantibus ex officio Beneficiarijs.* Tertullianus, *Nescio, inquit, x an dolendum, an erubescendum, cum in matricibus Beneficiariorum, & Curiosorum inter tabernarios, & lanios, & fures balnearum, & aleones, & lenones christiani quoque vectigales continentur.*

a l. his scholarib. C. de erogat. militar. anno. lib. 12.
b in l. vlt. C. de milit. veste. lib. 12.
c In Pertinace.
d lib. 2. Dialog. cap. 4.
e lib. 9 epist. 16.
f Ad Probū Præfect. Præt.
g in l. vltim. C. de anno. ciui. lib. 11.
h l. vlt. §. quamuis. C. de diuers. offic. lib. 12.
i l. pen C. de emācip. liber.
K l. restituendæ. C. de aduocat. diuers. iudicum.
l lib. 4. epist. 5.
m lib. 4. epist. 7.
n libr. 6. epist. 3 & 8.
o lib. 9. epist. 14.
p libr. 1. epist. 43. & 61.
q Epist. 26. ad Gratianum. lib. 5.
r in annot. ad Pād. ad leg. Cornel. de fals.
s lib. 2. c. 7.
t libr. 20. Annal. seu lib. 4. Histor.
u Sur. tom. 1. 21. Ianuar.
x De fuga in persecut. c. 13.

Breuis,

A Breuis,chartula plurium nomina continens,l.vlt.C.de conuen.fisc.debitor.li.10.l.scrinijs.7.C.de Palatin.sac.larg.li.12.l.vlt.ad fi.C.de off.mag.off.l.1.C.de off.Com.sacr.larg.

Catholiciani.Officiales comitis priuatarũ,l.si quis post hac.§.vlt.C. de bonis proscrip.

Cæsariani.ijdem l.5.& 7.C.de iur.fisc.lib.10.d.l.si quis post hac.§.vlt.

Calculus.i.sententia l.cum antea.C.de recept.arbitr.

Capur.initium.l.1.§.caput aquæ.ff.de aqua quotid.& æst.l.argentarius.§.1.ff.de edend. D.Chrysostomus in Psal.39.in 2.interpretatione.

Castrensiani,qui in mensa Principi ministrabant.l.4.C.de castrensi.lib.12.

Cautio chirographum fatentis se debitorem,l.lecta.si cert.pet.l.cum de indebito.ad fi. ff.de probat.l.13.8.C.de non num.pec.

Cauere.In scriptura se debitorem fateri l.si filiusfamilias.ff.ad Maced.l.1. C. de contr. & commit.stipul.l.Titia.§.pen.de verb.obl.l.7.C.de non num.pec.l.31.§.1.de don.l.47. B ff.de pact.Cautum l.11.C.de non num.pec.l.27.ff.de probat.

Centenarium in iure,& apud alios eius temporis fuit pondus centum pondo auri. Corippus in carmine in laudem Iustini minoris ait,

Innumeræ mox aduenere cateruæ
Fortia centenis oneratæ brachia libris.

Habebant autem Veteres sacculos, qui vnum, aut plura centenaria continebant, ut significat d.l.quoniam.C.de curs.publ.lib.12.*Equi publici prohibentur ferre sellam, quæ cum freno 60 libras excedat,& auertam (seu peram,vel manticam) quæ id pondus superet,exceptis auri centenarijs, quæ in sacculis solitis ab hippocomis necesse est reportari*. Intelligit aurum Principis,quod reuertentes ad propriam mansionem hippocomi in sacculos reconditum tenẽtur reportare,vt ad locum thesauri,uel comitem largitionum deferatur. Centenarium esse C certum auri pondus vult Nicephorus, a & Cedrenus, b qui Alexio Patriarchæ Constantinopolis defuncto 25. auri centenaria inuenta fuisse scribit.i. 2500. pondo auri ; sunt plus minus 300000. nostrorum aureorum: & hanc uocem sæpè vsurpat.

a lib.15.c.27.
b Histor.Cõpen.

Collatio pensitatio tributorum,l.2.C.si propt.pub.pensitat.l.1. C.de episc. & cleric.

Collectarii.qui permutant aurum argento,l.quisquis.16.C.si cert.per. Symmachus ep. 28.lib.1.

Coloni appellantur,qui cõditionem debent genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum,id,id est,prædia,in quibus sunt nati,dominis colere tenentur,ita D.Augustinus definit. c De his intelligit totus titulus.C.de agric.& cẽsit.& colonis.li.11.tot.ti. C.de colon.Palestinis.de colon.Thracensib.de Colon.Illyricanis.lib.11.

c lib.10.de ciuit. Dei.c.1.

Colonia.Agri a colonis culti.Vlpianus,*Quæ, inquit,* d *post Consulatem uiam excipiunt* D *in uillas,uel in alias Colonias ducentes putem ipsas publicas esse.* Paulus, *Qui, ait,* e *expulsus a conductione in aliam se coloniam contulit,non suffecturus duabus, pensionum nomine obligatus non erit*. Coloniam appellat, quam nummis conductor colendam conduxit.In eodem sensu accipit Scæuola, *Coloni,inquit,f finita conductione de colonia discesserant*. Agrum conductum Coloniam appellat.In eodem sensu intelligere videtur Iulianus *Si quis, ait,* g *negocia sua non in Colonia,sed in municipio semper agit,ibi magis habet domicilium quam vbi colẽdi causa diuersatur.*

d L.2.§.uiarum. ne quid in loco publ.
e l. si in lege.§. Colonus.locat.
f l.Seiæ.§.præd. de fund.instr.
g l.eius.§.1.ff. ad municipal.

Compulsor exactor uocatur in l.vlt.C.de apparit.præf.ann.lib.12.*Præfectus,inquit,annonæ Cannonem,qui ad officium suum pertinet, per compulsores suos exigat*. Et in l.3. C.de lucr. aduo.li.12.*Quoties compulsor arguitur in depradatione conuictus, pœnam subeat legibus competentem*.Et in l.2.C.de executor.& exact.lib.12.quia compellit debitores soluere.

E Concilium.i.Ecclesia.l.1.C.de sacr.sanct.eccles. Card.Baron.in annotat.ad Martyr. 23.Iunij.

Confugæ,qui ad ecclesias confugiunt.l.3.& vlt.C.de his,qui ad eccle.confug.

Consulta cœlestia,aut diualia, i. iura Principis,l.ne quis.C.de off.rect. prouin.l.consulta diualia.C.de test.l.per hanc.C.de aduocat.diuer.iudicum, quia consultabatur in consistorio Principis:unde etiam consultatio uocabatur,l.2.C.de legib. *Quæ ex consultatione, inquit,procerum statuimus,non semper iura sint generalia.*

Conuenticulum pro missa,& sacris mysterijs ponitur in l.conuẽticula.C.de epis.& cle. quæ prohibet conuenticula extra ecclesiam prohibita in priuatis ædib. celebrari, & clericos ibi celebrãtes punit,nec de alio pot intelligi.Qui sensũ huius legis non perceperunt,

addiderunt dictionem, etiam, ita legentes, conuenticula illicita etiam extra ecclesiam, cũ
legendum sit, conuenticula illicita extra ecclesiam, ut etiam Accursius animaduertit. a Ita A
hanc legem interpretatur Photius, b quam dicit disponere, ut si quis in priuatis ædibus sa
crum mysterium peregerit, ille applicentur Ecclesiæ, quod & Balsamon probat. c Id autẽ
a Græcis deriuatur, qui *συνάξιν* hæc Mysteria appellant, id est, congregationem. Idem præ
cipitur in cano. 31. Apost. In eodem sensu accipitur uox cõuenticuli in l. quicunque. §. vni-
uersi. C. de hæret. vbi quid simile disponitur; & in l. denunciamus. C. de his, qui ad eccl. cõ-
fug. Ita etiam appellat Marcellinus, d narrans Siluanum in ædem ad conuenticulum ritus
Christiani confugisse. Sed ibi pro templo accipi potest, in quo sensu utitur Arnobius, *No-
stra scripta, inquit, e cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conuenticula dirui, in quibus
summus oratur Deus pax cunctis & uenia postulatur magistratibus exercitibus, Regibus?* Hinc
conuenire pro sacra Mysteria celebrare accipit l. 4. & 5. C. Th. de his, qui pro religio. con-
tend. Sacrificium, missæ collecta, & Dominicũ uocatur in Actis apud Surium, f & Meta B
phrastem. g

a In d. l. conuenticula, in verb. extra ecclesiam.
b In Nomocanone tit. 3. cap. 14. de precib.
c Ibidem.
d lib. 15.
e lib. 4. aduers. Gent.
f 13. Feb.
g 10. Decembr.

Conuentus, id est, monitus, aut cautus. l. 1. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.

Curæ negotia. l. 1. C. de off. magi. off. l. 2. C. de curios. unde curiosi, qui ea expediunt in ti
tulo C. de Curios. lib. 12.

Decani, Vespillones ijdem Lecticarij. Nouell. 43. h & 59. i & Cubicularij Princi-
pis. l. 1. C. de decanis. lib. 12.

Delegatio, inquit Suidas, k est apud Romanos ordinatio, seu dispositio soluendæ publi-
cę functionis. Ita accipitur in l. 4. C. de anno. & tribut. lib. 10. *Omnes pensitare debebunt, quæ
manus nostra delegationibus adscribuntur.* Et in l. prouidendum. C. de decurio. lib. 10. & in l.
1. & 2. C. de indictio. lib. 10. *Omnes quod delegatio super indictione videbatur amplexa, uelut
canones rogantur inferre.* Et in l. annonas. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. C

h De officin. siue tabern. Constantinop. vrb.
i De debita impen. in exequi. defunct.
k in verb.

Desideria pro libello supplici, aut precibus libello cõprehensis accipi dubitandum nõ
est, cũ hoc nomen ita Gordianus interpretatur, *Errores inquit, l eorũ, qui desideria, i. preces
scribunt, ueritati praiudicium afferre non possũt.* Ita etiam interpretor eiusdem Gordiani re-
sponsũ, m *Duplex ratio desiderii tui iuuat.* Idẽ in eodẽ sensu accipit Diocletianus, *Postula-
re inquit, n nõ debueras improbo desiderio placita rescindi.* i. iniquis precibus. Idẽ Theodosius.
*Si qui, ait. o desideria sua explicare cupiẽtes ferri sibi a quoquã suffragiũ postulauerint, & se spõ
sione constrinxerint, promissa restituant. cũ ea, quæ optauerint, cõsequantur.* De illis loquitur, q
pecuniã promittunt his, quorum opera preces Principi oblatæ exaudiuntur, non aũt de sa-
lario aduocatis promisso, ut vulgo opinãtur. In eodẽ sensu prius hoc Iurisconsulti accepe-
runt, p & Tranquillus; q Sed & pro causa in iudiciũ deducta hanc uocem sumpsere, r D
Omnia prouincialia desideria quæ Romæ diuersos iudices habent, ad officium Præsidum pertinẽt.
Et in l. 1. §. postulare. de postul. *Postulare est desiderium suum, vel amici in iure, apud eum, qui
iurisdictioni præest, exponere, vel alterius indicto contradicere:* & in l. necquicquam. §. obser-
uare. de off. Proconsul. Sed in l. epistola. §. vlt. ff. de pact. l. si & rem, & precium. de petitio.
hær. l. 5. §. 1. de lib. agnos. l. in ambiguis. de reg. iur. desideria pro libello supplici accipiunt.

l l. 1. C. de erro. aduocat.
m l. 1. & 2. C. de sil. & rur. bast. fisc. l. 10. & l. 3. C. de postul.
n l. tanum. C. de transf.
o l. 1. C. de suffr.
p l. 4. §. ingressum de off. proconsul. l. liberos. 15. de in ius uocand. l. 4. de appel. recip.
q In Augusto. c. 53.
r l. omnia. ff. de off. Præsid.

Desidero. i. peto in l. Diuus. §. 1. ff. de bonis damnat. *Nec optiones ea desiderent,* i. adiuto-
res commentariensis ea non perant.

Deuotio pro tributo, quod est soluendũ, Gratianus, *In fraudẽ, inquit, s annonariæ rei, ac
deuotionis publicæ elicitũ rescriptũ uires nõ sortiatur.* Et in l. mediterraneæ. C. de ann. & trib.
libr. 10. *Plus habet dispendij translatio, quam deuotionis illatio.* Et in l. 2. C. de apparit. præf.
anno. lib. 12. *Teneatur obnoxius qui ad implendũ canonem deuotionis suæ exactionem non osten- E
derit.* Et in l. 1. C. de locatio. prædio. ciuil. lib. 11. *Non potest quicquam ex deuotionis plenitu-
dine uacillare.*

s l. in fraudem. C. de anno. & trib. lib. 10.

Embola expeditio ad bellum in l. iubemus. i. C. de sac. san. eccl. ita videtur l. seq. inter-
pretari, non autem placet, ut sit transuectio.

Encauti Breues, forte legendum encausti. i. subscripti encausto a Principe; erat id genus
liquoris, quo Imperator utebatur ad scribendum, & fiebat ex cocto muricę, & trito con-
chylio, t coqũ ad subscribendum solus uti poterãt Princeps. Breues vero encauti erat scri
ptura continens nomina eorum, qui ab Imperatore cõprobabãtur. Encautaria hæ literæ ap
pellantur, u uel encausteria, sed credo fuisse literas ęre, vel alia materia incisas, quæ etiã a
Præsidibus prouinciarũ fiebant. Constantinus, *Rectores, inquit, x prouinciarũ monẽdi sũt, ut*

t l. pen. C. de diu. rescript.
u l. immunitates. C. de agri. & cens. lib. 11.
x l. 4. C. Th. de extraord. siue sordid. muner.

extra-

A *extraordinariam munerum distributionem ipsi celebrent, manuque propria perscribant, atque encauto nomina adnectant.*

Executor.i.iudex delegatus.l.apertissimi.l. vlt. C. de iud.c.si quis contra clericum. de for.comp.c.sciscitatus.de rescrip.

Exequatur pro consequatur, Arcadius Imperator, *in tres, inquit,* a *domo diuisa partes primam eligendi dominus habeat facultatem, secundam hospes, quam noluerit, exequatur.* i.habeat, & consequatur. a l.2.C.de metat. lib.12.

Factores.i.delinquentes.l.solent. de cust. reor.

Forma pro lege, l. forma.ff.de censib.l.decernimus.C.de sac.san.eccl.l.formam. C. de off.præf.præt.orient.l.3.C.de canon.largitio.tit.lib.10. Græci Typum vocant in Nouell. 165.166.167.168.

B Gestatio, exercitatio corporis eius, qui Equo, vel curru vehitur, l.æquissimum.§. 1.ff.de vsufr.l.plenum.§.1.ff.de usu, & hab.l.competit.§.1.quod ui, aut clam.l.non est.7. de manu. vind.§.furtum autem fit.Inst.de oblig.ex delict.

Honorati, qui honorariam per codicillos uacantes dignitatem habent, l.1.C.de offi. ciuil.iudi.l.vlt.C.de off.diuers. iud.l.1.C.de honora.uehi.lib.11.

In assem.i.in totũ l.Titius.in prin.quib.mod.pign.uel hypo.solui.l.post emancipationẽ. §.vlt.de leg.3.l.si ex asse.ff.de acq.hær.l.1.in princ.de separatio.l.ult.ff.de donatio.

Indefense.i.indistincte, uel nuda conuentione facta, l.pen.in fi.C.de const.pec.

Indepta pro adepta, uel accepta, in l.vlt.C.de profess.& medic.lib.10.

Indiscrete sine causa, l.cum de indebito.§.vlt.ff.de probat.

Inquietatus.i.interpellatus, l.2.C.de iur.emphyr. *Neque prætẽdente, quod non est super hac*
C *causa inquietatus cum neminem oporteat admonitionem expectare.* Et Iustinianus. *Assiduis, inquit,* b *aditionibus mulierum inquietati sumus.* i.interpellati, seu molestiam passi. b l. assiduis. in princ. C. qui potior. in pig. hab.

In sacris.i.familia, & potestate patris.l.ult.§.vlt.C.de inof.test.l.vlt.in prin.C.de curat. furios.l.20.C.de nup.l.12.C.de coll.l.vlt.§.vlt.C.ad Tert.l.3.C.de bon.mater.l.2.l.cum oportet.C.de bon.quæ liber.l.cum de bonis.C.de don.l.pen.§.sed ne.C.de adopt. *Permaneant in sacris patris.* i. famil.& potestare.l.quidã.C.de fideic.l.1.C.de anna.except.l.13. C.de.legit.hær.Late de hoc Ottomanus c Quælibet.n.familia sua habebat sacra, quę emãcipatus filius obseruare non tenebatur. d Connanus uero a persona patris, quæ sacra filio uideri debet, deductum putat. e c De leg. 12. tab. leg. 1. d Alciat.li.1.prætermiss. in uer. sacra. e lib.2.c.13.ad fi.

Insimulans.i.accusans.l.2.C.de exhib. reis.

Insuper habuit.i.spreuit.l.sunt personę.ff.de religios.& sumpt.funer. l. hæredem. ff. de
D his, quib. ut indig.

Intercessor.i.executor, l.ne quis.C.de off. rector.prouinc.ita intelligit l. executores.C. quę res pign.oblig.poss.Hinc Intercessio.i.executio in l.1.C.de princ.agen.in reb.lib.12.

Intimare actis pro inserere, l.3.l.30.C.de donar.l.illud.C de sacr.sanc.eccles.

Intimari pro insinuari in l.contractus.C.de fid. instr.l.illud.C.de sacr.sanc.eccles.l.30. C.de donat.Hinc intimatio.i.insinuatio, l.consulta.23.C.de testam.

Iudex pro Doctore, seu Iurisconsulto nostri temporis. In pace Constantiæ. Pro eo, qui non est opifex.Blond.lib.1.Decad.2.

Iugitas pro longitudine l.vxor.C.de repud.

Laticlauius.i.Senator.l.si Rufinus.C.de milit.test.

Lecticarij, mortuos efferentes. Nouell.43.in princ. f Nouel.39.c.1. g in 14.Regio
E Romæ Castra Lecticariorum. f in auth.de offic. siue tabern. Constantinop. Vrb. g De debit. impen. in exequu. de funct.

Licẽtia.i.cõcessio, seu facultas agẽdi in l.vlt.C.ubi Sena.vel Clariss.l. actus.C.de feriis. *Emãcipandi licẽtiã habeant.* l.1.C. de comit.q. Prouinc. reg.li.12.l.4.C.de curs.publ.li.12.

Mansiones, loca, ubi degebant Veredarij.l.vlt.§.hi quoq;.ff.de mun.& hon.l. nemo. C. de anno.& tribut.lib.10.l.2.C.de cond.in horre.publ.lib.10.l.modios.C.de suscepto. & arcar.lib.10.l.2.C.de lucr.aduocat. lib.12. ubi etiam annonarias species condebant, l.4. C.Th.de off.rect.prouinc.

Materia, massa auri, l.1.C.de põd.& illat.auri li.10.l.vlt.C.Th.eo.tit.Lãpridius. *Formas, inquit,* h *binarias ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atq; amplius usq; ad bilibres & centenas resolui iussit, neq, in usu cuiusquam uersari, atq; ex eo his materia nomen inditum est.* h In Alexandro.

Martyrium, locus, in quo humati sunt aliqui Martyres, Valentinianus, *Siue*

vidua,inquit, a *siue Diaconissa, siue quocunque alio nomine religiosi honoris, vel dignitatis fœmina nuncupata testamento, vel codicillo ecclesiæ, vel martyrio, vel clero, uel monachio, uel pauperibus aliquid crediderit relinquendum, id omnibus modis ratum, firmumque consistat.* In eodem sensu capitur in l. decernimus. C. eod. & in l. vlt. C. Th. de sepulc. viol. Latini confessionem appellant, præcipue cryptam, seu hypogæum, in quo Martyrum reliquiæ condebantur. In hoc sensu accipit Cassiodorus, b & Martyrologium c *Ad confessionem beati Pauli a Paganis lapidatus Martyrium consummauit.* interpres Cōsilij Gangrensis, d & plerisque in locis vulgus Italicum ea loca Confessiones appellat. A

a l. generali. 13. C. de sacr. sanct. eccles.
b lib. 11. var. ep. 2.
c L. iulij.
d Can. 20. & in lib. de Rom. Pontificibus in Hilario, & alijs.

Matricula pro albo vel militum, vel aduocatorum, aut aliorum. l. petitionem. C. de aduoc. diuer. iudicio l. 1. C. de off. mag. off. l. 2. C. de primicer. lib. 12. l. vlt. C. de assess.

Merita militaria, annona militibus præstanda l. iubemus. 2. C. de erogat. mil. anno. li. 12.

Ministeriani, qui in mensa Principi ministrabant l. 1. C. de castr. & minister. lib. 12.

Monachium pro Monasterio l. generali. 13. C. de sacr. san. eccles. B

Mulier. i. vxor, vt Græci loquuntur, & vulgus Italicum appellat. l. Lucius. 93. §. 1. ff. de leg. 3. *Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo centum aureos.* i. vxori.

Mutatio idem quod mansio, l. 17. l. 18. C. de curs. publi. lib. 12.

Notitia, i. breuis, vel catalogus Scholarium l. vlt. C. de off. magi. offic. l. vlt. §. & est notitia. C. de diuers. offic. lib. 12. l. 1. §. & est notitia. C. de off. præf. præt. Afri. §. notitia. aut. ut iudi. sine quoquo suffra. fiant. e l. 2. C. de indictio. lib. 12.

e Nouell. 8.

Notorium, denūciatio criminis, l. ab accusatione. 5. §. pen. ff. ad sen. consil. Turp. l. ea quidem. C. de accusatio. D. Augustinus Notoriam appellat. f

Obseruare pro tractare accipit Paulus. g

f Epist. 159. Ad Marcellinum Tribunum.
g l. quidam cum filium. de verbor. oblig.

Octauarij, qui octauam vectigalium exigebant, l. 8. C. de vectigal. & commiss. Mercatores enim octauam pro vectigali soluebant. l. 7. C. eod. tit. l. 7. C. de locato. C

Officium pro apparitoribus, l. nemo. 15. C. de episc. aud. l. 1. C. de filiis official. & milit. qui in bello mori. lib. 12. l. 1. de off. comi. sac. larg. l. vlt. C. de off. diuer. iud. lib. 12. l. 1. §. 1. §. officium. C. ut omnes tam ciuil. quam milit. iud. l. pen. C. de sent. ex pericul. recitand. l. officia. C. de cohorta. lib. 12. l. officio. l. vlt. C. de appar. procons. lib. 12. l. 1. C. de appar. pręf. vrb. lib. 12. l. 2. l. vlt. C. de appa. magi. milit. lib. 12. l. vlt. C. de appar. præf. præt. lib. 12. l. 1. §. & est notitia. l. 2. §. & hæc notitia. C. de off. præf. præt. Afri. l. 3. 5. 6. 7. C. de exact. tribut. lib. 12. l. 3. C. de ferijs. l. 2. 3. C. de cano. larg. li. 10. l. 2. C. ut nemo priuat. l. 1. C. de locatio. præd. ciuil. lib. 11. l. vlt. §. vlt. ff. de pign. act. l. antep. ff. de euict. l. cum pro quo. ff. de in ius uocan. l. 1. ad fin. ff. de quæst. l. pen. ff. de seru. fug.

Officiales, homines officij, l. 1. C. de filiis officia. lib. 12. l. officiales. C. de epis. & cler. l. in officiales. C. de offic. rector. prouinc. l. præsidis. 34. ff. si cert. pet. D

Operari, pro Missam celebrare, l. quicunque. §. vniuersi. C. de hæreticis. Græci appellant λειτουργεῖν.

Opinator est exactor militaris annonæ. l. 14. C. de erogat. milit. annonæ, lib. 12. vel sententiarum contra reos. l. missi. C. de exacto. trib. li. 14. D. Augustinus. *Cum Faustius, inquit,* h *debito 17. solidorum ab opinatoribus urgeretur, ut redderet quod non inueniebat, ad concilium Ecclesiæ conuolauit, illi etiam exactores me querelis onerauerunt.*

h in epist. quadr. 23. pro Fausto.

Optio in fœderatis est, ut schola, aut cohors inter alios milites. Photi. in Nomocano. tit. 13. c. 3. de qua in l. vlt. C. de locato. Nouella 116. i ad mediū. Aurelius Secundinus Optio a Diocletiano uocatur in Cod. Hermogeniano. de testam.

i seu in Auth. ut neque miles, neq; fœderat.

Parabolani curantes ægrotos, qui Alexandriæ sub Patriarcha erant 600. l. placet. & seq. C. de episc. & cler. Alciat. lib. 4. dispunc. c. 9. Tiraquell. de nobilit. c. 31. n. 419. & seq. E

Parentes pro agnatis in l. cum plures. §. cum tutor. ff. de administr. tut.

Pars pro lege, l. hac parte. C. de proxi. sacr. scrin. lib. 12. l. nemo. 5. C. de malefi. quæ est Constantini. Etiamnum ita Venetijs vulgo appellatur.

Perfugæ, qui ad Ecclesias confugiunt. l. 3. & vlt. C. de his, qui ad eccles. confug.

Perpetuarij, qui in perpetuum res ciuitatum, aut fisci conducunt, l. 1. 3. & vlt. C. de locatio. præd. ciuil. lib. 11. Hinc fundi perpetuarii dicti l. 3. C. de priuil. dom. August. lib. 11. Arcadius, Emphyteuticarios interpretatur in l. 1. C. de off. com. Sacr. Palat.

Placitum pecunia soluenda ex casu militiæ, l. vlt. C. de pignor.

Prærogare ante tempus, soluere, l. si tibi. 27. C. de locato. l. circensiū. 20. C. de Decurio. lib. 10.

lib. 10.l.sed addes.§.si quis.6 ff.locati.l.sumptus.ff.de pact.l.4.§.1.ff.de manumissioni.

A Præsentum locus iudicij militum.Nouell.22.in fin. a

a In aut. De nupt.

Prima fronte.pro statim in l.pen.ad fin.C.depositi.pro primo aspectu in l.quingenta.de probatio.

Procedere cum pompa exire,l.1.C.de sent.pass.l.ordinem.l.sancimus.4.C.de consulib.lib.12.l.4.C.de inst.& sub.

Processus in l.nam & imperator.41.ff.de donat.inter vir.& vxor.& Processio §.1.auth. de consulib.seu Nouel.105.l.de his.26.§.si quis autem.2.C.de episc.audien.d.l.sancimus. C.de consulib.12.

Prodire idem l.7.ff.de manu.vindic.

Propositum,id est proscriptum.l.sed si pupillus.§.1.de instit.l.cum in plures.§.locator. locati.

B Prosapla,progenies.Nouell.23.c.4.seu in auth.De appellat.& intra quæ temp.

Prosequi.custodiæ causa comitari,l.1.C.de auri publ.prosecut.lib.10.in epist.Gratiani apud Card.Baronium tom.4.Anna.ann.381.l.7.ff.de cust.reor.l.1.C.de tractato.lib.12.l. 9.C.de cur.s.pub.lib.12.

Publica scriptura vel forensis, quæ fiebat, vel inserebatur actis,l. comparationes.C. de fide instr.l.scripturas.C.qui potio.in pig.hab.l.2.C.de his,qui per met.iud.non appell.l.1. in fi.ff.de fer.fug.Publicæ chartæ vocantur acta,l.generali.C.de tabula.lib.10.vel publica testificatio.l.3.C.de bon.vacan.lib.10. Publicata dicuntur actis inserta,l.2. C.de testamen.Publicæ personæ,quæ acta scribebant,l.orphanotrophos.C.de episc.& cleri.

Publicare est actis inserere,l.nulli.28.§.cum autem.C.de episc.& cler.l.testamenta.18. C.de testam.l.in hac.30.C.de donatio.

C Pulsare est agere,seu in ius vocare,& pulsatus est in ius vocatus,l.placet,l.omnes.32.§. in hac.§.prætere a.& seq.C.de episc.& cler.l.1.C.vt omnes tam ciuil.quàm militar. iudi.l. cum aliquis.C.de iur.delib.l.antep.C.de aduo.diuers. iudicum. in fin.l. frustra. C.de probar.l.4.C.de silentiar.lib.12.l.2.C.de decan.lib.12.l.4.C.de agen. in reb.lib.12. l.vlt. C. de appar.magi.milit.lib.12.l.vlt.C.de appar.præf.præt.lib.12.l.vlt.§.hoc quoque.C.de re milit.lib.12.§.vlt.in aut.de instr.cautel.& fid. b Symmachus lib.1.epist.31.cuius verbi significatio imperantibus Diocletiano,& Maximiano erat introducta.

b Seu Nouell.73.

Pulsatus, conuentus in iudicio l.1.C.de his, qui potent. nomi.l. manifestissimi. §. 3. C. de furt.

Pyctatium,scriptura,l.iubemus.16.C.de erogat.milit.anno. D.Augustinus,*Proposuit, inquit*, c *Pyctatium publicè. Qui solidos perdidit, veniat ad locum illum, & quærat hominem illum. (Hæc erat forma Pyctatij,) ille lecto Pyctatio venit ad hominem.* Et in l.5.C.eod. pro libello rationum.

c De ver. Apost. serm. 19.

D Qualiter,id est cum suis qualitatibus,l.12.ff.quemad.seruit.amittant.l.86.de verb.sign.

Recauerit pro contra cauerit in l.2.C.de exhib.reis.

Refugæ,qui ad Ecclesias confugiunt,l.vlt.C.de his,qui ad Eccles.confug.

Retractare pro tractare,l.3.C.de eano.largit.titul.lib.10.Ita & Tertullianus sæpè.

Saltus,Latifundium 800.iugerum.Varro lib.1.de re rust.c.10.l.creditor.ff.de act.empt. l.1.§.1.ff.de fer.fug.l.3.§.saltus.l.peregrè §.quibus.ff.de aeq.possef.C. de fund. rei priuat. & saltib.diui.domus.lib.11.& C.de fund.& saltib.rei domini.lib.eod.

Saltuarius, qui saltus, seu Latifundiorum fructus, & fines custodit, l.quæsitum.§.saltuarium,l.si ita testamento,in fin.de fund.instr.l.cum quæreretur,in fin.de leg.3.

E Sanguinolentus,infans recens natus,l.2.C.de patr.qui filios distr.tit. C.de infan.expo. & de his,qui sanguinolentos.& tit.C.Th.eod.tit.

Schola pro secta, §.item precium. Instit.de emptio. & vendit.§.is, qui exequitur.Instit. mandat.

Secretarium, Præsidis tribunal, seu causarum auditorium, l.vltim. C. vbi Senat. vel Clariss.l.2.l.5.C.de proxi.Sacr.seri.lib.12.l.vlt.C.de offic.diuer.iudic. Symmachus lib.1. epist.22.Cassiod.variar.lib.6.formula.8.l.1.Cod.Th.de offic.rect.prouinc.& l.2.cod.tit. *Apertis Secretarij foribus.* l.8.C.Th. de iurisdict.l. vlt.C. Th. de denunciat. D. Ambrosius serm.4.ad fin. *Iudicem metuis, quem in Secretario reliquisti.* D.Gregorius Ioannem Rauennatem episcopum reprehendit, d quod tempore ieiunij pallium per plateas gestaret, quo

d Lib. 2. epistol. 54.

quo nec in Secretario vti licet. Cauetur in Canone 15. Concilij Arelatensis 2. ne liceat diaconis in Secretario inter presbyteros sedere. A

Securitas pro apocha, aut instrumento, l. 1. 2. 3. & 4. C. de apoch. publ. lib. 10. l. in contra ctibus. §. 1. & 2. C. de non num. pec.

Solatium a Iurisconsultis pro quadam compensatione accipitur, vt a Caio in l. vlt. de li tigi. Imperatores plerunque pro stipendio, vt in l. iubemus. 2. C. de erogat. milit. anno. lib. 12. *Solatium, inquit, publicum erogator manu sua singulis militibus enumeret.* l. vlt. C. de silen tiar. lib. 12. l. iubemus, l. petitiones. C. de aduoca. diuers. iudicum, Pro strena in l. 4. C. eo. tit. Pro mercede in l. vlt. §. hoc quoque adiecto, C. de re milit. lib. 12. Pro remuneratione in l. in omnibus. 7. C. de cur. publ. lib. 12. l. 2. C. de præd. Decurio. sine decret. non alienand. lib. 10. D. Gregorius pro auxilio, & patrocinio accipit; *a* Vnde Solatiari pro subuenire pecunia, vel patrocinari apud eundem D. Gregorium. *b* Pro largitate in l. 1. C. si liberalit. Imper. socius sine her. decess. lib. 10. Pro subsidio in l. vectigalia, C. de vectigal. B

a Lib. 9. epist. 59. & lib. 10. epist. 16. 25. 26. 27. 49. & lib. 11. c. 20.
b Lib. 9. epist. 51. & lib. 12. ca. 56. & lib. 8. epist. 14.
c De Helicyonto.

Solemnia sunt acta iudiciorum, l. vlt. §. 1. C. vbi Senat. vel Clariss. Ita appellantur etiam tributa edicto 12. *c*

Suffragium pro solutione pecuniæ ad consequendum honorem, l. per hanc. in princ. C. de aduoc. diuersor. iudic. l. 1. C. de off. magi. offic. *Ad ducenariam, centenariam, & biarchiam nemo suffragio, sed labore perueniat.* l. 2. C. vt lit. pend. l. 2. C. de murileg. lib. 11. l. 1. C. de suffrag. aut. vt iudices sine quoquo suffrag. fiant, §. 1. seu Nouell. 8.

Susceptus, id est cliens, l. 1. C. de princ. agen. in reb. lib. 12.

Tenuerint pro obtinuerint, l. 1. C. de apparito. praef. præt. lib. 12.

Testamentarius pro scriptore testamenti in l. Diuus, in fin. de fals. l. impuberem. 22. §. an tep. eo. tit. l. quoties. 9. §. sed si maiorem, ff. de hæred. inst.

Testimonialis; honoraria epistola, vel codicilli, l. vlt. C. de profess. & medic. lib. 10. l. 15. C. Th. eo. tit. l. pen. C. Th. de veteran. & titulo. C. Th. de testimoniali ex tribun. & protect. l. vlt. C. Th. de honorat. codicil. Vegetius lib. 2. c. 3. Sunt etiam instrumenta, de quibus in l. si solemnibus, C. de fid. instr. C

Titulus, causa debiti, & soluendæ pecuniæ, l. 1. C. de off. comi. orien. l. 5. & 6. C. de exacto. tributo. lib. 10. l. 1. & vltim. C. de cano. largit. titulorum lib. 10. Ita interpretatur edictum 13. §. coges, seu c. 14. Pro tabula altè scripta in titul. C. de his, qui potentio. nomine titulos præd. affigunt; & tit. C. vt nemo priuat. titulos prædijs suis, vel alienis imponat, vel regia vela suspendat, & l. 5. C. Th. de anno. ciui.

Tractabitur, controuertetur, l. omnium, C. de testam.

Verbum pro fide publica, seu securitate data alicui, vt tutus alicubi maneat, §. sed neq; aut. de mand. princip. *d* edicto 13. Iustiniani c. 10. D

d Seu Nouel. 17.

Vicanus, qui habitat in Vico, aut castro, l. 1. C. non licet habitatorib. metrocomię loca ad extr. transf. lib. 11. & tit. seq. vt nullus ex Vicanijs pro alienis Vicaneorum debitis teneatur lib. 11. Ad Vicanos est, l. 1. C. de pedan. iudicib. apud quos Præsides pedaneos iudices constituebant. Beda lib. 3. ecclesi. hist. Anglor. c. 26. *Congregati in vnum Vicani verbum vitæ ab illo expetere curabant.*

Vicarij Fideiussores apud Leonem, & Anthemium in l. omnes, 33. §. in hac. C. de episc. & cleric. Sunt qui pro se inuicem fideiubent, ita interpretatur Phorius in Nomocanone titul. 9. cap. 1.

Vindex tributorum exactor in singulis vrbibus ab Anastasio positus in c. 3. edicto 8. & edicto 13. Iustiniani c. 14. & seq. & Nouell. 128. c. 5. *e* Euagr. lib. 3. c. 42. Niceph. li. 16. c. 44. E

e Nouel. De Collat. & alijs Capitu.

Visio pro casu, l. sed etsi lege, §. adeo, ff. de pet. hær. l. 8. §. 2. ff. ad Velle. l. 29. §. 5. ff. mand. l. cum de indebito, §. 3. ff. de probatio. l. 2. §. si quid autem, C. de vet. iur. enucl. Græcè θεωρία ibidem in Græca constitutione.

Aliquot Iura in Codice, & Pandectis sub diuersis titulis repetita, aut diuisa.
Cap. LXXVIII.

Codicis Iustiniani, & Pandectarum compilatoribus iniunctum fuit, vt superfluis, similibusque omissis, congruo ordine iura componerent. *f* Multa tamen in Codice ijsdem verbis, aut paucis mutatis repetita, aut diuisa in diuersos titulos translata reperiuntur.

f §. quibus. in 2. cōstit. C. l. 2. §. si qd autem. C. de vet. iur. enuclean.

tur. Idem in Pandectis factum inuenitur, in quibus duplicata sunt iura, & quandoque in
A Codice iterata, quorum pars etsi ab alijs sit collecta, ego, nonnullis additis, quæcunque in toto Iure repetita inueni, ordine disponam: locos vero Institutionum, quorum magna pars ex Pandectis extracta est, non attingam, ne totum illud volumen euoluere cogar.

In Codice Repetita sunt sequentia Iura.

1 L. omni innouatione. 6. C. de sac. sanc. eccl. pars l. vnic. C. de priuileg. vrb. Constantinop. lib. 11.

2 L. ad instructiones. 7. C. de sacr. sanc. eccl. est epitome l. absit. 4. C. de priuil. dom. August. lib. 11.

3 L. Sacrosancta. 8. C. de sac. sanc. eccles. est pars l. id ab vnaquaque. 12. C. de anno. & tri
B bur. lib. 10. quæ est Theodosij Iunioris, non Cari Imp. vt vulgo legitur. Item scribitur Isidoro, qui fuit P. Præt. Illyrici sub hoc Principe, l. si quis decurio. 55. l. 56. 57. 58. & 59. C. de decurio. lib. 10. & multis alijs, non Præsidoro.

4 L. qui sub prætextu. 9. C. de sacr. sanc. eccles. pars l. vnic. C. de collegiat. lib. 11.

5 L. iubemus nullam. 10. C. eo. tit. repetita est in l. fin. C. de nauib. non excusand. lib. 11.

6 L. neminem. 11. C. eo. tit. paucis mutatis est in l. cum ad felicissimam. 2. C. de quib. muner. vel præstat. nemin. liceat se excusar. lib. 10. & in l. nullus penitus. 21. C. de curs. public. lib. 12.

7 L. repetita. 41. C. de epis. & cler. pars l. consulta diualia. 23. C. de testam.

8 L. si quis in conscribendo. 51. C. de epis. & cler. paucis mutatis est l. pen. C. de pact.

C 9 L. raptores. 54. C. eod. pars l. vnic. C. de rapt. virg.

10 L. 1. C. de epis. audie. pars l. 1. C. de cōmer. & merca. nā vtraq; est in C. T. l. 5. tit. 1. li. 13.

11 L. tres tantummodo. 4. C. de episcop. audient. est, l. vlt. C. de off. præt.

12 L. in ecclesijs. 11. C. de epis. & cler. pars l. 6. C. de episcop. audien. vtraque eodem die ab ijsdem, & eidem scripta.

13 L. addictos. 6. C. eo. tit. habet partem l. addictos. 29. C. de appellationib. vtraque eodē die etsi ad diuersos P. P. scripta reperitur.

14 L. si lenones. 12. C. eo. pars l. lenones. 6. C. de spectacul. & scenic. lib. 11.

15 L. nemo. 15. C. eod. est l. fin. C. de postul.

16 L. si non legibus. 16. C. eo. pars l. mulier. 5. C. de sponsalib.

17 L. si præsens. 21. C. eo. pars l. in contractibus. 14. §. fin. C. de non num. pecu.

D 18 L. neminem. 22. C. eo. pars l. fin. quæ est Græca. C. de cust. reor.

19 L. nemini. 24. C. eo. pars l. sancimus. 3. C. de infantib. exposit.

20 L. de his. 26. §. si quis autem. C. eo. repetitur in l. fin. C. publicæ lætit. vel consulum nunciatores. lib. 12.

21 D. l. de his. 26. §. nemini enim cum duobus §§. seqq. C. eo. repetitur in l. fin. §. pen. C. de discussorib. lib. 10.

22 L. de creationibus. 27. C. eo. pars l. fin. §. etsi quidem parens. C. de curat. furios.

23 L. tam dementis. 28. C. eo. pars l. si furiosi. 25. C. de nuptijs.

24 L. sancimus vt si quando. 31. quæ in antiquis exemplaribus est l. vlt. C. eod. est pars l. 2. C. de annal. exceptione.

25 L. sacram. 33. C. eo. repetita est in l. fin. C. de nupt. eadem decisio continetur in l. neque
E seruum. 14. C. de episc. audient.

26 L. 1. C. de precib. Imp. offer. pars, l. 1. C. pro quib. caus. serui pro præmio libert. accip. ab ijsdem enim Principibus eidem vtraque lex scribitur, & idem tractat: etsi diuersum diem habere videatur.

27 L. 2. C. vt lit. pend. pars l. ex illo. 3. C. de appell. scripta eodem die ab eodem eidem, est l. 5. & 6. C. T. de appellat.

28 L. Scholarium. 3. C. de off. mag. offic. pars l. 1. C. de priuileg. schol. lib. 12.

29 L. penult. C. de off. rect. prouinc. repetita latius in l. fin. C. de cohortal.

30 L. vlt. C. de off. diuers. iudicum est pars l. 2. C. de prox. sacr. scrin.

31 L. 3. C. de edend. pars l. vnic. C. de lit. contest.

32 L. legem. 10. C. de pact. geminata est in l. 1. C. de pact. conuent. tam sup. dote.

L. ex

33 L.ex conuentione.11.C.de pact.repetitur in l.1.C.sine censu,vel reliquis fund.comp. non posse; etsi videantur aduersari. A
34 L.transactio.38.C.de transact.pars l.3.C.de repud.hæred.
35 L.velamento.4.C.de postul.est pars l.1.C.de repudian.bono.possess.
36 L.3.C.de aduocat.diuers.iudicum est l.5.C.eod.tit.ijsdem ferè verbis scripta, etsi ad diuersos,& diuersis temporibus.Pro aduocatis Comitis Orientis emissa,iussa est in foro Præsidis Syriæ obseruari.
37 L.vlt.C.de restit.in integ.vt pars l.mulier.28.C.iur.dot.l.vlt.C.de magist. cõueniẽd.
38 L.vlt.C.de testit.militum geminata est in l.fin.C.quib.non obijc.long.temp.præscrip. Harumque pars est l.pen.C.de test.milit.
39 L.vnic.C.ne quis in sua caus.iudic.videtur pars l.omnibus.10.C.de testib.
40 L.vlt.C.de inoff.test.relata in l.vlt.C.qui test.facer.poss.
41 L.2.C.ad exhibendum est pars l.2.C.de accusat. B
42 L.1.C.de non num.pecun.iteratur in l.1.C.si pig.conuentionem numeratio pecun.secuta non fuer.
43 L.neque scriptura.6.C.de compensat.est l.1.C.rer.amot.paucis vtrinque additis.
44 L.cõductores.34.C.de locato,verbis quibusdã mutatis,est l.nõ abs re.pe. C.vnde vi.
45 L.ea,quæ.5.C.de donat.ante nupt.pars l.eum,qui.18.C.ad l.Iuliam de adult.
46 L.minoribus.17.C.eod.videtur pars,l.si donationum.22.C.de nuptijs.
47 L.1.C.de secund.nupt.pars l.si qua mulier.4.C.ad S.C.Tertull.etsi diuersa, in eadem tamen materia statuunt eidem,ab ijsdem, & eodem die scriptæ.
48 L.vlt.C.sol.matr.pars,l.1.C.si dos const.matr.sol.fuer.vt patet ex l.2.C.Th. de dotib. vbi vtraque l.est coniuncta.
49 L.pupillorum.21.C.de administ.tutor.pars l.donatio.25.C.de donationib. C
50 L.vlt.C.quand.decret.opus nõ est,pars l.lex,quæ tutores.22.in fin.C.de admin. tutor.
51 L.hac consultissima.21.§.ex imperfecto.versic.si vero.C.de testam. desumpta est ex l. fin.in fin.C.famil.erciscund.
52 L.in legatis.21.C.de legat.pars l.quoniam indignum.15.C.de testam.ab ijsdem eidem eodem die scripta,de eodem tractant.
53 L.2.C.vt in possess.legator.recitatur in l.pen. C.eo. & in l.pactum.46. de pact.l.auia.77.in fin.de conditio.& demonstr.l.licet.12.vt legator.seu fideic.seruand.caus.caueat.
54 L.omnem.6.C.ad Senatusconf. Tertull.& l.si mater.6. C.in quib.caus.pig.vel hypothec.tac.contrah.eodem die ad eundem,ab ijsdem scriptæ,de eodem tractant.
55 L.vnic.§.fin.C.de S.C.Claud.tollend.reperitur in l.vlt.C.de agricol.& censit.lib.11. D
56 L.pen.C.de acquir.possess.pars l.2.C.si per vim,vel alio modo.
57 L.vlt.C.ne rei dominicæ,vel templor.vindicat.iteratur in l.2.C.de fund.& saltib. rei domi.lib.11.
58 L.cum post.26.C.de appell.pars l.ante sententiæ.7.C.quor.appell.non recip.
59 L.nominationes.27.C.de appell.pars l.nominationum.46.C.de decurionib.lib.10.
60 L.si vxor.7.C.de bon.auctor.iudic.possid.pars l.penult.C. de hæred. actionibus paucis additis.
61 L.2.C.de interdict.videtur pars l.vnic.C. vbi de hæredid.agi opor.vtraque enim eodem die ab ijsdem,& eidem scripta de eodem tractat.
62 L.momentaneæ.8.C.vnde vi.pars l.in causis 16.C. de accusatio. & l.vnic.C.de abigeis,vt indicat l.8.C.T.de iurisdict.
63 L.an in totum.C.de ædif.priuat.pars l.1.C.quæ sit long.consuetudo. E
64 L.quamuis.8.C.de pign.pars l.vnic.C. etiã ob chirograph.pecun.pign.retineri posse.
65 L.1.C.de iur.liberor.videtur pars,l.vlt.C.de infirm.pœnis.cœlib.vtraque enim eodẽ die,ab ijsdem,eidem est scripta.& d.l.1.propter d.l.vlt.videtur condita.
66 L.vlt.C.de his,qui accusa.non poss.videtur pars l.pe.C.de libert.& eorum liber. cum vtraque eodem die,ab ijsdem,& ijsdem scripta idem tractet.
67 L.1.C.ad L.Iul.de amb.pars l.12.C.de suscep.lib.10.eodem die ad eundem data.
68 L.vlt.C.de calumniat.pars l.vlt.C.de accusat.& scripta est postridie, quam d.l.vlt.C. de his, qui accusar.& d.l.pen.omnesque præcedentes scriptæ sunt ijsdem Consulibus, Prætoribusque Trib.pleb.& Senatui datæ.

L.eo-

A 69 L.eorum.10.C.de iur.fisc.lib.10.pars l.vacantia.4.C.de bon.vacantib.lib.10. vt it dicat l.caduca.C.T.de petitio.& vltro datis.vbi vna est lex.
70 L.8.C.de exactorib.tribut.lib.10.pars l.1.C.vt nemo ad suum patrocin. lib.11.& l.1. C.non licere habitatorib.Metrocomiæ loca sua.lib.11.
71 L.2.C.quand.& quib. quarta pars lib.10. videtur portio l.1. C. de imponend. lucrat. descrip.lib.10.eodem enim die vtraque,& eidem scripta idem tractat.
72 L.vlt.C.de incol.& vbi quis domicil.hab.uid.lib.10.est pars l.mulieres.13.C. de dignit.lib.12.
73 L.2.C. de quib. muner. vel præstat. nemin. se excusf.liceat. lib.10. in epitomen relata in l.anrep.C.de curs.publ.lib.12.ab ijsdem Principibus.
74 L.5.C.de susceptor.& arcar.lib.10.pars l.2.C.de metall.lib.11.
B 75 L.1.C.de ponderat.& aur.illatio.lib.10.pars l.1.C.de suscep.& arcar.lib.10.
76 L.1.C.de stud.liberal.vrb.Rom.& Cōst.li.11.pars l.1.C.de pfess.q in vrb.Cōst.li.12.
77 L.1.C.de priuileg.vrb.Const.lib.11.pars l.6.C.de sacr.sanct.eccles.
78 L.si quis deserta.15.C.de omni agro desert.lib.11.videtur pars l.vlt.C.de censib.lib.11.cum vtraque eodem die,& eidem scripta,idem tractet.
79 L.1.C.de præf.præt.siue vrb.lib.12.pars l.1.C.de comit.rei mil.lib.12.
80 L.2.C.eod. de præf. præt. siue vrb.lib.12. est pars l.vnic. C.de quæst.& magist. offic. lib.12.vtraque eodem die,eidem scripta.
81 L.1.C.de prætor.& honore præturæ,lib.12.est epitome l.vlt.C.de off.prætor.
82 L.2.C.de comit.rei mil.lib.12.pars l.1.C.de comit.qui prouin.reg.& l.1.C.de comit. & trib.scholarum.lib.12.
C 83 L.opinatoribus.11.C. de erogat. milit.anno. lib.12. pars l.missi opinatores.C. de exactor.tribut.lib.10.etsi ad diuersos missæ,& in die videantur differre.
84 L.vlt.C.de Castrens.pecul.lib.12.pars l.vlt.C.de appar.præf.præt.lib.12.
85 L.actuarios.7.C.de num.& actuar. lib.12. pars l.in his.6.C. de diuers.offic. lib.12. vt indicat l.21.C.T.eod.
86 Auth.de mandatis Princip. [a] est in l.vlt.C.eod. [a] Seu Nouel.17.

Iura Pandectarum in Codice repetita.

1 L.iuris gentium.§.ait prætor.ff.de pact.inserta l.pen.C.eod.
2 L.Nessennius.34.ff.de neg.gest.citat l.alimenta.C.eod.
3 L.is,qui.44.ff.eod.repetita in l.1.C.eod.tit.
D 4 L.1.§.pen.de calumniator.repetita in l.1.C. de pœna.iud. qui male iudicau.& l.2. ff. de cond.ob turp.caus.
5 L.si iudex.41.de minor.recitatur in l.si quis in conscribendo.51.C.de epis.& cler. & in l.pen.C.de pact.
6 L.item veniunt. 20.§. hæc aduersus. de petitio. hæred. recitat epistolam in l.1. C. de his,quib. vt indig.
7 D.Litem veniunt.20.§.præter.relata in l.1.C.eod.de petitio.hæred.
8 L.eos,qui.65.de ritu nupt.recitatur in l.etsi contra.6.C.de nup.
9 L.pignoris.17.de pignor.est l.pignoris.18.C.eod.
10 L.cum pater.§.fidei tuæ.de leg.2.citatur in l.cum virum.C.de fideicom.
11 L.ex imperfecto.23.de leg.3.est l.ex imperfecto.3.C.de testam.
E 12 L.Gaio Seio.13.§.Imperator.de alim.& cibar.leg.recitat rescriptum Antonini in l.1. C. de legat.
13 L.cum pater.77.§.fin.de leg.2.recitatur in l.si testamentum.8.C.de inst.& substit.
14 L.Lucius.21.§.pen.ad municipal.recitat rescriptum Seueri,& Antonini,quod est in l.1.C.de muner.& honor.
15 L.qui mutuam.56.§.pen.mandat.est l.salarium.17.C.eod.
16 L.1.§.interdum.ad S.C.Tertull.l.apud hostes.9.l.Diui.25.de captiuis, & postlim. reuers.recitant l.1.C.de postlim.reuers.
17 Ex l.vlt.de suis,& legit.hæred.sumpta est l.3.C.de collatio.
18 L.vxores.6.ff.de diuort.& repud.repetita in §.sed etiam.aut.de nup.Nou.22.Sūt,qui velint.d.l.vxores a d.Nouella desumptam,quod stylum non redoleat Iuliani.

Iura in Pandectis Geminata. A

1 L. 6. de legib. sumpta est ex l. antiqui. 3. Si pars hæred. petat.
2 L. sed diui. 7. de rer. diuis. est pars l. vel quod. 6. de religio. & sump. funer.
3 L. vlt. de offic. prætor. est ferè l. 5. de off. Præsid.
4 L. 8. de off. Proconsf. eadem est l. 4. de off. Præsid.
5 L. 4. de off. eius cui mand. geminata in l. 1. §. 4. de suspect. tutor.
6 L. diem functo. de off. assess. recitatur in l. sed addes. 19. in fin. locat.
7 L. auus. 33. de pact. repetitur in l. auus. 10. de pact. doralib.
8 L. ius publicum. 38. de pact. idem refert l. Neratius. 20. de religio. & sump. funer. l. 1. §. si inter magistratus. de magistrat. conueni. l. quod bonis. 15. §. 1. ad L. Falcid.
9 L. cum in eo. 44. de pact. ab eodem Scæuola repetitur in l. cum hæreditas. 59. de administrat. tutor. B
10 L. de his. 6. de transact. est pars l. 1. in fine princip. quemad. test. aper.
11 L. 4. §. præuaricator. de his, qui not. infam. repetita in l. 1. in princ. de præuaricator.
12 L. sed & hæ. 35. §. non solum. de procurat. & l. non solum. 39. in princip. eod. tit. idem continent, vtraque Vlpiani.
13 L. extat. 13. quod met. caus. repetita in l. pen. ad L. Iuliam de vi priuata.
14 L. destitisse. 21. de minor. iteratur in l. destitisse. 10. de iudicijs.
15 L. 4. de alien. iudi. mutan. caus. facta. Hinc sumpta l. non alienat. 119. de reg. iur. vtraque Vlpiani ex lib. 13. ad edictum.
16 L. si longius. 18. de iudicijs. & l. cum filiusfamilias. 17. si cer. petat. idem continent sub diuersis verbis. C
17 L. si de vi. 37. de iudicijs repetitur in l. 5. §. 1. ad l. Iuliam. de vi publ.
18 L. nam etsi. 15. de inoff. test. est ferè l. scripto. 7. in fin. Si tabul. testam. nullæ extabunt; vtraque Papiniani.
19 L. antiqui. 3. Si pars hæred. petat. & l. vtrum. 7. de reb. dubijs eandẽ recitant historiam.
20 L. si a Titio. 72. de rei vendicat. est l. 2. de except. rei vendit. & tradit. & l. apud Celsum. 4. §. si a Titio. antep. de dol. exception.
21 L. si quis ita. 20. de vsufruct. repetita in l. cum ita legatum. 41. de vsufr. legat.
22 L. an vsusfructus. 56. de vsufr. repetita ab eodẽ Caio in l. 8. si vsusfruct⁹. 8. de vsufr. leg.
23 L. si cõmunẽ. 10. quemad. seruit. amitt. recitatur in l. si prius. 17. in princ. de aqua pluuia.
24 L. sed etsi quemcunque. 5. in fin. ad l. Aquil. reiteratur in l. item quæritur. 13. §. item Iulianus. locati. D
25 L. si seruus. 27. §. si quis. de manu. ad l. Aquil. l. si quis vxori. 52. §. si quis de manu. de furt. idem continent.
26 L. si seruum meum. 33. ad l. Aquil. l. pretia rerum. 63. ad l. Falcid. eandem Pauli sententiam referunt.
27 L. quædam. 41. famil. ercifcun. & l. vlt. de iur. patronat. vtraque Pauli geminatur.
28 L. 19. arbor. commu. diuid. repetita in l. pen. pro socio.
29 L. tigni. 7. ad exhib. repetita in l. adeo. 7. §. appellatione. de acquir. rer. domin. l. vnica. §. 1. de tigno iniuncto. l. tigni. 62. de verb. signif.
30 L. si à furioso. 12. si cer. pet. repetit dictum Iuliani in l. si a furioso. 24. de obligat. & act. vtraque Pomponij.
31 L. creditor, qui ob restitutionem. 25. ff. eod. si cer. pet. Vlpiani repetitur ab eodem in l. si ventri. 24. §. 1. de bonis aucto. iudi. possid. & eadem in l. 1. in quib. caus. pign. vel hypot. tacit. contra. E
32 L. cum fundus. 31. si cer. pet. continet quod l. si seruus. 24. §. 1. de actio. empt.
33 L. vlt. in prin. eod. si cert. pet. l. decem stipulatus. 116. de verb. oblig. & l. si decem. 21. de solut. fere idem continent.
34 D. l. vlt. §. vlt. eod. recitat Labeonis, & Celsi sententiam in l. illa stipulatio. 67. §. 1. de verb. oblig.
35 L. 3. §. vnde Marcellus. de iureiur. recitat l. cum mulier. 10. de Carbon. edic.
36 L. si procuratori. 14. de condict. caus. dat. repetitur in l. si procurator. 6. de condict.

indeb.

A indeb.idem dicit l.6.§.item quæritur apud Pedium.de neg.gest.
37 L.ad eos.19.commo.eius verba repetuntur in l.sed de damno.ff.locat.
38 L.si pignore.22.in princ.de pignor.actio.& l.si debitor.79. de furt. eandem Papiniani sententiam continent.
39 L.1.§.si prædo. depositi,citat Marcellum in l. ita vt, & si fur.16. commo. & l. sed & damno.41.locati.
40 L.filiofamilias.54.& l.vlt.de pecul.vtraque Scæuolæ idem continent.
41 L.qui fundũ vẽdidit.75.de cõtr.emp.est epitome l.si sterilis.21.§.si tibi.de actio. emp
42 L.vbi autem. §. idem Iulianus.4. de in diem additio. iteratur in l.15. qui in puteum 11.§.si fundus.quod vi,aut clam.
43 L.si quis conduxerit.46.locat.sumpta est l.si quis ante.10.in fin.de acquirend. possess. vtraque Vlpiani.
B 44 L.contrahitur.4.de pignor.est l.in re.4.de fid.instrum.vtraque Gaij.
45 L.arbiter.11. de distract. pign. repetitur in l.vlt.eod.ambæ ex diuersis Scæuolæ scriptis desumptæ.
46 L.quid sit fugitiuus.17.§.1.de ædil. edict. iteratur in l.qui ea mente.65. de furt.vtraque Vlpiani ex eodem libro.
47 L.equis.8.de vsur.repetitur in l.equis.39.eod.sunt diuersorum.
48 L.cum qui.22.de probat.& l.3.eod.l.Lucius.22.in fin.de leg.2.l.fideicommissa.11.§. si rem suam testator.de leg.3.idem quasi continent.
49 L.ex eo.18.de testib.repetita in l.qui testamento.20.§.mulier.de testam.
50 L.2.de iur.doti. repetita in l.intercest.18. de reb.auctor. iudi. poss.vtraque Pauli ex libro 60.ad edic.Idem in l.1.solut.matr.
C 51 L.si is,qui.56.§.vltim. de iur. doti. alijs verbis repetita in l.quod dicitur. de impen. in res dot. fact.
52 L.si debitor.80.de iur.dot.geminata est in l.83.eo.tit.vtraque ex eodẽ loco Iauoleni.
53 L.cum hic status.32.§. pen. & l.quod vir.65. de donat.inter vir.& vxor.eandem Labeonis sententiam continent.
54 L.si nemo.9.de testam.tutel.eadem in l.si nemo.181.de reg.iur.
55 L.2.§. omnem. alias.§. Diuus. qui petant tutor. & l.2.§. si mater non petierit. ad Sen. Tertull.habent idem Seueri rescriptum.
56 L.sed & reprobari.in prin.alias est l.si duas.6.§.& Philosophos.de excus.tutor. & l.vt gradatim.11.§.pen.de muner.& honor.Idem Antonini rescriptum recitant.
D 57 L.planè vbi.§.pen.ff.de legat.1.repetita in l.si Titio fundus.de vsufr.leg.
58 L.ex ea scriptura.29.Qui test.facer.poss.idem l.fideicommissa.11.§.1.de leg.3.
59 L.filio.23.de liber.& posthum.recitatur in l.non putauit.8.§. si quis emancipat um. ff. de bonor.possess.contr.tabul.
60 L.mulier.20.de condit.instit.iteratur in l.Mutianæ.7.§.1.de condit.& demonst.
61 L.neque enim,alias l.idem est.13.§.fin.de testam.milit. eundem casum recitat, qui est in l.Antoninus.42.de fideicom.libertat.
62 L.vlt.de testam.milit.repetitur in l.1.in fin.prin.de bonor.poss.quæ ex testam.militis. Vtraque Vlpiani ex eodem loco sumpta.
63 L.cum quidam.30.in prin.ff.de acqui.hæred.repetita in l.Pannonius Auitus.86.ff.eo.
64 L.filiusfam.§.vt quis hæredem.de leg.1.repetitur in l.ex facto.in princ.ad Trebell.
E 65 L. in cognitione. 13. in fin.de Syllan. Sen. Consul.repetitur in l.vlt. ad l.Pompeiam de parricid.
66 L.seruum filij.44.§.eum qui.de lega.1.repetitur in l.qui chirographum.59.de leg.3.
67 L.cum pater.37.§.volo.13.de leg.2.citatur in l.ex facto.17.§.si quis rogatus.ad Sen. Conf.Trebell.
68 L.fideicommissa.11.§.si quis decem.de leg.3.& l.1.§. si cui ita sit legatum, vt legato, seu fideicom.seruand.caus.caueatur.idem continent.
69 L.pater.38.§.Iulius Agrippa.de leg.3. & l.Lucius.93. in princ.eod. Scæuolæ dictum ex diuersis locis sumptum recitant.
70 L.quæsitum.78.in princ.de leg. 3.repetita in l.Seiæ.20.§. Pamphilæ. de instru. & instrum.legato.

71 L.ligni.55.§.vlt.ff.de legat.3.repetita in l.Carbonum 167.de verb.sign.
72 L.re coniuncti.89.de leg.3.pars l.triplici.142.de verb.sign.
73 L.Lucius.28.de fund.instruc.repetita in l.si fundus.28.quando.dies leg.ced.
74 L.Iulius Paulus.81.de conditi.& demonstr.& l.si seruo.31.de stat.liber.ponunt eundem casum,sed contrariam decisionem.
75 L.auia.77.l.cum seruus.82.in princ.l.libertis.108.de conditio.& demonstr.l.cum seruus.18.de condir.institu.l.Latinus.83.in fin.de leg.2.l.si quis a filio.32.l.seruo alieno.113.§.pen.de leg.1.idem tractant.
76 L.legatum sub conditione.24.de adim.vel transfer.legat.repetitur in l.legatum sub conditione.95.de condit.& demonstr.
77 L.si pupillus.in prin.ad l.Falcid.recitatur in l.in numerationibus.de solutio.
78 L.1.§.interdum.ad S.C.Tertull.repetitur in l.apud hostes.9.& in l.Diui.25.de capt.& postlim.& in l.1.C.de postlim.reuers.vt dixi supra.
79 D.l.1.§.vlt.ad S.C.Tertull.idem,quod l.transacta.229.& l.seq.de verb.sign.
80 L.donari.de donat.repetitur in l.donari.82.de reg.iur.
81 L.3.de manumissis.iteratur in l.4.& 5.qui,& a quib.manumissi.lib.non fiant.
82 L.seruus.9.de manumiss.repetita in l.ille seruus.9.§.vlt.qui,& à quib.
83 L.libertas.17.de manumiss.testam.idem,quod l.vlt.in princ.eod.
84 L.vel permutanir.19.de libera.caus.eadem est l.dedisse.76.de verb.sig.vtraque Pauli.
85 L.miles.6.in princ.de re iudica.eadem est l.item miles.18.eod.vtraque Vlpiani.
86 L.vlt.eod.Scæuolæ repetitur in l.negociorum.24.de appell.
87 L.2.§.si quis nemine.ne quid in loco publ.repetita in l.vlt.eod.
88 L.2.de except.rei iudica.iteratur in l.qui cum hærede.15.de obligat.& actio.
89 L.stipulatio ista.§.iuter.de verb.oblig.repetita in l.quod certa.de solut.
90 L.quidam cum filium.132.in fin.de verbor.obligat.repetitur in l.si debitori.47.§.1.de fideiussorib.
91 L.1.§.deiecisse.de vi armat.repetita in l.hoc iure.152.§.1.de reg.iur.vtraque ex 69.lib.Vlpia.ad edictum.
92 L.vlt.in princ.ad leg.Iul.de annona.relata in l.non debere.8.ad municipal.& in l.decuriones.5.de administr.rer ad ciuit.pertin.
93 L.vlt.de extraord.cognitio.sumpta ex l.si quis absentis.5.§.si iudex.de oblig.& actio.vtraque Gaij.
94 L.nihil.24.de verb.sig.repetita in l.hæreditas.62.de reg.iur.sunt diuersorum.
95 L.partum.26.eod.de verb.sig.sumpta ex l.si aliena.10.§.fin.de vsucap.
96 L.aliud est capere.71.de verb.sig.idem in l.non videtur quisquam.51.de reg.iur.
97 L.meorum.91.eod.de ver.sig.sumpta ex l.si legarus.30.§.1.ad S.C.Trebell.
98 L.verbum reddendi.94.eod.sumpta ex l.cum quidam.21.de leg.2.
99 L.morbus.113.eod.ex l.fin.§.1.de ædil.edict.l.quæsitum.60.de re iudicat.sumpta.
100 L.hostes.118.eod.ex l.hostes.24.de capt.& postlim.reuers.sumpta.
101 L.Carbonum.167.eod.ex l.ligni.55.§.si lignum sit.de leg.3.
102 L.pali.168.eod.ex l.56.de leg.3.vtraque ex eodem libro Pauli.
103 L.natura.177.de verb.sig.repetita in l.ea est natura.65.de reg.iur.
104 L.commendare.186.eod.ex l.Lucius.24.depos.
105 L.pecuniæ nomine.222.eod.est epitome l.pecuniæ verbum.178.eod.
106 L.liberorum.220.eod.ex l.2.§.non solum.de excusat.tut.
107 L.latæ.223.in princ.eod.idem quod l.cedere diem.213.in fin.eod.
108 L.pupillus.239.§.1.eod.& l.libertas.4.in fin.de stat.homi.idem referunt.
109 L.qui potest inuitis.26.de reg.iur.ex l.4.§.illud videamus.de fideicom.liber.
110 L.Diuus Pius.28.de reg.iur.sumpta ex l.si extraneus.33.de iur.dot.
111 L.nuptias.30.eod.de reg.iur.ex l.cui fuerit.15.de condit.& demonst.
112 L.consilij.47.in fin.eod.ex l.nam socij.20.pro socio.
113 L.omnia quæcunque.71.eod.ex l.nec quicquam.9.§.1.de off.Proconf.
114 L.fructus.72.eod.recitat l.fin.de vsur.
115 L.quæ dubitationis.81.eod.ex l.qui mutuam.56.in fin.princ.mandati.
116 L.in ambiguis.85.eod.ex l.in ambiguis.70.de iur.dot.

L.nulla

117 L.nulla intelligitur.88.eod.ex l.si pupillus 127.de ver.oblig.

A 118 L.nemo de domo sua.103.eod.ex l. sed et si is.21.de in ius vocando.

119 L.non alienat.119.eod.ex l.4.§.1.de alienat. iudic.mut.caus.fact.

120 L.nemo prædo.126.eod.ex l.nec vllam.13.alias l.etiam si putauit.§.si quis sciens. de hæred.petit.

121 L.nunquam actiones.130.eod.ex l.60.de oblig.& act.

122 L.imperitia.132.eod.ex l.si quis domum.9.alias l.si quis fundum.§.Celsus.locati.

123 L. qui auctore iudice.137.eod.ex l. etsi quis.14.de religios. & sumpt.funer.

124 L.quod contra.141.eod.ex l.quod vero.14.de legib.

125 L.hoc iure.152.eod.ex l.1.§.deiecisse de ui,& ui armat.

126 L.fere quibuscunque modis.153.eod.ex l.quemadmodum.8.de aeq.possess.

127 L.inuitus.156.§.1.eod.ex l.1.§.is autem.de superficieb.

B 128 L.in iure ciuili.ibi. eod.ex l.iure ciuili.24.de condit.& demon.

129 L.in condemnatione.173.in fin.eod.ex l.dolo facit.8.de doli except.

130 L.cum principalis 178.eod.ex l. nihil dolo.129.§.1.eod.tit.

131 L.etsi nihil.183.eod.ex l.Diuus.7.in princ.de in integ. restit.

132 L.ea,quæ.192.in fin.eod.ex l.pen.de his,quæ in test.delent.

133 L. expressa nocent.195.eod. ex l.nonnunquam.52. in fin. de cond.& demonstr.

134 L.semper in coniunctionibus.197.eod.ex l.42. de ritu nupt.

135 L.iure naturæ.206.eod.ex l. nam hoc natura.14.de condict.indebit.

136 L.res iudicata.207.eod.ex l.ingenuum.25.in fin.de stat.homin.

137 L.seruitutem.209.eod. ex l.intercidit.59.in fin.de condit.& demonstr.

C 138 L.14.iubemus.C.de sac.sanc.eccl.tota recitatur in Nouell.7.in princ.seu aut. de non aliena. aut permutand.reb.Eccles.

In Iure quoque Pontificio quædam iura repetuntur.

1 c.pallium.100.distin. repetitur in c.1.de auct. & vsu pallij.

2 c.vlt.15.q.vlt.pars recitatur in c.vestra.de cohabita.clericorum.

3 c.per principalem 1.q.1.repetitur in c.vl.9.q.3.

4 c.ventum.1.q.1.pars recitatur in c.deinde.26.distinct.

5 c.si qui clerici,11.q.1.pars c.coniurationum.ead.

6 c.nuper.4.in fine de bigamis repetitur in c.vlt.in fin.eod.tit.

7 c.ecclesia S.Mariæ,de constit.pars c.ecclesiæ S.Mariæ.& seq.vt lite pendente.

D 8 c.licet.de ferijs est pars c.licet.de pœniten.& remiss.

9 c.2.de libell.oblat.est c.significantibus.49.de appellat.

10 c.ut nostrum.9.de off.Archid.est pars c.vt nostrum.56.de appellat.& c.unic.vt eccle siast.benef. sine diminut. confer.

11 c.1.de off.Archipresby. est sumptum ex c.perlectis.§.archipresbyter.25.dist.

12 c.prudentiam de off.deleg. est pars c.prudentiam.de mutu.petit.& c.secundo requiris. de appellat.& c.præterea.2.de transact.

13 c.cum decorem.15.de filiis presbyt. creditur esse pars c. cum decorem. 12. de vit. & honest.clericor. cum sit eiusdem Pontificis, idem habeat initium, & vtrunque ad Cleri corum honestatem pertineat.

E 14 c.nouit ille.13.de iudi. pars c.nouit.43.de appellat.

15 c.cũ in iuuentute.12.de purgatione canonica est pars.c.cũ iuuentute.15.de præsumpt.

16 c.ad hæc si in vna.de appellat.pars c.præcedentis.§.vlt.

17 c.vlt.de magistr.& c. super specula.28. de priuileg. sunt pars c.fin. de cler. uel mon. in quo repetitur c.3.eod.tit.

18 c.1.de testib. repetitur in c. placuit 4.q.3.

19 c.3.de testib.annectendum c.4.5.q.6.

20 c.constitutus eod.annectendum c.post electionem. de elect. præben. vtrumque enim de eadem materia loquitur.

21 c. super his.de test.cogen.pars c. super his.de accusationib. & pars c. tam literis. de testibus & attestat.

e.cum

22 c.cum contra.in fin. de testib. cogen. recitatur in c.seq.in fin.eod.tit. A

23 c.excommunicamus.in princ. de hæretic. eandem habet sententiam in c.excommunicamus in princ.eod.

24 c.cum tibi.de testam.pars c.cum tibi.de verb.signif.

25 c.ad abolendam. §. qui vero inuenti fuerint de hæret. reperitur in c. excommunicamus.1.§. qui autem inuenti fuerint. eod. & in vtroque in pluribus eadem est sententia. Vtrunque sumptum ex §.qui autem inuenti fuerint.de statut.& consuetud.Frider. II.

26 c.2.de elect. inter extrauag. Ioan. XXII. repetitur in c.1. ne sed. vacant. in extrauag. commun.

27 c.in Lateranensi.de præb. reperitur in c.2.§.1.2.& 3.de priuil.

28 Pars c.4.vers.nisi Episcopus.de immunit. Eccles. recitatur in c.aduersus.vers. verum si quando.eo.tit.

29 c.3.ne cler. vel monach. pars recitatur ab Alex.III.in Concilio Turnensi. B

30 c.si diligenti. de foro compet. forte pars c. si diligenti. de præscrip. Scribuntur ad Lotarium glossatorem Archiepiscopum Pisanum. *a*

a Odof. in l. imperium.num.9.de iur.om.iud.

31 c.nullus episcopus. de iur.iur. repetitum in c.vlt.22.q.5.

32 c.3.& c.5.de pœnit. & remiss. in extrauag.commun. idem habent procemium.

33 c.6.7.8.de præbend.in extrauag.comm.idem habent procemium

34 c.nouit.de off. lega.pars c. nouit.de appell. & forte c.nouit.de iudic.

35 c.gaudemus.qui filij sint legit. pars c. gaudemus.de diuort.

36 c.inter quatuor.de cler.peregr.c.inter quatuor.de maiori.& obed.c.inter quatuor de cleric. non resid. item c. inter quatuor.de religio. domib. uidentur eadem capitula.ab eodem enim,& eidem scribuntur, idemque habent initium. C

37 c. ita quorundam. de iudæ. pars recitatur in c.ad liberandam.eod.tit.

38 c.quamuis.pen.de sent. & re iudica. sumptum ex l.sæpe.63.ff.cod.

39 c.vlt.de sequestr.poss.& fruct. desumptum est ex l. imperatores.21.ff.de appellat.

40 c.1.de cognat.legal.est §.sed si quo. Inst. de nupt.

41 c.dudum ad fin.de præben. in 6. recitat partem l.eius,qui.ff. si cert. pet. & l. non statim.ff.de pecul.

42 c.excommunicamus.2.de hæret. sumptum ex §.Gazaros.de stat.& consuet.Frider.II.

43 c.ad abolendam.§.statuimus.de hæret. sumptum ex §.statuimus. de statut. & consuet. Frider.II.qui illud

44 c.excommunicamus.1.§.credentes.sumptum ex §.credentes. de statut. & consuetud. Frider.II.cui Honorius III. subscripsit,unde illud adiuuare uidetur, qui post Innocentium III. auctorem dicti cap. illa statuta condidit. D

De Nonnullis iurisconsultis, & alijs nominatis in pandectis, ad quos extant iura scripta in codice, qui magis illustrantur. Cap. LXXIX.

NOn ingratum historiarum studiosis fore existimo scire ad Iurisconsultos magistratum gerentes,aliosque in Pandectis nominatos Principes Romanos condendi iuris causa scripsisse:unde & tempus,quo hi uixerunt,& quo functi sint officio, quandoque intelligi poterit.Itaque quos huiusmodi inuenire potui,hic adscripsi.

1 Ad Claudium Tryphoninum,cuius plura extant in Pandectis iura,& qui in magistratu iudicauit, *b* ut,Antoninus Caracalla scribit. *c* Is tum Syriæ præfuisse deprehenditur: quia quoddam legatum uniuersitati Iudeorum Antiochiæ degentium factum non ualere disponit. E

b l.cum in fundo. 78. §. pen. de iur. dot.
c l.1.C.de Iudæis.

2 Ad Claudium etiam extat Seueri, & Antonini l.4.C.de neg.gest. Et ad Tryphonium est l.seq.qui forte uocãdus erat Tryphoninus.Ad Claudium etiam est l.1.C. de exceptio. quem alium esse puto.

3 Ad Venuleium Saturninum, cuius est l.13. de S.C. Syllan. & l. penult. de diuers. & temp. præscripr. est Antonini Caracallæ l.1.C.de excusat. veteran.Alexandri l.1. C.qui bus non obijc. longi temp. præscrip.

4 Ad Cassium Sabinum rescripsit Antoninus l.1.§.pen.ff.de calumnia.Illud rescriptum est in l.1.C.de pœna iudi.qui male iudica.ubi mendose pro Cassio legitur Gaudius.

Ad

A 5 Ad Aburniũ Valentem, qui citatur a Paulo in l. 78. §. pen. de leg. 3. & in l. debitor. §. vlt. de leg. 2. & cuius est l. 94. is qui complures. de leg. 3. & l. is. de annu. legat. est Seueri, & Antonini l. 3. edita. C. de edend.

6 Ad Herennium Modestinum Dalmatiæ Præsidem, ut ostendit l. si quis vxori. 52. §. si quis asinum. de furt. est Alexandri l. debitores. 11. C. ex quib. caus. infam. irroget. & Gordiani l. ult. C. si ex fals. instrum.

7 Ad Tarruntenum Paternum, cuius l. 7. de re milit. & l. fin. ff. de iur. immun. & qui Præfes, & Cos. fuit, est Alexandri l. 2. C. de magistr. conuenien.

8 Ad Aemilium Macrum Iurisconsultũ aliquanto iuniorem Vlpiano, ut docet l. 68. ad l. Falcid. est Alexandri l. 3. C. de calumni.

9 Ad Fl. Respectum, qui prætor Celsum consuluit l. 3. §. 1. de minorib. est Alexandri. l. 5. C. de quæstionibus.

B 10 Ad Proculum Iurisconsultum & Præsidem, Alexandri l. 9. C. de adult. Gordiani. l. 7. C. de accusationibus.

11 Aurelius Arcadius Charisius magister libellorum, & Iurisconsultus, l. 1. de off. Præf. Prætor. scripsit post Modestinum l. vlt. §. mixta. de mun. & honor. ad hunc l. 4. C. de calumniat. Cati, Carini, & Numeriani, quorum magister, ut puto, libellorum fuit d. l. 1. Ad eundem Præsidem Syriæ l. 9. C. de quæstionibus Diocletiani, & Maximiani, vbi per errorem pro Charisio legitur Charissimo. Ad eũdem est l. 1. C. ne rusticani ad vll. obseq. deuocen. lib. 11. & l. petens. 27. C. de pact. eorundem Principum, vbi mendose legitur Aurelio Chresimo pro Charisio.

12 Ad Papirium Iustum Iurisconsultũ, cuius est l. Imperatores 17. de seruit. rustic. pręd. & l. imperatores 35. de re iudi. Seueri, & Antonini l. 6. C. ex quib. caus. infam. irrog.

C 13 Ad Licinium Rufinũ est Antonini l. 3. C. de fideicom. Alexandri l. 1. C. etiam per procurat. in integ. restit. Gordiani l. de alimentis. 8. C. de transact. Rufini est l. proximi. 155. de verb. sig. & l. pen. de reg. iur. l. si alienus. 62. de leg. 2. Iulium Paulum consulit in l. 4. quibus ad libert. proclam. non licet.

14 Tuscius Tuscianus Iurisconsultus, Commodo imperante, vrbi præfuit, ut inquit Capitolinus. a Eius meminit l. 2. in fin. de orig. iur. Ad eum magistratum gerentem & forte P. Seuerus, & Antoninus scribunt l. 1. C. de hæred. tutor. a In Pertinace.

15 Valerius Seuerus Iurisconsultus citatur in l. 4. ff. de in ius uocand. l. 8. de procur. l. 30. de negoc. gestis & alibi. Ad hunc magistratum gerentem est Antonini Pij l. 1. C. de procur.

D 16 Ad Florentinum Iurisconsultum est Alexandri l. parentibus. 8. C. de inof. test. Scripsit lib. 12. Institutionum l. 4. de stat. homin. cum alijs, & in consilio Alexandri fuit, ut ait Lampridius. b b In Alexandro Seuero.

17 Ad Marcellum Iurisconsultum P. Gordiani l. a iudice. C. de iudiciis, sed uerius est hunc fuisse Quintilium Marcellum, qui sub Alexandro Cos. fuit. c c In eodem.

18 Ad Martianum Iurisconsultum diuersum ab Aelio Martiano Alexandri l. reum. C. de procur. Gordiani ad eundem l. 4. C. de fid. inst.

19 Ad Iulium Africanum P. L. antepen. C. de oper. libert. Gordiani.

20 Ad Ouinium Tertullum Mœsiæ inferioris Præsidem Seuerus, & Antoninus rescripserunt l. 1. §. interdum. ff. ad S. C. Tertull. l. apud hostes. 9. & l. diui. 25. de capt. & postlim. reuers. Illud rescriptum est in l. 1. C. de postlim. reuers.

E 21 Ad Rogatianum, cuius meminit l. 28. depofit. est Alexandri l. 3. C. de interdict. matr. inter pupillam, est Antonini l. 1. C. comminat. epistol. program.

22 Asclepiadi Seuerus, & Antoninus rescribunt in l. imperatores. 34. ff. de iur. fisc. Ad eundem Alexander in l. 2. C. de condict. ob causam. l. 5. C. quod cum eo, qui in aliena potest. l. in postulandis. C. de suspe. tutor. Philippus A. in l. 2. C. si mater indemnit. promisit.

23 Arrius Seuerus Prætor fuit l. verum. 11. §. ex facto. de minor. ad quem Seueri, & Antonini l. iniuriarum. 10. C. ex quibus caus. inf. irrog. l. 1. C. vbi, & apud quem cognit. in integr. rest. l. 2. C. de in lit. iuran. Aliqui legunt Aetrius pro Arrius.

24 M. Vlpius Hermias libertus fuit procurator Seueri, & Antonini ex marmore, & l. 3. de off. proc. Cæsar. ad quem Alexandri l. 1. C. si mancip. ita fuer. alienat.

25 P. Celer videtur procurator Cæsaris fuisse l. item ueniunt. 20. §. hæc aduersus. de petit.

tit. hæred. ad quem ſcriptam epiſtolam Vlpianus citat, & eſt l. 1. C. de his, quibus vt indign. A

Iuriſconſultos a Philoſophis, & alijs multa ſumpſiſſe.
Cap. LXXX.

IVriſconſulti non ſolum ciuilis, ſed & naturalis Philoſophiæ, aliarumque diſciplinarũ peririſſimi non pauca iura interpretando ab Ariſtotele, Platone, aliiſque ſunt mutuati, quod, vt aliquot exemplis oſtendam, a Caio incipiam. Is enim legum initia traditurus *a* cuiuſque rei potiſſimam partem principium eſſe aſſerit. Id ab Heſiodo deſumptum eſſe videtur, qui ſcripſit Αρχὴ δὲ τοῦ ἥμισυ παντός. i. principium eſt dimidium totius. Sed & Plato citat *b* prouerbium, principium eſt dimidium totius, quod & illud carmen ſignificat, *c* B

Dimidium facti qui bene cœpit, habet,

Idem Plato, *An neſcis, inquit, d in unaquaque re maximum quid principium eſſe*. Idem & Ariſtoteles tradit, *e* principium ad ea, quæ ſequuntur, magnum commodum, & momentum afferre: *nam plura, inquit, quæ in quæſtionem ueniunt, ex principio manifeſtantur*, & addit initium plus quam dimidium totius eſſe. Idem principiis ſeditionum occurrendum eſſe monet. *f in principio enim peccatur, & principium dicitur eſſe dimidium totius; itaque paruum in principio erratum ad alias partes correſpondet*. Hæc ille. De hoc & Philon. *g*

a l. 1. de orig. iur.
b De legibus vel De leg. lat. Dialog. 6. lib. 34.
c Horat. epiſt. li. 1. epiſt. 2. ad Lollium.
d lib. 2. de Rep. vel de iuſto Dialog. 2. lib. 31
e lib. 1. eth. c. 7.
f lib. 5. Politic. cap. 4.
g l. de eo, qui r. r. dunnar. ſit hæres.

Idem Caius, *Si cognouerimus, inquit, h quanam perſonæ alieno iuri ſubditæ ſint, etiam cognoſcemus eas, quæ ſui iuris ſunt*; Hic Ariſtotelem eſt ſecutus, *i* qui agens de rebus publicis conſeruandis, prius ea proponit, per quæ corrumpuntur: *nam inquit, ſi hæc ſciuerimus, ſciemus etiam ea, per quæ conſeruantur. contrariorum enim contrarij ſunt effectus, & corruptioni conſeruatio eſt contraria.* Idem Ariſtoteles in lib. 6. Politicor. capitulo 5. & alibi; Hoc & in Inſtit. de ijs, qui ſui, vel alien. ſunt iur. & de tutel. in princ. & alibi reperitur. C

h l. 1. de ijs, qui ſui, vel alie. ſunt iuris.
i lib. 5. Polit. c. 8.

Sed & illud, quod Caius ſcribit *k* corporalia eſſe, quæ tanguntur, eſt Lucreti *l* ex Philoſophis ſumptum.

k l. 1. de rer. diuiſ.
l lib. 1.

Tangere, nec tangi niſi corpus nulla poteſt res.

Florentinus *m* quoque ab eodem Ariſtotele aliqua mutuatus eſt, cum libertatem eſſe definiuit facultatem eius, quod cuique facere libet. Et in titulo de iure perſonarum Iuſtinianus repetit. Hæc definitio ex Ariſtotele *n* deſumpta eſſe uidetur, cum ait *popularem ſtatum finem in libertate ponere, cuius opus hoc eſt, viuere vt quiſquis velit: ſiquidem ſerui eſt viuere, non vt vult.* D

m l. 4. de ſtat. ho.
n Li. 6. Polit. c. 2.

Item quod ſcribit Vlpianus *o* ius eſſe artem boni, & æqui, eſt Ariſtotelis, *p* ſicut & illud, quod idem Vlpianus ſcribit, dicens, *q natura rerum inductum, ut plura ſint negocia, quam vocabula.* Hoc ab Ariſtotele accepit, cum ait, *r* plura ſunt, quæ nomine carẽt, quam quæ nominantur.

o l. 1. de iuſtit. & iur.
p lib. 5 Ethic. c. 8
q l. natura de præſcrip. verb.
r lib. 2. Ethic. Cap. 7.

Sed & illud Modeſtini legis virtutem dicentis, *s* eſſe imperare, uetare, permittere, punire, deſumptum eſt ab Ariſtotele, & Philone, vt infra dicetur. Et aliud Iuliani in l. non omnium. de leg. prius dictum eſt ab Ariſtotele dicente, *t* Non omnium rationem reddi poſſe.

s l. legis virtus. de leg.
t lib. 1. Eth. c. 7.

Itẽm quod extremum iuriſdictionis appellauit Vlpianus in l. 1. ſi quis ius dicen. non obtemper. Philoſophi eſt, *u* prout infra in eius legis interpretatione dicetur. Id etiam, quod Paulus ſcribit, *x* pecuniam percuſſam fuiſſe ob difficultates, quæ erant in permutãdo, ſumptum eſt ex Ariſtotele. *y* Et quod legitur in l. regula. in princ. ff. de iur. & fac. ignor. Iuris ignorantiam, cuique nocere, Philoſophi eſt, *Quacunque, inquit, z per negligentiam ignorari uidentur, quia in ipſis ſitum eſt non ignorare qui perquirendi poteſtatem habent*. Item Alfenus ait, *a* populum eundem hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuiſſet, id dixit Ariſtoteles. *b* E

u lib. 2. Phyſicorum ſumma 2. c. 3 text 23.
x l. 1. ff. de cõtrah. empt.
y Lib. 5 Eth. c. 5. & lib. 1 Polit c. 6.
z lib. 3. Eth. c. 5.
a l. proponebatur. ſe iud.
b lib. 3. Polit. c. 2.

Nomina non ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi omnium vſu exaudienda eſſe Celſus ſcribit in l. Labeo de ſupel. leg. Ariſtoteles quoque utendum eſſe nominibus ſecundum plures affirmat. *c*

c lib. 2. Top. c. 2.

Actio-

A Actionem doli tempore finiri, sed non exceptionem Paulus scribit: *a* quia actor in potestate sua habet, quando vtatur suo iure, sed non reus. Hæc sunt verba Aristotelis, *b* quæ Paulus repetit in l. qui in alterius. de reg. iur.

Idem Aristoteles *c* ait satius esse nocentes dimittere, quam innocentes condemnare, quam sententiam protulit Traianus ad Assiduum Seuerum rescribens. *d* Idem Philosophus scribit reo non esse auferendam possessionem, *e* donec sit condemnatus, quod & Iura nostra statuunt. *f*

Addit Aristoteles in paribus iudicum suffragijs reum esse absoluendum, *g* quod Iurisconsulti sequuntur. *h* Municipes interpretatur Vlpianus in l. 1. ad Municip. eos, qui nobiscum in ciuitate munera faciunt, quod ante dixerat Aristoteles. *i* Insignis quoque locus Callistrati est in l. 2. de nundi. qui partem Dialogi secundi Platonis de Rep. *k* reci-
B tat, omissis superfluis, quæ inutiliter lectorem remorari poterant.

Platonis etiam sententia est in legibus Georgicis, *l* quam Vlpianus recitat in l. 1. §. item sciendum, ff. de aqua pluuia arcend. Superiori vicino aduersus inferiorem actionem competere, ne aquam, quæ natura fluat, opere facto inhibeat per suum agrum decurrere. Ab eodem Platone proficiscitur, *m* quod idem Vlpianus scribit, *n* obligatione rerum generali non venire, quæ necessaria sunt debitori, vt est supellex, ministeria, & similia.

Pecuniæ nomine omnia corpora significantur, inquit Vlpianus. *o* Aristoteles quoque scripserat *p* pecuniam omnia dici, quorum æstimationem numus metitur.

Alia multa in Iure leguntur ab alijs grauissimis auctoribus desumpta, quale est illud, principem esse legem animatam in terris, cui Deus leges subiecit. *q* Id ex Philone est haustũ,
C *Regi, inquit,* *r* *conuenit, quæ opus est imperare, & contraria prohibere: imperare vero ea, quæ sunt agenda, & prohibere ea, quæ non sunt agenda, legis est proprium: vnde euenit, vt Rex sit lex animata, & lex Rex iustus;* Lex autem, & legislator debent non solum humana, sed & diuina speculari, quod etiam prius Aristoteles scripserat. *s* Item quod legitur in l. 2. C. quand. & quib. quarta pars. lib. 10. Naturale vitium esse negligi, quod communiter possidetur, ex Aristotele est desumptum. *t* contra Socratis enim Rempublicam, in qua ipse omnia communia esse volebat, ait, ex ea magnum damnum prouenire, *quia in eo, quod multorum est commune, minima adhibetur diligentia; nam propria tantum maximè curant homines, de communibus autem minus, quam quantum singulis competit; tanquam enim alio curante, ab alijs negliguntur quemadmodum & in seruilibus ministerijs, famulantes multi interdum deterius inseruiunt, quam pauci.* Huic simile est, quod Pomponius refert in l. 2. §. nouissi-
D mè. de origin. iur. pauciores melius consulere, quam plures; qua ratione prospectum est, ne plures tutelam administrent. dici enim solet.

Segnius expediunt commissa negotia plures. *u*

Discordias etiam parere communionem scribit Papinianus in l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. 2. & l. in re communi, ff. de seruit. vrb. præd. Paulus idem asserit. Fuit hæc sententia Aristotelis: *x* locus item Aristotelis, qui recitatur a Iuliano in l. si pater. ff. de solut. mulierem posse quinque fœtus parere, est in lib. 7. de histor. animal. c. 4.

Illud quoque Iustiniani in §. his igitur. de iustit. & iur. primo leui, ac simplici via, deinde diligentissima, atque exactissima interpretatione singula esse tradenda, fuit Philosophi. Primo, inquit, *y* rudi intelligentia esse præparandos animos, deinde expoliendos, diligentiusque excolendos. Iuris quoque naturalis, ciuilisque diuisionem scripserat Aristote-
E les, *z* qui ius naturale a ciuili distinguit, id immobile esse asserens, quod & asseritur in §. vlt. Inst. De iur. nat. gen. & ciuil.

Item quod in Nouell. 73. seu aut. de instr. cautel. in princ. idem Iustinianus scribit falsitatem esse imitationem veritatis, sententia est D. Augustini, *a* *Iam inquit puto apparere, neque dubitari, non esse falsum quicquam, nisi veri aliquam imitationem;* vnde patet ita legendum, non immutationem, vt opinatur Accursius: *b* nam sicut moneta ex reprobo argento conflata est falsa, sed argentum imitatur, sic mendacium veritatem simulat, sed est falsum.

Alia quoque sententia in c. quam sit. de elect. in 6. experientiam esse rerum magistram, est Aristotelis, qui ait, *c* experientiam esse rerum magistram, & singularem cognitionem. Sed & prouerbia sæpe legum latores vsurpant, vt in l. 1. C. quando licc. vni-

a L. pure. in fin. de except. doli.
b In proble. sect. 29. par. 13.
c Ibidem.
d L. absentem. de pœn.
e Ibidem.
f §. commodum. Inst. de interdic. l. ex iudiciorum. de accus. l. post contractum. de donationib.
g Vbi supra.
h L. inter pares. de re iudi.
i Lib. 3. Polit. c. 1.
k Vel de iusto. lib. 1.
l Lib. 34. De legib. vel leg. lat. dialog. 8.
m Li. 34. de legib. vel de leg. lat. dialog. 12.
n L. obligatione. cum seq. de pign.
o L. pecuniæ. de verb. sign.
p Lib. 4. eth. c. 1.
q § vlt. in auth. de consulib. seu Nouell. 105.
r Lib. 3. de vita Moysis, paulo post princip.
s Lib. 5. eth. c. 1.
t Lib. 2. Polit. c. 2.
u Glos. in l. 3. appa ret. ff. de administr. tutor. in verb. facilius.
x Lib. 2. c. 3. Polit.
y Lib. 1. Eth. c. 7.
z Lib. 5. Eth. c. 7.
a Lib. 2. soliloquior. c. 16.
b Auth. de instr. cautel. in princip. seu Nouell. 73. in ver. imitatio.
c Lib. 1. Metaph. c. 1.

cuique fine iudi. se vendic. Melius est occurrere in tempore, quam post exitum uendicare, id Græcum est prouerbium Ἀρχὴν ἰᾶσθαι πολὺ λῷον, ἢ τελευτήν, multo melius est mederi initio, quam fini, de quo Fauorinus. A

Demosthenis etiã sententia, & Chrysippi recitatur in l.2.ff.de legib.in l.aut facta.§.qualitate.ff.de pœn.Theophrasti in l.3.& l.6.eod.tit.Xenophontis in l.si caluitur.233.§. ult. ff.de verbor. signif. Ciceronis in l. Cicero de pœn. Item quod Vlpianus dixit in l. absentem, eod. tit. de pœn. vtilius est absolui nocentem, quam innocentem condemnari, & causam non dicere, tradit idem Cicero a Citatur & Hipocrates in l.septimo mense. de stat. homi. Recitatur & Homeri carmina in l.1.ff.de contr.empt.& in l.aut facta. §. euentus.ff.de pœn. in l.si vxor.ff.de adult.in l.qui venenum.ff.de verb.sign.in §.1.Inst. de donat. Virgilij in l. in tantum.in fin. de rer. diuis. & puto esse hæc carmina. b

a Pro Roscio, Amerino.

b lib.3. Aeneid.

Hectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem
Et geminas, causam lachrymis, sacrauerat aras. B

Vbi cenothaphium fingit, quod Sacrum appellat.

Ex Apologis etiam Aesopi aliqua mutuantur Iurisconsulti, Leoninam enim societatẽ Cassius Longinus appellat eius socij, qui totum lucrum suum esse pactus erat in l.si nõ fuerint.§.vlt.ff.pro socio, quod ex ea Aesopi fabula desumptum est, qua Leo totam societatis, quam cum Asino, & Vulpe contraxerat, prædam sibi uendicabat. Sic Vespertilio secundum ueriorem lectionem seruus uocatur in l.si ita quis stipulanti.ff.de euict. qui conturbatis domini rationibus ob æs alienum latitat, quod tractũ est ab Apologo, quo Vespertilio facto naufragio ob metum creditorum non nisi nocte in publicum prodire audebat. Et alia plura his similia sunt, quæ integrum uolumen explerent, sed aliqua ad indicandã Iurisconsultorum in multis auctoribus recitandis diligentiam, & rerum scientiam dicta sufficiant. C

De Archimandritis. *Cap.* LXXXI.

MOnachos prius dispersos D. Basilius in Cœnobia coegit, in quibus singulis proprias cellulas assignauit, ut tradit D. Gregorius Nazianzenus; c Postea D. Benedictus eos laxius uiuentes reformauit. Horum Præsules Archimandritæ uocantur, quod nomen a Simeone Stylite prodijt. Is inter monachos celebratissimus ex loco Sesam ortus, qui est in finibus Galatiæ, & Ciliciæ quinquaginta sex annis in monasterio uita se exercuit; prius enim nouem inter eos, quos Nouitios uocant, consumpsit, quadraginta uero in loco, quem ipse Mandram uocauit. Is in arduo cuiusdam montis vertice positus 30. Stadiis a Theopoli, siue Antiochia clarissima Syriæ ciuitate distabat. Difficilis ad illum erat ascensus stadiorum 20. in cuius summo Simeon templum, in Crucis formam fabricauit, ipse septem annis in cellulis super breuioribus columnis extructis degit. Demum super columna quadriginta cubitorum longitudinis domicilio vndequaque bicubitali ædificato, 30. annos peregit; inde Stylites a columna est cognominatus, ut Nicephorus refert. d A Mandra ergo Simeonis Mandritæ monachi, & eorum Præsules Archimandritæ sunt vocati, ut in §. si uero relinquens monasterium. in aut. de Monach. e Simeonis uitam scripsit Theodoretus; f Eiusdem meminit Euagrius, g Metaphrastes, h & Ioannes Damascenus. i D

c In orat. in D. Basilium funeb.

d lib.14.c.51.
e Seu Nouell. 5.
f lib. inscr. Patrum.c.26.
g lib.1. Hist eccl. c.13.& lib.6.c.22.
h In uita Theodosij Cœnobiarchæ.
i lib.aduers. Iconomachos.

De Diaconissis. *Cap.* LXXXII. E

DIaconissarum sæpe Iustinianus meminit in l. raptores. C. de episc.& cleric.§. Diaconissam, & §. sed & hoc præsenti. in aut. de sanctiss. episcop. k *Siue masculi, inquit, siue fœmina monasteria ingrediantur, aut clerici, aut Diaconissæ aut ascetriæ fiant, conditionem liberorum ipsis pro restituenda hæreditate appositam pro non script. esse uolumus.* Ex quo colligitur, aliud esse monacham, aliud Diaconissam fieri, & Diaconissam in dicta conditione abolenda clerico æquari. Diaconissæ sacrum ordinem appellat Simeõ Metaphrastes, dũ ait, Mylasenũ Antistitem exhortatum fuisse D. Eusebiam, ut ad sacrũ gradũ ascẽderet, & eã ordinasse Diaconissã. Nõ tamen consecrabantur, sed virgines,

k Seu Nou. 123.

aut

A aut viduæ laico habitu in Ecclesijs collocabantur, & ex eius reditibus alebantur. Hoc fiebat, ut ipsis occasio transeundi ad secundas nuptias prætextu paupertatis auferretur, etsi transiuissent, alimentis priuatæ templo eijciebantur, sed nec uiris, qui sibi poterant subuenire, is locus permittebatur, ut tradit Balsimon. *a Nec etiam Diaconissa potest cum ullo habitare, qui in malam possit suspicionem cadere, quod si fecerit, ab Episcopo admonita, si eum eijcere differat, ministerio priuatur, & diurno uictu, & toto vitæ tempore monasterio includitur.* Epiphanius Salaminæ Episcopus innuit, *b* Diaconissas non secus ac Diaconos, ut in Ecclesijs ministrarint, ab Episcopis solitas fuisse deputari, eisque cultum Ecclesiæ esse demandatum. Diaconissæ enim ἀπὸ τοῦ διακονεῖν, id est ministrando sunt vocatæ. Idem Epiphanius ait, *c Sed & Diaconissa constituentur in ministerium mulierum, solum propter reuerentiam si opus fuerit balnei gratia, aut visitationis, aut in-*
B *spectionis corporum, & ipsæ sunt etiam, quæ in vnis nuptijs viduitatem seruarunt, aut semper virgines sunt;* cibos pauperibus parabant, & mulieribus ministrabant, quemadmodum Diaconi masculis.

Sub Episcopi censura degebant, minoresque annis 60. non eligebantur, vt præcipit Apostolus, *d* & l. nulla. C. de epis. & cler. Alij legunt quinquaginta, nonnulli quadraginta, vt in Synodo Calcedonensi. can. 15. & d. §. Diaconissam. in auth. de sanctiss. epis. seu Nouell. 123. a qua anteriora iura corrigi Glossæ existimant. *e* De his D. Hieronymus, *f* & Tertullianus, qui, *Bigamos, inquit, g non sinit præsidere cum viduam adlegi in ordinationem, nisi uniuiram, non concedit.* Idem præcipitur in d. §. diaconissam. seu auth. diaconissam. C. de epis. & cleric. Collegium ipsas in Ecclesia habuisse significat. d. l. nulla. C. eod. tit. dum prohibet minorem annis 50. vel 60. ad diaconissarum
C consortium transferri, uidentur potuisse ingredi septa circa altare, & ministrare sacerdoti, quod recte credidit glos. in §. quanta, in ver. diaconissis, in aut. quomodo oport. *h* & id nomen ipsum Diaconissæ significat; sed postquam eo prohibitæ sunt ingredi, desiere ordinari Diaconissæ, inquit Balsamō in 15. cano. Synodi Calcedonensis, uixit autem ipse anno salutis 1130.

In magna ecclesia Constantinopolitana statuti erant a Iustiniano *i* Presbyteri 60. Diaconi 100. Diaconissæ 40. Hypodiaconi 90. Lectores 110. Cantores 25. ita ut omnes essent 425. & præter hos centum Ostiarij; sed hic numerus pro temporum varietate alias est auctus, aut diminutus. *k* Asceteria vero, quorum supra meminimus, in nullo a monasterijs differebant. nam Ascetæ, & Monachi idem sunt. Balsamon, *Ascetarum, inquit, l & Monachorum nulla est differentia* ἀσκητὴς *enim latine est exercitator, qui se ad*
D *continentiam exercet.* Quandam imaginem Diaconissarum hodie habent Monachæ, quę diu postquam sunt professæ, consecrantur.

a In epistola D. Basilij ad Amphilochium Iconij episc. can. 24. & in Nomocanone. tit. 8 c. 14.
b Epist. 60. inter epist. D. Hieronymi, ad Ioannem Episcopum Hierosolymorum.
c lib. contra hæres. 3. ad fin. to. 2.
d 1. ad Timoth. c. 5.
e Ibidem.
f Epist. 9. ad Saluianam de uiduitate seruanda.
g lib. 1. ad vxorē. cap. 7.
h Seu Nouell. 6.
i Nouell. 3. §. 1. seu in aut. ut determina. sit num. cleric.
K l. non plures. C. de sac. san. eccl.
l 4. Synod. can. 7.

De Anathemate. Cap. LXXXIII.

Anathematis nomen non modo in iure Pontificio frequentatur, *m* sed & quandoque in iure Ciuili. *n* A Iudæis originem habet, qui cum Chananæis pugnaturi primitias agrorum, auri, & argenti, & quorumcumque ex hostibus cepissent, Deo vouerunt, vnde obtenta victoria, totum illud Regnum Anathema est vocatum. Nec prius agros diuiserunt, aut oppida capta incoluerunt, quam primitias persoluerint, vt ait Philon. *o* D. Hieronymus, ἀνάθεμα, *inquit, p uerbum proprie Iudæorum est, &*
E *positum tam in Iesu Naue, quam in Numeris, quando omnia, quæ erant in Ierico, & Madianitarum, detestationi, & anathemati habenda Dominus imperauit; est enim hæc execratio, ut Iosua cap. 6. & 7. & Numeri cap. 21.* Hæc ille. Proprie vero Anathema est seiunctio, & alienatio, seu separatio, vbi quis ab Ecclesia, & societate, & corpore Christi separatur, ita D. Gregorius, *q* & habetur in cap. notandum. 23. q. 3. cap. euidenter. 11. q. 3. Balsamon in Constantinopolitanam Synodum in fin. *Anathema, inquit, est a Deo separari, & tradi Dæmoni.* Cassiodorus vero ait, *r* esse decretum contra blasphemos probatum: vnde plus est, quam excommunicatio. est enim mortis æternæ damnatio. *s* Aliam huius verbi significationem Theophilactus tradit, *t* quā Balsamon sequitur, *u Anathema, inquit, est oblatio, & sacrificium.*

Quemadmodum ergo quæ Deo offeruntur, & dedicantur, nemo attrectare auder,

m c. conquestus. de foro compet. c. Iudęi. de testib. c. vlt. in 6. de cler. excom. & similib.
n in auth. de eccl. titul. in princ. seu Nouell. 131.
o libr. 1. de vita Moysis.
p In cap. 1. ad Galat. Commen. li. 1.
q lib. moral. 21. cap. 4.
r lib. Hist. trip. 12 cap. 6.
s c. nemo episcoporum. 11 q. 3.
t in c. 9. ad Rom. in princ.
u Vbi supra.

det, sic eum, qui Anathema sit, rationeq; quadam nullus conueniet, aut cum eo conuersabitur: nam sacris oblatis honoris gratia tanquam Deo dicatis appropinquare A nemo audet. Anathema etiam uocabantur homines Diis manibus deuoti, & ad aliquam vrbem expiandam mactandi, qualem Sinonem Virgilius describit, *a* & in hoc sensu, ait D. Paulus, *b* se cupere anathema fieri pro fratribus suis secundum Theophilactũ. *c* Ab eo ergo, qui maledictioni obnoxius fuisset, non secus ac a prophano, & ab ipsa diuinitate alieno oẽs recedunt. Felinus ait, *d* esse mucronem Episcopi solenniter vibratum, ubi campanæ pulsantur, & humi candelæ proijciuntur, quæ tamen, inquit, in se nullũ præstant vsũ, sicut sal infatuatum, *e* & appellatur maior excommunicatio. Est deniq; Anathema abominatio, & maledictio, *f* sed scribendum est Ανάθεμα per, ε, quod descendit ab ἀναθεματίζω, i. exector; ἀνάθημα verò per, η, oblationem significat, ab ἀνατίθημι, quod est seponere. Hinc Prudentius contra Marcionem.

a lib. 2. Aeneid.
b d. c. 9. ad Romanos.
c Vbi supra.
d in cap. a nobis. col. 3. de except. sub num. 7.
e c. non omnes. 2. q. 7.
f c. ego. de consecrat. dist. 2.

Organa, & externi laudant anathemata regni. B

De Purgationis canonicæ origine. Cap. LXXXIV.

EX iure Longobardorum Purgatio, quam Canonicam uocant, descendere videtur, si quidem actore contra reum non probante, si qua erat pro eo coniectura, reus iuramento se expurgare, aut causam suam iustam probare tenebatur, & alios duodecim suæ assertionis testes producere, qui a Sacramento, quod præstabant, sacramentales vocabantur, & se credere reum uerum dixisse iurabant. Hinc domino feudum vendicante, si probationibus carebat, cliens hoc iuramento adstringebatur. *g* Hæc consuetudo etiam iure Pontificio recepta fuit, ut qui de aliquo crimine suspectus esset, non tamen conuictus, eo modo se expurgaret & vt plurimum duodecim, qui secum iurarent, adduceret, *h* quanquam interdum etiam pauciores sufficiant, *i* & quia iure Pontificio recepta est hæc consuetudo, Purgatio Canonica dic[illegible] fuit. C

Alia eodem iure Longobardorum inuenta [illegible] horrore plena Purgatio, ut candente ferro tacto suam suspectus innocentiam d[illegible]traret, aut obiectum crimen duello dilueret, quod ueluti pietati repugnans reiectum fuit. Hæc vulgaris Purgatio dicitur, quæ iure Pontificio damnatur. *k* Scribit Georgius Pachymerius, *l* vetustum morem fuisse apud Græcos imperatores, ut qui dubij criminis rei essent, duello decertarent, & addit se adolescente nonnullos massam ferream candentem manibus citra noxam sustulisse, atque ita innocentiam suam per miraculum testatam reddidisse. Duellum Cœlestinus 3. qui sedit anno 1192. & Innocentius 3. eius successor, sustulerunt. *m* candentis uero ferri abusum Honorius 3. *n* qui sedit anno 1216. Sub hæc tempora Georgius Pachymerius historiam suam exorditur. D

g §. cum autem. de i. restit. feud. contr. fierit. c. 1. de contentio. inter dom. & fidelem. §. Sacramentum. de consuet. rect. feud. & alibi.
h c. 1. de purgatio. canonica.
i c. quoties. co. ti.
K Tit. de Purgat. vulg.
l lib. 1. Historiæ sui temporis.
m c. 1. & 2. de purgat. vulg.
n c. vlt. eod. tit.

De Origine nominis Præpositorum, Acolytorum, Primiceriorum, Archidiaconorum, & quorundam aliorum, ipsorumque ornamentis. Cap. LXXXV.

MVlta ex Palatio Principum Græcorum ad Ecclesiastica officia traducta fuisse videntur, vt nomen Præpositi ecclesiæ, quod a Præpositis castrorum uidetur deriuari. In imperio enim Romano erant Duces, uel Comites militibus in Prouincia præsidii causa degentibus præfecti; singulorum uero castrorum militibus Præfecti Præpositi uocabantur. *o* E

Hocque officium, uel regimen Præpositura Castrorum appellatur. *p* Hi etiam Vespasiano imperante in usu erant; Tranquillus, *Iudæi, inquit, q occiso Præposito, legatum insuper Syriæ Consularem fugauerunt.*

Exemplo horum Præpositorum alicuius Ecclesiæ clerici Præfecti Præpositi sunt appellati. sunt enim uelut præsidentes præsidio alicuius oppidi, quod ab hostium impetu tuentur. sumus enim & nos milites Christi. Erat etiã Præpositus sacri Cubiculi, de quo in l. 1. & toto titul. C. de Præpos. sacr. cubic. lib. 12. Et Præpositi laborum, vel ut aliqui uolunt, laborum, quos ad hanc rem pertinere non arbitror.

o l. viros. C. de diuers. offic. lib. 12. l. 2. C. de salgā bospit. non præstad. lib. 12.
p l. 1. C. de diuers. off. lib. 12. l. 1. C. de off. qu. st.
q in H. Vespasiano c. 4.

Ex aula Romanorum Principum desumptum esse uidetur & Acolyti nomẽ, seu Acolu

thi,

A thi, qui Latinè est puer, vel minister, qui alios sequitur, ipsisque ministrat; non autem sonat Ceroferarium, vt Isidorus autumat, *a* etsi nunc eius officium est luminaria in Ecclesia accendendi, & ea ad Euangelij recitationem deferendi, & mensam sumpturis Eucharistiam præparandi. *b*

a Orig lib. 7. c. 12.

b c. Cleros. 21. distin. & c. perlectis 25. dist.

Sed hoc nomen ei dici potest impositum ab alio Acolytho, qui ad Principis cubiculi ostium cum militibus Barancis dictis astabat, & illi in triclinio ministrabat, atque eũ quocunque iuisset, sequebatur, sicut scutarius eum præcedebat, vt in Græco indice officiorum Palatij Imperatoris Constantinopolitani legitur. *c*

c Apud Curopalatam. D. officialib. Palat. Constantinop.

Primicerius quoque clericorum originem trahere videtur a Primicerio Notariorum, qui tractabat laterculum maius, & alijs Notarijs præerat. *d* Erant & alij Primicerij, vt sacri cubiculi, & fere omnia Scrinia Comitum largitionum, & rerum priuatarum, vt exceptorum aureæ massæ, & similium Primicerios habebant; *e* item Scrinia memoriæ libel-
B lorum, & epistolarum; *f* vndecim etiam Scholarum erant Primicerij, *g* a quibus Ecclesiæ Primicerij possunt deriuari.

d L. 1. & 2. C. de primicer lib. 12.

e L. scrinijs. C. de Palat. sacr. largi. lib. 12.

f L. vlt. C. de diuers. rescript.

g L. 2. C. de primil. Schol lib. 12.

Primicerius enim idem est, quod Primus, in quo particula illa, cerius, abundat, non autem à πρωτοκήριος deriuatur: vnde D. Stephanus Martyrum Primicerius vocatur. *h* Posterioribus vero temporibus Primicerius fuit aulæ Principis, cuius officium erat ordinare aulicos, & procedente Imperatore, aut in concessu sedente, suo quemque loco statuere, eratque sicut magister Ceremoniarum apud Summum Pontificem. Idem fere officium habet Primicerius clericorum, qui exorcistas, psalmistas, & lectores, & quid cuique agendum sit, instruit; Signum dat clericis pro officio eorum, & vitæ honestate: canendi tempus; quis clericorum lectiones, psalmos, laudes, aut responsoria dicere debeat, admonet; ordoque, & modus canendi in Choro pro solemnitate, & tempore ad eum pertinet; quan-
C do portanda luminaria, & reparandæ Basilicæ Sacerdoti denunciat; Epistolas Episcopi pro diebus ieiuniorum Parochis per Ostiarios dirigit; Delinquentes Clericos aut corrigit, aut Episcopo denunciat; Custodes Basilicarum constituit, & matriculam clericorum disponit. *i*

h D. Augustin. in sermonib. ad fratres in Eremo. sermon. 21.

i d. c. perlectis. 25. dist.

Denique est veluti Archidiaconi vice fungens: Diaconos enim, aliosque Ecclesiasticos docet, & Lectoribus nocturna officia demonstrat; *k* Itaque is ab aulæ Primicerio, cui similis est, nomen habere videtur.

k c. 1. de offic. Primic.

Archidiaconus quoque præerat ministrantibus Imperatori in aula, aut mensa, quemadmodum in memorato indice officiorum Palatij legitur. Huius fortè exemplo Ecclesiastico Archidiacono nomen impositum fuit; Is Diaconis, & Leuitis imperat, vestiendi alta-
D ris, thymiamatis, seu incensi, & sacrificij, cultusque interiorum Ecclesiarum curam habet, iurgia clericorum compescit, & Basilicarum reparationibus studet, ornamenta, & res earundem inuisit, oblatam stipem Episcopo defert, & inter clericos diuidit, populo ieiunia, & dies solemnes denunciat. *l* Alia, quæ ad eius curam & sollicitudinem pertinent, recensentur in Titulo de off. Archid.

l d. c. perlectis. §. hi sunt ordines. 25. dist.

Protonotarius primus erat Notariorum, & pragmaticorum; vnde nomen trahere Protonotarij curiæ Romanæ potuerunt. Hi prius gesta Martyrum scripsere, postea id dignitatis nomen fuit.

Mos etiam plumbo signandi, quo vtitur Summus Pontifex & Dux Venetiarum, ab Imperatoribus Græcis emanauit. Hi enim si ad matrem, vxorem, aut liberos scribebant, cera anulo impressa signabant, sicut & Summus Pontifex, vbi ad Episcopum, vel alium scri-
E bit, anulo piscatoris vtitur: si vero ad Constantinopolis, vel Antiochiæ, aut Alexandriæ, seu Hierosolymorum Patriarcham & Principes scribebat, plumbeam bullam obsignabat, vt in eodem Indice scriptum inuenitur. Quod & obseruant Romani Pontifices, vbi ad perpetuam memoriam Codicillos emittunt.

Ornamenta quoque Cardinalium, & Episcoporum ab eadem aula emanasse videntur: nã coccinei Galeri vsus ab aulicis Imperatoris Cõstãtinopolitani dici potest descendere, inter quos decem primi σκιάδιον, id est Galerum circum vmbram facientem gerebant; Is χρυσοκόκκινος, id est coccineus, auroque intextus erat. Alij decem hos sequentes συρμάτας, id est longas vestium caudas trahebant, quibus non tantum Cardinales, sed & Episcopi vtuntur. Hæc insignia Cardinalium instituit Innocentius IIII. in Lugdunensi Synodo, & vt equo in publico veherẽtur, vt ait Blondus. *m* Ex ijsdem aulicis aliqui viridibus Galeris,

m Lib. 7. decad.

leris, quales gestant Episcopi, tegebantur, aliqui Capasijs, quæ erant humeralia coccinea humeros, & pectus circundantia, quemadmodum est habitus Prælatorum. Præmittebant & alij clauas argenteas, quæ Dicanitia vocabant, quas & hodie præferunt Cardinales, & aliqui insignes magistratus, vt Magnus Ducis Sabaudiæ Cancellarius. A

Tegmen quoque capitis, quod hodie gestant Episcopi, & Mitram vocant, ornamentum capitis Imperatorum fuisse constat, vt ex numismatis Græcorum ab Anthemio vsque ad vltimos sequentes deprehenditur. Alij anteriores Principes Diadema, & Lauream, & quandoque auream coronam in capite gestabant; Episcopi vero in prima Ecclesia Cidarim capiti imponebant; Cyprianum enim, cum martyrio affectus esset, Cidarim Diacono tradidisse ferunt; *a* Erat id genus Pilei quadrangulari forma, qualem Sacerdotes gestant; Persarumque, & Lydorum Diadema fuisse Dionysius Halicarnasseus scribit. *b* Alexander ab Alexandro huic cæruleam fasciam albo distinctam annexam fuisse refert. *c* B

a Card. Baron. Annal. tom. 2. ann. Christ. 261.
b Lib. 3. Antiqu. Roman.
c Li. 1. Geni. dier. c. 18.

De Oeconomis, & Sacrorum Vasorum custodibus. Cap. LXXXVI.

OLim Ecclesijs Oeconomi in quacunque Ciuitate præficiebantur, qui eius bona administrabant, nec nisi clerici ad hoc munus obeundum poterant ordinari, *d* qui reditus Ecclesiæ, & donaria, vniuersaque bona administrabant. Sub his erant, qui Ecclesiæ vasa custodiebant, Cimiliarchæ vocati; *e* Hæc vero plerisque in locis erant preciosissima cum legatur, *f* Constantinum Magnum Euangelium aureis litteris scriptum, aureumque thuribulum gemmis, & arte insigne, ac duo candelabra aurea D. Nicolao Myrensis ecclesiæ Antistiti donasse.

d c. Saluator. 1. q. 3. ca. quoniam. 16. q. 7.
e L. vlt. C. de bon. auctor. iud. possid.
f Apud Card. Baron. Annal. tom. 3. ann. Christ. 326.

Hi communi suffragio cœtus Ecclesiæ eligebantur, vt Metaphrastes scribit; *g* Iidem Ecclesiæ legata, & in pios vsus relicta exigebant. *h* Omnes denique reditus Ecclesiæ, Episcopi tamen arbitrio dispensabant; *i* Mortuo vero Episcopo rerum Ecclesiæ inuentarium facere tenebantur. *k* erant enim procuratores, & actores rerum Episcopatus. C

Constantinopoli plures Oeconomi fuisse videntur, quibus præerat Magnus Oeconomus, qui ab Imperatore creabatur; Sed Isacius Comnenus id munus postea Patriarchæ liberum reliquit, vt Zonaras scribit. *l* Magnas vero opes, ex quibus Sacerdotes alerentur, Constantinus magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ donauerat. Inter cætera ipse, & Anastasius tabernas mille centum dederant, ex quorum reditibus pauperes sepelirentur. *m* Alios præterea in diuersis prouincijs eadem Ecclesia reditus habebat in Asia, Ponto, & alibi, quorum contractus emphyteuticos, locationes, reditus, & impensas quotidianas centum Cartularij scribebant, quibus pro contractibus mercedis nomine centesima soluebatur, pro emphyteutico quinquagesima. *n* Si obærata erat Ecclesia, Oeconomus bona alienare poterat. *o* D

g In Alypio.
h § si quis autem pro redemptione. in auth. de eccles. tit. seu Nouel. 131.
i d. c. quoniam in quibusdam. 16. q. 7. c. quia in quibusdam. 89. dist.
k cap. charitatem. 12. q. 2.
l Annal. tom. 3. In Isacio Comneno.
m Nouell. 43. seu in auth. De offici. siue tabern. Constantinopol. vrb.
n L. pen. Græca. C. de sacr. sanc. ecclef.
o L. iubemus 2. in princ. C. de sacr. sanc. eccl.

Hi quibusdam in locis Vicedomini dicebantur, qui mensam Episcopo, & familiæ parabant, pauperesque alebant. *p* Ab his illorum familiæ descendunt, qui Vicedomini multis in locis nuncupantur. Ex Ecclesiæ vero reditibus pars in pauperes, vel alios necessarios, piosve vsus erogabatur, pars alendo Episcopo reseruabatur, quæ mensa Episcopi vocabatur. *q*

p c. volumus. cum seqq. 89. dist.
q Clem. 1. §. quidã. de excess. prælat. c. 1. de rescrip.

Hanc mensam intelligit Metaphrastes loquens de Theodoro Episcopo, *Ex trecentis, inquit, sexaginta quinque aureis mensæ suæ adscriptis, quadraginta tantum singulis annis comedebat, reliquos omnes Ecclesiæ largiebatur.*

Alia erat antiquior mensa pauperum ab Apostolis descendens. solemnibus enim festis solebant publicè in Ecclesia cibum sumere, vt legitur apud Apostolum, *r* quod conuiuium ἀγάπη dicebatur, id est dilectio, aut charitas, vt Chrysostomus, & Oecumenius tradunt. *s* Pauperibus enim solebat Episcopus hanc Agapen, seu conuiuium exhibere, de quo Clemens Martyr; *t* E

Et Tertullianus, *Cœna nostra, inquit,* *u* *de nomine rationem sui ostendit. Vocatur enim ἀγάπη id quod dilectio apud Græcos est. Quantiscunque sumptibus constet lucrum est pietatis nomine facere sumptum, siquidem inopes quoque refrigerio isto iuuamus.*

Hæc ille. Oecumenius, *Erant, inquit,* *x* *in Ecclesijs eo tempore mensæ, quas Agapas vocabant.* Paulinus quoque eiusdem instituti meminit, dicens, *y* *Ego huic mensæ episcopalis.*

r 1. ad Cor. c. 11.
s Ibidem.
t In epist. ad Iacobum fratrem Domini.
u In Apolog. cap. 39.
x In Cathol. Iudę.
y In lib. de Gazophylacio.

lis nomen venisse existimo, cui paranda plerique bona ad alendos pauperes destinabant, & testamento legabant.

A

De Diœcesibus. *Cap. LXXXVII.*

Diœcesim vulgo territorium interpretantur Angelus, a & Glossa, b sed verius est plurium prouinciarum plagam, seu regionẽ sub vno a pluribus administratam significari. Zeno in l. 1. C. vt omn. tam ciuil. quam milit. iud. tractum vocauit, quos enim cuiuslibet tractus Vicarios dixerat, eos repetens iudices administratæ Diœceseos appellat. Tractus vero idem est, quod terrarum plaga, aut regio. Iustinianus vero in epist. red. deutres. C. de summ. Trinit. Sacerdotes vniuersi Orientalis tractus vocat, qui in omnibus Orientis prouincijs degunt, ita etiam Orientalem tractum accipit in l. vlt. C. de temp. appell. vbi Asianam, Ponticam, & Thraciam Diœceses nominans eas partes pro earum regionum tractu intelligit. Ita & Zeno in l. nulli. C. de numera lib. 12. Hoc nomen in iure tantum post Constantinum reperitur tam in Occidente, quam in Orientali imperio, quod in septem Diœceses diuidebatur, quarum quinque Præfecto Prætorio Orientis suberant, duæ Præfecto Illyrici. Ad Orientis Præfectum specialis Orientis Aegypti, Asianæ, Ponticæ, & Thraciarum Diœcesis spectabat.

B

Has quinque Diœceses recenset Leo, c Valentinianus, d & Iustinianus. e Harum etiam Zeno, f & Theodosius g meminerunt. In regionibus vero, quæ Occidentalis imperij fuerunt, solum Africanam Diœcesim nominari inuenio, h quod inde fortè euenit: quia sub posterioribus Principibus occupatæ a Barbaris erant Occidentis prouinciæ. Itaque pro multarum prouinciarum tractu Diœcesis accipitur, cui aliquis præerat, qui earum prouinciarum Præsidibus imperabat. Hi erant Vicarij, videlicet, Asianæ, Ponticæ, & aliarum Diœceseon, qui præfectorum vices agebant. Horum exemplo Patriarchæ suas habebant Diœceses, id est plures prouincias, in quibus totidem præsunt metropolitis. i

C

Demum cuiusque ciuitatis Episcopus iure Pontificio Diœcesin habere cœpit, quæ ad loca extenditur, vbicunque ipse ius dicit, k & his suos Vicarios præficiunt, quemadmodum & Præfecti suis singulos Diœcesibus imponebant. Ferunt primum D. Dionysium Episcoporum Diœceses diuisisse, quemadmodum Albericus tradit. l

Accipiunt itaque Canonistæ Diœcesin pro ciuitatis agro, aut territorio, sub quo ipsam ciuitatem nolunt comprehendi, m cum aliud velint iura Ciuilia. n Credo verò Ecclesiasticos hoc nomen a iure ciuili mutuatos, vt quemadmodum Vicarij P.P. Diœcesis vocabatur quicquid sub eius erat Imperio, idem fit de Vicario Episcopi, etsi vnius ciuitatis terminos non egreditur. Qui vero Diœcesin pro diuisione interpretantur, ipsi viderint, quam rectè loquantur.

D

a §. non autem aliter. nu. 2. in auth. quomodo oport. episcop. seu Nouell 6.
b Ibidem. in ver. Diœceseos.
c L. 1. C. vt nemo ad suum patrocin. lib. 11.
d L. 2. C. de milit. vest lib. 12.
e d. l. vlt. C. de tẽp. appell.
f d. l. nulli. C. de numer. lib. 12. & l. 1. C. de ratiocin. ope. publ.
g L. 1. C. de anno. & capitat.
h In Rubr. C. de off. præfect. Præt. Afr. & de omni eiusdem Diœceseos statu, & in l. 1. §. optamus. eod. tit.
i §. illud. aut. quomo. opor. episco. & §. non autẽ aliter. seu Nouell. 6.
k L. quicunque. C. de hæretic. c. licet. 16. q. 3.
l In Rubr. C. de off. Præf. præt. Africæ.
m ca. Rodulphus. de rescrip. vbi Felin. in §. conclus.
n L. 1. vbi Bart. de priuat. carcer.

De Comitibus Palatinis, & de XII. Paribus Curiæ Galliarum, & Valuasoribus. *Cap. LXXXVIII.*

Comites a Constantino ad plurium animos sibi conciliandos inuentos fuisse Eusebius scribit, o eorumque tres gradus fecit, primi, secundi, & tertij ordinis. Comites primi ordinis medium locum inter Illustres, & Spectabiles tenuerunt, inquit Cassiodorus, p a comitatuque Principis videntur denominati, a quibus nostri Comites dicti videntur.

E

Duodecim etiam coniurati Proceres Carolum Magnum in Hispania ad eijciendos inde Saracenos secuti Comites Palatini sunt nuncupati, quod in comitatu, & Palatio Cæsaris degerent. Ex ijs fuit Dux Narnus, ex quo Bauariæ Duces descendunt, & is, qui hodie in Germania Comes Palatinus Rheni vocatur. Horum Comitum posteri duodecim Pares Imperij sunt dicti, de quibus Philippus Villanus sui temporis historiæ auctor non contemnendus, q *Dux Narnus, inquit, vnus fuit ex duodecim Comitibus Palatinis qui Carolum Magnum ad expellendos ex Hispania Saracenos sunt secuti, qui ex his descendunt, Duodecim pares Imperij sunt vocati.* Horum exemplo in Dominorum curia Vasalli Curiæ pares sunt nominati, r qui sunt ab eodem Domino feudum habentes conuasalli.

o Lib. 4. c. 1. De vita Constant.
p Lib. 6. Variar. in formul. Comit. primi ordinis.
q Lib. 11. c. 78.
r Lib. 2. Feudorũ. tit. 11.

Fue-

Fuerunt posterioribus temporibus inuenti Valuasores, qui à Friderico II. originem habuerunt; Bellum enim cum Ecclesia,& Pontifice, ac Guelfis gerens, Mediolanenses præcipuum suarum partium populum Valuasores appellauit. Blondus, *Fuerunt, inquit,* a *proditionis auctores Capitanei, & Valuasores, quos Fridericus II. eo cognomine notatos potius, quam honestatos primores suarum partium voluerat recognosci.* Id fuit anno humanæ salutis MCCLIX. Corius ait, b eos appellatos a Valuis interioris Palatij Principis, quas aperiebant,& claudebant, vel quod Valuis Mediolani præfecti essent; Et addit nobilem familiam tunc temporis ita vocatam fuisse. Andreas vero Isernia, & Cardinalis Alexandrinus c Valuasores inde dictos arbitrantur; quia solemnibus diebus Valuis Domini assidebant; Valuasor maior est, qui à Principe feudum habet; Minor, qui à Capitaneo, & Valuasinus, qui à Valuasore feudum obtinet. d Vassalos vero inde Corius quosdam dictos fuisse affirmat, e qui partem suorum redituum nobilibus soluere cogebantur; vnde subditi nunc Vasalli dicuntur. A B

a Lib. 8. Decad. 2.
b Lib. 1.
c In c. 1. qui feud. dat. poss.
d Tit. quis dicat. Dux March. Cō. Capit. vel Valua. & Glos. in ca. fundamenta in verb. Marchio. De electio. in 6.
e Vbi supra.

De Pace Constantiæ, & qui essent tunc temporis Iudices. Cap. LXXXVIX.

Plures ex diuersis Longobardiæ, seu Galliæ Cisalpinæ Ciuitatibus ad Fridericum Constantiam pacis firmandæ gratia iuisse dicuntur. Inter quos Brixia venit Desiderius iudex, Vincentia Pileus item iudex, Patauio Iansuelinus & ipse iudex. Verum dubitatur, quid hic iudicis nomen significet. Blondus scribit; f anterioribus annis iudices Iurisperitos dictos fuisse, quod nomen etiam eius tempore erat in vsu. Fuit autem ipse a secretis Eugenij IIII. Pontificis, qui sedere cœpit anno salutis MCCCCXXXI. sed regnantibus Longobardis hoc nomen latius se extendisse affirmat; omnes enim, qui à mechanicis artibus vacabant, siue administrandis magistratibus, vel conscribendis instrumentis, siue dicendo, siue interpretando iuri operam dabant, Iudices vocabantur; vnde minus mirum est, quod Bibliothecarius scribit venienti Romam Carolo Martello Gregorium III. misisse obuiam clerum,& Romanos ciues, qui fuere triginta millia iudicum. *Nam non ea, inquit, tunc fuit, quam nostra habet ætas, consuetudo, vt soli iuris ciuilis doctrinæ addicti iudices dicerentur, sed eo nomine appellatos fuisse inuenio omnes qui à fabrilibus, aut alijs vilioris opificij artibus alieni, siue magistratibus administrandis, siue contrahentium adstipulandis conuenientibus, siue dicendo, interpretandoue iuri erant addicti.* Hæc ille. In hoc etiam sensu a Gregorio IX. g & a Ioanne Villano Iudices appellari videntur. Postea vero quam longis, ac sacerdotalibus vestibus, quadratoque Pileo insigniri Doctores cœperunt, Clerici sunt appellati, vt ex vetustis instrumentis constat, & alij ad eorum differentiam Laici, quo vocabulo nostri Doctores sæpe vtuntur, cum quid Laicis displicuisse dicunt, vt Paulus Castrensis, qui Laicos Legum imperitos interpretatur. h C D

f Lib. 1. Decad. 2.
g c. vlt. de iureiurand.
h L. qui Romæ §. Augetius. ff. de verbor. oblig. in fin.
i Ad L. Herennius. de euict. in annot. ad Pandect.
k L. 2. in ver. curias. ff. de orig. iur.
l Lib. 2. antiq. Roman.
m In Romulo.
n Lib. 5. c. 13.
o Tit. de Feudis. §. quoniam. ver. & nota. Hostiens. in Summa de immunit. Eccles. § 1. sub princ.
p c. 1. in fin. & ibi glos. not. et in ver. non debet. in fin. de vasal. qui cōtra cōstit. Loth. feud. alien.
q Alex. in l. generaliter. nu. 7. ff. de in ius vocan. glos. in c. 1. ad fi. in ver. reuerentia de ini. lit. vasal. qui contumax est. Speculat. in tit. de Feud. §. quoniam. vers. 17. quæritur.
r L. si non sortem. §. libertus. sub nu. 24. ff. de condict. ind. b.
s d. c. 1. ad fin. vbi Aluar. & Praepo.
sit. de minist. vasallo. q. n. contu. est.
t c. 1. de noua form. fidelit. vbi Aluar. & Præpos.

Feudorum Historia. Cap. XC.

Feudorum originem aliqui a vetustis temporibus repetunt, vt Budæus, i videlicet, cum prouinciales sese in Senatoris alicuius clientelam dabant, sed a Romulo ipso Feudorum initium Zasius deriuat. k cum enim ex optimatibus centum Senatores elegisset, eos Patres appellauit, qui paterno officio humiliores in fidem, curamque suam susciperent. Alios etiam potentes legit Patronos nuncupatos quibus plebeios Clientes dictos commendauit, inter quos quædam necessitudinis iura esse voluit, qua eos mutua beneuolentia obstringeret. E

Patroni enim oppressis Clientibus, & iudicio circumuentis patrocinabantur, contra Clientes Patronos honore prosequebantur, & in locandis filiabus, dissoluendoque ære alieno ex proprijs facultatibus opem ferebant, vt Dionysius Halicarnasseus, l Plutarchus, m & Gellius n memorant. Sic qui Vasallus hodie dicitur, domini filiam nuptui locare debet secundum Speculatorem: o quanquam hæc opinio non est recepta; Item Dominum offendere non debet, alioquin Feudum amittit. p

His additum, ne Vasallus dominum in ius sine venia vocet, q etsi contrarium tenet Iason; r Sed nec famosam actionem contra dominum Vasallus instituere potest, s quę omnia ex forma sacramenti, quod Domino inuestituræ tempore præstatur, descendunt, t

iurat

A iurat enim Vasallus se contra dominum nunquam conspiraturum, res domini amissas pro viribus recuperaturum, eius secreta non reuelaturum, nec quicquam in domini iniuriam, aut contumeliam commissurum; ipsum etiam iter facientem comitari debet, aut pro se aliũ æquè bonum mittere, aut ipse dimidiam fructuum feudalium domino soluere, *a* quæ honoris, quem olim cliens patrono debebat, loco succedunt. Item cum scit dominum periclitari, etiam non interpellatus auxilium ferre debet, alioquin Feudi iure cadit. *b* Præterea interpellatus dominum in iustis bellis sequi tenetur, *c* quod succedit loco pecuniæ, quam olim Clientes patronis egentibus subministrabant. Inimicos domini Hospitio recipere non debet, nec cum eis familiariter versari. *d*

Aliud prætcrea necessitudinis ius inter patronum, & clientem Romulus instituit, ne patronus in clientem, aut cliens in patronum testimonium dicere cogeretur, quod & hodie B inter dominum, & vasallum obseruatur. Contra dominus & ipse vasallum tueri debet, alioquin Feudi proprietatem amittit. *e* Item olim patroni clientibus se mane salutantibus, aut cœnam exhibebant, aut sportulas dabant, quarum loco beneficium, seu feudum successit.

Prima ergo Vasallorum origo a Romulo descendere videri potest, etsi non omnia in antiquis patronis erant, quæ hodie in directis dominis obseruantur iura; vnde quos nunc barbaro vocabulo Vasallos dicimus, Latinè Clientes vocare possumus, aut beneficiarios, & dominos, patronos. Ab his Clientum institutis libertorum obsequia, & officia fluxisse videntur; hinc Vlpianus ait, *f* libertis, & clientibus gratuitas habitationes a patronis datas fuisse. Hinc etiam clientes nominantur, quibus patrocinantur aduocati, *g* & ipsi aduocati, patroni, quod eadem fide clientibus adstringantur, qua ijs olim patroni teneban C tur. puniuntur *h* enim, si, vt ait Poeta, *i*

Fraus innexa clienti.

Sed etsi hęc cum antiquis clientibus, & patronis similitudinem habent, probabilius defendi potest, Feuda ipsa, seu Feudorum beneficia ab Alexandro, Seuero, & Constantino Magno originem traxisse, vt etiam Lælius Taurellus opinatur, *k* siquidem Lampridius scribit, *l* quæ de hostibus capta sunt, Alexander limitaneis ducibus, & militibus donauit, ita vt eorum essent, si hæredes ipsorum militarent, nec vnquam ad priuatos pertinerent, dicens, attentius eos militaturos, si etiam sua prædia defenderent. Limitanei autem appellantur milites, qui limites Imperij tuebantur, *m* & agri limitanei, qui in finibus erant Imperij. *n*

Hi in priuatos transire non poterant, sicut nec feuda alienari; *o* Sed nec ad hæredem D nisi militantem transmittebantur, ad quem postea Constantinus Magnus, vt milites sibi conciliaret, etiam paganum transire permisit. Pomponius Lætus, *Prius, inquit, p ex vetere consuetudine tribunis, præfectis, comitibus, & Ducibus, qui pro augendo Imperio consenuerant, dabantur agri, villæque, vt necessaria suppeterent, donec viuerent, parochias vocabant, (id est habitationes,) Sed Constantinus Imperium adeptus sanxit, vt agri, villæ, & oppida, quæ ad victum emeritorum contributa erant, ad hæredes transirent; vnde milites sibi magis obnoxios, ac deditos reddidit.*

Quod forte sentit l. 2. C. de fund. limitroph. lib. 11. dum castellorum territoria his, quibus adscripta sunt, relinqui iubet. Inde oppida comitatus, & vrbes, quæ ducibus dabantur, postea ducatus dici cœperunt: alia vero humiliora generaliter Feuda sunt vocata. Holoander ea Feuda esse credit, *q* quæ Græcè *στρατείαι* dicuntur, & in iure Militiæ no- E minantur in l. fideicommissa. §. si seruo. ff. de leg. 3. & in l. omnimodo. §. imputari. C. de inof fic. testamen. & l. vlt. C. de pignor. Sed ibi Militiæ nomen aliud significat. ad Palatinorum enim officia pertinet, vt probat l. eis quidem. C. qui milit. non poss. lib. 12. qua prospicitur ne quis duas habeat militias, sed alteram vendat, alteram retineat, & scrinia, vel officia, quæ non reclamauerint, puniuntur, quæ ad Feuda non pertinent. Præterea Feudum non alienatur. *r* illæ vero Militiæ distrahi poterant; Denique non succedit in Feudo hæres extraneus, vt in præfatis Militijs facit.

Post Constantinum aliqui Principes quandam imaginem Feudorum introduxerunt, & ea signo aliquo confirmarunt, sicuti Paulus Diaconus Zenonem fecisse scribit, *s* qui Theoderico Italiam concedens Sacro velamine ei tradito, illius possessionem eo signo visus est dedisse; vnde Inuestitura emanasse videtur, quæ postea certis legibus concepta

a c. 1. §. similiter. de Capitu. Corra. c. 1. §. similiter. de prohib. feud. alienat. per Frideric. & ibi Bal. & alij.
b c. 1. in princ. & §. 2 & 3. Hic finitur. lex. cap. 1. §. licet. si de feud. defunct. conten. sit inter domi. & agn. c. 1. §. vlt. an ille, qui interfe. fra. domi. c. 1. §. vlt. de alienat. feud. pater.
c cap. 1. §. illud. de prohib. feud. alienat. per Frider.
d Io. de Anan. in cons. 7. nu. 10.
e §. cõtra omnes. vbi glo. in ver. fratrem. Aluar. Bald. & alij. in titulo. Hic finitur lex. c. 1. Qualiter Dominus proprieta. feu. priuc. Alex. in cons. 15. nu 7. ver. sed dominus feudi. vol. 5. Aret. in cons. 14.
f L. si vero plures. in 2. respons. ff. de ijs, qui deiecer. vel effuder.
g L. rem non nouam. §. patroni. C. de iudi.
h L. 1. ff. de præuaricat.
i Virg lib. 6. Aen.
k De militijs ex c. su.
l In Alexandro.
m L. 2. §. pro limitaneis. C. de offic. præt præt. Afric.
n L. in agris. ff. de acq. ret. domi.
o c. 1. de prohib. feud. alienat per Frider.
p Roman. Histor. lib. 2. in Constantino.
q In præfatione Nouel. Iustin.
r Tit. de prohib. feud. alienat. per Frider.
s Lib. 16. in Odoacro.

nouam Feudis formam dedit. Hæc enim propriam naturam, & longè ab alijs rebus penitus diuersam tenuere, siquidem cætera bona pro domini arbitrio alienari possunt. *a* Feuda nunquam, aut raro; *b* illa ad hæredes transmittuntur, *c* hæc ad solos filios, *d* aut ad agnatos, qui à primo Vasallo descendunt. Itaque cum diuersam ab alijs bonis naturam habeant, a iuribus Feudorum ad aliorum, quæ Allodiala vocantur, decisionem arguere non licet. *e* A

a L. non vsque adeo ff. si quis a paren. fuer. manumiss.
b c. 1. de prohib. feud. alien. per Fed.
c L. si pactum. ff. de probat.
d c. 1. de success. feud.
e Bar. in L. vt n. stu rand. §. si liberti. ff. de oper. libert. sub num. 5.
f Lib. 2. iuris ciuil. c. 9.

Verum Franciscus Connanus Feuda a Gallis fluxisse defendit. *f* ducatus enim comitatus, & baronias arbitrio Regis administratas fuisse scribit, quæ quandocunque reuocari poterant, nec ad hæredes transmittebantur. Primus Hugo Capetus ad conciliandos procerum animos, quorum opera nullo iure Galliæ regnum occupauerat, temporarias dignitates fecit perpetuas, & ad hæredes transmitti voluit, dum tamen milites, id est, nobiles essent; cui rei argumentum præstar, quod Vasallorum nomen Gallicum fuit, siquidem Frossardus, qui Gallico sermone Gallorum gesta scripsit, Vasallagium pro magna animi inclinatione, & magno studio ponit, sed §. 1. cap. 1. de ijs, qui feud. dar. possess. id Corrado adscribit. B

Ego vero Feudorum, quæ nunc habemus, formam, a Longobardis emanasse arbitror. Triginta enim ducibus ab ipsis post mortem Clephonis creatis, cum ipsorum regnum pessum iret, regem renouarunt, & Atharim Clephonis filium crearunt. Is ducibus vrbes, dominio supremo sibi reseruato, concessit, quas ad stirpem virilem tantum transmitti voluit.

g c. de forma. 22. q. 5. & i. vsib. feud. lib. 2. tit. 6.
h c. 1. de feud. cogn.

Verum hæc nullis tum scriptis demandata propria consuetudine administrabantur. Primus Philibertus Episcopus fidelitatis formam in scripta redegit; *g* ipsas vero consuetudines Feudorum Obertus de Horto, & Gerardus Niger Cagapisti Mediolanenses, nullo tamen ordine seruato conscripserunt. Obertus ad Anselmum filium librum dirigit. *h* Is in patria cum Gerardo Cos. magnus aduocatus fuerat, & legum peritissimus habitus. Floruit Friderici I. Aenobarbi tempore, qui anno MCLII. Imperator est declaratus, sub quo scriptæ sunt hæ consuetudines. §. pen. de consuetud. rect. feud. Hæc scripta postea Fridericus iunior Bononiam legum professoribus misit, vt ea sub congruis iurium titulis disponerent. C

Illi in D. Petri templum conuenientes Cæsaris præcepto paruerunt, ac multa ex iuribus Feudorum varijs Codicis titulis inseruerunt. vt aut. cassa. C. de sacr. sanc. eccles. auth. omnes peregrini. C. commun. de success. aut. item nulla communitas, & aut. item quæcunque communitas. & aut. statuimus. C. de episc. & cler. & alia, quæ postea remota fuere. Vgolinus enim Glossator a porta Rauennata omnia illa iura, & Corradi primi, secundique Friderici leges, quæ Extrauagantes dicuntur, anno humanæ Salutis MCLXVIII. in vnum collectas, & post Nouellas, seu Authenrica collocatas, decimam collationem appellauit, velut aliam Authenticorum collationibus adiectam, vt refert Odofredus. *i* D

i d. aut. cassa de sacr. sanc. Eccles.

Nouellæ enim, seu Authenticorum constitutiones etsi à Iustiniano earum conditore in nullas vnquam partes sunt diuisæ, a posterioribus tamen in nouem partes sectæ fuerunt, quas collationes, veluti congestorum titulorum sectiones inepto vocabulo nominarunt, vt in principio Authenticorum Azo explicat. Sed quoniam nonnullæ Rubricæ incongruo ordine collocatæ fuerant, nec nigro respondebant, Antonius a Prato Veteri Bononiensis, nullo ex suo addito, sed multis superfluis recisis, Feudorum volumen reformauit, & in breue compendium redegit, in septemque principales partes, & XXVII. titulos digessit. Librum sibi oblatum Fridericus Cæsar comprobauit, & publicè explicari iussit.

Postremo Bartholomæus Baraterius Placentinus, qui Ducis Mediolani, & Ferrariæ Senator diu publicè docuerat, quemadmodum in vetustis Chronicis legitur, eundem librum in breuius compendium redegit, & Philippo Duci Mediolani donauit, in cuius bibliotheca diu seruatus, sed nunquam in lucem editus fuit. Feudum vero Ioannes Goroppius Becanus Cimbricum vocabulum esse defendit, a quibus cætera Idiomata manasse affirmat. eorum enim lingua Feuthdon bona superioris Principis dispositioni obnoxia significari asserit. k E

k Hermath. lib. 5.

De Feudis Summi Pontifices leges tulerunt, vt Innocentius III. Gregorius VII. Alexander III. Honorius III. Celestinus III. Clemens III. Alexander IIII. & Vrbanus IIII. ex Cæsaribus Corradus I. Henricus II. Lothatius III. Fridericus I. Henricus V. & Fridericus II.

Feu-

A Feudorum volumen multi sunt interpretati, aut materiam in compendium, quod summam vocarunt, redigendo, aut glossas, maiorave Commentaria edendo. Glossas primi Bulgarus, Pyleus, Vgolinus, Corradinus, Simon Vincentij, & Iacobus Gofredi filius scripserunt. Sed vltimus Iacobus Columbinus municipalis meus Regiensis adeo accuratè explicuit, vt post cum nullus in hoc opus glossas scribere ausus fuerit, vt auctor est Iason. *a*

Summas autem Feudorum hi composuerunt, primus Pyleus, cuius opus Iacobus Columbinus locupletauit, Ioannes Fasoli Pisanus, Odofredus, Rolandinus, Ioannes Blanascus, Ioannes Blancus, Gofredus, Ioannes Lector, Martinus Syllimani, Iacobus de Arena, Iacobus de Rauanis, Hostiensis, qui ferè idem, quod Pyleus scripsit, Petrus Quessucal, & Iacobus Ardicioni de Broilo Veronensis. Ampliora vero Commentaria in Feuda ediderunt, primo Iacobus de Beluisio, Andreas de Isernia vtilitate magis, quam ordine laudandus, & Baldus, cum annis XLVII. ius ciuile professus fuisset, Iacobus Aluarotus Patauinus, & Præpositus Alexandrinus Aluaroti compilator, Matthæus Afflictus Neapolitanus, Iacobinus de S. Georgio, & Franciscus Curtius iunior. B

a In Præludijs feudor.

Inter Glossatores primum locum Iacobus Columbinus tenet, inter Summistas Iacobus Ardicioni, inter antiquos Interpretes Iacobus a Beluisio, & hodie Iacobus Aluarotus. Denique Ioannes Baptista Caccialupus titulum de cognitione Feudi explicuit.

Postremo Iason nonnullis euidentialibus præmissis primum titulum tantum est interpretatus. Superioribus vero annis nobilem de Feudis tractatum Vldricus Zasius composuit, Claudius Aquensis, Petrus Rebuffus, & alij de hac materia scripserunt. Nouissimè Iacobus Cuiacius nobili commentario Feudorum contextum interpretatus styli candore cæteros superauit. C

De Carrocio. Cap. XCI.

INhærendum esse regulæ, quemadmodum Bononienses Carrocio monet Accursius. *b* Id erat insignis magnitudinis rotis grandioribus currus rubro panno constratus quadratam turrim sustinens, quem duo candidi Boues trahebant. Huic procerus malus infixus multis vndique funibus a summo ad imum protractis firmabatur; In summo vertice Crux erat, sub qua Vexillum, vt in naui Antennæ, alligatum, & in quatuor partes albas, & rutilantes alternatim diuisum explicabatur.

b L. omnis definitio. de reg. iur. in ver. definitio.

Ei Carrocio vir lorica, & ense, & cingulo aureo insignis præerat, qui lectissimis militibus ad tutelam stipabatur; sex præterea tibicines cum totidem equitibus comitabantur. D Hoc Humbertus Mediolani Archipræsul anno salutis MXXXIX. inuenit aduersus Ambrosium, qui eius Ecclesiæ sedem, auctore Cæsare, occupauerat, bellum gesturus. Ordinibus turbati milites, & acie pulsi ad eum recurrebant, ibique receptis viribus ad prælium acriores reuertebantur, vt illorum temporum Historiæ narrant; in eo etiam ex alto sacra celebrari consueuisse ferunt, vt inde Sacerdos ab omnibus conspici posset. Alijque circumstabant Sacrifici morituris sacramenta ministraturi. Hoc inuentum a vicinis ciuitatibus collaudatum, & magno studio, certatimque receptum etiam ad Bononienses transijt; vnde plures Ciuitates Longobardiæ albam Crucem in rubente Vexillo gestarunt, quod etiam nunc pro publico insigni retinent.

E *Statuti Eugubiensis, ac aliorum, quibus vxor sine consensu viri, aut propinquorum testari, aut contrahere prohibetur origo.* Cap. XCII.

IVre communi constat, mulieres, mortuo patre, vel eo viuente, emancipatas posse testari, & pro arbitrio contrahere. Aliquibus tamen Italiæ legibus municipalibus cauetur, ne nupta sine viri consensu testari, vel contrahere queat, vt Eugubij, vel etiam innupta sine propinquorum consensu id facere possit, vt Florentiæ, *c* Ticini, *d* & alibi, quæ iura vetustam a Romanis, atque adeo a Græcis originem trahunt, qui idem propè instituerunt, vt auctor est Cicero. *e*

Boetius olim mulieres in perpetua tutela propinquorum fuisse ait, *f* vt nec testari sine tutore possent. Idem repetēs & Cicero, *Mulieres, inquit, g omnes propter infirmitatē cōsilij*

c Bal. in l. Velles. 1. in fin. C. de reuocan. donat.
d Bal. consil. 488. lib. 1.
e Lib. 1. Top. in loco ab adiunctis.
f Ibidem.
g Lib. 4. Top. in loco de differetia, & pro Muræna.

etiam maiores in tutorum potestate esse voluerunt; Quod non semel alibi repetit, *a* mulieres sine tutore nihil agere potuisse. Liuius quoque inducit *b* M. Catonem Censorinum ita loquentem, *Maiores nostri nullam ne priuatam quidem rem agere fœminas sine auctore voluerunt, easque in potestate esse parentum, fratrum, & virorum*. Et loquens de Hispala fœmina, *Post patroni mortem, inquit*, *c* *quia in nullius manu erat, tutorem a Tribunis, & Pratore petit, cum testamentum faceret*. Quod & tempore posteriorum Principum est renouatum. D. Augustinus scribens ad Ecclesiam, *d* quæ nupta vouerat continentiam, & ob id de rebus suis disponere volebat, *Nihil ergo, inquit, de veste tua, nihil de auro, vel argento, vel quacunque pecunia vel de rebus terrenis tuis sine viri arbitrio facere debuisti*. A

Id institutum prius a Græcis emanauit, vt Cicero ait; *e* & Plato mulierem nuptam, cuiuscunque ætatis esset, non debuisse testari, nec iudicio interesse ad agendum sine auctoritate mariti affirmat. *f* Et id præsertim in mulieribus Atticis obseruatum fuisse Budæus animaduertit. *g* B

Hinc iure Longobardorum sancitum est, vt vxores in potestate mariti essent lib. 2. titul. 10. qualiter mulieri liberæ alienare permissum est, vbi disponitur, vt mulier sit sub viri potestate, nec sine illo possit alienare. Et inde emanarunt Statuta, vt sine viri licentia vxor contrahere, aut testari nequeat, vt Florentiæ caueri ait Baldus, *h* & Papiæ, & alijs quam pluribus in locis, & ciuitate Eugubij, quæ statuta ad ius antiquum reuertuntur, vt & alia, quæ prohibent cognatos, extantibus agnatis, fœminas, extantibus masculis, intestato defuncto succedere, & huiusmodi.

Prædicta autem statuta inducta fuere ob muliebris sexus fragilitatem. *i* mulierum enim consilium plerunque aduersus propria commoda laborat, *k* & Aristoteles scribit, *l* fœminarum consilium infirmum esse, quod & Baldus refert in Rub. Cod. de rer. permutat. nu. 4. Vnde apud Græcos vltra sex modios hordei mereari non poterat. Itaque verius esse existimo statui potuisse, ne mulier sine consensu propinquorum testetur, quod & opinati sunt Doctores, *m* etsi plures contrarium teneant. *n* C

De quibusdam Veterum ritibus in Iure de Hasta, & eius vsu. Cap. XCIII.

ROmæ Hastæ vsus frequens fuit, quam in grauioribus negotijs adhibebant; in primis quæ publicè vendebantur, Hastæ subijciebantur; quia, vt ait Festus, *o* *pracipuum signum non solum Romanorum, sed & aliorum populorum erat Hasta: nam & Carthaginenses, cum bellum vellent, Romam Hastam miserunt, & Romani fortes viros sapè Hasta donarunt*. Hæc ille. Vnde Antoninus Imper. licitationem sine Hastis factam rescindendam esse pronunciat, *Si probaueris, inquit*, *p* *non auctore procuratore, vel eo, cui vendendi fuit facultas, neque habitis Hastis, neque omni ordine peracto res venditas esse, rescissa venditione, easdem res recipies cum fructibus, quos ad emptorem mala fide peruenisse constiterit*. D

Hactenus Antoninus. Vnde hæc licitatio Hastarum solemnitas a Gordiano appellatur, *q* & sub Hasta bona dicuntur comparari, quæ licitando emuntur, *r* & res eo modo venditæ vocantur subhastatæ: *s* vnde ipse contractus venditionis hoc modo celebratus Hasta nuncupatur, *t* & subhastatio, id est sub Hasta facta venditio.

Eodem modo res publicæ sub Hasta locari consueuerant, quemadmodum Liuius significat, *Vectigalia, inquit*, *u* *summis precijs vltro tributa infimis locauerunt, quas locationes cum Senatus precibus & lachrymis victus induci, & de integro locari iussisset, Censores edicto submotos ab Hasta, qui ludificati priorem locationem erant, omnia eodem paulatim imminutis precijs locauerunt*. Columella idem significat, *In hoc Latio, ait*, *x* *& Saturnia terra nunc ad Hastam locamus*. Et Ouidius, *y* E

Aut populi reditus positam componet ad Hastam,

Et alibi, *z*

Nunc longi reditus Hasta supponere lustri
Credet, & exacta cuncta locare fide.

Hanc Hastam publicam dictam fuisse Alexander ab Alexandro autumat. *a*

Centumuiralia etiam iudicia defixis duabus Hastis exercebantur, quemadmodum Quin-

a Pro L. Flacco, & pro Cæcinna.
b Lib. 4. de bello Macedonico. seu Decad. 4. lib. 4. in princ.
c Lib. 9. De bello Macedonico. seu Decad. 4. lib. 9.
d Epist. 199 seu c. quod Deo. 37. q. 1.
e Pro L. Flacco.
f Lib. 34. de legib. seu de leg. latio. Dialog. 11.
g In Comment. ling. Græc.
h d. l. velles. ad fi. C. de reuocad. do nat. & d. cons. 486. lib. 1.
i L. 2. ff. ad Senat. cons. Velle.
k L. si pact. C. de sponsalib.
l Lib. 1. Polit. cap. vlt.
m Bal. in l. si cum dotem. §. eo aute tempore. nu. 2. ff. solut. matr. Ang. § 1. aut. Vt iudicæ noue consist. seu Nouell. 66. [illegible] l. ex facto. [illegible] ff. de vulgar. Ang. [illegible] [illegible] 455. [illegible] quod requirat [illegible] & propinquoru. Hier. Gabr. cons. 1. lib. 1. Socin. iun. cons. 41. nu. 4. li. 1. Dec. cons. [illegible] Afflict. decis. 260. Tiraq. de legib. connubial. in 1. leg. connub. gloss. 1. par. 1 nu. 72. Corn. cons. 241. col. 1. lib. 2. [illegible] Castrens. in d. l. ex facto. [illegible] Alex. nu. 14. Ias. in l. stipulatio hoc modo concepta in 1. not. de verb. oblig.
o In ver. Hasta.
p L. 1. C. de fid. & iur. hastæ fiscal. lib. 10.
q L. 2. C. eod. tit.
r L. vlt. C. si propt. publ. pensit.
s l. 3 C. de execut. rei iud.
t L. si hypothecas. C. de remiss. pign. [illegible]
u Lib. 9 Decad. 4.
x In præfatione lib. 1.
y Lib. 4. de Ponto epist. 5. ad Pompe[illegible]
z Epist. [illegible] ad Græcinum.
a Lib. 3. Gen. dier. c. 18.

Quintilianus tradit, quod Hastæ iudicium Pomponius vocat. *b* His cogendis pręfectos fuisse ab Augusto Decemuiros Tranquillus scribit, *c Auctor, inquit, fuit centumuiralem Hastam, quam quæstura functi cogere consueuerant, Decemuiri cogerent.* Hi sunt, quos litibus iudicandis Hastæ præfuisse Pomponius scribit, *d* De hac Hasta intelligit Martialis. *e*

Hunc miratur adhuc centum grauis hasta uirorum.

Hoc etiam Hastæ iudicium Valerius vocat. *f*

Cum oppidum vi capiendum, diripiendumq; erat, Hasta in alto posita, quæ cruenta dicebatur, significabatur militibus illud prædæ fore, vt ex Cicerone *g* Alexander ab Alexãdro prodit, *h* Idem obseruabatur in bonis alicuius proscribendis, vt Cicero scribit. *i* Quando etiam hostium manubiæ, vel præda venalis exponebantur, idem fiebat Hasta in medio erecta, vt Valerius memorat. k

Erat & Hasta salutis dicta, quæ in medio Foro erigebatur, quando in magna inopia ad leuandam famem frumentum publice uenibat, ut idem Alexander ab Alexandro memorat, *l* quod ex Quintiliani declamatione Tiraquellus sumptum autumat. *m*

Cum bellum aliquibus indicebatur, fecialis, seu Orator Hastam ferratam, aut sanguineam præustam, non minus tribus puberibus præsentibus iaculabatur, ut Liuius, *n* & Plutarchus, *o* memorant. Hasta quoque pura illis donabatur, qui primi aliquem ex hostibus fudissent, aut fortiter se in bello gessissent, ut auctor est Plutarchus, *p* & Seruius, & Donatus in illud carmen Virgilij *q*

Ille, uides, pura iuuenis qui nititur Hasta.

Vnde Plinius recitat, *r* L. Licinium Dentatum, cum centies uicies præliatus esset Hastis puris duodeuiginti donatum, & aliis quamplurimis præmiis honestatum, de quo etiã Valerius Maximus, *s* Gellius, *t* Festus Pompeius, *u* & Dionysius Halicarnasseus. *x* Probus quoque tribunus militaris, qui postea imperauit, ob præclara in prælio Sarmatico gesta Hastis quatuor puris, & aliis præmijs est donatus, vt Vopiscus memorat; *y* Ob id Hastæ puræ in honorem C. & L. Nepotum Augusti in templo Iouis fuerunt collocatæ, ut Dion refert, *z* tanquam illi hoc honore digni censerentur, quo honestabantur, qui strenue in prælio se gessissent. Hæ autem Hastæ, quod nullo ferro munitę essent, puræ uocabantur, quemadmodum Seruius, & Donatus in præfatum carmen Virgilij tradunt.

Contra cum militem velut ignauum notare uolebãt, Hastam illi adimebant, aut ex eius manibus ademptam effringebant, quæ, ut ait Festus, *a* Censio Hastaria dicebatur. Amianus Marcellinus loquens de Iuliano puniente Tertiacos, quod legiones in prælio aduersus Persas deseruissent, *Ad indignationem iustam, inquit, b Imperator erectus ademptis signis, Hastisque distractis, omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter impedimenta, & sarcinas, & captiuos agere iter imposuit.* Imperator exercitus Hastæ insidens pro militum salute vetbis solennibus se deuouebat, ut sæpe ex Liuio deprehenditur.

Nubentis caput Hasta comebatur, quæ in corpore occisi gladiatoris stetisset, & Celibaris uocabatur, ut auctor est Festus, *c quia Matronæ Iunonis Quiritis in tutela sunt, quæ ita appellabantur a ferenda Hasta, quæ lingua Sabinorum Curis dicitur, vel quod nuptialis iure imperio uiri subijcitur nubens, quia Hasta summa imperij, & armorum est, quam ob causam uiri fortes ea donantur, & captiui sub ea ueneunt.* Hæc ille. Hæc forte a Romulo vrbis condito re originem habuere, qui Hastam gestare consueuerat, quam, ut dixi, Quirini uocabant, unde & ipse Quirinus est dictus, & ab eo Romani Quirites sũt uocati, ut Plutarchus refert. *d* Romulus vero Martis filius esse putabatur, cuius statua erat, Hasta, quam pro Marte colebant, cum eo tempore Artifices nondum statuas inuenissent; prout ex Vartone Clemens Alexandrinus tradit, *e* & nos alibi diximus.

De Osculo. Cap XCIV.

Osculi non semel in iure fit mentio, *f* ideo de eo aliquid est differendum. A Troianis mulieribus primam osculandi originem emanasse auctor est Plutarchus; *g* cum enim Troia capta profugi Troiani Tiberis faucibus applicuissent, longa nauigatione defessis mulieribus, & longum maris irer abhorrentibus, quædam mulier Roma nomine, quæ cæteras nobilitate, & auctoritate anteibat aliis suasit, ut classem incendetent,

- a lib. 5. cap. 2.
- b l. 2. § deinde cũ necessarius, de orig. iur.
- c In Augusto c. 36.
- d d. l. 2. §. deinde cum esset necessarius.
- e lib. 7. epig. 62.
- f li. 7. c. 8. in princ.
- g lib. 2. offic.
- h lib. 3. Genial. dier. c. 16.
- i Vt supra, & in 2. 4. & 7. Philippica & lib. epist. famil. 15 epist. 17.
- K lib. 5. c. 1. & li. 6. cap. 5.
- l Vbi supra.
- m Ibidem.
- n Lib. 1. Decad. 1. lib. 1. 8. & 10. Decad. 4
- o In problemat. cap. 62.
- p In Romulo.
- q lib. 6. Aeneid.
- r li. 7. c. 28. & lib. 16. c. 4. & lib. 22. cap. 5.
- s lib. 3. cap. 2.
- t lib. 2. cap. 11.
- u in uer. Obsidionalis.
- x lib. 10. Antiq. Rom.
- y In Probo.
- z In Augusto.
- a In ver. Censio.
- b Lib. 25.
- c In ver. Celibari
- d in Romulo.
- e In orat. ad hortat. ad Gent.
- f l. 1. C. de domest. & protect. lib. 12. l. si a sponso. 16. C. de don. ante nupt.
- g In Romulo in princ. Polydor. Virg. de inuentio. rer. lib. 4 c. 13. Plutarch. problem. 6.

rent, quod factum, cum in fœminas uiri vendicare uellent, ab iisdem blandis appellationibus, & osculis eorum animi sunt deliniti, & mulieribus conciliati. Itaq; necessitate coacti sedibus in Palatio positis commodum locum inuenientes oppidum ædificarunt, & a femina, quæ incendii causa fuerat, nomine Romam appellarunt. Hinc mãsit præcipue inter cognatos consuetudo, ut obuiam facti lætitiæ causa se in fronte oscularentur. Præfatum incendium Virgilius sequentibus versibus describit. *a* A

At procul in sola secreta Troades Acta
Amissum Anchisen flebant, cunctaq; profundum
Pontum aspectabant flentes: heu tot vada fessis,
Et tantum superesse maris, vox omnibus una.
Vrbem orant, tædet pelagi perferre laborem.

Apud Hebræos quoque in usu fuit, ut amici, & præcipue cognati sese inuicem osculo salutarent: nam Iacobus Patriarcha Rachelem puellam est deosculatus, *b* cum eam sibi amitinam esse cognouisset, & Laban eiusdẽ Rachelis pater eum coniunctum agnitum est osculatus. *c* D. Augustinus enarrans locum illum, *Consuetudinis, inquit*, *d* *fuit maxime in illa simplicitate Antiquorum, ut propinqui propinquos oscularentur Et hoc hodie fit in multis locis.* Sic & Apostoli Christum Redemptorem nostrum osculo salutabant. *e* D. quoque Paulus Corinthios hortatur, ut sancto osculo sese mutuo salutent. *f* D. Chrysostomus addit, *g* potissimum, quando ex peregrinatione reuertimur, solemus amicos osculari. B

Romani & ipsi instituerunt in primis, ut propinqui fœminis osculum darent, ut scirent, an temetum olerent; hoc enim tum nomẽ uino erat: unde & temulentia appellatur, vt auctores sunt Plinius, *h* & Plutarchus. *i* Sed & coniuncti propinquitate, & amici sese inuicem osculabantur, quem vsum Tiberius sustulit; Tranquillus, *Quotidiana, inquit*, *k* *oscula prohibuit edicto, quod non diu obseruatum.* Martialis enim osculorum, basiatorumque molestiam insectatur, *l* illo epigrammate, C

Effugere non est Basse, basiatores
Instant, morantur, persequuntur.
Occurrunt.

Tacitus refert, *m* Neronem, cum a se matrem Agrippinam separasset, eamque in domũ Antoniæ transtulisset, quoties illuc uentitaret septus turba Centurionum post breue osculum digressum fuisse. Idem ait, *n* Neronem cum Seneca locutum orationi complexum, & oscula adiecisse. Inferiores tamen in dignitate positos, aliquibus exceptis, non osculabantur: nam Seuerus postea factus Imperator, cum legatus esset Proconsulis, antiquum suum contubernalem, qui se ausus erat osculari, fustibus cędi iussit, ut Spartianus memorat, *In legatione, inquit*; *o* *Proconsulis Africæ cum quidam municipum suorum Leptitanus præcedentibus fascibus, vt antiquum contubernalem ipse plebeius amplexus esset, fustibus eum sub elogio eiusdem præconis cæcidit legatum Pop. Rom. homo plebeius temere complecti noli. Ex quo factum est, vt in vehicula etiam legati sederent, qui ante pedibus ambularent*, scilicet, ne quis eos amplecti posset. Domestici tamen, & protectores milites, qui personam Principis protegebant, osculandi non modo inferiores magistratus, sed & Præfectos Prætorio facultatem habebant. *p* Sponsi quoque cum primum sponsas adibant, eas osculari consueuerant, nam Constantinus statuit, *q* ut altero sponsorum ante nuptias moriente, res sponsæ donatæ, osculo interueniente pro dimidia restituantur, tanquam osculum quodam modo sponsæ pudorem diminuerit; indeque probatur, sponsos futuras vxores solitas fuisse deosculari. D

Persarum quoque mos fuit, ut pares honoris gratia sese inuicem osculo exciperent, inferiores uero genua, alii dicunt Genas manu tangerent, *r* quod Xenophon, *s* Herodotus, *t* & Zenodotus *u* prodiderunt. Hinc Cyrus discessurus legitur *x* lege Persarum cognatos ad osculum admisisse, & ipse Cyaxarem ad se uenientem pro more est exosculatus, ut Xenophon recitat. *y* E

Cum uero primus C. Caligula, *z* mox Diocletianus se genibus flexis adorari iussisset, hic etiam se adeuntes pedes exosculari uoluit, cum gemmis calceos exornasset, ut hoc libentius facerent; Eutropius, *Diocletianus, inquit*, *a* *imperio Romano primus regiæ consuetudinis formam magis, quam Romanæ libertatis inuexit, adorarique se iussit, cum ante eum cũcti salutarentur, ornamenta gemmarum vestibus, calceamentisque addidit: nam prius imperij insigne*

a lib. 5. Aeneid.
b Gen. c. 29.
c Ibidem.
d lib. quæst. super Genesin. c. 87.
e Matth. c. 26.
f 2. ad Cor. c. vlt.
g Ibidẽ Hom. 30.
h Lib. 14. c. 13.
i In problẽ. problem. 6.
k i Tiberio c. 34.
l lib. 11. epigram. 99.
m lib. 13. Annal.
n Lib. 14. Annal.
o In Seuero.
p d. l. 1. C. de domesti. & protect. lib. 12.
q d. l. si a sponso. C. de donation. ante nup.
r Alex. ab Alex. li. 2. Genial. dier. c. 19.
s In orat. de laudibus Agesilai.
t lib. 7. Seu Polymnia.
u In Prouerbio, νόμος, καὶ χείρα.
x Xenophon lib. 1. Pædiæ.
y lib. 5. Pædiæ.
z Tranq. in Caligula c. 22. & Orosius lib. 7. c. 5.
a lib 9. cap. vlt.

A *insigne in chlamyde purpurea tantum erat, reliquaque communia*. Hæc ille. Erga posteriores vero Principes aliud est obseruatum, qui enim eos adibant, ipsorum purpuream vestem osculabantur, quo actu purpuram Principis adorare dicebantur. Hoc modo a Cornicularijs officio exeuntibus sacram purpuram adorari Valentinianus, & Valens scribũt. *a* Idem ab alijs factitari solitum alij Principes tradunt. *b*

Adorare autem Veteres pro osculari accipiebant; D. enim Hieronymus scribit *c* se in secundo Psalmo illud verbum καταφιλήσατε, id est deosculamini, vertisse, adorate: quia, inquit, qui adorant, solent deosculari manum, & capita submittere, quod beatus Iob se elementis fecisse negabat, dicens, *d* Si vidi Solem, cum fulgeret, & osculatus sum manum meam ore meo. Et Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem pro veneratione ponunt. Hactenus D. Hieronymus. Et Plinius, *In adorando, inquit, e dextram ad* B *osculum referimus*. itaque venerantes Deos Dextram osculabantur, & purpuram, qui Principes adorabant, & in genua procumbebant, vt tradit Eunapius. *f*

a L. 1. C de appar. præf. Præt. lib. 12.
b L. restituendæ. C. de aduocat. diuers. iudicum l. 2. C. de Fabricens. lib. 11. l. pen. C. de Consulib. lib. 12. l. 1. C. de comitib. & trib. scholar. lib. 12. l. 1. C. de silentiar. lib. 12. l. 1. C. de apparitorib. p.f... lib. 12.
c In Apologia. i. aduer. Rufinũ ad Pammachium.
d Cap. 31.
e Lib. 28. c. 2.
f In vitis Philosophorum.

De locatione in quinquennium. Cap. XCV.

OLim in quinquennium non solum publica, sed & priuata locari consueuerant. De vectigalibus in quinquennium locatis ita Callistratus, *Cum quinquennium, inquit, g in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur*. Et infra, *Diuus etiam Hadrianus in hæc verba rescripsit, Valde inhumanus est mos iste, quo retinentur conductores vectigalium publicorum, & agrorum, si tantidem locari non possint; nam & facilius inuenientur conductores si scierint fore, vt si peracto lustro* C *discedere voluerint, non teneantur*. Idem & in prædijs ciuitatum locandis obseruabatur, Vlpianus, *Prædium publicum, inquit, h in quinque annos idonea cautione non exacta, Curator Reip. locauit, cæteris annis colonus si reliqua traxerit, & de fructibus prædij mercedes quæ seruari non potuerint, successor, (scilicet, curator) qui locauit, tenebitur*.

Idem in vectigalibus constitutum est, Labeo, *Qui hortos, ait, i publicos a Repub. conductos habebat, eorum hortorum fructus vsque ad lustrum, quo conducti essent, Aufidio legauerat, Respondi, hæredem teneri, sinere frui*.

Priuati quoque in quinquennium prædia locare consueuerant, Vlpianus, *Si colonus, inquit, k post lustrum completum fructus perceperit, condici eos constat*. Paulus, *Si vir in quinquennium, ait, l locauerit fundum, & post primum forte annum diuortium interuenerit, non alias fundum mulieri reddi oportere, quam si cauerit, si quid præter vnius anni loca-* D *tionem maritus damnatus sit id se præstatum iri*. Idem, *m Et, cui in quinquennium fundum locaueram, legaui quicquid eum mihi dare oportet, si hæres prohiberet eum frui ex conducto tenebitur*. Idem, *n Si à colono, cui fundum in quinquennium locaueram, post tres annos ita stipulatus fuero, quicquid te dare oportet, non amplius in stipulationem deducitur, quam quod iam dari oportet*.

Plinius quoque se prædia Thuscana in lustrum locasse scribit. *o* Ex citatis locis constat ad lustrum & publica, & priuata prædia locari consueuisse; Lustrum explicant fuisse quinquennium: vnde illorum error arguitur, qui Olympiadem, id est quatuor annos lustrum habuisse contendunt.

g L. 3. §. cũ quinquennium. de iur. fisci.
h L. 4. §. 1. de adm. rer. ad ciuita. pert.
i L. qui quatuor. §. 1. de leg. 3.
k L. si quis nec causam. 4. §. 1. si cer. pet.
l L. si filiofam. 25. §. vit. sol. matr.
m L. ei, cui. 16. de lib. leg.
n L. si a colono. 89. de verb. oblig.
o Lib. 8. Epist. epist. 36. ad Paulinum.

Quo mense prædia locari consueuerint. Cap. XCVI.

E

ETsi quolibet mense, & die prædia possent locari, plurimum tamen non solum ædes, sed & agri Calendis Iulij locari consueuerant, quod & ab Antonio Augustino, *p* & alijs notatum fuisse scio, hoc tamen loco mihi opportunè referendum fuit. De fundis Cal. Iulij locatis ita Iulianus scribit, *q Cum fundus alij obligatus ita emptus esset, vt ante Cal. Iulias liberaretur, quæsitum est, an agi possit, vt venditor eum liberet, etsi actum est, vt omni modo actor intra Cal. Iulias fundum liberaret, ex empto erit actio, vt liberet*. idcirco Cal. Iuliarum fit mentio, vt eo die fundus sit liber: quia tunc fundi consueuerunt locari. De domo vero eo die locanda ita Labeo, *r Cum in plures annos domus locata est, præstare locator debet, vt non solum habitare conductor ex Cal. Iulijs cuiusque anni, sed etiam locare & habitare cum alijs, si velit, suo tempore possit. Itaque si ea domus ex Cal. Iulijs fracta vsque ad*

p Lib. emend. 4. c. 14.
q L. cum ab eo. in princ. ff. de contr. emp.
r L. cum in plures. in prin. locat.

Cal.

Cal. Iunias permansisset ita vt nec habitare quisquam, nec ostendi alicui posset, nihil locatori conductorem praestaturum. A

In hoc autem emendatiores sunt alij Codices Pandectis Florentinis, quæ quandoque vitio scriptoris corruptæ inueniuntur. Idem in Balneo locando obseruatum fuisse Africanus, significat, [a] *Qui Balneum, inquit, ex Calendis proximis conduxerat, pactus erat, vt homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idem ante Calendas Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit, consultus, an aduersus hunc creditorem petentem Erotem, locatorem Prætor tueri deberet, respondi debere.* Idem & Celsus sensit, scribens, [b] *cum precario aliquid datur, si conuenerit, vt in Cal. Iulias precario possideat, nunquid exceptione adiuuandus est ne ante ei possessio auferatur? Sed nulla uis est huius conuentionis, ut rem alienam domino inuito possidere liceat.* Id & ex Cicerone, [c] Tranquillo, [d] & Martiali [e] liquet, vt Politianus rectè animaduertit, [f] Martialis, B

O Iuliarum dedecus Calendarum.

Vidi Vacerra Sarcinas tuas vidi.

De vsu vero mittendi munera Cal. Martij mulieribus, aut uiris Saturnalibus alibi disserui. [g]

a l. qui balneum. in princ. Qui pot. in pig. hab.

b l. cum precario. in prin. de precar.

c li. 2. epist. ad Q. Fratrem.

d In Tiberio. c. 35

e Libr. 12. epig epigr. 30.

f Ad l. cum ab eo. de cōtrah. empt. c. 41. & ad l. qui balneū. Qui pot. ī pig. habeāt. c. 9.

g infra ad l. cum plures. §. cum tutor de administr. tutor. cap. 54.

FINIS LIBRI PRIMI.

THE-

A THESAVRI VARIARVM LECTIONVM D. GVIDI PANCIROLI REGIENSIS, I. V. DOCTORIS CELEBERRIMI,

B # LIBER SECVNDVS.

Ad L. 1. De instit. & iur. Cap. I.

CVM plures ad ius antiquum pertinentes tractatus superiore libro explicauerimus, nunc varias leges, uel obscuras, vel minus rectè, vt credo, explicatas, dilucidare conabimur. Atque vt a prima Pandectarum lege exordiar, scribit Vlpianus, *a* ius esse artem boni, & æqui. Hic videndum est, quid sit bonum, & æquum, & quomodo ars eius exerceatur: Nam etsi satis erat bonum dicere, addidit æquum, vt summa ostendatur bonitas, vt Aristoteles tradidit, *b* a quo plura sumpsisse Iurisconsultos diximus. *c* Id autem
C bonum, & æquum locum habet, ubi lex generalis suadente æquitate limitatur, quod nisi fieret, ob sui generalitatem aliquo casu iniqua redderetur. est enim iusta in genere, non in specie. Quando ergo lex generalis in aliquo casu emendatur, illa correctio est bonum, & æquum; veluti lex generalis mandat, ut qui hominem occiderit, capite plectatur, si quis præter propositum aliquem interfecerit, vel ut se tueatur, tum lex æquitate mitigatur; sed huius rei insigne exemplum est in l. bona fides. infra. depos. *Bona fides, inquit, quæ in contractibus exigitur, æquitatem summam desiderat. Nam si reus capitalis iudicij deponat apud te centum, & eius bona deportati publicentur, an illi sint centum restituendi? si merum ius gentium spectamus, restituentur, si ius ciuile. fisco inferentur, & id æquitas postulat, vt malè meritus ad deterrenda maleficia egestate laboret. Item latro vestem mihi ablatam apud te deposuit, an illi, an uero mihi restituere debes? æquitas vult, ut mihi spoliato potius, quam*
D *illi restituatur; & hæc est, inquit, iustitia, quæ suum cuique tribuit. Item si latro ignorans rem mihi ablatam esse meam apud me deposuerit, non teneor restituere ex æquitate, licet iure gentium debeam depositum restituere: nam id est verum, nisi bonum, & æquum aliud suadeat.* Hæc ergo est ars boni, & æqui, cuius notitiam profitentur Iurisconsulti, dum iura molliunt, & interpretantur, & ob id iudex bonus vir appellatur *d* non aliam ob causam, nisi quia ea, quæ illius arbitrio sunt commissa, ex bono, & æquo iudicat, l. 4. §. 1. ff. de fideiuss. tutor. vbi ex bono, & æquo iudex vsuras pecuniæ pupillaris constituere debet. Hæc plerunque æquitas appellatur, *e* aliquando dicitur benigna interpretatio, cum a stricto iure receditur, *f* & hæc semper retinenda est, ne iuris subtilitatibus sæpe in iure perniciose erremus. *g* Hæc æquitas vbi scripta est, semper summo iuri præfertur, *h* non tamen adimitur arbitrium iudici, vbi eius religioni res committitur ex æquitate iudican-
E da, quam tamen non temere ex suo iudicio fingere debet, sed ex iure scripto, & magna ratione eam sequi, ut dicit Castrensis. *i* Ob artem boni, & æqui Iurisconsultos Sacerdotes merito appellari Vlpianus subdit, ad illud forte alludens, quod Diogenes Laertius scribit, *k* Philosophiæ Antistites Sacerdotes, & Prophetas appellari solitos, quod veris Philosophis, id est, boni, & æqui cultoribus vult conuenire.

a l. 1. de instit. & iur.
b lib. 5. Eth. c. 3.
c lib. super. c. 80.
d l. continuus. §. cum ita. ff. de ver. oblig.
e l. æquissimum. ff. ad Sen. con. Tertull. l. 1. ff. de institor. act. l. æquissimum. ff. de vsufr. & multis aliis.
f l. Scæuola. ff. ad Trebell.
g l. si seruum. §. sequitur. ff. de verb. obligat.
h l. placuit. C. de iudic.
i in d. l. placuit. num. 3.
K In Proœmio vitarum Philosoph.

Ad L. 2. §. postea cum Appius Claudius, de orig. iur. & de Cn. Flauio scriba. Cap. II.

HIstoriam Cn. Flauij Valerius his verbis recitat, *l* *Ius ciuile per multa secula inter sacra, ceremoniasque Deorum abditum, solisque Pontificibus notum, Cn. Flauius, Libertino patre genitus, & scriba cum ingenti nobilitatis indignatione factus ædilis curulis*

l lib. 2. cap. 5.

curulis vulgauit, ac Fastos pene toto foro exposuit, qui cum ad uisendum agrum collegam suu ueniret, neque a nobilibus, quorum frequentia cubiculum erat completum, sedendi loco reciperetur, sellam curulem afferri iussit, & in ea honoris pariter ac contemptus sui uindex consedit. A His verbis Valerius a Pomponio discrepat, qui Flauium propter vulgatos Fastos Aedilem, Senatoremque factum narrat, quod etiam est verisimile; Valerius vero postquam Aedilem dignitatem adeptus est, eum ius ciuile, & Fastos vulgasse scribit.

a lib. 6. cap. 9.
b li. 3. annalium.

Eandem historiam Gellius a ex Pisone b ita recitat. *Cn. Flauius patre Libertino natus scriptum faciebat, isque eo tempore Aedili curuli apparebat, quo tempore Aediles subrogantur, eumque prima tribus Aedilem curulem renunctauerunt. At Aedilis, qui Comitia habebat, negat accipere, neque sibi placere qui scriptum faceret eum Aedilem fieri. Cn. Flauius Anny filius dicitur tabulas posuisse scriptu sese abdicasse, isque Aedilis curulis factus est. Idem Cn. Flauius Annij filius dicitur ad collegam venisse visere agrotum; & in conclaue postquam introiuit, adolesceates ibi complures nobiles sedebant, ij contemnentes eum assurgere ei nemo uoluit. Cn. Flauius Anny filius Aedilis id arrisit, sellam curulem iussit sibi afferri.* B *Eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, vtique ij omnes inuiti uiderent sese in sella curuli sedentem.* Hæc ille. Quod autem dicit Piso illum scriptum fecisse, intelligit scribam, seu cornicularium fuisse, eoque officio apud Appium Claudium dum esset Decemuir, functum fuisse Pomponius significat, dum ipsum illius scribam appellat, iussa enim, sententias, & decreta Decemuiri scribebat. Hoc etiam officio functum esse Porsenæ Regis Hetruscorum scribam puto, quem purpuratum pro tribunali, armatis circumstantibus, sedentem a C. Mutio ob truncatum Dionysius c & Liuius d memorant.

c Antiqu. Rom. lib. 5.
d lib. 2. Decad. 1.

Ad L. 2. De legibus. Cap. III. C

MArcianus in l. 2. de legibus Demosthenis sententiam citat in altera contra Aristogitonem oratione, vbi legem inuentum, & munus Dei appellat, quod verissimum dixit, cum per Moysem a Deo Hebræis data sit. e Sed non potuit vir Græcus, & idololatra nullam veri Dei notitiam habens de hoc intelligere. Accursius existimat f id dici, quia nutu Dei, & eo inspirante, a Principibus conduntur iura; sed cum quæcunque alia bona, eo auctore, fiant, non magis lex, quam cætera bona inuentum Dei uocanda erant. Nec hominem a pietate, & vera religione alienum id voluisse credendum est.

e Exod. c. 19 & sequentibus.
f Ibidem. in ver. Nam et.

Itaque arbitror Demosthenem sensisse, quod Homerus, Plato, g & alij de legum latoribus scripserunt, homines a Diis leges accepisse, ut Minoem Cretæ Regem, qui nouem annorum spatio, quibus imperauit, in Iouis antrum descendens leges, quas populo dabat, a Ioue sibi traditas dicebat. D Idem de Lycurgo ferunt, quem assidue Delphos euntem ab Apolline leges dedicisse tradunt. h

g lib. 34. De legibus vel de leg. lat. Dialog. 1. in princ.

Clemens Alexandrinus, *Minoem, inquit,* i *referunt ad Iouis antrum venientem nouem annorum spatio leges a Ioue accepisse, & Lycurgum scribunt assidue Delphos euntem ad Apollinem leges ab eo didicisse, & Plato, & Ephorus, & Chamaleo Heracleotes in opere de ebrietate & Aristoteles de Rep Locrorũ Zeleucum Locrum leges a Minerua accepisse literarum monumentis mandarunt.* Hæc ille. Sed & Ceres legifera a Virgilio, k & Isis a Diodoro l uocatur, ob qua Demosthenem legem inuentum, & donum Deorum appellasse censeo, cum tamen uerum sit a Deo inuentam fuisse. Apud Romanos quoque Numa Pompilius Aegeriæ Deæ iussu se iura populo dare dicebat. m Ouidius, n E

h Strabo lib. 10. Geograph.
i lib. 1. Stromat.
K lib. 4. Aeneid.
l Rer. antiquar. lib. 1.

Aegeria, quæ præbet aquas, Dea grata Camænis,
Illa Numæ coniux, consiliumque fuit.

Prægnantibus etiam præesse putabatur. o Hesiodus quoque legem a Ioue datam fuisse cecinit, cuius latine hæc est sententia.

m Liuius libr. 1. Decad. 1. Dionys. Antiq. Rom. li. 2. & Plutarchus in Numa Pompilio.
n Lib. 3. Fast.
o Gregor. Gyrald. Histo. Deor. syntagm. 1. & 5. & Fest. in ver. Aegeriæ.

Humano generi lex namque est a Ioue data.

Ab eo Demosthenes, quod de lege scripsit, mutuari potuit.

Sed & Philosophus, subycit Martianus, summus Stoicæ sapientiæ Chrysippus sic incipit libro, quem fecit de lege, Lex est omnium diuinarum, & humanarum rerum regina. Is fuit Apollonij filius Tarsensis, qui primo lancea exercitatus, postea Philosophiæ deditus Cleanthis discipulus extitit.

In

A In Dialectica adeo insignis, vt vulgo diceretur, si apud Deos Dialectica opus esset, alia non vsuros, quam Chrysippea. Laboris patientissimus septingenta quinque uolumina scripsit. Quædam anus, quæ illi assidebat, cum quingentos uersus quotidie condere solitum dicebat. Sed Apollodorus Atheniensis eum parasitum librorum uocabat, quod Epicuri scripta furatus eadem verba, & numeros posuit. Stoicæ scholæ post Cleanthem præfuit; Ad sacrificium a discipulis uocatus cum largius merum exhausisset, quinta post die extinctus est annos natus 73. Sunt qui dicant in risum effusum expirasse, cum Asinum ficus manducantem uidisset, & aniculæ præcepisset, ut uinum ei sorbendum daret. *a*

Quod vero ad publicanda iura pertinet, non omittam tempore posteriorum Principum ea in Theatro coram populo solita fuisse recitari, ut testatur D. Chrysostomus, *Nec tantam, inquit, b adhibemus Dei legibus reuerentiam, quantam regijs edictis spectatores adhibent in Theatris, ibi quippe cum leguntur hæ literæ, præfecti, Consules, Senatores, & populus* B *stantes omnino cuncti maxima cum quiete audiunt quæ leguntur; etsi quis inter alta illa silentia repente prosiliens contra Regem iniuriosus reclamet, supplicia extrema persoluet. Hic uero cum literæ cælestes leguntur, vndique resultant tumultus.*

a Diogenes Laertius De vita Philosoph. li. 7. in Chrysippo. & Suidas in uerbo, Χρύσιππος.
b In c. 6 Matth. Homil. 20.

Ad L. 3. & 6. eod. tit. de legibus. *Cap. IV.*

Pomponius in l. iura. 3. de legib. citat Theophrastum in libro, quem græcè, ut arbitror, de legibus composuit; & Paulus in l. quod enim 6. eod. tit. quæ sumptæ sunt ex l. antiqui. si pars hær. petat. Eius sententia latinè est huiusmodi; Quod semel, aut C bis accidit, contemnunt legislatores. Fuit Theophrastus ex Eresso Lesbi insulæ ciuitate, Melanti, vel ut aliqui tradunt, Leonis, fullonis filius, Aristotelem audiuit, cui Chalcidem proficiscēs scholam cōmisit. *c* Prius Tyramus vocabatur, sed ob miram eloquentiæ suauitatem ab ipso Aristotele appellatus est Euphrastes: quasi bene loquēs, & cum id parum vi deretur, demum Theophrastus, veluti diuine loquens, nominatus est. Nam, ut ait Strabo, *d* Aristoteles omnes suos discipulos eloquentes fecit, Theophrastum uero eloquentissimū.

Gellius scribit, *e* Aristotelem annos natum 62. grauiter decubuisse, & ab auditoribus rogatum, ut sibi successorem deligeret, eumque respondisse vinum, quod tum biberet, non esse ex valetudine sua, quærendum esse exoticum, uel Rhodium aliquod, vel Lesbium, & illo vsurum, quod magis iuuisset, cumque uaria uina attulissent, Rhodium gustasse, & firmum, iucundumque dixisse; mox Lesbium petiit, quo degustato, v-D trumque, inquit, est bonum, sed suauius Lesbium, quo dicto, creditus est Theophrastū Lesbium Menedemo Rhodio prætulisse. Illi igitur Theophrastus succedens amplius duo millia discipulorum secum traxit, sed præ cęteris Nicomachum Aristotelis filium dilexit. Apud Cassandrum Antipatri magno in honore fuit.

Hæc Suidas. *f* Cicero eum dulcem appellat. *g* & quamquam diu versatum Athenis, ab anicula tamen peregrinum agnitum & hospitem vocatum fuisse scribit, quod nimis attice, & affectatè loqueretur. Decessit admodum senex, annum agens 85. Eius cadauer Athenienses omnes pedibus prosequuti publice luxerunt. Tot opera eius, quot nullius alterius a Diogene Laertio commemorantur: *h* ex quibus ea præcipue celebrātur, quæ de lapillis, metallis, & plantis composuit. De natura conquerebatur, quod Ceruis, & Cornicibus, quorum non interest, longam uitam dedisset: hominibus uero, qui E ea maxime indigent, tam breuem.

c Diogen. Laert. De uita Philosoph. li. 5. in Theophrasto.
d Geograph. li. 13
e Lib. 13. c. 5.
f In verbo. Θεόφραστος.
g In Bruto. seu de claris Oratoribus.
h Vbi supra.

Ad L. Princeps, de legibus. *Cap V.*

Etsi Principem iuribus, quæ condit, non teneri ratio suadeat, id tamen populus, & Senatus etiam lege sanxit, Augusto X. & C. Norbano Coss. cum ipse absens bellū cōtra Astures, & Cātabros gereret. Dion *Ipsum, inquit, i Romani omni legum nexu liberarunt, ut tanquā a se pendens, & propriā habēs potestatem & sui ipsius & legum, & quæcunque vellet, faceret, & quæ nollet, omitteret. Hæc eo absente decreta sunt.* Ex quibus verbis apparet, quomodo hæc auctoritas Principi data sit, aut ei competere declaratum, quam postea omnes alij Principes non tantum ipsi, sed & eorum vxores habuerunt.

i Lib. 53.

Istud autem est ius, quod Doctores dicunt Principi in vim, seu signum supremæ potestatis reseruari, quod in hoc consistit ut legem excedat, vel esse faciat, id quod non est vel quod est, destruat. Quæ multa recensentur a Doctoribus, *a* & hæc sunt, restituere natalibus, seu spurios legitimare; infames in integrum restituere; & capitaliter damnatos a sententia liberare; veniam ætatis concedere, i. facere, ut minor habeatur pro maiore; auctoritatem, & decretum super arrogatione, vel emancipatione infantis, aut absentis interponere; quandoq; ius alterius auferre; *b* Libertos natalibus restituere, i. facere, ut sint ingenui; in propria causa iudicare; nobiles, equites, ac doctores creare; super lite pendente libere statuere; merum, vel mixtum imperium delegare; conferre magnas dignitates, i. comites, Marchiones, & Duces creare; omisso iudiciorum ordine iudicare; sua præsentia defectum solennitatis contractuum, seu testamentorum, quæ coram eo fiunt, supplere; imponere nouum vectigal; rescindere latam sententiam, vel eam mutare; causam, remota appellatione, vel suspecti iudicis recusandi facultate ablata, demandare. Hæc sunt, quæ supremus Princeps potest exercere, eique in signum supremæ potestatis reseruantur. in prædictis enim leges transgreditur, & fere semper rei statum mutat, veluti faciendo legitimum eum, qui non est, erigendo castrum in comitatum, & similia. Hæc quoniam ad Principē ex plenitudine potestatis, quam in his exercet, pertinere dicuntur, non solent in feudū dari, & si forte data Principis arbitrio reuocantur: quia cum sint eius supremæ potestatis, eam semper exercere potest, & non subdito etiam in vim contractus concessa reuocat, ut censuerunt Doctores. *c* Cetera vero in vim contractus transacta etiam cum subditis seruare Princeps tenetur, imo uim legis habent, qua tunc ipse ligatur. *d* Alia enim fere omnia Principi Deus subiecit præter contractus. *e*

A

B

a Bal. in l. imperium. nu. 4. versic. circa 3. quæstione de iurisdict. omn. iud. & in l. 1. C. de iur. aur. anulor. & in l. rescripta. C. de precib. imper. offeren. numer. 6. Alberic. Rosa. & Roma. in d. l. imperium.

b l. Lucius. ff. de euictio.

c Bal. in l. qui separ. nu. 14. versic. hoc scias. C. vnd. lib. Crotus in l. imperium. nu. 46 ff. de iurisdict. omn. iud. Canoni. in c. nouit. de iudic.

d l. pen. vbi Doctor. C. de donat. inter uir. & vxor.

e Bald. in l. digna vox Principe, & ibi Castrens. C. de legib. Dec. & Canoni. in c. 1. de probat.

Ad L. Arethusa ff. de stat. Hom. *Cap. VI.*

C

ANimaduersione dignū mihi uisum est, quod scripsit Claudius Tryphoninus Arethusæ datam libertatem, si tres peperisset. Hæc enim conditio consuetudinem respicit, quæ Romæ inoleuerat, de ancillis, si tres, aut quatuor superessent, manumittendis, quod Columella his verbis memorat. *f* *Fœminis quoque fœcundioribus, quarum in sobole certus fuerit numerus honorari debet, ocium nonnunquam, & libertatem dedimus, cum complures natos educassent; nam cui tres erant filij, vacatio, cui plures, libertas quoque contingebat. hac enim iustitia, & cura patrisfamilias multum confert augendo patrimonio.* Sed etsi plurimum quæ quatuor peperissent, manumittebantur, humaniores tres parientibus libertatem dabant. Quod & testator, cuius hic meminit Iurisconsultus, obseruauit. Hinc dispu tari solet, quæ dicatur ter enixa in l. ter enixa. ff. de verb. sign. etsi ea lex etiam ad sen. Cōs. Tertullianum pertinet, quod matri ingenuæ ter enixæ intestati filij successionem deferebat, *g* & fœcundam prolem mulierem honorabat.

D

f lib. 1. c. 8.

g §. 1. Inst. de sen. Cons. Tertull.

Ad L. In orbe Romano. eo. tit. *Cap. VII.*

PEregrini, qui iura ciuitatis non habebant, ex testamento capere non poterant: vnde Fideicommissa sunt introducta; *h* Quare indirecte hoc modo obtinebant, quod ex lege habere non poterant, ut alias disserui. Iidem nec testari poterant, sed nec matrimonium contrahere, quod proprium sibi ciues Romani tribuebant; aliorum vero contubernia appellabant, ut seruorum, *i* quemadmodum ex inscriptione in ænea tabula olim ad secundum a Cremona lapidem inuenta apparet, quæ est sequens.

E

Imp. Cæsar D. Traiani Parthici F. D. Neruæ nepos Traianus Hadrianus August. Pontif. Max. Trib. potest. 12. Cos. 3. P. P. ijs, qui militauerunt in classe Prætoria Misinensi, quæ est sub Iulio Frōtino, sex, & viginti stipendiis emeritis, dimissis honesta missione, quorū nomina subscripta sunt, ipsis liberis, posterisque eorum ciuitatem dedit, & connubium cum uxoribus, quas tunc habuissent, cum est ciuitas ijs data, aut si qui cælibes essent, cum ijs, quas postea duxissent, duntaxat singuli singulas, ad 12. Cal. Mart. P. Iuuētio Celso 2. Q. Iulio Balbo Coss. Hactenus inscriptio, ex qua apparet cum peregrinis connubium non fuisse: vnde sequebatur nec filios inde natos in parentum potestate fuisse. *k* Antoninus vero Pius cōstituit, ut omnes Romano imperio subditi ciues Romani essent, hoc est, testari, & ex testa-

h Inst. de fideic. hæred. in princ.

i l. cum ancillis. C. de incest. & inu til. nupt.

k Inst. de patr. po test. §. ius autem.

A testamento capere possent, connubium contraherent, filiosque in potestate haberent, quod & Iustinianus in Nouellis diserte recitat. *a* Id & Numatianus hoc eleganti carmine significauit,

Dumque offers victis proprij consortia iuris,
Vrbem fecisti, quod prius orbis erat.

a § 1. in auth. vt liberti de cætero. seu Nouell. 79.

De Senatoribus & Patricijs. *Cap. VIII.*

Senatores centum numero a Romulo ex præstantioribus, ditioribusque initio lectos fuisse, vulgatum est; quod ex populo seniores essent, vel eorum vice fungerentur, Senatores sunt appellati, ijdemque Patres dicti, qui plebeis Patrum loco erant, & B hoc nomine per præconem buccina vocabantur. *b* Horum liberi quasi Patrum filij Patricij sunt nominati. Cicero, *Non possunt, inquit, c omnes esse Patricij*, id est Senatorum filij. Terni a Romulo ex triginta Curijs sunt lecti, deinde ex tribus Tribubus alij terni, qui numerum nonaginta nouem compleuerunt. His alium adiecit Romulus, itaque centum facti, qui satis esse ad consulendum Reip. sunt existimati. De quacunque re vel Rex, vel postea Consules retulissent, suffragium ferebant, & quod pluribus placuisset, fiebat. Ex ipsis Magistratus, Sacerdotesque initio creabantur, ac de bello, paceque decernebant. Receptis deinde in vrbe Sabinis, alij centum ex ipsis Senatores Lecti fuere.

b Diony. Antiqu. Rom. lib. 2.
c Pro P. Sylla.

Liuius vero vult *d* centum tantum Senatores, eosdemque Patricios a Romulo factos, qui maiorum gentium sunt vocati. Alios autem ab alijs Regibus, & Bruto lectos, qui ducentum fuere, minorum gentium Senatores dicti. Alij, vt Tacitus, *e* à Bruto centum C alios creatos minorum gentium Patres fuisse autumant. Itaque treceenti Senatores fuere. Verum qui sequuti sunt Censores vltra numerum CCCC. elegerunt, Cicero, *Idem Consul, inquit, f vos frequentissimos in Capitolium vocauit, quo quidem die cum CCCCX. Senatores essetis, magistratusque omnes adessent, dissentit vnus.* Hæc ille. C. Iulius Cæsar DCCCC. Senatores elegit, vt pluribus gratificaretur, inquit Dion, *g* & vsque ad mille excreuerunt. Demum Augustus eorum numerum ad DC. redegit, *h* & statuit, ne quis minor annorum viginti quinque Senator fieret. *i*

d Decad. 1. lib. 1. Plutarch. in Romulo. Fest. in ver. Senatores. & Dionys. vbi supra.
e Lib. 12. Annal.
f In orat. post reditum in Senatu.
g Lib. 43. sub fin.
h Dion lib. 52. ad fin.
i Dion vbi supra.

Triplex autem Senatorum ordo fuit, Primi Patricij sunt vocati ex centum a Romulo primo lectis oriundi. Secundi Patres conscripti ab alijs Regibus, Coss. aut Censoribus ex plebe facti. Tertij Pedarij nominati, qui sententiam ipsi in Senatu non dicebant, sed pedibus in aliorum opinionem ibant, vel, vt alij, *k* quod nondum Aediles curules creati pedibus irent in Senatum.

k Gell. lib. 3. c. 18.

D Sed M. Varro ait, *l* ita eos vocatos, qui functi curuli magistratu in Senatum quidem ire poterant, sed nondum a Censoribus lecti sententiam non dicebant, verum ad eum, cuius sententiam sequebantur, transibant. Plinius, *Interrogauit, inquit, m quisque quod placuit, dissentire, discedere, & copiam iudicij sui facere Reip. tutum fuit. At quis antea loqui, quis hiscere audebat præter miseros illos, qui primi interrogantur? Cæteri quidem defixi, & attoniti ipsam illam mutam, ac sedentariam assentiendi necessitatem perpetiebantur,*

l In Satyra Menippea, quæ ἱππόκυων inscripta est.
m In Panegyrico Traiano dicto.

Nullum vero Senatusconsultum nisi per discessionem fieri non poterat, vt Gellius tradit. *n* Hinc ire pedibus in sententiam, pro eo, quod est alicui assentiri, est dictum. *o*

Hinc discessio apud Ciceronem. *p* Qui vero post lustrum conditum ex iunioribus magistratum cepissent, id est Quæstores, vel Aediles facti essent, in Senatu sententiam dicebant, vt Festus ait. *q*

n Lib. 14. c. pen.
o Liuius lib. 7. Decad. 3.
p In 6. Act. in Ver. & famil. Epist. lib. 1. epist. 4.
q In ver. Senatores.

E Senatorum vero maiorum gentium filij Senatores non erant, nisi a Censoribus in Senatum lecti fuissent, si tamen in bonis DCCC. millia HS. habuissent, (is enim census erat Senatorum,) statim Senatores creabantur, & inter Patricios maiorum gentium transferebantur; Sed Augustus aliam Senatus formam instituit: in primis enim Senatorum liberos adolescentes in Senatum legit, ac militiam auspicaturos primo legionibus, alisque equitum præfecit; Tranquillus, *Liberis, inquit, r Senatorum, quo celerius Reipub. assuescerent, protinus virilem togam, latum clauum induere, & Curiæ interesse permisit, militiamque auspicantibus non Tribunatum modo Legionum, sed etiam Præfecturas alarum dedit. Ac ne quis expers castrorum esset, binos plerunque laticlauos præposuit singulis alis.*

r In Augusto cap. 38.

Hoc institutum vsque ad Alexandrum permansit, qui lunio ita rescribit. *s* *Rufinus vir*

s L. 4. C. de mulit. test.

Clarißimus Tribunus laticlauius maior annis lege definitis rectè te manumisit. Laticlauios autem Senatores legionum Tribunos appellat, ita & Marmor Tiburi affixum parieti ædis Sancti Pauli C. Popilium Tribunum Laticlauium legionis III. Cyrenaicæ vocat. Postea vero tardius Senatorum filij in Senatum sunt admissi, quamuis enim Senatoria origine quisque esset, vsque ad legitimos annos eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem Senatoriæ dignitatis, inquit Isidorus. a A

Nec alij legi poterant, nisi prius Equites fuissent, id est ius anuli aurei, equumque publicum habuissent; Qui in Senatum allecti primo Pedarij Senatores, mox minorum, postea maiorum gentium & Patricij fiebant; vnde Tranquillus dicit, b Octauiani gentem a Tarquinio Prisco rege in minores gentes Senatui allectam fuisse, mox a Seruio Tullo in Patricios transductam. Sed sub Principibus Patriciorum auctoritas ad summum creuit, qui hanc dignitatem a Principe codicillis obtinere cæperunt. B

Hinc apud Tacitum legimus c ab Augusto, deinde Claudio, & Vespasiano Principibus ex præcipuis, ac dignioribus Senatoribus Patricios creatos fuisse. Iulius Capitolinus, *Auus, inquit*, d *Annius Verus iterum Consul, & Præfectus vrbi ascitus in Patricios fuit a Principibus Vespasiano, & Tito Censoribus*. Hæc ille, Patricij itaque summi Senatores fuerunt, quos Suidas dicit e summum Senatus locum tenuisse; omnibusque hæc dignitas cæpit antecellere; f & summa nominatur. g

Hi primum ab Augusto instituti esse videntur, qui iam senex, auctore Dione, h quindecim Senatores Consiliarios domesticos elegit, postea viginti annuos a Senatu accepit, a quo obtinuit, vt quicquid statuisset cum his, & Tiberio, & nepotibus adoptiuis, & alijs, quos ipse asciuisset, ita ratum esset, ac si a toto Senatu decretum fuisset.

Hi postea velut Principi Consulentes Patricij sunt appellati ab antiquis Patritijs, de quibus supra diximus, diuersi; penes eos enim omnium prouinciarum administratio, & criminalium iudiciorum iura esse cæperunt; Tacitus. *Iam primum, inquit*, i *publica negotia, & priuatorum maxima apud Patres tractabantur, dabaturque primoribus disserere*. Et alibi, *Cum priores, inquit*, k *Senatus infimas etiam delationes exercerent*. Idem loquens de Claudio, *Isdem diebus, inquit*, l *in numerum Patritiorum adsciuit Cæsar vetustißimum quemque è Senatu, aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum quos Romulus maiorum, & Iunius Brutus minorum gentium appellauerat*. Idem egit & Adrianus; Spartianus, *Optimos quosque, ait*, m *de Senatu in contubernium Imperatoriæ maiestatis adsciuit*. Addidit Constantinus, inquit Zosimus, n vt supra Præfectos Prætorio sessitarent; Denique statutum est a Zenone, vt nemo Patritius creari posset, qui prius Consul, vel Præfectus Prætorio, Illyricive, vel vrbis, vel magister militum, vel officiorum non fuisset; o Sed huic Nouella Iustiniani derogauit, quæ ipsa non extat, sed a Iuliano in Epitomen redacta recitatur, p & à Glossatore. q C D

Tribus in locis olim Senatus habebatur, quæ Senacula vocabantur; r Ad ædem Concordiæ inter Capitolium, & Forum, vbi de Rep. deliberabatur; Ad portam Capenam, & ædem Bellonæ, vbi legatos exterarum gentium audiebant, quos in vrbem nolebant admittere. Senatum Dictator, Consul, & eo absente, Prætor vrbanus, Trib. plebis, & Præfect. vrb. vocabant, vt Gellius tradit. s *Cicero, Cornutus, ait*, t *Prætor vrbanus, quia Consules aberant, more maiorum cogit Senatum*. Hæc ille, In Senatu vrbis mores reformabantur, Legati Regum, & Ciuitatum audiebantur, bellum indicebatur, aut pax firmabatur, Ciuitatum status componebatur, & similia tractabantur; rato iudicabatur; Tiberius vero Cæsar causas criminales, & graues ciuiles illi commisit.

Nero appellationum iudicia, quæ ad se deuoluebantur, in Senatum vniuersa transtulit. Postea vero cum Senatoribus Princeps iudicauit, *Mos erat, inquit Spartianus*, u *vt cum Princeps causas cognosceret, & Senatorem, & equites Romanos in consilium vocaret, sententiam ex omnium deliberatione proferret*. Ita eorum officium circa iudicia versari cæpit, paucis exceptis, qui in Consistorio Principis arcana tractabant. E

Senatus tempore Reipub. Romanæ de eius redditibus disponebat; Cicero, *Aerarij, inquit*, x *dispensatio ita fuit apud Senatum, vt nunquam a populo sit appetita*.

Legatos etiam pro Consulibus dabat; Cicero, *Ne hoc quidem, ait*, y *Senatui relinquebas, quod nemo vnquam ademit, vt legati ex eius auctoritate darentur*. Et infra, *Quis legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto?*

a Lib. 9. c. 4.
b In Augusto. c. 2.
c Lib. 11. Annal.
d In M. Antonino Philosopho.
e In vet. πατρίκιος.
f L. 3. C. de consul. lib. 12.
g § filiusfam. Instit. quib. mod. ius patr. potest. soluit.
h Lib. 55.
i Lib. 4. Annal.
k Lib. 5. Annal.
l Lib. 11. Annal.
m In Adriano.
n Lib. 2 Histor.
o L. 3. C. de consul. lib. 12.
p Nouell. 62. seu auth. de ordi. Senat.
q d. l. 3. in ver. dignitatem. C. de Consul. lib. 12.
r Festus in ver. Senacula.
s Lib. 14. c. pen. & vlt.
t Epist. famil. lib. 10. epist. 12. ad Lentulum.
u In Adriano.
x In Vatinium.
y Ibidem.

Trium-

A Triumphum decernebat; Liuius, Vnquam, inquit, *a* antea de triumpho per populum actum, semper æstimationem, arbitriumque eius honoris penes Senatum fuisse.

Hoc vero ordine sedebant in Senatu, quę recitat Iustinianus in dicta Nouella 62. *b* vult enim Senatum conuenire in Hypodromium, illique præsidere præfectum vrbi, post Patricios ordine sequi, deinde Consules, mox Consulares, ita vt qui veri Coss. fuerint, Honorarios præcedant, id est, eos, qui honorem tantum, & dignitatem Consularem sunt consecuti, non verè Consules fuissent. Deinde sequuntur Præfecti, & Magistri militum, qui omnes ius sententiam dicendi habebant.

Qui etiam propter Magistratum Senatum ingrediebantur, eo deposito, erant Senatores. Itaque Patritij, Consules, Consularesque, & Præfecti, Magistrique militum omnes Illustres in Senatu ius dicendæ sententiæ habuere, qui propriè Senatores fuere.

B Hunc ordinem intelligit Vlpianus, qui *Senatores, inquit, c illos esse, qui incipiendo a Patricijs, & a Consulibus vsque ad omnes viros Illustres descendunt, (nempè, Consulares, Præfectos Prætorio, & Magistros militum, & ex Magistris:) quia omnes sunt Illustres, & hi soli in Senatu sententiam dicunt.*

Cæteri sunt Clarissimi, qui etiam in Titulo Codicis vbi Senat. vel Clariss. a Senatoribus distinguuntur. Quando vero Illustrium, & Clarissimorum appellatio inuenta sit, non constat. Ante Adrianum non fuisse existimo, cum neuter Plinius, aut Plutarchus horum meminerit. In iure Diui Fratres Saluium Iulianum Iurisconsultum Clarissimum virum, id est Senatorem vocant; *d* item Seuerus, Antoninusque Proconsules, & Præsides Clarissimos. *e*

Itaque ante Antoninum hos Titulos non fuisse existimo. Diu vero duo tantum Senatorum ordines fuere, videlicet, Illustres, & Clarissimi. Spectabiles enim sero sunt

C introducti: nam Proconsules, qui postea fuere Spectabiles, *f* Seuero imperante, Clarissimi vocabantur. *g*

Quod vero legitur in l.3. §.1. ff. de off. præf. Vigil. Septem vrbis cohortibus præesse Spectabilem Præfectum Vigilum, nullus dignitatis gradus significatur, sed eo nomine ita honestatur. constat enim Præfectum Vigilum non esse magistratum; *h* Itaque nec Spectabilis esse potuit. Præsidibus enim Clarissimis antecelleret, qui habent imperium, quo ipse caret, *i* & id etiam Placentinus sensit. *k*

Quare medium hunc Spectabilis gradum inter Illustres, & Clarissimos a Constantino inuentum fuisse existimo. Itaque sub eo Principe tres Senatorum ordines sunt facti, & totidem magistratuum, qui ab illis emanant. Isidorus, *Primi ordines inquit, l Senatorum*

D *dicuntur illustres, secundi Spectabiles, tertij Clarissimi*. Hæc ille. [illegible], & Consulares, atque Præfectorij erant omnes Illustres, Prætorij vero, & Prætores, Proconsules, & alij similes magistratus Spectabiles erant; cæteri Patritiorum, vel Consularium, aut Præfectoriorum liberi Senatum ingressi Clarissimi dicebantur.

Ex Festo *m* supra diximus, ingressos Senatum filios Senatorum per lustrum manere in Senatu, postea ad magistratum legi, & tunc Senatores appellari: quia sententiam in Senatu tum dicunt, & non ante, quo tempore Clarissimi nuncupabantur: *n* vnde Clarissimatus dignitas pro Senatoria accipitur. *o*

Hi etiam Speciosi vocabantur, Vlpianus, *Speciosas, inquit, p personas accipere debemus Clarissimas vtriusque sexus*. Item qui ornamentis Senatorijs vtuntur, ij Senatores quidem non erant, sed tantum Senatorio honore gaudebant. Patritij creati plurimum a Constantino dignitate sunt aucti. ipse enim lege lata sanxit, vt supra Præfectos Prætorio sessi-

E tarent. *q* A patris quoque potestate propter excelsam dignitatem liberabantur. *r* sunt enim loco patris Principis, cui illi consulunt; Ita parentem suum Vlpianum Alexander appellat, quem Patritium creauerat, cuiusque consilio vtebatur. *s*

Horum loco sunt, qui nunc Consiliarij Principum appellantur. Idem ius postea a Nouella 81. *t* etiam Consulibus, Præfectis, & Magistris militum est datum, vt a patris potestate liberentur. Cum ergo maxima omnium post Principem dignitas esset Patritiorum, non modo Illustres, sed & superillustres quandoque vocantur, sicut & Consules. *u*

Non creabantur Patritij ad tempus, sed dum vixissent, Cassiodorus. *Honor ipse, inquit, x cinctus est, cum vacet, nihil iurisdictionis habens, & indicantis cingulum non deponens, in quo fælicitas perpetua nascitur, dum successoris ambitio non timetur: nam mox vt datus fuerit, in*

vita

a Lib.8. Decad. 3.
b Seu in Auth. De ordin. Senat.
c L. vlt. in fin. ff. de Senat.
d L. Diui. ff. de iur. patronat.
e L. 3. C. ex quib. caus. inf. irrog. & l. 1. C. si ex falsis instr.
f L. 1 præses. C. de pignorib.
f L. raptores. C. de episc. & cler.
g L. 3. C. ex quib. caus. inf. irrog. d. l. 1. C. si ex falsis instrum.
h L. 2. §. deinde Cornelius. de orig. iur.
i L. vlt. ff. de offic. præf. Vig.
k Glos. in d. l. 2. in ver. Spectabil. ff. de off. præf. vigil.
l Lib. etymol. 9. c. 4.
m In ver. Senatores.
n L. 2. C. de his, qui ven. ætat. impetr.
o L. 1. C. de equest. dig. l. 1. lib. 12. C. pecuniæ. C. de prox. sacr. scrinior. lib. 12.
p L. speciosas. ff. de ver. sig.
q Zosimus lib. 2. Histor.
r L. vlt. C. de consul. lib. 12. & §. 4. Inst. quib. mod. ius pat. potest. solu.
s L. ex Diui. C. de locato.
t § vlt. in Auth. Cōstit. quæ dignit. & episc. fil. liber. pat. pot.
u L. si quando. C. de appell. l. eos. §. super. C. de vsur. §. in summa Inst. de miar. & aut. vt ab Illustr. & qui super eos sunt. seu Nouel. 71.
x Lib. 6. in formula Patritiatus.

vita tempus reliquum homini fit coæuus, ornatus indiuiduus, cingulum fidele, quod nescit ante deserere quam de mundo homines contingat exire. Hæc Cassiodorus. A

Tanta vero erat Senatus auctoritas, vt ius conderet, *a* quod intelligo, concedente Principe. *b* Habebant immunitatem Senatores, ne temonario onere tenerentur; *c* Erat istud onus tribuendorum Tyronum Principi, quo hodie Turcæ vtuntur; nam qui certum quendam iugerum modum possidebant, Tyrones totidem militaturos dare cogebantur, & ad id antea etiam Senatores ipsi tenebantur, aut viginti quinque aureos pro singulo Tyrone inferre; *d* Arcadius hanc productionem, siue exhibitionem Tyronum munus personale appellat, de qua Synesius, *e* & l. 14. C. Th. de extraord. muner.

Id onus Senatoribus remittitur *f* cum omnibus sordidis muneribus, ne hæc ipsi, vel eorum homines subire teneantur, inter quæ etiam est, ne conferant ad opus publicum a Præside indictum. *g* B

Habebant & priuilegium, ne causa habendæ quæstionis torquerentur, *h* & vt eorum filij Clarissimi dicerentur, *i* nec ad munus personale vocarentur. *k* Senatores extra Italiam sine permissu Principis peregrinari non poterant, quod vsque ad sua tempora semper obseruatum fuisse dicit Dion, *l* non tamen in Regia vrbe immorari tenebantur, *m* & si ibi domicilium retinebant. *n*

Itaque Constantinopoli, aut Romæ forum semper habebant, *o* & coram P.V. conueniebantur, quod & Symmachus refert; *p* sed non minus patriæ, vbi conueniebantur, domicilium retinebant, *q* in loco tamen vnde oriundi erant, ad onera vocari non poterant. *r* De Illustribus solus Princeps iudicabat, de Spectabilibus vero, & Clarissimis Præfectus Prætorio. *s*

Tantæ denique dignitatis erant Senatores, vt se Princeps Senatorem, & ex eorum corpore esse profiteretur. *t* Latum clauum gerebant, quo ab alijs distinguebantur. Erat hæc tunica purpurea genua pertingens, & circa collum recisa, a Lateribus vndique aperta, quã Lati claui aurei sustinebant, & inde nomen habuit; manicæ cubitum non excedebant, quales hodie in Ecclesijs gestant Diaconi, & Subdiaconi. Hæc, vt aliæ tunicæ, non cingebatur, & ob id a lateribus aperta latis clauis claudebatur, vt Quintilianus describit, *u* de quo etsi plura supra dixerim, *x* aliqua quæ hic locus postulat, repetere non grauabor; & Plinius loquens de purpura, *Distinguit, inquit, y ab equite curiam*; intelligit autem latum clauum, qui erat purpureus. Et alibi idem Plinius, *Anuli, ait, z distinxere alterum ordinem a plebe, sicut tunica ab anulis Senatum, quanquam & hoc sero.* Iidem calceis Lunatis vtebantur, id est Lunam calceis assuebant. Iuuenalis, *a* C

Appositam nigræ Lunam subtexit alutæ. D

Cicero, *Mutauit, inquit, b calceos: pater conscriptus repente factus est.* Lunam autem illam semicirculum fuisse quidam autumant, qui centum significat, quot primo facti sunt Senatores, alij, vt meminissent varietatis fortunæ, quam Luna significat modo dimidia, modo plena, nunc clara, nunc obscura, quemadmodum Plutarchus differit. *c* Lato clauo togam albam superinduebant, inde candidatus ordo appellatur in l. 1. C. Th. de habitu, quo vti oport. intra vrb. Plinius, *Arduum, inquit, d exemplum, & quod imitari non magis quisque candidatorum, quam Principum possit. Quis vel vno die reuerentior, Senatus candidatus quam tu, cum omni vita, tum illo ipso tempore, quo iudicas de candidatis?* & paulo post, *Præfuerat Prouinciæ Quæstor vnus ex candidatis*; ita semper Senatores vocat in toto Panegyrico. Auctor est Gellius *e* Scipionem Africanum reum factum, nec barbam desijsse radi, nec candida veste vti. Symmachus, *Quadragesima, inquit, f portorium, siue vectigal non rectè ponitur a Senatoribus candidatis.* E

Prohibebantur vero Senatores mane gerere chlamydem, quæ erat vestis militaris, sed eis penula concedebatur, quod erat vestimenti genus itinerarium, & pluuiæ, frigorisque arcendi causa comparatum, vt Lampridius ait. *g* Vbi vero conueniebant Senatores, vel cum iudicabant, togati esse iubebantur. *h*

Cingulo quoque purpureo aureis bullis distincto soli Patritij, non alij Senatores vtebantur; ijs denique Carrucas, & Rhedas argentatas intra vrbem Alexander Imperator concessit, interesse putans Romanæ dignitatis, vt ijs tantæ vrbis Senatores vterentur. *i*

Sed etsi priuilegijs gauderent Senatores, etiam magna onera sentiebant; Inprimis creati Senatores in alios eius ordinis Senatores Sportulas diuidebant, quemadmodum & creati

a L. non ambigitur. ff. de legib.
b L. vlt. C. de legib.
c L. Senatorum. C. de dign. lib. 12.
d L. 7. & 15. C. Th. de Tyronib. l. vlt. §. 1. ff. de muner. & honor.
e In epistolis.
f d. l. Senatorum. C de dign. lib. 12.
g L. nemo. l. quoniam. C. de dign. lib. 12.
h L. seueram indagationem. C. eod. tit.
i L. Senator. C. eod. tit.
k L. præcipimus. C. eod. tit.
l Lib. 52. sub fin.
m L. Clarissimus. C. eod. tit.
n L. filij § pen. ff. ad municip. l. Senatores. C. de incol. lib. 10.
o L. 2. C. vbi Senator. vel Clariss.
p Lib. 1. epist. 48.
q L. pen. ff. de Senat.
r d. l. filij. §. antepenult.
s L. si grauitis. C. de dign. lib. 12.
t L. ius Senat. ordi. C. eod. tit.
u Lib. 11. c. vlt.
x Lib. 1. c. 12.
y Lib. 9. c. 36.
z Lib. 33. c. 21.
a Satyr. 7.
b In M. Antonii. Philipp. lib. 13.
c In Problematib. problem. 76.
d In Panegyrico Traiano dicto.
e Lib. 3. c. 4.
f Lib. 2. epist. 192.
g In Alexandro Seuero.
h d. l. 1. C. Th. de hab. quo intr. vrb. vti oport.
i Lampridius. Vbi supra.

A creati Decuriones. *a* Hoc significare puto Scæuolam, dum ait *b* patrem in honorem filij, cum esset Senator, erogationem fecisse. ius enim glebæ agnoscere tenebantur Senatores, id est aurum pro modo prædiorum soluere, & ob id cum primum creatus erat Senator, declarare debebat, vbi larem, vel domicilium potuisset, quotve prædia haberet, vt ex initio sexti libri Codicis Theodosiani ex l. scripta ad Hypatium deprehenditur.

Duos præterea ex eadem lege Folles soluere cogebantur, qui secundum Suidã *c* erãt duo Oboli. Alciatus ait, *d* se apud Grecum auctorem legisse, Follem fuisse tributi genus, quod soluere compellebantur nobiliores tribus vicibus, primo octo libras auri, secundo quatuor, tertio duas; ex alio vero auctore significari vult, id fuisse certum pondus auri. Qui id soluere non poterant, quotannis solidos septem pendere cogebantur ex l. ad Aurelium P.V. in princ. lib. 6. C. Theod. scripta, & in alia ad Menapium P.V. missa. Sed hæc onera
B omnia sunt sublata a l. 2. C. de prætor. lib. 12. Alio etiam onere arctabantur; nam prætores nominati magistratum recusare non poterant, nisi quinquaginta millia modiorum frumenti Romæ soluere maluissent, *e* sed degentibus in Prouincijs indulgebatur, ne hac molestia inuiti afficerentur. *f* Legitimus non erat Senatus, nisi quinquaginta Clarissimi interfuissent, *g* & decem proceres, id est ordinarij Consulares, aut Præfectorij, vel Proconsules, alijve Prætorij. *h* Auctor est Suidas, *i* latam a Theodosio legem, ne Eunuchus Patritius esse possit ob Eutropium, & Antiochum Eunuchos, qui Patritij iniqui fuerunt. Senatus & Amplissimus k nuncupatur, & Florentissimus. *l* Plura de Senatoribus referre potuissem, quæ vt antiquata prætermittenda esse censui.

Romæ Senatus a Gothis est extinctus; Procopius enim scribit *m* à Vittige Gothorũ Rege cunctos Senatorij ordinis viros interfectos, quos Roma secum quasi obsides abduxerat. Mox Teias eius successor reliquos, qui superfuerant, diligenter inquisitos interemit,
C vt idem refert. *n* Antea vero regnante Theodorico Senatus vsque ad Tesam steterat, quemadmodum Cassiodori epistolæ indicant. *o*

a L. spurij §. vlt. ff. de Decur.
b L. vlt. de petitio. hæred.
c In verb. φόλλις. & in ver. κέρματα.
d Annot. in 12. lib. Cod. Iustinia. De Prætorib. & honor. Prætu.
e L. 7. C. Th. de prætorib.
f L. 1. C. de prætor. lib. 12.
g L. 9. C. Th. eod. tit.
h L. 12. C. Th. eo. tit.
i In ver. πατρίκιος, & ὑπάτοι.
k l. nutu. in fi. de leg. 3.
l L. vlt. §. sed si; quidam. C. de curat. furio.
m Lib. 1. belli Gothici.
n Lib. 3. De bello Gothico.
o Lib. Variarum.

Ad l. vlt. in princ. de Senatorib. & Iulia Mamæa. Cap. IX.

IVliæ Mamææ prius Consulari viro nuptæ, mox minoris dignitatis marito iunctæ Antoninum Caracalam eius consobrinum indulsisse Vlpianus refert, vt priorem dignitatem, id est Consularem retineret. Eorum cognatio ita se habet. Iulia Domna Seueri Imperatoris vxor sororem nomine Variam, vel, vt alij, Mæsam habuit, ex illa Antoninus Caracala, ex hac Iulia Mamæa Alexandri Imp. mater est orta. itaque ex duabus sororibus
D Antoninus, & Iulia Mamæa orti consobrini fuere, ex quo apparet, Iuliam Domnam non nouercam, vt Spartianus putat, *p* sed matrem Antonini fuisse, vt rectè Dion, scribit. *q* Lampridius Iuliam Mamæam Vario, quem Consularem fuisse puto, nupsisse scribit, *r* ex quo Alexandrum postea Imperatorem suscepit, qui fortè quod Romanus natus erat, noicebat Syrus a matre dici. Certè constat cum Imperante Seuero natum fuisse. Vario vero, & Seuero mortuis, Mamæa alij non Consulari cum nupsisset, Antonini consobrini indulgentia obtinuit, vt Consularem dignitatem retineret. Cæterum Alexandro eius filio ad imperium prouecto statim Augusta est appellata; cum autem Antiochiæ cum filio degeret, Origenem Alexandria accersiuit, a quo in pietate Christiana erudita sanctè vixit, vt Eusebius scribit, *s* solum auaritia laborasse fertur, ac demum cum filio est occisa, quod Lampridius, *t* Zonaras, *u* & alij tradunt.

p In Antonino Caracalla.
q In eodem.
r In Alexandro Seuero.
s Hist. ecclesiast. lib. 6. c. 25.
t Vbi supra.
u Ann. l. tom. 2. in Alexandro Mam mææ filio.

E

N.

Iulia Domna vxor Seueri		Varia, seu Mæsa	
Antoninus Imp.	Geta	Semiamira, seu Soæmis.	Iulia Mamæa
		Heliogabalus Imp.	Alexander Imp.

De Officio Consulis. Cap. X.

a L.2.§.exactis.2. ff. de origi. iur.

INuenti sunt Consules anno ab Vrbe condita CCXLIIII. post Reges exactos; *a* Penes eos summum ius fuit. Dicti autem sunt Consules, quod plurimum Reip. consulerent; sed ne in omnibus Regiam potestatem sibi vendicarent, lege cautum est, vt ab eis prouocatio esset, neve possent in caput ciuis Romani animaduertere iniussu populi. Solum relictum est illis, vt coercerent, & in vincula publica conijci iuberent. *b* Regia vero omnia insignia retinuerunt, scilicet, xij. Lictores cum totidem fascibus, trabeam, prætextam, *c* quæ alibi Stola simpliciter nominatur. Erat hæc toga purpurea, quæ aurea fibula in humero dextro nectebatur. Ornabantur etiam Consules Palmata, quæ erat tunica purpura auro intexta, qualem Aemilium Paulum triumphantem induisse Plutarchus memorat. *d*

b d.§.exactis 2.

c L.1.C.de Consul. lib. 12. & l.1. C. publ. lxt. vel Consul. nunciat. lib. 12. §.vlt. in auth. de Consul. seu Nouell. 105.

d In Paulo Aemilio.

e In Panegyrico ad Gratianum.

f In Gordianis.

Ausonius quoque auro eam intextam fuisse significat, *Palmatam, inquit, e tibi misi, in qua D. Constantinus parens noster intextus est.* Hæc, credo, dabatur ex publico in Capitolio, aut in Palatio Principis, a quo accipiebatur, quemadmodum & ipsis Imperatoribus. Capitolinus, *Palmatam, inquit, f tunicam, & togam pictam primus Romanorum priuatus suam propriam habuit, cum antea hanc Imperatores de Capitolio acciperent, vel de Palatio.* Hæc ille. Præterea Consules Sceptrum eburneum, & Sellam curulem habebant, qualem Præfecti Prætorio, quatuor equis tractam, *g* & calceos aureos. Cassiodorus, *Consulatus, inquit, h te decoramimus insignibus. Pinge vastos humeros vario colore palmata; validam manum victoriali Scipione nobilita; Lares proprios etiam calceis auratis egredere; Sellam curulem pro sua magnitudine multis gradibus enixus ascende.* De Scipione eburneo ita Vopiscus, *i Consulem hodie designo scripturus ad Senatum, vt tibi deputet Scipionem.*

g L.2.C. de Consul. lib. 12.

h Lib. 6. variar. in formula Consulatus.

i In Aureliano.

Alternis mensibus alter tantum secures fascibus alligatas præmittebat, alter vero sine securi incedebat; secures autem fascibus alligabant, vt ostenderent non oportere magistratus in iracundiam procliues esse, vt virgarum dissolutio mora, & tarditate iram frangeret, vt Cassiodorus tradit. k

k Vbi supra.

l In Coniurat. Catilinæ.

Si tamen Consulibus à Senatu concessum esset, vt darent operam, ne quid Reip. detrimenti caperet, maxima Consulibus potestas permittebatur, exercitum enim parare, bellum gerere, & in ciues etiam sine iussu populi animaduertere poterant, vt ait Sallustius. *l* Nemo ante annum ætatis XLII. Consul creabatur, etsi pauci, vt Gn. Pompeius, ante id tempus Consulatum obtinuerint, & alij per vim inuaserint. Duo creabantur, vt alter alterum quid iniquè agentem impediret, & superstes defuncti locum teneret. Annuus fuit hic Magistratus, donec Iulius Cæsar anno ab vrbe condita DCCVII. Dictator creatus vt plures hac dignitate insigniret, bimestres, aut etiam menstruos Consules fecit; vnde Lucanus scribit.

Careat tantum ne nomine tempus
Menstruus in fastos distinguit nomina Consul.

m Dion lib. 48.

n Lib. 43. & 45.

o Lib. 41. & 42.

Idem & sequentes Imperatores fecerunt. Imperante enim Commodo vno anno quindecim Consules factos fuisse legimus; Sed anni à primis Consulibus numerabantur, sequentesque minores Cōsules vocabantur. *m* Horum nomina in æde Castoris scripta fuisse videntur: nam Dion scribit, *n* Coruos illud Templum ingressos Consulum Antonij, & Dolabellæ nomina tabula inscripta descerpsisse. Aerarij claues habebant, & carceribus inclusos custodiebant, vt auctor est Dion. *o*

p Lib. 43.

q L. Publius. in princ. ff. de cond. & demonstr. l. pridie. ff de ferijs, & dilat. Dion lib. 41.

r In Panegyrico Traiano dicto.

Primi in Senatu sententiam dicebant, quod postea C. Caligula prohibuit, vt testatur Dion. *p* Kalend. Ianuarij Magistratum inibant; *q* in manibus Cos. prædecessoris sedentis successores stantes iurabant se leges seruaturos, quod fecisse Traianum Cos. designatū Plinius refert, *Imperator, inquit, r Cæsar & Augustus, & Pontifex Maximus stetit ante gremium Consulis, seditque Consul, Principe ante se stante, præbuit iusiurandum & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domumque suam, si scienter fefellisset, Deorum ira consecraret.* Et infra, *Iuras in legem attendentibus Dijs, & abiturus Consulatu iurasti te nihil contra leges fecisse.* Hæc ille.

s L.3.C. de consul. lib. lib. 12. quæ annale tempus Consulum dicit esse. & §. quantum in auth. co. de cōsulib. seu Nouel. 105.

Postquam vero Constantinus Imperij sedem Constantinopolim transtulit, duo Consules annui creari cæperunt, alter Romæ, alter Constantinopoli, *s* & ideo si fortè sub initium anni lex aliqua Constantinopoli condebatur, Consul ibi creatus scribebatur, & quia

adhuc

A adhuc ignorabatur, quis Romæ Consul declaratus esset, loco eius nominis hæc verba ponebant, Asporatio V.C.& qui fuerit nunciatus, Coss. *a* Demum anno a Natali Domini DXXXVI. Imperante Iustiniano Romę Consules esse desierunt, vltimusque fuit Decius Theodorus Paulinus, quo tempore bellum Gothicum in Italia cępit, & Constantinopoli Fl.Belissarius erat Consul,post quem nullus,nisi ipsi Principes,aut pauci alij sub finem anni suffecti Consules fuerunt. Inuento ab Augusto vrbi Præfecto, qui Romæ ius dicebat, nullam,aut minimam iurisdictionem Consules exercuerunt, sed nudum dignitatis nomen, & vmbram magistratus gerebant, tantum manumittere volentibus consilium præbebãt. *b*

a L. quoniam 23. C.de epis. & cler. l.4. C. de princip. agent. in reb. lib. 12. l.1. C. de Castrensia lib 12. l.4. §.6.C.Th. de his, qui ad eccl.cõfug.

b L.1.ff.de off. Cõsul. l.in apud. & l.9.de manu. vindict.

Erat autem consilium conuocatio quinque equitum,& Senatorum,qui Consuli seruum minoris manumissuro assidebant; *c* & quia minor annis XX. seruum liberare non poterat, nisi iusta subsistente causa, & a consilio probata, *d* cognoscebat Consul cum consilio,an iustæ manumittendi causæ a domino seruum manumissuro allegarentur, &
B illis probatis vindicta,id est, virga serui caput Lictor percutiebat, & liber, ciuisque Romanus fiebat. Potissimum vero initio magistratus in Circensibus Ludis, quos edebat Consul seruos publicè manumittebat, Ammianus, *Mamertino, inquit, e Consule Ludos edente Circenses,manumittendis ex more inductis per admissionum proximum,ipse lege agi dixerat.*

c Theophilus in §.eadem.Inst. qb. ex caus. manumit. non licet. d.l. in apud ff. de manu. vind.l.2.ff. de off. eius.

d d. §.eadem.Inst. quib. ex causis manumitt. non licet. vbi Theophilus.

e Lib 22.

Quandoque Consules de fideicommissis ius dixerunt,non solum imperante Augusto, *f* sed & post inuentos a Claudio Prætores fideicommissarios; Iubentius enim Celsus scribit, patrem suum assedisse Ducennio Vero Consuli de fideicommissis reddenti ius, quod fuit Nerone Imperante. *g*

f §.1. Inst.de fidei com. hæred.

g L. Celsus pater mi.us. ff. de leg.2.

Solebant autem Consules designati,antequam inirent magistratum,munus populo edere,id est multa paria Gladiatorum ad certamen committere, Marcellus, *Vino Mauio, inquit, h Seius Consul designatus est, & munus edidit, deinde ex Kal.Ianuar. Consulatum*
C *ingressus est*, sed Gladiatoribus a Constantino prohibitis, *i* edi munera desierunt. Cum quis creabatur Consul,solebant currum sequi agmina populariun,quibus spargebat aureã pecuniam, vel pocula argentea, *k* ob quæ vulgus se inuicem cædebat, & vulnerabat.

h L. Publius. in princ. de condit. & demonstr.

i L. 1.C.de gladiatorib lib.11.

k § quid vero autem oporteat. in aut de consul. seu Nouell.105.

Sed cum ob magnam nummorum effusionem Consules pauperiores fierent, Martianus in prima omnium constitutione, quas edidit, Consulibus prohibuit, ne quid spargerent, sed eius loco centum libras auri pro reficiendis Aquæductibus soluerent, *l* quod est a Zenone confirmatum, *m* quæ summa excedit decem millia nostrorum aureorum: Iustinianus vero voluit, *n* Consules anno, quo Magistratum gerunt, septies veteres Ludos edere, & singulis his diebus non aurum, sed argentum, quantum velint,in populum spargere; Ludi autem sunt huiusmodi.

l L. 2.C.de Consulib. lib.12. §. 1. in aut co. de consul.

m L.3.& 4.C.eod. tit.

n Nouell.105 quę est aut.de Consul.

D Primo Kal.Ianuarij,quo dignitatis Consularis Codicillos obtinent,& eius insignia accipiunt,Hyppodromia,id est cursus equorum exhibetur. Is locus adhuc Constantinopoli Hyppodromus vocatur. Hoc Forum fuisse Porticibus exornatum Pausanias memorat; *o* & addit Iustinianus *p* hunc ludum Græcos exercuisse ante Solis ortum: quia commodè vno die tot certamina expediri non poterant. Equorum cursus olim in Eleide exercebatur,inde Constantinopolim est translatus:& quia nondum orto Sole agebatur præcipit Iustinianus, *q* septem noctibus, quot sunt Ludorum editiones,cursum equorum perfici, vt omnis renouetur antiquitas; *Meridie vero,inquit Pausanias, r alios Ludos peragebant, nempè, Quinquercium*, id est Lucta,saltu,cursu,disco,& pugillatu,seu cęstibus certabatur.

o Lib.c siue Eliacor Pau. r.

p In d.auth De cõsulib §.1. seu Nouell.105.

q Vbi supra.

r Vbi supra.

Verum pro his Iustinianus ferarum certamina committi iubet, *s* & in theatris fabulas recitari, & Thymelicis Choris populum oblectari; Erant hi Athletæ, ait Suidas, tibijs
E canentes,quos cum choris musicam exercuisse ex Nouella 105. apparet. Hi aurea etiam erant in vsu. *t* Huiusmodi venationes Cassiodorus describit. *u*

s Vbi supra.

t L. Athletæ. in prin. ff. de his, qui not infam. & l.Sepultus. de pollicitat.

u Lib.5. varia. ad Maximum.

Secundum a Consulibus edebatur aurigantium Spectaculum, Mappam appellabant, cuius causam,& ordinem Cassiodorus refert, *x* [Primus,inquit, hoc apud Helidem Asię ciuitatem Aenomaus fertur edidisse, quod postea Romulus in raptu Sabinarum, necdum fundatis ædificijs ruraliter ostentauit Italiæ.

x Lib.3.variar. ad Faustum Præpositum.

Sed mundi dominus ad potentiam suam opus extollens, mirandam etiam Romanis fabricam in vallem Martiam tetendit Augustus, vt Immensa moles firmiter præcincta montibus contineretur, vbi magnarum rerum indicia clauderentur.

Bissena quippe ostia ad duodecim signa posuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demissis subita æqualitate pandũtur,docentes rotũ illic,vt putabatur cõsilio geri,vbi magis capitis

cognoſcitur operari. Colores autem in vicem temporum quadrifaria diuiſione funduntur. Praſinus virenti verno, venetus nubilæ hyemi, roſeus æſtati flammeæ, albus pruinoſo autumno dicatus eſt; Vt quaſi per duodecim ſigna digrediens annus integer ſignaretur, Sic factum, vt naturæ miniſteria Spectaculorum compoſita imaginatione luderentur. Biga quaſi Lunæ, Quadriga Solis imitatione reperta eſt. Equi deſultatorij, per quos Circenſium miniſtri miſſos denunciant exituros, Luciferi præcurſorias velocitates imitantur. Sic accidit, vt dum ſe colere aſtra putarent, religionem ſuam ludicra ſimilitudine profanarent. Alba linea non longe ab hoſtijs in vtrunque podium, quaſi regula directa, producitur, vt quadrigis progredientibus, inde certamen oriretur, ne dum ſemper propere conantur elidere, ſpectandi voluptatem viderentur populis abrogare. A

Septem metis certamen omne peragitur in ſimilitudinem hebdomadis reciprocæ. Ipſæ vero metæ ſecundum Zodiacos decanos ternas obtinent ſummitates, quas ad inſtar Solis quadrigæ celeres peruagantur. Rotæ Orientis, & Occidentis terminos deſignant. B Euripus maris vitrei reddit imaginem; vnde illuc delphini equorei aquas interfluunt. Obeliſcorum quoque prolixitates ad Cœli altitudinem ſubleuantur, ſed potior Soli, inferior Lunæ dicatus eſt. Vbi ſacra Priſcorum Chaldaicis ſignis, quaſi literis, indicantur. Spina infelicium captiuorum ſortem deſignat, vbi duces Romanorum ſupra dorſa hoſtiũ ambulantes laborum ſuorum gaudia perceperunt. Mappa vero, quæ ſignum dare videtur Circenſibus, tali caſu fluxit in morem; cum Nero prandium protenderet, & celeritatem, vt aſſolet, auidus ſpectandi populus flagitaret, ille mappam, qua tergendis manibus vtebatur, iuſſit abijci per feneſtram, vt libertatem daret certaminis poſtulati.

Hinc tractum eſt, vt oſtenſa mappa certa videatur eſſe promiſſio Circẽſium futurorum. Circus a circuitu dicitur. Circenſes quaſi circuenſes, propterea quod apud antiquitatem rudem, quæ nec dum ſpectacula in ornatum deduxerat fabricarum, inter enſes, & flumina locis virentibus agerentur. Nec vacat, quod viginti quatuor miſſibus conditio huius certaminis expeditur, vt dixi, noctiſque horæ tali numero clauderentur. Nec illud putetur irritum, quod metarum circuitus ouorum erectionibus exprimatur, quando actus ipſe, multis ſuperſtitionibus grauidus, oui exemplo, geniturum ſe aliqua profitetur. Et ideo datur intelligi, volitantes atque inconſtantiſſimos inde mores naſci, quos auium matribus aptauerunt.] Hæc ille. C

Tertia vice idem Conſul venationem ferrarum ſemel tantum edit, id eſt, vno die, non ſæpius. Quarto loco celebratur Paneratium, quod ſecundum aliquos quinque certamina ſignificat alio nomine à Græcis πεντάθλον vocatum, Latinè Quinquertium, vt credunt, nominatur. Lucta enim, ſaltu, diſco, & pugna cæſtuum fiebat; Curſus erat & equorum, & puerorum. Alij ponunt Luctam pro pugna, & addunt iaculationem, vt Feſtus. a D

a In verb. Pentathlum.

Hi fuere ludus Olympici; Sed ego credo Pancratium pugnam eſſe cæſtuum, non quinque certamina, quæ Conſul quarta vice cum venatione ferarum committebat. Hi Athletæ propriè dicebantur, vel Pyctæ, ſeu Pugiles, qui cæſtibus pugnabant. Hos vero Ludos Pancratium, & venationem ferarum Iuſtinianus Μονημέριον vocat, b vt arbitror, quod vnius diei ſpectaculum eſſet.

b In 4. aut. De Coſul. ib. ſeu Nouell. 105.

Quintos prætcrea Ludos Theatri Conſul edit, in quo Comœdiæ recitantur, & Tragœdiæ a ſcortis, & infamibus, in quo ridicula multa fiunt, eaduntque cum tibijs chori Thymelici. Sexti rurſus a Conſule Ludi exhibebantur, curſus equorum, aut quadrigarum, qui mappa appellatur, vt dixi. Poſtremo in fine anni cum deponebat Magiſtratum, rurſus Theatro, & fabularum recitationibus, ac conficiendis feris populum oblectabat. Solam etiam vxorem Conſul & matrem, ſi voluerit pecuniam ſpargere intra certum tamen modum, & ludis intereſſe permittebat. E

In his autem ſeptem ſpectaculis Conſul auream pecuniam in populum ſpargere non poterat. hoc enim ſoli Principi licet, ſed tantum argenteam in Milliarcſijs, quæ erat moneta argentea valens decimam partem aurei, vt auctor eſt Suidas, c & paulo plus ſit, quam noſter Realis, & eſt, vt Florenus Subalpinorum. Is numus erat Perſicus, Daricus appellatus, vel quod a Dario eſſet inuentus, vel eius effigiem haberet. Simeon enim Metaphraſtes in Diuo Iona, & Barachiſio ſcribit eorum corpora D. Milliarcſijs Daricis, & tribus veſtibus ſericis empta fuiſſe.

c In ver. Μιλιαρήσιον.

Huius monetæ meminerunt Epiphanius, d Cedrenus, e Aetius, f Notitia Dignita-

d De menſuris, & ponderibus.
e Hiſt. Compend. in Leone Conone, ſeu Iconomacho.
f Lib. 3. c. 209.

A gnitatum, *a* & l.scrinijs.C.de palat. sacr. scrin.lib. 12. In Melis etiam nummis argentũ Consul spargebat, quam credo esse monetam, in qua impressa erat ouis; Et in Causijs nummis, quibus impressum fuisse arbitror Calicem, qui ita nominabatur, ut ait Suidas; *b* Item in Tetragonijs, qui erant nummi quadranguli; eos esse arbitror, quos Tranquillus Angulares vocat. *c* Si vero nullam velit Consul pecuniam spargere, non cogitur. Has editiones ludorum προόδους Iustinianus appellat, *d* latine Licinius Rufinus Processus vocat, *e* Romæ aliqui Cõsules vicies Circenses Ludos edidisse repetiuntur, ait Dion, *f* in quos maximas impensas faciebant: nam Vopiscus scribit, *g* *Vidimus proxime Consulatum Furij Placidi tanto ambitu in Circo editum, ut non præmia aurigis dari, sed patrimonia viderentur, cum darentur tunicæ subsericæ, lineæ paragaudæ, darentur etiam equi ingemiscentibus frugi hominibus: factum est enim, ut iam diuitiarum sit non hominum consulatus: quia utique si virtutibus defertur, editorem spoliare non debent.* Hæc ille. B Si vero Consules pauperes fuissent, Præfectus ærarij iussu Principis pecuniam dabat futuro Consuli ad Ludos Principis arbitrio erogandam; Vnde Valerianus Imperator, cum a die 11. Calend. Iunij in locum Galieni, & Valeriani filiorum Aurelianum Consulem subrogasset, Alcxisidio Præfecto ærarij præcepit, ut in Circenses aureos Antoninianos 300. daret, argenteorum Philippeorum minutulorum tria millia. In ære HS. quinquagies, tunicas multicias viriles decem, lineas Aegyptias viginti; mantelia Cypria paria duo, tapeta Afra decem, stragula Maura decem, porcos centum, oues centum; Conuiuium autem publicum edi iuberet Senatoribus, equitibusque Romanis hostias maiores duas, minores quatuor. Hæc Vopiscus, *h* Ex quibus apparet Consules etiam suffectos cõuiuium Senatoribus, & equitibus exhibuisse, & sacrificasse creatum Consulem. Fasces Senatus, non Imperator decernebat, C Togam uero prætextam, & pictam, & tunicam palmatam, & sellam eboratam Imperator: nam apud Vopiscum, cum Valerianus Aureliano Consule designato hæc tribuisset, subiecit, *te Consulem hodie designo, scripturus ad Senatum, ut tibi deputet Scipionem, deputet etiam Fasces.* Hæc enim Imperator non solet dare, sed a Senatu, quando fit Consul, accipere.

Idem Vopiscus ait, *i* Palmatam ex Capitolio a Consule sumi solitam. Vnde, inquit, Consule designato, scribebatur, Te manet Capitolina palmata. Assidebant ijdem Principi a dextra aliquid decernenti etiam supra Præfectum Prætorio. Vopiscus, *Cum consedisset*, inquit, *k* *Valerianus Augustus in Thermis apud Byzantium, præsente exercitu, præsente etiam officio Palatino, assidentibus Memmio Fusco Cos. ordinario, Bebio Macro præfecto Prætorij, Quinto Vicario Præside Orientis. Assidentibus etiam a parte læua Amulio Saturnino Scythici limitis duce, Murentio ad Aegyptum destinato, Iulio Tryphone orientalis limitis duce.* D Hęc ille, qui Consulem Præfecto Prætorio, & cæteris præponit; Senatum Consul, & Cõsulares cum sceptris ingrediebantur, vt Seruius scribit *l* in carmen,

Et primus sceptris haud læta fronte Latinus.

Constantio Imperante, Senatores non erant plures quinquaginta. *m*. Anno humanæ salutis 59c. Basilius Patritius Romanus ob bellum Gothicum Constantinopolim fugit, vbi a Iustiniano exceptus Cos. creatus est, vltimusque fuit priuatorum, qui ordinarium Consulatum gesserunt, post ipsum enim neque in Oriente, neque in Occidente priuatus Cos. extitit, & viginti quinque annis oriens Consulibus caruit, donec Iustinus minor Cõsul est creatus, ut Corippus Africanus memorat.

E

Ad L. 1. de offic. Quæstor. Cap. XI.

Romulũ, & Numã Pompilium binos Quæstores habuisse Iunius Gracchanus scribit, *n* qui fuit ualde familiaris C. Graccho, & ob intimam eius amicitiã Gracchanus uocatus, vt auctor est Plinius, *o* & subijcit Gracchanum de equitibus Romanis hæc scripsisse, *Quod ad equestrem ordinem pertinet, antea Tressolos uocabant, nunc Equites appellantur. Ita autem nuncupabantur, quia sine ullo adiumento peditum ceperunt Oppidum in Tuscis citra Volsinios nouem millia passuum, quod ita nominabatur.* Hæc Plinius. Iunius Gracchanus plures libros scripsit, de potestatibus, & magistratibus. *p*

Sed ut ad Quæstores reuertar, vt dubium est, inquit Vlpianus, an hos Reges habuerint, ita constat Tullum Hostilium habuisse; si Romulus Quæstores habuit, populi suffra-

gio

---

a Imperij Orien. lib. 1. c. 84.
b In verbo. Καυκίον.
c In Nerone.
d In d. Nouell. 105. seu in Auth. de Consulib.
e l. nam & Imperator. ff. de donat. inter uir. & vxor.
f lib. 58.
g In Aureliano.
h Vbi supra.
i In Probo.
k In Aureliano.
l lib. 11. Aeneid.
m l. placet. C. Th. de prætoribus.
n lib. 7. de potestatibus.
o lib. 33. c. 2.
p d. l. 1. de offic. Quæstor.

a lib. 2. antiq. Romun. gio eos elegit, quia, vt Dionysius memorat; a plebi hæc tria concessit, vt Magistratus crearet, leges sanciret, de bello, referente Rege, decerneret. Ferebat autem suffragia populus per Curias, & quod pluribus Curiis visum esset, ad Senatum referebatur, & cōprobabatur; sed postea actū, ut populus Senatusconsulta comprobaret, non autem Senatus Plebiscita. Hæ erant Curiatæ leges, de quibus in l. 2. in princ. de Orig. iur. Tacitus quoque scribit. b Quæstores, Regibus imperantibus, institutos fuisse, *quod, inquit, lex Curiata ostendit a L. Bruto repetita; mansitque consulibus potestas Quæstores eligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret, creatique primum Valerius Posthumius, Aemilius Mamercus 63. anno post Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur; deinde gliscentibus negotijs, duo additi, qui Romæ curarent, mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia, & accedentibus Prouinciarum vectigalibus; Postea lege Syllæ 20. creati supplendo Senatui, cui is iudicia tradiderat, & quamuis Equites iudicia recuperassent, quæstura tamen ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia P. Dolabellæ obtentum est, ut uenundaretur; auctor enim fuit, imperante Tiberio, ut Quæstorum pecunia spectacula gladiatorum ederentur.* Hæc Tacitus. Plutarchus refert c Publicolam populo concessisse, ut duos Quæstores creare posset, creatosque fuisse primos P. Vetruuium, & M. Minutium; qui pecuniam ad bellum necessariam ciues pro facultatibus conferre cogerent, & tum coacta fuisse centum triginta millia, eaque in ædem Saturni, vbi ærarium cōstituit, delata, & a Quæstoribus custodita fuisse. Quod autem subijcit Vlpianus, Quæstores ex S. C. prouincias sortitos, id, imperante Augusto, fuisse credo. is enim pluribus Italiæ locis Quæstores præfecit cum imperio, & inter alia maritimæ Regioni, quę Romæ adiacet, ut auctor est Dion. d Id factum est Decio Bruto, & Porcina Coss. quorum nomina non extant; quia medio anno creati omissi fuere; cautumque S. C. vt Prouincias etiam sortirentur. C. Iulius Cæsar quadraginta Quæstores creauit, ut pluribus gratificaretur, vt auctor est ipse Dion. e Ante Imperatores ibant quidam in Prouincias, sed Consulibus assidebant, aut Prætoribus, non autem, ut arbitror, ipsi Prouincias administrabāt. Pædianus, *Hæc, inquit,* f *est prima Senatoris administratio, Quæstorem fieri, & in Prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in vsus diuersos erogandæ*, Similiter Quæstores urbani ærarium curabant, eiusque pecunias expensas, & acceptas in tabulas publicas referre solebant. g

b lib. 11. Annal.
c In Publicola.
d lib. 55.
e lib. 43. ad fin.
f In Diuinat. Cic. in Verr.
g Pedianus in 3. in Verr. act.

Fuerunt & alii Quæstores, qui candidati Principis uocabantur. Hi libros, & eius epistolas in Senatu legebant: A toga vero Candida, qua induebantur, Candidati sunt nuncupati. quemadmodum Regum Babyloniæ, & Aegypti familiares a purpura, quam gerebant, Purpurati sunt uocati. Tertullianus de præsidibus Prouinciarum purpuratis loquēs ita scribit, h *Igitur purpura illa & aurum ceruicis ornamentum eodem more apud Aegyptios, & Babylonios insignia erant dignitatis quo more nunc prætexta, vel trabea vel palmata uel corona aurea sacerdotum prouincialium, sed non eadem conditione. Tantum enim honoris nomine cōferebatur his, qui familiaritatem Regum merebantur. Vnde & purpurati Regum vocabantur a purpura, sicut apud nos a toga Candida Candidati*, Scilicet, Principum. Aurum uero ceruicis intelligit torquem aureum, ut Danielis cap. 5. ad fin. & Genesis cap. 41. ad quæ loca Tertullianus respicit. Hi Quæstores demum facti sunt assessores Principis, cuius nomine causas ad eum deuolutas vel solus Quæstor, vel cum P. P. iudicabat. i Eorum officium explicat Procopius, *Tribunianus, inquit,* k *Pamphilius Imperatoris paredrus, (id est, assessor) quem magistratum Romani Quæstorem, Latini Iurisconsultum vocant*, idem leges condebat, & scripta Principis dictabat. Meraphrastes *Accerram, inquit,* l *Quæstorem & coram uobis iubebo, ut congruum supplicationi fiat rescriptum diuinum ex nomine duorum Imperatorum*, scilicet, Arcadij, & Theodosij filij.

h lib. de Idololatria c. 18.
i l. præcipimus. C. de appell.
k lib. 1. de bello Persico.
l In Porphyrio Episcopo.

De Officio prætoris. Cap. XII.

MAgistratum, cui parebat exercitus, a ueteribus Prætorem appellatum fuisse Pedianus, m & Festus n scribunt, postea proprie Prætor dictus est, qui iuri dicendo Romæ præfuit. Cum enim anno ab vrbe condita 398. Patres alterum Consulem Plebi concessissent, duos nouos magistratus excogitarunt, Prætorem, qui, occupatis bello Consulibus, Romæ ius diceret, & Aediles curules, utrosque ex Patriciis crean-

m In 3. cōtra Ver. act.
n In Ver. Prætor. & in Ver. Prætoria.

A creandos. *a* Hi forum rerum venalium, publicos Ludos, circos maximos, Cloacas, aquæductusque curabant, & vt publica, priuataque ædificia munda, integraque essent, sedeque eburnea, & curuli vehebantur. Prætor & ipse sellam curulem, togam, prætextam, & sex secures cum totidem lictoribus habuit: vnde Polybius, & Plutarchus Præturam sex securium magistratum vocant. Primus Prætor creatus est Sp. Furius Camilli dictatoris filius, ut Liuius, *b* & Suidas *c* referunt; dictusque est Prætor, ut ait Varro, *d* quod iure, & exercitu præiret. Hinc Lucilius, *e*

Ergo Pratorum est ante praire.

Erat solutus legibus, quas reformare pro arbitrio poterat, *f* sed hoc tantum ius reddendo, & exercendo iurisdictionem faciebat. Edicta ergo proponebat, ut sciret populus, quo iure Prætor eo anno vsurus esset; sed cum ea sæpe mutarent, C. Cornelius Tribunus B plebis, pro quo orationem habuit Cicero, legem tulit, ut Prætores secundum edicta initio magistratus proposita perpetuo ius redderent: nam prius varie hoc faciebant, & pro arbitrio, vt Asconius, *g* & Dion *h* tradunt; Et id est edictum perpetuum, quod Saluius Iulianus Iurisconsultus ordinauit, *i* quemadmodum Eutropius memorat. *k* Perpetuum autem vocatur ad differentiam temporalium, quibus Prætor aliquem citabat: nam Perpetuum, quod perpetuæ iurisdictionis causa ederetur. *l* Confluentibus vero pluribus peregrinis in urbem alius factus est Prætor, qui inter ciues, & peregrinos ipsos ius dicebat; *m* postea adiectis Reip. Sardinia, mox Sicilia, item Hispania, deinde Gallia Narbonensi, quatuor in eas Prætores sunt missi, *n* mox quatuor a Sylla publicis quæstionibus præfecti, & alij plures creati. *o* Pomponius scribit, *p* Iulium Cæsarem duodecim Prætores constituisse, Dion dicit quatuordecim, *q* Augustus secundum Pomponium C quatuor adiecit, Claudius duos, itaque sexdecim Prętores fuerunt. Prętor fieri non poterat, qui triginta annos non excederet, ac Quæstor, Aedilisue, aut Tribunus Pleb. non fuisset; nec nisi Prętorij ad regendas Prouincias mittebantur. *r* Sed translato Constantinopolim Imperio, Prętores vsque ad Iustinianum Prouincias non rexerunt, sed tantum in urbe in quibusdam ius dicebant. Calendis Ianuariis Magistratum inibant; *s* Edebāt & ipsi Ludos more consulum, & cum sumptibus non parcerent, Augustus præcepit, ne iniussu Senatus Oplomachiam exercerent, id est, pro arbitrio gladiatores in certamen nō committerent, id est, ne sæpius quam bis, nec plures, quam centum uiginti uiros ad pugnam exhiberent. *t* Edebant & Ludos Scenicos, *Ludos, inquit Vlpianus, u edens Prætor scenicis commodauit*. Sexaginta septem eodem anno sub Augusto vnus post alium Prætores Romæ creati fuere, ut tradit Dion: *x* nam & aliqui in paucas horas in locum de-D mortuorum suffecti fuisse reperiuntur. *y* Inuento postea urbis Præfecto ab Augusto, Prętores publicarum quęstionum officium amplius non exercuerunt, *z* sed ciuiles tantum causas cognouerunt, ab ipsisque ad Præfectum vrbi appellabatur. *a* Postremo etiam ciuiliter ius reddere desierunt; sed quemadmodum Consules ob seruandam annorum memoriam, & edendos Ludos, & manumissiones, creabantur, ita Prętoris officium versari cępit in præbendo consilio dominis minoribus 25. annis seruos ex iusta causa manumittere uolentibus. *b* Tutores etiam dabat ex constitutione Claudij, Vt Tranquillus tradit, *c* & fenrit §. sed ex his. Inst. de Attiliano tutor. Item in adoptionibus, & emancipationibus liberorum decretum interponebat. *d* Et hæc quoad Prętores urbanum, & peregrinum, qui in vrbe ius ciuiliter reddebat. Alii quatuor criminalibus causis, alii duo rei frumentariæ sunt pręfecti, his alios adiecit Augustus, ut Tranquillus, *e* & Pomponius *f* me-E morant, inter quos insignis fuit Prętor Tutelaris dictus, qui quatuor cohortibus sex millium ad tutelam urbis excubantium pręerat, de eius officio librum singularem Vlpianus scripsit. *g* Alij pręter hos a Claudio, & alijs sunt inuenti. *h* Constantinus autem, mutata in plerisque forma Imperij, duos tantum Prętores esse voluit, qui causas cognoscerent, a quibus ad Pręfectum vrbi appellaretur, *i* & vt causas liberales inter dominos, & seruos iudicarent, decretum alienantibus minoribus interponerent, *k* lęsos minores, causa cognita, in integrum restituerent, aut parentibus liberos emancipantibus auctoritatem, vt prius, pręstarent. *l* Itaque ferè ad nihilum redacti sunt, vnde Boetius, *Pratura, inquit, m magna olim potestas, nunc inane nomen, & Senatorij census grauis sarcina.* Hoc dicit propter impensas, quas in Circenses, & Scenicos Ludos faciebant: quare postea non videntur nisi ob largitionem, & Ludos populo edendos creati. Constantinopoli vero Valenti-

a l. 2. §. deinde cū placuisset de orig. iur.
b Decad. 1. l. 6. in fin. & lib. 7. in prin.
c In verbo. πραίτωρ
d De ling. lat. lib. 4. & de vita Pop. Rom. lib. 2.
e In Satyris.
f §. 1. Inst. de bon. possess.
g In argumento. orationis pro C. Cornelio.
h Lib. 36.
i l. penult. C. de cond. indeb.
k De gest. Romanorum li. 8. in Saluio Iuliano.
l l. 1. in § is id quod de iurisdi. l. omn. iud.
m d. § Deinde cū placuisset.
n d. l. 2. §. capta.
o d. l. 2. §. deinde Cornelius.
p d. l. 2. § capta. de orig. iur.
q lib. 43. sub fin.
r Dion lib. 52.
s l. 20. C. Th. de
t Dion li. 54. paulo post princip.
u l. si vt certo. §. interdum. ff. com mod.
x lib. 48.
y Dion lib. 49. sub fin.
z L. 1. in fin. cum seq. ff. de suspect. tutor.
a l. Aemilius Larganus. ff. de min. 25. ann.
b l. 1. ff. de manumiss. vind. l. 1. de off. Prætor.
c In Claudio. c. 23
d l. 1. & 2. de off. prætor.
e In Augusto. c. 31.
f l. 2. §. capta de orig. iur.
g l. si tribunus ff. de excusat. tut. in inscriptione.
h d. l. 2. §. capta.
i l. si apud vtrūq; C. de appellat.
k l. minorum. l. si quidem. C. de prædiis. & aliis rebus minor.
l l. 1. C. de off. prætor.
m lib. 3. de consolatione.

lentinianus, & Martianus très quotannis a Senatu prætores eligi voluerunt, qui competentes causas cognoscerent, nec ludos edere cogerentur. *a* Nouissimè Iustinianus nouum creauit Prætorem, quem Plebis appellauit, cui iurisdictionem corrigendi mores, & abusum populi dedit. *b* Is est, qui olim Præfectus Vigilum dicebatur, & postea noctis Præfectus est appellatus, qui cum humilis magistratus esset, illum nouo nomine illustrauit, Prætorem Plebis nominans, & digniorem fecit; *c* & cum antea ex officio Præfecti vrbis crearetur, voluit Iustinianus, vt a se codicillos acciperet, & proprium Tribunal, propriosque commentarienses. i. chartarum præfectos haberet; & sicut alij Prætores Senatus vocabantur, ita hic Prætor populi, & quasi alter tribunus Plebis diceretur, eumque spectabilem factum, ex Illustribusque, & spectabilibus creatum cognoscere voluit de furtis, adulteriisque, & aliis capitalibus flagitiis nocte commissis, & illi pro annonis 10. libras auri constituit, quæ æquant nostros fore M.C. aureos. Eidem assessorem dedit, milites 20. & fere 30. Apparitores, quos Matricarios vocauit; eundem incendia arcere iussit, & rapinas, ac furta, quæ tunc committi solebant, prohibere, *d* De alijs Prætoribus, qui a Principibus mittebantur in Prouincias, infra suis locis tractabimus, qui omnes Spectabiles fuerunt.

a l. vlt. C. de off. Prætor.
b Nouell. 79. seu in Auth. Apud quos oport. cau. dicere monach. & ascetr.
c Nouell. 13. seu in auth. de Præto. popul.
d d. Nouell. 13. seu in auth. de præto. popul.

A

B

Ad L. Barbarius. Cap. XIII.

BArbarium Philippum, de quo Vlpianus in l. 3. de off. Præt. Suidas *e* Barbieum Philippicum appellat. Is cum a domino fugisset, ad M. Antonium Triumuirum se contulit, tantumq; adulatione, & gratia apud eum potuit, vt eius opera Prætor creatus fuerit. Interea dominus ad eum perquirendum Romam venit, forte autem contigit, ut in forum ueniens Barbarium purpuratum in sublimi sella ius dicentem uideret, & agnitum tacite seruum a tergo veste apprehensum proprio, & antiquo nomine appellans salutauit; ille, viso domino, perculsus rogauit, vt taceret, & secum domum deductum muneribus cumulauit, pecuniaque libertatem redemit. Hæc Suidas. Huius ergo etsi serui decreta valida fuisse Vlpianus probat.

e In verbo. Καῖσαρ.

C

Ad L. Obseruare in princ. de off. proconf. Cap. XIV.

NEmo Proconsulum stratores suos habere potest, sed vice eorum milites ministerio in Prouinciis funguntur. Erat strator, qui tenebat frenum equi, ascendente Imperatore, vt in vita D. Syluestri Damasus accipit, & in palea Constantinus in §. præ omnibus autem 96. distinct. *Tenentes, inquit, frenum equi ipsius pro reuerentia Beati Petri, Stratoris officium illi exhibuimus.* Hoc decretum legitur & in Nomocanone tit. 8. cap. 1. græce conscriptum. His similes fuit, qui hodie Palafrenerij, corrupto uocabulo pro Parafrenerijs uocantur. Idem Strator leuabat Imperatorem equum ascendentem. Spartianus. *Denique, inquit, f cum illum in equum strator eius leuaret, pugione latus eius confodit.* Ammianus Marcellinus de Valentiniano loquens, ait, *g Cum eum oblatus non susciperet equus, anteriores pedes præter morem erigens in sublime, innata feritate concitus, ut erat immanis, dextram Stratoris militis iussit abscindi, qua eum insilientem iumento pulserat consueto, perijssetque cruciabiliter innocens iuuenis, ni Tribunus stabuli cerealis dirum nefas cum sui periculo distulisset.* Hæc ille. Paulus Diaconus, *Equus, inquit, h quamuis hinc inde a Stratore nerberibus casus non poterat alleuari.* De his Stratoribus loquitur l. 1. C. de Stratorib. lib. 12. Hi olim magistratibus erant necessarii, quia stapedis, quibus nunc commode equus ascenditur, carebant. & forte Stratores, quod stragulum equi sternerent, sunt uocati; nondum enim hodierna norant ephippia. Sed in hoc sensu non arbitror hic intelligi, sed pro militibus, qui reos, & delinquentes custodiebant. Vlpianus loquens de his, qui sunt in vinculis, *In eadem causa, inquit, i sunt, qui a militibus, Stratoribusque, uel a municipalibus ministerijs adseruantur*; Vbi Florentiæ legitur, Statoribus, non Stratoribus, & in Act. Apostolor. cap. 12. k Ita etiam accipiuntur in l. 1. C. de custod. reor. legitur *l* etiam D. Cyprianum a Stratore Proconsulis custodiendum susceptum fuisse.

Ratio vero, cur Præsidibus non permittebatur hos Stratores habere, nulla est, & ideo intelligendum, ut suos, id est, domesticos, & ex sua familia Stratores non habeant, ne erga

f In Antonino Caracalla.
g lib. 30.
h De gestis Longobardorum.
i l. in eadem ff. ex quib. caus. maior.
K In Græca editione.
l Apud Card. Baron. tom. 2. annal. ecclesiast. ann. 261

D

E

erga delinquentes aliquid indignum committant, & pecunia corrupti eos facile dimit-
A tant, dicit enim nemo Proconsulum Stratores suos habeat. i.ex suis. satis enim erat dice-
re, nemo stratores habeat, omissa illa dictione, suos, quæ ociosa manet. Forte legendũ,
Statores, vt habetur in l.in eadem.ff.ex quib. causis maior. Qui vero pro suos legunt ser-
uos, vt Proconsules non possint habere seruos Stratores, uideant quam recte emendandis
iuribus manum admoueant; Stratores autem a στρατιᾶς,i. militia sunt dicti, quia vere mi-
litabant.

Proficisci autem, inquit Vlpianus, *a* Proconsulem melius quidẽ est sine vxore, sed & a l.obseruare §. proficisci. de off. Procons.
cum uxore potest, dummodo sciat, Senatũ, Cotta, & Messala Coss. censuisse futurũ, vt si q.d
vxores eorũ, qui ad officia proficiscuntur, deliquerint, ab ipsis ratio, & uindicta exigatur.
Cautum primo fuerat lege Oppia, ne vxores magistratus in Prouincias proficiscentes co-
mitarẽtur: cum vero intermissa hæc lex fuisset, Seuerus Cæcina, qui quadraginta magistra
B tus in Prouincijs administrarat, & vxorem sibi concordem, & sex partus enixam semper
domi reliquerat, imperante Tiberio, anno salutis 22. Senatui suadere voluit, vt Oppia lex
renouaretur. pacem enim, inquit, luxu, & bellum formidine vxores morantur, multaq; illici
ta uiros agere cogunt, ac plura ipsæ ambitiosè agunt, cui M. Valerius Messalinus M. Messa
læ filius Coruini nepos obstitit: nam Oppias leges, cum hostes metuerẽtur, sic temporibus
Reip. postulantibus latas fuisse, nunc eam duritiem remittẽdam. separatis. n. longo tempo-
re coniugibus adulterij locum dari. Itaq; obtinuit, vt vxores magistratus comitari possẽt.
Id fuisse, Tiberio, & Druso Coss. Tacitus scribit; *b* sed Vlpianus M. Valerio Messala, & b Annal. lib. 3.
M. Aurelio Cotta M. F. id est, anteriore anno, qui fuit salutis 21. id actum fuisse dicit, & Ta
citus pro Marco Caium mendose appellat: verũ post triennium, quam hæc acta sunt, Cor-
nelio Cethego, & Visellio Varrone Cos. Idem Tacitus auctor est, *c* aliud Senatuscõsul- c Lib. 4. Annal.
C tum factum fuisse, vt pro delictis uxorum uiri tenerentur. Cũ. n. M. Silius, qui septem annis
Germanicum exercitum rexerat, & vxor Sosia Galla repetundarum, ac Maiestatis conde
mnati essent, Messalinus Cotta auctor fuit, vt de vxorum delictis magistratus, quanquam
insontes, & earũ culpæ nescij perinde ac suis plecterentur, quod fuit anno salutis 25. Itaq;
Senatusconsulto facto, Cotta, & Messala Cos. quod Tacitus anno post Tiberio 3. & Druso
Coss. fuisse memorat, permissum est uxoribus uiros magistratu fungentes comitari, & eo-
dem contineri Vlpianus affirmat, ut de uxorum delictis uiri, qui sunt in magistratu, tenean-
tur, quod post triennium factum esse Messalini Cottæ auctoritate Tacitus narrat: vnde al
terum horrum errare est necesse, nisi legamus pro Cotta, & Messala Cos. Cotta Messali-
no auctore; Forte Vlpianus duo Senatusconsulta de eodem disponentia pro uno habuit,
præsertim cum vltimum Messalæ auctoritate factum fuerit. Ne igitur in periculum se Pro
D consul conijciat, melius est, inquit Vlpianus, vt sine uxore proficiscatur, potest tamen cũ ea
ire. Vnde Consulares personas, i. qui Cõsulares prouincias administrabãt, interdũ seorsum
à coniugibus habitasse idem Vlpianus scribit. *d* De his enim Consularibus, qui Prouin d l. cum hic sta-
icas administrant, sentire uidetur, quia nulla cauta est, vt alij Consulares. i. Consulatu fun- tus §. si mulier. de
cti diu seorsum habitent. Aliud Sen. Cons. factum, Cotta, & Messala Cos. citat Venuleius donat. inter vir. & vxor.
Saturninus, *e* quo cauetur, vt de criminibus eodem ritu accusentur serui, quo liberi. e l. hos accusare §. si seruus. de accus.
De his Coss. plura Dion. *f* f lib. 57.

Ad L. Diem Functo, de off. ass. ff. *Cap. XV.*

D*iem functo legato Cæsaris salarium Comitibus residui temporis, quod legatis præstitu-
tum est, debetur.* Contrarium uero statuit Romæ Senatus, si ipsi Comites ante le-
E gitimum tempus mortui essent. hæredibus. n. eorum salarium non deberi iudica-
uit. Plinius, *Amas, inquit, & Egnatium Marcellinum, atq; etiam sæpe commendas: amabis magis,* g li. 4. epist. epist. 12. ad Arrianum.
*commendabisq; si cognoueris eius recens factum, cum in prouinciam quæstor exijsset, scribamq;
qui forte obtigerat ante legitimum salarij tempus amisisset, quod acceperat scribæ daturus. Intelle
xit, & statuit apud se subsidere non oportere. Itaque reuersus Cæsarem, deinde auctore Cæsare Se-
natum consuluit, quod fieri de salario vellet; & parua quæstio, sed tamen quæstio. Hæredes
scribæ sibi præfecti ærarij populo vendicabant. acta causa est, dixit hæredum aduocatus, de-
inde populi, vterque percommode. Cæcilius Strabo ærario censuit inferendum; Bebius
Macer hæredibus dandum, obtinuit Strabo.* Ex his verbis a fisco salarium comitibus
Præsidum datum fuisse apparet, quod Spartianus a Pescennio Nigro institutum fuisse

scribit [a] & alij postea obseruarunt. Id primo in speciebus dabatur, sed Theodosius in ære præstari iussit. [b] Forte Papinianus huius legis auctor ante Pescennium scripsit. A

a In Pescennio Nigro.
b l. 1. C. de anno. & Capitatio.

Ad L. 1. FF. Si quis iusdicen. non obtemp. Cap. XVI.

EDixit Prætor, vt qui iusdicenti non obtemperasset, puniretur. Dubitatur ab Vlpiano, quis Iudici non obtemperasse censeatur, & quem hoc edicto puniri iubeat Prætor, qui, inquit, quod extremum in iurisdictione est, non fecit. Quæ verba varie ab interpretibus distrahuntur, ita vt extremum audeant interpretari pro initio. Ego Iurisconsultum nomen extremi, vt multa alia, ab Aristotele mutuatum esse censeo. Is ita scribit. [c]

ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης ἐστὶ τὸ τέλος τῆς κινήσεως
τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προήχθη
εἰπεῖν, ἔχει τελευτὴν, ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο. βούλεται γὰρ οὐ
πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. B

Hoc est, Quod continue alicuius actionis finis est, hoc idem actionis extremum est, & cuius causa fit actio. Quare ridicule eo Poeta prouectus est, vt diceret, habet finem, cuius causa factus est, i. mortem; vult. n. non omnem finem esse extremum, sed quod est optimū. Ita D. Thomas interpretatur. Alij verò intelligunt, βούλεται i. debet esse finis, sed quod est optimum, hoc est, cuius causa fit. Vult ergo Aristoteles extremum illud esse, cuius causa aliquid fit. i. finem; Sic & Iurisconsultus a Philosopho id mutuatus, finem, ob quem ius dicitur, Id est, executionem ipsam iurisdictionis, extremum appellauit; & ait, Is videtur iusdicenti non obtemperasse, qui, quod extremum est in iurisdictione, non fecit, & dat exemplum, veluti si quis rem mobilē vendicari a se passus non est, sed duci eam, vel auferri passus est, is non incidit in hoc edictum, quia fecit extremum iurisdictionis. Cæterum si & sequentia recusauit, tunc non obtemperasse uidetur. i. si ea, quæ sequuntur uendicationem, recusauit, i. rem duci, & auferri passus non est, non obtemperauit iurisdictioni: quia non obseruauit extremum iurisdictionis. Et hic est intellectus Bulgari [d] ab aliis damnatus, quem verum esse arbitror. C

Non obstat, quod supponitur secundum hunc sensum non posse multari contumacem, quia in extremo non peccauit, sed in hoc, quia iudicio non affuit, quod est contra l. 2. §. 1. ff. si quis in ius vocatus non ierit. Nam id non recte infertur. illa enim mulcta est diuersa ab hac, quia illa continet, quod actoris interest, et si eius non interfit, nō irrogatur. fit enim gratia aduersarij, hęc autem imponitur, vt conseruetur auctoritas iusdicentis pro qualitate facti, in quo si ei non obtemperatur, pœna imponitur, i. si executionem mandati prætoris impedierit, & ideo Duumuiris, aut minimis Magistratibus id ius multandi non competit, quia non exequuntur; & ratio est, quia exequi est imperii, quo minimi Magistratus caret. [e] D
Hanc ergo loquendi formam, ut multa alia, Vlpianus ab Aristotele accepit.

c lib. 2. Phys. tex. 24. cap. 3.
d glos. in d. l. vnica. in ver. quod extremum. ff. si quis iusdicen. non obtempe.
e l. iubere cauere. ff. de iurisd. omn. iud. iūcta l. ea quæ ad Municipal.

Ad L. Iurisgentium. §. prætor ait. FF. De Pact. & quæ sint, pacta conuenta.
Cap. XVII.

MIrum, cur pacta nuda actionem non pariant, [f] cum Prætor se pacta cōuenta seruaturum edicto promittat. [g] Bartolus ingenue fatetur [h] se huiusmodi solutionem non videre. Raphael vero Fulgosius de pacto liberatorio Prætorem loqui arbitratur, non de aliis, q̄ obligationem inducunt; qui intellectus, ut diuinat, ita nimis Prætoris edictum restringit, & repugnat l. 1. in princ. de pact. quæ ait, Huius edicti æquitas naturalis est, & loquitur de edicto in d. §. Prætor ait. quia aliud non est in illo titulo; & Vlpiani interpretatio tam in l. 1. quam in l. iurisgentium. de pact. est ex libro quarto ad edictum. B
Aequitas ergo naturalis seruandi pacti locum habet tam in pacto liberatorio, quam alijs.

Alij, vt Iason, dicunt de habilibus ad producendam actionem pactis Prætorem loqui. Sed si pactum conuentum nudum interpretamur, de ijs, quæ iure ciuili actionem pariunt, intelligi non potest, & frustra Prætor, quod iam ualidum erat, confirmasset.

Ego huius solutionis uim a pacti conuenti cognitione pendere existimo, neq; enim pactum conuentum pro quolibet simplici pacto intelligo, quia non adderetur, conuentum, cum sola pacti appellatio ad nudum referatur. [i] hoc autem nomen, conuentum, aliquid pactis addere videtur. Credo itaq; pactum conuentum pro eo accipi, quod legitimo con-

f l. Iurisgentium. §. sed cum nulla. l. si intra. l. diuisionis. ff. de pact. & pluribus alijs.
g d. l. iurisgentiū. §. Prætor. de pact.
h Ibidem.
i l. lecta. ff. si cert. pet.

tractui

A tractui adijcitur, & actionem cohærentia contractus producit, vt titulus C. de pactis conuentis tam super dote, quam ante nuptias donatione, significat: nam cum principalis contractus esset dos, vel propter nuptias donatio, pacta his adiecta conuenta appellantur, vt sentit l. 1. eod. tit. Hæc sunt pacta conuenta, quorum frequens in iure est mentio, vt in l. 3. & l. cum dos. ff. de pact. dotalibus. *Cum dos, inquit, filiæ nomine datur, optimum est pactum conuentum cum utroque generum facere*, id est super dotis traditione pacisci. id enim pactum conuentum dicitur; & in l. si pater. §. ex pactis conuentis. l. Attilicinus. l. aliud. l. si mulier, & ferme toto eod. tit. & Vlpianus in l. iurisgentium. §. quinimo. ait, pacta conuenta bonæ fidei iudicijs inesse, & ideo actionem informare, de ijs pactis intelligens, quæ contractui inhærent; & l. pacta conuenta. de contrah. emp. pacta conuenta ea esse dicit, quæ postea facta aliquid detrahunt venditioni; & l. pen. C. de pact. pactum conuentum nominat, quo quis in conscribendo instrumento fori priuilegio renunciauit: quia alij principali contractui, qui in instrumento gerebatur, accedebat; eodem modo conuentum pactũ vocatur, quod adijcitur venditioni, a Similiter pactum conuentum dicitur, quod pignoris causa factum est, & principali accedit obligationi; b & pactum conuentum illud nominatur, quod super transactione ponitur. c Prætor ergo pacta conuenta se obseruaturũ pollicetur, i. quæ contractibus apponuntur: nam cum insint contractui, & eius pars habeantur, iure actionem producunt; & hanc fuisse Prætoris mentem proxime præcedentia demonstrant, quæ de his pactis loquuntur, quibus apposite hoc Prætoris edictum subijcitur. Quod autem Duarenus interpretatur, d Pacta seruabo in sua ui, scilicet, ad exceptionem, id non admitto: quia illud seruari intelligitur, quod actionem parit, sicut cum lex iubet aliquid custodiri, e nec vere pactum seruaretur, ex quo agi non posset.

a l. vlt. ff. de seruis export.
b l. contrahitur. ff. de pign. & l. cõtra. ff. de pact.
c l. 2. l. pacto conuento. de trãsact.
d Comm. in tit. De pact. §. prętor ait.
e Glos. in auth. sacramenta Puberũ in ver. custodiatur. C. si aduers. vẽditio. & significat l. statuas. ff. de acq. rer. domin.

C

Ad L. 1. §. initium, de postul. Cap. XVIII.

TAntam ingenij indolem Nerua filius ostendit, ut annorum 17. aut paulo maior ætate publice de iure responderit. f Is Cocceius Nerua vocatus Neruam auum habuit, qui cum L. Gellio Publicola Cos. fuit sub Triumuiris, quibus conciliãdis operam cum Mœcenate dedit, vt auctor est Dion. g Patrem vero habuit M. Cocceium Neruam eximium Iurisconsultũ, qui ad Filij differentiam Nerua Pater est appellatus. Labeonis Antistij sectator, & Tiberio familiaris, quem in Campaniam secedentẽ solus ex Senatoribus est comitatus. Tacitus, *Profectio, inquit*, h *arcto comitatu fuit, unus Senator Consulatu functus*. Idem, i *Cocceius Nerua continuus Principis comes omnis diuini, humanique iuris sciens, integro statu, corpore illæso, moriendi consilium capit, quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces: fateri postremo graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum, nullis moriendi rationibus, uitam fugeret. Auersatus sermonem Nerua, abstinentiam cibi coniunxit. Ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala Reip. uiseret, ira & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem uoluisse*. Huius Neruæ filius cum primum togam virilem sumpsit, publicè de iure respondere cæpit. Eum Nero, cum detecta coniuratione plurimos occidisset. Prætorem designauit, & triumphalia ornamenta illi tribuit, quasi de extinctis coniuratis aliquo modo triumphans. Idem, k *Tum quasi gesta bello expositurus, vocat Senatum, & triumphale decus Petronio Turpiliano Consulari, Cocceio Neruæ Prætori designato, Tigillino Præfecto Prætorij tribuit, Tigillinũ, & Neruã ita extollens, vt super triũphales in foro imagines apud Palatium effigies eorum quoque sisteret*. Hic fuit pater Neruæ, qui postea imperauit.

D / E (margin letters)

f l. 1. §. initium de postul.
g Lib. 49.
h Lib. 4. Annal.
i lib. 6. Annal.
k lib. 15. Annal.

Ad §. Casum. einsd. L. 1. de postul. Cap. XIX.

CAecos postulare posse negat Vlpianus, l quod insignia magistratus videre, & reuereri nequeant. Labeo etiam refert P. Cæcum Nonii Aspernatis patrem, cum postulare vellet, a Bruto auersa sella destitutum. Is fuit M. Brutus Seruiliæ filius, qui Pompeij partes secutus, eo profligato, Cæsari reconciliatus est; & cum Prætura vrbana inter alias magna dignitate præcelleret, eam Brutus, & Cassius petebãt, ob idq; magnum inter eos, quanquam affines, dissidium fuit. Iuniam enim Bruti sororem Cassius vxorem habebat. Tandem Cęsar Pręturam Bruto dedit, dicẽs, ei summã rei committendã, etsi Cassius æquiora diceret, m cui postea peregrinã Præturã detulit. Hoc magistratu fungens

l l. 1. §. casum. de postul.
m Plutarch. in Cęsare.

gens, Brutus, cū P. Aspernas Cæcus postulaturus esset, auersa sella, discessit, & Publium destituit. Brutus adhuc Prætor, & cum eo Cassius Cæsarem occidere, ut tradit Dion, *a* Paterculus, *b* Cicero, *c* & alij. Vxorem habuit Porciam Catonis Vticensis filiam, quæ cum virum nocte anxium insomnes noctes ducere animaduertisset, antequam eum de arcanis cordis sciscitaretur, paruo cultro, quo tonsores ungues præcidebant, graue vulnus in crure sibi inflixit, ut eo facto fidem viro faceret, se eius arcanorum consciam, nihil dicturam. Cæsare occiso, Senatus Laudato Bruto Cretam decreuit, sed ipse in Asiam transiens suū malū genium vidit, qui se illi apud Philippos iterū appariturū dixit, vbi a M. Antonio, & Octauiano acie uictus se interfecit. Hæc, & reliqua eius acta Plutarchus recitat. *d* A

a lib. 47. b Hist. Roman. poster. vol. c In Philippicis. d In eiusdē uita.

P. vero Cæcus a Bruto Prætore destitutus pater fuit L. Nonii Aspernatis, qui cum M. Aquilio Iuliano sub C. Caligula Cos. fuit, & a filio, vt illustrior, Pub. pater denominatur. Hunc L. Nonium Aspernatem esse puto, qui puer in ludo Troia lapsu debilitatus, & ob id ab Augusto torque donatus, posteris Torquati cognomentum reliquit. Tranquillus, *In hoc ludicro, inquit, e (loquens de ludo Troia) L. Nonium Aspernatem lapsu debilitatum aureo torque donauit, & passus est ipsum Aspernatem, posterosque Torquati ferre cognomen.* Filius Sororis Vari Quintilij fuit, quem in Germania Proprætorem secutus duas rexit legiones, & reliquis ab hostibus trucidatis, magna virtute incolumes seruauit. Paterculus, *Reddatur, inquit, f verum L. Aspernati testimonium, qui legatus sub auunculo suo Varo militans gnaua, uirilique opera duarum legionum, quibus praerat, exercitum immunem tanta calamitate seruauit, matureque ad inferiora hyberna descendendo vacillantium etiam cis Rhenum sitarum gentium animos confirmauit.* Hæc ille. Idem Aspernas, imperante Tiberio, Proconsul in Africa ius dixit, vbi Sempronium Gracchum in insula Cercina exulantem Tiberij iussu, missis militibus, occidit. cum Iulia enim Augusti filia Tiberij vxore adulterium commiserat, & alijs ex causis Principi inuisus erat, vt Tacitus recitat. *g* Alij eius posteri sub Domitiano, & Hadriano Coss. fuerunt. Auctor est Tranquillus, *h* Nonium Aspernatem arcta amicitia Augusto coniunctum veneficij a Cassio Seuero accusatum fuisse, quia, inquit Plinius, *i* centumtriginta conuiuas perdidisset, de quo forte intelligit Vlpianus. In vetusto Marmore. *k* L. Nonius Aspernas VII. Vir epulonum fuisse legitur. B C

e In Augusto ca. 43. f lib. poster. Hist. Roman. g lib. 1. Annal. h In Augusto. c. 56. i li. 35. c. 12. in fi. k Apud Smetiū.

Subijcit Vlpianus, cœcos magistratum retinere exemplo Appij Claudij, qui publicis consilijs intererat. Is ab Appio Decemuiro oriundus, Censor cum C. Plautio factus est; cum vero eius collega post mēses 18. secundum legem Aemiliam magistratu se abdicasset, ipse, frustra reclamante P. Sempronio Tribuno plebis, pertinaciter Censuram ad quinquennium solus tenuit. Appiam viam muniuit, & aquam ab eo denominatam in vrbem induxit. Cum autem Potitiæ gentis sacra Herculi facienda seruis commisisset, duodecim eius gentis familiæ, in qua triginta puberes erant, cum tota stirpe intra annum perierunt, & Appius luminibus captus est, vt Liuius prodit. *l* Cum vero Pyrrhus Epirotarum rex a Tarentinis aduersus Romanos vocatus eos acie superasset, Cyneam legatum ob pacem componendam misit, captiuorum restitutionem, & auxilium populo Romano ad subigendam Italiam pollicitus, solis Tarentinis securitatem seruari volebat, & cum Senatus ad eas conditiones inclinaret, id audiens Appius Claudius cæcus se in Senatum Sella ferri iussit, ibi se etiam surdum esse optauit, ne tam fœdam pacem, & Romanorum nomine indignam fieri audiret. Itaque Pyrrho responsum est, si pacem vellet, Italia excederet, nec Romam ingredi permissus est, cum id optaret. Atque hanc de Pyrrhi captiuis sententiam Vlpianus seuerissimam appellat, quod Appius captiuorum gratia pacem fieri noluit. Eos tamen postea Pyrrhus restituit, C. Fabritio gratificaturus, qui medici perfidiam Pyrrhum veneno tollere sibi promittentis detexerat, pro quibus Romani parem captiuorum numerum ei remiserunt, vt Plutarchus *m* & Valerius Maximus *n* scribunt. Pomponius Appium de Pyrrho in vrbem non recipiendo sententiā dixisse refert, *o* eumq; maximā iuris scientiam habuisse. Huius scriba Cn. Flauius Libertini filius populo actiones euulgauit, & ob id Aedilis factus est; *p* Appius cum L. Volumnio Cos. fuit. Huius filia a ludis, quos spectauerat, reuertens, cum a turba valde iactata, & constricta esset, Quid mihi, inquit, contigisset, si P. Claudius frater nauali prælio cum ingenti ciuium numero non perdidisset? vtinam reuiuisceret, & aliam in Siciliam classem perditum duceret. Ob quæ verba Tib. Sempronius Trib. Pleb. mulctam triginta quinque millium æris illi indixit, vt Gellius refert. *q* D E

l lib. 9. Decad. 1. m In Pyrrho. n lib. 8. c. 14. o l. 2. §. iuris ciui lis. ff. de orig. iur. p d. l. 2. §. postea cum. q lib. 10. c. 6.

De

De hoc Appio sequens Florentiæ extat inscriptio.

A Appius Claudius C.F, cœcus, Censor, Cos. bis Dict. Interrex III. PR. III. Aed. Cur. II. Q. T R. Milit. III. complura oppida de Samnitibus cepit, Sabinorum & Tuscorum exercitum fudit, pacem fieri cum Pyrrho Rege prohibuit, & aquam in vrbem adduxit, Aedem Bellonæ fecit.

Eadem Ouidius recitat. [a] De hoc Appio plura refert Zasius, [b] Cicero, [c] Diodorus, [d] Valerius, [e] & alij.

a Lib. 6. Fast. b d. l. 2. §. vtris. c Lib. 5. Tuscul. & de senectut. de aruspic. responsio. Pro Milone, Pro M. Cœlio. d Lib. 5. c. 2. e Lib. 1. c. 2. & lib. 8. c. 14.

Ad eand. l. §. item Sen. Con de Post. Cap. XX.

QVi operas suas locauit, vt cum bestijs depugnaret, siue depugnauerit, siue non, infamia notatur. Contrarium vult l. 3. tit. seq. de his, qui not. infam. *Qui operas suas, inquit, locauit, vt prodiret artis ludicræ causa, neque prodyt, non notatur: quia non est* B *res adeo turpis, vt etiam consilium puniri debeat.* Glossa, [f] & omnes soluunt, diuersos poni casus in his iuribus, & eorum diuersas decisiones: nam hæc lex de eo loquitur, qui operas locauit, vt cum bestijs pugnaret, is notatur, etiamsi non pugnet; Lex tertia loquitur de illo, qui artis ludicræ causa operas locat, id est causa recitandi in scena; nam is non notatur, nisi prodeat; Rationem videtur Caius reddere, quod illud hoc sit turpius; sed adhuc desideratur rationis ratio, quam pauci adducunt.

f In d. l. 3. in verb. puniri.

Odofredus hanc adducit: quia homines, qui ob pecuniam cum feris pugnant, sunt peruersi animi, cum ob pecuniam vitam morti exponant, ideo eorum consilium punitur. Idem fermè sentit Balsamon, [g] qui excitato hoc contrario ita soluit, in arte ludicra factum ipsum infamiam inducit, non etiam propositum, & hoc ostenditur ex eo, quod sit infamis etiã C qui non mercede, sed gloriæ cupiditate adductus artem ludicram ostendit. In eo autem, qui pugnat cum bestijs, non factum habetur odio, sed propositum, cum bestijs enim pugnant & Imperatores, & milites suam virtutem ostendentes, & ideo qui proprij quæstus mercede adductus suam vitam prodidit, etiam si cum bestijs non pugnauerit, fit infamis, Qui autem accipit pecuniam, vt artem ludicram ostentet, si eam non ostentarit, non fit infamis. Hæc Balsamon.

g In Nomocano. tit. 13. c. 10.

Ad l. in priuatis. 77. de Iudici. Cap. XXI.

HVius legis sensus ex Gellij verbis deprehenditur; [h] Prætores enim, & eorum exemplo Præsides priuatas, id est, pecuniarias causas non iudicabant, sed post- D quam inierant Magistratum, vel in Prouinciam venerant, eruditiores viros eligebant, quibus causas priuatas decidendas demandabant; & hi proprie Iudices vocabantur; nam etsi omnes, qui ius dicunt, generaliter Iudices appellantur, hi tamen peculiariter in toto hoc Titulo, & alijs Iudices dicuntur, qui à Præsidibus dantur, quod præsertim ex l. si prætores, & ex l. eum, quem. §. 1. eod. tit. ostenditur, *Iudicibus, inquit, de iure dubitantibus Præsides respondere solent.* Ijdem Pedanei iudices nuncupabantur, [i] & priuata negocia, quæ diriniebant, a Iuliano humiliora vocantur. [k]

h Lib. 14. c. 2.

i Tit. C. de pedan. iudicib. k L. vlt. C. de pedan. iudic.

Sed Gellij verba audiamus, *Quo primum tempore, inquit, a Prætoribus in Iudices electus sum, vt iudicia, quæ appellantur priuata, susciperem, libros vtriusque linguæ de officio Iudicis scriptos conquisiui.* Idem Gellius Romæ se a Coss. Iudicem datum fuisse scribit. [l] Quia ergo in priuatis Iudicijs dabantur a Prætore, vel Præside Iudices, poterant patrem in can- E sa priuata filij, & econtra dare: quia aduersario consentiente dabatur. Nec refragatur patria potestas; quia in ijs, quæ sunt iuris publici, non curatur. [m]

l Lib. 12. c. 13.

Ex his patet, non obstare huic legi l. qui iurisdictioni. de iurisd. omn. iud. loquitur enim in Præside, & Magistratum gerente, non in Iudice delegato, cui causa, aduersario consentiente, committitur, sicut de arbitro dicitur. [n]

m L. quippe. & l. cum prætor. in fi. de iudic. l. ille. a quo. §. vlt. cu. s. q. ad Trebell. n. L. quin etiam. de arbitris.

Ad l. quippe. eod. titu. Cap. XXII.

QVod autem sequitur, *Quippe iudicare munus publicum est,* significat patriam potestatem, quoad ius publicum attinet, non curari. [o]

o L. nam quod ad ius publicum. in princ. ad Trebell.

Hinc

Hinc videmus filiumfamilias gerentem Magistratum, dum in publico versatur, a patre honorari; Intra domesticos vero parietes filium patri cedere, & ipsum patriam potestatem resumere, de quo eleganter Gellius, a qui exempla memoranda refert. A

a Lib. 2. c. 2.

Ad l. 4. de inoff. testam. Cap. XXIII.

CAius librum singularem ad L. Glytiam composuit, vt in Inscriptione legis quartæ. ff. de inoff. testam. qua, vt credo, cauebatur, filios a patre per iniuriam exhæredatos posse agere querela inofficiosi testamenti: nam eam legem commendare videtur, dicens, consentiendum non esse parentibus, qui iniuriam aduersus liberos suos inducunt. Quis eius auctor fuerit, ignoratur. M. Claudius Pulcher Cos. Glytiam C. F. qui scriba fuerat, anno ab vrbe condita DIIII. fine magistro equitum creauit Dictatorem, qui coactus est se abdicare, eique suffectus est A. Atilius Calatinus, vt ex Floro constat. b Hunc non comperi Consulem fuisse, sed Tribunus Pleb. potuit hanc legem rogare, aut postea Prætor. B

b In epitome lib. 19. Liuij.

Fuit & Glytius Gallus inter Neronis amicos præcipuus, qui ab Afranio Quintiliano accusatus secum, & cum multis alijs in Neronem conspirasse magis diffamatus, quam conuictus, actus est in exilium, vt Tacitus ait. c

c Lib. 15. Annal.

Q. Glytius Attilius, Nerua imperante, Consul fuisse reperitur, in Marmore Taurini, cuius inscriptio est huiusmodi.

Q. Glytio P. F. Attilio Auguri Cos. 7. Viri. Epul. Legato Propræt. Ausp. Imp. Neruæ.

In eadem vrbe in alio lapide est hæc inscriptio.

Q. Glit. Attilio A.... VII. Viro & ...... Augustali. Cl..... Imp. Neruæ Cæs. C

Et in turri eiusdem Ciuitatis ad Forum alia talis.

Q. Glitio P. F. Stel. Attilio Agricolæ Cos. II. VII. Viro Epulonum Sodali.

Alius autem Glytius commemoratur in alio lapide Taurini his verbis, L. Glytio Vero. Q. Glytius Attilius cum Consul fuerit, huius legis auctor esse potuit. Hic vero, qui ad hanc legem scripsit, est Caius Cassius Longinus, de quo in l. Caij Cassij. de fideicom. liberta. & in l. Cassius Longinus. de Senator. Composuit quinque libros ad leg. 12. tabularum, d & decem ad l. Iuliam, & Papiam. e Præcipuo vero epitheto Caius noster cognominatur, f quo nomine etiam Saluius Iulianus, & Scæuola appellantur, g vt credo, ad differentiam aliorum huius nominis, qui in diuersis facultatibus scripserunt. C. Cassius auditor Sabini fuit, h ab eo Cassiani sunt nominati. i

d L. 133. cũ seqq. de ver. signif.
e L. 148. & seqq. & l. 152. eo. tit.
f §. pen. in Proœmio Inst.
g L. Iulianus. 86. de condit. & demonstr. l. si is qui. §. quod dicitur. de iur. doti.
h L. 19. de arbitr. l. 34. 35. de fideicom. liberta.
i L. 2. §. vlt. de origin. iur.

Ad l. pars literarum. de iudi. qui sint Archontes. Cap. XXIIII. D

ADrianus ad Ἄρχοντας scripsit, ne conuenirent, neve conuenirentur, dum sunt in Magistratu. Ἄρχοντες erant Magistratus municipales Atheniensium, quorum historiam his verbis explicat Paterculus, *Eodem, inquit,* k *tempore Athenæ sub Regibus esse desiere, quorum vltimus Rex fuit Codrus Melanthi filius.* Et paulo post, *Huius filius Medon primus Archon Athenis fuit, ab hoc posteri apud Atticos Medontidæ dicti: Sed hi, insequentesque Archontes vsque ad Charopem, dum viuerent, cum honorem vsurparunt.* Postea Decennales fuere magistratus instituti paulo ante primam Olympiadem; post Erycem fuere annui, id est, Olympiade XXVI. Idem enim Paterculus subiungit, *Tum Athenis perpetui Archontes esse desierunt, cum fuisset vltimus Alchmaon, cæperuntque in denos annos creari, quæ consuetudo in annos 70 mansit, ac deinde annuis commissa est Magistratibus Resp. Ex ijs, qui denis annis præfuerunt primus fuit Charops, vltimus Eryx, ex annuis primus Creon.* Hæc Paterculus. Idem refert Pausanias: l vnde cum anno tantum ius dicerent Archontes, intra illum annum neque alios conuenire, neque ipsi ab alijs conueniri poterant. Hos nouem Viros fuisse Iulius Pollux refert, m *Primus, inquit, qui singulis annis Archon nominatur, tum Rex, inde Polemarchus, siue belli princeps & Thesmotheta, siue legum latores 6. ex his enim nouem Archontes complentur. Appellabatur autem Thesmothetarum forum, & cognitio.* Et paulo post, *Archon disponit Dionysia, & ludos Apollinis cum eorum curatoribus. Apud eum Iudicia hæc exercentur, damni dati, iniuriarum, tutorum, & curatorum, dationis hæreditatum, curatorum, qui dantur fœminis, quæ pregnantes defuncto viro relinquuntur, locationis ædium pupillo-* E

k Lib. 1. Hist. Roman.
l Lib. 4. fine Messenica.
m Lib. 8. Ἀρχόντων Ἀθηναίων ὀνόματα.

A *pupillorum. Hic est insignis, & anni ab eo nominantur.* Iudicabant olim ante leges Solonis separatim, Rex sedebat in Bucolæo, non procul a Prytanæo, Polemarchus in Lycæo, Thesmothetæ in Thesmosio, Archon ad statuas æneas, quæ Exonymi dicebantur, vbi leges figebantur, antequam approbarentur. Archontes D. Augustinus Magistratus appellat, a quos & ipse post Reges, & Codri interitum cæpisse scribit. D. quoque Hieronymus Archontas Magistratum vertit, quem Cicero, b & Spartianus c Archontem vocant, quod hæc vox Latinè commodè exprimi nequeat. Horum & Aristoteles meminit. d Vbique in Nouellis Iustiniani Ἄρχων pro magistratu Præsidum, aut Proconsulum capitur. Alij erant in alijs Ciuitatibus similes Magistratus, alio nomine appellari, vt Neapoli Demarchus, id est populi magistratus, in Latio Dictator, Aedilis, Duumuir, in Hetruria Prætor. Spartianus, *In Hetruria, inquit,* e *Praturam Imperator egit, per Latina oppida Dictator,* B *Aedilis, & Duumuir fuit, Apud Neapolim Demarchus, in patria sua Quinquennalis.* Alij erant Athenis magistratus Areopagitæ dicti, qui criminales causas iudicabant.

a Lib. 18 de ciuit. Dei c. 20.
b De Fato.
c In Hadriano.
d Lib. 6. Polit. c. 8.
e In Adriano.

Cæterum quia eadem lex reos conuentos nominat φεύγοντας, id est fugientes, non est prætermittendum a Græcis eos antiquitus ita vocatos fuisse. sic enim Euripides nominat, quod non fortè alibi in Pandectis reperitur, in Codice in l. properandum. §. etsi quidem. C. de iudi. pars fugiens vocatur, de quo etiam Suidas: f quia, vt inquiunt Doctores, reorum est fugere.

f In ver φεύγοντας.

Ad l. item veniunt. §. Præter hæc. de petitio. hæred. *Cap. XXV.*

C QVatuor Coss. factos esse Senat. Consul. Adriano imperante, refert Vlpianus, qui fuere Q. Iulius Balbus, P. Iubentius Celsus, Titus Aufidius, & Arrius Seuerianus, vel, vt in Pandectis Florentinis legitur, Oenus Seuerianus; Præter hos inuenio etiam alios duos sub finē eiusdem anni Coss. fuisse, nempe Marcellum, & Gallum, vt legitur Venetijs in tabula ænea, quæ est apud Illustrissimum Patriarcham Aquileiensem hoc exemplo.

IMP. CAES. DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE
NEPOS TRAIANVS HADRIANVS AVG. PONT. MAX.
TRIBV. POTEST. XII. COS. III.
P. P AD XI. CAL. MART.
P. IVVENTIO CELSO II. Q. IVLIO BALBO COS.
AD VIII. CAL. IAN.
MARCELLO, ET GALLO COSS.

D Ratio autem est: quia tot Coss. ab Imperatoribus, & præsertim ijs, qui post Augustum imperarunt, originem habuerunt; nam tunc binis quibuscunque mensibus duo Coss. fieri consueuere, quin & viginti quinque Coss. eodem anno facti fuisse reperiūtur, vt Dion tradit, g & hunc locum explicans Alciatus refert. h

g Lib. 49.
h Lib. 5. parado. c. 10.

Iubentij vero duo inueniuntur pater, & filius, vterque Senator Clarissimus, & Iuriscōsultus. Iubentius pater floruit sub Domitiano, contra quem coniurauit, & pœnam fato quodam euitauit. Dion, *Iubentius Celsus, inquit,* i *qui cum quibusdam primarijs viris contra eum coniurauerat, fueratque ob eam causam delatus, saluus nec opinato seruatus est. Nam cum ab illis, qui eum capturi erant, impetrasset, vt sibi liceret cum Domitiano secreto colloqui, ac deinde illi adularetur, dominumque, ac Deum, quibus nominibus ab alijs quoque appellabatur, crebro nominaret, ego quidem, inquit, nihil tale commisi, quod si differre tibi placuerit, omnia curio-* E *se inuestigabo, deinde multos ad te deferam, multosque coniuratos indicabo. Ita ob hanc causam dimissus, neminem postea indicauit, sed allatis alijs, atque alijs causis rem in id tempus distulit, quo Domitianus mortuus est.* Traianus postea eum charum habuit, cui etiam statuam poni iussit, ac Prætorem creauit, vt ex epistola Plinij ad Vrsum liquet, k qui eum cum Licinio nepote in Senatu iurgatum fuisse dicit, quod ille vellet reos criminum testes euocare posse, quod Iubentius Celsus Prætor negabat, atque illum tanquam emendatorem Senatus multis, & vehementer increpuit. De eodem Prætore loquitur Iuuenalis, l

i In Domitiano.
k Lib. 6. ep. 5.
l Saty. 8.

Nec dubitant Celsi Prætoris vendere ludis.

Idem alibi, m

m Satyr. 6.

Celso dictare parata.

Extat Plotianæ epistola ad Iubentium Celsum, & Celsi ad illam in l. Plotiana. 18. de iur. A
codicill. Sed an patris, an filij sit, non constat. Hadriano ad imperium promoto, statim
occisus est, tanquam insidias ei in venatione parasset; Hadrianus tamen in Senatu iureiu-
a In Hadriano. rando negauit eum suo iussu interfectum, vt Dion refert. *a* Aliqui hunc Publium Cel-
sum fuisse ferunt, quod verius esse existimo.

b L. Celsus pater. in princ. de leg. 2. Iubentius Celsus pater in Ducennij Veri Cos. consilio fuit; *b* erat autem Romæ con-
silium consessus quinque Senatorum, & totidem Equitum, quibus Cos. aut prætor præerat,
in quo cognoscebantur causæ seruorum manumittendorum ab ijs, qui erant minores
c Theophil. in §. eadem. Inst. quib. ex causis manumitt. non licet. annis 20. *c*

d L. 2. ad fin. de orig. iur. Iubentius Celsus filius patri successit, & in consilio Hadriani fuit, & bis Cos. *d* nam, vt
e In Hadriano. ait Spartianus, *e* non amicos suos, aut comites solum, sed Iurisconsultos, præcipuè vero
Iulium Celsum habuit, vbi pro Iulio, credo, legendum Iubentium; vixit vsque ad Antoni-
num Pium, cuius Scrinij libellorum proximus, seu promagister fuit, vt ostendit Romæ mar- B
mor apud Alberinos inuentum, in quo est hæc memoria, nempe, epistola Velij Fidi ad Iu-
bentium Celsum cum libello supplici, cui ille subscripsit; Epistolæ verba hæc sunt.

Velius Fidus Iubentio Celso collegæ suo salutem.

Arrij Alphij Arriæ Fadillæ Domini N. Imperatoris Antonini Augusti matris liberti libel-
lum tibi misi cogniti mihi ex longo tempore primæ iuuentutis, etiam miratus, cum ab ædi-
bus essem, quod eo loci se contulisset, a quo didici causam suæ requietionis, sed & religio-
nis magnopere a Domino nostro Imperatore impetrasse, ita ne qua mora videatur ei per
nos fieri, libellum subscriptum per eundem Publicium sine mora mihi remittas. opto te sal-
uum, & felicem esse.

Exemplum Libelli dati.

Cum ante hos dies coniugem, & filium amiserim, & pressus necessitate corpora eorum C
fictili Sarcofago commendauerim, donec quietis locus, quem emeram ædificaretur via
Flaminia inter milliare II. & III, euntibus ab vrbe parte læua custodia monumenti Fla. Thu
meles Amesolæ M. Sini Orgili. Rogo domine permittas mihi in eodem loco in marmo-
reo Sarcofago, quem mihi modo comparaui, & corpora colligere, vt quando ego esse de-
siero, pariter cum eis ponar. Decretum. Fieri placet. Iubentius Celsus Promagister subscri-
psi III. Non. Nouemb. Antio Pollione, & Opiniano Kos. ordinario Seuero, & Sabi-
niano Cos.

f In Celso. Hanc inscriptionem Rutilius refert. *f* Celsus Cornelio Felici se consulenti respon-
dit in l. si id, quod quis. pro socio; cuius meminit l. antepen. §. vlt. de iur. fisc. Fortasse a L.
Cornelio Sylla, qui se Felicem cognominauit, oriundus est. Idem Celsus respondit Fla- D
g L. 3. §. 1. de minor. uio Respecto Prætori. *g*

Seuerianus vero Traiano admodum charus fuit, atque etiam principatu dignus ab eo
existimatus. Nam cum in conuiuio petijsset ab amicis, vt decem viros dignos principa-
tu nominarent, paululum substitit, deinde, nouem, inquit ex vobis audire cupio, ego enim
vnum, nempe, Seuerianum habeo. Sub Hadriano cum Sentio Augurino Cos. fuit. Is or-
dinario antea suffectus fuerat. Sed quod ægrè tulisset L. Commodum a se adoptatum, eum
cum Fusio eius nepote Hadrianus occidi iussit, illum nonaginta, hunc decem octo annos
natum; Seuerianus antequam iugularetur, ignem poposcit, deinde incenso thure, vos, in-
quit, Dij immortales, quos habeo innocentiæ meæ testes, hoc vnum rogo, vt Hadrianus
quamuis mortem obire percupiat, tamen non possit; & id euenit. cum enim graui morbo
implicitus doloris impatientia sæpe mori optasset, ac sibi manus afferre vellet; prohibitus
est; extatque eius epistola, in qua ostenditur, quam miserum sit cupientem mori non pos- H
h In Hadriano. se. Hæc Dion. *h*

i Epist. lib. 3. epist. 17. Idem Seuerianus iterum Cos. fuisse sub Hadriano legitur. A Plinio, *i* & Spartiano *k*
k In Hadriano. Seruianus appellatur, sororis Hadriani maritus, qui III. Cos. fuit. Quod autem in eo S.C.
de bonis caducis Rustici agitur, is fortasse est Q. Iunius Rusticus, qui cum Hadriano iterum
Cos. fuerat, Iunij Rustici filius, aut nepos, quem componendis actis Senatus a Tiberio Prin
l Lib. 5. Annal. cipe præfectum fuisse Tacitus tradit, *l* & ad eum Plinius scribit. *m*
m Lib. 8. epist. 31. Alius fuit Iunius Rusticus a prædictis ortus M. Imperatoris præceptor, illique mirificè
n In M. Antonino. gratus, cui mortuo statuam a Senatu postulauit. Cos. & vrbi Præfectus fuerat, vt Dion, *n*
o In eodem. & Capitolinus *o* referunt. Marcus eum amicum vocat in l. 1. §. pen. de appell. Rusticum
scribit

A scribit Martialis [a] in Cappadocia perijsse. De Iulio vero Balbo, & Aufidio aliud non legi, etsi alterius Aufidij non semel in Iure sit mentio. Ad Q. Iulium Balbum extat Marci Antonini rescriptum in l. postquam. §. 1. vt leg. no. cauea. & Antonini Pij in l. Mota. §. 1. de vsur. vbi mendosè, vt puto, pro Iulio Balbo legitur Tullio Balbo.

a Epigram. lib. 9. epigr. 24.

Ad §. hac aduersus. Ea. l. l. Cap. XXVI.

Malæ fidei possessorem hæreditatis ad fructuum restitutionem teneri ex Seueri rescripto ad Celerem Vlpianus probat; Id rescriptum est in l. 1. C. de his, quibus vt indig. etsi alij non animaduertunt; Hæredes enim inultam defuncti necem relinquentes vult hæreditatem cum fructibus tanquam mala fide possidentes restituere. B Celer autem, ad quem scribit, vt puto, Cæsarum procurator fuit. Is forte est, qui postea Gordiani P.P. extitit. [b]

b L. 3. C. de modo mulct.

Ad l. antiqui. si pars hæredita. peta. Cap. XXVII.

Quot vno partu nasci possint, disputatur a Paulo, *Et multa, inquit,* [c] *de huiusmodi re varia, & incredibilia tradiderunt, vt fabulis annumerentur.* Aristoteles ita scribit, [d] *plurimum, & plurimis locis mulieres singula singulos pariunt, sed sæpè, & locis plerisque geminos etiam, vt in terra Aegypti, fieri certum est. Pariunt etiam tres, & quatuor, & quidem locis nonnullis valde ita fit, quod iam dictum est, sed quinque cum plurimum nascuntur. iam enim hoc pluribus euenisse certum est.* Hunc Aristotelis C locum citat Iulianus in l. si pater. de solut.

c L. antiqui. si pars hæred. pet.

d Lib. 7. hist. animalium, c. 4.

Subdit Paulus, *Traditum est quatuor pariter puellas a matrefamilias natas esse.* Quæ hæc fuerit, non constat. Plinius quid simile narrat, *Proxime, inquit,* [e] *supremis D. Augusti annis Fausta quadam è plebe Ostia duos mares, totidem fœminas enixa, famem, qua secuta est, portendit haud dubiè.*

e Lib. 7. c. 3.

Sequitur Paulus, *Alioquin tradidere non leues auctores quinquies quaternos enixam Peloponnesiam.* Aristoteles ait, [f] *Quædam viginti partubus quatuor edidit, quinos enim singulis partubus enixa est, maiòrque eorum pars enutriri, & adolescere potuit.* Sed non dicit eam Peloponnesiam fuisse. Plinius huius meminit, [g] scribens, eam quinos quater peperisse, ita enim legendum, non binos. *Reperitur, inquit, & in Peloponneso quinos quater enixa, maioremque partem ex omni eius vixisse partu.*

f Lib. 7. hist. animal. c. 4.

g Vbi supra.

D Subdit Paulus, multas Aegypti vno partu septenos edidisse. Id Trogus scripsit, vt Plinius refert, *Et in Aegypto, inquit,* [h] *septenos vtero simul gigni, auctor est Trogus.* Idem ex Aristotelis sententia Strabo memorat, [i] *Aegyptia quoque mulieres, ait, interdum quatuor geminos pariunt. Auctor est Aristoteles, quandam septem geminos peperisse, quod euenire arbitratur propter Nilum fœcundissimum, & nutritiuum, propter moderatam Solis decoctionem relinquentis nutrimentum, & superfluum euaporantis.* Hæc Strabo.

h Vbi supra.

i Lib. 15. Geogr.

Sequitur Paulus, *Sed & tergeminos cinctos Senatores vidimus Horatios.* Hi terni ex duabus sororibus vno partu nati Romæ tres P. Horatij, Albæ totidem Curiatij, qui regnante Tullo Hostilio tres Horatij, cum tribus Curiatijs inter Romanorum, & Albanorum exercitus quique pro acquirendo suis imperio conflixere.

Duobus vero ex Horatijs occisis, sed omnibus Curiatijs vulneratis, solus Horatius tertius E frater superstes fugam simulando hostes segregauit, singulosque separatim aggressus occidit, & victoriam Romanis peperit, quemadmodum Dionysius, [k] Liuius, [l] alijque referunt. Eos autem appellat Paulus cinctos: quia militabant, Cingulumque insigne militum gerebant; Legendum itaque, cinctos, vt habetur in Pandectis Florentinis, non cunctos, vt in alijs Codicibus: quia illa dictio est ociosa.

k Antiq. Roman. lib. 3.

l Lib. 1. Decad. 1.

Quod autem ait, vidimus, intelligendum est, auctores legendo, non enim potuit Paulus rem per multa ante secula gestam vidisse. Plinius, *Tergeminos, inquit,* [m] *nasci certum est Horatiorum, Curiatiorumque exemplo.*

m Lib. 7. c. 3.

Sequitur Plinius, *Sed & Aelius scribit se vidisse in Palatio mulierem liberam qua ab Alexandria perducta est, vt Adriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa dicebatur, quintum post quadragesimum diem.*

Florentiæ legitur Lælius. Lælium Felicem Iurisconsultum intelligit, qui ad Q. Mutium
a Lib.15.c.27.
Scæuolam aliquot libros scripsit, vt auctor est A. Gellius, a qui ex illo explicat, quæ sint A
calata, Curiata, & centuriata comitia. Eandem huius Alexandrinæ mulieris historiam reci-
b L.si pater. de solut.
c L.vtrum. de reb. dubijs.
d Vbi supra.
e Lib.10.c.2.
tat Saluius Iulianus, b & Caius, qui Serapidem Alexandrinam eam fuisse dicit, c & su
bijcit, quod si vltra tres nascantur, forte portentuosum est, quæ verba ex Plinio sumpta vi-
dentur: quia & ipse scribit, d tergeminos nasci certum est, supra inter ostenta ducitur.
Eandem Aegyptiæ mulieris historiam Gellius recitat, e & fudit ancillam Cæsaris Au-
gusti in agro Laurente quinque pueros peperisse, eosque pauculos dies vixisse, matrē quo-
que eorum non multo, postquam peperit, mortuam, monumentumque ei factum iussu Au-
gusti in via Laurentina, in eoque scriptum esse puerperij eius numerum.

Ad l.vlt.ff.finium Regund. *Cap.* *XXVIII.* B

f Lib.4. ad leg.12. Tabul.
g In Solone.
CAius recitat f legem Solonis, quæ in xij. tabulis Athenis Romam allatis cōtine-
batur, cuius etiam meminit Plutarchus, g qui a Solone plantationis mensuras
prudentissimè definitas scribit, siquidem eum, qui in agro propè alterius fines
quid plantasset, quinque pedum spacium inter plantam, & vicini prædium relinqui iussit,
etsi vetustiores Pandectarum Codices mendosè duo tantum ponunt, quod ex errore nota
rum B. & E. potuit euenire. Qui vero ficum, aut oleam plantasset, nouem pedibus a vicino
h Ibidem.
abesse debebant. Rationem differentiæ eam adducit Plutarchus, h quod hæ arbores lon
gius radicem protendant, nec sine detrimento cęteris arboribus admoueri possunt, quibus
nutrimentum auferunt, & in quasdam humorem etiam noxium transmittunt. Si quis vero
i Lib.2. seu Euterpe.
k In ver. ὀργυιά.
puteum effodisset, orgyam dimitti voluit; ea Herodoto, i & Suidæ k est sex pedū men
sura, aliter Hexapus dicta, quæ expansis manibus efficitur, & humani corporis procceritatē C
æquat, nonagintaque sex digitos continet; Siquidem pes sexdecim digitis constat. Sed hu
ius legis interpres Latinus pro orgya passum posuit, qui quinque tantum pedes, siue digitos
l In ver. Βῆμα.
lxxx. auctore Suida, l complectitur. Emendanda est igitur interpretatio legis Caij a So-
m Lib.36. Hieroglyph. c. passus.
lone desumptæ, vbi passus pro orgya ponitur, de quo Pierius. m

Ad l.si propius.de mortuo infer. *Cap.* *XXIX.*

n Lib.2. de legib.
o L. si propius. ff. de mortuo infer.
CIcero quoque scribit, n lege XII. Tabularum cautum, ne propius lx. pedes alie-
nas ædes inuito domino sepulchrum fieret; *Si igitur, inquit Pomponius,* o *quis
propius ædes tuas ædificet sepulchrum, nouum opus nunciari poterit, si factum iam sit,* D
*Quod vi, aut clam agetur: Si vero intra legitimum modum, (id est, pedes lx.) mortuus propè
meas ædes, me tacente, inferatur, alius inferri poterit: quia iuri meo renunciasse videor.*

Ad l.vinum.si certum petat. *Cap.* *XXX.*

p L. vinum. si certum petat.
VInum mutuo datum per iudicem petitum est, Quæsitum est, cuius temporis æsti-
matio fieret, Sabinus respondit, p si nihil dictum esset, quanti tunc esset, cum
petitum esset.
Hic moram interuenisse dixerunt Doctores: quia à debitore vini æstimationem præ-
stari Iulianus asserit; Sed hic intellectus non modo diuinat, & supplet, sed legi penè ad-
uersatur, quæ litis contestatæ tempus solum quoad vini æstimationem præstandum vult E
spectari, cum si morosus fuisset debitor, non id tempus, sed aliud, quanti plurimi fuisset vi-
q L. in re furtiua. §.1. de cōdic. furt.
r L. inter stipulantem §. pen. de verbor. oblig.
num, inspiceremus; *In re furtiua, inquit Vlpianus,* q *temporis æstimatio spectatur, quo res
vnquam plurimi fuit*, & fur moroso comparatur. r
Idem probatur ex l. ratio. §. si per venditorem. de actio. emptio. vbi venditor vini, qui
fuit in mora, quo minus traderet, condemnatur vtro tempore plus vinum fuit, vel quo
venit, vel quo lis in condemnationem deducitur. Velle autem petitionis tempore plu-
rimi fuisse vinum, mera est diuinatio. Præterea de mora nullum in hac lege verbum:
quare hic loqui Iulianum de eo debitore arbitror, qui nullam restituendi vini moram
contraxit; cius tamen æstimationem debebat, quod multis casibus euenire potuit, fortè
quia eiusdem, quam acceperat, bonitatis vinum debitor inuenire non potuit, itaque pro-
pter

A pter rei præſtandæ difficultatem, quæ moram impedit, *a* ad æſtimationem veniri neceſſe fuit; Vel etiam de danda vini æſtimatione inter debitorem, & creditorem conuenerat, ſed quia dubitatur, cuius temporis danda eſſet, ad petitionis tempus eam Iulianus refert, quem loqui eo caſu cenſeo, quo in mora debitor non fuit.

Decidendi autem potuit eſſe ratio: quia petitionis tempore vino vſurus erat creditor; vnde id tempus ſpectari æquum fuit; ſicut enim die appoſita id tempus inſpicitur, quo peti res poteſt, ita ea omiſſa, petitionis dies ſpectatur, vt arguit l.quoties. 59. de verb. obligationib.

At contendat quis in caſu propoſito contractus potius, quam petitionis tempus ſpectandum, vt in pecuniæ, quæ ab vſu receſſit, debitore videmus. eius enim quanti contractus tẽpore fuit, datur æſtimatio. *b* Sed hoc a vino valde diſtat. pecuniæ enim bonitas, vt teſte B Alexandro *c* tenuerunt Iacobus de Beluiſio, & Odofredus, qui ſoli illam materiam intellexiſſe præ cæteris videntur, præcipuè in communi eius valore conſiſtit, & ideo eius, quanti contractus tempore fuit, æſtimatio reddi debet: quia illa eſt eius rei ſubſtantia, de qua ſenſiſſe contrahentes cenſentur, prout erat tempore contractus, non de illa, quæ poſtea vel decreuit, vel improbata eſt. In vino autem intrinſeca bonitas ſapor eſt, non eius æſtimatio, quæ cum extrinſeca ſit, & varia, non contractus, ſed petitionis tempus, quo vino vti debuit, inſpicitur.

Etſi adhuc per litis conteſtationem moroſum effectum eſſe vini debitorem, quis opponat, reſpondeo, quod ſe debitorem fatebatur, qui vinum mutuatus fuerat, ſed minorẽ vini æſtimationem ſoluere volebat, creditor vero maiorem petebat, quod cum dubium eſſet, & cuiuſnam temporis æſtimatio ſoluenda eſſet, ignoraret, debitor in mora fuiſſe dici non C poteſt; ad eam enim introducendam ſcientia requiritur; *d* Nec ſemper in mora eſſe reũ, qui litem conteſtatur, Vlpianus probat. *In hac actione, inquit, e ſi quæratur, res, quæ petita eſt, cuius temporis æſtimationem recipiat, verius eſt condemnationis tempus ſpectandum: ſi vero deſijt eſſe in rebus humanis, mortis tempus, ſi poſt moram deterior res facta ſit, habendam æſtimationem, quanto deterior res facta ſit.* Hactenus Vlpianus. Ergo in priore ſpecie lite conteſtata moram non inductam ſupponit, cum ab eo diuerſum ſubijciat caſum, quo mora interuenit. Vlpiani ſententiam *f* comprobat & Caius, *Si merx aliqua, inquit, g quæ certo die dari debebat, petita ſit, veluti vinum, oleum, frumentum, tanti litem æſtimandam, Caſſius ait, quanti fuiſſet eo die, quo dari debuit, ſi de die nihil conuenit, quanti tunc cum iudicium acciperetur.* Hoc etiam probatur ex l.quoties. de verb. oblig. *Quoties in diem, vel ſub conditione oleum quis ſtipulatus, æſtimatio eo tempore eſt ſpectanda, quo dies venit. tunc enim peti poteſt.* D Denique idem velle videtur l.hominem. mandati, quæ tempus actionis propoſitæ vult ſemper ſpectari in contractibus ſtrictis, niſi debitor in mora fuerit.

a L. quod te. vbi Doctor. ſi cer. petat.

b §. cum canonicus. in fin. de cenſib. & notat Bart. in l. Paulus. vbi Imol. de ſolutionib.

c In d.l.quod te.

d d.l.quod te. vbi gloſſ. in ver. debebes. gloſ. in d.l. vinum. in ver. eſſet, ſi cert. petat.

e L. in hac. in princip. de tritic. ar.

g In d.l. vinum.

h In l. vlt. de tritic. ar.

Ad l.3. in fin. cum ſeqq. de iureiur. Cap. XXXI.

Per Principis genium, vel ſalutem, vel venerationem Antiquos iurauiſſe liquet, *h* quam conſuetudinem ego inde proueniſſe exiſtimo, quod Principes Romani pro Dijs ſunt habiti, & ſicut per Deos iurabatur, ita & per ipſos cæptum eſt iurari. diuinos enim honores Principibus datos fuiſſe, templaque Auguſti Genio dicata Suetonius memorat, *i* perque aras eius iuratum fuiſſe Horatius de Auguſto loquens oſtendit. *k*

E *Præſenti tibi maturos largimur honores,*
Iurandaſque tuum per nomen ponimus aras.

Hanc ergo, quod pro Dijs viuentes celebrantur, cauſam fuiſſe arbitror, vt per Principum Genios iurari cæperit. Credebant enim Veteres, & nos Chriſtiani tenemus, Angelos cuique in lucem edito homini ſtatim aſſociari, quem ſalutis Genium vocabant. Hi animas gremijs ſuis ſuſceptas, quoad licitum eſt, tuentur, ac donec puras, a peccatoque mundas ſenſerint, maiora docent; Vnde Menander.

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γενομένῳ
Ἅπαντος ὢν μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

De qua re plura Ammianus Marcellinus. *l* Dion auctor eſt *m* inter alios honores Iulio Cæſari decretos, etiam hoc datum, vt per eius fortunam iuraretur.

h L. ſi duo. in fi. ff. de iureiurand. §. 1. Inſt. de fideicom. hæredit. l. 2. C. de reb. cred.

i In Auguſto. cap. 60.

k Epiſt. lib. 2. epiſtol. 1. ad Auguſtum.

l Lib. 21.

m Lib. 44.

A

Idem tradit, *a* Tiberium nulli permisisse, vt per suam fortunam iuraret, & si quis peierasset, eum non puniuisse. Seiano autem occiso, cui Augustos honores decreuerat, sancitum est, ne quis per alium, quam per Imperatorem iuraret. *b*

- a Lib. 57.
- b Dion lib. eod.

Sed videndum est, quid significet per salutem Principis iurare; *c* ego hanc execrationem potius esse arbitror, quam iuramentum. id enim significatur, Illud Princeps patiatur, vel, Hoc illi contingat, si verum non dico, eum enim Deo obligat, quod iuramenti genus grauissimum dicitur. D. Augustinus, *Cum quis, ait,* *d* *per salutem meam iurat, salutem suam Deo obligat; cum dicit, per filios meos, oppignerat eos Deo, vt hoc eueniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius, si verum, verum, si falsum, falsum.* Idem Magister sententiarum sequitur. *e* Cum quis ergo per salutem Principis peierasset, tanquam in eius caput impiè malum precatus puniebatur; vnde Tacitus scribit *f* Bubrio crimini datum, quod periurio nomen Augusti violasset, & hoc nomine accusatum. Tertullianus vero Christianos per salutem Principis iurare ait, *g* veluti, Ita saluus sit Cæsar, vt hoc est verum; Sed & iuramus, inquit, vt per Genios Cæsarum, ita per salutem eorum, quæ est augustior omnibus Genijs. Qui vero per lapidem iurat falsum, periurus est: quia non lapidem, qui non audit, sed eius creatorem adhibet testem, vt Augustinus tradit; *h* & ideo licet hoc iuramentum faciendum non sit, factum tamen est seruandum; Idem sententiarum Magister probat. *i*

B

- c L. 3. §. vlt. cum seqq. & l. si duo. §. vlt. l. qui per salutem. de iureiurãd.
- d In serm. 28. de verb. Apost.
- e Lib. 3. sentent. distinct. 39.
- f Lib. 1. Annal.
- g In Apolog. cap. 32.
- h Vbi supra.
- i Vbi supra.

Quod vero neque per capillos, neque per lapidem, vel aliud, & Diuino, & humano iure prohibeamur iurare, *k* hanc ob causam sancitum est, ne aliquid diuinum in ijs esse crederetur, pro quo reuerentia eis deberetur, vel ne per ea iurantes falsum homines se iuramento teneri non putarent. Vsu tamen receptum est, vt tactis scripturis, & præcipuè sacris Euangelijs iuretur, quod corporale iuramentum vocatur, tanquam aliquid maius faciamus, quam si per Deum simpliciter iuraremus, in quo nos falli Magister sententiarum ex sententia Ioan. Chrysostomi docet; *l* *Si qua, inquit, causa fuerit, modicum videtur facere, qui iurat per Deum; qui vero per Euangelium, maius aliquid fecisse videtur; Quibus dicendum est, Stulti, scripturæ sanctæ propter Deum factæ sunt, non Deus propter scripturas, ita & creaturæ factæ sunt propter Deum;* Cum tamen diuersa inoleuerit opinio ad homines perterrefaciendos, & a falso remouendos, quod horribilius eis videtur, iuramentum adfertur. Vnde iure statutum est, vt qui iurauerit se maiorem ann. xxv. cum non sit, contrarium per instrumentum probare possit, secus si tactis corporaliter scripturis iurauerit. nullo enim modo contrarium probare potest. *m* Hic non omittam scitum Laberij carmen a Gellio *n* recitatum,

C

Quid est iusiurandum? Emplastrum æris alieni.

- k Nouell. 77. seu aut. vt non luxuri. contr. natur. §. 1. c. si quis per capillum 22. q. 1.
- l Ibidem.
- m L. si alterius. C. si minor se maiorem dixerit.
- n Lib. 16. c. 7.

D

Ad l. 3. §. si liber ff. de condict. caus. data caus. non secuta. Cap. XXXII.

Domitia Neronis filia, accepta pecunia, Paridem Pantomimum manumisit, sed cum is ingenuum se probasset, pecuniam repetijt, vt ex Neratio significat Vlpianus. Hæc non fuit Neronis Principis filia, sed amita, & soror Gn. Domitij Aenobardi patris Neronis Principis, cuius libertum Paridem fuisse Tacitus scribit. *o*

- o Lib. 13. Annal.

Itaque pro filia legendum est, amita, vel potius intelligemus Neronis filiam, id est, Neronis aui Neronis Principis. ipse enim nullam filiam Domitiam habuisse legitur. Hæc inimicitias cum Agrippina matre Neronis Principis exercuit: quia parem cum ea generis nobilitatem prætendebat; nam Tacitus ita scribit, *p* *Lepida, (scilicet Domitia) minore Antonia genita, auunculo Augusto, Agrippinæ sobrina propior, ac Gnei mariti eius soror, parem sibi claritudinem credebat: nec forma, ætas, opes multum distabant, & vtraque impudica, infamis, violenta, haud minus vitijs æmulabantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. Enimuero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Neronem præualeret. Nam Lepida blandimentis, & Largitionibus iuuenilem animum deuinciebat, truci contra, ac minaci Agrippina, quæ filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat. Domitia obiecit, quod malis artibus coniugium Claudij appetiuisset, & Italiam seruorum agminibus perturbasset, & mortem obijsset nisi a Narciso prohibita esset. Sublato Claudio, & Nerone rerum potito, accusata est Agrippina, quod Britannici Claudij filij a Nerone fratre occisi mortem lugeret, & nuptura Rubellio Planto ex Augusto oriundo imperium inuadere cogitaret. Id primo Atimeto Domitiæ liberto*

E

- p Lib. 12. & 13. Annal.

A *berto significatum est, qui Paridem histrionem libertum & ipsum Domitiæ impulit ire propere, crimenque atrociter Neroni deferre. Facto exterritus Nero statim matrem cum Plauto occidere voluit sed a Seneca retentus rem Burrho P P. cognoscendam mandauit. It ad Agrippinam cum Seneca profectus, rem omnem aperit. Illa tanta eris constantia se purgauit, ut Sylana criminis inuentrix cum accusatoribus in exilium sit acta. De Atimeto supplicium sumptum. Paris Pantomimus plus apud libidinem Principis valuit quam ut pœna afficeretur. Mox fauente Nerone ingenuus est iudicatus. Nec multo post ereptus amitæ (ea Lepida Domitia fuit) libertu. Paris quasi iure ciuili, non sine infamia Principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat, & ob id datam Domitiæ pecuniam ob libertatem repetijt.* Sunt etiam, qui eam a Nerone occisam velint. Huius hortos fuisse arbitror, qui postea in Principum delicijs fuere. Vopiscus, *Displicebat, inquit,* a *& in Palatio habitare, ac magis placebat in hortis Salustij & Domitiæ* a In Aureliano.
B *viuere.*

Alia est Domitia Longina, quam Aelio Lamiæ nuptam Domitianus Imp. postea vxorem duxit, & Paridem ob adulterium cum ea commissum interfecit. Tranquillus, *Contrectatis, inquit,* b *multorum vxoribus, Domitiam Longinam Aelio Lamiæ nuptam in matrimonium abduxit.* & postea vxorem suam Domitiam, ex qua in secundo suo consulatu filiam tulerat, altero que anno consalutauerat, ut Augustam, eandem Paridis histrionis amore deperditam repudiauit, intraque breue tempus impatiens dissidij quasi efflagitante populo reduxit. Idem Dion, *Cum autem, inquit,* c *de cade vxoris suæ Domitiæ consultauit, propter admissum adulterium, capto consilio de sententia Vrsi eam repudiauit, propter quā Paridem saltatorem in media via occidit & postquam accepit eum locum a multis hominibus floribus, frondibusque, ac virgultis ornari, eos interfici iussit.* De hoc Paride Martialis, d & b In Domitiano. cap. 1. c In eodem. d Epigr. lib. 11. epig. 12.
C Iuuenalis e scripserunt. Sed vereor, ne hic Paris alius sit ab eo, qui Domitiæ Lepidæ seruus fuit, quem a Nerone occisum Dion scribit, et si vterque saltator fuit. e Satyr. 6. & 7.

Alia fuit Domitia Rutilij Seueri vxor, de qua in l. 1. in princ. de ventr. inspic.

Ad L. Ex argento, de condict. Furt. Cap. XXXIII.

SI ex argento surrepto facta sint pocula, licet in aliam formam conuerso argento, cōdicuntur, cum eadem maneat substantia, & ideo etiam cælaturæ fit æstimatio. i. signorum, & imaginum, quæ fiunt in poculis. D. Ambrosius, *Calatum, inquit,* f *vocatur argentum, quod signis eminentibus refulget, sicut cælatum vocatur cælum, quod impressa habeat stellarum lumina, tanquam signa.* Quia ergo hæc signa & ipsa ex surrepto argento facta
D sunt, ideo & ipsa cum operis impensa æstimantur, quæ est cælatura. f In Hexamero. lib. 2. cap. 4.

Quod autem Accursius eam credit g esse deaurationem, falsum est, nec forte condiceretur, quia non est ex materia surrepta. De argento cælato Vlpianus in l. cum aurum. 19. §. infecti. de aur. & arg. leg. *Si iam, inquit, erat factum argentum, sed calabatur (id est signis imprimebatur,) facti appellatione continebitur, & calati, quod calari captum* Virgilius, h g In ver. cælaturę. h lib. 1. Aeneid.

Ingens argentum mensis, calataque in auro
Fortia facta patrum.

Id est, sculptra,

Ad L. Vlt. §. vlt. ad L. Rhodi. De iactu. Cap. XXXIV.

E LEges naualium commerciorum omnes Rhodiæ vocantur a Rhodo insula, vbi maxima mercatorum erat frequentia, vt auctor est Isidorus; i ad nautica enim, & ea, quæ in mari contingunt, pertinet, & vbique obseruatur, nisi aliqua lex illi aduersetur, vt ait Michael Proconsul Attaliæ k Idem significat l. 9. huius tit. Nunc Labeonis verba sunt explicanda, *Si nauim, inquit,* l *conduxisti amphorarum duorum millium, & ibi amphoras portasti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes;* Videndum, quid sibi hæc verba velint. neque enim definiunt numerum amphorarum, quæ importatæ sunt, & dicitur pro duobus millibus pretiū deberi, quasi tot illatæ fuerint; Subauditur enim amphoras portatas, scilicet, ad numerum duorum millium: ex quo sequeretur, si pauciores importatæ fuissent, pro numero tantum illarum pretium soluendum. Sed si conduxi nauim, quę duo millia amphorarum capiebat, cur non teneor, etiamsi tot amphoras non portaui, cū i lib. 5. etymolog. c. 17. k In iuris compē dio Græco. l l. vlt. §. vlt. ad L. Rhod. de iact.

per

per te steterit, ne importarem? nam et si nauem conduxi, vt afferret duo millia amphorarum, eodem modo. siue inferam tot amphoras, siue non, ad earum numerum teneri debeo. Deinde dubium est, quare numerum illatarum amphorarum Labeo non expresserit, & cur apposuerit hoc aduerbium, ibi: nam satis erat dicere, amphoras portasti, eo aduerbio non addito: quia de alio, quam nauis loco intelligi non poterat. Præterea dicendum erat, eo portasti, non ibi, secundum recti sermonis rationem. A

Suspicor itaq; hunc locum esse mendosum, & librarium in describendis notis numeri amphorarum deceptum, & pro nota forte mille quingentorum, aut quinquaginta, quæ ita formatur IↃL. scripsisse, ibi. Sensus ergo est, conduxisti nauem duorum millium amphorarum, & immisisti in nauem mille, & quingentas amphoras, dicit Labeo nihilominus te pro duobus millibus teneri, quoniam pro ea summa nauem conduxisti. Paulus vero notat: nam aut auersione nauis cōducta est, id est, pro vniuersa summa, quam capit nauis, quæ est capax duorum millium, & pro duobus millibus merces debetur: quia pro tot est conducta. Si vero pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, pro tot amphoris pretium debes, quot portasti. Nec temere duorum millium amphorarum numerus ponitur: nam eo tempore vt plurimum naues huius capacitatis fiebant, vt ex Ciceronis ad Lentulum epistola deprehenditur, *a* & probat Budæus. *b* In amphoris vero potissimum vinum reponebant, & transuehebant, ut nunc in Cuppis. Alias duorum millium modiorum capaces naues fabricabantur, minores ad mercimonia non ita aptæ habebantur; *c* onerariæ vero naues capiebant tres mille metretas, seu cados, & octo millia modiorum; *d* Capit ea summa vltra quinque millia amphorarum, & plus decem, & septem millibus modiorum. B

a Epist. libr. 12. epist. 15.
b lib. 5. de asse.
c L. iubemus nullam. C. de sac. san. eccl. quæ eadē est l. 2. C. de nauibus non excus. lib. 11.
d l. pen. §. vlt. locati.

Ad L. vlt. De instit. actio. *Cap.* XXXV. C

REfert Scæuola L. Titium mensam exercuisse, & quandam cautionem C. Seio fecisse, mox cautionis verba exponens pro Lucio Titio Octauium Felicem, & pro Caio Seio Domitiū Felicem nominat. Dubitatur, vnde hęc varietas proueniat. Accursius hos quadrinomios fuisse autumat, *e* quod mihi parum fit verisimile. et si enim vnus forte quatuor nominibus appellari possit, id in alijs non ita facile euenire potest. Ego existimo L. Titium, & C. Seium primo velut consueta speciebus nomina posita, postea vero contrahentium nomina expressa fuisse. Solent enim Iurisconsulti & ipsi etiam Prætores in edictis pro nominibus propriis Lucium Titium, & Caium Seium exempli causa ponere, non quod aliquis uere eo nomine appellaretur, sicut in l. ait Prætor. quæ in fraud. credit. ita edicti verba concipiuntur. *Quæ L. Titius fraudandi causa fecit, restituet*, L. Titius pro quocunque exempli causa ponitur; & in l. 3. in princ. de accusat. In concipiendo libello accusatorio Lucius Titius, & Mæuius nominantur, cum ea forma omnibus generaliter proponatur; & in l. 1. §. qui quæstionem. infr. de quæst. forma interrogandi rei sub nomine L. Titij concipitur, cum non magis ille, quam alius esset interrogandus; qua in re hoc nomen exempli causa necesse est positum fuisse; quod & Plutarchus explicat. *f* *Legum latores, inquit, Caium Seium, & Lucium Titium vsurpare solent, vt Philosophi Dionem, & Theonem.* Scæuola itaque prius exempli causa pro more Iurisconsultorum Lucium Titium, & Caium Seium nominauit, vbi vero verba cautionis subijcit, verum nomen contrahentium ponit, nempe, Octauij Felicis argentarii, Octauii Terminalis eius Liberti, & Domitij Felicis. Titius autem secundum Maximum a Tito deducitur, *g* quod Titi Tatij Sabini regis nomen erat, in cuius honorem Titij sodales ab eo, vel a Romulo memoriæ causa sunt instituti; Sed Varro Titios a Titiis auibus solitos in Auguriis obseruari dictos scribit. *h* Festus vero hæc nomina a Titulo deriuat. *Titulos enim, ait,* *i* *olim vocatos fuisse milites, quasi tutelos, quod patriam tuerentur.* Lucij vero prænomen primo vni impositum est, qui oriente luce natus est, ut ait Festus. *k* Seios a serendo dictos uolunt: nam Seiam Deam frumentis quandiu sub terra essent, Veteres præposuisse D. Augustinus scribit. *l* Caij prænomen a γῆ, id est, terra Rhodiginus deriuat, *m* quasi rudem, & mercenarium significet. Ex hac autem lege notandum est alieno nomine contrahentem ipsum suo nomine non obligari, quod & in procuratore locū habet; *n* & in tutore. *o* Hæc autem cautio formam habet epistolæ, quales plurimum fieri consueuerāt, *p* Huiusmodi epistolæ emitti, non mitti dicebantur, *q* & emissa manus, *r* D E

e in ver. Felicis.
f In Problem. Rom. 29.
g Titius Probus Epitome Valerij Maximi lib. 10.
h De ling. lat. li. 4
i In verbo titulis.
K In ver. Lucius.
l lib. 4. de ciu. Dei cap. 4.
m lect. antiq. lib. 24. c. 5.
n l. si pupilli. §. 1. de negot. gest.
o l. si quidem. C. de prædijs, & alijs reb. minor.
p L. Lucius Titius Sempronio salutē 24. l. Publia. §. vlt. l. Quintus. depositi. & l. ea. quæ. de don. int. uir. & vxor. & iux. l. epistola. de pactis. l. Titius l. vlt. de cōst. pecun.
q l. non epistolis. C. de probat. d. l. Titius. de const. pecun.
r l. quidam. 15. de probationibus.

A

Ad Senat. consult. Macedonian. Cap. XXXVI.

PRimus Claudius Imperator legem tulit, ne quis filiofamilias crederet pecuniam sibi, mortuo patre, restituendam, & hoc, ne quis alterius necem optare cogeretur, vt Tacitus scribit, a *Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne parentum in morte pecunias filijsfamilias fœnori darent.* Postea Vespasianus auctor fuit Senatusconsulti Macedoniani, ut refert Tranquillus, b *Auctor, inquit, Senatui fuit, vt quæ se alieno seruo iũxisset, ancilla haberetur, neue filiorum familias fœneratoribus exigendi crediti ius umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem.* A quodam autem Macedone improbo fœneratore, qui filiisfamilias fœnerabatur, dictum est Macedonianum Senatusconsultum, quis vero hic Macedo fuerit, non constat. Plinius meminit c Largij Macedonis, qui patre libertino natus Prætorijs ornamentis honestatus erat. Is in seruos sæuus, & in uilla Formiana in Balneo ab ipsis cæsus ex plagis illatis tandem expirauit. Idem antea palma Romæ in alio Balneo ab equite Romano percussus fuerat, quod illi futuri exitij in Balneo omẽ fuit. Sed hunc huic Senatusconsulto causam dedisse, non affirmo.

a Lib. 11. Annal.

b In Fl. Vespasiano c. 11.

c lib. epist. 3. epi. 14. ad Acilium.

B

Ad L. Qui fundum. I. de comtrah. empt. Cap. XXXVII.

VEndidi tibi fundum pro centum iugeris, & conueni, ut intra 30. dies metireris, & mihi renunciares mensuram, alioquin solueretur fides uenditionis. i. non tenear tibi quicquam restituere; & quia hæc est vna clausula, intelligitur, ut metiaris; & renuncies intra 30. dies. Tu renunciasti intra dies 30. iugera esse tantum nonaginta quinque, itaque restitui tibi precium quinque iugerum. Deinde hunc fundum vendidisti Titio, & iterum metitus inuenisti non esse, nisi nonaginta iugera, vis ut restituam precium pro his aliis quinque iugeris, quæ inuenisti deesse. Quæritur, an tenear. Paulus distinguit, aut actum est, vt metiaris intra 30. dies, & renuncies, quanto minor est modus agri, etsi post triginta dies renunciaueris, non teneor: quia intra terminum tibi præfixum non renunciasti; ita intelligunt Doctores; Sed si pactum sit, ut intra 30. dies metiaris, & de modo agri renuncies, & intra hos dies mihi renunciaueris minorem modum agri esse, quamuis multis post annis repetes precium, quanto minor modus agri fuit. Sed hic sensus stare non potest; In primis, quia Paulus posuit casum intra dies 30. mihi de modo agri renunciatum fuisse, vnde non potest alius fingi casus, quo post dies 30. renuncies. Secundo hoc non habuisset rationem dubitandi, cum certum sit renunciantem post terminum non habere actionem ad repetendum precium. Tertio, quod est perpendendum secundum Doctores nulla esset differentia, an fiat pactum, ut renuncies, quanto minor sit modus agri, an de modo agri, sed tantum, an renuncies intra 30. dies, vel post. Hæc ergo pacti differentia est inanis: quare credo pro certo statuẽdum esse intra terminum te emptorem mihi de modo agri renunciasse, sed an tenear tibi pro quinque iugeris, quæ metiendo tuo emptori inuenisti fundo deesse, est distinguendum, quo modo pactus sim. Nam si volui, vt renuncies mihi, quanto minor sit modus agri. i. exprimas numerum iugerum, quæ desunt ad centum, & hoc facias, teneor tantum pro illis, quæ mihi intra dies 30. deesse significasti, non pro illis quinque, quę metiendo tuo emptori deesse inuenisti: quia nolui teneri nisi pro illis, quæ mihi intra dies 30. renunciasses deesse ad centum. Si vero dixi, vt modum agri renũciares. i. an essent centum iugera, vel pauciora, sed non numerum, & tu intra dies 30. renũciasti non esse centum, sed non dixisti, quot essent, teneor etiam ad alia iugera, quæ nunc inuenisti deesse, quia debeo præstare, vt sint centum iugera.

C

D

E

Ad L. Rutilia Polla. FF. de contrah. emp. Cap. XXXVIII.

LAcus Sabate, vel Sabatenes, quem a Rutilia Polla emptum fuisse Proculus scribit, fuit non longe a Tiberi in Tusciæ regione, qui nunc Anguillaria uocatur, antiquum nomen retinens, siquidem Lacum Sabatenum Anguillarium Proculus appellat; ita enim credo legendum esse, non Angullarium, ut in Pandectis Florentinis mẽdose scriptum reperitur. Ab Anguillis enim, quibus abundat, deriuari existimo; Nunc lacum

cum Bracciani a vicino eius nominis oppido vocant. Anno post captam a Gallis vrbem altero, cum multi inde Romam perfugissent, ciuitate donati sunt, agroque ipsis assignato, A
noua tribus rustica facta est Sabatina nuncupata; Liuius, *Tribus, inquit, a quatuor ex nouis ciuibus a Censoribus addita, Stellatina; Fromentina Sabatina, Arniensisque; eaque 35. numerum expleuerunt.* Pollæ Antoninus rescribit, *b* & Pollæ idem Antoninus bis meminit in l. 2. C. de iur. dot. & in l. Polla. C. de his, quib. vt indig.

a lib. 6. Decad. 1.
b l. si pater. C. de fideicom.

Ad L. Actione, depositi. Cap. XXXIX.

Actione depositi conuentus, seruo constituto cibariorum nomine apud eundem iudicem vtiliter experitur: legis sensus est apertus, sed dubitatur, quid sibi velit verbum illud, constituto, quod in collatione legum Moysis deesse dicitur. *c* sed in Pandectis Florentinis, & aliis reperitur. Accursius interpretatur, *d* constituto seruo apud se depositarium, quod superflue, & inepte a Modestino referretur; Quid enim opus est dicere, hunc seruum apud depositarium fuisse constitutum? Alij emendantes Iura legunt, restituto, quæ lectio non est improbanda, si vetusti exemplaris auctoritatem haberet. Ego cogitaui, an possimus interpretari depositarium petere a deponente, quod est constitutum seruo nomine cibariorum. certa enim seruis cibaria erant constituta, quæ a Catone referuntur; *e Familia, inquit, cibaria, ubi opus facient, per hyemem tritici modios 4. per æstatem modios 4. & semis;* & alios prosequitur, quibus panis diurni pondus, uini mensuram, & uestimenta præscribit. Potuit ergo Modestinus significare uoluisse deponentem teneri præstare depositario alimenta, quæ seruis erant constituta. Constat autem lautiores cibos vrbanis seruis, quam rusticis exhibitos fuisse, vt Paulus tradit *f* quod & Vlpianus sentit in l. vrbana. de verb. signif. si pro verbo, vicarijs, ibi posito, legamus cibarijs, vt legendum videtur. B C

c tit. 10.
d In ver. constituto.
e lib. de re rusti. ca. c. 56.
f l. seruis. vrbanis. in princ. de leg. 3.

Ad L. Lectos. FF. de peric. & commo. Rei vend. Cap. XL.

Lectos emptos, & in uia publica positos Aedilis concidit, si traditi essent emptori, aut per eum stetisset, quominus traderentur, emptoris periculũ esse placet. Hæc Pauli decisio ratione carere videtur, cum statim perfecta venditione periculum ad emptorem pertineat; *g* At Paulus, re nondum tradita, ad venditorem, non ad emptorem rei periculum vult pertinere. Glossa sentiens difficultatem diuinat *h* hic uẽditorem in se periculum recepisse, de quo nihil in lege. Secundo ait posse intelligi uenditos fuisse lectos in genere, quod cum perire nequeat, necesse est periculum uenditor sustineat, donec in emptorem translata res fuerit; qui sensus & extraneus est, & legi repugnat. ipsos enim lectos, qui empti fuerant, ab Aedili cõcissos fuisse ait. Sed etsi lecti in genere venditi fuissent, & duo, vel tres concisi essent, non ideo qui vendiri fuerant, scissi fuissent, cum dominus non hos magis, quã illos vendiderit. Quia igitur qui venditi sunt, scissi fuere, de his, qui in specie, & non in genere venditi erant, intelligit; quare ego aliter hunc nodum soluendum esse arbitror, & existimo Paulum ad officium Aedilium respexisse, ad quos spectabat prospicere, vt nihil in via publica poneretur, quod eã impediret. Itaq; quicquid in publico sitũ inuenissent Aediles, id pro suo officio discerpere poterant; *i* vtensilia quoq; in eadem causa sunt, adeo ut etiam ipsi ea negociantes, si opus sit, ab Aedilibus cædi possint. *k* Cũ ergo lectos venditos in publico posuissem, inuentos in via Aedilis concidit; si nondũ eos tibi tradidi, periculum ad me venditorem pertinet, quia facto, & culpa mea scissi fuerunt, qui eos in publico habueram: culpam autem certum est vsq; ad traditionem præstare uenditorem, *l* & ob id teneor. Si vero emptori lectos tradidissem, quia ipse postquam eos accepit, tenere in publico non debuit, eius erit damnum, qui culpam commisit. D E

Quod vero ad Aediles pertinet, Aristoteles scribit *m* necessarium fuisse inueniri magistratum, cuius cura sit, vt necessaria in Foro inueniantur, vt uenundentur, & honeste veneant. Hoc negocium in quibusdam ciuitatibus separatim proprijs Magistratibus mandabatur. Romani id Aedilibus commiserunt, qui etiam aliis priuatis, publicisque rebus studebant, vt ædificia decenter extruerentur, viæ publicæ dirigerentur, aut sternerentur, fontes purgarentur, portus conseruarentur, & similia curabant, quæ Aristoteles explicat.

g §. eum autem. Inst. de empt. & vendit.
h In ver. emptos.
i l. vlt. de via pub.
k l. Leos, qui vtensilia. ff. de decurionibus.
l l. hoc ita §. vlt. cum l. seq. ff. de pericul. & commod. rei uendit. & d. §. cum autem. Inst. de empt. & vend.
m lib. 6. Politic. c. vlt.

Ad

A

Ad L. Si quis seruum de actio emp. *Cap. XLI.*

Vendidi seruum cum peculio,& manumisi,teneor emptori non solum peculij nomine,quod seruus habuit tempore,quo manumittebatur, sed & eorum, quæ postea acquisiuit. Præterea cauere debeo,quicquid ex hæreditate liberti ad me peruenerit,restitutum iri.Hinc arguunt Doctores, a valere pactū de futura successione, quā do fit ex necessitate præcedentis contractus.Cum.n.tenecer emptori ob seruum uenditū ad id,quod eius intererat,etiā de hæreditate liberti,quæ ad me peruenire potest, teneor, & ob id de ea cauere debeo;Sed hæc a uero longe distare arbitror,nec.n.hæreditatem, si quam a liberto habuero, emptori restituere teneor: nam et si hæc Saluij Iuliani sententia B fuerit,damnatur a Marcello;sequitur.n.in l.si quis seruum.de actio.empt. Marcellus notat, id est, reprehendit,quia notare plerunque est reprehendere; b Illa igitur inquit Marcellus,præstare uenditor debet,quæ haberet emptor,si seruus manumissus non esset. Ergo hæreditatem,quam uenditor,tanquam patronus,consequi potuisset,præstare non tenebitur: unde concludit Marcellus,Non continebuntur igitur quæ si seruus uenditus manumissus non esset,emptor acquisiturus non esset; sed si non esset manumissus,nullam hæreditatem emptor serui habere potuisset: ergo neque hęc,quæ ei manumisso prouenit,emptori debebitur.Itaq; quicquid interesse potuit emptoris,seruo non manumisso,id illi præstabitur,nō alia,quæ ipso manumisso ad emptorem prouenire non potuerunt, quia interesse ultra naturam rei uenditæ non præstatur. c Cessat igitur illa opinio,quod liceat promittere alterius hæreditatem ui præcedentis contractus contra l.vlt.C.de pact. quia nullibi probatur id permitti,cum ex ui præcedentis contractus nulla emptori hæreditas debeatur;Corruit C & modus dandæ alterius hæreditatis ab Alberico nu. 2. excogitatus in d.l.si quis seruum. de actio.empt.ut vendam tibi bona Titij:nam hoc casu,inquit,eius hæreditatem tibi promittere potero.hæc enim iuri repugnant, & tanquam in legis fraudem excogitata sustineri nequeunt.

a Glos in ver. restitutu Odof Bar. Bal. Paulus C.str. Cuma S.lic.& qui hinc legem . si qs seruum.fuat . Interpretati .dcn Bar. & cateri in l. stipulatio hoc modo concepta ff de verbor. oblig. & in l. .lt in pen. oppoi. C.de pactis.

b l. Mucius ff pro socio. l. tutor pro pupillo.§.vlt.ff.de adminis.tu.or.

c l.vlt. ff de pericul. & commod. rei vend.

Ad l.ex conducto.§ sed et si tabes & l.si merces.§.vis maior. locati. *Cap. XLII.*

Ob vredinem,& Solis feruorem non adsuetum dominum colono teneri Vlpianus scribit, Vredinem a Solis ardore distinguens. Aliqui uero ob rorem inustum ab acri Sole vredinem prouenire dixerunt,quod Plinius improbat, d ex frigore.n. innoxio,existente Sole,nascitur uredo,quæ noctibus tantum, & ante Solis ardorem euenit,& plenilunio solum,aut interlunio.Nam cum interlunio proxime accedit Luna, Solis ardentis radiis percussa æstate est calidissima,& hyeme frigida, quia cum Sole abscedit. Rursus plenilunio longe a Sole recedens,ipsa roscida æstate gelidas noctes, hyeme tepidas facit.Itaque plenilunij tempore, quo cadentes pruinas congelat,vredinem creat.Aestate ergo plenilunio cum frigescit Luna,uiribus carbunculus immittitur, quod uitium in cæteris frugibus vredo,aut rubigo appellatur,quia decrescunt,ac pene contrahuntur fructus ob prædicta,silente cęlo,serenisque noctibus,nullo sentiente.Hanc ob causam uredinem a damno,quod ex nimio Solis ardore prouenit,Vlpianus distinxit,cum ait,*Sed et si vredo fructum oleæ corruperit, aut solis feruore non adsueto id acciderit,damnum domini futurum.*Quod autem Accursius uredinem vrentem uentum appellat, e quem Græci καύσωνα dicunt,reijciendum censeo,atq; vt hæc apertiora fiant,verba Plinij subiiciam, *Ex lacteo,* E *inquit,* f *circulo velut ex vbere cuncta sata lactescunt duorum siderum obseruatione, Aquila in septentrionali parte & in Austrina Canicula. Ipse circulus Solis centrum infra æquinoctialem circulum secat;huius commissuras ab utraq; parte hinc Aquila,illinc Canicula obtinet Igitur horum siderum diebus si purus,& mitis aer genitalem illum,lacteumq; succum transmiserit in terras,læta adolescunt sata. Si Luna Canicula diebus fuerit in plenilunio, vel Aquila surgente in interlunio, roscido frigore aspersa admixta amaritudo uelut in lacte puerperium necat. Rubigo autem maxime occupat segetes per quatriduum post dies unde viginti ab æquinoctio verno.* Plinij tēpore erat Rubigo a 7.in 4.Cal.Maij,hoc est,a 25.die Aprilis vsq; ad 28. eiusdē mēsis,quia tūc canis occidebat,& ob id Rubigalia eo die Romani instituerūt, & Floralia in 4.Cal.Maij.Alia quoq; uis,cui resisti nō pōt,colono est pstāda,puta,fluminū, graculorum,

D (margin letter beside "innoxio,existente Sole…")

d lib.18 c.28.

e In verb. vredo.

f lib.18.c.29.

flurnotū, aut incursus hostiū, sed præcipuè uis maior domini periculo est, q̃ propter eā co A
lono mercedē remittere tenetur; *a* Vim maiorē exercitus impressionē, uel aliā uim glos
sa interpretatur, *b* alij quemlibet casum fortuitū; sed quę sit uis maior, plane liquet ex Pli
nio, *Duo inquit, c genera cælestis iniuriæ meminisse debemus, unum quod tempestates uocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteraq; similia intelliguntur, quæ cum acciderint, uis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, Arcturo, Orione, Hædis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente nisi cum facta sunt. Publica hæc, & in magna differentia a prioribus alijs rubiginem alijs uredinem, alijs carbunculum appellantibus, omnibus sterilitatem* Hæc Plinius. Ex prædictis ergo uim maiorem tempestates, id est, grandinem, & procellam appellatam fuisse constat.

a l. si merces. § vis maior ff. locati
b Ibidem. in ver. fructus.
c li.18.c.28. in fi.

Ad L. In naue Saufeli. FF. locati. *Cap.* *XLIII.* B

Aversi oneris actio raro in iure inuenitur, sed sæpe auersio, vt in l. in naue Saufeli. ff. locati. Illa ob merces perditas contra nautem competit, cessat tamen, vbi furtum commissum est. Vnde ego existimo hanc esse institutam, vbi merces dolo, vel culpa sua nauta perdidit, vel naufragium temere faciēdo amisit. Auertere enim est tē temere perdere, quod Tertullianus significat, *Si nunquā, inquit, d furtiuas merces, uel illicitas in acatos tuas recepisti si nullū omnino onus auertisti, vel adulterasti*. Ibi onus auertere pro male interuertere capit Tertullianus; Inde prouenit nomen auersio, quod sępe in iure inuenitur, & omne rei periculum significat, ut in l. 1. §. exercitatorem. ff. de exercit. *Exercitor, inquit, dicitur, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt siue is dominus nauis sit, siue a domino nauē per auersionem conduxerit*, damno, vel lucro suo, siue periculo. Eodem modo C accipitur in l. & hæc distinctio in princ. cum l. seq. ff. locat. *Si auersione, ait, insulam locatam dominus reficiendo effecerit, ne conductor fruatur, pretium pro rata eius temporis restituet*. Hic auersio intelligitur omne periculum cōductoris, quia locator nullo casu teneri volebat ad mercedem remittendam. Ita etiam explicatur l. sequens, *Opus, inquit, quod auersione locatum est donec approbetur, conductoris periculum est*. Et l. vlt. in fin. ff. ad l. Rhod. de iact. *Si auersione nauis conducta est, quæ erat duorum millium amphorarum, pro duobus millibus merces debetur, etiam si tot amphoræ importata nō fuerint*. Ibi auersio accipitur, ut tota sit oneri conductoris. Et l. qui officij causa. in fi. ff. de contrah. empt. *Res auersione empta periculo est emptoris, etiam si assignata non fuerit*. Et l. 4. §. 1. ff. de pericul. & commo. rei vend. *Si auersione, inquit, unum uenit, venditorem tantum ad custodiam teneri, & omne periculum ad emptorem pertinet, & acoris, & mucoris*. Et §. seq. *Vino per auersionem uendito finis custodiæ est auchendi tempus*. D

d li.5. aduers. Marcionem. c.1.

Sed reuertendo ad l. in naue Saufeli. locat. in vulgatis Codicibus legitur Sæufelus pro Saufeio, vt in Pādectis Florentinis. Fuit enim Saufeia familia Romæ antiqua: nam M. Saufeius expugnata Bouillis taberna, cum alijs Clodium occidit, vt Pædianus memorat, *e* & a Cicerone est defensus, & fuit absolutus. L. Saufeij, *f* qui fuit 3. vir monetalis, & C. Saufeij *g* idē Cicero meminit. Sed hunc aliquem nauis magistrū Saufeiorū libertū, & qui nomen a patrono acceperat, fuisse existimo. Sunt autem acta, quæ hic narrantur, sub imperio Augusti, quo tempore floruit Antistius Labeo huius legis auctor.

e In Cicer. orat. pro Milone in arg.
f Lib. 1. epist. ep. 3. & lib. 8. epist. 1.
g In Orat. pro Rabirio.

Ad §. 1. Locati. *Cap.* *XLIV.* E

IN operis locatione, ante quam diem opus effici deberet, dictum erat, et si opus factum non esset, interesse locatori promissum ait Labeo, sed si conductor is est, cui opus, certa pecunia accepta, promittitur, locator autem qui promittit, *h* quomodo quod locatoris interest, operis promissor præstat, cum ipse promittens sit locator? potius enim dicendum erat, quod conductoris interest promitti, non quod locatoris. Ego id inde euenire existimo, quod apud Veteres solitum fuerit pro locatore poni conductorem, & pro conductore locatorem, sicut pro emptore quandoq; venditor, & è conuerso: *i* Vel etiam conductor locator dici potest, quatenus operam suam locat. *k* Quod ergo dicit Labeo, quod locatoris interest promitti, locatoris interpretor, i. promissoris. Eodē modo dixit Paulus, ex cōducto cōueniri locatorē, cū ex locato potius teneatur. *l* locator. n.

h l. item si pretio. §. 1. l. si quis. l. ea lege § 1. ff. locat.
i l. veteres. cum seq. ff. de act. emp.
k d. l. item si pretio. §. 1. locat.
l ex conducto. in princ. ff. locati.

cx

ex locato, conductor ex conducto agunt. a Sed ibi exponendum est pro conducto locatum, ut prædixi. Eodem modo accipitur in l. cum apparebit. in l. dominus horreorum. §. qui contra locati. in l. 2. in princ. ff. ad l. Rhod. de iact. & alijs.

a Instit. eod. titul. in princ.

Ad L. Cum in plures. §. locator horrei. FF. locati. Cap. XLV.

Locator horrei propositum habuit non recipere aurum, argētum, margaritam suo pēriculo, deinde cum sciret has res inferri, passus est. obligatur, & propositum remisſū videtur. Omnes cum Bartolo, Baldo, & Salieeto intelligūt horrei locatorem animo suo proposuisse aurum, argentum, & margaritas non recipere, quæ postea inferri passus animi propositum remisisse videtur, & ob id obligatur. Idem sentit Bartolus in l. non solum. §. morte. nu. 21. vers. circa secundum. ff. de oper. nou. nunciat. & alij. Sed si ita intelligamus, dubio carebit hic §. constat enim animum in mēte retentum, vbi contrariū agit, vel alium B agere patitur, nihil operari. b Deinde cur diceret, tunc remissum propositum uidetur, si non expressa mens nemini nocet? c frustra enim dicitur remissum, quod non obest. Quare ego aliter hanc legem interpretor ex l. sed si pupillus. §. 1. ff. de instito. vbi propositū appellatur, quod est ante horreum proscriptum. Solebant enim negociatores ante tabernas scribere, de qua re pro contractu cum institore inito vellent obligari, & hæc scriptura propositum uocabatur, eratq; loco protestationis, ut si quis contra illud scriptum contraxisset, dominus tabernæ non obligaretur. Sequitur eadem lex, *certe si quis dicat se ignorare literas, uel non obseruasse, quod propositum erat, cum multi legerent, cumque palam esset propositum, non auditur.* Hic propositum aperte vocatur, quod ante tabernam proscriptum erat. postea subdit, *Proscriptum autem perpetuum esse oportet. Caeterum si per id tempus, quo propositum non erat, uel obseruata proscriptione contractum sit, institoria locum habet.* Proscribentem appellat C eum, qui literis animum suum declarat, ita vt minime sit dubitandum, proscriptum idem esse, quod propositum. In eodem quoque sensu propositum accipitur in l. & tertium. de iudic. proposita enim appellantur edicta, quę erant proscripta. Intelligit ergo Labeo horreorum locatorem propositum habuisse, i. proscripsisse ante horreum, se aurum, argentum, margaritam non recepturum, & postea hæc passus est inferri, obligatur, ac si propositum fuisset remisſū. Ita. n. in Pandectis Florentinis legitur: nam patiendo inferri aurum, argentum, margaritas, propositum, seu proscriptum remisisse videtur. Sunt autem horrea, in quæ variæ merces, & pretiosa inferri solebant. d Cum hæc scripsissem, inueni D. Alciatum & ipsum ita hanc legem interpretantem, e sed non ita comprobantem.

b l. si repetendi. C de cōd. ob caus.
c d. l. si repetendi.
d l. 3. §. effractura. ff. de off. præfect. vigil.
e In l. detestatio. de verb. signif.

Ad L. Naturalis, de præscri. verb. Cap. XLVI.

Mirum, cur in vniuerso ob rem tractatu siue dem, vt des, vel facias, aut faciam, vt D facias, præscriptis verbis actio competit, f at cū facio, vt des, de dolo agitur. g Plures cum Accursio rationes assignare interpretes conantur, sed ita leues, vt nec sibi ipsi satisfaciant. Ego sagittariorum more meum & ipse telum emittam, qui et si forte aliorum iudicio scopum non attigero, sat erit, si non longe aberrasse uidebor. Præmitto igitur deficientibus nominatis, & vulgaribus actionibus illam demum præscriptis uerbis in factum appellatam competere; h Quare vbi dolus commissus est, quia de dolo agi potest, illam cessare; *Si seruum, inquit Paulus,* i *alienum dolo malo tibi dedi, ut tuum manumittas, de dolo me esse conuenientum, alioquin præscriptis uerbis in factum actione teneris.* Idē & Iulianus probat in l. solēt. ff. de præscrip. verb. Quod ergo ait Paulus, k si faciam, vt des, & postquam feci, cesses dare: quia me decepisti, inducens ad faciēdum, quod sine prēmio facturus non eram, cū nulla ciuilis competat actio, de dolo agitur. nulla enim nominata in E innominato contractu datur actio, nec præscriptis uerbis decepto contrahente, agi potest: quia hæc actio, omni alia cessante, competit: quare de dolo reus conuenitur. si vero dolus cessaret, præscriptis uerbis ageretur, quod etiam uoluit l. cum mota. C. de transact. quæ in contractu, facio, ut des præscriptis verbis contra non dantem agendum esse dicit, quia nō semper dolo uersatur non implens promissa, vel quia facultatem dandi non habet, uel rē præstandam non inuenit; & his cōgruit l. cum proponas. C. de dolo. vbi qui dedit, vt reciperet, cōtra rūpentem fidem de dolo sibi decerni actionem rectè postulat: nam si doli conuincere aduersarium velit, præscriptis verbis non aget, aliud si dolo omisso, impleri tantū contractum desideret; Ita vero legem illam torquent scribentes, ut nihil minus forte uelit, quam quod ipsi tradūt; ex contractu enim do, ut des, formāt aliud, facio, ut des. Hinc aliud

f l. naturalis §. 1. & § at cum do. de præscrip. verb.
g d. l. naturalis. §. quod si faciam.
h l. 1. ff de præscr. verb.
i d. l. naturalis. §. si dedi.
K d. §. quod si faciam.

Prætoris de dolo edictum explicatur. cum enim si alia actio non sit, de dolo se actionē daturum pollicetur in l. 1. §. ait Prætor. ff. de dolo, de actione in factum non intelligit; cum **A** enim nominati actus innominatos excludant, vbi dolus locum habet, in factum necesse est actio cesset. De aliis itaque nominatis actionibus, & non de innominatis Prætor sentit.

Ad L. Titius, quib. mod. pign. vel. hypo. solu. *Cap. XLVII.*

Titius Sempronio fundum, postea C. Seio pignori dedit, deinde vtrique in assem eundem fundū vendidit, per interpositā venditionē ius pignoris extinguitur, sed dubium est, quid sit in assem fundum uendere. Aliqui interpretātur. i. vno nūmo, quod esse non potest: quia nulla, & imaginaria esset illa venditio. *a* Alij dicūt utriq; creditori in solidum fundum uenditum fuisse, quod nec iure subsistit, quo duo domini in solidum esse nequeunt. *b* **B** Alciatus *c* censet, per æs, & libram contractum illum celebratū fuisse, quod nullum effectum haberet, nec tum in vsu fuisse existimo. Ego arbitror fundum vtrique creditori totum suis cuiq; partibus assignatis venditum in assem fuisse dici, quia as totum in 12. partes diuisum dicitur, *d* nec id tantum de hæreditate, sed & de aliis rebus intelligitur. Hac vero phrasi loquendi in hac significatione sæpe Iura utuntur, *Ex asse, inquit e Vlpianus, institutus, si pro parte adeat, in assem hæres efficitur.* Et l. post emācipationē. §. vlt. infr. de leg. 3. *Rogatus, inquit, restituere cum prælegatis hæreditatem, is cui horti erant prælegati, eos in assem totos nulla parte retenta, restituit.* Ita etiam intelligit l. 1. in princ. de separat. *Fieri, inquit. potest, vt Seius potuerit creditoribus et si non in assem, in aliquid. tamen satisfacere.* In eodem sensu accipitur, ex asse, in l. pen. qui satisda. cogant. *Possessor, inquit, accipiēdus est, qui rem soli possidet, aut ex asse, aut pro parte.* id est, vel totū fundum, vel partem, seu eum cum alio communem. **C**

a l. imaginaria. in fi. de reg. iur.
b l. 3. §. ex plurimis. ff. de acq. pos.
c lib. 2. parer. c. 33
d l. seruum. in fi. infr. de hær. instit.
e l. si ex asse. 10. infr. de acq. hær.

Ad L. Quod si nolit. § qui municipia. FF. de ædil. edict. *Cap. XLVIII.*

Seruis venditis, eorum natio est pronuncianda. plerunque enim natio serui prouocat, aut deterret emptorem, idcirco interest nostra scire eorum patriam: nam præsumptum est quosdā seruos bonos esse, quia nationis sunt non infamatæ, quosdam malos videri, quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. Absurdum, ut arbitror, uisum est Accursio *f* ob gentem posse de seruo malam oriri suspicionem, & ideo interpretatur nationem, scilicet quo patre, aut matre natus sit, cum ~~tamen notissimum sit nationem pro plurium~~ hominum genere, aut populo accipi. Quare propric hoc nomen sumendum est, ut etiam Bartholomęus Veronensis existimat. Intelligit igitur Iurisconsultus quasdam gentes, quæ male audiebant, prout fama **D** erat, Thebanos hebetes, & stupidos nasci, Phrygas timidos, Mauros vanos. Cretas mendaces, contra Athenienses acutissimos, Dalmatas feroces. Quam rem Tertullianus diligentius explicat; *Thebis, inquit,* *g* *hebetes, & brutos nasci. relatum est, Athenis sapiendi, dicendique acutissimos, vbi penes Colytum pueri mense loquuntur citius, præcoce lingua, siquidem & Plato in Timæo* *h* *Mineruam affirmat, cum urbem illam moliretur, nihil aliud quam regionis naturam prospexisse talia ingenia pollicitam.* Ait enim ob aeris temperiem illam prospexisse optima ingenia ibi futura. Paulo post subdit Tertullianus, *Tamen iam vulgata res est gentilium proprietatum comici Phrygas timidos illudunt. Sallustius vanos Mauros, & feroces Dalmatas pulsat, mendaces Cretas etiam Apostolus inurit.* Hæc ergo est causa, quare natio sit pronuncianda, ubi seruus venditur. Cumanos etiam non Italiæ, sed Aeolidis Strabo ut stupidos taxat, *i* & Stephanus. Cumam, Lesbumque male audiuisse dicit, *k* stupiditatis nomine. Homerus quoque Bœotarū crassissimam gentem appellat. *l* παρὰ δὲ οἱ ἄλλοι ναῖον Βοιωτοὶ μάλα πίονα δῆμον ἔχοντες. hoc est, sed ruta tenebant proxima Boœti quorum crassissima **E** gens est. Inde transtulit Horatius, *m*

Bœotum in crasso iurares aere natum.

Simile de Batauis fertur, unde Prouerbium, Auris Batauа.

f In ver. nationē.
g libr. de anima. c. 20.
h Seu de generatione mundi li. 32
i li. 13 Geograph.
k De Vrbibus.
l Iliad. 5.
m lib. epist. 2. ep. 1. ad Octauiū Augustum.

Ad L. Et iam matris. De probatio. *Cap. XLIX.*

Matris, & aui, nedum patris professionem filiorum recipiendam esse Terentius Clemens rescripsit. Accursius, *n* & alij de matris testimonio hanc legem

n In ver. profess.

A gem interpretantur, quod falsum arbitror: quia aliud est testimonium, aliud professio. Præterea nec mater idonea testis est in causa filij; *a* Ob id neque alius sensus est admittendus, vt intelligatur de scriptura, quam de filij natiuitate mater fecit. Verius igitur est, de professione intelligi, quam in actis de filij natiuitate mater facit.

a L. parentes. 6. C. de testib.

Marcus enim Antoninus Philosophus iussit, Romæ apud Præfectum ærarij Saturni parentes natiuitatem filiorum profiteri, in prouincijs apud tabularios ab eo ad hoc institutos intra tres dies, postquam nomen infanti esset impositum, & hoc, vt sciretur quis liber, quisve seruus natus esset. Capitolinus, *Liberales, inquit,* *b* *causas ita muniuit, vt primus iuberet apud Præfectos ærarij, Saturni vnumquemque ciuium natos liberos profiteri intra diem tertium, nomine imposito. Per prouincias tabulariorum publicorum vsum instituit, apud quos idem de originibus fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij, vt si forte aliquis in prouincia natus causam liberalem diceret, testationes inde ferret, atque hanc totam legem de assertionibus firmauit.*
B Hæc ille.

b In M. Antonino.

Volebat igitur M. Antoninus, vt pater scribi curaret natiuitatem, & nomen filij, sed Terentius Clemens id ad matrem, & auum extendit, vt & ipsi hoc possint facere. Professio ergo est delatio natiuitatis, & nominis filij, vt scribatur a persona publica ad hoc electa; vel etiam in actis apud Præsidem professionem appellat Scæuola in l. Imperatores. §. 1. de probat. cum narrat matrem professam in actis filium esse spurium. Ita etiam Celsus nominat in l. cum de ætate. hoc tit. & alij infra citandi.

Hæc professio si falsa fuerit, non nocet veritati, quominus contrarium probari possit, vt sæpè rescriptum est ab Alexandro, *c* & Valeriano, *d* & Diocletiano, *e* apud quos professionis nomen in sensu supradicto accipitur, cuius cum Interpretes non sunt assecuti. Modestinus παιδογραφίαν, id est, filiorum scripturam vocat, *f* interpres natiuitatis scri-
C pturam, Diocletianus natalem professionem, *g* & Alexander tabulas professionum. *h*

Alia est professio, cum causa census personæ, & earum bona describenda denunciātur. hanc enim professionem Vlpianus appellat, *i* & Valentinianus; *k* Et qui describenda denunciat, dicitur profiteri, *Si, cum ego, inquit Vlpianus,* *l* *fundum possiderem, professus sim, petitor autem eius non fuerit professus, actionem illi manere.* Hanc ἀπογραφὴν, id est descriptionem D. Lucas appellat, *m* & Suidas. *n*

In alio sensu accipitur apud Canonistas *o* professio, scilicet, pro solemni voto Religiosorum.

c L. 1. C. si minor se maior. dixer.
d L. neque professio. C. de testam.
e L. non nudis. C. de probat. & l. cū de ætate. ff. eo. tit.
f L. 2. §. 1. ff. de excus. tut.
g L. statum tuum. 6. C. de fid. instr.
h d. l. 1. C. si minor se maior. dixer.
i L. 2. ff. de censib. l. forma. §. q post censum. eod. tit. & l. 1. §. in causa. de quæstionib.
k L. 3. C. de agricol. & cens. li. 11.
l d. l. forma. § si cum ego. & §. si quis inquilinum. ff. de cens ib.
m C. p 2.
n In vet. Λογισμός, & in verb. ἀπογραφή.
o c. 1. de regular. in 6.
p Lib. 4. c. 4.

Ad tit. de Sponsalib. Cap. L.

D VEterum sponsalium morem, & originem Gellius ex libro de dotibus Ser. Sulpitij recitat, *p* qui hunc Titulum mirificè illustrat, & ideo eius verba hic inserenda esse duxi. *Sponsalia, ait, in ea parte Italiæ, quæ Latium appellatur, hoc more, atque iure solita fieri scripsit Ser. Sulpitius in libro, quem scripsit de dotibus. Qui vxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, vnde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri. Qui daturus erat, itidem spondebat, is contractus stipulationum sponsionum dicebatur sponsalia. Tunc quæ promissa erat, sponsa appellabatur. Qui spoponderat ducturum, sponsus. Sed si post eas stipulationes vxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat. Iudices cognoscebant. Iudex, quam ob rem data acceptave non esset vxor, quærebat, si nihil iusta causæ videbatur, litem pecunia æstimabat, quantique interfuerat eam vxorem accipi, aut dari, eum qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatum*
E *dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas vniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadem Neratius scribit in libro, quem de nuptijs composuit.*

Ad l. quod & Atteius. 39. de ritu nupt. Cap. LI.

C. Atteium Capitonem in Antistij Labeonis inuidiam Augustus ad Consulatum prouexit, cuius in eo magistratu quoddam decretum Vlpianus recitat. Tacitus ita scribit. *q* *Atteius Principem in ciuitate locum studijs ciuilibus assecutus, sed auo centurione Syllano, patre Prætorio. Consulatum ei accelerauerat Augustus, vt Labeonem Antistium ijsdem artibus præcellentem dignatione eius magistratus anteiret. Namque illa ætas duo*

q Lib. 3. annal. in fin.

pacis

pacis decora simul tulit. Sed Labeo incorrupta libertate, & ob id fama celebratior, Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. Illi, quod Praturam intra stetit, commendatio ex A
iniuria, huic, quod Consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur. Hæc Tacitus, apud quem scriptum est C. Atteium. Dion tamen, *a* & Cassiodorus, *b* & vetustum marmor Fonteium nominat; Quia initio anni creatus non est; Atteius in Consulum catalogo non inuenitur, tanquam alij suffectus, in vetusto marmore M. Aemilij Lepidi, & L. Aruntij Coss. loco C. Atteius Capito Iurisconf. & C. Vibius Posthumus Coss. suffecti fuisse leguntur anno, qui in humanæ salutis VIII. incidit, quo Atteius decreuit, ne patronus libertam inuitam vxorem duceret. *c*

a Lib. 56.
b In Chronicis anno Christi 14. ab vrbe condita 764. in Imperio Augusti.
c L. quod & Atteius de ritu nupt.

Alij eum cum Germanico Cæsare tertio ante obitum Augusti anno Atteium Consulem fuisse autumant. Imperante Tiberio, cum Tiberis plana vrbis inundasset, secutaque esset hominum, & ædificiorum strages, censebat Asinius Gallus, vt libri Sybillini adirentur, quod Tiberius noluit, sed Atteio Capitoni, & L. Aruntio mandauit, vt remedia coer- B
cendo flumini adhiberent. Illi flumina in Tiberim fluentia auertere volebant, sed reclamantibus accolis, de hoc actum est in Senatu. Tandem C. Pisonis sententia obtinuit, ne quid mutaretur; *d*

d Tacitus lib. 1. Annal.

Idem Deorum imagines anulis sculpi nefas esse duxit, vt Macrobius refert, *e* quod & de Principibus seruari volebat. Cum enim L. Ennius eques Romanus Maiestatis accusatus esset, quod effigiem Principis promiscuum ad vsum argenti vertisset, multum Atteio Capitone reclamante, inter reos eum recipi Princeps vetuit, Tacitus, *Vnde, inquit, f Capitoni insignior fama fuit, quod Diuini, humanique iuris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestauisset.* Idem alias Tiberio est adulatus, qui Latini sermonis obseruantissimus, cum in quodam edicto verbum parum Latinum se posuisse nocte vigilans animaduertisset, manè plures in eo genere versatos accersiuit, in quibus fuit Atteius Capito, C
qui de hoc rogatus, etsi nemo, inquit, antea hoc verbo vsus est, ob tuam auctoritatem in posterum recipietur.

e Lib. 7. Saturnal. c. 13.
f Lib. 3. Annal.

Tum Marcellus quidam, vel, vt alij volunt, Pompeius, non est ita, inquit, Tiberi, hominibus enim ciuitatem, sed non verba peregrina donare potes; solus enim populus verba facit Latina, non Cæsar. Hac dicendi libertate impunè vsus est, vt Dion, *g* tradit. Paterculus Capitonem Senatorij ordinis virum Patricium appellat, *h* sed non constat, an de hoc intellexerit, cum eo tempore fuerit etiam Fonteius Capito, & plures alij Capitones. Obijt Atteius Capito octauo Tiberij imperij anno, D. Aterio Agrippa, & C. Sulpitio Galba Coss. anno a Christo nato XXIII. vt Tacitus memorat. *i*

g Lib. 57.
h Histor. Roman. vol. poster.
i Lib. 3. Annal.

Pomponius hunc, & Antistium Labeonem duas sectas primos in Iure instituisse scribit, *k* cum Atteius a maioribus recedere non sit ausus, Antistius ex suo ingenio plura in- D
nouauerit. Atteium Philologum Atheniensem libertum habuit, quem inter Grammaticos Rhetorem, & inter Rhetores Grammaticum esse dicebat. Philologus autem, quod multa, variaque doctrina censeretur, est nuncupatus, historiamque Sallustij emendando plurimum iuuit. Capitonis Iurisconf. Gellius sæpe meminit. *l*

k L. 2. §. post hûc. de orig. iur.
l Lib. 2. c. 24. lib. 4. c. 14.

Ad l. Vitricus. 6 o §. vlt. de donat. int. vir. & vxor. *Cap. LII.*

H*Ermogenianus scribit, m diuortij causa donationes inter virum, & vxorem concessas esse. sæpe enim euenit, vti propter Sacerdotium, vel sterilitatem.* Secundum Christianorum iura hoc locum habere non potest, quibus propter Sacerdotium diuertere non licet. Nam etsi vxore continentiam profitente, possit vir ad sacros ordines E
promoueri, *n* diuortium tamen facere non licet. Præterea opinor Hermogenianum gentilem a Christiana religione alienum de nostris Sacerdotibus non intellexisse, etsi hũc Hermogenianum fuisse existimo, qui sub Valentiniano vrbi præfuit.

m Lib. 2. iuris epitomatum.
n c. coniugatus. de conuers. coniugat.

Puto itaque eum de sacerdotibus Idolorum sentire, vt erant Apis Aegyptij, & Cereris Africanæ Sacerdotes, quos continentiam profiteri oportebat, & si coniugio deuincti reperiebantur, diuertere cogebantur. Tertullianus, *Noueram, inquit, o continentes viros, & quidem Tauri illius Aegyptij antistites, fæminas vero Cereris Africanas, cui etiam sponte abdicato matrimonio adsenescunt, exinde adempto contactu masculorum vsque ad oscula filiorum.* Idem alibi, *Etiam, ait, p bonis illius Aegyptij Antistites de continentia infirmitatem Christiano-*

o Lib. de exhortat. ad castit. cap. vlt.
p In lib. de Monogamia c. vlt.

A *stianorum indicabunt*. Eadem fermè D. Hieronymus, *Ad Tauri*, ait, a *Aegyptij sacra se mel maritus assumitur*. De viduis Sacerdotibus Cereris Africanæ Tertullianus ita scribit, b *Cæterum viduas Africana Cereri assistere scimus, durissima quidem obliuione matrimonij allectas. Nam manentibus in æternum viris, non modo toro decedunt, sed & altas eis vtique ridentibus insinuant, adempto omni contactu vsque ad osculum filiorum, & tamen durante vsu, perseuerant in tali viduitatis disciplina quæ pietatis etiam sancta solatia excludit*. Et alibi, *Cereris, inquit*, c *Sacerdotes viuentibus etiam viris & consentientibus amica separatione viduantur*. De his Hermogenianum intelligere arbitror, qui Sacerdotij causa diuertunt, neque enim eo, nisi viduis, fungi licebat.

a Epist. 1?. ad Ageruchum. de Monogam. b Lib. 1. ad vxor. c. 6. c De Monog. cap. vlt.

Quod vero sequitur, *vel propter sterilitatem*, de his intelligi potest, qui vxores tanquam steriles repudiant, vt fecisse Sp. Carbilium Valerius scribit, d qui primus ob hanc causam vxorem repudiauit, quod & Dionysius, e & Gellius f referunt. d Lib. 2. c. 2.

B Posset & intelligi de Hierophantis Atheniensibus, qui haustu cicutæ euirabantur, id est virilitate priuabantur. D. Hieronymus, *Hierophanta, inquit*, g *apud Athenas euiratur, & æterna debilitate fit castus*, quod & sensit Tertullianus, dum ait, h *Diabolo qui antistant nunc virginitate, nunc viduitate euirant*. Galli quoque Cibeles Sacerdotes castrabantur, vt Festus, i & alij tradunt, & ob hanc causam ab vxoribus diuertebant.

e Lib. 2. antiq. f Lib. 4. c. 3. g Vbi supra. h Lib. de exhortat. ad castit. c. vlt. i In ver. Galli.

Ad l. pen. in princ. solut matr. Cap. LIII.

C. Gracchus filius Tiberij Gracchi, & Corneliæ superioris Africani, qui Annibalem superauit, filiæ, Tiberium fratrem habuit, qui ob leges Agrarias, quas ferre C volebat, duce Scipione Nasica, occisus est. Ipse Caius filiam P. Licinij Crassi nomine Liciniam vxorem duxit. Deinde tribunus Plebis multas leges contra Senatus voluntatem tulit, quas cum L. Opimius Consul abrogare vellet, Caiusque resistere conaretur, per tumultum Antylius minister Consulis est interfectus.

Postridie armato Senatu Opimius cum clientibus tria ciuium millia trucidauit, & in ijs C. Gracchum, cuius bona publicata sunt, & Liciniæ vxori dos adempta, vt Plutarchus scribit, k Quod repugnare videtur ijs, quæ scribit Iabolenus, qui ait, l P. Mutium Scæuolam statuisse res dotales, quæ seditione a C. Graccho concitata perijssent, quod culpa viri extare desijssent, Liciniæ restituendas esse. Sed ego existimo, cum ablatæ essent, Mutij sententia magna æquitate iudicantis restitutas fuisse. Cicero scribit, m C. Gracchum Tiberij fratris mortem apud populum deplorasse his verbis, *Quo me miser conferam? quo* D *vertam? in Capitolium ne? At fratris sanguine redundat. An domum? Matrem ne vt miseram, lamentantemque videam & abiectam? Atque hæc sic oculis, voce, gestuque egit, vt inimici lachrymas tenere non possent*.

k In Gracchis. l L. pen. in princ. solut. matr. m Lib. 3. de Orat.

Hic dum concionaretur, seruum Licinium virum eruditum post se cum eburneola fistula occultè habebat, qui instaret celeriter eum sonum, quo illum, aut remissum excitaret, aut a contentione reuocaret, vt ait Cicero; n tanti facit opportune vocem vel remittere, vel intendere. Interemptus est anno vrbis DCXXXIII. L. Opimio Consule, quo vi Solis ea cæli tempeties fuisse, quam cocturam vocant, vt omnium vinarum eximia bonitas fuerit. o

n Vbi supra. o Plinius lib. 14. c. 4.

Ad l. cum plures. §. cum tutor. de administ. tutor. Cap. LIIII.

E

TVtor mercedes præceptoribus pupilli constituet, alimenta libertis dabit, & solemnia munera parentibus, & cognatis, ait Paulus, dubitatur, quæ nam sint hæc solemnia munera, quæ parentibus, cognatisque mittebantur. Ego ea esse existimo, quæ vitis Saturnalibus, & mulieribus Cal. Martijs mittebantur; nam l. sed si vir, §. si vir vxori. 3. de donat. inter vir. & vxor. ait munus immodicum datum vxori Cal. Martijs, aut natali die esse donationem, quæ non valet: quia est immodica, secus si moderatè donasset. Horatius, p

Martijs cælebs quid agam Calendis? p Lib. 3. Od. 8.

Plautus, q

Da mi vir Calendis meam, quod Matrem iuuerit, q In milite. scena. collub.

Quem

Quem versum non intelligentes totum deprauarunt, is enim erat dies festus matronarum, A
& Matronalia vocabantur, vt ait Porphyrio; *a* nam eo die Romanos, & Sabinos inter se pugnantes diremerunt, & conciliarunt; vnde fuit institutum, vt has Calendas Matronę celebrarent, quemadmodum Ouidius tradit; *b* Seruisque cœnas apponebant, vt domini Saturnalibus, inquit Macrobius. *c* Has fœminas Calendas Iuuenalis appellat, dum ait, *d*.

a In d. Carmē Horatij Martijs cęlebs quid agā Calendis. lib. 3. Ode 8.
b Lib. 3. Fastor.
c Lib. 1. Saturn. c. 12.
d Satyr. 9.

Munera fœmineis tractas secreta calendis.

Suetonius, *Saturnalibus, inquit, e dabat viris Apophoreta, Calendis Martij fœminis.* Natali etiam die amicis mittebant munera, fœminis velut vmbellam viridem, aut grandia succina, vel quid simile. Iuuenalis, *f*

e In Vespasiano. c. 19.
f Vbi supra.

En cui tu viridem vmbellam, cui succina mittas
Grandia, natalis quoties redit, aut medium ver
Incipit. B

Id est, Calendis Martij. De ijs fortè intelligit l. si stipulata. §. 1. ff. de donat. int. vir. & vxor. *Non tam, inquit, solemne est annuum, quod maritus vxori pendit, & quod vxor marito prastat.* Saturnalibus vero viris, vt dixi, munera mittebantur, quæ Apophoreta vocabantur, de quibus duos libros Epigrammatum Martialis composuit. *g* Incipiebant autem Saturnalia die 16. Cal. Ianu. qui est dies 17. Decembris, quæ cum essent vnius diei, post Iulium Cæsarem, & Augustum protracta sunt cum solemnitate Sigillarionum in septem dies. *h*

g Lib. 13. & 14.
h Macrob. lib. 1. Saturn. c. 10.

Vetus quoque institutum fuit, vt Cal. Ianuarij strenam darent; Suetonius enim scribit, *i* Populum Romanum Cal. Ianuarij etiam absenti Augusto strenam in Capitolio dedisse; & cum hic mos in plures eius mensis dies protraheretur, Tiberius edicto vetuit vltra eum diem Strenam dari, & eius commercium, id est, capiendæ, reddendæque consuetudinem. C
Tranquillus, *Quotidiana inquit, k oscula prohibuit edicto, item Strenarum commercium, ne vltra Calendas Ianuarias exerceretur. Consueuerat autem ipse quadruplam Strenam, & de manu reddere.* Idem, *Edixit, inquit, l & strenas ineunte anno se recepturum, stetitque in vestibulo ædium Calendis Ianuarys ad captandas stipes, quas plenis ante eum manibus, ac sinu omnis generis turba fundebat.*

i In Augusto. cap. 57.
k In Tiberio. cap. 34.
l In Caligula. cap. 42.

Demum Arcadius, & Honorius statuerunt, *m* vt in libra tantum auri, & aureis, scilicet, obrizatis Calendis Ianuarij munus offeratur; Ita interpretor eam legem ex Symmacho, *n* qui scribit se pateram aueam cum aureis quinque Principi Cal. Ianuarij obtulisse; & prædicta sunt solemnia munera, quorum hæc lex meminit. Quod autem Paulus scribit, a tutore parentibus, cognatisque pupilli solemnia munera esse mittenda, hic parentes, non patrem, aut matrem pupilli intelligo, sed agnatos, vt tum appellari cæperant, & hodie vulgus Italicum vocat, & aliqui auctores tum nominabant, quos Tiraquellus citat, *o* D
Vix enim est, vt pupillus, cui est tutor patrem habeat, aut eum tutorem non habeat.

m L. 3. C. de oblatio. voto. lib. 12.
n Epist. 14. lib. 1.
o De retract. consanguin. §. 1. gloss. 8. in prin.

Ad l. vir mulieri. 64. de donatio int. vir. & vxor. *Cap. LV.*

C. Cillinius Mœcenas vir equestris ordinis ex Hetruria descendere ab Horatio, *p* & Propertio *q* fertur, Aretinusque fuisse traditur. Is Augusti amicissimus multum apud eum potuit, quippe cum vrbe totam Italiam ei commisit, anulumque signatorium dedit; Literas, quas Augustus ad Senatum, aut ad alios mittebat, ipse prius legebat, ac, si ei videretur, mutabat, mox signatas reddebat. *r* Præsides etiam prouinciarum suo arbitrio promouebat.

p Carmin. lib. 1. Ode 20. & lib. 3. Ode 29. & Satyrarum lib. 1. Saty 6.
q Eleg. lib. 2. eleg. 1. ad Mœcenatē.
r Dion in Augusto.

Vxorem habuit Terentiam Licinij Murenæ sororem, quam Augustus valde dilexit, &, E
vt ferunt, cum ea rem habuit; Itaque fastu elata, quandoque ausa est cum Liuia Augusti coniuge de pulchritudine certare. *s*

s Dion vbi supra.

Cum vero Augustus in mensa cum ea luderet, Mœcenas se somno oppressum simulabat. Fortè euenit, vt euocato Augusto, alius eadem familiaritate vti vellet, tum surgens Mœcenas, Non omnibus, inquit, dormio. Vel ob hanc causam, vel ob alia dissidia Terentiam sæpe repudiauit, & eam denuo muneribus sibi conciliabat; vnde Seneca hunc esse ait, qui millies vxorem duxit, *t* cum vnam haberet. Idem scribit, *u* vxorem Mœcenatis anxiam fuisse, & morosam, cuius quotidiana repudia ipse deflebat. Cum igitur aliquando ab eo repudiata, deinde donis placata reuersa esset, dubitatum est de muneribus, an

t In epist. moralibus. epist. 114 seu lib. 1. epi. vlt.
u In lib. de mundi gubernatione, & de Diuina prouidentia.

A an essent Terentiæ, an vero Mœcenatis. Trebatius, si non fuisset simulatum diuortium, Terentiæ esse dixit: quia non vxori donatum fuisset, vt refert Iabolenus. *a* Postea Mecenas apud Augustum minus posse cœpit, quod pluribus apud Principes euenire ob satietatem Tacitus scribit. *b* Moriens tamen Augustum hæredem reliquit. Thermas in vrbe instituit, & notas ad celeriter scribendum inuenit, quas per Aquilium libertum multos docuit. Cum semel Augustus pro tribunali reum condemnaturus esset, quem liberati Mœcenas optabat, nec eum præ nimia multitudine adire posset, in charta scripsit, Descĕde carnifex, & constrictam in Augusti pectus est iaculatus, quam cum ille legisset, & Mœcenatis manū agnouisset, statim descendit, vt tradit Dion, *c* qui de Mœcenate pluta scripsit. Ab Horatio, *d* & Virgilio, *e* quos mirum in modum ditauerat, celebratus est. Augustus in epistolis, quas ad eum scribebat, adscribere solitus erat, Vale mel gentium, melicule ebur B ex Hetruria, Lacer Aretinum, adamas superne, Tiberinum margaritum, Cilneorum smaragde, Iaspis figulorum, Berylle Porsenæ, & similia, quibus in suauissimos eius mores iocabatur. *f* Idem M. Agrippæ patientiam, & Mœcenatis taciturnitatem optabat. Scribit Seneca, *g* Mœcenatem ingeniosum virum fuisse, & magnum exemplum Romanæ eloquentiæ datuium, nisi illum eneruasset fœlicitas, imo castrasset. Librum edidit, in quo erat sententia, Ipsa altitudo attonat summa, id est, attonita habet summa; & ipsum in eculeo vera docuisse Seneca scribit; *h* quia in summo, & velut in eculeo tortus verum expressit.

a L. vir mulieri. de donat. int. vir. & vxor.
b Lib 3. Annal.
c Lib. 55. & in Augusto.
d vbi supra, & multis alijs in locis.
e In Georgicis.
f Macrob. li 2. Saturnal. c 4.
g Lib 4. epistol. 2. epist. vlt. seu epist. omnium. 19.
h Ibidem.

Ad l. sed & milites. ff. de excusat. tutor. Cap. LVI.

C Milites, qui annis xx. militauerunt, mitti causaria missione possunt. *i* Interpretor, vt volentes, mitti possint. Id, imperante Tiberio, ex quadam seditione Pannonici, & Germanici exercitus originem habuit, qui xxx. annis, & amplius se meruisse querentes mitti postulabant. Tacitus, *Atrocissimus, inquit,* *k* *veteranorum clamor oriebatur, qui tricena, aut supra stipendia numerantes mederetur fessis, neu mortem in ijsdem laboribus, sed finem tam exercitæ militiæ, neque inopem quietem orabant.* Petebant autem, vt post sexdecim annos mitterentur. Cum vero mandata Pannonicæ legionis Clementi centurioni dedissent milites, quæ perferret, is orditur de missione a sexdecim annis de præmijs finitæ militiæ, vt denarius diurnus stipendium foret, ne veterani sub vexillis haberentur. Tandem cum Germanicus ad legiones venisset, *placitum, inquit Tacitus,* *l* *vt epistolæ nomine Principis scriberentur, missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari,* D *qui sena dena fecissent, ac retineri sub vexillo cæterorum immunes nisi propulsandi hostis.* Demum, *Tiberius edixit, inquit Tacitus,* *m* *imparem oneri Remp. nisi vicesimo militiæ anno veterani dimitterentur, ita proxima seditionis male consulta, quibus sexdecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.*

Quare semper postea legitimum militiæ tempus xx. annorum est habitum, quod & Suidas tradit; *n* alias autem legitimum tempus merendi fuit annorum xxv. vt Macer, *o* & Seruius referunt.

i L. sed & milites. ff. de excusat. tutor. l. 1. C. de excus. veteran. l. vlt. C. de ijs, qui non implet. stip. sacr. soluti sunt. lib. 10. l. veteranis, C. quādo prouoc. non est necess.
k Lib. 1. Annal.
l Ibidem.
m Vbi supra, ad finem libri.
n In ver. Βετρανός.
o Lib. 2. De re militari.

Ad l. si tribunus. de excusat. tutor. & de Prætore tutelari. Cap. LVII.

E Vlpianus libro singulari de officio Prætoris tutelaris scripsit Tribunum, qui in eo hortibus Prætorijs militauerit, a tutela filiorum collegatum excusari. Quatuor cohortes intelligit sex millium ad vrbem custodiendam ab Augusto inuentas, quarum quælibet 1500. milites continebat, vt auctor est Dion. *p*

Hi castra in vrbe habebant, quæ vrbana Vlpianus appellat, *q* & ipsos milites Vrbanicianos Paulus nominat. *r* P. quoque Victor Romæ vrbanas cohortes vocat; *s* quia in vrbe excubabant, & eam tuebantur, quæ quatuor, & secundum aliam lectionem sex fuerunt, quod si sequimur, quælibet cohors millenos continebat. omnes enim sex millia non excedebant, & cuique proprius præerat Tribunus, & hæc Vlpianus significat. Vniuersos vero Prætor Tutelaris dictus regebat: quia vrbis tutelam habebat, sicut tutelares Dij nuncupabantur, qui Oppida tuebantur. Librum singularem de officio Prætoris tutelaris idem Vlpianus scripsit, in quo has cohortes Prætorias appellat; quia à Prætore regebantur, qui

p Lib. 55.
q L. si maritus. §. 1. de adult.
r L. qui mittuntur. §. 1. ex quib. caus. maior.
s De regionibus Vrb. Romæ, in Breuiario.

a L. 2. §. capta. ff. de orig. iur.
b L. 3. de off. praef. vigil.
c Vbi supra.

Tutelaris dicebatur, & vnus est ex sexdecim ab Augusto inuentus, vt ait Pomponius; a A
Praeter hos excubabant Romae septem vigilum cohortes, b & decem millia Praetorianorum sub totidem Tribunis, vt tradit Dion. c

Ad l. in suis. in fin. de liber. & posth. Cap. LVIII.

SCribit Paulus olim licuisse filios occidere; id permisit Romulus in Lege, quam subijciam in vetusta tabula scriptam.

PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RELEGANDI, VENDENDI, ET OCCIDENDI.

Ad l. Titius. ff. de liber. & posth. Cap. LIX. B

LVcij Titij ex filia neptis praegnans ruri albescente coelo peperit, id ignorans L. Titius hora eiusdem diei sexta, id est meridie, quod in vtero neptis haberet, haeredem instituit. Quaesitum est, an valeat institutio, cum quo tempore scriberetur testamentum, iam editus esset partus. Paulus respondit verba quidem testamenti ad eum pronepotem directa videri, qui post testamentum nasceretur, sed si eadem die, qua testamentum factum est, neptem testatoris, antequam testamentum scriberetur, enixam esse constat, licet ignorante testatore, institutionem recte factam videri.

Omnes dubitandi rationem eam esse credunt; quia testator, quem haeredem instituit, in vtero esse credebat, cum tamen iam natus esset; Vnde is institutus non videbatur, nec de eo sensisse testator censebatur, cum inter nasciturum, & natum sit differentia.

Sed si constabat, quis haeres institueretur, cui dubium, validam fuisse institutionem? C nam si nasciturum haeredem esse volebat testator, multo magis eundem natum, nec vllum verbum inuenitur de extensione hoc casu facienda, cum siue natus, siue nasciturus idem semper reperiatur, sed tantum quaeritur, an iure valida fuerit institutio, quae secundum Interpretum mentem in dubium reuocari non poterat; quia etiam si ignoraret natum esse, quem nasciturum credidit, qui testabatur, ob hanc ignorantiam vitiari non potuit institutio. Quare dicendum est ad aliud Paulum respexisse, dubium enim erat propter posthumum ex ea muliere nasciturum, quae testatoris vxor esse non poterat, an ab ea recte institui valeret; d auus enim maternus cum neptem ex filia vxorem habere non posset, posthumum ex ea nasciturum haeredem scribere non poterat.

d §. posthumus. Inst. de legat.

Dubitatur ergo, si is pronepotem, quem credebat nasciturum, cum iam natus esset, haeredem scribat, an valeat institutio, & inspecta opinione testatoris, non poterat subsistere: D quia posthumum ex ea muliere nasciturum, quam vxorem habere non poterat, haeredem scribere non valebat, nihilominus: quia iam natus erat, & in eo statu, quo vere haeres institui poterat, institutio valet inspecta veritate potius, quam testantis opinione. Et id arbitror sensisse Iurisconsultum, indeque minus probabiliter arguitur extensionem ad casus similes faciendam, vt hic arguunt Doctores, & in l. Gallus. §. & quid si tantum. in princ. ff. de lib. & posth.

Ad l. Gallus Aquilius de lib & posth. Cap. LX.

e Lib. 39.
f L. 1. ff. ad L. Aquil. §. pen. Instit. eo. tit.
g L. Gallus Aquilius. ff. de liber. & posthum.
h L. & vno. §. eius rei. ff. de acceptil. § 1 Inst. qb. mod. toll. oblig.
i Lib. 3. de offic.
k L. 2. § post hos. de orig. iur.
l Lib. 5. ad Att. cũ. epist. 1. & Orat. p Flacco, & Q. Mutio, & Aug. Cecin. 1. 2.

P. Gallus Aquilius cum C. Atteio Capitone tribunus Plebis fuit, quo anno Gn. Pompeius Magnus, & M. Licinius Crassus Coss. fuerunt, quorum magistratus, illis plebe fauente, frustra reclamarunt, volebat Crassus Syriam, & Pompeius Iberiam in quinquennium cum quantis copijs voluissent obtinere, & Caesari Galliae Imperium in triennium prorogare; cum vero eis cũ Capitone Gallus Aquilius aduersaretur, est vulneratus, vt Dion scribit. e In eo Magistratu auctor fuit legis Aquiliae de damno iniuria dato. f Idem introduxit, vt posthumi alieni possint haeredes institui, cum mortuis filio, & auo sui essent nascituri. g Idem Aquilianam stipulationem excogitauit, h & actionem de dolo inuenit, vt Cicero memorat, i quem in Oratione pro A. Cecinna mirifice commendat. Q. Mutij auditor fuit, & Seruij Sulpitij praeceptor. k Orante Cicerone, saepe iudex sedit, vt ex eodem Cicerone deprehenditur; l E

Eique

A Eique valde familiaris extitit, vt ipse testatur, *a* & eum acutum hominem, & exercitum, promptamque, ac paratam, in agendo, & respondendo celeritatem habuisse dicit. *b* Inter alia hæc eius sententia celebratur. C. Visellius Varro graui morbo correptus Octaciliæ Laterensis, cum qua consuetudinem habuerat, se trecentorum millium numum debitorem confessus est, vt eam summam, se defuncto, tanquam legatum ab hæredibus peteret; Cum vero is conualuisset, amica pecuniam veluti debitam petijt, Gallus Aquilius super ea re iudex datus reum absoluit. *c* Equestris ordinis fuit; Aedes ea ætate omniũ pulcherrimas habuit in Colle Viminali, quas vt insignes Sextus Rufus notat, *d* quarum meminit Plinius; *Multum vero consensu ait* *e* *omnium pulcherrima ætate ea in Colle Viminali domus Caij Aquilij equitis Romani clarioris etiam tum, quam iuris ciuilis scientia.* Hæc Plinius. Sunt, qui eum Prætorem cum Cicerone fuisse velint. Vir fuit iuris scientissimus, atq; integritate insignis, eiusque magnam auctoritatem fuisse Licinius Rufinus scribit. *f* P. Quin-
B tium Scapulum apud Gallum Aquiliũ cœnantẽ repentè animã efflasse Plinius memorat. *g*

a Lib. Topicor. & d. lib. 3. officio.
b Lib. de Clar. Oratorib. seu in Bruto.
c Valer. Max. lib. 8. c. 2.
d De Regionibus Vrb. in Regione 5.
e Lib. 17. c. 1.
f L. si ita quis. 74. de hæred. inst.
g Lib. 7. c. 53.

Ad l. seruum meum. §. hæreditas. de hæredib. instit. *Cap. LXI.*

IN dubium reuocatur, quare in assis diuisione sexcuns pars hæreditatis ponatur, cum satis erat in singulas potius vncias diuisisse, si non etiam vncia in dimidiam diuideretur; Responderur id factum: quia sexcuns est octaua pars assis. Qui enim operam dederunt, vt in partes hæreditarem diuiderenr, etsi duodecim eius particulas Vncias vocauerunt, in partibus tamen diuidendis illarum ratio non habetur. Sed huius diuisionis rationem Volusius Metianus plenius tractat, *h* *Prima, inquit, diuisio solidi, id est, libræ, quod*
C *As vocatur, in duas partes dimidias deducitur, pars dimidia Semis dicitur, nota eius S. pars tertia Triens vocatur, nota eius = =. Sequitur diuisio in quatuor quartas partes, pars quarta Quadrans vocatur, nota eius ≡. Deinceps fuit diuisio in sex sextas partes sextæ partis, nomen est sextans, cuius nota est =. Deinde diuiditur in octo octauas, quæ sexcunciæ vocantur, quarum nota est Ɛ. Item in nouem nonas, nona pars vocatur vncia, & duæ sextulæ, nota* —=. Hic sextula accipitur pro sexta parte vnciæ. Quia ergo diuiso asse in nouem vncias, supersunt tres, hæ singulæ in XII. alias partes diuisæ faciunt singulæ sex sextulas, quæ simul iunctæ constiruunt sextulas XVIII. ex quibus binæ assignantur singulis nouem vncijs assis, qui hoc modo in nouem vncias diuiditur.

h Lib. de distributione, & vocabulis, ac notis partium in rebus pecuniarijs.

Nam vncia, & duæ sextulæ trium vnciarum, quæ supersunt, singulis nonis vncijs applicatæ faciunt nouem nonas. Sequitur Volusius. *Diuiditur item as in 12. partes duodecimas, vocantur singulæ Vnciæ, cuius nota hæc —. Hæc velut elementa primæ de asse distribu-*
D *tionis seruantur. Si quid quibusdam earum detrahas, vel conferas, fient dispares. Quare si Quadranti Sextantem, vel Trienti vnciam applices, facies Quincuncem, qui constat ex quinque vncijs, hoc est, quinque duodecimis, nota Quincuncis =–=. Si Semissi applices vnciam, vel Quincunci Sextantem, vel Trienti Quadrantem, efficies Septuncem, hoc est, septem duodecimas, nota Septuncis X. Si Septunci applices vnciam, vel Semissi Sextantem, vel Quincunci Quadrantem, vel Trienti tantundem, facies Bessem, id est, duodecimas octo, nota Bessis, —S—. Si Bessi applicueris vnciam, vel Septunci Sextantem, vel Semissi Quadrantem, vel Quincunci Trientem, Dodrantem efficies, hoc est, nouem duodecimas, nota Dodrantis Sz. Si Dodranti applicueris vnciam, vel Bessi Sextantem, vel Septunci Quadrantem, vel Semissi Trientem, vel Quincunci tantundem, facies Dextantem, hoc est, decem partes duodecimas, nota Dextantis S= =. Si Dex-*
E *tanti applicueris vnciam, vel Dodranti Sextantem, vel Besi Quadrantem, vel Septunci Trientem, vel Semisi Quincũcem, facies Deuncẽ, hoc est, vndecim duodecimas, nota Deuncis S=–=.*

Ex his apparet in quas partes æqualiter, in quas dispares As diuidatur. Quo tamen facilius memoria res teneatur, summa diuisionis hæc est. In Asse sunt Vnciæ decem duæ, hoc est, partes duodecimæ duodecim, vnciæ, & binæ sextulæ, seu nonæ, hoc est, nouem nonæ sexcunciæ octo, hoc est, octo octauæ, sextantes sex, hoc est, sex partes sextæ, Quadrantes quatuor, id est, quatuor partes quartæ, Trientes tres, id est, tres partes tertiæ, Semisses duo, id est, duæ partes dimidiæ; cæteræ partes inæqualem faciunt diuisionem.

In Deunce sunt vnciæ vndecim, Sextantes quinque, & vncia, Quadrantes tres, & Sextans, Trientes duo, & Quadrans, Quincunces duo, & vncia, Semis, & Quincunx, Septunx, & Triẽs, Bes, & Quadrans, Dodrans, & Sextans, & vncia; deest Assi uncia.

In Dextante sunt unciæ decem, Sextantes quinque, Quadrantes tres, & uncia, Trientes duo, & Sextans, Quincunces duo, Semis, & Triens, Septunx, & Quadrans, Bes, & Sextans, Dodrans, & uncia; deest Assi Sextans. A

In Dodrante sunt unciæ nouem, Sextantes quatuor, & uncia, Quadrantes tres, Trientes duo, & uncia, Quincunx, & Triens, Semis, & Quadrans, Septunx, & Sextans, Bes, & uncia; deest Assi Quadrans.

In Besse sunt unciæ octo, Sextantes quatuor, Quadrantes duo, & Sextans, Trientes duo, Quincunx, & Quadrans, Semis, & Sextans, Septunx, & uncia; deest Assi Triens.

In Septunce sunt unciæ septem Sextantes tres, & uncia, Quadrantes duo & uncia, Triens, & Quadrans Quincunx, & Sextans, Semis, & uncia; deest Assi Quincunx.

In Semisse sunt unciæ sex, Sextantes tres, Quadrantes duo, Triens, & Sextans, Quincunx, & uncia; deest Assi Semis.

In Quincunce sunt unciæ quinque, Sextantes duo, & uncia una, Quadrans, & Sextans, Triens, & uncia; deest Assi Septunx. B

In Triente sunt unciæ quatuor, Sextantes duo, Quadrans, & uncia; deest Assi Bes.

In Quadrante sunt unciæ tres, Sextans, & uncia; deest Assi dodrans.

In Sextante sunt unciæ duæ; deest Assi Dextans. Hæc Volusius, qui deinde sequitur minutatim vncias diuidens. Sed hæc fore satis sum arbitratus ad Assis diuisiones explicandas.

Ad l. vlt. de hæred. instit. Cap. LXII.

HVius legis ita se habet historia; Commodus Imp. inter multos, quos occidit, C Pactumeium Magnum virum Consularem cum suis interfecit; Is habebat filiam Pactumeiam Magnam, quæ Tyrannum latens seruata est. Ea a Pactumeio Androstene, vt nomen indicat, propinquo hæres est instituta, sed quoniam eius patre cum suis extincto, & ipsa credita est occisa, Androstenes & ipsam arbitratus mortuam mutauit testamentum, & Nonium Rufum fecit hæredem cum hac præfatione, Quia quos volui, hæredes habere non potui, Nonium hæredem instituo. Mortuo Commodo, & post eum Pertinace, & Didio Iuliano, cum ad Seuerum Imperium peruenisset, Pactumeia se viuam patefecit, & hæreditatem sibi secundo testamento per errorem ablatam petijt, & decreto Principis obtinuit.

Rem Lampridius, ita narrat, a *Interemit fere simul ex consularibus Allium Fuscum, Cælium Felicem, Lucium Torquatum, Largium Euripianum, Valerium Bassianum, Pactumeium Magnum cum suis.* Is fuit Consularis, sed non ordinarius; Largius Euripianus consuluit D Serbidium Scæuolam. b

Nonius vero Rufus hæres in secundo testamento ab Androstene institutus forte est, qui cum Mamertino anno sal. 186. ab vrbe condita 933. Cos. fuit, a Seuero cum alijs ferme 40. nobilibus occisus, c & pro Nonio Nouius Rufus per errorem Librarij scribitur.

a In Commodo.

b L. 21. liberto. §. Largius Euripianus. ff. de ann. leg.

c Spartianus in Seuero.

Ad tit. de Senat. Conf. Syllan. & Claudia. Cap. LXIII.

IMperante Augusto, duo Iunij Syllani Coss. fuere. M. D. F. M. N. qui Augustum VIII. Consulem collegam habuit anno ab vrbe condita DCC. XXVIII. Alter fuit C. Iunius Syllanus C. F. cum T. Furnio Cos. anno ab vrbe condita DCCXXXVI. Idemque iterum cum P. Cornelio Dolabella Cos. anno ab vrbe condita DCCLXII. & Natali E Domini XII. d quanquam quidam hunc a superiore diuersum esse putant, & Syllanum scribunt, illum vero Silanum. Sub horum Coss. altero factum est Senatusconsultum Syllanianum. etsi enim sub Commodo duo Syllani Coss. fuisse reperiuntur, & L. Syllani eximiæ nobilitatis viri, qui Neronis tempore fuit, meminit Tacitus, e hoc tamen Senatusconsultum ab illis fieri non potuit, quoniam sub Consulatum Tauri, & Lepidi, qui sequente anno post Dolabellam, & C. Syllanum Coss. fuerunt, f arctarum est tempus Senatusconsulti Syllaniani, g quod ante factum esse oportuit. His accedit, quod cum a L. Pisone, qui cum Nerone iterum Cos. fuit, ampliatum fuerit hoc Senatusconsultum, h id ante illum posteriorem Syllanum necesse est factum fuisse.

d Aurel. Cassiod. in lib. De consulib. in Imperio Augusti.

e Lib. 15. Annal.

f Cassiod. Vbi supra.

g L. in cognitione, 13. de Senat. Cons. Syllan.

h L. Senatusconsulto, 8. eod. tit.

Caue

Cauebatur autem hoc Senatuscōsulto, vt, occiso domino, de illius familia publica quę
A stio haberetur, & vt serui, qui sub eodem tecto existentes, auxilium domino ferre pote-
rant, & non tulerunt, vltimo supplicio afficerentur. *a* Post quod Sen. Conf. vt hæredes
diligentiores essent in occisi nece vindicanda, qui eam plerunque negligebant, a Præto-
re edicto cautum est, ne testamentum occisi aperiri, recitari, describi, aut hæreditas adi-
ri posset, priusquam nex defuncti vindicata fuisset, quod si adita fuisset, iussit bona occisi
publicari, *b* præmiumque centum aureorum, videlicet, dimidiam partem Prætor ex
bonis damnati illi pollicetur, qui aliquem conuicerit, quòd testamenti eius, qui occisus
fuerit, tabulas ante vindicatam eius necem aperuerit, aliam dimidiam habeat fiscus. l. le-
ge Cornelia. §. vlt. de sen. conf. Syllan. vbi apparet eum Prætorem fuisse, qui illud edixit.
Hæreditas præterea a fisco vendicatur, quod forte postea introduxit Claudianum S.C. *c*
Id enim, imperante Claudio, factum fuit.

B Sequente igitur anno post Syllanianum M. Aemilio Q. F. Lepido, & T. Statilio T. F.
Tauro Coss. aliud S.C. conditum est, quo præstitutum fuit quinquennium, intra quod hæ-
reditate priuari possent extranei hæredes, qui ante uindicatam necem defuncti hæredita
tem adiuissent, aut testamentum aperuissent. Post quod tempus de hoc amplius accusari
non possent, liberi uero semper possent: nam & rei parricidij semper fieri possunt. *d* Hic
est ille M. Aemilius Lepidus, quem Tiberio familiarem citra offensam fuisse scribit Taci-
tus, *Hunc, inquit,* *e* *ego Lepidum temporibus illis grauem, & sapientem uirum comperio: nā*
pleraque ab sæuis adulationibus aliorum in melius flexit, neque tamen temperamenti egebat, cū
aquabili auctoritate, & gratia apud Tiberium viguerit: unde dubitare cogor fato, & forte na-
scendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris cōsilijs.

Deinde Nerone iterum, & L. Pisone Coss. factum est aliud S. C. quod ab auctore Pi-
C sonianum est appellatum. *f* Hoc Syllanianum ampliauit. illud enim puniebat omnes ser
uos, qui fuissent sub eodem tecto, vbi dominus fuerat occisus. Hoc vero additum est, vt
idem esset, si huiusmodi serui testamento a domino essent manumissi, neque ipsis prodes-
set libertas. Fortasse hoc idem est, quod Claudianum appellatur, tanquam a Claudio Ne
rone latum. Tacitus *Factum est, inquit,* *g* *S.C. vltioni iuxta & seueritati, vt si quis a suis*
seruis interfectus esset, ij quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter ser
uos supplicia penderent. Idem alibi, *h* Occiso Pedanio secundo vrbi præfecto a seruo, a
senatu iudicatum, ut etiam insontes plecterentur. Volebat Cingonius Varro, vt liberti
quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur, quod Nero prohibuit. Id er
go fuit S.C. Pisonianum, de quo Paulus in d. l. Senatusconsulto. ad Syllania.

Eodem Pisone Cos. aliud constitutum est, vt supradixi, vt si seruus, qui erat sub eodē
D tecto, vbi dominus occisus est, venditus fuisset, & supplicio affectus, emptor a uenditore
precium reciperet. Sed in primis volebant supradicta Senatusconsulta non modo quęstio
nem de tota familia haberi, sed etiam omnes seruos, qui sub eodem tecto fuissent, vbi do-
minus occisus esset, supplicio affici. *i*

Auctor Pisoniani edicti fuit ille L. Piso, quem Nero post Consulatum publicis uectiga
libus cum Decennio. Geminio, & Pompeio præfecit, qui, vt Plinius refert, *k* dicere so-
lebat neminem se videre in Senatu, quem Cos. ipse sententiam rogauisset tam angustis
terminis tantæ multitudinis viuacitatem ipsam concludi. Addit Plinius hunc patrem fuis
se illius Pisonis, qui a Valerio Festo per summum scelus in Africa occisus est.

Pisones a L. Pisone sunt oriundi, quem Cicero ob uitæ sanctitatem Frugi cognomina-
tum fuisse scribit, *l* & primum legem de pecunijs repetundis tulisse. Ex his ortus est &
E Piso, ad quem M. Antoninus Philosophus scribit. *m*

Lata est etiam lex Cornelia, quæ pollicetur quinque aureos ex bonis defuncti, aut ex
publico ei, qui seruum occisi ante quæstionem habitam fugientem perquisiuerit, & renū
ciauerit. *n* Fortasse P. Cornelius Dolabella, qui Syllani auctoris S.C. Syllaniani colle-
ga fuit, eam legem tulit, quæ ob id Cornelia est appellata.

M. quoq; Antonius orationem habuit in Senatu, vt uindicantes necem defuncti, si an-
tequam adeant, decedant, hæreditatem ad successorem transmittant. *o*

Postremo Iustinianus super Syllaniani S. C. interpretatione constitutiones duas con-
didit, quæ sunt l. pen. & l. vlt. C. de ijs, quibus vt indig.

a l. 1. §. hoc autē S.C. & §. seq. eod tit.

b l. si quis in grauit §. quod ad causam. de sen. conf. Syllania. l. necessarios. §. 1. eod. tit.

c l. vlt. eod. tit. l. cum fratrem. C. de ijs, quib. vt indig.

d d. l. in cognitio n. de Sen. consul. Syllani.

e lib. 4 annal.

f l. Senatusconf. §. eod. tit.

g lib. 13. Annal.

h lib. 14. annal.

i d. l. Senatuscōs. ad Syllania.

k lib. epist. 3 ep. 7. ad Caninium Rufum.

l In act. 5 in Verrem. lib. 4.

m l. 2. ff. de Senatusconf. Syllan.

n l. lege Cornel. in princ. ff. eod.

o l. pen. C. de ijs, quib. vt indig. l. 3. §. eleganter. ff. ea.

Ad Tit. de legat. & fideicomiss. & quare inuenta sint fideicommissa, & eorum origo. A
Cap. LXIV.

Fideicommissa in legis fraudem inuenta fuisse Paulus Castrensis, *a* alijque omnes affirmant: nam, inquiunt, cum spurijs, aut deportatis, in metallumue damnatis relinqui non posset, fideicommissa inuenta fuere, quæ in hæredis fide posita incapacibus postea præstarentur, idque velle aiunt Iustinianum Institut. de fideicom. hær. in princ.

Sed et si hæc a nostris interpretibus recepta sunt, erronea tamen esse arbitror. In primis enim dum credunt tempore, quo fideicommissa inuenta fuere, spurijs relinqui non potuisse, grauiter decipiuntur, siquidem Augusto imperante, sub quo fideicommissa originem habuerunt, *b* & aliis sequentium Cæsarum temporibus vsque ad Constantinum Magnum semper spurijs ab omnibus relinqui potuit, *c* quod & Quintilianus tradit. *d* Constantinus primus Imperatorum Christianam pietatem amplexus spuriis a parentibus relinqui posse prohibuit. *e* Is plus trecentis annis post Augustum, & inuenta fideicommissa impetrauit: quare cum tempore, quo illa originem habuerunt, spurijs relinqui posset, ut ipsi hac obliqua uia ad parentum bona admitterentur, fideicommissa inueniri opus non fuit. Sed nec, vt deportatis relinqueretur, introduci potuerunt: nam si hæres ob hanc causam fidē interposuisse deprehendatur, bonis priuatur, *f* deportati enim non capiunt fideicommissum. *g* Deinde credendum non est, Augustum, qui quarundam personarum gratia motus auctoritatem suam fideicommissis præstandis adhibuit, deportatorum gratia id fecisse; nec lex ipsa, quæ hos bonorum incapaces fecit, fideicommissa eorum causa inuenisset. Quare aliam fideicommissorum originem fuisse autumo, cum enim soli ciues Romani testamento capere possent, peregrini veluti iuris Romani expertes nullum legatum, aut hæreditatem accipere poterant. *h* C

Cum igitur plurimi ciues Romani cognatis, aut amicis peregrinis bona sua relinquere exoptantes, id facere non possent, instituebant hæredes ciues Romanos, eosque rogabant, ut amicis peregrinis, quibus relinquere cupiebant, hæreditatem restituerent; Illis uero tanquam incapacibus nullo iure cogi hæredes poterant, vt bona sibi relicta restituerent, sed pudore tantum ad ea præstanda adigebantur. Lucius autem Lentulus, (is opinor, qui anno antequam Iulius Cæsar rerum potiretur, Cos. fuerat,) cum in Africa decederet, codicillos omnium primus scripsit, in quibus fideicommissum reliquit, Augustumque rogauit, ut cuidam, ~~qui ciuis Romanus non erat, aliquid præstaret~~, *i* quod cum Augustus fecisset, cœperunt alij fideicommissa amicis peregrinis relinquere, harumque voluntatum cognitionem, & executionem Augustus Consulibus demandauit. D

Itaque id cœptum est in assiduam iurisdictionem conuerti: *k* nam delegante Cæsare, de fideicommissis ius dicebatur, & non aliter; & id Romæ tantum fiebat: nam extra vrbē fideicommissa executionem non habebāt. *l* Sed cum nimis molestum esset Cæsari quotidie fideicommissorum causas delegare, & inuidiosum esset ea Romæ tantum, & non alibi præstari, Claudius duos Prætores creauit, qui de fideicommissis ius dicerent. *m* In Prouincijs vero id Præsides agere iussit, Tranquillus *Iurisdictionem, inquit, n de fideicommissis quotannis tantum in vrbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per prouincias potestatibus demandauit.* Et quoniam proprios iudices Romæ fideicommissa habebāt, nec coram ordinarijs iudicibus, nec usitatis actionum formulis petebātur, extra ordinem de ijs ius reddi dicebatur, *o* quia ex lege agi ob eam causam nō poterat, ac plura, quæ legatis non tribuebantur, præcipua habuerunt. Postea vero cum Antoninus Pius omnibus Romano imperio subiectis ius ciuitatis esset elargitus, *p* euenit, vt peregrinus nullus permanserit ex ijs, qui Romano Imperio subiecti erant; Itaq; fideicommissa minus necessaria fuerunt. Istud tamen etiam hodie permansit, ut quemadmodum olim fuerat inuenta uia, ut peregrinis iurium Romanorum incapacibus per fideicommissum posset relinqui, quod testamento directo relinquere non licebat, ita hodie filiis maioribus annis 14. & extraneis per fideicommissum substitui potest, cum directo id fieri nequeat. *q* Nec alia ratio reddi potest, quare maioribus annis 14. cum non liceat directo substituere, possit per fideicommissum substitui, nisi quia sicut per fideicommissum illis dabatur, quibus relinqui non poterat, idem concessum est & in substitutione. E

a In Rubr. ff. de leg. 1. nu. 8. & Ias. in l. 1. nu. 7. eo. tit.

b Tit. Inst. de fideicommiss. hær. in princ. & de codicill. in princ.

c l. Lucius. ff. de vulgar. vbi etiam glos. in ver. primū casum. Bar. in prima opp. & alij hoc fatentur. & l. cum tabulis secūdis. §. 1. ff. de ijs, quib. ut indig. quæ tamen non de filia Cassiani, vt aliqui uolūt, sed de vulgo quæsita loquitur

d lib. 3. cap. 8.

e auth. quib. mod. natural. efficiant. sui. in princ. seu Nouell. 89.

f l. in fraudem. cū seq. de ijs, quib. ut indig. l. 3. ff. de iur. fisci.

g l. 1. §. hi, quibus. ff. de leg. 3. l. sunt quidam. ff. de pen.

h Cicero pro Archia poeta, Theophilus Institutio. de fideicom. hær. in princ. & sentit l. 1. C. de hæredib. institu.

i Institutio. de Codicillis. in princ.

k Instit. de fideic. hæred. in princ.

l Tranquill. in Claudio. c. 23.

m l. 2. §. post dein de: Diuus Claudi⁹ ff. de orig. iur.

n Vbi supra.

o l. pecuniæ. §. 1. ff. de verb. sign. ita l. actio. ff. de neg. gest.

p l. in orbe Romano. ff. de stat. hom. & §. vl. in auth. vt libert. de cætero. seu Nouell. 78.

q §. vlt. Instit. de pup. sub l. verbis ciuilibus. ff. de vulg. subst.

Ad

A *Ad L. Cætera in prin. de leg. 1. & de Auiola & Pansa Coss.* *Cap. LXV.*

AEdificia negociandi causa dirui prius edicto Vespasiani, deinde. S. C. prohibitũ est, *a* postea latius cautum est S. C. quod Hadriano imperante, Auiola, & Pansa Coss. factum fuit; *b* Spartianus, *Inter cætera, inquit, c constituit, vt in nulla ciuitate domus aliqua transferendæ ad aliam vrbem illius materia causa dirueretur.* Annus fuit secundus Imperij Hadriani, & humanæ salutis 125. quo Acilius Auiola, & C. Cornelius Pansa, (ita enim in antiquo marmore legitur,) Coss. fuere. *d* Sed hoc S. C. videtur plenius caueri, vt ne in eandem quidem ciuitatem alio transferendi gratia liceat ædes dissol uere, vel earum materiam legare. Plinius *e* meminit Auiolæ consularis, qui in rogo reui-
B xit, & quoniam subueniri ei non potuit, viuus crematus est.

a l. 2. C. de ædifi. c. priuat.
b l. cætera. i princ. ff. de leg. 1.
c In Hadriano.
d Aurelius Cassiodor. De consulib. in Hadriano.
e lib. 7. c. 52.

Ad L. Nemo potest. FF. De leg. 1. *Cap. LXVI.*

VErba Pomponij Interpretes explicant, ut non possit testator facere, vt valeat testamentum, quod septem testes non habet, idque aiunt tribus sequentibus exemplis sane obscuris declarari, quia nec tempore, aut loco, aut conditione finiri obligatio hæredis legatorum nomine potest, ita inquiunt arguere Iurisconf. quoniam nec facere testator potest, ut actio ex testamento, quæ pro legato competit, & est personalis, ad 30. annos non extendatur, contra l. 2. C. de constit. pecun. l. sicut. C. de præscrip. 30. annor. Sed huic intellectui obstat, quoniam pacisci licet, vt post annum debitum non petatur, quæ conuentio licet ipso iure obligationem non tollat, saltem exceptionis ope elidit: quia
C petens dolo agit, aduersus conuentionem ueniendo; *f* et si hoc facere contrahentes possunt, magis testator poterit. *g* Bartolus sentiens hanc difficultatem fatetur *h* testatorem hoc ex æquitate facere posse, sed non summo iure, quam solutionem etiam alii sequuntur, sed est inanis: quia cum dicimus, hoc est ex stricto iure, illud ex æquitate, inferimus hoc ab illo corrigi; ita ipse Bartolus interpretatur. *i* Pomponius autem absolute negat tempore hæredis obligationem posse finiri, quia negatiua iuncta uerbo, potest, omnem agendi facultatem tollit. *k* Hoc igitur exemplum non congruit. Iason vero contendit *l* argui a maiori ad minus, ut si testator de temporis præscriptione disponere non potest, minus solennitatem tollere possit. Sed hoc exemplum rationibus præmissis est confutatum, nec ad alia argumenta suppeditare potest: nam ex æquitate restringere præscriptionem testator potest, nullo tamen modo testium solennitati derogat: quia ex minus solenni testa-
D mento relictum non debebitur, etiamsi successores intestati testamentum factum fuisse fateantur. *m* Vnde nec simile, nec probabile, ut credidit Iason, hoc argumentum esse potest. Deinde cum multa alia apertiora exempla adduci posent, quibus legi derogare testator nequit, *n* non debebat Pomponius hoc obscuro exemplo, sed alio clariore id demonstrare.

f l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & oblig.
g l. in testamentis de reg. iur.
h in d. l. nemo potest. nu. 17.
i In l. 2. §. prius. in princ. ff. de vulgi. & in l. eotem iero. §. qui maximos in princ. ff. de publica.
k Bar. i l. Gallus. num. 4. ff. de lib. & posth.
l in d. l. nemo potest in prin.
m Glos. in ver. docen & alij in l. 1 C. de bon. pos. s. cud. tabul.
n l cætera. §. vlt. de leg. 1.

Aliud vero exemplum loci, quod sequitur, ita explicant, vt testator disponere nequeat, ut hæres vbi domicilium non habet, conueniatur, vel vbi habitat, non conueniatur, quod & ipsum ex æquitate permittitur, licet summum ius repugnet, quoniam id contrahentibus licet, *o* ergo magis testanti conceditur. Præterea huic exemplo obstant, quę contra primum adducta fuere. Neque conuenit Cumani declaratio, qui interpretatur *p* testatorem disposuisse, vt hæres ad legata præstanda non teneatur, cum uenerit Bononiã.
E hoc enim modo conditione potius, quã loco finiretur obligatio, & huic superiora obstant obiecta.

o l. 1. ff. de eo, qd certo loco. q. 1 ff. de iud. l. si conuenerit. ff. de iurisd. o. nn. iudic.
p in d. l. nemo potest. sub nu. 9.

Tertium, quod sequitur de conditione, maiorem difficultatem continet: quia uix reperiri exemplũ potest, quo finiatur conditione obligatio: nã si pure tibi legauero centum, dein dè sub conditione, si Titius Consul fuerit, reuocauero legatum, intelligor legauisse, si Titius Consul non fuerit. Deinde cum ante conditionem nulla nata sit obligatio, *q* dici nõ potest conditione relictum finiri: quia quod non est, finem habere non potest. *r* Ex his ergo constat Doctorum sensus legi non congruere, nec veros esse.

Quare credo velle Pomponium testatorem non posse in aliquo obligationem, quam ipse ad hæredem transmittit, creditori debitum legando diminuere; si enim centum tibi pu-

q l. si quis sub conditione. ff. si quis omiss. caus. test.
r l nam et si § post def. Etum. ff de inoff. test. & unit. test. ff. an.

re debeo,eaque tibi legauero,ne post biennium petere possis,aut ut Bononiæ tantū petas, vel sub aliqua condirione,id prætextu legari tibi facti nec deteriorem tuā conditionem facere posfum,nec legibus derogare in restamento;& hoc significanr illa uerba, nemo potest facere,quin leges locum habeant in suo testamento,quia neque hæredis obligatio aut tempore,aut loco,aut cōditione legatorum nomine finiri potest;& hæc fere eadem est species,quam ponit l.sin autem.ff.de leg.1. A

Ad L. Ciuitatibus. eod.tit. *Cap. LXVII.*

a l.73.l.117.de legat.1.l. ciuibus.de reb. dub.
b li.5. epist. epist. 7.ad Caluisium.

Ciuitatibus legari posse tam Paulus, quam alij Iurisconsulti tradunt. *a* Inde otiri dubium videtur,quod diu obseruatum fuerat, Ciuitatibus non posse relinqui, quod & imperante Traiano in vsu fuit.Plinius enim scribit; *b* *Nec hæredem insti tui,nec percipere posse Remp.constat.*Id postea mutatum fuit & concessum Ciuitatibus posse legari. B

Ad l. Titia cum testamento.§.1.de leg.2. *Cap. LXVIII.*

c l.2.in fi. de fund. instr.
d l.Iulianus.68.in fin.de leg.3.
e l. pen. C. de diuersis præd.urba. lib.11.
f In verbo. ἀγωνοθέτας.

Titius testamento græce conscripto forma epistolę filio,& filię fideicommissa reliquit;in hac scriprura duo sunt verba male in latinum versa, σὺν ταῖς ἐνθήκαις Interpres scripsir,cum impositionibus suis,sed vertendum erat,cum instrumentis,quæ sunr dotes prædiorum;ita exponir Papinianus,*Dotes,inquit,* *c* *prædiorum græco uocabulo, ἐνθήκαι appellantur.*Ita etiam accipit Vlpianus,*Prædijs,inquit,* *d* *cum his enthecis, quæ in ea possessione sunt,relictis,mancipia,quæ illic testamenti facti tempore fuerint,cedent.* Alterū verbum est σύγκτησιν ἀγωνοφόρον.Interpres vertit, synthesin sterilē prædiorum, sed dicendum erat,possessionem,aut potius latifundium. Ita in hoc sensu accipere videtur Scæuola in l. alumnæ.30.de adim.leg.Quod vero sequitur ἀγωνοφόρον aliqui legunt ἀγνοφόρον.i.agnos castos,quæ sunt fruticis genus salices producentis;Credo legendū vt iacet, Valentinianus enim 3.Agnotheram vocat, *e* .i.ludis Scenicis obnoxiam,ex cuius reditibus pecunia in ludos Scenicos impendebatur,& l.vlt.C.de fund.patrim.lib.11.Agonotheta enim ait Suidas, *f* est proprie ludorum scenicorum,sicut Athleta pugilum,seu cęstibus certantiū.Exēplum Agonothesię est in l.Septitia.10.de Pollicitat.& in l.pen.de annu.leg. Dicitur autē fundus agonoforus,quasi pensitans vectigal ad ludos.φόρος enim est vectigal. C

Ad §.Titia cum nuberet. in l.Titia cum testamento.eod.tit. *Cap. LXIX.*

g l.sed si alia in fi. de bon. damnat.l. mulier in princ. sup.de cond. inst. l.3.§.1.in fi. de dote prælег. l. Titia de iur. dotium.
h l. Id quod nostrum.in fi.de reg. iur.
i in ver. a matre.

Titia habens filiam nupsit C.Seio,cui dedit in dotem villam Nacleorum,& quædā alia.Postea eondens testamentum nonnulla uiro legauit,donec viueret.Dein de codicillis eidem dari voluit ad vitæ vsum & fructuum participationē eiusdē villæ cum corporibus,quæ ei in dotem dederat.Defuncta restatrice,& viro, filia perebat ea,quę in dotem data erant.Quæritur,an iure agat.dubium erat,quia secundū veram opinionē hoc iure maritus lucrabarur dotem,defuncta in matrimonio vxore, *g* vnde maritus non videtur potuisse grauari ab vxore,vt dotem,quam lucrabatur, filiæ restitueret: quia dominium rei nostrę inuitis nobis non porest auferri, *h* & licet filia matri superuiueret non ob id prohibebatur maritus lucrari dotem, mortua vxore,sed ipsa poterat agere querela inofficiosæ dotis,nubente matre,& omnia in dotem dante,si minus legitima erat habitura l.1.C.de inoff.dot. vbi mater habens filiā dederat omnia in dotem secundo viro, & mortua est in matrimonio,rescribitur filiā posse agere querela inofficiosæ dotis, & co modo consequi legitimā;certe illud non porest esse,nisi quia maritus morte uxoris lucrabat dotem,quia alias dos reuersa fuisset ad filiam,nec opus fuisset inofficiosæ dotis querela. Et licet glos.dicat *i* ibi factum fuisse pactum de lucranda dote, istud est diuinare. Itaq; in specie huius §.cum maritus lucraretur totam dotem, videtur non potuisse in ea ab vxore grauari.Contrarium tamen deciditur,quoniam uir C.Seius alia accepit legata testamēto vxoris,quibus ad dotis restitutionem se obligauit,quod significant illa verba,*an propter hæc,quæ codicillis extra dotem C.Seio relicta sunt,possit competere petitio fideicommissi filiæ,& earum rerum,quæ in dotē data sunt,*quasi dicat,de aliis non erat dubium,sed tantum de dotibus,quę cedebant lucro viri;& vult filiam eas repetere,propter ea,quę mulier uiro extra dotem legauit.illa enim accipiendo ad seruandam testatricis uoluntatem se obstrinxit;Et D E

A hic meo iudicio est uerus sensus eorum verborum, quæ vulgo non perpenduntur. Solus Paulus a Monte Pico hoc dubium excitat, & non explicat. *a*

Sequitur in hoc §. participationem villę; hoc nomine significatur utilitas, & commodum prædiorum, deinde subdit castellum Nacleorum. Qui vertit in latinum, melius dixisset uillam, quę græcè uocatur κώμη. Præterea Titia non potuit castellum relinquere, quia tempore Romani imperij nullus habebat ius in castris, cum omniū iurisdictio esset penes Imperatores. Naclis autem est vicus Heliopolis in Aegypto, ut ait Suidas, *b* vnde Nacleni. Quod autem subijcitur. *Erunt enim post mortem eius tua*, sunt verba enunciatiua, non dispositiua, ut multi arbitrantur.

a In d. l. Titia cū testamento. §. Titia cum nuberet. sub num. 6.
b in verbo. Νάκλεις

Ad L. Si Augusta de leg. 2. & de Plotina. Cap. LXX.

B Plotinæ datum legatum, quod ipsa ante testatorem decessisset, inane, & caducum esse Hadrianus iudicauit. Fuit Plotina vxor Traiani, vt ex Dione, *c* Spartiano, *d* & Eutropio *e* constat. *Hac Traiano rerum potito, cum primum Palatium est ingressa, è gradibus ad populum conuersa, Talis, inquit, huc ingredior, qualis exire opto Tam modestè et sanctè in summa potestate se gessit, ut de illa nemo iure conqueri potuerit.* Hæc Dion. Hadriano ad obtinendum imperium fauit, eiusque opera is a Traiano adoptatus est, & illi in imperio suffectus, ob idque eam mirifice coluit. Ea defuncta per nouem dies funeris atratus incessit, in eiusque honorem Basilicam apud Nemausum admirabili opere extruxit, & hymnos in eam composuit. *f* Plinius eam sanctissimam fœminam appellat. *g*

c In Traiano.
d In eodem.
e In Aelio Hadriano lib. 8.
f Spartianus in eodem.
g lib. 8. epist. ep. 30. ad Romanum.

C *De Faustina.* Cap. LXXI.

Galeria Annia Faustina Annij Veri patris M. Antonini Philosophi soror Antonino Pio nupsit, ex quo alteram Anniam Faustinam filiam peperit. Hęc M. Aurelio consobrino nupsit, qui socero in imperio successit. De hac, credo, loqui potest Iunius Mauricianus in l. si Augustæ de leg. 2. cui legatum factum defecisse pronūciauit, quod ea ante testatorem defuncta esset. Mater castrorum est appellata, quod Marcum in expeditionem euntem cum exercitu sit secuta, ut Dion prodit. *h Impudica tamē uixit. apud Caietam enim conditiones sibi & nauticas, & gladiatorias elegit. & cum suaderetur Marco Antonino, ut eam repudiaret, si non occideret, ille dixisse fertur, si vxorem dimittimus, reddamus & dotem, quæ erat imperium. Ferunt, cum illa gladiatores transisse uidisset, unius ex ijs amore*

D *incensam longa ægritudine laborasse & uiro de amore confessam. Quod cum ad Chaldæos Marcus detulisset, illorum fuisse consilium, ut occiso gladiatore sanguine ipsius se Faustina sublaniret, atque ita cum uiro concumberet, quod cum esset factum, solutum quidem amorem, natum uero Commodum gladiatorem esse, non principem, qui mille prope pugnas publice populo inspectāte, imperator exhibuit.* Hæc Capitolinus. *i* Auctor est Dion. *k* Faustinam cum Auidio Cassio tractasse, vt, mortuo Marco, quem ob imbecillitatem breui moriturum credebat, se cum imperio uxorem acciperet, causaque fuit, ut ille se Imperatorem appellauerit. Podagræ doloribus laborauit, ac tandem siue hoc morbo, siue alio decessit. Eius mortem Marcus uehementer luxit; Aliam uero uxorem ipse non habuit, sed Fabiam concubinam mortua uxore, ut Capitolinus refert. *l* De alia Galeria Faustina huius matre amita Marci Antonini, & uxore Antonini Pij posset etiam intelligi cum sub eo Iunius Mauricianus uixerit, qui Mauricus appellatur. *m*

E

h In M. Antonino.
i In eodem.
k In eodem.
l In eodem.
m l. 1. §. si cui. ut legato. nom. caueat.

Ad L. cum pater. §. Filius matrem de leg. 2. Cap. LXXII.

Filius matrem hæredem scripserat, & fideicommissa cum iusiurandi religione præstari rogauerat; cum testamentum nullo iure factum esset, nihilominus mater legitima hæres cogenda est præstare fideicommissum, nam obnixæ voluntatis preces ad omnem successionis speciē porrectæ videntur. Accursius, *n* Bartolus, *o* & alii intelligūt, testatorē iurasse, ut mater præstaret fideicōmissum, quod nullū habet effectū; Ad quid. n. iurauit testator, ut alius suā exequatur uoluntatem, Deinde hoc iuramentū enixæ preces uocari

n In d. l. cum pater. § filius matrē. in uer. iusiurandi.
o Ibidem. nu. 1.

cari nequit;Infulsũ & ipsi hunc intellectũ uidentes ad aliũ transierũt,coactũ fuisse hæredẽ iurare se fideicommissum præstiturum, sed & hic sensus est erroneus:nam hoc iuramentũ A remittitur,nec est præstandum. *a* Præterea verisimile non est hęredem de hoc rogatum a testatore fuisse, neque preces enixe ob id a testatore adhibitas, sed potius instanter coactum hæredem,vt iuraret fideicomissum iri præstitum.Quare teneo per Deum, & fidem, quam erga Deum habebat, hæredem a testatore rogatum,vt fideicommissum præstaret; & hæ sunt,quas enixæ uoluntatis preces, & quam iusiurandi religionem Papinianus appellat, vbi diuinum nomen interponitur. Huiusmodi voluntatis exemplum ex cuiusdam testamento recitat Callistratus in l.3.in princ.de iur. fis. *Quidam testamento, inquit, ita scripserat, Vos rogo,ut in eo, quod a vobis petij,fidem præstetis,perque Deum, ut faciatis,rogo.* Simile exemplum legitur in §.1.Inst.de fideicom.hæred.cum quis per salutem Principis præstate fideicommissum rogatur. His verbis iuramentum interponi Iustinianus dixit, *b* vel cum testator græce dicit, ἀνορκῶ.i.adiuro te,quam & Papinianus iuramenti religionem uocat. Et hic modus loquendi vim clausulæ codicillaris habet,vt si uoluntas in uim testamẽti non valet,valeat iure codicillorum. B

a l.quę sub conditione. de condit. instit.& l.hæc scriptura. de cond. & demonstr.

b l.2.C. communia de legat.

Ad l. Pater.§.Iulius Agrippa, de leg.3. Cap. LXXIII.

IVlius Agrippa Primipilaris reliquias suas prædij suburbani,& domum maiorem nulla causa expressa alienari prohibuit.Hæc bona primo in filiam,mox in neptem peruenerunt,quæ extraneos hæredes instituit.Iulia Domna bona Iulij Agrippæ patrui magni vendicabat,quæritur,an possit? Respondet Scęuola non posse,quia causa carens, nullum, irritumque de bonis non alienandis præceptum fuit;nec apparet persona,cuius gratia prohibita sit alienatio.De nomine Domnæ,& quæ hæc Iulia fuerit dubitatur.Cuiacius omissa C Iuliæ persona,matronas Dominas uocatas fuisse scribit, *c* aut dictio illa,inquit, Domnæ a Librario addita fuit,cum non esset scribenda.

c li.3.obser. c.18.

Ego vero hãc puto esse Iuliam Domnam,quæ Seueri Imp.uxor fuit,& Antonini, & Getæ Imp.mater,vt Dion, *d* & alij memorant,etsi Spartianus Antonini nouercã appellat. *e* Nam ob id Iulia Domna Pia,Felix in numismatis uocatur,quod vxor,& mater Impp. fuerit. *f* Oppianus quoque in principio librorum de uenatione,quos eidem Antonino dedicat,ipsam eius matrem & Domnam hoc carmine nuncupat. *g*

d in Seuero.
e In eodem.
f Dion in Antonino Caracallo.
g lib. 1.

αὐσονίου ξυνὸς γλυκερὸν θάλος Ἀντωνῖνε
τὸν μεγάλη μεγάλῳ φυτεύσατο Δόμνα Σεβήρῳ
O Iouis Ausonij dulcis stirps Antonine
Magnaque quem magno plantauit Domna Seuero. D

Hæc ex Syria descendit,quam Seuerus Imperator vxorem duxit;*cum enim,inquit Spartianus, h amissa uxore,aliam quæreret,genituras sponsarum requirebat, ipse quoque matheseos peritissimus;& cum audisset esse in Syria quandam,quæ id genituræ haberet,ut regi iungeretur eandem vxorem petijt, Iuliam scilicet, ex qua statim pater factus est.* Mortuo Seuero, Centuriones iussu Antonini Getam in matris Iuliæ Sinu occiderunt, quem sanguine filij impleuerunt, & illius dextram vulnerauerunt, quod ipsa præ dolore ob mortem filii concepto nõ sensit, *i* & fere ab Antonino est interfecta, quia filii mortem deplorabat. Demum dissimulata mæstitia hac arte Antoninum aggreditur. cum enim esset formosissima, se illi nudam ostendens,ad concubitum, & nuptias secum contrahentem impulit. k *Verum occiso Antonino, inquit Dion, l Iulia, quæ tunc erat Antiochiæ, cognita filij cæde, ita affecta est, vt se grauiter percutere, ac mortem sibi consciscere conaretur. eum enim, quem viuum oderat, lugebat mortuum, non quod illum cuperet viuere, sed quod ipsam priuatam uitam degere oporteret; ob eamque causam vexabat Macrinum omnibus contumelijs; sed postquam ille non modo nihil de regio famulatu eius, aut de stipatoribus, quos secum habebat custodiæ causa, immutauit, uerum etiam multa ad eam percommode scripsit, cæpit bona spe iniecta, desiderium, quod de morte filij capiebat,deponere. Post, vbi Macrinus intellexit, quæ conuitia sibi ab ea facta essent,(quanquam illa nihil ad eum scripserat contumeliose,) sentitq; eã non nihil cum suis militibus moliri,ac regnum affectare,vt Semiramis, & Nitocris fecerant, quarum in patria ipsa fere nata erat, mandauit, ut quam celerrime Antiochia, quo vellet, proficisceretur. Tum Iulia abiecto vita desiderio inedia consumpta moritur. Accelerauit ei mortem* E

h In Seuero.

i Zonaras annal. tom.2. in Antonino Caracallo.

K Spartianus in Antonino.
l In Macrino.

Car-

A *Carcinus, cuius ipsa cum eum iam multo tempore quiescens haberet in sinu, pectus percussit, eumque crebris ictibus ad mortem ei inferendam irritauit*. Huic soror fuit Mesa mater Semiamiræ, vel Soæmidis matris Heliogabali, & Iuliæ Mammeæ matris Alexandri, qui post Macrinum vnus post alium imperarunt. Iuliæ Domnæ meminit idem Scæuola & in l. Lucius. in prin. de leg. 3. vbi eãdem speciem repetit. Iuliæ vero Mammeæ exemplum adducit Vlpianus in l. vlt. de Senat. vbi eam Antonini Caracallæ consobrinam uocat; ex duabus enim sororibus erant procreati, nempe, Antoninus ex Iulia Domna, ex Mesa Iulia Mammæa Alexandri mater, vnde ex Vlpiano constat Iuliam Domnam Antonini matrem fuisse, non nouercam, vt falso Spartianus opinatur, & ambo dignum suo incestu exitum habuerunt.

Sed dubium est, quomodo reliquias suas testator alienari prohibuerit, cum religiosa nullius in bonis existentia nequeant alienari: *a* Sed intelligit prædia pura circa monu- a §. nullius. Instit. de rer. diuis.
B mentum, quæ prohibebantur alienari, vt sarciendo sepulchro deseruirent, vel quia extraneos prope monumenta agros habere nolebant, quod plura marmora indicant præsertim Romæ in hortis Carpensibus apud Lipsium, vbi decem iugera prope sepulchrum ad id relinquuntur. Primipilaris autem dicitur, qui primipili officio est functus, sicut Consularis, qui Cos. fuit. De Primipilo alibi scripsi.

Ad l. Vxorem. §. felicissimo. de leg. 3. Cap. LXXIV.

FVndum Gargilianum a testatrice Felicissimo, & Felicissimæ libertis relictum Scæuola scribit. Fundus Gargilianus in agro Suessano in Samnitibus, seu Pelignis reperitur, nunc Sessam uocant. Ouinius enim Gallicanus Massam, vel ut uocant Longobar
C di Mansum. i. prædia iugi duorum boum Gargiliana in agro Suessano præstantia solidos 656. Ecclesiæ Ostiensi donauit, ut ex libello Anastasij recitat Cardinalis Baronius, *b* Vnde Gargilianum fundum in agro Suessæ, seu Sessæ fuisse colligitur. Reperitur & Gargilianus proprium uiri nomen, a quo ager est denominatus: nam Gargilianus legitur ex Cirtha Numidiæ Colonia fuisse, qui condens testamentum pecuniam in opus aquæductus Reip. Cirthensium legauit, *c* uixitque Seuero, & Antonino imperantibus. Legatum vero prædij Gargiliani, imperante Alexandro, sub quo hæc scripsit Scæuola, factum fuisse existimo. Cirthensium Reip. legatam a Gargiliano pecuniam legitur in Pandectis Florentinis, unde eum agrum in Numidia, unde erat testator, fuisse arbitror. Alia in Locris prope Delphos Cirrha fuit, de qua hic intelligi non puto, sed de Colonia, cum nomina a Scæuola recitata sint Romanorum. In aliis Codicibus pro Cirthensium legitur Cirenensium. Eadem testatrix, de qua in d. §. Felicissimo, a viro Præsenti vidua relicta fuerat.
D Hic Præsens forte fuit, qui Antonino Caracalla imperante, cum Extricato Coss. fuit, neq; enim ignobilium testamenta recitari a Iurisconsultis credendum est.

b Annal. Eccles. Ann. 330. tom. 3.

c l. regula. §. si ga ff. de iur. & fact. ignor.

Ad §. Legauerat, l. Vxorem De leg. 3. Cap. LXXV.

LEgatis his, quæ in patria Gadibus sunt, suburbana deberi Scæuola respondit, sed non nomina Calendarii, quod ibi situm erat, nec pecuniam ibi depositam, & ad fœnerandum destinatam, ita omnes interpretantur illa verba. *Supra responsum est*. Sunt autem Gades duæ insulæ extra fretum Herculeum in Oceano sitæ. Harum maior longitudinis est stadiorum centum, seu milliarum paulo plus duodecim, latitudinis alicubi non plus unius stadii, nunc Calis uocatur. Nulla vrbs extra Romam ciuium multitu
E dine magis abundabat, Sed pauci eam inhabitabant, plurimi enim vel nauigabant, vel Romæ degebant. Scribit Strabo *d* in vno censu sua ætate peracto 500. Equites Gaditanos censos fuisse, quot in nulla Italicarum, præter Patauium, inueniebantur. Inde ortus est L. Cornelius Balbus ciuitate Romana cum Cornelio Balbo patruo donatus, ex qui vnus omnium ex externis Cos. est creatus, & de Garamantis triumphauit, vt auctor est Plinius; *e* qui etiam eius triumphum describit. Id euenit in Triumuiratu M. Antonij, Octauiani, & M. Lepidi. Fuit autem Cos. cum P. Canidio Crasso, suffectus in locum Gn. Domitij Caluini, qui magistratu se abdicauit. Hic Cornelius Balbus oppidum patriæ exiguum alio adiecto, ampliauit: vnde postea Didyma, quasi duplex est uocatum, quod viginti stadia amplectebatur. *f* A Mauris olim dirutum, hodie non adeo floret. Al

d li. 3. Geograph.

e lib. 5. c. 5.

f Strab. vbi supr.

tera Gaditana insula admodum exigua non habet ampliorem, quam 300. passuum ambitum, sed omnium est fertilissima, & amoenissima. A

Ad l. si pure tibi. de leg. 3. Cap. LXXVI.

a li. emend. 4. c. 1.

ETsi hunc locum Antonius Augustinus scite sit interpretatus, *a* pauca tamen, vt clarius intelligatur, addenda esse putaui, primum quid sit visceratio, & cur ita appelletur: secundo qui viscerationem darent. Visceratio nihil aliud est, quam carnium inter plebem facta diuisio, hic enim viscera non intestina, sed carnes detracto corio denudatas significant, ut accipit Virgilius, *b*

b lib. 1. Aeneid.

Tergora diripiunt costis, & viscera nudant,

Vbi Seruius ait, viscus visceris pro carne intelligitur, B

c lib. 6. Aeneid.

Et alibi, *c*

Et solida imponit Taurorum uiscera flammis.

d lib. 8. Decad. 3. e lib. 9. Decad. 4. f lib. 1. in fin. de cad. 5.

Has autem carnes potissimum dabant plebi comedendas in funere parentum: Liuius. *Populo, ait, d uisceratio data a M Flauio in funere matris.* Idem, *e P. Licinij funeris causa uisceratio data est.* Et alibi, *Munera, inquit, f gladiatorum eo anno aliquot parua data. Vnum ante cætera insigne fuit P Flaminij, quod mortis causa patris sui cum uisceratione, & ludis Scenicis dedit quatriduum.* Plinius, *Mortuo huic, inquit, g tantum æris populi liberalitate congestum, ut inde filius uiscerationem, & epulas populo daret.*

g De viris Illustr. cap. 32.

Quod vero dicit, Quina millia populo data, intelligitur Sestertium, quando genus nummi non exprimitur, semper intelligitur de sestertio minore, quorum centum faciebant aureum, mille decē aureos, ut alibi dixi. *h* Vnde quina millia sunt aurei quinquaginta. Hæc C diuisio seu epulum appellatur a Paulo in l. ciuitatibus. de leg. 1. & a Marciano in l. antep. de annuis legatis, & a Caio in l. demonstratio falsa. §. vlt. ff. de cond. & demonst. Creanomiam Græci appellant. *i*

h supra. li. i. c. 67.

i Budæus Annot. in Pandect. ad l. vlt. ff. si mens. falsimod. dixer.

Ad l. librorum. PF. de leg. 3 & de voluminibus. Cap. LXXVII.

K Hieroglyph. li bro 34 c. huius. l l. librorum. ff. de leg. 3.

LIbros olim perpetuo ductu, & vna pagina solitos scribi Pierius Valerianus in Vmbilico obseruauit, *k* & quia spiræ instar chartæ conuoluebantur, uolumina a voluendo sunt dicta, quod significauit Vlpianus, *l* librorū appellatione omnia volumina contineri volens, siue in charta, siue in membrana sint, siue alia materia, vt corio, vel simili; & subijcit idem fore, si in codicibus sint membraneis, vel chartaceis, vel eboreis, vel alterius materiæ, vt cetatis tabulis: Addit libris legatis membranas, quæ scriptę sunt, legato cōtineri. Hic dubitatur, quid Vlpianus significet: quærit enim, an librorum nomine codices contineantur, deinde respondet, libris legatis membranas contineri, & consequenter, inquit, cætera continebuntur. Hūc locū ex Sacrę Theologię auctoribus declarandum puto, qui membranas a libris differre putant. Cum enim Paulus Thimoteo mandet, *m* vt veniens libros secū, & maxime membranas ferat, animaduertunt eas a libris distare; Et Theodoretus Græcus interpres apud Oecumenium ait Paulum Roma scribentē voce Romana etiam membranas nuncupasse, quæ in orbem conuoluebantur, & græcè τὰ εἰλητὰ vocātur, & sacras leges ita olim scribi solitas refert, quod & plerunque Iudęi tunc faciebant, & hodie obseruant. libros vero vocabant eos, qui aliam, vt Codicis, formam habebant. Arguit igitur hoc modo ex Caij sententia Vlpianus, cum quæreretur, an librorum nomine ueniāt codices, veniunt, inquit, etiam membranæ, hoc est, in orbem conuolutæ scripturæ, ergo magis & cætera, hoc est, codices comprehenduntur. D E

m Epist. 2. ad Thimot. c. vlt. ad fin.

Ad l. legatis §. Pecoribus de leg. 3. Cap. LXXVIII.

n li. 3. c. 11. de Genesi ad literam.

PEcorum nomine quadrupedes gregatim pascentes contineri cum Cassio Martianus affirmat. D. vero Augustinus aliud censet, *n Pecorū, inquit, nomen his animalibus accommodatius aptari solet, quæ sunt in usu hominū siue adiuuādis laboribus, vt Boues, & Equi, etsi qua alia talia, siue ad lanificiū, vel ad vescēdum, ut Oues, & Sues.* Bestias aūt dici putat, quę ore, aut unguibus sęuiūt, ut Leopardi, Leones, Lupi, Vulpes, Canes, Simię, & id genus, &c.

Ad

A

Ad l. hæres meus, §. pen. de leg. 3. *Cap. LXXIX.*

CVi Corinthia vasa legata erant, bases vasorum causa paratas ita deberi Proculus ait, si Corinthiæ fuerint, non æneæ. Rationem cum Accursio alij esse existimant, quod bases æneæ sint pretiosæ, Corinthiæ vero viles, quas etiam ex palea, vel alga compositas fuisse Accursius opinatur. *a* Sed hoc a vero longe distare existimo. constat enim Corinthia vasa ex auro, argento, & ære conflata pretiosa fuisse: nam cum arderet Corinthus, Mummio eam delente, hæc tria metalla in vnum conflata speciosam materiam visa sunt exhibuisse: vnde ex ea commistione placuit vasa fieri, quæ Corinthia sunt appellata, vt Plinius memorat. *b*

a In dict. l. hæres meus. §. pe. in ver. æneæ. ff. de leg. 3.

b Lib. 34. c. 2.

B Ex hac ergo materia bases ideo legatis vasis Corinthijs cedunt: quia cum omnia Corinthio metallo constent, præsumendum est, bases eiusdem materiæ causa vasorum factas fuisse, quod de æneis non constat: quæ cum etiam alijs vasis supponi possint, non rectè arguitur, quod causa Corinthiorum facta fuerint, & ideo Legatario Corinthiorum non debentur. Est autem hic locus obseruatione dignus, quo ostenditur, Veteres solitos fuisse vasis, puta, patinis alia subijcere, quæ patinas sustinebant, & bases hic vocantur, vt Vlpianus significat in l. etsi non sunt. alias est l. cum aurum. §. argento. in princ. de aur. & arg. leg. vbi legitur vasis legatis, etiam ea deberi, quæ illa sustinent, vt sunt Scutellæ, & Promulsidariæ, quæ Promulsidem sustinent, & hoc, ne mensa fœdaretur, quæ olim sine mantilibus struebatur.

C *Ad l. seruis Vrbanis. 99. §. vlt. de leg. 3. & de Cursoribus.* *Cap. LXXX.*

SI alij vernæ, alij cursores serui legati fuerint, & vnus verna, cursorque fuerit, quærit Paulus cui debeatur, an illi, cui vernæ, an alij, cui cursores sunt Legati, & respondet, hunc cursoribus cedere, & in eorum numero censeri. Dubitatur, qui Cursores appellentur. Odofredus interpretatur *c* fuisse deputatos ad currendum, sed quo modo non aperit. Tranquillus eos Cursores vocat, qui rhedas currentes sequebantur, *Nunquam, inquit, d carrucis minus mille fecisse iter traditur; Soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata, & phalerata mazicorum turba, atque cursorum.* Græci Hemerodromas ab vnius diei cursu, quem continenter currendo peragunt, Cursores vocant; Per hos amicis munera, & onera negociatoribus mittebantur. Martialis, *e*

Cursorem sexta tibi Ruffe remisimus hora

D Et alibi, *f*

Sed tuta fœno cursor oua portabat.

Laudatur Philippides cursor, quem Athenis Lacedæmonem bidui spacio 1150. stadia cucurrisse ferunt, *g* & Philonides Alexandri Magni Cursor, qui à Sycione ad Helim vno die 1200. stadia cucurrisse dicitur. *h*

c In d. l. seruis vrbanis. §. vlt. ff. de legat. 3.

d In Nerone. cap. 30.

e Lib. 3. epig. 34.

f Lib. 5. epigr. 84.

g Suid. in ver. φιλιππίδης. & Solin. Polyhistor. ca. 6.

h Solinus. Vbi supra.

Ad l. 3. de annuis leg. *Cap. LXXXI.*

DIem in fœminino genere pro tempore accipi Pedianus est auctor, *i* qui ait, *Dies fœminino genere tempus significat, & ideo diecula breue tempus, & mora: Dies horarum 12. generis est masculini: vnde hodie dicimus, quasi hoc die.* Hæc ille.

E Cum ergo diem pro tempore acciperent Antiqui, dicebant, annua, bima, trima die, pro eo, quod est vnius, duorum, vel trium annorum spacium.

His autem verbis factum legatum in duobus ab annuo differt, quod hoc quoad viuat legatarius, legatum durat, *k* illud tribus, aut quatuor annis tantum debetur. Item si centum annua legentur, singulis annis centum præstari debent; annua vero, bima, trima die 30. aureorum legato facto, non singulo anno 30. petuntur, sed ex legato 30. singulis annis dena dari debent, *l* nisi multiplicationem denotante verbo vsus sit testator, hoc est, non decem, aut triginta, sed dena, aut tricena annua, bima, trima die legare se dixerit: *m* tunc enim dena, aut tricena singulis annis per tres annos debebuntur.

i In 2. Ora. in Ver.

k L. C. Seius. de ann. leg.

l L. 3. eo. tit. l. si necessarias. §. si annua. vbi gl. ff. in ver. si annua. de pignorat. act.

m L. 3. §. Stichus annua. de stat. lib.

Ad

Ad l. Codicillis.§.vlt. de annu.leg. Cap. LXXXII. A

STicho alumno centum,& menstruos decem,& annuos centum testator legauerat,& legata alumnis relicta apud Semproniam sororem pro parte hæredem institutam esse voluit, donec alumnos commendatos haberet, ipsa repudiante hæreditatem etiam ante xxv.annum,Legata ad alumnos pertinere Scæuola affirmat,& tamen nullibi in testamento eius ætatis mentio facta erat. Accursius eam expressam a testatore fuisse opinatur, *a* sed illa verba omitti a Iurisconf. Ego vero id aliter intelligo.cum enim adulto curator præsertim ab extraneo dari non posset,neque hodie præter matrem,& auiam, mulier ad id munus aspirare queat, *b* vbi quis alumno minori annis xxv. curatoris loco aliquem constituebar,aut aliquam quasi curatricem, quæ illum curarer, tum ipsi alumnus minor commendari dicebatur,& is minorem commendatum, id est, sub sua fide,& cura habebat,donec maior efficeretur; dicente ergo testatore,fidei tuæ committo,Sempronia soror, vt legata, quæ alumnis meis reliqui, ex medio recipias, & apud te habeas, quoad vsque commendatos habeas,intelligitur dixisse, donec annis xxv. maiores facti fuerint: quia vsque ad illam ætatem commendati,& sub cura habebantur. Quod & idem Scæuola sentit in l.liberto.§. filium. de ann.leg. nam pater vxorem ex parte hæredem factam rogauit, vt infirmitatem filij commendatam haberet, & ei decem menstruos vsque ad xxv. annos præstaret,& tunc etiam dimidiam hæreditatis restitueret,intelligitur quasi curatricem priuigni nouercam pater reliquisse. Id clarius patet in ea.l.§.Largius Euripianus,vbi respondetur patris affectum ei, qui commendatus est a testatore, præstandum esse; Idem significat §.vlt.eiusd. leg. nam sæpe in testamentis solebant patresfamilias alumnos, & minores alicui commendare, volentes, vt eorum minorum curam haberent; *Si quis, inquit Vlpianus, c ita scripserit, illum tibi commendo, per hoc aliquod fideicommissum non debetur;* probabiliter vero dubitari poterat deberi, quod sub hæredis cura minor positus esset, sed sicut neque in contractu quis obligatur mandati,qui amicum alicui commendat, *d* ita neque in vltima voluntate aliqua inducitur obligatio, literas enim commendatitias neminem obligare Bartolus dicit. *e*

a In ver. habeat.

b Aut. matri. Cod. quand. mulier tutel. off. fung. pot.

c L. fideicommissa.§.si ita quis scripserit.de leg.3.

d L. si vero non remunerandi. §. cũ quidam. ff. mand. l. vlt. C. quod cum eo.

e Ibidem,& in l. Lucius. ff. de fideiussorib.

Ad l. pen. ff. de annu.leg. Cap. LXXXIII.

NOn tantum in Isthmo, & apud Elidem certamina in Græcia fiebant, sed & in priuatis Ciuitatibus singulo triennio,aut quadriennio,currendo,& cæstibus pugnando certamina celebrabantur. Philon, *In quibusdam, inquit, f Ciuitatibus vera certamina post triennium celebrantur, in quibus multis millibus hominum in theatra ad hoc ipsum facta concurrentibus, luctatores,& Pancratiastæ pugnis se cadentes certant,& coronas,præmiaque petunt.* Ob id legitur in l.Septitia.ff.de pollicitat. Septitiam quadriennale certamen in patria sua dedicasse ex vsuris triginta millium. Sardis quoque,vt arbitror, singulo quadriennio in Chrysanthij honorem, & memoriam certabatur, vt ait Aelius Martianus. *g* Fuit autem Chrysanthius ex Sardis,(quæ magna, & opulenta Lydiæ ciuitas erat, & Crœsi regia,) Philosophus,vt refert Suidas. *h* D

Amisso patre Pergamum profectus a magno Aedesio Philosophiæ arcana audiuit, Magiæ cum Maximo Philosopho deditus. Quare Chrysanthius nihil nisi a Dæmone monitus agebat, & cum eruditissimus esset, a Iuliano apostata binis literis accitus, a quo primarius in Lydia Pontifex creatus fuerat, *i* ad eum non accessit, quod a Deo prohiberi diceret, & quoniam Iulianus breui occisus est, Chrysanthius omnia, prædicente Numine, agere credebatur,itaque pro diuino habitus est. Filium habuit sui præceptoris Aedesium, qui in omnibus disciplinis eruditus annum agens xx.decessit. Chrysanthius fermè octogenarius eum venam sibi valetudinis gratia secari iussisset, viribus est destitutus. Oribasius medicus eum fomentis restaurare conatus naturalem eius calorem extinxit, & obijt. Eunapio eius discipulo imperauit,vt vitas Philosophorum scriberet,quod fecit,& eum illis etiam Chrysanthij vitam expressit. E

Sardi in eius mortui honorem certamen quadriennale instituerunt, cui peragendo cum quidam testamento centum legasset,dubitatum fuit,an semel, an vero in perpetuũ ea summa

f In lib. de agricultura.

g L. pen. de annu. leg.

h In ver. χρυσάνθιος.

i Eunapius. in vitis Philosophorũ. in Maximo.

A ma relicta censeretur; ac Seuerus, & Antoninus in perpetuum relictam videri rescripserunt, quoniam in certamen, quod singulo quadriennio renouabatur, relicta erat. Alij volunt Chrysanthianum certamen ab aureo flore dictum esse, qui victoribus in præmium tradebatur. χρυσὸς enim aurum, & ἄνθος florem significat, sed prior sententia est verior, Chrysanthius enim ex Sardis fuit, & ab ipsis in magno precio habitus, vt tradit Eunapius. *a*

a Vbi supra.

Ad tit. de dote præleg. Cap. LXXXIV.

APud Iurisconsultos dubitandum non videtur prælegatum id propriè dici, quod vni ex hæredibus per præceptionem relinquitur; *b* Mirum ergo, cur dos vxori prælegata dici possit in Tit. de dot. præleg. & in l. Lucius. 2. §. impuberem. ff. B de leg. 2. credere autem superfluo dictionem illam Iurisconsultos Latini sermonis obseruatores posuisse, absurdum est.

b L. Titia. ff. ad leg. Falcid. & alibi sæpissimè.

Censent aliqui scriptoris vitio additam literam p. & de dote relegata scribendum fuisse, cum sæpe in Pandectis Florentinis dotem relegari dicatur, *c* & non prælegari. Est autem hic relegate dotem vxori debitam retro, vt eam habeat, legare, vt ex ipsius verbi significatione apparet; pluries tamen legitur dotem prælegari etiam in Pandectis Florentinis; *d* vnde arbitror non modo hæredi, cui prælegabatur, sed etiam vxori nomen prælegatæ dotis conuenisse, quod cum alia ei legata fieri consueuissent, ante omnia dos prælegaretur, & ideo dos prælegata dicebatur; Sic peculium seruo manumisso, & filio prælegatur. *e*

c L. 1. 2. & 5. de dote præleg.

d d. §. impuberē. 4.

e L. 10. & pen. de pecul. leg. l. 3. §. cum igitur. de ita. liber.

C

Ad l. si quis vinum. de trit. vin. & oleo leg. Cap. LXXXV.

VIni appellatione nec Zythum, nec camum, nec ceruisiam contineri Vlpianus dicit. Zythum potionem esse constat, quæ ex hordeo, tritico, vel pane conficiebatur. Id ipse Vlpianus aperit, & idem tradit Dioscorides. *f*

f Lib. 2. c. 80.

Plinius in Aegypto fieri solitum fuisse memorat, *g quemadmodum, inquit Cæliam, siue Ceriam in Hispania, Ceruisiam, & plura genera in Gallia, alijsque Prouincijs.* Subijcit Vlpianus, nec Camum vini nomine comprehendi. Id haud dubiè non multum a Ceruisia distat: quia cum negasset Zythum vinum esse, subijcit, simili modo nec camum, nec Ceruisiam. Hoc tamen vocabulum alibi, quod sciam, non reperitur; vnde prope est, vt credam, legendum esse pro camum, Carmum, quod ex hordeo fiebat, vt Zythum, vt Dioscorides prodit; *h* omnes hæ potiones ex hordeo aqua macerato fiebant, sed in modo con- D ficiendi differebant.

g Lib. 22. c. 25.

h Lib. 2. c. 81.

Quid conditum. Nunc quærit Vlpianus, an condita vini appellatione veniant, & condita appellat, quæ ciborum condiendorum causa struuntur, & condiuntur, non vt bibantur, vt sunt sapa, & defrutum, hoc est, mustum vsque ad dimidiam partem decoctum, illa vsq; ad tertiam, *i* & ideo vini appellatione nō veniunt: quia nō fiunt, vt bibantur. Oenomeli vero, id est, vinum dulcissimum inter vina connumeratur; id fortè est vinum, quod fit ex vua pediculo in vite intorto, & Dulce Galli Narbonenses vocant, vt ait Plinius. k

i Plin. lib. 14. c. 9.

k Vbi supra.

Alias Oenomeli est mulsum, de quo non intelligit Vlpianus: quia illud cum mixtum mel habeat, inter vina propria non computatur, vt in huius legis principio dicitur. Passum quoque quia bibitur, non conditura causa paratur, vini appellatione venit. Id fit ex Apiana vua, quam vulgus Italicum Muscatellam vocat, diu Sole adusta, & leniter tusa, vt E ait Plinius; *l* Palladius ait *m* eam fortiter verberari, & cochlea exprimi: Defrutum vero, quod paterfamilias conditura causa parat non continetur.

l Vbi supra.

m De re. rust. lib. 11. c. 19.

Subdit Iurisconsultus, *Acinaticum planè vino continetur.* Ita enim legendum ex Pandectis Florentinis non cum negatiua, vt vulgo antea legebatur. Quid autem id sit, dubitatur, & credo esse illud vinum, quod ex acinis fit; Est autem acinus fructus arbustorum, qui densior nascitur, itaque grana mali Punici acini dicuntur, & hæderæ, & sambuci; Sed hic existimo de acinis mali Punici intelligi, ex quibus exprimi solet vinum, quod Acinaticum, vel secundum alios Acinatitium dicitur, ex alijs enim acinis vinum (excepta vua) non fit, & istud vini nomine contineri vult Vlpianus secundum lectionem Pandectarum Florentinarum. Rhoiton appellari scribit Plinius. *n* qui multa recenset, ex quibus fit vinum,

n Lib. 14. c. 16.

num, quæ vini adpellatione non veniunt: nam nec secundum aliorum Codicum lectionem quod ex acinis fit, dicitur vinum, sed credo veram esse lectionem Florent. quæ id, quod ex acinis fit, vult esse vinum: quia etiam granum est acinus; vnde quicquid ex genere acinorum exprimitur, quod bibi potest, erit vinum. A

a Lib. 12. variar. ad Canonicarium Venetiarum epist. 4. Aliud est vinum Acinaticum, de quo Cassiodorus, *a* quod omnium erat præstantissimum, quo Princeps vtebatur. seruabatur enim vsque ad mensem Decembrem vua matura in perticis domi suspensa, qua frigore sponte dehiscente, vinum in Lacum per se fluebat: vnde mirum colore, saporeque vinum emanabat.

Sed ego non arbitror, Vlpianum de hoc intelligere, quod nominatur Acinaticum, quoniam ex solis granis vuæ reuulsis a scopis fiebat, quod dubium non est, vini appellatione venire, cum ex sola vua fiat,

Ad l. vlt. in fin. de trit. vin. & oleo leg. *Cap. LXXXVI.* B

b Lib. Politicor. Vinum amphorarium Aminæum Græcum id est, quod erat in amphoris, non in dolijs, aut cuppis. Auctor est Aristoteles *b* Aminæos Thessaliæ populos suæ regionis vites in Italiam transmisisse, & ab illis vuæ nomen impositum. Hæ sunt vites, quas Virgilius commendat. *c*

c Lib. 2. Georg. *Sunt & Aminaa vites, firmissima vina.*

d Ibidem. e Lib. 14. c. 3. f De re rust. lib. 3. c. 9. g Saturnal. lib. 3. c. vlt. h Vbi supra. id est, diu durantia. Quod vero Seruius id vinum album tantum esse affirmat, *d* fallitur; Plinius enim vitem nigram agnoscit, *e* cui nomen Syriaca. Et ex pluribus Aminæis vnum tantum genus designat *f* Columella, quod albidas vuas habeat. Macrobius Aminæos fuisse ait, *g* vbi nunc est Falernus ager, sed Virgilius Aminæum a Falerno distinguere videtur. *h* C

Ad l. cum de lanionis. §. item Cacabos. de fund. instr. *Cap. LXXXVII.*

i Lib. 19. c. 4. IN aheno aquam ad potandum calefieri Paulus scribit: quare inquiritur, quænā aqua ad potandum calefiat, cum frigidæ potiones plerisque sint gratiores; nam multi glaciem in vinum indunt, quod & olim fiebat. Plinius, *Hi niues, inquit, i illi glaciem potant, pænasque montium in voluptatem gulæ vertunt. Seruatur algor æstibus, excogitaturque, vt alienis mensibus nix algeat.* Nec mirum: quia sitis est appetitus frigidi, & humidi. Dubium ergo est, cur aqua calefieret ad potandum. Cogitaui aliquando intelligi posse calefactam fuisse, vt magis refrigeraretur, quod Plinius significat; *Neronis, inquit,* k *Principis inuentum est decoquere aquam, vitroque demissam in niues refrigerare, ita voluptas frigoris contigit sine vitijs niuis; omnem vtique decoctam meliorem esse conuenit. Item calefactam magis refrigerari subtilissimo inuento.* D

k Lib. 31. c. 3.

Sed postea inueni Veteres verè tepidam aquam potasse, & præcipuè senes hyeme, aut vere. Eo enim modo salubriorem, & aliqui suauiorem habebant, quemadmodum Heremitas in Aegypto fecisse Philon memorat, *l Vinum, inquit, per eos dies non præbetur, sed aqua limpidissima cateris frigida, calida vero ijs, qui inter seniores tractantur delicatius.* Sed & passim solitos fuisse tepidam aquam potare significat Dion, *m* scribens, Claudium Imperatorem prohibuisse in cauponis carnes coctas, & aquam tepidam vendi. Idem ait, *n* C. Caligulam cauponem quendam tanquam impium, & lasciuiæ ministrum occidi iussisse: quia diebus funeris Drusillæ aquam tepidam vendiderat. Tacitus quoque scribit, *o* Britannicum veneno sublatum, cum feruida potio oblata ab eo respueretur, statim frigidam cum veneno effusam, quam vt bibit, extinctus est. Sed & Ammianus loquens de Ampelio præfecto vrbi, ait, *p Statuerat, ne taberna vinaria ante horam quartam aperiretur, neve aquam vulgarium calefaceret quisquam, vel vsque ad præstitutum diei spacium lixa coctam praponeret carnem.* Inter orandum quoque dicentes tepidam fumebant, Martialis, *q* E

l In libro de vita contemplatiua. m Lib. 58. n Ibidem. o Lib. 13. annal. p Lib. 28. q Lib. 6. epigr. 25. in Cæcilianū oratorem.

At tu multa diu dicis, vitreisque tepentem
Ampullis potas semisupinus aquam,

r Lib. 8. epigr. 61. in eundem. Et alibi, *r*

Caldam poscis aquam, sed nondum frigida venit,
Alget adhuc nudo clausa culina foco.

Hæc

A Hæc potio in delitijs quibusdam fuisse videtur; Funapius enim Proœterij seueritatem laudat, qui nunquam tepidam aquam gustauit, Iulius Pollux de hoc differit, *a* probatque Veteres tepidam bibisse. a Lib.9.c.6.

Sed & ægrotantibus eam dabant; Valerius enim Maximus scribit, *b* Valesium quendam Romanum ægrotantibus filijs aquam calefactam dedisse, & eos conualuisse. Cum hæc inuenissem, legi elegantem librum Iulij Lipsij, qui hoc multis auctoritatibus confirmat præcipuè Athenæi, *c.* dum differit, an calida, an vero frigida post ficus sit bibenda; vnde Thermopolia sæpè vocantur apud Plautum *d* loca, aut tabernæ, in quibus aqua calida vendebatur, b Lib.2.c.1. c Lib.3 c.4.&at. d In Curculione actu 2. scena 3 Date viam.

Quos semper videas bibentes esse in thermopolio

Et alibi, *e* e In Rud. act. 2. scena pen. Q. homo.

Ne thermopolium quidem vllum ille instituit

B *Ita salsam prabet potionem, & frigidam.*

Id etiam ex Martialis, Iuuenalis, atque aliorum locis comprobat Lipsius, & subdit, Milliarium vas æneum fuisse, in quo aqua calida conseruabatur, vel potius calefiebat: nam Vlpianus dicit *f* id ad coquendum paratum fuisse, & cocinatorium appellat instrumentum, quod quandoque argenteum fiebat; & Iulius Pollux ait, *g* Milliarium a Romanis vocatum ad aquam calidam conficiendam paratum. f L. cum aurum. §.fi cui. ff. de aur. & arg. leg. g lib.3. Onomast.

Credo ahenum etiam ad escaria coquenda vsui fuisse, Milliarium vero proprie ad aquam calefaciendam fortè ita appellatum, quod Milliarij formam haberet. Id erat Columna aurata in medio foro sita, vt ait Plutarchus, *h* & significat l. mille passus. ff. de verbor. significationib. h In Galba.

Hâc autem fuisse formam Milliarij innuere videtur Seneca, qui *Facere solemus, inquit, i*
C *Dracones, & Millaria, & complures formas, in quibus are tenui fistulas struimus per decliue circundatas, vt sæpe eundem ignem ambiens aqua per tantum fluat spatij, quantum efficiendo calori sat est, frigida namque intrat, effluit calida.* i Lib.3. natur. quæstion.

Ad l. quæsitum. §. si instructum. de fund. instr. Cap. LXXXVIII.

DE PAEDAGOGIIS.

FVndo instructo legato etiam ea Pædagogia contineri Vlpianus tradit, quæ ibi testator habebat, vt cum eo veniflet, præsto essent in triclinio. Hi erant pueri, vel adolescentes, qui patrifamilias seruiebant, vulgo Pagij appellantur; Ijdem in
D Principum ministerio esse solebant; Ammianus, *Adultus, inquit,* k *ex ijs, quos Pædagogianos vocant, ad obseruandam venatitiam prædam destinatus.* k Lib.29.

Et alibi scribit, *l* eos tunica auro distincta vsos, & a calce ad pubem purpura tectos fuisse. Locus, in quo versabantur, ne cum alijs miscerentur, Pædagogium vocabatur; Tertullianus, *Quasi non & numerorum, inquit,* m *tanta adhuc coagula superessent, & nulla alia de Pædagogio nomina.* l Lib.26. m Contra Valentinianos. c.8.

Ad §. si quis fundum. eod. tit. Cap. LXXXIX.

SI quis fundum ita, vt instructus est, legauerit, cum supellectili omne instrumentum Legatarius habebit: nam supellex ex abundanti censetur adiecta: quia vna species
E post genus expressa non derogat generi: quia vna fuit, inquit Vlpianus, sed secus, si plures species adiecisset, puta, cum supellectili, mensis, mancipijs, vinis; ita procedit l. cum de Lanionis. §. quidam, & l. Seiæ. in fin. eod. tit.

Ad l. si peculium. §. pen. de pecul. leg. & de Cn. Domitio. Cap. XC.

PEculium seruo manumisso, aut filiæ legatum non deberi, quod dominus seruo, aut pater filio debuisset, Vlpianus ex sententia Pegasi, & Neruæ tradit, & id comprobat exemplo Cn. Domitij, qui filiæ peculium cum legasset, ei data non sunt quinquaginta, quæ pater illi se debere scripserat,

Hic est Domitius Aenobarbus, cui Octauia soror Augusti Antoniam filiam maiorem **A** vxorem dedit, ex quibus natus est Cn. Domitius pater Neronis. *a* Alteram vero Antoniam minorem Druso Tiberij Augusti fratri coniunxit, ex quo nati sunt Germanicus, & Claudius Cæsar. Ex Germanico autem & Agrippina filia M. Agrippæ genita est Iulia Agrippina, quam Cn. Domitio Aenobarbi filio, qui Antoniam duxerat, Tiberius nuptui locauit, vt Tacitus, *b* & Suetonius *c* referunt, ex quibus ortus est Nero, qui postea imperauit. Cn. Domitius postea cum Camillo Scriboniano Cos. fuit. Prioris Domitij generi Octauiæ filia fuit Lepida Domitia, cui forte a patre legatum fuisse peculium Vlpianus scribit.

a Tranq. in Nerone. c. 5.
b Lib. 4. Annal. in fin.
c Vbi supra. & c. 6.

Ad tit. de supellect. leg. Cap. XCI.

CVm non omnibus notum sit, quænam supellex proprie dicatur, pauca hæc subijcere volui. **B** ex omnibus enim mobilibus quædam sibi proprium vendicant genus, & sub eo continentur, veluti, quæcunque fructus quærendi, cogendi, conseruandi ve gratia parata sunt, sub fundi instrumento veniunt: *d* quæ vero ad domus tutelam, non voluptatem parantur, domus instrumento comprehenduntur; *e* item vasa omnia aurea, & argentea, auri, & argenti appellatione continentur. Similiter alia ad ornamentum, alia ad vestiarium, alia ad penum pertinent. *f* Idem est in lignis, vt patet ex l. ligni. de leg. 3. Quæ vero proprium genus non habent, ea omnia supellectilis vocabulo veniunt; *g* Cæterum tria requiruntur ad hoc, vt propriè sit supellex, vt nomen non habeat generis, vt sit res ad quotidianum vsum patrisfamilias parata, & non pertineat ad certum vsum. *h* In quibus vero dubitatur supellectilis, an alterius generis sint, eius, qui legauit, **C** spectatur sententia. Si vero alterius generis sint, & non supellectilis, licet alia testatoris mens fuerit, scriptura attenditur. *i*

d L. instrumenta. fundi. de fund. instru.
e L. quæsitum. §. si domus. de fund. instr.
f Tit. de penu leg. & tit. de aur. & argent. leg.
g L. supellectili. de supell. legat.
h L. 3. eod. tit.
i L. Labeo. eo. tit.

Sed dubitatur, quid sibi velit l. 3. §. vlt. eod. tit. quæ negat craterem argenteum esse supellectilis, nec vllum vas argenteum propter seueritatem seculi nondum admittentis supellectilem argenteam, postea subijcit, candelabrum argenteum iure connumerari argento, quæ sibi contraria videntur. Sciendum est itaque Veteres vasa argentea in vsu quotidiano non habuisse, sed certis temporibus vsos, veluti, ad conuiuia, ad hospites recipiendos, & dies solemnes, & ob id nullum vas argenteum erat in supellectili, quo certis tantum diebus vtebantur: quia non erat quotidianum instrumentum patrisfamilias, & ideo subijcit, secundum seueritatem seculi nondum admittentis supellectilem argenteam, id est, quia nondum erant assueti, vt ea quotidie vterentur.

Quare dubitatum est, an Candelabrum Imperatoris, vt aliqui legunt, quo ipse quotidie **D** vtitur, sit supellectilis, an argenti, quod non solet esse in vsu quotidiano, & ait, esse supellectilis; quia Imperator eo quotidie vtitur, si etiam adnumeratur argento, id fit per errorem, qui tamen ius facit. In Pandectis Florentinis legitur, hodie propter vsum imperitorum argento adnumerari. Antiquiores vero quotidie non vtebantur argento, ideo vasa argentea non erant supellectilis, sed hodie etsi vtuntur argento, ob imperitiam in argentum refertur, sed est supellectilis. quotidie enim vasis argenteis vtimur, sed error ius facit; vnde illa sunt argenti, si in argentum per imperitiam ferantur. Alio nomine, quæ sunt supellectilis, appellantur vtensilia ob eandem causam: quia passim sunt in vsu. *k*

In eodem sensu accipit Tacitus; *Pernoctauere, inquit,* *l* *sine vtensilibus, sine igne, magna pars nudo, aut multato corpore.* Et alibi, *m* *Subuectaque vtensilia ab Hostia, & propinquis municipijs.* **E**

Quod autem Accursius interpretatur *n* vtensilia pro esculentis, vel dapibus rusticis, vt gallinis, falsum est: quia l. 2. de nundin. ea esse intelligit, quæ ipsi agricolæ, vel opifices faciunt, non gallinas, quæ a Deo creatæ nascuntur. Deinde esculentis potius fruimur, quam vtimur, a quo verbo nomen vtensilium deduci videtur.

k L. eos. qui vtensilia. de decurionib. & l. 2. de nundinis.
l Lib. 1. Annal.
m Lib. 15. Annal.
n In d. l. eos, qui vtensilia. in verb. vtensilia.

Decepit Accursium, quod agricolæ, & piscatores supellectili vendendę immorari prohibentur, cum tamen ea possint statim atque in vrbem venerint, distrahere, vt ex Callistrato, *o* & Platone *p* deprehenditur, vasa enim lignea, aliaque instrumenta horis, quibus in agro esse non possunt, vendenda conficiunt.

o d. l. 2. ff. de nundin.
p Lib. 11. seu Dialog. 2. De rep. vel de iusto.

Ad

A *Ad l. 3. in princ. de supell leg.* Cap. XCII.

PAulus hic recenset ea, quæ sunt supellectilis, in primisque Mensas ponit; Hæ antiquitus, inquit Varro, *a* quadratæ fiebant, vt nunc sunt in castris, postea rotundæ factæ, deinde hemicycli, id est, dimidij orbis formam habuere. Hæ quandoque Tripodes a tribus pedibus dictæ, vt auctor est Iulius Pollux, *b* quandoque monopodia ab vno pede, quo sustinebantur, sunt appellatæ.

Trapezophori sunt fulcra, quæ Mensas sustinent, quasi eam sustinentes dicti.

Delficæ abaci, in quibus pocula ponebantur, Lucianus, *Cuiuscumque, inquit, c generis pocula iacebant in Delphinide mensa.* Aliqui a Delphici tripodis similitudine dictas volunt.

Subsellia, ita dicta, ait Varro, *d* quod non planè non essent sellæ. Scribit Asconius, *e* B subsellia esse Tribunorum, Triumuirorum, Quæstorum, & minorum iudicum.

Scamna, Hypopidia Græci appellant, & est altius Scabellum, a scandendo dictum. Varro, *Quia simplici, inquit, f scansione scandebant in lectum non altum, scabellum; in altiorem, Scamnum; Duplicata scansio gradus dicitur.* Ouidius, *g*

Et caua sub tenerum scamna dedisse pedem.

Lecti etiam inargentati. Subacta a Romanis Asia, primus Gn. Manlius ærata triclinia, seu lectos Romam attulit, vt auctor est Plinius; *h* postea crescente luxu, argento, auroque, ebore, & testudinum putaminibus sunt ornati. Idem de lectis argentatis hæc tradit, *i Lectos vero mulierum iam pridem totos argento operiri, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, sed vt deliaca specie faceret.*

C Idem testudinum putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his vestire instituit, vt idem Plinius tradit. *k* Lectos vero inargentatos vocat Paulus, non eos accubitalia, in quibus cubamus, sed fulcra, quæ lectos sustinent.

Culcitræ, quæ ad cubandum plumis, aut lana fiebant; Heliogabalus plumis perdicum subalaribus, aut pilis Leporum implebat; Lampridius, *l Nec cubuit in accubitis facile nisi ijs, quæ pilum Leporinum haberent, aut plumas perdicum subalares sæpe culcitas mutans*, alij legunt, culcitras.

Toralia, quæ lectis, seu toris insternuntur.

Imperia. Aliqui legunt, impilia, quod non placet, & ea sunt de genere vestium, *m* vnde sub supellectili nequeunt contineri, *n* quare puto id esse genus accubitalis.

Pelues. Postquam Mensas, sellas, & lectos supellectilis esse Paulus ostendit, ad vasa D aquaria transit, quæ & ipsa sub supellectili continentur, inter ea sunt Pelues. Hæc sunt vasa quibus excipitur aqua, qua manus abluuntur; Clemens Alexandrinus, *Quid vero, inquit, o si fuerit Peluis fictilis, an ablutarum manuum sordes non excipit?* At Varro, *p* & Isidorus *q* vas ad lauandos pedes esse volunt, sed vtrunque esse puto. πύελος Græci vocant; vnde Latinum nomen descendit. Hæ etiam argenteæ fiebant, quemadmodum Vlpianus significat. *r*

Aquiminalia. Aquiminaria Vlpianus appellat, *s* & Pomponius. *t* Vas est, quo aqua ad abluendas manus infunditur, vt supra dictum est.

Candelabra a candelis, inquit Varro, *u* sunt dicta, quæ in his figebantur.

Lucernæ a luce, vel a lychno Græco vocabulo sunt dictæ.

Trulla. Hanc circa cœnam traijci solitam esse, idem Paulus scribit. *x* Tryllas Vlpia- E nus *y* appellat, Truellas Scæuola; *z* de quibus supra in tractatu Vasorum disserui.

a Lib. 4. de ling. Latin.
b Lib. 10. c. 16.
c In Leziphane.
d Vbi supra.
e In 1 Cicero. a. ?, in C. Verr. quæ Diuinat. dicitur.
f Vbi supra.
g Lib. 1. de arte amandi.
h Lib 37. c. 1.
i Lib. 33. c. 11.
k Lib. 9. c. 11.
l In Antonino Heliogabalo.
m L. argumento. §. falciæ. de aur. & arg. leg.
n L. Labeo. de supellec. leg.
o Lib. 2. pædagog. c. 3.
p De ling. Latin. c. 4
q Origin. lib. 20. c 6.
r L. etsi non sunt. §. argentea. de aur. & arg. leg.
s d. l. etsi nō sunt. §. si cui. eo tit.
t L. in argento, eo tit. eo. tit.
u Lib. 1 c. 59.
x Vbi supra.
y L. tabernæ. 13. de fund. instr.
z d. l. etsi nō sunt. §. argento. de aur. & arg. leg.

Ad l. Labeo. eod. tit. Cap. XCIII.

SVpellex inde dicta est, quod huiusmodi instrumenta in legationem profecturis locari solerent, quæ sub pellibus, id est tentorijs vsui forent. hæc enim cum pellibus tecta essent, in illis degentes sub pellibus esse dicebantur. Tacitus, *Contractus deinde, inquit, a omnis exercitus sub pellibus habitus est.* Cæsar, *Ibi ait, b reliquarum ex Italia legionum aduentum expectare, & sub pellibus hyemare constituit.* Festus, *Tecta, ait, c Castrensia, quamuis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur.*

a Lib. 14. Annal.
b Lib. 3. belli ciuilis.
c In ver. Adtuber nalis.

Dabatur autem pecunia alicui, qui omnibus ad vsum quotidianum necessarijs legatos
instrueret, vt hodie faciunt aliqui extra patriam ituri, vt in vrbibus, vel prouincijs ius di- A
cant. Raro autem tum hospitiorum vsu existente, aut legati ea ingredi nolentes sub ten-
torijs pellibus tectis in itinere degebant. Nec id solum in legationem proficiscentibus
obseruabatur, sed & in Proconsulibus, & alijs magistratibus, quibus tentoria cum vtensili-
bus locabantur, donec Augustus pro his pecuniam illis dedit, qua seipsi instruerent. Tran-
a In Augusto. cap. 30. quillus, *Auctor, inquit, a & aliarum rerum fuit, in queis, vt Proconsulibus ad mulos, & ta-
bernacula, quæ publicè locari solebant, certa pecunia constitueretur.* Hæc ergo vtensilia sub
pellibus legatis, & magistratibus prouinciarum locari solita supellectili nomen dederunt.

Sequitur Celsus huius legis auctor, *Veteres fictili, aut lignea, aut vitrea, aut area vtebantur
supellectile, nunc ex ebore, testudine, argento, auro, & gemmis vtuntur.* Testudinibus quan-
doque integris vasorum loco vtebantur, sed plurimi laminas sectas ex testudine fuleris le-
ctorum, mensisque, & alijs instrumentis inserebant, quod Carbilius Pollio inuenit. Plinius, B
b Lib. 9. c. 11. *Testudinum, inquit, b putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his vestire Carbi-
lius Pollio instituit, prodigi, & sagacis ad luxuria instrumenta ingenij.* Id sub Nerone fuit,
c Lib. 16. c. 43. eodemque modo ebur ligno est insertum; Plinius, *Excogitata, inquit, c sunt & ligni bra-
ctea. nec satis. cœpere tingi animalium cornua, dentes secari, lignaque ebore distingui, mox ope-
riri. Placuit deinde materiem & in mari quari. Testudo in hoc secta. nuperque portentosis
ingenijs principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurisque veniret imitata li-
gnum, sic lectis pretia quæruntur, sic terebinthum vinci iubent. sic citrum pretiosius fieri, sic
acer decipi, modo luxuria non fuerat contenta ligno, iam lignum emi testudinem facit.* Signifi-
cat Plinius mensas, & lectorum fulcra ex terebintho, citro, & acere lignis pretiosis secta,
d Satyr. 11. inserta testudine, pretiosiora fieri. Hinc Iuuenalis dixit. d

Qualis in Oceani fluctu testudo nataret C
Clarum troiugenis factura, & nobile fulcrum.

e Lib. 12. epig. 57. Et Martialis, e

Gemmantes prima fulgent testudine lecti,
Et Maurusiaci pondera rara citri.

Pedes enim lectorum carbonibus, gemmis, electroque, seu ebore vestiebant, quemadmo-
f In verb. ἀλεκ-τρα. dum postea argento, & stanno sunt ornati, inquit Suidas. f Philon, *Triclinia, ait, g le-
g Lib. de vita contemplatiua. ctos habent eburneos aut testudineos, aut pretiosioris materiæ gemmatos, plerosque stratos auro,
intexta purpura, vel alijs floridis coloribus varijs oculos allicientibus.* Clemens Alexandri-
h Lib. 2. pædago. c. 3. nus. *Ex sectili, inquit, h cedro thuris virgulto, ebenoque, & ebore instructi tripodes, lectique
argentati, pedes & ex ebore compacti.* Hæc ille. Sed & testudines immensæ magnitudinis
i In Clodio Albino. peluis vsum filijs Principum exhibuerunt. Capitolinus, *Cum Cæsariana, inquit, i fami- D
lia hoc speciale habuerit, vt paruuli eius domus in testudineis alueis lauarentur, nato infantulo,
testudo ingens patri eius munere piscatoris allata est. Quod ille homo literatus omen accipiens,
& testudinem libenter accepit, & eam curari iussit, atque infantulo ad excaldationes pueriles
dicari, nobilitatem etiam hinc sperans.* Hactenus Capitolinus. Verum non ex omni testu-
dine laminæ ligno insecabantur, sed ex quadam candidissima, & breui, quam in litore Ara-
bico inueniri Arianus Græcus auctor scribit. Qui noui orbis partes penetrarunt, asse-
runt se testudinata opera, & lapidem Obsidianum inuenisse nigrum, & splendidum, ex
quo specula fiunt.

Ad l. alio. de alimentis & cibar. leg. Cap. XCIIII. E

PAtrona, quodam amico scripto hærede a C. Seio petijt, vt quicquid posset, ex hære-
ditate sua colligeret, & alumnis denos aureos præstaret, totamque pecuniam pe-
nes eum esse voluit, vt ex eius incremento alumni alerentur, reliquum Numerio
Coliberto restitui, qui C. Seij cum alijs erat libertus. Dubitari poterat: quia iussit, vt
quicquid posset C. Seius ex hæreditate redigeret, an ipse hæreditatis bona distrahere va-
leret, & ex pecunia exacta alumnos alere. Quod Papinianus negat: quia hæredi inutilis
esset hæreditas, si alius tanquam minister electus bona administraret, qui etiam si non om-
nia distrahat, cum ipse dominus non sit, nihil alienare debet: quia id non iussit testatrix; &
istud innuunt illa verba, *Quamuis C. Seius bona, alio scripto hærede, distrahere non possit,*
quasi

A quasi dicat, non debet hæres pati hanc iniuriam, qui satis est, si dena alumnis relicta soluat. Solum ergo superest, an C. Seius tantam pecuniam apud se conseruandam petere possit, ex qua denos aureos singulis alumnis præstet, quia non distrahit hæreditatem, sed tantum pecuniæ petit, vnde aurei deni alumnis soluantur; respondetur id iure C. Seium desiderare, intra modum tamen legis Falcidiæ, ut quadrans hæredi relinquatur: Hoc enim modo inutilis non est futura hæredi defuncti substantia, quia tota apud eum permanet, & id legatum vtile est quod in superfluo probari non potest. Non intelligo, ut Glossa *a* id est, vltra Falcidiam, quia dodrans superfluum dici non potest, sed expono, superfluo, id est, quod superest, vltra denos aureos ex pecunia alimentis destinata. Nam illud non vult C. Seio auferri, sed ut ipse percipiat commodum totius pecuniæ. Patet igitur C. Seium, qui erat minister denorum alumnis soluendorum & alimentorum, habere pecuniæ petitionem, non B ea ratione, quod id esset legatum alimentorum, & pium, ut interpretes credunt, sed quia citra offensam hæredis hoc legatum commode solui poterat, & erat certa hæc quantitas, ex qua dena erant percipienda, quod in reliquo. i. ex summa, quæ vltra alimenta superest, probabiliter dici non potest. neque enim erat definitum a testatrice, quantum id esset, & ob id legatum dici non meretur, quod est vltra summam, ex qua dena, & alimenta colligi possunt. Licet ergo testatrix dixerit. *Quicquid ex hæreditate mea redegeris, des alumnis denos, & alimenta*, nihil tamen vltra summam, ex qua dena, & alimenta colligi possunt., relictum censetur, & hoc est, quod superfluum uocat Papinianus.

a In d. l. alio in ver. superfluo. De alimen. & cibar. legat.

Nec obstat L. Lucius. §. Mœuia. ad Trebell. vbi Mœuia duobus, filiis hæredibus institutis, volebat, ut tota hæreditas apud C. Seium, & Lucium Titium pro deposito esset, & hi restituerent nepotibus, & prout quisquis eorum ad annum 25. peruenerit, & tamen bona C hæreditatis non petunt illi depositarij. Nam ratio est, quia testatrix in fraudem legis totã hæreditatem nomine depositi apud duos esse præceperat, quos curatores hæreditatis esse volebat, quod facere non poterat, *b* quia Curator testamento non datur, præsertim a fœmina: illi vero sub nomine depositæ hæreditatis curatores fuissent, quod non permittitur, & ideo inutilis est illa depositio. Ex quibus sequitur alias exequutores semper habere petitionem pecuniæ, cuius sibi commissa est executio, quod negant interpretes, præterquã in alimentis, & pia causa.

b l. 1. ff. de confirm. tuto.

Sequitur vers. Eum quoque. quem ijdem Interpretes a præcedentibus penitus separant, voluntque decidi, ut si testatrix libertis cibaria, & vestiaria, quæ viua præstabat, reliquerit, hæc ei etiam liberto intelligatur reliquisse, cui 20. aureos annuos, & menstruum frumẽtum, uinumque præstabat, quia illa cibarij nomine dedisse uideretur. Vnde volunt hic declarari eum, qui aliquid menstruum, vel annuũ accipit, in dubio alimentorum nomine perD cipere videri. Sed cui dubium uinum, & frumentum a patrona liberto quotannis, vel mẽsibus datum pro alimentis præstitum fuisse intelligi? neque enim alio nomine hæc patrona liberto dedisse potest, præsertim cum annuam etiam pecuniæ quantitatem pauperi legatam alimentorum causa relictam fuisse alibi Doctores intelligant, *c* quod magis in patrona, quæ liberto annuam pecuniam, uinum frumentumue præstat, vel legat, est præsumendum. Præterea hic sensus nullam cum præcedentibus coniunctionem habet, quibus aliquid simile subnectere Papinianus videtur, dicendo *eum quoque libertum*. illa enim dictio implicare solet, *d* & in dubio eiusdem thematis continuatio præsumitur, *e* vnde credo patronam fuisse in tota hac lege, quæ testata est. Hæc libertis cibaria, & vestiatia, quæ viuens præstabat, reliquit inter alumnos, quibus denos aureos relictos fuisse supra dixerat. Erat vnus libertus, cui uiuens 24. annuos, & menstruum vinum, atque frumen E tum præstabat. Quæritur, an is remoueatur ob id a petendo præfato legato decem aureorum, quasi hæc alimentorum nomine legata uideri possint, & cum libertus aliunde habeat, unde se alat, non uidebatur posse hoc fideicommissum decem aureorum, & alimẽtorum petere; Contrarium tamen deciditur; neque enim nomine alimentorum hanc annuam pecuniam testatrix reliquit: quia præter decem annua etiam alimenta legauit. Quod tamen secus præsumendum esset, si omnibus generaliter cibaria reliquisset, & vni certa pecunia specialiter de alimentis prospexisset. is enim ad alia cibaria non admitteretur; *f* Et hunc censeo esse veriorem huius versiculi intellectum, ut præcedentibus congruat. Alumni uero sunt, quibus viuens aliquis alimenta præstabat, vt ferme in toto Titulo de alim. & cibar. leg. & de annu. leg. vbi frequenter legitur, *quæ viua præstabam, lego*; Illi. n. alumni

c Gloss. in l. cum h. §. 1. n. si pupillis annos in ver. annos. & ibi Bart. ff. de transact.

d l. seruum quoque de procurat.

e Glos. in §. item Lapillo. in verbo tertio. c. tts. fuisse. de fur. diuis.

f l. alimenta §. habeo. de alimen. & cibar. leg.

alumni fuisse intelliguntur, & in horum numero liberti esse consueuerant, quibus alimenta a patronis præstabantur, ut ferme in toto hoc Titulo patet, & ad ea iure etiam teneatur. *a* Nec prædictis repugnat, quod testatrix Numerium collibertum nostrum appellet, quia ex his verbis ipsa liberta non significatur, sed eum omnes alumni eius essent cum Numerio libertos suos collibertos appellat. Quod vero subiicitur *annuos 20. aureos, menstruum frumentum, & vinum acceptauit*, exponendum est, accipere consueuit; est enim verbum frequentatiuum a Papiniano sæpe in hoc sensu vsurpatum. *b*

A

a l. alimenta. de lib. agnoscen.

b In l. tale. §. post diuisionē de pact. in l. Seio. in fi. de ann. legat.

Ad L. Mela. in prin. de Alim. & cib. leg. Cap. XCV.

SI vsque ad pubertatem alimenta legentur, dubitat Vlpianus usque ad quam ætatem debeantur, *Etsi, inquit, nolumus sequi exemplum alimentorum, quæ dudum pueris, & puellis dabantur, sciat Hadrianum constituisse, ut pueri usque ad 18. puellæ vsque ad 14. annum alantur*; Omnes interpretantur casu, quo alimenta sint relicta constituisse Hadrianū, vt vsque ad eam ætatem impuberes censeantur. Sed si hoc expressim ab Hadriano constitutum erat, cur dicitur, si quis velit sequi exemplum alimentorum, quæ dudum pueris dabantur? Id exemplum appellari non potest, cum idem casus, qui ab Hadriano decisus erat, secundum Interpretes is sit, de quo quærit Vlpianus, & exemplum proprie est, quod ad alterius similitudinem formatur, vel ab alio extrahitur. *c* Præterea illa verba, *Exemplum alimentorum, quæ dudum pueris, vel puellis dabantur*, vniuersalem quandam consuetudinem significant, qua pueri ali consueuerant, non alimentorum testamento relictorum præstationem. Denique si alimenta vsque ad pubertatem testamento relicta ad ætatem annorum 18. extendebantur, de hocque extabat expressa Hadriani constitutio, cur hoc in dubium reuocatur?

B

c l. nemo. C. de sent. & interlo. omn. iudic.

C

Credo itaque olim hoc decisum non fuisse, quænam pubertas intelligeretur in eo, cui usque ad pubertatem alimenta legantur, & ideo de hoc quæritur; vult igitur probare Vlpianus legatum vsque ad pubertatem puero relictum ad 18. annum extendi, sumpto a simili argumento de eo, quo Hadrianus constituit.

Sciendum est enim Traianum alimenta quinque millibus puerorum, & puellarum inopum usque ad pubertatem ex publico in Italia constituisse, ut Plinius, *d* & Dion, *e* siue Xiphilinus, & Capitolinus, *f* scribunt. Cum vero pium hoc institutum Hadrianus vsque ad annum 18. in maribus, & 14. in fœminis extendisset, idemque Antoninus Pius, Marcusque, & aliquandiu Commodus obseruassent, inde arguit Iurisconsultus, ut fauore alimentorum idem quoque in ijs, quibus testamento alimenta relinquuntur, sit statuendum. *Antoninus Pius, inquit Capitolinus, g puellas alimentarias in honorē Faustinæ Faustinianas constituit*. Hæc alimenta Aelius Pertinax nouem annis, Commodo imperante, intermissa penitus sustulit, *Alimentaria, inquit Capitolinus, h compendia, quæ nouem annorum ex instituto Traiani debebantur, obdurata uerecundia sustulit*. Et cum Vlpianus scribat; *Quæ dudum pueris puellisque dabantur*, hæc alimenta iam præstari desijsse significat; In solis autem alimentis pubertas ita definitur, inquit Balsamon; *i* Itaque in cæteris id non obseruaretur. Et hanc veram huius legis mentem a Veteribus non animaduersam esse opinor. Constantinus vero Magnus quotidie octuaginta millia panum in pauperes elargiebatur, vt ait Simeon Metaphrastes. *k*

d In Panegyrico Traiano dicto.
e In Traiano.
f In Pertinace.

D

g In Antonino

h In Aelio Pertinace.

i c. 13. tit. 4. Nomocano. Photij.

K In Paulo Archiepiscopo Constantinopol.

Ad l. Alimenta. §. 1. eod. tit. Cap. XCVI.

CAeterum quia Commodus per quadriennium a morte Antonini præfata alimenta præstiterat, alimenta Commoda vocabantur, & ideo testatrix libertis alimenta Commoda, quæ viua præstabat, dari iussit. Commoda appellauit, quia eo modo erogabat, vt Commodus faciebat, qui forte ea, ut multa alia, a se nominari voluit, ut Menses, senatum, Romam, aliasque vrbes Commodianas appellauit, ut auctor est Lampridius. *l*

E

l In Commodo.

Ad l. in argento, §. vnguentis. de aur. & arg. leg. Cap. XCVII.

LEgatis vnguentis, non solum ea legata uidentur, quibus vngimur voluptatis causa, sed & valetudinis, qualia sunt Comagena, glaucina, crina, rosa, myrrha, colum, nardū,

A purum hoc quidem etiam, quo elegantiores, & mundiores sint, utuntur fœminæ. Hæc sunt verba Pomponij, quæ explicatione indigent.

In primis sciendum est, vnguenta Antiquorum ex oleo, herbis, aut radicibus, floribusue odoratis incoctis fere omnia fieri consueuisse; vnde Clemens Alexandrinus ait, *a* vnguentum esse molle oleum, id est, molliciem afferens. Nec aliud significauit Virgilius, cum dicit. *b* (a lib.2. Pędag.c.8.) (b lib.2. Georg.)

Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi.

Casia enim conoctum oleum efficitur unguentum, quod, ut ait Seruius, in illud corrumpitur. Huiusmodi unguento iubet Dominus vngi tabernaculum, arcam, mensam, & vasa Sanctuarij, *Sume, inquit, c tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos, & cinnamomi medium, i. 250. Siclos calami similiter ducentos quinquaginta siclos; casiæ autem quin* (c Exod.30.)
B *gentos siclos in pondere Sanctuarij, Oleum de Olivetis mensuram hin. Faciesque unctionis Oleũ Sanctum, vnguentum compositum opere unguentarij, & unges ex eo tabernaculum testimonij, arcam testamenti, mensamque cum uasis suis, candelabrum, & utensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & uniuersam supellectilem, quæ ad cultum eorum pertinent.* De hoc intelligit Dauid, dicens, *d Impinguasti in oleo caput meum.* Idem, *e Vnxit te Deus oleo lætitiæ.* Ad hoc & alludit idem Dauid, dicens, *f Vt exhilaret faciem in oleo.* Et, *g Oleum peccatoris non impinguet caput meum.* Et in historia Susannæ. *h Afferte mihi oleum, & smigmata.* Et Ecclesiastæ, *i Muscæ morientes perdunt suauitatem unguenti.* Et illud Lucæ, *k Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos.* De eodem intelligit Matthæus, *l Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum.* Plurimum autem ex myrto oleo incocto hoc vnguentum fiebat: nam Iudith itura ad Holophernem *m* legitur myrto optimo se vnxisse. (d Psalm. 22.) (e Psalm. 44.) (f Psalm. 103.) (g Psalm. 140.) (h Daniel. c. 13.) (i cap. 10.) (K cap. 7.) (l cap. 6.) (m Cap. 10.)
C Coquebant igitur in oleo odores, idque vnguentum vocabatur, & hoc significat l. quicquid. §. 1. de acquir. rer. domin. quæ ait, *Coctis odoribus, vnguenta facimus*; ita enim legitur in Pandectis Florentinis, non coactis, vt alij non intelligentes substituerunt. Plinius, *Non eadem est, inquit, n vis nisi vna decoctis.* His sæpe valetudinis causa vtebantur, quæ sequuntur. (n lib. 13. cap. 1.)

Comagena. Quod vnguentum id sit, docet Plinius, *Ipsi anseri, inquit, o debemus honorem, & Comagenorum clarissimæ rei. fit ex adipe anseris, alioquin celeberrimi vsus est. At hoc in Comage Syriæ cum cinnamo, casia, pipere albo, herba, quæ Comagene uocatur, obrutis niue vasis odore iucundo, utilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cacos ac subitos dolores, omniaq; quæ acopis curantur, unguentumque pariter, & medicamentum est.* Ex his verbis Plinij apparet Comagenum nihil aliud esse, quam adipem anserum prædictis herbis odoratis conco- (o lib. 29. c. 3. ad fi.)
D ctum; quo voluptatis causa ungebantur, & valetudinis, cum tollat dolores, & aliis morbis medeatur. Comagenum autem uocatur a Comagene parte Syriæ, vbi est inuentum. Plinius. *Alind, inquit, p reperit Syriæ pars quæ Comagene uocatur, adipem eorum (Scilicet anserum) in vase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum ad vsum præclari medicaminis, quod ab eagente dicitur Comagenum.* (p lib. 10. c. 22.)

Glaucina. Puto legendum Gleucina, ut apud omnes auctores legitur, latine significat mustum. γλεῦκος enim mustum est, idest, oleum ex immatura olea expressum, quod omphacij exemplo omphacinum uocatur. Huic additur iuncus odoratus, calamus, celtica nardus, spatha, aspalathus, Sertula Campana, costum, & mustum; hæc in uas uinaceis circunda tum, quod aromata, uinum, & oleum conceperat, immittũtur, & tricenis diebus bis in die mouentur. Postea expressum oleum reconditur, quod Glaucinum dicitur. Horroribus, &
E neruorum uiduæque vitiis medetur, & ad lassitudinem leuandam est efficacissimum, ut latius Dioscorides tradit, *q* Odoratum est, & medetur, ac inter vnguenta recensetur. Columella aliam Gleucini conficiendi rationem affert, *r* quæ est difficilior; Oleum autem vocant Dioscorides *s* & Galenus *t* omne oleum, quod aliis est admistum; (q lib. 1. c. 56.) (r lib. 12. c. 51.) (s li. 1. c. 38. & seq.) (t l. 6. simplic medicamentor.)

Crina. Plinius ita scribit, *u Est & rubens lilium, quod Græci crinon uocant*, ex quo fiunt odorata vnguenta morbis apta. Crina legitur in Pandectis Florentinis. Alij Codices habent Irina, quod fere est idem. Iris est enim lilium cœrulei coloris, atcui cœlesti simile, vt ait Dioscorides, *x* vnde & nomen traxit. Ex hoc oleum, seu vnguentum paratur iunctis iridis floribus, & succo radicũ, quod mirifice iecoris, & lienis doloribus, & alijs morbis confert, & Irinum appellatur. Hoc vnguento delibutum Scarabęum mori tradit Clemens Alexandrinus. *y* (u lib. 21. c. 5.) (x lib. 1. c. 1.) (y li. 2. Pedag. c. 8.)

Rosa.

Rosa. Hoc est oleum rodinum, seu Rosaceum, quod fit ex oleo, costo, cum iunco odorato, & rosis, vt docet Dioscorides, *a* sed hodie seplasiarij longè præstantius faciunt. Huius meminit Plinius. *Fit, inquit,* *b* *Rodinum ex rosis.* A

Mura. Ita legitur in Pandectis Florentinis, sed haud dubie legendum Myrrha, ut habent alij Codices; Oleum myrrhæ intelligit, quod ita fit, ut docet Matthiolus, *c* Coquuntur duo oua gallinæ, quousque durescant, inde secundum longitudinem in duas partes æquales secantur, & exemptis vitellis myrrhæ puluere replentur; ponuntur in humido loco, donec myrrha liquescat in oleum; illitum vulnerum cicatrices, & rugas vultus emẽdat. De myrrha dicetur in l. vlt. §. species. de publican. *d*

Colum. Hic etiam errant Pandectæ Florentinæ, & legendum est Costum, vt in alijs codicibus. Planta est Arabiæ odorata, quæ vt uolunt aliqui, oleo inconcocta odoratum unguentum efficit. Sed rectius credo intelligi Costamomum, de quo Plinius, *e* & declarabitur in d. §. species. Costum humores extrahit, cõuulsis, ac laterum doloribus medetur, vt ait Galenus, *f* & ad multa alia confert. B

Nardum purum. De eo dicetur in d. §. species. Forte intelligit oleum cum Nardo coctum, alio non admixto; cum eo multa alia miscentur ad vnguenta facienda; Fluxiones capitis, & pectoris exsiccat, & stomacho maxime confert. Hæc vnguenta exempli causa a Pomponio sunt nominata. Alia autem plura sunt, quæ nominat Dioscorides *g* tam medicaminibus, quam odoribus apta.

His vero omnibus non tam voluptatis, quam valetudinis causa vngimur: quare, vt scribit Clemens Alexandrinus, etiam Christianis citra notam conueniunt; *Sunt, inquit,* *h* *suaues quidem odores, qui neque torporem afferunt, neque ad amorem impellunt, sed sunt una cũ temperantia salubres, & cerebrum quidem alunt, quando male affectum fuerit, & uentriculum corroborant*; Postea subijcit. *Non est usus eorum omnino ablegandus, sed vnguento tanquam medicamento, & auxilio vtendum est, & ad vires languentes excitandas, & ad catharros, & ad refrigerationes, & ad fastidium. Quemadmodum alicubi quoque dicit Comicus; Vnguentis manus ungitur, quod est pars sanitatis maxima ut cerebri bonos odores faciat. Quin etiam pedum per eorum quæ calefaciunt, aut refrigerant vnctiones, fricatio exercetur utilitatis gratia, vt scilicet ijs, qui sunt repleti in capite, fiat quædam attractio, & diuersio ad corporis partes, quæ sunt minus principales.* Hæc ille. Cadauera quoque defunctorum vnguentis, & odoribus deliniebant. Vlpianus. *Si odores, inquit,* *i* *& vnguenta seruus emerit, & ad funus erogauerit, uideri in rem domini uersum.* Et Macer. *Funeris, ait,* *k* *sumptus accipitur, quod corporis causa ueluti unguentorum erogatum est.* Hoc & Poeta significauit, *l*

Corpusque lauant frigentis, & ungunt.

Ennius, D

Tarquini corpus bona fœmina lauit, & vnxit.

Plinius. *Quod in vestes, inquit,* *m* *margaritas, gemmas fuerat erogaturus, hoc in thura, & in vnguenta, & odores impendetur.* Martialis, *n*

Vnguenta, & casias, & olentem funera myrrham,
Thuraque de medio semicremata rogo.

Sed quod pertinet ad rosam Clemens addit, *o* *Rosarum autem, & violarum, qui emittuntur odores cum sint modice frigidi, grauedines capitis comprimunt, & coercent.* De crino, vel irino, quod Susinum cum Plinio *p* uocat, ita in fine subijcit. *q* *Susinum quidẽ componitur ex lilijs, & irinis. Est autem calefaciens, aperiens, attrahens, humefaciens, abstergẽs, subtilium, tenuiumque partium bilem mouens, molliens; Narcissinum autem, quod componitur ex Narciso, æque iuuat ac susinum; Myrrhinum vero, quod ex myrrhis, & mirsine constat, est constipans, qui ex corpore autem emittuntur odores, coercet, ac continet. Quod est ex rosis, est refrigerans.* Generaliter omne oleum omnes neruos relaxat, lassitudinem tollit, & grauem corporis odorem comprimit. E

Natura calidum est, & ob id Medici cum cerebrum frigidum esse cognoscunt, pectus, & supremas nasi partes ungunt, vt sensim transiens calida exhalatio eius frigiditatem possit recte fouere, vt idem Clemens ait. *r*

a lib. 1. c. 42.
b lib. 15. c. 7.
c Comment. in lib. 1. Diosc. c. 67.
d Infra. cap. 110.
e lib. 13. c. 1.
f lib. 7. simpl. medicam.
g lib. 1. c. 6. & sequentib.
h Vbi supra.
i l. & ideo 7. §. plane. de in rem uerso.
K l. funeris 37. de religios. & sumpt. funer.
l lib. 6. Aeneid.
m lib. 5. epist. ep. 16.
n Epigr. libr. 11. epist. 36.
o Vbi supra.
p lib. 13. cap. 1.
q Vbi supra.
r Ibidem.

A

Ad l. vestis in fin. cum seq. de aur. & arg. leg. Cap. XCVIII.

VEstes etiam ex pellibus constare Vlpianus scribit, cum & tunicas, & stragula pellicea nonnulli habeant. *a* Pellicias vestes non passim ab omnibus frequentatas fuisse sentit; Solebant autem ad luxum leporinis, & caprinis pellibus tanquam splendidioribus vti; etiam D. Ioan. Chrysostomus diuites notat *b* serica, leporina, & caprina, & diuersis uestimentis indutos, qui pauperi nudo nec lineum uestimentum largiuntur. Plinius quoque ex pilis leporum sua ætate vestes confutas fuisse his verbis scribit, *c Nec non & vestes leporino pilo facere tentatum est tactu non perinde molli, ut in cute propter breuitatem pili labili.* Hæc ille. Sequitur Paulus nonnullos tunicas, & stragula pellicia habere.

a Paulus in l. cũ & tunicas. ff. eod.

b Hom. 27. ex uarijs in Matt. locis, in cap. 25.

c lib. 8. c. 55.

B Forma Tunicæ hodie uisitur in vestibus, quas Diaconi, & Subdiaconi Sacerdotibus in sacris faciendis ministrantes induunt, & a Quintiliano describitur; *d* Ante pectus integra est, sine iugulo, scissa a lateribus; Manicæ cubitum non excedunt, nec vltra genua extenditur; Mulierum tamen tunicæ manus pertingebant, unde apud Virgilium *e* Troianis probro datur, quod vestibus muliebribus viri uterentur,

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Demum cœperunt & uiri tunicas manicatas gestare, D. Augustinus *Sicut, inquit, f talares, & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honesto loco natis cum tunicati sunt, non eas habere flagitium est.*

d lib. 11. c. 3.

e Aeneid. lib. 9.

f lib. 3. c. 12. de doctrina Christiana.

Ad l. Argumento, de auro, & arg. leg. Cap. XCIX.

C

PLura nominantur ab Vlpiano in hac lege, quæ vestis appellatione vult contineri, quibus aliquod lumen adhibere conabor.

Coactilia. Hi sunt crassiores panni ex lana confecti, quale est, quod vulgo Feltrum vocant. Cæsar, *Omnes, inquit, g fere milites ex subcoactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas, aut tegumenta fecerant, quibus tela uitarent.* Subcoacta appellat pannum huiusmodi crassum, quod idem cum coactibus esse opinor. Plinius, *Lana, inquit, h & per se coacta vestem faciunt.*

g lib. 3. de bello ciuili.

h lib. 8. c. 48.

Vitta margaritarum. Matronarum hoc erat gestamen, quæ vittis margaritis ornatis caput cingentes crines colligebant, quæ ornamentorum non vestis erant.

Babylonica, qua equis insternuntur non puto vestis esse. Hæ erant stragulæ diligentissima pi
D ctura uariatæ arte Babyloniorum, qui id genus telæ texebant, ut refert Iosephus. *i* Raphael Volaterranus ait k esse vestes diuersis picturæ coloribus intextas. Plinius, *l Colores diuersos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit & nomen imposuit.* Martialis, *m*

Non ego prætulerim Babylonica picta superbe
Texta Semiramia quæ variantur acu.

i li. 7. de bello Iudaico. cap 24.
K Philolog. li. 22.
l lib. 8. c. 48.
m Epigram. li. 8. epigram. 28.

Fasciæ crurales, pedulesque, ac Impilia vestis loco sunt: quia partem corporis vestiunt. Erant Fasciæ crurales ex linea tela factæ, quibus tibiæ tegebantur vsque ad talos demissæ, quales in statuis marmoreis quandoque conspeximus, a tergendis cruribus dictæ, sicut pedules, quibus pedes muniuntur. Græci pedila uocant, ait Festus. *n*

n In ver. Pedulla.

Impilia. Genus calciamenti, ex pilis fuisse arbitror, quo sub calceis utebantur.

Odonum aliam esse causam subiicit, quia vsum calciamentorum præstant. Inprimis
E hic videndum, qui sint Odones, deinde cur tanquam calciamenta vestis appellatione non veniant, cum Fasciæ crurales, pedulesque uestis sint. Odones aliqui vdones legunt, aiunt esse laneum calciamentum, quo pedes teguntur. Martialis, *o*

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti.
Cyniphio poterit planta latere sinu.

o lib. 14. Vdones Cilicij seu epigr. 140.

Vxorem ex pilis, quæ sub ala mariti nascuntur, calceos texuisse, & pedes ijs induisse significans, quemadmodum ex hirci barbis velamina Cinypheos texere Virgilius canit. *p* De ijs Epiphanius Constantiæ Cypri Episcopus contra Catharorum hæreses, qui secundas nuptias prohibebant, & pœnitentiam negabant, scribens, *q* eos ait

p lib. 3. Georg.
q lib. 2. tom. 1. cõtra Catharos. Hær. 59.

rerum vsum, & membrorum ornatum ignorare, & his similes esse, qui calceamenta capiti circundant, coronam autem pedibus, & cingulum aureum circa ventrem: reliquum vero vestitum odonea videlicet, aut braccas apud quosdam appellatas manibus induunt, anulos autem pedibus. A

Id clarius exprimitur, *ὀδῶνας*, inquit, *παρά τισι κέκληνται, ἢ βράκκαι*. id est, Odones ab aliquibus vocantur, vel braccæ. B. Damasus candidum linteamen fuisse interpretatur, *a* scribens, Senatum vsum fuisse calciamentis cum vdonibus, id est candido linteamine, quod, quia comparabatur non ad tegendum corpus, sed gratia ornamenti calceorum, ideo vestis appellatione Odones contineri non vult Iurisconsultus, sed calciamenti, quod & ipsum ad pulueris, aut luti iniuriam arcendam induebatur; in Vrbe vero nudis tibiis incedebant, & probro dabatur, si fascijs cruralibus vsi essent, vt Quintilianus prodit, *b* vbi de pronunciatione loquitur.

a In vita D. Syluestri Pontif.
b lib.11.c.3.

Sequitur sub mundo muliebri vnguenta contineri. Ea vnguenta esse constat, quæ ex diuersis odoribus fiunt. multi enim odores mixti, vt supra dictum est, & oleo decocti vnguenta appellantur; Plinius, *Hactenus, inquit, c in odoribus habent pretia sylua, erantque per se mira singula, iuuitque luxuriam ea omnia misceri, & e cunctis unum odorem facere. Ita reperta sunt vnguenta.* Mundum vero muliebrem ab ornamentis muliebribus distinguit Vlpianus. *d* Sed hanc rem Tertullianus clarius explicat, *Habitus, inquit, e fœmina duplicem speciem circunfert, cultum, & ornatum. Cultum dicimus quem mundum muliebrem uocant: Ornatum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro, & argento, & gemmis, & vestibus deputatur. Iste in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis, quæ oculos trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis.* Hæc ille. In mundo vero muliebri sunt hæc, Specula, Matulæ quod est vas aquatium, inquit Varro, *f* quo in triclinio allatam aquam infundebant, & hoc instrumento ad lauandum se vtebantur. B C

c li.13. in proœm.
d d. l. argumēto. §. ornamenta & §. mundus.
e libr. de habitu muliebri. c. 4.
f De ling. lat. li. 4.

Labatio. Alij Codices rectius habent alabastri; Vasa sunt ex marmore, in quibus vnguenta incorrupta seruari Plinius scribit; *g* vnde vasa vnguentaria Alabros vocati Iulius Pollux tradit; *h* & in Euangelio legimus, *i* alabastrum vnguenti speciosi fractum. Si legamus Lauatio, aquæ odoriferæ poterunt intelligi.

g lib.13.c.5.
h lib.10.c.16.
i Matth. cap. 26. Mar. c. 14.

Riscus. Cistam pelle contectam esse Donatus dicit; *k* Pollux arcam ad seruandas vestes esse scribit. *l* Hic pro arcula poni existimo, in qua instrumenta, & alia ad mundandam cutem recondebantur.

K In Terent. eunuch. act. 4. scen. Credo equidem.
l lib. 7. & 10.

Inter ornamenta Vlpianus nominat Viriolas, quæ, vt uidetur, erant lineæ ex smaragdis, aut aliis gemmis, quibus extrema brachij ad manum vinciebant. Scæuola, *Lineas, inquit, m duas ex margaritis, & Viriolas ex smaragdis.* D

m l. vlt. §. vlt. de aur. & arg. leg.

Aliquando erant ex auro sine gemmis, ut patet ex l. quid tamen. de contrah. empt. vbi proponitur uenditam fuisse Viriolam, quæ aurea dicebatur, & inuenta est magna ex parte ænea esse, & affirmat venditionem valere, quia auri aliquid habuit. Pomponius. *Si ex quatuor, inquit, n Viriolis duæ, quas elegissem, mihi legata sint, siue duæ sola relicta sint, siue ab initio duæ sola fuerint, valet legatum.*

n l. si tibi electio. 8. §. 1. de optio. legat.

Mitræ quoque inter ornamenta capitis recensentur, vt reticula aurea; de quibus Esaias, *o* & ibi D. Hieronymus *p* aliqua explicat, & semimitræ, & calanticæ, quæ & ipsæ erant tegmina capitis muliebris, & idem, quod mitræ. Seruius super hoc carmine Virgilij, *q*

o Cap.3.
p Comment. li.2.
q lib.9. Aeneid.

Et tunica manicas, & habent redimicula mitræ.

Pilei, inquit, virorum sunt, Mitræ fœminarum, quas calanticas dicunt. Mitra autem proprie Lydorum fuit, ut significat Virgilii carmen, *r* E

r lib.4. Aeneid.

Mæonia mentum mitra,

id est, Lydia, quem habitum imitati sunt Troiani. Iurisconsultus tamen Mitram a Calantica distingit, sed dici potest modicam inter eas differentiam fuisse. Cicero, *Tunc, inquit, s cum uincirentur pedes fascijs, cum Calanticam capiti accommodares.*

s In Clodium, apud Nonium Marcellum.

Nominat Vlpianus & Acum cum margarita, quam mulieres habere solebant, quid id sit, explicat D. Hieronymus, *Habent, inquit, t Acus mulieres, quibus ornatorum crinium compaga retinentur, ne laxius fluant, & in sparsos dissipentur capillos.* Huic margaritā præ-

t Vbi supra.

A præfigebant; Postea subdit, *Habent syndones, quæ vocantur amictoria, & vittas quibus crines ligantur, quas appellant ταινίας. Habent & theristra, quæ nos palliola possumus appellare, quibus obuoluta est & Rebeccha.* Hæc D. Hieronymus, quæ omnia ad explicanda Vlpiani verba pertinent. De acu, qua capilli compositi retinentur, loquitur & Tertullianus. *Vertunt, inquit,* a *capillum, & in Acu lasciuiore comam sibi inferunt crinibus a fronte diuisis apertam professæ mulieritatem.* Quo in loco Acum intelligit, quo virgines capillos continebant; & est hæc Acus, quam mulieres habere secum hæc lex dicit. a lib. de veland. Virginib. c. 12.

Vsque adeo autem ornarui studebant mulieres, vt proprios ad hunc vsum seruos, seruasque alerent, quæ Ornatrices vocabantur; b Græcè Cosmitæ dicuntur. c Horum officium Clemens Alexandrinus describit, d *Ornatores inquit, & ornatrices mulieribus ornandis deseruiunt, & hæ quidem speculis, illæ uittis, aliæ vero præsunt pectinibus.* b l. legatis. §. ornatricib. de leg. 3. c l. item legato. §. 1. eod. tit. d libr. 3. Pædag. cap. 4.

B

Ad l. Titia. §. 1. eod. tit. *Cap.* C.

Semproniæ Piæ tunicas tres cum palliolis, quas elegerit, dari uolo, quæro, an ex vniuersa veste. i. Synthesi tunicas singulas, & palliola Sempronia possit eligere. Respondi si essent tunicæ singulares cum palliolis relictæ, ex his duntaxat eligi posse. Qui ignorant antiquitatem, hanc legem intelligere non possunt. Sciendum est igitur Veteres vestes forenses, domesticasque habuisse, & inter has cœnatorias, seu tricliniares, e quæ synthesis vocabantur, quibus superinduebant palliola, & his induti cœnabant, Martialis, f e l. antep. de opt. leg. f lib. 3. epig. 28.

C *Vndecies vna surrexi Zoile, cœna*
Et mutata tibi est Synthesis vndecies.

Notatur & a Tranquillo. g Nero, quod pleriunque Synthesim indutus ligato circum collum sudario prodierit in publicum sine cinctu, & discalciatus, qui erat conuiuantium habitus. Dion h eam tunicam Ianthinam appellauit a colore; singula synthesis suum plerunque habebat palliolum, quod malacum pallium Plautus uocat, i id est, molle, g In Nerone. c. 51. h In eodem. i In Bacchid. act. 3. Scen. 1.

Pro galia scaphium, pro insigni sit corolla plectilis;
Pro hasta talus; pro lorica malacum capiam pallium:

Significat ergo Iurisconsultus, si singulæ syntheses, quas testator in hæreditate reliquit, suum proprium habebant palliolum, ex his duntaxat Sempronia eliget, id est tres tunicas cum suis propriis palliolis, quæ non separabit a synthesibus suis. Quod si non est. i. D si in domo non reperiuntur palliola singulis synthesibus destinata, & attributa, hæres præstabit tunicas per se, & palliola, quæ desiderauerit Sempronia, sed ex synthesi, id est ex cœnatorijs, & non alijs. Et hæ sunt tunicæ & palliola, quorum meminit Vlpianus in l. vestis. §. 1. supr. eod. tit. Versicolorem vestem sunt qui putant Synthesim fuisse. D. Hieronymus Synthema stragulam equi appellat, k *Demisso, inquit, synthemate equus publicus sternebatur.* Quod autem Scæuola ait, l tunicas cum palliolis relictas, intelligendum est non legatas, sed in hæreditate post se relictas fuisse. Vnam tantum vestem esse synthesin probat aliud carmen Martialis. m k Epist. 34. ad Iulianum. l l. Titia. §. 1. ff. de aur. & arg. legat. m Vbi supra.

Frigus enim magnum synthesis vna facit.

Et alibi, n n lib. 2. epig. 107.

Septennaria Synthesis Sagunti.

E Item o o li. eod. epig. 115

Duxit ad æstates synthesis vna decem.

Item p p In Apophoretis lib. 14. dist. 127. synthesis.

Dum toga per quinas gaudet requiescere luces
Hos poteris cultus sumere iure tuo.

id est, Synthesin per quinque dies Saturnaliorum.

Coopertoria vero Tabiana sunt stragulæ ex Tabia Paphlagoniæ ciuitate aduectæ, vulgus Italicum adhuc hodie Copertoria appellat.

Ad l. 1. In ambiguo, de reb. dubijs. Cap. CI. A

IN ambiguo sermone non vtrunque dicimus, sed id duntaxat, quod volumus, non tamen apparet quid velimus, & ideo ambiguus est sermo. D. Augustinus ita ambiguum ab obscuro distinguit. a *Inter ambiguum, inquit, & obscurum hoc interest, quod in ambiguo plura se ostendunt, quorum quid potius accipiendum sit, ignoratur: in obscuro autem nihil, aut parum quod attendatur, apparet. Sed vbi parum est, quod apparet, obscurum ambiguo simile est, veluti, si quis ingrediens iter excipiatur aliquo biuio, vel triuio, vel etiam, vt ita dicam, multiuio loco, sed densitate nebulæ nihil viarum eluceat. Ergo a pergendo prius obscuritate tenetur. At vbi aliquantulum rarescere nebulæ inceperint, vt videatur aliquid, quod vtrum via sit, an terra proprius, & nitidior color, incertum est, hoc est; obscurum ambiguo simile. Dilucescente cælo quantum oculis satis sit, iam omnium uiarum deductio clara est, sed qua sit pergendum, non obscuritate, sed ambiguitate dubitatur.* Rursus obscurorum, & ambiguorum alia genera constituit, quæ ad nos non pertinent. satis enim nobis est ambiguum ab obscuro distinxisse. in illo enim multa apparent, de quibus intelligi potuit, sed ambigitur, de quo sensum fuerit, in hoc nihil. De obscuro loquitur l. in obscuris. de reg. iur. B

a In principijs Dialecticæ cap. 8.

Exemplum ambigui est in l. duo sunt Titij. ff. de testa. tutel. ibi enim constat me Titio reliquisse, sed cum plures sint Titii, non apparet, de quo senserim, hoc est ambiguum. Aliud exemplum est in l. si seruus plurium. §. 1. ff. de leg. 1. Si legaui centum drachmas, quarum duplex est genus Attica, & Communis, liquet centum drachmas legatas, sed non apparet quales, id est ambiguum, de quo intelligenda est l. si quis intentione ambigua, de iudicijs. l. in ambiguis. 96. de reg. iur. l. quoties. 12. de reb. dub. l. quoties, 80. de verbor. obligat. l. in ambigua. de legib. Obscuri exemplum est in l. 1. in l. Paulus. ff. de reb. dub. Si lego centum, nec apparet, cui legauerim, id est obscurum, & in pluribus iuribus obscuri exempla occurrunt, quæ longum esset referre, de quibus in l. in obscuris. in l. in obscura. De reg. iur. Tam vero ambigua, quam obscura sub dubio comprehendi videntur. C

Ad l. cum quidam. 16. §. 1. de his, quib. vt indig. Cap. CII.

MIrum in modum distrahitur Papiniani responsum in l. cum quidam. §. 1. de his, quib. vt indig. & portenta eduntur ab his, qui volunt Cassianum & Ruffinam matrem, & eius filiam alumnam in concubinatu habuisse, quam nec legitimè vxorem habere potuisset, b nec Papinianus cogitauit. Dubium ergo erat, an Rufina vera esset Cassiani concubina, vt illi in testamento legare potuerit, cui non vere concubinæ existenti relinqui non potuisset; & certum est honestam mulierem in concubinatu nisi a patrono teneri non posse. cum his enim committitur stuprum, sed inhonestas fœminas, id est, quæ corporis sui quæstum fecerunt, concubinas habere licet. c D

b l. si quis alumnam. C. de nupt.

c l. 3. de concub.

Quia ergo Cassianus Rufinæ ingenuæ, quam concubinam habuerat, legauit, dubitatum est, an illud legatum valeret, vel a fisco esset vendicandum, tanquam illi relictum, cum qua stuprum erat commissum; & Seuerus cum Antonino rescripsit. Rufinam concubinam esse potuisse, quia detectum est, eius filiam vulgo quæsitam fuisse, quam Cassianus cum nepte hæredem fecerat, & alumnam uocauerat & ob id licuit ei Rufinam concubinam habere, quia quæstum fecerat, & illi relinquere. Hunc illum Cassianum esse puto, qui legata libertis testamento dedit, quæ integra hæredes prætextu falcidiæ soluere nolebant, & illi defuncto Seuero ad Antonini opem confugerunt, ut indicat l. 2. C. de usur. & fruct. rei legat. E

Ad l. a testatore, de cond. & demonstr. Cap. CIII.

SI iussero hæredi, vt acceptis centum a Titia, ei restituat hæreditatem, & ante oblatam pecuniam hæres, & Titia decesserint, non posse hæredem Titiæ oblatis centum parere conditioni Serbidius Sceuola respondit: quia illa verba, acceptis centum, denotant conditionem, si hæres centum a Titia accepisset, qua ante impletam con-

A conditionem defuncta, deficit fideicommissum, quod velut conditionale ad hæredem transmittere potuit. Postea sequitur, *Claudius magno vir ingenio, aperto iure respondit, cum posset dubitari, an in proposito esset conditio*, disputatur, quisnam hic Claudius fuerit, & an reprehendat, an vero laudet Scæuolam. Alciatus Claudium Saturninum fuisse scribit, *a* qui Scæuolam damnat, quod nimis audacter responderit, illa verba, acceptis centum, inducere conditionem, cum valde dubitari posset, an esset conditio, illaque verba, magno ingenio, ironicè dicta esse censet.

Sed ego laudari, non autem irrideri Scæuolam credo, qui frustra aperto iure respondisse diceretur, si notaretur. Quare illa verba, magno ingenio, affirmatiuè, non ironicè sunt accipienda: Scripsit autem Claudius in Serbidium Scæuolam notas, vt patet ex l. patronus. §. vlt. ff. de leg. 3. qui in Pandectis Florentinis rectè pro legis principio ponitur, & legitur. Apud Scæuolam lib. 18. Claudius notat. Idem cernitur in l. vlt. ff. de ijs, quib. vt B indig. & in l. inscriptione cum tibi. ff. de fideicomm. libert. in Pandectis Florentinis. Sed licet notas fecerit, sæpius tamen eum comprobat, aut eius sententiarum rationes reddit. *b* Quandoque etiam declarat id, de quo apud Scæuolam dubitari poterat. *c*

In hac autem lege commendans Scæuolam, ait, magno ingenio, aperto iure respondisse, cum interpretatus est, illa verba, acceptis centum, denotare conditionem. in proposito enim dubitari poterat, an esset conditio. Is autem fuit Claudius Tryphoninus, qui in Alexandri Augusti consilio fuit, non Saturninus, vt Alciatus putat, idque apparet ex l. qui negotiationem. in fin. princ. ff. de administr. tutor. vbi ex Pandectis Florentinis legendum est, Et respondit debere Claudius Tryphoninus: quia lucrum facere ex tutela non debet, vbi Scæuolæ responsi rationem reddit. Ad hunc in Codice est Antonini Caracallæ l. 1. C. de Iudæis. Idem sæpe iudicauit, vt apparet ex l. cum in fundo. §. pen. de iur. dot. C

a Lib. 4. parerg. c. 1.

b L. cum quis decedens. §. nuptura. in fin. de legat. 3. l. pater. §. quindecim. eo. tit. & l. vxorem. §. Scæuola l. 1. in fin. ff. eo. tit. l. alimenta. §. 1. & l. a filio. §. 1. de alimen. & cibar. legat. l. filiã de aur. & argen. leg. l. Aurelius. §. Sticho. de liberat. leg. l. Titia. t. de manumiss. testam.

c L. generali, de vsufr. legat.

Ad l. 3. §. vlt. & l. hæreditatum in fin. princ. ff. ad l. Falcid. Cap. CIV.

Si quaterna annua Reipublicæ legauero, atque ita hæres oneratus sit, vt detrahenda sit Falcidia, quo sciri potest, quantum alijs legatarijs sit retinendum, tantum Reipub. legatum esse videtur, quantum sufficit ad trientes vsuras summæ, quæ legata est, conficiendas. Nam si, vt diximus, legata fuerint quotannis quatuor, centum legata esse videbuntur: quia quatuor sunt trientes vsuræ summæ centum, vt hic latè differit Socinus. *d* Sed videndum est, quæ sit huius decisionis ratio; & aliquibus hæc esse videtur, quod trientes vsuræ sint leuiores, honestisque personis concessæ. *e*

Sed etsi hanc rationem non improbo, alia tamen magis intima adduci posse videtur; D Nam fundi legitimus reditus est quinque pro centum; *f* ex his vnus aureus fiscalibus functionibus est assignandus, *g* & ideo quatuor, quæ remanent in lucro, pro legitimo reditu habentur, quod idem erit in eo, cui relinquitur annua quantitas. quatuor enim pro centum erunt legitimi reditus. Et hæc eadem est ratio: quare, si relinquatur vsusfructus Reipub. in habenda ratione legis Falcidiæ habeatur ratio fructuum, qui triginta annis percipi possunt: *h* quia præter functiones fiscales, quæ pertinent ad fructuarium, *i* habetur etiam ratio grandinis, vredinis, & aliorum casuum. Sed in d. l. 3. §. vlt. initur ratio vsurarum, quæ xxv. annis colliguntur; quia trientes vsuræ eo casu capiuntur; nam legatis quaternis quotannis Reipub. spatio xxv. annorum colligitur summa centum; Ergo si fingamus relictum vsumfructum Reip. ex quo quinque quotannis percipi possint: quia vnum pro tributis cedit, & casus fortuitos grandinis, uredinisque & similium sustinet fructuarius, tria E quotannis, aut paulo plus videtur lucrari Respublica, quæ non minore spatio xxx. annorũ æquabant sortem, id est, centum, & ob id d. l. hæreditatum. vult haberi rationem fructuum, qui triginta annis colligi possunt.

Hoc idem significat. §. sin autem annale. in aut. de ecclesi. tit. *k* vbi si legentur quatuor annua Reip. & absit hæres, qui propter absentiam annuum legatum soluere nequeat, conceditur fieri permutationem, aut dationem in solutum, vt pro annis quatuor datur Reip. fundus, ex quo fructus æstimationis quatuor aureorum percipiantur cum augmento quartæ partis, id est, vt percipiantur quinque, & hoc propter onera tributorum, & si vendantur prædia, ex quorum reditu pauperes sunt alendi, non minore precio fit venditio, quam percipiantur xxv. annis tot aurei, qui precium æquent secundum rationem d. l. 3. §. vlt. & in d. No-

d Num. 6.

e L. tutor qui repertorium. §. sed etsi neg. aut. de administr. tutor. & l. eos. §. 1. C. de vsur.

f §. si vero aliquis in aut. de non alienand. reb. Eccles. seu Nouel. 7. glos. in aut. perpetua. in vet. iuita. C. de sacr. sanct. Eccles. late las. in l. si fundum per fideicommissum. nu. 5. ff. de leg. 1.

g § sin autem annale legatum. in aut. de eccles. titu. seu Nouell. 132.

h L. hæreditatum. ff. ad l. Falcid.

i L. si pendentes. §. si quid. & ibi notant DD. ff. de vsufruct.

k Seu Nouel. 131.

d. Nouella 131. §. si autem annale. sed opinor Codicem esse mendosum. Et hinc apparet: quare in l. hæreditatum fiat computatio fructuum, qui xxx. annis percipiuntur, & in d. A l. 3. §. vlt. vsurarum, quæ xxv. annis colliguntur, & ita hæc iura intelligenda esse censeo, si quid sanius ab alijs afferri videro, id amplectar.

Ad l. in quartam. ff. ad l. Falcid. Cap. CV.

SVnt, qui interpretantur hanc legem nullam ponere differentiam inter Falcidiam, & eam quartam, quæ Trebellianica vocatur, volentes in vtranque ea tantum, quæ iure hæreditario capiuntur, imputari, & ita dicunt declarare vers. Pro ea vero parte. Sed horum opinionem confutat vers. Sed in fideicommissaria, vbi dictio, Sed, ponit contrarium ius, & factum præcedentibus, *a* & manifestè constat Iurisconsultum diuersum ius ponere inter Falcidiam, & quartam, quæ ex Trebellianico S. C. retinetur. in illam enim B vult computari tantum ea, quæ iure hæreditario capiuntur, in hanc vero legata, & fideicommissa, quod etiam comprobat l. si legatus. §. vlt. ff. ad Trebell. vbi disertè mandatur ea, quæ etiam iure hæreditario non capiuntur, in quartam Trebelliani S. C. computari, & §. si quis vna. Inst. de fideicom. liber.

a L. hoc amplius. §. de his. vbi gloss. in ver. autem & Bart. num. 1. ff. de damn. infect.

Vnde receptum intellectum veriorem esse opinor, vt inter has quartas differentia ponatur; ratio vero diuersitatis ea esse potest: quia S. C. Trebellianicum inuentum est propter fideicommissa, quæ magis ex defunctorum voluntate descendebant. *b*

b §. sed non vsque Inst. de legat.

Itaque æquius, leniusque in eo procedebatur, quam in Falcidia, quæ quartam hæreditatis apud hæredem permanere volebat; *c* quatenus vero hæres capiebat a cohærede, id in quartam Trebelliani S. C. non computatur, quoniam cum posset testator plus iure hæreditario ei relinquere, & id non fecerit, sed iure legati a cohærede ei dari voluerit, constat C id iure præcipuo, & peculiari illum habere voluisse, & ideo in eam quartam non imputatur. In alio vero opinionem Interpretum falsam esse arbitror, dum credunt in quartam Trebelliani S. C. computari id, quod conditionis implendæ causa hæres capit. id enim est contra l. in ratione. 2. §. tametsi. eod. tit. vbi manifestè negatur fideicommissario imputari in quartam, quod conditionis implendæ causa accipitur, & si dices illud esse respectu legatariorum, vt voluit Paulus Castrensis, & alij, id est diuinare; quia nullum verbum ibi de legatarijs.

c L. 1. §. 1. ff. ad l. Falcid.

Neque obstat d. l. in quartam. vers. Sed & quod implendæ conditionis causa, vbi contrarium dici videtur: quia in Pandectis Florentinis hæc clausula a Librario erat suprascripta, quod ostendunt duo eam claudentes asterisci, sed etsi inferatur, loquitur de fideicommisso dato hæredi, si ipse aliquid in compensationem cohæredi dedisset, a quo fundum D accepit, quemadmodum scribitur in l. si fundus legatus. ad l. Falcidiam, quæ appellat hoc legatum, seu fideicommissum causa conditionis implendę, pro quo hęres puta quinquaginta soluit, vt conditionem impleat; vnde hic vers. longè distat ab eo, quod conditionis implendę causa simpliciter capitur. Intellectus autem Alciati *d* mihi non placet, quod idem grauatus sit dare illud, quod sibi sub conditione impositum fuerat. multa enim necesse est secundum hunc intellectum supplere.

d Lib. 6. parad. ca. 4.

Vers. Si quid vero, etiam aliquam difficultatem habet: quia idem videtur repeti, quod in legis principio dictum fuerat, scilicet, quod hęres causa conditionis implendę accipit, in quartam non imputatur. Paulus a Monte Pico existimat *e* nouam hic speciem decidi, vt non doceat Iurisconsultus, an datum gratia conditionis implendę in Falcidiam imputetur. id enim iam apertum in legis principio fuerat, sed explicat id, quod conditionis E implendæ causa datur, non minuere legatum, veluti, si centum tibi legentur, si dederis quinquaginta hęredi, non habetur perinde ac si tibi quinquaginta legata essent, sed centum legata fuisse videntur, & detrahitur Falcidia; vnde secundum Ripam *f* hic vers. loquitur de computatione, legis principium de imputatione.

e In d. l. in quartã. sub num. 18. ff. ad leg. Falcid.

f Vbi supra. sub nu. 22.

Sed ego non video probabilem inter computationem, & imputationem differentiam, cum vtrunque pro eodem in fine huius legis accipiatur, & in l. vbi purè. §. vlt. vbi Alex. sub num. 5. vers. in glos. final. ad Trebell. l. omnimodo. §. imputari (vbi imputatio vocatur computatio.) C. de inoffi. testam. Preterea istud est contra l. sed si hoc. §. 1. de conditio. & demonstr. vbi tanto minus accipere videtur legatarius, quantum est id, quod conditio-

nis

A nis implendæ causa soluit. Idem habetur in l.si fundus legatus. eod.tit. Deinde si ita interpretemur hunc §.nihil faciet ad propositum huius legis,in qua declaratur quid imputatur in Falcidiam,non quid in legata,quod ad hunc titulum non pertineret.

Quare potest intelligi, hunc vers. de imputatione,quæ fit in Falcidiam, loqui. ait enim quod conditionis implendæ causa accipitur in Falcidiæ computationem non prodesse; & postea infert, declarando exemplo id, quod ita capitur, extra hæreditatem haberi, ne in quartam imputetur.

Vnde patet hic decidi, quod conditionis implendæ causa accipitur, in Falcidiam non imputari,& non aliud.

Nec obstat, quod superfluus reddatur hic vers. quia in hoc distat ab eo, quod supra expositum fuerat.ibi enim dictum est illud,quod conditionis implendæ causa hæres accipit, B in Falcidiam non imputari; nunc autem explicat, an quod ab ipsis legatarijs, quibus datur legatum, hæres conditionis implendæ causa accipit, in Falcidiam imputetur, quod magis erat dubium: quia cum hæres acciperet ab eo,cui dabat, videbatur illud in Falcidiam imputandum,quod ab eo conditionis implendæ causa accipiebatur, & decidit non imputari,prout in d.l.si fundus legatus.eod.tit.

Ego tamen, vt dixi verius esse existimo ea, quæ conditionis implendæ gratia accipiuntur,neque in Falcidiam, neque in quartam Trebellianicam imputari, vt habetur in d. l. in ratione.§.tametsi.eod.tit. & ratio hic ponitur; quia id est extra hæreditatem: & hoc idem significat vlt.§. huius l. quæ intelligenda est de Trebellianica, de qua supra proximè sermo fuerat.

Cum enim dictum esset,quæ imputentur in Falcidiam,mox quæ in Trebellianicam,postea differit de eo, quod causa conditionis implendæ capitur, an id imputetur in Trebellianicam,& si fideicommissum fuerit,vt supra sum interpretatus,imputabitus,alias non. C

Nec obstat,quod hic loquatur de Falcidia: quia ita Trebellianicam vocat, vt in l.Marcellus.in princ.ad Trebell.& alijs in locis.neque enim nomen Trebellianicæ in iure reperitur,sed ea Falcidia nominatur.

Ad l. postulante.§. sed in huiuscemodi.& l.deducta.§ qui post. ad Sen.Cons. Trebellian. Cap. CVI.

SI vsuras stipulatus est testator,qui bona sua fideicommisso subiecit, vel domos, aut prædia locauit,& hæres grauatus nec vsuris,nec pensionibus exactis fideicommis- D sum restituat, nec dictas vsuras,nec pensiones amplius potest exigere, cum omnia hæreditaria iura in fideicommissarium transtulerit, qui ea lucrabitur; Rationem hanc adducunt Doctores: quia testator stipulatus fuerat vsuras,& pensiones, quæ ratio nihil pertinet ad dandum earum dominium hæredi: nam vt a se exactas vsuras, vel pensiones acquirat,non exactas amittat,id solum ex ipsius diligentia,& negligentia, non testatoris stipulatione prouenit; quare eadem ratio est in his acquirendis,quæ & in fructibus, quos si hęres percipiat,acquirit,omissos amittit. a

Idem est & in pensionibus,quæ perceptæ,& exactæ acquiruntur hæredi,omissæ sunt fideicommissarij. Idem videmus & in vsufructuario,qui quos percipit fructus, suos facit, alios,non. vnde oleæ,quę per se cadunt,non sunt fructuarij. b

Ius ergo fructuum, & pensionum, aut vsurarum hęredi acquirendarum totum ab hoc E pendet, vt eas hęres exigat, seu percipiat: nam tunc eas suas facit, si non percipiat, ad fideicommissarium pertinent.

a l. mulier. 22. §. si heres. l. ita tamen.§ 1. l. deducta. §. qui post. ad S.C. Treb.
b l. si fructuarius messem.qb.mod. vsusfr.amitt.

Ad l.Scæuola.ff.ad Sen.Cons.Trebell. Cap. CVII.

NArratur in hac lege in Codicillis factam esse substitutionem pupillarem, quę iure non valet: quia codicillis hęreditas directè neque dari, neque adimi potest, c nihilominus benigna interpretatione illa voluntas sustinetur in vim fideicommissi,non obstante,quod frater impuberis esset superstes,vel, vt legitur in Pandectis Florentinis, mater. Sed videndum est, quę sit ratio, cur sustineatur illa directa substitutio in vim fideicommissi. Doctores d communiter censent, rationem esse: quia ibi substitutio

c §.vlt.Inst.de codicill.
d Bart in l. verbis ciuilibus. num.3. & ibi.Ias.nu 13. ff. de vulg.& pupill. substit.

tio nullo vnquam tempore valere potuit, & ne omnino sit inutilis, ex æquitate saltem iure fideicommissi sustinetur. A

Sed hæc ratio mihi non videtur tuta; nam si ideo non valet: quia testator non rectè verba concepit, nullo casu sustineri debet, siue aliquo tempore valere potuit, siue nullo: Deinde istud est contra l. verbis ciuilibus. & §. vlt. Inst. de pupill. vbi puberi directò substitui nō potest, & tamen alio tempore valere non potuit substitutio. Quare arbitror hanc voluntatem sustineri propter codicillos, qui ob fideicommissum inuenti sunt. *a* Lucius enim Lentulus inuenit Codicillos, in quibus dedit fideicommissum. neque enim in illis legare licebat, sed tantum in testamento. *b*

a Inst. de codicill. in princ.

b L. illud. §. tractari. ff. de iur. codicill.

Quia ergo Codicilli proprij erant fideicommissorum, lex præsumit codicillos condentem, etsi directò substituit, velle ad fideicommissum transire, & ideo licet summo iure non valeat substitutio, in vim tamen fideicommissi ex benignitate sustinetur. Et hæc eadem est ratio l. cum quis decedens. §. Seiam. ff. de leg. 3. & l. illud. §. tractari. ff. de iur. codicil. vbi semper directa substitutio facta in codicillis obligatur. B

Ad l. Charta. ff. de bono. poss. secund. tab. *Cap.* CVIII.

IN quacunque materia, siue tabula, siue charta, siue Corio scribi potest testamentum, *c* vnde quæritur, *d* an quælibet charta ad scribendum testamentum idonea dici potest, & siue noua sit, in qua nondum quicquam scriptum fuerit, siue deletitia, in qua, vt multi interpretantur, priores literæ abrasæ fuerint, testamentum scribi potuisse respondet. Proinde & si in opistographo quis testatus sit, & hinc peti bonorum possessio potest; Opistographum aliqui abrasam chartam interpretantur; Accursius tabulam ligneam esse credidit, *e* in qua nomina debitorum scripta essent; Quæ expositiones a vero longe distant; Alciatus chartas tumultuariè scriptas esse putat, *f* quod ex infra dicendis falsum apparebit. Corrasius vero chartas & ante, & a tergo scriptas rectè interpretatur, *g* sed cur de hoc dubitatum sit, non aperit. C

c L. 1. in prin. ff. de bonor. possess. secund. tab.

d In l. chartæ. ff. eod. tit.

e In d. l. chartæ. in vers. Opistographo. ff. de bonor. possess. secun. tab.

f Lib. dispunct. 2. c. vlt.

g Lib. miscellan. 1. c. 18.

Sciendum itaque est Veteres in anteriore tantum pagina scribere solitos fuisse, quod & Plinius ostendit, qui de Plinio auunculo scribens ait, *h* *Commentarios CLX mihi reliquit opistographos quidem, & minutissime scriptos, qua ratione multiplicatur hic numerus.* Opistographus ibi pro alio accipi non potest, quam pro chartis vtrinque scriptis, quod verbum superfluum fuisset adijcere, si communis vsus fuisset & aduersa, & auersa charta scribere; cum autem pauci eo modo scriberent, immensam librorum auunculi congeriem Plinius ostendit. Idem & ex Iuuenali deprehenditur, *i* qui Tragœdiæ longitudinem taxans, ait,

h Epist. lib. 3. epistol. ad Marcum.

i Satyr. 1.

Scriptus & in tergo, nec dum finitus Orestes? D

Etiam a tergo eam scriptam fuisse significans, quod tum in vsu non erat. Martialis de suo libro loquens, *k* idem demonstrat, dum ait,

k Epig. lib. 4. epigr. 34.

Inuersa pueris arande charta.

Ezechiel quoque scribit *l* librum sibi ostensum intus, & foris scriptum, vel, vt D. Hieronymus interpretatur, ante, & retro; Idem & Ioannes refert; *m* quod frustra dictum fuisset, si chartæ vtrinque scribi consueuissent, quanquam hoc mysticum sensum habet.

l Cap. 2.

m Comment. lib. 1. in cap. 3. Ezech. Apocal. c. 5.

Solebant autem Veteres ampla pagina, quæ perpetuum habebat ductum, scribere, vt hodie in hędinis chartis instrumenta conscribuntur, & instar spiræ conuoluebantur; vnde & volumina dicta sunt a voluendo, quod & Pierius recitat, *n* & hæc sine dubio ab vno latere tantum scribebantur, nisi quis deficiente charta, etiam a tergo scripsisset, quod raro eueniebat. Si ergo præter morem ante, & a tergo scriptum erat testamentum, iure dubitatum est, an valeret: quia magna cum solemnitate condebatur, & respondetur valere, & hoc rationem dubitandi ad hanc legem faciebat. F

n Hieroglyphic. lib. 34. vbi de vmbilico tractat. c. finis.

Ad l. prætor. §. nonnulli. ff. de oper. non. nunc. *Cap.* CIX.

SI post operis noui nunciationem is, cui nunciatum est, ædificauerit, nonnulli putant tam actionem in factum, quam interdictum competere, inquit Vlpianus. Vulgo interpretantur illam actionem in factum esse interdictum demolitorium, de quo in d. l. prætor. in princ. Alij exponunt, quod vi, aut clam. Sed hæc a vero longè distare arbitror,

A tror. actio enim in factum ab interdicto differt, cum illa ad id, quod interest, plurimum cõpetat, *a* interdictum vero præcisè quid fieri compellar. Præterea si de interdicto demolitorio intellexisset Iurisconsultus, cum nominauit actionem in factum, non dixisset, ***non nulli putant***. certissimum enim erat demolitorium interdictum semper aduersus eum, qui spreta nunciatione ædificauit, competere; vnde non erat, cur de hoc quisquam dubitaret, vel alicuius hanc opinionem fuisse diceret. Rursus dum subijcit Vlpianus præter actionẽ in factum, interdictum in propria specie dari, de interdicto, quod vi, aut clam, intelligunt, quod mihi verisimile non videtur; cum Titulo de oper. nou. nunciat. id non conueniat, ad quem in dubio verba sunt referenda, *b* sed de eo interdicto, quod præ manibus habetur, non de alio longè posito credendum est Vlpianum loqui.

a L. 1. §. 1. ne vis fiat ei.

b L. Imperator. ff. de in diem addictio.

Interpretor igitur contra eum, qui spreta nunciatione ædificauit, tam actionem in factũ dari, quæ ex edicto operis noui nunciationis descendit, & ad id competit, quod interest B nuncianris opus factum non esse, quam demolirorium interdictum, vt opus præcisè diruatur, de quo in d. l. prætor. Actio autem in factum contra eum, qui facit, quod non debet, solet competere, *c* & ad id, quod interest agentis, datur.

c L. actionum genera. §. ex facto. & §. in factum. de actio. & oblig.

Ad l. vlt. §. species. de publica. *Cap.* *CX.*

Mercibus antiquitus vectigal impositum fuit, de ijs præcipuè, quæ ex mari Indico, aureaque Chersoneso, & Seribus in sinum Arabum aduehebantur, & inde ad nos, quæ generali vocabulo Species nominabantur, de quibus Marci, & Commodi rescriptum extat; *d* & sunt ista. Cinnamomum, Piper longum, Piper album, folium Penrasphaerum, folium Barbaricum, Costum, Costomomum, Nardi Stachys, Casia C Turiana, Xylocassia, Smyrna, Amomum, Zingiber, Malabathrum, id est, folium Calami Indici, vt ait Arrianus, quod os odoratum facit. Hammoniacum, vel, vt in Pandectis Florentinis legitur, Aroma Indicum, Galbanum, Laser, Agallochum, seu Alchelucia, Sarcocolla, Onyx Arabicus, Cardamomum, Xylocinnamomum, opus Byssicum, pelles Babylonicæ, pelles Parthicæ, Ebur, ferrum Indicum, Carpasum, Lapis vniuersus, Margarita, Sardonyx, Ceraunïũ, Hyacinthus, Smaragdus, Adamas, Saffirinus, Callainus, Berillus, Chelyniæ, opera Indica, vel adserta, Meraxa, vestis Serica, vel Subserica, vel atrincta, Carbasea, Nemasericum, Spardones, Indici Leones, Leænæ, Pardi, Leopardi, Pantheræ, Purpura, Lana, Fucus, Capilli Indici, ex quibus aliqua aut non visuntur, aut non cognoscuntur.

d L. vlt. §. Diui. de publica.

Cinnamomum fruticem esse & in Arabia, Indiaque nasci Strabo, *e* Dioscorides, *f* Galenus *g* memorant, *Cinnamomi, inquit Plinius* *h* *precia fuere quondam in libras dena-* D *riorum mille, auctum id parte dimidia est incensis (vt ferunt) syluis ira Barbarorum.* Ea summa excederet x. nostros aureos. Optimum Cinnamomum raro inueniri Galenus asserit, *i* nisi in armarijs Imperatorũ fuerit repositũ, & optimã cassiã fistulã deterrimo Cinnamomo similem esse ait. Est autem illa, quam vulgo Canellam appellant, quam in Cinnamomum quandoque asserit verti. sunt enim similes; Cortex est odoris iucundi, acris saporis, & mordacis.

e Geograph. li. 15.
f Lib. 1. c. 13.
g De Antidotis. lib. 1. c. 14.
h Lib. 12. c. 19.
i Vbi supra.

Piper longum. De hoc Dioscorides. *k* *Piper in India nasci breui arbore traditur, qua inter initia prælongum fructum, veluti siliquam promit, quod longum Piper est. Habet intus aliquid tenue milio simile quod tandem imperfectum Piper euadit.* Plinius quid simile describit, *Arbores, inquit,* *l* *quæ passim Piper gignunt, iuniperis nostris similes sunt*; & paulo post, *Hæ priusquam dehiscant, decerpta, tostaque Sole faciunt, quod vocatur Piper longum.* Quod & E apertius Dioscorides explicat, *m* inquiens, *Longum vehementius mordet, & quoniã priusquam maturescat, decerptum est, subamarum relinquitur, antidotis, & theriacis medicamentibus expetitum.* Sed Theophrastus diuersas esse arbores tradit, *n* quæ longum, & quæ rotundum Piper edunt, quod & qui nunc Indicum mare traijciunt, affirmant, & aiunt esse veluti infirmas viticulas altiore complexu proximas arbores scandentes, racematim Labruscæ modo fructus proferunt, qui mense Octobri maturi decerpuntur. Feruente Sole supra tegetes palmeas torrentur, donec nigrescant, & rugosi euadant, quod triduo fieri solet. Longum vero Piper aiunt alias arbores ferre, esseque velut nucamentum quoddam exilibus granulis squammatim cõpactum, quod velut villus in Pontica nuce vermiculosa facie depẽdet.

k Lib. 2. c. 53.

l Lib. 12. c. 7.

m Vbi supra.

n Lib. 9. ca. 22. de plantarum historia.

Album vero Piper est maturum, vt ait Dioscorides. *o* *Id autem, inquit, suis temporibus dehiscens, pandensque sese, racemos emittit grana ferentes qualia videmus, ea acerba candidum*

o Vbi supra.

Piper faciunt, aptum ocularibus remedijs, antidotis, & medicaminibus, qua contra venenata pa-rantur. Idem Plinius, *Paulatim vero, inquit, dehiscentes per maturitatem, ostendunt candi-dum Piper, quod deinde tostum Solis colore, rugisque mutatur.* Sed qui nunc Indiam pene-trant, suas cuique arbores esse dicunt. Veteres autem album a Longo distinguunt, vt matu-rum ab immaturo. Piper in penore a Veteribus conseruabatur. *a* A

a L. non omne. de pen. leg.

Folium Pentaspherum. In quibusdam Codicibus id Gariophyllum esse legitur, hodie notissimum, quod Plinius Piperis grani simile, sed grandius, fragiliusque in Indico luco na-sci, & odoris tantum gratia aduehi tradit. *b* Huius caudex buxo simillimus est, eademq; materies. Significat autem Gariophyllum Latinè nucis folium. est enim veluti flos cuius-dam arboris ex India festucati Pentaspheron fortasse dicitur: quia quatuor habet denticu-los rotundo quinto apice prominente in modum Sphęrę. In Insulis Moluchis tantum sub linea ęquinoctiali, & non alibi id nasci constat.

b Vbi supra.

Folium Barbaricum. Ita legitur in Pandectis Florentinis, in alijs antea legebatur Folium; Vnguentum est, vt quinque sequentia. Plinius, *Bacchar, inquit, c quoque radicis tantum odoratę est, a quibusdam Nardum rusticum appellatum. Vnguenta ex ea radice fieri solita apud an-tiquos Aristophanes prisca Comœdia poeta testis est. Vnde quidam errore falso Barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus.* Hęc Plinius. Martianus & ipse, vt vulgus fer-tur, Barbaricum nominat, *d* & de vnguento ex Baccharis radice composito fortasse in-telligit. Folium vero & ipsum est vnguentum, alias Nardinum appellatum. Plinius Folia-tum vocat, *e* *Nardinum, inquit, siue Foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo.* Fortè id vnguenti genus Folium vocauit Martianus, quod ex folio, & Barbarico fit compositum, & Folium est dictum, quod non ex radice, vt Barbaricum, sed ex Folio Nardi, aliarumque odoratarum Plantarum est confectum. Isidorus *f* scribit Fo-lium esse, quod sine vlla radice natans in Indię littoribus colligitur, quod ligno perforatū siccant Indi, atque reponunt. Fertur paradisi esse herba gustu Nardum referens. B C

c Lib. 21. c. 6.
d In d. l. vlt. §. species. ff. de publica.
e Lib. 13. c. 1.
f Lib. etymol. 17. c. 9.

Costum. Planta est Arabica, aut Indica; nascitur & in Syria, sed vilior. Duo sunt eius ge-nera, nigrum, & candicans. Precium erat olim in libras denarij XVI. Radix est gustu fer-uens odore eximio. *g*

g Plin. lib. 12. c. 12. & Isidor. vbi supra.

Costamomum. Aliud vnguentum est ex Costo, & Amomo cōpositū. Amomū autē herbę suauissimi odoris esse Seruius memorat, quę in Assyria tantū nascitur; vnde Poeta dixit, *h*

Assyrium vulgo nascetur Amomum;

Sed Plinius Indicam esse vitem labruscam prodit, quę vuam emittit, ait *i* enim, *Amomi vua in vsu est Indica vite labrusca, vt alij existimauere, frutice venoso palmi altitudine, carpi-turque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quam maxime, punici mali folijs simile, nec rugosis, colore rufo:* & paulo post. *Pretium vua in libras sicli lxx.* Quę summa fermè efficit aureos lx. vnde apparet eius vuam pręcipuè in vsu fuisse. Subij-cit Plinius, *Friato vero Amomo lxxxII. Nascitur & in Armenię parte, qua vocatur Otene, & in Media, & in Ponto.* Dioscorides *k* ait laudari pręcipuè Armeniacum, infirmius esse Medicum, *Antidotis, inquit, miscetur, & pretiosissimis vnguentis.* Plinius, *Omnia, inquit, l scilicet, vnguenta acutiora fiunt costo, Amomo, quę maxime nares feriunt;* auget enim vnguen-torum odorem; Idem, *m* *Regale vnguentum appellatum, quod Parthorum regibus ita tempe-ratur. Constat myrobalano, costo, Amomo, cinnamomo.* Costamomum vnam dictionem esse arbitror, prout hic legit Martianus. D

h Virg. Eclog. 4. quę Pollio, seu Augustus inscribitur.
i Lib. 12. c. 13.
k Lib. 1. c. 14.
l Lib. 13. c. 1.
m Lib. eod. c. 2.

Nardi Stachys, id est, Nardi Spica. Plinius, *Nardum inquit, n frutex est graui, & crassa radice, sed breui, ac nigra, fragilique, quamuis pingui, situm redolente vt cyperi odore, aspero sa-pore, folio paruo, densoque. Cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote Nardi spicas, ac folia celebrant.* Nascitur in India, &, vt idem Plinius ait, *o* in Syria, quod Dioscorides, *p* & alij negant. Sunt qui nullam ei spicam esse affirmant. *q* Galenus radicem ipsam spi-cam, cuius imaginem refert, vocari affirmat, *r* *Iubet, inquit, Andromachus adijcere Nardum Indicam: ea vero est, quam spicam vocant, non quod spica sit, (radix enim est,) sed quod spica formam referat,* ex hac fit vnguentum odoris suauissimi, de quo Ioannes, *s* *Maria accepit libram vnguenti Nardi pistici pretiosi.* Pisticum appellat non adulteratum. Nardum pu-rum vocat Pomponius in l. in argento. §. 1. de aur. & arg. leg. Miscetur & Antidotis. De Nardo Isidorus. *t* E

n Lib. 12. c. 12.
o Lib. 16. c. 32.
p Lib. 1. c. 6.
q Isidorus. Vbi supra.
r Lib. 1. de antidotis.
s Cap. 12. & Marc. cap. 14.
t Vbi supra.

Casia Turiana. Herba est odoratissima, ex qua fit vnguentum. De ea Virgilius, *u*

u Eclo. 2. quę Alexis inscribitur.

Tum

Tum casia, atque aliis intexens suauibus herbis.

A Et alibi, *a* a Lib. 2. Georg.

Nec casia liquidi corrumpitur vsus olini.

Item, *b* b Lib. 4. Georg.

Hac circum casiæ virides.

Turianam appellat fortè: quia apud Turios Calabriæ præstans nascitur, vel quod thuris
odorem habeat, aut quod in frusta dissecetur, quæ Turiones vocantur, vt mox dicetur, sed
tunc legendum esset Turiona. Vulgari Codices habent Thymiama.

Xylocasia. Fistulatam, & ligneam intelligit, vulgo Canellam dictam, de qua Plinius, *Fru-
tex, inquit,* *c* *& casia est, iuxtaque cinnami campos nascitur. sed in montibus crassiore sarmen-* c Lib. 12. c. 19.
*to, tenui cute, verius quam cortice. quem contra atque in cinnamomo labore conteri, & exinaniri
precium est. Amplitudo fruticis trium cubitorum; Colos triplex. Cum primum emicat candidus
B pedali mensura. Deinde rubescit addito semipede vltra nigricans. Hæc pars maxime laudatur, ac
deinde proxima. Damnatur vero candida. Tum secant surculos longitudine binum cubitorum.
Mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptorum, vt iis putrescentibus vermi-
culi lignum erodant, & excauent corticem tutum amaritudine: probatur recens maximè, & quæ
sit odoris mollissimi, gustuve quammaximè feruens potius quam lento tepore leuiter mordens, co-
lore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat breui tunicarum fistula, & non fragi-
li. Ladam vocant talem barbaro nomine.* Hæc Plinius. Hæc frusta Turiones possunt voca-
ri; Ita Lauri frusta Columella appellat, *d* *Lauri turiones, inquit, in hoc vsu mittito, vt oliuas* d Lib. 12. c. 48. De re rustica.
deprimant. Forte & Casia ob id Turiana a Martiano dicta est, quæ in frusta est secta. Ca-
sia apud Zeilanum nascitur, eiusque arbor Lauro est persimilis, vt referunt, qui Indiam
frequentant.

C *Smyrna.* Herba est, quæ in Cilicia nascitur Petroselinum dicta. Plurimum in Amano
monte gignitur, vt ait Dioscorides. *e* Dicitur Smyrna: quia semen Mirrham refert. id. n. e Lib. 3. c. 65.
habet Brassicæ simile, rotundum, nigrum, acrique est Myrrhę sapore, ita vt alterum alterius
loco cedat. Radix quoque odorata gustu acri ad multa prodest, & præcipuè contra Ser-
pentinum ictus. Plinius, *Odor, inquit,* *f* *myrrhæ habet qualitatem, & nomen.* f Lib. 27. c. vlt.

Amomum. Vuam esse ex vite Indica odoris eximij Plinius scribit; *g* Alij herbam, g Lib. 12. c. 13.
quæ in Assyria tantum nascitur, esse volunt, vt supra dixi.

Zingiber. Radix est notissima, quæ in India auellanę instar sata intra mẽsem excrescit,
folia longitudinis palmi lilio syluestri similia proferens: ea inutilia sunt, radix tantum est
in vsu, quæ Zinziber appellatur. In India, & Arabia Troglodytica nascitur.

Malabathrum. Multi folium Nardi esse volunt, de quo supra diximus, quod sub lingua
D retentum odoratum os reddit, *Sed hi, vt ait Dioscorides,* *h* *decipiuntur. Est enim folium* h Lib. 1. c. 13.
*sui generis, quod Indica gignunt paludes sine radice aquis innatans, Nardi sortitur vires, sed
efficacius.* Hæc Dioscorides. Plinius alterius generis Malabathrum in Syria descri-
bit *i* pro arboris folio, *Dat & Malabathron Syria arborem folio conuoluto aride colore, ex quo* i Lib. 12. c. 26.
exprimitur oleum ad vnguenta. Fertilior est eiusdem Aegyptus, laudatius ex India venit.

Aroma Indicum. Spuma est, quæ ex Indicis arundinibus exit, vtilis in medicamentis, &
ad pingendum color idoneus. Plinius, *Apportatur, inquit,* *k* *& Indicum ex India, inexplo-* k Lib. 35. c. 6.
rata adhuc inuentionis mihi. Pro aromate Indico, quod est in Pandectis Florentinis, in alijs
est Ammoniacũ, id est, Lachryma ex arbore resinæ modo in Aethiopiæ arenis stillãs; vnde
nomẽ habet, *Ad multa præstat, inquit Plinius.* *l* Hic de succis, & gũmis Martianus loquit. l Lib. 12. c. 23.

Galbanum. Et ipsum in Amomo Syriæ monte ex ferula resinæ modo stillat, & Ammo-
E niaco simile est, de quo Plinius. *m* Alij Chalbanum scribunt. Isidorus, *Genus est, inquit,* *n* m Lib. 12. ca. 25. in fin.
pigmenti albi crescens in monte Amomo Syriæ, alias succus est ferulæ. n Lib. 17. etymol. c. 9.

Laser. Est succus ex Laserpitio virgulto olim in Cyrenaica prouincia reperto. Id Pli-
nius olim vsu magnificum fuisse tradit, *o* & ad pondus argentei denarij pensum. Postea o Lib. 19. c. 3.
depascente illud publicanorum auaritia pecore, nõ amplius ibi est inuentum. Sed ex Per-
side, Media, & Armenia aduehebatur; hodie nusquam, quod ego sciam, cognitum. In pe-
nu id conseruabant Veteres. *p* De hoc & Isidorus. *q* p d. l. non omne, de pen leg. q Vbi supra.

Agallocum. Græci, & Latini contendunt esse lignum Aloes arboris maculis quibusdam
distinctum, odore iucundissimo, gustu subamarum, oris grauiolentiæ maximè conducens.
Ex India, & Arabia deportatur. Lusitani plurimum in Taprobana nasci autumant.

Sarcocolla. Lachryma est arboris in Perside, auctore Dioscoride, *a* quæ a glutinandis vulneratis carnibus ita est appellata. Eius etiam Plinius meminit, *b* A

a Lib 3.c.83.
b Lib.13.c.11. & lib.26.c.14.

Onyx Arabicus. Lapis est veluti alabastrites in montibus Arabiæ nascens, ex quo potoria, & vnguentaria vasa, & alia fiebant. Plinius, *Onycem inquit*, *c* *etiam tum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi nasci putauere nostri veteres. Sed & in Germania potorijs vasis inde factis primum, dein pedibus lectorum, sellisque Cornelius Nepos tradit magno fuisse miraculo, cum P. Lentulus Spinter amphoras ex eo, & vrceos magnitudine cadorum ostendisset. Post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse. Variatum in hoc lapide postea est. Namque pro miraculo insigni quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in Scena, quam Calistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat. Hunc aliqui* *d* *lapidem Alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optimè ea incorrupta seruare dicitur*. Hæc ille. Sed Dioscorides eum a lapide Arabico distinguit, *e* & Plinius Arabicum Onychen ab Indico discernit, *Sotacus, inquit*, *f* *& Arabicam Onycem tradit. Sed eam a cæteris distare, quod Indica igniculos habeat albis cingentibus zonis singulis, pluribusve, aliter quam in Sardonice Indica. Illic enim momentum esse, hic circulum. Arabicas onycas nigras inueniri candidis zonis*. Hæc ille. Onyx vnguem significat; vnde nomen traxit lapis: quia humani vnguis colorem refert. Plinius, *Sudines, inquit*, *g* *dicit in gemma esse candorem vnguis humani similitudine*. Vulgati codices legunt, gummi arabicum. B

c Lib.36.c.7.
d Plin.lib.eo.c.8.
e Lib.5.c.106. & 110.
f Lib.37.c.6.
g Vbi supra.

Cardamomum. Frutex est Amomo similis. Plinius, *Est, inquit*, *h* *simile ijs & nomine, & frutice Cardamomum semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia*. & paulo post, *Quod verius costo vicinius esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Precium optimi in libras 12*. (scilicet denarij.) Dioscorides, *optimum esse ait*, *i* *quod ex Comagene, Aethiopia, Bosphoroque aduehitur. In India quoque, & Arabia prouenit*. Valet in medicamentis, & ad vnguentorum spissamenta additur. Isidorus ait *k* vulgo nasturgum vocari. C

h Lib.12.c.13.
i Lib.1.c.5.
k Lib.17. etymol. c.9.

Xylocinnamomum. Lignum est illius arboris, cuius cortex est cinnamomum, vt auctor est Plinius. loquens enim de cinnamomo subijcit, *l* *Ipsum vero lignum in fastidio est propter origani acrimoniam; Xylocinnamomum vocatur*. Sed Dioscorides *m* vult esse aliam arborem cinnamomo similem, *cui ait pseudocinnamomo cognomen est, vile, inualidi odoris, solutarumque virium. Vocatur etiam Zingiber, cum tamen sit Xylocinnamomum præbens quandam Cinnamomi faciem. Est autem lignosum Cinnamomum, sarmenta longa, robustaque ferens odore longè cinnamomo inferior. Sunt qui Xylocinnamomum a Cinnamomo differre dicant, quod a natura eius abhorreat*. Hæc Dioscorides.

l Lib.12.c.19.
m Lib.1.c.13.

Carpesium. In Florentino Codice hoc nomen est transpositum. Herba est in medicina vtilis, in Syria, Ponto, & Pamphylia nascitur. De ea Galenus. *n* Hucusque herbæ, & plantæ, nunc aliæ species sequuntur. D

n Lib.7. simpl. medicam. & lib.1. de Antidotis.

Opus Byssicum. Sunt telæ ex lino tenuissimo contextæ, quæ hodie raro videntur. Hanc lini pellucidi texturam D. Gregorius Nazianzenus appellat. *o* Lino, quod viuum appellant, primum locum Plinius tribuit. *p*

o In Orat. funebri Cæsarij fratris.
p Lib.19.c.1.

Pelles Babylonicæ, Pelles Parthicæ. Sunt, quæ ex Babylonia, & Parthia benè concinnatæ, aut odoratæ aduehebantur. Plinius ait *q* Seres ferrum cum suis vestibus, pellibusque mittere.

q Lib.34.c.14.

Ebur. Plinius de Elephantis dentibus loquens subijcit, *r* *Hoc solum ebur est*, quod ad pectines, & multa alia est vtile, & ad mensas, lectosque ornandos; sed huius animantis ossa sunt in vsu. E

r Lib.8.c.3.

Ferrum Indicum. Ferrum intelligit Sericum, quod omnium præstantissimum esse Plinius memorat, *Ex omnibus, inquit*, *s* *generibus palma serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis, pellibusque mittunt. Secunda Parthico, neque alia genera ferri ex mera acie temperantur, cæteris enim admiscentur*. Hoc quia ex India prouenit, Indicum ferrum a Martiano vocatur.

s Lib.34.c.14.

Carpasium. Sequitur in Pandectis Florentinis, de quo supra dixi.

Lapis vniuersus. Intelligo non lapillos tantum, sed & omne marmor, vt Parium, Porphyriten, Ophiten, Caristium, & similia. Magnes fortè sub eo continetur, & Cotes, quæ ex Creta aduehebantur. *t*

t L. Cæsar. de publican.

Margarita. Hæc non est lapillus; *u* Nascitur enim in Conchylijs, quæ vbi generalis anni

u L. etsi non sunt, §. penultimo us. fr. aur. & arg. leg.

A anni hora stimulat, pandunt se, & oscitantes rorem excipiunt, qui in margaritas coalescit. Captæ multo obruuntur sale in vasis fictilibus, atque ita erosa carne puræ, purgatæ margaritæ in ima vasis decidunt. Dos omnis est in candore, magnitudine, orbe, læuore, & põdere, vt ait Plinius, *a* qui testatur quaternos, & quinos vniones in eadem concha reperiri. Sed qui ad Occidentales Insulas nauigant, etiam centum, & triginta reperiri tradũt, & multa a Plinij sententia plurimum distantia deferunt. In Persico sinu, in Insula Tapobrana, aliisque in locis reperiuntur.

a lib. 9. c. 35.

Sardonyx. Nunc de lapillis, aut gemmis loquitur. Sardonyx habet candorem in Sarda, & est veluti carnibus vnguis impositus, & vtrinque translucidus, ut ait Plinius, *b* vnde nomen traxit. Sardam vulgus Italicum Corniolam vocat. Primus Romanorum Sardonyche usus est Africanus, & inde Romanis hæc gemma fuit celeberrima; Claudius Cæ B sar eam induit. *c* Itali Sardonicam appellant.

b lib. 37. c. 6.
c Plin. vbi supra.

Ceraunium. Gemmam Cerauniam celebrat Plinius, *d* quam dicit esse Astrion chrystallo propinquantem, sed deteriorem. Postea subijcit. *Est inter candidas & quæ Ceraunia vocatur, fulgorem syderum rapiens, (astris enim opposita fulgorem rapit, & ingerit,) & Astria ipsa crystallina splendoris cærulei in Carmania nascens. Albam esse Zenothemis fatetur, sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes Ceraunias, quas nitro, & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat Sotacus & alia duo genera fecit Cerauniæ, nigras, rubentesque Ac similes eas esse securibus; per illas quæ nigræ sunt, & rotundæ vrbes expugnari, & classes easque Betulos uocari. Quæ vero longæ sunt Ceraunéas. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum magis quæsitam, quoniam non alibi inueniatur, quam in loco fulmine icto.* Hæc Plinius.

d lib. 37. c. 9.

C *Hyacinthus.* De hoc ita Plinius, *e* *Primo quoque aspectu gratus, euanescit antequam satiet, adeoque non implet oculos, ut pene non attingat, marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Aethiopia mittit, & chrysolitos, aureo colore translucentes. Præferuntur ijs Indicæ, etsi vari a non sint, bactrianæ.*

e Vbi supra.

Smaragdus Plinius, *f* *Tertia, inquit, auctoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis, nullius coloris aspectus iucundior est; nam herbas quoque uirentes, frondesque despectamus. Smaragdos uero tanto libentius, quoniam nihil omnino uiridius comparatum illis uiret. Præterea soli gemmarum contuitu oculos implent, nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata aspectu smaragdi recreatur acies, scalpentibusque gemmas non alia gratior oculorum refectio est, ita uiridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur uisu, inficientes circa se repercussum aera non sole mutati, non umbra, non lucernis, semperque sensim radiantes & ui-* D *sum admittentes ad crassitudinem sui facilitate translucida, Quod etiam in aquis non fit. Iidẽ plerunque & concaui, ut uisum colligant. Quapropter decreto hominum ijs parcitur scalpi uetitis*; & alia plura subijcit.

f lib. 37. c. 5.

Adamas. Gemma notissima. Plinius, *Maximum, inquit, g in rebus humanis non solum inter gemmas precium habet Adamas, diu non nisi regibus & ijs admodum paucis cognitus, unus modo in metallis repertus perquam raro comes auri, nec nisi in auro nasci uidebatur*, & paulo infra, *Nunc genera eius sex noscuntur*. Postea addit Plinius, *Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet, incudesque etiam ipsæ dissiliant. Quippe duritia inenarrabilis est simulque ignium uictrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis græca interpretatione accepit.* Hæc ille. Adamas enim indomitum significat. Venena irrita facit, lymphationes abigit, metusque natos expellit a mente. De his alia Pli E nius. *h* Eadem scribit D. Hieronymus, *Nulli, inquit, i materia cedit, sed missus in calidum Hirci cruorem robur amittit, & dissoluitur*, & quatuor eius genera esse dicit.

g lib. eod. c. 4.
h Ibidem.
i Comment. li. 3. in Amos c. 7 & li. 2. in Zacch. c. 7.

Saffirinus, Ita in Pandectis Florentinis. In alijs Saphyrus. Gemma est aerei coloris, vt ait D. Hieronymus, k & est vulgo notissima. Plinius, *Saphirus enim, inquit, l & aureis punctis collucet. Cerulea, & Saphiri raroque cum purpura. Optima apud Medos, nusquam tamen perlucidæ.* & paulo post. *Quæ vero sunt ex ijs cyanei coloris, mares existimantur.*

K Comment. lib. 3. in lamet. Hier. cap. 4.
l lib. 37. c. 9.

Callainus. Ita in Pandectis Florẽtinis. In alijs legitur Callimus. Callais, ut ait Plinius, *m* viride pallẽs Chrysoprasio similis, & minus preciosa. Inde Callaimus lapis deriuatur. Callimus vero lapillus est, in aluo Actitis nascẽs, ex eo genere, qui Zaphiusius appellatur, nec quicquam hoc lapillo Callimo est tenerius, vt ait Plinius. *n*

m lib. eod. c. 8.
n lib. 36 c. 21.

Berillus. In multis eandem hunc lapillum cum Smaragdo, aut certe similem habere na-

a lib.37. cap.5.

turam Plinius refert, *In India, ait,* a *nascitur raro alibi repertus. Berilli poliuntur sexangula figura artificum ingenijs, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur.* A *Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex ijs, qui uiriditatem puri maris imitantur.*

b lib.eod.c. 2.

Chelynia, Ita in Pandectis Florentinis. Chelonias Plinius appellat. *Chelonia, inquit,* b *duorum sunt generum, hirundinum colore, & alia parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis.* In vulgaris Codicibus legitur Cylindrus, quæ gemma in India nascitur, & viridis est, vt Plinius memorat. c Dicunt summam eius commendationem esse in longitudine: est enim lapis teres, & oblongus, vnde omnes lapides in formam oblongam effigiati Berylli vocantur. Hucusque de lapillis, & gemmis. Nunc opera textilia sequuntur.

c lib.37. cap. 5. & cap. 8.

Opera Indica. Hic locus in Codice Florentino notatus est asterisco, vbi legitur, Hopyæ Indica, vel adserta .i. quæ Indica esse adseruntur, & alibi facta esse possunt. Alij Codices pro, vel adserta, habent vela Sarmatica. Sed a lectione Florentina non discedo, quia nihil de velis Sarmaticis legi. B Sarmatæ sunt, qui Poloni vocantur. Opera ergo, quæ aduehuntur ex India, sunt.

d lib.6.c.17.

Metaxa. Idest, rude Sericum nondum in fila redactum, quod Veteres aqua calida, vt nunc faciunt, non uidentur retexuisse, sed aqua aspersum depexisse, & inde nendo in fila deduxisse. Plinius, *Seres, inquit,* d *lanificio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem. Vnde geminus fœminis nostris labor redordiendi fila, rursumque texendi tam multiplici opere, tam longinquo orbem petitur, ut in publico matrona transluceat.* Idem Virgilius. e

e lib.2. Georg.

Velleraque vt folijs depectant tenuia Seres?

In fila vero redactum Nemasericum infra vocatur. Sed hodie aqua calida folliculi in fila reuoluuntur, vnde duplicata retorquentur. C Qui mos ansam aliquibus dedit credendi hoc sericum diuersum esse ab eo, quod olim Seres mittebant. Metaxam elotam, & mundam sacris largitionibus inferri Arcadius præcepit; f omneque sericum priuatis prohibitum est emi a Barbaris. g

f l.iotas. C. de murilegul. lib.11.
g l.2. C. quæ res vendi non poss.

Vestis Serica, vel Subserica, vel attincta. Nunc de Serico texto, & in telam redacto loquitur, vel in vestem concinnato. Serica autem vestis est tota ex Serico facta; Subserica vero, quæ stamine laneo, vt subtegmine Serico est contexta. Attincta est purpurea infecta, quæ Serico oblata .i. Sericum tinctum appellatur; h sed interdictus postea fuit vsus Holosericæ vestis purpureæ omnibus, non autem Subsericæ, nec quæ mixtum habet alium colorem purpura. i Item ne quis purpuram tingere, vel lanam purpura tinctam possit emere. k Antiqui Codices habent, vela tincta, pro vel attincta, ut legitur in Pandectis Florentinis. D Vela enim quandoque tingebantur, vt scribit Plinius, l Duces Alexandri Magni Indum mare nauigantes primo uela tinxisse feruntur. *Stupuerunt, inquit, littora flatu versicoloria implente. Velo purpureo ad Accium cum Marco Antonio Cleopatra venit, eodemque effugit. Hoc fuit Imperatoriæ nauis insigne. Postea in theatris tantum umbram fecere. Quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cum Capitolium dedicaret.* Addit Plinius uela etiã colore cœli stellata fuisse.

h d.l.iotas.
i l.pen. C. de vestib.holoser. li.11.
k l.1. C. quæ res vend. non poss.
l lib.19. c.1.

Carbasa. Tenuissimum linum in Hispania apud Tarraconem repertum, ex quo telæ miræ tenuitatis fiunt. Plinius, *Carbasina, inquit,* m *vela primus in theatro duxisse traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæsar dictator totum forum Romanum intexit, uiamque sacram a domo sua usque ad cliuum Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus, Octauia sorore Augusti genitus in Aedilitate sua auunculo 11. Consule Calen. Augusti velis forum inumbrauit, ut salubrius litigantes cõsisterẽt.* E Vnde apparet causas tũ sub dio agitatas fuisse. Subijcit Plinius in cauis ædium & muscas, & solem defendunt, unde magnus, & frequens Antiquis velorum, & Carbasorum vsus.

m Vbi supra.

Nemasericum. Supra declaratum est. Filum est ex Serico.

Spadones. Eunuchi erant in delicijs ob custodiam Matronarum, qui ex diuersis regionibus aduehebantur. Viros castrari primus Nerua, mox Traianus prohibuit, ut ait Dion; n postremo Constantinus; o etiam vendi vetuit, sed ex Barbaris vehi concessit. Pro vectigali eorum octaua pretij soluebatur. p

n In Nerua.
o l.1. C. de eunuchis.
p l.vlt. C. eod. tit.

Indici Leones. Nunc transit ad feras, & magis de Indicis, quam de aliis tractat, quia hic de speciebus, quæ inde aduehebantur, in primis loquitur.

Pardi

Pardi, Leopardi, Panthera. Pardus mas est inter Pantheras, vt ait Plinius; *Nunc varias in-*
A *quit,* a *& Pardos, qui mares sunt appellant in eo omnigenere creberrimo in Africa, Syriaque.* a l.b. 8. c.17.
Quidam ab ijs Pantheras solo candore discernunt, nec adhuc aliam differentiam inuenio. Sena-
tusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hac tulit ad populum
Cn. Aufidius tribunus plebis, permisitque Circensiumque gratia importare. Martianus Pardos
a Pantheris distinguit, differentia in solo candoris discrimine consistit, vt vult Plinius.
Leopardi sunt ex Leæna, & Pardo geniti, qui iuba Leonum carent, ut ait Plinius, b *Odo-* b lib. eod. c.16.
re Pardi coitum sentit in adultera Leo, totaque ui consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine
abluitur, aut longius comitatur.

Purpura. Post animalia ad colores transit, id est, ad Purpuram. Ea est genus conchylij,
ex cuius capti uena excipitur sanguis, quo vestes tinguntur. *purpura enim florem illum tin-*
gendis expetitum uestibus in medijs habent faucibus; liquoris hic est minimi in candida uena,
B *vt ait Plinius,* c *unde preciosus ille bibitur nigrantis rosa colore sublucens. Reliquum corpus ste-* c lib. 9. c.36.
rile. Viuas capere contendunt, quia cum uita sua succum illum euomunt. Et maioribus quidem pur-
puris detracta concha auferunt, minores cum trapetis frangunt. Ita demum rorem eum excipien-
tes Tyrij. Et paulo post, *Lingua purpura longitudine digitali, qua pascitur perforando reli-*
qua conchylia, tanta duricia aculeo est. Aqua dulci enecantur, & sicubi flumini immerguntur,
alioqui capta diebus quinquagenis uiuunt saliua sua. Concha omnes celerrime crescunt, præcipuè
purpura. Anno magnitudinem implent. Et infra. *Duo sunt genera Bucinum: minor concha ad simi-*
litudinem eius buccini, quo sonus editur. Vnde & causa nomini rotunditate oris in margine inci-
sa. Alterum purpura uocatur, cuniculari procurrente rostro & cuniculi latere introrsus tabulato,
quam proferatur lingua. Praterea clauatum est ad turbinem usque, aculeis in orbem septenis fe-
re, qui non sunt buccino sed utrisque orbes totidem, quot habent annos. Buccinum nō nisi petris ad-
C *haret, circaque scopulos legitur.* Hæc Plinius. Sed nunc nullus est Purpuræ vsus, sanguis edu-
ctus vena, quam diximus per triduum sale conditur, additis in libras centenas singulis sex-
tarijs, in amphoras aqua mittitur, centenæque libræ, aut quinquagenę totidem libris aquę
miscentur, & in plumbeis uasis modico uapore torrentur longinquę fornacis cuniculo mis-
so, ut carnes, quæ venis hæserant, despumentur. Decimo ferme die liquantur, lana liquo-
ri immergitur, ac quinque horis potat. Rursus mergitur carminata, donec omnem ebibat
saniem. Hæc Dibapha uocatur; d ita tingi docet Plinius. e d Plin. lib. 9. c.39.

Item marocorum lana. Locus haud dubie deprauatus. Alij substituere, pecorū lana, quod e lib. 9. c.38.
mihi non placet, quia recensentur species, quæ ex India, aut Barbaris aduehuntur; ob id
nec probo eorum intellectum, qui Gossipium hic significari credunt, quæ est pinguedo la-
næ succidæ, quam parari docet Dioscorides f Ego hic lanam quam arbores Aethiopū, f lib. 2. c.67.
D aut Persicæ insulæ faciunt, intelligi arbitror, de qua Virgilius, g

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? g lib. 2. Georg.

Plinius, *Aethiopia inquit,* h *Aegypto contermina insignes arbores non fere habet prater lanife-* h lib. 13. c.14.
ras, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabia dicta est. Propior tamen huic natura
lana, maiorque folliculus granati modo mali. Similes arbores sunt in Tylo insula Persici ma-
ris; Plinius, *eiusdem, inquit,* i *insula excelsiore suggestu lanigera arbores alio modo, quam Se-* i lib. 12. c. 10.
rum, & infra, *Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, qua maturitate rupta ostendunt lanu-*
ginis pilas, ex quibus vestes precioso linteo faciunt. Arbores vocant k *Gossipios fertiliores etiā* K Plinius lib. 10. cap. 11.
in Tylo minore qua distat X. millibus passuum. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, lintea-
que fieri Indicis praestantiora. Arabia autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas uocari, folio
Palma simili. Sic Indos sua arbores vestiunt. Sed quod scribit de Gossipio, est illud, quod
E vocat ἐριόξυλον Vlpianus. l Aliquam ex his lanam hic a Martiano significari existimo, & l l si cui lana. §. lana. de leg. 3.
legendum, Arborum lanam, aut Aethiopum, vel Arabum.

Fucus. Reperitur herba, vel alga marina, quæ Fucus uocatur, de qua non arbitror hic in-
telligi, sed de Fuco, quę est deterior Purpura, de qua Plinius, *Buccinum, inquit,* m *per se da-* m lib. 9 cap. 38.
mnatur, quoniam Fucum remittit, & Pelagia purpura admiscetur. De hoc loquitur l. 3. C. de
vestib. Holob. lib. 11. quæ prohibet vellera adulterino colore fucata in speciem sacri mu-
ricis mergi, nec tinctum cum Rhodino alio postea colore fucari; Et l. 1. C. quæ res vend.
non poss. fucandæ purpuræ facultatem interdicit, id est, in speciem purpuræ uellera fucā-
di. Alias Fucus est pigmentum ad tingendā faciē mulierū. D. Hieronymus, *Illa, inquit,* n n Ad Marcellā. De ægrotatione Blesillæ epist. 23.
Christianos oculos scandalizāt aut potius qua purpurisso & quibusdam Fucis ora, oculos depingūt.

Capilli

Capilli Indici. Capilli forte erant ad exornandas mulieres, quos suis superimponebant, & ex India aduehebantur. Sed ego non dubito Codicem hic mendosum esse, & c. pro l. incuria librariorum positum, & legendum, Lapilli Indici. Hi autem sunt Carbunculi, de quibus Plinius, *Principatum, inquit,* a *habent carbunculi a similitudine ignium appellati, cum ipsi non sentiant ignes, ob id a quibusdam Apyroti uocati. Horum genera, Indici, & Garamantici, quos & carchedonios uocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ.* Hæc ille. Nominat & Sandastron, quę, inquit, b nascitur in India, & appellatur lichnites a lucernarum accensarum præcipua gratia; & probatissimam ait nasci in Indis: Item Sardas, quas nos Corniolas uocamus. est & Prassius, Chrysoprasius, Nilion, Amethystus, Melichrysus, Xystion, Iasponíx, Chrysocolla, Coralloachates, Iouis gemma, Ion, Zotonysios, & aliæ gēmæ a Plinio commemoratæ, quæ omnes sunt lapilli Indici, de quibus forte intellexit Martianus: Sed credo pro Carbunculis præcipue lapillos Indicos poni, quia apud eos nascuntur insignes. A B

a lib. 37. c. 7.

b Vbi supra.

Ad l. 3. § Saltus, de acquir. possess. *Cap. CXI.*

SAltus hybernos, æstiuosque animo possidemus, quamuis certis temporibus eos relinquamus, dicunt Iurisconsulti; c Sed dubitatur, qui sint hi saltus æstiui, quos semper inhabitamus, & illi, quos certis temporibus relinquimus; Certum est enim nemora non incoli, nec magis uno, quam alio tempore inhabitari. Quidam dicunt pecora ibi quandoque æstate tantum, quandoque etiam hyeme depasci, quod non facile admitto, cum nemora non depascantur; nec magis nemorum, quam pascuorum exemplum erat ponendū.

c Paulus in l. 3. §. Saltus. de acq. possess. Papinianus in l. peregre. §. vlt. cum seqq. eod. tit. Vlpianus in l. 1. §. quod vulgo, de vi arma. Paulus li. 5. Sent. tit. 2. §. 1.

Ego existimo saltum hic non nemus, sed modium agri appellari, qui 800. iugera continet; Nam ut M. Varro scribit, d CC. iugera continet Centuria, de qua in l. 3. C. Th. de indulgent. debitor. & in l. 3. C. Th. de annon. & tributis. Quatuor uero centurias saltus continet, & est, ut vulgus Italicum, & liber Feudorum appellat, Curtis. Intelligunt ergo Iurisconsulti Saltus latifundia, in quibus splendida habebant ædificia, quæ ob amænitatem æstate, hyemeque incolebant, quandoque æstate tantum, quæ licet corpore hyeme relinquebant; animo tamen possidebant; Et hos Saltus æstiuos uocant, alios hybernos, qui etiam hyeme inhabitabāt. De his Saltibus intelligit l. creditor. de act. emp. fundum Saltus fuisse uenditum narrans; Et l. 1. §. 1. de fugiti. multam imponens uillicis, qui in saltus fugitiuos receperūt. Cur uero saltus dicantur æstiui, declarat Vlpianus, qui, *Aestiua, inquit,* e *aqua est, quæ sola æstate uti expedit, sicuti dicimus uestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus etiam interdum hyeme, plerunque autem æstate utamur;* Vnde si quis legauerit saltus æstiuos cum pecoribus, ea debebuntur legatario, quæ ibi morari solent, non pecora, quæ æstate in æstiuis, hyeme in hybernis manent. f De his saltibus intelligit & Titulus C. de fund. rei priuat. & saltib. diuinæ domus; lib. 11. & C. de fund. & saltib. rei domini. lib. 11. & l. 1. & vlt. C. de fund. patrim. & saltuens. lib. 11. quæ de fundis patrimonij Principis loquuntur, quorum reditus ad vsum, & impensas in eius domum faciendas destinabantur. C D

d lib. 1. de re rust. cap. 10.

e l. 1. §. æstiua. de aqua quotid. & æstiua.

f l. qui saltum æstiuum. de leg. 3.

Nemora vero Principem tenuisse non est uerisimile; Nec greges in saltus dominicos immissi a Principe uendicarentur, si de nemoribus intelligeret, quia modicum damnum afferrent, sed Saltus pro plurimis iugeris simul iunctis accipit. Hinc ueniunt Saltuarij, qui fructus seruant, ne exportentur; item fines prædiorum obseruant, ne occupentur. Vlpianus, *Saltuarium, inquit,* g *Labeo putat eum contineri, qui fructuum seruandorum causa paratus sit, non eum, qui finium custodiendorum causa. Sed Neratius etiam hunc, & hoc iure vtimur, vt omnes Saltuarij contineantur.* E

g l. quæsitum. §. saltuariū. de fund. instr.

Idem sentit Pomponius, *Mulier, ait,* h *villæ custos perpetua, in fundo, qui cum instrumento legatus esset, aut instructo, continebitur, sicuti Saltuarius. par enim ratio est, nam desiderant tam uillæ, quam agri custodiam; Illa, ne quid vicini, aut agri, aut fructuum occupent, hic, ne quid cæterarum rerum, quæ in villa continentur.* Idem & Alfenus significat, *Prædijs, inquit,* i *legatis, & quæ eorum colendorum causa parata essent, neque topiarium, neque saltuarium legatum videri; hos enim tuendi, & custodiendi fundi magis, quam colendi paratos esse.*

h l. si ita testamēto. §. mulier. eo. ti.

i l. cum quæreretur. §. prędiis. de leg. 3.

K l. si ita §. 1. de viu. & hab. l. in instrumento in fin. l. item pictores. in fin. de fund. instr.

Eorum alibi sæpe Iura meminere. k Hodie publice uiri eliguntur, qui uniuersam

uillam

A uillam custodiunt, ne cui damnum inferatur, qui nisi inueniant damnum dantem, ipsi de suo resarcire tenentur; vulgo Patauij corrupto latino vocabulo Saltarij pro Saltuarijs appellantur.

Ad l. Si is, qui pro emptore, De vsucap. Cap. CXII.

PRo emptore possidens si ab hostibus capiatur, possidere desinit, neque ipsi, neque eius hæredi prodest postliminium, si domum reuersus fuerit, quia causa facti, ut est possessio, postliminio non continetur. Primam legis partem intelligunt aliqui tractare tam de ijs, quæ per seruum, quam ijs, quæ per alium possidemus, quod est falsum. De ijs enim tantum agit, quæ a nobis possidentur, & dicit interrumpi vsucapio-
B nem, ita vt nec captiui hæres vsucepisse intelligatur, neque ipse captus domum reuersus: quia ei interrupta est possessio. Alij intelligunt hic non decidi quæstionem propositam, an hæredi prosit vsucapio, domino apud hostes defuncto, sed infra in Vers. Marcellus, quod est absurdum, ut proponatur quæstio, & ex interuallo alia interposita definiatur.

In secunda vero parte quando seruus domino apud hostes existente, emit, dubitatur, an, eo reuerso, intelligatur vsucaptum. Item domino apud hostes moriente, an hæredi prosit vsucapio. Quoad primum, Iulianus dicebat esse vsucaptum, si ex peculiari causa seruus possidebat; in secunda dubitat, sed alibi decidit *a* etiam hoc casu vsucapi. Marcellus vero plenius legem Corneliam interpretatur, ut siue sint res peculiares, siue non, hæres vsucapiat.

a l. in bello. § facti. ff. de captiu.

C Sed reprehenditur a Iuliano in vers. Quemadmodum, quatenus Marcellus ait non peculiaria vsucapi, quia si non vsucapimus, quæ per nos, aut seruos possidemus, postliminio restituti, quomodo captiui hæres vsucapiet? Nec locum habet hic fictio, quod hæreditas defuncti vicem sustineat, quia illud procedit in eo, qui in Ciuitate moritur. Hic est communis Intellectus, quem falsum esse non dubito; in primis dum credunt Interpretes velle Marcellum etiam res non peculiares vsucapi ab hærede. In hoc decipiuntur: nã totum oppositum voluit Marcellus, vt hæres nunquam hæc vsucapiat, *Nam si ipsi, inquit, b domum reuersi non vsucapimus, multo minus usucapient hæredes*. Secundo absurde volunt in Vers. Quemadmodum, a Iuliano Marcellum reprehendi: nam cum dicatur, *Quemadmodum enim postliminio reuersus plus iuris habere potest in ijs, quæ serui egerunt, quam in ijs, quæ per se, vel seruos possidentur?* Illa dictio, enim, denotat reddi ra-
D tionem præcedentium, non autem reprehendi. Tertio quod loquatur hæc lex in peculiaribus, est diuinare, imo cum dicat seruum eius, qui in hostium potestate erat, emisse, cum nullam haberet domini voluntatem, non est credendum rem emptam peculiarem fuisse, neque id præsumitur. *c* Rursus in Vers. Quemadmodum, necesse est supplere, vt loquatur in non peculiaribus, quæ est mera diuinatio. Quarto in peculiaribus non dubitauit Iulianus hæredi vsucapionem impleri, ut apparet ex l. bona. §. quæ peculiari. de capti. & ex d. §. facti. hic uero dubitat: ergo de non peculiaribus loquitur. Quinto non possumus intelligere a Marcello Iulianum reprehendi, cum longo tempore ante Marcellum Iulianus fuerit, ut liquet ex notis, quas in Iulianum Marcellus edidit. *d* Sexto non diceret, in pendenti esse vsucapionem, si de peculiaribus loqueretur: quia certum est omni casu, siue captus domum redeat, siue non, ea semper usucapi: vnde non est in
E pendenti vsucapio, licet Bartolus dicat, *e* in pendenti esse, quo iure procedat vsucapio, an iure postliminij, vel legis Corneliæ. Hic est falsus sensus, quia dicit esse in pendenti vsucapionem, non eius causam.

b d. l. si is, qui pro emptore.

c l. qui fundum. in fin. pro empt. l. pen. de captiu.

d l. Marcellus. ad Trebell. l. Marcellus de verb. sig. l. verum. § secundu. de minor.

e In d. l. si is qui pro emptore, sub num. 1.

Deinde non decideretur proposita quæstio a Iurisconsulto, an in peculiaribus hæredi procedat vsucapio, cui non conueniunt hæc verba. Quare credo hanc legem in non peculiaribus, prout iacet, esse intelligendam, & in his dubitabat Iulianus, an hæredi proficeret vsucapio, tenebatque Marcellus non prodesse, & id probat ratione, quæ ponitur in vers. Quemadmodum enim; quia si, inquit, ipse, qui captus est, non usucapit domum reuersus, minus hæres vsucapiet. Nec repugnat l. in bello. §. facti. de capti. nam diserte loquitur in peculiaribus, de quibus Iulianus non dubitauit. credidit enim hęredem ea vsucapere; Sed cum hic de non peculiaribus loqueretur, dubitauit, an usucaperen-

tur; Marcellus vero ſicut in hac lege res non peculiares recte negauit vſucapi, ita in §.facti, male loquitur, credens idem eſſe in peculiaribus & in hoc ibi reprehenditur. hic vero in non peculiaribus recipitur. Quare interpretor plenius accipi a Marcello legem Corneliam, vt neque in primo legis noſtræ caſu hæres vſucapiat, cum per ſe poſſideat, neque etiam vſucapiat, cum per ſeruum poſſidet; Vel intelligit plenius legem Corneliã, vt non vſucapiat rem emptam a ſeruo non peculiarem dominus domum reuerſus, ut volebat Iulianus, nec hæres eius, ipſo apud hoſtes moriente, & ita lex Cornelia pro iure poſtliminij capietur, ut accipitur etiam in l. captum. C. de captiu. Alium intellectum Alciatus refert, *a* hic indeterminatam Iuliani, & Marcelli controuerſiam relinqui, quod ego nõ probo ob rationes a me ſupra relatas. A

a li. 6. parad. c. 2.

Ad l. Commodis ff. de re iudica. Qua conciliatur cum l. Stipendia. C. de execut. rei iudic. Cap. CXIII. B

COmmoda præmiorum, quæ propter ſacras coronas præſtantur, ob rei iudicatæ executionem capi poſſe, Papinianus ſcribit, contra quod pugnare uidetur l. ſtipendia. C. de execut. rei iud. Videndum eſt igitur in primis, quæ ſint hæc commoda præmiorum, quæ propter ſacras coronas præſtantur; & nemini, qui hiſtorias deguſtauerit, dubium eſſe arbitror in quatuor Græciæ certaminibus, Olympicis, Nemæis, Iſthmicis, & Pythijs victores ſolitos fuiſse coronari.

In Olympicis enim oleagena, in Pithijs æſculea, in Iſthmis apio, in Nemæis ex pinu corona donabatur, quæ ſacra vocabatur, quia hi ludi in Deorum honorem, & eorum ſacrificiis fiebant. Pugnabant autem cæſtibus, currebant & pedibus, & curribus, diſcoq; exercebantur; Ouidius, *b* C

b lib. 1. Metam.

Hic iuuenum quicunque manu, pedibuſue, rotaue,
Vicerat, æſculeæ capiebat frondis honorem.

Vnde clarum eſt, quæ ſint coronæ ſacræ, quarum Papinianus meminit. Alia præter coronas præmia Tertullianus recenſet. *c* dicit enim fuiſse annuum ijs ſtipendium conſtitutum, ſtatuas erectas, & ciuitatis ius ipſis donatum.

c In Scorpiaco aduerſus Gnoſticos. c. 6.

Immunitatis prærerea ab omnibus muneribus conceſsa priuilegia. *Pugni, inquit, quaſſant, calces arietant, caſtus dilaniant, flagella dilacerant. Nemo tamen agonis præſidem ſugillauerit, quod homines violentiæ obiectet, iniuriarum actiones extra ſtadium, ſed quantum liuores illi, & cruores, & vibices negociantur intendis, coronas ſcilicet, & gloriam, & dotem, priuilegia publica, ſtipendia ciuica, imagines, ſtatuas, & qualem poteſt ſeculum præſtare de fama æternitatem, de memoria reſurrectionem.* Publica autem priuilegia intelligit immunitatem ab omnibus muneribus perſonalibus, & patrimonialibus, quod etiam iure cautum eſt; *d* Item a tutela excuſabantur. Traianus & ipſe victoribus in certaminibus Iſelaſticis in ſuum honorem introductis quandam pecuniam præſtituit, quam deberi noluit priuſquam patriam ingreſſi fuiſsent, vt eſt auctor Plinius, *Ingrediebantur, inquit Plutarchus, etiam ciuitatem quatuor equis albis tanquam triumphantes vecti per mœnia, muri parte deiecta, ut ſignificarent opus non eſſe mœnibus, vbi tales uiri eſſent.* *e* Tranquillus ſcribit, *f* Neronem eo modo Neapolim tanquam certaminum victorem ingreſſum fuiſse, *Reuerſus, inquit, g è Græcia Neapolim albis equis introiuit, diſiecta parte muri, vt mos Hieronicarũ eſt, ſimili modo Antium, inde Albanum, inde Romam.* Hæc ille. Commoda ergo, quæ horum certaminum uictoribus dabantur, ut annua ſtipendia, ob executionem ſententiæ capi poſsunt, de quibus loquitur l. ſpem. C. quæ res pign. oblig. poſs. vbi ſpes præmiorũ, quæ pro coronis athletis penſitanda ſunt, pignori obligari non poteſt, antequam quis ea conſequatur: quia eſt ſpes, quę irrita fieri poteſt. Poſt obtentam uero uictoriam hæc obligari poterunt. Alia ſunt ſtipendia, quæ militibus ſoluuntur, & hæc pro executione rei iudicatæ, niſi in ſubſidium capi nequeunt l. ſtipendia. C. de execut. rei iudicat. ſcripta Marcello militi; & ita arbitror hæc iura conciliandа, quæ in diuerſis ſpeciebus loquuntur, non in eadem re, ut cæteri opinantur. D E

d li. 1. C. de athl. lib. 10.

e lib. 9. epiſt. ep. 84. & ſeq. ad Traianum.
f In Sympoſiacis.
g In Nerone. c. 26

De

A

De tabulis domibus aliorum affixis aut prædijs præfixis & ad l. vlt. §. si ad ianuam, quod ui, aut clam. *Cap. CXIV.*

COnsueuerant, qui ius in alienas ædes habebant, tabulas id significantes ianuis affigere. In primis bonis alicuius delinquentis publicatis, id fisci procurator fieri curabat. D. Chrysostomus, *Præparantur, inquit,* a *a iudicibus atrocissimæ quæstiones, eorumque, quos magis suspitio exagitabat, bona cuncta continuo proscribuntur, affixis domorum ipsorum ianuis tabulis proscriptionis*, id est, in quibus narrabatur in eas domos proscriptas; & causa proscriptionis, & nomen fisci scribebatur. b

Idem Chrysostomus. *In omnium, inquit,* c *foribus proscriptionis tabulas cernere licebat.* B Honorius, & Theodosius. *Regia maiestatis est, inquiunt,* d *vt nostræ tantum domus. & patrimonia titulorum inscriptione legantur.* Qui alienas ædes sententia euicissent, id tabulis ædibus affixis significabant; Probus. *Ante sententiam, inquit,* e *signa rebus, quas aliquis tenebat, imprimi non oportet.* Signa appellat, quæ loco inscriptionum imprimebantur. Idem olim faciebant, qui alienas domos obligatas habebant, vel suas esse prætendebant, id voluit Venuleius, *Si ad ianuam meam, ait,* f *tabulas fixeris, & ego eas, priusquam tibi denunciarem, refixero, deinde inuicem interdicto. Quod ui, aut clam exegerimus, nisi remittas mihi, vt absoluar, condemnandum te quasi rem non restituas, quanti mea intersit.* Has tabulas σανίδας Iustinianus uocat, g quæ etiam nomen scribentis continebant. Sed id fieri postea Diocletianus prohibuit, *Rebus, inquit,* h *quas alius detinet, imprimere signa nemini liceat, etiamsi suas, vel obligatas sibi eas esse aliquis affirmet.* Et C id postremo Iustinianus comprobauit. i Idem Nouel. 164. k ait signa, quæ σφραγῖδας appellat, rebus mobilibus imponi solita, immobilibus vero tabulas, quas σανίδας appellat, & omnia sub nomine titulorum vult contineri.

a Homel. 2. ad populum Antiochenum.
b Nouel. 17. de mãd. Princip. § 15.
c Homel. 13. ad populum Antiochenum.
d l. 1. C. ut nemo priuat. titulos p. 1. suis vel alien. imp.
e l. 1. C. ut nem. liceat sine iud. author. signa reb. imp. alien.
f l. vlt. §. si ad ianuam. Quod ui, aut clam.
g d. Nouel. 17. §. 18.
h l. vlt. C. ve nemini liceat sine iud. auth. signa reb. imp. alienis.
i d. Nouel. 17. §. 15.
K seu in Auth. de hæredib.

Ad l. si pater, de solutio. *Cap. CXV.*

PAtre mortuo relicta vxore prægnante, si filius vnicus tanquam eius hæres in solidum totum debitum petat a debitore hæreditario, dubitatur apud Iulianum, an recte egerit. Quidam dicebant eum nihil consumpsisse, si debitor a iudice fuerit absolutus, id est, sententia in nullo mihi præiudicat scilicet, si aliquis nascatur, & ratio est: quia non recte egi, petens totum, cum non possem, quia alius natus est; si vero nul- D lus nascatur, mihi præiudicat sententia, quia recte egi. Sed Iulianus dicit filium eam partem perdidisse, pro qua agere potuit, & hæres fuit, verum in hac lege nullum verbum de iudice, quod tulerit sententiam, nec vlla mouetur quæstio, an filio præiudicet; Nec alicubi est auditum, quod verbum, consumpsisse, accipiatur pro præiudicasse. Item dum dicunt, filio totum debitum petente, sententiam absolutoriam ei nõ præiudicasse, addũt, quando aliquis natus est filius, de quo nullum uerbum in lege, nec quod sententia fuerit absolutoria, vel condemnatoria. Itaque aliam fuisse mentem Iuliani puto, atque Doctores, & Accursius existiment; Certum est tempore iurisconsultorum cum quis plus petebat, quam sibi deberetur, eum totum, quod petebat, amisisse; l cum ergo filius totum debitum, mortuo patre, relicta uxore prægnante, tanquam hæres in solidum petierit, dubitatur, an totum amittat; Quidam dicebant eum nihil consumpsisse, id est, nihil amisisse, E & si nemo natus sit, eum recte egisse; sed Iulianus dicit, eum perdere partem, pro qua hæres fuit, quia plus petijt, quam sibi deberetur, & ideo amittit totam debiti partem, quæ ad eum spectabat; aliam vero, quæ ad natum pertinet, amittere non potuit, quia filius actor illi, aut pluribus nasciturus præiudicare non potuit; Itaque exitus erit attendendus, quot filij nascantur, & filius actor eam partem perdat, quam petere potuit: idem voluit Paulus in l. sed etsi restituatur. §. vlt. de iudiciis.

l §. si quis agens. Inst. de actio.

Ad l. sciendum, de verb. obligat. *Cap. CXVI.*

DVplex occurit difficultas in hac lege; prima, quid sibi velit Vlpianus, dum ait, *Sciendum est generaliter, si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter acta*; quæ nam

sit hæc generalitas, quod alij non tangunt. Sed hoc declaratur in §. vltim. & apertius à Theophilo Inst. de fideiust. *Hoc, inquit, generaliter accipi, vt quodcunque scriptum sit, quasi actum, uideatur etiam actum* hoc est, quibuscunque verbis concepta fuerit fideiussio, siue dictum sit, periculo meo credas, vel sub fide mea, vel promitto pro eo, vel alio modo concepta fideiussio, recte interuenisse intelligitur. A

Altera est difficultas, quæ sit ratio, cur præsumatur interuenisse stipulatio, vbi scribitur quem fideiussisse; Omnes respondent, quia ad fideiussionem concipiendam est necessaria stipulatio, quæ ab ipsis appellatur solennitas intrinseca, quia sine verbis fieri non potest; Fideiussio enim sine stipulatione non accipitur. *a* Sed id erroneum esse existimo: nam hæc lex loquitur de præsumptione, quæ est de incerto: *b* dicit enim videri omnia solenniter acta, id est præsumi; At secundum interpretes, quia fideiussio non est sine stipulatione, posita fideiussione, necessario poneretur stipulatio: quia posito toto integrali ponũtur partes, sicut posito homine ponitur corpus, & anima: ergo hæc non esset præsumptio, sed certa, & necessaria, posita fideiussione, stipulatio. B

a l. blanditus. C. de fideiuss. & l. 5. §. satis acceptio. de verb. obl.
b Glos. in l. unica, §. accedit. in uers. præsumatur. C. de rei vxor. act.

Sed hoc falsum esse arbitror, quia substantia fideiussionis non est stipulatio, et si adhibeatur ad firmandam fideiussionem, quia sine ea esset nuda conuentio. Quare existimo in hac lege præsumi stipulationem propter scripturæ auctoritatem, quæ vbique perpenditur, & hic, & in d. §. vlt. Inst. de fideiust. & in §. si scriptum. Instit. de inutil. stipul. & l. optimam. C. de contrahen. & cõmitten. stip. Vbi enim in contractu interuenit scriptura, lex præsumit omnia firmiter acta, quia Veteres solebant in scripturæ fine subijcere, Rogauit Titius, spopondit Mæuius, *c* & ob frequentem hanc consuetudinem semper stipulatio interuenisse censetur; *d* Sed in verbo fideiubere hoc erat indubitatum, quia illud erat verbum proprium eius stipulationis, Fdeiubes? Fideiubeo; *e* Vnde sine ea facta fuisse non censetur. C

c l. iuris gentium. §. quod fere. ff. de pact.
d l. vlt. C. de fideiuss. l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edict.
e §. 1. Inst. de fideiuss.

Ex prædictis patet stipulationem non esse solennitatem intrinsecam fideiussionis, quia a lege præsumitur, non autem est eius substantia. Denique multoties nominantur fideiussores, vbi nulla interuenit stipulatio quod nomen habere non potuisset, si stipulatio anima, aut substantia fideiussionis esset, ut in l. 2. ff. ad municip. in l. cum ostendimus. §. vlt. ff. de fideiuss. tutor. in l. vlt. C. ad Velleia. in l. Lucius. ff. de fideiuss. quæ tamen dici potest loqui de mandatore. Neque obstat l. blanditus. C. de fideiuss. quæ quidem vult per hæc verba ὅτι σὺ θέλεις ποίησον, id est, quod uis faciam, posse concipi stipulationem, & illis verbis addi robur fideiussioni, sed non propterea dicit stipulationem esse fideiussionis substãtiam. Ad l. 5. §. satis acceptio, respondetur eam loqui de stipulatione, qua obligantur ad promissores, non autem vult ipsam fideiussionem esse stipulationem, quam nego esse solennitatem intrinsecam fideiussionis. D

Ad l Item apud Labeonem. §. si quis virgines, de iniurijs. *Cap. CXVII.*

DE MATRONIS.

QVi appellat mulierem non matrimonali habitu indutam, non tenetur iniuriarũ. In primis videndum est, quæ sit Matrona, deinde quis eius sit habitus. Oecumenius ait, *f* honestas mulieres, ac diuites a Romanis Matronas appellari. Græci ἐυσχήμονας vocant; Idem ferme Cedrenus. *Romani, inquit,* *g* *pudicas mulieres Matronas appellant Græci οἰκοδεσποίνας, id est, domus dominas.* Vlpianus *h* vero dicit esse notæ auctoritatis fœminam, quam ipse matremfamilias appellat, sed Matronam intelligit; & cum dicit notæ auctoritatis mulierem, eam accipit, quæ apud omnes in bona sit existimatione, & opinione. A Gellius Matronam eam uocat, *i* quæ per communem panem in uiri manum conuenisset, quæ proprie materfamilias dicitur. E

f c. 13. Actuum. Apostol.
g Histor. Cõpẽd.
h l. 3. § vlt. ff. de lib. exhib.
i lib. 18. c. 6.

Habitus vero Matronalis erat lõga Stola ad medios pedes demissa, & uitta tenuis, qua crines colligebant, ut ait No. Marcellus. k Ouidius, *l*

Este procul uitta tenues insigne pudoris
Quæque tegis medios instita longa pedes.

Tibullus, *m*

Sit modo casta doce, quamuis non vitta ligatos

K De propriet. sermo. in ver. stolã.
l lib. 1. de arte amandi.
m lib. 1. eleg. 6.

Impe-

Impediat crines, nec stola longa pedes.

A Vitta autem erat fascia alba tenuis ex lino. Ouidius, *a* a Lib. 2. metamor ph.

Vitta coercebat neglectos alba capillos.

Idem, *b* b Lib. 3. Fast.

Decidit ante sacros linea vitta focos.

Verrius dicit *c* esse laneum ornamentum capitis honorati; Græci Tœnias vocant, c in ver. Tænias.
Virgilius, *d* d Lib. 7. Aeneid.

Fit longa tænia vitta.

Hac cingebant frontem, & tempora crines ligantes, Virgilius, *e* e Lib. 6 Aeneid.

Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.

Idem, *f* f Lib. 5. Aeneid.

Puniceis ibant euincti tempora tænis.

B Etiam margaritis eam ornabant; vnde Vlpianus *g* ait vittas margaritarum, quæ ijs erant plenæ, ornamentorum, non vestis esse; Legendum est enim, vittæ margaritarum, vt habetur in Pandectis Florentinis, non vice margaritarum, vt antea imprimebatur. Idem dicit §. ornamentorum. ead. l. vbi addit, acum etiam cum margarita mulieres solitas esse gestare, qua forte vittas transfixas constringebant. g L. argumento. §. 1. de aur. & arg. leg.

Ad §. generaliter. ead. l. Cap. CXVIII.

Generaliter vetuit Prætor quid ad infamiam alicuius fieri, vt puta, si ad inuidiam alicuius veste lugubri vtamur, aut squalida, aut si barbam quis demittat, vel capillos submittat. Quid simile scribit Seneca, *h Sordidatus es, non queror, sed* C *si sordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror.* & ante, *Barba demissa sordidatus venio.* Solebant enim Veteres cæsariem longam alere; vnde Homerus cæsarie insignes Græcos vocat; Barbam vero radebant. Contra in luctu capillos tondebant, ac barbam crescere sinebant. Hinc Hieronymus inquit, *i Tonde capillum tuum, & proijce, & sume super labia planctum.* Legitur *k* quoque Iob facultatibus, & filijs amissis, vestimenta scidisse, & tonso capite corruentem in terram adorasse; vbi D. Gregorius, *Mos, inquit, l fuit Veterum, vt capillos nutriens tempore afflictionis abscinderet; Rursum qui tranquillitatis tempore abscindebat, in afflictione nutriret.* Et Olympiodorus, *Quibus, inquit, m comam nutrire decorum erat in sordibus, & luctibus ijdem radebantur; Contra quibus tondere honestum ducebatur, ij cum in squalore luctuque iacerent, comam, & capilli pondus nutriebant.* Plutarchus scribit *n* lugentibus insitata conuenire, & ideo mulieres apud Barbaros comas tondebant, viri ca-D pillos alebant, & barbam deponebant, quoniam contra Romanorum consuetudinem barbam nutriebant, ideo Tranquillus ait, *o* ob mortem Germanici regulos quosdam barbam posuisse, & vxorum capita rasisse, ad inditium maximi luctus. Herodotus quoque tradit, *p* Argiuos totondisse capita cæteroris causa, cum victi essent a Lacedæmonijs, & Lucianus de Dea Syria narrat, Syros in funeribus capita rasisse. Romani vero, qui capillis 8 breuioribus, & rasa, aut saltem sub mento collecta barba incedere consueuerant, in luctu eam dimittebant, quod etiam Liuius his verbis demonstrat, *Coniecto, inquit, q in carcerem Manlio satis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum, & barbam promisisse, obseruatamque vestibulo carceris mæstam turbam.* Et Tranquillus scribit, *r* C. Cæsarem, audita clade Tituriana, barbam, capillumque summisisse, nec ante ademptisse, quam vindicasset.

h Declamationū lib. 10. declamatio. 1.
i Cap. 7. Hieremiæ.
k Cap. 1.
l Lib. 2. c. 17.
m In d. c. 1. Iob.
n In Problematibus problem 13.
o In Caligula. c. 5.
p Lib. 1. Hist. seu Clio.
q Lib. 6. Decad. 1.
r In C. Cæsare. ca. 66.

E Idem scribit, *s* Augustum, accepta clade Varriana in Germania, consternatum per continuos menses barbam, capillumque submisisse, & idem C. Caligulam, amissa Drusilla, fecisse. *t* Postea vero omnes barbam radere cœperunt, primus Imperator apud Romanos Hadrianus barbam alere cœpit, quam tamen sub mento collectam continebat, vt ex Marmoribus liquet, & capillos tondit, vt Dion tradit; *u* cuius exemplum cæteri postea sunt secuti; Lugentes ergo barbam demittere, & capillos etiam tondere solebant, quod & D. Hieronymus clarius explicat, *x Apud Veteres, inquit, hæc erat omnium consuetudo lugentium tondere cæsariem. At nunc è contrario comam dimittere luctus inditium est;* vnde postea barbam, & comam longam habere lugentes cœperunt. D. Chrysostomus, *Nostra, inquit, y ætate plerique eorum, qui in squalore, & luctu sunt, comam alunt, Iob vero amputauit.*

s In Augusto. cap. 23.
t In C. Caligula. c. 24.
u In Traiano.
x Comment. lib. 2. in c. 7. Hieriem.
y In cap. 1. Iob.

Quid

Quid ita? quoniam squalenti, & mærenti hac cura erat ad contrariam conditionem migrare. A
Quare vbi ornamento,& decori ducebatur coma, tonsus capillus doloris significationem faciebar. A.Gellius loquens de Africano ait, *a* eum,cum esset reus,neque barbam desisse radi, neque non candida veste vti, neque fuisse cultu solito reorum; eos enim, inquit Plinius, *b* moris erat capillum submittere. Idem significat Seneca, *c* & Venuleius, qui *Vestem,inquit, d sordidam rei nomine in publico habere, capillumve submittere nulli licet,nisi valdè coniunctus sit.* Ouidius, *e*

Aspice demissos lugentis more capillos.

Caput etiam tegebant, quod alias apertum habebant. D.Augustinus, *Sicut, inquit, f in nostra consuetudine qui caput apertum magis habemus,operitur in luctu sic quia Sacerdotes operimento capitis ornabantur,nudandum erat lugentibus.* Hæc D.Augustinus. Qui igitur volebat aliquem notare tanquam in luctu, vel reus criminis factus esset, cum innocens reperiretur,& ob id velut eius amicus barbam,& capillos in eius iniuriam demittebat,actione iniuriarum tenetur. B

a Lib.3.c.4.
b Epist.lib.7.epistol.27.
c Lib.declamat.9. Declamat.4.
d L.vestem.39.de iniurijs.
e Epist.10.Ariadne Theseo.
f Quæstionib.sup. Leuit.c.32.

De Præuaricatoribus. Cap. CXIX.

PRæuaricator est, qui clientem prodit, & cum reo colludit, translatitièque munere accusandi defungitur,& proprias quidem probationes dissimulat, falsas autem rei excusationes admittit l.1.§.præuaricatorem. ad Turpilia.l.1. de præuaricat. & l. athletas.§.præuaricator autem.ff.de ijs,qui not.infam.vbi ponitur deriuatio nominis Præuaricatoris,qui dicitur quasi varicator, quod nomen Labeo a varia certatione tractum ait: nam qui est Præuaricator,ex vtraque parte consistit, imo ex aduersa. Sed videndum est, quid velit Vlpianus in d.§.præuaricator autem.dum huic nomini aliam dat deriuationem, C & ait Præuaricatorem quasi varicatorem dici. Id nomen ab Aratoribus descendit, qui incurui arare debent,& tunc rectos ducunt sulcos,& ideo Virgilius dixit, *g*

Tempora,qua messor,qua curuus arator haberet.

Qui vero recti arant, præuaricantur, distortos sulcos facientes, non secus ac tortuosæ sunt varices,nec rectè officio suo fungentes. Hinc varicari est deflectere, Plinius, *Arator, inquit, h nisi incuruus præuaricatur; Inde translatum hoc crimen in forum*, ab aratore, scilicet, dictus est Præuaricator, qui obtortè incedit, nec causam rectè peragit. Quod autem Martianus in d.l.1.§. præuaricatorem. dixit, Præuaricatorem translatitiè fungi munere accusandi,intelligo fictè,& impropriè.

Quintilianus translatitia appellat *i* vocabula,quæ alium natura intellectum,alium loco præbent, & minus propria sunt. Tranquillus ait *k* Britannicum a Nerone veneno D necatum translatitio funere elatum fuisse, & intelligit, quod eius dignitati non conueniebat. Vlpianus, *Patronorum,inquit, l querelas aduersus libertos Præsides audire,& non trãslatitiè exequi debent*; id est, dissimulanter, aut negligenter; & Papinianus, *Sed nec,ait, m illud translatitiè omittendum est*, id est, dissimulanter. translatitia enim aliundè inuenta, & non loci propria appellat Plinius. *n*

g Eclo.3.quæ Damætas, seu Palæmon inscribitur.
h Lib.18.c.19.
i Lib.1.c.5.in fin.
k In Nerone. c.33.
l L.1.de iur. patron.
m L. si patroni.§. qui fideicommissariam. vers. sed nec illud. ad Trebell.
n Lib.10.c.29.

De crimine Stellionatus. Cap. CXX.

ADuersus dolosum Stellionatus crimine agi potest, quæ enim in ciuilibus iudicijs est de dolo actio, hæc in criminibus est Stellionatus persecutio. *o* A Stellione autem animali,quod vulgo Tarantola dicitur,Stellionatus crimen originem traxit. E Rationem hanc reddit Accursius: *p* nam cum varijs maculis cœlum,& stellas imitantibus distinctum sit hoc animal, eius exemplo, cuius varietatem imitantur, dolosi sunt nuncupati. Sed hoc longè a vero abesse arbitror, cur enim non potius Pantheræ, quæ a colorum varietate,Varia dicitur a Plinio, *q* vel alteri maculis vario animali, quam Stellioni comparandus erat dolosus? Quare Plinio *r* assentior,qui ab inuidia, qua in homines hoc animal afficitur, Stellionatus nomen sumptum putauit; ea enim huic inest natura, vt serpentum more pellem exuat, quæ in vino pota comitiali morbo laborantibus mirum in modum prodest,quo remedio ne homines fruantur,inuidia plena bestia,quam deposuit tuniculam deuorat, inde Stellionum nomen in maledictum abijt; Plinij verba, *s* quo

o L.3.in princ.de crimin. Stellionat.
p In l.2.in vers. Stellionatus.ff.de crimin.stellio.
q Lib.8.c.17.
r Lib.8.c.31.
s Lib.30.c.10.

magis

A magis res innotescat, subieci. *Tunicula Stellionis, inquit, quam eo modo vt anguis exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum, inueteratumque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inassatum. Operæprecium est, quomodo præcipiatur scire, cum exuitur membrana hyberna alias deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt; inde Stellionum nomen aiunt in maledictum translatum*, & quæ sequuntur; Vnde manifesta apparet huius nominis deriuatio.

Ad l. 2. de termino moto. Cap. CXXI.

CItatur a Callistrato in hac lege Hadriani rescriptum; Id ad Terentium Gentianũ missum fuisse in Tit. 13. de collar. leg. Roman. & Moysis legib. declaratur. Hoc B scriptum fuit XVII. Cal. Septembris Hadriano III. Cos. & ibi in fine legitur, Sufficit eos verberibus coerceri, pro quo in Pandectis Florentinis legitur, decidere, sed alij codices rectius habent, cędere. Terentium Gentianum cum a Senatu diligeretur, Hadrianus adoptare noluit, vt Spartianus scribit. [a] Aliquem vero in Prouincijs, vel Romę magistratum gerebat, cum Hadrianus ad eum scripsit. Alius fuit Lollianus Gentianus Consularis exercitus Antonini Caracallæ.

a In Hadriano.

b L. 1. C. de sent. pass.

Ad l. solent. de custod reor. Cap. CXXII.

BVdæus Persecutores eos esse existimat, [c] qui iudicio contra aliquem experiuntur, qui pecuniam publicam debeat, de quibus ait loqui Titulum C. de pub. aur. C persecut. lib. 10. Ego vero Persecutores generaliter eos esse opinor, qui delinquentes capiunt, & ad carcerem comitantur, siquidem scribit Macer, [d] solere Præsides Prouinciarum, in quibus delictum est, scribere ad Collegas suas, vbi factores agere dicuntur, & desiderare, vt cum persecutoribus ad se remittantur. Persecutores alios non intelligit, quam qui delinquentes capiunt, & comitantur. Et in l. iudicibus. C. de curs. pub. lib. 12. publicarum functionum persecutores appellantur, qui aurum ad thesaurorum locum, vel comitem largitionum, vel priuatarum comitantur. Idem apertius sentit Tertullianus & ipse Iurisconsultus. detestans enim illas virgines, quæ detecto capite incedunt, [e] *O Sacrilega manus quæ dicatum Deo habitum (velum autem intelligit) detrahere potuerint. Quid peius aliquis persecutor fecisset, si hoc a virgine delictum cognouisset?* Ita enim lego delictum pro electo, vt habent vulgo Codices. Significat autem, si cognouisset deliquisse virginem D persecutor, qui delinquentes capit, quid aliud fecisset? Ita etiam appellantur, qui equos cursus publici persequuntur: [f] Obtinebant isti pro exercendo officio literas, quæ persecutoriæ nuncupabantur. [g]

Aliqui legunt prosecutores, & rectius. Prosecutores igitur sunt, qui custodiæ causa delinquentes ad loca transmissos comitantur, vel aurum publicum ad Principis arcam, aliudve tutelæ gratia persequuntur. Ita Gratianus ad Aquilinum Romæ Vicarium scribens, *Volumus, ait, vt iudicio Damasi condemnatus a Proconsulibus, vel Vicarijs ad vrbem Romam sub prosecutione perueniat.* Recitatur hæc epistola a Cardinale Baronio [h] ex volumine epistolarum Pontificum in Vaticana bibliotheca. In actis quoque D. Afræ a M. Vvolfero viro erudito repræsentatis legitur ipsam a persecutoribus comprehensam, seu captam, vbi malim legere, Prosecutoribus.

c In posterioribus annotat. ad Pandectas.

d L. solēt. de cust. reor.

e Lib. de Virginibus veland. c. 5.

f L. 1. C. de tracta tor. lib. 12.

g d. l. vnic. a C. de aur. pub. persecut. lib 10.

h Annal ann. 381.

E

De publicis Iudicijs. Cap. CXXIII.

PVblica iudicia tribus modis intelligi voluit Bartolus; [i] Primo, inquit, publica iudicia sunt, quæ ad vindictam publicam tendunt; Secundo cum cuiuis ex populo accusandi facultas conceditur; Tertio vbi infamia irrogatur. Quam opinionem longè a vero distare existimo: nam si quod ad publicam vindictam pertinet, delictum publicum vocatur, omnia etiam priuata crimina publica dicerentur: quia & ea publicè interest vindicari, [k] ex quo hæc publicorum corruit criminum distinctio.

Nec obstat l. quod Senatusconsultum, ff. de iniur. vbi emisso epigrammate famoso, in quo nullus nominatur, publica quæstione res vindicatur: ergo infertur publicum esse iudicium,

i In l. 1. de public. iud. in vlt. oppo. & in 5. quæst. vers. pro cuius declaratione, in 7. quem in l. transigere. C. de trans. l. an sequitur. nu. 1.

k L. ita vulneratus. § pen. ad l. Aquil.

cium,quod fit ad vindictam publicam;illa enim iniuria scripto facta non ideo publica est, A
quod publicè vindicetur; sed quia Senatus voluit quemlibet posse accusare, vt propter
difficilem probationem quis iniuriam passus sit,actor facilius inueniretur. Quinimo si re-
ctè illa lex perpendatur, vult etiam, vt pro priuata iniuria publico iudicio possit agi, etsi eo
casu necesse non fuerit publicam institui quæstionem, cum priuata sufficeret. Item dum
credit Bartolus, vbi infamia irrogatur, crimen publicum censeri, id minus verum esse arbi-
tror. Neque enim, eo quod infamiam irrogent crimina, publica sunt, sed è contrario po-
tius, quod publica sint, infamia afficiunt. a

a L. infamem. ff. de pub.iud.

Præterea si vera esset Bartoli opinio, sequeretur, vbicunque sententia quis efficeretur
infamis, crimen publicum esse, quod est falsum; nam & priuata iudicia quandoque infa-
miam irrogant, vt crimen Stellionatus, furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum. b

b d.l. infamem. & l. quid ergo §. crimen. ff. de iis qui not.inf.

Ego aliter crimen publicum declarandum esse existimo, vt id solum publicum dicatur,
quando lex cauet, vt publicum sit, hoc est, permittit, vt quilibet accuset, & hoc voluit l. 1. B
ff. de pub.iud. dum ea tantum ait esse iudicia publica, quæ ex legibus publicorum iudicio-
rum perueniunt, quasi dicat, ex his iuribus, quæ iudicia mandant esse publica. Illud aper-
tius etiam ostendit l. 3. §. vlt. de præuaricat. quæritur, an institutam accusationem deserens
crimine publico sit puniendus, & negatur puniri: quia lege aliqua de hoc cautum non fuit,
vt publicum crimen esset; Nec Senatusconsulto Turpiliano publica concessa esset accu-
satio. Idem probatur in l. quamuis, 2. C. de adult. quæ publicum vult esse crimen, quod
quilibet potest persequi.

Publicum autem crimen lex facit, cum cuilibet accusandi facultatem concedit. publi-
cum enim quasi populicum dicitur; c & licet addatur, plerunque cuiuis ex populo eorum
exercitatio datur, illud est propter fœminas, & alios, qui ad accusandum non admittuntur, C
vt Theophilus exponit. d

c §. consequens. Inst. de suspect. tutor. & l. 3. §. consequens. ff. eo. tit.
d Tit. De pub. iudiciis. in Institut.

Ex his apparet erroneam esse *Bartoli* e sententiam, qui credidit crimen, si priuatam
non respiciat iniuriam, publicum censeri, veluti, si blasphemum puniat statutum. id enim
non sufficit, nisi etiam publicum expressim crimen lex faciat, hoc est, omnibus accusandi
det potestatem. Deinde si vera esset Bartoli opinio, homicidium: quia priuatam iniuriam
continet, priuatum esset, item adulterium, falsum, Parricidium, vis illata, & similia, priuata,
non publica essent iudicanda: quia priuatam iniuriam continent, quæ tamen publica esse
constat. Primus autem publicas quæstiones instituit Cornelius Sylla, f qui etiam præ-
mio ad accusandum homines inuitauit, & reos occultantibus pœnam imposuit, vt Appia-
nus tradit. g

e In d. l. 1. nu. 8. ff. de pub. iud.
f L. 2. §. deinde Cornelius Sylla. de orig. iur.
g Lib. 1. de bello ciuili.

Publica iudicia Reip. causa constituta esse ait Pædianus, *Causæ, inquit,* h *quædam sunt*
priuatæ, sed repetundarum, ambitus, & maiestatis & cæteræ Reip. causa sunt constitutæ. Sed & D
quædam causæ ciuiles publico iudicio exerceri dicebantur: nam olim centum virales cau-
sæ, quæ coram centum viris agebantur, publicæ appellabantur, vt colligitur ex Valerio; i
Proprium est, inquit Quintilianus, k *& illud causæ, quod Amphyctiones iudicant, vt alia apud*
centum viros, alia apud priuatum iudicem in iisdem quæstionibus ratio sit. Quod apud pri-
uatos ergo iudices ageretur, priuatum iudicium dicebatur. Amphyctionum autem publi-
cum erat Græcorum consilium, vel conuentus, de quo Strabo. l

h In 1. Cic. Orat. in C. Ver. quæ Diuinatio dicitur.
i Lib. 7. c. 7.
k Lib. 5. c. 4. ad f.
l Lib. 9. Geograph.

Ad l. hos accusare. in princ. de accus. *Cap. CXXIIII.*

RECitat Saturninus in hac lege Lentuli sententiam dictam, Sylla, & Trione Coss.
ne legatus Cæsaris, id est, Præses prouinciæ accusari possit. Hunc Lentulum E
fuisse arbitror, qui Tiberio Cæsari charus fuit, de quo Dion, siue Xiphilinus ita
scribit. m *Sed cum Lentulus Senator homo suaui ingenio, & modesto, ac iam grandis natu ac-*
cusatus Principi insidias fecisse accusatores (aderat enim præsens) vehementer irrideret, Tibe-
rius, quod ob eam causam commotus fuisset Senatus, si quidem, inquit, me Lentulus odit, hac luce
me indignum puto. Itaque Roma profectus eo tempore, nunquam in vrbem reuersus est, licet se
venturum semper polliceretur. Eandem historiam cum Dione Tacitus, sed breuius, reci-
tat. n ipsumque scribit cum C. Caluisio Cos. fuisse, Getulicumque cognominatum: quia
de Getulis triumphauit. o

m In Tiberio.
n Lib. 4. Annal.
o Ibidem.

Obijt anno Imperij Tiberij XII. relicto eiusdem nominis filio, qui sequente anno &
ipse

A ipse Cos. fuit, & postea a Caligula occisus. Tacitus, *Obiere, inquit, a eo anno viri nobiles Cn Lentulus, & L Domitius. Lentulo super Consulatum, & triumphalia de Getulis gloria fuerat benè tolerata paupertas. Dein magnæ opes innocenter partæ, & modestè habitæ.* Hæc ille. Decessit in extrema senecta, accusatus, quod in Tiberium conspirasset, quod non fuit creditum, & ob id est absolutus. Quod autem scribit Tacitus eum benè paupertatem tulisse, deinde opibus modestè vsum, id Seneca latius explicat; *Cn. Lentulus inquit, b Augur diuitiarum maximum exemplum, antequam illum Libertini pauperem facerent, hic quater millies sestertium suum vidit: proprie dixi; nihil enim amplius vidit; quam ingenij fuit sterilis, tam pusilli. Cum enim esset auarissimus, numos citius emittebat, quam verba, tanta illi sermonis erat inopia. Hic cum omnia incrementa sua D. Augusto deberet, ad quem attulerat paupertatem sub honore nobilitatis laborantem, Princeps iam ciuitatis & pecunia, & gratia subinde de* B *Augusto solebat queri, dicens a studijs se abductum, nihil tantum in se congestum esse, quantum perdidisset, relicta eloquentia. At illi inter alia hoc quoque D. Augustus præstiterat, quod illum derisum a labore irrito liberauerat.* Hactenus Seneca. Hic ergo Cn. Cornelius Augur est dictus, quem sententiam in Senatu de non accusandis Præsidibus dixisse Saturninus scripsit. Id etiam lex Memmia ante prohibuerat, ne illorum, qui Reip. causa abessent, inter reos nomina reciperentur. c

a Vbi supra.

b Lic. 2. de benef. c. 29.

c Cicero pro Roscio Amerino. Valer. Max lib. 3. ca. 7. & Asconius in Orat. pro Milone.

Arbitror Lentulum hanc sententiam dixisse anno Imperij Tiberij XIX. quo L. Cornelius Sylla cum Sergio Sulpitio Galba, qui postea imperauit, Cos. ordinarius fuit, cui suffectus est Saluius Otho pater Orthonis, qui imperauit, & huic Fulcinius Trio, qui fuit annus Domini XXII. Collegam in fine habuit C. Memmium Regulum, qui cum semper diffidias exercuit. Tacitus, *Exitu, inquit, d anni diu aucta discordia Consulum erupit. Nam Trio* C *facilis capescendis inimicitijs, & foro exercitus, vt segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros obliquè perstrinxerat. Ille nisi lacesseretur, modestiæ retinens non modo retulit collegam, sed vt noxium coniurationis ad disquisitionem trahebat, multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi, ac minitantes, donec magistratu abirent.* Objiciebat enim Regulus Trioni, quod cum Seiano sibi imperium molienti contra Tiberium conspirasset. Cum vero post Consulatum quiescerent, ab Haterio Agrippa arguebantur, quod mutua accusatione intentata tunc silerent, metum, ac noxam conscientiæ pro fœdere haberi. *Regulus, inquit Tacitus, e manere tempus vltionis, seque coram Principe executurum; Trio æmulationem inter collegas, & si qua discordes iecissent melius obliterari respondit. Vrgente Agrippa, Sanquinius maximus è Consularibus orauit Senatum, ne curas Imperatoris, conquisitis insuper acerbitatibus, augerent, sufficere ipsum statuendis remedijs; Sic Regulo sa-* D *lus, & Trioni dilatio exitij quæsita*: paulo post enim perijt. Hæc Tacitus, qui alibi f notat Fulcinium Trionem inter accusatores celebrem, auidumque malæ famæ: inter alios Scribonium Libonem Drusum accusauit lęsæ maiestatis, Pisonem repetundarum, & quod Germanicum veneno sustulisset: cum vero ille domi se iugulasset, Tiberius ob accusationem Fulcinio suffragium ad honorem pollicitus monuit, ne facundiam violentia præcipitaret; vnde, vt dictum est, eum ad Consulatum promouit.

d Lib. 5. Annal.

e Lib. 6. Annal.

f Lib. 2. Annal.

Sed cum occiso Seiano, cuius familiaris fuerat, a multis accusaretur, domi & ipse se occidit. Tacitus, *Eo, inquit, g metu Fulcinius Trio ingruentes accusatores haud perpessus, supremis tabulis multa, & atrocia in Macronem, & præcipuos Libertorum Cæsaris composuit, ipsi fluxam senio mentem, & continuo abscessu velut exilium obiectando, quæ ab hæredibus occultata recitari Tiberius iussit.* Ignotum, an hic sit Fulcinius Iurisconsultus sæpè a Veteribus in E iure citatus. h

g Lib. 6. Annal. & Dion lib. 57. ad fi.

h L. pen. ff. de donatio. caus. mor. l. Fulcinius. ex quibus caus. in poss. eat. l. Fulcinius. de vi armis.

Ad l. in quæstionibus. 8. ad l. Iul. maiestat. Cap. CXXV.

L. Sergius Catilina genere nobilis, sed omnium sceleſtissimus inter cætera nefanda filiam virginem stuprauit, & fratrem occidit. Demum Consulibus, & bonis quibusque cæsis, patriam inuadere cogitauit; itaque cum pluribus facta coniuratione, C. Cornelium, & M. Cethegum mittere voluit, qui simulantes M. Tullium Ciceronem consulem salutare, ædes eius irrumperent, eumque obtruncarent. Vnus ex coniuratis stupri consuetudinem cum Fuluia nobili fœmina habebat, cui cum ob inopiam minus gratus esset, se multa illi breui daturum pollicitus est, coniurationemque aperuit; Illa rem pluribus

enarrauit,& noctu clam ad Ciceronem profecta,imminens periculum detexit. Itaque cum illi mane ad Ciceronem venissent,frustra clamantes exclusi sunt. Cicero in templo Iouis A Statoris Senatu habito,Catilinam præsentem iussit vrbe excedere,qui trecentis suis satellitibus stipatus,ac fasces cum securibus præmittens egressus est; ad Maniliumque vnum ex coniuratis in Hetruriam profectus,quo iam viginti hominum millia conuenerant. Interea Cornelius Lentulus Sura tum Prætor cum Cethego omnem Senatum tollere.&quotquot posset eiues occidere,vrbemque incendere cogitat; re detecta, in Senatu iussus purpureã vestem deponere,alijs Prætoribus custodiendus traditur,& cum Cethego, cæterisq; cõiuratis strangulatur. Catilina cum C.Antonio altero Consule confligens occubuit. Fuluiam igitur omnium primam Catilinæ coniurationem detexisse, & Ciceronem ab ea indice instructum ait Papinianus in l. in quæstionibus. ad l.Iul. maiest. vbi in Pandectis Florentinis mendosè legitur Iulia pro Fuluia. Historia ex Sallustio, *a* Plutarcho, *b* Appiano, *c* & alijs est notissima. B

a De l. Sergij Catilinæ coniuratione.
b In M.Tullij Ciceronis vita. in Sylla. in Catone Vticensi, & alibi.
c De ciuilib. Roman. bellis. lib.2.

Ad l. si vxor. de adulter. quid sit matrimonium iustum. *Cap. CXXVI.*

Siue iustam, siue iniustam vxorem posse a marito de adulterio accusari Vlpianus scribit. In quorum verborum explanatione hallucinatũ fuisse Accursium *d* facile est intelligere. Verum autem huius legis sensum ex ijs eruere licet,quæ Boetius refert; *Tribus,ait, e olim modis vxorem habitam fuisse vsu,farre,& coemptione. Sed confarreatio solis Pontificibus conueniebat. Quæ autem in manum per coemptionem conuenerant, hæ matresfamilias vocabantur. Quæ vero vsu,vel farre,minimè. Coemptio autem certis solemnitatibus peragebatur, & sese in coemendo inuicem interrogabant. Vir ita,an sibi mulier materfamilias esse vellet,illa respondebat,velle. Item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias esse vellet, & ille* C *respondebat,velle. Itaque mulier viri conueniebat in manum, & vocabantur hæ nuptiæ per coemptionem, & erat mulier materfamilias viro loco filiæ, quam solemnitatem in Iuris fragmentis etiam Vlpianus exposuit. f* Idem Seruius emendatus super illo carmine Virgilij, *g*

d Ibidem. in versuita.
e Lib.2. Topicor. Ciceron. a forma generis.
f Tit.8 de his,qui in manu sunt.
g Lib. 1.Georg.

Teque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Tribus,inquit, modis apud Veteres nuptiæ fiebant, vsu,si verbi gratia mulier anno vno cum viro sine legibus fuisset; Farre,cum per Pontificem, mox & Dialem Flaminem per fruges, & molem salsam coniungebantur: vnde confarreatio appellabatur,ex quibus patrimi,& matrimi nascebantur. Coemptione vero,atque in manu conuentione,cum illa in filiæ locum,maritus in patris veniebat vt si quis prior fuisset defunctus,locum hæreditatis iustum alteri faceret. Hæc ille. Gellius quoque ait, *h Idonei vocum antiquarum enarratores tradiderunt matronam dictam esse propriè,quæ in matrimonium cum viro conuenisset, quoad in eo matrimonio maneret, etiamsi sibi liberi nondum nati forent,dictamque esse ita a matris nomine, non adepto iam,sed cum spe, & omi-* D *ne mox adipiscendo: vnde ipsum quoque matrimonium dicitur. Matrem autem familias esse appellatam eam solam,quæ in mariti manu,mancipioque, aut in eius, in cuius maritus manu, mancipioque esset, quoniam non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui hæredis locum venisset.* Quare nostris quoque temporibus cum nobis vxores non generalis solum tori,sed bonorum etiam,fortunarumque consortes sint, & matronæ, & matresfamilias nobis esse dicentur. Seruius quoque in illud Virgilij carmen. *i*

h Lib.18.c.6.
i Lib.11. Aeneid.

Multa illam frustra Tyrrhena per oppida matres.

Eam ait esse matremfamilias, quæ per coemptionem in matrimonium cum viro conuenit, & per quandam iuris solemnitatem in eius familiam migrat. Quod ergo solemniter per coemptionem matrimonium fiebat,iustum appellabatur,hoc est,solemne, sicut iniustum alibi E non solemniter ordinatum testamentum dicitur. *k* Aliud vero vsu solum contractum matrimonium non solemne iniustum appellatur. De his itaque iustis, & iniustis vxoribus loquitur Vlpianus,quod ex eo quoque intelligitur,cum subiungit: nam,vt Sex.Cæcilius ait,hęc lex ad omnia matrimonia pertinet, id est, siue iusta, siue iniusta. Potest & intelligi de ciue Romano, qui peregrinam duxit vxorem, cum qua olim connubium non fuit: *l* nam etsi maritus iure Romanorum dici nequeat,mulierem tamen,quam nunquam habuit, adulterij accusar. Papinianus citatus in libro de collat.legum Roman.& Moysis, *Ciuis,inquit,Romanus, qui sine connubio peregrinam sibi in matrimonio habuit, iure mariti eam non postulat, sed extranei.*

k L.1. ff. de iniust. rupt. & irrit. testamento & l.quia pater. de curat. furio.
l Inst. de nupt. in pri.

Sene-

A Seneca *a* quoque negat cum peregrinis matrimonium contrahi, ficut & Vlpianus, *b* & Caius. *c* Hunc intellectum confirmat Carmen Homeri, quod & Græci fuas vxores habent, licet non fint ciues Romani.

a Lib. 4. de benefi cip. c. 35.
b In fragmentis. Tit. 5. de his, qui in poteftat funt.
c Tit. 4. Inftitut. De nuptijs, in princ.

Ad l. ʃi maritus. 15. de adulter. *Cap. CXXVII.*

CApite VII. legis Iuliæ, de adult. cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui Reip. caufa aberit. Quærit Vlpianus, *d* quid fi quis præfens fit, vice tamen abfentis habetur, vt puta, qui in vigilibus, vel vrbanis caftris militat, & dicendum eft deferri hunc poffe. neque enim laborare habet, vt fe repræfentet. Vigiles intelligit, qui in VII. cohortibus incendij caufa ab Augufto inftitutis militabant; Pluribus enim vno B die ortis incendijs, feptem cohortes opportunis locis vrbis conftituit, vt vnaquæque cohors binas regiones vrbis tueretur, præpofitis eis tribunis, & fuper omnes Spectabili viro, qui Præfectus Vigilum appellabatur, vt Paulus memorat. *e*

d L. fi maritus. §. quod fi quis præfens. ff. de adult.

Id & Tranquillus tradit, cum ait, *f Aduerfus incendia excubias nocturnas, vigilefque commentus eft.* Hos nocturnos cuftodes Modeftinus appellat; *g* Sed & fi feptem cohortes effent, cum vnaquæque cohors binas vrbis regiones tueretur, neceffe erat, vt illa in bina caftra diuideretur, & ideo VII. Cohortes XIIII. habebant excubitoria, quæ a P. Victore in Epilogo XIIII. Regionum referuntur, & in defcriptione vrbis Notitiæ dignitatum vtriufque Imp. Romani annexæ in Breuiario recitantur. Hæc funt Vigilum Caftra ab Vlpiano nominata.

e L. 3. de off. præf. vigil.
f In Augufto. ca. 30.
g L. 8. fed & milites. §. 4. qui aute. de excufat. tut.

Vrbana vero erant in vrbis præfidio locata. Auguftus enim præter milites Prætorianos numero decem millium, & vigiles fupra memoratos ad vrbem cuftodiendam, ne tu- C multus orirentur, fex millia militum collocauit, quos in quatuor cohortes, fingulas milites 1500. continentes diuifit, quemadmodum Dion narrat. *h*

h Lib. 55.

Et hæ funt quatuor vrbanæ cohortes in præfato epilogo, vel Breuiario nominatæ, quæ & ipfæ in vrbe Caftra habebant vrbana hic nuncupata, ipfique milites Vrbaniciani a Paulo appellantur, *In Vrbanicianis, ait, i militibus idem D. Pius conftituit*, vt Reip. caufa abeffe videantur. Sed id eft quoad eos contra res ipforum vfucaptas reftituendos, non vt criminum pœnas euitent.

i L. qui mittuntur. §. 1. ex quib. cauf. maior.

Ad l. ex Senatufconfulto. ad l. Iul. de vi priu. *Cap. CXXVIII.*

D VOlufiano S. C. cautum eft, eos qui in alienam litem improbè coirent, vt quicquid ex condemnatione in rem ipfius redactum fuerit, inter eos communicaretur, lege Iulia de vi priuata teneri. Nerone Imperante anno Chrifti LVII. Confules fuere P. Cornelius Scipio, & Q. Volufius Saturninus. Hunc L. Volufio patri, qui vrbi Præfectus deceffit, Cornelia mater poft annum LXII. peperit. Plinius, *Nuper etiam, inquit, k L. Volufio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum eft Corneliam è Scipionum genere Volufium Saturninum, qui fuit Conful, poft LXII. annum genuiffe.*

k Lib. 7. c. 14.

Hic fortè eft Q. Saturninus, cuius meminit Vlpianus; *l* idemque Senatufconfulti Volufiani auctor effe potuit. Alter L. Volufius annum agens nonagefimum tertium vita deceffit. Tacitus, *At L. Volufius, inquit, m egregia fama conceffit, cui tres, & nonaginta anni fpatium viuendi, præcipuèque opes bonis artibus inoffenfa tot Imperatorum malitia fuit.* Prædi- E ctorum Confulum hoc extat monumentum.

l L. etfi non funt. §. 2. de aur. & arg. leg.
m Lib. 13. Annal.

Q. VOLVSIO SATVRNINO P. CORNELIO SCI. COS. AVGVSTALES, QVI NERONI CLAVDIO CAESARI AVGVSTO, ET AGRIPPINAE AVGVSTAE I. O. M. ET GENIO COLONIAE LVDOS FECER. XIII. KAL. MART.

Q. Volufij filius creditur A. Volufius Saturninus, qui cum Domitiano XIII. Cos. fuit, & iterum cum eodem XVI.

Alij Volufij fuiffe leguntur, vt Volufius Proculus apud Tacitum, *n* & Volufius Mecianus Iurifconfultus, cuius liber eft ad Cenforem de partibus affis.

n Lib. 15. Annal.

Ad l. eiusdem. §. alio Senatusconsulto ff. ad l. Corn. de sicar. Cap. CXXIX. A

Lex Cornelia eos punit, qui venenum dederint, aut id hominis occidendi causa tenuerint; sed & Senatusconsulto relegari iussa est mulier, quæ non malo animo, sed malo exemplo medicamentum ad conceptionem dederat, ex quo mulier, quæ acceperat, decessit. Alio Senatusconsulto cautum est, vt pœna legis Corneliæ teneantur Pigmentarij, si cui temerè Cicutam, Salamandram, Aconitum, Pityocampas, Buprestim, Mandragoram, & id, quod lustramenti causa Cantaridas dederint.

Pigmentarij propriè sunt, qui vnguenta, & pigmenta vendunt; Sed hic accipiuntur pro circunferaneis. Hi si Cicutam ad medendum temerè dederint, lege Cornelia tenentur.

Cicuta est herba lethalis, quæ sua vi refrigeratoria necat. Multus tamen eius ad medendum est vsus, vt ait Dioscorides, a & Aegineta. b B

a Lib. 4. c. 74.
b Lib. 16. c. 41. de re medica.
c Lib. 10. c. 67.
d Lib. 2. c. 56.
e Lib. 5. Hist. animal. c. 19.
f Aegineta. li. 16. c. 32.

Salamandra genus est Lacertæ, quę igni imposita ad certum tempus viuit, postea vritur, vt Plinius, c Dioscorides, d & alij tradiderunt, etsi contrarium scripsit Aristoteles. e Morsu venenum infert; additur in medicamenta, quorum vis est erodere; vnde a Pigmentarijs temerè alicui non est præbenda. f

Aconitum herba est mortifera, folia habet Cucumeris folijs similia, & hirsuta, radicem caudæ Scorpij, quæ etiam necat, simillimam; ad multa tamen prodest in medicamentis peritè admixta. g

g Aegineta, lib. eod. c. 45.
h Lib. 10. De cultu hortorum.
i Lib. 23. c. 2.

Pityocampe est eruca in folijs pini nascens. πίτυς enim pinum, κάμπη brucum significat, quod est insectum villosum, hirsuta a Columella, h & Plinio i eruca dicta, inde appellata; quia κάμπη flexuram significat. hoc enim animal rependo flectitur in extremis pinorum ramis, & ijs præsertim, qui in earum cacumine attolluntur. Erucæ rufescentes, ac pilosæ miro artificio nidificant quibusdam tenuissimis velleribus innumeris inuolucris contentis. Latent in ijs hyeme nidi magnitudo tanta est, vt nonnunquam mille vermiculos simul natos capiat. Materies serici velamina imitatur, tenuior tamen est Pityocampe, etsi virosæ sunt, alias tamen medicamentis aptæ; earum vis est erodere. k C

k Aegineta. lib. 5. c. 53. Oribasius li. 14. c. 57. Plin. lib. 29. c. 4. in fin.

Bubrestis genus est Cantharidum, animal Scarabeis simile, sed minus; Cãtharides enim & ipsæ sunt velut parui Scarabei a Cantharo dictæ, qui Latinè dicitur Scarabeus. Cantharides Itali Cantarellas vocant, & Cantharides. Omnium vis est erodere, & multis medentur, sed temerè ab imperitis datæ necant. Bubrestis dicitur quasi boues inflammans, & rumpens; inter herbas enim ab ipsis deuoratum hoc animal, tacto felle, ita inflammat, vt rumpat, ait Plinius, l qui scribit, m *Ipsarum Cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter auctores. Alij in pedibus, & capite existimant esse. Alij negant*: & paulo post, *vis earum adurere corpus, crustas abducere, eadem Pityocampis in Picea nascentibus, eadem Bubresti, similiterque præparantur*. Hæc Plinius. Cantharidas ijs, qui bibissent Alexiteria, prodesse creditum est, & multa mala auertere. Et hoc fortasse est, quod scribit Martianus lustramenti causa eas dari. Sed ego id potius ad Mandragoram refero, quæ olim Pathicis subuenire, & malos dæmones auertere dicitur, vt de Barra herba scribit Ioseph. n D

l Lib. 10. c. 4.
m Lib. 29. c. 4.
n Lib. 7. de bell. Iudai. c. 23.

Quæcunque vero de illa herba dicuntur, plures Mandragoræ tribuunt. Hæc folia habet oliuæ forma, & colore proxima, radicem hominis tibias imitantem; ad amatoria confert, eam potantes lethalis sopor occupat, vt Dioscorides tradit; o multis tamen malis medetur. p

o Lib. 6. c. 16.
p Aegineta lib. 5. c. 44.

Ad l. 4. §. 1. de sicar. & l. 5. in fin. de pœn. Cap. CXXX. E

EXtat liber de Collatione legum Romanarum cum Moysis legibus, cuius auctor ignoratur, ab aliquibus Licinius Rufinus Iurisconsultus fuisse creditur, quod esse non potest: quia Arcadij iura ex Codice Theodosiano citat, ante quem longè Rufinus vixit. Ad eum enim est Antonini q rescriptum, Alexandri, r & Gordiani. s In præfato igitur libro Collationis legum Romanarum est Taurini ad Hadrianum consultatio; est & ad eum Imperatoris rescriptum, quod recitatur in d. l. 4. §. 1. de sicar. vbi plura reticentur, quæ ibi latius explicantur, & ideo hic ea inserere volui, vt clarius Hadriani rescriptũ, & genus lasciuiæ, quod omittitur, planius intelligeretur, eoque libentius feci: quia eodem

q L. 3. C. de fideicom.
r L. 1. C. etiam per procura. in integr.
s L. 8. C. de transf.

rescri-

A rescripto verba l.5.§.vlt.de pœn. ad verbum desumpta esse apparet. In eo igitur ita legitur, a *cum quidam per lasciniam causam mortis præbuisset, comprobatum est factum Taurini Egnatij Proc. Betica a D Hadriano, quod eum in quinquennium relegasset*. Hactenus l.4.§.1. In codice collationis legum ita sequitur. *Verba consultationis. & rescripti ita se habent. Inter Clodium, optime Imperator, & Euaristum cognoui, quod Claudius Lupi filius in conuiuio dum sago iactatur, culpa manu Marij Euaristi ita male acceptus fuerit, ut post diem quintum moreretur, atque apparebat nullam inimicitiam cum Euaristo fuisse. Hanc cupiditatis culpam coercendam esse credidi, ut cæteri eiusdem ætatis iuuenes emendarentur, ideoque Mario Euaristo urbe, Italia, prouincia Betica in quinquennium interdixi. Decreui & impendij causa duo millia patri eius persolueret Euaristus, quod manifesta eius fuerat paupertas, velis rescribere? Verba rescripti. Pœnam Marij Euaristi recte Egn.Taurine moderatus es ad modum culpæ. re-*
B *fert enim & in maioribus delictis consulto aliquid admittatur, an casu. Et sane in omnibus criminibus distinctio hac pœnarum, aut iustitiam prouocare debet, aut temperamentum admitte-re*. Idem breuius & alijs verbis recitat Vlpianus in l.4.§.1.de sicar.& §.vlt.d.l.5.de pœn. Hinc est emendandus; Dum enim legitur, Pœnam aut iustam eligere debet, substituendum est, aut iustitiam prouocare debet, aut temperamentum admittere.

a lib.1.

Lasciuia vero sago iactandi antiquitus erat in vsu, & hodie aliquando exercetur. Tranquillus, *Ferebatur, inquit*, b *& vagari noctibus solus, atque inualidum quenque obuiorum, vel potulentum corripere, ac distento sago impositum in sublime iactare*. Martialis, c

Ibis ab excusso missus in astra sago.

b In Othone.c.2.
c lib.1.epigr.2.

Ad l. Is, qui seruum, ad l. Cornel. de Sicar. & de Neratio Marcello, & Neratio Prisco Iurisconsult. Cap. CXXXI.

C SVnt qui putent Neratium Priscum esse Marcellum, quod vterque Neratius nominatur. Sed ego Neratium Marcellum Neratij Prisci fratrem fuisse inuenio; Vlpianus enim ait. d Neratium a fratre suo Marcello de quadam specie consultum de iure respondisse. Hic cum Iubentio Celso Cos. fuit. e A Neratio Marcello clarissimo viro se Tribunatum impetrasse nomine Tranquilli Plinius ad eum scribit, f quem ille Cesennio Syluano cessit.

Alius fuit uocatus Vlpius Marcellus Iurisconsultus, qui in Antonini Pij consilio fuit, vt Capitolinus memorat. g Hic scripsit notas in Saluium Iulianum. h Neratius vero Priscus in Traiani consilio fuit, i illique tam gratus fuit, ut eum Imperij successorem re-
D linquere cogitauerit. Spartianus, *Frequens sane, inquit*, k *opinio fuit, Traiano id animi fuisse, ut Neratium Priscum, non Hadrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, vsque eo ut Prisco aliquando dixerit, Commendo tibi Prouincias, si quid mihi fatale contigerit*. Vixit vsque ad Imperium M. Aurelii, quo imperante, cum Annio Vero iterum Cos. fuit. Sub his factum est. S.C. vt qui seruum castrandum tradidisset, dimidia parte bonorum multaretur. l Scripsit Regularum libros 15. Membranarum 7. Responsorum 3. Neratiorum fortasse soror fuit Neratia Labeoni nupta, cui ille moriens testamento vestem, mundum muliebrem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, versicoloria, facta, infectaque omnia legauit. m Is vero fortasse est Domitius Labeo, cuius extat epistola Celsum consulentis. n

d l. quæsitum. §. idem respõdit.43. de fund. instruct.
e l.vlt. C. de seruis Reipub. manumitt.
f lib.3. epist.8.
g In Antonino Pio.
h l. metum autẽ præsentem. de eo quod met. caus.& ex pluribus Pandectar. locis liquet.
i l.vlt. ff si a parent. quis manumiss.fuer.
k In Hadriano.
l l. is, qui seruum. ad L.Corn. de sic.
m l. pediculis. §. Labeo de aur. & arg. leg.
n l. Domitius Labeo. de testam.

E *Ad l. Corneliam, de fals. & S.C. Liboniano.* Cap. CXXXII.

L. Cornelius Sylla notissimus bellis ciuilibus, & externis primo Quæstor cum C. Mario in Numidiam contra Iugurtham profectus, Boccho regi persuasit, ut sibi Iugurtham traderet, eumque vinctum ad Marium perduxit. Et quia hanc laudem ad se trahebat, perniciosam cum eo discordiam exercuit; Marsos tamen cum eo fudit.
Postea vero Cos. cum Mithridaticum bellum pararet, quod ei Pontus prouincia obuenisset, Marius Seruium Sulpitium tribunum Plebis subornauit, ut lege lata ad populum eã prouinciam illi adimeret, & sibi traderet. Ea iniuria accensus Sylla, qui iam sex legiones Nolam coegerat, in vrbem reuersus Marium in Africam fugere compulit. Deinde in Mithridatem conuersus, Archelaum, & Doricam eius præfectos dupliciacie uicit. Interea

terea Marius copiis contractis, Cinnæ Consuli, qui ab Octauio collega potestate priua- A
tus,& eiectus fuerat, se coniungit, & antiquata lege, quæ de suo exilio lata erat, vrbem ingreditur, obtruncatoque Octauio, quoscunque non salutasset, aut quibus salutantibus non respondisset; omnes occidi iussit. Itaque innumeri sunt interfecti. Domus Syllæ hostis iudicati euersa, & bona publicata. Marius 7. Consul factus mœrore, & timore futurorum anxius, curisque confectus obijt. Eius loco Cinna Valerium Flaccum collegam suffectum contra Mithridatem misit, qui ob sæuitiam ab exercitu desertus, a Fimbria quæstore, quem ille exautorauerat, interfectus est, sed & ipse a militibus desertus sibi manus intulit. Sylla, pace cum Mithridate composita, cum 1700. nauibus (quidam dicunt 1200.) in Italiam venit, vbi sub 15. Marianis ducibus 450. cohortes militabant. Ac primo multis oppidis captis, cum Marco Cos. defuncti filio, aut, vt alij dicunt, propinquo, qui non multo post extinctus est, prospere pugnauit. Alibi quoque alijs hostium ducibus victis, Romam profectus ad portam Collinam alios fudit. Occubuere in eo conflictu quinquaginta ho- B
minum millia. Victor Sylla, primum sex millia Samnitum, mox octo millia, qui se dediderunt, trucidauit. Multis denique Senatorum, Equitumque cæsis, se in annos 120. Dictatorem creauit, ac se Felicem statuæ inscripsit, gemellosque ex Metella coniuge susceptos filios marem Faustum, feminam Faustam nominauit, ac ne domum funestaret, uxori moriturae repudium misit. Biennio exacto, nemine id expectante, Dictaturam deposuit, ac domum cum conuitijs a puero deductus, non multo post pediculari morbo consumptus est, regiaque elatus pompa, plus centum millibus hominum occidit, & in his equitum duo millia & sexcentos, Senatores 110. & Consulares 25. Hic est Sylla, cuius Menander meminit, de quo plura Plutarchus, *a* Appianus, *b* & alij.

a In eius vita.
b De ciuilib. Roman. bellis lib. 1. & l Mithridatico.
c lib. 3. Annal.

Factus Dictator, pluribus legibus antiquis abolitis, nouas tulit. Tacitus, *L. Sylla, Dictator, inquit, c abolitis, vel conuersis prioribus, cum plura addidisset, ocium ei rei haud in lon-* C
gum parauit, statim turbidis Lepidi rogationibus. Hæc ille. Inter alias Cornelius Sylla legem Corneliam a se nominatam tulit de falsis, quæ seruis ob falsum testimonium vltimũ supplicium, liberis aquæ, & ignis interdictionem irrogabat. Hi prius ex saxo Tarpeio deijciebantur. Charundas Caraniensis primus legem contra falsos testes tulit, ut auctor est Aristoteles. *d* Addidit Sylla, vt sua lege tenerentur, qui in testamento, alioue scripto, aut nummo fraudem commisissent. Item partus supponentes, nomen sibi fraude mutantes, signisque adulterinis utentes. *e* Aliam legem Corneliam tulit de iniuriis contra eos, qui aliũ pulsassent, uerberassent, alteriusue domũ ui introijssent, *f* quæ lex ciuilis est.

d Politic. lib. 2. c. 10.
e l. 1. de fals.
f l. lex Cornelia. de iniur.

His addidit Senatusconsultum Libonianum, ne quis in alterius testamẽto legatum, aut fideicommissum sibi adscribat, *g* cui postea Claudius Imp. edictum addidit, ne ignorã- D
tia quenquam excusaret. *h* Senatusconsultum autem longe vetustius est edicto, ut significat l. Senatusconsulto. C. de ijs, qui sibi ascrib. quæ prius nominat S.C. quã edictum, qua re mitor Tranquillum dixisse. *i* Neronem auctorem fuisse, ne quis sibi in alieno testamẽto legatum adscriberet, cum id antea Liboniano S.C. cautum esset: ex cuius sententia tutor etiam non erit, qui se testamento tutorem scripserit. *k* Huius S. C. auctorem L. Scribonium Libonem fuisse puto, qui cum M. Antonio triumuiro Cos. fuit, & socer Sexti Põpeij Bibuli, defuncti loco Mari Ionio præfectus est. P. Cornelium Dolabellam Dalmatia eiecit, & C. Antonium cepit, qui Cæsaris partes secuti fuerant; *l* Huius soror Scribonia Octauiano nupsit, quam ille, cum Liuiam deperiret, mox repudiauit, quamuis ei filiam peperisset, ut Dion, *m* & Tranquillus *n* referunt. Eius opus est puteal ab Horatio celebratum, *o* quod in numismatis spectatur. Hunc etiam auctorem legis Scriboniæ esse censeo, cuius Paulus meminit in l. sequitur. in fin. de vsucap. Tulit & legem de Sicarijs, & Ve- E
neficiis. Eiusdem credo esse legem Corneliam de sponsionibus faciendis in ludum, qui fit virtutis causa, de qua in l. 3. de aleat. Idem Sylla Dictator legem sustulit, qua debitores pecunia carentes creditoribus seruire cogebantur, donec illis satisfecissent. Hanc legem rogauerat C. Popilius, ut ait Varro, *p* Id postea confirmatũ est a Lob æs, C. de act. & obl.

g l. 1. §. ad testamẽta. l. si quis legatũ. ff. ad l. Corn. de falsis.
h l. Diuus Claudius. in princ. ff. eod. tit.
i In Nerone c. 17.
k l. ex sententia. de testam. tutel.
l Dion. lib. 41.
m lib. 48.
n In Augusto. c. 62.
o Satyrarum lib. 2. satyr. 6. & epistolarum lib. 1 ep. 19. ad C. Cilnium Mecœnatem.
p libr. 6. de ling. latin.

Ad l. D. Claudius. §. vlt. ff. de fals. Cap. CXXXIII.

D. Claudius, seu S.C. Libonianum prohibet, ne quis sibi legatum, aut fideicommissum adscribat; *q* Quod & Neronem sanxisse Tranquillus scribit, *r* Sed mirum, qua

q l. 1. §. ad testamenta. l. si quis legatum. l. Diuus. ff. de falsis. & habetur in toto tit. C. de ijs, qui sibi adscrib.
r In Nerone. c. 17

A qua ratione apud Callistratum, qui sibi fideicommissum post mortem hæredum adscripsit,
non modo pœnam euiret, sed etiam fideicommissum consequatur. *Si quis, inquit,* a *duobus haeredibus institutis, adiecerit, si uterque sine liberis decessisset, hareditas deinde alia manu scriptori testamenti restitueretur, placet testamentariam pœnam legis Corneliæ remitti, sed benignius est, ut etiam qua supra scripta sunt, consequatur.* Doctores credunt licere sibi sub conditione fideicommissum adscribere, quod est contra generalem dispositionem l. 1. §. ad testamenta. de falsis. Et l. impuberem. §. 1. eod. tit. prohibet legatum sub conditione quemque sibi adscribere; & ideo Bartolus ad secundum sensum confugit, scribere quem posse sibi fideicommissum sub duplici conditione, si vterque hæredum sine filijs morietur. Quod est erroneum, quia nec sub una, nec sub duabus conditionibus id licet, cum ratio, quæ purum legatum sibi abscribi prohibet, eadem etiam unū, vel plura conditionalia inhibeat.

a l. Diuus. §. vlt. de falsis.

Vnus ergo intellectus d. l. Diuus. §. vlt. est testamenti scriptorem aliena manu, non sua si
B bi fideicommissum adscripsisse, duos enim testator scripsit hæredes, & iussit, ut qui prior diem suum obijsset, superstiti, & liberos habenti restitueret, & si uterque sine liberis decessisset, ut hæreditas, hucusque scripsit fideicommissarius testamentum, tunc rogauit amicū, vt reliqua scriberet, & ille addidit, restitueretur ei, qui scripsit testamentum; & quia alterius manu scripta sunt verba, quę dant fideicommissum scriptori testamenti, is non modo non incidit in pęnam legis Corneliæ, qui scripsit testamentum, sed etiam capit fideicommissum: quia non posuit sua manu uerba, quibus ei dabatur fideicōmissum, licet eam clausulam ipse cœperit scribere; & hoc vult lex, dum ait, *vt hareditas, deinde alia manu scriptori testamenti restitueretur,* scilicet, scriptum fuerit. Notandum hic etiam est testamentarium scriptorem testamenti appellari, in quo sensu reperitur & in l. impuberem. §. antep. eod. tit. & l. quoties, in princ. ff. de hæred. instit.
C

Ad l. sacrilegij. §. vlt. ad l. Iuliam pecul. *Cap. CXXXIV.*

QVi furanti sinum præbuit, perinde habetur, ac si furti condemnatus esset. Sinum furanti præbere intelligunt aliqui idem, quod vulgo dicunt, securitatem exhibere, seu furem tutum facere ad furandum, ne ab aliquo deprehendatur; sinum enim in hoc sensu accipit, inquit D. Gregorius, Iob, qui cum dixisset, b *Reposita est spes mea in sinu meo, nihil, ait,* c *nos habere certius credimus, quam hoc, quod in sinu habemus. In sinu ergo suo spem repositam tenuit, quia uera certitudine de spe resurrectionis præsumpsit.* Hæc D. Gregorius. In eodem sensu accipit Plinius, *Gestus, inquit,* d *consulatus non in hoc vrbis ocio, & intimo sinu pacis, sed iuxta Barbaras gentes.* Cicero, e *Mihi crede in sinu est,*
D id est, in tuto; & idem sentire uidetur l. qui testamentum. ff. de probat. *Titio centum do, lego, quæ ideo ei non caui, quod omnem fortunam, & substantiam, si quam a matre susceperat, in sinu meo habui sine vlla cautione,* id est, in tuto; Cum enim dicat, ideo ei non caui, quia habui in sinu meo, necesse est, ut bona sit ratio cautionis prętitę, intelligat se habuisse ī tuto.

b cap. 19.
c Exposit. mortal. lib. 14. in c. 19. Iob cap. 33.
d In Panegyr. Traiano dicto.
e Epistolarum ad Q. fratrem. lib. 2. [illegible] Rufi.

Budæus vero interpretatur, f in occulto, vel in mea potestate, tracta metaphora ab ijs, quæ habemus in sinu, quæ occulta sunt, & non uidentur, & ob id in tuto esse censentur. Tertullianus quoque sinum pro arcano accipit, g *Solus, inquit, filius patrem nouit, & sinū patris ipse exposuit.* Idem alibi ait, h *Sub tunica, & sinu quod aiunt, ut furtiuo.* D. Ambrosius, *Nolui, inquit,* i *in sinu, quod aiunt, abscondere, sed alijs quoque demonstrare volui.* Secundum hunc sensum intelligimus, si quis sinum furanti præbuit, id est, furtum occultauit; Eodemque modo interpretabimur d. l. qui testamentum. ff. de probat. Lampridius in
E sinum conferre dixit pro eo, quod est in suam utilitatem conuertere. *Agebantur, inquit,* k *omnia per alios, qui etiam condemnatione in sinum vertisse dicuntur,* id est, clam in suam utilitatem.

f Annotat. in Pādect. ad d. l. qui testamentum. ff. de probat.
g Aduer. Praxeā. cap 8.
h De fuga in persecut. c. 12.
i Epist. lib. 7. epi. 51. ad Felicem.
K in Commode Antonino.

Ad l. Iuliam, de ambitu. *Cap. CXXXV.*

ALtius legis ambitus origo est repetenda. Romulus cum vrbis statum cōstitueret, plebi magistratuum creationem, legum sanctionem, & belli decernendi ius tradidit, ut Dionysius recitat. l Euenit autem, ut corruptis ciuitatis moribus cupidi magistratus adipiscendi non solum precibus, sed & pecunia singulos ex populo corrumpetent,

l lib. 2. antiq. Roman.

pereat, cui malo pluribus legibus itum est obuiam. Nam Aquilio, & Pisone Coss. lege lata, factum est Senatusconsultum, quo pœna pecuniaria ijs irrogabatur, qui ambitus damnati fuissent, & aliquem pecunia ob honores habendos corrupissent. Hos credo auctis centum multatos fuisse. *a* A

a l. 1. ad l. Iul. de amb.

b lib. 56.

c Dion. lib. 40.

Præter hanc pœnam nec Senatores amplius esse, nec magistratum aliquem gerere poterant, vt Dion memorat, *b* & qui de hoc crimine condemnatus esset, si alios duos sibi æquales, vel inferiores, vel vnum se maiorem ex hoc edicto conuicisset, ueniam merebatur, & in integrum restituebatur. *c* Eam legem Gn. Pompeius tulit, ac præmium accusatoribus constituit, vt eorum, qui ambitus conueniebantur, si ipsi digni fuissent, magistratum obtinerent. Eam legem postea a se reformatam C. Iulius Iuliam appellauit. Sed & pœna exilii decennalis ambitus damnatis irrogabatur, ut Dion refert, *d* vnde capitalem pœnã ambitus esse Polybius, *e* & Cicero *f* scripserunt. Id etiam significat l. 1. in fin. C. ad l. Iul. amb. *Pœnam, inquit, deportationis ad instar legis Iuliæ ambitus excipiant.* Sed hæc lex hodie in vrbe cessat, quia populus Romanus non amplius eligit magistratus, eo iure in Principem translato. *g* Dum vixit Augustus, magistratuum creatio apud populum fuit, eo uero defuncto, Tiberius ad Senatum, cum quo ipse omnia gubernabat, sui principatus initio magistratuum creandorum facultatem transtulit. Tacitus, *Tum primum, inquit, h e cãpo Comitia ad Patres translata sunt. Nam ad eam diem, et si potissima arbitrio Principis, quadam tamen studijs tribuum fiebant. Neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore, & Senatus largitionibus, & precibus sordidis exolutus libens tenuit, moderante Tiberio, ne plures quam quatuor candidatos commendaret sine repulsa, & ambitu designandos.* Sed postea inconsulto Senatu, omnes suo arbitrio magistratus Princeps creauit, qui pecunia non corrumpitur, & ideo lex Iulia ambitus in vrbe cessat; In municipijs vero locum habet, vbi magistratus municipalis suffragio Decurionum, aut Sacerdos creatur, ut Lyciarcha, Asiarcha, Bithyniarcha, & Cappadociarcha, & similes, de quibus in l. 1. C. de natura. lib. & in l. athletæ. alias est l. si duas. §. athletæ. ff. de excus. tutor. vbi pro Sacerdotio male versum est Præsidatus. Erant autem hæc Sacerdotia gentium, non Christianorum, quæ distinctis ordinibus a nostris Pontificibus deferuntur, ac purpureis vestibus, coronisq; aureis insigniebantur. Tertullianus, *Igitur purpura illa, inquit, i & aurum ceruicis ornamentum eodẽ more apud Aegyptios, & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc prætexta, vel trabea, vel palmata, & corona aurea Sacerdotum prouincialium.* Erant enim totius prouinciæ Sacerdotes. B C

d lib. 37.

e li. de rerum publicarum generibus.

f Pro Murena.

g d. l. 1. ff. hoc eo. tit.

h lib. 1. annal.

i De Idololatria cap. 18.

Ad Senatusconsultum Turpilianum. *Cap. CXXXVI.* D

NErone Imperante, factum fuisse videtur S.C. Turpilianum. sub eo enim C. Cœconius Pætus, & C. Petronius Sabinus Turpilianus anno Domini 62. Coss. fuerunt. Duo autem Petronij Turpiliani reperiuntur, vtrique Consulares, & Neronis familiares; vnus fuit C. Petronius Sabinus Turpilianus, qui cum Britanniæ præfectus esset, successorem habuit Trebellium Maximum auctorem S.C. Trebelliani: ipse vero successit Suetonio Paulino in Christianos sæuissimo, de quo ita Tacitus, *k Paulinus cum egregius catera arroganter in deditos vt sua quoque iniuria vltor durius consuleret, missus Petronius Turpilianus tanquam exorabilior, & delictis hostium nouus, eoque pœnitentiæ mitior, cõpositis prioribus, nihil vltra ausus, Trebellio Maximo prouinciam tradidit.* Hæc ille. Demum Paulinus a Nerone mori coactus est, ut Dion latius narrat; *l* C. vero Petronius Turpilianus a Galba Romam ingresso & ipse est occisus; Tacitus, *Tardum, inquit, m Galba iter & cruentum, interfectis Ciconio Varrone Consule designato, & Petronio Turpiliano Consulari, ille ut Nimphidij socius, hic vt dux Neronis, inauditi, atque indefensi, tanquam innocentes periere.* E

K In vita Iulij Agricolæ.

l In Nerone.

m libr. 17. annal. seu lib. 1. Histor.

n In Vitellio. c. 6.

Huius filiam Vitellius Cæsar vxorem duxit; Tranquillus, *Vxorem, inquit, n habuit Petroniam Consularis uiri filiam, & ex ea filium Petronium captum altero oculo. Hunc hæredem a matre institutum sub conditione, si de potestate patris exisset, manumisit, breuique, vt creditum est, interemit, insimulatum insuper parricidij, & quasi paratum ad scelus uenenum ex conscientia hausisse.* Petronij Sabini extat nummus ita inscriptus, Sabinus Turpilianus Triumuir. Eiusdem Consulis meminit hæc inscriptio

SIL-

A SILVANO SANCTO, ET MERCVRIO, ET LIBERO PATRI SACRVM M. VARGVTEIVS M. F. PAL. AVGVRINVS SVA PECVNIA DD. II. IDVS AVGVST. PETRONIO TVRPILIANO, ET CAESONIO PAETO COS.

Ab eodem Petronio forte lata est lex Iunia Petronia, cuius in iure fit mentio. *a* Hæc in paribus sententiis eam vult præualere, quæ libertati fauet. In Pandectis Florentinis legitur Patronia. legis Petroniç item meminit l. circũcidere. §. vlt. ad l. Cornel. de sicar. quæ prohibet dominis, ne seruos tradant ad pugnandum cum bestijs. a l. antep. ff. de manumiss.

Alter fuit C. Petronius Turpilianus, quem & ipsum Nero Consulem fecit, & occidit, de quo sic Tacitus. *b* *De C. Petronio supra pauca sunt repetenda. Nam illi dies per somnum, nox officijs, & oblectamentis vitæ transigebatur, utque alios industria, ita hunc ignauia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo, & profligator, vt plerique sua haurientium, sed erudito luxu. Ac dicta, factaque eius quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithynia, & mox Consul vigentem se, ac parem negotijs ostendit. Dein reuolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem inter paucos familiarium Neroni adsumptus est. elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum, & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbasset. Vnde inuidia Tigellini quasi aduersus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Ergo crudelitatem Principis, cui cætera libidines cedebant, aggreditur, amicitiam Sceuini Petronio obiectans, corrupto ad indicium seruo, ademptaque defensione, & maiore parte familia in vincula rupta. Forte illis diebus Campaniam petiuerat Cæsar, & Cumas vsque progressus Petronius illic detinebatur. Nec tulit vltra timoris, aut spei moras. Neque tamen præceps vitam expulit, sed incisas venas vt libitum obligatas aperire rursum, & alloqui amicos non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret. Audiebatque referentes nihil de immortalitate animæ, & sapientum placitis, sed leuia carmina. & faciles versus. Seruorum alios largitione, quosdam verberibus affecit. Iniit & vias, somno indulsit, vt quamquam coacta mors fortuitæ similis esset. Ne Codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem, aut Tigellinum, aut quem alium potentium adulatus est, sed flagitia Principis sub nominibus exoletorum, fœminarumque, & nouitate cuiusque stupri perscripsit, atque obsignata misit Neroni, fregitque anulum, ne mox vsui esset ad facienda pericula.* b lib. 16. annal.

B

C

Hæc Tacitus. Plinius vero Petronium Trullam murrhinam fregisse ait, *c* ne eam Nero haberet, & Titum, non Caium Petronium ipsum nominat. *Titius Petronius, inquit, vir consularis moriturus inuidia Neronis principis, ut mensam eius exhæredaret, Trullam murrhinam CCC. Sestertijs emptam fregit.* c lib. 37. c. 2.

D Hæc autem summa efficit nostrorum aureorum fere septem millia, & quingentos; & hoc Tacitum scripsisse opinor, sed pro pericula legendum pocula, & Codicem Librariorum culpa corruptum esse. Hic Petronius, quia Consul fuit, huius legis auctor fuisse potest, & fortasse lex dicta est Iunia Petronia, quia alius Consul suffectus ita uocatus cum eo hanc legem tulit. Hunc autem existimo diuersum ab illo Petronio, quem Syriæ præfuisse Philon memorat, *d* cui a C. Petronio iniunctum ait, ut sibi tanquam Deo statuam erigeret. d lib. de virtutib.

Ad l. ab accusatione. §. nunciatores, ad turpil. *Cap.* *CXXXVII.*

E NVnciatores, qui per notoria indicia produnt, notorijs suis adsistere iubentur. Hic nihil aliud est Notorium, quam criminis denunciatio, quæ plerunque fiebat ab Apparitoribus Præsidum. Gordianus, *Ea, inquit, e qua per officium Præsidibus denunciantur, citra solennia accusationum perpenduntur, verum si falsis necne notorijs quis insimulatus sit, dispici debet.* e l. ea quidem. C. de accusatio.

Hic apparet nihil aliud esse Notorium, quam criminis denunciationem, quam D. Augustinus Notoriam appellat, *f* & ab Irenarchis sæpe fieri significat, *Non accusantibus, inquit, nostris, sed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis uigilantia pertinet, præsentati uidemur examini.* De notorio satis supra. *g* f Epist. 159. ad Marcellinum Tribunum. g lib. 1. c. 37.

Ad l. aut damnum. §. in calcariam. ff de pœn. Cap. CXXXVIII. A

a in d. l. aut damnum. § in calcariam. uer. calcariam.

IN calcariam aliquos damnari, & in sulphuratiam scribit Vlpianus, quod ad coquẽdã calcem refert Accursius; *a* Sed intelligit, vbi calx effoditur, quod in aliquibus Germaniæ locis fit, sicut sulphur pluribus in locis Italię effoditur, & de pari vtriusque pęna lex intelligit. Deinde subiungit lex, sed hæ pœnæ magis metalli sunt, ergo non loquitur de his, qui calcem coquunt, sed effodiunt, ut metalla fodiuntur.

Ad l. aut facta. 16. de pœn & de Claudio Saturnino huius legis auctore. Cap. CXXXIX.

IN fronte Pandectarum triginta sex recensentur Iurisconsulti, ex quorum scriptis cõpositæ sunt Pandectæ, inter quos Claudius Saturninus huius præclaræ legis auctor nõ reperitur, qui librum singularem de pœnis Paganorum erudite composuit, sed eum Venuleio Saturnino præcedentis legis auctori, quæ incipit, Diuus Hadrianus, scriptor Catalogi prædictorum Iurisconsultorum per errorem adscribit. Deceptum autem eum in nominibus esse puto: nam cum vterque Saturninus cognominaretur, ille duos vnum esse existimauit, qui Claudius Venuleius Saturninus uocaretur, cum tamen sint diuersi, & ætate longe differant. Claudius enim Saturninus sub Pio Antonino uixit, ut ad illum eius rescripta indicant. *b* Venuleius vero Saturninus, Antonino Caracalla, & Alexandro Imperantibus, floruit, ut illorum ad ipsum responsa ostendunt, *c* & Lãpridius affirmat. *d* B

Fuit autem Claudius Saturninus Romæ Prætor, vt auctor est Vlpianus. *e* Quandoq; singularis fuit opinionis, *f* vnde Baldus solitus fuit Saturninos eos appellare, qui soli sũt in aliqua opinione, quo nominę quandoque uocauit Bartolum, *g* & Iasonem. *h* Librũ de Coronis admodum elegantem composuit, ut auctor est Tertullianus, *Plura quærentibus, inquit, i omnia exhibebit præstantissimus in hac quoque materia commentator Claudius Saturninus. Nam est illius de coronis liber, & origines, & causas, & species, & solennitates earum ita edisserens, ut nullam gratiam floris, nullam lætitiam frondis, nullum cespitem, aut palmitem non alicui capiti inuenias consecratum.* Hæc ille. In iure vero ciuili de pœnis Paganorum librum singularem edidit, ex quo una hæc lex est excerpta; Itaque liber ille est huius Claudij Saturnini, non Venulei, vt errans credidit, qui catalogum illorum Iurisconsultorum contexuit, ex quorum scriptis consarcinatæ sunt Pandectæ. De pœnis vero Paganorum Claudius Saturninus disseruit, quia in multis milites delinquunt, quæ in Paganis pro delictis non habentur, aut in ipsis sunt leuiora, veluti, si artem ludicram exerceant, in quo Paganus fit infamis, miles capite punitur. *k* In quibus vero omnes æque delinquunt, grauius Pagani, quam milites puniuntur, qui plebeiorum pęnis non afficiuntur. neque enim in metallum, aut opus publicum dantur, nec uiui exuruntur, bestijsue subijciuntur; *l* & ideo de pęnis Paganorum eruditum librum Claudius Saturninus conscripsit, ex quo hæc lex docte composita, & forte sola est excerpta. C D

b l. 4. infra. de legationibus, & l. 1. § eam rem, quæ res pignor. oblig. non poss.
c l. 1. C. de excusatio. veterat. l. 1. C. quib. non obijcitur long. temp. præscr.
d In Alexandro
e l. si remunerandi. §. Marius. ff. mandat.
f l. 1. sup. de Senatoribus.
g l. 1. sub nu. 3. C. de sacr. sanc. eccl.
h l. si filiusfam. sub nu. 7. supra. si cert. pet.
i libr. de Corona militis. c. 7.
K l. quædam delicta. de pęn.
l l. honor. C. de pęn. l. moris. §. illę ff. de pęn.

Ad l. capitalium. §. solent. de pœn. Cap. CXL.

SVnt, inquit Callistratus, quidam, qui vulgo se iuuenes appellant, & in quibusdam Ciuitatibus turbulentibus se acclamationibus popularium solent accommodarẽ. iuuenes dicebantur, qui in ludo ad pugnandum se exercebant, vel vt disco certarẽt, et si turbulente se gesserint, spectaculis interdicuntur, ut in hoc §. dicitur, ne ibi tumultum excitent, & cęduntur, aut pro admisso grauius puniuntur. In quodam lapide legitur, *Allecto inter iuuenes:* & in alio, *curator lusus iuuenum.* Petaso vtebantur, inquit Pollux, *m* qui τεῖσα vocabantur, id est, adolescentes. Erat autem Petasus tegmen capitis latum vmbram faciens, uiatorium ad Solem arcendum. Hi forte a iuuenibus originem habuerunt, quos Tranquillus a Nerone electos scribit, *n* vt plausuum genera condiscerent, cantantique sibi operam nauarent. *Adolescentes, inquit, equestris ordinis, & quinq; amplius millia è plebe robustissima iuuentutis vndiq; elegit, qui diuisi in factiones plausuum genera cõdiscerent* E

m lib. 9.
n In Nerone. cap. 20.

ombos

A *(bombos, & imbrices, & testas vocabant) operamque nauarent cantanti sibi insignes pinguissima coma, & excellentissimo cultu pueri, nec sine anulo leuis, quorum duces quadragena millia.H.S.merebant.* Id est aureos eius temporis 400.

Ad l. Cicero. 39. eod. tit. Cap. CXLI.

SCribit Thryphoninus in hac lege, Ciceronem referre, *a* eum ipse esset in Asia, seu Cilicia Proconsul, capite damnatam fuisse Milesiam mulierem, quæ medicamentis partum sibi abegisset, pecunia a secundis hęredibus accepta. Ciceronis verba hęc sunt. *Memoria teneo Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia, quod ab hæredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam, ne-*
B *que iniuria, quæ spem parentis memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum, Reip. ciuem sustulisset.* Itaque illa verba, (Cum essem in Asia) ad Ciceronis personã, qui tum in Asia erat, non ad Milesiam mulierem, vt aliqui Glossatores credunt, *b* sunt referenda. Nec erat dubitandum eam fœminam in Asia fuisse, cum esset ex Mileto vrbe sita in finibus Cariæ, & Ioniæ velleribus nobili. *c*

a Orat. pro A. Cluentio.
b in d. l. Cicero in ver. cum esset.
c Strabo libr. 14 Geograph. & li. 1

Aulus autem Cluetius Habitus, vel, vt alij credunt, Auitus fuit ex Larino Latij municipio, uir regionis illius virtute, existimatione, & nobilitate Princeps, qui a Sassia matre accusatus est, quod Oppianicum uitricum veneno sustulisset, & quod accusato Oppianico, dum viueret, iudices corrupisset, vt illum condemnarent; Eum defendit Cicero.

Ad l. vlt. ff. de bon. damnat. Cap. CXLII.

C
SVpplicio de aliquo fonte sumpto, leues tantum anulos, qui aureorum quinque precium non excedunt, & numulos, qui quotidiani victus causa in ventrali in promptu habentur, & vestes a speculatore & optione auferri posse ex Hadriani rescripto Vlpianus tradit, *Alia vero, inquit, d maioris pretij in alios vsus sunt conuertenda, puta, in Chartiatirum.* Speculatores hic pro carnificibus accipi non dubito. In quo sensu etiam vsus est D. Marcus, qui Io. Baptistæ decollationem enarrans, καὶ εὐθέως, inquit, *e* ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς σπεκουλάτορα, ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀπελθὼν ἀπεκεφάλισεν αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ. id est, *Et confestim misso speculatore, iussit auferri caput eius, & ille abijt, & decollauit eum in carcere.* Ex quo apparet speculatorem pro carnifice accipi, ut etiã Theophilactus interpretatur, *Speculator, inquit, f miles carnifex est deputatus in hoc, ut occidat.* Alias speculatores erant Principis stipatores, aut in legione milites lanceis utentes. Tranquillus, *Neque conui-*
D *uia, inquit, g inire ausus est nisi vt speculatores eum lanceis circumstarent.* Et alibi, *Descendentem, inquit, h Galbam speculator impulsu turbæ lancea prope vulnerauit.* Et Tacitus loquens de Othone, ait, *i Ibi tres, & viginti speculatores consalutatum Imperatorem ac paucitate salutantium trepidum, & sellæ festinanter impositum, strictis mucronibus, rapiunt.* Notandũ autem est scribi speculatorem per, e, ut apparet ex loco D. Marci supra citato, & ex marmore ita inscripto.

d l. vlt. de bon. damn.
e Marc. c. 6.
f Ennarrat. in c. 6. Marci.
g In Claudio. c. 35
h In Galba. c. 18.
i lib. 17. annal. seu Histor. lib. 1.

SCOLA SPECVLATORVM LEGIONVM I. ET II. ADIVTRICVM PIARVM FIDELIVM.

Optiones vero intelliguntur adiutores commẽtariensium, qui carceribus præsunt; Gratianus, *De ijs, inquit, k quos tenet carcer inclusos, id aperta diffinitione sancimus, ut aut conui-*
E *ctos uelox pœna subducat, aut liberandos custodia diuturna non maceret. Iubemus autem ut intra tricesimum diem semper commentariensis ingerat numerum personarum, uarietatem delictorum, clausorum ordines, ætatemq; uinctorum.* De adiutore uero, seu optione commentariensis ita Valentinianus, *l Ad commentariensem receptarũ personarum custodia obseruatioq; pertineat,* & paulo post, *Si vero commentariensis necessitate aliqua procul ab officio egerit, adiutorem eius pari iubemus inuigilare cura.* Itaque optiones adiutores sunt commentariensium, qui illis ægritudine impeditis, aut absentibus tanquam adoptati subcunt, eorumque officio funguntur. Vegetius. *Optiones, inquit, m ab optando appellati sunt, quod antecedentibus ægritudine præpeditis ij tanquam adoptati eorum, atq; uicariũ solent uniuersa curare;* quod & Varro, *n* & Festus, *o* & Budeus *p* tradunt. Idem reorum acta scribebat; Paulus, *Quoties, inquit, q apud fiscum agitur, actorum potestas postulanda est, ut merito ijs uti liceat, eaque manu commenta-*

k l. vlt. C. de cust. reorum.
l l. pen. C. eod. tit.
m De re milit. li. 2. c. 7.
n De ling. lat. li. 4.
o In ver. Optio.
p In annotat. ad Pandect. ad l. vlt. ff. de iur. immun.
q l. in fraudem. §. quoties. ff. de iur. fisci.

riensis adnotanda sunt, & inde nomen habet, quod reorum commentaria notet.

Ventralia vero sunt, quæ alibi a Scæuola Lateralia vocantur. [a] Genus est marsupij, A
quod ventri accingi solet, cuius etiam Plinius meminit. [b]

Chartiaticum autem officialibus subscribere, nihil aliud esse censeo, quam pecuniam damnato ademptam in vsum chartæ officialium destinare. Vix enim aliud hoc vocabulũ, quod in Pandectis Florentinis reperitur, significare potest; & istud etiam infra Vlpianus explicat, dum ait, *Sed ad vtilitatem officij eam pecuniam patiatur peruenire*; vbi officium sumitur pro omnibus, qui in Præsidis officio esse consueuerunt. De Chartiatico ita Zonaras, [c] *Designauit & inspectores, quibus mandauit, ut publica vectigalia augerent, & pro chartiatico in singula numismata bina siliqua poscerentur.* Hi nunc essent duo solidi Veneti.

Ad l. Postliminij §. vlt. de captiu. *Cap.* CXLIII.

B

CAptus in bello a Romanis si Romę manumittatur, efficitur ciuis Romanus, si ibi permanere velit, sed si ad suos reuertatur, desinit esse eius, quia postliminio ad suos reuersus pristina iura recipit, ait Pomponius; & ideo subiicit responsum a Iurisconsultis fuisse, Attilium Regulum, quem Carthaginenses Romam miserunt, non fuisse postliminio reuersum, quia iurauerat se reuersurum, neque animum Romæ permanendi habuerat. Res autem ita acta est. Otto inter Romanos, & Carthaginenses bello causa Siciliæ, quam vtrique occupare statuerant, Romani cum 350. nauibus in Libyam delati plerasque vrbes ceperunt. eo enim missus M. Attilius Regulus Consul urbes fere ducentas in ditionem accepit. Carthaginenses existimantes imperitia suorum Ducum minus prospere pugnatum, a Lacedæmonijs Ducem postularunt, qui Xantippum miserunt. Is ad vesperam fatigatos siti, & æstu hostes in traijciendo milite nactus inuadit, & ex triginta millibus eorum, paucis elapsis, reliquos partim trucidauit, partim cepit, inter quos fuit Attilius Regulus Consul. Eutropius quindecim millia capta, & triginta millia cæsa dicit. [d] C
Polybius quindecim millia peditum, & quingentos equites tantum in Africam uenisse scribit. [e] Carthaginenses tamen bella pertęsi cum Regulo egerũt, vt Romam iret, & de pace ageret, si id non impetrasset, saltem de permutandis captiuis transigeret, fidemque ab eo cum iuramento acceperunt, ut si nec id obtinuisset, Carthaginem reuerteretur. Is vbi Romam uenit, primum vxorem, & liberos a complexu remouit, quod setuus hostium factus ciuis Romanus esse desijsset. Deinde Senatui auctor fuit, ne pacem cum Carthaginensibus tot cladibus fractis facerent, breui futurum dicens, ut in Romanorum ditionem uenirent. Persuasit etiam, ne paucos Romanos cum plutibus hostium captiuis commutarent, neque sui iam senis, & bello inutilis rationem aliquam haberent. Itaque infecto vtroque negotio, Carthaginem reuersus a Pœnis cauea inclusus, & crudeliter necatus est. Illi Xantippi gloriæ inuidi multis quidem donis publice cumulatum dimiserunt, D
sed clam nautis mandarunt, ut in medio itinere eum in mare proiicerent; Itaque necatus pro beneficio pœnas tulit, ut Appianus, [f] Gellius [g] plura de hoc scribunt.

Subijcit Pomponius Menandrum quendam interpretem Romæ manumissum, cum captus esset, ciuem manumissione effectum, & cum ad suos reuersus esset, frustra ciuem lege creatum, quia ciuis erat, si Romæ manere vellet. Hic credo fuit Menander Laodicius apud Lycum amnem natus, quem Suidas interpretem fuisse dicit; [h] ex lingua enim Phœnicia antiquitates Sidoniorum in græcum conuertit, & scripsit facta temporũ, vt ait Iosephus; [i] & ob id eum interpretem cognominatum fuisse existimo. Scripsit etiam commentaria in artem Rhetoricam Hermogenis, & præexercitamenta Minutiani, & fuit Rhetor. E

Romani scientiæ causa eum manumittendo honorare voluerunt, & ciuem Romanum fecerunt. Quo tempore vixerit, aut quo in bello captus sit, ignoratur.

Alij fuere Menandri, de quibus Pomponius non intellexit, inter quos insignis fuit Arrius Menander Iurisconsultus Consiliarius M. Antonini, [k] cuius est l. 2. 4. 5. 6. de re milit. l. 29. ff. de libera. caus. Alius fuit Menander Comicus, qui primam agens fabulam dictam, orgen, alios superauit, ut auctor est Eusebius Cęsariensis. [l] Ex eius Comœdia Iambium profert D. Paulus, [m]

Corrumpunt bonos mores colloquia mala.

Alios

a l. his uerbis. in princ. & §. 1. ff. de leg. 3.
b lib. 8. c. 48.
c Annal. tom. 3. in Nicephoro Generali.
d De gestis Romanorum lib. 2.
e Hist. lib. 1.
f In lib. qui Libycus inscribitur.
g lib. 6. c. 3. & 4.
h In verbo. Μένανδρος.
i lib. 8. antiq. Iudaic. c. 5. & lib. 9. c. vlt.
K l. verum. §. ex facto. ff. de minor.
l In Chronicis. Anno [illegible]
m 1. ad Cor. c. 15.

A Alios duos senarios de genio hominis citat Marcellinus, *a* & plures Gellius, *b* Græcè scripsit. a Lib. 21. b Lib. 2. c. 23.

Ad l. vlt. in fin. de legatio. Cap. CXLIIII.

Ciuem, qui hostibus deditur, non manere ciuem ex Mutij sententia Pomponius scribit, & ideo nunquam ciuitatem recipit, nisi denuo ciuis fiat, quod de Hostilio Mancino quæsitum fuit. Res autem ita se habet. Numantia vrbs Celtiberorum opulentissima frustra per annos XIIII. a Romanis est obsessa, quorum alijs ducibus victis, etiam Pompeius Cos. superatus ad turpissima fœdera compulsus est, quæ Senatus irrita habuit. Post eum missus est C. Hostilius Mancinus Cos. qui cum triginta millibus militum a quatuor millibus hostium superatus, castrisque fœde exutus, ignominiosam cum ijs
B pacem fecit, quam Popul. Romanus ratam non habuit, & vt facinus expiaretur, Mancinus nudus, religatis post tergum manibus, per fœciales hostibus deditus est, quem illi recipere noluerunt, dicentes, fidei publicæ violationem vnius sanguine non lui. Mancinus domum reuersus, iterum ciuis, ac postea etiam Prætor factus est. Tiberius Gracchus tum in castris Quæstor pacis auctor fuerat, qui id factum grauiter ferens, postea Tribunus plebis creatus, in Nobilium inuidiam leges Agrarias promulgauit, atque vniuersæ Italiæ ciuitatem pollicitus sibi exitium peperit. Tandem P. Scipio Africanus Aemilianus, qui Carthaginem exciderat, Numantinos deleuit, vt Velleius Paterculus, *c* Florus, *d* & alij referunt. De C. Mancino ita Cicero, *e* *Etenim si C. Mancinum nobilissimum, atque optimum virum, ac consularem cum propter inuidiam Numantini fœderis pater patratus ex Senatusconsulto Numantinis dedidisset, eumque illi non recepissent, posteaque Mancinus domum re-* c Histor. Roman. vol. 1 post. d Epit. Hist. Tit. Liuij lib. 56. 58. 59. e Lib. 1. de Orat.
C *uertisset, neque in Senatum introire dubitasset, P. Rutilius M. filius tribunus plebis de Senatu iussit educi, quod eum ciuem negaret esse: quia memoria sic esset proditum, quem pater suus, aut populus vendidisset, aut pater patratus dedidisset, ei nullum esse postliminium.* Alibi tamen Cicero eum postliminio reuersum ciuitatis iura recepisse defendit: *f* quia ab hostibus non est receptus. *Mancini, inquit, causa defendi potest, postliminio redijsse, deditum non esse, quoniam non sit receptus.* Gellius *g* scribit A. Hostilium Mancinum ædilem curulem Maniliæ meretrici diem ad populum dixisse, quod de ambulacro eius noctu lapide ictus esset, vulnusque ex eo lapide ostentabat. Manilia ad Tribunos plebis prouocauit; apud eos duxit comessatorem Mancinum ad ædes suas venisse, eum recipere noluisse, sed cum vi irrumperet, lapidibus depulsum. Tribuni decreuerunt, ædilem ex eo loco iure deiectum. f Lib. 4. Top. g Lib. 4. c. 14.

D *Ad l. 4. § non omnis. de re milit.* Cap. CXLV.

Qui litem habet, si ideo militet, vt potentiorem se aduersario faciat, exautorandus est, ait Arrius Menander, *Nec tamen facile, inquit, indulgendum est extra ordinem iudicationis, qui negocium ante habuerunt.* Quæ verba, vt sunt obscura, ita variam habent interpretationem. Aliqui indulgendum, inquiunt, non erit, vt militent, nisi ita iudicatum fuerit. Sed non video, cur ordo iudicij in admittendo milite requiratur. Deinde ordo iudicationis non solet appellari sententia. Alij intelligunt non facile remittendam esse pœnam extraordinariam. Sed quæ pœna poterit esse hæc, nisi exautoratio? de qua aliud non erat repetendum, cum satis supra expressa esset.

E Ego arbitror ita hunc locum explicandum, cum dictum sit exautorandum esse illum, qui litis causa, & pendente iudicio militarit, & postea subiungatur, *Non facile indulgendum esse illi, vt militet, qui extra ordinem indicationis negocium habuisset*, id est, non indulgendum illi, qui contendisset cum aliquo, sed non ventum esset ad iudicium ordinarium: quia nondum esset lis cœpta; & quoniam is facile posset militare, vt aduersario se formidandum præstaret, nec huic id facile indulgendum est, ob id subijcit, nisi transegisset: quia tum, sublata formidinis causa, militare poterit.

Ad l. pen. de re milit. Cap. CXLVI.

Ex causa desertionis notatus, & restitutus medij temporis, quod in desertione fuerit, impendijs expungitur, inquit Papinianus, prout legitur in Pandectis Florentinis. Sed

Sed duobus in locis hæc lex est emendanda. Nam pro quod legendum est, quo; & pro impendijs,stipendijs,vt probat etiam Paulus in l.qui excubias.sup.eod.titul. vbi idem factum proponitur, quo ex causa desertionis restitutus in militiam non aliter medij temporis stipendium, & donatiua accipit, nisi hoc liberalitas Principis ei specialiter indulserit. Quod vero dicit,expungitur stipendijs, intelligit desertorem deleri, & reijci a stipendijs. A

Sequitur Papinianus, *Quod si ratio constiterit,neque desertor fuisse apparebit, omnia stipendia citra temporis finem redduntur*. id est, si iusta causa ostendetur, & miles legitimè se absuisse docuerit ita vt desertor non fuisse appareat,totius temporis stipendia accipit,nec præfinitur aliquod tempus,quo stipendia non accipiat. Est autem, constare rationem, iustam causam discedendi adducere. ratio enim iustum actum, & legitimum significat. Hac phrasi loquendi vtitur & Tacitus, *Eam,inquit*, a *esse conditionem imperandi, vt non aliter ratio constet,quam si vni reddatur*, id est, vt legitimum non censeatur imperium, nisi omnia ad vnum referantur. Plinius, *Mirum est, inquit*, b *quam singulis diebus in vrbe ratio aut constet,aut constare videatur, pluribus,cunctisque non constet*. id est,mirum, quomodo probatur, quod agitur, & rectè aut vtiliter factum pluribus, cunctisque ratio non constet, id est, quod egerunt,non probant,& inutile fuisse existimant,quod & sequentia demonstrant. B

a Lib. 1. Annal.

b Epist. lib. 1. epist. 9. ad Minutium. in prin.

Ad l.1.ad municipal. *Cap.* *CXLVII.*

EOs,qui ad ciuitatis onera,& tributa adstringi possunt, ciues esse plures arbitrantur, cum Vlpianus municipes eos esse scribat,qui, vt nobiscum munera facerent, in ciuitatem recepti sunt. In id denique venerunt, vt etiam rusticos ciues esse censuerint; c quod falsum esse alibi ostendi. Videndum est igitur, quis propriè ciuis, aut municeps dicendus sit, hæc enim pro eodem ponuntur. Sicut autem in pluribus alijs definiendis Iurisconsulti Aristotelem sunt secuti, ita & in hoc ei assentiuntur. Is eum ciuem esse definit, d qui publicæ potestatis iudicandi,& decernendi est particeps; & alibi etiã id apertius explicat, e cum ex Homeri sententia eum ciuem esse definit, qui ad honores suscipiendos habilis est. *Itaque,inquit,in bene constituta Rep. neque opifices, neque incolæ, & minus agricolæ ciues vocari poterunt*. Sic Vlpianus ait, f municipes propriè esse illos, qui munerum sunt participes,& in ciuitatem recepti,vt nobiscum munera faciant. Munus autem non tantum pro tributo, vel exactione, quæ quandoque incolis imperatur, accipi potest,sed etiam pro officio,vt Paulus tradit, g sicut vocantur munera militiæ; & subijcit, *Igitur & municipes appellantur, quod munera ciuilia capiant*, id est, officia; neque enim qui tributum aliquod soluit,illud capere dici potest,sicut officium capitur. Itaque municipes ab officijs,& non ab oneribus dici ex prædictis constat. C D

c Barto. d. l. 1. sub nu. 4.

d Lib. 3. Polit. c. 1.

e Lib. eod. c. 3.

f d. l. 1. ad municipal.

g L. munus. 1. ff. de verb. signif.

Hinc inanes redduntur Bartoli, h & aliorum quæstiones,an vbi quis monachus fit,ibi ciuis esse dicatur; an incolæ pagorum ciues illius ciuitatis dici possint, cui pagus subest. Etsi enim ex ea ciuitate descendere videantur, non tamen sequitur ibi eos municipes effici. Omnes vero ciuitatis ciues etiam qui honoribus fungi nequeunt, abusiuè municipes nominari possunt. Sed etsi municipem a ciue differre nostri arbitrentur, pro eodem tamen accipi manifestè ostendit l.ciues. C. de incol. lib. 10. vbi ijsdem modis dicitur ciuis effici,quibus Vlpianus municipem fieri dixit in dict.l.1.ff. ad municip. qui addit natum ex Campano,& matre Puteolana Campanum esse, nisi fortè materna origo priuilegio aliquo censeatur.

h In d. l. 1. nu. 11. ff. ad municip. & in l. ciues. nu. 6. C. de incolis. lib. 10.

Hic verbum,censeri,est, in aliqua existimatione esse. In eodem sensu illud accipit Papinianus, i cum priuatorum cautionem legum auctoritate non censeri dicit, id est, nullius esse momenti,& nullam illius rationem haberi; Et Valerius, *Te custode, inquit*, k *matronalis stola censetur*. & alibi, l *Democritus cum diuitijs censeri posset*, id est, esse in existimatione apud homines. Marrialis, m E

Censetur Apona Liuio suo tellus.

id est,in pretio est, & magni fit. Plinius, *Subijciunt, inquit*, n *Carmen non vitibus tantum censeri chium,sed & operibus Anthermi filiorum*. Iuuenalis, o

Sed te censeri laude tuorum.

Apuleius, *Studio bibendi,inquit*, p *quo solo censetur*; Et in l.1.§.pen.de iust.& iur. & §.1. Inst.de iur.nat.gent.& ciuil. *Videmus etenim cætera quoque animalia istius iuris peritia censeri,*

i L. vlt. de suis, & legit. hæred.

k Lib. 6. c. 1.

l Lib. 8. c. 7.

m Lib. 1. ad Licinium. epigr. 27.

n Lib. 36. c. 5.

o Satyr. 8.

p In Apolo. 1. ad fin.

A *feri*, id eſt, eſſe in quadam admiratione, quod diligunt liberos, & alia multa agunt, quæ homines admirantur.

Ad l. vlt. de decret. ab ordin. faciend. *Cap.* CXLVIII.

LEge municipali cautum fuiſſe Scæuola ſcribit, ſi quis extra Synedrium iudicaſſet, Synedrio moueretur, & mille drachmas ſoluat, qui ignorans aduerſus decretum fecit, non punitur. Hæc eſt germana verſio. Alij non percipientes mentem Scæuolæ ad ſuum ſenſum verterunt. Vetuſti Codices pro Synedrio habent, Collegium, quam vocem & Alciatus ampleƈtitur. *a*

Alij vertunt ordinem decurionum, quibus nunquam poteſtas iudicandi data reperitur, nec ipſi eam ſibi aſſumere poterant, nec Synedrium pro decurionum ordine poni facile B quis inueniet; Sed & aliud verbum peruertunt, pro iudicarit, iudicio experiri voluerit, reponentes. Aliud enim eſt iudicare, aliud in iudicio agere, & non iudicis, ſed partis vice fungi.

Exiſtimo hic de conuentu Iudicum, quod Latinè conſilium, Græcè Synedrium vocatur, intelligi; certum eſt enim Proconſules, & alios prouincijs præfeƈtos ſolitos fuiſſe viginti primates prouinciæ vocare, qui ſibi ad definiendas cauſas aſſiderent, vt auƈtor eſt Theophilus, *Conſilium inquit*, *b* *eſt Synedrium clarorum virorum certo anni tempore conſtitutum, quod non ſolum Romæ, ſed in Prouincijs fiebat tempore conuentus. Is erat cum ad decidendas cauſas conueniebant.* Hæc ille, qui licet vltimo conuentus die Conſilium factum fuiſſe dicat, ab alijs tamen auƈtoribus horum congregatio ad dirimendas lites faƈta Conſilium vocatur.

C Gellius loquens de muliere Smyrnea coram Proconſule Aſiæ Cn. Dolabella accuſata, quod virum, & filium veneno ſuſtuliſset, *Dolabella, inquit*, *c* *cauſam retulit ad conſilium. Nemo quiſquam ex conſilio ſententiam ferre in cauſa tam ancipiti audebat.* Hic conſilium appellat inſignium virorum, qui cum Proconſule iudicabant, quod idem erat Synedrium. Idem Gellius, *Cur, ait*, *d* *hoc me potius rogas, quam ex iſtis aliquem peritis, ſtudioſiſque viris, quos adhibere in conſilium iudicaturi ſoletis?* Idem, *Tum ibi, inquit*, *e* *amici mei, quos rogaueram in conſilium, viri exercitati, atque in patrocinijs, & in operis fori celebres reum abſoluendum dicebant.* In eodem ſenſu accipit Plinius, *Frequenter, ait*, *f* *iudicaui, frequenter in conſilio fui.*

Hi ſunt conuentus, ſecundum quos Hiſpaniæ populos Plinius recenſet, *g* & Carthaginem populos LXII. conuenire ſcribit, id eſt in conuentu iudicare; & in Conuentū Clu- D nienſem Vardulos ducere populos XIIII. Turmodigos IIII. & Lucenſem conuentum eſse populorum XVI. & alios etiam alibi nominat. Sed nullibi hoc clarius explicat, quam cum Iuridicos Beticæ conuentus fuiſse memorat. *h* dicendo enim Iuridicos, iuris dicendi cauſa conuentus factos fuiſse ſignificat. Idem vniuerſam Hiſpaniam citeriorem in VII. conuentus diuiſam fuiſse ſcribit, *i* quod in VII. eius oppidis colleƈtis primoribus Prouinciarum cauſæ definirentur. Hi ſunt Conuentus, ad quos Cæſar ſe in Gallias profeƈtum fuiſse dicit. k

Conſilium vero propriè vult eſse Theophilus, cum iudices prædiƈti conueniunt, vt ſerui a domino minore annis xx. manumittendi cauſam probent; *l* de quo & Antoninus, *Eorum, inquit*, *m* *qui apud conſilium manumittuntur, poſt cauſam a iudicibus probatam ſtatus in dubium non reuocatur.* Et Conſtantinus de hoc etiam loquitur in l. 4. C. de vind. li- E ber. Hoc eſt & conſilium, quod Conſul manumittere volentibus præſtat; *n* Nec mandata iuriſdiƈtione a Præſide transferuntur; Vlpianus, *Mandata iuriſdiƈtione, inquit*, *o* *conſilium non poterit exercere is, cui mandatur.* Sicut ergo Præſides primoribus Prouinciæ ſibi aſſidentibus grauiores cauſas iudicant, ita in municipio, de quo hic agit Scæuola; lege cautum erat, ne Duumuiri, aut defenſores ciuitatum extra Synedrium, quod ob iudicandum conſtituerant, iudicare poſsent, ſed ipſis aſſidentibus, cauſas deciderent, pœna mille drachmarum ipſis impoſita, ſi ſecus feciſsent. Ea erat ſumma aureorum XL. nam XXV. drachmas aureum feciſse, auƈtor eſt Dion. *p*

Habebant & Iudæi Synedrium conſtans ex LXXII. quos Dominus iuſſit a Moyſe eligi ex Sapientibus populi ſenos ex ſingulis Tribubus. *q*

a Lib. 2. diſpunct. c. 18.

b §. eadem. Inſtit. quib. ex cauſ. manu. non licet.

c Lib. 12. c. 7.

d Lib. 12. c. 13.

e Lib. 14. c. 2.

f Lib. 1. epiſt. epiſtol. 20. ad Tacitum.

g Lib. 3. c. 3.

h Lib. 3. c. 1.

i Lib. 3. cap. 3. in princ.

k Comment. lib. 1. in fin.

l d. § eadem. Inſt. quib. ex cauſ. manumit. non licet.

m L. 1. C. de vind. liber.

n L. 1. ff. de offic. Conſul.

o L. 2. in princ. de offic. eius.

p In Auguſto.

q Num. c. 11.

Et

Et hoc erat Consilium, quod congregatum contra Dominum legitur in Euangelio, [a] A
quod tamen ab Herode sublatum, vt Philo, [b] & Iosephus, [c] & Eusebius, [d] narrant,
postea ex proselytis, & non Iudæis est renouatum.

a Ioann. c. 11.
b Lib. 2. De tempor. b.
c Lib. 14. antiq. Iudaic. c. 18.
d In Chronicis. Anno mũdi 5150.

Ad l. 1. de varijs, & extraord. cognit. Cap. CXLIX.

MEdicus non est, qui incantauit, vel imprecatus est, vel, si, inquit Vlpianus, vt impostorum verbo vtar, exorcizauit. Haud dubie intelligit Christianos, quorum proprium erat vocabulum exorcismi, quo Dæmones abigebant, & ab Ethnicis Græculi impostores vocabantur: quia, abiecta toga, Pallium induebant, qui erat Græcorum habitus, ob quod tractatum de Pallio Tertullianus composuit. Impostores autem Christianos Ethnici appellabant: quia eos veneficis imprecationibus credebant vti. B
D. Hieronymus, *Vbicunque, ait,* [e] *viderint Christianum, statim vsurpant illud de triuio,* ὁ γραῖκος ἐπιθέτης, id est, Græculus impostor. Idem, *Si tunica, inquit,* [f] *non canduerit, statim illud è triuio, impostor, & Græcus est.* Ita etiam illos Vlpianus nominat infensissimus nominis Christiani hostis, qui septem libros de officio Consulis composuit, quibus de torquendis Christianis agit. Non potest tamen verè imponere Christianis, quod mercedem aliquam ob curandos infirmos peterent: quia hoc non agebant, sed alij morbos imprecantes honorario curam remunerari desiderabant.

e Epist. 10. ad Furiam. de viduitate seruanda.
f Epistol. 23. ad Marcellam. De ægrotatione Blesillæ.

Ad eand. l. 1. §. si cui. eod. tit. Cap. CL.

SVbijcit Vlpianus in §. si cui. *Aduocatis licet accipere pro honorario vsque ad centum aureos.* Lege Titia, vel, vt alij malunt, Cincia antiquitus cautum erat, ne quis ob orandam causam pecuniam, donumve acciperet, vt Tacitus scribit; [g] Quæ lex cum in desuetudinem abijsset, ac nimis vænales essent Aduocati, Senatus eam legem obseruari petijt. Illi Claudium Principem adierunt, ostendentes pacis, ac togæ emolumentis vitam sustineri, sublatis studiorum pretijs, etiam studia peritura. Itaque modus capiendis pecunijs a Claudio est impositus vsque ad decem sestertia, quæ egressi repetundarum tenerentur. Ea est summa CCL. nostrorum aureorum. Aliqui existimant esse centum. Plinius [h] enim auctor est S.C. permissum fuisse Aduocatis perorata causa, decem millia sestertium accipere, quæ summa centum aureos efficit, ponendo centum sestertios pro aureo. C

g Lib. 11. Annal.
h Epist. lib. 5. epistol. vltim. ad Rufum.

Sed ego censeo ab alijs post Claudium Principibus statutum esse, vt patrocinij præmiũ centum aureos non excedat, quam pecuniam non nisi peracta causa accipere licebat. Plinius, *Suberat, inquit,* [i] *edicto Senatusconsultum hoc omnes, quisquis negocium haberet, iurare prius, quam agere iubebantur, nihil se ob aduocationem cuiquam dedisse, promisisse, cauisse. His enim verbis ac mille præterea & venire aduocationes, & emi vetabatur. Peractis tamen negocijs permittebat pecuniam duntaxat decem millium dare.* Idem Plinius scribit, [k] Vincentinos Aduocato suo primo sex millia numum, deinde rursus mille denarios patrocinij causa dedisse; æquant hæ singulæ summæ fermè aureos LX. D

i Vbi supra.
k Lib. eod. epist. 4. ad Valerianum.

Ad tit. de Censib. Cap. CLI.

CEnsus aliquando significat pensionem, quæ soluitur pro fundo ab eo, qui directũ, & vtile fundi dominium retinet, [l] de quo non loquitur hic Titulus. Aliquando capitur pro annuo reditu; [m] item pro annuo tributo, quod soluitur Principi. [n] Aliquando Census accipitur pro scriptura, in qua cuiusque bona describuntur, vt pro eorum rata tributa conferantur, prout animaduertit Theophilus in §. vlt. Inst. de libertin. in quo sensu hic capitur, & in l. 2. 3. & 4. infr. eod. & in l. census. ff. de probatio. *Census, inquit, & monumenta publica potiora sunt testibus,* id est, plus probant hæ scripturæ, quam testes; vnde in l. vlt. C. sine censu, vel reliq. professio censualis vocatur. E
Doctores nostri catastrum appellant, [o] & allibrationem; vulgus librum æstimi vocat. Primus Romæ Censum Ser. Tullus, postea in Prouincijs Augustus instituit, qui, vt scribit

l Glo. in c. constitutus. in ver. ad rata. de religios. domib. Bart. in l. 1. §. 3. nu. 4. de publican.
m L. de creationibus. C. de epis. audien.
n C. sine censu. vel reliquis. toto tit.
o Bart. in l. forma. §. 1. & pen. de censib.

Cassio-

A Cassiodorus, *a* orbem Romanum agris diuisit, censumque descripsit, vt possessio sua nulli haberetur incerta, quam pro tributorum susceperat quantitate soluenda. De hac D. Lucas. *b*

a Lib.3. variar. epistol. pen. ad Consularem.
b Cap.2.

Inuentus autem fuit Census propter tria, ob tributa, indictiones, & capitationes soluendas. *c* Tributum erat, quod ratione soli pendebatur: nam, vt inquit Theophilus, *d* Romani cum gentes subigerent, omnia eorum bona in se transferebant, quæ pristinis dominis restituebant cum onere, vt partem fructuum sibi tanquam directis dominis soluerent. Hoc tributum vocabatur. Primo decimam, deinde quinquagesimam frumenti, quadragesimam hordei, & vicesimam vini, & Laridi pensitarunt; *e* & hanc annonam vendebant militibus, vt apparet in toto Titulo, & in l. septem. C. de eroga. mili. anno. lib. 12. Vnde hoc modo Principes magnam partem pecuniæ, quam militibus soluebant, recipiebant; & ita commodè alebant exercitus, & populi minus onerabantur. B Et ob id stipendiaria vocabantur prædia, quæ erant in Prouincijs; *f* quia dicti fructus pro stipendio militibus dabantur.

c L.2. C. de immunit. nemi conced. lib.10.
d §. per traditionem. Inst. de rer. diuis.
e L. modios C. de suscep. & arcar. lib.10.
f §. per traditionem. Inst. de rer. diuis.

Præstabant & pro singulis viginti, & alicubi pro triginta iugeris agri Chlamydem vnā militibus dandam, *g* quæ aureo æstimabatur, *h* & ob id vocatur hoc debitum vestium auri, & argenti. *i* Vt ergo sciretur quantum quisque ferret, quot vineas, quot pecora haberet, hæc facienda erat descriptio; Siculi soluebant decimam; Cicero latè de hoc disserit. *k*

g L.2. C. de milit. veste. lib. 12.
h L. pen. C. eo. tit.
i L. vlt. C. si propr. pub. pensit.
k In act. in Verr. 3. lib. 3.

Indictio vero ob exigendam pecuniam fiebat, qua Principi opus erat, & stipendium vocabatur, pro rataque prædiorum soluebatur: nam Princeps indigens pecunia quotannis Prouincijs imperabat pecuniā, & hæc appellabatur Indictio, de qua in titulo C. de indict. C lib. 10. quæ quandoque erat maior, quandoque minor, prout Principis vsus exigebat, & ideo l. 1. & 2. C. de indict. dicit soluendum quotannis, quod Principis delegatione continetur; & si hæc pecunia satis non fuisset, alia imperabatur, & hoc superindictum vocabatur. *l* Hinc prodijt annorum indictio. cum enim singulo quoque decimo quinto anno nouus census describeretur, ad annos designandos, a Nicęna Synodo inuentum fuit, vt diceretur, prima indictione, scilicet, facta a Principe post vltimum censum actum, deinceps secunda, tertia, & quarta vsque ad decimam quintam, qua nouus census agebatur. Stipendium vero aliter interpretatur Theophilus. *m*

l L. 1. C. de superindict. lib. 10.
m In d. §. per traditionem. Inst. de rer. diuis.

Tertia erat Capitatio, propter quam census scribebatur: nam quisque pro suo capite numum soluere tenebatur, *n* masculi didrachma, *o* fœminæ drachmam, id est, dimidium eius, quod viri. *p* etsi hæc quantitas in iure non exprimitur; Ciuibus vero Romanis hoc D onus est remissum, quod Capitatio vocatur. *q* Aliqui volunt tantum intra vrbem habitantibus hanc remissam esse, quod non affirmo.

n L. 3. inf. eod.
o Matt. c. 17.
p L. cum antea. C. de agricol. & censit. lib. 11.
q L. 1. C. de capitatio. ciui. censib. exim. lib. 11.

Propter has ergo tres functiones omnia bona, & personæ erant describendæ, & quisque in loco, vbi erant bona, ea profiteri tenebatur, cum ibi soluendum esset tributum. *r* In primis homines ipsi describebantur eorum nomina, & ætas: quia quibusdam in locis non soluebant Capitationem, nisi ab anno 15. vsque ad 65. & fœminæ a 12. *s* M. Antoninus Philosophus introduxit, vt quisque natos profiteretur, vt ait Capitolinus; *t* & ideo hæc natalis professio vocabatur, *u* quandoque simpliciter professio, *x* quæ ætatem probabat, & propter hoc potissimum inuenta fuit.

r L. 4. §. is vero. ff. eod.
s L. 3. infr. eod.
t In M. Antonino Philosopho.
u L. statum. C. de fid. instrum.
x L. etiam. l. cum de ætate. l. Imperatores. §. 1. ff. de probat. l. 1. C. si minor se maior. dixer. l. nec omissa. C. de libera. caus. l. neque professio. C. de testam.

Describebantur & bona omnia, ac primo prædia, scilicet, eorum nomina, in qua ciuitate, & pago essent, quos duos proximos haberent vicinos, quot iugerum essent, an pratum, E vel aruum, quod in decem proximos annos esset satum. Vinea quot vites haberet, Oliuetū quot arbores, l. 4. in princ. infr. eodem. vbi forma censuali hoc caueri dicitur. Forma autem pro lege accipitur, vt in l. decernimus. C. de sacr. sanc. eccles. Typum Græci vocant in Nouell. 165. 166. 167. 168. vnde hoc nomen descendit. In hoc sensu accipitur & in l. formā. C. de off. præf. præt. orient. & in l. 3. C. de Canone largit. titulorum lib. 10.

Salinæ quoque, lacus, & similia erant describenda; *y* nam tum priuati salinas habebant, vt & hodie aliqui; *z* Vectigalq; ex his soluebatur. *a* Sed hæ postea priuatis sunt interdictæ. *b*

y d. L. 4. §. lacus.
z L. generali. §. vxori. ff. de vsufr. leg. l. magis puto. §. 1. ff. de reb. cor.
a L. inter publica. §. 1. ff. de verb. sig.
b L. si quis sine. C. de vectig. lib. & commiss.

Seruorum quoque pro quibus Capitatio pendebatur, nomina, ætas, natio, & artificium describebantur. *c* prout enim erant industrij, plus, minusve eorum nomine soluebatur; natio etiam plus, vel minus seruum commendabat; *d* Animalia etiam bruta, vt oues, iumen-

c d. l. 4. §. in seruis. infr. eod.
d L. quod si nolit. §. qui mancipia. ff. de ædilit. edict.

menta,& pecora describebantur, pro quibus tributum pendebatur, quod animalis functio vocabatur. *a* In vniuersum hæc professio censualis dicebatur. *b* A

Hanc descriptionem faciebat Constantinopoli officium Magistri census. *c* In alijs ciuitatibus serui ciuitatum Tabularij dicti, *d* qui etiam instrumenta ciuium scribebant, *e* & ideo eorum officium tabularia administratio vocatur. *f* Hunc autem censum scribentes Censitores appellabantur, *g* quandoque susceptores; scribebantque bona cuiusque præsente defensore ciuitatis. *h* Hunc vero ordinem seruabant, vnus ex tabularijs scribebat, alius subscribebat, tertius signabat, & actuarius in acta ad perpetuam fidem faciendam referebat. Tertullianus; *Planè, inquit, i profiteri potest semetipsum quinus. Verum professio eius alterius auctoritate conficitur; Alius scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius actis refert.* Hæc ille; Et hæc est professio in actis facta, de qua in l. antep. §. 1. ff. de probatio.

Aestimabantur vero prædia, quæ describebantur secũdum reditus, quod si secus fiebat, reclamari poterat; Ioannes a Platea, *Granatus, inquit, k in æstimo faciendo est releuandus, & probatur iniquitas census, si bona non æstimentur ex redditibus, & perceptione fructuum.* Id etiam sentit l. pro locis. C. de anno. & tribu. lib. 10. vbi Bartolus ait quemlibet onera subire secundum quantitatem fructuum, quos percipit. Hoc etiam alij Doctores sequuntur; *l* Albericus tamen Rosata *m* vult prædia æstimari, quanti vendi possunt. *n* Sed prior opinio est receptior, quanquam defendi potest vtranque opinionem in idem recidere: nam regulariter bona, inspecta quantitate redituum, venduntur. Spectandum etiam est, an sint proxima oppido: nam pluris proximiora remotioribus æstimantur. *o* B

Quodlibet quoque prædium per se est æstimandum: quia licet fundus totus, & non per partes sit æstimandus, vt ait Iason, *p* id intelligitur in exiguo prædio: secus vero est, vbi plura prædia in vna regione sunt æstimanda, singula enim secundum suam bonitatem precium habere debent; Bartolus, *Aestimanda est, inquit, q qualibet pars prædij secundum suã bonitatem.* Quod sequitur Ioannes de Platea; *r* vult tamen in vnius patrimonio compẽsari fertilia cum sterilibus, vt minus vnum prædium pingue æstimari possit, inspectis alijs eius prædijs tenuioribus; Non propterea negat cuiusque prędij bonitatem esse spectandã, sed vult vtile cum inutili compensari; *s* & subdit Ioannes de Platea, *t* fertilia per se a sterilibus separatim æstimanda esse, vbi diuersi ea possident. Albericus quoque *u* cẽset singula per se æstimari, licet in vnius patrimonio fertilia cum sterilibus possint compensari. C

Obseruandum est etiam in censu, vt quo anno quis bona alienat, ijs exoneretur, & ea acquirenti adscribantur, vel si quæ pereant, ea ex censu sunt delenda, vel si deteriora fiant: quia vites exsiccentur, non est æquum, vt dominus pro illis oneretur; *x* sic è contra, si cuius prædium pinguius fiat, augetur eius ęstimatio, & census, quod intelligo, etiam si domini industria prædium pinguius fiat: nam æstimatur secundum tẽpus præsens. *y* Et hæc est vera, & communis opinio, licet Albericus Rosata dissentiat, *z* pro quo adducitur l. vlt. C. de alluuio. vbi pro paludibus ad culturam redactis census non soluitur, & separatim censentur, id est, in æstimo describenda sunt, & ibi Salicetus ait, *a* ob meliorata prędia non crescere tributa. D

Secundo id probare videtur l. vlt. C. de omn. agr. deser. lib. 11. vbi accipiens agrum desertum, & sua industria meliorem faciens, non est pro eo plus onerandus: nam industria sua nemini debet esse damnosa. *b*

Vltimo de nouali non soluitur decima: *c* ergo nec tributum. Contrarium tenet Petrus Vbaldus: *d* quia quis onus sentire debet, prout commodum ex fructibus sentit. *e* Hãc etiam opinionem tenuit Lucas de Penna. *f* regio enim in agro Alexandrino Fraschetta dicta diu manserat inculta, & pro pascuo habita; demum redacta ad culturam, & in ęstimo describenda, dubitabatur, an ęstimanda esset secundum tempus pręsens, quo facta est pretiosior, an secundum tempus retroactum, quo erat inculta, & pascuum, consuluit Petrus de Vbaldis secundũ tẽpus pręsens esse ęstimandã, quod etiã probat l. forma. ff. de censib. E

Ad l. vlt. C. de alluuio. respondeo in censu primo faciendo non describi, sed alij, qui sequitur paludes, & pascua ad culturam redacta describi, alioquin nihil vnquã describeretur.

Ad l. vlt. C. de omn. agr. deser. eodem modo respondetur, sed melius dicitur possessorẽ accepisse agrũ desertum a Principe cum onere certę pensionis soluendę, & ideo illa non est augenda: quia si sciuisset augendam, inquit lex, fortè non suscepisset.

Non

a L. vlt. C. de anno. & tribut. lib. 10.
b L. vlt. C. sine censu, vel reliq.
c L. testamenta. l. consulta. C. de testa. l. in hac. C. de donatio.
d L. 1. C. de cẽsib. lib. 11.
e L. pen. C. de anna. except. l. scripturas. C. qui potior. in pig. habeã.
f L. vlt. C. de seru. Reip. manumitt.
g In Rub. C. de censib. censitorib. lib. 11.
h L. susceptores ꝑ sensibus. C. de suscepto. præpo. & arcar. lib. 10.
i lib. 1. a[d]uer. Marcionem. c. 1.
k L. 1. ver. quomodo autem probabitur grauamen. C. de censib. li. 11.
l Petrus de Vbaldis consi. 1. impres. so post tractatum de collectis. nu. 5. & Lucas de Penna l. vlt. C. de anno. & tribut. lib. 10.
m In rub. n. de mun. & honor. ad fin. ver. item debent. sub nu. 101.
n L. si seruus 2. ff. de condict. furti.
o d. l. pro locis. vbi Bar. C. de anno. & tribut. lib. 10. l. modios. in fin. C. de suscepto. præp. s. & arcar. li. 10. Nat. cons. 413 nu. 3.
p L. 1 § si hæres. nu. 11. vers. [illegible] ad Trebell. gl. in l. 1. in ver. participem & ibi Bart. nu. 3 C. commun. [illegible] §. si. [illegible]
q L. si ex falsis. nu. 11. ve. [illegible]
r L. omne territorium. C. de censib. lib. 11.
s L. quisquis. C. de omn. agr. deser. lib. 11.
t d. l. omne territorium [illegible]
u In rub. de mun. & honor. nu. 58. vers. [illegible] & col. vlt. nu. 101. [illegible]
x Alber. Rosa. in Rub. de mun. & honor. nu. 59.
y Petr. de Vbaldis [illegible] impres. so post eius tracta tum de collectis.
a In d. Rub. de mun. & honor. [illegible]
a Nouel. 1.
b L. vel negare. Q. [illegible]
c c. quid per nouale. d Vbi supra. e In l. 1. C. de munet. patrimon. lib. 10. vbi glos. in ver. eiu[s], & in l. vlt. C. Quemadm. Ciuil. mune. indic. lib. 10. Bar. in l. pro locis. C. de anno. & trib. Lib. 10. f d. l. omne territorium. vers. sed audientia. C. de censib. lib. 11.

A Non obstat vltimum, quod diligentia sua nemini debet esse damnosa: nam damnū non affert, cum non oneretur vltra quam reditus patiantur; Non potest tamen negari dubium esse articulum propter l. vlt. C. de alluuio.

Videndum est vltimo loco, quem effectum producat census. ob multa enim est vtilis; Primo, vt supra dictum fuit, vt quisque pro rata suorum redituum oneretur. *a* Secundus est effectus: quia bona descripta sunt hypothecæ nomine pro tributis, & stipendijs soluendis obligata; *b* & ideo Baldus dicebat, *c* non solutis tributis, posse prædia tanquam Reip. vel fisco obligata vendi. Tertius est effectus: nam liber æstimi, seu census probat bona descripta esse illius, cuius nomine descripta reperiuntur, vt voluit Bartolus, *d* quem sequitur Aretinus. *e* Contrarium tamen tenuit Baldus, *f* & Paulus Castrensis, *g* & Socinus; *h* facit quidem, inquiunt, præsumi dominum possidentem, sed non probat dominium aduersus agentem, quod videtur verius; probat tamen possessionem; item ætatem B descriptam. *i* Hæc sunt, quæ ad censum pertinent.

a L. 2. C. de immu. nemi. conced. lib. 10. Bart. in d. l. pro locis. C. de anno. & trib. lib. 10.
b L. 1 & 2. Cod. si propt. pub. pensit.
c d. l. 1. nu. 2.
d L. hi, qui. nu 3. C. de præd. & om. reb. naucula. lib. 11.
e Cons. 65.
f L. si pater. nu. 8. C. de distro. empt.
g Ibidem. nu 3.
h L. 1 in princ. nu. 27 ff. de acq. poss. & cons. 89. nu. 12. lib. 1.
i L. census. de probatio.

Ad l. 1. ff. de Censib. Cap. CLII.

PRædiorum duo erant genera, Tributaria, seu stipendiaria, & immunia, quæ iuris Italici dicebantur, Cicero, *Aut impositum, inquit*, k *vectigal est certum, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanis, & plerisque Pœnorum, quasi victoriæ præmium, & pœna belli; Aut Censoria locatio constituta est, vt Asiæ lege Sempronia.* Quid vero id sit, idem Cicero paulo post explicat. *Perpaucæ, inquit, Siciliæ ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactæ, quarum ager cum esset publicus Pop. Romani factus, tamen illis est redditus. Is ager a Censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decimæ venire non solent. Quinque* C *præterea sine fœdere immunes ciuitates, ac liberæ. Præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum decumanus est, idque ante Imperium populi Rom. ipsorum Siculorum voluntate constitutum est.*

k Act. 4. in Verrē. lib. 3.

Hactenus Cicero. Quare Tributaria sunt, pro quibus soluebatur tributum, quorum directum dominium erat apud Principem, vt tradit Theophilus, *l* & sentit idem Cicero. *m* Aliæ erant Ciuitates, quæ pro tributo soluebant pecuniam, quod stipendium vocabatur, & ipsæ stipendiariæ.

l §. per traditionē. Inst. de rer. diuis.
m Ibidem.

Alia vero prædia iuris Italici erant Ciuitatum, quas Cicero immunes, & liberas appellat. *n* Metellus enim Nepos Prætor Lucio Afranio, & Metello Coss. legem tulit, ne quis Romæ, vel in Italia tributum penderet, vt recitat Dion, *o* quæ lex Metella ab eo vocata est. Et hoc significat §. per traditionem, Inst. de rer. diuis. dum distinguit prædia Tributaria ab Italicis. Itaque hoc est ius Italicum, de quo loquitur hic Titulus, & l. vlt. §. Diuus Ve- D spasianus. eod. tit. Dicit enim Cæsarienses a Vespasiano colonos factos, sed non iure Italico expressim donatos. Sed Titus etiam solum immune factum esse interpretatus est, quod nihil aliud significat, quam iuris Italici factum esse. Sed hæc immunitas non semper permansit. prius enim Imperatorem cum exercitu, quando aderat, Italia alere est coacta. postea facta inter Constantium, & Galerium Maximianum orbis Romani diuisione, & ipsa tributis est onerata. Aurelius Victor loquens de hac diuisione. *Hinc, inquit*, *p* *parti Italiæ inuectum tributorum ingens malum. Nam cum omnis eadem functione, moderataque ageret, quo exercitus, atque Imperator, qui semper maxima parte aderant, ali possent pensionibus inducta lex noua, qua sanè illorum temporum modestia tolerabilis in perniciem processit.*

n Vbi supra.
o Lib. 37.
p De Cæsaribus.

Hæc ille. Roma a tributis intacta, aut certè liberata, & immunis facta ab Aemi- E lio Paulo, post Macedoniam subactam, & allata ærario tria millia pondo auri, *q* ius Italicum obtinuit. *r*

Rursus oppidorum quædam erant Coloniæ, quædam Municipia, quædam Iuris Italici, alia, vt dixi, tributaria. Coloniæ aliæ Romanæ erant, vbi ciues in aliquod oppidum deducebantur, qui permanebant ciues Romani, legibusque ciuitatis Rom. viuere cogebantur; ac quasi effigies paruæ, & simulachra quædam Romæ erant, vt ait Gellius; *s* vnde in ciuitatibus, in quas deducebantur, Theatrum, Basilicam, Campum Martium, Forum, & alia, quæ Romæ erant, ædificabant; quod Virgilius significat, *t*

Et paruam Troiam, simulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco, Scæaque amplector limina portæ.

q Plutarch. in Aemilio Paulo. Plin. lib 33. c. 3. Valer. lib. 4. c. 3.
r L. 1. C. de priui. leg. vrb. Constant. lib. 11. quæ est parte l. 6. C. de sac. sanc. eccles.
s Lib. 16. ca. 13. in fin.
t Lib. 3. Aeneid.

a Lib. 5. Aeneid.

Idem, *a* A

Interea Aeneas urbem designat aratro,
Sortiturque domos: hic Ilium; & hæc loca Troia
Esse iubet.

b Lib. 4. de lingua Latina.

Idem & Varro tradit *Oppida, inquit,* *b* *qua prius erant circunducta aratro ab orbe, & vrbe, vrbes, & ideo Colonia nostra omnes in litteris antiquis scribuntur vrbes, quod item condita, vt Roma.*

c Ascon. in Cicer. Oratio. in Pisone. & Strab. li. 4. Geograph.

Aliæ erant Latinæ Coloniæ, quæ petendi magistratus gratia ciuitatem Romanam adipiscebantur, id est, vt magistratum gerere possent, non ferre Romæ suffragium, nec Romanis legibus viuere. *c* Ob id ergo quasi ciues Romani erant, vt tantum magistratus obtinerent, de quibus in l. 1. §. 1. C. de Latin. lib. tollen. Coloniæ in alio sensu vocantur prædia, quæ numis colenda conducuntur, in quo sensu accipit l. eius. 27. §. 1. ad municip. l. si in lege. §. colonus. ff. locati. l. Seiæ. §. prædia. de fund. instr. Sed hic aliter intelligitur Colonia. B

d Vbi supra.

Municipia vero erant, quæ ius ciuitatis Romanæ habebant, sed non ius ferendi suffragij Romæ ad creandos magistratus, nec magistratus gerere poterant. Itaque his tribuebatur, vt suis moribus, legibusque vti possent: Item toga tanquam ciues Romani induebantur, hæredes institui poterant, & testari; vnde vtilius erat esse municipium, quam Coloniam; Sed propter Imperium, & maiestatem populi Romani honorificentius erat esse Coloniam, vt explicat Gellius, *d* qui municipes vult eos fuisse, qui munus honorarium in vrbe Romana habebant, tanquam ad id munus recepti, etsi hæc omnia paulatim per ignorantiam amiserint. Postea vero in ciuitatem recepti, vt nobiscum munera facerent, municipes sunt dicti, donec omnes suæ ciuitatis ciues municipes sunt appellati. *e*

e L. 1. §. 1. ad municipal.
f L. sed si vsu. de captiu.
g Lib. 3. Histor.
h in Seuero.

Coloni etiam togam gerebant, qua alijs, præterquam municipalibus vti non licebat. *f* C
Hæ sunt Coloniæ, de quibus loquitur l. 1. & vlt. de censib. Vlpianus ergo in hac l. 1. vrbes recenset, quæ ius Italicum habuere, & plures ex his Coloniæ Romanæ, aut Latinæ fuere. Inter illas in primis nominat Tyrum Syriæ Phœnices Metropolim, quam Seuerus Imp. iuris Italici fecit. Cum enim multa contra Pescennium Nigrum, qui à Syriae legionibus Imperator salutatus fuerat, in Syria gessisset, populos, qui cum hoste fuerant, multauit; Alios, qui secum senserant, honoribus affecit, vt ait Herodianus, *g* & Spartianus. *h*

i In ver. Παῦλος Τύριος ῥήτωρ.
k L. 1. C. de metropo. Beryt. lib. 11.

Ad Parthicum deinde bellum profectus nonnullas ciuitates de se benemeritas pariter priuilegijs honestauit, inter quas fuit Tyrus vrbs maritima inter Tareptam, & Ecdippum sita, in Sacris literis Sor, & vrbs munitissima appellata, vulgo Sur dicitur; olim Insula fuit, sed post coniectas ab Alexandro Magno in illud fretum moles facta est peninsula 19. millium passuum ambitum continens. Portus duos habet, & fontes quatuor perennes, quibus tota irrigatur. Fuit Vlpiani patria, quam serie seculorum vocat antiquissimam, armipotentem, & fœderis cum Romanis iuncti tenacissimam. Purpura abundabat, quæ ab ea D
Tyria vocabatur. Paulus Tyrius Rhetor, inquit Suidas, *i* legatus ad Hadrianum missus obtinuit, vt Tyrus Phœniciæ metropolis esset, cui Theodosius iunior postea Berythum adiunxit. *k*

l Belli sacri. li. 11. c. 13.
m Lib. 45.
n §. hæc autē tria. & §. illud vero. in prœmi. ff.
o L. 1. C. de metropol. Beryt. lib. 11.

Sed & Berythensis Colonia est in eadem prouincia Augusti beneficijs gratiosa. Significat ius Italicum ab Augusto ipsi concessum. Hanc vrbem Gerseus quintus filiorum Canaam fundasse dicitur, vt ait Gulielmus Tyri Archiepiscopus, *l* & ob id olim Gersus dicta ciuitas est maritima, inter Biblum, & Sidonem. Inde olim Brundusium nauigabatur, vt refert Dion, *m* & prout significat l. qui Romæ. §. Callimachus. de verb. obligat. Portum habet amplissimum, & ibi olim Legum gymnasium erat, pulcherrima enim ciuitas, & legum nutrix appellatur. *n* Postea à Theodosio, & Valentiniano metropolis Phœniciæ cum Tyro est facta. *o* E

p Lib. 54.
q Lib. 5. c. 20.

Hanc credo Augustum iuris Italici fecisse, M. Apulio, & P. Silio Coss. quo tempore Augustus in Asiam profectus Tyrios, & Sidonios seditionem mouentes domuit, vt tradit Dion; *p* Vnde hæc Colonia Fœlix Iulia est appellata, vt ait Plinius, *q* & fortè tãquam de se benemeritam hoc beneficio affecit; & quia Augustus eo Coloniam deduxit, *D. Hadrianus, inquit Vlpianus, ipsam Augustanam Coloniam in quadam oratione appellauit,* credo illam, quam pro Italicensibus, a quibus originem trahebat, in Senatu habuit, & peritissimè de colonijs, municipijsque disseruit, mirans, quod & ipsi Italicenses, & alia quædam municipia antiqua, in quibus Vticenses nominauit, cum suis moribus, legibusque vti possent, in

ius

A ius Coloniarum mutari gestiuerint. Prænestinos enim refert maximopere a Tiberio Imperatore petijsse, orasseque, vt ex colonia in municipij statum redigerentur, idque illis Tiberium pro referenda gratia tribuisse, quod in eorum finibus sub ipso oppido ex capitali morbo conualuisset. *a* Et hanc esse arbitror orationem, quam hic Vlpianus citat. Hæc etiam Colonia iuris Italici esse dicitur. *b* Fuit autem M. Agrippa, qui ex veteranis Colonos, iubente Augusto, Berythum incolere iussit, & hodie cernitur æreus numus, in quo Duumuir stiuam manu tenet incuruam cinctus more Sabino, i. parte togæ caput velatus, & parte succinctus taurum in dextrã, & vaccam intrinsecus iunctos sequitur, & glebas omnes intus vertit, ac sulco ducto, loca mœnium designat. *c*

a Gell. lib. 16. c. 13

b l. pen. eod.

c Seruius libr. 5. Aeneid. super illo carmine Interea Aeneas vrbem designat aratro.

Inscriptum nummo est COL. IVL. BER. S. C. id est, colonia Iulia Berythus. Idem & in numismate C. Iulij Cæsaris visitur, in cuius honorem hæc Colonia Iulia Fælix ab Augusto est vocata.

B Est & Heliopolitana ciuitas, quæ a Diuo Seuero per occasionem belli ciuilis Italicæ coloniæ Remp. accepit; Eo, ut censeo, tempore, quo cum Nigro de imperio certauit, de quo multa Herodianus, *d* & Spartianus *e* scribunt. Ea est Cœle Syriæ ciuitas inter Libanum, & Antilibanum non longe a fonte Orontis fluuij, ut tradit Plinius; *f* Latine Solis ciuitas uocatur, vnde credo legendum Heliopolim pro Helipolim, & in eo bello creditur Seuero fauisse, & ob id is Coloniam cum priuilegio iuris Italici eo deduxit. Alia Heliopolis est in Aegypto, de qua hic non est sermo. Hyginus eam Heliopolim uocatam asserit, quod ibi Solis armenta pascerentur.

d Vbi supra.

e Vbi supra.

f Lib. 5. c. 22.

Eiusdem iuris Laodicena Colonia in Syria Cœle, quam ob belli ciuilis merita D. Seuerus iuris Italici fecit, quod sibi contra Pescennium odio Antiochiæ fauisset; Herodianus C *Interim, inquit, g seditiones inter se agitabant pari æmulatione, odioque Laodicea quidem in Syria Antiochenorum odio, Tyrus autem in Phœnicia Berythijs infensa, qua nunciata Nigri fuga, sublatis illius honoribus, Seuero prospere acclamauerunt.* Idem infra loquens de Byzãtio, *Ea vrbs, inquit, fame capta, totaque plane diruta, simulque theatro, thermisque, omnique cultu, atque honore detracto, & in vici formam redacta, Perinthijsque adiudicata est, quemadmodum Antiochia quoque Laodicenis.* Hanc vrbem Seleucus Antiochi filius cognomento Nicator condidit. is enim inter alias quatuor vrbes fundauit Antiochiam omnium maximã, quam a patre Antiocho denominauit; Secundam munitissimam Seleuciam a se dictam; Tertiam Apameam ita ab Apamea vxore uocatam; Quartam Laodiceam a matre Laodice nuncupatam, ut Strabo memorat; *h Sexdecim, inquit Appianus, i ciuitates Antiochias in paterni nominis memoriam condidit, in matris honorem quinque Laodiceas, nouem sui nomi* D *nis Seleucias, in vxoris commemorationem, vrbes quatuor, tres Apameas, & Stratonicam vnã. Illustres adhuc extant, Seleucia, quæ in maris littore sita est, & quæ supra Tygrim fluuium est condita Laodicea, in Phœnicia, & sub Libano monte Antiochia; Syria quoque Apamea; cum Seleucia maritima conderetur, de cælo tacta fuit; & ob id fulmen incolis pro insigni. Deo traditum, quod canentes vbique celebrant.* Hæc ille. Ex his ergo vrbibus in Syria Laodicea, & Antiochia ius Italicum habent. Apamea autem est Colonia. Antiochiam mirifice a Iustiniano exornatam Procopius scribit, *k* quam terræ motu dirutam, vel hostili incendio, vt alij malunt consumptam, restituit, & Theopolim appellauit. Sedes erat Præsidis Syriç.

g lib. 3. Histor.

h libr. 16. Geograph.

i In lib. qui inscribitur Syrius.

K lib. 2. de ædif. Iustiniani.

Ptolomensium quoque Colonia, quæ inter Phœnicem, & Palæstinam sita est, nihil præter nomen Coloniæ habet. Ptolomaidem intelligit, quæ est vrbs maritima in Palæstina prope Phœniciam; idque significat Vlpianus, dum ait, eam esse inter Phœnicem, & Palçstinam, quasi velit indicare eam in finibus Palçstinæ prope Phœniciam positam esse. Bel- E lus fluuius eam mediam interfluit, vnde diuisa duobus nominibus appellatur, alteraque pars Ptolomais, altera Acron dicitur, & hoc nomen hodie quoque retinet, olim Ace dicta Quis eo Coloniam deduxerit, Vlpianus non aperit, sed Plinius ait Claudium Cæsarẽ id fecisse; *Ista, inquit, l Colonia Claudij Cæsaris Ptolemais, quæ quondam Ace.* Nihil ergo hæc vrbs præter nomen Coloniæ aliud ius habuit.

l lib. 5. c. 19.

Sed & Emissenæ ciuitati Phœnices Imperator noster ius Coloniæ dedit, iuris Italici eam fecit. Hæc quoque est vrbs Phœniciæ ad Orontem fluuium sita, quam Antoninus Caracalla Coloniam, & iuris Italici fecit; Vbi enim Vlpianus ait, Noster Imperator, Antoninum Caracallam intelligit. Sic & supra, dum ait, Diuus Seuerus, & Imperator noster, de alio, quam de hoc sentire non potest, & id clarius manifestat Paulus, *Imperator, ait, m*

m l. vlt. inf. a eod.

noster Antoninus ciuitatem Emissenorum Coloniam, & iuris Italici fecit. Id Antoninum fecisse credendum est in gratiam Iuliæ matris, quæ erat ex vrbe Emissa, & eius soror Mœsa auia materna Heliogabali, & Alexandri Imperatorum, vt Herodianus tradit. a A

Est & Palmyrena ciuitas in prouincia Phœnice prope barbaras gentes, & nationes collocata. Hebraice in sacris litteris Zamon dicta est, & a Salomone rege condita, ut ait D. Hieronymus, *Vrbs, inquit*, b *in solitudine est, quam & Salomon miris operibus extruxit, & Palmyra nuncupatur, quod ibi palmeta sint plurima.* Vlpianus Coloniam esse significat, dum dicit, Est &, quæ dictio implicat superiora cum omnibus suis qualitatibus. c Fatalis ciuitas Imperij Romani dicitur fuisse, vltra quam Romani imperium nunquam proferre potuerunt. Nõ longe est ab Euphrate, vastasque circum habet solitudines. De ipsa ita Plinius scribit, d Palmyra vrbs nobilis situ, diuitijs soli, & aquis amœnis, vasto undique ambitu arenis includit agros, ac velut terris exempta a rerum natura priuata sorte inter duo Imperia summa Romanorum, Parthorumque. Et prima in discordia, cuius semper vtrinque cura. Quis eam Coloniam fecerit, Vlpianus non explicat, ego ab Hadriano factam fuisse existimo; nam Stephanus ait e eam ab Hadriano restitutam, & Hadrianopolim appellatam. B

a lib. 5. Histor.
b In cap. 8. & 40. Ezechiel.
c Bar. in l. Seig. §. Cuio. n. de fund. instr. & in l. si is, qui ducenta. §. vtrum. num. 5. ff. de reb. dubijs. Alex. in l. si filius a patre in princ. nu. 5. ff. de li. & posthum.
d lib. 5. c. 25.
e De Vrbibus.

In Palæstina duæ fuere Coloniæ, Cæsariensis, & Aelia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet. Cæsariensium historiam aliter explicat Paulus, dum ait, f Vespasianum Cæsarienses colonos fecisse, ius vero Italicum non tribuisse, sed onus capitis tantum remisisse. Verum Titus postea iuris Italici eam fecit: vnde Paulus Vlpiano aduersatur. Sed dici potest Vlpianum velle a Vespasiano ob id, quod Coloniam deduxerit, ius Italicum Cæsariensibus datum non fuisse, sed Titus immune solum fecit. i. a tributis, sed non ab indictionibus liberauit. Cæsaria est vrbs maritima Syriæ Phœnices inter Doram, & Ioppem, quæ prius Turris Stratonis uocabatur a Stratone Sidonis rege ædificata, qui ne in manus regis Persarũ veniret, ob fœdus cum Aegyptijs percussum, se gladio confodere tentauit. Sed cum mortem formidaret, ab vxore est interfectus, & ipsa eodem gladio postea se traiecit. Herodes vero senior eam ampliatam magnis ædificiis exornauit, & in Augusti honorem Cæsariam voeauit, ut Iosephus, g Ammianus, h & D. Hieronymus i referunt. Ibi etiam templum Augusto condidit, vbi postea inuentus est catinus pretiosus, ex solido smaragdo esse creditus, quem magno pretio emptum Genuenses domum asportarunt, ut ait Gulielmus Tyri Archiepiscopus. k Augustus multam pecuniam ad eam ædificandam contulit, & Palęstinæ caput esse uoluit, ut ait Hieronymus. l Prius ergo Apollonia Stratonis Turris, postea Colonia prima Flauia a Vespasiano est appellata, qui forte eam Coloniam deduxit, quod uno die supra 20. millia Iudæorum ibi habitãtiũ interfecerit, teste Iosepho. m Plinius, *Apollonia, inquit*, n *Stratonis Turris, eadem Cæsarea ab Herode rege condita. Nũc Colonia prima Flauia a Vespasiano Imperatore deducta.* Sed Iustinianus ait, o eam vrbem ab ipso Vespasiano Cæsaream dictam, quod, dum eam obsideret, Cæsar, & Imperator esset appellatus. C D

f d. l. vlt. §. Diuus infr. cod.
g lib. 15. c. 12. & lib. 16. c. 5. Antiq. Iudaic.
h lib. 14.
i Epist. 27. ad Eustochium, de vita Paulæ.
k lib. 10. belli sacri. c. 15. & c. 16.
l Epist. 61. ad Pammachium, aduersus errores Ioannis Hierosol.
m lib. 2. de bello Iud. c. 19.
n lib. 5. c. 13.
o Nouell. 103. de Proconsule Palestinæ.

Aelia vero Capitolina est famosissima Ciuitas Hierusalem, prius Salem, seu Solyma vocata, prout etiam Homerus eam appellat, p postea Iebus dicta. Demum a Dauide, expulsis Iebusæis, expugnata, Hierusalem uocata est, ut Iosephus, q & Tacitus r referunt. A Tito uero solo æquatam postea Hadrianus restaurauit, Coloniamque factam Aeliam Capitolinam uocari voluit. Quia ibi templum veri Dei positum erat, alterum Ioui Capitolino ædificari curauit: unde nominauit eam Capitolinam vrbem. Quod Iudæi nullo modo ferentes, bellum suscitarunt, in quo quingenta octuaginta millia ferro periere, præter eos, qui fame, morbo, & igne consumpti sunt, quorum innumera fuit multitudo. Quinquaginta eorum arces munitissimæ, & uici celeberrimi, ac nobilissimi 980. sunt euersi, ut refert Dion. s Aeliam vero a se vocauit, quia Aelius Hadrianus dicebatur. E

p Iliad. ζ.
q lib. 7. Antiq. Iudaic. c. 3.
r lib. 21. Annal. seu lib. 5. Histor.
s In Adriano.

D. quoque Seuerus in Sebastenam ciuitatem Coloniam deduxit. Hæc olim fuit Samaria Regum Israelis, seu decem Tribuum Regia, quam Herodes senior muro pulcherrimo per 20. Stadia circundatam in honorem Augusti Sebasten. i. Augustam appellauit, eoque sex millia Colonorum deduxit, ut ait Iosephus. t Hanc ciuitatem Sebastenam. i. Augustanam uocat Vlpianus, deriuato vocabulo a Sebaste, in quam nouam Coloniam deduxit Seuerus, sed eam iuris Italici non fecit.

t lib. 15. antiq. Iudaic. c. 10. & lib. 2. de bello iud. c. 16.

Indicia quoque Zernensium Colonia a D. Traiano deducta iuris Italici est. Mendosus est hic locus, legendum est enim in Dacia, pro indicia, nam constat ex Dione u Traianũ

u In Traiano.

contra

contra Dacos bello gesto,& Decebalo eorum Rege profligato,& ad mortem compulso, A Coloniam in Dacos deduxisse;& oppida, quæ subijciuntur, omnia sunt in Dacia. Et cum hæc scripsissem inueni Cuiacium virum doctissimum ex Basilico ita hanc legem restituisse. a Alij codices habent Inclyta; sed non magis hæc Colonia, quam cæteræ, ita est vocanda; Dacia ab Occidente Tibisco flumine terminatur, a Meridie,& Oriente Danubio abluitur, a Septentrione habet Carpathium montem, & Sarmatas; & nunc Valachia dicitur. Daci Getæ olim a Romanis vocabantur, vt ait Plinius, b vnde Getæ serui.

Traianus ergo in Zernenses Daciæ populos Coloniam deduxit, quod Dion significat, vbi Decebalum Regem Dacorum a Traiano profligatum seipsum occidisse memorat; *Eius, inquit,* c *caput Romam perlatum est, & Dacia in potestatem venit populi Romani, in eamque Traianus Coloniam deduxit.* Zernenses quippe intelligit, quos & iuris Italici fecit; & forte est oppidum, quod Sotnum a Ptolemæo dicitur, d & postea Vlpianum est B nominatum; Si Dionem ipsum haberemus, forte hæc clarius apparerent.

Zarmizegethusa quoque eiusdem iuris est. Hanc regiam fuisse Daciæ Ptolemæus tradit, e quæ postea Vlpiana Traiana est dicta, nunc cron uocatur. Traianus eam iuris Italici fecit.

Item Napucensis Colonia, & Apulensis, & Patauicensium uicus, qui a Diuo Seuero ius Coloniæ impetrauit. Napucum, & Apulum insignia sunt Daciæ oppida, quæ ius tantũ Coloniæ habuere, sicut & Patauicensium vicus, quem Ptolemæus Patruissam uocat. f Sed Napucum, & Apulum Colonias a Traiano deductas fuisse arbitror, quas iuris Italici factas Vlpianus significat, quemadmodum & Patauienses. Ex Apulensi Colonia contracta est cohors, quæ sub Duce Armeniæ merebat, & cohors Apuleia ciuium Romanorũ vocabatur, cuius meminit Notitia dignitatum Imperii. g

C Est & Bithynia Colonia Apamena. Supra dictum est, a Seleuco Nicatore quatuor Apameas in honorem Apameæ vxoris ædificatas fuisse, ut auctor est Appianus, h quarum una est in Syria ad Orontem fluuium sita, uocata Chersonessus ob aquarum circunfusionẽ antea ab Alexandro cognominata Pella. Alia in Phrygia; Tertia in Media; Quarta in Bithynia, de qua Vlpianus hic loquitur, in ora Propontidis sita, prius Mirlea dicta, quod a Mirlo duce Colophoniorum sit condita. Alii a Mirtha Amazone dictam fuisse ferunt. Hanc coloniam Apamenam uocat & Plinius, i Sed forte legendum est Apameam; Vnde ante Plinium, seu Vespasianum, aut ab ipso factam fuisse hanc coloniam oportet. Apamea, ut Strabo scribit, k prata habet amplissima pascendis bobus, equisque idonea, qđ etiam significat l. 2. C. de pascu. pub. vel priuat. li. 1 1. quę prohibet ab animalibus militum prata Apamena depasci.

D Apamenses priuilegium habuere, ne Proconsul Bithynię rationes eorum publicas legeret, aut tractaret, vt ex epistola Plinii ad Traianum constat. l Tacitus scribit, m imperante Claudio, tributum Apamensibus terræmotu concussis in quinquennium remissum.

Et in ponto Synopensis. Synope vrbs Græca Milesiorum fuit Colonia, quam Polybius hoc modo describit. n *Synope sita est in dextra parte Ponti, vbi Phasis fluuius ingreditur mare. Est autem in quadam Chersonesso protendente in pelagus, cuius collum Asiam contingens, & longitudinis fere duorum stadiorum prædicta vrbs claudit; reliqua pars Chersonesi in pelagus protenditur, estque plana, & ad ambulandum in urbem commodissima. A mari uero venientibus difficilis, ac fere inaccessa, aditus habens paucissimos.*

Strabo nobilem Paphlagoniæ ciuitatem uocat, o a Milesijs ædificatam, ac bis captã, primum a Pharnace, deinde a Lucullo; Gymnasio, Porticibus, & Foro egregie ornatam. E Inde quoque Synopicam rubricam e Cappadocia eo aduectam prouenire scribit. p Vrbis nomen a puella Synope deducunt, quæ a Ioue amata, & in hoc loco reperta eum iurare coegit, daturum quod ipsa peteret. Petijt autem perpetuam virginitatem, quam fabulam Apollonius pluribus versibus complectitur. Alia fabula vult eam ab Apolline compressam, & inde natum Syrum, qui Syriæ nomen dedit. Plinius eam suo tempore coloniã fuisse memorat. q Hanc etiam coloniam ponit Vlpianus, sed iuris Italici esse non declarat. Forte eam coloniam deduxit Gn. Pompeius, cum, Mithridate profligato, Pontum subegit, eique priuilegium dedit, ut natus ex muliere Pontica etiam si alterius prouinciæ patrem habuisset, Ponticus esset. r

Est & in Cilicia Selinus, & Traianopolis. Selinuntem, & Traianopolim eandem vrbem esse

a Obseruat. li. 10. cap. 35.
b lib. 4. c. 12.
c Vbi supra.
d li. 3. Geograph. cap. 8. in tabula 9. Europæ.
e Vbi supra.
f Ibidem.
g Imperii Orient. sub dispositione uiri spectabilis Ducis Armenię.
h in lib. qui inscribitur Syrius.
i lib. 5. c. vlt.
k li. 16. Geograph.
l Epistolarum libr. 10. p. 8. 7. & 8.
m lib. 12. annal.
n lib. 4. Histor.
o Geograph. li. 12.
p Vbi supra.
q lib. 6. c. 2.
r l. 1. §. 2. ad municip.

a Annal. tom. 2. in Traiani imperio.
b In Traiano.

esse Zonaras scribit. *a* Idem vult Dion. *b* qui ait, obijsse Traianum in Selinunte, quā Traianopolim vocatam fuisse memorat; fortasse, quia ibi Traianus decessit, vnde arbitror legendum esse, Selinus nunc Traianopolis, vt dictis Dionis conueniat; vel, Selinus, seu Traianopolis. A

Ad l. vlt ff. de censib. *Cap.* *CLIII.*

c lib. 2. de censib. seu in l. vlt. ff. de censib.
d Geograph. lib. 2. c. 5. in tab. 2. Europæ.
e lib. 4. c. 22.

ALias adijcit prædictis colonias Paulus, *c* quæ & ipsæ iuris Italici sunt, inter quas duas recenset in Lusitania, quam nunc Portugalliam uocant, nempe, Pacenses, & Emeritenses. Pax Iulia a Ptolemæo uocatur. *d* Inter quinque Colonias Lusitaniæ Plinius eam recenset. *e* Promontorium habet vulgo caput Badazium dictum, & vrbem ipsam eam esse, quæ vulgo Badaioz dicitur, ut plures opinantur.

f Vbi supra.
g lib. 51.

Emerita vero & ipsa Colonia est ab Augusto deducta, & eius uictoria nobilitata. Ita est B vocata, quod ab emeritis militibus fuerit instaurata. Plinius ait, *f* *Colonia Augusta Emerita Anæ fluuio apposita*; vulgo Merida nuncupatur, olim altera Roma dicta. Dion loquens de bello, quod Augustus in Hispania gesserat, subdit; *g* *Confecto autem hoc bello, Augustus veteranos Emeritos milites dimisit, & vrbem ipsis in Lusitania Emeritam nomine fabricandam dedit, quæ & ipsa cum Pace est iuris Italici.*

Id autem egit Augustus cum M. Silano 9. Cos. an. ab vrbe condita 728. & ante natum Christum 23. Vnde in æreis, & argenteis nummis duplex porta uisitur cum literis EMERITA AVGVSTA, & infra, COL. id est, Colonia; & in alio simili legitur. P. CARISIVS PROPR. & infra, LEG. cum ijsdem geminis portis, quas coloni ad ostendendam nouæ vrbis formam faciebant. Carisius autem fuit legionis Proprętor, qui Coloniam deduxit iussu Augusti Tarraconæ ægrotantis. C

h lib. 3. c. 3.
i Geograph. li. 2. c. 6. in tab. 2. Europæ.

Idem ius Valentini, & Licitani habent. Valentia est in citeriore Hispania prope mare Colonia; Plinius *Valentia, inquit*, *h* *Colonia tribus millibus passuum a mari remota.* Eam Turula, vel, vt Ptolemæus uit, *i* Turulus interfluit. Quis eam Coloniam deduxerit, nemo aperit. Sed ego eundem Augustum fuisse existimo, quia in auersa parte nummi Augusti cernitur quidam cum bobus uinctis, & aratro, cum stiua, bouem, & vaccam sequens modo, quo supra est dictum; & infra est scriptum COL. IVL. VAL. id est, Colonia Iulia Valentia. Verisimile est, Augustum hanc Coloniam condidisse in Hispanijs, quo & alias deduxerat.

k lib. 3. c. 3.

Licitani nulli a me reperiuntur, quare legendum credo Ilicitani, quos Plinius a sinu Ilicitano dictos populos citerioris Hispaniæ immunes esse ait, *k* & innuit colonos fuisse, D quod & numismata ostendunt. Nominat & Lacetanos, de quibus hic intelligi non arbitror, quia non apparet eos colonos fuisse, nec prope Valentiam esse, prout hæc omnia loca non longe inuicem distantia fuisse Paulus in sequentibus ostendit. Ilicitani cum alijs supra memoratis ius Italicum habent. Illice nunc alicante appellatur.

Vbi supra.

Barcenonenses quoque ibidem immunes sunt. Barce, siue Barcinon & ipsa colonia fuit, & est vrbs maritima; Plinius. *In ora autem, inquit*, *l* *Colonia Barcine cognomine Fauentia*; vulgo Barcellonam uocant.

m lib. 46.

Lugdunenses Galli, item Viennenses in Narbonensi iuris Italici sunt; Lugdunum olim Lugudunum vocatum, vbi Arar Rhodano iungitur. In colle a M. Aemilio Lepido Triumuiro iussu Senatus ædificatum fuisse Dion scribit; *m* & Viennenses Narbonensis Galliæ populos ab Allobrogibus eiectos ibi collocatos fuisse: vnde hæc Lepidi colonia fuisse uidetur; sed Lugdunum ab eo potius instauratum, quam de integro conditum E fuisse censeo.

n li. 4. Geograph.

Celebrē hanc vrbem, & frequens emporium fuisse Strabo scribit, *n* in qua Romani auream, argenteamque monetam cudebant. Ibi templum ab vniuersa Gallia communi impensa dicatum fuit, atque dignitatis eximiæ erecta sexaginta gentium nomina habens inscripta, quibus singulæ statuæ erant erectæ. Cohortes 18. ibi degere solitas fuisse tradit Tacitus. *o* Hæc urbs ius Italicum habuit.

o lib. 17. Annal. seu lib. 1. Histor.
p Vbi supra.
q l. b. 3. c. 4.

Vienna ad Rhodanum sita a Strabone, *p* & Plinio *q* Allobrogum metropolis ponitur, sed Paulus Iurisconsultus eam Narbonensi Galliæ adscribit. Nunc est caput regionis, quam Delphinatum vocant. Ea iuris Italici facta fuit.

In

In Germania inferiore Agrippinenses iuris Italici sunt. Germania ab occidente ha-
A bet Rhenum fluuium, ab Oriente Vistulam, a Meridie Danubium, a Septentrione Oceanum. Diuiditur in inferiorem, quæ incipit ab Obrinco flumine Mosella dicto vsque ad Oceanum. Superior ab Obrinco vsque ad Danubium Meridiem uersus, Claudius in gratiam Agrippinæ vxoris Agrippinenses iuris Italici fecit. nam M. Agrippa Vipsanus victos Vbios Germanos in citeriorem fluminis ripam transgressos in fidem recepit. Postea Agrippina eius neptis ex Germanico, vxorque Claudii, quo uim suam socijs quoque nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos, coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum ex uocabulo ipsius. *a* Colonia igitur Agrippina oppidum ab ea muliere uocatum ad Rheni ripam situm est, quod nunc Colonia vocatur; iuris Italici erat. Ciues Agrippinenses appellantur.

a Tacitus lib. 12. Annal.

Laodicia in Syria, & Berythus in Phœnicia iuris Italici sunt, & solum earum. De ijs
B dictum est supra. *b*

b Hoc eod. libr. c. 152.

D. Antoninus Antiochenses colonos fecit, salais tributis, quia Ius Italicum eis non dedit, sed tantum colonos fecit. Hi sunt in Cœle in Syria, & habent alia priuilegia. *c* Est autem Antiochia ciuitas inclyta, & nobilis, secundum, aut tertium post Romam dignitatis gradum obtinens. omnium enim prouinciarum tractus Orientalis erat princeps cognominata Epidaphne. Diuiditur media amne Oronte. Plateam eius insignem longam Stadijs 20. & lutulentam Herodes rex lapide strauit.

c l. Antiochensium. de bon. aucto. iud. possiden.

Ipsa est Tetrapolis per singulas quatuor partes, priuato muro, alioque communi munita, in cuius ambitu 360. turres consurgebant; crebris fontibus, aurisque temperatis reddebatur. In sacris litteris Reblata dicitur. *d* Ibi Sedechias Rex Iuda coram Nabuchodonosor Babyloniorum Rege, filiis prius occisis, oculis priuatus est. Eandem vr-
C bem Seleucus Nicator Alexandri Macedonis successor turribus, & validissimo muro circundatam de nomine patris Antiochi Antiochiam appellauit, & regni caput constituit, ut ait Strabo, *e* & Appianus. *f*

d Hieronym. Cōment. lib. 2. in Ezech. c. 6. in fin.

e Geograph. li. 16.

f In lib. qui Syrius inscribitur.

Ibi D. Petrus Cathedram septennio tenuit, & Basilicam dedicauit. Theophilus ibi uir potentissimus eidem Ecclesiæ, a D. Petro Septimus, præfuit. Is est, ad quem Lucas & ipse Antiochensis Euangelium, & Actus Apostolorum scripsit. Ibidem prima omnium Christianorum Synodus est habita, in qua cautum est, ut qui Christum sequebantur, Christiani nuncuparentur, qui prius Nazareni, vel homines viæ Dei uocabantur, *g* vnde postmodum hæc vrbs Theopolis id est, Dei ciuitas est appellata. Alij volunt ipsam, Iustiniano imperante, hoc nomen sortitam, cum horrendum terræmotum passa esset, & incendium ab ipsoq; restitutam Theopolim nuncupatam, vt ait Cedrenus: *h* Certum
D est a Iustiniano, & non ante ipsum, ita appellari. *i* Eius Patriarcha 20. prouincias regebat suffraganeas, quarum quatuordecim singulos habebant Metropolitas cū suis suffraganeis, sex reliquę duobus parebant primatibus, qui vulgo Catholici dicebantur. Alter erat Amęsis, alter Hermopolitanus, idemque Baldacensis, qui omnes uno nomine Oriens nuncupabantur, quemadmodum recitat Gulielmus Tyri Episcopus. *k* Ciuitatis lōgitudo ad duo, aut tria milliaria extendebatur, distat a mari millibus passuum circiter 12. Antiochenses autem Vlpianus in l. 1. sup. eod. prętermisit: quia simplices coloni erant, & ob id in hoc tractatu non fuerunt magni faciendi, quanquā populi alias omnium splendidissimi. Pratorū Antiochensiū meminit l. 2. C. de pascu. publ. uel priuat. li. 11. quæ in pretio fuisse videtur.

g Act. Apostol. c. 9. in princ.

h Histor. Cōpen. in Iustiniano.

i l. 6. in fin. C. de sacr. Trin. & Nouell. 42 §. 1. seu in Auth. de depositione Anthimi, & Seueri, & Petri, & Zoaræ, & reliquorum.

K lib. 4. belli sacri. c. 9.

Imperator noster Antoninus Ciuitatem Emissenorum coloniam, & iuris Italici fecit. Emesā ciuitatem intelligit ad Orontem fluuium sitam, de qua supra dictum est. *l*

l Vbi supra.

E *D. Vespasianus Cæsarienses colonos fecit, non adiecto, ut iuris Italici essent, sed tributum his remisit capitis*, id est, concessit, ne censum capitis soluerent, quod genus tributi Romæ ærarij, i. qui decem millia æris in bonis non habebant, soluere cogebantur, ut tradit Asconius. *m* Aliis in locis omnes præter ciues, qui in vrbibus degebant, & præsertim in Oriēte, capitationē, quæ humana dicebatur, soluebant. *n* Hebręi Didrachmā pendebant. *o*

In prouincia Macedonia Dyrracheni, Cassandrenses, Philippenses, Dionenses, Strobenses iuris Italici sunt. Dyrrachium est ad mare situm. Dion ait, *p* hanc vrbem prius Illyrijs attributam, postea Macedoniæ factam fuisse; Prius Epidamnum dictum, postea a Dyrrachio Heroe eius conditore Dyrrachium appellatum vult Pausanias.

m In Diuinat. seu in M. Tull. Cic. in orat. in C. Ver.

n l. 1. C. de capitatio. ciui. censibus. exim. lib. 11.

o Matt. 13. vbi D. Hieronym. Comment. lib. 2.

p lib. 41.

sanias. *a* Alij ob malum omen euitandum, quod Brundusio eo transeuntibus Epidamni vox afferebatur, Romanos nomen oppidi mutasse ferunt, & ob litoris asperitatem Dyrrachium nuncupasse; Oræ enim difficultatem δυραχίαν Græci nominant. Appianus vero. *Rex, inquit,* *b* *Barbarorum Epidamnus vrbem supra mare condidit, qua ab ipso nomen assumpsisse creditur. Huius ex filia nepos Dyrrachus ex Neptuno genitus, vt quidam perhibent, portum vrbi adiecit, qui Dyrrachium appellatur.* A

Ibi C. Iulij Cæsaris milites a Pompeio superati. Vulgo Durazzum appellatur. Hanc vrbem coloniam, & Iuris Italici esse asserit l. pen. supra cod.

Cassadrenses. Cassandrā Ptolemæus appellat, *c* quare pro Cassadrensis legendum est Cassandrenses. Pausanias ait, *d* Potidæos bis domo expulsos, primo ab Atheniensibus, mox a Philippo Amyntæ filio, postea a Cassandro restitutos, qui abolito priore nomine a se Cassandriam oppidum uocauit. Is fuit unus ex Alexandri Magni ducibus, qui sublato Aridæo, & Olympiade Alexandri matre Macedoniam occupauit. Plinius Cassandram B Potidæam uocatam fuisse scribit. *e*

Philippenses. Philippi vrbs est Macedoniæ apud Pangæum promontorium, & montem Symbolum contra Tassum insulam, quemadmodum Dion memorat. *f* Ibi C. Cassius cum M. Bruto a M. Antonio est superatus. Hæc vrbs prius Crinidaab vberibus fontibus ibi scaturientibus appellata, postea Datos, deinde Philippi est dicta a Philippo Macedonum Rege, qui eum locum super Thraces, vt commodum, muniuit. In prærupto enim colle sita est, eiusque magnitudo collis latitudinem complectitur. Haber a Septentrione nemora, teste Appiano; *g* a Plinio, *h* & a Celso *i* Colonia uocatur; sed quis eam coloniam fecerit, nemo scribit.

Ego vero arbitror Augustum eius auctorem fuisse. in quibusdam enim eius numismatis inuersa parte uir, ut supra dictum est, bouem, & vaccam cum aratro sequitur, & circūscriptum est COL. CAESAREA PHIL. & infra II. VIR TRVEO. L. GALLO. C In alio est bos, & circum scriptum est, IVL. COL. PHIL. In alio est Victoria super cippo, coronam dextra eleuans, & supra hastam, cui præfixa est aquila cippo; inscriptū est VIC. AVG. id est, Victoria Augusti; post tergū Victoriæ sunt litteræ COL. IVL. PHIL. id est, Colonia Iulia Philippi. Ad hos scribit Paulus Apostolus.

Dionenses. Dion Colonia in Macedonia nominatur a Ptolemæo. *k* Pausanias memorat ibi occisum, & sepultum fuisse Orpheum. Sunt & Dianenses a Diano oppido populi Hispaniæ citerioris.

Strobenses. Stobin Ptolemæus appellat *l* oppidum in Macedonia prope Erigonem. Stephanus *m* Strombum uocat, *n* coloniamque Romanorum esse dixit, vnde Stobenses, vel Strombenses, qui iuris sunt Italici, D

In Asia prouincia duæ sunt iuris Italici, Troas, & Parium. Troas regio est Phrygiæ, incumbens Hellesponto, multasque vrbes continet, inter eas est Troas oppidum. Plinius, *Troadis, inquit,* *o* *primus locus Amaxitus, dein Cebrenia. Ipsaque Troas Antigonia dicta, nunc Alexandria colonia Romana.* Hæc ille.

Eadem Ilium vocatur, cui adolescens Nero a Claudio Principe immunitatem impetrauit; Tacitus, *p* *D. Iunio, Q. Haterio Coss. Sexdecim annos natus Nero Octauiam Cæsaris filiam in matrimonium accepit, utque studijs honestis, & eloquentiæ gratia nitesceret, causa Iliensium suscepta, Romanum Troia demissum, & Iuliæ stirpis auctorem Aeneā, aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus, impetrat, vt Ilienses omni publico munere soluerentur.*

De hac immunitate Iliensibus data loquitur & l. non tantum. §. Iliensibus. ff. de excusat. tutor. quæ etiam Senatusconsultis alias illis erat tributa ex fœdere icto cum Antiocho, vt ait Liuius, *q* quod & doctissimi uiri annotarunt. *r* Hanc coloniam iuris Italici esse scribit etiam Caius. *s* Troas vulgo Pansa vocatur. E

Parium. Ad Hellespontum prope eandem regionem adiacet Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit, ut scribit Plinius. *t* Hos Parianos uocat Pausanias. *u* Ab Adrasto conditam fuisse ferunt, & ab eo Adrastiam dictam. Alij a Nympha eius nominis filia Mellissi, qui primus in Troade regnauit.

In Pisidia eiusdem iuris est colonia Antiochensium. Pisidia est pars Asię minoris propè Ciliciam,

a lib. 6. siue Eliacor. Poster.
b Lib. 2. de bello ciuili.
c Geograph. li. 3. c. 13. in tab. 10. Europæ.
d Lib. 5. siue Eliacor. Prior.
e lib. 4. c. 10.
f lib. 46.
g Lib. 4. de bell. ciu. lib. Roman.
h lib. 4. c. 11.
i l. Balista. ad Trebell. & l. antep. de censib.
K Vbi supra.
l lib. 9. siue Bocotica.
m Ibidem.
n De vrbibus.
o lib. 5. c. 30.
p lib. 12. Annal.
q lib. 38. seu Dec. 4. lib. 8.
Cuiac. Obseruat. lib. 10. c. 5.
s l. cens. tit. eod.
t lib. 5. c. 32.
u lib. 9. siue Boeotica.

A liciam, quæ continet Antiochiam Pisidię appellatam. Supra n. diximus Seleucū Nicatore sexdecim Antiochias a nomine patris nuncupatas condidisse, inter quas hæc fuit, quemadmodum Appianus tradit. *a* Plinius, *Insident, inquit, b verticem Pisidia quondam Solymi appellati, quorum colonia Cæsarea eadem Antiochia.* Strabo, *Antiochia, ait, c iuxta Pisidiam partim in campo iacet partim in colle quodam, Romanam coloniam habet. Hanc Magnetes habitarunt. qui iuxta Meandrum sunt. Romani eam liberauere a Regibus occupatam, & Asiam, quæ cis Taurum est, Eumeni dederunt.*

a In libro, qui Syriacus inscribitur. b lib 5. c 27. c lib.12. Geograph.

In Africa Carthago, Vtica, Leptis magna a D. Seuero, & Antonino iuris Italici facta sunt. Hæ sunt vrbes notissimæ. Carthago æmula imperij Romani a Scipione Africano deleta est, nunc prope Tunetum sita, vbi Guleta superioribus annis a Turcis euersa est. Georgius Pachimerius ait *d* eam nunc Tunissam vocari. Plinius, *Colonia, inquit, e Carthago, magna in vestigijs Carthaginis.* Augustus enim inuenta inter scripta C. Iulij Cæsa-

B ris memoria, qua Carthaginem instaurarurum se significabat, eam restaurauit, sed aliquanto prisca submissiorem, quod adhuc eius eminentiam vereretur.

d 1. 5. e lib. 5. c. 4.

Tria millia Romanorum colonorum eo misit, aliosque ex finitimis addidit, ut tradit Appianus. *f* Tertullianus *g* ait Statilium Taurum Carthaginis mœnia condidisse, eamque togæ habitum acquisiuisse, quem coloniæ Romanæ habebant.

f in lib. qui Libycus inscribitur. in fin. g li. de Pallio. c. i.

Vtica Ciuitas est distans a Carthagine 60. stadia, nobilis morte Catonis, qui Vticensis est cognominatus, quia ibi se occidit; hodie Bensert dicitur; est prope portum, qui Farinæ nuncupatur. Colonia fuit ciuium Romanorum.

Hæc in Libya maior post Carthaginē ciuitas fuit, portu ad continendas merces aptissimo, vt Appianus memorat. *h* Carthaginis æmula fuit. h Vbi supra.

Leptis magna. Vna est ex vrbibus Tripolis, vulgo Tripolis Barbariæ appellata. A-

C lia est parua inter duas Syrtes dicta Neapolis, vt ait Strabo. *i* Plinius quoque duas ponit Leptes in Africa, alteram in Bysacena, alteram Magnam cognominatam, quam inter duas Syrtes ponit. k

i Geograph. l. 17. k lib. 5. c. 4.

Hanc coloniam C. Iulius Cæsar deduxisse videtur, cum nummi appareant cum hac inscriptione COL. VIC. IVL. LEP. id est, Colonia victrix Iulia Leptis. Miram eius soli fertilitatem Plinius extollit. *l* Huius Coloniæ quibusdam hæredibus substitutæ meminit Iulianus in l. quidam testamento, de vulg. subst. l lib. 18. c. 22.

Summatim 25. oppida a Paulo recensentur, quæ ius Italicum habent, & alia decē scripsit Vlpianus, *m* itaque sunt triginta quinque præter ea, quæ sunt tantum coloniæ. m l. 1. sup. eod.

Cois quoque a Claudio immunitatem concessam Tacitus memorat, *n* sed eam postea amiserunt, quoniam hic nulla eorum fit mentio. n lib. 12. Annal.

D

Ad l. 2. De verb. sign. Cap. CLIV.

VRbes olim erant, quæ Prætorium, Gymnasium, Theatrum, Forum, & perennis aquæ conceptaculum habebant. Pausanias loquens de Panapęo, *Vrbs, inquit, o ea est Phocensium, si modo eam vrbem appellare par erit, in qua ciues non Prætorium, non Gymnasium, non Theatrum, non Forum vllum habent, non denique vllum perennis aqua conceptaculum.* Idem sentit Modestinus *p* minimas appellans ciuitates, quæ Forum causarum non habent.

o lib. 10. siue Phocica. p l. si duas 6. §. 1. de excu. tutor.

Prætorium est domus, vbi Præses ius reddebat, ut supra diximus.

E Gymnasium erat palæstra, seu locus quadratus peristylio. i. quatuor porticibus clausus, quale est, quod claustrum Monachorum vulgo dicitur. Porticus ad meridiem posita erat duplex, ex ea ibatur in exedram, quæ sedes habebat, in quibus sedentes Philosophi disputabant. Is erat locus, quale est capitulum Monachorum, prope habebat lauacra, vt Vitruuius describit, *q* qui ait hoc Græcos vsos fuisse, non Romanos. Palęstræ aliquam similitudinem habet locus Pisis Campus sanctus vocatus. Porticum Græci Xyston appellant, & ob id Xystici dicebantur, qui in ijs luctabantur. *r*

q lib. 5. c. 11. r l. athletas, in princ. ff. de his, qui not. infam.

Theatrum est, vbi comædiæ, aut tragediæ recitabantur.

Forum intelligitur non rerum venalium, sed causarum, ut explicat. d. l. si duas. 6. §. r. de excus. tutor. Auctoritatē. n. iuris dicendi habebāt in oppidis defensores ciuitatū, & Duūuiri. E. quia his in locis velut insignioribus Christiani Episcopos locarunt, *s* ob id hodie s c. 1. de priuileg.

a l.2. sub nu. 7. de verb. sign. & in l. vlt. sub nu. 5 ff. de colleg. ill. b d.c. de priuileg. nu. 1. c d.l. si duas. §. de cet. de excus. tut. d l.1. C. de Metropol. Beryt. lib. 12.

apud Italos ciuitas non censetur, quæ Episcopum non habet, vt Bartolus monet. *a* Abbas dicit *b* necessarium non esse Episcopum ad constituendam ciuitatem. Modestinus A vult *c* ciuitatum alias esse metropoles, quæ sunt capita prouinciarum, alias minores, quæ habent Forum causarum, & locum iudiciorum, i. Prætorium, ubi Præses ius dicebat, cum ad eam ciuitatem iuisset. Reliquas Modestinus pro ciuitatibus nō habet, aut sunt minimæ. Metropoles autem Prouinciæ matres vocat Theodosius. *d*

Ad §. vlt. eiusd. l. *Cap. CLV.*

e l.1. de manu. f Ioannis c. 11. g lib. de prolugiis

CViusq; diei maiorem esse partem primarum septem horarum, non supremarum tradit Paulus, quæ verba aliquam habent obscuritatem. Cum enim Veteres diem in horas 12. diuiderent, & noctem in totidem, *e* vt ex Euangelio, *f* *Nonne duodecim horæ sunt diei?* ex Philone, *g* & ex alijs antiquis auctoribus liquet, rem omni dubio carentem dixisse Paulus videtur. B

h in d.l.2. §. 1. ff. de verb. signif.

Quis enim non videt septem horas plures esse, quam quinque? Ob hanc difficultatem Odofredus credidit *h* intelligi de horis nostri temporis æstiuis, cum dies est horarū quindecim: nam primæ septem ob labores maiorem diei partem continent. Sed de his loqui non potest Iurisc̄ōsultus: nam nostri horologij horæ, quæ 24. sunt, & campanæ sono distinguūtur, longo tempore post Paulum, & alios Iurisconsultos inuentæ fuerūt, nec æs campanum a Paulino circiter annum salutis 400. Nolæ Episcopo tunc erat excogitatum. Præterea nulla certa diei ratio poneretur, cum noster dies nō semper horas 12. habeat, sed per brumam paulo plures octo, quo tempore ridiculum esset dicere ex octo septem horas maiorem diei partem efficere; æstate vero quindecim horas, & circiter duas tertias continet C qua non recte dici posset septem horas plus temporis quam octo, & ferme nouem continere. Accursius *i* ergo, & alij concedunt Paulum loqui de septem horis ex 12. diei, sed volunt docere eum non primas septem horas esse maiorem diei partem, (quia id notum est) sed septem postremas ad quinque primas non esse maiorem diei partē. Verum negari non potest de primis septem horis Paulum dicere. Deinde neminem facile admissurū crediderim, vt septem postremæ horæ non contineant maiorem diei partem, & non quinque primæ. id enim naturali rationi, & experientiæ repugnat.

i Ibidem. in ver. Horarum.

Animaduerti itaque mendosum esse codicem, & uitium ex notis scriptorum emanasse, qui, z, pro, s, littera posuere, id est, notam quæ septem significat, pro ea, quæ sex denotat. Legendum itaque puto, *Cuiusque diei maior pars est primarum sex horarum, non supremarum.* Et ne ex meo iudicio legem corrigere videar, ita legit Michael Proconsul, & iudex Attaliæ, qui iuris compendium græce scripsit, & inter alia ita hanc l. 2. de verb. signif. vertit. D

Μεῖζον τὸ μέρος τῆς ἡμέρας εἶναι πρῶται ἓξ ὧραι, οὐ μὴν αἱ ὕστεραι

id est, maior pars diei sunt primæ sex horæ, non supremæ; Quia licet æquales uideantur, primæ tamen laboribus sunt aptiores secundum Epigramma ab Alciato *k* citatum.

K Comment. ad l.2. ff. de verb. sig.

ἓξ ὧραι μόχθοις ἱκανώταται· αἱ δὲ μετ' αὐτὰς
Γράμμασι δεικνύμεναι ζῆθι λέγουσι βροτοῖς.

Significat autem, ζῆθι animo indulge, ut uiuas, quæ dictio continet quatuor litteras, quæ septimam octauam, nonam, & decimam horam significant. Ipse ita uertit,

In sextam labor vsque horam, nam quæ inde notantur
Literulis, vitæ commoda habere iubent.

Nos ita imitati sumus,

Horæ sex duris sunt luce laboribus aptæ, E
Sex dandas vitæ syllaba prima monet.

l lib. 9. Aeneid.

Idem significat Virgilius, *l*

Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei.

Et Hesiodus ab Alciato citatus, qui auroram tertiam partem operis conficere ait.

Ad l. Pecunia 178. & 222. De verb. sign. *Cap. CLVI.*

m In Publicola.

PEcunia, & peculium a pecudibus sunt dicta, ut Plutarchus est auctor. *Cum nondum, inquit, m numerorum vsus apud Romanos per id tempus frequens esset, pecudibus, & iumentis plecte-*

plectebantur fontes. Ex quo inualuit, vt patrimonia a pecudibus vsque in hanc diem peculia
A *dicantur.* Plinius ait Veterum opes in pascuis, & pecore fuisse, nondum inuento vsu ferendi. *Pecunia inquit,* a *ipsa a pecore vocabatur etiam nunc in tabulis Censorijs pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet: quia diu hoc solum vectigal fuerat. Multatio quoque non nisi ouium, boumque impendio dicebatur; Non omittenda priscarum legum beneuolentia; cautum quippe est, ne bouem prius quam ouem nominaret qui indiceret multam.* Hæc ille. Inde sumptum est, quod traditur in l. a Diuo Pio. §. in venditione. de re iudicat. vt condemnati prius mobilia, & animalia, quam res soli capiantur. A pecoribus ergo pecunia totum patrimonium appellatur; *b* in venditione vero initio aurum, argentum, & æs nondum signatum appendebant; vnde libripendem, qui hæc appenderet, adhibebant. Hinc impendia, & stipendia dicta, quod stips appenderetur, auctore Plinio. *c*

a Lib. 18. c. 3.
b L. pecuniæ. 178. & 222. de ver. sig.
c Lib. 33. c. 3.

Sed vt a ponderis molestia liberarentur contrahentes, hæc metalla signari placuit, vt
B ait Aristoteles. *d*

d Lib. 1. Polit. c. 6.

Signum igitur æri, auro, & argento ad eius pondus demonstrandum impressum fuit. Id variè pro suo arbitrio quisque percussit; Seruius rex primus Romæ Ouium, boumque effigie æs signauit, quo antea rudi vtebantur. Plinius. *Seruius, inquit,* e *rex primus signauit æs. Antea rudi vsos Timæus tradit, & quia signatum est nota pecudum, inde & pecunia est appellata.* Hæc ille.

e Lib. 18. cap. 9 & lib. 33. c. 3.

Sed licet signata pecunia, opus lance amplius non esset, diu Romani ob vetustum morem libripendem adhibuerunt. Peculium vero etsi totum patrimonium Veteres appellauerint, postea id nomen specialius ad pecuniam concessam a patre filio, vel a domino seruo est restrictum; *f* & dictum est per diminutionem peculium, quasi pusilla pecunia; *g* Aliquando etiam pecunia in arca a patrefamilias reposita, qua sibi ad casus fortuitos sub-
C ueniret, peculium est vocata; *h*

f L. peculium. de pecul. & l. vlt. in fin. C. de inoffic. test.
g l. deposita. §. vlt. ff de pecul.
h L. si chorus. §. 1. in fin. de leg. 3.

Si igitur pecunia legetur, dubitatur, quid legatum esse censeatur, & Bartolus existimat *i* speciem spectandam, an sit fauorabilis, & tunc omnia comprehendet, quæ sunt in patrimonio; *k* Aut est odiosa, & pecunia numerata tantum debebitur; *l* Aut species indifferens, & tunc veniunt, quæ pondere, numero, mensurave constant. *m* Et hoc Iason, & alij sequuntur.

i In l. talis in princ. nu. 2. de leg. 1.
k L. nam quod. §. vlt. ad Trebell.
l L. 1. l. sed Iulianus. §. mutui. ad Macedon.
m d. l. talis. l. 2. in princ. C. de constit. pec. in.

Ego vero crederem spectandum, an generaliter legetur pecunia, alio non expresso, & tunc totam deberi substantiam, *n* aut aliquid adijcitur, & tunc sequimur adiecti naturam, vt in l. talis. in princ. de leg. 1. *Quas pecunias, quibus dies appositus non est, hæres annua, bima, trima die dato, tunc nomen pecuniæ non potest ad corpora referri:* quia semel tantum præstari possunt, ideo *ea continet, quæ sæpe tradi possunt, id est, quæ pondere, numero, mensurave*
D *constant*, sed si id non esset, ad omnia referretur. Similiter in l. sed Iulianus. §. mutui. ad Macedo. verbum, pecuniæ, ad numeratam tantum refertur, non quod, vt ait Bartolus, *o* materia sit odiosa: quia in hoc lex se non fundat, sed quia S.C. dixit, *Qui pecuniam mutuā dedisset.* Ad corpora ergo non pertinet, quæ mutuo non dantur, sed nec ad ea, quæ pondere, numero, mensurave constant: quia etsi mutuo dari possint, vulgo dari non consueuerunt, sed ad numeratam pecuniam, quam mutuari consueuimus. Itaque credo pecuniæ nomen esse generale, nisi adiuncta eam restringant.

n d. l. nam quod §. vlt. & d. l. pecuniæ de ver. sig.
o Vbi supra.

Ad l. cum Bissextus. 98. de verb. signific. Cap. CLVII.

E Difficilis est hæc lex, quam qui volunt videri interpretari, obscurant; Id vero significat. Qui natus est die intercalari Februarij, qui est inter Cal. Martij, hoc est, die 24. Februarij, non refert, an primo die, an posteriore, qui intercalatur, sit natus: quia duo dies pro vno computantur, & deinceps omnis, cui bissextum non occurrit, nec fit intercalatio, dicetur natus sexto Cal. Martias, & cum bissextum est, priorem diē natalem habet. Hucusque non est magna difficultas; Sequentia sunt obscura, quid senserit Cato putans mensem intercalarem additium esse, omnes eius dies pro momento obseruans, quos Q. Mutius extremo Februarij diei attribuebat.

Id explicat Varro, *p* qui Februarium die 23. quo Terminalia celebrabantur, finem habuisse scribit, & anno intercalari dies quinque sequentes Februario adscriptos non fuisse tradit, *Terminalia, inquit, quod is dies anni extremus constitutus. Duodecimus enim mensis*

p Lib. 5. de lingua Latina.

fuit

fuit Februarius,& cum intercalatur,inferiores quinque dies duodecimo demuntur mensi. Hæc Varro. Idem Macrobius tradit, *Romani,inquit*, *a* *non confecto Februario, sed post vicesimum tertium diem intercalabant,Terminalibus scilicet iam peractis. Deinde reliquos Februarij mensis dies,qui erant quinque, post intercalationem subiungebant,credo, vetere religionis sua more,vt Februarium omnino Martius sequeretur*. Hæc ille. Quia ergo anno intercalationis,& non alijs, facta intercalatione, quinque reliqui dies Februario non adscribebantur, Cato mensem intercalarem addititium esse putabat,quomodo id intelligeret, subiungendo explicat,scilicet,omnes eius dies pro momento temporis obseruabat,nempe,dies illos quinque reliquos,ita vt Februarij sint dies 23.siquidem hi quinque pro temporis momento habentur, & Q. Mutius extremo Februarij diei eos attribuebat, ita vt Februarius non videretur habere nisi dies 23. cum tamen, inquit Celsus, *b* habeat 28. intercalaris enim dies cum præcedenti,vel vt vult Beda, *c* cum sequenti pro vno computantur. Ante Decemuiros,qui leges 12.tabularum scripserunt,Februarius vltimus anni mensis fuit, ipsi statuerunt Decembrem vltimum anni mensem. Ouidius, *d*

a Lib.1.Saturnal. c.13.

b In d.l. cum bissextum.

c De natura rer.c. 12.& 40.

d Lib.2.Fast.

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)
Primus,vt est,Iani mensis,& ante fuit.
Qui sequitur Ianum,veteris fuit vltimus anni,
Tu quoque sacrorum Termine finis eras.
Primus enim Iani mensis: quia ianua prima est;
Qui sacer est imis manibus, imus erat.
Postmodo creduntur spatio distantia longo
Tempora bis quini continuasse viri.

Ad l.qui fundum. de verb. signific. *Cap.* *CLVIII.*

POmorum appellatione venire nuces,ficus, & vuas duntaxat duracinas, purpureas, & quæ eius generis essent, quas non vini causa haberemus, scribit Paulus in l. qui fundum.ff.de verb.signific.Quædam enim sunt vuæ, quæ vinum insipidum,& leue faciunt, vt sunt Purpureæ.in Gallia Cisalpina notissimæ, quæ in secundis mensis sunt gratissimæ, Bumasthæ,& Rhodiæ, quas prodromos mense Iulio prouenientes esse opinor, de quibus Virgilius, *e*

e Lib.2.Georg.

Non ego te mensis,& dijs accepta secundis
Transierim Rhodia,& tumidis Bumasthe racemis.

Duracinas autem vuas appellant,quarum acini minimum humoris,& solidam carnem habent,vel,vt alij interpretantur,quæ carnem minus humidam,& duriorem continent,quemadmodum Galenus *f* explicat,qui has vuas generosas vocat,& air in fine autumni reponi. Plato inquit, *g* minus puniri eos,qui has furantur, quam qui alias. minus enim damni inferunt, qui has escas, quam qui vinum auferunt. Huiusmodi sunt, quæ vinum acinaticum ferunt,de quo in l.si quis vinum.de vin.& ole.legat.& supra latius exposui. *h*

f Lib.2. alim.fac

g Lib.5. de legib. siue de leg.lat.Dia log.5.

h Cap.85.

Ad l.quos nos hostes.234.§.vlt.de verb.signific. *Cap.* *CLIX.*

AVlum Ofilium ad Atticum scripsisse refert Caius in l. quos nos.§.vlt. ff. de verb. signific.Is fuit Eques Romanus præstanti ingenio, & Græcis, Latinisque litteris summopere præditus. Marianis seditionibus turbatam videns Remp. Athenas secessit,vbi diu commoratus,eam linguam ita didicit,vt Attici cognomentum inde acceperit. Elegantissimis moribus,singularique humanitate insignis,& mirificè liberalis diuitias,quibus abundauit,amicis est impartitus. Inter alios Ciceronem exulantem HS.CCL. millibus iuuit,qui efficiebant 2400.aureos eius temporis. Bruto etiam fugienti largè pecuniam donauit. Mendacium nec dicebat,nec pati poterat; vnde omnium integerrimus habebatur. Relicta Reip.cura, totum studijs se dedit, præcipuè antiquitatis. Augusto, qui cum etiam affinitate coniunctus erat, maximè gratus fuit, & cum eo quotidie de rebus veterum, & rerum doctrina colloquebatur. Scripsit de Imaginibus, & familiarum origines explicuit, quibus singulis versus non minus quaternos apposuit, quod & Plinius memorat, *i*

i Lib.35.c.2.

De

A De Consulatu Ciceronis librum vnum composuit. Tanta erga domesticos charitate vixit, vt iurauerit se sorori, aut nonagenariæ matri nunquam succensuisse, dictitans, ijs, quos diligas, minime irasci oportere. Patrimonio contentus nihil emit, nec ædificauit. Extrema senectute morbo correptus seipsum inedia extinxit. Humatus est in via Appia in monumento Q. Cæcilij auunculi, vt Cornelius Nepos tradit, qui vitam eius latè explicat. Ad eum extat liber Ciceronis Epistolarum, cui tanta amicitia iunctus est, vt a Plinio, *a* & alijs Atticus Ciceronis appelletur. Pomponij vero a Pompone Numæ Pompilij Regis filio originem duxere, vt Plutarchus est auctor, *b* & ab ijs descendisse videtur Pomponius Iurisconsultus.

Aulus autem Ofilius Gallum Aquilium audiuit; Eques Romanus fuit, & Cæsari familiarissimus. Multa in iure scripsit, & edictum Prætoris primus diligenter composuit. *c*

a Vbi supra.

b In Numa Pompilio, circa finem.

c L. 2. §. Seruius. ff. de orig. iur.

B

Ad tit. C. de Sacrosan. Eccles. Cap. CLX.

Olim templo Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli Romæ talenta tria cum dimidio ex publico soluebantur, & patrimonia Apostolorum vocabantur, quæ Leo Isaurus Conon Iconomachus ademit. *d*

d Cedrenus in Histor. Compen. in Leone Iconomacho.

Ad l. 1. c. eod. tit. Cap. CLXI.

Impiorum Principum edictis antea cautum erat, ne cœtui piorum posset relinqui, quæ Constantinus hac lege sustulit. Iraque Concilium hic pro Ecclesia accipitur, eiusque est vox Latina, vt latius Cardinalis Baronius tradit. *e*

C

e In annot. ad Martyrolog. Die 23. Ianu.

Ad l. 3. eod. tit. Cap. CLXII.

HVic legi occasionem dederunt Pseudomonachi, Martyrum reliquias venditantes, de quibus D. Augustinus de opere Monach. cap. 28.

Ad l. 4. C. eod. tit. Cap. CLXIII.

DEcani in hac lege erant, qui efferendis ad Ecclesiam cadaueribus pium ministerium præstabant, quemadmodum Græci interpretantur. Ex corporatis, id est, corporibus artificum eligebantur numero 950. seu vt in basilicis, 150. & ab om
D ni functione erant immunes. Constantinus primus ergasteria 950. magnæ Ecclesiæ Constantinopolis assignauit, ex quorum reditibus gratuito tam diuites, quam pauperes humarentur. *f* Anastasius his alia 150. ergasteria addidit; Itaque fuerunt ergasteria mille centum. Donauit præterea eidem Ecclesiæ libras auri 70. quæ sunt vltra 7000. nostrorum aureorum, *g* vt commodius mortui sepelirentur; prædictaque ergasteria ab omni functione erant immunia. *h*

Iussit autem dari Decanis ergasteria 800. ex quibus ipsis assignabantur singulis mensibus solidi 182. Colligit hæc summa singulis annis solidos 2304. Erant Decani, qui cadauera efferebant, & defunctos sepeliebant, alio nomine Lecticarij dicti. *i* Hi Constantinopoli erant 950. Romæ in 14. Regione castra habebant: quia omnes eodem in loco erant collecti. Asciterijs vero, Acolythis, & Canonicis singulis mensibus 300. ergasteria reli-
E qua Iustinianus assignauit, ex quibus percepros fermè aureos 400. ita distribuit, scilicet, Decanis 182. Asciterijs 91. Acolythis, item cereos ferentibus 91. Canonicis 35. singulis mensibus. Asciterij octo sanctimoniales, & tres Acolythi psallendo gratis comitari cadauer tenebantur. Qui plures volebat, cuique Asciterio tremissem dare debebat, singulis Acolythis singulas siliquas 4. id est dimidium Milliaresium intra muros; si extra muros cadauer efferatur, Asciterio semissem; Acolythi vero quatuor siliquas accipiunt, in totum vndecim aureos impensa nō potest excedere. *k* Hi diuersi sunt a collegiatis 563. de quibus in l. 1. C. de commerc. qui ad extinguenda incendia in ciuitate Constantinopolis muneri fuerunt; & ipsi ex ijsdem corporatis electi, de quibus in quatuordecim Regionibus vrbis Constantinopolitanæ ante Notitiam vtriusque Romani Imperij descriptis.

f Nouell. 59. seu in Auth. De defunctorum impensis in exequiis fact.

g L. 18. C. de sacr. sanct. Eccles.

h Nouell. 43. c. 1. seu in Auth. de ref. fectis, sine taber. Constantinop. vr. & d. Nouell. 59. c. 1.

i d. Nouell. 43. § 1. & in d. Nouell. 59. § 2.

k d. Nouell. 59.

Ad

A

Ad l.iubemus.1.C. eod tit. Cap. CLXIIII.

HAec lex est repetita in l.vlt.C. de nauib. non excus.lib. 11. Iubet autem, ne quis habens nauem duorum millium modiorum capacem ante felicem embolam se excuset, etiam si fuerit Ecclesia, vel alius in quacunque dignitate constitutus; neque aliquod contra hoc obtentum rescriptum valeat; & qui quacunque causa se excusauerit, nauem amittat. Solebant enim quotannis octingentæ myriades medimnorum frumenti, hoc est, vt vulgo loquuntur, octo milliones modiorum, ex Aegypto Constantinopolim transmitti, vt pauperes, alijque alerentur; & hæc transuectio Embola vocabatur, vt constat ex edicto 13. inter Nouellas Iustiniani, vbi σιτοπομπίαν, ipsam appellat, id est frumenti missionem. Soluebantur autem nautis pro naulo octo myriades solidorum, seu octuaginta millia aureorum, quæ summa efficit vltra centum millia nostrorum aureorum; B Erat enim liberalitate Senatus, & aliorum contracta summa sexcentarum vndecim librarum auri, quæ efficit fermè 62. millia nostrorum aureorum, pro coemendo frumento, *a* quæ pecunia apud vrbi Præfectum, vel annonæ custodiebatur; tenebaturque Præfectus Augustalis intra mensem Augustum, aut Septembrem frumentum Constantinopolim transmittere, imposita pœna solidi in singulos medimnos, nisi hoc impleuisset, vt cauetur in dicto edicto 13. Ex Africa quoque eodem modo frumentum Romam aducehebatur; *b* Siculi enim aratores olim Romanæ Reip. soluebant duas decimas frumenti, quæ erant singulæ 800. millium modiorum, & vna decima erat vectigalis, & gratuita; pro secunda præstabantur venditoribus terni sestertij pro singulo modio. Si hæ decimę non sufficiebant vrbi pro vsu populi, aut militum, imponebatur & terna, soluebanturque quaterni sestertij pro singulo modio. *c* C

a L.3.de frumento vrb. Constantinopol. in Cod. Theod.

b Tit.Cod. de cano.frum.vrb. Romæ.lib.11.

c Cicero in 4.act. in Verrem.lib.3. Budæus lib. 2. de asse. Asconius in 1.Ciceronis Orat. in C. Verrem, quę Diuinatio dicitur.

Ob id quicunque habebat nauem vltra duo millia modiorum capientem mittere tenebatur ad huius frumenti transuectionem, quod vult etiam l.4. C. de naucul.seu naucler. pub.specie.transport.lib.11. Transuehebant & publicas species, vt arma ex fabricis, quæ in paucis vrbibus fabricabantur, ad castra, aut limites imperij. *d* Pecuniam quoque fiscalem, & alia Principi necessaria transportabant. *e*

d L.vlt.C.de Fabricens.lib.11.

e L.vlt.C.de curs. pub.lib.12.

Hoc onere non arctabantur naues non excedentes capacitatem duorum millium modiorum. Pendit autem modius libras 32. alij dicunt 20. quæ est paulo plus octaua parte nostri sacci. Vnde hæ naues vix excedebant saccos nostros circiter 228. erantque minora nauigia, solebant enim vt plurimum fieri naues duorum millium amphorarum capaces, vt innuit l.vlt.§.vlt.ff.ad l.Rhod. de iactu, & tradit Budæus, *f* & deprehenditur ex Cicerone. *g* D

f Lib.5.de asse.

g Epist.15.lib.12. epistolarum familiarium.

Amphora vero erat librarum 96. & triplo maior modio; Itaque capiebat saccos circiter 670. Hodie onerariæ naues capiunt duo millia cupparum, & vltra. Alfonsus Taraconensium Rex primus nauem cupparum quatuor millium capacem fabricauit. Mechmetes Turcharum Rex trium millium, vt refert Laonicus Chalcocondila; *h* sed hæ præ magnitudine non facile tractantur.

h Lib.9.De rebus Turcicis.

Ad l.decernimus.16.C.eod.tit. Cap. CLXV.

HVius legis historia ita se habet. Leo Magnus Imp. ex Verina vxore, cuius frater fuit Basiliscus duas habuit filias Ariadnam, & Leontiam, illa Zenoni Isauro nupsit, hæc Martiano patritio Anthemij filio, qui Romæ imperauit. Ex Ariadna E natus est Leo iunior, quem adhuc infantem Leo auus Augustum creauit. Is auo vno tantum anno superstes decessit, patrem Zenonem imperij successorem relinquens, cui capiti diadema manibus suis imposuit. Verum Basiliscus Verinę frater illum imperio expulsum in Isauriam fugere compulit; Eutychisque, & Dioscori hæresim secutus multa Catholicis mala intulit. Inter cætera Chalcedonensem Synodum abrogauit, quam & Patriarcham Acatium improbare coegit. Sed cum exercitum contra Zenonem imperium reperentem misisset, nec illi promissa præstaret, milites ad Zenonem se conuerterunt, & alios milites contra eum missos idem facere suaserunt.

Quare Zeno Constantinopolim ingressus a Senatu, populoque recipitur, & Basiliscus,

qui

A qui biennio imperauerat, eiectus, & extinctus est, vt Zonaras, *a* Euagrius Scholasticus, *b* Nicephorus, *c* Procopius, *d* Iornandus, *e* & Suidas *f* referunt. Zeno, recepto imperio, statim lata hac lege, anno humanæ salutis 476. omnia Tyranni Basilisci acta irrita declarauit, & ea præsertim, quæ contra Chalcedonensem Synodum acta erant, reuocauit. Iiē Ecclesias, quas Basiliscus Acatio Patriarchæ Constantinopolitano subtraxerat, pristino iuri subiecit, & alias læsas, Episcoposque exauctoratos, & ipsum Patriarcham suo iure diminutum in pristinum restituit, & priuilegia Ecclesijs, Martyrijsque concessa confirmauit. Martyria hic accipit pro templis in memoriam Martyrum ædificatis. *g* Latini, & vulgus Italicum Confessionem appellant, quo vocabulo vtuntur Martyrologium, *h* & Cōcilia, vt Africanum, *i* Gangrense, *k* Chalcedonense. *l* Cassiodorus, *m* & alij. De hoc etiam habetur in Nomocanone tit. 8. c. 1. Ex prædictis apparet hanc Zenonis, non Leonis esse constitutionem, quæ lata est Armatio Cos. quo tempore Zeno, non Leo imperabat.
B

a Annal. tom. 3. in Leone Magno. Leone iuniore. Zenone Basilisco.
b Lib. 2. & 3. ferme per totum.
c Hist. ecclesiast. lib. 15. c. 27. & lib. 16. c. 8.
d De bello Vandali. 10. lib. 1.
e De regnor. & temp. success.
f In vet. Βασιλίσκος.
g L. generali. 13. .. eod. tit.
h Die 6. Iulij.
i Cap. 10.
k Cap. 20.
l Cap. 10.
m Lib. variar. 11. epist. 4.

Ad l. 1. & 2. C. de Episc. & cler. Cap. CLXVI.

MVnerum personalium immunitas concessa est omnibus sacri ordinis viris, vt liberius cultui Diuino vacare possint. Prius sacro Concilio constitutum fuerat, ne quis clericus tutor, aut curator dari testamēto posset, & si quis hoc fecisset, non offeretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione eius celebraretur, vt D. Cyprianus memorat. *n* Id postea lata lege confirmatum est a Valente, Gratiano, & Valentiniano, a quibus omnibus personalium munerum immunitas clericis est concessa. *o* Id fuit anno salutis 377. Gratiano A. IIII. & Merobaude Coss. in Occidente.

Postea Iustinianus eam legem ampliauit, præcepitque, vt nullam vel testamētariam, vel
C datiuam curam clerici subire cogerentur; *p* sed & a muneribus extraordinarijs sordidis, & angarijs Constantinus eos immunes fecerat, *q* quod ad eorum familiam extendebatur, neque eos ad hospites recipiendos teneri voluit, *r* quam constitutionem aliquibus verbis mutatis Gratianus recitat in c. generaliter. §. nouarum. 16. q. 1. vbi enim legitur, *Vos, & mancipia vestra*, ipse habet, *Fundos, & mancipia vestra*, id est, familiam nullus nouis collationibus obligabit. Constantius vero ab incurabili morbo D. Spyridonis precibus liberatus, primus omnibus clericis immunitatem dedit, in suo Dominio absurdum esse iudicās eos, qui Regi immortali ministrant, regi mortali soluere vectigalia. *s* Lex eius non extat, sed confirmatio. *t* Non omitto l. 2. esse Constantij ad Felicem, qui cum in exilium egisset Liberium Romanum Pontificem: quia Athanasij condemnationi subscribere noluisset, nec cum Arrianis sentire, Felicem Ecclesiæ Romanæ Diaconum illi substituit, vt auctor est D.
D Hieronymus. *u* Sed Liberio post biennium restituto, Felix eius Coepiscopus est ordinatus, qui mox decessit; quare hic simpliciter Episcopus inscribitur.

n Lib. 1. Epist. 9. seu 66. ad clerum, & plebem Furnitanorum.
o L. presbyteros. C. de episc. & cler.
p L. generaliter. C. eod. tit.
q L. 2. C. eod. tit.
r L. 1. C. eod. tit.
s Metaphr. in Spyridone.
t L. priuilegia. C. de sacr. sanct. Eccles.
u D. Scriptor. Ecclesi. in Acatio.

Ad l. si quis non dicam rapere. C. eod. tit. Cap. CLXVII.

HAec lex sola Iouiani in Codice reperitur, quæ est l. 2. Cod. Theod. de raptu. vel matr. sanct. virg. Causam huius sanctionis dedit Iulianus Apostata, qui permiserat sacras virgines vxores duci, quas Iouianus prohibet etiam tentari, vt Sozomenes memorat. *x* *Misit, inquit, ad Secundum P. P. edictum, quod iubebat, vt qui sacram virginem vel ad nuptias contrahendas pellicere conaretur, vel lasciuo solum obtutu aspiceret, & maxime omnium, si per vim rapere tentaret, capitis supplicio multaretur. Istam legem ideo tu-*
E *lit, quoniam quidam improbi viri, regnante Iuliano, tales virgines vel vi, vel persuasione ad hanc corruptelam inductas sibi connubio iunxissent, quemadmodum fieri solet, cum religionis statu perturbato, turpis libido in id genus sceleris consciscendi impunitatem proponit.*

Eadem Nicephorus, *y* & alij *z* tradunt. Dies huius legis conditæ aliter in Cod. Theod. legitur. *a* scripta enim dicitur hæc lex 11. Cal. Martias, Gratiano III. & Merobaude Coss. quorum neutrum esse potest.

Hi enim sub Valentiniano Coss. fuerunt, & constat Iouianum primam hanc legem tulisse 4. Non. Febr. D. Iouiano A. & Varroniano Coss. & non 11. Cal. Martias, & ex C. Theod. est emendanda. *b* Nec ille 11. Cal. Martias viuebat, qui 13. Cal. Martias decesserat, nec amplius septem mensibus imperauit, vt Socrates, *c* & Eutropius *d* memorant. Ex crea-

x Lib. 6. c. 3. Hist. ecclesiast.
y Lib. 10. c. 39.
z Histor. Tripart. lib. 7. c. 4.
a De rapt. vel matr. sanct. virg. lib. 9. tit. 25.
b Vbi supra.
c Hist. ecclesiast. lib. 3. c. vlt. in fin.
d In Iouiniano.

tus est Imperator 5. Cal. Iulij; vnde randiu superstes esse non potuit. Data est hæc lex Antiochiæ, qua Romam proficiscens Iouianus transiuit, & Dadastanæ in finibus Bithyniæ, & Galatiæ decessit, vt Theodoritus tradit. a A

a Lib. 4. Eccl. Hist. c. 6.

Ad l. conuenticula eod. tit. Cap. CLXVIII.

INterpretantur omnes hanc legem conuentus; & congregationes illicitas extra Ecclesiam, & vbique prohiberi; Sed multa huic intellectui obstant, in primis: quia ineptè ponuntur hæc verba, *Extra Ecclesiam*, cum magis in Ecclesia, quam extra hęc essent prohibenda, nec vulgata responsio obiectum tollit, quod vbi absurdum prouenit, a contrario arguere non liceat, nã id enim non remouetur, quin ociosa sint hæc verba, *Extra Ecclesiam*; Quapropter alij, quibus satisfacere non poterat hæc responsio, addiderunt dictionem, *Etiam*, legentes, *Etiam extra Ecclesiam conuenticula prohibentur*; ergo & in Ecclesia. Sed vetusti Codices hoc verbo carebant, vt Odofredus, b & Accursius c fatentur. Secundo illa verba, *In priuatis ædibus*, sunt ociosa, quasi in publicis conuenticula permitrantur. Tertio illud verbum, celebrari, non est proprium congregationum, quæ conuenire dicuntur, non celebrari. Quarto si conuentus prohibentur, ad rem non facit, quod Clerici prohibeantur conuenticula celebrare, ad quid enim hic religiosi viri intermiscentur? qui conciliabulis interesse non solent. B

b In d. l. conuenticula in fin.
c Ibidem. in ver. extra ecclesiam.

Animaduerti itaque Græcos rectius hanc legem interpretari, quam dicunt loqui de sactis mysterijs, id est Missa, quæ in priuatorum ædibus extra Ecclesiam prohibetur celebrari, & punitur dominus ædium, qui Clericos Sacrosancta mysteria ibi celebrantes suscipit. Conuenticulum ergo Arcadius, & Honorius huius legis auctores Missam appellant, ad quam conueniri solet; Alij collectam vocant. d Ita hanc legem explicat Photius, *Si quis, inquit*, e *in priuata domo sacrum mysterium peregerit, ea applicatur Ecclesiæ*; & subijcit id in hac lege disponi, & in Nouell. 58. seu aut. vt in priuat. dom. sacr. myster. non fiant. Vbi Accursius id subodoratus hanc legem citat, f quod & Balsamon probat. g C

d c. 3. de off. archipresbyt. & c. perlectis. §. archipresbyt. c. 15. dist.
e In Nomocan. tit. 3. c. 14.
f In ver. deducuntur.
g d. c. 14.

Tumultuosa vero & illicita appellat conuenticula repentè, & sine Præsule peracta. In eodem sensu capitur conuenticulum in l. denunciamus. C. de his, qui ad ecclesf. confug. & in l. quicunque. §. vniuersi. C. de hæret. vbi idem inhibetur, *Vniuersi, inquit, Apollinarista, vel Eutychianista parasynaxes, & conuenticula tam diurna, quam nocturna non contrahant, neque ad domum, neque ad possessiones cuiusquam neque ad monasterium, vel quemcunque alterum locum operatori secta funestissima congregentur*.

Parasynaxes, & conuenticula cœnam Dominicam intelligit; verbo autem illo, operaturi, Missæ celebrationem significat. In eodem sensu accipit Marcellinus, *Syluanum, inquit*, h *extractum ædicula, qui exanimatus confugerat ad conuenticulum ritus Christiani tendentem densis gladiorum ictibus trucidant*. Idem Marcellinus, *In basilica, ait*, i *Sicinini, vbi ritus Christiani est conuenticulum, vno die 137. reperta sunt cadauera*. D

In eodem sensu accipitur in cano. 30. Apostol. in quo idem præcipitur, & συναγωγὴν appellat, quod Latinè vertitur conuenticulum. Ita etiam vertit hoc vocabulum Interpres Psalmi k 15. *Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus*, id est sacrificia eorum, quæ immolantur in figura Sanguinis Christi, vt exponit D. Augustinus. l Idem, *Si, inquit*, m *deliberet quisquam, vtrum ad conuenticulum eorum pergat, an ad theatrum, clamant isti ecce dua natura, vna bona hac ad conuenticulum ducit, altera mala illac ad theatrum reducit*. & paulo post conuenticulum Ecclesiam appellare videtur, & in alijs locis. n Conuenticulum in singulari tantum Latinè reperiri, non conuenticula in plurali idem D. Augustinus affirmat. o Missæ sacrificium aliquando Collecta, seu Collectio, aliquando Dominicum vocatur. p E

k Gilb. Genebrardus in Psal. 15.
l Enarrat. 3. ad Psalmum.
m Lib. 8. confessionum, c. 10.
n Lib. de vera religion. c. 6. & contra epistolam Manichæi, quam fundamenti vocant. c. 3.
o Lib. 4. de doctr. Christ. c. 10.
p [illegible]

Ad l. quoniam. eod. tit. Cap. CLXIX.

VAlentinianus Romæ, & Martianus Constantinopoli imperantes Eutychetis memoriam in hac lege damnant, & Flauianum Constantinopolis Patriarcham per iniuriam condemnatum & extinctum auctoritate Chalcedonensis Synodi restituunt, Itaque legendum est, Flauianus, non Fabianus, vt alias mendosè impressum fuit.

Ita

A Ita autem se habet historia. Cum Leo Magnus Pontifex Cœlestino Romæ successisset, in Cõstantinopolitana quoque Ecclesia Proclo defuncto Flauianus est suffectus. Huic cum innotuisset Eutychetem Archimandritam, quem nos Abbatem vocamus, non rectè de Christo sentire, ad Synodum Constantinopolim indictam citauit, vbi illius errorem patefecit, qui docebat Dominum Christum humanam naturam non habuisse, sed eius corpus Diuinum, nec nobis con substantiale, neque ijsdem nobiscum perpessionibus obnoxium fuisse; Quare dignitate exutus condemnatus est. Ille ad Theodosium iuniorem, qui tum in Oriente imperabat, supplex venit; ea decreta velut per vim a Flauiano extorta queritur. Rursus itaque aliam Synodum Ephesi congregari a Principe per obreptionem impetrauit, in qua priora acta per fraudem sunt rescissa, & Eutycheti pristinus honor restitutus. Tum Flauianus in concilio, quod Prædatorium est nuncupatum, è gradu detrusus, & calcibus percussus intra triduum obijt.

B Leo Romæ Pontifex, vbi factum resciuit, Valentinianum tum in Occidente Imperatorem rogat, vt aliam Synodum vocari curet. Is de hac re ad Theodosium scribit, qui veritate agnita, fraudis auctorem puniuit. Interea ipse inter equitandum equo dilapsus spinæ vertebram luxauit, ex quo grauiter afflictus, vbi vitæ finem adesse sentit, Martianum Senatorem grauissimum, & senem sibi cum Pulcheria sorore successorem designauit, qui, Valentiniano III. comprobante, in imperio confirmatus aliam Synodum Chalcedonem indixit, vbi 636. Episcoporum conuentu habito, Eutycheris damnata est hæresis, eiusque auctor Chrysaphius in exilium actus, alijque eius sectæ Senatores proscripti. Synodus a Valentiniano, & Martiano hac lege est comprobata, & honor Flauiano restitutus. a Hæc itaque lex Constantinopoli edita est, quod inde colligitur: quia dicit Flauianum huius vrbis Episcopum. Idem in l. quicunque. C. de hæret. latius recitatur.

a Niceph. lib. 14. c. 47.

C

Ad l. omnes. C. de episc. & cler. Cap. CLXX.

QVædam verba dubia reperiuntur in hac lege, veluti, cum loquitur de Vicarijs fideiussoribus dandis a Clericis coram sede Prætoriana conuentis, quæ in Nomocanone tit. 9. cap. 1. explicantur, ideo hic eius verba, quæ totam illam legem declarant, referre volui. *Conuentus, inquit, Oeconomus non dat fideiussorem, sed & ipse. & Clerici dant duos numos, id est solidos pro monitione, & procuratoris constitutione.* Postea subijcit. *Episcopi, Clerici & Monachi a regione in regionem non protrahuntur, sed apud prouinciarum Præsides conueniuntur; sin autem Constantinopoli inueniantur, apud solos Præfectos prætorio conueniuntur vbi etiam eis honor habetur, & aduocatos accipiunt.* D *Quod si in prouincijs de rebus priuatis conueniantur, solos Oeconomos vel Ecclesiæ defensores dant fideiussores; sin autem apud Præfectos prætorio pecuniariè conueniantur, vel pro se inuicem fideiubent, vel sub hypotheca præbent cautionem.*

Hi sunt, qui a lege Vicarij fideiussores appellantur, cum Clerici ipsi pro sese inuicem fideiubent, quod difficile erat intelligere. Reliqua recitantur in Nomocanone, quæ cum sint aperta, ea referre superfluum esse existimaui.

Ad l. omnia. C. eod. tit. Cap. CLXXI.

PRimus orphanotrophia, in quibus parentibus orbati alerentur, Zoticus Constantinopoli instituisse fertur, vt testatur Græcum Menologium, b ita scribens. E *Commemoratio Sancti Zotici orphanorum nutritoris, qui claris parentibus ortus ex vrbe Roma à Constantino Magno in Ciuitatem Constantinopolitanam cum alijs nobilibus ductus.* Martyrologium quoque Latinum de eo ita scribit, c *Eodem die Sancti Zotici presbyteri Romani qui Constantinopolim profectus alendorum orphanorum curam suscepit.* A Constantino enim Byzantium cum multis viris ductus fuit, & defunctus in Sanctorum Catalogum relatus. Post eum eadem pietate claruit Nicon, vt ait Procopius. d

b Die vlt. Decemb.

c Ibidem.

d De Aedificijs Iustiniani lib. seu Orat.

Nosocomia vero prima Romæ Fabiola inuenit; est autem Nosocomium locus, in quo infirmi curantur à νόσος, quod morbum significat, & κομέω, quod est curo, & nutrio.

Hinc νοσοκομεία ægritudinis, vel ægrotorum cura. neque enim νοσοκώμιον legendum est, vt quidam credidere, qui à κώμη, id est, villa nomen deriuantes, infirmorum

vleulum, aut villam interpretantur. Fablola igitur nobilissima Romana omnium prima Romæ Nosocomia instituit, quæ a viro ob adulterium diuisa, id sibi licere putans, alteri temerè nupserat. A

Verum errore comperto, publica pœnitentia crimen diluit, ac facultatibus pauperibus applicatis, Nosocomium erexit, vt D. Hieronymus his verbis narrat; *Post naufragium, inquit,* a *tentare rursum noluit pericula nauigandi: quin potius omnem censum, quem habere poterat (erat enim amplissimus, & respondens generi eius) dilapidauit, ac vendidit, & in pecuniam congregatum vsibus pauperum præparauit, ac prima omnium* νοσοκομεῖον *instituit, in quo ægrotantes de plateis, & consumpta languoribus, atque inedia miserorum membra foueret.* Ex his apparet illud hospitium infirmorum receptaculum, non villam fuisse. Meminit D. Hieronymus b & Xenodochij, quod in portu Romano Paumachius instituerat. Ad alendos peregrinos primus Hierosolymis Ioannes cognomento Hircanus Simonis Machabæi filius princeps Sacerdotum Xenodochium instituit. cum enim ex Dauidis sepulchro tria B millia auri talenta eruisset, CCC. Antiocho pronumerauit, vt Hierosolymam ab obsidione liberaret, & vt facti inuidiam leuaret, ea pecunia Xenodochia ad suscipiendos pauperes peregrinos condidit. c

a Epist. ad Oceanū 30. epitaphiū Fabiolæ.

b Vbi supra. & epistol. 26. ad Paumachium. super obitu Paulinę vxoris.

Alia duo Constantinopoli peregrinorum, & infirmorum hospitia a Sampsone, & Eubulo condita fuere, quæ imperante Iustiniano, cum infirmis arserūt, vt ait Cedrenus; d Sed Procopius id prius fuisse scribit. e Sampson autem Xenodochium S. Mariæ Constantinopoli erexit, cui multa priuilegia, & immunitatem Iustinianus tribuit. f

Hic est Sampson in numerum Sanctorum relatus, de quo Martyrologium, *Constantinopoli, inquit,* g *S. Sampsonis presbyteri, pauperum exceptoris.* Hoc hospitium, Anastasio imperante, exustum magnificè Iustinianus instaurauit, amplosq; illi reditus constituit. h De Sampsone plura Menologium, & Metaphrastes. C

c Ioseph. lib. 13. Iud antiq. cap. 15. Egesip. lib. 1. de excidio vrbis Hierosoly. c. 1. Isidorus lib. 15. etymo c. 3.
d Histor. Cōpen. in Iustiniano.
e De Aedif. Iustin. lib. seu orat. 1.
f Nouell. 131. seu aut. de eccl. tit. §. vlt. & Nouell. 59. c. 3. seu in Auth. De de lit. impen. in exequ. def.
g Die 27. Iunij.
h Procopius. Vbi supra.

Ad l. 1. C. de episc. audien. *Cap.* CLXXII.

Haec lex haud dubiè est pars l. 1. C. de commer. & mercat. vt ex l. 5. C. Theod. de lustr. collat. apparet. Itaque eas deprauarunt, qui diuersis Principibus eas adscribunt, & diuersis annis, diebusque conditas volunt. 15. enim Cal. non Martias, sed Maias vtraque, seu eadem lex scripta fuit: nam 14. Cal. Martias defuncto Iouiano, vt ait Eutropius, i nondum declaratus Imperator Valentinianus postridie hanc legem condere non potuit. Minus Valens eius auctor haberi potuit, qui Cal. Aprilis a fratre Imperator est renunciatus, vt Marcellinus tradit. k

i In Iouiniano.

k Lib. 26.

Itaque hæc lex cum altera 15. Cal. Maij Constantinopoli, vbi tum Valens erat, Diuo D Iouiano, & Varrone Coss. lata fuit, neque altera Valentiniano, & Valenti, altera Valenti, & Valentiniano II, est attribuenda, sicut neque sub diuersis Coss. edi potuit. Videndum est igitur, quid vtraque disponat, adeo enim tam in Codice Theodosiano, quam Iustiniani hęc iura sunt corrupta, vt vix aliquis inde sensus possit elici. Quid tamen coniectura consequi potui, exponam.

Præter alia prouincialibus, ac subditis imperata onera negociatores Chrysargyrum soluere tenebantur, quod singulo quinquennio conferebant, & ideo lustralis collatio est appellata, de qua est titulus in C. Theod. sub quo l. 5. vtranque hanc legem amplectitur. Pendebant vero tributum capitis, non pro quantitate mercium, quod etiam quilibet artifex soluebat. Euagrius hoc tributum, quod Chrysargyrum dicitur, ab Anastasio sublatum scribit. l *Impositum, inquit, fuit cum alijs compluribus, qui quæstu sibi victum quæritabant,* E *tum meretricibus, quæ corporis pulchritudinem habebant venalem, tum omnibus, quos scortari non pudebat, id tributum singulis quadriennijs ad summum, & primarium Magistratum deferebant, nec minima tributorum imperij pars censebatur.* Hæc ille. Pro quadriennio puto substituendum quinquennio. Idem Zonaras, qui hoc tributum etiam ad mendicos extendit, quod paulatim irrepsisse potuit. *Omnes, inquit,* m *mendici, meretrices, liberti in agris, & vrbibus annuum fisco tributum pendere cogebantur. Exigebatur tributum de equis, mulis, bobus, asinis, & canibus. De vnoquoque homine nummus argenteus, de equo, mulo, & boue tantundem. De asino pholes sex, de cane totidem.* Hactenus Zonaras. Sed antea mendici hoc tributo non onerabantur, sed tantum, qui quæstum faciebant: nam Tertullianus n conqueri-

l Lib. 3. c. 39.

m Annaliū tom. 3. in Anastasio.

n Lib. de persecutione in fuga. cap. 13.

queritur Christianos pendere pecuniam officialibus, vt faciunt quæstuarij, quos ianios vo-
A car, quia inter duos Ianos versabantur. Nam P. Victor, *Iani, inquit,* a *duo, celebris mercatorum locus*; & id faciebant Christiani, ne accusarentur, quod Christiani essent; verba Tertulliani hæc sunt; *Nescio dolendum, an erubescendum sit, cum in matricibus beneficiariorum, & curiosorum inter tabernarios, lanios, & fures balnearios, & aleones, & lenones Christiani quoque vectigales continentur.* Credo igitur hanc legem, id velle, et si mendosa sit, ut negociatores, qui ad domum Principis pertinent, (erant serui in eius patrimonio) modum non excedant negociando, cum pauperibus vendunt, & Episcopi, quorum munus est pauperes tueri, prospicere id debent. Lex vero prima C. de commer. & mercato, vult, vt ijdē serui domus Principis, & potentiores, seu eorum homines, qui negociantur, hoc tributum pendant. Clerici vero, aut alij pauperiores ad hoc vectigal soluendū non tenebantur. b

[a De regionibus vrbis. In 8. Regione.]
[b l. quicunq;. C. Theod. de epis. & cleric.]

B *Ad l. Archigerontes. C. eod. tit.* *Cap. CLXXIII.*

ARchigerontes, Diæcetæq; ἐργασίας ταμείων nō nisi Christianos dirigi præcepit l. 6. C. de episco. audi. Accursius Archipresbyteros, aut Episcopos, vel minores Sacerdotes interpretatur, c qui damnatorum in metalla confitentium peccata audiebant. Quod quam erroneum sit, nemo est, qui non intelligat. Neque enim auditum est Archigerontes Præsules, aut sacerdotes appellari. Deinde quid absurdius, quam præcipi, vt hi dirigantur Christiani ad confessionem audiēdam. quid enim aliud esse possunt, quam Christiani, cum etiam Sacerdotes esse debeant? Porro de confitentibus peccata hic nulla est mentio. Alij d de ijs, qui mensam Principis, aut alia negocia procurant, intelligi opinantur. Sed nullibi (quod sciam) hi Archigerontes vocantur, qui latine se-
C num principes interpretantur. Deinde nomen ἐργασία opus artificis, non simplicem curam significat. Verisimilius esset intelligi senes, qui Gynæcijs præerant, vbi vestes Principis, & lintea texebant, de quibus in tit. de murilegulis, gynæciarijs, & procuratoribus gynæcij. lib. 11. His enim ob seruandam mulierum pudicitiam præficiebantur senes, Archigerontes vocati, & Diæcetæ. i. administratores, scilicet, purpuræ, lanæ, lini, & huiusmodi rerum quas in ταμείοις, id est, cubiculis fœminæ operabantur. Vnde ἐργασία ταμείων dicebantur, id est opificium cubiculorum, uel etiam mulierum, quæ illarum custodes erant, & ταμεῖα appellabantur, earumque præfecti Archigerontes nominantur, quos lex præcepit Christianos esse, & idem de Diæcetis, qui eas res tractabant. Constat autem plures eo tempore Idololatras fuisse etiam insignes viros, qui Christiana dogmata aspernabantur, vt fuit Symmachus, Macrobius, Seruius grammaticus, & plures alij, qui ferme iisdem tē-
D poribus uixere. Sed quoniam in C. Theo. hæc l. est sub titulo, de Alexand. pleb. primatibus, credo hunc fuisse honorem præcipuis ex plebe Alexandrina tributum. Verum ibi aliud, quam in hac lege statuitur. iubentur enim Archigerontes, & Dioecetæ ex ergasianorum numero eligi, qui artificum corpus fuisse uidentur; & forte ergasitonorum est legendum, qui latine sunt Pistores, seu Panifices. σῖτος enim est cibus, uel triticum; & curatores emendi frumenti σιτῶνας appellat l. vlt. §. 1. ff. de muner. & hon. Pistorum ergo præfecti Archigerontes, vel Diæcetæ dicti non nisi ex Christianorum numero erant eligendi. Verū in diuersis lectionibus difficile est iudicium firmare.

[c Ibidem. in vet. Archigerontes.]
[d Alciat. libr. dispunct. 3. c. 18.]

Ad l. Addictos. C. eod. tit. *Cap. CLXXIV.*

E NEc Clerici, nec Monachi etiam Synoditæ damnatos ad supplicium possunt a pœna eximere. Synoditas existimat Accursius e esse Prælatos, qui Synodo, & congregationi præsunt, quod uocabulum in hoc sensu nullibi credo reperiri. Censeo itaque Synoditas esse Clericos simul canentes, siquidem συνῳδίαν ψαλμῳδίαν Suidas interpretatur; f alias Psalmista uocatur in c. perlectis. §. ad psalmistam. 25. dist. & latine concentor in c. 1. §. concentor. 21. dist. Eorum vero sensum, qui Synoditas Monachorum comites, quasi ἰδιώτας, quos vulgo conuersos vocant, minime admitto: quia etiam Synoditis interdicit, quod Monachis prohibetur, & hęc dictio, etiam, casum magis dubitabilem exprimit. g Si ergo Monachi nequeunt sontes liberare, minus poterunt Synoditæ, plus est Synoditam, quam Monachum, vnde inferiores Monachi esse nequeunt.

[e In d. l. addictos. in ver. coronas.]
[f In verbo, συνῳδία.]
[g l. 2. in fi. C. famil. hercisc.]

Ad

Ad l. Arriani.C. de haret. *Cap.* CLXXV. A

HAec l. est pars l.pen. C.Theo.de hæret. cui principium, & finis deest; præterea clausula in medio est omissa, quæ hæreticis hic nominatis, cohortalinam, & castrensem permittebat militiam, ex alijs pauca sunt immutata. Vetat hæc lex ædes ipsis concedi, in quibus habeant conciliabula potius, quam Ecclesias. Denique iubentur exulare & Manichęi capite puniri, omniaque alia iura contra hos lata confirmantur, ut nec eorum conciliabulis possit donari, uel legari, neque ædes horum gratia ædificare, habereue licet; sed videndum, quot genera Hæreticorum illa fuerint, quæ hic nominantur.

Arriani, ab Arrio originem trahunt. Is fuit presbyter Alexandrinus, qui Dialecticæ, & Philosophiæ peritus, sacrarum litterarum interpretandarum munus habuit. Sed in eam B lapsus est blasphemiam, ut diceret Dei filium orbis creandi causa ex nihilo creatum, & aliquando non fuisse. Quamobrem coacta sunt Concilia quinque, primum Nicęæ anno 325. a Constantino 318. Episcoporum, in quo damnata est illius impia hæresis, & contra eum factum symbolum, quod in Missa recitatur. Secundum fuit Sardiense, in quo idem actum. Alia fuere Sirmiense, Mediolanense, & Ariminense, quæ deceptis Episcopis, visa sunt Arrio fauere. Tandem impius, dum per Constantini forum incederet, laxata aluo, ad proximum secessum perductus cum intestinis fœtidam animam emisit, de quo plura Historia Ecclesiastica, *a* Epiphanius, *b* & alij.

a Euseb. li. 10. c. 1.
b Contra Hæreses. Tom. 2. lib. 2. Hæresi. 69.

Macedoniani. Dicti sunt a Macedonio Constantinopolis Episcopo, qui Spiritũ sanctum Diuinitatis personam esse negabat, sed eius ministrum paulo Angelis præstantiorẽ esse dicebat, & ob id Macedoniani Pneumatomachi.i. contra Spiritum sanctum pugnantes sunt vocati. Macedonius sub Iuliano Apostata, quod Idola contriuisset, craticulæ impositus vstus est. C

Apollinariani. Apollinares duo fuerunt, pater presbyter, & filius lector, vterque in græcis litteris valde eruditus. Pater genere Alexandrinus eximius grammaticus fuit. Berythi docuit, & Laodiceæ matrimonio contracto Apollinarem filium genuit, qui Rhetor insignis euasit, in Poetica excelluit, & carmina in Dei laudem composuit, quæ ab artificibus ad laborem leuandum studiose canebantur.

Cum vero lector esset, & cum Athanasio tũ in exilium acto familiariter versatus, Georgius Laodiceæ Episcopus eum ab Ecclesia segregauit, nec vnquam precibus induci potuit, ut reciperet. Itaque Apollinaris antistitem ulturus, nouas molitus est opiniones; Domini enim corpus quidem in cęlum ascendisse, animam vero in terris mansisse blaterauit, D ipsum primo animam assumpsisse negauit, postea sumpsisse quidem, sed eam mentem humanam non habuisse, & Verbum in carnem mutatum nihil ex carne nostra sumpsisse, animãq; nostram salutis expertem esse, quia non hanc, ut carnem Verbum Dei receperit. Damasus Papa hanc sectam, auctore damnato, extirpauit. Eum Theodosius iunior in solitudinem relegauit, quemadmodum Epiphanius, *c* & Nicephorus, *d* & alij memorant. Demum a Theodosio Alexandriæ ecclesię Episcopo ad Ecclesiam reducti Apollinaristæ resipuerũt. Filius sub Theodosio obijt, & 30. libros cõtra Porphyriũ edidit, ut ait D. Hieronymus. *e*

c Contra Hæreses, tom. 2. lib. 3. hæ. 77.
d lib. 11. c. 12.
e De scriptor. ecclesiast. In Apollinario Laodiceno Syriæ Episcopo.

Nouatiani, a Nouato presbytero Romano, & postea Episcopo alterius urbis facto sunt dicti, qui etiam καθαροὺς se uocabant. Is pœnitentes non admittebat: nam sæuiente persecutione, qui tormentorum magnitudine uicti fidem abiurarunt, deinde sedata persecutionis tempestate, supplices pœnitentiæ locum sibi dari petebant, eos Nouatus ecclesiæ E Romanæ presbyter repellebat, quãuis ipse periculi tempore Sacerdotij dignitatem abiurasset. At summus Pontifex, lapsis receptis, Nouatum a cœtu piorum expulit; ille, inscijs omnibus, in abdito quodam loco tribus Episcopis suasit, vt sibi manus imponerent. Itaque Episcopus creatus fastu tumens sectam instituit, catharosque, id est, puros eos nominauit, quasi alios, ut impuros, despiciens, ut Niceta, *f* & alij tradunt. Huic sectæ adhæserunt Phryges, qui etiam pascha cum Hebræis celebrarunt. Nouatus spiritu immundo uexatus ægritudinem incurrit, & in lecto iacens est baptizatus, sed non chrismate unctus. Demũ sub Valeriano martyrium subijt. D. Hieronymus scripsit, *g* cum Cypriani presbyterum fuisse, pluraque opera edidisse, quæ recenset.

f in Orat. D. Gregorij Nazianzeni in sancta lumina.
g De script. ecclesiast. in Nouatiano.

So-

A *Sebatiani*. A Sebatio nuncupati, qui ex Iudæo Christianus factus & ipse cum Iudæis Pascha celebrauit. Demum aduersus iuramentum, quod præstiterat, Episcopus creatus in exilium actus est Rhodium, ibique decessit. Eius sepulchrum Sebatiani venerari, & velu ti sancto viro preces porrigere cœperunt, donec Atticus Constantinopolis Episcopus illud alio transferendum curauit. *a*

Eunomiani. Ab Eunomio Cyziceno Episcopo appellati, qui sub Valēte Aetij Athei scriba fuit, ut ait Suidas; *b* vnde eius mores sophisticos eius est imitatus. Eximius fuit Dialecticus, sed corpore, & animo leprosus, exterius, interiusque morbo regio corruptus. Arrij enim sectator Diuinitatem in Christo impie negabat, & plura contra veritatē scripsit, inania verba iactans. Vna tantum mersione, non in Trinitatem, sed in Christi mortem baptizabat; Eloquens, & pulchri, venustique oris a Philostorgio fuisse dicitur, in quo
B tamen lentigines non indecoras habebat. Balbutiens suauior uidebatur. Is solus ex Hęreticis Halmyridem Mysiæ oppidum a Theodosio Magno est deportatus. Sed eo loco a Barbaris capto, Cæsaream est translatus, vbi cum aduersus D. Basilium scripsisset, ab omnibus odio habitus ad Decoram propinquum locum, vbi prædia habebat, secedens obijt. Postea Arcadio imperante, Eutropij præpositi opera, eius scripta sunt concremata, & cadauer sepulchro effossum, & Decora Tyanam transmissum. D. Hieronymus eum suo tempore vixisse scribit. *c*

a Socrat. Histor. ecclesiast. lib. 7. c. 35 Sozom. lib. 7. c. p. 18.
b In verbo. Ευνόμιος.
c Vbi supra. 1. Eunomio.

Tessareseca decadita, id est, Quatuordecimani, Pascha celebrabāt die 14. Lunæ post Aequinoctium vernale mense Martio, nisi is dies Dominicus esset, quo ieiunabant, & vigilabant, cum Iudæis sentientes. *d*

Valentiniani, a Valentino nominati, cuius patriam nemo scripsit. Sed Epiphanius *e* famam fuisse ait Phrebonitem Aegypti maritimum fuisse. Alexandriæ in græcis literis e-
C ruditus Hesiodo præcipue studuit, quem in Theogonia est imitatus; triginta enim Deos, vt ille, cœlosque totidem posuit, & alia huiusmodi deliramenta miris nominibus inditis proferebat, contra quem Irenæus, *f* deinde Tertullianus *g* luculentum opus edidit, eius insanias instar Tragędiæ recitans, & mordens, neque aliter huiusmodi nugæ tractandæ erant.

d D. August. de hæresib ad Quod vult Deum hæresi 29.
e Contra Hæreses. tom. 2. libr. 1. hæres. 31.
f Aduer. Hæreses lib. 1. c. 1.
g Aduer. Valentinianos.

Pauliani. Paulum Samosatensem auctorem habuerunt, qui Antiochiæ factus Episcopus Christum esse purum hominem blaterauit, & Dei filium in eo habitasse veluti spiritum in Prophetis, & postea discessisse; & hæc docuit Zenobiam tum in Asia, & Phenicia imperā rem. Vir fuit fastu, superbiaque elatus, qui satellitum multitudine stipatus incedebat. Docuit mulierculas in Ecclesia pro Psalmis suas ipsius laudes canere. Turpissimis quæsti
D bus operam dabat. cum enim pauperrimus fuisset, ditissimus euasit; tandem omnibus odio sus, coacta in eum Synodo, Antiochiæ Episcopatu est eiectus, & cum non discederet, iussu Aureliani Imp. coactus est exulare.

Papianistæ. Papiam sectati sunt, qui, ut D. Hieronymus scribit, *h* Diui Ioannis Euangelistæ auditor, & Hieropolitanus Episcopus fuit; & ait se cum Apostolis locutum. Mille annorum Iudaicam edidit δευτέρωσιν, quibus credebat post resurrectionem mortuorū Christum cum sanctis hic regnaturum, cuius opinionis multi eruditi ex antiquis fuere, qui Millenarii sunt uocati. *i*

h Vbi supra in Papia.
i Niceph. lib. 3. hist. eccles. c. 20.

Montanistæ, a Montano dicti, qui natus est in vico quodam Phrygiæ apud Mysiam nomine Ardaba, & cum nuper ad Christi fidem uenisset, sub Crato Asiæ Proconsule nouas opiniones spargere cępit, vitæque sanctitatem simulans, & ieiunijs carnem macerans se
E plenum Spiritum, & maiorem, quam Apostoli, habere iactabat, ac in ecstatim eleuari, & futura prædicere mentiebatur. Eum sectatæ Priscilla, & Maximilla se Prophetissas asserebant. Ad eam denique vesaniam uenit, ut se Paracletum, & Diuinum spiritum nominaret, & eam hæresim inuenit, quæ dicitur, κατὰ φρύγας, id est, secundum Phryges, quia in Phrygia hæc euomebat, vbi homines seduxit. Tres quadragesimas instituit, quasi tres passi fint Saluatores, vt ad Marcellam D. Hieronymus scribit. *k* Monogamiam tantum, id est vnum connubium permittebat, cuius dirimendi quasdam leges tulit. Huius sectæ homines etiam Pepuziani appellati sunt a vico quodam, quem Montanistæ Hierusalem uocare consueuerant. Demum ipse, & Maximilla vesano spiritu agitati laqueo suspensi instar Iudæ proditoris uitam finiere. *l* Die 23. Aprilis Pascha celebrabant noua ratione, quam longius Nicephorus persequitur. *m*

K epi. 54. Aduer. Montanum.
l Niceph. lib 4. c. 23. Histor. eccles.
m Histor. eccles. lib. 12. c 32.

Pri-

Priscillianistæ. Priscillianus Abilæ Episcopus, quod oppidum est Hispaniæ, hæresim suam condidit sub Gratiano, qui anno salutis 381. Hæreticos vrbibus, & terris omnibus expelli iussit: quare Priscillianus Damascū per Gallias cū turpi comitatu etiam extranearū fœminarū iter instituit, inter quas erat Euchrocia Delphidii Rhetoris, & Poetæ vxor, & Procula Euchrociæ filia; sed corrupto pecunia magistro officiorum, Ecclesię suæ est restitutus. Verū cum Claudius Maximus Britanniā, Hispaniamq; & Gallias, indito sibi Imperatoris titulo, inuasisset, Priscillianus apud eum accusatus est, qui causam Euodio Præfecto Prætorio viro iustissimo commisit. Is illum in Burdegalensi Concilio prius damnatū, ac cōuictū, quod nocturnos turpium fœminarum conuentus ageret, ac nudus oraret, cum Euchrocia gladio percuti iussit, vt late Sulpitius Seuerus narrat. *a* Docebat animas eiusdē substantiæ esse, cuius est Deus, & per Cęlos, velut per quosdam gradus in terrā exercendas dimitti, in malumq; principium, a quo mundū creatum uolebat, incurrere, & ab eo per diuersa carnis corpora seminari. Homines fatalibus stellis colligatos esse, seu unumquemq; sub constitutionibus stellarum nasci, ut ait D. Gregorius. *b* A carnibus rāquam immundis abstinebat, coniugia dirimebat, ut Montanistę. De Christo Sabellianam hæresim tenebat, eundem patrem, filiumque & spiritum Sanctum affirmans. *c* B

a Libro sacræ historiæ, in fin.

b Homel. 10. in Matt. c. 2. habita ad Populū in Basilica D. Petri Apostoli in die epiphaniæ.

c D. August. de hæresib. ad quod vult Deum. Hæres. 70.

Phryges. Montanistas fuisse diximus, qui hoc etiam scelus perpetrabant, infantem anniculum minutis vulneribus pungebant, & ex sanguine farinæ commixto suam Eucharistiā conficiebant; si infans uixisset, erat magnus Sacerdos, si mortuus esset, pro martyre habebatur. *d*

Pepuzitæ. A Phrygibus descenderunt, imo eosdem esse, Nicephorus tradit. *e* D. tamē Augustinus eos separat. *f* Pepuzam olim ciuitatem fuisse ferunt, postea desertam, vbi Montanus degebat, & ibi Christum Quintillæ, Priscillæq; apparuisse mentiebantur.

d D. August. vbi supra hæres. 26.

e Histor. eccles. lib. 4. c. 12.

f Vbi supra, & hæres. 27.

Marcionistæ. A Marcione Sinopeo ex Ponto Episcopi filio nomen habuerunt, qui ob stupratam virginem Ecclesia est eiectus, ut Tertullianus tradit. *g* Quare vltionis, ut creditum est, desiderio impiam Cerdonis hæresim amplexus est. Ex illo enim Domini dicto, *h* *Bona arbor bonos fructus facit mala malos*, duos posuit Deos, alterum bonum, quem Christi patrem esse volebat, alterum sęuum, quem esse Creatorem dicere non exhorruit. Christum etiam non uera carne vestitum, sed imaginaria dicebat, nec natum, passumue, sed uisum nasci, ac pati; & animas tantum resurrecturas, non corpora. Non tātum semel, sed ter baptizabat, mulieribus quoque baptizare permittens. Prophetas omnes reijciebat, & aliorum Euangelia, præterquam Lucæ, nec id totum admittens. Decem tantum Pauli Epistolas recipiebat, cæteras reijciens. Forte Romæ factus obuius Polycarpo Smirnensi Episcopo, eū interrogauit, Nosti nos? cui ille, Nosco primigenitum Diaboli. Aiunt Marcionem tādem resipuisse, & hac conditione Ecclesiæ conciliatum, ut quoscunque peruerterat, ad pietatē reuocaret. Imperante Antonino Pio, hoc uirus euomuit. Contra eum multi scripsere, & inter alios Tertullianus accuratè quinque libros edidit. C D

g lib. de Prescriptionibus ad vet. hæret. cap. 51.

h Matth. c. 7.

Borboritæ, i. cænosi: ita Gnosticos a quibusdam appellatos D. Augustinus narrat; *i* ob uitæ enim turpitudinem ita sunt vocati: nam βόρβορος græce cœnum significat. Gnostici appellabantur, quod profiterentur se in rerum cognitione excellere, quasi noscentes. Horum auctor dicitur fuisse Carpocrates sub Hadriano, qui tamen hic ab illis diuersus ponitur, & a D. Augustino. *k* Duos, vt Marcion, Deos ponebant, Bonū, & Malum, & animarum substantiam dicebant esse Dei naturā, quæ cum alijs animabus aereis in corpora descendūt, & per illa peccant; Quæ vero sunt ex Dei substantia, in cœlum reuertuntur. Martyriū detestabantur: vnde nec Martyrum Reliquias venerari uolebant. Hæc hæresis antiqua est, olim Caina appellata, diuque sepulta, postea a Vigilantio est excitata, vt contra eum D. Hieronymus scribit. Contra Gnosticos eruditum opus emisit Tertullianus, quod Scorpiacum uocauit. E

i Vbi supra. Hæres. 6.

K Vbi supra, & Hęres. 7.

Messaliani Euchetæ Valentiniano Imperante, exorti sunt, ut Theodoretus narrat, *l* *Ea inquit, tempestate Messalianorum, quos εὐχῖται id est orantes appellant, hæresis est orta. Vocati sunt etiam ἐνθουσιασταί, id est sacrificatores, vel vt alij tradunt, numine afflati; Hi enim cuiusdam Dæmonis operationem expectabant, eamque Sancti Spiritus præsentiam arbitrabantur. Qui uero integro huius rei languore tenebantur, auersabantur operationem manuum, veluti, malam; somnoque seipsos tradentes somniorum phantasias Prophetias appellabant. Huius hæreseos principes fuerunt Dadoes, & Sabbas, & Adelphius, Hermas, & Symeones, & alij, qui ab Ecclesia*

l Libr. 4. c. 10. & Hist. Tripart. lib. 7. c. 11. Niceph. li. 11. c. 14.

i

stica

A *stica nequaquam communione recesserunt, dicentes diuinum cibum nihil nec prodesse, nec ladere.*

Messaliani, vel, vt scribit D. Augustinus, *a* Psalliani Syra lingua, latine orantes dicuntur; tantum enim orabant, ut incredibile uideretur. Fabulantur ex ipsorum ore porcam cum su culis exire, & innocuum ignem intrare.

a Vbi supra hær. 17.

Donatistæ. Primo cōtra Cecilianum Carthaginis Episcopū creatū schisma fecerunt, multa ei obijcientes crimina, quæ nusquam probarunt. Eorū caput fuit Donatus ex Numidia profectus, qui Maiorinum Carthaginis Episcopū ordinauit; Donato alius Donatus successit. Is magna vsus eloquentia ita plebem in hæresi confirmauit, vt ab hoc, nō ab illo Donato Hæretici nomen traxisse credantur. Schisma. n. in hæresin verterunt, Catholicosq; rebaptizare ausi sunt. Filium Patre, & Spiritum Sanctum minorem Filio sentiebant. Romæ uocabantur Mentenses, ad quos ex Africa Episcopi mittebbantur. His se adiunxerunt Circū cilliones nuncupati, agrestis multitudo, qui non solum alios, sed & seipsos insano furore i-
B gne, ferro, aut se præcipitando interficiebant. *b*

b D. August. Vbi supra. Hæres. 69.

Audiani. Audēū genere, Syrū auctorē habuerūt, qui Deū corpus, & mētē habere opinatus est, deceptus illa sentētia, *Faciamus hominē ad imaginē, & similitudinē nostrā.* *c* Fœnerabātur, & cū fœminis turpiter cōmiscebātur. Deū neq; ignē, neq; tenebras creasse credebāt, qd a Manēte sunt mutuati, ut Nicephorus memorat, *d* D. August hos Vadianos appellat. *e*

c Genes. cap. 1.
d lib. 11. c. 14.
e Vbi supra. Hæres. 19.

Hydroparastatæ, negabant aquā a Deo creatam, sed ei coæternam esse dicebant, eamque in sacrificio inuento offerebant; nuptias fornicationem appellabant. De ijs D. Augustinus. *f* Latine Aquæ assertores, vel assistentes dixere. Alij sunt secundum aliquos Aquarij dicti, qui in poculo sacramenti aquam, & non uinum offerebant. *g*

f Vbi supra Hær. 75.
g D. August. Vbi supra. hæres. 64.

Tascodrogytæ. Legendum Trascodrugitæ, apud quos Trascus pertica appellatur; Drogus vero nasus, siue rostrum, quia digitum indicem orantes naso infigunt, tristitiam vltro-
C neam significantes. nasus enim signum est iudicii, & digitus dimensionis; uolunt autem uideri recto iudicio cuncta metiri, ac iudicare; latine Perticonasati dicerentur. *h* Aliqui Ascodrobos uocant. Imitari uidentur illud Psalmi, *i* *Pone Domine custodiam ori meo.* Mōtani paracleto plenos se iactantes, insanis mentibus instar bacchantium furebant. *k* In Cod. Theod. eo. tit. l. pen. legitur Ascodrogitæ, & in l. quæ de Samaritis. § 8. Infr. eod. Sed hic uocantur Tascodrogytæ: ita etiam nominantur in l. cognouimus; & in l. pen. inf. eo. tit.

h Epiphan. contra hæreses. lib. 2. tom. 1. Hæres. 48.
i Psal. 140.
K Philagrius. de hæresib. c. 76.

Batrachitæ, à veste, credo florida dicti sunt, græcè βατραχίς dicta, qua vtebantur. De his nihil legi, nec in d. l. pen. C. Th. habentur. Batrachida colorem prasinum fuisse indicat Suetonius. *l* Alij puniceum fuisse volunt; quo hi forte induebantur.

l In Caligula.

Hermogeniani, ab Hermogene dicti. Is fuit Africanus, pictor, corruptis moribus, impudens, loquax, maledicus, & adulter. Vnde Tertullianus scribit, *m* eum plures duxisse vxo-
D res, quam pinxisse; nunquam sacris initiatus scripturas peruertit, & corrupit. Stoicorum opinionem secutus dixit materiam sine principio, & fine esse, illam Deo æquans. Idem Hermiam sensisse tradit D. Augustinus, *n* & Hermogenē inter Patropassianos hæreticos recēset. *o* Contra Hermogenē scripsit Theophilus 6. Antiochensis Episcopus sub M. Antonino Philosopho, & Tertullianus, qui huiusmodi Hæreticos Materiarios appellare solet. *p*

m In lib. de monogamia c. 16.
n Vbi sup. hæres. 59.
o Vbi supra hær. 41.
p Aduer. Hermog. c. 25.

Photiniani, a Photino Sirmēsi Episcopo in Galatia orto profecti sunt, qui Dei filium non ante secula genitum, sed a Beata Virgine Maria initium sumpsisse, & merum hominem esse docebant. Sed Sirmij coacta Synodo damnatus, & Episcopali dignitate priuatus est. Sub Constantio Pauli Samosateni sectam tenuit. *q*

q D. August. Vbi supra. Hæres. 45.

Paulsniani, a Paulino Antiochiæ Episcopo orti, qui Arrij sectam amplexus, & Antiochiæ mortuus Euagrium successorem habuit.

E *Marcelliani*, a Marcello orti sunt. Is Ancyræ in Galatia sub Constantino Magno Episcopus cum Paulo Samosateno & ipse Christū esse purum hominē dicebat. Quare in Synodo Constantinopolitana damnatus, & Episcopatu deiectus est, quem postea recuperauit in Sardicensi concilio, quod non ita scripsisse creditus esset. *r*

r Epiphan. cōtra hæreses. lib. 2. to. 2. hæres. 72.

Ophytæ, a Colubro, qui græce ophis dicitur, sunt uocati; Cum enim, qui Euam, & Adā decepit, Christum esse autumabant. Ob id verum Colubrum nutriebant, & venerabātur, qui, adiuuante Sacerdote, egrediebatur a spelunca, & ascendens super altare speluncę ad motum oblata lambebat, & circa ea inuolutus regrediebatur ad speluncam. Hęc cōfringebant in Eucharistia, quasi a serpente Christo sanctificata. Tradunt huius serpentis cultum a Nicolaitis, seu Gnosticis ad istos deductum. Hæc D. Augustinus. *s*

s lib. de hęresibus ad Quoduultdeum hæres. 17.

Encratiſtæ, Id eſt continentes, damnatis nuptijs cęlibatum colebāt, & primam Dei creationem, qui maſculum, & fœminā creaſſet, accuſabant, ab eſu piſcium, & carnium eas damnantes abſtinebant. Primos parentes dicebant eſſe damnatos, & quędā ſecula inuiſibilia eſſe ſomniabant. Horum auctor fuit Tacianus Iuſtini martyris diſcipulus, qui, illo uiuente, nihil horū protulit: eo uero defūcto, ſcietia inflatus tāquā aliis excelſior hęc docuit. Vnde hi & Taciani dicebātur, qui tamē, vt ait Epiphanius, [a] Encratiſtas ſchiſmaticos vocabāt. A

a Contra hereſes lib. 1 c. 2. 3. hæreſ. 46. & lib. 2. tom. 1. hæreſ. 47.

Carpocratitæ ſecuti ſunt Carpocratem Alexandrinum, qui Simonis filius vxorem habuit nomine Alexandram Cephalonitam. Artem Magicam a patre traditam palā exercuit, per ſomniorūq; viſiones, & aſſeſſores Dęmones multa agebat. Omnem docebat turpitudinē, per quam primū ad principatus, & poteſtates, deinde ad cęlū peruenire dicebat. Chriſtum hominem tantū, ut ex ſemine natum impie dicebat, cuius anima ſuperna ſciret, & nunciaret, eamq; ſolam in cęlum receptam fuiſſe. Reſurrectionē corporū cum lege negabat, nec mundū a Deo, ſed a quibuſdā uirtutibus creatum blaterabat; vxores communes eſſe oportere aſſerebat in libro, quem de iuſtitia appellauit: unde ad cęnas cōuenientes viri ſimul, & mulieres ſabbatho, lumine amoto, promiſcue coibant. Ex coniuge filiū Epiphanem ſuſcepit, qui a patre eruditus tantum annis 17. uixit, & Same, quæ eſt vrbs Cephaleniæ, vt Deus, colitur, cui templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delubra, & muſæum eſt conſecratum. Interlunio conuenientes Cephalenei Epiphani eius natali die ſacrificant, & continuantes Hymnos canunt. Hæc Clemens Alexandrinus. [b] Huius ſectæ fertur fuiſſe quædam Marcellina, quæ imagines Ieſu, Pauli, Homeri, & Pythagoræ colebat, illis incenſum ponendo, ut ait D. Auguſtinus. [c] De eodem Tertullianus in libro de præſcriptionibus. [d] Idem Gnoſticorum auctor fuiſſe dicitur. [e] B

b lib. 3. Strom.

c Vbi ſupra. Hæreſ. 7.
d cap 48.
e D. Auguſtin. Vbi ſupra.

Saccophori, in l. pen. C. Theo. eod. tit. cuius legis eſt pars, non nominantur, ſed in alijs tribus iuribus illius tituli Saccophori appellātur, qui ſacco induti incedebāt, uidenrq; fuiſſe Hydroparaſtitę. nā legitur in l. 7. Hydroparaſtitas, vel ſaccophoros, & in l. 9. cum Saccophoris, ſiue Hydroparaſtitis, & in l. 11. Saccophori, Hydroparaſtitæ, qui eandem Hæreſin ſectati fuiſſe uidentur. C

Manichæi, a Mane homine Perſa uenerunt, qui genere Brachman alio nomine Scythianus eſt dictus. Romam uenit, ubi præceptorem habuit Buddam antea Terebinthum nominatū. Is in gręcis diſciplinis Empedoclis ſectā ſecutus duo principia eſſe dixit inter ſe cōtraria, Bonum, & Malum, ſcilicet, Deum, & Solem, vel, vt alij, cōtentionē, & amicitiā. Buddas, ſe in Perſide e virgine genitum, & in montibus educatum mentitus eſt. Quatuor compoſuit libros, quibus nomina indidit myſteriorū, Euangelij, Theſauri, capitulorū. Tandem a Dęmone tortus interijt. Eius libros cū reliqua hæreditate fęmina, apud quam diuerſatus fuerat, habuit. Hæc Vrbicum ſeptē annos natum ære, & libra emit, & litteras docuit: deinde libertate donatum hæredem inſtituit. Is cum libris Buddæ, & pecunia in Perſiam reuerſus ſe Manem uocauit, & hos libros pro ſuis publicauit. Vetus teſtamentum, & hominis creationem tanquam corruptibilem Dei non boni eſſe dicens, reiecit. Nouum teſtamentū tanquam boni Dei opus recepit. Quæ a Chriſto facta ſunt, fieri uiſa fuiſſe, ſed nō facta eſſe, dicebat. Nec eum corpus habuiſſe, nec paſſum, ſed hæc hominibus ita uiſa, ac Deum tantum, non hominem fuiſſe aiebat. Se Chriſti Apoſtolorum eſſe mentiebatur, duodecim diſcipulos quemadmodum Chriſtus habens; Nugabaturq; ſe Paraclet ū miſſum eſſe. Reſurrectionem corporum negabat, affirmabatq; animas e corpore in corpus migrare. Nocturnas commixtiones, & turpes concubitus introduxit. Lunam, & Stellas, ut Deos, adorari permittebat. Herbas, aquam, & arbores animata eſse affirmabat. Demū Perſarum Rex cutę uiuo detracta, cum canibus eſcam obiecit, quod eius filium ægrotantem occidiſset, quē remotis medicis ſe curaturum promiſerat. Hic Manichæorū auctor fuit, qui eum non Manem, quod latine furorem ſignificat, ſed Mannem quaſi manna fluentem uocauerunt. D E

Dicit autem hęc lex, nihil Manichæis loci relinquendum eſſe, quo ipſis elementis fiat iniuria, quia Manichæi uolebant quinq; eſſe elementa, non quatuor, ſcilicet, fumum, tenebras, ignem, aquam, uentum, unde negabant aerem, & terram eſse elementa; & hæc aiebant a gente tenebrarum condita. In fumo dicebant hominem, & omnes bipedes creatos, in tenebris ſerpentes, in igne quadrupedes, in aere uolatilia, in aqua natantia. Eſse autem miſsa alia quinque elementa bona a Deo ad hæc debellanda, & permixtum eſse aera fumo, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ

aquam

A aquam bonam, vento malo ventum bonum, a quibus purgantur; & hæc est iniuria, quam faciebant Manichæi elementis, quapropter indigni erant, qui vsquam consisterent. Alia de his fœda scribit D. Augustinus, *a* quæ relatu indigna pudor est dicere; lacte, ouis & carne tanquam malis non vescebantur, nec uinum bibebāt, quod aliud fel tenebrarum esse putarent. Neminem baptizabant, orabant die ad Solem uersi, nocte ad Lunam. Alia erant eorum deliramenta, quæ longum esset referre. De doctrina eorum auctores in quibusdam sunt uarij. Illos diffuse insectatus est D. Augustinus. *b*

a Vbi sup. Hæres. 46.

b Vbi supra. De duabus animabus cōtra Manicheos. De blasphemijs Manicheorū. De bona natura cōtra Manicheos, & alibi.

Ad l. damnato, C. de hæret. Cap. CLXXVI.

B Haec est l. vlt. C. eod. tit. Cod. Theo. quæ mandat, vt sectæ Nestorianæ homines, non Christiani, sed a suo authore Nestoriani appellentur, sicut Constantinus præcepit Arrianos, & ob morum similitudinem a Porphyrio Porphyrianos appellari. Photius vero in Nomocanone interpretatur, *c* Simonianos appellandos esse Nestorianos, sed eius verba mendosa esse arbitror. Prohibet præterea Nestorii libros scribi, aut haberi, & scriptos præcipit comburi. Fuit autē Nestorius ex Germanica Syriæ ciuitate presbyter Antiochensis ex Monacho factus, qui castitate antecellere uisus Constantinopolitanus Episcopus est factus. Postero die orationem ad Imperatorem, & populum habuit arrogantiæ plenam, cęlum illis pollicens. Filius fuit Theodori hæretici Mopsuestiæ in Cilicia episcopi; Alij dicunt discipulus; & nepos Pauli Samosateni alterius Hæretici. *d* Is Christum purum hominem, in quo verbum Dei inhabitaret, esse mētiebatur. Dei genitricē Beatam Virginem nolebant appellari. Contra eum Cyrillus Præsul Alexandrinus multas emisit epistolas, reclamante D. Chrysostomo, qui ob nimiam hāc insectationem Ecclesiā perturbari dicebat. Imperāte Theodosio iuniore, in tertia generali Synodo Ephesina damna-C tus, & exulare iussus in Monasterio S. Euprepij in suburbijs Antiochiæ, vbi educatus fuerat, se recepit. Demum & Oasim deportatus est, vbi lingua a vermibus erosa, misere interijt, ut Theodorus, *e* Cedrenus, *f* & Nicephorus *g* tradunt.

c tit. 12. c. 3.

d Suidas in verb. Νεστόριος.

Porphyriani a Porphyrio philosopho dicti, qui ex Tyro Phęniciæ vrbe nobili stirpe ortus, prius Maleus uocabatur, deinde ob vestem purpuream, qua ob nobilitatem utebatur, Porphyrius est dictus. Longinum uirum doctissimum præceptorem habuit, mox Romam profectus vna cum Origene, & Amelio discipulis Plotinum audiuit. Iuliani Apostatæ præceptor fuit, unde a Christianis quibusdam Cæsareæ uerberatus Christianam fidem abiurauit, & eam implacabili odio insectatus plura in id nomē impie scripsit; Cui Methodius decem millibus uersuum, Eusebius 25. Apollinaris 30. voluminibus responderunt. In Siciliā D profectus apud Lilybæum ægrotauit, ad eumque accedēte Plotino illius præsentia recreatus mox conualuit. *h* Inde Romam reuersus ibi obijt. Recitatur hæc lex a Nicephoro, *i* & quæ ad Episcopos, & omnes vbiq; Ecclesias est scripta. Et latius recitatur in Ephesina Synodo, *k* ubi inter alia hæc adduntur verba. *Hanc legem Romano simul & Græco sermone edidimus, quo omnes perspicue intelligere queant.*

e In collectan.
f In Histor. Compen. i Theodosio iun.
g Histor. eccles. lib. 14. c. 36.

h Histor. eccles. lib. 5. c. 13. & lib. 10. c. 36.
i lib. 8. c. 25.
k Tom. 5. c. 13.

Ad l. Quicunque, C. de hæretic. Cap. CLXXVII.

Evtycheti inter alios Dioscorus Flauiano Cōstantinopolis Patriarchæ infensissimus fuit. Hic Alexādrię Episcopo Cyrillo successit. defuncto enim Theophilo eius Pręsuli Cyrillus ipsius fratris filius suffectus fuerat; uir prophanarū, sacrarumq; literarū E eruditione, ac uirtutibus mirifice insignis, ut plura etiam eius opera ostendunt, & Nicephorus *l* memorat. Is cum Oreste Alexandriæ Præfecto ob Iudæos graue dissidium habuit, ingens etiam in D. Ioannem Chrysostomum, quod a Theophilo patruo dissensisset, odiū exercuit. Tandem illi conciliatus eius nomen ueneratus est. Interea Sisinio defuncto, Nestorius Antiochensis vir eloquens, & castitate laudatus Constantinopolis Patriarcha eligitur, qui Dominum Christum purum hominem esse blasphemauit, & Mariam Dei Genitricem uocari prohibuit. Cyrillus itaque Ephesum Synodum Theodosij iussu diebus Pentecostes indixit, cui ipse Cęlestini Papæ nomine præfuit, 318. Episcoporum conuentu habito. Ibi Nestorius damnatus est, priuatusque dignitate; Cæterum Cyrillus cum in Alexandrina sede annis 22. enituisset, senex decessit, cui Dioscorus Eutychetis, vt su-

l li. 14. Hist. eccl. cap. 14.

supra dictum est, fautor successit. Is in prædatoria Ephesina Synodo, cui ipse præfuit, Flauianum, qui Proclo in Constantinopolitana Ecclesia successerat, oppressit. Demum Chalcedone, auctore Magno Leone; Synodo coacta, cum Eutychete damnatus, & exauctoratus anathemate percussus est, & quæ Niceæ, Constantinopoli, Ephesique prius acta erant, sunt confirmata. Idem Romæ Leo habita Synodo egit, in qua Dioscori decreta reuocauit, ipse Dioscorus in Gangrensem Paphlagoniæ regionem est deportatus, vt Nicephorus narrat; *a* Alexandrinæ vero Ecclesiæ præfectus est Proterius. Hæc Eutychetis hæresis eadem cum secta Apollinaris fuit, vnamque in Christo Domino post assumptam carnem naturam esse volebat, de quo supra latius dixi. *b* A

a Lib. 15. Hist. Ecclesi. c. 4 & 8.
b Hoc eod. lib. c. 135.

Et hæc tota Historia est huius legis, quæ impiam Apollinaris, & Eutychetis sectam improbat; & ijs, qui ab Eutychianistis Episcopi, Presbyteri, vel Clerici creati fuerint, vel ipsis, qui creauerint, exilij pœnam cum bonorum publicatione imponit, & παρασυνάξεις, id est, congregationes illis prohibet, & alia, quæ in tota hac lege enumerantur. Cæterum; quia de Athanasio hic fit mentio, pauca de illo dicentur; Is anterioribus annis adhuc puer per ludum velut Episcopi munere fungens, coętaneos in maris littore baptizauit, & manu imposita Diaconos, ac Subdiaconos ordinauit; Tum Alexandriæ Patriarcha, cum id è fenestra spectasset pueros ad se vocari iussit, & re cognita, eos baptizari prohibuit. Athanasio vero postea notario, & familiari vsus, eum Diaconum creauit, qui in Rhetorica, & Philosophia, sacrisque literis maxime eruditus, Niceæ contra Arrianos egregiè certauit, & Alexandriæ Patriarcha moriente, illius successor designatus, & Patriarcha suffectus magis enituit, multasque ab hostibus Arrianis calumnias passus, omnes euasit, vt Eusebius Cæsariensis, *c* & Nicephorus *d* referunt. Is a Constantio in exilium actus, mox ab eodem moriturо est reuocatus, impiè de illo Marcellinus scribit, *e* quem, vt Ethnicum, Christianam pietatem abhorruisse, non est mirum. B C

c Hist. ecclesiast. li. 10. c. 14.
d Lib. 6. c. 14.
e Lib. 15.

Ad Authen. Gazaros. C. de hære. *Cap. CLXXVIII.*

HAnc Constitutionem Fridericus II. tulit an. 1219. quo ab Honorio III. Romæ est coronatus, vt auctor est Matthæus Palmerius: vnde ipsi ille summus Pontifex subscripsit, vt apparet in eius Constitutionis contextu, quam postea Gregorius IX. ampliando laudauit in c. excommunicamus. 2. de hæret. Quædam etiam in ea continentur, quæ in Concilio Lateranensi ab Innocentio III. recitantur. *f* Erat autem tunc Fridericus Pontificibus amicus, quos postea grauiter vexauit.

f cap. sicut ait B. Leo. & c. ad abolendam. §. qui vero inuenti. & c. excommunicamus 1. §. credentes. de hæretic.

Gazarorum auctores Dulcinus, & Margarita Nouarienses fuere, & a Gazaro monte, in quem se receperant, ne a pijs caperentur, Gazareni sunt appellati. Hi anno humanæ salutis 1308. inter se promiscui more pecudum coibant, aliaque nefanda patrabant. Cuius sectæ Principes cum diu inter prærupta Ossulæ montium iuga se continuissent, tandem fuso eorum exercitu capti, Nouariamque ducti, & combusti meritas supplicio pœnas dederunt, vt Raphael Volaterranus prodit. *g* D

g Lib. 4. Geograph.
h In inferno. cantu 28.

Dantes Poeta, *h* & Ioannes Baptista Plotus horum meminerunt. Alij dicunt ad Guglielmum Beroam Bergomatem tum Vercellis Prætorem iussu Clementis V. Pontificis perductos membratim discerptos, combustosque fuisse, & cineres in ventum proiectos euanuisse. D. vero Hieronymus inter Aruspices Gazarenos recenset, *i* *Et sunt, inquit, quos nos Aruspices appellamus.* Sed ego Gazaros a Gazarenis distinguendos esse arbitror, hos enim longè antecessisse constat.

i Commentar. lib. 13. In cap 47. Esa.

Patareni a Bosnensibus originem duxerunt. Est autem Bosna regio Mœsiæ inter Danubium, & montes Macedonicos propè fluuium, qui Moscus dicitur. *k* Hi Manichæorum sectam colunt, duo rerum principia ponentes, alterum bonorum, alterum malorum, nec Romanum Pontificem Oecumenicum agnoscunt, nec Christum patri homousium, id est consubstantialem putant. Cœnobia in abditis montium conuallibus habent, vbi Matronæ, quæ ex aliquo morbo euaserunt, sanctis viris certo tempore ex voto seruire se dicunt, atque ita inter monachos mixtæ vna viuunt, quæ labes adhuc durat. *l* De Pannonia vero, & Ludouico Poloniæ Rege loquens Raphael Volaterranus ait *m* ipsum Patarenos Bosnensium sectam secutos per Peregrinum præsulem ab errore reuocasse. Patareni forte quod in Patera vrbe Lyciæ hæc secta originem habuerit, ita dicti sunt. Sed E

k Ptolem. Geograph. lib. 5. c. 9. in tab. 2. Asiæ.

l Raphael Volater. lib. 8. Geograph.
m Vbi supra.

Con-

A Constitutiones regni Neapolitani narrant *a* illos in Longobardia originem duxisse, vbi maxima eorum secta vigebat. Hi negabant Christum esse Dei filium, pœnis, morteque se affici permittebant: vnde a patiendo Patareni creduntur nominati.

a Tit. de Heret. & Patarenis.

Leonistas a Leone, qui & Conon dictus est, Hæreticos ortos intelligi censeo. Huic duo Hebræi arte præstigiatores imperium prædixerunt, quorum verbis cum ille fidem non haberet, & ipsi id omnino futurum affirmarent, eum iureiurando obstrinxerunt, vt imperio potitus se cuiusdam voti compotes faceret. Cum igitur prædicta euenissent, impij rogant, vt Christi, ac Deiparæ virginis imagines tollantur, quod ille statim est executus. Edicto enim imagines coli prohibuit, ac multos ob id interfecit, atque ob hanc causam Iconomachus est cognominatus, id est imaginum oppugnator. His accessit, quod Christum etiam Patri homousium esse negauit. Quare a Gregorio III. anathemate percussus regnum Italiæ, populis vndique ab eo deficientibus, amisit, ac demum intestinorum morbo, ac dolore B confectus obijt, vt Zonaras, *b* Platina, *c* Blondus, *d* alijque memorant. Id fuit anno salutis 760. cum annis 34. & mensibus tribus imperasset. Matthæus Palmerius id ante fuisse scribit. Alij duo Leones, alter Capronymus nuncupatus, alter Armenius, eandem impietatem sunt secuti. A priore Leone eius sectatores Leonistæ, vt puto, sunt appellati. Horum impietas a Synodo septima, quæ fuit Nicena secunda, Constantino cum Hyrene matre imperante, & Hadriano Romæ sedente, conuicta, & damnata fuit, anno salutis 790.

b Annal. tom. 3. in Leone.
c De vitis Pontif. cum. in Gregorio III.
d Decad. 1. Lib. 10.

Speronistas. Hi cum toto ferè hoc contextu recensentur a Gregorio IX. in c. excommunicamus. 2. de hæret. vbi hæc pars Constitutionis recitatur, quæ iam antea sub Honorio III. vt dixi, edita fuerat.

Arnaldistas. Arnaldus genere Brixianus cum aliquot annis in Gallijs literarum studijs operam dedisset, anno 1139. Brixiam reuersus se religiosum professus est, cumque C eloquentia non parum valeret, nouas, prauasque opiniones in Ecclesia seminauit, negans Monachos, Clericosque, aut Episcopos aliquid proprij habere posse, omnia Principum esse dictitans, quorum benignitate Laicis in vsum tantum conceduntur. Quibus sententijs cum Ecclesiam Brixianam turbaret, ab eius vrbis Episcopo apud Concilium Lateranense, quod eo anno Innocentius Romæ propè mille Patrum consessu habuit, est accusatus, ibique condemnatus, ex Italia egredi iussus est. Sed idem post sex annos ex Germania in Italiam reuersus, Romam contendit, vbi ciues ab Eugenio III. auersos inueniens, eos ad imitandos maiores hortatus est, qui orbem terræ sibi subiecissent: Reædificandum esse Capitolium, Senatores, equitesque Romanos renouandos clamabat, vrbis administrationem ad Pontificem non pertinere, qui solo Ecclesiastico iure contentus esse debebat. Quibus verbis incitati Romani maiorem tumultum suscitarunt, ac nouis magistratibus D creatis, a Pontifice planè defecere. Demum armis domiti in eius potestatem venerunt, & Arnaldum turbarum auctorem vrbe eiecerunt. Horum sectæ damnantur & in c. pen. de hæret.

Ad l. Iudæos. c. de Iudæis. Cap. CLXXIX.

IVdæos quosdam festiuitatis suæ solemnia ad pœnæ quandam recordationem incendere prohibet hæc lex, sed quidnam incendere prohibeantur, non apparet, nec etiã quæ sit hæc pœnæ recordatio, explicatur; ideo primum ex Theodosiano Codice hæc lex est restituenda, *e* deinde eius sensus aperiendus. Legendum est igitur, Iudæos quodam festiuitatis suæ solemni Aman ad pœnæ quondam recordationem incendere, & E sanctæ Cruci adsimulatam speciem in contemptum Christianæ fidei exurere, Prouinciarum rectores prohibebant. Imperiti Librarij ignorantes, quis esset Aman, eo verbo prætermisso, Legis contextum peruerterunt. Is fuit Regis Artaxerxis, quem sacræ literæ Assuerum vocant, præfectus, qui decem millia talentorum Regi pollicitus, obtinuit, vt certo die omnes Iudæi occiderentur, sed Mardochæi Hebræi, & Esther Reginæ opera fraude detecta, Aman in ligno, cui Mardochæum affigere statuerat, suspensus est, Iudæique plures hostium eo die interfecerunt, ob cuius rei memoriam etiamnum festa celebrant. Honorij vero, & Theodosij temporibus cum Aman effigiem ob pœnæ olim ei illatæ memoriam crucifixam se incendere simularent, in Christianæ religionis contemptum multa impiè committebant, quod pij Principes fieri prohibuerunt. Et hic est huius legis sensus. Histo-

e L. Iudæos. in C. Theod. de Heret.

a Cap. 3. & sequentib. ria latius in libro Esther legitur. *a* Hæc in prima iuuentute, antequam hæc lex corrigeretur, iam scripseram, quam in Codicibus postea rectè emendatam inueni. A

Ad l. Iudaeorum. C. eod. tit. *Cap. CLXXX.*

PRæcipit Theodosius, vt primates Synedriorum Iudæorum exigant a singulis, quod olim eorum Patriarchæ auri coronarij nomine soluere consueuerant. Erant hæ binæ drachmæ, quas Iudæi templo Hierosolymorum inferre solebant. Eas, euersis Hierosolymis, Vespasianus Capitolio Romæ forte ad alendos Iouis sacerdotes, vel farcienda eius templi tecta pendi iussit. Id tributum Theodosius suis thesauris inferri præcepit, Iosephus, *Tributum, inquit, b vbicunque degerent, Iudæis indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium iussit, ita vt antehac Hierosolymorum templo pendebant.* Hactenus ille. B

b Lib. 7. belli Iudai. c. 26. in fin.

Hanc pecuniam Capitolio ademptam Theodosius fisco suo vendicauit. Dicit autem Coronarij nomine Patriarchæ solui solitam: quia summo Sacerdoti, quem Patriarcham appellat, pro eius corona pendi consueuit. Synedrium vero erat concilium Iudæorum, Latinè consensus dicitur, ex 72. Senioribus, ac magistris constans, qui ex lege Diuina ortus est, siquidem præcipitur Moysi, *c* vt 70. eligat, qui senes magistri populi essent; his alios duos Heldad, & Medad Spiritu Domini afflatos addidit, & numerum 72. compleuit, qui postea semper apud Hebræos permanserunt. Horum summa erat auctoritas, legem enim interpretabantur, & Prophetas; de Regibus etiam iudicabant; Herodem enim apud Augustum accusarunt, a quo postmodum crudeliter sunt trucidati. *d*

c Numer. c. 11.

d Ioseph. lib. 14. antiq. Iud. c. 17. & lib. 17. c. 3.

Nescio, an Synedrium sit Iudæorum, vel alterius municipij, cuius meminit Scæuola in l. vlt. ff. de decret. ab ord. faciend. lex erat municipalis. Qui extra Synedrium iudicauerit, eijciatur a Synedrio, & soluat mille drachmas, qui ignorans, inquit, huic legi contrauenerit, hac pœna non ligatur. C

Liuius scribit, *e* Macedones Concilium habuisse, cuius Senatores Synedri appellantur: vnde de alio a Iudæis diuerso Synedrio potest Scæuola sentire. Vtranque vero in hac lege Theodosius Palæstinam nominat. tunc enim erant duæ tantum, prima, seu superior, & secunda, seu inferior: quia postmodum tertia Salutaris nuncupata est addita, vt ex Notitia vtriusque Imperij constat. *f*

e Lib. 5. Decad. 5.

f Imperij Orient. sub dispositione viri spectabilis Comitis Orientis.

De Paganis. *Cap. CLXXXI.*

PAganos pro non militantibus apud Iurisconsultos accipi conuenit, etsi nonnulli, vt Hadrianus Cardinalis, *g* dissentiant. Pagani vero nomen a Pago, quod villam significat, aliqui deduci existimant, quod & Paulus Orosius confirmat, *h* Paganos dictos esse illos asserens, qui alieni sunt a ciuitate Dei tanquam rudes, & agrestes, *Ex locorum, inquit, agrestium compitis, & pagis Pagani sunt appellati.* Hæc ille. Pagus vero ἀπὸ τῆς πηγῆς, id est a fonte dictus est, circa quem villæ ædificabantur, & omnes ex eodem fonte potabant, quod Seruius in carmen Virgilij prodidit, *i* D

g De sermone Latino, & modis Latinè loquendi. in ver. Paganus.

h Lib. 1. in Proœmio.

i Lib. 2. Georg.

Præmiaque ingentes pagos, & compita circum
Theseidæ posuere,

Ego ex Dionysio k id aliter intelligendum esse arbitror, qui Romam in tribus quatuor, quas Antiqui Pagos vocabant, diuisam fuisse asserit, in quibus habitantes Pagani dicebantur, nec in alium Pagum transferri poterant. Qui ergo domi relinquebantur, a Pagis dicebantur Pagani ad eorum, qui ad bellum exibant, differentiam. E

k Lib. 4. Antiq. Roman.

Huic adstipulatur, quod Cæsar in Commentarijs tradit, *l* ciuitates Heluetiorum in quatuor Pagos, id est quatuor regiones diuisas fuisse, quę pagatim habitabantur. Constat autem plures domos simul positas Pagos appellari, vnde & sine mœnibus vrbes Pagi sunt dictę. Idem Aristotelis *m* auctoritate confirmatur, qui ciuitatem esse ait societatem ex Pagis consistentem. Horum Paganorum exemplo a fide nostra alienos Paganos appellari arbitror tanquam sub Christo non militantes, cui addicti simul cum Christo militare dicuntur, vnde Ecclesia militans appellatur. Verum Isidorus, *n* Paganos dictos fuisse quosdam putat, qui primi in certis Pagis Atheniensibus Idola inuenerunt.

l Lib. 1. De bello Gallico.

m Lib. 1. Polit. c. 2.

n Lib. 8. etymol. c. 10.

Con-

A Constantinus igitur ad abolendam impietatem sacrificia prohibuit, & templa claudi iussit, non euertit; *a* Sequentes quoque Principes sacrificia prohibuerunt, *b* sed Delubra ornamenti ciuitatum causa stare permiserunt; *c* Theodosius vero Magnus templa etiam euertit, & exta ex sacrificijs consuli vetuit, pœna Crucis proposita his, qui id egissent, quod significat l. 2. C. de pagan. dum ait, *Acerbioris supplicij imminebit cruciatus*, vt interpretatur Balsamon. *d*

Historiam vero templorum a Theodosio euersorum, & præsertim Serapidis templum Alexandriæ dirutum Rufinus, *e* Sozomenus, *f* & Theodoretus *g* narrant. Non tamen omnia templa fuere euersa, sed plura in villis remanserunt, quæ Arcadius, & Honorius dirui præceperunt, *h* quo tempore solo æquato Capitolio Stilico carmina Sibyllina cremauit. *i*

B Postea Theodosius iunior in vniuerso Imperio cuncta templa solo æquari iussit. *k* Id fuit anno 428. Aliquibus tamen insignioribus templis pepercerunt, quæ, Martiano imperante, adhuc steterunt. *l*

a L. 1. C. de paganis. l. 2. C. Th. eod. t. t. Euseb. in vita Constantini lib. 4. c. 25. & Niceph. lib. 12. hist. eccles. c. 25.
b L. 1. & seqq. C. de paganis.
c L. 3. C. eod. tit.
d Cap. 23. titul. 9. Photij.
e Lib. 11. c. 33.
f Lib. 7. c. 15.
g Lib. 5. c. 22.
h L. 16 C. Theod. eod. tit. de pag.
i Zosim. lib. 5. Histor. Rutil. itiner. lib. 2.
K L. vlt. C. Theo. eod. t. t. de pagan.
l L. nemo. C. eod. tit. de pagan.

Ad l. 3. & 4. C. de his, qui ad Eccl. confug. Cap. CLXXXII.

QVid mouerit Theodosium iuniorem ad statuendum, vt tuti essent in Ecclesia Dei, qui in quacunque templi parte constitissent, etiam si aram amplexi non essent, ac deinde nullum seruis armatis eo confugientibus securum aditum esse, narrat Socrates, *Cuiusdam, inquit,* *m* *præpotentis viri 80. serui, genere Barbari, cum immanem heri sui feritatem experti, eam ferre non possent, ad Ecclesiam confugerunt, atque gladijs cincti ad altare prosiliunt; Rogati, vt abirent, obsequi nullo modo nolebant, sed sacris mysterijs obeundis erant impedimento; Quin etiam dies complures strictos tenuere gladios,* C *paratis ad quemcunque obtruncandum, qui illos adiret. Itaque vno Clerico interfecto, altero vulnerato, ad extremum sibi ipsi necem consciuere.* Hæc Bessi, & Antiochi Consulatu contigere, qui fuit anno salutis 431. quo Theodosius sanxit, ne ad Ecclesias confugientibus necesse esset aram tenere, sed in quocunque templi loco tuti essent; Deinde vt serui cum armis eo fugientes inuiti possent extrahi.

m Lib. 7. c. 33.

Ad l. præsenti. C. eod. tit. Cap. CLXXXIII.

D LEo quoque Imperator statuit, vt nemo ab Ecclesia extraheretur, motus, vt creditur, exemplo Ardaburij, qui infensum sibi Ioannem in Marcelli cœnobio latitantem missis militibus perextrahere conabatur, cum splendidissima Crux igne circundata erupit, & ignea fulgura in milites contorsit, eosque fugere coegit. Rei miraculo territus Imperator hanc legem condidit. Historia in actis Marcelli Constantinopoli Acoemetarum Archimandritæ recitatur apud Cardinalem Baronium. *n*

n Ann. 466. ex Metaphr. sur. Die 29. Decemb.

De Inscriptione Digestorum, seu Pandectarum. Cap. CLXXXIV.

ALij ante Iustinianum libros suos Pandectas, & Digesta inscripserunt. Tullius enim Tyro M. Ciceronis alumnus, & libertus, adiutorque in litteris studiorum eius plures libros composuit, inter quos præcipui sunt, quos Græco titulo πανδέκτας inscripsit, tanquam omne rerum, atque doctrinarum genus continentes, vt auctor est E Gellius; *o* vox enim Pandectarum Latinè omnia capiens sonat. Huius exemplo Iustinianus volumen, quod omnes Legum disputationes, & decisiones continet, Pandectas appellauit: nam ita scribit; *p* *Nomen libris L. imposuimus Digestorum, seu Pandectarum, qui omnes disputationes, & decisiones in se habent legitimas, & quod fuit vndique collectum, hoc in sinus receperunt, in CL. penè millia versuum totum opus consummantes.*

Volumina ius continentia veteres Iurisconsulti Digesta vocauerunt, vt Alfenus, cuius Digesta Iulius Paulus in Epitomen redegit, vt in pluribus Pandectarum locis apparet; *q* Hi autem 40. libri fuisse creduntur; Scripsit & Iubentius Celsus Iuris Digestorum libros 39. Vlpius Marcellus 31. Cerbidius Scæuola 40. quorum exemplo Iustinianus & ipse omnia antiqua iura in septem partes digessit, seu distinxit, & composuit; & ob id Digesta appella-

o Lib. 13. c. 9.
p L. 2. §. omnia igitur. C. de vet. iur. enucleand.
q L. 6. in testamento 106. de leg. 3. l. cum quæreretur. 6. & seq. [illegible] Digest. legat.

a In d. §. omnia igitur.

pellauit, vt ipse testatur, *In septem partes, ait, a eos digessimus non perperam, nec sine ratione, sed in numerorum naturam, & artem respicientes, & consentaneam eis diuisionem partium facientes.* Quæ vero hæc sit natura, aut ars dubitatur; inter numeros solus septenarius sine motu est, nec quicquam patitur: vnde mysticè Deum significat. Alij enim numerum intra decem aut gignunt, & non gignuntur, vt vnus, qui generat, & non generatur. Alij parentum, & liberorum vim obtinent, vt quatuor, qui a duobus gignitur, & duplicatus octonarium generat. Septenarius vero horum nihil agit; vnde sine matre, & prole existens virgo appellatur, & vt inquit Clemens Alexandrinus, b sabbatum, seu quietem allegoricè denotat. A

b Lib.7.Stromat.

Sed & perfectionem indicat; nam argentum septies purgatum commendatur, c cui nihil ad emundationem addi potest; idem in saccharo, quod septies excoctum est, vt nihil proficiat, si amplius examinetur. Rationem D.Gregorius adducit, *quia, inquit, d hic numerus constat ex primo pari diuiduo, & primo impari indiuiduo: vnde in sacris litteris quietem, & perfectionem denotat.* B

c Psal.11.

d Lib.1. moral.c. 11. in fine in cap. Iob.

Macrobius ait, e eum constare ex mare, & fœmina, impar enim masculus, par fœmina vocatur. Ab hoc numero totus orbis noster circum agitur, a septem enim Planetis terra administratur; Vrsæ septem stellis constant, & Pleiades, per quas agricultura exercetur, & nauigatur; Luna septimo quoque die mutatur, & ipsa septies figuram mutat. Sed & hominis ætates septennis annis mutati Solon carmine asseruit. Septimus etiam & decimus quartus dies critici a Medicis in morbis obseruantur, & alia huiusmodi affert Clemens Alexandrinus, f & Macrobius. g

e De somno Scipionis.lib.1.c.6.

f Vbi supra.
g Vbi supra.

Ad naturam ergo numeri credo respexisse Pandectarum Compilatores, quod perfectionem significet, & magnam vim hic numerus habeat. Sed difficultas est, quod Iustinianus subijcit per hunc numerum se ad artem respexisse. Ego per hoc nomen artis credo harmoniam significari, ita enim interpretatur eadem l.2. Græcè edita ante Pandectas, vbi censuit concinere, & aptum esse hunc numerum ad opus Pandectarum, quod quandam legum harmoniam contineat. Antiquæ enim musicæ toni erant septem; Virgilius, h C

h Lib.6.Aeneid.

Obloquitur numeris septem discrimina vocum.

Sicut & septem apud Græcos sunt vocales, & vox nominis septem patitur qualitates, acutam, grauem, circunflexam, densam, tenuem, longam, breuem. Hanc harmoniam ex septem sphęris stellarum errantium deductam arbitrantur. i

i In d.l.2. in ver. naturam.

Quod vero glossa de Trinitate, & elementis intelligi opinatur, ad rem non pertinet. Alia glossa k hunc numerum imperfectum esse existimat, quod non est sine controuersia Vniuersitatem quoque, & perpetuitatem Septenarius numerus significat: nam septem Ecclesiæ in Apocalypsi vniuersas denotant, inquit D.Gregorius; l Sic & alibi, m *Sapientia ædificauit sibi domum, excidit septem columnas.* Vnde vniuersum ius hoc opere contineri arguitur. D

k In Procemio sexti Decret. in verb. Senatus.

l In præfatione ad Iob.c.13.
m Prouerb.c.9.

Ad l.vlt.C.de precib.Imp.offer. *Cap.* CLXXXV.

Disputatur, an aduersario totum instrumentum, an eius pars sit edenda; & Interpretes crebrius credunt sufficere, si pars edatur. Nam hanc l.vlt.C.de precib.imp. offer. existimant voluisse, vt tantum partis instrumenti, de qua dubitatur, sensus, non autem verba precibus inserantur; vnde instrumenti partem tantum aduersario edēdam esse colligunt. n

n Bart.in Rub. ff. de oper.noui nunciat.nu.7.& al.j.

Quod ab hac lege alienum esse arbitror. in primis enim, dum ait, non instrumentorum exempla, sed ius precibus inseratur, certè totum rei gestæ argumentum summarim exponendum esse intelligit. Rursus dum subijcit, verba etiam, de quorum sensu dubitatur, esse inserenda, demonstratur non solum vim instrumenti, sed verba quoque, vbi opus sit, exprimenda esse. Præterea secundum Interpretes illa verba, cum rei necessitas exegerit, nihil operarentur, quæ quandoque, & non semper hanc subesse necessitatem verborum inserendorum significant; cum vero sit necesse semper argumentum quæstionis suggeri, illa clausula ad verba est referenda. E

Existimo itaque hanc fuisse legis illius mentem, vt totius instrumenti sententia, non autem verba precibus inserantur, vt rem, de qua agitur, Princeps cognoscere possit. Sed si

super

A super instrumenti verbis dubitari contigerit, tunc non sententia, sed verba, de quibus est quæstio, scribenda sunt; ait enim his solis, cum necessitas exegerit, verbis precibus inserendis, quorum de sensu inter partes dubitari contigerit, quæ & si quis rectè intueatur, nullum alium sensum recipiunt. Non ergo partis tantum, quod Doctores arbitrantur, sed totius instrumenti vis exponi debet, & etiam verba, si super ijs dubitari contigerit.

Ad Tit. C. de off. P.P. Africæ. Cap. CLXXXVI.

Translato Constantinopolim Imperio, Constantinus pro duobus, qui antea erant, quatuor Præf. Præt. constituit, Orientis, Illyrici, Italiæ, & Galliarum. Diuiso postmodum imperio, primi duo Orienti, postremi Occidenti sunt adscripti, B quo Valentiniano III. imperante, a Barbaris occupato, & ipsi creari desiere; Vnde in Codice de Off. P.P. Orient. & Illyri. titulus tantum inueniebatur. Iustinianus vero recepta Africa, eius Præfectum hic restituit, Illyrici, & Italiæ nomine omisso, quam etsi postea recuperauit, hoc tempore adhuc a Gotthis tenebatur. Itaque in Codice P.P. Africæ tantum legitur, qui antea etiam Illyrici, & Italiæ dicebatur. *a* Præfectus quoque Galliarum, qui etiam Hispanijs, & Britanniæ imperabat, hic omittitur, quod hæ prouinciæ tum a Barbaris tenerentur. Obseruandus vero est ordo, quo fermè 14. Magistratuum genera recensentur eadē prope serie, qua a Notitia dignitatum recitantur; Præcedunt enim Illustres, sequūtur Spectabiles, prout sunt digniores, & vltimo ponuntur Clarissimi. Inter Illustres præcedunt Prę fecti prætorio, tum Vrbi, his succedunt Magistri militum, Quæstor, Magister Officiorū, Comites Largitionum, deinde priuatarum. Qui vero his subnectuntur, de Comite sacri Pala- C tij, & patrimonij, proprij tituli non sunt, sed partes præcedentium, vt a quibusdam rectè est notatum, & eorum iura apertè ostendunt. Post hos statuuntur Spectabiles, inter quos primum locum obtinet Proconsul, mox Comes orientis, postea Præfectus Augustalis, Vicarij, & Prætores. Postremo Clarissimi Rectores prouinciarum ponuntur eodemmet ordine, quo a Notitia locantur, vt inde hæ series, aut certe a Laterculo, vbi hæ dignitates seruabātur, desumptæ possint videri. Eundem fermè ordinem in Illustribus recensendis Zeno seruauit, *b* vt hæc omnia ab eodem Laterculo possint dici deprompta.

a L. pen. C. de contrahend. empt. in inscriptione legis.

b L. vlt. C. vbi Senat. vel Clariss.

Ad l. 1. in princ. C. de off. P.P. Afri. Cap. CLXXXVII.

Africæ a Vvandalis occupatæ historiam breuiter Iustinianus perstringit, quam Victor, *c* Procopius, *d* Isidorus, *e* Paulus Diaconus, *f* Gregorius Turro- D nensis, *g* alijque late prosequuntur. Bonifacius comes, ac militum in Africa magister ab Aetio clam proditionis apud Valentinianum III. accusatus, cum Principis offensam vereretur, Vvandalos tunc Hispaniam tenentes certis conuentionibus in Africam vocauit, qui anno salutis 428. alij dicunt, 433. sub Genserico duce, eam ingressi fœdè vastauerunt, quod conspicatus Bonifacius eos pecunia expellere conatus nihil egit. Quare prælio cum illis certare coactus succubuit. Alius ex Italia eo sub Aspare missus exercitus cęsus est; non tamen primo totam tenuere Africam, sed anno 439. Carthaginem cæperunt, & reliqua occuparunt. Cum vero Eudoxia Theodosij iunioris filia, primo Valētiniano III. mox Maximo tyranno nupta eius coniugij pertæsa esset, Gensericum ex Africa Romam vocauit, quam anno 455. diripuit, omnibusque ornamentis spoliauit; inter cætera vasa aurea a E Tito Hierosolymis Romam translata cum Imperialibus ornamentis abstulit, quæ postea Iustinianus recepit, Eudoxiamque cum duabus filiabus Eudocia, & Placidia captiuam abduxit. Mortuo Genserico, Honoricus filius patre peior successit, secta Arrianus, qui Catholicos mirum in modum afflixit. Inter alia tormenta plurimis ex tota Prouincia in forū Carthaginis conuocatis linguas radicitus euulsit; factum est autem Diuino iudicio, vt hi orantes sine lingua loquerentur, inter quos fuit mutus, qui, abscissa lingua, statim vocem, qua carebat, emisit. Vnus vero ex his, qui cum meretrice concubuit, amissa voce, nunquam amplius est locutus, vt testatur D. Gregorius, *h* qui hæc se ab Episcopo seniore intellexisse testatur, qui eorum ora sine lingua loquentia vidisse, & audiuisse dicebat, & Iustinianus se vidisse ex illis venerandos viros, qui abscissis radicitus linguis suas pœnas miserabiliter loquebantur. Procopius duos fuisse scribit, *i* qui in libidinem lapsi vocem amiserant;

c Lib. de persecutione Vvandalica.

d De bello Vvandalico.

e In historia Vvandalor.

f De gestis Romano. lib. 14. 15. 16. 17. 18.

g In historia Francorum. lib. 2. c. 3.

h Lib. Dialog. 3. c. 32.

i Lib. 1. de bello Vvandal.

95 annis Vvandalos Africam tenuisse Iustinianus narrat, quos ab eo tempore, quo capta Carthagine tota Africa sunt potiti, ipsum enumerare arbitror; cum enim anno 428. eam primo sint ingressi, vt D. Prosper, & Cassiodorus tradunt, a vltra annū 100. eā tenuissent, A

a In Chronicis.

Ad eandem l. 1. C. de off. Praef. Prat. Afric. Cap. CLXXXVIII.

REbus Imperij Romani declinantibus, Africa a Praefecto Italiae regebatur, quae a Vandalis occupata, & postea a Iustiniano circa annum Salutis DXXXIII. recepta in antiquum statum restituta fuit. Ille, extincto Proconsule, Praefectum prętorio Carthagini, vbi Proconsul degere consueuerat, residere voluit, b ac primum Archelaum ad eum magistratum prouexit, aliosque plures magistratus tum Consularem, tum Praesidem renouauit. Mauritaniam enim Tingitanam, Africam, vbi erat Proconsul, & Carthago, Byzacium, & Tripolitanam Consulares fecit, Numidiam, & Mauritaniam Caesariēsem Praesidales, iisque Sardiniam & ipsam Praesidalem adiecit, quae prius iuris Italiae fuerat. c Horum singulos quinquaginta apparitores habere iussit, ac pro codicillis magistratus singulos soluere Laterculensibus solidos sex, Scrinio praefecti praetorio duodecim. d Quod vero salarium hi perciperent, in fine legis explicatur, e quę vbique mendis scatentes; eam restituere conabimur, cuius hoc est argumentum. Memoratis Consularibus, & Prę sidibus soluebantur librae 18. Officio solidi 475. id ex quinque primatibus constabat, qui singuli denis imperabant, itaque omnes erant numero 50. Primatum officij meminit l. 1. C. de priua. carce. l. duos. de suscepto, praepos. & arcar. lib. 10. Ita autem stipendia accipiebant. Horum primo pro annonis quindecim & capitationibus quinque soluebantur solidi 95. Secundo pro annonis decem capitationibus quinque solidi 70. Reliquis tribus singulis annonae octo, pro quibus penduntur solidi 120. capitationes binae, & semis, pro quibus dantur solidi 30. semper initur ratio, vt singulae annonae aestimentur solidis 5. capitationes solidis 4. Cęteris quadraginta quinque capitationes, pro quibus soluuntur solidi 180. omnium summa est 495. sed codex in pluribus est corruptus. B C

b L. 1. §. Deo itaque. C. de off. praef. praetor. Africae.
c d. §. Deo itaque.
d d. l. 1. §. pen.
e Ver. item pro annonis, & capitationibus Cōsularij, ita enim legendū, non censualium.

Officium vero Pręfecti Prętorio Africę erat virorum 396. f Lego 398. Ipse pēdebat Laterculensibus pro expediendis codicillis magistratus solidos 12. g Illi vero soluebantur librę centum auri, id est decem millia, & octingenti ex nostris aureis, & amplius; Eius assessori auri librę 20. id est, vltra duo millia nostrorum aureorum; Cancellario auri librę 7. quę efficiunt fermè 750. nostros aureos. Nusquam autem disertius, quam hic Pręfectorū officia explicantur, quam formam etiam alios Apparitores habuisse existimo; & quoniam officium P. P. constabat aut ex scriniarijs, aut cohortalibus, vt distinguitur in fin. huius legis. ideo in officio Pręfecti Prętorio Africę erant decem scrinia, & nouem scholę, Scrinia erant illorum, qui scripturas tractabant, quas Scholę non habebant, quę erant simplices ordines Apparitorum. Scrinia decem totidem habebant capita cuiusque scrinij, quorum primus erat Princeps, deinde Cornicularius, Adiutor, Subadiuua, Commentariensis, A libellis, Ab epistolis, & alij, de quibus infra dicetur. Hi singuli proprium habebant scrinium, & arcam, in qua rationes suę administrationis seruabantur. Sed Princeps duplex tractabat Scrinium. D

f d. l. 1. §. Deo itaque.
g L. 1. §. vlt. c. eod.

Nouem vero Scholę erant, prima Singulariorum, secunda Mittendariorum, alię Cursorum, Nomenclatorum, Draconariorum, Operum, Chartulariorum, & eius officiorum, pręter Grammaticos, & Oratores duos. Hi in fine legis vocantur Cohortales, alij superiores Scriniarij.

Princeps officij, & qui sub eo erant, res fori exequebantur, h Scriniumque habebant, in quo citationes, instrumenta, testium depositiones, & huiusmodi seruabantur; decem homines erant, qui sub eo hanc curam habebant. Secundum erat Scrinium Cornicularij, in quo decreta, interlocutiones, sententiae, & iussa Praefecti continebantur; & si lex, vt nota est corrupta, haec non distinguat, sed quatuor tantum Scrinia sine Praefectis nominat, verum ex Notitia ita hoc officium est restituendum, quod aliorum Praefectorum formam habuisse credendum est. E

h L. 2. C. de princip. agent. in reb. lib. 12.

Tertium, & quartum Scrinia erant Numerariorum, qui publicorum tributorum, & vectigalium rationes tractabant. Quodlibet vero Scrinium quatuor primos habebat, Primicerium, Secundocerium, Ducenarium, & Centenarium,

Quin-

A Quintum Scrinium fuit Primiscrinij, id est, Subadiuuæ Numerariorum, qui ad scribendas rationes exactorum tributorum seruiebant; Numerarij vero ijdem sunt, qui & Tabularij. *a* Horum primis quatuor, aut plures annonæ, & capitationes debebantur: quia plures ministros, & equos alebant. Annona enim pro victu hominis, capitatio pro pabulo equorum accipitur, vt explicat Marcellinus. *b* Alia erant Scrinia, quæ infra explicabuntur. Nunc vero incipiendo a Principe, illi, eiusque Scriniarijs debebantur solidi 147. qui conficiunt fermè 200. aureos nostros; & hoc modo soluebantur Principi pro sex annonis ad rationem quinque solidorum pro annona, & pro capitationibus quatuor ad rationem solidorum quatuor pro capitatione solidi 46. & ita emendandam esse censeo d. l. 1. vt summa conueniat 147.

a L. 4. C. de numerar. lib. 12.

b Lib. 22.

Secundo, id est, Secundocerio, qui eum sequebatur, pro annonis tribus & capitationibus duabus legitur solidi 16. in quo tamen apparet mendosum esse codicem, & credo legẽ
B dum 23. minus enim habuisset, quam sequens, quod esset absurdum; accipiebat enim pro annonis tribus solidos 15. & pro capitationibus duabus solidos 8. qui efficiũt solidos 23.

Tertius, & quartus habebant annonas binas, & totidem capitationes, id est, solidos 36. Tribus vero sequentibus viris scrinij pro annonis tribus, & totidem capitationibus solidi 27. soluebantur; Vltimis tribus dabantur tres annonæ, id est, solidi 15. Omnes autem summæ simul iunctæ ascendunt ad solidos 147. pro annonis 19. & capitationibus 13. Idem præstabatur secundo scrinio Cornicularij, tertio, & quarto Numerariorum: vnde quadruplicata summa prædicta, fiunt aurei 588.

Scrinium vero est arca, in qua scripturæ, & aurum, aliave seruabantur. Quæ non habebant arcam, appellabantur Scholæ, vt dixi. Cornicularius erat, qui decreta, sententias, & mandata P. P. conseruabat, & exequebatur; In quinto scrinio Primiscrinij, seu Sub-
C adiuuæ debebantur decem hominibus annonæ 14. & capitationes 12. pro quibus soluebantur solidi 118. sed in codice mendosè legitur 96. qui numerus non congruit annonis, nec capitationibus. Primiscrinio debebantur annonæ tres, & pro ijs solidi 15. & capitationes duæ, & pro illis solidi 8. qui in summa sunt solidi 23. Secundo pro annonis duabus solidi 10. & pro capitationibus duabus solidi 8. Tertio & quarto singulæ annonę, & semis, capitationes singulæ, & pro ijs solidi 23. Semis deest in codice, sed ita est reponendum, vt summæ annonis, & capitationibus respondeant. Reliquis sex pro sex annonis, & capitationibus totidem solidi 54. quæ summa simul aggregata est solidorum 118. Primiscrinij meminit l. vltima. C. de num. act. & chartul. lib. 12. l. 1. C. de sportul. Eius homines litibus inseruiebant, iussa Præsidis exequentes. *c*

c L. Scriniarios. C. de milit. test.

Scrinium sextum erat Commentariensis, qui præerat carceribus. Habebat homines
D duodecim, quibus dabantur annonæ decem septem, capitationes quatuordecim, & semis, pro quibus omnibus soluebantur solidi 143. hoc modo. Primo Commentariensi pro annonis tribus solidi 15. & pro capitationibus duabus solidi 8. qui iuncti sunt solidi 23. Tribus sequentibus pro binis annonis solidi 30. pro vna, & semis capitatione, solidi 18. qui iuncti sunt solidi 48. Reliquis octo pro singulis annonis, & capitationibus solidi 72. qui omnes iuncti sunt solidi 143.

Scrinium septimum ab actis habebat decem viros, quibus debebantur annonæ quatuordecim, & capitationes duodecim, pro quibus pendebantur ei solidi 118. Primo enim pro annonis tribus, capitationibus duabus solidi 23. Secundo, & tertio pro binis annonis, & vna ac semis capitatione pro quolibet solidi 32. Reliquis septem pro singulis annonis, & capitationibus solidi 63. qui iuncti sunt solidi 118.

E In Scrinio octauo Libellorum erant homines sex, quibus soluebantur annonæ octo, capitationes septẽ, seu solidi 68. videlicet, primo annonæ duæ, capitationes duæ, pro quibus dabantur solidi 18. Secundo annonæ duæ, capitatio vna, siue solidi 14. Reliquis quatuor pro quatuor annonis, & quatuor capitationibus solidi 36. qui in summa sunt solidi 68.

Sequuntur Exceptores, qui videntur non habuisse Scrinium, sed Scholam; Ita enim appellatur ordo, vel corpus militantium, quod tractum est a Scholis tyronum, de quibus Vegetius, *Primipili, inquit,* *d* *centurio postquam in orbem omnes cohortes per diuersas administrantium intrauerit scholas, in prima cohorte ad hanc peruenit palmam, in qua ex omni legione infinita commoda consequitur.* Multitudo ergo maior sub vno militantium Schola vocabatur. Inde Palatinorum, & Apparitorum Scholæ sunt dictæ; Marcellinus Tribunos

d Lib. 2. c. 21.

a Lib. 22. b Lib. 25. c Lib. 27. d Lib. 1. c. 6.

Scutariorum primæ, & secundæ Scholæ vocat. *a* Idem, *Addebatur, inquit, b milites quosdam aduentare, quos capita Scholarum ordo castrensis appellat.* Idem, *Scutarius vnus, ait, c alter de Schola gentilium.* Paulus Orosius de Scipione Africano loquens ait, *d Militem suum in castris veluti in Scholis exercuit.* Vndecim autem erant Scholæ Palatinorum militum; *e* sed nouem numerantur in officio Prætoriano, inter quas recensetur Schola Exceptorum, qui acta causarum appellationum excipiebant, *f* & ideo verisimile est, hos habuisse Scrinium, cum chartas tractarent; vnde vereor etiam in hoc mendosum esse codicem. Schola quandoque pro secta Iurisconsultorum ponitur, tractum a Scholis Philosophorum. A

e L. vlt. C. de locato. f §. 21. qui exequitur. Inst. de mandat. §. item pretiu. Inst. de emptio. & vendit.

Quod ergo pertinet ad Scholam Exceptorum, hi erant numero 62. quibus septuaginta septem annonæ, & sexaginta quatuor capitationes soluebâtur, seu solidi 641. Primis enim duobus triplex annona, & duplex capitatio dabatur, sunt solidi 46. Sex sequentibus binæ annonæ, & singulæ capitationes, sunt solidi 84. Decem sequentibus singulæ annonæ, & semis, & singulæ capitationes, siue solidi 115. ita enim hic, & in sequentibus est emendandum, vt summa congruat. Reliquis quadraginta quatuor pro singulis annonis, & capitationibus solidi 396. qui omnes iuncti sunt solidi 641. B

g Lib. 11. cap. De Primicerio singulariorum, qui egreditur.

Secunda Schola erat Singulariorum, quos aliqui existimant scriptores fuisse. Cassiodorus Singularios excubias egisse ostendit, *g Qui, inquit egreditur militaribus excubijs se gaudeat liberatum.* Hi erant numero 50. quibus debebantur annonæ quinquaginta tres & dimidia, capitationes quinquaginta vna, seu aurei 471. S. hoc modo. Primo pro annonis tribus, & capitationibus duabus solidi 23. Secundo, tertio, & quarto pro annonis singulis, & semisse, & singulis capitationibus solidi 34. S. Reliquis quadraginta sex pro singulis annonis, & capitationibus solidi 414. qui omnes iuncti sunt solidi 471. S.

h L. 3. C. de Palatin. sacr. largit. lib. 12.

Tertia erat Schola Mittendariorum. In aula Principis Mittendarij dicebantur, qui in Prouincias mittebantur, vt essent in officijs magistratuum, vt probat l. 3. & l. placuit. C. de palat. sacr. Largit. lib. 12. Apud Præfectum Prætorio erant milites 50. qui in Prouincias dirigebantur, vt illis in varijs administrationibus inseruirent; erantque, sicut nuncij, & simul inspectores actionum ipsorum. *h* His dabantur annonæ quinquaginta duæ, & semis, & capitationes quinquaginta, seu solidi 462. & semis hoc modo. Primo annonæ duæ, capitatio vna; Secundo, tertio, & quarto annona vna, & semis, capitatio vna, siue solidi 34. & semis. Cæteris quadraginta sex pro totidem annonis, & capitationibus solidi 414. qui iuncti sunt solidi 462. & semis. C

Quartam habebant in officio P. P. Africæ Scholam Cursorum, id est, eorum, qui exercebant, vel obseruabant cursum publicum, & erat hominum triginta, quibus annonæ triginta duæ, & dimidia debebantur, & capitationes triginta vna, siue solidi 286. S. hoc modo. Primo Scholæ annonæ duæ, capitationes duæ, siue pro ijs solidi 18. Secundo, tertio, & quarto annona vna, & semis, capitatio vna, seu solidi 34. & semis. Reliquis viginti sex singulis singulæ annonæ, & capitationes, siue pro ijs solidi 234. qui omnes sunt solidi 286. & semis. D

Quinta Schola erat Nomenclatorum, id est, eorum, qui nomina reorum, aliorumque, quorum opera necessaria erant, recitabant; erantque homines duodecim, quibus dabantur annonæ tredecim, & capitationes duodecim, & semis, id est, cum dimidia, siue pro ijs solidi 115. hoc modo. Primo annonæ duæ, & capitatio vna, & semis, siue solidi 16. Reliquis vndecim totidem annonæ & capitationes, siue solidi 99. qui simul iuncti sunt solidi 115.

i L. obseruare. §. 1. ff. de off. Proconsul. K Supra hoc eod. lib. c. 4.

Sexta Schola erat Stratorum, quæ sex homines habebat; Hi equos a Prouincialibus ad cursum publicum debitos, aut pro militibus exigebant, eorumque curam habebant. De ijs loquitur titulus, C. de Strator. lib. 12. Alibi Stratores sunt carcerum, & in vinculis positorum custodes iux. l. 1. C. de custod. reor. Significant etiam illos, qui subleuabant Præfectum in equum ascendentem, quibus Proconsul vti non poterat, *i* sed Præfectus eos habere non prohibebatur. De his quid sentiam, alibi latius sum locutus. *k* Dictis sex hominibus dabantur septem annonæ, & capitationes sex, siue solidi 59. hoc modo. Primo annonæ duæ, capitatio vna, siue pro ijs solidi 14. Reliquis quinque dabantur singulæ annonæ, & capitationes totidem, siue solidi 45. qui omnes simul iuncti sunt solidi 59. E

Septima Schola Prætorianorum erat, quos censeo illos fuisse, qui veluti stipatores ip-

A ſum Præfectum comitabantur, nam & Prætoriani milites uocabantur, qui ipſum Imperatorem ſtipabant & tuebantur. Hi erant decem, quibus vndecim annonæ, & totidem capitationes ſoluebantur, ſiue ſolidi. 99. hoc modo. Primo annonæ duæ, & capitationes duæ, ſiue ſolidi. 18. Reliquis nouem ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes, ſiue pro illis ſolidi 81. qui iuncti ſunt ſolidi. 99.

Octaua Schola erat Draconariorum. Hi per ſingulas cohortes ferebant haſtis præfixos Dracones in legionibus, ut Vegetius memorat; *a* erant enim hæc ſigna militarium cohortium. Sed quoniam officia inſtar cohortium merebant, nomenque capitum ordinum militarium habebant, credo quanque Scholam ſignum ſuũ habuiſſe Draconem, & qui eos gerebant, Draconarij uocabantur; erantque numero decem, qui proprium ordinem, ſeu ſcholam habebant. His debebantur undecim annonæ, decem cum dimidia capitationes, pro quibus. 97. ſolidi ſoluebantur, hoc modo. Primo pro annonis duabus, & capitatione vna, & dimidia ſolidi. 16. Reliquis nouem pro ſingulis annonis, & capitationibus
B ſolidi. 81. qui iuncti ſunt ſolidi. 97.

a lib. 1. c. 20. & lib. 2. c. 13 & alibi.

Additur prædictis Scrinium Operum illorum, qui publica curabãt opera, quod eſt ſcrinium nonum, ſi Exceptores id habent, alias eſt ſcrinium octauum. In hoc erant homines viginti. Aquæductus, refectiones portuum, mœnium, pontium, & ſimilia curabant. *b* Rationes ſcribebant in hæc impenſarum, *c* tenebanturque ipſi, & hæredes per quindecim annos, ſi uitio extructa opera corruiſſent. *d* Tertia autem pars prædiorum ciuitatum erat reparandis mœnibus, & Thermis deſtinata, *e* quanquam mœnia ab incolis, & decurionibus pro rata bonorum reparabantur, *f* horumque omnium cura præcipua Præfecto Prætorio incumbebat. *g* Forte de his, qui veſtes Principis tingebant, aut texebant, & ſimilibus intelligit; hæc enim opera in iure uocantur, *h* & opus Byſſinum, opera Indica,
C & alia, vt alias de Numerarijs, Præfecto Prætorio Orientis agens dixi. *i*

b l. ad portus. C. de oper. pub.
c l. 2. C. eod. tit.
d l. omnes. 8. C. eod. tit.
e l ne ſplendidiſſimæ C. eod. tit.
f l. omnes 12. C. eod. tit.
g l. nemo. C. eod. tit.
h l. vlt §. ſpecies depublica.
i Comment. in Notitiã Imp. Orient. cap. 7. 15. 79. 100. 155.

Dabantur his annonę viginti octo, capitationes viginti vna, pro quibus ſoluebantur ſolidi. 224. hoc modo. Primo annonæ tres, capitationes duæ, ſiue ſolidi. 23. ſequentibus tribus annonæ ſex, & capitationes tres, ſiue ſolidi. 42. Sequentibus ſex ſingulis annona, & ſemis, & capitatio una, ſiue ſolidi. 69. Reliquis decem ſingulis annona vna, & capitatio vna, ſeu ſolidi. 90. Qui ſimul iuncti efficiunt ſolidos 224. Hic codex totus eſt corruptus, & emẽdandus, conferendo ſummas pecuniæ cum annonis, & capitationibus, ſemper habita ratione ſolidorum quinque pro annona, & ſolidorum quatuor pro capitatione; & ſequens Scrinium huic ſimile id emendat. Huius Scrinij meminit l. vlt. C. de nume. actu. lib. 12.

Decimum ſiue nonum eſt arcæ Scrinium, id eſt, eorum, qui exactorum tributorum, & iã in arca repoſitorum curam, & cuſtodiam habebant, qui nunc Theſaurarij dicuntur. Hi in
D iure appellantur Arcarii. *k* Hoc Scrinium continebat homines uiginti, quibus dabantur annonæ viginti octo, capitationes uiginti vna, pro quibus ſoluebantur ſolidi. 224. hoc modo. Primo Scrinij annonæ tres, capitationes duæ, ſeu ſolidi. 23. Sequentibus tribus hominibus annonæ binæ, capitationes ſingulæ, pro quolibet ſeu ſolidi. 42. Sequentibus ſex hominibus annonæ ſingulę, & ſemis, capitationes ſingulæ, & pro ijs ſolidi 69. Cæteris decem ſingulis annona una, & capitatio una, ſeu ſolidi 90. qui iuncti ſunt ſolidi 224.

k In tit. & l. vlt. C. de ſuſcep. & arcar. lib. 10. & in l. 1. C. de ni... quum publicatio... lib. & in l. 3. C. de Cano largit. tit. li. 10

Interiectis duobus Scriniis, iex ad Scholas reuertitur, & ponit nonam Scholam, quæ erat Chartulatiorum. Quinquaginta equiſonibus præfectum Chartularium dictum fuiſſe reſtatur Zonaras. *l* Sed Chartularij etiam generaliter ſunt, qui chartas tractant, & codicillos magiſtratuum ſcribunt; Vnde tres erant Chartularij cubiculariorum Principis, de quibus ſæpe in aut. vt iudi. ſine quo. ſuffra. fiant, quæ eſt Nouella 8. In officijs Præfidũ
E Chartularij largitionales titulos tractabant, *m* & in hoc ſenſu capiuntur in l. nulli. C. de numer. actuar. & Chartular. lib. 12. vbi inſtrumentis ſubſcribunt. Hic etiam intelligi poſſent, qui equos ob curſum publicum, aut neceſſitatem Principis a Prouincialibus exigebant, & illos permutabant, prout uſus exigebat. Hi erant numero quinquaginta, quibus dabantur annonæ quinquaginta octo, & capitationes quinquaginta duæ. S. ſeu dimidia, ſiue pro ijs ſolidi. 500. hoc modo. Primo Scholæ annonæ tres, & capitationes duæ, ſeu ſolidi. 23. ſequentibus tribus annonæ binæ, & capitationes ſingulæ, & dimidiæ pro quolibet, ſeu ſolidi. 48. Sex ſequentibus annona una, & dimidia, & capitationes ſingulæ pro quolibet, ſiue pro iis ſolidi. 69. Reliquis quadraginta hominibus ſingulis ſingulæ annonæ, & capitationes, ſiue ſolidi. 360. qui omnes iuncti ſunt ſolidi 500.

l Annal. tom. 3. In Leone Iſaurico.

m l. 3. C. de cano. ſacr. largit. lib. 10

Prædictarum personarum summa, vt supra posui, est 398. personarum officij Præfecti Prætorio Africę. A Omnes annonæ, quæ ijs dabantur, erant numero 500.S. capitationes numero 428. pro quibus soluebantur nomine annonarum solidi. 2502. & semis nomine capitationum solidi 1712. simul iuncti sunt solidi 4214. & semis. Hinc autem multa emendaui, prout ratio, & quam sequi potui, littera, corrigendum esse demonstrarunt.

Præter hos Grãmaticis duobus lex præstitit annonas decem, & capitationes duas, pro quibus soluendi fuissent solidi 58. secundum rationem supra positam, sed mendosus est codex, vt sæpe erratur in numeris, & pro duobus legendum est, quinque, ut in Oratoribus, qui proxime sequuntur, pro quibus soluebantur solidi 70. Ex reditibus ciuitatum olim Grammatici, Rhetores, & Medici ali consueuerant, *a* dabanturque ut plurimum Rhetoribus viginti quatuor annonæ, Grammaticis duodecim, & alicubi plures. *b* Oppressa per annos nonaginta quinque a Vandalis Africa, nullos ad hunc usum prouentus relictos fuisse credendum est, B vnde Pius princeps suo ære ad erudiendos pueros duos Grammaticos destinat, & duos Oratores, qui Rhetoricã docerent, *c* & ob id Rhetores uocantur, quibus singulis annis denas annonas, & quinas capitationes præstitit. i. solidos 70. *d* In aliis vero Prouinciis auctor est Zonaras, *e* Iustinianum liberalium artium magistris stipendia constituta in omnibus vrbibus sustulisse: quare vacantibus ludis litterarum homines rudes permanserunt.

a l. si duas. §. grãmatici. de excus. tutor.
b l. 11. C. Th. de medicis, & professor.
c d. l. si duas. §. grammatici.
d d. l. 2. C. de officio præfect. præt. Affr. in fine legis.
e Annal. tom. 3. in Iustiniano.

Ad l. 2. C. eod. tit. *Cap.* CLXXXIX.

IMperante in Occidente Valentiniano III. anno salutis 431. Vandali a Bonifacio acciti ex Hispania in Africam transierunt, eamque plus centum annis tenuere, donec anno salutis 533. C Belisarius eos attriuit. D. Lætum Episcopum Leptitanum Iustinianum ad eam expeditionem suscipiendam excitasse ferunt, ut Sanctus Isidorus scribit. *f* D. Lętus vir doctissimus ab Hunnerico rege Arriano combustus est. *g* quare Iustinianus magis ad id bellum Vandalis inferendum est commotus. Tunc igitur, recepta Africa, antiquos limites cum Comitibus, Ducibusque renouauit, *h* quatuorque Duces constituit, quorum vnum Tripolitanæ prouinciæ præesse voluit, & in Lepti magna, quam Leptimagẽ sem uocat, residere. Alium Ducẽ in Byzacena prouincia, in Capsa, aut Lepti minore ciuitatibus, tertium in Numidia, in Constantiensi vrbe degere præcepit. Quartum vero Ducem in Mauritaniæ Cæsariensi ciuitate collocauit; & hoc seruari iussit, donec aliud statuisset. In traiectu quoque freti Gaditani prope Abylam in loco, qui Septa dicitur, Tribunum cũ cohorte excubare voluit, ibiq; Dromones. i. leuia nauigia, esse præcepit exploratura, quid Barbari in Hispaniis, quidue in Galliis agerent, vt quæ resciuissent, Duci, & ille Magistro D militum renunciaret. Quintum præterea Ducem in Sardinia ordinauit, qui eam gentem ab hostibus tueretur; *i* Denique præcepit generaliter militibus, ut munirent, custodirẽtque in limitibus clausuras, seu, ut uocant, Burgos, & Duces Limites tenerent. Comitatenses vero milites illos uocant, qui longius a Limitibus in castris degebant, non multum tamen distabant. *k* Comites autem limitaneos sex Liber Notitiæ Prouinciarum ponit, qui militibus per castra excubantibus præficiebantur; addit, ut ipsi milites quotidie exerceantur.

f In Historia Vãdalorum.
g Martyrolog. die 6. Septemb.
h l. 2. §. 1. & sequ. C. eod. tit.
i d. l. 2. §. iubemus
K d. l. 2. §. pro limitaneis.

Stipendia autem, seu annonas, & capitationes Ducibus, eorumque officijs Cal. Septẽbris ex tributis ab Africanis persoluendis dari iussit, & licet codex sit corruptissimus, ex vetusta tamen, & restituta lectione explicabimus, quantum singulis Ducibus, & eorum officijs solueretur. Nullus Comes in Africa reperitur institutus, sed tantum quatuor Duces, E & vnus in Sardinia, quibus, & eorum officijs æquale præsoluebatur stipendium, & ideo quod de vno dicitur, de omnibus dictum esse intelligetur. Primum igitur Ducibus ipsis soluebantur pro ipsis, & eorum hominibus, ac familia annonæ. 190. S. quæ computando solidos quinque pro singula annona ascendunt ad summam 952. S. Solidorum. Iisdem dabantur singulis capitationes, seu pabula equorum. 158, quæ computando solidos quatuor pro capitatione ascendunt ad solidos 632. qui iuncti sunt solidi, 1584. S. qui soluebãtur singulis Ducibus pro ipsis, & eorum familiaribus, ac officijs. His itaque ex præfatis annonis dabantur annonæ. 96. S. capitationes. 48. Reliquæ erant Ducis, scilicet, annonæ. 94. capitationes. 110. seu pro annonis solidi. 470. pro capitationibus. 440. qui iuncti sunt solidi

A solidi 910. Singuli Duces habebant assessorem Iurisperitum, qui erat extra officium. In cuiusque vero officio erant uiri quadraginta hoc modo. Primicerius unus, Numerarius unus, Ducenarii quatuor, Centenarii sex, Biarchi octo, Circitores nouem, & alii vndecim homines.

Ex prædictis summis dabantur Assessori annonæ octo, & capitationes quatuor; Primicerio annonæ sex, & capitationes duæ; Numerario annonę sex, & capitationes duæ; Ducenariis quatuor singulis annonæ tres, & semis, quæ sunt annonæ. 14. & capitationes una, & semis singulis, quæ sunt capitationes sex; Centenariis sex singulis annonæ tres, quæ sunt annonæ. 18. & singulæ capitationes, quæ sunt sex; Biarchis octo singulis binæ annonæ, & semis, quæ sunt annonæ. 20. & singula capitatio, id est, octo; Circitoribus nouem singulis vna & semis annona, quæ sunt 13. & semis, & singulæ capitationes, quæ sunt nouem; Reli-B quis undecim hominibus singulis singulæ annonæ, & capitationes, quæ annonæ iūctæ sunt 96. & semis capitationes vero 48. Pro annonis. 96. & semis soluebantur solidi 482. semis pro capitationibus. 48. solidi 192. qui iuncti sunt solidi. 674. semis. Hoc totum est, quod ex corrupto codice eruere potui; Aliquæ ex prædictis summis etiam lectioni impressæ quanquam mendosæ in pluribus congruunt. De his uiris in officio Magistri militũ Præsentalis dixi. *a* Erant hęc nomina graduum in scholis equitum, quę postea ad officia Palatina, & scholas agentium in rebus sunt traducta, ut constat ex l. 3. C. de agentibus in rebus. lib. 12. denique ad officia Ducum eadem sunt translata.

a Comment. in Notitiam Imper. Orien. c. 41. & 42.

Post Circitores erat Eques, deinde Tyro, *b* vt in sequenti capite dicetur. Hi duo tamen in officio Ducis Africæ non nominantur. Animaduertendum etiam est in hac lege, quam præ manibus habemus, memoratos Duces Clarissimos uocari, cum alibi, & in libro C Notitiæ dignitatum imperij Romani spectabiles appellentur. *c* Soluebant duces pro magistratu summam infrascriptam, in Laterculo solidos. 6. officio magistri militum pro insinuandis litteris magistratus solidos. 12. & officio Pręfecti Prætorio Africæ pro insinuandis iisdem codicillis solidos item. 21. ut in hac nostra lege secunda habetur. *d*

b d. l. 3. C. de agen. in reb. lib. 12.

c Imp. Occident.

d §. Notitia consuetudinum.

Post Belisarium in Africa magistri militum fuere Solomon Germanus, iterum Solomon; Sergius Bacchi fratris Solomonis filius; Areobindus vir Proiectæ filiæ Bligentiæ sororis Iustiniani; Artabanes; Ioãnes Pappi frater ab anno salutis, 532. vsq; ad annũ. 550. *e*

e Procopius de bello Vandalico. lib. 2.

Officium P.P. Africæ habebat Scrinia 10. Scholas. 9.

Primum Scrinium, quod erat Principis, habebat. 10. Viros, qui pro annonis. 19. & capitationibus 13. accipiebant solidos. 147. vt infra. 1

D

1	Primicerius numerarius pro annonis.		6. sol. 30. pro capit. 4. sol. 16.
1	Secundocerius pro annonis		3. sol. 15. pro capit. 2. sol. 8.
1	Tertiocerius pro annonis.		2. sol. 10. pro capit. 2. sol. 8.
1	Quartocerius pro annonis.		2. sol. 10. pro capit. 2. sol. 8.
3	Tres proximi pro annonis.		3. sol. 15. pro capit. 3. sol. 12.
3	Tres vltimi pro annonis.		3. sol. 15. pro capit. 0. sol. 0.
10	Homines.	Annonæ.	19. sol. 95. pro capit. 13. sol. 52.
			95.
		Solid.	147.

E Secundum Scrinium Cornicularij habebat uiros decem, qui pro annonis, & capitationibus accipiebant totidem solidos, quot primum Scrinium. 2

Tertium Scrinium, quod erat primi Numerarij, & ipsum habebat decem viros, qui pro annonis, & capitationibus accipiebant, ut primum Scrinium. 3

Quartum Scrinium alterius Numerarij eodem modo se habebat. 4

Quintum Scrinium, quod erat Primiscrinij, seu Subadiuuę habebat uiros. 10. qui pro annonis 14. & capitationibus 12. accipiebant solidos. 118. hoc modo. 5

Pri-

1	Primiscrinius pro annonis	3. sol. 15. pro capitationib.	2. sol. 8. A
1	Secundoscrinius pro annon.	2. sol. 10. pro capit.	2. sol. 8.
1	Tertioscrinius pro annon.	1. s. sol. 7. s. pro capit.	1. sol. 4.
1	Quartoscrinius pro annon.	1. s. sol. 7. s. pro capit.	1. sol. 4.
6	Reliquis sex pro annon.	6. sol. 30. pro capit.	6. sol. 24.
10	Homines. Annonæ.	13. sol. 70. pro capit.	12. sol. 48.
			70.
			Sol. 118.

6 Sextum Scrinium, quod erat Commentariensis, habebat viros 12. Is præerat carceribus, & reorum nomina, crimina, & conditionem scribebat, & pro annonis 17. & capitationibus 14. semis, accipiebat solidos 143. hoc modo.

1	Primus Commentariensis pro ann.	3. sol. 15. pro capit.	2. sol. 8. B
3	Tres sequentes pro annonis.	6. sol. 30. pro capit.	4. s. sol. 18.
8	Reliqui octo pro annonis.	8. sol. 40. pro capit.	8. sol. 32.
12	Homines Annonæ.	17. sol. 85. pro capit.	14. s. sol. 58.
			85.
			Sol. 143.

7 Septimum Scrinium, quod dicebatur ab Actis, habebat viros 10. qui pro annonis 14. & capitationibus 12. accipiebant solidos 118. hoc modo.

1	Primus pro annonis.	3. sol. 15. pro capitat.	2. sol. 8.
2	Secundus, & tertius pro annonis.	4. sol. 20. pro capitat.	3. sol. 12. C
7	Reliqui septem pro annonis.	7. sol. 35. pro capitat.	7. sol. 28.
10	Homines Annonæ	14. sol. 70. pro capit.	12. sol. 48.
			70.
			Sol. 118.

8 Octauum Scrinium, scilicet, Libellorum habebat viros sex, qui pro annonis. 8. & capitationibus 7. accipiebant solidos. 68. hoc modo.

1	Primus pro annonis.	2. sol. 10. pro capitat.	2. sol. 8.
1	Secundus pro annonis.	2. sol. 10. pro capitat.	1. sol. 4.
4	Reliqui quatuor pro ann.	4. sol. 20. pro capitat.	4. sol. 16.
6	Homines Annonæ	8. sol. 40. pro capitat.	7. sol. 28. D
			40.
			Sol. 68.

9 Nonum Scrinium operum habebat 20. viros, annonas 28. capitationes 21. siue pro ijs solidos. 224. hoc modo.

1	Primus habebat pro annonis.	3. sol. 15. pro capit.	2. sol. 8.
3	Tres sequentes pro annonis.	6. sol. 30. pro capit.	3. sol. 12.
6	Sequentes sex pro annonis.	9. sol. 45. pro capit.	6. sol. 24.
10	Reliqui decem pro annonis.	10. sol. 50. pro capit.	10. sol. 40.
20	Homines Annonæ	28. sol. 140. pro capit.	21. sol. 84
			140. E
			Sol. 224.

10 Decimum Scrinium Arcariorum habebat viros. 20. annonas. 28. capitationes. 21. siue pro ijs solidos. 224. hoc modo.

1	Primus habet pro annonis.	3. sol. 15. pro capit.	2. sol. 8.
3	Tres sequentes pro annonis.	6. sol. 30. pro capit.	3. sol. 12.
6	Sex sequentes pro annonis.	9. sol. 45. pro capit.	6. sol. 24.
10	Reliqui decem pro annonis.	10. sol. 50. pro capit.	10. sol. 40.
20	Homines Annonæ	28. sol. 140. pro capit.	21. sol. 84.
			140.
			Sol. 224.

A Prima Exceptorum Schola habebat viros 62. annonas. 77. capitationes. 64. siue pro eis sol.641. hoc modo. 1

2 Duo primi pro annon.		6. sol.30.pro capit.	4.sol. 16.
6 Sex sequentes pro annon.		12. sol.60.pro capit.	6.sol. 24.
10 Decem sequentes pro annon.		15.sol.75.pro capit.	10.sol. 40.
44 Quadraginta quatuor pro annon.		44.sol.220.pro capit.	44.sol.178.
62 Homines.	Annonæ.	77.sol.385.pro capit.	64.sol.256
			385
			Sol. 641.

Secunda Schola Singulariorum habebat viros 50.annonas.53.S.capitationes 51. siue pro ijs solidos 471.S.hoc modo. 2

B

1 Primus pro annonis.		3. sol. 15. pro capit.	2. sol. 8.
3 Tres sequentes pro annonis.		4.S.sol.22. S.pro capit.	3.sol.12.
46 Reliqui quadraginta sex pro annonis.		46.sol.230.pro capit.	46.sol.184.
50 Homines	Annonæ.	53.S.sol.267.pro capit.	51.sol.204.
			267.S.
			Sol. 471.S.

Tertia Schola Mittendariorum habebat viros 50. annonas 52.S.id est, dimidiam, capitationes.50.siue pro ijs solidos 462.S. hoc modo. 3

C

1 Primus pro annonis.		2. sol. 10.pro capitat.	1.sol.4.
3 Sequentes tres singuli annonas.		4.S.sol.22.S.pro capitat.	3.sol.12.
46 Reliqui quadraginta sex pro annonis.		46.sol.230.pro capitat.	46.sol.184.
50 Homines	Annonæ	52.S.sol.262.S.pro capit.	50.sol.200.
			262.S.
			Sol. 462.S.

Quarta Schola Cursorum habebat viros 30.annonas 32. S. capitationes 31. siue pro ijs solidos. 286.hoc modo. 4

1 Primus habebat pro annonis.		2. sol.10.pro capitat.	2. sol.8.
3 Tres sequentes pro annonis.		4.S.sol.22.S.pro capit.	3. sol.12.
26 Reliqui quadraginta sex pro annonis.		26.sol.130.pro capit.	26.sol. 104.

D

30 Homines	Annonæ	32.S.sol.162.pro capitat.	31.sol.124.
			162.S.
			Sol. 286.S.

Quinta Schola Nomenclatorum habebat viros,12.annonas13.capitationes12.siue pro ijs solidos.115. hoc modo. 5

1 Primus habebat pro annonis.		2. sol.10. pro capit.	1.S.sol.6.
11 Reliqui vndecim pro annonis.		11.sol.55.pro capitat.	11.sol.44
12 Homines	Annonæ	13.sol.65. pro capit.	12.S.sol.50
			65.
			Sol. 115.

E

Sexta Schola Stratorum habebat viros.6. annonas.7.capitationes.6.siue pro ijs solidos. 59. hoc modo. 6

1 Primus habebat pro annonis.		2. sol.10. pro capit.	1. sol. 4.
5 Reliqui quinque pro annonis.		5. sol.52. pro capit.	5. sol.20.
6 Homines	Annonæ	7. sol.35.pro capit.	6. sol.24.
			35.
			Sol. 59.

Septima Schola Prætorianorum habebat viros 10.annonas.11. & capitationes. 11. siue pro eis solidos,99. hoc modo. 7

1	Primus habebat pro annonis		2.fol.10. pro capit. 2. fol. 8.
9	Reliqui nouem pro annonis		9.fol.45. pro capit.9. fol.36. A
10	Homines.	Annonæ.	11. fol.55.pro capit. 11.fol.44.

55
Solid. 97

8 Octaua Schola Draconariorum habebat viros.10.annonas 11.& capitat. 10.S.siue pro eis solidos.97.ut infra.

1	Primus habebat pro annonis.		2. fol.10. pro capit.	1.S.fol. 6.
9	Reliqui nouem pro annonis.		9. fol.45. pro capit.	9. fol.36.
10	Homines	Annonæ	11.fol.55. pro capit.	10. S.fol. 42. B

55
Sol. 97.

9 Nona Schola Chartulariorum habebat viros.50.annonas 58.& capitationes.52.S.siue pro ijs solidos 500. hoc modo.

1	Primus habebat pro annonis.		3. fol.15.pro capit.	2. fol. 8.
3	Tres sequentes pro annonis.		6. fol.30.pro capit.	4.S.fol.18.
6	Sex sequentes pro annonis.		9. fol.45.pro capit.	6.fol.24.
40	Reliqui quadraginta pro annonis.		40.fol.200.pro capit.	40.fol.160
50	Homines	Annonæ	58.fol.290.pro capit.	52.S.fol.210

290
Sol. 500. C

Supra scriptarum summarum Scriniorum iunctio.

1	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 19.	pro capit.	13.	fol.	147.
2	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 19.	pro capit.	13.	fol.	147.
3	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 19.	pro capit.	13.	fol.	147.
4	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 19.	pro capit.	13.	fol.	147.
5	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 14.	pro capit.	12.	fol.	118.
6	Scrinium habebat viros.	12.	pro annona 17.	pro capit.	14.S.	fol.	143.
7	Scrinium habebat viros.	10.	pro annona 14.	pro capit.	12.	fol.	118.
8	Scrinium habebat viros.	6.	pro annona 8.	pro capit.	7.	fol.	68.
9	Scrinium habebat viros.	20.	pro annona 28.	pro capit.	21.	fol.	224. D
10	Scrinium habebat viros.	20.	pro annona 28.	pro capit.	21.	fol.	224.

Homines 118. Annonnæ 185. Capit.139.S.Sol. 1483.

Summarum Scholarum iunctio.

1	Schola habebat viros.	62.	pro annona 77.	pro capit.	64.	fol.	641.
2	Schola habebat viros.	50.	pro annona 53.S.	pro capit.	51.	fol.	451. S.
3	Schola habebat viros.	50.	pro annona.52.S.	pro capit.	50.	fol.	462. S.
4	Schola habebat viros.	30.	pro annona.32.S.	pro capit.	31.	fol	286. S.
5	Schola habebat viros.	12.	pro annona 13.	pro capit.	12.S.	fol.	115. E
6	Schola habebat viros.	6.	pro annona 7.	pro capit.	6.	fol.	59.
7	Schola habebat viros.	10.	pro annona 11.	pro capit.	11.	fol.	99.
8	Schola habebat viros.	10.	pro annona 11.	pro capit.	10.S.	fol	97.
9	Schola habebat viros.	50.	pro annona 58.	pro capit.	52.S.	fol.	500.

Homines 280.	Annonæ 315.S.	Capit.288.S.fol.2731.S.
118.	185.	139.S. 1483.
Homines 398.	Annonæ 500.S.	Capit.428. fol.4214.S.

A In Africa erant Præfecti rei militaris sex, scilicet, Duces quatuor alius in Sardinia, & Tribunus in traiectu.

Quilibet Dux habebat annonas. 190.S. capitationes. 158. siue pro eis solidos 1584.S. Habebat Assessorem, & in officio uiros. 40. quibus debebantur annonæ. 96. S. capitationes. 48. pro quibus soluebantur eis solidi, 674.S.

Assessor habebar pro annonis	8 sol. 40. pro capit. 4. sol. 16
1 Primicerius pro annonis	6 sol. 30. pro capit. 2. sol. 8
1 Numerarius pro annonis	6 sol. 30. pro capit. 2. sol. 8
4 Ducenarij pro annonis	14 sol. 70. pro capit. 6. sol. 24
6 Centenarij pro annonis	28 sol. 90. pro capit. 6 sol. 24
8 Biarchi pro annonis	20 sol. 100. pro capit. 8 sol. 32
B 9 Circitores pro annonis	13.S. sol. 67.S. pro capit. 9. sol. 36
11 Reliqui pro annonis	11 sol. 55. pro capit. 11. sol. 44
40 Homines Annonæ	96.S. sol. 482.S. capit. 48. sol. 192
	482.S.
	674.S.
Dux habebat pro annonis	94 sol. 470 capit. 110. sol. 440.
	470.
	190.S. 952.S. 158. 1584.S.

Ad l. 3. C. de off. Magist. offic. quæ eadem est l. 1. C. de priuileg scholar lib. 12.
Cap. CXC.

C

PRohibetur Comes Scholarum verberare, & regradare Senatores, & Ducenarios, nec eius domesticus Senator, vel Ducenarius, Centenariusue fieri potest.

Scholæ erant vndecim, quæ Principem comitabantur, de quibus dixi in l. vlt. C. locati. *a* Sed dubium est, quisnam esset Senator, quisue Ducenarius.

a Infra hoc eod. lib. c. 205.

Hi sine dubio erant gradus militiæ equestris in prima cohorte. D. Hieronymus, *Volo, inquit, b quod dico manifestius fieri. Finge aliquem Tribunitiæ potestatis suo vitio regradatum per singula militia equestris officia ad tyronis vocabulum deuolutum, nunquid ex Tribuno statim fit tyro? Non. Sed ante Primicerius, deinde Senator, Ducenarius, Biarchus, Circitor, Eques, dein Tyro. Et quanquam Tribunus quondam miles gregarius fit, tamen ex* D *Tribuno non Tyro, sed Primicerius factus est.* Hæc D. Hieronymus. Constat igitur hos militiæ equestris gradus fuisse. Tribunus enim erat, qui uniuersæ legioni, aut alæ, seu turmæ quandoque præerat.

b In Epist. 61 ad Pammachium ad uersus errores Ioannis Hierosolymitani.

Hunc sequebatur Primicerius, qui erat veluti Centurio Primipili in prima cohorte, & 400. pedites regebat, ac tanquam legionis caput commoda consequebatur. Dictus autem videtur Primicerius, quod post Tribunum in ala equitum primus erat, & illa adiectio, cerius, nihil significat. Vnde & D. Augustinus Sanctum Stephanum Primicerium Martyrum appellat, *c* & alij D. Petrum Primicerium Apostolorum. Senator vero erat veluti in legione peditum Ducenarius, qui ducentos regebat milites. Hunc sequebatur Centenarius, sicut in legione Ducenarium Princeps, qui. 150. peditibus præerat, vt Vegetius tradit. *d*

c In Sermonibus ad fratres in eremo. serm. 21.

d lib. 2. de re milit. c. 8.

E Quintus erat Biarchus, qui curam annonæ habebat, sicut in legione Principem sequebatur secundus hastatus. Sextus numeratur Circitor, qui Vigiles circuibat, sicut in legione post secundum hastatum ponebatur Centurio. Penultimus statuebatur Eques, sicut in legione caput Contubernij, qui decem milites regebat. Horum exemplo ordinati sunt Palatini, & Notarij Principis, ac Cohortales, Apparitoresque Præsidum prouinciarum.

Ad l. Penult. alias vlt. C. de off. rect. prouinc. *Cap. CXCI.*

QVod Clementino, & Probo Coss. lata sit hæc lex, Anastasij, & non Leonis esse deprehēditur, vt vulgo impressum est. Præcipitur autē hac lege, vt Præsides Prouinciarū nō in priuatis ædibus, sed in palatijs, aut prætorijs habitēt. In vrbibus. n. cōsueuerāt esse

a lib. 53.

ædes Principis, in quas cum eo veniret, diuertebat. Ea Palatia vocabantur. Dion tradit, *a* Augustum Cæsarem in monte Palatino habitasse, & ob id eius Regiam a toto monte Palatium dictam fuisse. A

Quod & prius Romulo contigerat, vt eius habitatio Palatium uocaretur, quia in monte Palatino degebat, & propterea, subijcit Dion, quocunque Imperator diuerterat, eius habitatio Palatij nomen obtinet. Inde & Palatini sunt vocati. Prætorium vero est domus, vbi ius dicitur, quæ ipsi Præsidi dabatur; Constat enim maiores magistratus exercitus Prętores appellatos fuisse, & eorum tentoria Prætoria dicta: vnde & Præfecti prætorio sunt vocati. Demum ædes, in quibus Prætores, aut Præsides habitare, aut ius dicere solebãt, Prætoria sunt nominata, vnde apud Ioannem legitur, *b* Iudæos non fuisse ingressos Prætorium, ne contaminarentur, sed manducarent Pascha. Vult igitur Anastasius, ut Præsides in Palatijs, id est, ædibus Principis, aut Prætoriis habitent, non in domibus priuatis, vt ea farciãt; & si Palatia inhabitauerint, relictis Prætoriis, in hæc, quæ deseruerint, species reponant, vt ijs pro horreis vtantur, in ipsis frumentum, arma, vel alia necessaria condẽdo. Species autem annonarias hic intelligit, id est, ad annonam pertinentes, quæ ita appellari cõsueuerunt. *c* Non omittendum uidetur eas tantum vrbes, quæ Forum causarum, Balneũ, Theatrum, & Gymnasium habebant, Ciuitates dici potuisse, ut vult Pausanias, *d* & prout etiam in iure habetur. *e* Prætoria cum in ijs ordinarij iudices habitent, a recipientibus hospitibus erant immunia. *f* B

b cap. 18.

c l. 2. & pen. C. de naucul. seu naucler. species transportantibus, lib. 11.
d lib. 10. seu Phocica.
e l. si duas. §. decet. de excusat. tutor.
f l. cunctos. C. de metat. lib. 12.

Ad l. vlt. C. eod. tit. Cap. CXCII.

CAuetur in hac lege, ne vlli patriæ suæ administratio sine permissione Principis committatur, quæ lex Leoni adscribitur. In quibusdam autem codicibus deest; in alijs est l. 1. tit. seq. quod mihi magis placet, & fortasse M. Antonino Philosopho, qui eius rei auctor fuit, est adscribenda. Cum enim Auidius Cassius natione Syrus, hortante Faustina, falso mortis Marci nuncio allato, imperium inuasisset, eo extincto, Marcus legem tulit, ut nemo cum imperio esset apud eam gentem, ex qua ortus esset, quod hi facilius, cõmodiusque noua possint moliri, ut Dion, *g* & Ioannes Monachus *h* referunt; Quare fortasse hæc lex pro prima tituli sequentis sub nomine M. Antonini esset ponenda. Ad hunc Auidium extat Antonini rescriptum in l. Imperator. ff. de pactis. Cassiani furoris Paulus meminit in l. pen. C. ad l. Iuliam Maiest. Auidium Cassium intelligens, qui ad imperium aspirauit. Recentiores hic proprium titulum separant cum hac inscriptione, Vt nulli patriæ suæ administratio sine permissu speciali Principis permittatur. C D

g In M. Antonino.
h Annalium to. 2. in M. Aurelio Antonino. Philopho.

Ad l. cum mota. C. de transact. Cap. CXCIII.

MOuit filia exhæredata querelam inofficiosi testamenti contra hæredes patris. Tandem transegit, vt suscepta parte bonorum a lite discederet. Hæredes conuenta non præstabant, quæritur, quomodo ei subueniatur. Respondet Alexander, agendum ad id, quod interest; vel ex stipulatu, si interuenit stipulatio; vel si prætermissa est, præscriptis verbis.

Sed est dubium, cur non petat præcise partem bonorum, quemadmodum natura stipulationis postulat, in qua stipulatus rem dari, cogere potest promittentem, ut eius in se dominium transferat. *i* Aliqui defendunt non agi ex stipulatu ad id, quod interest, sed præscriptis verbis; verum hoc est contra hanc legem dicentem agi ad id, quod interest ex stipulatu, si interuenerit stipulatio, vel præscriptis uerbis, si non interuenerit. Præterea actio ex stipulatu datur ad id, quod interest, vbi incerta est stipulatio. *k* Alii soluunt hic actum esse, non ut bonorum pars daretur, sed traderetur. transactum enim erat, vt filia bonorum partem susciperet, quod uerbum non denotat dominij translationem. Sed istud est diuinare, præsertim cum negari non possit dominium per traditionem in filiã exhæredatam transferendum fuisse. E

i l. vbi autem nõ apparet. ff. de ver. obl. in fine legis.
K §. 1. Instit. de verb. oblig.

Existimo igitur verius esse, partem bonorum pro indiuiso promissam fuisse, & ideo incertam fuisse promissionem, quia non apparebat, quale, aut quantum promitteretur, *l* & ob id non poterat peti præcise bonorum dominium, quia omnino res

l d. l. vbi autem non apparet, in fine. & l. praecedent. ff. de verb. obligat.

certa

A certa non erat; *a* vnde agitur ad id, quod intereſt; *b* incertam vero fuiſſe prçfatam ſtipulationem, hinc apparet: quia agitur ex ſtipulatu, quç actio ad incertum competit. *c*

a d. l. vbi autem. in fin.
b L. vlt. ff. ſi quis in ius vocatus nõ ierit. & l quoties qui. ff. de verbor. obl g.
c d. §. 1. Inſtit. de verb. oblig.

Ad l. Fuſtibus. & ſeq. ex quib. cau. infa. irrog. *Cap. CXCIIII.*

SYcophantam pro calumniatore accipi in hac lege certum eſt, quod a ficubus vel edendis, vel oſtendendis ſecundum aliquos deſcendit. Plutarchus hanc huius nominis originem affert. *d* Primum Solonem lege cauiſſe tradit, ne fructus extra fines Athenienſium aſportarentur prçter oleum. Non ideo tamen falſi æſtimandi ſunt, qui autumant ante Solonem prohibitum fuiſſe ficus aſportari; id enim perſpicuo hoc argumẽto probatur, quod qui indicando detuliſſent exportantem ficus, Sycophantç dicebantur. Hçc ille.

d In Solone.

B Et quia rem leuem inſectabantur, inde factum eſt, vt calumniantes Sycophantç ſint appellati, quaſi rem omittendam in iudicium deferentes; & hçc propior meo iudicio eſt denuatio, quam eorum, qui a comeſtis ficubus hoc nomen deriuant, quos, epota aqua calida, qui eos comederat, euomere ſit coactus, & quia ille conſeruum eos comediſſe arguebat, inde factum eſt, vt Sycophanta Calumniator vocaretur. Id autem Aeſopo Apologorum ſcriptori eueniſſe ferunt. Hoc verbo interlocutus fuerat iudex in lege ſequenti. Duo vero in hac lege ſunt obſeruanda; alterum eſt, Iudices non tantum Latinè, ſed & Grçcè interloqui, & ſententias ferre potuiſſe, vt ex l. ſeq. & alibi *e* apparet, vbi Iudex interlocutus eſt, [illegible], quod in Prouincijs obtinebat; Romæ vero Prçtores decreta Latinè interponere tenebantur. *f*

e L. ſi duo. 13. in fin. ff. de iur. iur. & l moris 9. § e. t. t. ff. de pœ. nis.
f L. decreta. ff. de re iud.

C Alterum ex hac lege colligitur, cum rei puniebantur, ſolitum fuiſſe prçconem cauſam pœnæ palam edicere, quod Vlpianus appellat ſuperdici; *Si quis, inquit, g peierauerit, Imperator noſter reſcripſit fuſtibus eum caſtigandum dimitti, & ita ei ſuperdici, προπετῶς μὴ ὄμνυε*, id eſt, petulanter ne iurato. Lampridius, *Turinum necari, inquit, h iuſſit, pracone dicente, Fumo punitur, qui fumum vendidit*. Item Spartianus, *Fuſtibus, ait, i Leptitanum ſub elogio praconis cecidit, legatum populi Romani homo plebeius temere amplecti noli*. Alia huiuſmodi exempla ex Zonara,   & Xiphilino *l* Cuiacius *m* affert.

g d. l. ſi duo. in fin. ff. de iur. iurando.
h In Alexandro.
i In Seuero.
k Annaliũ tom. 3. in Valentiniano.
l In Seuero.
m Lib. 8. obſer. c. 7.

Ad l. 1. C. de Sportulis. *Cap. CXCV.*

D ASconius, *Sporta, inquit, n Sportula, & Sportella numum ſunt receptacula, inde dicta, quod ex Spartis fierent, & magnitudine differunt a fiſcis, qui erant & ipſi Spartea vtenſilia ad maioris ſumma pecunias capiendas. Vnde quia maior ſumma eſt pecunia publica, quam priuata, pro cenſu P. R. ærarium dicitur pro loculis, & arca theſauri, pro ſacello fiſcus. Vnde fiſcus pecunia publica, & confiſcare dici ſolet.*

n In 2. in Ver. Cicero. Orat.

Hæc Aſconius. Sportulç vero dicuntur ipſa pecunia in ſportulis condita, ſicut & fiſcus, ponendo continens pro contento; & primo Sportula eſt appellata pecunia, quç a nobilibus, & ditioribus dabatur clientibus, & alijs, qui eos mane ſalutandi gratia adijſſent, & in forum, ac poſtea domum deduxiſſent. Donabantur pro Sportula ſingulis duodeni Seſtertij, qui ferme decem Carolos Subalpinos efficiunt, & cœnç loco dabantur. Si vero retenti fuiſſent ad menſam, tum recta cœna vocabatur. Martialis, *o*

Promiſſa eſt nobis Sportula, recta data eſt.

o Lib. 8. Epig. 47.

E Aliæ erant Sportulç, quæ pro honoribus dabantur; moris enim erat, cum adoleſcentes virilem togam acciperent, ſeu nuptias celebrarent, aut magiſtratum inirent, vel opus dedicarent, vt totam curiam, alioſque inuitarent, quibus ſingulos, aut binos denarios ſecũdum facultates dabant, quç Sportulç vocabantur. Plinius ad Traianum, *Qui, inquit, p virilem togam ſumunt, vel nuptias faciunt, vel ineunt magiſtratum, vel opus publicum dedicant, ſolent totam bulen, (id eſt, Curiam,) atque etiam ex plebe non exiguum numerum vocare, binoſque denarios, vel ſingulos dare*. Conſuluit autem Traianum, an id omnibus permittere, & vſque ad quem numerum debeat. *Vereor enim, inquit, ne ij, qui mille homines, interdum etiam plures vocant, modum excedant, & in ſpeciem dianomes incidere videantur*, id eſt, ambitus, pecuniam inter plures diuidendo, quod eſt dianomon. Traianus reſcripſit, *q Merito vereris, ne in ſpeciem dianomes incidat inuitatio, qua & in numero modum excedit, & quaſi per corpora.*

p Epiſt. 82. lib. vlt.
q Epiſt. 83. lib. eo.

ra, non viritim singulos ex notitia ad solemnes Sportulas contrahit. Vnde prudentiæ Plinij committit, vt id ipse moderetur, prout expedire arbitrabitur. Hos sumptus esse arbitror, A quos dignitatis nomine fieri solitos scribit Vlpianus, *a* & Papinianus in munera publica fieri consueuisse ait. *b*

a L. 1. §. sed an id quod. de collatio. bonor.

b L. si filia, alias est l. si vni. §. idem scribit. famil. hercisc.

Alias in Agonothesiam distributiones factas dicit Neratius, *c* quæ Sportulæ fuisse possunt, & ita etiam intelligi potest l. 3. §. vlt. ff. de muner. & honor. De Sportulis vero, quæ dabantur Decurionibus, loquitur l. si mulier acceptam. ff. de donat. int. vir. & vxor. & l. spurij. §. 1. de Decurionib. Qui enim Decuriones creabantur, pro introitu quandoque singula, quandoque bina millia denariorum Decurionibus soluebāt, vt Plinius ad Traianum scribit. *d* Eas Sportulas accipiunt Decuriones minores ann. 25. licet suffragium in curia non ferant, ait Papinianus. *e*

c In d. l. si filia. seu in l. si vni. §. Neratius. ff. famil. hercisc.

d Vbi supra epist. 78.

e d. l. spurij. §. 1. de Decurio.

Alibi in iure *f* Sportula pro mercede accipitur, quæ viatoribus, nuncijs, seu executoribus soluitur, de quibus agitur in hoc Titulo, & in §. Sportularum. in aut. de Sanctiss. Episc. B seu Nouell. 123. & in l. in Scrinijs 3. C. de proxim. Sacro. Scrin. lib. 12. vbi militantes in Scrinijs, quando litigant coram magistro officiorum, pro sportulis soluunt executori pro tota lite solidum vnum, pro ingressu litis solidos duos, pro editione gestorum dimidium solidum: coram Præsidibus vero Prouinciarum litigantes dimidium eius, quod soluunt executoribus magistri officiorum.

f L. iubemus. §. pro sportulis. & l. per hanc. §. vlt. C. de aduocat. diuer. iudicum, & §. tripli. Inst. de actionib.

Demum Sportulæ pro honorario, quod iudicantibus datur, accipiuntur; Hæ autem in Pedaneis iudicibus a Iustiniano *g* introductis, qui sunt numero 13. ita diffinitæ sunt, vt in causis centum aureos excedentibus in litis initio binos ab vtroque litigante aureos habeant, & alios binos in fine; Itaque octo tantum aureos ferent. Causas vero intra centum aureos gratuito decidant, pro quibus eos binas auri libras quotannis a P.P. Orientis habere voluit. *h* Sed de his non loquitur hic Titulus, etsi vulgo secus credatur. D. Cy- C prianus Sportulas appellat, *i* quæ dabantur clericis ad victum quotidianum; & Sportulantes eos, qui Sportulas accipiunt. *k*

g §. 1. & 2. in auth. de iudici. quæ est Nouell. 82.

h §. ne autem. in d. aut. de iudic.

i Epist. 34. ad Clerum, & Plebem. de Celerino lectore ord. .an .o. seu lib. 4. epist. 5.

k Epist. 66. ad Clerum, & Plebē Furnitanorum. de Victore, seu lib. 1. epist. 9.

De Pedaneis Iudicibus. Cap. CXCVI.

Pedanei iudices, vt declarat l. vlt. C. de pedan. iudicib. erant, qui humiliora negocia sibi a Præside demandata iudicabant. maiora enim ipse & quædam præcipuè cum assessore diffiniebat, nec delegabat, *l* quod etiam confirmat, Petrus Crinitus. *m* Quæ vero hæc essent, explicat Vlpianus in l. 1. de extraord. cognit. vbi recensentur, quæ Præsides pro suo officio cognoscebant; Cætera vero delegebant, quod nunc prohibetur, *n* nisi maxime sint occupati. Nullam ergo propriam Pedanei iudices habe- D bant iurisdictionem, nisi eam, quæ sibi a Præside demandabatur. *o*

l L. 2. C. eod. tit.

m Lib. 15 c. 7.

n d. l. 2.

o L. prætor. ff. de tuto. & curat. dat. ab iis.

Inde fortè sunt dicti Pedanei, quod curru, aut equo, vt maiores magistratus, non veherentur, vel exemplo pedariorum Senatorum, qui pedibus in maiorum sententiam ibant, vt latè Gellius de his differit, *p*

p Lib. 3. c. pen.

Postea Zeno cuique Præsidi proprios assignauit Pedaneos iudices, quibus causas delegarent, quod cum in desuetudinem abijsset, Iustinianus tredecim viros elegit Constantino poli in Regia porticu, seu Basiliea iudicaturos, quos omnium Præsidum, & Magistratuum communes Pedaneos iudices esse voluit, quibus solis, & non alijs causæ possent demandari; illisque a P.P. Orientis binas auri libras præstari iussit, vt causas intra centum aureos gratuito deciderent; pro alijs eam summam excedentibus quaternos a litigantibus aureos accipere, binos in litis primordio, binos voluit in fine, *q* vt supra dictum est. E

q §. 1. & seq. in d. aut. de iudicib.

Ad l. quinque pedum. C. Finium Regundor. & de Petro Bailardo. Cap. CXCVII.

Omnium difficillima existimatur hæc lex, adeo vt Petrus Bailardus, qui abscondita quæque scire se profitebatur, eam explicare non potuerit. Is fuit genere Anglus, a quibusdam Abelardus, ab alijs Baliardus vocatus, professione Peripateticus Philosophus, non autem, vt aliqui opinantur, Iurisconsultus. Ex Parisiensi Academia prodijt, adeoque confidentis ingenij fuit, vt ex quauis, vel difficillima littera aliquem sanum sensum se extracturum polliceretur. Sed dum nimium sibi tribuit, in hæresim lapsus,

A plus, aliud æternum præter Deum inueniri credidit. Negauit præterea filium Dei esse factum hominem, vt hominem liberaret, & Christum Spiritum timoris Domini habuisse non credebat; Et hominis liberum arbitrium omnino ademit; quare ab Innocentio II. aduersus eum in Gallijs coacta Synodo circa annum 1140. de hæresi condemnatus est. *a*

Sed errore agnito, factus Monachus in eremo paucis cum discipulis piè vitam egit. Sunt, qui eum Magicæ arti deditum fuisse ferant, & semel nocte Natalis Domini ope Dæmonum Roma Lutetiam delatum ibi vnam ex matutinis lectionibus cecinisse, & rursus mane Romam relatum fuisse, quæ fabulosa potius, quam vera sunt existimanda.

Sed omisso Bailardo, de quo præter Accursium, *b* Odofredus *c* plura refert, legis intellectum inspiciamus, Ea tribus modis exponitur, primo, vt etiamsi contentio finium non excedat spacium quinque pedum, iudicium tamen reddatur, quod olim non erat. Hoc Alciatus refutat, *d* cum verisimile non sit olim pro re etiam minima iudicium redditum B non fuisse.

Secundo Petrus Crinitus, *e* quanquam obscurè loquens, sentire videtur hac lege induci, vt præscribi a vicino non possit, quin ager quinque pedum prope finem relinquatur, quod & lege Solonis *f* inductum erat l. vlt. ff. fini. regund. vbi de vsucapione verbum nullum. Alciatus etiam, *g* qui aliter Crinitum interpretatur, de his quinque pedibus eam legem loqui negat, cum tamen in Pandectis Florentinis secus scriptum esse reperiatur. Ipse itaque vltimo loco intelligi a Theodosio, & Arcadio inductum fuisse, vt quinque pedes, qui propè fines, vt infra dicetur, relinquendi erant, per quos vterque dominus ire, agere, & aratrum circumuertere possit, præscribi nequeant. Ita etiam Antonius Augustinus interpretatur. *h*

Ego quandoque existimaui hanc legem velle, vt libera finium quæstio terminetur, vt veri fines cognoscantur, reiecta quinque pedum exceptione. Nam etsi quinque pedes circa fines relinquuntur, non ideo minus de finibus est cognoscendum; poterat enim alter vicinorum prætendere superfluam esse terminorum inspectionem, quoniam quinque pedes ad eundum, & agendum relinquebantur; Nihilominus mandatur, vt veri fines noscantur, ne quinque pedes vltra quam par sit, quandoque proferantur.

C

Sed postea ex sequenti auctoritate sum opinatus intelligendum, vt eodem modo, & tēpore præscribantur quinque pedes, & agrorum limites, cum prius diuersis temporibus præscriberentur. Vt autem id clarius liqueat, ponendum est, quod Iunius Nyphius ad Benedictum scribit. *Limes agro, inquit,* *i* *est positus, vt litem discerneret aruis: nam ante Iouem limites non apparebant, qui diuiderent agros; Vicinorum autem exempla sumite, de quibus possitis inculpabiles proferre sententias: nam ideo ager pedibus mensuratur, vt veritas declaretur.* Post-D quam igitur hic limes est constitutus in finibus, ex lege Manilia agrorum domini quinque pedes relinquebant, vt Iulius Frontinus scriptum reliquit, *k* vt hanc latitudinem iter ad culturas accedens occuparet, vel aratri circumactus. Eueniebat autem plerunque, vt motis terminis in fines vicini aliqui peruenirent, & quatenus vicini fundum quinque occupabant pedes, diuersa opus erat præscriptione, quam requireretur, si quis alterius agri partem præter quinque pedes occupasset, & ita diuersis temporum præscriptionibus, & locus quinque pedum, & aliæ partes præscribebantur. Sublata hac differentia, sanxerunt huius constitutionis auctores Principes, vt eodem temporis spacio, & quinque pedum locus, & aliæ partes præscribantur. Id planius ex eadem Valentiniani, Theodosij, & Arcadij lege intelligere licet, quam Iulius Frontinus de iure limitum scribens ex titulo finium regundorum integram refert, cuius hæc sunt verba. *Multa vero in Codice sunt mutilata; Quinque* E *pedum præscriptione summota, finalis iurgij, vel locorum libera peragatur intentio: Sola sit huiusmodi legibus vna præscriptio, qua improbi petitoris refrenare possit inuidiam, si veteribus cum signis limes inclusus congruum erudita arte præstiterit. Nec vero prolixioris temporis in huiusmodi locum habebit vlla præscriptio, cum diuturno ocio alienum ius quisque asserat se diligentius coluisse quando omne huiusmodi iurgium solo præcipimus iure discindi. quo artis huius peritis omne commisimus sub fideli arbitratione iudicium, dum tamen solam, & vnam hodie esse præscriptionem, & hæc solo iurgia iure discindi.* Hæc ille. Variam itaque in hoc olim præscriptionem fuisse patet, & ita legem hanc intelligendam existimo.

a Epist. 194 S. Bernardi, eiusque; vitæ lib. 3. c. 5.
b In d. l. quinque pedum in ver. præscriptione.
c Ibidem.
d In lib. De quinque ped. præscript.
e Lib. 25. de honesta discipl. c. 4.
f Plutarch. in Solone.
g Vbi supra.
h Lib. de legib. c. 20. Dum de lege 12. tab. loquutur.
i Lib. de mensura.
k Lib. de controuersijs limitum.

Ad

Ad l. 1. C. de suffrag. Cap. CXCVIII. A

SVffragium in Titulo Codicis de suffrag. vulgo pro aduocati patrocinio accipitur; ita vt de aduocatorum salarijs plures formatæ sint quæstiones. Ego vnde noua hæc interpretatio sit orta, non intelligo, cum in hoc Titulo nullum de aduocatis verbum inueniatur. Quare in ea significatione potius accipi hic suffragium existimo, qua sumitur in auth. Vt Iudices sine quoquo suffrag. fiant: *a* Antiquus enim ante Iustinianum mos obtinuerat, vt magistratus pernicioso exemplo emerentur, & pecunia, quæ dabatur, suffragium vocabatur honesto vocabulo, quasi suffragandi causa Principi solueretur. Id significat l. laudabile. §. 1. C. de aduocat. diuersor. iudicum. quæ iubet patronorum fisci filios notariorum tribunorum consortio inseri, sacras epistolas sine aliqua suffragij solutione percepturos; Hic suffragium aliud, quam pecuniam ratione honoris soluendam insinuare non potest. B Secundo id sentit eadem l. laudabilem. in princ. C. eod. tit. quæ vult filios aduocatorum in eorum collegium gratis, & sine suffragio legi, id est, sine pecuniæ solutione. Et ita etiam intelligit Nouell. 8. seu aut. Vt iudices sine quoquo suffrag. fiant, quæ prohibet aliquid pro acquirendo magistratu solui, *licet, inquit, damnum ex hoc fiscus sentiat*. In hoc sensu etiam accepit §. illud. in aut. Quomodo opor. episcop. *b* *Qui pecunijs, inquit, emit Præsulatum, si Diaconus aut Presbyter sit, qui per suffragium ad sacerdotium venit, non solum cadat Episcopatu, sed nec prior illi Presbyterij, aut Diaconatus locus relinquitur.* Hic suffragium pro pecunia honoris obtinendi causa soluta accipitur.

a Seu Nouell. 8.

b Seu Nouell. 6.

Disponit ergo hæc lex, vt qui certæ pecuniæ summam ob magistratum obtinendum alicui dederit, vel promiserit, & ille contra ob referendam vicem sponsione se obstrinxerit, & se ad aliquid ei tradendum obligauerit, vt secundum formam hic traditam teneatur. C Sed hoc contra bonos mores esse sentiens Iustinianus, eius causa, quod suffragium dicitur, quicquam dari prohibuit siue Principi, siue alij patrocinium promittenti in §. 1. vel 2. in d. Nouell. 8. seu tit. aut. iusiur. quod præstat. ab ijs. quæ lex de aduocatis intelligi non potest, vt etiam eiusdem legis ostendit inscriptio, quę de iudicibus, non aduocatis loquitur. Quod vero dicit hæc lex, *Si qui desideria sua explicare cupientes*, interpreror preces, vt exponit l. 2. C. de erro. aduocato. Qui magistratum petebat, preces Principi ob hanc causam erat daturus, & ideo ad aduocatos illud referri non potest.

Hoc suffragium etsi a Iustiniano abolitum, post eum est renouatum, imo iudicandi munus apertè venditum, quod ipsum, vt dixi, Suffragium est appellatum. Diuus enim Gregorius ad Constantiam Augustam Mauritij vxorem scribit, *c* iudicem Sardiniæ ab his, qui idolis immolabant, tributum exigere solitum, idem ab ijsdem, qui baptizati erant, extorsisse, D *quem, inquit, cum Episcopus increparet tantum se suffragium permisisse, respondit, nisi causis etiam talibus impleri non posit*. Hæc D. Gregorius.

c Epist. 77. lib. 4.

Ad l. mortuorum. C. de Religios. Cap. CXCIX.

MOrtuorum reliquias intra Ciuitatem condi iampridem vetitum est; Ne quis in Vrbe sepeliretur, id primum C. Duillio Cos. Senatus prohibuit, vt auctor est Seruius super hoc carmine Virgilij. *d*

d Lib. 11. Aeneid.

Auectaque partim

Finitimos tollunt in agros vrbique remittunt.

Ex Principibus Antoninus Pius, vt scribit Capitolinus, *e* etsi ante eum etiam id Hadrianus vetuerat. E Et hoc significat hæc lex, cum ait, *iampridem vetitum est*. Minus in sacro loco humari licuit, vt Dion scribit, *f* Pompeij Magni vxorem in Campo Martio sepultam fuisse, multum reclamāte Domitio, quod in loco sacro id nefas esset sine decreto. Sed Canones voluerūt in locis sacris Catholicos humari, vt pro ipsis effusę preces prodessēt. *g*

e In Antonino Pio.

f Lib. 39. in fin.

g Abb. in Rub. de sepult. nu. 11.

Legem vltimam explicat Balsomon in Nomocanone; *h* Inter ludos permissos nominat Βασιλίνδα quem non intelligentes omiserunt; Sed Iulius Pollux vult, *i* esse ludum, cum plures sortiuntur, quis eorum rex esse debeat, & qui seruire teneantur. Tacitus Romanos hunc ludum Saturnalibus exercuisse scribit, *k* & hodie Galli, & Subalpini festo Epiphaniæ peragunt.

h Tit. 13. cap. 29. Phot.

i Lib. 9. c. 7.

k Lib. 13. Annal.

Ad

A

Ad l. ob æs. C. de actio & obliga. Cap. CC.

OB æs alienum seruire liberos creditoribus iura non patiuntur; Olim vero id concessum fuerat, vt pro pecunia debita liberi operas suas in seruitutem darent, qui Nexi vocabantur. Varro, *Liber, inquit, a qui suas operas in seruitute pro pecunia, quam debeat, dat, dum solueret, nexus vocatur, vt ab ære obæratus.* Vnde apparet in hac lege liberos pro liberis hominibus, non pro filiis, vt glos. credidit, *b* accipi. Fuit autem hoc ius, Dictatore Sylla, sublatum. Varro, *Hoc, inquit, c C Popilio rogante, Sylla Dictatore, sublatum ne fieret, & omnes, qui bonam copiam iurarent, nec essent nexi, dissoluti.* Hæc Varro. Antea etiam id indignè latum fuerat, cum T. Veturius adolescens, qui nexus ob æs alienum, cum creditoris Cœlij Plotij libidinem pati nollet, ac propterea verberatus, rem

B ad Senatum detulit. ille enim in carcerem ductus est, *d* sed tum ius antiquum non constat fuisse sublatum. Cum vero idem euenisset C. Publio adolescenti nexo L. Papyrio creditori, iussu Senatus Consules ad populum tulerunt, ne quis ob æs alienum in compedibus, aut neruo teneretur, & bona debitoris, non corpus obnoxium esset. *e* Idem cauerat antea Seruius Tullus, teste Dionysio Halicarnasseo; *f* Sed hæc lex antiquata erat. Hæc sunt iura quorum Diocletianus meminit, & vult obseruari. Non absimilis erat lex, quæ debitorem pluribus non satisfacientem in partes secari permittebat, quod tamen nunquam factum reperitur. Id etiam fuit antiquatum. Tertullianus, *Sed & iudicatos, inquit, g in partes secari a creditoribus leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea erasa est, & in pudoris notam capitis pœna conuersa est bonorum adhibita proscriptione suffundere maluit hominis sanguinem, quam effundere.* Idem Gellius. *h*

a Lib. 6. de lingua Latin.
b In d. l. ob æs alienum in ver. iecuare.
c Vbi supra.
d Valerius Max. lib. 6. c. 1.
e Liuius lib. 8. Decad. 1.
f Lib. 4. Antiq. Roman.
g In Apolog. c. 4.
h Lib. 20. c. 1.

C

Ad l. vlt. C. ad Velleian. Cap. CCI.

DVbium est, quid statuat hæc lex, quæ non ad solas fœminas, sed & ad masculos, qui Velleiano Senatusconsulto non vtuntur, & generaliter ad omnes pertinet. Fatentur Interpretes in ea disponi, si mulier pro nubente vel dotem promittat, vel potius pro spondente fideiubeat, seu intercedat, cessare Velleianum; Sed hoc in fine legis obiter dicitur: vnde apparet aliud principaliter disponi.

Credo itaque in primis eam velle ex pollicitatione dotis quemlibet obligari, etsi alias ex pollicitatione nemo obligetur, exceptis casibus relatis in iure, *i* videlicet, vbi promittitur ob honorem Reipub. vel quando promissum incipit impleri, nisi pollicitus Reip.

D decedat, vel pauper efficiatur, tunc enim soluit tantum, quanti erat quinta patrimonij; *k* Sic alias donans conueniebatur, in quantum facere poterat, *l* indistinctè vero d. l. vlt. vult promittentem ex causa dotis omnino ad soluendum compelli, non obstante aliquo casu fortuito. Quæ verba vulgo non perpensa significant nullam paupertatis, vel fortuiti casus in dotis pollicitatione rationem habendam esse, sed eam omnino soluendam. Vltimo inducit etiam fideiubente fœmina, cessare in causa dotis S. C. Velleianum. Sed alia duo, quæ exposui, principaliter inducit, quod significat, dum ait, *generaliter sancimus*, quasi dicat, etiam extra Velleianum, & loquitur tam de masculo, quam de fœmina dotem promittente.

i L. 1. in fin. de pollicitat.
k L. ex pollicitatione l. pe. de pollicitatio.
l L. sunt qui. de re iudica.

Ad l. Frustra. C. de non numer. pecun. Cap. CCII.

E

TItius confessus est in Chirographo se centum mutuo a Sempronio accepisse, postmodum Iustinus Sempronio promisit se illa centum restituturum; cum vero a Sempronio conueniretur, opposuit exceptionem non numeratæ pecuniæ. Quæritur, an id facere possit, respondet Antoninus Caracalla, non posse; sed mirum, cur non habeat exceptionem, quam habuisset Titius, si conuentus fuisset. exceptio enim non numeratæ pecuniæ, quæ competit principali debitori, datur & accessorio, & fideiussori. *m* Accursius, *n* & Doctores opinantur rationem; quia Titio numerata erat pecunia, sed secus, si numerata non fuisset. Sed nullus non animaduertit, si Titio numerata pecunia fuisset, frustra dubitari, an danda sit exceptio non numeratæ pecuniæ Iustino. cui enim dubium

m L. tam mandatori. infr. eo. l. omnes exceptiones. ff. de exception.
n In d. l. frustra in ver. debitorem.

est, si Titius habuit centum, hanc exceptionem cessare? Deinde ad hunc titulum non numeratæ pecuniæ hæc lex non pertineret. A

Credo itaque rectius dici nullam Titio principali debitori pecuniam fuisse numeratã, sed Iustinum, qui eius loco promisit se centum soluturum, hãc exceptionem amittere: quia debitum agnouit; nam lex opitulatur quidem confitentibus se mutuam pecuniam habuisse, quæ nunquam numerata fuit, & chirographum intra biennium infirmat, sed si superueniat aliquod indicium numeratæ pecuniæ, veluti, quod agnoscatur chirographum, tãquam vetum, illud confirmat. a Quia ergo Iustinus obligando se pro Titio agnouit debitum, & chirographum, non vtitur exceptione non numeratæ pecuniæ, & hanc credo huius legis rationem.

a L. cum fidem. sup. eod.

Ad l. ex præstatione. C. de vectig. & commiss. Cap. CCIII. B

PRo mercium vectigali varia pro temporum diuersitate facta est exactio. Heliogabalus decem pro centum exigebat; Alexander tres tantum, id est, tricesimam, aut paulo plus. Lampridius, *Vectigalia*, inquit, b *publica in id contraxit, vt qui decem aureos sub Heliogabalo præstiterant, tertiam partem auri præstarent, hoc est, tricesimam partem, tuncque primum semisses aureorum formati sunt. Tunc etiam, cum ad tertiam partem auri vectigal decidisset, tremisses dicente Alexandro etiam quartarios futuros.* Hoc fecit, vt qui merces decem aureorum inferret, tremissem solueret. Cogitauit etiam quartarios formare, vt ita exigente bello quarta pro decem solueretur. Posteriores Principes octauam, id est, duodecimam pro centum solui voluerunt, vt hac lege, & alibi c exprimitur. Hinc Octauarij dicti, qui ius hanc octauam exigendi conducunt. d C

b In Alexandro Seuero.
c L. vlt. C. de eunuch. & l. si cum Hermes. c. de locato.
d L. a legatis. infr. eod.

Ad l. vsurpationem. C. eod. tit. Cap. CCIIII.

ALciatus Arabarchiam vectigal esse pecorum ex Arabia in Aegyptum transductorum opinatur, e & Arabarchã eius publicanum, ita, inquit, Cicero Antoniũ appellat, f quasi vectigalium Aegypti, quæ grauia exigebat, publicanum. Ego vero non solum pecorum, sed & aliarum rerum ex Arabia in Aegyptum deuectarum vectigal Arabarchiam intelligi arbitror, quod hæc lex secundum solitum exigi concedit, prohibendo, ne in animalibus transductis publicani consuetum modum excedant; totum enim vectigal per licentiam vsurpabant, plus exigendo, quam deberetur. Quod autem dicit, *Quæ sine prohibitione solita minime permittenda est*, sensum non habet, nisi legatur, sine præbitione solita minime permittenda est; & ita legendum putat Cuiacius vir nostri seculi doctissimus, & Alabarchiam pro Arabarchia scribendum censet, g & ex Phauorino Albacartam, seu atramentum esse existimat, quo scribitur, & Alabarcham magistrum scripturæ interpretatur. Sed Iosephus Rufinum Alabarchen principem salis exponit, h cui eius erogandi cura, & vectigal commissum erat. Ἅλα enim salem Græci appellant. Loquitur autem de Alexandro Iudæo Philonis grauissimi scriptoris patre, quem Alabarchen fuisse scribit, quod & alibi diserte explicat, i eiusdemque meminit Eusebius. k Idem fuit pater Tiberij Alexandri illustris equitis Romani, vt Tacitus scribit, l & inter amicos Vespasiani Consularem Statuam habuit, ac Fado Iudææ Præsidi successit, cum a Iudaica religione discessisset, quod & Zonaras refert. m Eius meminit & Iuuenalis, n D

Atque triumphales, inter quas ausus habere
Nescio quis titulos Aegyptius, aut Alabarches. E

Iustinianus Arabarchis prohibet, o ne quid auri obryzi nomine pro condendis aureis accipiant. Hi ius dixisse videntur; nam Iosephus scribit, p Alexandrum Alabarcham partem pecuniæ petitæ ab Agrippa illi dedisse, & reliquum pollicitum, cum in Dicæarchiam rediisset. Itaque quæ in hac lege Arabarchia vocatur, & a Satyrico, & Cicerone, Alabarchia a Iosepho, Eusebio, & Iustiniano nominatur, q quod non nisi vectigal esse potest. Quidam summum Iudæorum Magistratum fuisse putant, qui illis ius reddebat. Augustanica vero, in qua hoc vectigal hac lege augeri prohibetur, pars est Aegypti posterior, ab ea separata, r de quo alibi dixi. s

e Lib. præter. i. in ver. Arabarches.
f Lib. 2. ad Atticum epist. 17.
g Lib. 8. obser. cap. 37.
h Lib. 20. antiq. Iudaic. c. 5.
i Lib. 18 c. 15. Antiq. Iudai.
k Lib. 2. ecclesiast. historiæ c. 5.
l Annal. li. 17. seu Histor. lib. 1.
m Annal. tom. 1.
n Saty. 1.
o Edict. 13 c. 3.
p Lib. eod. c. 12.
q Vbi supra.
r Marcell. lib. 22. [illegible] Notitia Imp. Orient. [illegible]

Ad

A

Ad l. pen. C. de commer. & mercato. Cap. CCV.

QVingentorum sexaginta trium Collegiatorum numerum firmum permanere, neque addi, nec minui, nec mutari cum Honorio Theodosius iubet, & si aliquis ex collegiatis moriatur, ex eodem corpore, quo defunctus fuerat, alium a Præfecto vrbi præsentibus corporatis suffici. Accursius, *a* & alij existimant hanc legem loqui de mercatoribus ad domum Principis pertinentibus, sed quinam hi essent, non aperiunt, nec qua ratione ad domum Principis pertinerent, & cur ad tantum numerum excreuerint. Antiqua vrbis Constantinopolitanæ descriptio ante Notitiam dignitatum posita hanc rem aperit. Quemadmodum enim Præfectus Vigilum Romæ septem cohortibus præerat, qui repentina incendia extinguerent, *b* sic Constantinopoli ex di-
B uersis artificum corporibus quingenti sexaginta per quatuordecim Regiones vrbis ad arcenda incendia erant dispositi, qui Collegiati vocabantur, de quibus hæc lex intelligit, licet pro 560. habeat 563. qui etiam quasdam habebant immunitates. Symmachus P. V. Valentinianum precatur, *c* ne eos ad nouam collationem equorum ad vsum exercitus compellat, & ille hoc onus remittit. *d*

Corpora vero artificum 35. in iure recensentur, *e* qui ab alijs muneribus personalibus erant immunes, præterquam ob onere Collegiatorum, de quibus loquitur l. 1. C. de collegiatis lib. 11. Hæc autem lex scripta est ad Aelium P.P. Sed credo, legendum P.V. qui his corporibus imperabat; & in l. vlt. C. Th. de calcis coctorib. scribitur, Aethio P.V.

a In d. l. pe. in ver. ambitione.
b L. 3. in princ. ff. de off. præf. Vigil.
c Epist. lib. 1. epistol. 13.
d L. 1. C. Theo. de priuileg. corpor.
e L. 1. C. de excusat. artif. lib. 10.

Ad l. vlt. C. de locato. Cap. CCVI.

C

ETsi legibus antea cautum fuerat, ne milites aliena prædia conducerent: quia armis vacare debent, *f* id tamen Iustinianus renouare coactus est, *g* cum parum a militibus obseruaretur. Declarat porro milites aliena prædia conducere prohiberi, qui sub magistris militum, vel præsentalibus, vel prouinciarum merent. Item illos, qui in vndecim Scholis taxati sunt, vltimo fœderatos, Sed videndum, quænam hæ Scholæ essent.

Ego existimo has fuisse, vnam Silentiariorum. *h* Duas domesticorum equitum, & protectorum. *i* Hi erant milites omnium præstantissimi. magno enim studio, ac diligenti cura ex Armenia dirigebantur numero tria millia quingenti. Principis personam comitabantur, iisque ampliora, quam cæteris stipendia dabantur; *k*
D Auctor est Sozomenes, *l* hos Iouianos, & Herculianos a Ioue, & Hercule vocatos, quæ duæ erant cohortes ex primarijs militibus constitutæ, & Imperatorem proximè a tergo præsidij causa sequebantur; & quia in duas Scholas erant diuisi, quas nunc Societates vocant, Scholares sunt vocati. Nec sine comprobatione Principis eligi poterant, oportebatq; singulorum nomina singulis quatuor mensibus in breuibus scribi, vt plerisque discedentibus substitutorum gradus in Laterculo recondi, & eorum nomina sciri possent. *m* Alias octo Scholas sub Magistro officiorum recenset Notitia, *n* scilicet, Scutariorum primam, & secundam, qui armis tecti scutis vtebantur. Gentilium Seniorum, item iuniorum, Scutariorum Sagittariorum, Scutariorum Clibanariorum.

Hi erant Cataphracti, qui se, & equos totos armis tegebant, & a Persis Clibanarij appellabantur. Item Armaturarum iuniorum, & Agentium in rebus. His panis ex Palatio da-
E batur. *o* Hos credo Palatium Principis custodiuisse, & ideo sub Magistro officiorum positos, quibus etiam antea & Fabricensibus prohibitum erat, ne aliena prędia conduceret. *p* Hæ erant vndecim Scholæ, quæ a solo Principe pendebant; aliæ sub P. P. Africæ nominantur, *q* quæ ad hunc locum non pertinent. Hi sunt Scholares, & Scholæ, quarum sæpè in iure fit mentio; *r* quælibet enim schola suum Præfectum habebat Comitis titulo exornatum, qui erat Spectabilis, sed exauctorandi Scholares ius non habebat. *s*

Vltimi milites, quos nominat d. l. vlt. erant, qui sub diuersis optionibus fœderatorum nomine sunt decorati, qui non erant Principi subiecti, sed fœdere iuncti, & illis munera mittebantur, vt Principi ad bellum contra hostes gerenti auxilio essent. Iornādes, *Gothi, inquit, t quamuis remoti sub regibus viuerent suis, Reipubl. tamen Romanæ fœderati erant, & annua*

f L. milites. C. de locato.
g L. vlt. C. eod. tit.
h L. 4. C. de silentia. lib. 12.
i L. 2. & vlt. C. de domest. & protector. lib. 12.
k Suid. in verb. Σχολάριοι.
l Lib. 6. c. 6.
m L. vlt. C. de off. mag. off.
n Imper. Orient. sub dispositione viri illust. Magist. offic.
o L. 2. C. de anno. ciuilib. lib. 11. l. 9. C. Theod. eod. tit. Suid. in verb. παλατῖνοι.
p L. vlt. C. de Fabricens. lib. 11.
q L. 2. C. de off. P. P. Africæ.
r C. de priuileg. Schol. & C. d. co mit. & tribu. Schol. lib. 12.
s L. 3. C. de offic. mag. offic.
t Lib. De reb. Geticis.

munera percipiebant. & infra, *Gothi fœdere inito cum Constantino quadraginta suorum millia illi in solatia contra gentes varias obtulere, quorum numerus, & militia vsque ad præsens in Repub. nominantur, id est, fœderati.* Item infra, *Defuncto Atanarico rege Gothorum, cunctus exercitus in seruitio Theodosij Imperatoris permansit, Romano se Imperio subdens cum milite velut vnum corpus efficit, militiaque illa dudum sub Constantino Principe fœderatorum renouata, & ipsi dicti sunt fœderati.* Hæc ille. A

Horum ordines optiones vocantur in Nouell. 116. *a* vbi fœderati, qui in alienis prædijs morantur, iubentur ad suas redire optiones, id est, ordines, & apud Photium in Nomocanone. *b* Horum Præfecti Phylarchi dicuntur; Procopius, *Nullus, inquit,* *c* *Romanorum militibus præfectus, quos Duces vocant, nullus Sarracenis, qui Romanis fœderati sunt, præpositus, qui Phylarchi vocantur*; quasi dicat, Præfecti Gentilium, ita enim sunt intelligendi, qui supra vocati sunt Gentiles. Zonaras scribit, *d* Tiberium coegisse ex Gentilibus manum duodecim millium, quibus præfecit Mauritium Comitem fœderatorum appellatum. B Idem eorum meminit in Leone Armenio. *e*

a Seu in Auth. vt neque miles, neq; fœderatus.
b Tit. 13. c. 3.
c Lib. 1. De bello Persico.
d Annal. tom. 3. In Tiberio Græco.
e Annal. tom. 3.

Ad Tit. C. de sponsalib. Cap. CCVII.

Dubitatur, quæ sint Proxenetica in hoc Titulo. Accursius sentit *f* esse salarium, quod proxenetis nuptiarum datur, & recte. Verum Alciatus *g* emendat hunc locum, & legit proxenetrijs. Connanus & ipse ab Accursij sententia discedere videtur, *h* quam verissimam esse arbitror; Constat enim in iure proxenetica vocari mercedem promissam proxenetis, id est, ijs, qui pro conciliando contractu intercedunt, vt probat l. 3. §. 1. ff. de proxeneticis, *De proxenetico, inquit, solet Præses cognoscere.* De mercede ergo, quæ nuptiarum proxenetis, & conciliatoribus debetur, loquitur Titulus de sponsalib. C Quod etiam clarius exponit Hermanopulus, qui de proxenetis nuptiarum loquens ait, *i* constitutione caueri, vt nulla ijs merces debeatur, nisi promissa fuerit; nec amplior promitti possit, quam sit decima dotis. Sunt, qui hanc constitutionem Romani Capeni esse opinantur, postea Codici pro lege vltima insertam.

f In Rub. C. de sponsalib. in ver. Proxeneticis.
g Lib. 1. dispunctio. c. 22.
h Comment. iur. ciuil. lib. 8. c. 2.
i Lib. 4. tit. 3. Enchiridij.

Ad l. 1. C. de secund. nupt. Cap. CCVIII.

Antiquissimus vsus est mortuos lugendi, sed ne id in immensum extenderetur, certi ad lugendos defunctos dies sunt destinati. Nam lex vetus mensem ad parentes lugendos sufficere existimauit, *k* Sacerdotes vero neminem præter parentes, liberos, fratres, & sorores virgines lugere poterant. *l* D

Verum apud Romanos Numa Pompilius lugendi modum pro ætatibus, temporibusque statuit; Puerum enim trimo minorem lugeri prohibuit, natu etiam grandiorem pluribus mensibus, quam annos vixisset, & omnes vltra menses decem, quod tempus etiam viduitati vxorum præstitit. *m* Plutarchus enim morem lugendi patrem, filium, & fratrem decem mensium fuisse refert. *n*

Apud Romanos igitur vxores defunctorum decem mensibus viros lugere coguntur, & intra id tempus, vt ait Baldus, *o* etiam se continere, id est, non nubere debent, ne sanguis secundi viri cum sanguine primi misceatur. Vestes etiam lugubres sumere iubebantur; *p* elapso vero legitimo tẽpore lugendi, vxor deponit lugubria, quod & Ouidius significat, *q*

Per totidem menses a funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo. E

Verum si Senatus luctum viduæ remittat, lugubres vestes, & tristem habitum remisisse intelligitur, sed non, vt intra decem menses nubat, concessisse, l. decreto. C. ex quib. caus. infam. irrogat. quæ intelligenda est, cum alicui viduæ Senatus luctum diminuit, non autem sentit insignia luctus omnes viduas intra decem menses, postquam vir decessit, posse dimittere, vt vulgo alij interpretantur. Principes tamen etiam facultatem intra id tempus nubendi viduæ indulgere possunt; *r* postea vero Gratianus, Valentinianus, & Theodosius honestati viduarum conuenire existimarunt, vt integro anno virum lugerent, itaque id fieri præceperunt; *s* Viri autem quantum volunt secundum pietatis rationem parentes, & cognatos lugent. *t*

k Deuter. c. 21. Ioseph. antiq. Iud. lib. 4. c. vlt.
l Leuit. c. 21.
m Plutarch. in Pompilio.
n In Antonio, & Coriolano.
o In l. 1. C. de secund. nupt.
p L. gener. 10. ff. de ijs, qui not. infam.
q Lib. 1. Fastor.
r L. solet. ff. de ijs, qui not. infam.
s L. 2. C. de secūd. nupt.
t L. vxores, & l. parentes. ff. de ijs, qui not. inf.

Seneca

A Seneca quoque etiam antiquitus fœminis annum ad lugendum constitutum fuisse memorat, *a* sed non imperatum, exceptis tamen viduis, quæ decem mensibus defunctos viros lugere cogebantur, alioquin infames, & ad capiendas hæreditates, legataque inhabiles fiebant, & alias pœnas patiebantur. *b* Verba Senecæ hæc sunt, *Annum fœminis ad lugendum constituere maiores, non ut tandiu lugerēt, sed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum.* In luctu vestibus albis mulieres indutas fuisse Plutarchus scribit, *c* nam vt mortui albis vestibus induebantur.

a Epist. 64. Sen. li. 8. epist. 7.
b l. 1. & 2. C. de secund. nupt.
c In Probl. proble. 25.

Ad l. vlt. §. præterea. C. de iur. dotium & de panibus ciuilibus. Cap. CCIX.

B Constantinus translato Byzantium imperio, cum eam vrbem ædificijs desertā instaurare vellet, quibusdam Palatinis, qui ibi ædificassent, certos panes præstituit. Hi erant ex Schola Scutariorum, & Clibanariorum; *d* eosque panes ad hæredes transferre, alienareue poterant; & quia ex Palatio capiebantur, Palatini sunt dicti, vt refert Suidas, *e* qui ait Constantinum, cum esset Cos. hos panes Palatinis præstitisse, hisque vinum, carnem, & oleum addidit; quod & l. 1. C. de anno. ciuil. lib. 11. satis ostendit, quæ de alijs non est intelligenda. Ad omnem vero fraudem amouendam non domi a pistoribus panes accipiebantur, sed publice ex quibusdam gradibus, per quos in altum tribunal ascendebatur; dabanturque præsente scriba, ijs, qui tesseras ostendissent. Erat id signum cera, ligno ue impressum, quod a Præfecto annonæ accipiebatur, *f* ob idque Gradilis panis est nominatus.

C Qui domum vendidisset, an plius panes accipere non poterat; *g* Qui vero domos retinebant, panes in alium transferebant. Ciuilis etiam hic panis uocabatur, quia ex publico percipiebatur, ciuile enim publicum significat; *h* Sic publicas annonas Theodosius uocat, *i* quæ in inscriptione, seu titulo Ciuiles dicuntur; *k* Dabanturque hæ annonæ in pane cocto; *l* olim Traianus quinque millibus puerorū inopibus vsque ad pubertatē in Italia alimenta constituerat, ut Plinius, *m* & Dion *n* referunt. Eum numerum auxit Hadrianus, ac pueris vsque ad annos 18. puellis usque ad annos 14. cibaria præbuit. *o* Idem Pius Antoninus, & Marcus egerunt, ut ait Capitolinus. *p* Puerorum nomina cera inscripta erant, quæ tessera frumentaria uocabatur, qua ostensa, panes ibi descripti accipiebantur. *q* Panes & ipsi ex gradibus dabantur. nam in quibusdam Numismatis paupe*r* s ad accipiendum panem gradus ascendentes conspiciuntur. Hæc alimenta Commodus per nouem annos vltimos, quibus imperauit, præstare destitit, postea Pertinax sustu-
D lit, vt ait Capitolinus, *r* vnde postea desiere dari. Constantinus vero hunc pium vsum intermissum renouauit, ac pauperibus octuaginta millia panum quotidie dedit, quorum dimidium Constantius ademit, iratus populo, quod Hermogenem magistrum militum interfecisset, per quem Paulum Patriarcham Catholicum extrudere voluerat, vt Meraphrastes recitat. *s* Cæterum ad arcendam famem introductum est, vt a Senatoribus, & alijs pecunia conquireretur, qua emeretur frumentum, quingentæque auri libræ ad id collectæ fuerunt, *t* quæ summa ferè quinquaginta quatuor millia nostrorum aureorum efficit. His Theodosius, & Valentinianus, undecim auri libras addidere; *u* demum aucta est summa ad 611. libras auri, quæ in publico seruabantur; *x* ea summa ferme efficit sexaginta duo millia nostrorum aureorum, quæ Præfecto vrbi, & annonæ committeba-
E tur. *y* Ea octingentæ myriades, id est, vt loquuntur, octo milliones medimnorum frumenti emptæ ex Aegypto aduehebātur, ut testatur Edictum 13. inter Nouellas Iustiniani.

d l. annonas. 9. C. de anno. ciuil. & pane gradili.
e In verbo. παλατῖνοι.
f §. sed & totum. in aut. de deposito. quæ est Nouel. 88. l. 2. l. 3. l. 1. e cu. d. l. si quis. C. Th. eod. tit.
g l. 1. C. Theod. eod. tit.
h l. vlt. §. hæc omnia munera. ff. de mun. & honor.
i l. 1. C. de anno. Ciuil. lib. 11.
k C. de anu. ciuilib. lib. 11.
l l. nulli. C. de frum. vrb. Const. in Cod. Theod.
m In Pan gyrico Traiano dicto.
n in Traiano.
o l. Mela. ff. de alim. & cibar. legat.
p In Antonino Pio & M. Antonino Philosopho.
q l. sed & si. §. 1. ff. de iudi. l. mortua. §. 1. de leg. 2.
r In Actio Pertinace.
s In Paulo Constantinopoli. Patriarcha Die 7. Iuny.
t l. 1. C. Th. de frum. vrb. Const.
u l. vlt. C. Th. eo. tit.
x Vbi supra.
y l. 1. C. de off. præfect. vrb.

Ad l. 2. C. de donatione inter vir. & vxor. Cap. CCX.

Hac lege decidi existimant Doctores, militem meretrici donare non posse, focariam appellari scortum putantes, idemque in Clerico, & Doctore dicendum esse arguunt, quod ego nullo iure probari censeo. In primis nullibi inueni Focariam vocari meretricem, cum & viri reperiantur Focarij nominati. *z* Deinde d. l. 2. affirmat militem Focariæ, quæ coniux non erat, donare potuisse, sed non eo modo, quo donare voluit. ait enim cessante iure matrimonij, donatio inter militem, & Focariam perfiei potuit,

z l. quæsitum 12. §. Trebatius. § & seq. de fund. instr. & l. 1. §. cæterum si q. Nautæ, caup. stab.

potuit, sed non eo modo, quo facta fuit, id est, quia occulta fuit donatio, & ficta emptio facta a Focaria; hanc enim donationem lex improbat, non eam, quæ aperte, & palam fit Focariæ. Vnde subijcit, Milites meos a Focatiis hac ratione, id est, occulta donatione, fictisque adulationibus spoliari nolo. Ficta autem fuerat adulatio, quia fingebatur Focariam emisse ancillam sua pecunia, & ea abundare, cum id non esset; Itaque sicut alij meretrici palam donare possunt, a ita & milites. Focatiam, & Focatios esse puto illos, qui pulmenta ad ignem coquunt. Ad Marcum militem est hoc Antonini Caracallæ rescriptum. Eiusdem ad Marcum alia duo extant rescripta. b Item sententia in causa Marci Prisci in l. 1. C. de appellat. in inscriptione. A

a l. affectionis. ff. de donatio.

b l. 1. C. commun. utr. iud. & l. 2. C. quand. fiscus, vel priuat.

Ad l. Si Rufinus. C. de milit. testam. Cap. CCXI.

Laticlauius erat adolescens Senatoris filius; *Augustus enim liberos Senatorum quo celerius Reip. assuescerent, protinus togam virilem, latum clauium induere, & Curiæ interesse permisit; militiamque auspicantibus non Tribunatum modo legionum, sed etiam Præfecturas alarum dedit. Ac ne quis expers castrorum esset, binos plerunque laticlauios præposuit singulis alis,* id est, Senatorum filios, qui laticlauij appellantur, ut Tranquillus tradit. c Sic Suetonius Lenis cognominatus pater Tranquilli decimę tertiæ legionis Tribunus Augusti Laticlauius fuit, vt idem Tranquillus memorat, d qui sæpe Senatorem Laticlauium appellare solet, *Vitæ, inquit, e periculum adijt a quodam Laticlauio, cuius vxorem attrectauerat, prope ad necem cæsus.* Tacitus eum Iulium Montanum Senatorem fuisse scribit. f B

c in Augusto. c. 38.
d In Othone. cap. 10.
e In Nerone. cap. 26.
f lib. 13.

In hac ergo lege Rufinus Laticlauius, & vir clarissimus uocatur, quia Senator, & Senatoris filius erat, & Tribunus, quia legioni præfectus. ita enim hi in iure appellantur. g Latum clauum autem clarum est tunicam purpuream fuisse, quæ erat Senatoris insigne. A latis clauis, quibus a lateribus suffigebatur, latus clauus est appellata. h Alij uolunt, quod Latus clauus illi esset insertus, quibus ad stipulatur Martialis, i C

Et lato uariata mappa clauo.

g l. vlt. infr. eod. tit. l. 8. C. de eroga tio. milit. anno. lib. 12.
h Budæus in l. vlt. ff. de senatoribus in Annot. ad Pandect.
i lib. 2. epigr. 107.

Ad l. quoniam indignum. C. de testam. Cap. CCXII.

Hanc legem a Constantino latam fuisse Eusebius Cęsariēsis scribit. k Cum enim certis verbis hæredes scribi oporteret, quæ ponit Vlpianus l voluntari testantium succurrens, id correxit, voluitque liberum esse omnibus quibuscunque verbis testari; Idem in legatis, & fideicommissis particularibus statuit in l. in legatis. C. de legat. quæ huius legis pars esse uidetur. utraque enim ab iisdem Principibus, eodem die, ad eundemque est scripta, & eandem tractat materiam. Sed cum id Constantinus dispofuerit, mirum, cur nomine eius liberorum prædictæ editæ sint Constitutiones. Credo id a Constantino inuentum vltimo eius Imperii anno 640. sed non promulgatum; eius uero liberi primo anno, quo imperare cæperunt, id promulgarunt, aut forsan legem patris renouarunt, quæ ad substitutiones in hæreditate factas non pertinet; in his enim multum interest, directisne, an obliquis verbis substituatur, quibus fideicommissa a pupillari, aliisque directis substitutionibus, & verbis discernuntur. m D

k libr. 4. de uita Constantini. c. 26.
l In fragmentis tit. 21.

m Bart. & Doct. in l. centurio. ff. de vulg. substit.

Ad l. Ambiguitate. C. eod. tit. Cap. CCXIII.

Vulgo existimant Interpretes hic decidi, eos, qui ambigua in testamentis verba scribunt, testantibus non nocere; Sed inanis esset hæc decisio, cum semper interpretatione egeat ambiguitas, nec potest lex facere, quin obscurum egeat declaratione, & in hoc obsit testantibus. Quare verius per hanc legem decidi dubium, qđ habebant Antiqui, si per imperitiam scribentis testamentum, ante hæredis institutionem data essent legata, sustineretur testamentum, & scribentis imperitia noceret hæredi; nam si testans ipse ordinem hunc prætermisisset, nullum erat; n Sed dubitabatur, quid si tertius scribens hunc ordinem non obseruasset; & sancit Iustinianus a nullo hunc ordinem non esse seruandum, quod & lex sequens in omnibus etiam contractibus statuit. E

n §. ante hę edis. Inst. de leg.

A

Ad l. cretionum. C. de iur. delid. *Cap.* CCXIV.

Cretionum scrupulosa solennitas tollitur ab hac lege ; Erat autem cretio certum dierum spacium, quod testator dabat instituto hæredi ad deliberandum, utrum vel let esse heres, ut ait Vlpianus, *a* veluti, *Titius heres esto, cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris, poterisque, nisi ita creueris, exhares esto. Cernere est uerba cretionis dicere, hoc modo. Cum me Mænius hæredem instituerit, eam hæreditatem adeo, cernoque.* Eratq; differentia, an cum cretione quis esset instituturus, vel sine. nam institurus sine cretione, si repudiasset hæreditatem, amplius adire non poterat; Cum cretione institutus, si intra diē cernendi repudiasset, adhuc adire poterat, modo omnes cernendi dies elapsi non essent: B Duplexque erat cretio, vulgaris, & continua; vulgaris erat, cum adiiciebantur hæc verba, Cernas diebus centum, quibus sciens, poterisque. Nec hæredi computabantur nisi dies, quibus sciuerat se hæredem, & potuerat adire. Continua uero erat, in qua illa verba non apponebantur, & tunc hæredi imputabantur etiam dies, quibus ignorabat se hæredem, vel non potuerat adire, & nisi adiuisset intra tempus præstitutum, excludebatur, etiamsi vel ignorasset se hæredem, vel adire non potuisset. Id etiam declarat Isidorus. *b* Dicta autem est cretio, quasi decretio, cernere enim est se hæredem constituere.

a In Tit. qui hæredes institui pos. sunt. §. cretio. tit. 22.

b lib. 5. etymologi. cap. 24.

Ad l. vlt. §. sin autem dubius. C. eod. tit. *Cap.* CCXV.

Inuentario de rebus hæreditariis facto, iubetur hæres subscribere, aut si ignarus litterarum sit, saltem venerabile Crucis signum præponere, & tunc pro eo scribit tabula- C rius, & subscribit. Ratio autem præponendi uenerandæ Crucis signi alia non est, nisi quod primis Ecclesiæ temporibus ita mos fuit, ut Christiani quancunque rem, signo Crucis præmisso, inciperent, quod Tertullianus demonstrat, *c* cum dicit, *Ad omnem progressum, atque promotum ad omnem aditum, & exitum, ad vestitum, & calceatum, ad lauacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia quæcunque nos conuersatio exercet frontem crucis signaculo terimus. Harum & aliarum huiusmodi disciplinarum si legem expostules scripturarū, nullam inuenies, traditio tibi prætendetur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fidei obseruatrix.* Hæc ille. In antiquis quoque Christianorum scripturis idem obseruatum uidemus, vt Crucis signum præponerent, & in fine quandoque id geminabant, sicuti in Opilionis, qui Patauij D. Iustinæ templum condidit, titulo, qui ita scriptus inuenitur.

c lib. de militis. Corona. c. 3. & 4.

D ✠. Opilio V.C. atque I N L. P.P. Patricius hoc oratorium, seu Basilicam in S. Iustinæ honorem a fundamentis cœptum perfecit. ✠. ✠. Hic est Opilio, qui Valentiniano III. & Martiano imperantibus cum Vincomalo Cos. fuit.

Alia ergo præponendæ Crucis in antiquis scripturis ratio, quam piæ consuetudinis nō fuit, quam ab Apostolis verisimile est emanasse.

Ad l. vnic. C. de Cadu. toll. *Cap.* CCXVI.

Augusto imperante, ut scribit Dion, *d* Q. Pompeius Secundus, & M. Papius Mutilus Coss. Cal. Iulij C. Poppeo, alii dicunt, Pompeio Sabino, & C. Sulpitio Camerino suffecti legem tulerunt, quæ ab illis Poppea Papi dicta est. Hæc caducas E hæreditates fisco vendicari volebat, si ante aditam hæreditatem hæredes decessissent, quos ante apertas tabulas testamenti adire prohibebat l. 1. C. de cadu. tollen. Id factum est, ut exhaustum bellis ciuilibus ærarium locupletaretur. Eadem lege cauebatur, ut eorum, qui liberos non haberēt, quod alter coniux alteri legauisset, pro decima parte ad fiscum perueniret, *e* quod Honorius sustulit. *f* Tertullianus vero hanc legem a Seuero ante sublatam fuisse scribit, *g* his verbis. *Nonne vanissimas leges Papias, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Iulia matrimonium contrahi, post tanta auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimus Principum exclusit?* Vanam autem hanc legem uocat, quod vellet suscipi liberos ante 25. annum, quod legitimum tempus contrahendi matrimonij lex Iulia de maritandis ordinibus iudicauit: ea enim maiores annis 25. qui coniuges non essent, nihil testamento capere volebat, *h* quæ lex a Constantino sublata fuit. *i* Eam etiam Tiberius

d lib. 56.

e Tacitus libr. 3. Annal.

f l. vlt. C. de infirm. pœn. cælibat. & orbit.

g In Apolog c. 4.

h Hist. Trip. li. 1. c. 9. Niceph. l. 7. c. 46. Histor. eccle siast.

i l. 1. C. de infir. pœn. cœlib.

berius antea mitigauerat. eum enim omnia bona ad fiscum deuoluerentur, ipse partem tã tum peruenire voluit; *Relatum est, inquit Tacitus, a de moderanda Papia Poppea. quam senior Augustus post Iulias rogationes pro incitandorum cœlibum pœnis, & augendo ærario sanxerat. Nec ideo coniugia, & educationes liberorum frequentabantur, præualida. orbitate.* & paulo infra. *Lege Papia Poppea præmijs inducti nisi a priuilegijs parentum cessaretur, uelut parens omnium populus uacantia teneret, (id est, fiscus) sed altius penetrabant. urbemque & Italiam, & quod usquam ciuium, corripuerant, multorumque excisi status, & terror omnibus intentabatur, ni Tiberius statuendo remedium, quinque consularium. quinque e Prætorijs, totidem de cætero Senatu sorte duxisset, apud quos exoluti plerique legis nexu modicũ in præsens leuamentum fuere.* Hanc legem Iuliam Papiam plerunque uocant Iurisconsulti, ad quam Paulus, Caius, Mauritianus, & alij scripserunt. *b*

a Vbi supra.

b L. edicto. 13. & seq. de iur. fisci. l. spadonum 128. & multis sequentib. de verb. sign.

A

Ad l. vnic. C. de ijs, qui ant. apert. tab. test mori. *Cap.* *CCXVII.* B

EXistimant omnes præcipuum esse in liberis, qui ante aditam hæreditatem moriũtur, vt eam ad quoscunque descendentes transmittant, & id disponi in hac lege, etsi alij non aditam hæreditatem non transmittũt. *c* Sed ego puto hanc legem loqui de liberis tantum vsque ad tertium gradum, qui ante apertas tabulas moriuntur, vt eorum caduca non sit hæreditas, sed ad eorum liberos transmittatur, idque ostendit Tituli inscriptio, & ipsa etiam lex in princ. & d. l. unica. §. & cũ lex. C. de cad. tollen. Erat enim proprie caduca illa hæreditas, vbi quis, nondum apertis tabulis testamenti decessisset: nam fisco applicabatur, sed ab hoc onere liberos usque ad tertium gradum hæc lex excipit, quod Introductum fuerat a lege Papia, exhausto ob ciuilia bella ærario; *d* Cum enim ob multa, & continua bella ciuilia immensa pecunia effusa esset, ac ferme 24. Legiones alendę essẽt, & quandoque plures, coactus est Augustus pecuniam conquirere, atque inter alia per Papiam legem tulit, vt hæredum, qui nondum apertis tabulis testamenti decessissent, hæreditas ad fiscum pertineret, exceptis tamen liberis usque ad tertium gradum, quibus hoc iugum imponere erubuit. Itaque disponit hæc lex, ut liberi usque ad pronepotem, quorum parentes ante apertum testamentum decessissent, ipsorum hæreditatem non aditam transmittant ad liberos. Quare meo iudicio errant Doctores, omnes liberos excipi, existimantes; soli enim extra tertium gradum liberi lege Papia excluduntur. Sed si pater filium, auus nepotem, proauus pronepotem faciat hæredem, hi instituti ad quoscunque posteros in infinitum hæreditatem transmittunt; ait enim d. l. 1. Cuiuscunq; sexus, uel gradus. Et hoc sentit d. §. sed cum lex in l. 1. C. de cad. toll. Secundo quia d. l. 1. C. de ijs, qui ante apert. tab. mori. nominat tantum filium, nepotem, & pronepotem, vnde ad vlteriores non extenditur; *e* Quando enim lex certos liberorum gradus nominat, eos non egreditur, vnde abnepos moriens ante apertas tabulas testamenti hæreditatem non transferebat ad descendentem. Itaque non semper filij morientes ante aditam hæreditatem eam ad posteros transmittebant, nisi essent sui hæredes. illa enim velut adita semper transmittitur. *f* Emancipati uero ad omnes posteros transferebant, modo vltra tertium gradum non distarent ab eo, de cuius hæreditate agebatur.

c l. vnic. §. in nouissimo. C. de cad. toll.

d d. l. unic. §. 1. C. de cad. toll.

C

D

e l. liberorum. in fin. de uerb. sign.

f l. 3. C. de iur. delib.

Ex his patet in alio etiam minus recte sentire Interpretes, dum, scilicet, uolunt d. l. 1. etiam procedere in successione intestati. cum enim loquatur tantum de iis, qui moriuntur, clausis tabulis testamenti, de intestatis intelligi non potest; Neque tamen hodie omnino superflua est illius dispositio, quia licet omnes ante apertas tabulas testamẽti adire possint, *g* non tamen hæreditatem non aditam transmittunt præter liberos usque ad tertium gradum. *h*

g d. l. unica. §. ea igitur.

h d. l. unica. §. in nouissimo. C. de cad. toll.

E

Ad l. Amitæ, C. communia de success. *Cap.* *CCXVIII.*

ALias satis apertum esse mihi uidebatur Diocletiani, & Maximiani responsum, nisi Accursius illud obscurasset, dum verbum, sunt, pro attinet, exponit, & erronee amitæ priuignos appellat. *i* Quam expositionem etsi cæteri sequuntur, ego tamen tanquam legi aduersantem minime recipiendam esse censeo. Vt autem legis sensum apertum faciam, ponenda est facti species,

i In d. l. amitæ. in uer. Nam si.

Quidam

A Quidam habens filios Paulam Iustinæ amitam secundam uxorem duxerat. Hæc decedens liberis ex eodem matrimonio susceptis, qui Iustinæ amitini erant, hæreditatem reliquit. His ab intestato defunctis tanquam proximiores succedere desiderabant eorum fratres consanguinei, & Paulæ priuigni, quibus cum præferri, ut proximior, uellet Iustina, Principes consuluit, an posset. Ignorabant Imperatores, an hi veri Paulæ priuigni essent, ideoque, vt Iustinæ satisfacerent, quodque membrum amplexi responderunt, Si quidem hi erant veri Paulæ priuigni consanguinei fratres, eius filiorum, eorundemque amitinorũ Iustinæ defunctorum, successionem sibi iure uendicant. Cæterum si priuigni Paulæ non sunt, quia alio patre nati, Iustinæ amitinorum successio deberur. Potuit enim alia ante Paulam vxore ducta, quæ ex alio marito liberos suscepisset, eosdem priuignos maritus Paulæ habere, qui cum ex diuerso parente, atque amitini Iustinæ nati fuissent, neq; vnquam Paulæ priuigni fuerint, neque eosdem amitinos aliqua cognatione contigerint, ipsis non succedunt, ideoque Iustina admittitur; Et hoc sentiunt Diocletianus, & Maximianus, dum Iustinam ita alloquuntur. Nam si amitinis tuis etiam alio patre natis, id est, cum hi amitini alio patre nati sint, illi nunquam eorum matris priuigni sunt, eorum tu uendicas successionem, quia cum ipsius mariti filij non fuerint, nec Paulæ priuigni dici possunt, ideo Iustina ad amitinorum successionem uocatur. Quod autem vult Accursius Paulæ amitæ quandoque eos priuignos fuisse, repugnat legi, quæ dicit, nunquam eorum matris priuigni sunt. Forte hæc est eadem Iustina, ad quam extat eorundem Principum l. si non verum. C. de do nat. int. uir & vxor. Ad Paulam est eorundem l. nimia. C. de actio. & oblig.

B

Ad l. 1. C de bonis matern. *Cap. CCXIX.*

C

PLurimi a Constantino inuentum opinantur, ut bonorum maternorum proprietas sit filiorum, vsusfructus vero parentis, cum apud Iurisconsultos legatur, quicquid acquirebat filius, olim absolute patris fuisse, ut hic cum glo. [a] maior Interpretum pars autumat. Ad quid enim a Constantino hæc lex lata esset, si id ipse non induxisset? Quidam Glossatores; [b] & alij [c] tenuerunt contrarium, sed rem acu, ut est in prouerbio, non attigerunt. Quare hanc rem aliter explicandam esse censeo. Ante M. Antoninum bona materna ab intestato ad matris agnatos pertinebant, sed si filius a matre fuisset institutus, per eum patri acquirebantur; [d] Marco vero imperante factum est Senatusconsultum Orficianum, ut bona intestatæ matris essent filij, etsi patris potestati subiecti, non tamen quoad usumfructum; *Data est, inquit Imperator,* [e] *filijs legitima matris hæreditas, etiamsi alieno iuri subiecti essent.* Quia vero, auctore Marco Antonino, factum est memoratum Senatusconsultum, Capitolinus illi hoc ius attribuit. [f] Probatur hæc opinio & a Caio libro singulari ad Orficianum, *Sacratissimi, inquit,* [g] *Principis nostri oratione cauetur, ut matris intestatæ hæreditas ad liberos, tametsi in aliena potestate erunt pertineat.* Hic autem Princeps, quem citat, Marcus fuit, sub quo factum est hoc Senatusconsultum, nec eo alius Princeps plures orationes habuit, [h] ita ut oratio præcitata alterius, quam Marci fuisse non uideatur; & hic Caius non senior Cassius Longinus, sed alius, eius temporis fuit. Triphoninus quoque, si pater agat querela inofficiosi contra matris testamentum, quæ filium exhæredauit, *Commodum, inquit,* [i] *victoria parat filio,* quia intestatæ matri tum filius succedebat, & querela rem ad causam intestati redigit.

D

E Si vero testata mater decessisset filio hærede relicto, patri hæreditas acquirebatur, quia cessabat Senatusconsultum Orficianum, & Marci oratio super eo habita, & hoc casu procedit l. si mater. C. de institu. & substitu. & similes. Constantinus vero sanxit, vt etiam testamento delata matris hæreditas filio quoad proprietatem acquiratur, quoad vsumfructum patri, quod ius erat, si mater intestata decessisset.

Id postea Arcadius [k] ad aui, & proaui materni bona extendit etiam nepoti, vel pronepoti donata; Theodosius ad bona ex nuptijs quæsita hoc ius traxit; [l] Iustinianus ad omnia laboribus filij, vel prospera fortuna acquisita, [m] qui id se ad exemplum iuris antiqui introduxisse affirmat, quo bona materna quoad vsumfructum tantum patri acquirebantur; ius autem antiquum intelligitur ante Constantinum: nam illius antiquum dici nequit.

a In uer. Res quę.
b Glos. in l. 18, qui hæres, §. vlt. in ver. filius. de acquir. hæred.
c Alc. lib. 4. parado. c. 3.
d l. placet. ff. de acq. hæred.
e §. 1. Inst. de senat. Cõs. Orficia.
f In M. Antonino.
g l pen ad sena. tu. cons. Tertyll.
h l. cum ex oratione, ff. de excus. tutor. l. vlt § 2. C de manu. testam. l. oratio. de sponsal. l 2. l. oratione. ff. de ferijs l. oratione Diui Marci. de ritu nupt.
i l filius. de inoff. testam.
k l. 2. C. de bonis mater.
l l. 1. C. de bon. quæ liber.
m l. cum oportet. C. eod. tit.

Neque his refragatur l. si filius meus. ff. si quis omiss. causa testam. vbi pater petijt bonorum possessionem hæreditatis maternæ, in qua filius hæres scriptus fuerat; ab intestato nomine filii tenetur ad legata, perinde ac si ex testamento petijsset, itaq; actio datur in patrē, quia illi hæreditatis commodum acquiritur. Nam respondetur scriptum a matre hæredem filium fuisse, vnde non est locus Orficiano Senatusconsulto. Secūdo respondetur illam esse legem Saluij Iuliani, qui fuit Hadriano imperante ante Senatusconsultum Orficianum. A

Sed plus vrget l. qui in aliena. in fi. prin. ff. de acq. hær. Filius non potest adeundo hæreditatem sibi delatam obligare patrē, sed sine patre si petierit bonorū possessionē, pater eam ratam habere poterit. Idem est, si legitima hæreditas filio matris ex Senatuscōsulto Orficiano delata fuerit, ergo ea patri acquiritur. Sed illud est, quia patri vsusfructus acquirebatur etiam iure antiquo, scilicet, Senatusconsulti; Vel si minor erat filius, pater eius hæreditatis administrator erat. a Quin in contrarium illa lex retorquetur, dum extenditur ad bona materna, quod faciendum non erat, si eo iure patri fuissent acquisita; Quæ lex etsi loquatur de legitima hæreditate delata filio, nō est necesse, vt de matris hæreditate intelligatur, cū fratri militi frater succedere potuerit cum patre. b Contrarium tanent communiter Doctores. c B

a l. vlt §. 1. C. de bonis mater.
b §. præfertur. Inst. de legit. agna. success.
c Bart. in d. l. 1. C. de bonis matern. & ibi Aret Pinel in prima par. nu. 19. & seq.

Ad l. 1. §. sed & qui. C. de Latina liber. toll. Cap. Cap. CCXX.

SEruos, qui iussu hæredis pileati funus defuncti antecesserint, liberos esse sanxit Iustinianus. Pileati serui, ut ait Cælius Rhodiginus, d erant illi venales, quorum nomine venditor nihil præstare volebat, quod & Gellius scribit. e Sed hic pileati serui aliter intelliguntur; cōstat enim pileū esse libertatis insigne; rationē tradit Paulus Orosius, f nā seruis, cū manumittebantur, caput radebatur, ut omnis seruitutis macula absterfa esse significaretur; & quia ridiculum erat rasam cutem cernere, pileo caput tegebant. Plautus, g C

Vt ego hic hodie raso capite caluus accipiam Pileum.

Nonius Marcellus, *Qui, inquit,* h *liberi fiebant, ea causa calui erant, quod tempestatem seruitutis videbantur effugere.* Liuius, *Præbuerunt, inquit,* i *speciem triumpho, capitibus rasis, secuti qui seruitute exempti fuerunt.* Pileus erat forma dimidij oui, ut Lucianus scribit, k sumptum a gente Garamantum, apud quos Astruthio Camelus tantæ magnitudinis ouum parit, ut diuisum illis gentibus pilei vsum præstet. Horum exemplo aliæ quoque gentes similem pileum ex lana inuenerunt, quem manumissorum capiti Romani imponebant, vnde pileus insigne libertatis pro ipsa etiam libertate accipiebatur. Is in plurimis numismatis uisitur, & præcipue in iis, quæ nomine Bruti, & Cassij Cæsaris percussorum impressa sunt, in quib. inter duos gladios pileus spectatur cum inscriptione RECEPTA LIBERTAS. Quin & ipsa libertas per mulierem cū pileo in manu fingitur, vt in Antonini, Claudii, Galbæ, Gordiani, & aliorum numis cernitur. Hinc vocati ad pileum dicebantur, quibus promittebatur libertas. Liuius, *Postero die, inquit,* l *serui ad pileum uocati, & carcere uincti emissi.* Tranquillus quoque auctor est, m populum Romanum ob mortem Neronis publice pileatum incessisse, vt se a seruitute liberatum significaret. Hoc ergo intelligit Iustinianus, dum ait, seruos Pileatos funus defuncti antecessisse. Cupientes enim hæredes uideri se plures ob memoriam defuncti manumisisse, pileatos seruos funus antecedere iubebāt, cum neminē tamen libertate donassent; quos omnes liberos esse Iustinianus sanxit, ne uanę liberalitatis iactantia hæredes populum eluderent. De ijs, qui pileati funus antecedunt, meminit Appianus, n dum Perseum Macedoniæ regem pileum gestasse memorat; & Dionysius Halicarnasseus refert, o multos testamento seruis libertatem donasse, ut pileos in capite ferentes lectos sequerentur, qui pompæ causa funeribus præferebantur. Nec pileum tantum manumissi gerebant, sed & veste alba induebantur, patroniq; nomen accipiebant, suffragiūq; ferebant in tribu, & mensa patroni honorabantur, ut Tertullianus auctor est. Nam de manumisso loquens, *At quin, inquit,* p *& uestis alba nitore, & aurei anuli honore, & patroni nomine, ac tribu, mensaq; honoratur.* Idem etiam coronabatur, ob lætitiam credo, ut idem Tertullianus asserit, *Coronat, inquit,* q *& libertas secularis.* Idem paulo post, *Si veram putes seculi libertatem, ut & coronam consignes, redijsti in seruitutem hominis, quam putas libertatem, amisisti libertatem Christi, quam putas seruitutem.* Lectos etiam in funeris pōpa pręferebāt; Tacitus loquens de L. Antistio uetere, qui Cos. & Asiæ Proconsul fuerat, occidendo a Nerone, *Largitur, inquit,* r *in seruos quantum aderat pecuniæ, tres modo lectulos ad suprema retineri* D E

d lib. 17. cap. 4.
f lib. 4. c. 20.
e lib. 4. cap. 4.
g In Amphitr. act. 1. scen. quæ incipit alter ter.
h in ver. Pileus.
i lib. 14. seu Decad. 4. lib. 4.
k in Dipsadibus.
l lib. 4. belli Punici seu Decad. 3. lib. 4.
m In Nerone. c. vlt.
n In Mithridatico.
o lib. 4. Antiqu. Roman.
p lib. de Resurrectione carnis. c. 57
q lib. de corona militis. c. 13.
r lib. 16. Annal.

A *retineri iubet*. Cicero, a *Ne lecti plures inferrentur, lege sancitum est*. Et Dionysius Halicarnassæus multos post mortem libertate donatos scribit, b vt lectos in funere pileati sequerentur, qui locus ad hanc legem confert. De pompa lectorum latius habetur in Nouell.43.seu in Auth. De officin. siue tabern. Constantinop. vrb. & in Nouell.59. seu in Auth. De debita impen. in exequ. defunct. cap.6.

a lib.2. de legib. b. Vbi supra.

Ad l. vlt. C. de seruis reip. Manum. Cap. CCXXI.

Libera persona alij acquirere non potest; c itaque ciuitates, & oppida seruos emebant, qui tanquam Reip. serui cuique possent stipulari; & his conscribendorum instrumentorum publicorumq; actorum munus demandabatur; & ob id Notarius publicus appellatur. d Tacitus eum actorem publicum e Iulius Capitolinus f Tabulariũ, Leo græce Graphiarium, g Tranquillus h Actuarium, Iurisconsulti i seruum publicũ, Iustinianus k personam publicam appellat, quia eo tempore, vt mox subijciam, serui scribæ publici esse desierãt. Hũc de parte dimidia bonorũ testari potuisse Vlpianus scribit; l cũ enim nullius singularis personæ seruus esset, sed ciuitatis in uniuersũ, quodãmodo liber videbatur. Quia ergo seruis publicis munus acta, & instrumenta scribendi demandabatur, Philadelphus, qui Reip. seruus fuerat, & manumissus, cũ in actis scribendis perseuerasset, Decuriones eum in seruitutem reuersum esse dicebãt: quia hoc officio soli serui fungebantur. Id iuris esse negat l. vlt. C. de seruis Reip. manum. nã titulis, puta, venditionis, donationis, & similibus dominia seruorũ acquirũtur, nõ aũt ex hoc solo, quod quis scriba sit, Reip. seruus probatur; Itaq; si Philadelphus, qui seruus municipũ fuit, est manumissus, quod scriba permanserit, non potuit in seruitutem reuocari. Oportet tamen cũ recte, & secundũ legem Vectibulici esse manomissum, legendum Vecti j Bulici. Vectius Bulicus, imperãte Nerone, cum duabus legionibus, & Veiulano Scuero Tigrani, ne Armenia expelleretur, auxiliarus est; m mox i Britãniæ administratione Trebellio Maximo successit. n Huius, ut credo, filius cũ Pisone sub Traiano Cos. fuit, & auctor legis, qua præscribebatur Romanis certus numerus seruorũ Reip. manumittendorũ, vel certa forma de iis tradebatur, veluti, vt cũ decreto Decurionũ, & auctoritate Præsidis manumitterentur; o Postea vero imperante Hadriano, Iubentio Celso, & Neratio Marcello Cos. hæc lex & ad municipia omnia est extensa, vt in iis eadem forma obseruaretur, quæ Romæ cõstituta fuerat. Demum Arcadius, & Honorius noluerunt amplius seruos publicos esse scribas, p quæ prohibitio scribas antea seruos fuisse ostendit; vnde nostrorum error irrepsit, qui Notarios dicti temporis liberos fuisse arbitrati crediderunt omnibus Tabularijs cõcessum, ut aliis stipulari posset, non animaduertentes illos publicos seruos fuisse, & ita appellatos, quod Reip. seruirent, non quod publice scriberent, qui error ab alijs etiam est animaduersus.

B, C, D

c l.1.C. per quas perso. nob. acqui r. Inst. eo tit. §. prin. d l.1. §. fin auteun aliqua & §. seq. C. comm. seru. manum. e lib. 2. Annal. f In M. Antonino. g l. orphanotroph. C. de Episcop. & Cleric. h In C. Iulio Cæsare c.54. i l. non aliter. ff. de adopt. l. si pupil lus. Rem pupill. saluam fore. l. 1. §. exigere. ff. de magistr. conue. K §. cum autem. Inst. de adopt. l Tit. de testam. in fin. m Tacit. lib. 15. Annal. n Tacit. libr. 18. Annal. seu lib. 2. Histor. o l.1. & 2. supr. co. tit. p l. generali C. de tabular. lib. 10.

Ad tit. C. de assertione tolle. Cap. CCXXII.

Olim nemo alieno nomine agere poterat, nisi pro populo, pro tutela, & serui libertate, q pro aliis non licebat, sed quisque per se litem exercere tenebatur; pro sua vero libertate nemo experiri poterat, ne si seruus pronũciatus fuisset, eueniret absurdum seruum in iudicio fuisse, & ideo aliquis liber pro eo liberale iudicium instituebat, qui Adsertor uocabatur, ut Theophilus explicat. r Sed quemadmodum postea unicuique E concessum fuit per procuratorẽ litigare, ita & seruis permissum est, ut pro sua libertate per se litem exerceant, quod disponit titulus C. de assert. tollen. & quia etiam si in rem iudicatam sententia transiuisset, licebat litem sopitam tertio suscitare, id etiam ibi tollitur.

q Inst. de iis, per quos agere poss. in prin. r Ibidem.

Ad l. 1. C. ne de statu defunct. post quinquen. quær. Cap. CCXXIII.

Hic de statu defunctorum post quinquennium quæri prohibetur. Primus huius legis auctor fuit Titus Vespasianus, amor, & deliciæ generis humani uocatus, quanquam non quinquennium magis, quam aliud tẽporis spaciũ eum definiuisse con[stat] ...te Trãquillo, s *Vetuit inter cætera de eadẽ re pluribus legibus agi, quærique de cuiusque defunctorũ statu ultra certos annos*. Cũ certũ itaq; in hac re præstituerit tẽpus, neq; suo id reliquerit arbitrio, vt fallo ibi interpretes autumãt, quinquẽnio tamẽ hãc metã terminas

s In Tit. Vespasiano. c.8.

a In M. Antonino Philosopho.

se non apparet, M. vero Antoninus Philosophus ad quinquēniū postea defuncti status quæstionem deduxisse videtur, cum Capitolinus scribat, *a* De statu etiam defunctorum intra quinquenniū quæri iussit; Eiusq; dicti verba forte erant, quæ hic Codici inscribuntur, Ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur; quæ postea latius in eodem titulo posteriores Principes sunt interpretati. A

Ad tit. ne rei domin. vel templor. vendicat. temp. præscript. submoueat. Cap. CCXXIV.

b l. vlt. C. de fund. patrimonia. li. 11. l. quisquis C. de omni agro deser. lib. 11. l. 4. C. de diuers. præd. vrb. & rust. Templor. & ciuitat. & omni re ditu ciuili. lib. 11.

c l. omnia. C. de Paganis.

HOc titulo prospicitur, ne res Principis, vel Templorum præscribantur. Coniunguntur autem res Principis, & Templorum non solum hoc in loco, sed & aliis, *b* non aliam ob causam, quam quòd Templa essent sub tutela comitis rerum priuatarum, & eorum rationalium, qui erant in Prouinciis, & sicut bona Principis priuati administrabant, ita & res Templorum tuebantur, vt diserte significat l. 4. C. de fund. rei priuatæ lib. 11. *Vniuersi, inquit, fundi templorum ad rationalium rei priuatæ solicitudinem, curamque pertineant, atque ab his anniuersarÿs solutionibus postulatis peculiari, ut semper fuit studio defendantur.* Credo a item intelligi de templis Gentilium, quorum reditus tandem sunt fisco ab Honorio, & Theodosio applicati. *c* B

De senat. consult. Claud. tollen. Cap. CCXXV.

d lib. 12. annal.

HVius Senatusconsulti auctor fuit Pallas Claudij Imp. libertus, & apud eum potens, qui patrono suasit, ut hoc Senatusconsultum fieri curaret, vnde liberto ornamenta prætoria, & centies quinquagies numum sunt decreta, quæ tamen ipse dictus est non accepisse. Tacitus ita de hoc Senatusconsulto, etsi mendose legitur, *Refertur, inquit,* *d* *ad patres de pœna fœminarum, quæ seruis iungerentur, statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsa in seruitutem, sin consensisset, & qui nati essent pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Cæsar, Prætoria insignia & centies quinquagies sestertium censuit Consul designatus Barea Toranus. Additum a Scipione Cornelio grates publice agendas, quod regibus Arcadiæ ortus veterrimam nobilitatem usui publico postponeret, seque inter ministros Principis haberi vellet. Asseuerauit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem paupertatem subsistere; & fixum est ære publico Senatusconsultum, quo libertinus sestertÿ ter millies possessor antiqua parsimonia laudibus cumulabatur.* Hæc ille. Efficit summa bonorum Pallantis tres auri milliones, vt vulgo appellant. Decreta vero a Senatu pecunia ascendit ad centum quinquaginta millia aureorum illius temporis, quorum quadraginta octo faciebant auri libram. C D

e §. 1. Inst. de succes. b mor. sublat. quæ fiebant ex Claudian. Senat. consult.
f Ibidem.
g In Epitom. el 7. q & vlt. C. Th. de libera. ca. sf l. Lucius. 2. ff depofit. l. 10. C. Th. de nu sitegul.
h lib. 2. ad vxor. cap. 8.
i lib. 9. epist. 6.

Præcipiebat vero Senatusconsultū, vt libera mulier, quæ alieno seruo, eius domino expresse prohibente, se iunxisset, eius serua cum tota substantia esset; *e* si eo ignorante, id fecisset, liberta. Trina autē requirebatur denunciatio, & Iudicis sententia, vt vult Theophilus, *f* & septem testibus ciuibus Romanis denunciandum erat; *g* Idem sentit Tertullianus, *Nonne inquit,* *h* *insuper censuerunt seruituti uendicandas, quæ cum alieno seruo post dominorum denunciationem in consuetudine perseuerarunt?* Plinius Montano scribit, *i* eū Pallantis monumentum in uia Tiburtina legisse, se hoc Senatusconsultum quæsiuisse, & copiosum, effusumque inuenisse, & plurimum in illud inuectus, eius partem recitat, quæ sequitur. *Sed cum Princeps optimus, parensque publicus rogatus a Pallante eam partem sententiæ, quæ pertinebat ad dandum ei ex ærario centies quinquagies sestertium remitti noluisset, testatur Senatus etsi libenter, ac merito hanc summam inter reliquos honores ob fidem diligentiamq; Pallantis decernere cœpisset, voluntati tamen Principis sui, cui in nulla re fas putaret repugnare, in hac quoque re obsequi. Hoc Senatusconsultum ante 10. Cal. Feb. id est, ante diem 23. Ianuarÿ factum placuit in ære incidi, & ad statuam loricatam D. Iulÿ adfigi.* Pallantis vero sepulchrū Plinius eidem Montano in via Tiburtina intra primum lapidem fuisse indicat, *k* cum hic Inscriptione. E

k lib. 7. epist. 29.

Huic Senatus ob fidem, pietatemque erga patronos ornamenta Prætoria decreuit, & Sestertium centies quinquagies, cuius honore contentus fuit.

Amplas opes Pallas coegit; Hortosq; Pallātianos nuncupatos in quinta vrbis Regione habuit;

A habuit; quare Nero, vt has opes consequeretur, eum veneno sustulit, vt Tacitus, *a* & Tranquillus *b* referunt.

Tot testimonijs constat supraſcriptum Senatusconsultum, suadente Pallante, a Claudio conditum, vt mirum sit, quomodo Tranquillus Fl. Vespasianum eius auctorem faciat, *c* *Libido inquit, atque luxuria, coercente nullo, inualuerat. Auctor Senatui fuit decernendi, vt quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur.* Id enim antea Senatus auctoritate Claudius sanxerat; Quare in hoc Tranquillum errasse opinor, præsertim cum in Claudio hoc reticeat, quod Vespasiano adscribit. Id Senatusconsultum mulieribus perniciosum tanquam nimis durum hac lege Iustinianus aboleuit; A Longobardis tamen, & Francis postea renouatum fuisse videtur.

a Lib. 14. Annal. in fin.
b In Nerone cap. 35.
c In Fl. Vespasiano c. 12.

B

Ad l. præcipimus. C. de appellat. Cap. CCXXVI.

SI a Spectabilibus Iudicibus appellatur, id est, Præfecto Augustali, Comite Orientis, Proconsule, aut Vicarijs Præfectus Prætorio, qui est in comitatu, cum Quæstore causam cognoscit; & hoc habet locum, etiamsi hi sacri Iudices, id est, a Principe fuerint delegati; si vero a Duce, qui & ipse Spectabilis est, fuerit appellatum, si idem Præses fuerit, causam Præfectus Prætorio, qui est in comitatu, cognoscit. Qui autem sint isti, non aperit; Sed erant duo, alter in Oriente, Dux Arabiæ, & Præses. *d* Alter in Occidente, Dux, & Præses Mauritaniæ Cæsariensis, qui etiam duplex habebant officium. *e* De simplici vero Duce hæc lex non loquitur, sed l. pen. in fr. eod. tit. Ab hoc enim ad Magistrū officiorum, & Quæstorem appellabatur. Omnibus autem prædictis casibus, qui erant ab Epistolis, acta iudicij scribebant, & litigantibus edebant.

C Si vero Princeps viro non Illustri causam delegasset, eam appellatione suspensam idem Præfectus Prætorio, & Quæstor cognoscebat, sed qui erant a Libellis, acta notabant, & edebant, quoniam ipsi etiam delegationes plerunque libellis supplicibus respondendo scripserant. Si vero Illustri Princeps causam decidendam commiserit, ipse cognoscit, ne par paris sententiam corrigat. *f*

Cæterum quibus casibus Præfectus Prætorio cum Quæstore causam audit, officium Præfecti iudicata exequitur: quia Quæstor officium non habet. Hodie siue a Duce, siue ab alio Spectabili appelletur, Præfectus Prætorio, & Quæstor causam audiunt, sed acta tam Libellenses, quam Officiales Præfecti Prætorio notant. *g*

d Notit. Imp. Orient. sub dispositione viri Spectabilis Ducis Arabiæ.
e Notit. Imper. Occident. sub dispositione viri Spectabilis Vicarij Africæ.
f § vlt. aut. de appellat. seu Nouel. 23.
g Ibidem.

D

Ad l. Meniana. C. de ædific. priuat. Cap. CCXXVII.

HAec lex inter Mæniana, & aduersa ædificia decem pedes liberi aeris esse vult; quæ a Mænio inuenta fuisse dicitur, qui absumpto patrimonio, cum ædes venderet, columnam recepit, super qua ex proiectis ludos spectaret; *Manius, inquit Asconius,* *h* *cum domum suam venderet Catoni, & Flacco Censoribus, vt ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ, super quam tectum proijceret ex prouolantibus tabulis: vnde ipse, & posteri eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam tum in Foro dabatur. Ex illo igitur columna Mænia vocitata est, inde dicta sunt Mæniana.* Hæc Asconius.

Hæc sæpè sunt prohibita, & tandem permissa eo modo, qui in hac lege statuitur. Marcellinus loquens de Vectio Prætextato Præfecto vrbi ait, *i* *Plura vtilia disposuit: nam*

E *& Mæniana sustulit, omnia fabricari Romæ priscis quoque vetita temporibus; & discreuit priuatorum parietes ab ædibus sacris, ijsdem inuerecundè connexos.* Idem & Canones de templis Christianorum statuerunt, vt quadraginta, vel triginta passus per circuitum liberi aeris habeant. *k* Hic est Prætextatus, qui a Macrobio celebratur. *l*

h In diuinatione, id est, in primam Cic. Orat. in Verrem.
i Lib. 27.
k c. sicut antiquitus. 6 17. q. 4.
l in Saturnalib.

Ad l. ex quo. eod. tit. Cap. CCXXVIII.

MAgno sub Leone orto Constantinopoli incendio, *m* quod per quatriduum vrbem est depastum, & eam magna ex parte absumpsit, inter restaurantes ædificia multæ ortæ sunt controuersiæ, quas Leo, lata lege, quæ non extat, sopiuit. Zeno & ipse hac constitutione cauit, ne quis veterem ædificiorum formam excederet,

m Marcell. in Chronicis.

ret,& vt inter nouum,& vetus ædificium duodecim pedes relinquantur,& alia,quę in hac lege continentur. A

Ad l. quia plurima. C. de operib. publ. & de Zeuxippi porticu, & eius balneis.
Cap. CCXXIX.

Zeuxippi lauacrum multis in locis celebratur, quod insignem habebat porticum domibus,& officinis circundatum,ex quibus annui reditus percipiebantur. Eos Theodosius iussit impendi in præbenda balneo lumina, atque in eius ædificia, tectaque sarcienda. Erat hoc Balneum publicum, celebre, atque amplissimum Constantinopoli, ac Palatio Principis vicinum, vt tradit Nicephorus, a qui quatuordecim Regiones Constantinopolis describit, in secunda Thermas Zeuxippi posuit; quod lauacrum Numerorum postea vocatum scribit, fortè quia Numeri, id est, milites ibi lauabantur. Id postea,Iustiniano imperante,orto tumultu,incendio consumptum fuisse refert Zonaras, b quod Seueri lauacrum fuisse dicit. Id credo primum a Zeuxippo conditum fuisse,qui circa Neronis tempora sæuitiam Byzantij exercuit,ac Christianos afflixit, & inter alios D. Andream Apostolum verbum Dei ferentem persequens, Agyropolim fugere compulit; eratque,vt arbitror,Macedoniæ,ac Thraciæ præfectus,vt refert Nicephorus. c Hoc Balneum a Zeuxippo ędificatum postea Seuerus auxit,& exornauit,vt auctor est Suidas, d *Hippodromo,inquit coniunxit Balneum in templo Iouis Zeuxippum vocatum.* Cedrenus vero ab eo conditum affirmat; *Zeuxippus,inquit, e Balneum Byzantijs condidit.* Sozimus in peninsula, seu cornu id fuisse scribit; f *Olim quidem eo loco portam habebat quo Porticus illa desinunt, quas Seuerus Imp. extruxit cum suas aduersus Byzantios iras depofuisset, qui hostem ipsi Nigrum in vrbem admiserant.* Hæc ille. Et Sozomenus Balneum publicum,& illustre,amplissimumque vocat, g & Socrates. h B C

Suidas auctor est, i Christodorum poetam statuas, & imagines Zeuxippi carmine celebrasse,inter quas laudatur,quæ Hesiodo poetæ posita fuit. Procopius vero id Balneum esse dicit k a Iustiniano instauratum, sed Zeuxippum dici: quia ibi equorum iunctorum cursus exerceretur, idque Græca hæc vox significat. Eius meminit & D. Gregorius Nazianzenus, *Nec nouam, inquit,* l *illam Hierusalem hoc est Zeuxippum inuiso.*

a Lib. 9. Histor. ecclesiast. c. 9.
b Annal. tom. 3. in Iustiniano.
c Hist. ecclesiast. lib. 8. c. 6.
d In ver. Seuerus.
e In Histor. Compen. in Seuero.
f Histor. lib. 2.
g Lib. 3. c. 8. Hist. ecclesiast.
h Lib. 2. c. 12. Hist. ecclesiast.
i In ver. χριστόδωρος.
k Lib. 1. de ædificijs Iustiniani.
l In orat. ad Arrianos, & de seipso.

Ad l. 1. & 2. C. de infir. pœn. cælib. orbita & decimarijs sublatis. *Cap. CCXXX.*

Nullam inter Cœlibes,& orbos,quod ad legum effectum pertinet,differentiam antiqui Interpretes posuerunt, cum neutris mortis causa donari potuisse crediderint. Noua vero lege a Constantino lata, quæ est l. 1. C. de infir. pœn. cœlibat. orbita.& decimar. subla. permissum fuisse arbitrantur,vt his hodie donare liceat. Sed etsi nullum de donatione in eo titulo verbum habeatur,id tamen ipsi ex eo opinati sunt,quod hic tractatus statim mortis causa donationes subsequatur,quę ego a vero longè distare non dubito; Siquidem magnum inter orbos,& cœlibes discrimen fuisse inuenitur,& nunquam his donari, sed tantum in testamento relinqui prohibitum fuit, vt huius tituli iura demonstrant. Origo pœnarum cœlibum hinc emanauit; Cum innumeri bellis ciuilibus obijssent,tum ijs,quæ inter Marium, & Syllam, & inter Cæsarem,& Pompeium, tum alijs, quę plura cum M. Antonio gesta fuerant,& pauci ciues superessent, ob replendam liberis ciuitatem,imperante Augusto,lege cautum est,vt qui maiores annis 25. vxores non duxissent, nihil ex testamento alterius capere possent; qui vero mariti quidem fuisent, orbi tamen, id est,sine liberis permansissent, dimidiam tantum partem ex alienis facultatibus consequi posfent; m & hi erant,qui solidum capere non poterant in l. sed si hoc. §. 1. de condit. & demonstr. & in l. si quis solidum. ff. de hæred. instit. Neque enim hæ leges de Spurijs, vt vulgo creditur,quibus iure Digestorum relinqui licebat,intelligi posfunt. Hi etiam sunt, quos Iabolenus partem tantum capere scribit. n D E

Præter hæc steriles fœminæ,aut fœcundæ,sed liberis orbatæ, plerunque illis defunctis succedere prohibebantur, vt Eusebius memorat; o Oportebat enim ingenuam tres peperisse, libertinam quatuor, p vt posfent filijs succedere; vnde quæ tres susceipisset, ius trium liberorum habere dicebatur. q

m Sozomenus li. 3. histor. Tripart. c. 9.
n L. cum ei. de legat. 2.
o Lib. 4. c. 26. de vita Constantini.
p L. vlt. C. de iur. liber.
q §. 1. Inst. de Senat. Cós. Tertull. Dion. lib. 58. in Augusto.

Sed

A Sed cum cœlibatus in Christiana Republica matrimonio præferatur, omnes pij eam legem damnarunt, inter quos D. Ambrosius, *Qui, inquit*, a *Deorum suorum adulteria, & probra venerantur, cœlibatus, & viduitatis statuere pœnas, vt æmuli criminum mulctarent studia virtutum; Specie quidem, qua fœcunditatem quærerent, sed studio, quo propositum castitatis abolerent*. Hæc ille.

a Lib. de viduit. ad fin.

Ergo & pius Imp. Constantinus, antiqua lege abrogata, omnem cœlibatus, & orbitatis pœnam in hoc titulo sustulit. Verba autem Sozomeni hæc sunt. *Apud Romanos dudum fuit lex, a 25 annis non habentes vxores prohibens a priuilegijs habentium coniuges Sed & alia multa iubens, vt nihil de testamento lucrarentur licet generis proximitate consisterent. Qui vero filios non habuissent, medietatem relictorum sibimet amittebant. Posuerunt autem has leges Antiqui volentes Romam esse populosam, omnemque subiectam terram; Et quia non multum ante*

B *has leges plurimos in bellis ciuilibus amiserant. Videns igitur Constantinus Imp. idcirco male tractari eos, qui propter Deum virginitati, & sine liberis esse studebant, fatuum iudicauit diligentia, & studio hominum videri eorum augeri genus, cum natura semper superna distributione diminutionem suscipiat, & augmentum; & legem populo proposuit vniuerso, quatenus æqualibus priuilegijs fruerentur, qui sine coniugibus, & liberis erant, quibus illi qui hæc se habere gaudebant*. Id latius & Vlpianus explicat. b

b In fragmentis. t. 14. & seqq.

Lex Papia hæc erat, quam etiam antea Seuerus Princeps sustulerat; Tertullianus, *Nonne vanissimas, inquit*, c *Papias leges, quæ ante liberos suscipi cogunt quam Iulia matrimonium contrahi, post tanta auctoritatis senectutem heri Seuerus constantissimus Principum exclusit?* Sed fortè renouatam legem Constantinus abrogauit, quam tamen ad coniuges extendi noluit, quibus sibi inuicem relinquendi liberam facultatem non concessit. d

c In Apolog. c. 4.

d L. 1. C. Theod. de infirman. pœn. cœlibat. & orbita.

C Sed particulam huius legis de hoc disponentem compilatores omiserunt, quod id ab Honorio, & Theodosio in sequenti lege sit sublatum. Lex Papia plura alia habebat capita, de quibus supra dictum fuit, & mox subijciam.

Quod autem in vltima parte eiusdem tituli inscribitur, de Decimarijs sublatis, ad legem vltimam pertinet. Olim enim lege Papia Poppea cautum erat, vt qui coniugum liberos non haberent, quod alter alteri reliquisset, decima fisco applicaretur, vt apud Tacitum e deprehendi Alciatus f autumat. Hinc Iuuenalis adulterum ita cum viro adulteræ loquentem inducit. g

e Lib. 3. Annal.
f Lib. dispunct. 3. c. 3. & 6.
g Satyr. 9.

Iura parentis habes, propter me scriberis hæres
Legatum omne capis.

Sed apud Vlpianum legitur, h coniuges quanquam liberis carentes inter se matrimonij

h Vbi supra.

D nomine decimam capere potuisse. Quod si ex alio matrimonio liberos superstites habuissent, præter decimam, quam matrimonij nomine accipiebant, totidem decimas pro numero liberorum consequi poterant. Ob id legitur in l. qui vxori. ff. de aur. & arg. leg. virum vxori decimam bonorum reliquisse; & quia amplius legare non poterat, mancipia, & quasdam vestes, & argentum, quasi vxoris fuissent, reddi iussisse. Vnde quæsitum est, si vxoris non fuissent, an ex causa legati præstanda sint; Fortè Compilatores non posuere omnia verba Scæuolæ, qui respondisset, non esse præstanda: quia vir vxori vltra decimam legare nō poterat, sed scripserunt tantum Compilatores legandi animo ea relicta fuisse, quæ verba non tollunt dubium, an sint præstanda.

Sed ipsi fortè scripserunt; quia tunc ius antiquum erat correctum, & quis poterat legare quantum volebat vxori sterili tempore, quo farcinabant Pandectas; vnde satis esse visum est scribere illud legatum fuisse, ex quo sequitur, valuisse.

E Præterea ob communem filium, filiamve post nonum diem amissos vnam decimam coniuges capiebant, & etiam vsumfructum tertiæ partis bonorum habere poterant. Hæ sunt decimæ, quas Honorius, & Theodosius sustulerunt, qui, cum decimarum rationem cessare iubent, eas intelligunt, quæ numerum liberorum respiciebant; sed hodie omnia coniuges possunt capere.

Ad l. 1. C. de iur. liber. *Cap.* CCXXXI.

CVm liberis carentes ex alterius testamento solidum capere non possent, & nihil cœlibes consequerentur, frequenter a Cæsare ius liberorum impetrabant; Quare adhuc

huc hodie extat Plinij *a* nepotis epistola, quæ ius liberorum petit, & altera Traiani, *b* quæ id indulget. Isidorus, *Ius, inquit, c liberorum est, vt coniuges liberis carentes se inuicem heredes scribere possint.* A

a Epist.lib.vlt.ep.60.
b Eod.lib.ep.61.
c Lib.5.etymol.c.24.

Sed id etiam alij impetrabant, vt supra est dictum; verum hodie, quoniam omnes liberis carentes ex testamento capiunt, frustra id ius petunt; Itaque Honorius in l.1.C.de iur. liber. velut rem non amplius necessariam peti prohibuit.

Quod autem Accursius, *d* & alij intelligunt de patre, qui filio emancipato succedere non poterat, nisi id a Principe impetrasset, idque ius liberorum esse credunt, somnium est. Hæc lex prima pars est l. vlt. proximè præcedentis tituli, in qua coniugibus solidi capiendi facultas conceditur, cum vtraque eodem die, ab iisdem Principibus, & eodem Varrone Cos. lata fuerit. Quod autem alij interpretantur hic dari omnibus immunitatem, quæ pro liberorum numero conceditur, falsum est. non enim hoc numero, sed iuri liberorum simpliciter indulgetur. Lex autem postrema huius tituli, quæ Iustiniani fuit, ad Senatusconsultum Tertullianum pertinet. B

d Ind.l.1. in ver. ius liberorum. C. de iure libero.

Ad l. quamuis. 1. C. de adulter. Cap. CCXXXII.

MVlier nomine Maroria a viro Præposito Viatore adulterij eum Iuliano commissi accusata, & quæstioni subiecta crimen est confessa, sed iudicium euitare volebat, quod vir accusator abesset. Responsum est, cum prope esset, vt ferretur sententia, Præpositum a limitibus auocandum non esse. Omnes hic legunt Propositum, & illud proprium nomen viri esse credunt. Ego vero lego Præpositum, & vnum ex ijs esse existimo, qui castris, munitionibusve in imperij limitibus præerant, & Præpositi appellabantur, vt in pluribus Iuribus liquet. *e* C

Ita etiam Tranquillus appellat; *f* ac comiti Limitaneo, id est, alicuius regionis Limiti præfecto parebant, vt ex Libro Notitiæ deprehenditur, *g* qui sub Comite Africæ ponit 12. præpositos singulos singulis castris præfectos, quos Burgos, seu Clausuras vocat, l.2.C. de off. Præf. Præt. Afr. & ob id scriptum est, Præpositum a Limitibus non esse auocandum. Proprium vero eius nomen erat Viator. Ad Viatorem extat Diocletiani, & Maximiani l.2.C. qui test. facer. poss. quorum etiam est d. l. quamuis. Crimen vero adulterij ante Constantinum deportatione plectebatur, non morte. D. Augustinus, *Adulteras autem, inquit, h fœminas quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant.* Constantinus vero pœnam mortis statuit, *i*

e L.1.C. de offici. Quæst. l.1. & l. viros. C. de diuers. off. lib.12. l.2. C. de salga. hospit. non præstan. lib.12.
f In Fla. Vespasiano c.4.
g Imp. Occident. sub dispositione viri Spectabilis Comitis Africæ limitanei.
h Lib.3. de Ciuit. Dei. c.5.
i d. l. quamuis. C. ad leg. Iul. de adult.

D

Ad l. vlt. C. ad L. Iul. de vi publ. Cap. CCXXXIII.

PRohibent Leo, & Anthemius, ne quis Bucellarios, vel Isauros habeat in vrbibus, vel villis. Hos Accursius, *k* & alij arbitrantur Latrones fuisse, quos nulli recipere licet, & prodigiosas tradunt aliorum nominum etymologias, nec veras, nec verisimiles. Fateor quidem Isauros insignes Latrones fuisse, *l* qui diuersa oppida diripientes exurebant; non tamen arbitror de his, vt Latronibus, non recipiendis hanc legem disponere. id enim frustra inhiberetur, cum satis alibi in iure cautum esset; *m* & eadem pœna puniendos esse illos, qui Latrones recipiunt, quàm ipsi latrones sunt plectendi. Quare sciendum est hos milites fuisse. Bucellarij enim erant equites, & vna ex decem vexillationibus Magistri militum Orientis, vt in libro Notitiæ dignitatum legitur; *n* & Suidas illos Gallogræcos, seu Galatas vocat, & Gallogræciæ regionem incoluisse scribit; *o* cur vero Bucellarij appellarentur, non aperit. B

Alij, quod bucellato pane frequenter vterentur, dictos putant. Est autem bucellatus panis, quem vulgo Biscotum appellant, de quo in l.1.C. de erogat. milit. anno. lib.12. Sed verius est a Bucellaria regione, quam inter Isauriam, & Cappadociam Constantinus Porphyrogeneta locat, *p* nominatos fuisse. Eius sæpe & Cedrenus meminit. *q*

Sed idem Constantinus asserit, Bucellarios dictos: quia rei frumentariæ causa exercitum sequebantur. *Bucellus enim, inquit, r est panis circularem formam habens, & cellarius est custos,* & quia eius panis curam habebant, Bucellarij sunt dicti. Similiter Isauri sunt populi Cilices, radices montis Tauri incolentes, vt Strabo, *s* & alij memorant; & erant ex

k Ind. l. vlt. in ver. Bucellarios, & in ver. Isauros. C. de vi pub.
l L. pen. C. de fetijs.
m In tit. ff. de receptatorib.
n Imp. Orient. sub dispositione viri Illustr. Magistri militum per Orientem.
o In ver. Βουκελλάριοι.
p De thematibus them. 6.
q In Histor. Compen. in Romano Argyro. Michaele Paphlagone. & Constantino Copronymo.
r Vbi supra. them. 6.
s Lib.12. Geograph.

decem

A decem octo auxilijs Palatinis, quæ sub altero ex Magistris militum in præsenti sub Orientali imperio merebant, & Felices Theodosiani Isauri nuncupabantur, vt in eodem libro Notitiæ dignitatum habetur, *a* vbi in horum clypeo lutei coloris est Taurus ad viridantis montis verticem, supra quem est Aquila.

Quia ergo aliqui hos milites, Bucellarios, vel Isauros in prædijs tenebant, vel vt terrorem aduersarijs incuterent, aut etiam vim inferrent, aut alias ob causas, memorati Principes graui statuta pœna præcipiunt, ne quis eos apud se habeat, vel ne delinquendi occasio præbeatur, aut illi a militia auocentur, quod esset magnum Reip. detrimentum. Idem de omnibus militibus generaliter statuit Iustinianus. *b*

Isauros olim Solymos appellatos fuisse Theodoretus, ac plura oppida, vicosque diripuisse, & exussisse scribit. *c*

Erat autem Solymus vrbs Ciliciæ; itaque erant insignes Latrones, quorum quandoque B aliquis Princeps factus loca proxima, & quandoque remota diripiebat. Zozimus, *Lydius, inquit, d quidam Isaurus natione consuetis latrocinijs innutritus, agmine hominum sibi similium comparato, totam Pamphyliam, atque Lyciam populabatur*, & Probum Imp. finem illi latrocinio imposuisse scribit. Isaurosque pro insignibus latronibus notat d.l.pe. C.de ferijs. idem Zozimus, qui *Isauros, inquit, e alij Pisidas alij Solymos, alij Cilices montanos vocant*.

a Imp Orient. sub dispositione viri Illustris Magistri militum Præsentalis.

b Nouell. 116. seu in auth. vt neque miles, neque fœderatus.

c In Theodosio Anachoreta.

d Lib. I. Histor.

e Lib. 4. Histor.

Ad l. 1. C. de emenda. seruo. Cap. CCXXXIIII.

SI virgis, aut loris dominus seruum afflixerit, & mortuus sit, reiecta dierum distinctione, non est reus homicidij. Hæc enim lex voluntatem domini spectat, an seruum occidere voluerit, quod ex genere instrumenti, quo seruum percussit, deprehendi-C tur: nam si loris, aut virgis verberauerit, animus occidendi abfuisse creditur; nec distinguitur, an tunc expirauerit, vt punitur, an vno, aut altero die superuixerit, vt lege Moysis cauebatur. *f* Si vero lapide, vel fuste dominus seruum percusserit: quia animus occidendi præsumitur, reus est homicidij; itaque Constantinus hic legem Moysis abrogat, ac aliud ipse ius statuit ex antiquarum legum sanctione. *g*

f Exod. 21.

g L. 1. §. Diuus. ff. de sicar. & l. 1. & 3. C. ad leg. Cornel. de sicar.

Ad Tit. C. de sicar. Cap. CCXXXV.

L. 1. huius tituli ex duabus est composita, quarum altera est Antonini ad Aurelium Herculianum, cuius frater mulierem nomine Iustam occiderat; & scripta est, Læto II. & Cereale Coss. circa annum salutis 216. Altera lex est Alexandri A. ad Aure-D lium Fauium; & incipit a ver. crimen, & lata est, Alexandro Cos. circa annum 227. quemadmodum ex libro collationis legum Romanarum, & Moysis deprehenditur, *h* & vtraque ex Cod. Hermogeniano recitatur.

L. 5. Diocletiani, & Maximiani ad Agathonem scripta anno salutis 290. ex eodem libro *i* eum Præsidem alicuius prouinciæ fuisse ostendit; ita enim incipit, vt solebant Principes erga Præfectos præfari, *Haue Agatho K. N.* id est, charissime nobis. Is, qui in hac lege calcis ictu homicidium commisisse dicitur, Iulius Antoninus in eodem libro nominatur.

h Tit. 2.

i Tit. 2.

Ad l. Vnicam. C. de ijs, qui parent. vel filios occiderunt. Cap. CCXXXVI.

E A Pompeio Magno lata esse hæc lex existimatur, sed longè antea inductum erat, parricidas culeo insui; Cicero enim ait, k *Quanto maiores nostri sapientius insui voluerunt in culeum viuos, atque ita in flumen deijci cui repentè cælum, solem, aquam, terramque ademerunt, vt qui eum necasset: vnde ipse natus esset, careret ijs rebus omnibus, ex quibus omnia nata esse dicuntur.* Hanc legem renouauit, & fortè pœnam auxit L. Cornelius Sylla, sed Pompeius magis ampliauit, pœnas statuens non solum in eos, qui parentes, sed etiam in eos, qui cognatos, patronosve occidissent, easque diuersas; In parricidam autem nouam pœnam excogitauit, vt insutus culeo cum cane, vipera, simia, & gallo gallinaceo in proximum mare, aut flumen proijceretur, vt cœlum superstiti, terra mortuo adimeretur, tanquam naturæ elementis indigno. Simia cum parricida includitur: quia hoc animal cum duos pariat, alterum odio habet, alterum tam arcto complexu fouet, vt necet;

k Pro Roscio Amerino.

Gallus,quia matrem init,& patrem immaniter incessit; Canis, quod & ipse cum matre, & sororibus coit, & cum patre rixatur; Vipera autem, quoniam eius filij matris vterum exedunt, ipsamque occidunt. Itaque parricida rectè inter hæc animalia necatur; prius tamen virgis sanguineis cæditur; *a* hanc virgam Itali sanguinellam vocant; robusta est, & nodosa, cortice sanguinis modo rubescente; vnde nomen habet, de qua Plinius loquitur. *b* A

a L.pe. ff.eod.tit.

b Lib.24.c.18.

De Maleficis, & Mathematicis. Cap. CCXXXVII.

MAthematicos inter illos, qui diuinandi artem profitentur, recenset l. etsi excepta. C. de malef. & mathem. & in illorum numero eos habuit etiã Accursius. *c* sed quod hominum genus hoc fuerit, non explicatur. Isidorus mathematicos eos dici ait, *d* qui ex siderum cursu futura prædicunt; D. Hieronymus hos Astrologos appellat; *Astrologi, inquit, e hi sunt, qui vulgo appellantur Mathematici, & ex astrorum cursu lapsuque siderum res humanas regi arbitrantur. Vnde & Magi ab Oriente venerunt, Domini Stellam se vidisse dicentes, vel ex artis scientia, vel ex vaticinio Balaam Prophetæ, qui dixerat, f Orietur stella ex Iacob, & homo de Israel.* B

c In Rub. C. eod. tit. in ver. Mathematicis. & in l. Mathematicos. ff. e. t. Mathematicos. C. de episc. audiẽt.
d Lib. 8. etymol. c. 9.
e Comment. lib. 13. in Esai. c. 47.
f Num. c. 24.

Hæc D. Hieronymus. Ex quo constat Astrologos ex astrorum ortu futura prædicentes Mathematicos vocatos fuisse. Idem, *γενεθλιαλόγοι, inquit, g significare puto quos vulgus Mathematicos vocat. Consuetudo autem, & sermo communis Magos pro maleficis accipit, qui aliter habentur apud gentem suam, eo quod sint Philosophi Chaldæorum, & ad huius artis scientiam Reges quoque & Principes eiusdem gentis omnia faciant; vnde & in Natiuitate Domini Saluatoris ipsi primum ortum eius intellexerunt, & venientes in Sanctam Bethleem puerum adorauerunt stella desuper ostendente.* Et paulo supra, *Magi, ait, sunt, qui de singulis philosophantur.* Hæc ille. D. Augustinus, *Genethliaci, inquit, h propter natalium dierum considerationes, nunc vulgo Mathematici vocantur.* Et in hoc sensu hic accipiuntur, l. nemo cum seqq. C. de malef. Magos pro Maleficis accipit, qui etiam Chaldæi appellantur. *Malefici vero, inquit D. Hieronymus, i sunt, qui sanguine vtuntur, & victimis, & sæpe contingunt corpora mortuorum,* vulgo Necromathi dicuntur. D. Augustinus illicitis artibus deditos, & damnabiles a vulgo Maleficos appellari scribit. *k* C

g In ca. 2. Daniel.
h Lib. 2. de doctr. Christ. c. 21.
i In d. c. 2. Daniel.
k Lib. 10. De ciuita. Dei. c. 9.

Suidas Magiam esse ait *l* Dæmonum beneficorum ad aliquod bonum conficiendum, cuiusmodi erant Apollonij Tyanæi prædictiones. *Arioli vero, (de quibus in l. etsi, eod. tit.) sunt, ait D. Hieronymus m ἐπαοιδοί, id est, incantatores, qui verbis rem peragunt.* Vlpianus, *Qui incantat, inquit, n vel imprecatur, non venit medicorum appellatione.* Quo in loco notat Christianos, quos & impostores vocat, eos incantationibus agere existimans, quæ Diuina virtute operabantur, Magi ergo intelliguntur, qui inuocatis Dæmonibus, incantationes exercent, qui omnes iure sunt damnati. Nec tantum ex astris prædicendi ars a Christianis Principibus est interdicta, *o* sed & antea a Paganis prohibita fuerat, vt liquet ex l. 2. C. eod. tit. quæ est Diocletiani, & Maximini grauissimorum hostium nominis Christiani. Tacitus scribit, *p* imperante Claudio, de Mathematicis Italia pellendis factum fuisse Senatusconsultum atrox, sed irritum; postea vero a Vitellio Italia expulsi fuere, vt idem Tacitus tradit. *q* Maleficos idem D. Hieronymus *r* dicit esse veneficos, vel Dæmonũ phantasmatibus seruientes, vt faciunt Lamiæ, quæ propriè veneficæ, & maleficæ dici possunt; Ita vulgus ob facinorum multitudinem solet appellare, vt ait l. nemo. C. de malef. Hi sunt, qui Actuum Apostolorum c. 19. περίεργα, id est curiosa sectari dicuntur, quorum libros pretij denariorum quinquaginta millium combusserunt. Augures vero, qui ibidem nominantur, sunt, qui volatu auium, vel oscinum vocibus, faciendum quid, vel non faciendum denuntiant, vt ait D. Hieronymus. *s* Hi omnes Iuribus huius tituli damnantur. D E

l In ver. γοητεία.
m Vbi supra.
n L. 1. § medicos. ff. de var. & extraord. cognit.
o d. l. mathematicos. C. de episcop. audient.
p Lib. 12. Annal.
q Lib. 18. Annal. seu lib. 2. Histor.
r Comment. li. 5. in cap. 47. Hieremiæ.
s Vbi supra.

Ad l. 3. eod. tit. Cap. CCXXXVIII.

IN hac legẽ Malefici ad alienas ædes accedentes etiam amicitiæ gratia viui concremantur, quod suspecti sint, ne aliquod maleficium ibi committant. Deportantur etiã, qui eos vocant. At l. 5. eod. tit. iubet tam consulentes, quam has artes exercentes gladio puniri. Bald. non tenet legem tertiam a lege quinta correctam esse, *Itaque, inquit, t hodie*

t In cap. 25. de vsu. Phocij.

A *hodie mitigatis antiquis legibus nemo concremabitur, nec Maleficus, qui ad alienas ædes amicitiæ causa commeauerit, ob id punietur, sed ob illicitam artem, quam exercet; nec qui amicitia causa eum vocauerit. sed tantum qui consuluerit.*

Similiter, inquit, correcta est lex quarta, quæ permittit ad salutem hominum, & frugum, nempe ad auertendam grandinem, euocandam pluuiam hanc artem exerceri. Est autē correcta a lege quinta, & iure Canonum, *a* quicquid Bartolus senserit. *b* Recitat Phocius *c* omnes leges huius Tituli.

a c non liceat. 26. q. 5.
b In d. l. 4. C. de malef. & mathem.
c Vbi supra.

Lex sexta eos, qui elementa perturbant, vel suos inimicos per Dæmones interficiunt, vult ferali peste absumi; Interpretatur Accursius, *d* id est ferro, quo feræ conficiuntur; Sed Phocius exponit, *e* vt feris dilaniandi obijciantur.

d In d. l. multi. in ver. feralis. C. eod.
e Ibidem.

Lex septima, etsi honoribus præditi ex M. Antonini constitutione *f* tormentis non subijciantur, excipit Magos, & Maleficos, qui in Augusti, vel Cæsaris, scilicet, Iuliani Apostatæ, quem Constantius Cæsarem creauerat, comitatu versabantur; Credendum contra ipsum Iulianum, qui hariolis, & aruspicibus delectabatur, *g* hanc legem editam.

f L. Duo. C. de quæstionib.
g Ammia. Marcell. lib. 21.

B

Ad l. 1. C. de famos. libell. Cap. CCXXXIX.

PRimus Augustus libellos famosos edentes, tanquam in legem maiestatis commisissent, puniuit, commotus Cassij Seueri petulantia, qui plures Illustres viros, fœminas que diffamauerat. Sed lex maiestatis facta tantum, non scripta, aut dicta puniebat. Tacitus de Tiberio loquens, *Legem, inquit, b maiestatis reduxerat, cui nomen apud Veteres idem, sed alia in iudicium veniebant. Si quis proditione exercitum, aut plebem seditionibus, denique malè gesta Repub. maiestatem populi Romani minuisset, facta arguebantur, dicta impunè*

C *erant. Primus Augustus cognitionem de famosis Libellis specie legis eius tractauit, commotus Cassij Seueri libidine, qui viros, fœminasque illustres procacibus scriptis diffamauerat. Mox Tiberius, consultante Pompeio Macro Prætore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas esse leges respondit. Hunc quoque asperauere carmina incertis auctoribus vulgata in sæuitiam superbiamq; eius, & discordem cum matre animum.* Hæc Tacitus. Sed hoc crimen cum priuatum sit, verè lege maiestatis non continetur, & punitur arbitrio iudicis, intestabilisque est; *i* Valentinianus vero, & Valens addiderunt, *k* vt qui libellum famosum inuenerit, statim corrumpat, alias capitali pœnæ subijciatur, & qui in alterius iniuriam scripserit, eandem pœnam subeat; & qui etiam dixerit, nisi ostenderit ea vera esse; Quod Accursius verum esse intelligit, *l* si de crimine quis diffametur, ex quo pœna capitis sit imponenda.

b Lib. 1. Annal.
i L. lex Cornelia. §. pen. & vlt. cum l. seq. ff. de iniur.
k L. 1. C. de famos. libell.
l In d. l. 1. in ver. sa... C. de famos. libell.

D

Ad l. 1. C. de Nili aggerib. non rumpend. Cap. CCXL.

EMendanda est in primis hæc lex ex Codice Theodosiano, *m* & legendum, *Si quis post hac per Aegyptum intra duodecimum cubitum fluminis Nili vlla fluenta de proprijs, ac vetustis vsibus præter fas, præterque morem antiquitatis vsurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reuerentiam, ac prope modum ipsius Imperij adpetierit securitatem, conscijs & consortibus eius Oasena deportationis constringendis.* Hæc lex ita est corrigenda, quę ob hanc causam lata fuit. Constat in Aegypto raro pluuiā prouenire, quare vniuersam prouinciam Nilo irrigant, qui solum fœcundissimum efficit; Oportet autem, vt supra duodecim cubitos excrescat, quos si non excesserit, vt ait Plinius, *n* fames certa est, quod aqua ad agros irrigandos non sufficiat. *Nec minus, inquit, est fames, si sexdecim exuperauerit.* nam nimia aquæ copia fruges obruit, & tanto tardius decedit, quanto abundatius creuit, & se-

E mentem arcet. Vnde D. Hieronymus, *Moris est, ait, o Aegyptiorum propter inundationem Nili excelsos aggeres construere ad Ripas Nili, qui si custodum negligentia, vel nimia aquarum copia rupti fuerint, subiacentes campos nequaquam rigant aqua, sed opprimunt, atque populātur.* Hactenus D. Hieronymus. Vbi ergo Nilus non excedit cubitum duodecimum: quia aqua non sufficit agris irrigandis, nemini licet aggeres rumpere, nisi viuus velit exuri; nam aqua æqualiter est diuidenda ob penuriam, & conscij in Oasim deportantur. Duæ sunt in Aegypto Oases, vt ait Ptolemæus, *p* altera magna, de qua arbitror hic intelligi, non longè ab Abydo Aethiopes versus, & interior; Altera est minor in Marmarica prope Mærim paludem, vbi Ala secunda Armeniorum cum Præfecto pro Imperatore excubabat, vt in Libro Notitiæ dignitatum habetur. *q* Q. Curtius Anasim vocat.

m Lib. 9. tit. 32. de Nili aggerib. non corrumpendis.
n Lib. 18. c. 18.
o Comment. lib. 9. in c. 29. 30. Ezechiæ.
p Geogr. lib. 4. c. 5. in ... Africæ.
q Imp. Orient. sub dispositione viri Spectabilis Comitis rei militaris per Aegyptum.

A

Ad l. si quis in metallum. C. de pœnis. & declarata Stigmata, & eorum Historia.
Cap. CCXLI.

IN metallum damnatos non in facie, vt antea, sed in manibus, aut suris inscribendos esse Constantinus statuit, se IIII. & Licinio item IIII. Coss. qui fuit anno salutis 315. aut 316. secundum Holoandrum, In Codice Theodosiano; *a* vnde hæc lex est desumpta, legitur in ludum, aut metallum damnatos solitos fuisse inscribi. In ludum autem damnabantur, qui ad artem gladiatorum destinabantur, vt in Schola se exercerent, postmodum inter se pugnarent; *Omnem enim Scholam, inquit Asconius, b Romani ludum appellabant.* Post annos autem decem, quam lata est, id est, anno salutis 325. ab eodem Constantino sublati sunt gladiatores, & prohibitum, ne inter se amplius pugnarent; *c* quare in Cod. Iustiniani in l. si quis in metallum. omissa sunt illa verba, In ludum, & tantum scriptum, Si quis in metallum damnetur: quia imperante Iustiniano, abolitis gladiatoribus, non amplius locus erat eorum ludis, B

a Lib. 9. tit. 40. De pœnis. l. 2.
b In 2. Orat. Cice. in Ver. quæ Diuinatio dicitur.
c L. 1. C. de gladiat. lib. 11.

Inscriptio damnatis in metallum, tanquam seruis pœnæ fiebat: nam & serui malè de dominis meriti in fronte inscribebantur. Plinius, *At nunc, inquit, d terram vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent.* Seruos intelligit ob furtum, aut alia delicta a dominis faciem inscriptos. Theophilus, *Si propter delictum, ait, e seruus stigmata in facie acceperit vel in vincula coniectus fuerit.* Valerius, *Seruus, inquit, f vinculorum pœna coercitus inexpiabilique litterarum nota per summam oris contumeliam inustus.*

d Lib. 18. c. 3.
e §. Libertinorũ. Inst. de Libert.
f Lib. 6. cap. 8. ad fin.

Credo autem impressam fronti fuisse primam litteram delicti, quod commiserat, veluti, si fecerat furtum, imprimebant litteram F. Eodem modo serui pœnæ facti tanquam de Rep. malè meriti, stigmate in vultu notabantur, quemadmodum & serui, qui deliquerant, C Tranquillus, *Multos, inquit, g honesti ordinis deformatos prius stigmatum notis ad metalla, & munitiones viarum, aut ad bestias condemnauit.* Seneca, *Varia, inquit, h vinculorum genera, varia pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontis*; Damnatis vero in metallum fronti inurebatur littera, quæ significabat eorum delictum, sicut calumniatoribus littera K. inscribebatur, quæ ob calumniam illam notam inustam fuisse denotabat, quod lege Remia inductum fuit, vt auctor est Cicero. *i*

g In Caligula. c. 27.
h Lib. 3. de ira. & lib. 4. c. 37. De beneficijs.

Et l. si quis. C. de pœnis, ait pœnam damnationis posse vna inscriptione comprehendi. Idem in c. 3. de crimi. falsi. Et ob id ita inusti Stigmatici vocabantur, vt Dion appellat, *k* aut litterati, vel inusti, & inscripti. Plautus hominem trium litterarum furem appellat, *l* fortè quod hæ tres litteræ FVR. fronti inscriberentur. Hinc integræ frontis homines a Papiniano dicuntur, *m* qui his notis carent, vel forte quod frontem non perfricuerint ad ruborem alicuius criminis detergendum. Constantinus vero hac lege faciem inuri prohibuit, quod ad cœlestis pulchritudinis similitudinem sit formata. Hodie fures ob lepius furtum in fronte inuruntur, ita statuentibus legibus municipalibus. D

i In Orat. pro Roscio Amerino, secundum impressionem nouissimorum Codicum.
k Lib. 97.
l In Aulularia scena. Postquam obsonauit.
m L. quæsitum. de test.

Tyrones quoque, qui à Prouincialibus ad militiam dabantur, stigmate in brachio inscribebantur, fortè nomine Principis impresso, *n* vt fugientes possent agnosci. Vegetius, *Non statim, inquit, o punctis signorum inscribendus est Tyro.* Et paulo post, *Signatis itaque Tyronibus per quotidiana exercitia armorum est demonstranda doctrina.* Et alibi, *p Victuris in cute punctis milites scripti, & matriculis inserti iurare solent.* Aelius Amidenus, *Stigmata, inquit, q vocant, quæ in facie, vel alia parte corporis inscribuntur, qualia sunt militum in manibus.*

n L. decernimus. C. de quæ... lib. 11.
o Lib. 1. de remili... c. 8.
p Lib. 2. c. 5.
q Lib. 8. c. 12.

D. Gregorius scribit, *r* Iulianum Apostatam legem tulisse, vt nemo manu signatus, seu miles monachus fieri posset, quam a Mauritio confirmatam aboleri petit. In Apocalypsi quoque mancipia, & milites Diaboli in fronte, tanquam serui pœnæ, & in manu, tanquam eius milites, characterem accipiebant; *Si quis, inquit, s acceperit characterem bestiæ in fronte, aut manu bibet de vino iræ Dei.* E

r Lib. 2. epist. 103.
s Apocalyp. c. 14. & 20.

Idem Fabricensibus ad exemplum Tyronum fiebat; *t* Similiter Hydrophylaces, seu Aquarios, id est, aquarum aquæductuum Constantinopolis custodes, in singulis manibus nomine Imperatoris impresso, signabantur, vt ab alijs discerni possent. *u*

t L. 3. C. de Fabricē. lib. 11.
u d. l. decernimus, C. de aquæduc. lib. 11. ... d. ... n. 6.

Ad

A *Ad l. 1. C. de indictionibus lib. 10.* Cap. CCXLII.

PRæter quinquagesimam frumenti, quadragesimam hordei, & vicesimam uini, ac la ridi, quam homines Prouinciarum soluebant, & hæc canon tanquam certa, & ordinaria pensio uocabatur, tenebantur etiam pensitare quantam quotannis Princeps pecuniam imperasset, & hæc nominabatur indictio, quia indicebatur, quantum quæque Prouincia soluere teneretur. *a* Cicero scribit, *b* cũ opus erat Romanis classem parare, pecuniam ciuitatibus imperatam fuisse; Idem fiebat, alia necessitate urgente, vnde quandoque plus, quandoque minus indicebatur; Quare iubetur Præfecto Prætorio, *c* vt mense Iulio, & Augusto describant, quantum cuique Prouinciæ ex Principis delegatione, seu præcepto sit indicendum. Quotannis ergo fiebat indictio, etsi quandoq; minor,
B quandoque, prout vsus exigebat, grauior; rebusque, non personis indicebatur, ut pro modo patrimonii quisque solueret; *d* etsi in hoc Bartolus, *e* & alii dissentiant, existimantes personis pro rebus imponi.

Quare & fœnus exercentes, & negociatores pro modo pecuniæ, quam exercebant, hoc onere adstringebantur; *f* Vt vero sciretur, quantum cuique esset soluendum, Præfecti Prætorio ante edicto id declarabant, quam inciperet indictio; *g* Si non sufficiebat Principi hæc pecunia, quia forte bellum superueniebat, alia imperabatur, prout usus exigebat, & hoc appellabatur superindictum. *h* Erant & temporariæ Indictiones, quæ pro usu ciuitatis ciuibus indicebantur, vulgus collectas appellat, de quibus Paulus, *Si indictiones, inquit, i temporaria indicta sint, hoc onus ad fructuarium pertinet.* In eodem gene re sunt equi, plaustra, & aliæ angariæ belli tempore, quas extraordinarias indictiones no-
C minat l. vlt. C. de muner. patrimo. lib. 10. l. neminem. C. de sacr. sanct. eccles. quæ eadem est l. 2. C. de quib. muneribus, vel præstatio. nemin. se liceat excusar. lib. 10. Marcellinus hoc indictionale augmentum appellat, *Iulianus, inquit, k indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare, nec subnotare perpessus, humi proiecit,* & infra, *Rescripsit gratandum esse, si prouincialis hinc inde uastatus saltem solennia præbeat, nedum incrementa, quæ nulla suppliciæ egenis possent hominibus extorquere. Factumque est tunc & deinde unius animi firmitate, ut præter solita nemo Gallis quicquam exprimere conaretur.* Solennia appellat, quod solebat indici, incrementum vero superindictum.

Soluebatur pecunia indicta tribus pensionibus, prima a Calendis Ianuarij vsque ad Cal. Maias; secunda vsque ad Cal. Septembris; tertia ab initio indictionis, quæ inde incipiebat vsque ad finem anni, *l* Hinc orta est annorum Indictio inuenta anno Salutis
D. 313. Constantino II. & Licinio II. Coss. & a Synodo Nicena ob hanc causam introducta, aut comprobata, scilicet, ut Olympiades Idololatriam olentes omitterentur. Quare statutum est, vt anni cum indictionibus numerarentur, quæ vsque ad 15. annos extenderentur, quod hoc spacio expleto, census vbique renouari consueuisset. Itaque sicut olim singulo quinquennio ab anno acti census anni numerabantur, dicebaturque prima indictio primi anni a die acti census, secunda, tertia, & quarta vsque ad quintam decimam, iterumque alio censu acto, prima Indictio, vt ait Asconius, *m* ita post actum censum a prima indictione auri a Principe imperati secunda, & tertia vsque ad decimam quintam, id est, alium nouum censum anni numerari cœperunt. Incipit autem Indictio die 25. Septembris, seu octauo Cal. Octobris, *n* D. Ambrosius, *Octauus, inquit, o mensis est September secundum consuetudinem nostram; Indictio enim Septembri mense incipit.* Hæc
E ille. Idem d. l. vlt. C. de anno. & tribut. libr. 10. Nam eo die necato Maxentio tyranno, Christiana pietas se in libertatem vindicauit, de quo Onuphrius Panuinus doctissime scripsit. *p* Cedrenus vero vult *q* anno 15. imperij Augusti, alibi *r* II. post Actiacam victoriam Indictionem institutam, sed Theodosio imperante, annos ab ea numerari cœpisse, cum desiere Olympiades. Huius Indictionis in iure meminit Theodosius iunior, *s* Anastasius, *t* & Iustinianus. *u* Quo vero tempore fuit instituta, nondum inuentum fuerat, vt anni a Natiuitate Domini numerarentur; nam certum est anno Salutis 538. quo condita est Nouella 47. nondum hoc in vsu fuisse; Ibi enim solennia instrumentorum recitantur, quibus annus certior fieri potest, Co l. indictio, & anni Imperatoris, qui tunc erat, annorum vero Domini nulla fit mentio. Nec in Epistolis D. Gregorij, in quibus est

a l. 1. C. de indictio lib. 10. l. Iulianus §. idem Iulianus. ff. de action. empt.
b pro Flacco.
c Nouel. 128. seu in Auth. de collat. & aliis capitulis. cap. 1.
d l. 3. C. de anno. & tribut. lib. 10.
e in d. l. 1. C. de indict. lib. 10. nu. 3.
f l. filius in fin. ff. ad municip. l. vlt. §. patrimonium. ff. de muner. & honoribus.
g l. 2. infr. eod. tit.
h l. 1. C. de superindict. lib. 10.
i l. quæro. ff. de v. [illegible] legat.
k lib. 17.
l l. vlt. C. de anno. & tribut. lib. 10.
m in l. 3. in Verr. Cicero Orat.
n l. vlt. C. de ann. & tribut. lib. 10. l. [illegible] fin. C. de [illegible] [illegible] Beda de natur. rer. c. 48. Alciatus lib. 8. parerg. c. 1. [illegible] [illegible] de ver [illegible] [illegible] Chr. [illegible] c. 7. Didacus Hispan. lib. 1. [illegible] resolut. c. 12. [illegible] & d. Nouell. 128. in prin.
o Epist. 23. lib. 10.
p Comment. in lib. 2. [illegible] vbi loquitur, De Indictione, lib. 10. & Constantini conuersione.
q In hist. Compend. in Theodosio.
r Ibidem in C. Iulio Cæsare.
s l. 2. C. de indict. lib. 10.
t l. vlt. græca. C. de anno & tribut. lib. 10.
u in 2. constitut. C. [illegible] in auth. [illegible] [illegible] Nouell. 47.

est indictio, anni salutis reperiuntur, ita ut uideatur aliquot annis post annos Domini 600. id inuentum fuisse. Beda tamen auctor est, *a* D. Dionysium exiguum Abbatem A Romæ virum græce, & latine eruditum anno Christi 532. cyclum suum magnum Paschalem cœpisse ab incarnatione Domini inscribere, quod institutum postmodum aliqui sunt secuti. Paulus enim Diaconus, qui fuit tempore Longobardorum, annos a Christo incarnato notat: nam scribit, *b* Romam captam a Genserico Vandalorũ Rege anno Christi 475. Quod postea Beda, & alij scriptores obseruarunt; & apud D. Gregorium legitur *c* priuilegium datum Cœnobio Suessionensi S. Melardi anno 593. Indictione undecima; & quædam Synodus Romæ facta anno 601. incarnationis Domini, *d* ita vt constet aliquando circa annum 600. a Domini incarnatione annos numeratos fuisse. Vulgo tamen id nondum ab omnibus obseruabatur; tempore Accursij tantum in Italia seruabatur, ut ipse est auctor. *e* Sero etiam a Romanis Pontificibus id est receptum; Blondus enim primum Eugenium VI. id obseruasse scribit. Iustiniano ergo imperante id est inuentum, sed non adhuc vsu receptum, quod postea obseruari cœpit. In Epitaphio enim B Caroli Magni legitur eum obijsse anno Domini 814. Diocletianus vero iusserat antea a primo anno sui imperij annos numerari, ut auctor est Beda, *f* quod postea non est obseruatum.

a c. 47. & d. c. vlt. de natur. rer. & c. ult. in Iustiniano.
b lib. 17. de gestis Roma.
c Epist. lib. 12. ep. vlt.
d lib. 9. epist. 22.
e l. generali, in ver. seruitutis. C. de tabularijs. li. 10
f De natura rerũ. cap. 47.

Ad l. 1. C. de exact. tribut. lib. 10. & de ducenarijs, centenarijs, & sexagenarijs.
Cap. CCXLIII.

AB officijs Præsidum, & eorum, qui Prouinciis præerant, solita fuisse exigi tributa, non ambigitur, cum hoc eorum præcipuum munus esset, ut Philon, *g* & multa Iura *h* significant. Id autem opera Ducenariorum, Centenariorumque C exequebantur. Hos alii a ducentis, centumue aureis, quos exigebant, hoc nomen habuisse censent, sed cur maior summa uni, quam alii committeretur? Alii, quod tot numero uiri una militarent.

Sed etsi totum Præsidis officium hic numerus quandoque impleuerit, id tamen semper non fuit; sæpe enim pauciores erant, ut ex officiis Præsidum Africæ apparet, quæ quinquagenos apparitores non excedebant; *i* Erant igitur isti in Præsidum, aut Proconsulum officio præcipui, & aliis præfecti. Officium autem ex cohortalibus constat, quod & Horatius significat. *k*

Persius exponit causam, videtur ab omni
Conuentu, laudat Brutum, laudatque cohortem.

Erat autem Brutus Asiæ prætor, cuius cohortem, seu officium Persius laudabat; Et dicta D est cohors, non quod tot essent numero, ut semper cohortem, quæ ex 555. militibus constabat, implerent, cum sæpe plures centum non essent, ut in Illyrico, vbi centeni tantum singulis iudicibus patebant. *l* Cohors itaque primæ legionis mille centum quinq; pedites continebat, & 132. Equites loricatos. Aliæ cohortes 555. pedites, equites loricatos 66. ut Vegetius scribit. *m* Sed cohortem hanc dictam esse arbitror, quod instituta esset ad exemplum primæ cohortis, quæ in legione militabat, eosdemq; habebat præfectos, quod ut facilius cognoscatur, primæ legionis præfectos explicabimus.

Ea a quinque ordinarijs regebatur; Ordinarij autem dicebantur, qui in prælio præerant, & primos ordines ducebant. Vegetius, *Primus, inquit, n erat, qui centurio primi pili uocabatur, qui non solum Aquilæ præerat, verum etiam quatuor centurias, hoc est 400. milites gubernabat in prima acie.* Hic tanquam caput totius legionis merita consequebatur, & E commoda.

g In Flaccum.
h l. 1. l. 4. l. miss. & toto tit. C. de exactio. tribut. lib. 10.
i l. 1. §. & in eff. cio. C. de off. præf. præt. Afri.
k Sat. 7. libri 1.
l l. per Illyricum. C. de cohorta. lib. 12.
m lib. 2. c. 6.
n lib. eod. c. 8.

Secundus erat primus hastatus, qui duas centurias, id est, ducentos homines ducebat in acie secunda, quem nunc Ducenarium uocant.

Tertius erat princeps primæ cohortis, centuriam, & semis, hoc est, 150. homines gubernans, ad quem in legione prope omnia, quæ ordinanda sunt, pertinent.

Post hunc secundus hastatus, centuriam & semis, hoc est, 550. homines gubernabat. Vltimus centum homines. Sic decem centuriæ cohortis primæ a quinque ordinariis regebantur, quibus magnæ utilitates, & magnus honor est a Veteribus constitutus, ut cæteri milites ex tota legione omni labore, ac deuotione contenderent ad tanta præmia peruenire.

A uenire. Erant & Centuriones, qui singulas curabant centurias, qui nunc Centenarij nominantur. Erant Decani, qui decem militibus præpositi, nunc caput contubernij uocantur. Hæc Vegetius. Horum instar erant Præsidum cohortes, quæ & ipsæ primipilarem habebant, cuius frequens in iure est mentio. *a* Et hic annonas inter milites, siue cohortales diuidebat, vnde pastus primipili sæpe vocatur, *b* quo nomine cibarium significatur. Hinc Arcadius speciebus primipilaribus adærandis eandem taxationem pretiorum seruari præcepit, quæ in venalibus publicis poterit reperiri. *c* Hoc significat, ut si primipilaris pro annona pecuniam numerare voluerit, quæ adæratio uocabatur, pretium, quo publicæ res ueneunt, præstet. Et quia magni momenti erat hæc administratio, ideo pro ea etiam dos obligata erat, *d* & bona quandoque a fisco occupabantur. *e* Hunc sequebatur, qui Ducenarius uocabatur, ita dictus, quod eius exemplo, qui 200. militibus in prima cohorte præerat, institutus esset, cuius meminit d.l.1. C. de exacto.tribut. li. 10.

B Post hunc erat, qui Princeps dicebatur, de quo in tit. de cohortali, principibus corniculariis, ac primipilariis, lib. 12. Sicut & Princeps agentium in rebus uocatur. Vltimus erat, qui exemplo centurionis Centenarius nuncupabatur, siue sexagenarius, illum imitatus, qui sexaginta milites regebat; Et hi in Præsidis cohorte præfecti Ordinarii sunt dicti; *Ordinariorum, inquiunt Imperatores, f Iudicum apparitores, qui uel speculatorum, vel ordinariorum attigerint gradum, nullo annorum numero, nulla stipendiorum contemplatione laxentur, prius quam primipili pastum digesta ratione compleuerint*; Hoc est, nullus ordinarius, siue centenarius, siue ducenarius a militia cohortali absoluatur, priusquam primipilaris administrationem compleuerit; gradatim enim ad hæc officia exemplo aliorum militum promoueri consueuerunt, ut idem Vegetius exponit; *g* & subdit, *Sic primicerius in officio Præfecti Prætorio ad honestum, quasi quandamque militia peruenit finem.* Hi omnes erant

C sub Principe, & singuli tanquam capita alios sub se ministros habebant, & tributa exigebant. Hieronymus ait *h* primo fuisse tribunum, mox primicerium, senatorem, ducenarium, biarcham, circitorem, equitem, & tyronem.

a l. 3. 7. 8. 13. & 14. C. de cohortalibus. lib. 12.
b d. l. 3. & 7.
c d. l. 8.
d l. 4. C. in quib. caus. pign. uel hypo. tacite contrah.
e l. 1. C. de priuileg. fisc.
f l. ordinariorū. C. de cohortalib. lib. 12.
g lib. 2. c. 21.
h Ad Pammachium aduers. Io. Hierosolymitanum. epist. 61.

Ad l. ciues. C. de incolis, lib. 10. Cap. CCXLIV.

Ciues facit origo, adoptio, manumissio, & allectio; Accursius interpretatur, *i* id est, delatio honoris, quod erroneum arguit Budæus. *k* Ipse exponit, adscriptio, & cooptatio facta in ciuem, quod euenit, cum quis ex priuilegio in ciuem recipitur; Sic Capitolinus allectum in Prætorem eum appellat, *l* cui ornamenta Prætoria dabantur, cum uere Præturam non gereret; ita enim scribit, *Cum Commodus allectio-*

D *nibus innumeros Prætores creasset. S.C. Pertinax fecit, iussitque, eos, qui Præturas non gessissent, sed allectione accepissent, post eos esse, qui vere Prætores fuissent.* Qui tamen inter ciues recipiuntur ex priuilegio, uere ciues sunt, cum id simplex sit nomen iuris, nullam administrationem desiderans, ut Prætura. Allecti igitur proprie municipes uocabantur, id est, in ciuitatem recepti, ut nobiscum munera faciant, sed postea abusiue omnes ciues dicti sunt municipes, ait Vlpianus in l. 1. §. 1. Ad municipal. quæ lex ex prædictis declaratur.

i in l. ciues ī ver. allectio. C. de incol lib. 10.
k In prioribus ad Pandect. annotationibus ad l. mores est. ff. de pęn.
l In Pertinace.

Ad l. Medicos, & l. Archiatri. C. de profess. & Medicis lib. 10. Cap. CCXLV.

E Archiatros Medicorum Principes Accursius Interpretatur, *m* alij Principis Medicos esse uolunt, quibus adstipulatur l. vlt. C. eod. tit. dum ait, *Qui in sacro Palatio inter Archiatros militarunt.* Hoc etiam sentire uidetur l. 2. C. quib. non obijcitur longi temp. præscrip. Ego vero id aliter interpretandum, declarandumque censeo; Quemadmodum igitur in quolibet foro certus erat numerus aduocatorum, *n* qui ad hunc numerum non admittebantur, nisi prius eorum præceptores iuris periti ipsos iuris prudentia prędiditos esse iurati apud acta deposuissent, *o* ita qualibet ciuitas certum Medicorum numerum habebat, qui ad curandos ægrotantes ambulabant, *p* & ob id περιοδευταί, id est, circumcuntes uocabantur, *q* & minores quidem ciuitates quinque Medicos, maiores septem, maximæ, id est, metropoles decem habebant. *r* Hi Archiatri uocabantur, latine primi Medici, ut eos appellat l. si quis in Archiatri. C. de professoribus,

m In d. l. Medicos ī uer. Archiatros. C. de prof. ss. & medicis. lib. 10.
n l. cum aduocatorum. l. nemini. l. pe[illegible] & vlt. C. de aduoc. diuer. iudicior.
o d. l. nemini.
p l. 1. De decret. ab ordin. facien.
q l. si duas §. 2. ff. de [illegible]
r d. l. duas. §. 2.

&

& medic. lib. 10. Symmachus loquens de Medicis, *Lege, inquit, a cautum est, ut primi artis eiusdem de nouorum scientia indicarent*. D. Gregorius Nazianzenus scribit b Cæsarium suum fratrem in patriam conductum ad docendum, & medendum in primo ordine A
Medicorum; propterea hi salarium percipiebant ex publico, id est, a ciuitatibus; c vn de gratuito infirmos curare tenebantur, a quibus nihil accipere poterant: a sanis uero capere licebat, d prout significat l. 3. ff. de var. & extraord. cognit. quæ medicum curantē oculos contra bonam fidem ab ægro prędium sibi uendi compulerat; ex hoc contractus improbatur, quia conductus ex publico gratuito mederi debuit, ut ego interpretor, & significat l. archiatri, quæ hanc legem explicat. Postremo id comprobat l. archiatros. C. de metat. lib. 12. *Archiatros, inquit, nostri Palatij, necnon urbis Romæ immunes ab hospitijs facimus*. Ergo alii quam Principis Medici erant Archiatri, illi ita uocabantur, quia ex primo ordine accipiebantur. D. Augustinus Aesculapium archiatrum appellat, *Credo, inquit*, e *se Aesculapius excusabat, quod ἀρχίατρον se non obstetricem profitebatur*. B

a Lib. 1. epist. 26.
b In Orat. in laudem Cęsarij.
c L. vlt. C. de inoffic. testam. & d. l. Archiatri. C. de profess. & medic. lib. 10.
d d. l. archiatri. & l. 8. C. In. con. tit.
e Lib. 3. de ciuit. Dei. c. 17.

Dabantur autem a ciuitatibus ex publico Rhetoribus singulis annonæ 24. Grammaticis 12. & alicubi plures; f Est annona impensa cibariorum vnius personæ, quam Iustinianus quinque solidis tantum æstimauit; g Sed has pluris fuisse existimo. Vno ex Archiatris defuncto, alius eius loco sufficiebatur, qui a sex primis, seu Archiatris, aut pluribus probatus fuisset; h vnde nemo Archiatrus esse poterat, cuius scientia a prædictis primis cōprobata non fuisset; Sed & semel probatus Medicus poterat reprobari, prout significat l. sed & reprobari. seu l. si duas, §. 5. de excusat. tutor. quæ lex est repetita in l. vt gradatim. §. pen. de munet. & honor. Ex his Archiatris in qualibet ciuitate eligebantur, qui Grammaticam, Rhetoricam, & Philosophiam docebant, i vt explicat d. l. medicos. quæ Archiatros, & ex Archiatris Grammaticos, & professores litterarum iubet esse immunes; itaque Archiatrorum numero professores eligi solitos fuisse affirmat Cassiodorus. k C

f L. 11. C. Th. de medic. & profess.
g L. 1. & 2. C. de offic. præf. præt. Afr.
h L. si quis in archiatri. C. de profess. & medic. lib. 10.
i d. l. si duas. §. 1.
k Lib. 6. variar. in formula comitis Archiatrorum.
l Vbi supra.

Archiatris Principis præerat comes dictus, qui Principem curabat. D. Gregorius dicit l eius fratrem Principis Medicum factum primum inter Medicos dignitatis gradum obtinuisse; itaque Archiatri gradus ex ordine Medicorum præstantioribus dabatur.

Quod vero legitur in l. vlt. C. de professor. & Medic. lib. 10. *Vniuersi, qui in Sacro Palatio inter Archiatros militarunt, gaudeant comitiua primi ordinis*, non arguit alios, quam aulæ Medicos Archiatros fuisse, sed & ipsos, qui in comitatu curabant infirmos, quosdam Archiatros, quosdam simplices medicos extitisse; siquidem etiam ciuitatum primi Medici Archiatri appellabantur. m

m d. l. archiatri.

In Palatio Principis Scholam Archiatrorum fuisse existimo, qui aulicis medebantur, & his præerat comes Archiatrorum nuncupatus, de quo Cassiodorus, n & hoc Epitaphiū Romæ ad S. Sebastianum inuentum ostendit. D

n Vbi supra.

M. LIVIO CELSO TABVLARIO SCHOLAE MEDICORVM M. LIVIVS EVTYCHVS ARCHIATRVS OLL. DII. INFR. PED. IIII.

De auro coronaria. Cap. CCXLVI.

PRius corona ex lauro triumpharunt, postea ex auro est facta, aurumque id Coronarium est appellatum, inquit Gellius, o quod a prouinciis conferebatur; Sed l. Iulia C. Cæsaris cautum est, ut hoc aurum non nisi decreto triumpho dari, accipiuè posset. Cicero, *Mitto, inquit*, p *aurum coronarium, quod te diutissime torsit, cum modo velles, modo nolles. lex enim generi tui (scilicet Cæsaris) & decerns, & accipere vetabat, nisi decreto triumpho*. Eiusdem meminit alibi, q & Virgilius r loquens de Augusto ait, B

Dona recognoscit populorum,

Seruius, *Aurum, inquit*, s *coronarium dicit, quod hodie quoque a uictis gentibus datur. Imponebant autem Imperatores hoc (victis scilicet) propter concessam uitam*. Vsu postea euenit, vt sponte Prouinciæ aurum Coronarium Principi darent ob partam ab eo uictoriam, vt auctor est Dion, t vel ob aliquam lætitiam, quod non tantum in coronis, sed & diuersis aureis signis conferebatur. u Plinius scribit coronas pondo septem, & nouem Claudio Cæsari triumphanti oblatas; *Claudius, inquit*, x *cum de Britannia triumpharet, inter coronas aureas unam septem pondo habuit, quam contulisset Hispania citerior, alteram nouem, quam Gallia comata, sicut titulus indicabat*. Cicero in Pisonem narrat cum hoc nomine cē-

o Lib. 5. c. 6.
p In L. Pisonem.
q De lege agraria. Orat. 2.
r Lib. 8. Aeneid. in fin.
s Ibidem.
t Lib. 42. & 49.
u L. 4. C. Theod. tit.
x Lib. 33. c. 3.

tum

A tum talenta accepisse. Hoc genus coronarum est vetustissimum, siquidem Thucydides
scribit Brasidę Lacedæmoniorum Regi tanquam Græciæ liberatori auream coronam da-
tam fuisse, *Et Brasidam, inquit*, a *cum tu cæteris honestè acceperunt, tum vero & publice au-* a lib.4. Histor.
rea corona redimerunt, tanquam Græciæ liberatorem. Sic & Paulo Aemilio CCCC. coronas
ab amicis ciuitatibus donatas fuisse Plutarchus tradit, *Post eum, inquit*, b *deferebantur au-* b In Paulo Aemilio.
rea corona, quibus Aemilium virtutis gratia Græcæ donauerant ciuitates. Erat numerus corona-
rum CCCC. Hæ summatim erant coronæ, quæ triumphi gratia conferebantur. Gellius,
Triumphales, inquit, c *corona sunt aurea, qua Imperatoribus ob honorem triumphi mittuntur,* c lib.5.c.6.
id vulgo aurum coronarium dicitur. In vsu postea fuit, vt nouis Principibus oppida, & ciuita
tes aurum conferrent, quod coronarum forma oblatum coronarium dicebatur. Capitoli-
nus, *Aurum, inquit*, d *coronarium, quod adoptionis sua causa oblatum fuerat, Italicis totum,* d In Antonino Pio.
B *medium prouincialibus reddidit*, in quo Hadrianum imitari voluit, qui idem egerat. Spartia
nus, *Aurum coronarium, inquit*, e *Italiæ remisit, in prouincijs minuit.* Idem erga Romanos e In Hadriano.
fecit Alexander, Lampridius, *Aurum, inquit*, f *negociatorium, & coronarium Romæ remisit.* f In Alexandro Seuero.
Marcellinus, *Saracenorum ait*, g *reguli gentium oblata auri corona, tanquam mundi, natio-* g lib. 23.
numque suarum Iulianum dominum adorarunt. Huius loco successit, quod nouis Principi-
bus primum in vrbes subditas venientibus nunc offerri solet, etsi in coronæ speciem non
datur. Iudæi vero ipsi quotannis aurum forma coronæ, quod prius Summo Pontifici confe
rebant, postea Principi loco tributi soluerunt, h qui anniuersarius Canon vocabatur. Sed h l. Iudæorũ 16. C. de Iudæ.
in alijs statutum est, vt a nemine hoc aurum exigatur, nisi eius soluendi consuetudo extite-
rit; i Aliquando pro hospitali munere aurea corona data fuit, vt imperante Nerone Cor i l. 1. C. de auro Corona. lib. 10.
bulani a Tygranocertensibus oblatam fuisse Tacitus scribit. k Solebat & singulo impe- K lib 14. Annal.
C rij decennio, quando Decennalia celebrabantur, Senatus aurum Principi offerre, sicut
Theodosio mille, & sexcentas auri libras oblatas fuisse Symmachus scribit. l l Epist.11. lib.2.

Ad l. pen. C. de naufrag. lib. 11. *Cap.* *CCXLVII.*

DE submersis nauibus velo leuato cognoscendum esse Honorius, & Theodosius
nauicularijs per Africam scribunt. Significant summatim, & de plano de
hac causa iudicandum; In alijs vero ordinariè decidendis, cum de ferenda sen
tentia cum assessoribus consulebant, velum, ne uiderentur, obducebant. Id in antiquis actis
Martyrum cernitur apud Surium. *Lysias, inquit*, m *introgressus obduxit uelum, & post exiens* m 23. Augusti.
ex tabella recitauit sententiam. Idem & D. Basilius ostendit, *Qui rerum, ait* n *in hoc mundo po* n Epist.79 ad Eustachium.
D *tiuntur, quando facinorosum aliquem morti sunt adiudicaturi, cortinas obducunt, & expertissi-*
mos quosque ad causæ tractationem aduocant, multumque temporis insumunt, nunc legis rigorem
contuentes nunc naturæ communionem suscipientes, multumque ingemiscentes, adiudicandi neces
sitatem deplorantes nemini non manifestum faciunt, quod non ex propria libidine, sed ex neces-
sario legis ministerio condemnationis inferant sententiam. Notitia utriusque Imp. Romani in
insignibus Consularis Campaniæ pro eius tribunali huiusmodi uelum repræsentat, o quod o Imp. Occident. sub dispositione uiri spectabilis Vicarij vrbis Romæ.
in medio diuisum ad vtrasq; partes diducitur, vt consultandi tempore obducatur. Cũ ve-
ro ex tabella recitabant sententiam, velum apertebant, D. Chrysostomus, *Cum, inquit*, p p in c. 17. Matth. Hom. 57.
publice sententiam Iudices prolaturi sunt, velamina statores contrahunt, ut ab omnibus videãtur.

Ad l. 1. C. de metall. & metallis. lib. 11. *Cap.* *CCXLVIII.*

E

CVique inquirendi auri facultas conceditur in hac lege, quæ præcipit, vt singuli
aurilegulі octonos scrupulos in Balluca Principi soluant. Scrupulus est vigesi-
ma quarta pars vnciæ, siue tertia drachmæ, siquidem vncia in octo drachmas,
& drachma in tres scrupulos diuiditur: unde tertiam partem vnciæ auri singuli aurileguli
soluunt comiti sacrarum largitionum, & id fit quotannis, prout significat l. per annos sin-
gulos, eod. tit. quia præcipitur septenos in Pontica, & Asia Diœcesi scrupulos solui
pro octonis, qui alibi penduntur. Hi autem scrupuli soluuntur in Balluca, hæc est a-
rena aurea, quæ ita minuta inuenitur, & eius est probitatis, ut non excoquatur; a Græcis
χρύσαμμος, id est, aurea arena dicta.

Aliud aurum, quod terra concretum effoditur, igne purgandum est, hoc autem minime. Id aurum in massa inuentum Palaca uocatur, quod vero minutum est, aut in arena, Balluca dicitur. A

a li.3. Geograph. Palaeas Strabo *a* pilas, aliàs palas uocat, & auri grumos; *Inter auri, inquit, micas quandoque dimidia libra grumos, quas pilas, (alias palas) vocant, repertos fuisse memoria proditum est, qui parua admodum purgationis indigeant.* Hæc ille. Traditum est etiam, scissis lapidibus glebulas quasdam papillis mammarum similes inueniri;

b lib.33.c.4. Plinius, Aurum, ait, *b* arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est; Inueniuntur ita massæ; necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacas Hispania, alii Palacranas idem quod minutum est, Balucem uocant. Hactenus Plinius. Huius quatuordecim vnciæ respondent duodecim vnciis, scilicet, libræ auri obrizi.

c l.2. C. eod. tit. *c* Est autem Arrugia quasi auri rugia, id est, scalprura, vbi ob inueniendum aurum terra rugatur, non effoditur; Et hi proprie sunt Aurileguli, qui terram non effodiunt, de quibus loquitur d. l. 1. & d. l. per annos.

d in d. l. 2. in uer. octonos. Quod uero Accursius credidit *d* octonos scrupulos pro singula auri uncia, quæ effoditur, persolui, fallitur. id enim repugnat d. l. per annos singulos; & esset Aurilegulis nimis onerosum. B

De honoratorum vehiculis. *Cap. CCXLIX.*

HOnoratos hic accipi puto pro his, qui Honoraria dignitate fruuntur, codicillis a Principe impetratis, de quibus in l. 2. C. vt dignitat. ordo seruetur lib. 12. loquitur enim lex de honoratis, seu ciuilibus, seu militaribus, id est, de his, qui ordinaria dignitate non gaudent, sed per codicillos vacantes eam obtinuerunt; Dubium erat, an hi intra vrbem Romæ, vel Constantinopolis Carrucis vehi possent, & rescribit, hos suæ dignitatis vehiculis intra vrbem vti posse, id est, illis carrucis; Additur in Codice Theodosiano, C

e lib.14. tit. 12. *e* Bijugis, neque enim quadrigis uehi poterant, quibus soli Præfecti Prætorio, vel vrbis vehebantur, qui actu eas dignitates administrabant. De iisdem Honoratis forte intelligit l. 1. C. de off. ciuil. iudic. qui hoc priuilegio potiuntur, ut eum iudicibus in tribunali sedeant, exceptis horis, quibus merita ipsorum causarum panduntur, si litem habent. *f*

f lib. 1. C. de off. milit. iud. & l. vlt. C. de off. diuers. iudic.

Ad l. 1. C. de Metropoli Berytho lib. 11. *Cap. CCL.*

PAulus Tyrius Rhetor ad Hadrianum Imp. legatus missus impetrauit, ut Tyrus Phœniciæ Metropolis esset, ut auctor est Suidas. *g* Postea Theodosius minor saluo iure Tyri etiam Berythum eiusdē prouinciæ Metropolim fecit; *h* *Sic, inquit, Tyrus mater prouinciæ maiorum nostrorum (id est, Hadriani) beneficio, Berythus nostro & utraque dignitate simili perfruatur.* Cum uero Photius Tyri Episcopus in Chalcedonēsi concilio sub Marciano Imp. facto de Eustathio Berythi Episcopo conquestus esset, quod suæ diœceseos vrbes sibi vsurpasset, Synodus Tyro vrbes ademptas restituit, scilicet, Byblon, Botyn, Tripolim, Orthosiam, Ariam, & Antaradon, *i* quod obtinuit quoad iura Metropolitani ecclesiastica: quoad vero iura ciuilia duæ uidentur permansisse Phœniciæ, quarum altera maritima, altera Libani dicebatur, ut apparet in libro Notitiæ utriusque imperii Romani. *k* Sed verius est maritimam unam prouinciam duas habuisse Metropoles, quemadmodum Pontica Amasiam, & Neocæsariam duas habuit Metropoles; *l* & idem Martianus in Chalcedonensi Synodo statuit, ut Chalcedon, & Nicomedia essent Bithyniæ Metropoles. D

g In verbo. παῦλος τύριος Alc. ar. l. 10. 4. ea rere. c. 15. h l. 1. C. de metropol. Berytho. li. 11.

i in actis concilij Chalced. & Card. Baronius in annal. ann. 451. K Imp. Orient. sub dispositione uiri spectabilis comitis Orie ntis. l Nouell. 28. Iustini. seu in Auth. de Moderat. Helenoponti. cap. 2.

De aquaductu, & forma. *Cap. CCLI.* E

m lib. 8. c. 7. n lib. 9. c. 11. FOrma nihil aliud est, quam canalis opere structili factus, per quē aqua ducitur, ut Vitruuius, *m* & Palladius *n* tradunt. Olim formę pręaltis fornicibus sustentatæ aquā Romam deducebant, quarū veteres extant reliquię. Eas domini, per quorū prædia aqua ducebatur, purgare tenebantur, & ob id immunitatē ab oneribus extraordinariis, & superindicto habebant; Eos etiam curare oportebat, ne per quindecim pedes prope formā arbores nascerētur, & ut natę extirparentur, prout significat l. 1. C. de aquæduct. li. 11. quę ad Maximilianū Consularē aquarū dirigitur; & dictio, aquarū, a qua lex incipit, coniūgēda est cū verbo, consularē, in inscriptione, & legendum, Consularem aquarum, & lex ita incipit,

Possess-

A *Possessores, per quorum fines formarum meatus transeunt, ab extraordinarijs muneribus uolumus esse immunes*; neque enim aquarum possessores esse poterant, quæ erant publicæ. Similis error uitio librariorum obrepsit in l. hæreditatum. ff. ad l. Falcid. Consularis aquarum meminit Notitia Dignitatum imperij Romani, *a* cuius cura fuit, ut aqua in publicos, priuatosque vsus deriuaretur; ante quindecim annos, quam Maximilianus Consularis aquarum fuisset, eodem honore sub Constantino Versennius Fortunatus functus. i. aquarum consularis fuerat. *b* Is forte est Fortunatus, ad quem extat Diocletiani l. 20. C. ex quibus caus. infam. irrogatur. Quia ergo in purgandis formis pecunia impendebatur, hoc est onus, quod vel fructuarijs, vel dominis agrorum incumbit, per quorum agros forma aquæductus transit, *Si quid, inquit, c Vlpianus, ob formam aquaductus, qui per agrum transit, pendatur, ad onus fructuarij pertinebit.*

a Imper Occidēt. sub dispositione uiri Illustris Præfecti urbis.
b l. 1. C. Th. de diuers. offic.
c l. si pendentes. §. si quid cloacarij ff. de vsufr.

Tribus autem modis aqua ad vrbem ducebatur, vt ait Vitruuius, *d Ductus autem aquæ* B *inquit, fiunt generibus tribus, riuis per canales structiles, aut fistulis plumbeis, aut tubulis fictilibus.* Palladius quartam addit, *e* canales ligneos, quibus rustici utebantur, & facile corrumpebantur. Canalis structilis fiebat stratis lapidibus, & circunductis lateribus calce compactis; & hæc proprie forma dicebatur. Palladius, *Aqua, inquit, f ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducitur, solidandus est canalis, ne per rimas aqua possit elabi*, & supra confornicatur, ne Sol aquam tangat. Paulus ait *g* per stratum lapidem non esse ducendam aquam, concessa seruitute aquæductus, sed per fistulam plumbeam scilicet, uel tubos fictiles, *quia, inquit, non est ex consuetudine, vt per stratum lapidem ducatur, nisi id expressum fuerit*, quia hoc est incommodius uicino, per cuius fundum aqua ducitur. Formæ autem, de quibus loquitur d. l. 1. fiebant in agris, & in vrbe, ut nunc visuntur; Romæ præaltis fornicibus structilibus co- C lumnis sustentatæ, & extra urbem per amplum spacium excurrunt; in agro etiam Neapolitano spectantur. De riuo structili loquitur & l. refectionis. §. vlt. ff. commu. prædio. *Si prope tuum fundum, inquit, ius est mihi riuo aquam ducere, tacita hæc iura sequuntur, ut spacium mihi relinquat dominus fundi, quo dextra, & sinistra eam, & quo terram, limum, lapidem, arenam, & calcem iacere possim.*

d lib. 8. c. 7.
e lib. 9. cap. 11.
f Vbi supra.
g l. si priur. §. 1. ff. de aqua plu. arcēd.

Vbi vero aqua ad mœnia venisset, ingrediebatur castellum, id est amplum aquę receptaculum; Vitruuius, *Cum aqua, inquit, h venerit ad mœnia, efficiatur castellum, & castello coniunctum ad recipiendum aquam triplex emissarium; collocenturque in castello tres fistulæ æqualiter diuisæ intra receptacula coniunctæ.* Vlpianus interpretatur *i* id esse receptaculum, quod aquam publicam suscipiebat, & castello coniungebatur. Emissario coniunctæ erant tres fistulæ, unde aqua publica in tres partes deriuabatur; vna in Lacus emittebatur, in qui- D bus plebs Romana lintea abluebat, animalia potabant, & lauabantur, & alias vsum publicum præstabant, puta ad fullonum, coriariorumq; necessitates. P. Victor Romę lacus 1352. Honorio imperante, fuisse memorat. *k* Idem liber Notitiæ dignitatū imperij Romani tradit; *l* & ideo Pomponius ait *m* licere cuiq; aquam ex flumine publico deducere, modo non sit in vsu publico, i. modo ex flumine non deriuetur aqua in vrbem, & vsibus populi deseruiat. Altera in Balneas mittebatur, quarum domini vectigal quotānis populo pēsitabāt; *In venditione, inquit, n Papinianus, super annua pensitatione pro aquæductu infra domum Romæ constitutam, nihil commemoratum est; Ob eam rem deceptus ex empto habebit actionem*, & hoc forte sensit l. cum quidā. §. fiscus. ff. de vsuris. *Fiscus, inquit, accipit usuras a fornicarijs, qui tardius pecuniam inferunt.* Fornicarij autem sunt, qui fornaces in Balneis accendunt. *o* Tertia pars aquæ in domos priuatas deducebatur, ita ut nō deesset publico. Sed Vitruuius E dicit, *p* nemini licuisse, nisi permittente Principe, aquam ex castello deducere, & d. l. 1. §. permittitur. de aqua quotid. & æst. Nam & Frontinus scribit *q* apud Antiquos omnes aquam in publicos vsus erogari solitam esse, legeq; cautū, ne priuati aliam ducerent, quam quæ ex receptaculo publico, seu castello in humum decidisset, quā caducam uocabant; & hanc ipsam non in alium usum, quam Balnearum, & fullonicorum conuerti potuisse; vectigalique statutam mercedem, quæ in publicum penderetur, & aliquid in domos Principum daretur. Ex castello in Balneum aquam deriuari solitam significat & l. fistulam in princ. ff. de seruit. vrban. prædior. *Fistulam, inquit, iunctam parieti communi qua ex castello, vel cælo aquam capit, non iure haberi.* Cōcedebant & quandoq; Principes hanc aquā ad irrigādos hortos, uel alia prędia, & ob id Prætor edicto promittit se facturum, ne uis fiat ei, qui aquā

h Vbi supra.
i l. 1. §. ait Prætor, quo ex castello. de aqua quotid. & æst.
K De regionibus vrbis circa fin.
l In descriptione vrbis Romæ. in breuiario.
m l. quo minus. de fluminibus.
n l. in venditione. ff. de actio. empt.
o l. continetur. ff. de fund. instr.
p Vbi supra.
q De Aquęduct.

a Principe obtinuit, quominus eam ducat, prout habetur in d.l.1.§.ait Prætor. de aqua quotid. & æst. nec de alia aqua, quam publica loquitur. Alibi vero forma pro edicto P.P. accipitur in l. formam. C. de offi. P.P. Orient. & Illy. l. 1. C. vbi petant. tutor. vel curator. A

Ad l. 1. C. de gladiat. penit. toll. lib. 11. Cap. CCLII.

a li. de spectacul. cap. 12.

QVam ob causam constituti sint Gladiatores, & cur hæc dictio munus appelletur, Tertullianus his verbis explicat. a *Munus dictum est ab officio, quoniam officium etiam numeris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se Veteres arbitrabantur, postquam illud humaniore atrocitate temperarunt; nam olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captiuos, vel malos ingenio seruos mercati in exequijs immolabant; postea placuit impietatem uoluptate adumbrare. Itaque quos parauerant armis, quibus tum & qualiter poterant, eruditos tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant, ita mortem homicidijs consolabantur. hac est muneris origo. Sed paulatim proue cti ad tantam gratiam, ad quantam & crudelitatem: quia ferrum uoluptati satis non faciebat, nisi & feris humana corpora dissiparentur. Quod ergo mortuis litabatur, utique parentationi deputabatur, quæ species proinde idololatria est, quoniam & idololatria parentationis est species, tam hac, quam illa mortuis ministrat. In mortuorum autem Idolis Dæmonia consistunt, ut & titulos consideremus, licet transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores uiuentium, quæsturas dico, & magistratus, & flaminia, & sacerdotalia, cum tamen nominis dignitas idololatriæ crimine teneatur, necesse est quicquid dignitatis nomine administratur, communicet etiam maculas eius, a qua habet causas.* B

Hactenus Tertullianus. Ex cuius verbis apparet causa mortuorum inuentam fuisse parentationem, ac primo seruos imolari solitos, mox ipsos gladiatores inter se commissos fuisse, deinde introductas esse feras, quibuscum etiam homines pugnarent. Cæterum quia & id crudele erat, & idololatriam olebat, a Constantino gladiatorum vsus est sublatus, b quod etiam indicat. Sozomenus; c Nicephorus; *Spectaculum, inquit*, d *singulari certamine concertantium gladiatorum Romæ frequentari solitum ex eo tempore prohibitum*. Photius, *Quadragesimus tertius, inquit*, e *titulus libri 11. Codicis (scilicet, de gladiatoribus penitus tollendis,) tollit spectaculum eorum, qui pugnant in singulari certamine*. Sed cum Romæ renouatum esset: nam Symmachus Theodosium rogat, vt sumptus gladiatorum, temperet, f rursus sublatum fuit. Telemachius enim quidam monachus Romam profectus, exercendum spectaculum intuitus, pugnantium conflictum dirimere tentauit, & a populo lapidibus coniectis, interfectus est; quare Honorius monachum inter martyres retulit, & edita constitutione, impium certamen inhibuit. Nicephorus Monomachos gladiatores appellabat, g veluti singulari certamine pugnantes. D. Augustinus gladiatorium spectaculum Romæ suo tempore exercitatum fuisse scribit. h C D

b l. 1. C. de gladiatoribus. lib. 11.
c li. 1. c. 8. Histor. ecclesiast.
d lib. 7. Eccles. hist. c. 46.
e In nomocanone tit. 13. c. 22.
f lib. 1. epist. 7.
g lib. 13. Eccles. hist. c. 1.
h libr. 6. confess. cap. 8.

Ad l. 1. C. de Maiuma lib. 11. Cap. CCLIII.

MAiuma celebritas Romanorum fuit mense Maio peracta, qua nobiliores vrbis Ostiam maritimam ciuitatem delati in vndis ludentes aqua se inuicem aspergebant, & quod mense Maio celebraretur, Maiuma appellata est. In Prouincijs qui ad mare, vel flumina habitabant, & ipsi hunc ludum exercere cœperunt, quem Arcadius, & Honorius edicto paulo ante Cal. Maias emisso i ita permittebant, ut honestas, & verecundia castis moribus perseueraret, hoc est, ne, qui nudi aquam ingrediebantur, ita se turpiter gererent, ut pudenda impudenter ostentarent, aut aliquid impudicum committerent. E

i l. 1. C. de Maiuma. lib. 11.

Hic ludus ad nostra vsque tempora permansit: nam mense Maio plebeij per iocum se inuicem aqua aspergere solent. Maiumæ morem Suidas explicat; k verum lex 2. C. Th. eod. tit. innuit Maiumam artem ludicram, & scenicam, omniumque obscænissimam fuisse; *Ludicras, inquit, artes concedimus agitari; illud uero, quod sibi nomen procax licentia uendicauit, Maiumam fœdum, atque indecorum spectaculum denegamus.*

k In verbo. Μαϊουμᾶς

Quare

Quare Suidæ *a* sententia est suspecta, etsi eam Alciatus *b* sequitur. Iulianus Apo- A stata in Oratione, quæ Misopogone inscribitur, conqueritur Antiochenos priuatim in conuiuijs, & ferijs Maiumæ pecuniam effundere, & nulli Deorum sacrificare; vnde Veteres his festis conuiuatos fuisse constat. Potest autem Maiumæ nomen a Maiuma Emporio Gazæ Palæstinæ ciuitatis, vt ait D. Hieronymus, *c* deriuari. Maritimamque oram Gazeorum Maiumam vocant, *d* vbi fœda hæc spectacula exercebantur. Naυale erat ea vrbs, seu portus Gazæ, sed cum Idolorum cultu deserto Christum essent amplexi, Constantinus ciuitatis titulo honestatam Constantiam a Constantio filio denominauit. Eius meminit Martyrologium, *e* vbi hæc eruditè Cardinalis Baronius prodit. Constantinum eam vrbem ad pietatem ab Idololatria conuersam a sorore Constantia Constantiam vocasse Eusebius tradit; *f* At Sozomenus vicum fuisse scribit *g* Gazæ vrbi subditum, quē ob susceptam pietatem Constantinus Ciuitatem fecit, & a Constantio filio Constantiam **B** appellauit, *h* quam rursus Iulianus Apostata Gazæ subiecit.

- a Vbi supra.
- b Lib. 5. parerg. c. 5.
- c In vita Hilarionis.
- d Card. Baronius annal. 399. & 401.
- e 26. Decemb.
- f In vita Constātini. lib. 4. c. 37. & 38.
- g Lib. 2. c. 4 in fin. & lib. 5 c. 3.
- h Nicepho. Hist. ecclesiast. lib. 8. c. 33.

Ad l. 1. C. de Capitat. ciui. censi. exim. lib. 11. *Cap. CCLIIII.*

CApitatio apud Romanos a Seruio Tullo originem habuit, quam tenuioribus indixit, qui decem millia æris in bonis non habebant; & illis etiam est iniuncta, qui à Censoribus notati, & a centurijs remoti, in ceritum tabulas essent relati. Hi ærarij fiebant, id est, & pro capite soluebant. Asconius, *Censores, inquit,* *i* *sic notabant, vt qui plebeius in certum tabulas referretur, ac per hoc non esset in albo centuria sua, scilicet, ad hoc, vt esset ciuis, sed tantummodo, vt pro capite suo tributi nomine æra penderet.* Hæc ille. Id autem & in Prouincijs est obseruatum, in quibus homines erant capite censi, vt scribit D. **C** Hieronymus, *k* post censum actum edicto Augusti. *l*

Vocabatur hæc humana capitatio, *m* quam in Syria masculi post quatuordecim annos, fœminæ post duodecim, & omnes vsque ad sexagesimum quintum pendebant, alibi secundum regionis consuetudinem; *n* ob id omnes ætatem suam profiteri tenebantur, & parentes filiorum. *o*

Hæc in Iure Professio vocatur, quæ quandoque filiorum ætatem probat. *p* Fœminæ dimidiam viri capitationem soluebant, id est, drachmam: itaque in hoc tributo binæ mulieres pro singulis viris computabantur, *q* exceptis quibusdam populis in Iure *r* nominatis. Soluebat autem quisque pro suo capite Didrachma; *Accesserunt, inquit Matthaus,* *s* *qui Didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt, Magister vester non soluit Didrachma.* Pendebat quartam partem vnciæ argenti, nunc essent circiter 24. asses. Hanc summam Sa- **D** cerdotes Hebræorum pro singulis natis primogenitis ex lege Moysi exigebant, *t* id est, Siclos quinque, quod tributum, victis Iudæis, Vespasianus omnibus imperauit; Iosephus, *Tributum, inquit,* *u* *vbicunque degerent, Iudais indixit, binasque drachmas singulis annis deferre in Capitolium iusset, ita vt ante hac Hierosolymorum templo pendebant.* Constantinus vero Orientalibus, qui in vrbibus degebant, hoc genus tributi remisit, & apud agricolas remansit. *x*

- i In 1. Cice. Orat. in Verrem. quæ Diuinatio dicitur.
- k Comment. lib. 2. in cap. 17. Matt.
- l Lucæ. c. 2.
- m L. 1. C. de colonis Thrac. lib. 11.
- n L. 3. ff. de cēsib.
- o L. 4 §. pen. ff. de censib. l. etiam. ff. de probatio.
- p L. cum de ætate. l. Imperatores. ff. de probationib.
- q L. cum antea. C. de agricol. & censit. lib. 11.
- r Ibidem.
- s d. cap. 17.
- t Nume. c. 3.
- u Lib. 7. de bello Iud. c. 26.

Sed id non multo post in pauperibus omnibus etiam intra vrbes est renouatum, & in cetum animalia extensum; Zonaras, *Omnes, inquit,* *y* *mendici, & pauperes, omnes meretrices, omnes liberti in agris, & vrbibus annuum fisco tributum pendere cogebantur. Exigebatur de equis, mulis, bobus, asinis, & canibus, de vnoquoque homine argenteus nummus; de equo, mulo, & boue tantundem; de asino, & cane pholes sex,* id est, nostri sex ærei denarioli, quod vectigal **E** Chrysargenteum vocabatur, aut animalis functio, *z* quam inquit Zonaras, *a* Anastasius sustulit, eum in Hippico, spectante populo, huius tributi monumenta cremasset. Intelligo humanam, non animalium capitationem, quæ, eo imperante, extabat, *b* & postea remansit. *c*

Postremo Nicephorus simile capitationi tributum inuenit, quod singulæ familiæ quotannis penderent, & Capnicum, id est, fumantium est appellatum, quasi quod a singulis Laribus, seu ignibus, vel domibus soluebatur; & hoc onus etiam religiosis, & mendicis impo suit, vt Zonaras scribit; *d* & nunc Turcarum Rex exigit, & aliqui in Italia soluunt.

- x L. 1. C. de capitat. ciuil. censib. eximend. lib. 11. l. 1. C. vt rusticani ad null. obseq. lib. 11.
- y Annal. tom. 3. in Anastasio.
- z L. vlt. C. de anno & tribut. lib. 10. & l. cum satis. C. de agricol. & censit. lib. 11. & l. coruns. C. Th. de collatio. donat. possess.
- a Vbi supra.
- b d. l. vlt. C. de anno. & tribut. lib. 10.
- c d. l. cum satis. in fi.
- d Annal. tom. 3. in Nicephoro.

Ad Tit. non licere habitatorib. Metrocomia loca sua ad extraneos transferre lib. 11. A
Cap. CCLV.

TRes Ciuitatum ordines Modestinus facit, *a* Metropoleum, quas maximas appellat, maiorum, quæ omnes habent forum, id est, Duumuiros, & defensores, aut his similes, qui de quibusdam causis ius dicebant, & aliquam iurisdictionem habebant; & hæ propriè Ciuitates dicebantur, quibus in Italia datus est Episcopus. *b* Tertium genus facit ciuitatum, quæ nullum forum habebant, Duumuiris, & his, qui ius diceret, carentes; & hæ minus propriè ciuitates nuncupabantur, a Græcis Metrocomiæ dictæ, quasi matres villarum, quas sub se plures continebant, vt sunt hodie Castra, in quibus ius non dicitur; Ciuitates tamen vocabantur: quia Balneum, Basilicam, Gymnasium, & Theatrum habebant, etsi non forum, quod in primis ad constituendam Ciuitatem requirebatur. Pausanias loquens de Panapeo, *Vrbs, inquit, c ea est Phocensium, si modo eam vrbem appellare par erit, in qua ciues, non pratorium, non gymnasium, non theatrum, non forum vllum habent, non denique vllum perennis aqua conceptaculum*. Procopius *d* addit Basilicam, quam Porticum appellat: quia columnis sustentabatur; De Melitenis enim verba faciens ait, *Domos ædificarunt, templaque fecerunt, præfectorumque diuersoria, ac forum, & alia quæ sunt vrbium insignia, plateas, porticus, balneas, & theatra, etsi quid aliud ad magna vrbis ornatum pertinet*. Vnde Paulus hæc & ipse pro insignibus ciuitatis nominat, *Ciuitatibus, inquit, e legari potest etiam quod ad honorem, ornatumve ciuitatis pertinet*; *Ad ornatum puta, quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatum fueris*; Et Martianus, *Vniuersitatis, inquit, f sunt non singulorum, veluti, quæ in ciuitatibus sunt, vt theatra, stadia, & similia, & si qua alia communia sunt ciuitatum*. B C

a L. si duas. §. 2. de excus. tutor.
b Bar. in l. vrbis. ff. de verb. signif. sub nu. 7.
c Lib. 10. siue Phocica.
d Lib. 3. de ædif. Iustiniani. seu O. rat. 3.
e L. ciuitatibus. 122. de leg. 1.
f L. in tantum. 6. de rer. diuis.

Id genus ciuitatis, quod foro caret, sed theatrum, balneum, aut etiam basilicam habet, prohibet Leo prædia in extraneum ibi non habitantem transferre, & hoc, vt puto, ne Metrocomia hominibus deserta maneat, & ne tributa retardentur; vnde ad vrbes hanc legem extendendam esse non censeo. Est autem pars l. vlt. C. de exact. tribut. lib. 10. & l. 1. C. Vt nemo ad suum patrocinium lib. 11. quæ indicant, timore, ne facile tributa possint exigi, hanc legem latam fuisse, quod non ita timetur in maioribus ciuitatibus curiam, & magistratus habentibus, qui exigendorum tributorum curam habebant.

In his ergo extranei videntur posse prædia emere; *g* quod vero Glo. *h* Ioannes a Platea, & alij opinantur, hanc legem loqui de his, qui subacto oppido, alio habitatum transferuntur, quos credunt vocari Metrocomias, decipiuntur; Incolæ Metrocomiæ Vicani appellantur hic, & in Titulo sequenti, tanquam in vico habitantes, sicut ciues sunt Incolæ Ciuitatis. D

g L. milites. ff. de milit. test. l. 1. C. de contract. iudic. c. m.
h In Rubrica. C. nulli licere habitatorib. Metrocom. lib. 11.

De Fundis rei priuatæ, & saltib. Diuinæ domus. lib. 11. *Cap.* CCLVI.

HIc de fundis priuati patrimonij Principis agitur, qui sunt sub cura Comitis rerum priuatarum, & saltibus Diuinæ domus, id est, destinatis ad impensas in domo Principis faciendas, qui Tamiaci vocantur. *i* Ταμεῖον enim penum, & cubiculum significat; Saltus vero hic, & in sequenti titulo, de fundis, & saltib. rei domin. non pro nemoribus, sed latifundijs accipiuntur, id est, 800. iugeris; Centuria enim CC. iugera continet, & Saltus IV. centurias, ait Varro. *k* Hi sunt Saltus hyberni, & æstiui, quos quandoque æstate tantum, quandoque etiam hyeme inhabitamus, de quibus in l. 3. §. saltus. ff. de acquir. possess. in l. 1. §. quod vulgo. ff. de vi armata, l. quod peregrè. §. vlt. cum seqq. de acquir. possess. Hinc dicti sunt Saltuarij, qui Saltus, id est latifundiorum fines custodiunt, ne occupentur, vel fructus ne auferantur. *l* B

i L. 1. C. de fundis, & saltib. rei domin. lib. 11. & toto tit. C. de præd. tamiac. lib. 11.
k Lib. 1. de re rustica. c. 10.
l L. si ita legatus. §. 1. ff. de vsu & habit. l. cum quæreretur. §. vlt. de leg. 3. l. in instrumento. §. vlt. l. qui fundum. §. Saltuarium. l. si ita testamento. §. vlt. l. item. ff. de instruct. vel instrum. leg.

Ad l. 1. C. de Grege Dominico lib. 11. *Cap.* CCLVII.

HIs, qui equas Principis retinuerint, pœnam libræ auri Arcadius, & Honorius imponunt, siue sint equę Hermogenianæ, siue Palmatianæ. Mira in has sunt scripta, quæ nulla auctoritate nituntur; nec sunt verisimilia. Ego equas intelligi

puto,

A puto, quas Olybrius, & Hermogenianus ad sobolem supplendam, & Palmatius compararunt. Fuerunt hi Præfecti vrbi, & prætorio, &, vt credo Comites priuatarum, qui huic studio operam impenderunt. Anicius Hermogenianus Olybrius Probi filius primo Consularis Campaniæ, mox Proconsul Africæ, deinde Præfectus vrbi, & prætorio Illyrici, Orientis, & Cos. a Claudiano, Marcellino, *a* & D. Hieronymo *b* celebratus. Ad hunc est Valentiniani, & Valentis, sub quibus vixit, l. quisquis, & seq. C. de postu. l. 2. C. de fructib. & liti. expens. Hunc puto esse Hermogenianum Iurisconsultum, cuius plura in Pandectis extant iura, vt l. 2. & l. 13. de stat. homi. Scripsit libros sex Epitomarum iuris, & aliquot Fideicommissorum, vt apparet ex inscriptione l. 14. ad Trebell. si non est mendosa; vnde hunc diuersum ab Hermogene esse arbitror, qui imperante Alexandro floruit, ille enim Hermogenes Venuleius dictus est. Hic fortè etiam Hermogeniani Codicis compilator fuit. Palmatus vero vrbi præfuit anno 414. ad quem est l. vlt. C. Th. de priuileg. corpo. vrb. Romæ,
B quem & alijs honoribus functum puto; & equas ab eo introductas Palmatianas appellatas, quemadmodum ab Hermogene Hermogenianæ sunt dictæ. Alius fuit Palmatius Cos. sub Alexandro Imp. de quo Martyrologium loquitur. *c*

a lib. 28. b Epist. 8. ad De. metriadem. De seruanda virginitate.

c 10 Maij.

Ad Tit. de Cupressis ex Luco Daphnes, & Persidis per Aegyptum non excidendis. lib. 11. Cap. CCLVIII.

PRohibent Arcadius, & Honorius ex Luco Daphnes cupressos cædi; *a* quis sit is Lucus, & cur hæc facta sit prohibitio Nicephorus explicat. *Inter Antiochia, inquit, e suburbia præcipuum quoddam est, in quo frequentes florent cupressi, locus valde nemorosus, & varijs alijs inter cupressos arboribus conspicuus, & quæ inter arbores ipsas sunt*
C *loca, prout anni tempus fert, omnis generis benè olentes producunt flores. Instar tecti autem habet eo loco, quæ ex ramorum foliorumque densitate vbique prouenit vmbra, quæ Solis radios nō facile solum ipsum pertingere sinit. Neque quicquam amœnitatis regioni ei deest: Non ibi aquarum copia irrigantium desideratur, & gratum temporis temperamentum, Zephyri, & alij venti leniter ramos flatu suo incidentes, suauemque susurrum edentes amœnitatem multam afferunt. Eo loco Græci fabulantur, Daphnem Ladonis fluuij filiam ex Arcadia Apollinem amatorem fugientem in nominis sui arborem esse conuersam; Ipsum autem Deum nec sic quidem puellæ desiderium abiecisse amoremque suum, veluti solantem, amatæ virginis frondibus caput cinxisse eamque etiam arborem factam complexum fuisse, neque ab ea discedere volentem illi cū festiuitate quadam assedisse, proindeque honore diuturnioris moræ eum locum prosecutum, atque alijs locis illustriorem, sibique etiam gratiorem effecisse ferunt. Statua ibi Apollinis Daphnæi*
D *magna venustate exculpta, & templum pulcherrimum altitudine, & amplitudine mirifica artificiosa manu extructum fuit, quod Seleucum Antiochi, qui vrbem eam sub suo nomine condidit, patrem extruxisse ferunt. Creditum etiam longo tempore est aquam ibi è fonte Castalio diuinatricem nihil prorsus ab alia illa apud Delphos, vt nomine, sic etiam efficacia differentem profluxisse. Fama etiam fert Hadriano Imp cum priuatus adhuc esset, responsum ibi de rebus futuris editum esse, & cum id responsum ad exitum suum peruenisset, ne alijs quoque ad eundem modum res futuras cognoscere liceret, eum aggere multo fontem obstruxisse.* De eodem Luco apud Strabonem, *f* & latè D. Chrysostomum *g* habetur. D. quoque Hieronymus ait, *h Rebla nunc Syria vocatur Antiochia quæ est contra fontem Daphnem*; & subijcit, *Hic autem locus a Cn. Pompeio, qui primus Iudæam Romano subegit imperio, militari manu consitus est, & ab*
E *eo iuxta fabulas Poetarum Daphnes nomen accepit ob Lauros, & Cyparissos, quæ arbores in ipso loco frequentissimæ sunt.* Eo in loco, qui Daphnes vocabatur, Constantinus Magnus matri Helenæ statuam collocauit; vnde locum Αὐγουστεῖον nominauit, vt ait Suidas. *i* Constantini etiam Daphnensis Legio sub Magistro militum per Thracias inde dicta esse censetur. *k*

a L. 1. & 2. C. de cupress. ex Luco. Daphne. lib. 11. e Lib. 10. Hist. ecclesiast. c. 28.

f Geograph. lib. 16. g In vita D. Babylæ. h Commentarior. lib. 14. in cap. 47. Ezechiæ.

i In ver. Αὐγουστεῖον. k Notitia Imper. Orient. sub dispositione viri Illustris Magistri militum per Thracias.

Certè reperitur Numisma Constantini, in cuius auersa parte sedet Victoria alata cum tropheo ante erecto, dextra ramum Lauri, sinistra Palmæ tenens, cum hac Inscriptione, CONSTANTINIANA DAFNE. Sed fortè intelligit locum a se ita denominatum. Gallus Cæsar patruelis Constantij eo Babylam martyrem transtulit, ex quo tempore nullum amplius responsum Dæmon dedit, Iulianoque Apostatę significauit, se ob corpus Martyris ibi situm loqui non posse; quare inde tum asportari curauit. *l* Cum ergo nemus illud

l D. Chrysost. Vbi supra.

lud omnium esset amoenissimum, legibus prohibitum est ex eo cupressos cædi, quod mihi notatu dignum visum fuit. A

Quod vero in eodem Titulo legitur, *Vel Persidis per Aegyptum non excidendis, vel vendendis*, cur id prohibeatur, ab eodem Nicephoro declaratur. a *Hermopoli quoque, inquit, Thebaidis arbor esse, quam Perseam vocant, dicitur multis morbis medicinam afferens, si vel festuca, vel folium ex ea agris applicetur; de qua illa adhuc fama per Aegyptios obtinet, Dei Genitricem vna cum Iosepho Herodem fugientem ductu Iosephi Hermopolim venisse, & cum primum vrbis portam attigisset, arborem illam aduentum Christi ferre non potuisse; & quamuis procera admodum esset, ad solum ipsum tamen se demisisse, & Paradisi olim satorem adorauisse. De arbore illa hac, qua legi, scribenda esse duxi. Ego vero eam quasi quoddam symbolum, seu signum fuisse puto Christi ipsius in vrbem eam aduentus aut certè, sicuti coniicere licet, eam propter proceritatem, & pulchritudinem Græcorum moribus ab vrbis incolis Diuino honore cultam tum commotam esse, Dæmone, qui per eam est cultus, exhorrescente ad præsentiam eius, qui abolituros, & oppressurus eos omnino fuerat. Sed tum quoque cuncta Aegyptiorum simulachra defluxere, Christi non ferentia aduentum, iuxta id, quod de eis ab Esaia est dictum. Cæterum Dæmone ex arbore illa pulso, ad certum rei gestæ indicium prona, & inclinata permansit, fide accedentes sanans. Harum rerum Palæstini & Aegyptij idonei, fideque digni sunt testes.* Hæc Nicephorus. B

a Lib. eod. c. 31.

Hanc arborem Persidem nominat Sozomenus; b Ex his apparet ob vsum, quem in sanandis morbis habet illa arbor in Aegypto, cautum esse, ne excindi posset. Alytarcha vero quotannis vnam cupressum, alijs plantatis, ex Luco Daphnes excindere poterat, quod postea fuit prohibitum. c

b Lib. 5. c. 20.

c L. 2. eod. tit.

Est autem Alytarcha sacerdos Phœniciæ, sicut Syriarcha, & Lyciarcha, qui præerat ἀλύταις, id est Mastigophoris, auctore Phauorino, & Ludis, qui in Deorum honorem fiebant. Hi purpura insignes auream coronam in capite gerebant. Tertullianus, *Purpura illa, inquit,* d *& aurum ceruicis ornamentum, eodem more apud Aegyptios, & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc sunt prætexta, vel trabea, vel palmata, & corona aurea Sacerdotum prouincialium, sed non eadem conditione.* C

d Lib. de Idololatria c. 18.

Ad l. Iudices. C. de dignit. lib. 12. Cap. CCLIX.

IVdices, qui se furtis, & sceleribus macularunt, codicillorum insignibus exuti honore, & nobilitate priuantur. Codicillorum insignia intelligit, quæ in Notitia dignitatum vtriusque imperij repræsentantur; & erant Liber mandatorum, vultus Principũ cum effigie prouinciæ, aut eius metropolis, quam regebat; & codicillorum insignia appellantur quia hæc in ipsis codicillis magistratus depicta ius dicturis tradebantur. Id explicat §. vlt. Nouell. 24. e quæ Latinè hoc dicit, *Vt autem sciant magistratus, quomodo oporteat eos Prouincias regere, visum est nobis non solum illis eradere symbola, id est insignia magistratus, vt vocant, sed etiam præscribere, quomodo magistratum administrare debeant.* Et Nouell. 25. §. vlt. f *Exhibebimus, inquit, administrationis symbola ex codicillis, vt vocant, qualia spectabilibus magistratibus dari solent.* Et Nouell. 26. c. 2. g *Symbola, ait, a nobis tradentur, & codicilli secundum formam Spectabilium magistratuum.* Et Nouell. 30. c. 9. h *Memoria repetet, inquit, mandata, quæ illi dabimus cum magistratibus symbolis.* Et hæc sunt, quæ hic codicillorum vocantur insignia; & in Laterculo cum codicillorum forma conseruabantur. i D

e Seu in Auth. De Prætide Pisidiæ.

f Seu in Auth. de Prætore Lycaoniæ.

g Seu in Auth. De Prætore Thraciæ.

h Seu in Auth. de Proconsule Cappadociæ.

i d. Nouell. 25. §. vlt. seu in Auth. De Prætore Lycaoniæ.

Ad l. septem dierum. C. de erogat. milit. ann. lib. 12. Cap. CCLX. E

HAcc lex est pars legis 28. quæ incipit, A prouinciarum rectoribus. in Cod. Theo. de erogat. milit. anno. vbi pro septem dierum legitur, semper dierum, & hoc modo videtur emendanda. Annonæ militibus non speciebus, sed pretio taxato præstabantur, & id hac lege præcipitur obseruari, præterquam vbi in aliquo loco subsistit miles, tunc enim annonas, quas videt in specie, potest accipere. Tribunis vero diebus, quibus resident, species annonariæ, quas Stellaturæ nomine accipiunt, eo pretio adærabantur. Verbum autem, resistentes, significat, sistentes, &, re, syllaba abundat, vt sæpe apud Tertullianum, vel legendum, residentes. Pro Stellatura in Codice Theodosiano habetur

A tur Stillatura, sed placet, vt sit Stellatura, vt apud Lampridium legitur, *a* *Annonam, inquit, militum diligenter inspexit. Tribunos, qui de Stellaturis aliquid militibus tulissent, capitali pœna afficit*. Et Spartianus recitat, *b* Pescennium Nigrum duos Tribunos lapidibus obrui iussisse, qui militum suorum Stellaturas acceperant. Erat autem hæc annona, quæ benè meritis militibus vltra stipendium præmij loco dabatur, & ideo hæc lex ait, emolumenti gratia dari consueuisse. Eadem & Tribunis dabatur, non a militibus, sed ex publico, de qua lex hæc loquitur. Fortè ita nominata est ab agro in Gallia Cisalpina, Stellate, dicto, quem veteranis suis tres liberos habentibus C. Cæsar in consulatu præmij loco diuisit, vt ait Lucanus, ex quo res fuit non solum vtilitati, sed etiam ambitioni, vt societas illa Stellates vocaretur; Repertusque etiam est in Marmoribus, & Sepulchris, qui se Stellatem inscripsit, quod & Raphael Volaterranus notauit. *c* Posset & hæc lex intelligi de extorsione, quam Tribuni, aut Centuriones militibus faciebant, quibus indulgebant vacationes, acce-

B pta pecunia, quod Otho Imp. prohibuit, & ex fisco nomine vacationum pecuniam illis solui voluit, vt Tacitus scribit; *Flagitatum, inquit, d vt vacationes præstari centurionibus solitæ remitterentur; namque gregarius miles vt tributum annuum pendebat; pars manipulis, pars per commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exolueret, neque modum oneris quisquam, neque genus questus pensi habebat; per latrocinia, & raptus, aut seruilibus ministerijs militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore, ac sæuitia fatigari, donec vacationem emeret; vbi sumptibus exhaustus, socordia miser elanguerat, inops pro locuplete, & iners pro strenuo in manipulum redibat. Sed Otho ne vulgi largitione Centurionum animos alienaret, ex fisco suo vacationes annuas exoluturum promisit, rem haud dubiè vtilem, & a bonis postea Principibus perpetuitate disciplinæ firmatam.*

a In Alexandro.

b In Pescennio Nigro.

c Lib. 10. C. De disciplina, ac pœnis, & præmijs militibus.

d Lib. 17. Annal. seu lib. 1. Histor.

C *Ad Tit. C. de militari veste. lib. 12.* Cap. CCLXI.

PRimus C. Gracchus legem tulit de vestibus ex publico militibus dandis sine stipendiorum diminutione, vt Plutarchus scribit, *e* quod & Principes obseruauerunt. Quare præter solitum stipendium milites vestem habuerunt; præterea expeditionis tempore annonam, id est panem, hordeum, vinum, & acetum, carnem veruecinam, aut laridum; *f* vnde Vegetius, *Incongruum, inquit, g videbatur militem qui veste, & annona publica pascebatur, vtilitatibus vacare priuatis*. Ita vero circa vestes dispositum fuit, vt pro singulis 30. iugis, quæ quis possideret, singulas chlamydes daret, exceptis Thracijs, qui pro 20. iugis singulam vestem conferebant. *h* Iugum autem interpretor pro iugero, quantum

D vno die iuncti boues arare possunt. Varro, *Iugum, inquit, i vocant, quod iuncti boues vno die exarare possint*; In quo sensu accipitur & in l. 1. C. de Palat. sacr. Largitio. lib. 12. *Palatini pro capitibus, seu iugis suis tantum tributa soluunt, ad aliud non tenentur*; Ita etiam intelligitur in §. coges. in auth. de mandat. Princip. seu Nouell. 17. c. 8. qua mandatur, vt exactores in apochis exprimant quantitatem Zygocephalorum, seu iugerum, pro quibus solutum est, & quantum datum sit in speciebus, vel auro. Quod vero d. l. 2. infr. eod. titul. & d. l. 1. dixit, Iuga, seu capita, Græci appellant Zygocephala, quasi dicas iuga capita. id enim est, quod capita iugo alligata exarant. Multa iura Iugationem & Iuga vocant. *k*

Postea actum est, vt in Oriente pro singulis Chlamydibus singuli aurei penderentur, exceptis Osthoenis, & Isauris, qui vestes dabant. *l* Pretium vero, quo vestes redimebantur, vocatur Adæratio, *m* alibi ærariæ annonæ; *n* Demum actum, vt totum hoc pretiũ ad Comitem Largitionum deferretur, & ex eo sex fierent partes, quinque honoratioribus

E darentur, sexta pars in texendas chlamydes gregarijs militibus, seu tyronibus in ipsa specie, prout ipsi optabant, impendenda conuertebatur. *o* Hoc pretium a Cal. Septembris vsque ad Cal. Aprilis pendebatur; *p* In Africa vero diu obseruatum est, vt vestes ipsæ in speciebus præstarentur, & hæ ab officio Proconsulis susciperentur, l. humilioribus. C. de suscepto. & arca. lib. 10. quæ scripta est Euchario Africæ Proconsuli, vt indicat l. 23. Cod. Th. de cohort. scripta Honorio, & Theodosio V. Coss. quibus lata est d. l. humilioribus: cuius inscriptioni additum est, Euchario Proconsuli Africæ; in Africa enim, vbi Honorio, & Theodosio imperantibus, bellum gerebatur, id commodius visum est, vt illa lex significat.

e In C. Graccho.

f L. 1. C. de erogat. milit. anno. lib. 12.

g Lib. 2. c. 19.

h L. 2. infr. eo. tit.

i Lib. 1. de re rust. c. 10.

k L. 2. C. de immunit. nemi. concedend. lib. 10. & l. 1. C. de quib. muner. vel præstat. lib. 12. & l. susceptores. 2. C. de suscepor. & arcar. lib. 10. & l. 1. C. de impon. lucra. descrip. lib. 10.

l L. 2. infr. eod. tit.

m d. l. vlt. inf. eod. tit. & l. ge. l. annonas. C. de erogat. militar. anno lib. 12.

n L. bis Scholaribus & l. seq. C. eo. tit.

o L. vlt. infr. eod. tit.

p L. 1. infr. eo. tit.

Ad Tit. de Salgamo hospit. non præb. lib. 12. *Cap. CCLXII.* A

SAlgama a Priscis appellabantur quæcunque in vasis condita ad victum seruabãtur, vt oleæ, cappares, & plures herbæ. Columella docet, *a* quæ ad penum sint condenda; & quæ, & qualia vasa paranda sint penoribus, & Salgamis condiendis. *b* Postea nominat *c* herbas, quæ pro Salgamo condiuntur, *Circa vernum, inquit, æquinoctiũ herbas in vsum colligi, & reponi oportebit, Cymam, caulem, capparim, apij colicolos, rutam, olusatrum cum suo caule, antequam de folliculo exeat; item ferulæ cum coliculo silentes, quam tenerrimum florem pastinacæ agrestis vel satiuæ cum coliculis, silentem florem vitis albæ, & asparagi & rusci, & thamni, & digitelli, & puleij, & nepetæ, & lapsenæ, & battis & eius coliculum, qui miluinus pes appellatur, quin etiam tenerum coliculum feniculi. Hæc omnia vna conditura commodè seruantur, id est aceti duas partes, & tertiam duræ muriæ si miscueris.* Idem alia condimenta aliarum etiam herbarum subijcit, quæ longum esset referre. Salgamis species hoc carmine explicat. *d* B

Tempore non alio vili quoque Salgama merce,
Capparis & tristes inulæ, ferulæque minaces
Plantantur nec non serpentia germina menta,
Et bene odorati flores sparguntur anethi
Rutaque Palladiæ baccæ victura saporem.

Salgamarij ab eodem vocantur, qui Salgama vendunt, vel condiunt. Salgamum pars est penoris, quod præter hoc plura continebat. Salgamo enim credo herbas, oleasque, & huiusmodi res in vasis conditas contineri. Vasa Salgamis idonea, & vsque ad imum æqualia præparari Columella iubet, *e* ne penora innatent, sed semper sint submersa. Penum igitur latius, quam Salgamum patere censeo. farcimina enim, pernas, succidias, aliaque salsamenta continet; acetum præterea, oleum, garum, muriam, mel, sapum, defrutum, vuas passas, mulsum, hydromeli, & alia huiusmodi complectitur, *f* quæ omnia ad edendum, vel bibendum seruantur. Sed & iumentorum cibaria, ligna, & carbones, per quos penus conficitur, penoris esse dicuntur. Muria autem est sal cum aqua medicatus, & induratus, cuius cõficiendi modum docet Columella. *g* Garum vero est liquamen piscium. Solebant & in penu conseruare ligusticum, *h* quæ est herba in montibus Liguriæ nascens, de qua plura Dioscorides. *i* Hodie passim conditur, & venalis in Taurinos mittitur, vulgo Baceam vocant. Item catum in penore habebant; *k* Semen est herbę stomacho vtile, vt ait Dioscorides; *l* & eos commendat; pro caro, careum mendosè loquitur. Erat & in penu piper, & laser, de quibus alibi dixi. *m* Interea, quæ penoris erant, recensentur & lasertæ in muria conditæ, *n* quæ erant genera piscium, vt colligo ex Plinio. *o* Sed vt ad Salgamum reuertamur, prohibet absolutè inscriptio, De Salgamo hospitibus non præbendo, militibus Salgamum præstari; illi vero tanquam id sibi deberetur, hoc nomine etiam culcitras, ligna, & oleum a dominis ædium extorquebant, quod fieri lex prohibet, etiamsi ipsi hospites hæc velint exhibere. Ipsum vero Salgamum a volentibus accipi permittere, sed non cogi dare, rubrica indicat. Magna Antiquis Salgami, & penoris cura fuit: quia ad prandium nihil emebant, sed quæ in penu condita erant, comedebant: quare multa de hoc extant Iurisconsultorum iura. C D

a Lib. 12. per totũ.
b Cap. 4.
c Cap. 7.
d Lib. 10. de hortis.
e Lib. 12. c. 4.
f L. 3. de penu legat.
g Lib. 12. c. 16.
h L. antepen. de penu leg.
i Lib. 3. c. 51.
k d. l. antepen. de penu legat.
l Lib. 3. c. 57.
m d. l. vlt. § species. de publica. c. 110.
n L. 3. § 1. de penu legat.
o Lib. 32. c. vlt.

Ad l. 1. C. de oblati. voto. lib. 12. *Cap. CCLXIII.* E

QVæ sint vota, etsi ab alijs doctè explicatum fuit, quid & ipse super hoc legerim, aperire volui. Votum in iure certum est accipi pro voluntate perpensa, & summo desiderio, vt cum voto parentum filios ad eorum successiones vocari Papinianus scribit. *p* Calendis quoque Ianuarijs, qui primus est anni dies, vota facere singuli solebant, vt nouum annum felicem sortirentur. Quinimmo & Coss. ipsi pro Reip. salute eo die vota nuncupabant. Plinius, *Nuncupare, inquit,* *q* *vota & pro æternitate imperij, & pro salute ciuium, immo pro salute Principum, ac propter illos pro æternitate imperij solebamus.* His voluit addi Traianus, *si benè Remp. & pro vtilitate omnium rexerit;* Vnde cum diem solemnem, atque omnis tristitiæ, luctusq; expertem esse Veteres voluerunt;

p L. scripto hærede. ff. vnde liberi.
q In Panegyrico Traiano dicto.

Inde

A Inde Calendæ Ianuariæ votiuæ sunt nuncupatæ, Spartianus de Aelij Veri Commodi ab Hadriano adoptati morte loquens, *Ingrauescente, inquit, a valetudine, per somnum perijt Cal. Ianuarijs, quare ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus.* Item Tacitus scribit b à Nerone vitio Traseæ datum esse, quod anni initio solemne iuramentum vitasset, nuncupationibus votorum non interfuisset, quamuis quindecimuirali sacerdotio præditus. Erāt enim quindecim Sacerdotes quindecimuiri appellati, qui vota pro salute Reipub. captabant, & quos sacerdotio dignos putassent, nominabant, vt Plinius scribit. c Solebant prę terea eo die boni ominis causa munera inuicem offerre, quod significat Vlpianus, dū air, d *ex voto honestis rationibus patrimonium incrementum accepit.* Tranquillus, *Quotidiana, inquit, e oscula prohibuit edicto item strenarum commercium, ne vltra Cal. Ianuarias exercerentur.* Vnde Martialis f strenas Saturnalitias duobus libris distinxit Xeniorum, & Apophoretorum. C. Caligula edicto populum monuit, vt Cal. Ianuarijs sibi strenas daret. Tranquillus, *Edixit, inquit, g & Strenas ineunte anno se recepturum. Stetit & in vestibulo ædium Cal. Ianuarijs ad captandas stipes quas plenis ante eum manibus ac sinu omnis generis turba fundebat.* Idem Tranquillus scribit, h omnes ordines Cal. Ianuarijs strenam in Capitolio Augusto etiam absenti dedisse, ex qua summa pretiosissima Deorum simulachra mercatus vicatim dedicabat. Itaque l. 1. C. de oblatio. votor. lib. 12. ait, quando votis communibus, quæ pro omnibus fiunt, felix aperitur annus, auri libram, & solidos obriziacos Principibus offerunt, vt suam erga eos animi ostendant deuotionem, vel affectionem. Quod autem sequitur, in solidis obriziacis esse offerendam auri libram, solidos aureos intelligit. Obriziacum vero aurum id appellat, quod est purgarissimum, ac multipliciter excoctum; Soluebant inter cæteros singuli iusdicentes solemnes aureas pateras cum quinis aureis; Symmachus scribens Valentiniano, Theodosio, & Arcadio, cum esset P. V. *Suscipite, inquit, i a iudicibus aperta obsequia, vobis solemnes pateras cum quinis solidis offerimus, quibus nec vester pudor, nec noster census oneratur.* Significat esse paruum munus; credo enim vnius libræ pateram fuisse, & hoc significare hanc legem, dum ait, vnam auri libram, scilicet in patera, & solidos, scilicet quinque, offerendos; Est autem hæc lex Arcadij, quæ vix aliud potest sentire. Verum hæc vocatur Strena, inquit Symmachus; k quia strenuis viris dabatur. Corippus Africanus l loquens de Cal. Ianuarijs, quibus Iustinus minor Imperator consulatum inijt, dicit Senatores primos a Principe Strenam accepisse, his versibus.

B

C

a In Hadriano.
b Lib. 16. Annal.
c Lib. 2. epist. 1. ad Voconium Romanum.
d l. cur. §. 1. ff. de mun. & honor.
e In Tiberio. cap. 34.
f Lib. 13. & li. 14.
g In C. Caligula. c. 42.
h In Augusto. ca. 57.
i Epist. 14. lib. 1.
k Vbi supra.
l Lib. 4.

Inde Senatorum sacro recitantur ab albo
Nomina. conscripti patres qua voce citati
Accedunt hilares, subeuntque altissima sedis
D *Culmina pratendunt dextras & pramia sumunt.*
Consules, & mundi domini, donisque superbi
Fuluo plena ferunt argentea vasa metallo.

Cæterum quod ad Strenam pertinet, vetus est eius mittendæ origo. Solebant enim antiquitus in primis clientes patronis cereos mittere cuius instituti Macrobius plurimas adfert causas. *Illud quoque, inquit, m in litteris inuenio, quod cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam a clientibus ambitiosè munera exigerent, idque onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebis legem tulit, vt non nisi cerei ditioribus mitterentur*, quæ lex non diu, & prætertim temporibus Principum est obseruata. Cal. Ianuarijs præter donaria, cantilenas, & comessationes exercebant, quas à Christianis moribus alienas esse Augustinus, & Hieronymus docent. n

E Alia vota die tertia post Cal. Ianuarias pro Principe captabant; o Tertullianus, *Ecce, inquit, p annua votorum nuncupatio; Quid videtur? Prima in Principijs. secunda in Capitolys. Accipe post loca, & verba, hunc tibi Iupiter bouem cornibus auro decoratis vouemus esse futurum.* Hæc ille.

Vnde apparet in his votis bouis sacrificium promissum fuisse. Significat autem prima vota apud milites & a Senatu, & populo captata fuisse.

m Lib. 1. Saturn. c. 7.
n c. non obseruetis. 26. q. 7. & c. eleg. 37. dist.
o L. si calumnietur. §. 1 ff. de verb. signif.
p Lib. de corona militis. c. 12.

De cursu publico, Angarijs, & Parangarijs. lib. 12. *Cap.* CCLXIV.

Hic Titulus est declaratus in Libro Notitiæ. q

q Commentar. in Notitiam Imper. Orient. c. 6.

Ad l. quoniam. C. de cursu publico. Cap. CCLXV. A

HAec lex est pars legis 47. C. The. eod. tit. a Valentiniano II. Theodosio, & Arcadio Principibus condita, quorum ætate, & non prius Sellæ equestris in iure fit mentio; antea enim stragulis tantum equi sternebantur, vt in statuis, marmoribus, & numismatis cernitur. Certè D. Basilij tempore Sellæ equestres nondum inuentæ fuisse videntur: Is enim ita ait, *a* *Alij equi ad iter faciendum præparantur fræna, zona, frontalia argentea omnia, aureaque, insuper tapeta purpurea ipsos, veluti sponsos, ornantia equos.* Hæc D. Basilius, qui imperante Valente floruit circa an. Salutis 370. Quare postea inuenta equestri sella statutum erat, ne plus triginta pondo veredo imponerentur; *b* Francos autem sellam equestrem cum stapedis inuenisse Ioannes Goropius opinatur: *c* nam stapedæ eorum lingua, Stafe, vt vulgo appellantur. Inuenta igitur sella, statuerunt nominati Imperatores, ne illa veredis cum freno sexaginta librarum pondo excederet, quod si secus factum esset, in frusta comminueretur. erat enim ipsa viatoris equo publico vecti, non publica, vt hic exprimitur. Auerta idem pondus non excedit, sed in Codice Theodosiano legitur xxxv. pondo, & in l. 48. quinquaginta: Auertam ex Græco auctore Budæus credit *d* esse lora per dorsum equi excurrentia, quæ ille vocat, ὑπομάχαλον, id est, quod extenditur super clunes equi. Sed quæso, quæ lora esse poterant tanti oneris, vt libras sexaginta excederent? quæ fortè nec tunc in vsu erant, sicut nec hodie plerisque in locis. Deinde quæro, cur non etiam cædenda hæc fuerit, vt sella? nam maius lucrum facturus erat fiscus, publicata sella, quam ex equi loris. B

a In Homelia ad eos, qui studio tenentur diuitiarum.

b L. 17. 28. & 30. C. Theo. eod. tit.

c Lib. 2. Francicorum.

d Annotat. in Pandect. ad l. eos. ff. ad l. Cornel. de falsis.

Præterea verisimile non est, viatorem tanti ponderis lora secum allaturum, ex quibus nullum commodum, sed tantum onus erat habiturus. Addo plura lora potius auertas, non auertam fuisse nominandas. Hæc igitur aliud meo iudicio esse non potuit, quam quoddam sacciperium, in quo ad iter necessaria condebantur, nec aliud credo sensisse Græcum interpretem, qui dixit esse ὑπομάχαλον, quod super clunis veredi ferebatur. id enim ea in parte equi loris constringebatur, & ideo hoc nomen habuit; Ita enim Commentator in sextam Satyram Horatij primi libri interpretatur. Pera, inquit, mantica, auerta, ita tum loquebantur. Quid simile intelligit l. de tapetis. in fin. ff. de supell. leg. quæ ait, viatorij instrumenti esse pelles, quibus inuoluuntur vestimenta, & lora, quibus hæ pelles constringi solent, quæ ὑπομάχαλον dicuntur. Auertas quoque & saga pro itineris necessitate gestasse Palatinos, qui Rhedam sequebantur dicit d. l. 48. C. Th. eod. tit. Et auertarium equum sarcinas ferentem vocat l. 22. C. Th. eod. tit. Saga vero, de quibus in dictis iuribus C. Theod. stragulas fuisse existimo, quibus equus sterni solebat; inter eas enim recensetur ab Vlpiano, *e* aut fortè genus sacci. Excipiuntur in hac lege auri centenaria, quæ non publicantur, sed ab Hypocomis in solitis sacculis reportantur. Erat centenarium auri, inquit Suidas, *f* quantitas certa aureorum; Nicephorus scribit, *g* Leonem in classem in Africam mittendam impendisse mille ducenta auri centenaria pondera; vnde videtur auri pondus fuisse. Cedrenus quoque Alexio Patriarchæ defuncto ait *h* centenaria auri 25. inuenta fuisse, quæ Constantinus Monomachus Imperator habuit, & sæpe his notis centenaria significare videtur. PP. Excipit igitur hæc lex auri centenaria, quæ in sacculis a redeuntibus ad mansiones Hypocomis necesse est reportari. Intelligit autem pecuniam Principis ad thesauros prouinciarum, vel comitem Largitionum perferendam, quę in sacculis condi cō sueuerat, scilicet in singulo sacco centenarium, vel plura. Neque hæc equi ornamenta esse poterant: quia cum freno, & sella comprehensa fuissent, neque in sacculis erant a redeuntibus condenda, sed equis relinquenda. Hos autem sacculos auri centenarijs plenos etiam 60. libras excedere permittit: quia sunt Principis. Pro centenarijs vero centum libras auri interpretor. Corippus enim Africanus ait. *i* C D E

e L. vestis §. vestimenta. ff. de aur. & arg. leg.

f In dict. κεντηνάριον.

g Lib. 15. Hist. Ecclesiast. c. 27.

h In vita et Comp. ... in Constantino Monomacho.

i Vbi supra.

Innumera mox aduenere caterua
Fortia centenis onerata brachia libris.

Ad l. 1. C. de cohortal. lib. 12. Cap. CCLXVI.

STationarios prohibet hæc lex quicquam ab hominibus Prouinciarum extorquere, aut priuatos carceres habere. Erant Stationarij milites & fortè homines ex officio Præ-

fidus

A sidis per Prouinciarũ territoria dispositi, quos Augustus multis grassantibus ad eos opprimendos in certis locis locauit, ut auctor est Tranquillus; *Grassatores, inquit, a dispositis per opportuna loca stationibus inhibuit.* [a In Augusto. c. 32.] Has postea Tiberius frequentiores fecit; Tranquillus, *In primis, inquit,* [b In Tiberio. c. 37.] *b tuendæ pacis a grassaturis ac latrocinijs, seditionumque licentia curam habuit, stationes militum per Italiam solito frequentiores disposuit.* De his Tertullianus, *Latronibus, inquit,* [c In Apolog. c. 2.] *c inuestigandis per uniuersas prouincias militaris statio sortitur, in reos maiestatis ac publicos hostes omnis homo miles est. Ad socios, & consocios usque inquisitio extẽditur solum Christianum inquiri non licet, offerri licet.* Stationarij prohibentur *d* in carcere, [d l. 1. C. de custod. reis. lib. 12.] aut custodia delinquentes detinere, tantum Præsidi criminosos indicare tenebantur, & crimina probare, ad eosque delinquentes deducere.

Hi videntur ex officijs Præsidum missi fuisse, vt ostendit Titulus, De cohortalib. lib.
B 12. Sub quo est l. 1. Vlpianus milites stationarios uocat, quos in persequendis seruis fugitiuis dominos adiuuare dicit. *e* Paulus eos etiam in carcerem fugitiuos recte conijcere ait; [e l. 1. §. est etiam. ff. de seru. fugit.] *f* Sed & Præfectus vrbi Stationarios milites ad consetuandam quietem per vrbem [f l. 4. eod. tit.] dispositos habebat; *g* Erant & qui Irenarchæ uocabantur, qui & ipsi per ciuitatum territoria ad arcenda latrocinia a Decurionibus eligebantur, & a Præsidibus probabantur. *h* [g l. 1. §. quieg. ff. de off. præf. vrb.] [h l. 1. C. de Irenarch. lib. 10.] Hi, vt credo, Stationarijs præerant, siquidem eorum cura erat, latrones comprehendere, & de socijs, & receptatoribus interrogare, obsignatasque interrogationes ad Præsides cum epistola, & reis mittere; Hæc epistola Elogium uocabatur. *i* Vlpianus, *Irenarchæ, inquit,* [i l. Diuus 6. & l. non est dubium. §. 1. ff de cust. reor.] *k cum latrones apprehenderint, interrogent eos de socijs, & receptatoribus, & in-* [k d. l. Diuus. 6.] *terrogationes litteris inclusas, atque obsignatas ad cognitionem magistratus mittant. Igitur qui cum Elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt, etsi per litteras missi fuerint, vel etiam per Ire*
C *narchas producti.* Hæc ille. Irenarchas disciplinæ publicæ, & corrigendis moribus præfectos fuisse scribit Callistratus, *l* quod secundum prædicta est intelligendum. [l l. vlt. §. Irenarchæ, de mun. & hon.] Plutarchus Irenas scribit apud Lacedæmonios uocatos fuisse pueros, qui 16. annum compleuissent, qui ubi uicesimum attigissent, pueris ad pugnam se exercentibus præficiebantur. *Irenas vero, inquit,* [m In Lycurgo.] *m doceant eos, qui in annum iam secundum e pueris excessere.* Melirenas vero, vocabant natu grandiores inter pueros. Alij erant Limenarchæ dicti, qui portubus præerant, ibique officio Irenarchæ fungebantur, obseruantes, ne latrones fugerent, de quib. d. l. 4. de seru. fugit. & l. vlt. §. hi quoque, de munc. & honor.

Ad §. vlt. in aut. vt fratr. Filij, seu Nouell. 127. Cap. CCLXVII.

D

MVlierem sine dote nuptam, & a viro sine causa expulsam posse sibi in bonis eiusdem quartam partem uendicare sancitum fuerat in l. vlt. C. de repud. & §. sic itaque matrimonia, in aut. de nupt. *n* [n seu Nouel. 22.] Similiter si contingat coniugum alterum pauperem neque dote, neque ante nuptias donatione interueniente, alteri diuiti præmorienti superstitem esse, eum in præmortui coniugis bonis quartam habere, si non minus, quam tres extarent filij, statutum fuit in §. quoniam vero. in aut. de exhib. reis. *o* [o seu Nouell. ...] De vtraque constitutione mentionem facit, §. quia vero legem 2. in aut. Vt liceat matri, & auiæ. quæ est Nouell. 117. & adijcit, ut prædictis casibus si non minus, quam tres extent liberi, in quartam succedatur, si vltra tres sint, in uirilem. Et quæcunque in muliere sancita erant, eadem in viro constituta sunt. Cæterum corrigit, ut quod de vxore dictum est,
E in uiro nequaquam locum habeat, ubi nulla dote constituta, mulier a uiro expellitur, & alias diuiti præmorienti uir pauper est superstes. Id rursus corrigi autumant legum interpretes a §. quia vero interdiximus. qui est §. vlt. in aut. Vt fratr. filii. seu Nouell. 127. vt quod in muliere prædictis casibus dictum est, idem in uiro procedat. *p* [p Glos. in d. §. vlt. in ver. in viro. in aut. ut fratru filij seu Nouell. 127. & in d. §. q. ia vero legem. 2. in ver. in talibus. in Auth. vt liceat matri. & auiæ. Nouell. 117. & in Auth. ... in ver. ... & vxor.]

Ego id d. §. vlt. repugnare arbitror: cum enim in iure correcto repudia inter coniuges, exceptis quibusdam casibus, interdicerentur, utrosque coniuges repudia mittentes, qui diuersa pœna puniebantur, eadem, & pari teneri præcipitur. De hoc autem nullum verbum extat in d. §. quia vero legem. Sed tantum, vt maritus mulierem expellens in quartam, non e conuerso mulctetur. Vnde potius crediderim a d. §. vlt. corrigi §. quia uero quędam in aut. Vt liceat matri, & auiæ, qu. m §. quia vero legem. ibi enim pœnæ iniunguntur repudium sine causa mittenti; sed victa dotis, & ante nuptialis donationis amissionem

nem

nem in reliqua substantia inæqualiter uir, & mulier puniebantur, quod d.§.vltimus corrigit, disponens eo casu vtrunque æqualiter puniri. A

Ad Princip. vt nulli indic. liceat habere loci conseruatorem, seu nouell. 134. Cap: CCLXVIII.

INscribitur græcè hæc Nouella περὶ τοποτηρητῶν. Loci conseruatores Latini uerterunt. Hi erant legati, & vices gerentes Præsidum, seu horum locum tenentes, quod significat uox τοποτηρηταί. Simeon Metaphrastes. *Littera, inquit,* a *Imperatoria missa ad Episcopum Romanum, & Honorium, hortantes, ut mitterentur Episcopi, & legati qui dici solent* τοποτηρηταὶ, *id est, locum tenentes, absentium Episcoporum, qui uocabantur, ut inquireretur de criminibus obiectis Theophilo Alexandriæ Antistiti.* Hos prohibentur tenere in locis prouinciarum Præsides, nisi Princeps iusserit; Qui ergo uocantur locum tenentes, ijdem sunt, qui loci conseruatores. Balsamon in præfatione Synodi Carthaginiensis, *Ecclesia, inquit, Romanæ loci conseruatores erant Philippus, & Asellus locos implentes eorum. qui non poterant ad Synodum conuenire. Vnde & loci conseruatores nomen acceptum est a uerbo, conseruare, quod est implere locum eorum, a quibus mittuntur*; in qua etiam Synodo loci conseruatores uocantur, qui locum absentium tenent. B

a In uita Ioan. Chrysost. Die 27. Ianuarij.

Ad nouell. 129. & 144. de Samaritanis. Cap. CCLXIX.

IMperante Iustiniano, Samaritæ in Palæstina Iulianum Samaritanum sibi regem constituerunt, Ecclesijsque direptis, & exustis, Christianos grauiter afflixerunt; Episcopum etiam Neapolis gladio interfecerunt, & quosdam presbyteros comprehensos primum in frusta disseceuerunt, deinde cum Martyrum reliquiis in sartagine frixerunt, & in finitimos uicos excurrentes plures occiderunt. Iustinianus, his auditis, multas copias in eos misit, & conserta manu, plurimos, inter quos Iulianum, interfecit, Syluanus, qui innumeris probris Christianos affecerat, Scythopoli comprehensus uiuus exustus est; Samaritanos omnes vrbe Hierosolymorum expulit, eos testari, ex testamentoue capere, aut ab intestato succedere, ex donationeque capere prohibuit; ex eorumque facultatibus loca exusta restitui, Nosocomiumque cum 1840. aureorum reditu, & Xenodochium, ac Deiparæ Virgini templum ædificari iussit, vt Procopius, b & Metaphrastes c memorant; legem in Samaritanos seuere scriptam precibus Sergii Cæsareæ Episcopi Iustinianus reuocauit, d iubens tamen Christianos scriptos hæredes cohæredibus Samaritanis, & ab intestato præferri. Erant autem Samaritani in religione fere Hebræi. C D

b lib. 5. de ædificijs a Iustiniano constructis. seu Orat. 6.
c In Saba.
d Nouell. de Samaritanis. 129. & 144.

Ad tit. instit. de iur. natur. gent. & ciui. Cap. CCLXX.

DVæ circa ius naturale ortæ sunt quæstiones; Prima, quomodo ius gentium naturali contrarium e naturale dici possit. f Cum enim iure naturali omnia communia essent, gentium autem iure secundario, ut nostri uocant, termini agris sint positi, & dominia distincta, g mirum, quomodo quod naturali rationi aduersetur, naturale ius dici possit, cum nomen contrarium rei non soleat imponi. h Altera est quæstio, an duplex sit ius naturale, vel gentium.

e §. ius autem gentium. Inst. de iur. natur. gent. & ciuil.
f §. singulorum. Inst. de rer. diuis.
g l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.
h §. est & aliud Inst. de do nat.

Primum dubium soluere conati Interpretes, duplex ius gentium esse dixerunt, quorũ alterum cum hominibus commune est, veluti, ut Deum colamus, patriæ, & parentibus pareamus, & hoc naturale uocatur; alterum hominum constitutionibus est inuentum, ut contractus usu exigente introducti; & hoc naturæ plerunque repugnat, ut seruitutis, & similia. Verum hoc aduersari uidetur l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur. ubi duplex non ponitur ius gentium, sed idem naturale, & gentium dicitur. Aliter itaque hoc declarandum existimo. Ius enim naturale in quolibet iure gentium uersari censeo. cum enim primum homines creati sint, iure naturali omnes liberi fuere, cum vero sibi inuicem iniurij esse cœpissent, eadem naturali ratione præuia ad iniuriarum coercendam temeritatem bella, & seruitutes sunt introductæ. E

Idem itaque est ius naturale, quod seipsum, prout vsus postulat, emendat, & corrigit.

nam

A nam si idem semper obtinuisset, nimis delictis indultum fuisset; quare vt illud quandoque mutaretur, eadem suasit natura, sicut de bono, & æquo dicimus, quod generalem legem, vbi durior videtur, corrigit; ideoque ius naturale minime mutari uidetur. cum enim nouos quosdam corrigat casus, secus quidem disponit, ac generaliter statuerat, idem tamen ius naturale permanet; Exempli gratia, pacta omnia seruanda esse iure naturali mandatur, si contra bonos mores sit conuentio, eam reijci idem ius naturale suadet, quod a generali pristino recedens mandato, eiusdem naturæ lege in oppositum se transfert.

Atque ita interpretandam esse crediderim l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. cum dicitur ius ciuile in totum a naturali non recedere, nec per omnia ei seruire. generaliter enim, neque in omni casu ius naturale iura ciuilia custodiunt; Nam si contrarium in aliquo particulari casu ius naturale suadet, eo præuio contra illud ius generale lex ciuilis disponit, ut in vsucapione, B quia longi temporis possessorem defendendum esse ius naturale iubet, ab antiquo recedens domino, ad aliam partem, & nouum dominum se confert, quod secundum ius ciuile naturali videtur aduersari rationi, cum a generali recedat, ipsum tamen ius naturale sequitur, & ab Vlpiano dicitur, non in totum recedi a iure naturali. eo enim præuio disponens ius ciuile neque per omnia ei seruit, neque in totum recedit: quia illud generaliter non sequitur; alioquin esse non posset, vt vno tempore ius naturale obseruaretur a iure ciuili, idemque aboleretur. Quin si aliter interpretemur, omnia fere iura ciuilia esse fateri cogemur, quod esset absurdissimum, cum ratio naturalis semper viuat, quæ iuribus ciuilibus inest; Hocque recepto verum erit immutabilia semper esse iura naturalia, quoniam si aduersus naturalem rationem lex fieret, nec legis nomen mereretur; *a* nec quod generale illud ius naturale semper non obseruet, ius ciuile illud corrigit: cum enim in vna specie secus constituit, præuia ratione naturali, atque ita suadente, id facit. a l. 2. ff. de legib.

C Hinc itaque apparet semper immutabilia esse iura naturalia; *b* nouoq; modo conciliatur, quæ sibi contraria uidebantur iura. d. §. vlt. Inst. de iur. natur. gent. & ciuil. & l. ius ciuile. ff. de iust. & iur. quæ legem ciuilem, neque in totum a naturali recedere, nec per omnia ei seruire dicit. Cæterum duplex ius naturale Interpretes constituunt, primum, & secundum; primum illud appellant, quod omnibus animalibus etiam brutis conuenit: quare ambulare, comedere, cum non hominum tantum sit, sed & belluarum, iuris naturalis primi erit. Alterum illud est, quod cum hominibus natum gentium proprie est, ut erga Deū religio, & patriæ, & parentibus parere: ita enim nati sumus, nemine docente, ut hæc faciamus, idque ius naturale secundum, & gentium primum uocatur. Aliud vero est ius gentium, quod hominum constitutionibus inuentum fuit, sed nisi ab aliis docti fuissemus, eius expertes essemus. Aretinus vero quæ de iure naturali dicta sunt, intacta relinquens, unū D solum esse ius gentium defendit, *c* cuius opinio, etsi aliqui dissentiant, uerissima est. Sed sicuti vnum tantum est ius gentium, ita vnum ius naturale, quod in quoque animantium genere ab instinctu naturæ proficiscitur; Neque enim soli homines eo mouentur, sed & bruta; unde non intelligo ius naturale, quod in quolibet actu naturali consistit, vt est ambulare, & comedere, & alia huiusmodi, quæ omnia habent animantia a natura sibi data, sed quoddam ius, quod homines ipsi in brutis admirantur, veluti cum Grus nocte, alijs dormientibus, excubat, se ducem uolantibus ad iter exhibet, quod aliis non est tributum brutis, quæ & ipsa alia habent, quæ cum cæteris non communicant, ut apes regē, *d* quod in aliis non euenit. Diuersus enim instinctus a natura insitus est animalibus, diuerso tamen modo. alius enim hominibus, alius brutis est tributus, quem etiam in his admiramur, quæ E ratione carent; *Videmus enim, inquit, e Iustinianus, cætera quoque animantia istius iuris peritia censeri*, id est, in quadam admiratione esse, quia omnia habent quoddam propriū, & separatum institutum; Ideoque Vlpianus. *Ius naturale est, inquit, f quod natura omnia animalia docuit*, non idem, sed diuersum: nam istud non humani generis proprium est, id est, non tantum instinctum habent homines, sed & bruta, diuerso tamen genere; Cum ergo non ponatur nisi unum ius naturale, non uideo, quomodo duo sint facienda, cum id ius, quod cum homine nascitur, id est, quidam naturæ instinctus, etiam in brutis inueniatur. Ius quoque gentium est vnicum, siue quod natura ipsa homines docuit, siue quod humanis constitutionibus est introductum, & ab omnibus obseruatum, quod & ipsum quodammodo naturale potest appellari, quia præuia ratione naturali inuentum; Id ius gentiū vocatur. Idem probat §. ius autem gentium. Inst. de iur. nat. gent. & ciuil. & l. 1. §. vlt. de

b §. vlt. Instit. de iur. natur. gent. & ciuil.
c In l. 1 nu. 16. ff. de acqu. possess.
d c. in apibus. 7. q. 1.
e Inst. de iur. natur. gent. & ciuil. in princ.
f l. 1. §. ius naturale, de iust. & iur.

de iust. & iur. Postquam enim inuenti sunt contractus, dictauit naturalis ratio, vt pacta ser uemus, sicuti, vt cognitum Deum toto corde colamus, patri, & patriæ pareamus; Vnde hęc A

a l. velut. ff. de iu-stit. & iur.

sunt iuris gentium, quia ea omnes gentes obseruant, *a* sed præuio semper iuris naturalis instinctu. Istud ius gentium quandoque uidetur aduersari iuri naturali, veluti, cum seruitutes, & bella inuenit, quia libertas, & ius naturale omnium animantium his diminuitur; sed propterea non potest aduersari rationi naturali hominis. ea enim ita suadente, hoc ius gentium est constitutum, quod & ipsum iuri naturali inseruit, ueluti, cum paremus magistratibus, & similia agimus. Ex hoc declaratur l. cum amplius. §. is natura debet. de reg. iur. *Is natura debet, (id est, suadente naturali ratione,) quem iure gentium dare oportet*. Et l. si id quod. ff. de condict. indeb. Idem est, si dominus seruo obligetur. nam etsi serui libertas op primatur iure gentium, cum tamen ei dominus quid promittit, iure naturæ id facit, et na turaliter debet, quæ obligatio in seruum cadit, qui iure naturali libertate fruebatur. Hinc dicimus obligationem, ut benefacienti benefaciamus, iuris naturalis esse, id est, ex B instinctu naturali proficisci.

b lib. 15. c. 27.

c lib. 15. c. 10.

Plebiscita lege Hortensia lata non minus ualere, quam leges cęperunt; Aulus Gellius *Trib. pleb. rogationibus*, inquit, *b ante Patricij non tenebantur, donec Q. Hortensius dictator eam legem tulit, ut eo iure, quod plebs statuisset, omnes Quirites tenerentur*. Plinius. *Q. Hortensius dictator, ait, c cum plebs secessisset in Ianiculum, legem in æsculeto tulit, ut ea quod iussisset, omnes Quirites tenerent*.

Ad §. *vlt. instit. de libert.* *Cap.* CCLXXI.

d In Augusto. c. 40.

e In Epist. Pauli ad Galatas. c. 6. in fin.

AVgustus præter alia, quæ contra seruos, excogitauit, illud addidit, ne pœna affecti possent plene manumitti. Tranquillus *Seruos, inquit, d non contentus multis* C *difficultatibus a libertate iusta remouisse, cum etiam de numero, & de conditione, & differentia eorum, qui manumitterentur, curiose cauisset, hoc quoque adiecit, ne uinctus vnquã torturæue quis vllo libertatis genere ciuitatem adipisceretur, sed essent dedititij, exemplo populorum, qui ui subacti Romanis seruiebant*. Hęc ille. D. Augustinus, *Stigmata, inquit, e dicuntur notæ quadam pœnarum seruilium, ut si quis seruus in compedibus fuerit propter noxiam, id est, propter culpam, uel huiusmodi aliquid passus fuerit, stigmata habere dicatur, & ideo in iure manumissionis inferioris est ordinis*. Hæc Augustinus. Hi viuentes serui erant, sed

f l. 1. C. de dediti. liber. toll.

morientes fiebant liberi, quod Iustinianus sustulit. *f*

Hoc autem constituit per Sex. Aelium Catum, vel, vt alii volunt, Catulum, & C. Sentium Saturninum Coss. itaque lex ab vtroque nomen sortita, appellata est lex Aelia Sentia. Alia quoque habuit capita, scilicet, ne in fraudem creditorum quis posset manumit D

g Instit. Quibus ex caus. manumit. nõ licet in princ. & §. eadem lege. tit. qui, & a quibus manumiss. liber. non fiunt. In Digestis.

h In verbo. ἀπογραφὴ

i lib. 4. aduers. Marcio. c. 19.

K Dion. lib. 54.

ti; item ne minor annis 20. posset seruo libertatem dare; *g* Hic est C. Sentius Saturninus C. filius, qui iubente Augusto in Iudæa censum egit, homines, & bona descripsit; Rerum enim potitus Augustus 20. viros vita, & moribus præstantissimos elegit, qui per Romanum orbem singulos homines, & cuiusque bona describerent, vt Suidas ait. *h*

Functum autem hoc munere in Iudæa C. Sentium auctor est Tertullianus his verbis, *i Sed & census constat actos sub Augusto tunc in Iudæa per Sentium Saturninum, apud quos genus suum inquirere potuissent*. Hæc ille. Is etiam cum Q. Lucretio Cos. fuit; *k* & cum Statilius Taurus Carthaginis nouæ prima mœnia poneret, ipse verba solennia recitauit,

l libr. de Pallio. cap. 1.

m lib. 2. seu vol. post.

n Valer. Max. li. 7. c. 3.

vt Tertullianus scribit. *l* Eius consulatus meminit. Velleius. *m* Proscriptus a Triumuiris agens in fuga Prætorem euasit, *n* postea ab Augusto restitutus fuit.

Tiberio autem imperante, per Coss. M. Iunium Syllanum, & L. Norbanum lata est alia E lex, quæ & ipsa ab vtroq; Iunia Norbana est dicta, qua cautum est, vt qui uindicta, vel testa mento, vel censu manumissi non essent, sed per epistolam, aut inter amicos, aut quod mensę

o § vlt. instit. de Libertin.

p lib. 51.

q Niceph. lib. 7. hist. eccles. c. 45.

domini essent adhibiti, latini liberti fierent, vt tradit Theophilus, *o* exemplo Latinorum, qui non erant ciues Romani, sed eorum socij; Sic & isti liberti viuentes erant liberi, sed non ciues Romani, ita vt nec testari, nec ex testamento capere possent. Horum Consulum meminit Dion. *p* Soli ergo testamento, uindicta, aut censu manumissi ciues Romani fiebant; Additum postea est a Constantino, ut in Ecclesijs manumissi eodem gauderent priuilegio, vt ciues Romani fierent, *q* quæ constitutio est in l. 1. & 2. C. de his, qui in Eccl. manumittuntur. Iustinianus uero, sublatis dedititiis, & Iunijs Norbanis, omnes manu-

A manumissos iusta libertate perfrui iussit. *a* Plura alia illis legibus cauebantur, sed satis est nunc magis necessaria attigisse; Cætera leguntur apud Vlpianum, *b* & Theophilum. *c* Dion *d* refert M. Syllanum M. Lepidi Triumuiri tribunum militum, accepto exercitu, M. Antonio adhæsisse, cui amicissimus fuit; sed & hunc ob Cleopatram reliquit, ut Plutarchus memorat; *e* Is Proconsul etiam in numismate appellatur. L. vero Norbanum Dion ait *f* fuisse Caij filium, qui pro Octauiano, & M. Antonio contra Brutum pugnauit, Macedoniamque vsque ad Pangæum promontorium cum Decilio Sessa occupauit, & cum Appio Pulchro Cos. fuit. Demum Asiæ Proconsul ab Augusto literas accepit, ut Iudæi suo ritu viuere permitterentur. *g* M. Syllani, & L. Norbani Coss. meminit etiam Tacitus. *h*

a l. r. de dedititiis, libro II. 1. C. de l. tit. Iun. toll. & § vlt. Instit. de libert.
b In fragmentis, tit. 1.
c Vb supra.
d lib 47.
e In M. Antonio.
f Lib. 55.
g Philon in legatione ad Caium & Ioseph. lib. 16. antiq. Iudaic. c. 6.
h lib. 2. annal.

Propter Latinos libertos factum est S. C. Largianum, quo cautum est, ut patronorum B filij, qui a patre exhæredati non essent, extraneis Latinorum libertorum hæredibus præferrentur, *i* super quo Traiani edictum emanauit. Hunc credo fuisse Valerium Largum, a quo Dion ait, *k* Aelium Cornelium Gallum præfectum Aegypti reum factum, quod erga Augustum contumeliosus extitisset; quare bonis exutus, & exulare iussus, seipsum interfecit. Itaque Largus ei in præfectura Aegypti suffectus, postea apud omnes magno in honore fuit; sed Consulem fuisse non inuenio, nisi suffectus fuit. Alius fuit Licinius Largus Hispaniæ citerioris Præses, cui tuber mordenti denarius dentibus est infixus. *l* Orator fuit, & primus auditores corrogauit, ut ab ipsis dicens eum plausu exciperetur. Alii post eum etiam pretio auditores ad id conducebant. *m* Alius est Latinus Largus, qui sæpe Paulum Iurisconsultum consulit. *n* Horti Largiani in septima Regione vrbis ponuntur, qui forte a principio a Valerio, aut Licinio Largo sunt exculti. Sunt, qui hoc S.C. C sexto Imperii Tiberii anno conditum fuisse existimant, quod postea a Iustiniano cum Latinis sublatum est. *o* Eiusdem meminit Nouella 78. quæ est auth. Vt liberti de cætero.

i §. vlt. Inst. de succ. libertorum. l. 1. § 1. C de latin. lib toll.
k lib. 53.
l Plin. lib. 19. c. 2.
m Plin. li. 2 epist. 14. ad Maximum.
n l. Latinus l. 1. 9. gus 56. de adu. e. l. Latinus. 83. de leg. 2. l. pen. § 1. de except. rei iudicat.
o d. § vlt Inst de success. Libert.

Ad tit. inst. de lege Fusia Caninia Toll. de l. Furio Camillo, & C. Caninio Gallo.
Cap. CCLXXII.

CVm ægre ferret Augustus vulgo quemlibet ciuitate donari, multos, vt dictum est, inuenit modos, ne quiuis ciuis fieret, prout antea cuncti manumissi fiebant. *p* In primis igitur cauit, ne quis quos uellet, testamento posset manumittere, idque interuentu L. Furij Camilli, & C. Caninij Galli Coss. qui legem tulerunt, ne vltra centũ testamento manumitterentur, ut qui tres seruos habebat, duos tantum libertate donare D posset; qui decem, horum dimidium; qui triginta, tertiam; qui centum, quartam partẽ; qui quingentos, quintam; *q* quæ lex hodie est sublata. *r* Nominata est autem lex Furia Caninia a Furio Camillo, & C. Caninio duobus Consulibus.

p l. 3. ff. ad munic.
q Vlp. in tit. de lib. & Paulus li. 4. Sententiar. sub hoc tit. ad leg. Fus. Can.
r Instit. de lege Fusia Caninia tollen.

Ad Prin. tit. instit. de nupt. Cap. CCLXXIII.

NVptias inter se ciues Romani contrahunt, qui secundum præcepta legum inter se coeunt. Ex his verbis infertur inter peregrinos secundum ius ciuile nuptias non celebrari, sed nec inter ciuem, & peregrinam, quod Papinianus affirmat citatus in libro de collatione legum Romanarum cum Moysis legibus. *Ciuis, inquit, Romanus, qui sine connubio sibi peregrinam in matrimonio habuit, iure quidem mariti* E *eam adulteram non postulat*; Idem Seneca, qui *Promisisti tibi, inquit, s filiam in matrimonium, postea peregrinus apparuisti, non est mihi cum extraneo connubium.* Hæc ille. Idem tradit Vlpianus, *Connubium, inquit, t habent ciues Romani cum ciuibus Romanis, cum Latinis item, & peregrinis, ita si concessum sit.* Idem affirmat Caius, dicens, *u Legitimæ sunt nuptiæ si Romanus Romanam nuptijs interuenientibus, vel consensu ducat uxorem.* Idem sentit Vlpianus in l. si vxor. de adult. concedens tamen multas vxores accusari posse adulterij,

s lib 4. de benefic. c. 35.
t Tit. 5 de his qui in potestate sunt. in fragmentis.
u In Institutionibus tit. 4.

Ad §. Fratris filiam, instit. de nupt. Cap. CCLXXIV.

FRatris, vel sororis filiam iure antiquo Romano prohibitum fuerat uxorem ducere; quare Claudius Imp. Iuliam Agrippinam filiam Germanici vxorem ducturus a Sena-

tu decretum fieri postulauit, quo iuste inter patruos, fratrumque filias nuptiæ etiam in posterum statuerentur. Tacitus, *Neque tamen, inquit, a repertus est, nisi unus talis matrimonij cupitor Talledus Seuerus eques Romanus quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebāt.* Sed Tranquillus alios duos hoc exemplum secutos esse ait. loquens enim de Claudio ita scribit, b *Confecit nuptias, non repertis, qui sequerentur exemplum, excepto Libertino quodam, & altero primipilari, cuius officium nuptiarum & ipse cum Agrippina celebrauit.* Vetum Cocceius Nerua hæc matrimonia prohibuit ut Dion memorat. c Verus tamen Cæsar Lucillam M. Aurelij Antonini Philosophi fratris filiam vxorem duxit, d quod forte vt legibus solutus fecit. Apud Græcos id licitum fuisse uidetur. nam Alexandrides Lacedæmonius sororis filiam uxorem habuit, ex qua etiam liberos suscepit.

a lib. 12. annal. A

b In Claudio. c. 26.

c In Nerua.

d Capitolinus in Aelio Vero.

Ad §. Sed & illud, inst. de adoptio. Cap. CCLXXV.

B

EVnuchorum tres sunt species, Thlibiæ, quibus infantibus atteruntur testiculi; Spadones, qui ob frigiditatem non generant; & Castrati, quibus exsecantur testes. Hi non generant, non adoptant, nec posthumos instituunt, e Hanc Eunuchorum differentiam præter Theophilum ponit & Balsamon in Canone 24. Apostolorum.

e l. 6. de liber. & posthum.

Ad §. Vlt. Inst. de adopti. Cap. CCLXXVI.

DVo Liuiæ filij, & Augusti priuigni fuere, Tiberius Nero, qui postea imperauit, & Claudius Drusus. Huic nupsit Antonia Octauiæ sororis Augusti, & M. Antonii Triumuiri filia. Ex his natus est Claudius, qui postea imperauit, & Germanicus Cæsar, Druso iam extincto. Hunc Augustus iussit a Tiberio patruo adoptari, & ipse postea Tiberium adoptauit, atque illum, ut nepotem, in Cæsarum familiam adsciuit. f Postea Augustus Germanicum octo legionibus apud Rhenum præfecit, quo defuncto, eidem proconsulare imperium Tiberius detulit: timebat enim cum tot legiones haberet in manu, tot sociorum auxilia, & mirus apud populum eius esset fauor, ne habere imperium, quam expectare mallet. ciuile enim ingenium, & miram comitatem ostendebat. Itaque orto in exercitu tumultu, milites eum Imperatorem creare uolebant, sed ille præceps de tribunali desiluit, & regredi coactus se potius moriturum, quam fidem fracturum respondit, ac ferrum etiam ad pectus adegit; vbi furor paulum quieuit, facinorosis supplicio affectis, tumultus est sedatus; & Germanicus in hostes exercitu ducto, eorum plurimos trucidauit. Quare triumphus illi decretus est, & cum rursus Cattos profligasset, auctore Tiberio, Imperatoris nomen accepit; mox Cheruscos prælio uictos fudit. Triumphauit itaque de Cheruscis, Cattis, & Angriuariis, alijsque nationibus Albim usque incolentibus. Tiberius tricenos sestertios plebi diuisit, ac se cum Germanico Cos. fecit, atque iterum Cos. cum Tiberio III. factus, Consulatum apud Nicopolim Achaiæ vrbem iniit, ac fratre Druso tum in Dalmatia agente usitato, classe oram Græciæ, Asiæque circumiuit. Cn. vero Piso Syriæ præfectus uir asper, Germanicum veneno, aut magicis artibus occulte Tiberij iussu occidisse creditus est, extinctum ingenti luctu prouinciæ, & circumiacentes populi fleuere.

C

f §. vlt. Inst. de adopt. & Tacit. li. 1. annal. Plutarchus in Antonio. in fin. & Tranquillus in Tiberio. c. 15.

D

Paulo maior annis 30. decessit; uisu audituque venerabilis, mansuetudine, & comitate inuidiam, arrogantiamq; uitauit. Crematus est Antiochiæ, Cineres Agrippina eius vxor ex M. Agrippa, & Iulia Augusti filia Romam detulit; ex ea natus est C. Caligula, qui post Tiberium imperauit. g Germanicus cum præesset Germanicis legionibus, de militibus desertoribus edicta emisit, ut qui diu abfuisset, pro desertore haberetur. h

E

g Tacitus lib. 1. & 2. annal.
h l. qui cum vno. §. vlt. de re militar.

Ad §. Furtiuæ, instit. de vsucap. & de M. Attilio, & de M. Plautio Silano, & de lege Attilia Iulia, & Plautia ab his lata. Cap. CCLXXVII.

FVrtiuarum rerum lex 12. Tab. & lex Attilia inhibent vsucapionem, ui possessarum lex Iulia, & Plautia. Attilium in Triumuiratu Octauiani, M. Antonij, & Lepidi Consulem suffectum fuisse inuenio. Cum enim Cæsar Octauianus cum L. Volcatio

secun-

A secundum Consulatum iniuisset, paucissimis horis eum gessit: nam Cal. Ianuarij cum mane pro æde Capitolini Iouis paululum curruli sella præsedisset, honore abiit, suffecto alio, vt Tranquillus, memorat. a Plures autem eo anno fuere Coss. inter quos Attilius reperitur. In tabulis enim Petri Appiani eo anno hi Consules fuisse reperiuntur. a In Augusto. c. 26.

IMP. CAESAR II. L. VOLCATIVS.
K. IAN. P. ANTONIVS.
K. MAII. L. FLAVIVS.
K. IVLII. M. ATTILIVS. C. FRONTEIVS.
K. SEPT. L. VINVCIVS.
K. OCTO. L. LAENONIVS.

M. Attilium, qui eo anno Kal. Iulij Consulatum inijt, legis Attiliæ cuius meminit §. fur
B tiuæ. Inst. de vsucap. & l. non solum. in princ. de vsucap. (aliquibus in codicibus, & apud Gellium b lex Attinia vocatur) auctorem fuisse arbitror. Ea cauebatur, ne res furtiuæ vsucapi possent; eius hæc verba a Gellio recitantur; c *Quod surreptum erit, eius rei æterna auctoritas esto*. Idem Attilius legẽ tulit, vt Prætor vrbanus Romæ ac maior pars Tribunorum plebis illi tutorẽ darent, cui nemo datus fuerat, qui Attilianus tutor uocabatur; d Postea uero cum rerum potitus Cæsar 13. Cos. cum M. Plautio Syluano esset, lata est alia lex, quæ ui possessarum rerum vsucapionem inhibebat. e Hæc ab eius auctoribus lex Iulia, & Plautia est appellata; Certum est enim leges ab Augusto latas Iulias dictas fuisse. f M. Plautius 7. vir epulonum fuit, cui Senatus ob res in Illyrico bene gestas Triumphalia ornamenta decreuit, vt ex vetusto marmore constat. Vxorem nomine Lartiam Cn. filiam habuit. Alia vero est lex Plotia, cuius Cicero meminit. g b lib. 17 c. 7. c Vbi supra. d Inst. de Attilia. tuto. in princ e d. § furtiuæ. & d. l. non solum. §. si dominus. f L. 1. ff. de adulter. g In orat. pro T. Annio Milone.

Lex quoque Iulia, & Titia a Præsidibus Prouinciarum rutores ijs dari iubet, quibus de
C tutela prospectum non erat, h quæ lata fuit Augusto III. & M. Titio Rufino Coss. Hunc Consulatum Augustus nouem menses tenuit, ut Tranquillus scribit, i quem cum M. Valerio Messala Coruino inijt, sed eius loco Cal. Maij M. Attilius Consulatum gerere cœpit; Augusti vero se abdicantis loco Cal. Octobris Cn. Pompeius est suffectus, vt ostendit Petri Appiani tabula huiusmodi. h Instit. de Attilia. tutor. in princ. i Vbi supra.

IMP. CAESAR III. M. VALERIVS.
K. MAII. M. TITIVS.
K. OCTO. CN. POMPEIVS.

Hic M. Titius proconsul, & præfectus classis fuit, vt antiqua ostendit inscriptio.

CIVIVM ROMANORVM Q. MITILENIS NEGOCIANTVR. M TITIO M. F. PROCOS. PRAEFE. CLASSIS COS. DESIG. PATRONO HONO
D RIS CAVSA.

Alia fuit lex Titia, de quibus rebus sponsionem facere liceat, k quæ ab eodem est lata. k l. 3. de aleator.

Ad §. Restituta. instit. de fideicommiss. hæred. de senat. consul. Trebell. Trebellio Max. & Pegaso, & de Annæo Seneca. Cap. CCLXXVIII.

Factum est, Nerone imperante, Trebellianum S. C. Trebellio Maximo, & Annæo Seneca Coss. l vt restituta hæreditate fideicommissario in eum actiones hæreditariæ transirent. Hi P. Mario, & L. Asinio suffecti, non ordinarii Coss. fuere, ut ex Tacito, m & Cuspiniano n colligitur; Nec in annalibus aliqua eorum consulatus extat memoria. l l. 1. in princ. ad Trebel §. restituta. instit. de fideicom. hæred. m lib. 14. annal. n Comment. in Aurelij Cassiodo. ri Consules in Nerone Imp.

E L. Annæus Seneca L. Annæi Senecæ Cordubensis filius ex equestri ordine Lucani poetæ patruus fuit, Socionisque, siue, vt alij legunt, Phocionis Stoici, ac Ciri Marilli discipulus, primus scholam ingrediebatur, vltimus exibat. A Claudio Principe in exilium actus, Agrippinæ eius uxoris precibus est reuocatus, ac statim Prætor declaratus; Neronique præceptor datus; continentissimus fuit, etsi Dion aliter de illo scribat; *Seneca, inquit*, o *factus est reus multorum scelerum, sed præsertim quod cum Agrippina rem haberet; Nec enim in hac re solum, sed in plerisq; alijs contra facere visus est, quam philosophabatur; cum enim tyrannidẽ improbaret, tyrãni præceptor erat, cũq; insultaret his, qui cũ Principibus uersarentur, ipse a Palatio nõ discedebat; Assentatores detestabatur, cũ ipse reginas coleret, & libros, ac laudationes quorũdã cõponeret; Reprehẽdebat diuites is, cuius facultates erãt aureorum tricies* o In Nerone.

centena millia, Quique luxum aliorum damnabat, quingentos tripodas habuit de ligno cedri-
no pedibus eburneis similes, & pares inter se, quibus cœnabat. Ex quibus omnibus ea, quæ A
sunt ijs consentanea, quæque ipse libidinose fecit, facile intelligi possunt. Nuptias enim
cum Illustrissima, ac nobilissima fœmina contraxit; delectabatur exoletis, idque Nero-
nem facere docuerat, etsi antea tanta fuerit morum seueritate, ut ab eo peteret, ne se oscula-
retur, neue vna secum cœnandi causa discumberet. Idem quadringenta aureorum millia sub v-
suris mutuo dederat. Consul cum Trebellio Maximo fuit; mox cum Burrho præfectus Præto-
rio contra Neronem coniurauit; re autem detecta, ad mortem compulsus Pompeiam Paulinam
vxorem interficere noluit; dicebat enim se ei persuasisse mortem contemnere, eamque secum
vna mortem obire cupiuisse; Ea quoque Seneca venas incidit, sed cum is difficile moreretur,
militibus ei mortem accelerantibus, ante mortuus est, quam vxor. Ita Paulina superstes fuit,
neque sibi prius manus attulit, quam libellum, quem scribebat, cæteraque emendauisset, quæ
non audebat apud quemque deponere metus, ne si forte in manus Neronis venirent, interirent. B
Itaque Seneca hoc modo discessit e vita, licet, ut homo imbecillo animo, Neroni consuetudinem,
quam cum ipso habuisset, exprobaret, suasque facultates omnes præter ædificia, quæ extrueban-
tur, contulisset, fratresque Senecæ postea interfecti sunt. Hæc Dion. Tacitus vero ita scri-

a Lib.14. annal.

bit, a *Deteriores varijs criminationibus Senecam adoriuntur, tanquam ingentes, & priuatim*
supra modum euectas opes adhuc augeret, quodque studia ciuium in se verteret. Hortorum
quoque amœnitate, & villarum magnificentia quasi Principem supergrederetur; obijciebant
etiam eloquentiæ laudem vni sibi adsciscere, & carmina crebrius factitare, postquam Nero-
ni amor eorum euenisset: nam oblectamentis Principis palam iniquum; detrectare nim eius e-
quos regentis, illudere vocem, quoties caneret. At Seneca criminantium non ignarus, proden-
tibus ijs, quibus aliqua honesti cura, facultates suas Neroni obtulit, & secessum senectuti pe- C
tijt. Hac ille renuit. Cui Seneca gratijs actis, non amplius salutantes admittebat, ac raro

b lib.15. annal.

per vrbem incedebat, quasi valetudine, aut studijs domi detineretur. Idem alibi, b Demum
plurium contra Neronem detecta coniuratione, Seneca est nominatus. Nero, quia ve-
neno tollere eum non potuerat, necem denunciat. Ille interritus poscit testamenti tabu-
las: Ac denegante Centurione, conuersus ad amicos, quando meritis eorum referre
gratiam prohiberetur, quod vnum iam tamen & pulcherrimum habebat, imaginem vi-
tæ suæ relinquere testatur, cuius si memores essent, bonarum artium famam tam constan
tis amicitiæ laturos, simul lachrymas eorum modo sermone, modo intentior in modum
coercentis ad firmitudinem reuocat, rogitans, vbi præcepta sapientiæ? vbi tot per an-
nos meditata ratio aduersum imminentia? cui enim ignaram fuisse sæuitiam Neronis?
Neque aliud superesse post matrem, fratremque interfectos, quam, vt educatoris, præ- D
ceptorisque necem adijceret,

Vbi hæc, atque talia velut in commune disseruit, complectitur vxorem, & paululum
aduersus præsentem formidinem molitus rogat, oratque, temperaret dolori, ne æternum
susciperet; sed in contemplatione vitæ per virtutem actæ desiderium mariti solatijs ho-
nestis tolleraret. Illa contra sibi quoque destinatam mortem adseuerat, manumque per-
cussoris exposcit. Tum Seneca gloriæ eius non aduersus, simul amore, ne sibi vnice di-
lectam ad iniurias relinqueret, Vitæ, inquit, delinimenta monstraueram tibi, tu mortis
decus maius. Non inuidebo exemplo, sit huius tam fortis exitus constantia, penes v-
trosque par claritudinis plus in tuo fine. Post quæ eodem ictu brachia ferro exsoluunt.
Seneca quoniam senile corpus, & paruo victu tenuatum lenta effugia sanguini præbebat,
crurum quoque, & poplitum venas abrumpit, sæuisque cruciatibus defessus, ne dolore E
suo animum vxoris infringeret, atque ipse visendo eius tormenta ad impatientiam de-
laberetur, suadet, in aliud cubiculum abscedat, & nouissimo quoque momento, suppedi
tante eloquentia, aduocatis scriptoribus pleraque tradidit, quæ in vulgus edita eius ver-
bis inuertere supersedeo. At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne glisceret inui-
dia crudelitatis, inhiberi mortem imperat. Hortantibus militibus, serui, libertique o-
bligant brachia, premunt sanguinem incertum, an ignaræ; nam, ut est vulgus ad deterio
ra promptum, non defuere, qui crederent, donec implacabilem Neronem timuerit, fa-
mam sociatæ mortis cum marito petiuisse. Deinde oblata mitiori spe, blandimentis vitæ
euictam, cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria, ac ore, & mem-
bris in eum pallorem albentibus, vt ostentui esset multum vitalis spiritus egestum.

Se-

A Seneca interim durante tractu, & lentitudine mortis, Statium Annæum diu sibi amicitiæ fide, & arte medicinæ probatum orat, prouisum pridem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, promeret, allatumque hausit frustra, frigidis iam artibus, & clauso corpore aduersum vim veneni, Postremo stagnum calidæ aquæ introijt, respergens proximos seruorum addita voce, libare se liquorem illum Ioui liberatori. Exin balneo illatus, & vapore eius exanimatus, sine vllo funeris solemni crematur. Ita codicillis præscripserat, cum etiam tum prædiues, & præpotens supremis suis consuleret. Fama fuit Subrium Flauium cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinasse, vt post occisum ope Pisonis Neronem, Piso quoque interficeretur, traderetur que imperium Senecæ, quasi insonti claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. Quare & verba Flauij vulgabantur, non referre dedecori, si citharædus remoueretur, & tragœdus succederet: quia vt Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat. Hæc
B Tacitus, qui diuersa a Dione scribit, teste etiam D. Hieronymo. a Moriens Seneca Epitaphium hoc sibi condidit. a In catalogo Ecclesiast. scriptorib.

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores
Ite alias posthac sollicitate animas.
Me procul a vobis Deus euocat, illicet actis
Rebus terrenis, hospita terra vale.
Corpus auara tamen solemnibus accipe saxis;
Namque animam cælo reddimus ossa tibi.

Huius ad D. Paulum, & D. Pauli ad eum leguntur epistolæ, quæ a plerisque illis falso adscriptæ creduntur; D. tamen Augustinus eorum fuisse credere videtur. b Optare se dicebat b Epist. 54. ad Macedonium.
C Seneca, vt eius loci esset apud suos, cuius erat Paulus apud Christianos, vt D. Hieronymus scribit. c Gellius Senecæ opera tanquam inutilia sugillat, ipsumque ineptum, insulsum, & insipidum hominem appellat. d c Vbi supra. d Lib. 12. c. 2.

Plinius vitio vertit e Annæo Senecæ, quod immenso pretio iugera vinearum in Nomentano agro ad decimum ab vrbe lapidem emisset, quæ prius Rhemnius Polemon celebris grammaticus sexcentis numum, scilicet millibus mercatus esset, ac tanta diligentia excoluisset, vt intra octauum annum quadringenti numum vendita esset pendens vindemia. *Cucurrit, inquit Plinius, non nemo ad spectandas vuarum in ijs vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi patrocinante; nouissimè Annæo Seneca Principe tum eruditionis, ac potentiæ, quæ postremo nimia fuit super ipsum; Minimè vtique miratori Annæum tanto pradij eius amore captum, vt non puderet inuiso aliàs & ostento futuro tradere pal-* e Lib. 14. c. 4.
D *mam eam emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè cura annum, digna opera, quæ in cacubis, setinisque proficeret agris. Quando & postea sæpenumero septenos culeos singula iugera hoc est, amphoras centenas quadragenas musti dedere.* Hæc Plinius.

Trebellius Maximus post Consulatum Britanniæ Præfectus molliter se gessit, & precibus ab exercitu iam corrupto quietem comparauit. Tacitus, *Petronius Turpilianus, inquit, f Britanniam prouinciam Trebellio Maximo tradidit. Trebellius segnior nullis castrorum experimentis comitate quadam curandi prouinciam tenuit. Didicere iam Barbari quoque ignoscere vitijs blandientibus, atque interuentu ciuilium armorum præbuit iustam segnitiæ excusationem, sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciuiret. Trebellius fuga, ac latebris vitata exercitus ira, indecorus, atque humilis precario mox præfuit, ac velut pacti exercitus licentiam dux salutem, hæc seditio sine sanguine stetit.* Hæc ille. f In Iulio Agricola.

E Trebellius Maximus iussu Neronis censum per Gallias egit cum Q. Volusio, & Sext. Cæcilio Africano. Tacitus, *Census, inquit, g per Gallias a Q. Volusio, & Sex. Africano, Trebellioque Maximo acti sunt, æmulis inter se per nobilitatem Volusio, & Africano, Trebellium, dum vterque dedignatur, supra tulere.* g Lib. 14. Annal.

Vnde Trebellium non admodum nobilem fuisse deprehenditur. Igitur Trebellius Cos. anno Domini 63. 8. Cal. Septembris auctor fuit S.C. quo cautum est, vt restitura ex fideicommisso hæreditate, omnes actiones in fideicommissarium tanquam in hæredem darentur. Postea huic superuenit Pegasianum S.C. a Pegaso Cos. factum; Vespasiano enim imperante, Pegasus Iurisconsultus titulo Præfecti vrbem rexit. h h L. 2. in fin. ff. de orig. iur.

Is etiam Cos. cum Pisone fuit. Eo auctore factum est Pegasianum S.C. quo quarta hæreditatis conceditur hæredi grauato hæreditatem restituere. i i §. sed quia, Inst. de fideicom. hæred.

Non

Non admodum nobilis fuisse videtur, sed vitæ integerrimæ, cum Iuuenalis eum Villicum fuisse scribat. *a* A

a Saty. 4.

Rupta properabat ab olla
Pegasus attonitæ positus modo villicus vrbi,
An ne aliud tum Præfecti? quorum optimus atque
Interpres legum sanctissimus, omnia quanquam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Iustitia.

De Pisone collega Pegasi nihil, quod sciam, apparet. Cæterum Iustinianus Pegasianum S.C. in Trebellianum transtulit, cuius vi & quartam ab hærede onerato retineri, & in fidei commissarium actiones transire voluit,

Ad L. Falcidiam. inst. in princ. & de lege Voconia, & Furia. Cap. CCLXXIX. B

b In 3. in Verr. Orat.
b Lib. 20. c. 1.
d Lib. 7. cap. 13. & lib. 17. c. 6.
e Lib. 56.

Q. Voconius Saxa Aricinus tribunus plebis legem tulit, ne quis census, id est pecuniosus hæredem relinqueret filiam, vt Pedianus, *b* & Gellius *c* memorant. Eam legem suasit M. Cato Censorinus, vt auctor est idem Gellius. *d* Videtur autem hæc lex prohibuisse, ne filia supra HS. XXV. hæres fieret, cum Dion scribat, *e* Augustum quibusdam fœminis tribuisse, vt supra XXV. M. hæredes esse possent, licet lex Voconia hoc vetaret. Alias vero fœminas, exceptis filiabus, & consanguineis agnatis, ab intestato succedere prohibebat, vt Paulus, *f* & Gellius *g* sentiunt.

f Lib. 4. sent. c. 8.
g Lib. 20. c. 1.
h In tit. Instit. de Lege Falcidia.
i Ibidem.
k L. 1. §. vltim. de quæstio.
l De libert. tit. 1. in fragmentis.
m Vbi supra.
n In fragmentis tit. 1. de libertis. in fin. L. 1. C. de leg. Fusia Canin. tollend. & Iustinian. Inst. cod. tit.
o In Chronicis. anno 1160.

Aliud quoque caput hæc lex continebat: nam Theophilus lege Voconia cautum fuisse ait, *h* ne plus legatario, quam hæredi relinqueretur, cuius legis meminit Iustinianus. *i* C Sed hoc aliud caput a superiore diuersum fuit. Ab hoc Q. Voconio oriundus est Voconius Saxa Præses, ad quem extat epistola M. Antonini, & fratris Veri. *k* Ante legem Voconiam lata erat Furia, ne cui plus quam mille numum legare liceret, quod amplius legatum esset, quadruplum restitueretur, vt Vlpianus, *l* & Theophilus *m* significant. Is fortè fuit Furius Camillus, qui testantibus præscripsit numerum seruorum a dominis manumittendorum, vt memorat Vlpianus; *n* Sed vtraque lex postea est abrogata, quibus successit Falcidia a C. Falcidio lata, quæ omnibus est notissima. C. enim Falcidius tertio Imperij Augusti anno, cum adhuc M. Antonius triumuir superstes esset factus tribunus plebis, vt Eusebius Cæsariensis scribit, *o* anno ab vrbe condita septingentesimo quarto decimo legem tulit, ne quis testamento plus legaret, quam vt quarta pars hæredibus superesset, si quatuor, aut pauciores essent: sin autem plures quatuor, medietas, eo tenore, vt siue liberis, siue propinquis idem exteris pater sua legaret, illa pars, quam Falcidius constituit, debeatur, nisi pater interdixerit, & legatis fruentibus, & iisdem carentibus æquanimiter partirentur; quæ verba haud dubiè sunt mendosa, sed sensus patet. Huius legis exemplo Iustinianus legitimam filiorum adauxit, vt si quatuor, vel pauciores fuerint, sit triens, si plures dimidia. *p* D

p §. 1. in auth. de trien. & semiss. seu Nouel. 18.
q Oratio 24.

Sed lex Falcidia postea reformata est, ne cui plus quam dodrantem legare liceat, vt est notissimum. Hic fortè illius Falcidij filius fuit, qui L. Flacco in Asia Prætori quinquaginta talenta dedisse dicebatur, vt illum corrumperet, quem Cicero *q* defendit,

Ad §. est & aliud. instit. de donat. Cap. CCLXXX.

r §. est & aliud. Instit. de donat.
s Lib. 6. de bello Gallico.

IVre Digestorum nondum originem donationem propter nuptias habuisse multis argumentis, sed eo potissimum constat, quod nulla eius apud Iurisconsultos métio fiat, E quod etiam tradit Iustinianus. *r* Longè tamen ante ipsos quid simile apud Gallos in vsu fuisse videtur, vt Cęsar prodit; *s* de moribus enim Gallorum differens ita, inquit, *Viri quantas pecunias ab vxoribus dotis nomine acceperunt, tanta ex suis bonis æstimatione facta cum dotibus communicant. Huius omnis pecunia coniunctim ratio habetur, fructusque seruantur; vter eorum vita superarit, ad eum pars vtriusque cum fructibus superiorum temporum perueniet.* Hæc donatio propter nuptias fuisse videtur, nisi quod bona, quæ communicantur, ad superstitem cum fructibus pertinent, quod in donatione propter nuptias non venit.

A

Ad princip. Tit. Insti. de codicill & de L. Lentulo. Cap. CCLXXXI.

L. Lentulus cum Africa decederet, primus codicillos fecisse, & in ijs fideicommissa reliquisse dicitur, & Cæsarem Augustum rogasse per fideicommissum, vt aliquid præstaret, quod Augustus impleuit. *a* Is fuit L. Cornelius Lentulus P. F. Crus cognominatus, qui anno antequam Cæsar rerum potiretur, cum C. Claudio Marcello Cos. & Flamen Martialis fuit. De eo extat in argenteo numo hæc inscriptio. L. LENTVLVS FLAM. MART. Eius meminit Dion, *b* Cicero, *c* & alij. Consul fuit cum M. Valerio Messalino Cotta anno Vrbis 750. quo Dominus noster natus fuit. Filium habuit Cn. Lentulum Cornelium, qui Pompeij Magni ex filia nepos contra Augustum coniurauit, & cum de eo occidendo Augustus cogitaret, a Liuia a facinore est reuocatus, & B persuasus, vt eum beneficijs conciliaret, quod ille fecit. *d* Alius fuit Cn. Lentulus Augur Cn. F. Plurimum ab Augusto dilectus opibus, atque adeo honoribus auctus, de quo alibi dicetur.

a Inst. de fideicō. mißis in prin.
b Lib. 41. in princ.
c In epist.
d Dion lib. 55.

Ad §. 1. Inst quib. mod re contrahat obliga. & l. verbis ciuilibus. ff de vulga. & pupill. Cap. CCLXXXII.

Constat non easdem res, quæ mutuo dantur, sed alias eiusdem tamen generis nobis restitui, & tamen legitur *e* quandoque euenire, vt nobis non eadem res, sed aliæ eiusdem generis reddantur, quæ dictio contra regulariter seruari præsupponit, & vt plurimum idem non in genere, sed in specie esse reddendum, quod naturæ mutui repu- C gnat, & legi 2. in prin. Si cer. pet.

e §. 1. Instit. quib. mod re contrah. oblig.

Multi super hoc diuersas opiniones tradidere. Ego existimo, naturam dictionis, quandoque, cum eam subsequitur negatiua, esse, vt neget generaliter, non autem vt affirmet, vt sit sensus d. §. 1. Inst. quib. mod. re contrah. oblig. Quandoque nobis non eædem res redduntur, id est nunquam secundum naturam mutui, sed aliæ eiusdem generis, quod & mutui naturæ, & d. l. 2. si cert. petat. laris conuenit. Simili sermone vsum esse inuenio Iurisconsultum in l. verbis ciuilibus. ff. de vulg. & pupill. substit. *Qui vt substitutus non admittitur, vt adiectus hæres quandoque non erit*, id est nunquam hæres erit; Nec eius legis verba alium possunt sensum recipere. Similis phrasis est in l. Titius. Ad Trebell. *Quod medio tempore alienatum, vel diminutum est, id quandoque peti non poterit.* Et in l. si patroni. §. qui fideicommissariam. eod. tit. *Non debet ei quandoque quarta reddi, quam perdidit.* Et in l. non id- D circo. in fin. de iudicijs. *Quæ res quandoque propriam domino litem inferenti non obstabit.* Et in iure Pontificio similis est locutio in c. quoniam contra falsam. de probat. *Innocens litigator quandoque non potest veram negationem probare, cum negantis factum per rerum naturam nulla sit directa probatio.* Cum itaque dictio, quandoque, post se negatiuam habet, ex vsu loquendi, interdum negat vniuersa; & id non dissentit a regula Dialecticorum, apud quos negatio postposita signo vniuersali facit æquipollere suo contrario, vt omnis homo non currit, æquipollet propositioni, Nullus homo currit. Idem videtur etiam, si particulari postponatur, vt etiam sentit Bartolus. *f* Ita & hic, Quandoque non, idem est, quod nunquam, quæ dictio contraria est dictioni, Quandoque.

f In l. 1. num. 4. de testam.

Ad § furtum autem. Inst. de obliga. quæ ex delict. nascunt. Cap. CCLXXXIII.

E

Hæc aliquanto latius explicat Gellius. *g*

g Lib. 7. c. 15.

Ad §. æquè in verf. sanè Insti. de actio. Cap. CCLXXXIV.

Contra possidentem dari vendicationem, notissimum est; vno casu rei corporalis possessorem pro actore haberi dicitur; sed quis iste sit casus, dubitatur. Nec immerito improbata est a Fabro, & cæteris ibi glo. *b* quæ minus idonea exempla suboijcit. Ipsi tamen Interpretes casum esse dicunt, quo actoris partes sustinemus, cum in reum probandi onus transfertur; quod licet litteræ applaudere videatur, mihi tamen non satisfa-

b In ver. vno casu.

satisfacit. hæc enim non esset de regula exceptio: quia si dicimus rei corporalis possessorem non agere, oportet casum excipere, quo agat, non quo in probando actoris partes sustineat. Videtur præterea casus ibi significari, quod possideti prodita sit actio, non autem vt actoris partes simpliciter sustineat. Itaque arbitror intelligendum esse illum §. de interdicto, vti possidetis, actio enim vltro possidenti, eo casu excepto, nunquam datur, vt ibi traditur, & ideo in §. æquè. actoris partes sustinere dicitur: quia interdictum propriè non est actio. A

De præiudicio, & præiudicialib. actionib. Cap. CCLXXXV.

PRæiudicio detrimentum significari vulgo existimatur, quod etsi quandoque verum sit, non tamen semper; præiudicium enim quandoque damnum significat; *Neque enim, inquiunt, a Impp. si per subiectam personam pignus creditor comparauerit, neque si tibi addixerit, præiudicium affert*, id est nocet. Sic & alibi. *b* Quandoque præiudicare est aliquem exemplo alieni iudicij condemnare; in hoc enim a iudicio præiudiciũ differt, quod iudicium sit, quod ex ipsa fit causa: præiudicium vero, quod iudicibus postea exemplum præbet ad iudicandum in eadem causa, vt docent Asconius, *c* Quintilianus, *d* & alij. In hoc sensu accipitur in L. 1. §. Iulianus. de liber. agnosc. *Grande præiudicium affert pro filio confessio patris*. Et capiendo præiudicium in hoc sensu, regula est, non fieri præiudicium nisi ratione accessorij: nam tunc sententia lata in principali præiudicat accessorio. sequitur enim illius iudicium; *e* sententia enim lata super fundi proprietate facit præiudicium in fructibus eiusdem fundi, & via ad eum petita, vt si iudicetur non esse dominus fundi, nec fructus, nec via debeatur. Huius accessorij minor causa vocatur, *f* sicut maior principalis. *g* B C

Quando igitur agitur vendicatione principaliter, secundario actione confessaria, istis casibus causa principalis dicitur esse præiudicialis ad alteram: quia absolutoria lata in prima parit exceptionem rei iudicatæ in secunda, ideo accumulari non possunt; *h* fructus tamen in rei vendicationis libello etiam petuntur, verum non actione, seu cōdictione, sed iudicis officio, alias enim cumulatio non procederet; *i* & de istis duabus causis præiudicialibus non loquitur §. præiudiciales. Inst. de actio.

Alia est causa præiudicialis, quando de hominis statu agitur, & alia interuenit pecuniaria, vel etiam criminalis. Nam causæ status dicitur esse præiudicialis ad ciuilem, vel criminalem: quia donec ipsa sit expedita, in alia supersedetur. *k* Alio etiam respectu causa dicitur esse præiudicialis propter magnum præiudicium, quod infertur ei, contra quem agitur. dum enim de hominis seruitute tractatur, de ipsius vita agi dicitur, cum seruitutem ferè morti comparemus; *l* & hoc inspecto, etiam causa matrimonialis præiudicialis causa dici potest, cum quodammodo de viri, vel vxoris seruitute disputetur. *m* D

Dicitur enim mulierem, vel virum sui corporis potestatem non habere, & è contra. *n* Et de hac causa tractatur in §. præiudiciales. in quo agitur, quando quis liber, aut libertus dicatur, vel de partu agnoscendo, sub quo matrimonij causa potest contineri. Hæ ergo actiones sunt præiudiciales duplici ratione, primo propter magnitudinem præiudicij, id est hominis status respectu libertatis, seu ciuitatis, vel familiæ. Secundo quia dum pendet causa status, altera interim moueri non potest, vt declarat Paulus Castrensis. *o* Ego tamen credo dici præiudiciales; quia omnes etiam extranei debent stare sententiæ latæ inter eos, qui de statu libertatis litigauerunt; quia in his sententia facit ius, vt præclarè explicat Paulus Castrensis. *p* E

Si quis enim pronunciatur liber, aut ingenuus, vel filius defuncti, omnes alij eum pro tali habere debent. Idem euenit de illo, qui seruus est iudicatus, omnes enim eum pro seruo habere tenentur.

Tertio præiudicium dicitur, quando vnum iudicium ob causæ grauitatem ante aliud est ordinandum; *q* & tunc regula est, vt ratione maioris iudicij altera causa alteri præferatur, vt criminalis ab vno, ciuilis ab alio agitatur. Item quando vtraque per se principaliter exerceretur, *r* nisi fortè ratione rei familiaris prius ciuile moueatur iudicium. *s* Item si quæstio sit de hæreditate inter duos, alij contra hæredes interim non mouent actionē; *t* Sed si de singulari alicuius credito iudicaretur, posset ibi esse præiudicium: nam sententia

rei

a L. & qui. C. de distract. pignor.
b L. cum propriis. C. si quis alteri vel sibi.
c In 1. Cice. Orat. in Verr quæ Diuinatio dicitur.
d Lib. 5. c. 2.
e L. fundi & l. fundum. ff. de exceptio.
f L. per minorem ff. de iudicijs & l. si post litem. ff. de except.
g L. rei maioris. de except.
h d. l. fundum. & l. fundi. ff. de except.
i Bart. in d. l. fundi. nu. 4.
k L. ordinata. ff. de lib. caus. & l. quoniam Alexandri. C. ad l. Iuliam de adult.
l L. seruitutem. ff. de reg. iur.
m Glo. in c. vlt. in ver. absolutio. De iur. iur.
n c. non debet. de consangui. & affinit.
o L. per minorē. num. 3. ff. de iudicijs.
p L. Papinianus. §. vlt. nu. 4. ff. de inoff. testam.
q Toto tit. C. de ord. iudicio.
r Bart. in l. 1. C. quad. ciuil. actio. criminal. præiudic. nu. 3.
s L. 2. §. 1 de vsbo post. & l. præt. § 1. de iniur. & vtrobique Bart.
t Bart. in l. si quis libertatem col. pe. ff. de pet. hæred.

A rei iudicatæ exceptionem in alio iudicio pareret, ſicut etiam dicimus in cauſa ſtatus in titulo de ord.cogn.& ſentit d.l.ordinata.ff.de liberal.cauſ.& l.rei maioris.ff. de except. Aliquando etiam ordinis ratione vna cauſa ante aliam eſt agitanda, veluti cum prius de poſſeſſione, quam proprietate eſt cognoſcendum, ſi loquamur de poſſeſſione retinenda, vt appareat, quis debeat probare; ita loquitur l.ordinarij.C.de rei vendicat.& l.incerti.C.de interdict. Ita fauore ſpoliati prius ipſe in ſuum ſtatum eſt reponendus, & ideo prius de poſſeſſione cognoſcendum, ita loquitur l.ſi de vi.ff.de iudicijs.

Ad §.item Lex Cornelia de ſicarijs.inſt.de publ.iudici. Cap. CCLXXXVI.

B TElum omne armorum genus vocari, quod non ſolum arcu, ſed & manu lõgè emittitur, oſtendit Græcum vocabulum βέλος, quod hanc habet ſignificationem: nã βέλος Græcè eſt id, quod nos telum dicimus. Quod vero Græci ita dictionem hanc intelligant, *Admonent nos, inquit Iuſtinianus,* a *Epigrammata in Xerolopho vrbis fauſtiſſimè ſcripta.* Dubitatur igitur, quid ſit Xerolophum, Alciatus, b & Antonius Auguſtinus c cenſent, vt ego aliàs ſuſpicatus ſum, Codicem eſſe mendoſum, & pro Xerolopho legendum eſſe Xenophontem: quia ita loquitur Florentiæ in Pandectis; d vnde hic locus eſt deſumptus, & eius interpres Theophilus Xenophõtis verba citat, quæ Latinè ita ſonãt. *Tela ſimul habebantur lanceæ ſpicula, funda, plurimis autem ſagittæ;* Præmiſit tela, & ſubijcit quæ hæc eſſent, nominando arma, quæ procul emittebantur; vnde apparet ita vocari tela. Sed cum omnes vetuſti codices habeant, Xerolopho, & hic locus fuerit Cõſtãtinopoli, credo hoc epigramma, cuius verba in quinto ἀναβάσεως Xenophontis reperiuntur, inde ſumptum, & in Xerolopho deſcriptum fuiſſe, & Tribonianum Conſtantinopoli degentem C libentius hunc locum, quam Xenophontis citaſſe. Caius vero in d.l.ſi caluitur, ex quo ſumptus eſt hic §. Xerolophum, qui tum non extabat, citare nõ potuit. Erat autem Xerolophus locus in foro Arcadij; Socrates loquens de Sabatio hæretico ait, e *Faciebantque collectas contra Siſinium ſuum Epiſcopum in loco ciuitatis, qui Ξηρόλοφος appellatur, in Arcady foro.* Interpres minus rectè collem aridum vertit, vt vox Græca ſonare videtur. Cedrenus ſcribit f Xerolophum fuiſſe Arcadij opus Tauro per omnia ſimile. Idem, *Ioannes inquit,* g *monuit, vt mittat aliquem qui amputet caput columnæ quæ ſupra Xerolophi fornicem poſita Occidentem reſpiciebat.* Interpretor Thermas fuiſſe, ſcilicet illas, quæ in prima Regione vrbis Conſtantinopolitanæ Thermæ Arcadianæ appellantur, in quibus vngebantur ξηραλοιφεῖν. enim, vt ait Suidas, h eſt abſque lotione vngi, & ſonat ſiccam vnctionem: quia vngebantur, non lauabantur. Alij, vt dixi, tumulum interpretantur. Suidas fatidicum hunc locum olim dictũ D fuiſſe ait, i in quo reſponſa reddebantur, & cochleari aditus XVI. reconditi erant, & tripus; vnde reſponſa dabantur; Columnam eo in loco Seuerus erexerat, ac plura ſacrificia fecerat. Ibi ſcripta erant, quæ per XXVII. ſecula ventura erant. Nicephorus Gregora ſcribit, k Athanaſium Patriarcham Conſtantinopolis in cellis Xerolophi reſediſſe. Legi in vetuſto Codice Græco ibi XII. cochleas fuiſſe, Dianæ columnam, & Seueri ſtatuam, patrui Theodoſij, Valentiniani, & Martiani columnas.

a d.§.itẽ lex Cornelia.
b In l.ſi caluitur ad fin.de verb. ſignif.
c Lib.4.emend.c.5.
d d.l.ſi caluitur.§.1.de ver.ſignif.
e Hiſtoriæ eccleſiaſt. lib.7.ca.5.& lib.11.hiſt.tripart. c.5.
f In Hiſtor.Compen. in Theodoſio.
g In Romano Lecapeno.
h In ver Ξηραλοιφεῖν.
i In ver. Ξηρόλοφος.
k Lib.7.c.Athanaſij è Patriarchico ſolio deſcenſus.

De Scenicis in Nouell.51.ſeu auth. Scenicas non ſolum ſi Fideiuſſores præſtent, Cap. CCLXXXVII.

E POſt peractas fabulas impudicus mos Veteribus fuit, meretrices in Scenam producere, & ſpectante populo proſternere, vt tradit Iſidorus, *Idem, inquit,* l *Theatrum, idem & proſtibulum, eo quod poſt ludos exactos meretrices ibi proſternerentur.* Tertullianus, *Ipſa etiam proſtibula, inquit,* m *publicæ libidinis hoſtiæ in ſcena proferuntur, plus miſeræ in præſentia fœminarum quibus ſolis latebant, perque omnis ætatis, omnis dignitatis ora tranſducuntur, locus, ſtipes elogium, etiam quibus opus non eſt, prædicatur.* Sedebant vero, dum recitabatur in ſcena, vt Tertullianus ſignificat, n Vbi traducebantur, cum earum ſtips, locus, genus, & ſimilia prædicabantur. Plautus, o

Scortum exoletum ne quis in proſcenio
Sedeat.

Vnde quia plures pollicebantur ſe in Scenam venturas, & poſtea pudore detentæ fidem non ſeruabant, exigebant Comici fideiuſſores ab illis, ſe in Scenam venturas: & quia lex

l Lib.18.Orig.ca.59.
m Lib. de ſpectacul.c.17.
n Ibidem.
o In Pœnulo. in Prologo.

lata est, ne hi tenerentur, exigebatur ab illis iusiurandum, quod etiam prohibetur in Nouel. 51. seu in aut. Scenicas, non solum si fideiussores præstent, sed etiam si iusiurandum dent si- A
ne periculo discedere. Et hæ sunt impudicæ fœminæ, quæ Scenicæ appellantur.

Ad c. solita. de maiori & obedient. Cap. CCLXXXVIII.

CVm sedente Innocentio III. Balduinus Flandriæ Henricus S. Pauli, Ludouicus Sabaudiæ Comites, & Veneti Alexium filium Isachi Imperatoris a fratre oculis orbati imperio restituissent, & ille a Myrtillo tyranno occisus esset, Constantinopolim occuparunt, & Balduinum Imperatorem crearunt, qui breui extinctus Henrico fratri imperium reliquit. Thomas Maurocenus Venetus Constantinopolis Patriarcha creatus cogebatur in Ecclesia ad pedes Imperatoris sedere, quod Innocentius reprehēdit, ad Balduinum, vel fratrem Imperatorem Constantinopolitanum scribens. Prius mendosè legebatur B
Constantino Imp. pro Constantinopolitano. Historia est apud Blondū, a & Sabellicū. b

a Lib. 6. Decad. 2.
b Rer. Venet. Decad. 1. lib. 8.

Ad c. nouit, de iudicijs. Cap. CCLXXXIX.

RIcardus Henrici II. Normani filius, Angliæ rex in Syriam cum classe ad sacrū bellum profectus Hierosolymam obsideret, nuncium accepit, Philippum, rupto pacis fœdere, quod iuramento firmarat, Normandiam vexare, & Ioannem fratrem ad regnum Angliæ inuadendum sollicitare; Quare turpem cum Saladino pacē facere coactus, illi omnes ciuitates vsque ad Ioppen præter Tyrum, & Ptolemaidem restituit. Rediēs in Austrinis captus, & multo auro se redimere coactus acri bello cum Philippo certauit. Innocentius Regem Francum monet, c vt stet pactis, nec iuramentum negligat. Historiā C
Blondus, d Polydorus Virgilius, e & Paulus Aemilius f latè prosequuntur. Alij aliter hanc narrant historiam; cum Legatus Summi Pontificis diris Regem Francorum damnasset, ac de hoc Rex conquereretur, Innocentius in c. nouit. infr. de appel. quod huius pars videtur, ostendit Legatum nihil iniquum fecisse.

c c. Nouit. de iudicijs.
d Lib. 6. Decad. 2.
e Lib. 14. Angliæ histor.
f Lib. 6. de rebus gestis Francorū.

Ad c. licet, de voto. Cap. CCXC.

BEla III. Vngariæ Rege mortuo, Henricus alias Emericus eius filius natu maior regnum accepit; frater vero minor conspiratione magnatum fratrem eijcere conabatur. Ventum erat ad arma, & acies vtrinque prodierāt, cum Henricus, depositis armis, omni destitutus comitatu, regale sceptrum manu gestans per fraternas acies est de- D
latus, quærens quis tandem ille foret, qui regio sanguini manum inijcere auderet. Frater denique inuentus a viro forti imbecillior obtruncatus est. g Bela huius pater vouerat ire Hierosolymam, & cum ob perturbationem regni id exequi non posset, fuit etiam prohibitus ab Innocentio III. in c. non est. de voto, quod est præcedens. Quare moriens Andreæ filio secundogenito præcepit, vt pro se votum exequeretur; Hic est Andreas, cui Innocētius III. in hoc c. licet. de voto. interminatur, vt patris iussa impleat. Hic postea Rex Vngariæ Helisabetam filiam habuit, quæ vidua decedens in sanctas a Gregorio IX. est relata. h
Ea Turingię Regi Lantgrauio nupserat, qui in expeditione Hierosolymitana extinctus est. Andreas Hierosolymam profectus, prout a patre, & Innocentio III. iussus erat, votum soluit, indeque multas Reliquias domum transtulit, eum Ladislao Emerici fratris filio mortuo in regno successisset. Obijt anno MCCXXXVI. cum annis XXX. regnasset. Sepultus E
est in cœnobio de Egnis, vt Volaterranus tradit. i

g Aeneas Syluius in epitome. Decad. Blondi lib. 6.
h Martyrol. 19. Nouemb.
i Lib. 8. Geograph.

Ad c. si diligenti. de præscrip. Cap. CCXCI.

HOc c. existimatur esse pars c. si diligenti. sup. de foro compet. Certe ab Innocentio III. vtrunque Archiepiscopo Pisano scribitur, qui fuit Lotharius iuris ciuilis Glossator, postea factus Archipræsul Pisanus, vt tradit Odofredus. k Calaritanus vero Ducatus erat in Sardinia, quæ ad Romanam Ecclesiam pertinebat ex donatione illi a Pipino, & Carolo magno facta. auctor enim est Blondus, l Liguriam cum Corsi-

k L. imperium. no [illegible] de iurisdict. om. iud.
l Lib. 1. 2. Decad.

ca

A ca illi concessam, credendum est & Sardiniam illi adiunctam, cum tres erant Metropoles; Turritana, Arbonensis, & Calaris; vt ait Volaterranus. *a*

a Lib.6. Geograph.

Ad c. ad Apostolica. de sent & re iudi. in 6. *Cap. CCXCII.*

HVius capituli intellectus a Friderici II. Historia dependet, ideo eam ex Blōdo, *b* Platina, *c* & Pandulpho Collenutio, *d* & alijs decerptam breuiter contexam. Cum Otho III. ob Ciuitates Ecclesiæ ab eo occupatas ab Honorio III. sacris esset prohibitus, Principes Germaniæ Fridericum II. Imp. elegerunt. Is, vxore Constantia Castilliæ regis sorore cum Henrico infante in Sicilia relicta, Othonem profligatum in Saxoniam patriam suam fugere compulit, vbi in fata concessit. Mox ab Honorio III. corona aurea anno 1220. redimitus Fundi Ducatum Ecclesiæ donauit, atque ad recupe-
B randam Hierosolymitanam regionem se profecturum iurauit, quod tamen primum non egit; ab Honorioq; vel ob hanc, vel aliam causam diris est damnatus, quas Gregorius IX. qui Honorio defuncto successerat, confirmauit. Interea Ioannes Brennensis Rex Hierosolymorum Iolantam filiam Friderico vxorem tradidit, ex qua Corradum filium habuit: quare expeditionem anno 1228. suscepit, & cum Soldano inducias fecit, quibus eum ad totius regni Hierosolymitani restitutionem compulit, & ipse eius regni coronam accepit; Non tamen anathematis absolutionem obtinere potuit, quinimmo Gregorius per legatos aliquot regni Neapolitani oppida cepit. Quare Fridericus in Italiam reuersus breui omnia recepit, & Beneuentum, aliasque Ecclesiæ vrbes opera Saracenorum vsus occupauit. Verum Pontifici reconciliatus veniam obtinuit, & cum eo est pransus; Sed ea pax nō diu permansit. Gregorius enim ad occupādum regnum Neapolitanū rursus Friderico anno 1240.
C die Palmarum sacris interdixit, & Cruce signatos, a delictisque absolutos contra eum misit, qui ab eo fusi, fugatique fuere, captis quatuor vulnera in Crucis formam infligebat; alijs caput in quatuor partes instar Cru. is diffindebat. Sacerdotibus rasam capitis cutem eodē modo secabat. Gregorius Romæ vniuersalem Synodum contra Fridericum indicit, tresq; Cardinales in Galliam, Angliam, & Liguriam ad conuocandos Episcopos mittit; cum illi, mandatis peractis, quadraginta nauium classe a Genuensibus accepta Romam reuerterentur, ab alia classe Pisanorum, cui Entius Rex Siciliæ Friderici filius naturalis præerat, tribus eorum triremibus submersis, & viginti duobus cum pluribus Prælatis captis, reliquæ in fugam sunt conuersæ. Duo ex legatis Amelphim in vincula missi, cæteri per regni carceres sunt distributi; Galli tamen precibus eorum Regis sunt dimissi. Post hæc Fridericus multas ex vrbibus Ecclesiæ cepit; quare Pontifex ætate, & curis confectus ex hac vita mi
D grauit, cui substitutus Celestinus IV. tantum diebus 18. superuixit; sedes vno & viginti mētibus vacauit; omnesque Prælati capti dimissi sunt; Creatusque est Pontifex Innocentius IV. antea Friderico amicissimus, sed postea factus inimicus, quod Fridericus prædixerat. Cū igitur Viterbiū Pōtifex occupasset, quod Friderico parebat, statim natæ sunt inter ipsos discordiæ. Actum tamen est de pace, iurauitq; Fridericus hebdomada sancta se in omnibus Pontifici pariturum. Innocentius itaq; Tifermū venit, vt cū Friderico conueniret, misitque ad eum tres Cardinales, qui cum nihil agere potuissent, Innocentius classe Genuensium clam aduocata cum septem Cardinalibus, & quibusdam Episcopis Lugdunum contendit, vbi indicto vniuersali Concilio singulis diebus Fridericum alta voce inclamauit, vt cōpareret, & in Synodo se purgaret, & cōtra eum hoc capitulum promulgauit, in cumque anathematis fulmen iaculatus regno deposuit. Is fuit annus 1245. lataque sen-
E tentia, alium Imperatorem eligi curauit; sed omnes viuo Friderico creati decesserunt. Tādem pluribus rebus gestis, in Florentino Apuliæ castro, vbi illi prædictum fuerat moriendum, decessit. Hic est ille Fridericus, cuius constitutiones Codici insertæ reperiuntur, decerptæ ex titulo, De statutis, & consuetudinibus contra libertatem Ecclesiæ editis, quæ ab Honorio III. sunt confirmatæ. Alius vero Fridericus, sub quo pax Constantiæ facta fuit, est Fridericus primus Aenobarbus pater Henrici VI. Cæsaris. Ob has Friderici II. & Pontificum dissensiones ortæ sunt Guelphorum, & Gibellinorum factiones, quæ diu Italiam vexarunt; Qui Pontificem sequebantur, Guelphi, qui Cæsarem, Gibellini sunt nuncupati.

b Decad. 2. lib. 7.
c In Innocētio 4.
d Histor. Neapolit. lib. 4.

Ad c.3. de pœnit. *Cap.* CCXCIII. A

FRidericus Lex gente Sueua, qui sub Hadriano IV. inauguratus, dum Roma in Galliam Cisalpinam proficiscitur, in itinere Castrum Vernicæ, vel vt alij malunt Veruicæ, aut Verucæ a Pont fice eius domino sibi dedi postulauit, quo negante, quatuor castra ob indignationem cum duobus millibus domorum multis occisis deleuit. Huic cladi causam se dedisse videns, facti veniam petijt, quam Alexander III. pœnitentia non admodum graui imposita, indulgeri iussit, præsertim cum ille Ecclesiæ partes sit secutus.

Ad c.1. de Schismaticis in 6. *Cap.* CCXCIV.

a Decad. 2. lib. 9. b In Bonifacio 9.

NOta est ex Blondo, *a* & Platina *b* Historia, Bonifacium VIII. Gibellinos summo odio prosecutum fuisse, & præcipuè Petrum, & Iacobum duos ex Columna familia insignes viros, qui etiam Ananiæ; vnde Bonifacius oriundus erat, hanc factionem alebant. Itaque eos criminatus, quod, sede vacante, Ecclesiæ thesauros diripuissent, id etiam addidit, quod se apud Principes diffamassent; Scripserant enim Bonifacium per fraudem Pontificatum occupasse, & Celestinum prædecessorem carceri inclusisse. Quare indignatus eos diris damnatos dignitatibus, opibusque, & eorum posteros priuauit, hac contra ipsos edita Constitutione. Sarra præcipuus Columnensium eorum patruus cum in nemoribus ob metum Pontificis vitam ageret, a Piratis captus, & ad triremes est adactus; Sed illis Massiliam appellentibus, agnitus, & redemptus a Philippo Francorum rege, Bonifacio valde irato, in Italiam missus, & Ananiam, vbi in paterna domo erat Bonifacius, clam ingressus, nocte fractis portis, eum cepit, & Romam perduxit, & intra paucos dies vel mœrore, vel vi decessit. Gregorius XI. eius successor omnes Columnenses Petrum, & Iacobum & Sarram a diris absolutos pristinis honoribus, bonisque restituit in c. 1. de Schismaticis in extrauag. communibus, quod postea & Clemens V. confirmauit. Quare hæc decretalis est abrogata, solum memoriam prioris facti testatur. B C

Ad c. sicut dignum. de homicidio. *Cap.* CCXCV.

HEnricus secundus rex Angliæ multos ad dignitates Ecclesiasticas indignos promoueri curabat, ob quod delictum sæpe a Thoma Episcopo Canturiensi reprehensus eius offensam incurrit: quare eum in exilium egit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo; profectusque in Gallias, ad Alexandrum III. Pontif. Max. qui tunc Senone erat, se contulit; eique exilij causam exposuit, ac sponte Episcopatu se abdicauit. D
Misit & in Gallias Henricus Legatos ad Romanum Pontificem, qui causam suam tuerentur, sed cum nihil profecissent, tunc inflammatus ira Henricus omnia Archiepiscopi bona, atque eius domesticorum publicauit. Alexander vero, illi Archiepiscopatu restituto, iussit, vt ad Pontiniacum cœnobium se conferret, illicque vsque eo maneret; donec controuersiam inter ipsum, & Henricum componeret; Est cœnobium istud Monachorum ordinis Cistercienfis, & Altisiodorensis Diœceseos. Paruit Thomas libens Pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipso Alexandro nouo habitu, monasticam vitam ducere instituit. Interea Henricus filium primogenitum Henricum regni consortem fecit, quem Rogerius Eboracensis Archipræsul coronauit. Solebat id munus Cantuariensis Antistes obire, sed cum adhuc exularet, id Rogerio a Rege est demandatum, quod ille sine Cantuariensis permissu in aliena Prouincia facere non debuit; De qua iniuria Thomas apud Alexandrũ Pontificẽ, conquestus ita eum commouit, ut per litteras Rogerio sacrorũ administratione interdixerit. Quæ res mirum in modum Henricum contra Cantuariensẽ concitauit. Demum cum sex annos in exilio Thomas egisset, Alexandri Pontif. & Ludouici Gallorum regis opera Henrico est conciliatus, hac tamen conditione, ut sibi liceret in eos Episcopos animaduertere, qui contra sacros canones egissent, itaque ad suam Ecclesiam post septem annos exilij reuersus dicitur Rogerium sacris interdixisse, qui ad Henricum ueniens in multis apud Regem, eiusque Aulicos de Thoma conquestus est, quibus ita accensis de trucidando Thoma consilium initur; Itaque plures Regis satellites Cantuariã E

milii

A missi Thomam confoderunt, eiusque fortunis direptis in Dunelmensem agrum se receperunt, frustra præmium facinoris ab Henrico expectantes. Tandem venia desperata, alij alio dilapsi intra triennium omnes pessime perierunt. Itaque Thomas Martyrii palmam adeptus est post annum 8. & mensem 6. quam sedere cœpit, qui fuit annus salutis 1170. Henricus hanc cædem ad sui inuidiam spectare sciens, legatos Tusculum ad Alexandrum misit, qui se ab hoc crimine expurgarent. Tandem obtinent, ut duos Cardinales in Angliam mittat, qui rei veritatem inquirant. Post longam disputationem Rex iuramento se expurgauit, iussus, ut CC. milites in Syriam ad tuẽdas res Christianorum mitteret, ipse post triennium eo cum alijs Principibus Christianis exercitum duceret, quod postea Ricardus eius filius præstitit. Thomas post mortem miraculis clarior factus ab Alexandro in numerum sãctorum est relatus. Illi speciosum Mausolęum est extructum, quod inter præcipua Angliæ spectacula censetur. Cum vero salutaris pœnitentia illis esset imponenda, qui vel Thomã
B interfecissent, vel consilium, opemue ad illud facinus patrandum adhibuissent, Exoniensis Episcopus Alexandrum consuluit, qua pœna hi essent plectendi; Ipse in hoc capitulo pro delicti commissi qualitate uarias pœnas imponendas esse rescribit. Huius rei historiam latius Polydorus Virgilius describit. a

a lib. 13. Angliæ historiæ.

Ad Clem. 1. de iur. & Clem. 2. de sent. & re Iudic. *Cap.* CCXCVI.

Carolus II. Siciliæ Rex habuit sex filios mares Carolum Martellum, Robertum, Ioannem Achaiæ Principem, Philippum Tarenti Principem, Ludouicum Dyrrhachinum, & Petrum Tempestam Grauinæ Comitem; & quinque fœminas ex Clementia Rodulphi Imperatoris filia. Carolus Martellus primigenitus Rex Vngariæ pa-
C tri prædecessit, relicto post se Carolo Numberto filio, qui in eo regno successit. Mortuo postea Carolo II. Robertus secundo genitus regnum Neapolis, seu Siciliæ obtinuit, annitente, & comprobante Clemente V. Pontif. Max. b Sed graue bellum cum Henrico VII. Lucemburgensi gessit Guelfos in Italia fouens. Quare Henricus Pisas profectus eũ maiestatis reum factum citauit, & non venientem regno priuauit. Eius sententiæ verba Albericus Rosata recitat in l. quisquis, num. 11. C. ad L. Iul. maiest. Clemens V. in Clem. 2. Pastoralis, de sent. & re iudicat. illum tuetur, & excusat, quod & Platina, c & Blondus d ijsdem ferme verbis referunt. Sed cum idem Henricus in iuramento, quod Pontifici præstiterat, illud, quod fidelitatis uocatur, contineri negaret, idem Clemens contrarium asserens latius explicat iuramentum ab Imperatoribus Sedi Apostolicæ præstandum in Clemen. 1. de iur. iur. Demum Henricus cum aduersus Senenses iuisset, morbo cor-
D reptus apud Bonum conuentum decessit. Ferunt a Monacho in sacra Eucharistia veneno illita extinctum.

b Pandulphus Collenutius li. 5. hist. Neapol.

c In Clement. 5.

d Decad. 2. lib. 9.

FINIS SECVNDI LIBRI.

THE-

A ualeat in simplici, pro illo simplici sumitur: quia tunc pro simplici habebitur, ut in l. legatis. §. si unus, & l. seruis urbanis. §. pen. & vlt. de leg. 3. Nam si vnus sit textor, & lecticarius, sed plus dabat operam textrinæ pro textore simplici habebitur, & id etiam Bartolus ibi sentit. Aut utrumque simplex exprimitur, ex quibus prouenit mixtum, & ad illud semper extenditur, siue fauorabilis, siue odiosa sit dispositio. a

Sed his repugnat d. l. seruis vrbanis. §. pen. de leg. 3. *legatis, inquit, seruis lecticaryis, qui est lecticarius, & coquus, legatario debetur*, & tamen vnum simplex erat expressum: vnde lecticarius, & coquus non debebat contineri. b Bartolus credit, c coquum illum parũ in coquina fuisse exercitatum, & ideo haberi pro lecticario; sed istud est diuinare, cum id ex ea lege non appareat. Credo igitur hunc nodum ita soluendum; coquum, & lecticarium haberi pro lecticario: quia erat magis necessarius lecticæ, cum solus non posset le B cticam ferre, sed cogebatur habere socios in eo officio, & ob id cum socijs lecticariis adnumerabitur. hi enim non facile possunt separari. d

a d. l. si ita scri. d. l. is, qui in puteum. §. hoc inter dictum. Q. 104. ut aut clam.
b l. Titio textores. in fine princ. de leg. 1.
c d. l. seruis urbanis § pen. de leg. 3
d l. cum eas l. lem cum seq. ff. de æ. dil. edict.

Conciliatio l. 3. in §. opus, de alien. ind. mutand. cauf. fact. cum l. non solum. §. morte, & l. vlt ff. de op. no. nun. Cap. II.

MAgna in Iure ciuili duarum legum versatur contrarietas, ita ut ægrè tolli posse videatur: nam l. 3. in §. opus. de alienat. indi. mutand. caus. fact. *Si tibi, inquit, opus nouum nunciauero, & tu locum vendideris, & emptor opus fecerit, ipse teneri nõ uidetur*, quod valde pugnat cum l. vlt. & l. non solum, in §. morte. in fin. de oper. nou. nunciat. Glos. in d. §. opus, e soluebat in l. vlt. feinisse emptorem nunciatum esse, at in §. opus C ignorasse. Quæ quidem solutio diuinat, & repugnat d. l. vlt. quæ in rem esse nunciationẽ dicit, & ob id quicunque possessor debet teneri, ideoque a Bartolo non iniuria improbatur. f Quare ipse cum Glos. interpretatur, in §. opus, quoad impensam operis demoliendi contra emptorem non agi, sed ipsum ad pacientiam tantum teneri, ut concedit lex contraria. Quam conciliationem damnat uaticinium, generalitas, & ratio adducta in d. §. opus, negans contra emptorem agi posse: quia opus ei nunciatum non est; si enim quoad patientiam, & non ad impensam emptor teneretur, inepta esset illa ratio, quia nunciatũ non est: nulla enim in re nunciatio eum deberet afficere.

e In ver. alienaue rit.
f d. l. vlt. in 2. op.

Tertiam in d. §. opus, g solutionem a Glos. traditam tanquam diuinantem & ipsam non referam. Aliam adducebat Paulus Castrensis, h quod in §. opus, extra opus ædificanti facta esset personalis nunciatio, cui assentiri uidetur littera, quæ non in rem, sed faD cienti nunciatum esse dicit. Verum nimis restringeretur. Nec me mouet, quod verba n personam uideantur concepta: quia etiam in §. morte, & l. vlt. dicitur, *Is, cui*. Sed etsi ipse ueram hanc solutionem appellet, falsam tamen esse opinor; nullam enim inuenio, nisi in rem factam nunciationem. in personam enim nulla reperitur nunciatio, quæ in loco est facienda; Aliæ vero personis extra locum factæ sunt prohibitiones. Præterea, in §. opus. dicitur locum alienatum fuisse, de alio non potest intelligi, quam eo, vbi facta est nunciatio, & ideo de nunciatione in rem facta ibi est intelligendum.

g Vbi supra.
h d. l. vlt. num. 2.

Ego ita intelligerem §. opus, vt tu, cui nunciatum est, prædium alienes, hoc consilio, ne tecum, nec cum emptore possem agere, ideo contra te, tanquam eum, qui dolum com misisti, in factum danda est actio; i & licet contra emptorem possim venire, etiam contra te, qui in dolo fuisti, danda est mihi actio, perinde ac si contra emptorem non possem E agere. Hoc denotat dictio, quasi, impropríetatem significans, k licet quandoque veritatem exprimat.

i l. 1. C. de aliena. iud. mut. caus. fact.
k l. in facto. de cõ dit. & demonstr.

Non negat ergo §. opus, quin contra emptorem agi possit, sed perinde, ac si agi non possit: nam te, qui dolo es versatus, ex illius tituli edicto vult teneri. alienasti enim, quasi tecum agi non posset, quia non feceris, neque cum emptore, quia ei nunciatum non sit. i. habuisti tunc animum, et si frustra, vnde teneris.

Conciliatio l. 1. in fin. de rer. permut. cum l. naturalis. §. 1 ff. de praescrip. verb. C. III.

IN permutationis contractu ex alterius contrahentium parte secuto implemento ei, qui tradidit, aduersus non implentem duplicem dari actionem probat l. naturalis. §. 1. de præscrip.

fcrip. verb. *Aut enim, inquit, ad id, quod intereſt, præſcriptis verbis agit, aut ſi ſuum recipe re malit, quaſi ob rem datam, re non ſecuta, repetet*. Sed id alibi huius legis auctor Paulus A

a l.1. in fin. ff. de rer. permut. negare uidetur. *a* non enim vult ad id, quod intereſt, agi, ſed ob cauſam condictioni lo

b in d.l.1.§. 1. in ver. agemus. cum eſſe. Quæ verba Glos. non recte interpretari uidetur. *b* exponit enim, non ad id, quod intereſt, agemus, ſcilicet, tantum, ſed & condictione ob cauſam; Quæ expoſitio contraria litteræ verba addit, & ipſi Iuriſconſulto aperte aduerſatur, qui ad id, quod intereſt, non agi dixit.

Quare ueriorem illam arbitror eſſe ſolutionem legem primam loqui eo caſu, quo implens contractum alienam rem dedit: nam cum a rei traditione initium capere permutatio nem præfatus eſſet Iuriſconſultus alienam rem dantem, nullam contrahere obligationem infert. Vnde in caſu propoſito ſi quis alienam rem permutare intendens dederit, cum obligationem non contrahat, ad intereſſe non aget, ſed rem tantum, quam tradidit, repetet, tanquam ſine cauſa penes alterum exiſtentem. B

Sed l. naturalis. §. 1. loquitur de eo, qui rem ſuam dedit, ob quam obligationem contraxit. Quod inde etiam apparet, quod dandi verbo utatur, quod dominij tranſlationē

c l. vbi autem nō apparet. in fin. de verb. oblig. ſignificat; *c* vnde qui dedit, non tantum quod dedit, repetet, ſed & in id, quod intereſt, aget, ſi volet, quia tradendo obligationi robur dedit.

Conciliatio l. 3. §. ſi filius, de lib. & poſthum. cum l. 3. de legat. 1. *Cap. IV.*

EOrum, quæ tacite inſunt, expreſſio nihil operatur, ut patet ex l. 3. de leg. 1. cum multis ſimilibus. Opponitur l. 3. §. ſi filius. de lib. & poſthum. vbi exhæredationi hæc tacite inerat conditio, ſi adiretur hæreditas. l. filium. §. ſed cum exhæredatio, de contra tab. & tamen expreſſa conditionalem efficit exhæredationem, & eam vitiat, quæ pure fieri debuit, d. l. 3. §. 1. de lib. & poſthum. Reſpondet *d* Bartolus aliter ibi expreſſa, quam tacite ineſſent, uerba fuiſſe. exhæredatio enim quoſdam ante, & quoſdam poſt hæreditatis aditionem effectus habet; Quare cum teſtator expreſſe ad ipſius hæreditatis aditionem ſe refert, effectus, quos ante ipſam aditionem habebat exhæredatio, tollit, & ideo tanquam conditionalis non ualet. C

d in d. l. 3. in 4. oppoſit. De leg. 1.

Sed quæſo, quare, & non in d. l. 3. de leg. 1. teſtator exprimendo conditionem, ſi hæres erit, lego, effectus legati, qui ante aditam hæreditatem erant, non tollit? vt ſcilicet a die mortis teſtatoris ſicte dominium in legatarium non tranſeat, & conditionale ſit legatum, quod ibi negatur. Hanc ſentientes difficultatem Cumanus, *e* & Alexander *f* dicebant referre, an executioni legati, an vero eius diſpoſitioni adijciatur conditio: nam ſi diſponendo loquatur teſtator, veluti, ſi hæres adierit, do, lego, conditionale erit legatum. Si vero executionem reſpiciat conditio, veluti, det hæres, ſi adierit, non ſit legatum conditionale. D

e Vbi ſupra nu. 4.
f Ibid eod. nu. 4.

g in d. l. 3. nu. 12. Sed hæc contra generalitatem d. l. 3. mihi eſſe videntur, quod & a Socino animaduerſum fuit. *g* Præterea unde Alexandro innotuit teſtatorem ita loquendo magis executionem, quam diſpoſitionem reſpexiſſe? neque enim potius executioni, quam confirmationi legati adiecta conditio, ſi hæres adeat, poteſt intelligi, cum legata ſemper aditione

h l. ſi nemo. 1. de teſta. tut. l. ſi nemo. de reg. iur. hæreditatis confirmentur. *h* Deinde hoc eſt contra l. ſi Titio. in fine. quand. dies lega. ced. vbi conditionale non eſt legatum factum, ſi vnus ex hæredibus adierit, & tamen ad legati executionem ſe non retulit teſtator, & ideo verbalis potius, quam ex mente le-

i Vbi ſupra. gum uidetur hæc differentia, vt etiam animaduertit Socinus *i*

Etſi dixerimus ſecundum Alexādrum nihil in legatis fingi, niſi ab aditę hæreditatis die, quo omnia retrotrahuntur, & ideo non ita facile conditionem admittunt, non video, quare non idem ſit in d. §. ſi filius. Socinus itaque ſecutus Aretinum in l. qui liberis. in fi. princ. E

k iisdem. de vulgar. volebat *k* expreſſam ſubſtantialem conditionem, quæ tacite ineſt, conditionale facere legatum, ſecus ſi exprimatur conditio, quę executionem reſpicit, itaque in uno caſu ſentit cum Alexandro.

Sed ego non video diuerſitatis rationem, quare magis conditionalis dicatur expreſſa ſubſtantialis, quam ea, quæ executionem reſpicit, cum tacitum utroque caſu exprimatur. Deinde ſubſtantialis dici poteſt conditio, & legato ineſt, cum legatur, ſi adeatur

l Vbi ſupra. hæreditas, licet eam legati tantum executionem reſpicere velit Aretinus. *l* Vltimo ſuſtinebat

ſtinebat idem Socinus in diem potius, quam ſub conditione concipi hoc legatum, lego, A ſi adeatur hæreditas, cui non aſſentior.

Quod enim incertum eſt, an ſit facturum, id in diem dici non poteſt: proprie enim in diem eſt, cum certum eſt eam venturum eſſe; *a* At adeundam eſſe hæreditatem nemini certum eſt, vnde conditionale non in diem eſt hoc legatum. Nec obſtat, quod diem in ſe contineat: nam cum omnis conditio diem aliquam in ſe habeat, in diem ſemper diceretur, quod abſurdum eſſet. Inepte præterea dixiſſet d. l. 3. & l. ſi Titio. in fi. quand. dies leg. ced. non eſſe conditionale legatum ita factum, lego, ſi adeatur hæreditas, ſi conſtitiſſet in diem, & non conditionale illud legatum fuiſſe; De re enim certa dubitandum non erat; Deinde ſi dies etſi omnino uentura, cum eſt incerta, conditionale legatum efficit, *b* quanto magis id faciet penitus incerta hæreditatis aditio, quæ diem omnino incertum continet? Denique ex hoc nulla redditur ratio, quare in §. ſi filius. expreſſa dies B noceat.

a § in diem. Inſt. de verb. oblig.
b l. 1. § 1. de condit. & demonſt. l. huiuſmodi, quando dies leg. ced.

Vnde ego legem illam aliter declarando, dico exhæredationem eſſe actum legitimũ, qui nec diem, nec conditionem recipit, *c* & ideo licet tacite diem, ſeu conditionem contineat, *d* ſi ea exprimatur, tota uitiatur diſpoſitio; *e* Quare non mirum, ſi tacitam conditionem exprimens teſtator exhæredationem vitiauit. Et hæc ratio redditur etiam in l. ſi quis Sempronium, de hæred. inſtit. quod reſpiciens Vlpianus ait, *f* Si præſes tutorem dederit, ſi ſatisdederit, hanc admonitionem eſſe, non autem conditionem, quia actum vitiaſſet.

c l. 3. § 1. de libe. & poſthu.
d 4. l. filium. §. ſed cum exhæredatio de contratab.
e l. actus legitimi. de reg. iur.
f l. muto §. ſub cõditione. de tute.

Nec credo l. actus legitimi, de reg. iur. ad caſus tantum ibi expreſſos reſtringi, ut Decius, *g* & alii putant, cum ibi adſit dictio, veluti, arguens ea exempla eſſe, quæ non arctant regulam. *h* Ratio autem, quare diei adiectio hos actus legitimos uitiet, eſt ſeC cundum Baldum, *i* quia pro forma datum eſt, ut non exprimatur conditio, & uitium formæ totam uitiat diſpoſitionem. *k*

g ſub num. 2.
h l. regula. in ſi. de iur. & fact. ign.
i l. 3. de leg. 1.

Et ratio forte, quare illi actus, adiecta die, vel conditione, uitientur, hæc fuit, quia abſurdum eſſe exiſtimarunt Veteres, vt ſtatus hominis, vel grauis cauſæ eſſet in ſuſpenſo in adoptione, emancipatione, & in aditione hæreditatis, & ſimilibus.

K Decius in l. actus legitimi. nu. 10. De reg. iur.

Conciliatio l. 1. de leg. 2. cum l. nonnunquam. de cond. & demonſtr. & l. ſi quis ſeruum, de hæred. inſtit. Cap. V.

IN tertij arbitrium, veluti conditionem, legatum conferri poſſe affirmat Vlpianus in l. 1. de leg. 2. contra l. nonnunquam. de cond. & demonſtr. & l. ſi quis Sempronium. D de hæred. inſtit. quæ in alienam voluntatem legatum conferri poſſe negant. Gloſ. ſoluit *l* in l. 1. verba illa, lego ſi Titius uoluerit, declaranda eſſe, ſcilicet, arbitrari, & hoc modo non erit legatum in liberam, & meram tertii uoluntatem collatum. debet enim ſecundum rationem arbitrari, licet eo non arbitrante, vel quia nolit, vel non poſſit; deficit legatum, ut in d. l. 1. in primo not. Alexander refert. Nec ad boni viri arbitrium tunc recurretur, quod ſecus eſt, cum tertij arbitratu, non expreſſa legati quantitate, relinquitur: non enim tunc conditionale eſt legatum, ut in d. l. 1. in 2. parte. Sed hæc etſi recepta Vlpiani verba in d. l. 1. violant, qui ſi hanc diſtinctionem ſenſiſſet, utique expreſſiſſet, & legem ſuppleret etiam Bart. diſplicuit in l. tale pactum. in fin. de pact. Quare ſecundo loco legebat Roglerius, *m* *Quid enim intereſt*, ſine interrogatione, hoc eſt, aliquid intereſt, an dicam, lego, ſi Capitolium aſcenderit, uel ſi voluerit. Sed hæc non eſt conE grua præcedentium ratio: cum enim dicatur in tertii arbitrium, veluti conditionem, poſſe legatum conferri, inepta ſubiiceretur ratio, quia refert, an legem, ſi Capitolium aſcenderit, an ſi uoluerit.

l in ver. condit.
m Glo. in d. l. 1. in ver. Conditio.

Quare ſolutionem ex verbis d. l. 1. ſumendam cenſeo: legari enim non poteſt, cum in alienam uoluntatem confertur legatum, ut ipſe ſimpliciter pronunciet, an uelit Titium legatum habere, quia forte alicuius offenſam ueritus teſtator dixit, lego Titio decem, ſi Sẽpronius vult, & eſt contentus, vt ego legem: cum enim in eius poteſtatem ſimpliciter conferatur legatũ, non valet. *n* Si uero in modum conditionis leget teſtator, Si Sempronius iuerit in Capitolium, quia non creditur hoc modo in eius poteſtatem uelle legatum conferre, ſed legato conditionem adijcere, valet legatũ; & licet dicendo, ſi iuerit in Capitolium,

n d. l. nonnunquã, & d. l. ſi quis Sempronium.

lium, verum sit testatorem in alterius uoluntatem conferre legatum, inualidum tamen non debet censeri, quia, vt conditionem adijceret legato, creditur id dixisse, non ut in alterius voluntatem illud conferret, & hoc vult Vlpianus in d.l. 1. cum ait, in arbitrium alterius cõferri legatum, ueluti conditio, potest; Et si quis contendat hanc conditionem, si iuerit in Capitolium, non conferre legatum in arbitrium tertij, id negat Vlpianus: quia nihil refert, an dicat, si voluerit, vel si in Capitolium ascenderit; Nihilominus in hoc differunt, quia legando Si Titius iuerit in Capitolium, valet legatum, quia etsi in Titij uoluntatem conferatur, quia tamen in uim conditionis id factum est, sustinetur legatum, tanquam sub conditione relictum; secus autem cum lego, si Titius uoluerit, quia conditionem adiicere non intelligor, sed in alterius uoluntatem legatum conferre uolui; huiusmodi enim a lege reprobatur uoluntas, prout contraria distinguunt Iura, d.l. nonnunquam, & d.l. si quis Sempronium, quæ inquit *hoc est, quod dici solet, expressa nocent, non expressa non nocent*; sic voluntas conditionale, & pœnale legatum facit, nec mirum, cum alias inualidus actus a cõditione firmetur, quod sæpe, & regulariter contingit. a A B

a Alex. in l. a Titio §. nulla & ibi Imol. Ias. & alij. ff. de verb. oblig.

Conciliatio l. Turpia. in princ. de leg. 1. cum l. his verbis, de hared. instit. *Cap. VI.*

TVrpe legatũ pro non scripto habetur. l. turpia. de leg. 1. Accursius, b & alij legatum turpe dici existimant, si testator alicui nominato per conuitium legauerit, puta, Titio homicidæ, aut sacrilego reliquerit; Vnde in legantis odium hoc legatum non valet. Si vero generali conuitio legatarium notauerit, puta, Titio impio lego centum, legatum valet. C

b In d.l. turpia. in verb. pro non scri ptis.

Sed inanis meo iudicio est hæc differentia, quia siue particulari conuitio, siue generali appelletur legatarius, utroque modo a testatore laceratur. Deinde inquit Raphael Cumanus hoc legatum nequit turpe dici. est enim potius turpis legatarij demonstratio, quam turpe legatum. Præterea id non odio legantis, sed legatarij esset irritandum, quod Pomponius in d.l. turpia. odio scribentis pro non scripto vult haberi.

Credo igitur turpe legatum reijci, cum testator alicui legat, vt eum notet tanquam turpem, & criminosum, & non ob aliud, puta, si leget nuptæ tanquam adulteræ, & ut notum omnibus faciat eam esse adulteram, & vt inueniat occasionem eam diffamandi adulteram nominando ei legat, cum alias non erat legaturus, non ualet odio scribentis legatum, cum tamen de hoc constat; & id turpe appellat Pomponius legatum, quia testator legatarium de turpi vita notare uoluit. Sed aliud est, si cum conuitio hæres scribitur, vel alicui legatur, sed non ob hunc finem, vt delictum legatarij manifestetur. nam siue generale, siue speciale sit conuitium, valet legatum, & institutio. d.l. his verbis. 48. §. 1. ff. de hæred. inst. quæ ita declarata non pugnat cum l. turpia. 54. D

Conciliatio l. vtrum 2. ff. de assign. liber. cum §. datur, instit. eod. tit. *Cap. VII.*

LIbertis tantum, qui in potestate sunt, posse libertos assignari diserte voluit Iustinianus, c cui concinnit l. 1. in princip. ff. eod. tit. alioquin frustra patriæ potestatis mẽtio fieret. His tamen refragari videtur Modestinus, qui ita scribit, d *Vtrum ei tantum, qui est in potestate, an etiam emancipato filio pater assignare libertum possit*, & respondetur *magis est posse*. Gloss. contendit e verbum, posse, ad legis principium, hoc est, ad eos tantum, qui sunt in potestate, referri, ut illis solum assignari libertus possit, non autem emancipatis, quod non admitto, cum verbum, posse, secundum rectum sermonem ad omnia sit referendum, & præsertim ad proxime præcedentia, ut notatur in l. si idem cum eodem. in fin. ff. de iurisd. omn. iud. Concedebant alij, ut emancipato quidem assignare libertum liceat, ut in d.l. vtrũ. Sed si ei, qui in potestate est, assignatus fuerit libertus, & is postea emãcipetur, euanescat assignatio, & ita interpretãtur §. datur. Sed id repugnat illi §. & l. 1. in princip. ff. de assign. libert. q̃ ijs tantũ, qui in potestate sunt, libertos assignari permittit; & id apertius docet Theophilus in §. dat. Præterea si vbi post factã assignationẽ emãcipat E

c §. datur. instit. de assign. libert. d l. vtrum. 2. de assign. libert. e in d.l. vtrum. 2. in ver. posse.

filius,

A filius, euanescit assignatio, nonne multo magis iam emancipato facta inutilis esse debet? cum facilius ab initio inualidus reddatur actus, quam iam ualidus factus infirmetur. a

Credo itaque ab initio emancipato filio non posse libertum assignari, sed si eueniat quem duos, aut plures filios in potestate habere, & alium præterea emancipatum, parenti conceditur, ut emancipato libertum assignare possit; & ita interpretor d.l. vtrum, quæ hunc casum excipit, quo emancipato libertum assignare licet; inquit enim, *an emancipato libertum assignare patronus possit, si modo non pauciores, quam duos præterea in potestate habeat, & magis est posse*; Ex quo apparet obiectum solui a legislatore, ut hoc vnico ca su concedatur emancipato libertum assignari.

a l. patre furiose. ff. de his, qui sui, vel alien. iuris sunt.

Diuersitatis autem rationem esse existimo: quia cum unum tantum in potestate filium pater habet, illi totum ius patronatus soli acquiritur, quod, duobus in potestate extantibus liberis, inter eos diuiditur, & ideo hoc casu permittitur emancipato libertum assigna B ri: quia minus ipsi læduntur, qui ius patronatus diminutum erant habituri; tollitur enim occasio diuidendi iuris patronatus, & vterque filius in potestate existens minus iniuria afficitur, quod non euenit, vbi unicus est in potestate filius, qui totum ius patronatus habet, & ideo eo casu lex illud non concedit.

Conciliatio l. si Filiofamil. 1. & l. illud §. Iulianus ff de donat. caus. mort. *Cap. VIII.*

SI rem sibi mortis causa donatam quis distraxerit, non rem, sed eius pretium a donante, qui conualuit, condici ait Iulianus in l. si filiofamilias. de donat. caus. mort. Vlpianus vero prorsus contrarium format in l. illud. §. Iulianus. eod. tit. vbi rem ip-C sam vult repeti; idque etiam ipsum velle Iulianum, sentire videtur. Plures intelligunt vtranque legem idem velle, scilicet, vel rem, vel pretium peti, prout elegerit petitor; Altera itaque lex ab altera interpretationem recipit; Id autem ex eo prouenit, quia hic contractus habet naturam dandi: nam donatarius factus est dominus; habet item naturam restituendi, quia donans utile dominium retinuit. Sed absurdum est eundem ratione eiusdem rei & ad dandum, & ad restituendum teneri. non enim hæc se inuicem ferunt, quod etiam censuit Bartolus. b

Quare ego alium eorum iurium sensum esse existimo, vt velint, posse donantem a quocunque possidente rem vendicare, siue is donatarius sit, siue alius; c Item a donatario, qui rem mortis causa donatam uendiderit, pretium condicere, & horum electio donatori datur. Recte ergo dixit d. l. si filiofam. posse a donatario non rem, quam distraxit, & D non habet, sed pretium tantum condici; §. autem Iulianus, vult donanti electionem competere, an pretium velit a donatario, qui alienauit, condicere, an, eo amisso, contra possidentem, vt sibi seruus restituatur, agere, non ut contra eandem personam, sed diuersas electionem habeat.

b d. l. si filiofam. in 3. oppo. & d. §. Iulianus.
c l. si mortis. 2. eod. tit.

Nec nos moueant illa verba, alioquin seruum restituere compellitur in d. §. Iulianus, quæ ad tertium possidentem non uidentur commode posse referri, quia ad eum, qui habet restituendi facultatem, necessario clausula illa est applicanda. Aliorum autem intellectus supradictis in locis a Bartolo improbatos non confutabo, ne eadem, quæ ipse dixit, repetam.

Conciliatio l. in vsucapionibus ff. de vsucap. cum l. in omnibus. ff. de actio. & obligat. *Cap. IX.*

E

RES a momento ad momentum præscribi vult Vlpianus in l. in vsucapionibus. ff. de vsucap. quia vbi lex de annis loquitur non intelligit, ut a momento ad momentum compleantur, sed satis est totum ultimum anni diē compleuisse, qui præcedit diem, quo cœptum est possideri; & ideo legendum est, totum postremum diem, scilicet, anni, computamus, non autem, ut impressit Holoander, ad postremum; quemadmodum ostendit exemplum allatum a l. seq. *Qui cœpit, inquit, possidere hora sexta Calen. Ian. complet vsucapionem hora sexta noctis pridie Calend. Ianuar.* Hoc idem refert l. in omnibus. ff. de actio. & oblig.

In omnibus, inquit, temporalibus actionibus, nisi nouissimus dies compleatur, non finitur obligatio. Quæ verba idem significant, quod l. in vsucapionibus. non autem, quod requiratur, vt a momento ad momentum compleatur vsucapio, vt Odofre. *a* Glos. *b* & omnes interpretantur. A

a In d. l. in vsucapionibus. ff. de vsucap.
b l. i. d. l. in omnibus. in uer. obligatio ff. de action. & oblig.

Sed prædictis magis aduersatur l. pen in princ. ff. de diuer. & temp. actio. *In vsucapione, inquit, ita seruatur, vt etiam si minimo momento nouissimi diei possessa sit res, nihilominus expleatur vsucapio, nec totus dies exigitur ad explendum constitutum tempus*. Itaque vult sufficere, vt attingatur vltimus dies anni, non compleatur, vt exigunt prædicta iura. Sed responderi potest appellare Venuleium in d. l. pen. nouissimum anni diem, non illum, qui præcedit, ut in supradicto exemplo Cal. Ian. sed ipsum dicere Cal. Ian. quo res cœpit vsucapi, est enim nouissimus, & ipse anni dies vsque ad horam sextam diei, quo momento possessor vsucapere cœpit. Vel dici potest, Venuleium non statuere quod iuris est, sed quis seruetur ex consuetudine; dicit enim, ita seruatur; Supradictis etiam repugnare uidetur l. 3. §. minorem. ff. de minor. vbi minor habetur, qui 25. annos a momento ad momentum non compleuit. Sed verba edicti Prætoris hoc exigebant, qui dixit, *c* *quod cum minore, quam 25. annorum natu gestum erit dicetur, vti quaeque res erit, animaduertam*. Minor enim quam 25. annorum natu est, qui 25. annos non compleuit; fauor prætereà restituendi minorem facit, vt eam totam ætatem explesse debeat. B

c l. 1. §. Prætor. ff. de minor.

Conciliatio l. quominus ff. de Flum. cum l. 1. §. 1. ne quid in flumi publi.

Cap. X.

d l. quominus, in 1 opposit. ff. de flum.
e l. 1. §. 1. ff. ne quid in flum. pub.
f d. l. 1. § quod autem.
g l. quominus. ff de flum. l. Imperatores ff. de seru. rusticor. præd. l. hoc iure. §. 1. de aqua quotid. & æsti.

Mirantur Interpretes, & Bartolus *d* cum fluminis cursus mutari nequeat, *e* nec eius aqua deprimi, *f* quomodo concedatur, ut ex flumine publico aqua deriuetur. *g* Cum Bartolo soluunt, Principem hanc Prætori dedisse auctoritatem, vt fluminum cursum mutari prohiberet, qui cum eius edicto inhibeatur in d. l. 1. Ne quid in flum. pub. a Cæsare etiam prohibetur in d. l. quominus. ff. de flum. Sed hæc interpretatio significat, nunquam ex publico flumine aquam posse deriuari, quod est contra Pomponij mentem in d. l. quominus, & Papirij Iusti in d. l. Imperatores. ff. de seruit. rusticor. prædior. Præterea non constat, illud edictum a Principe pendere, cum plurima Prætorū edicta ante Imperatores edita fuerint, adhuc Romana stante Repub. His accedit non facile reperiri Principem, quod ipse sua auctoritate facere poterat, Prætoribus statuendum commisisse. C

Secundo igitur loco respondetur, ita demum aquam ex publico flumine posse deriuari, si id in uicinorum iniuriam non fiat. Ergo l. 1. ne quid in flum. publi. quæ fluminum cursum mutari vetat, eo tantum casu procedit, quo uicinis iniuria inferatur. Sed illa non tam accolarum damnum respicit, quam temeritatem illius coercet, qui fluminis cursum mutare audet, ex quo cuique noceri potest, cum simpliciter id fieri prohibeat. D

Credo itaq; d. l. 1. ne quid in flum. publi. de eo non loqui, qui ex flumine aquam deriuat, sed cursum tantum fluentis mutat; Neque enim qui deriuando aquam minuit, eius cursum simpliciter uertit, quod ei facere licet, modo vsum publicum non impediat: propter agrorum enim culturam, & alios vsus necessarios id facere non prohibetur. Et hoc exprimit Vlpianus in d. §. quod autem, dum ait, interdictum illud non ad quantitatem aquæ, sed ad modum, & rigorem cursus eius pertinere. Itaque illum, qui aquam minuit, non cōprehendit, sed eum, qui cursum mutat, efficiens, vt depressior, vel arctior (ita enim ex Pandectis Florentinis est legendum) ac per hoc rapidior aqua fluat, qui eo interdicto tenetur, hoc est, ille, qui deprimendo, vel arctando rapidius flumen facit. Cum igitur in alio, & diuerso casu Prætoris interdictum loquatur, ad l. quominus, aut alia similia non pertinet. Si uero quis aquam deriuando adeo flumen minuat, ut exarescat, procul dubio nec concessa illa erit deriuatio. Sed dubitatur, quid sibi uelit Pomponius in d. l. quominus, dū ait, quem ex flumine publico aquam posse deriuare, modo in publico usu nō sit. Plurimi intelligunt, modo non sit flumen nauigabile, ut illi titulo de iis fluminibus disponenti conueniat, & quia ex hoc maxime publica sunt flumina, quia nauigantur. E

Sed hunc sensum non recipio. inepte enim bis idem repeterat Pomponius, dicendo, aqua ex flumine deriuari potest, modo nō sit nauigabile, sed si sit nauigabile, non poterit,

Præ-

A Præterea aduersatiua illa, sed si, quæ in facto, & iure aduersatur, a supponit in prima parte legem de flumine non nauigabili loqui, cum per contrarium de nauigabili disponit. Veriorem itaque crediderim esse intellectum, in vsu publico esse aquam fluminum, cum ciuitas ea vtitur, siue quia per tubulos fictiles, aut fistulas plumbeas in vrbem deriuatur ad eius moletrinas vertendas, aut alios populi vsus, vt purgandos pannos, & Balnea, & similia, ob quem vsum Romæ erant præter Thermas, & Nymphæa Lacus 1352. Hunc autem sensum probat idem Pomponius huius legis auctor in l. sed Celsus in princ. ff. de contrah. emptio. *Nec sacra, inquit, nec religiosa, nec ea, quæ in vsu publico sunt, vt est campus Martius vendi posse.* Cum ergo idem Iurisconsultus ea in vsu publico esse velit, quibus vtitur ciuitas, quid prohibet, quominus eiusdem Iurisconsulti verba in l. quominus. eodem modo pro ijs, quæ in vsu ciuitatis sunt, interpretemur? In eodem quoque sensu hæc verba accipit Vlpianus B in l. inter publica. ff. de verb. sign. & ipsa dicendi phrasis ostendit, vt in vsu publico ea esse dicantur, quibus aliquis populus actu vtitur, licet in omnium, aut aliorum populorum vsu non sint. Non tam vero nouum hunc attulimus intellectum, quam ab alijs traditum luribus confirmauimus.

Tribus autem modis aquam ad vsum ciuium duci solitam fuisse Vitruuius memorat, b quod supra de aquæductu retuli. c Quod autem Ripa, d & Iason vniuersitatis flumen esse crediderunt, quod est in vsu ciuitatis, falsum est, etsi enim aqua ciues vtantur, ipsum tamen flumen publicum permanet. e

a Bart. in l. o. amplius. §. 1 nu. 1. ff. de damn. infect.
b Lib. 8. c. 7.
c Lib. 2. c. 151.
d In d. l. quominus. sub nu. 13.
e Ibidem nu. 11.

Conciliatio l. si Titius. cum l. ita stipulatus. vers. itaque ff. de verb. oblig. *Cap. XI.*

C Stipulatio, quæ a præcedente conditione negatiua incipit, tunc demum committitur, cum amplius impleri conditio non potest. f Inter alia huic opponitur l. si Titius. de verb. oblig. *Si stipulatus sum, inquit, centum, si ea non dedisses Seio, nunquam intelligitur impleta conditio, vt videaris non soluisse Seio, donec tecum litem contestatus fuero.* Vna, cæteris reiectis, admittitur solutio, vt propter perplexitatem ibi litis contestatio conditionem impleuisse censeatur; Sed non recte hanc perplexitatem appellari censet Bartolus; g cum debitoris facto quandocunque solui possit. Illa enim perplexitas est, a qua nemo se extricare potest, erroneumque est credere non posse in l. si Titius. a debitore quandocunque pecuniam solui, exemplo debitoris, qui electionem habet ex duobus, quod vult soluendi; vnde hæc perplexitas dici non potest.

D Secundo diuinare est illud ob perplexitatem induci, quæ magis actum vitiat, quam sustinet. h Aliæ solutiones huic adiunctæ minus quadrant, cæteræ a Doctoribus sunt reiectæ.

Ego hæc iura consonare censeo: nam negatiuæ conditionis euentus contigisse tunc dicitur, cum eius contrarium fieri non posse certum est. Id autem apparet in d. l. si Titius. A te centum stipulatus sum, si ea Seio non dedisses, postea litem tecum contestor, id iure facere potui, etsi enim sine actione agere videar, vt ibi Bartolus explicat, nihilominus tollitur Seio ius agendi, cui sub eadem conditione, si mihi datum non esset, debebatur. eius enim obligationis conditio ob meam litis contestationem euanuit, per quam iam te mihi dare oportere apparet: quia illius obligationi contraria erat. meæ enim stipulationis conditio, si illi datum non esset, contrariæ obligationis Seij defectu, effectum est sortita: quia Seio da-E tum non fuit, & ob id pura mea permanet obligatio; vnde illi amplius dari non potest, cũ eius defecerit conditio: quia nunc mihi, qui litem sum contestatus, est dandum. Vna igitur a me facta litis contestatio Seio factam obligationem, & in meam personam conceptã sub conditione, si mihi datum non esset, spem crediti Seij extinguit: quia mihi datum videtur; & in Seij personam collatam conditionem facit deficere, meamque purificat conditionem: quia Seio non datur, ac mihi debitum repræsentat; & hoc voluit d. l. si Titius. dum ait, finem alteri dandi fore quoad iudicium acciperetur. His scriptis, alios eiusdem sententiæ fuisse inueni.

f L. ita stipulatus. in vers. itaque. de verb. oblig.
g In d. l. si Titius. sub num. 2.
h L. Titius de cõditio. initit.

Conciliata l. quæsitum. §. pen. cum l. cum de lanionis. §. quidam. & l. Seia. in princ. de fund. instruct. Cap. XII. A

SI quis fundum ita, vt instructus est, cum supellectili legauerit, an sola supellex legatario debebitur, an vero omne agri instrumentum, & omne deberi Vlpianus respondit: quia illa dictio, cum supellectili, ex abundanti adiecta censetur; Nec generi hic per speciem derogatur; a Contrarium vero Paulus asserere videtur, *Villam meam, inquit,* b *ita vt ipse possedi, cum supellectile, mensis mancipijs, qua ibi deputabantur urbanis, & rusticis, vinis, qua in diem mortis mea ibi erunt, & decem aureis legaui: quaeritur, cum in diem mortis libros, vitreamina, & vesticulam in villa habuerim, an & hac debeantur,* & neget deberi, sed tantum species enumeratas, quæ generi derogant. Idem vult Scæuola, c *Fundos, inquit, ita vt sunt instructi, rustico instrumento, supellectile, pecore, villicis, & apotheca legaui,* dubitatur, an tantum enumerata, an quicquid habui vsus mei gratia, debeatur, & decidit ea tantum, quæ sunt enumerata, deberi. Bartolus, vt hæc iura conciliet, putat d esse inspiciendum an species enunciatæ adiectæ sint verbo, instructus, an verbo, legaui, quod in prædictis iuribus dignosci non potest, nec sana inter hæc diuersitatis ratio reddi potest. Verius est igitur, vt ex Vlpiani verbis in d. l. quæsitum. solutionem eruamus, qui dicit, si vna species generi adijciatur, illud a sola specie enunciata non restringi, vt cum legam fundum instructum cum supellectile; nam hæc sola dictio ex abundanti addita censetur. Aliud vero est, cum plures species post genus enumerantur. tunc enim generi per species derogatur: quia cum tot enumeratæ fuerint, credendum, eas solas testatorem legare voluisse, & non alias; & hoc significauit Vlpianus, cum vna specie adiecta, genus restringi dixit. e B C

a L. quæsitum. §. penul. de fund. instruc.
b L. cum de lanionis. §. Quidã. eod. tit.
c L. Seia. in prin. eod. tit.
d In d. l. quæsitũ. §. si quis fundum. nu. 2. ff. eod.
e d. l. quæsitum. §. pe. de fund. instr.

Conciliata l. munus. cum l. inter donum. de verb. signif. Cap. XIII.

LAurentius Valla in muneris, & doni nomine, vt sibi contrarios, arguit f Iurisconsultos: nam Martianus munus genus esse ait, g donum vero speciem; contra Vlpianus Labeonis auctoritate donum potius genus dici existimat. h Ipse, ne cum aliquo sentiat, inter hæc neque genus, neque speciem cadere dicit, & nullum sine causa donum fieri posse putat. Sed id iuris regulis repugnat. donum enim est, & quod nulla iuris necessitate, sed sponte præstatur, & quod cum causa fit; Munus vero propriè est, quod cum causa fit; hoc itaque sub dono tanquam species sub genere continetur; i Causam vero appellant Iurisconsulti, quæ non a sola liberalitate, sed ab alio emanat, veluti propter benemerita, aut natales, vel nuptias, quæ a donantis beneuolentia separatur, nec sine pudore, quin detur, euitari potest: vnde mera liberalitas non est. D

Nec sibi aduersantur Legum Latores, cum Martianus munus doni genus esse non dicat, sed munus, vt diuersum a liberalitate ponens, donum esse negat, licet è conuerso omne donum sit munus, quando donum munus significat, sed munus cum plura denotet, doni genus non est. Quoad nomen enim tantum, non secundum substantiam, & rationem de pluribus dicitur, & genus eorum tantum est, de quibus secundum rationem dicitur. At donũ, vt genus, continet sub se donum ex mera liberalitate proueniens, & munus factum cum causa, puta nuptiarum. k

f Elegant. lib. 6. c. 39.
g L. munus. 2. de verb. sign.
h L. inter donum. eod. tit.
i d. l. inter donũ.
k d. l. inter donũ.

Conciliata l. 3. C. de neg. gest. cum l. haredes §. si vnus. & l. non tantum. ff. famil. hercisc. Cap. XIIII. E

NEgociorum gestorum actionem cum familiæ herciscundæ iudicio concurrere nõ posse vult l. hæredes. §. si vnus. & §. non tantum. famil. hercisc. cui videtur contradicere l. 3. C. de negoc. gest. vbi soluens pecuniam pro cohærede agit actione negociorum gestorum; & qui coactus redimit totum commune pignus, eadem actione, vel familiæ herciscundæ iudicio erogatam quantitatem assequitur. Glossatores volunt l de vtili negociorum gestorum actione id esse intelligendum. Qui sensus illam legem videtur destruere, qui eandem, de qua locutus fuerat, actionem negociorum gestorum competere affirmat, nec defendi potest verbum, eandem, genus, non speciem actionis repetere;

l In d. l. 3. in verf. eadem. C. de neg. gest.

A re: quia hæc mera est cauillatio. Videndum est igitur, an rectè dici possit, d. §. si vnus. & §. non tantum. intelligi familiæ herciscundæ iudicium dari, si nondum inter cohæredem illud redditum sit, alioquin negociorum gestorum tantum competere; & id significat illa clausula ind. l. 3. si nondum iudicium familiæ hereiscundæ redditum sit, quæ superiora, vbi de actione negociorum gestorum dictum est, eo casu arguit intelligi, quo familiæ herciscundæ iudicium sit redditum.

Conciliata l. Iudices. C. de sent & interlocu. omni. indic. cum l. decreta. ff. de re iudica. *Cap. XV.*

B TAntum retinendæ auctoritatis suæ studium Romanis veteribus fuit, vt scribat Valerius Maximus, a *eos diligenter obseruasse ne Gracis vnquam nisi Latinè responsum darent, quin etiam Gracos ipsos per Latinum interpretem non tantum in vrbe, sed etiam in Gracia & Asia loqui cogebant, quo scilicet Latina vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. Nec illis deerant studia doctrina, sed nulla in re pallio togam subijci debere arbitrabantur*, & ob id credo vbique obseruatum, vt Latinè ius redderetur, & sententiæ proferrentur; vnde Cicero ait, b se non potuisse impetrare, vt sibi decretum Syracusanorum ederetur, quod Græcè scriptum esset; Indignum, inquit, facinus, quod ego in Senatu Græcè verba fecissem, quod quidem apud Græcos Græcè locutus essem, id fieri nullo modo posse. *Tiberius quoque Cæsar, inquit Suetonius. c sermone Graco quanquam aliàs promptus & facilis, non tamen vsquequaque vsus est, abstinuitque maximè in Senatu, adeo quidem, vt monopolium nominaturus prius veniam postulauerit quod sibi verbo peregrino vtendum* C *esset. Atque etiam in quodam decreto Patrum cum* ἔμβλημα *recitaretur, commutandam censuerit vocem, & pro peregrina nostratem requirendam* (quam vocem Dion Latinè exprimi posse negat, d qui eandem historiam recitat.) *Militem quoque Gracè testimonium interrogatum nisi Latinè respondere vetuit*. Hæc ille.

a Lib. 2. c. 2. de Eumene Rege Asiæ, & de Lingua Latina.
b In 5. actio. in Verr. lib. 4.
c Cap. 70. in Tiberio.
d Lib. 57.

Item Claudius splendidum virum, Græciæque prouinciæ principem verum Latini sermonis ignarum non modo albo Iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit; e Idem Lycium quendam ad se pro Lycijs legatum missum a se ciuitate donatum: quia parum aptè Latinè loquebatur, ciuitate priuauit, dicens, eum Romanum esse non posse, qui lingua Romana loqui nesciret. Idem pro magno beneficio Herodi concessit, vt in Senatu Græcè gratias ageret. f

e Tranquillus in Claudio c. 16.
f Dion lib. 58.

D Is fuit Agrippæ frater Dynasta a Claudio factus; Demum superuenere Cæsares Græci Arcadius, & Honorius, qui constituerunt, vt tam Græca, quam Latina voce sententiæ dici possent; g Sed mirum scriptum reliquerint Compilatores, decreta Latinè tantum a Prætoribus interponi debere. h Glossa, i id inter Latinos tantum recipi, aliud est inter Græcos, prout intelligenda est l. iudices, C. de sent. & interlocut. omn. iudic. Sed cum ea lex sit etiam Honorij, qui in Italia imperabat, & Latinè edita, etiam Latinos respicere credenda est. Alij volunt l. decreta. de re iudi. loqui in interlocutione, l. iudices. in sententia diffinitiua, quod non recipio: quia hæc longè maiorem solemnitatem, quam decretum requirit; vnde credendum non est strictius ius positum esse interloquenti, quam diffinitiuè pronuncianti. Aliqui interpretantur, l. decreta. loqui de Prætoribus, qui Romæ erant, quoniam solebant exercere, quæ Imperij erant, non iudicare, ideo de eorum decretis, non de sententijs intelligitur, quæ ait Latinè interpretanda esse.

g L. iudices. C. de sent. & interlocu. omn. iud.
h L. decreta de re iudicat.
i In d. l. decreta. in ver. Latinè.

E Sed etiam in Prouincijs Prætores ius dicebant, k quod & Græcis imperantibus est obseruatum, sub quibus Pisidia, Lycaonia, Thracia, Paphlagonia, Sicilia, & aliæ a Prætoribus regebantur, vt Nouell. 24. l & seqq. m & 29. n & 104. o indicant.

Quare potius illam legem a posterioribus Principibus post translatum ad Græcos imperium correctam fuisse crediderim, a quibus statutum est, vt tam lingua Græca, quam Latina non alia sententiæ ferri possent. Compilatores vero ritus antiqui vestigium in d. l. decreta. relinquere voluerunt.

k L. 2. §. capta de. iude. Sardi. 12. ff. de orig. iur.
l Sc. in auth. De Præside Pisidiæ.
m Sc. in auth. De Præside Lycaoniæ.
n Sc. in auth. De Præside Paphlagoniæ.
o Sc. in auth. De Prætore Siciliæ.

Conciliatus §. si vero cum ascendentibus. cum §. sin autem cum fratribus. in auth. de hæred. quæ ab intest. defer. secundum veram traditionem. Cap. XVI. A

a Seu in auth. De hæred quæ ab intest. deferunt.

ADuersatur sibimet Nouella constitutio 118. *a* in §. εἰ δὲ μετὰ τῶν ἀνιόντων cum §. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς, seu §. si vero cum ascendentibus. cum §. sin autem cum fratribus qui minus rectè in Latinum versus est. Nam defuncto si cum ascendentibus fratres, vel fratrum filij superstites inueniantur, omnes simul ad hæreditatem vocari vult prior §. ita tamen, vt in stirpes fratrum filij admittantur. Verum in §. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς superstite ascendente fratre, & fratris defuncti filijs hi excluduntur, notabiliorque est hæc antinomia, quo est propinquior; eorum enim, quæ modo dixit, immemor videtur legislator, qui in Latinum vertit hanc constitutionem, in §. si vero cum ascendentibus. contrarium, credo, veritus fratris filiorum non meminit, quorum in Græca Nouella apertè fit mentio, quamuis a posteriore editione Græca sit prætermissa; & ideo ab Accursio omissum fuisse hoc contrarium puto. Prior tamen impressio, & fidelis Holoandri interpretatio omnia continet. Ego etsi ab alijs animaduersum dubium non inuenio, illud tamen excitare volui, ac meam opinionem subijcere. B

Credo igitur §. εἰ δὲ μετὰ τῶν ἀνιόντων de ijs fratrum filijs loqui, quorum patrui non extãt, vt moriente aliquo, ascendens, & frater succedant, vel fratre non extante, etiam fratris præmortui filij cum solo ascendente vocentur. Sed in §. ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς fratris filios, stante ascendente, & fratre superstite, vult excludi, ne cum primo, & secundo gradu tertius concurrat, idque ex Græcæ constitutionis verbis deprehendi potest, quanquam id hodie ab alia Nouella 127. *b* est correctum. Itaque §. εἰ δὲ μετὰ etsi de fratris filijs loquatur, eos tamen cum ascendentibus succedere intendit, cum fratres non extant, quod alternatiua ibi posita ostendit, dum ait, Si vero cum ascendentibus inueniantur fratres, vel fratris vtrinque coniuncti filij. Hoc nisi ita soluerimus dubium, maxima in Græco codice esset antinomia. C

b Seu in auth. Vt fratrum filij.

An olim Præsides de liberali, & ingenuitatis causa possent cognoscere, & plura de hoc iura Conciliata. Cap. XVII.

c L. nõ distinguemus 32. § de liberali causa 7. ff. de recep. arbitr.

d L. 1. C. de edi. diu.

APud nostros Interpretes disceptatur, an olim Præsides causas ingenuitatis, & libertatis cognoscerent; Paulus enim scribit, *c De liberali causa compromisso facto rectè non compellitur arbiter sententiam dicere: quia fauor libertatis est, vt maiores iudices habere debeat.* Ergo ad Proconsules, non ad Præsides hoc ius spectabat. Secundo apertius hoc dixit Seuerus, *Adite, inquit, d Præsidem prouinciæ, & ruptum esse testamentum Fabij Præsentis agnatione posthumi docete: neque enim impedit notionem eius, quod status quæstio in cognitione vertitur, etsi super status causa cognoscere non possit: pertinet enim ad officium eius, qui de hæreditate cognoscit vniuersam incidentem quæstionem examinare.* Si ergo solum de causa status actum fuisset, & hæc in aliam non incidisset, de ea Præses cognoscere non potuisset. D

e In d. l. 1. in secũda oppos. C. de edi. diu. iudic.

f d. l. 1. sub nume. 2.

g Seu titul. ff. si libert. ingenuus esse dicatur.

h l. 2. C. de pedan. iudicib. l. san du. dum. C. Vbi causa status & l. cu status. C. de ordin. cognit. & l. pe C. ne de stat. defunct. p. ff. quoq.

i L. 1. C. de ordini. cognit.

Nec quicquam obest Bartoli, *e* & aliorum responsio, quod non negetur Præsidis iurisdictio, sed factum: quia cum infans esset posthumus, obstante Carboniano edicto, interim de eius statu vsque ad pubertatem quæri non potuit; nam non constat, quod de infantis statu disputaretur, cum posset agi etiam de libertate patris Fabij Præsentis. Deinde absolutè negatur, Præsidem de causa status cognoscere, nisi incidat in aliam, ergo supponit de ea cognatum fuisse, & tamen alias Præsidem cognoscere non potuisse. Minus probo, quod vult Castrensis, *f* Præsidem appellari magistratum municipalem: quia Seuerus vocat eum Præsidem prouinciæ: ergo non erat iudex ciuitatis. E

Contra vero alia iura hanc cognitionem Præsidi dare videntur, vt l. 4. ff. de ingenui. manumiss. *g Oratio, inquit, quæ prohibet apud Censuales, vel Præsides prouinciarum post quinquennium a die manumissionis in ingenuitatem proclamare nullam causam, aut personam excipit;* ergo huiusmodi causæ apud Præsides agitabantur. Deinde alia Diocletiani iura *h* apertè Præsides de ijs causis iudicare potuisse tradunt, & idem Vitaliano rescribit Alexander. *i* Regula etiam id postulabat, vt qui imperium in prouincia habebat, de his causis decer-

A decerneret; propter hæc vniuersa iuris ciuilis Schola in hanc iuit sententiam, vt Præsides causarum status essent iudices, contrarios tamen scopulos effugere nesciunt.

Huius quæstionis veritas a Plinio iuniore eruitur, *a* qui hanc cognitionem tantum ad Proconsules olim spectauisse scribit. *Postulantibus, inquit, quibusdam, vt de cognoscendis liberis, restituendisque natalibus, & secundum epistolam Domitiani scriptam Minutio Rufo, & secundum exempla Proconsulum ipse cognoscerem. respexi ad Senatusconsultum pertinens ad eadem genera causarum, quod de ijs tantum prouincijs loquitur quibus Proconsules præsunt, ideoque rem integram distuli.* His verbis aperte dubitat Plinius se Bithyniæ præfectum de his cognoscere non potuisse: quia Proconsulis titulo non fungebatur, nec Traianus illud Senatusconsultum irritum esse voluit; vnde Paulus has causas maiores iudices habere scripsit. *b* Probus vero Imp. hanc Proconsulum cognitionem ad Præsides transtulit: nam Vo-
B piscus, *Patribus, inquit, c permisit, vt Proconsules crearent, legatos consulibus, ius prætorium Præsidibus darent*, quod alias habituri non erant, nec ante ipsum habuerunt. Ius autem prætorium erat, vt etiam de his causis cognosceretur, & ideo Proconsules, qui hoc ius habebant, quandoque Prætores appellantur. *d* Iura ergo quæ dicunt Præsides causarum status cognitionem habere, sunt Diocletiani, qui post Probum imperauit, vt d. l. 2. C. de pedan. iudi. d. l. iam dudum. C. Vbi causa status. & d. l. cum status. C. de ordi. cognit. d. l. pen. C. ne de stat. defunctor.

Superest, vt duo Iura tantum remoueantur, scilicet l. 1. C. de ordi. cognit. quæ est Alexandri, *Præsidem, inquit, pete, qui cognita prius liberali causa, ex euentu iudicij quid statuere de crimine debeat, non dubitabit.* Hic causa status in crimen incidebat, ideo de ea a Præside cognosci oportuit. *e*

C Altera lex, quæ obstat, est l. 4. ff. de ingen. manumiss. *Oratio, inquit, (fortè M. Antonini) prohibet post quinquennium a die manumissionis in ingenuitatem apud consules, & Præsides proclamare.* Sed huic occurritur: nam etsi proclametur ante quinquennium ad Præsidem, ipse tamen non iudicabat, sed ad proximum proconsulem causam remittebat. Vel Præsides appellare potest proconsules, qui sub generali hoc vocabulo continentur, vt ait Macer; *f* vnde post Probum hodie quidem Præsides causas liberales iudicant, sed olim id facere non poterant. Quod autem scribit Papinianus, *g* non licuisse post manumissionem in ingenuitatem proclamare, id introductum est ad exemplum prohibitionis factæ a Tito Vespasiano, ne de statu defunctorum post quinquennium quæreretur, vt auctor est Tranquillus. *Vetuit, inquit, h quæri de cuiusque defunctorum statu intra certos annos*, id est, quinquennium, vt explicat Titulus, Ne de stat. defunct. post quinquen. quæratur. Vel fortè Titus tot
D annos non præstituit, neque lege cauit; Sed Nerua primus fuit, qui edicto post quinquennium id prohibuit, vt vult Callistratus. *i*

De actionibus in factum. Cap. XVIII.

IN factum actiones quatuor a Glos. traduntur in §. vlt. in ver. actio. Instit. de interdict. in §. actionum. in ver. & permutatione. Instit. de actio. Sed verius vnicum tantum videtur esse actionis in factum genus, quod, vbi incertus, & innominatus est contractus, locum habet, vt disertè docet Papinianus, *Cessantibus, inquit, k iudicijs proditis, & vulgaribus actionibus, ad eas, quæ in factum sunt descendimus, & locum habent, cum contractus, ex quo datur actio incertum est nomen.* Quod etiam probat l. 2. & 3. ff. de præscrip. verb. Cum
E enim incertus est contractus, in factum, & præscriptis verbis necesse est actionem dari. Huic etiam adstipulatur vocabuli etymologia, ideo in factum dicitur: quia in id, quod factum est, cuius nomen non habemus, competit. His accedit l. actionum. §. ex facto. & §. in factum. ff. de actio. & oblig. quæ factum nominat, quod quis admisit. Hinc in factum ex lege Aquilia datur actio in eum, qui misericordia seruum vinctum soluit: nam is damnum quidem iniuria non dedit animo damnum dandi, nec culpa: quia tamen ex illo facto domino detrimentum attulit, in factum datur actio. Harum autem in factum actionum aliæ a iure ciuili sunt introductæ, quæ ciuiles præscriptis verbis actiones ideo dicuntur: quia in ijs cum incertus sit contractus, factum describebatur, & ideo actiones præscriptis verbis appellantur l. cum mota. in fin. C. de transf. vbi in hac actione res gesta præscriptis verbis demonstrari dicitur; & d. l. 2. ff. de præscrip. verb. Alibi vero incertæ appellantur hæ actiones,

a In epist. ad Traianum. 36.

b d. §. de liberali. de arbitr.

c In Probo Imp.

d L. 2. & 7. ff. quemadmod. testam. aperi. & l. vlt. ff. quis quisque iur.

e d. l. 1. C. de ordi. iudi. l. solemus. §. litrus culator. ff. de iudi.

f L. 1. ff. de offic. Præsid.

g L. oratio. ff. de ingen. manumiss.

h In Tito. c. 8.

i L. vlt. ne de stat. defunct. post quinquen. quæratur.

k L. 1. ff. de præscript. verbis.

id est nomine carentes in l.iurisgentium.in fin.princ.ff.de pact. Aliæ sunt in factum a Prætore introductæ actiones, quæ & ipsæ simpliciter in factum dicuntur, cum nomine caret contractus; vbi enim certum est factum, Prætor actiones nominauit, vt in actione furti manifesti, vi bonorum raptorum, & similibus. Nec obstat, quod pro precario nominato datur actio præscriptis verbis: *a* quia innominatum est precarium, cum generis nomen habeat, vt notatur in Rubr.C.de rer.permuta. & id significat l.interdictum.ff.de precar. quæ ait nullam iure ciuili pro precario prodiram esse actionem: quia magis beneficium, & liberalitas est precarium, quam proprium nomen contractus. Simile est, quod legitur in dote nudo pacto promissa; *b* nam pro pacto nudo fauore dotis præscriptis verbis actio competit: quia pactum proprium contractus nomen non habet. Hæc ergo in factum actio componebatur, prout erat factum, contra quod dabatur, sicut etiam in exceptione, vt Inst. de exceptio. in princ. *Si causa, inquit, exceptionis caret nomine, in factum exceptio componitur,* quæ negocium verbis explicat, quod etiam ibi clarius docet Theophilus. In factum etiam vocantur actiones, quæ in alicuius innominatæ actionis deficientis locum subrogantur, cum id vtilitas exigit, & ob id in factum vtiles vocantur. *c*

A

a L.2.§.hoc interdictum. ff.de precar.

b L.1.§. accedit. C. de rei vxor. actio.

B

c L.quia actionũ. ff de præscriptis. verb.

Vtilis vero actio est, cum directa a lege inuenta ad similem casum extenditur; Exemplum est in Seruiana, quæ datur contra colonum, cuius bona domino locatori sunt obligata; *d* Hæc extenditur ad alia pignora, & vocatur quasi seruiana, vel vtilis, vt declarat l.1. C.de precar.

d §.itẽ Seruiana, Inst.de actio.

An participium absolutum conditionem significet. *Cap. XIX.*

CErtatum diu apud scribentes est, an participium absolutum conditionem significet, & vt in re incerta nostri Interpretes generali regula constituta, plures exceptiones excogitauerunt, quæ in oppositum regulam facere possunt. In hoc ego non absoluti magis participij, quam septimi casus vim explicare conabor. Septimum appellant Latini casum, qui cum ablatiuus sit, eius naturam non sequitur, qui non nominis, aut verbi, vel præpositionis vi regitur, sed per se sine alterius auxilio subsistit, sicuti cũ dicimus, Te auctore, didici; victis hostibus, pugnaui, & similia. Potest enim participium præteriti, vel præsentis, vel futuri temporis casus septimus continere, veluti prioribus constitutionibus antiquandis; *e* Scituris tabellionibus, quod si aliter fecerint, pœnam falsi non euitabunt; *f* Legum subtilitate remissa, validum testamentum consistat, *g* & similia. Quæ omnia videndum est, an, & quando conditionem contineant; & in primis qua conditio in futurum tantum concipi potest, *h* si præsentis, vel præteriti temporis verbo iungatur septimus casus, conditionem non significat: quia futurum non respicit, sed actum potius, vel modum, vel tempus, prout rei, de qua loquimur, natura indicat; Aliquando enim actũ significat, veluti cum dicitur, Remotis arbitris, Cæsar pronunciauit. *i* remotionis enim actus denotatur. Quandoque tempus, vt testibus vno, eodemque die subscribentibus, & consignantibus, testamentum valet; *k* Item exactis regibus, eorum iura exoleuerunt, *l* id est, postquam exacti sunt reges, ipsorum leges sunt antiquatæ. Modus autem denotatur, cum dico, nullo actu extranei interueniente, fiat testamentum; *m* domini arbitrio ædificaui. Cum vero futuri temporis verbo iungitur septimus casus, siue in vim substantiui, siue participij concipiatur, conditionem denotat, modo actus, quem respicit, suspendi possit, id est, si ea enunciantur, quæ esse, & non esse possint.

C

e L. sancimus. in fin.C.de testam.

f L. iubemus. in fin.C.eod.tit.

g L.vlt. in fin. C. eod.tit.

h §.conditiones. Inst. de verb.oblig. & l cu ad præsens.ff si cer.pet.

i L. proxim è. ad fin. de his, quæ in testam. delent.

D

k L.hac consultissima. in princ. C. de testam.

l L.2.§.exactis.de orig.iur.

m d.l.hac consultissima §.1. C. de testam.

De simplici substantiuo exemplum est in l.si quis arbitratu.ff.de verb.obligat. vbi Titij arbitratu si mihi dari stipuler, erit conditio, si Titius arbitrabitur; De eo, quod præteriti temporis participium habet, exemplum est in l.a testatore.ff.de condit. & demonstr. *Acceptis centum aureis, restituas hæreditatem,* id est, si centum aureos acceperis.

E

Quare & cum per septimum casum instrumenta enuncientur, nunquam conditionem importabunt, vt in l. 1. §. Diuus. ad l.Corneliam de sicar. Claui, aut cuneum percutiens leuius punitur.

Supradictis adijcio, in dus definentia in septimo enunciata casu nunquam conditionem denotare, sed potius necessitatem, vt in l. penult. §. illo videlicet obseruando, C. de necess.hæred.instit.in l.properandum.§. illo procul dubio obseruando. C.de iudi.l. sancimus.in fin.C.de testam. *Legibus anterioribus euacuãdis.* & l.1.C.de mulier.quę seruis prop-

se

A ſe iunxer. *Igni tradendo verberone.* in l. 1. §. illo procul dubio in actione ex ſtipulatio ſeruando. & in §. exactio. *Cæteris illico reſtituendis.* C. de rei vxor. actio. cum ſimilibus.

Mortua in matrimonio vxore, maritus dotem tempore Iuriſconſultorum lucrabatur, aduerſus omnium ſententiam. Cap. XX.

DEfuncta in matrimonio ſine liberis vxore, dotem eius hæredibus iure ciuili ſemper reſtituendam fuiſſe omnes opinantur, quod ſimpliciter, ſoluto matrimonio, dotem reſtitui legerint. Ego tamen Iuriſconſultorum temporibus eam mariti lucro ceſſiſſe non dubito, prout plura Iura, & rationes ad id tenendum me mouent; Et in primis l. ſed etſi alia. ff. de bon. damnat. vbi ſi mulier ex lege, quæ dotem non publicat, capite
B puniatur, maritus lucratur dotem, quaſi mortua vxore ; ergo ſequitur vxoris morte virum dotem lucrifeciſſe, alioquin ineptum eſſet ob mulieris mortem argui virum dotem lucrari. Comminiſci vero ibi factum fuiſſe pactum de lucranda dote inter virum, & vxorem, manifeſta diuinatio eſt, & argumento Iuriſconſulti contraria.

Secundo id probat l. mulier. in princip. ff. de condit. inſtit. & l. Mutianæ. de cond. & demonſtr. vbi proponitur, mulierem morientem hæredem feciſſe pro parte maritum, ſi dotem non petijſſet; Certè niſi vxoris morte lucraturus fuiſſet dotem maritus, fruſtra appoſita eſſet conditio, ſi dotem non petijſſet, quam debitam fuiſſe marito Iuriſconſultus innuit, nec vllum de pacto lucrandæ dotis verbum facit.

Accedat tertio l. dos a patre. C. de ſolut. matr. vbi mortua in matrimonio filiafamilias, C dos profectitia ad patrem reuertitur, ſecus ergo ſi materfamilias defuncta fuerit.

Quarto clarius vult l. iure ſuccurſum. ff. de iur. dot. *Solatij, inquit, loco dos profectitia patri redditur, ergo alijs non redditur.*

Quinto id etiam comprobat l. ſi ab hoſtibus. §. vlt. ff. ſolut. matr. quæ negat maritum, qui vxorem occidit, dotem lucrari. Ad quid autem in dubium reuocaretur hæc quæſtio, niſi conſtaret morte coniugis virum dotem lucraturum?

Sexto addo l. 3. §. 1. de dote præleg. Maritus rogatus a patre, vt hæreditatem alteri reſtituat, dotem, quam vxoris morte lucratur, non reſtituit: quia eam matrimonij cauſa acquirit. Apparet ergo morte vxoris dotem ad maritum pertinere, ſi aliud pactum non ſit. Nec extraneæ admittendæ ſunt ſubauditiones, quæ prædictis legibus vim afferunt.

Septimo l. quoniam. §. vlt. C. de ſecund. nupt. l. cum vir. ff. de vſucap. & l. Titia. de iur. D dotium, l. fundum, de fund. dotal. l. falſus. in fin. Quod falſo tuto. aucto. l. Deo nobis. in fin. princip. in ver. legitimè. C. de Epiſcop. & cleric. morte vxoris virum lucrari dotem ſignificanr.

Octauo id probat l. ſi quidem. C. ſolut. matrim. vbi hæres vxoris ita demum dotem petit, cum in ſtipulatum eſt deducta, & id locum habebat, etiamſi mulier habuiſſet filium ex primo marito, & ſecundo nubens omnia in dotem dediſſet; ea defuncta, vir dotem lucrabatur. filius enim in bonis alienatis, & in dotem datis, hæres eſſe non poterat, ſed tanquam fraudatus legitima agebat querela inofficioſæ dotis, *a* quæ inanis eſſet, niſi vir lucratus eſſet dotem. Dicere autem ibi interueniſſe pactum, vt vir dotem lucraretur, eſt diuinare. a L. 1. C. de inoff. dot.

Nono id ſignificat l. ſi prædiorum. C. ad l. Falcid. *Si prædiorum, inquit, dotis apud virum iure remanentis inſtrumenta vxor viro dari mandauit, Falcidia nulla poteſt interuenire quæſtio.* Id etiam liquet ex Valerio Maximo, qui ſcribit, *b* Septitiam matrem Trachalorum b Lib. 1. c. 7. De filijs Septitiæ.
E Ariminenſium filijs iratam in contumeliam eorum, cum iam parere non poſſet, Publio Seni nupſiſſe, teſtamento vtroque filio præterito, a quibus aditus Auguſtus & nuptias mulieris, & teſtamentum improbauit; nam hæreditatem maternam filios habere iuſſit, & dotem: quia non creandorum liberorum cauſa coniugium interceſſerat, virum retinere vetuit, qui etiam extantibus filijs primi matrimonij dotem erat lucraturus, niſi Auguſtus coniugium illud improbaſſet, quod non liberorum creandorum gratia contractum erat. Nec tunc inuenta fuerat querela de inofficioſis dotibus. Septitiam autem defunctam ante virum tunc fuiſſe, & teſtamentum reſciſſum, & retentio dotis, quam Publius facere volebat, ſatis arguunt. Et cum hoc ex iurium mente eſſe animaduertiſſem, inueni poſtea Vlpianum in fragmentis id apertiſſimè affirmare. *c* c Tit. 6 de dotib.

Nec his repugnat l. cum quærebatur, ff. de verb. sign. l. si quis sic stipuletur, ff. solut. matrim. vbi ex clausula, dotem soluto matrimonio restitui, dos apud maritum nullo casu permanere debet: quia id inde prouenit, quod expressa conuentione cautum erat, vt soluto matrimonio dos restitueretur, tunc enim: quia etiam vxoris morte verum est matrimonium solui, dos est restituenda: secus vero, si nullum de hoc pactum fuerit secutum. Ex his declaratur l. Iulianus, ff. de iur. dot. vbi dicitur, posse fieri pactum, ne viua filia dos exigatur, & redditur ratio: quia differtur dotis exactio, non aufertur; Certè nisi maritus, mortua vxore, potuisset dotem lucrari, nullum dotis commodum fuisset, nec illa conuentio substitisset. *a* Præterea cum dicat tempus exigendæ dotis differri, sequitur eam marito ab vxoris morte debitam iri. Ex his etiam patet: quare l. de diuisione, l. diuortio. ff. solut. matr. & alia, quæ volunt soluto matrimonio maritum lucrari fructus pro rata temporis, quo durauit matrimonium, semper loquantur, vbi fit diuortium: non autem si mulier decedat. cum enim maritus tum dotem lucraretur, frustra de diuidendis fructibus actum fuisset. A B

a L. si pater mulieris. in fin. ff. de iur. dot.

Postremo id probat l. vnica, §. illo procul dubio, C. de rei vxor. actio. vbi vetusto iure immutato, disponitur, vt hodie mortua in matrimonio vxore, ad eius hæredes dos transeat. Id frustra posterior Princeps statuisset, nisi antea, mortua vxore, maritus dotem lucri fecisset. Teneo igitur iure antiquo Digestorum morte coniugis maritum dotem lucratum fuisse, nisi aliud pactum obstitisset, quod hodie plura iura municipalia exemplum Veterum sequuta renouarunt, etsi id a Iustiniano posteriore lege est immutatum. Hæc autem disputatio ob multorum iurium cognitionem fuit necessaria.

De executoribus vltimarum voluntatum, & eorum auctoritate. Cap. XXI.

SI nullus testamenti executor datus fuerit, nec pia sit dispositio, præter cohæredem, nemo eius executionem petet. Itaque si vno scripto hærede, statuam sibi in foro erigi testator iussérit, aut monumentum extrui, nullus ad hoc hæredem cogere poterit, nisi iudex ipse auctoritatem suam ex officio interposuerit; *b* & ob id inuenti sunt executores, qui vltimas voluntates ad exitum perduci curarent. C

Duo autem sunt executorum, qui testamento dantur, genera, primum eorum, qui, nullo scripto hærede, bona defuncti curare, & in certos vsus conuertere iubentur; & hi, quod ad administrationem attinet, hæredum locum obtinent; *c* & maximè frequentantur, vbi redditus bonorum inter pauperes distribui iubentur. Vocantur autem Commissarij a Glossa in l. nulli. in ver. licentiam, C. de epis. & cler. quod ita vulgo Bononię nominarentur; glos. in l. Diuus, in ver. iussus, ff. si cui plus, quam per legem Falcid. licuerit, legat. esse dicatur. Alij, vt Bartolus, *d* Fideicommissarios minus congruo vocabulo appellant. Iurisconsulti vero hos Fiduciarios hęredes dixerunt. *e* D

Alij sunt Executores, qui scriptis hęredibus, testamenti curam habere rogantur, & ministri a Iurisconsultis nuncupantur. *f* Hi licet propria auctoritate res hęreditarias vendere non possint, nisi hoc ius a testatore obtinuerint, petere tamen poterunt, vt defuncti voluntas exitum habeat, & si quid ipsi facere iussi sunt, vt sibi pecunia ad implendam defuncti voluntatem exhibeatur, *g* quicquid aliqui dixerint. Vbi vero aliquid pię causę relinquitur, semper Antistes executor esse intelligitur; *h* & hi legitimi Executores dici possunt, qui conuocatis hęredibus a iudice creantur, de quibus in l. 3. ff. de alimen. & cib. leg. Sed de his alibi plura tradidi.

b L. Quintus. §. Pomponius. ff. de annu. leg.

c l. si quis ad declinandam. C. de epis. & cler. Bal. in l. alio. num. 6 ff. de alim. & cibar. legat. [illegible] in l. Trebatius in fine. ff. de vsu, & vsufr. legat. in l. hæreditas [illegible] Stichum. nu. 2. ff. de hæred. inst. [illegible] de testam.

d l. l. centurio. ff. de vulg.

e In l. Seius Saturninus ff. ad Treb.

f In l. si quis Titio. ff. de leg. 2. & in l. annua. §. Attia. ff. de annu. leg.

g d. l. ano. ff. de alimen. & cibar. leg. [illegible] in fin. ff. de optio. legat.

h d. l. si quis ad declinandam. l. nulli. C. de epis. & cler. §. si quis autem pro redemptione captiuorum [illegible] de eccles. titul. seu Nouel. 131.

De testatione, protestatione, & alijs inhibitionibus. Cap. XXII. E

TEstationem cum protestatione, denunciatione, & cęteris inhibitionibus ita Interpretes confundunt, vt nullam ferè inter hęc differentiam constituant; *i* Quare hunc tractatum noua declaratione indigere arbitror. Testationem igitur tanquam genus hęc sub se continere existimo, contestationem, attestationem, detestationem, & protestationem.

Testatio nihil aliud est, quam ad aliquem actum testium facta conuocatio, *k* lex enim Iulia permittebat adulterum cum vxore deprehensum, quem quis aut nollet, aut non posset occidere, non amplius horis xx. rei testandę gratia detinere, id est, vt inducantur testes

i [illegible] alij [illegible] [illegible] Felin. nu. 27. Ripa num. 67. in cap. cum M. Ferrariens. de constit.

k L. capite quinto. [illegible] ad leg. Iul. de adult.

asturni

A affuturi marito accusaturo, reum deprehensum esse in adulterio; Itaque apparet ipsam testium conuocationem Testationem appellari, & in hoc sensu capitur in Instit. de testam. in princ. appellatur enim testamentum quasi mentis testatio; Non intelligo, vt alii interpretantur, id est, mentis declaratio, sed testium conuocatio, ut differat a Codicillis, in quibus testium conuocatio necessaria non est; a etsi nulla olim fuit necessitas ea etymologia excludendi Codicillos longo post testamentum tempore inuentos. In eodem sensu accipitur testatio in l. non solum. §. 1. ff. de oper. no. nunciat. Qui nunciat nouum opus, debet opus factum in testationem redigere, ut appareat, quid ante nunciationem factum sit, & quid postea. Ibi Testatio pro scriptura, quæ fit, accitis testibus, ad opus iam factum probandum capitur; Et in l. vlt. ad fin. C. de neg. gest. Testatio pro ea prohibitione accipitur, quæ fit conuocatis testibus; & in l. Lucius. ff. de ijs, qui not. infam. & in l. vlt. ff. pro derelicto. & B in l. 2. ff. de nautic. fœnor. in l. in concubinatu. ff. de concubin. Hinc dicitur testato aliquem conuenire, id est, testibus accitis, in l. ait Prætor. §. si quis particeps. ff. quæ in fraud. credit. & in d. l. vlt. ff. pro derelicto, & in l. qui Romæ. in princ. & §. cohæredes. ff. de verb. oblig. Et testari est testes vocare ad actum, vt subscribant, & signent, l. curent. de testib. quæ Magistratibus præcipit, vt scriptos testes, & signatores præbeant testari uolentibus.

a l. hæredes pal. §. penult. ff. de testam. iuncta l. vlt. in fin. C. de codicil.

In eodem sensu capitur in l. pro hærede. in princ. ff. de acquir. hæred. & in l. 2. §. & vt obiter. de origi. iur. Iurisconsulti, inquit, plerunque iudicibus scribebant, aut testabantur, qui illos consulebant, i. consultantes testes super responso Iurisconsulti uocabant. Hæc Testatio cum testium subscriptione, & signis in scriptis fieri solebat, quemadmodum & instrumẽta scribi consueuerant, b ob id & ipsæ scripturæ testibus munitæ testationes uocabantur ita appellat l. contrahitur. ff. de pignor. *Nuptiæ sunt, inquit, licet testationes in scriptis habitæ non sint.* Et l. in sponsalibus. i. ff. de sponsal. ait, C *Sponsalia non solum testatione, sed etiam sine scriptura, si spondeatur, contrahi dicuntur.* Itaque in scriptis solitam fuisse testationem celebrari uidetur, etsi id non semper obseruatum fuit, cum & sine scriptura quandoque facta fuisse reperiatur. c

b d. l. curent. de testib.

c d. l. vlt. ad fi. C. de nego. gest.

Quod vero nostri interpretes vulgo testationem vbique pro dictis testium accipiunt, erroneum esse puto; nam vbi pœna falsi punitur, qui falsas testationes scripserit, aut consignauerit, d ea instrumenta, aut scripturam, quæ testium conuocationes continet, non autem dicta testium fuisse interpretor, quæ non testationes, sed testimonia uocantur. e Diuus Hadrianus dictis testium, quæ proferebantur, non testimoniis credebat: *quia, inquit, alia fides est præsentium testium, alia testimoniorum, quæ leguntur.* Ita etiam intelligo l. moris. §. toler. 2. ff. de pœn. cum ait, *Quandoque alicui interdicitur, ne testationes conscribat*, etsi non nego aliquando pro dictis testium testationem vsurpari.

d l. 1. in princ. & l. lege Cornelia ff. de fals.

e l. 3. §. idẽ Diuus. ff. de testibus.

D Testatio uero sub se contestationem, attestationem, detestationem, & protestationem continet. Contestatio est illa testium conuocatio, quæ fit in iudicio, vel actis, quod a litis contestatione originem traxit. Nam vbi reus se actori debere negabat, uterque ad hoc testes conuocabat, vt ait Festus, f & ob id dicta est litis contestatio. Inde postea factum est, vt omnes in iudicio factæ testationes dictæ fuerint contestationes: nam l. iubemus, quæ est pen. C. de defensor. ciuit. *Si quis, inquit, velit de iniuria contestari, & defensor ciuitatis neget actori copiam, publice proponet libellum*: ex quo patet in actis fieri solitam fuisse contestationem. Item l. honores. in fin. ff. de Decurion. ait, *Ad Decurionatum filij pater non consentit, si vel in actis Præsidis, vel apud ordinem, vel quo alio modo contrariam uoluntatem contestatus sit*, Vtitur lex hoc verbo propter acta, in quibus contestatio fieri solebat. Hinc videmus etiam contestationem eam uocari, quæ super exceptione fit, quia in E iudicio opponebatur. g De hac etiam loquitur l. si maior. i. C. de transl. & l. emptor. C. de long. temp. præscrip. quemadmodum enim instrumenta fidem faciunt, h sic & testationes quoad omnes probant, cum actis inseruntur. Testatio etiam, quæ extra iudicium fit, loco appellationis in iudicio faciendæ contestatio dicitur, i Hinc venit contestatio, velut in iudicio aduersario contradicente facta testatio. k

f In ver. contestatio.

g l. siquidem C. de exceptioni.

h l. 1. §. vlt. l. cum ab initio ff quemadm. test. aper. l. 2. C. de test.

i l. 2. C. de his, qui per metu. iud. non appell.

k l. 1. §. bihonus. ff. de his. agnos.

Attestatio est, cum quis de aliqua re aliquem certum facit, vnde directus dominus, qui scriptura coram testibus facta fidem facit, se nouo emphyteutæ consentire, attestationem mittere dicitur, l quia testes de re fidem facere dicuntur, super qua deponunt. Verum testimonia in iure Pontificio testium attestationes uocãtur in c. attestationes. de desp. impub. & in §. & licet. in aut. de testib. m ab interprete. Sed Græcè legitur ἐκμαρτυρία.

l l. vlt. ad fi. C. de iur. emph.

m in aut. Nouel. 90.

Quæ

Quæ ergo sine testibus de aliqua re est significatio, ijs accitis, est attestatio; sed verius esse arbitror attestationem a testatione non differre,& vnam pro alia accipi. A

Erat & olim Antestari,vel,vt alij loquũtur, Attestari,vbi aduersarium in ius uocaturus, aliquos, qui testes essent,vocabant, & illi si assentiebant, auriculam opponebant, quam ego attingebam, quod memoriæ consecrata esset,ut memores essent rei gestæ,ut ait Plinius, *Est,inquit*, a *in aure ima memoriæ locus, quam tangentes attestantur.* Hoc autem acto, in ius debitorem rapiebam, vt ex Horatio, b & Plauto c liquet,& alibi d retuli.

Detestatio autem est absenti facta cum testatione denunciatio,seu prohibitio. e Præsenti tamen etiam fieri potuisse uidetur; f itaque quæ sine testibus erat denunciatio, illis uocatis, est detestatio; videturque fere idem esse denunciatio,quod prohibitio,§.sunt autem. Inst. de interdict.l.denunciasse. in princ.ff.de adult.vbi proprie pro prohibitione denunciatio accipitur,cum quis denunciat se mulierem adulterij accusaturum,prohibens,ne cui nubat. B

Protestatio uero est animi nostri ante actum facta testatio,idque denotat dictio,pro,quę testationem ante actum celebratam significat, vnde post actum facta nihil operatur. g De hac loquitur l.at si quis.§.plerique, de religio. & sumpt.fun. l. Nessenius Apollinaris.ff.de neg.gest.&l. 1.§.quemadmodum.ff. de lib.agnosc.

Epilogando igitur testatio tanquam genus supra dictas speeies sub se continet, & ipsę inter se differunt, quod contestatio in iudicio,vel actis fiat; detestatio aliquid fieri prohibet, protestatio uero ante animum declarat. Quæ ergo sine testibus dicitur prædictio, h cum testibus est protestatio,& quæ sine testibus est denunciatio,vel prohibitio,cum ijs est detestatio,ut ex prædictis liquet.

Interpellatio autem, & querela si testium conuocationem habeat,& ipsæ testationes appellantur, de quibus in l.qui Romæ.§.cohæredes.ff.de verb.oblig.vbi cohæres testato eõ uentus est,ut emeret, id est,coram testibus interpellatus est. Item, i Qui prætori opus nouum nunciare non potest, id testatur, id est, coram testibus de hoc conqueritur. Ex prædictis constat protestationes incitatorias,certificatorias,prohibitorias non recte a Bartolo diei. k Nam si coram testibus aliquid denuncietur, vel prohibeatur, illa est detestatio, l non autem recte hæc protestatio uocatur. C

Si vero de aliqua re fides fiat aduersario, siue hic accitis testibus certior fiat, hæc non certificatoria protestatio, ut uoluit Bartolus, sed attestatio uocanda erat. m Sic & si aduersarium interpellem; ut aliquid faciat, hæc non incitatoria protestatio dicetur,sed potius simplex testatio. n Io. quoque Petrus Ferrarius tenet, o nullam esse prohibitoriam protestationem. D

a lib.11.c.44.
b lib.1.Sat.9.in fi.
c In Persa. Scen. Nisi ego.
d supr.lib.1.c.32.
e l. subsignatum. §.pen. l. detestatio.l.plebs. §.1.ff. de verb. sign.
f d.l.detestatio.
g glos.in l.in l.in concubinatu. in uer.testatione. ff. de concubin.
h l. vlt. § item si prædixit. ff. naut. caupo. stabula.
i l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori.ff. de nou. ope. nunciat.
K in d.l. non solum. §. mortenu. 12. ff. de oper. no. nunciat.
l d. l.detestatio.
m l.vlt.ad fin. C. de iur. emphyt.
n l.qui Romæ.§. cohæredes. ff. de verb oblig.
o De declinat. iurisdict. alicui iud. in glo. Protestationum.2.

An Princeps sine causa priuatorum dominium tollere possit.
Cap. XXIII.

ACriter inter nostros Interpretes disputatur, an Princeps de rebus priuatorum disponendi ius habeat. Quæ altercatio a Martino, & Bulgaro de hoc a Friderico Aenobarbo interrogatis originem habuit, Martinus omnia Principis esse absolute asti mabat, contra Bulgarus. p Martino adeo constanter adhæsit Angelus, ut contrarium asseuerantes mentiri dixerit. q Plures tamen aduersus eum cõmuni calculo sentiunt, r tenentes, non nisi ex causa publicæ utilitatis a Principe dominium tolli posse.

Ego vero non omnino absurdam, nec penitus damnandam esse Martini sententiã credidi,sed Imperatorem,& omnes principes qui superiorem non recognoscunt ex absoluta potestate saltem causa subsistente, de cuiusque rebus posse disponere,& id voluisse Antoninum,qui se mundi dominum appellauit; s Idemque omnes tenuisse Iurisconsultos,qui agros priuatorum a Principe iure auferri posse, & militibus assignari,aut aliter distrahi supponunt, t sicut & libertum domino dissentiente natalibus restituir. u Sed hanc rem a Zonara x ita explicatam inuenio,vt amplius nihil de hoc dubitandum esse uideatur; Ait enim,Claudium edicto vetuisse, ne ab Imperatore res alienę peterentur, cum antea fuisset opinio eas vulgo a Principe donari posse, Απηγόρευσε, inquit, πᾶσι ζητεῖν ἐκ βασιλέως ἀλλότρια πράγματα, νενόμισται γὰρ τοὺς βασιλεῖς δυνάσθαι δωρεῖσθαι καὶ τὰ ἀλλότρια ὅθεν καὶ οὗτοι κείμενοι νόμοι παρὰ τῇ πολιτείᾳ ἔσχηκασι τὴν ἀρχήν. id est, vetuit edicto, ne res alienæ ab Imperatore peterentur, E

p Glos.in ver.Principis. & Odofred. uum. 1. in l. bene a Zenone. C. de quadr. præscrip.
q in l.item si verberatum,nu. 1. de rei uendicat.
r Doct. in l. vlt. C.si contr. ius.vel utilit pub. Soc.10 consil.67.li. 3. Didacus lib. variar. resolut.3. c.6.n.6.
s l deprecatio. ad l. Rhod. de iact.
t d l item si verberatũ §. 1. de rei uendicat. l. Lucius decurit. l agros. ff. de acquir. rer. domin.
u l. 2. de natalib rest.
x Annal. to. 2. in Claudio.

A terentur. erat enim lege sancitum Imperatorem aliena posse donare, vnde leges in Rep. receptæ originem habuere.

Ex his liquet Iurisconsultos, & anteriores Cæsares contrariam Claudio sententiam habuisse, & Martini opinionem obseruasse. Ab alia tamen sententia iam multis seculis recepta non est discedendum, etsi hæc indagandæ veritatis causa scripserim.

Quare in stipulatione debeat præcedere interrogatio, & subsequi responsio.
Cap. XXIV.

QVærunt Doctores, a cur in stipulatione præcedere debeat interrogatio, & subsequi responsio; Omnesque in hoc conueniunt, quod deliberate magis, magisque ex animo interrogatus respondeat, certa enim ad interrogationem debet esse respōsio. b Sed si id ius ciuile respexisset, ubi de deliberata alicuius mēte constitisset, semper ex quocunque pacto actionem oriri uoluisset, quod non fecit: quia ex nudo pacto actio non producitur, etiam si deliberate aliquem promisisse constet. Præterea emptionis, venditionis, locationis, mandati, & societatis contractus actione destituerentur, si nulla interrogatione præcedente inconsulte promitti constaret. Aliam itaque huius rei rationem esse arbitror; peculiarem enim, præcipuamque omnium fere actuum apud Romanos præcedentis interrogationis solennitatem fuisse inuenio: nam nulla lex, quæ Cōsulis interrogatione caruisset, auctore Gellio, c robur habebat; Iustinianus, *Lex, inquit,* d *est, quam populus Romanus senatorio magistratu interrogante, veluti Consule, constituebat.* Hinc legis caput rogatio dicebatur, quia populus rogabatur, cum lex ferebatur, C an sibi legem ferri placeret. e Plebiscitum quoque nisi præcedentem Tribuni interrogationem præmisissent, irritum fiebat; plebiscitum enim erat, quod plebeio magistratu interrogante ueluti Tribuno constituebatur. f Arrogatio etiam sine hac Consulis interrogatione, Vultis, Iubetisne, Sempronium a Caio adoptari? erat inualida, ut idem Gellius est auctor, g quod & ipsum arrogationis nomen ostendit; quod enim populus rogaretur, dicta est arrogatio. Solenne præterea matrimonium, quod coemptione fiebat, præcedentē vtriusque coniugis exigebat interrogationem, Vis mihi esse paterfamilias? Volo. Vis mihi esse materfamilias? Volo; cuius rei exempla etiam hodie apud Plautum extant. Fœdera denique præcedentem interrogationem requirebant. Sicut ait Liuius, h ita scribēs, *Priusquam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos & Albanos est his legibus, ut cuius populi ciues eo certamine vicissent, is alteri populo cum bona pace imperaret. Fœdera alia alijs legibus,* D *cæterum eodem modo omnia fiunt; Tum ita factum accepimus, nec illius uetustior fœderis memoria est. Fœcialis regem Tullum ita rogauit, iubesne me, Rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente Rege, Sagmina, inquit, te Rex posco, Rex ait, purā tollito. Fœcialis ex arce gramini s herbam puram attulit, postea Regem ita rogauit. Rex, facisne me tu regium nuncium, populique Romani Quiritium? uasa, comitesque meos? Rex respondit, Quod sine fraude mea, populique Romani, Quiritum fiat, facio.* Vnde ante legem 12. tabularum hanc interrogationem alijs in actis in vsu fuisse apparet. Huiusmodi deditionis formulam idem Liuius alibi ita narrat. i *Rex interrogauit, Estisne uos legati, oratoresque missi a populo Collatino, ut vos populum Collatinum dederetis? sumus. Deditisne uos, populumque Collatinum, urbem, agros, aquā, terminos, delubra utensilia, diuina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? dedimus; & ego recipio.* Sententiæ quoque in Senatu rogabantur; Idem Liuius ait, k *Cum decernendum esset bellum, rogatos fuisse singulos ex Senatu, quid censerent, Tum ille, inquit, puro, pioque duello agendum censeo, itaque consentio, consciscoque, atque ita ordine alij rogabātur.* E Cum ergo peculiaris hic omnium aliorum actuum esset apud Romanos ritus, eam causā fuisse existimo, ut interrogationem etiam ad constituendum solennem stipulationis contractum adhiberi voluerint.

a Paul. Castr. nu. 5. Alex nu. 13. Socin. in Rubr. de verb. obli. nu. 16. & Imol. in l. 2. § si quis ita, num. 22. versicu. quæro. ff. eod. tit.
b Glos. 2. in l. in vendentis. C. de contrah. empt. & Bart. in l. seruī electione. 1. sub nu. 3. ff. de legat. 1.
c lib. 10. cap. 20.
d § lex. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil.
e l. 2. §. exactis ff. de orig. iur.
f §. plebiscitum. Inst. de iur. natur. gent. & ciui.
g lib. 5. cap. 19.
h lib. 1. Decad. 1.
i Vbi supr.
K ibidem.

De genitiui significatione. Cap. XXV.

MAxime laborant Interpretes in eruenda genitiui significatione, & in hoc tandē resident, ut in dubio dominium significet; l alias vero secundum subiectam materiam accipitur, modo enim causam efficientem denotat, ut cum dicitur, Aristotelis

l l. 2. § [illegible]

telis Liber; *a* modo causam materialem, ut cum dicitur, Iuris enucleati digestorum liber primus; modo causam finalem, ut cum seruo Titij legatur. *b* A

Sed dum plures huic casui significationes attribuunt, quarum ego plerasque falsas esse censeo, nimis hanc materiam confundunt, nullos enim casus, aut capita distinguunt, quib. propriæ cuius significationes separari possint, ideo ego hanc rem aliter declarandam esse censeo.

Aliquando igitur genitiuus intransitiue ponitur, & tunc idem quod adiunctum significat; exemplum est in §. 1. Inst. de oblig. vbi obligatio est iuris vinculum; exponitur intrãsitiue, id est, ius uinciens. In eodem sensu accipit glo. l. 1. C. de condict. ob. caus. & l. 1. C. de condict. indeb. dum exponit, iure conditionis, id est, conditione, quæ est ius. Idem est, cũ dicimus, glandis nomen, id est, hoc nomen, glans. in l. 1. in fi. de gland. legend.

Aliquando genitiuus non continet hominem liberum, & tunc nunquam potest denotare dominium, siquidem nemo præter liberam personam rerum dominium habet; *c* Solus enim homo animum, & affectum possidendi tenet, unde aliqui uolebant, ut equis currentibus ad brauium, si vnus ad destinatum locum, deiecto sessore, primus peruenerit, domino præmium non acquiri, quia equus non potest acquirere, de quo Bartolus in l. 1. §. acquirimus. num. 8. de acq. possess. Diuersis tamen rationibus plures decidunt contrarium. Quando ergo genitiuus non adijcitur homini libero, semper habet significationem adiuncti, veluti si dixero, Fundi Titiani vsumfructum, siue redditus do, lego; in fundo nihil aliud, quam vsusfructus, aut redditus denotatur. *d* Itidem si dixero, Fundi partem, nihil aliud, quam fundi pars significatur. *e* Item si dixero, Fundi instrumentum, adiunctiuum genitiuus sequitur; *f* huiusmodi alia sexcenta exempla tradi possunt. B

Aliquando & tertio genitiuus hominem, qui dominium habere potest, continet, & ei adiungitur nomen qualitatem denotans, vel accidens, aut relationem, quæ nullum dominium continere potest, tunc illam qualitatem significat, quæ illi adiungitur, ut si dicam, Filius Semproni j, hic illius pater esse intelligitur; *g* vel si dicam, Procurator Cæsaris, vt in l. 1. & vlt. de off. Procurat. l. iurisconsultus. §. 3. & fere tota illa lege, de grad. affinit. In his enim iuribus officium, aut coniunctio significatur, nunquam dominium, nisi talis esset qualitas, quæ dominium denotare posset, tunc enim dominium significaretur, ut cum dico, Seruum Titij l. Seruum Titij. ff. nandat. cum similibus, vbi dominium significatur non ex natura genitiui, sed ratione illius adiuncti, seruus, quod cum denotat seruire Titio. Ex prædictis infertur, quod si dixero, liber, puta, Ethicorum Aristotelis, compositio ab eo facta denotatur, *h* quia hic liber non substantiam vnius corporalis uoluminis significat, sed compositionem. Item si assero, Pauonum feram esse naturam, vel Apum, vel columbarum; *i* Vel si dixero, Picturam Apellis, vel Parrhasij; *k* Similiter si dico, Mors hæredis, nihil aliud denotatur, nisi eum mortuum esse; *l* Itidem cum dicimus factionem publicanorum in l. quantæ. de publican. & alia mille huiusmodi adduci possent. C D

Aliquando, & quarto genitiuus continet hominem liberum, & habet adiunctum nomen, quod substantiam significat cum verbo substantiuo, sum; & tunc semper denotat dominium non tam ex natura genitiui, quam ex vi verbi substantiui, veluti cum dico, Hic ager est Titij, significo Titium in agro dominium habere l. 2. §. 1. de religios. & sumpt. funer. vbi per hæc verba, in locum alterius, dominium significatur, id est, eius, cuius locus est. Id etiam explicat l. 3. §. Pomponius. ad exhib. & l. qui absenti. §. 1. de acq. possess. & l. si postulauerit. §. de eo. de adult. l. vlt. de publican.

Aliquando, & quinto in genitiuo ponitur homo liber, & ei adijcitur nomen denotans substantiam, sed non adest verbum substantiuum, est, & tunc est dubium, an dominium denotet. Ego tamen credo, dominium significari, veluti, si dixero, ager Titij, intelligo, in quo ipse dominium habet, *m* d. l. 2. §. 1. de religio. & sumpt. funer. vbi hæc verba, in locum alterius, domino dant actionem. Inanis vero est ad illam legem Iasonis respõsio, ideo ibi dominium genitiuum significare, quia possessoris non intererat, quoniam lex illa hoc non perpendit, sed sermonem, dum ait, Hic sermo domino dat actionem, ergo id ex vi genitiui, aut verbi substantiui, quod subintelligitur, prouenit, etsi ex æquitate ad eum, qui dominus non est, fiat extensio; *n* Posset tamen forte rectius dici hanc dictionem, alterius, dominium denotare non ex natura genitiui, sed ex vi ipsius dictionis, quæ idem significat, quod alienus: nam id alienum est, in quo alius dominium habet, *o* quoniam E

etiam

a Glos. in l. quoties. 2. in ver. ambigua. de verbor. oblig.
b l. cum aliquis, C. de iur. deliber.
c l. 1. §. adipiscimur. de acq. poss.
d l. fundi. de vsufru legat.
e l. Mœuio. in princ. de leg. 2.
f l. fundi instrumento. de fund. instr.
g l. filio patroni. ff. de rit. nupt.
h Glo. in d. l. quoties.
i §. pauonum. cũ seq. Inst. de rer. diuis. l. naturalem. §. aptum de acq. rer. domin.
k § si quis in aliena tabula. de rer. diuis.
l l. post mortem. in princ. quando ex fact. tuto.
m l. vlt. in fin. de contr. h. empt. l. si maritus. de fund. dotal. l. si a Titio, de rei uendicatione. § quod si Titium cum § si Titius. institu. de rer. diu. et. l. maritus. ff de acquir. rer. dom.
n l. ossa. §. nec fossum ff de relig. & sump. funer.
o § alienus. In instit. de hæred. instit. & l. 2. in princ. de seruo corrupt.

A etiam res mea, tua, sua esse dicitur, In qua ego, tu, & ille dominium habemus; *a* Vnde si legentur immobilia ex bonis testatoris, ea tantum ueniunt, in quibus testator dominium habebat. *b* Credo tamen, ut dixi, genitiuum dominium denotare, & si plerunque ex æquitate, & ul rationis ad possessorem extenditur, ut videmus in legis Aquiliæ actione, quæ domino competit, *c* & tamen ad non dominum extenditur. *d* Hinc cum Prætor edixit, *e* vt nautæ, quod cuiusque saluum fore receperunt, restituerent, intelliguntur bona illorum, qui ea custodienda dederint, siue propria, siue aliena. *f*

Id autem ex æquitate potius, quam verborum proprietate descendit: nam cum nauta ideo ad restituendum teneatur, quia recepit, bona fides postulat, ut ei, a quo recepit, restituat, siue is dominus fuerit, siue non. *g* Item cum edixit Prætor, si cuius bona rapta esse dicentur, in eum, qui rapuerit, actionem in quadruplum se daturum, *h* non soli domino, sed cuicunque possessori actionem dedit: *i* quia cuicunque possidenti iniuriam ra-
B ptor fecit; Nec fur improbus ob id defendendus erat, quod possidens dominus non fuerit. Vnde illius edicti verba non ad sonum litteræ, sed secundum dicentis mentem, & æquitatē sunt intelligenda. Hæres quoque cum ex edicto Diui Hadriani in rerum defuncti possessionem mittitur ex l. vlt. & ibi glos. in ver. fuerunt, C. de edic. Diu. Hadr. toll. etiam ea, quæ a testatore nullo dominij iure tenebantur, obtinebit: *k* quia cum loco testatoris succedat, æquum est, ut omnia, quæ ab ipso possidebantur, recipiat. Pari ratione cum arborem in ædes Titij impendentem excindi iubet Prætor, etiam si ædium vsumfructum Titius habuerit, eo interdicto aget: *l* quia cum ob hanc rationem interdictum illud emanauerit, ne ædibus noceretur, fructuarius quoque subleuandus fuit. Idem patet in l. nec ea. §. 1. de adult. Eodem modo cum lex Cornelia aduersus eum vult agi, qui alicuius domum ui introierit, *m* non soli domino, sed cuicunque ædes habitanti actio-
C nem tribuit, *n* quia cum ob iniuriam habitanti illatam illa lex lata fuerit, quisquis etiam non dominus actionem habere debuit; Vnde non mirum, si in prædictis casibus etiam possessionem genitiuus significat. Hinc infertur, si bona hominum alicuius castri declarata sunt immunia, etiam ab eis possessa, quorum ipsi non sunt domini, erunt immunia. satis enim est, ut pro dominis possideant, nec se dominos probare tenentur; *o* Eadem ratione comprehenditur etiam fructuarius: quare si statutum velit stari iuramento domini de damno dato, stabitur etiam iuramento fructuarij. *p* In re vero, in qua dominium haberi non potest, nunquam dominium, sed ius, vel causam, quæ rem ipsam denotat, genitiuus significat, ut cum dicitur ecclesia Pauli clerici, intelligitur, quam Paulus clericus administrat: quia in ea dominium habere non potest. *q* Item si interdicatur castris Episcopi, interdicta sunt illa, in quibus habet iurisdictionem. *r* Pari ratione si interdicatur oppidis
D Regis, intelligitur ijs interdictum, in quibus Rex habet iurisdictionem; sed aliquando fit interpretatio, ut interdictum extendatur ad oppida Regi adhærentia ob puniendum idem delictum, in quod & ipsa uidentur incidisse. *s* In ijs ergo, in quibus rerum dominium habere non possumus, genitiuus ius significat, quod in re habemus.

In quo differat conuentio a promissione, & an se habeant tanquam genus, & species, & quomodo se habeat promissio ad contractus. Cap. XXVI.

Conuentio, ut opinantur Doctores, *t* est genus promissionis, & promissio genus subalternum pacti, constituti, & stipulationis. *u* Sed ego nego conuentionem posse dici genus promissionis: quia sequeretur, posita promissione, poni conuen-
E tionem, si quidem posita specie, ponitur genus, ut notissimum est, & tradunt etiam Doctores. *x* Sed falsum est, posita promissione, poni conuentionem, ideo eius genus esse non potest: nam promittens necessario non conuenit, potest enim polliceri. Secundo remoto genere, remouetur & species, *y* vt notum est Dialecticis, sed remota conuentione, non remouetur promissio: quia etiam si non conueniat inter duos, potest alter eorum promittere, seu polliceri; ergo conuentio non est genus promissionis. Deinde non potest conuentio generalior esse promissione, quia potest promitti, & non conueniri; conuentio ergo genus quidem est quoad alios contractus, sed non promissionis. Similiter nec pacti genus esse potest promissio: quia genus verificatur in qualibet sui specie, & speciei parte, *z* vt notum est; sed promissio non verificatur in qualibet parte speciei, sed

a l. nuper. l. sent. in princ. ff. de leg. 3. l. si ita. de aur. & arg. leg.
b Alex. cons. 17. lib. 2.
c l. item Mela. §. legis ff. ad l. Aqu.
d d. l. item Mela in fin.
e l. 1. in prin. ff. naut. caup. stabul.
f d. l. 1. §. item Pomponius.
g l. bona fides. ff. deposit.
h l. 2. in princ. de ui bonor. rapto.
i d. l. 2. §. in hac actione.
k l. & non tantū. de petitio. hæred.
l l. 1. in prin. iuncto §. non solum. de arbor. cæden.
m l. lex Cornelia §. 1. de iniur.
n d. l. lex Cornelia. §. domum.
o Alex. consi. 35. num. 17. vol. 4.
p Alex cons. 119. lib. 2. & probat l. ossa. §. nō solum, de relig. & sumpt. funer. iuncta l. 2. §. 1. eod. tit.
q c. quia de Iud.
r c. fin. 2. & ibi Abb. in vlt. nota. de off. deleg. c. si sententia de sent. excom. in 6.
s c. 1. vers. nec valet. de pollut. [illegible]
t Iason. n. & Ripa num. 16. in Rubr. de verb. oblig.
u Bar. in l. lecta. num. 12. ff. si cert. pet. & probatur in l. 1. §. conuentionis, ff. de pact.
x Bar. in l. si mater. §. si quis iter. de except. rei iudicatæ. & in l. 9. vsumfructum. num. 3. de verb. oblig. Dec. in l. toto. de reg. iur.
y Glos. in l. 1. in ver. nat. de sus. & legit. Bar. in l. [illegible] §. sed si mandāti, nu. 4. de pact. & in l. duobus. §. si quis. nu. 2. de iniur.
z Bar. in l. 1. nu. 2. si cert. pet. in l. si quid catum. § interemptus. de leg. 3. [illegible] vulg. legitima.

in eo tantum, qui promittit: ergo pacti genus esse non potest. Quare ego censeo promissionem esse partem integralem conuentionis, quia inter conuenientes unus, vel vterque etiam promittit; & istud ita probatur, quia in partibus integralibus, posito toto, ponuntur partes. posita enim domo, ponuntur parietes, & cætera, ex quibus domus constat; *a* posita autem conuentione, ponitur promissio, ergo est pars eius integralis. Secundo remota parte integrali, remouetur totum, *b* sed remota promissione, destruitur conuentio, ergo est pars eius integralis; & hoc vbi vnita conuentioni est promissio, per se vero considerata generalior est conuentione. A

a Bart. in d. §. si quis iter. & d. l. qui usumfructum.
b Bart. in l. re coniunct. num. 10. de leg. 3.

Adulteri tempore digestorum capitis pœna non plectebantur. Cap. XXVII.

ETsi iurium interpretes existimant tempore Iurisconsultorum adulteros tam mares, quam fœminas gladio punitos fuisse id tamen in vtroque secus fuisse semper existimaui, quod & aliqui senserunt; Nam Metianus ait, *c* eum, qui nuptam cognatam violauit, in insulam esse deportandum. B

c l. si quis uiduā. ff. de quæstio.

Procul dubio is acerrime puniendus erat, qui non solum nuptam, sed & sanguine coniunctam corruperat; At si is non moritur, minus qui simplex adulterium commisit. Immo nec deportabantur quidem adulteri: nam ratio redditur, quare ille adulter fuerit deportatus, quia, inquit, duplex crimen commisit, & adulterij, & incesti: ergo solius adulterij rei non semper deportabantur.

Secundo l. qui cum. §. adulterij. de rei milita. negat damnatum adulterii inter milites recipiendum; Si igitur huius criminis pœna mors fuisset, locus non erat futurus huic quæstioni: quia etiamsi adulter mortem quoquomodo fugisset, erat potius occidendus; quam inter milites recipiendus. Nec obstat, quod sacrilegos nuptiarum puniri iubeat l. quamuis. 2. in fin. C. de adulter. quia ea lex est Constantini posterioris Principis, quæ ex nouo hoc inducit, certum est enim ipsum longe post Iurisconsultos fuisse. C

Sed & adulteras leuiori pœna affectas fuisse aperte asserit D. Augustinus, *Adulteras, inquit, d fœminas quamuis aliqua damnatione, nulla tamen morte plectebant, vsque adeo grauius, seueriusque vindicanda putabant adyta diuina, quam humana cubilia vindicabant.* Loquitur autem de ijs, qui virgines Vestales corrupissent; & Tacitus ait, *e* Apuleiam adulterij accusatam exemplo maiorum vltra ducentesimum lapidem remotam fuisse. Idem scribit, *f* Augustum Iuliam neptem conuictam adulterij damnasse, in Insulamque Trimerum haud procul Apulis littoribus proiecisse. Idem supponit Vlpianus, *g* dum damnatam adulterij nupsisse scribit. D

d lib. 3. de Ciuit. Dei. c. 5.
e lib. 2. annal.
f lib. 4. Annal.
g l. mariti. §. quod ait lex de adult.

Nec prædictis refragatur l. transigere. C. de transf. quæ adulterium capitale crimen vocat: nam & deportatio capitalis uocatur, *h* In adulterio deprehensam vxorem olim maritus impune occidere poterat; *i* Post lata n vero d. l. quamuis. 2. C. de adult. adulteræ ad mortem naturalem sunt damnatæ; Ammianus enim scribit, *k* Rufinam tanquam adulteram a Simplicio Vicario vrbis morte multatam esse.

h l. capitalium in princ. de pœnis.
i Gel. lib. 10. c. 23
K lib. 28.

An fideicommisso, non lectis testamenti verbis, renunciari possit. Cap. XXVIII.

FIdeicommisso, non lectis testamenti verbis, renunciari non posse plurimi voluerunt. Hinc multas formauit Bartolus quæstiones, *l* quibus dubitari potest, an si fideicommisso quis renunciauerit, valida sit renunciatio, si non scribatur, inspectis, & cognitis verbis testamenti, ut requirit l. de his. de transf. & l. 1. quemad. test. aper. Idque tum ob publicam utilitatem, ut morientium uoluntates effectum sortiantur, tum in eorum, qui testamenta occultant, odium introductum censuit Bartolus. *m* Sed hæc a iuris mente longe abesse existimo. si enim, ut ultimæ voluntates omnino impleantur, id lex uoluit, consultius legati repudiationem prohibuisset, quam testamenti inspectionis solennitatem induxisset, ñ fructũ legatorũ apud inuitum possit retinere. Nec multũ etiam ad morientis uoluntatẽ cõseruandã cõferi testamẽti inspectio, quę altercandi occasionẽ præbere potest; minus ob odiũ occultantium testamenta præfatam formã a lege requiri arbitror. directo enim in illos, & nõ per emendicatus circuitus pęnam statuisset. Nec quicquã obstat l. de his, quæ cõtrouersijs E

l In l. qui Romæ §. duo fratres. 4. 5. & 6. quæstio. de verb oblig.
m in d. l. de his in princ. de transf.

A sijs testamentorum, vbi de illorum verbis contenditur, agit, non autem de simplici renunciatione, sumpta est enim ex l. 1. quemad. testam. aper. quæ iubet fieri potestatem desiderati tabulas testamenti describi, & reddit rationem, quia de ijs controuersijs, quæ ex testamento pendent, neque transigi, neque exquiri veritas aliter potest, quam inspectis, cognitisque verbis testamenti, unde nullam dat formam renunciandi fideicommisso, sed tantum prospicit contendentibus de sententia aliqua testamenti, ut ipsis petentibus describatur testamentum. aliter enim controuersia de eo orta terminari non poterit. Nam cum illa ex testamento pendeat, id ipsum cognosci, & diligenter perpendi debet, alioquin inanes semper suscitari possent controuersiæ; Idcirco cum de renunciationibus nihil illa lex disponat, ius suum nullum repudiare prohibet, alio enim modo, quam ex litteræ inspectione ad se rem pertinere, quam quis repellere intendit, intelligere debet.

B

An vera sit regula; qui non potest testari, mortis causa donare non potest.
Cap. XXIX.

EVm, qui testari non potest, mortis causa donare non posse tradunt cum cæteris Aretinus num. 1. & Socinus num. 7. in l. 2. de leg. 1. excepto filiofamilias, qui non testatur, & tamen mortis causa donat, l. tam is. §. 1. de donat. caus. mor. Sed ea lex in principio huic regulæ aduersatur, quæ generaliter ait etiam eum, qui non testatur, mortis causa donare; Ipsi respondent illa verba de eo intelligi, qui facto testatus non est, cum tamen iure possit, is nihilominus mortis causa donare potest. Sed hunc intellectum, si ita sensisset Iurisconsultus, ineptissimum fuisse non dubito. quis enim neget, etiamsi non testor, vel septẽ testes meo testamento non adsint, mortis causa me posse donare? Voluit ergo meo iudi-
C cio potius regulam negare Iurisconsultus, ut licet non ualeat quis testari, mortis tamen causa donare possit; Quod demonstrat sequens vers. Filiusfam. vbi ponitur, filiumfam. qui non testatur, mortis tamen causa donare. Cæterum quia ab Aretino adducta in d. l. 2. huic uidentur obstare, singulis respondebo. Obiicitur primo l. 1. §. 1. de tutor. & curator. distrah. vbi pupillus sicuti non testatur, nec mortis causa donat. Sed si eadem ratione filiusfam. & pupillus prohiberentur testari, hinc recte sumeretur argumentum, sed alia ratione impubes, alia filiusfamilias, alia cæcus, surdus, mutus, & ad mortem damnatus testari prohibentur. Impubes igitur cum eadem ratione & testari, & donare inhibeatur, scilicet, propter iudicij defectum, recte in eo argumentatus est Iurisconsultus, ut quemadmodum ob iudicij defectum testari nequit, nec etiam donare possit. Sed ex hoc ad omnes generaliter inferendum non est, ut nec filiusfamilias, uel alij donare non possint, qui ad alia nego-
D cia firmum habent iudicium. Obijcitur secundo l. filiusfamilias. in fin. ff. de donatio. qui de castrensi peculio testamenti factionem habet, mortis causa donat. Respondetur affirmatiue regulam procedere, ut qui potest testari, is etiam multo magis mortis causa donet, negatiue autem minime. Opponitur tertio l. illud. in princip. de donat. caus. mor. vbi legata, & mortis causa donationes æquantur, & in vtrisque idem iuris est. Sed licet in multis æquiparentur, non tamen in omnibus, ut probat glos. in §. 1. in uer. fere legatis. Instit. de donat. Quarto arguitur ex l. si quis. eod. tit. damnatus capite mortis causa non donat; Sed respondeo non ex eo ipsum inhiberi, quod testari non possit, sed quia seruus pœnæ est factus, & bona eius ad fiscum sunt deuoluta. Postremo adducitur l. Senatus. in princ. eod. tit. in qua non capit ex donatione causa mortis, qui non capit ex legato. Sed hæc lex non de donante loquitur, sed de eo, cui donatur. Ex quibus clarum est, minus recte constitui re-
E gulam, ut qui testari nequit, mortis causa donare non possit.

Quæ sint iura extraordinaria, & quid extra ordinem ius dici. Cap. XXX.

IVrium quædam ordinaria, quædam extraordinaria inueniuntur. Ordinaria sunt quæcunque ex lege, plebiscito, senatusconsulto, edicto Prætoris, vel Principis constitutione proficiscuntur; Cætera, quæ contra legem ex causa a Principe permittuntur extra ordinem fieri dicuntur. Id probat in primis l. nullo. ff. de fals. *Neque ciuili, inquit, neq; prætorio iure, neq; extra ordinem seruum cum domino litigare permitti.* Quia ergo ciuili, & Prætorio. iuri extraordinarium opponitur, certum est illud esse, quod præter, aut contra

legem permittitur. Secundo l. solent. in princ. ff. de off. Procons. ait, *Solent Proconsules custodiarum cognitionem legatis suis mandare, ut praauditas ad se remittant. Sed id munus mădati extraordinarium est, quia gladij potestatem sibi datam nemo ad alium transferre potest.* A
Extraordinarium ibi intelligitur, quod est contra legem, sed permittitur. Tertio accedit l. 2. §. deinde Cornelius Sylla. ff. de orig. iur. vers. Et hæc omnia, vbi præfectus vigilum, & annonæ non sunt magistratus, sed extra ordinem utilitatis causa constituti: nam de ijs lege, vt de cæteris, non cauebatur, sed præter legem hi ab Augusto creati fuere, l. 1. in fin. & l. 3. ff. de off. præfect. vigil. quæ dicit, Augustum per se incendiis consulere voluisse, & præfectum vigilum creasse; Nullam enim de hoc legem tulit, sed ex se ita statuit. Ita etiam interpretor l. si in aliquam. §. vlt. ff. de off. procons. vbi Romæ ius, vel magistratus, vel extra ordinem alij reddunt.

Hinc etiam cum in aliquo casu lex non prouidet, sed alia ad illum trahitur, & vtilis nascitur actio, extra ordinem ius reddi dicitur. l. actio. ff. de neg. gest. quæ extraordinarium B
appellat iudicium, in quo vtili actione agitur. Hoc idem intelligit l. cum filiusfam. ff. si cert. pet. iuncta l. si longius. §. 1. ff. de iudi. vbi filius Romæ studiorum causa agens vtili actione agit, & ob id extra ordinem auditur; *a* Idem patet in §. sed ex his. Inst. de Attilia. tuto. Nam cum lege non caueretur, ut ad tutelam administrandam tutor compelleretur, sed quadam consuetudine id introductum esset, extra ordinem id factum fuisse dicitur. *b* Hac eadem ratione cum ex quadam æquitate petitur pecunia, quæ nunquam promissa fuit, extra ordinem peti dicitur, *c* etsi ad Præsidem, qui regulariter non iudicabat; *d* de ijs tanquam suæ iurisdictioni reseruatis, veluti de mercedibus ius dicebat, id rectius referri possit.

a d. l. cum filiusfam. si cer. pet.
b l. 1. in princ. ff. de admin. tutor.
c Tit. ff. de varijs & extraordin. cognit.
d l. 2. C. de pedan. iud. l. 1. C. de ordin. iud.

Ita etiam intelligo l. si cui legatum. ff. de conditio. & demonstr. vbi quia nullum est ius, quod iubebat filios emancipari, extra ordinem de hoc est constituendum. Hinc etiam C
Prætor cum minorem aduersus contractum in integrum restituit, extra ordinem id facere dicitur, quia aduersus legem agit; *e* & licet ordinarij iuris pars sint Prætorum edicta, *f* quia tamen in integrum restitutio alijs Prætorum edictis conuenta obseruantibus, *g* aduersatur, sed ex æquitate lapsis minoribus in subsidium, alio omni cessante remedio, subuenit, id extra ordinem fieri dicitur.

e l. in causa. 2. in princ. de minor.
f d. l. nullo. de falsis.
g l. iurisgentium. §. Prætor. ff. de pact.

Eadem ratione omnia iudicia hodie extraordinaria appellãtur, *h* quia cõtra legis 12. tabularum solennitatem, & sine formulis ius redditur. Ex prædictis liquet sensus l. pecuniæ. 178. §. 1. ff. de verb. signif. nam cum aduersus legem inuenta sint fideicommissa, ut ijs detur, quibus relinqui non poterat; *i* & ad ea extendatur actio personalis ex testamento, quæ pro legatis directa erat, & in ipsis est utilis, extra ordinem in eis ius redditur: quia non habent iuris ordinarij executionem; & id genus utilis actionis, quæ ad nouum casum extenditur, uocatur persecutio, quæ neque a lege 12. tabularum, neque a Sexto Aelio D
inuenta fuit. *k*

h §. vlt. inst. de interd. & d. l. actio. ff. de neg. gest.
i §. 1. Instit. de fideicom. hæred.

Ex prædictis patet non probari, vt vulgo creditur, pro fideicommissis officium iudicis competere, cum pro ipsis potius utilis actio nascatur. Vlpianus in fragmentis dicit *l* extra ordinem pro fideicommissis ius reddi: quia in his formulæ verborum non obseruabantur, ob quam causam hodie omnia iudicia uocantur extraordinaria in §. vlt. Instit. de interdict. Ex his etiam declaratur l. 2. C. de institut. & substit. de cuius intellectu dubitauit Bartolus in l. in testamento. 2. in fin. ff. de condit. & demonstr. negat enim extraordinario auxilio in integrum contra iura eam restitui, quæ conditioni testatricis non paruit. Aliquando intelligimus extraordinarium, quod iudicis arbitrio committitur, vt sunt extraordinaria crimina, de quibus in l. 1. & toto tit. de extraord. criminib. E

k l. 2. §. deinde ex his legibus. & §. augescente. ff. de orig. iur.
l Tit. de fideicommissis. 25.

De vectigalibus in genere. Cap. XXXI.

Vectigalia neruos Reip. Cicero appellat, *m* & ideo tanquam de re pernecessaria tractatum texendum esse censui. Alij, qui de hoc scripserunt, ut Ioannes Bertachinus Firmanus, quæstiones ad decidenda negocia Forensia pertinentes excitarunt; Sed genera vectigalium, eorumque species reticuerunt, quas hic ego pro uiribus exprimere conabor, ut appareat, quantum veteres Principes plus suos populos, quam nostri onerauerint, & quantum hodie nouis excogitatis vectigalibus gentes

m Pro lege Manil.

A tes grauentur. In primis igitur tradendum erit, quid sit Vectigal; Secundo quis illud inuenerit; tertio quare sit inuentum; quarto quotuplex sit; deinde diuersarum gentium, & postremo Romanorum vectigalia explicabimus.

Vectigal propriè illud est, quod pro vehendis mercibus persoluitur, sed hic generaliter pro qualibet pensitatione, quæ a subiectis populis Principi, etiam pro fundo, *a* persoluitur, est accipiendum, quemadmodum Cicero, *b* Plinius, *c* & alij capiunt. Id rectius diceretur Tributum a Tribubus, vt tradit Varro, *d* appellatum, pecunia enim populo Roman. imperata tributim a singulis pro portione census exigebatur. Vlpianus vero a contributione, vel quod militibus tribuatur, dici Tributum putat. *e*

a L. lex vectigali. de pignorib.
b Vbi supra.
c Lib 12. c. 17.
d Lib. 4. de lingua Latina.
e L. 27. ff. de ver. signific.

Olim enim suo ære omnes Romæ militabant, verum capto Anxur Volscorum oppido, Fabio Ambusto, & Valerio Potito Tribunis militaribus existentibus statutum est, vt omnes ex publico militarent; *f* itaque quisque pro modo facultatum pecuniam contulit, &
B a tributa pecunia dictum esse Tributum, Vlpianus significat. *g*

f Liuius lib. 4. Decad. 1. ad fin.
g Ibidem.

Vectigal igitur generaliter sumptum est pensitatio, quæ superiori tanquam Principi soluitur, & hoc siue vt suo, siue vt alieno Principi soluatur, sicut faciunt negociatores, qui pro mercibus in alienum territorium importatis pendunt. Alij aliter definiunt.

Quis vero primus Vectigal inuenerit, variæ sunt opiniones. Diodorus Osirim primum apud Aethiopes Tributum instituisse tradit; *h* Herodotus vero ait, *i* Darium Histaspis filium primum Tributa instituisse, cum ante munera tantum Regi afferrent. totum enim tegnum in viginti prouincias diuisit, & certum cuique Tributum imposuit, ex quibus talentorum XIIII. millia, & DLX. collegit. Præter hæc Aethiopes, & Indi etiam tempore Herodoti binos semodios auri rudis, ducenos fasces ebeni, quinos Aethiopes pueros, & vicenos grandes Elephantorum dentes ter quoque anno portabant; Arabes millena quotan
C nis talenta thuris. *k*

h Lib. 1. Rerum antiqu. c. 2.
i Lib. 3. siue Thalia.
k Plinius lib. 12. c. 17.

Strabo quoque scribit, *l* Tributum inuentum fuisse apud Persas a Dario Longimano, qui omnium hominum pulcherrimus fuit, excepta brachiorum, & vlnarum magnitudine, quæ tanta erat, vt genua pertingeret. Græcis vero primum Crœsum Lydorum regem Tributum imperasse Herodotus tradit; *m* Scythæ Asianis subactis modicum Tributum in victoriæ signum imposuere, vt Trogus Pompeius refert. *n*

l Lib. 15. Geograph. ad fin.
m Lib 1. sub princip. siue Clio.
n Lib. 1.

Sed ante istos fit mentio Tributorum apud Iob, qui dicit, *o* apud Inferos non audiri vocem exigentis Tributum. Primus Dominus populo Hebræorum imperauit, vt dimidium sicli offerrent, qui annos viginti excesserant, *p*

o Cap. 3.
p Exod. c. 30. Ioseph. lib 3. antiq. Iudai. c. 12.

Post hunc legitur *q* populum Israeliticum rogasse Roboam regem, vt se subleuaret ab oneribus a Salomone eius patre impositis; Vnde vetustissimam Tributorum originem es-
D se oportet; sed qui supra sunt nominati, fortè suis populis Vectigalia primi imposuerunt; Romani Reges & ipsi a populo viritim Tributa exigebant a nascentibus, morientibus, & virilem togam accipientibus, ait Dionysius, *r* sed plus a viris, quam fœminis, a viris, quam pueris, donec Ser. Tullus, institutis classibus, pro modo facultatum Tributa exegit, id est, pro modo pascuorum cuiusque. Nondum enim inuento tritico opes illorum in pascuis tantum erant, nec in tabulis census, seu, vt vulgus loquitur, æstimi, aliud, quam pascua legitur, vt auctor est Plinius. *s* *Et diu, inquit, solum hoc vectigal fuit.* omnium enim opes in pecoribus constabant. Inopes vero in tabulas ceritum relati æra pro capite Tributi nomine soluebant, vt ait Pedianus; *t* Vnde initio ciuitatum Tributa ad negocia publica expedienda inuenta fuisse arbitror, neque enim sine his Resp. stare potuissent.

q Regum lib 3. c. 12.
r Lib. 4. Antiqu. Roman.
s Lib. 18. c. 3.
t In Diuinat.

Inuenta vero fuisse Tributa Doctores opinantur, vt hac pecunia Principes populos a
E Latronibus, & extraneorum iniurijs tuerentur. Baldus enim vult, *u* dominos Vectigalia exigentes teneri præstare tuta itinera, quasi ob id Vectigal soluatur, cui Bartolus, *x* & alij *y* assentiunt. Sed etsi id non nego, etiam ob alia negocia publica obeunda Tributa pensitari censeo. cum enim mœnia, pontes extrui, vias sterni oporteat, ius dicentes, & ministros publicos sustentari, & alia munera obiri, id sine pecunia publica fieri non potest. Bellum etiam cum hostibus iniuriam inferentibus est indicendum, pecunia est opus. Quare ob publicam vtilitatem, & sustinendam etiam Principis dignitatem Vectigalia inuenta fuisse puto.

u In c. 1. § conuenticulis num. 6. de pace iura firm.
x In l. 2. quid. q. 2. de incend. ruina naufrag.
y Glos. vnic. & Archid. in cap. si quis Romipetas, & peregrinos 24. q. 3.

Apud Rom. Remp. prius vnum Vectigalis genus fuit, quod ex pascuis, & pecoribus soluebatur, *Etiam nunc, inquit Plinius,* *z* *in tabulis censorys pascua dicuntur omnia, ex quibus populus*

z Lib. 18. c. 3.

populus redditus habet: quia diu hoc solum vectigal fuerat. Postea in arua conuersis pascuis, A
auctoque Reip. imperio, tria Vectigalium inuenta sunt genera, vnum ex agricolatione; alterum ex mercibus exportatis, & importatis; vnde exagogica dicebatur, & isagogica; tertium ex agris pascuis. Primum decimas complectitur: nam decima fructuum pendebatur; secundum portorium; postremum nomen fuit scriptura in pascuis consistens: quia, vt credo, hæc antiquitus, vt ex Plinio ostendimus, *a* sola in tabulis censorijs continebantur. Hæc ex Cicerone significantur, *b* sed a Pediano clarius explicantur. Verba Ciceronis hæc sunt. *Cum hostium copiæ non longè absunt, pecora relinquuntur, agricultura deseritur, mercatorum nauigatio conquiescit, ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest.*

a Vbi supra.
b In Orat. pro lege Manilia.

Quibus verbis tres Vectigalium species complectitur, quibus postea additæ sunt Salinæ, quæ & ipsæ magnum Vectigal præstiterunt, vt infra dicetur. Subijcit paulo post Cicero, *Publicani familias maximas, quas in Salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodijs, magno periculo se habere arbitrantur.* B

Sed clarius Asconius explicat, quem hic ex emendato codice descriptum referam. *Mancipes inquit, c sunt publicanorum principes Romani homines, qui quæstus sui causa decumas redimunt, Decumani appellantur, si portum, aut pascua publica, portitores aut pascuarij, quorum ratio scriptura dicitur. Hi exigenda a socijs suo periculo exigunt & Reip repræsentant.* Hæc Pedianus. Videndum est igitur de decimis, mox de portitoribus; Deinde de Salinis de pascuis, & alijs Vectigalibus a Principibus inuentis disseremus.

c In 1 in Verr. act. seu in Diuinat.

Quod pertinet ad decimam, cum quis Princeps aliquam subegisset ciuitatem, aut prouinciam, solebat illi decimam eorum, quæ collegisset, imperare, quod Darium Longimanum apud Persas instituisse, Strabo scribit; *Exigebant, inquit, d ex ora maritima argentum, nempe, ex illatis in portum vectigal; ex mediterranea vero quicquid qua ferat regio, vt colores, medicamenta, Lanam, vel quid simile.* Id seruarunt & Romani, qui ex subactis populis decimam eorum, quæ illa ferebat regio, exigebant. Aegyptus quintam partem frugum Pharaonibus pendere solebat, *e* cum Iosephus totam eam prouinciam Regibus tributariam fecisset, quod Orosius vsque ad sua tempora seruatum fuisse testatur; *f* Sed Romanis plurimum decimæ soluebatur; Appianus, *Volentibus, inquit, g agros colere, annua vectigalia publicè esse pendenda, seminum partem decimam, arborum vero quintam, eorum, quos perceperant, fructuum portionem.* Mancipesque vocabantur, qui decimam exigebant, vt ex supra scriptis verbis Asconij patet. C

d Lib. 15. ad fin.
e Genes. c. 47.
f Lib. 1. c. 8.
g Lib. 1. de bell. ciuil. Roman.

Vbi vero ducenties centena millia frumenti ex Aegypto inferebantur, scilicet, modiorum, Augusto imperante, ait Aurelius Victor; *h* Itali xx. milliones vocant; Pendebatque modius circiter viginti libras. Translato vero Constantinopolim Imperio, hoc frumentum eo vehi cœpit; Iustinianoque imperante 800. Myriades artabarum, seu medimnorum Atticorum, id est octo milliones inde Constantinopolim mittebantur, pro quorum naulo Princeps octuaginta millia solidorum illius temporis persoluebat, vt in edicto 13. Iustiniani continetur; *i* Capiebat autem medimnus libras 120. Cicero in Sicilia ait omnem agrum esse decumanum; idem decimam tritici Reip. soluere; rursusque aliam decimam, ternis in singulos modios HS. solutis, Romanis vendebant; erat hæc summa DCCC. millium modiorum, quæ si non sufficiebat, imperabatur alia decima, datis in modium HS. quatuor, *Emundi, inquit, k duo genera fuerunt, vnum certarum decumarum, alterum, quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distributum. Illius decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset, huius imperati tritici mod. DCCC. millia. precium autem constitutum decumano in modios singulos HS. terni, imperato HS. IIII. ita in frumentum imperatum HS duo, & tricies in annos singulos Verri decernebatur, quod aratoribus solueret, in alteras decumas fermè ad nonagies, sic per triennium ad hanc frumenti emptionem Siciliensem prope centies, & vicies erogatum est.* Hæc ille. D E

h De vita, & moribus Imper. in Augusto.
i Cap. 8.
k In 4. in Verrem act. lib. 3.

Aliquando etiam non decimam frugum, sed certam summam totam prouinciam pendere voluerunt: nam C. Iulius Cæsar xx. myriades tritici, id est, CC. millia medimnorum Atticorum, & olei librarum CCC. myriades, hoc est, ter decies centena millia Romam ex Africa aduehi iussit, vt Plutarchus refert, *l* Cæsarque scribit, *m* Leptitanos CXXX. millia pondo olei in Mauritania soluisse Romanis. Hanc non puro decimam fuisse, sed pro decima imperatam. Linum etiam, & Lanam, aliasque species textrinis, gynæcijsque

l In C. Iulio Cæsare
m Lib. 5. bell. ciuil. sub fin.

infe-

inferebant. *a* Similiter Strabo scribit, *b* Cappadoces Persis quotannis præter argentum equos M.D.mulorum duo millia,ouium quinquaginta millia præstitisse; & Medos duplum ferè horum soluisse; Arabes vero singula millia talentum thuris annua pensitasse, Plinius scribit. *c*

A

Item Aethiopes tertio quoque anno centenas hebeni phalangas cum auro, & ebore, id est, viccnis dentibus Elephantorum grandibus. *d* Cilices vero Dario D.talenta soluebant, vt tradit Herodotus. *e*

Hæc summa tres milliones efficit. Aliqui subactis populis graue onus imponebant, vt Demetrius, qui Iudæis tertiam partem eorum, quæ ex seminibus colligebantur, & dimidiam fructuum, qui ex arboribus percipiebantur, precium salis, coronas aureas imposuit, & pro pecoribus tributum exigebat. *f*

Pisistratus vero tyrannus ab Athenienfibus vicesimam prouentuum exigebat, vt auctor est Thucydides; *g* & ipsi Athenienses pecunia laborantes vicesimam maritimis populis sibi subiectis imperarunt, vt idem Thucydides tradit. *h*

B

Ex Hispaniæ auri fodinis magnum pondus Romani exigebant, quod decimam æquasse non puto, sed loco decimæ fuit. Plinius enim auctor est, *i* quosdam tradidisse, Asturiam, Gallæciam, & Lusitaniam vicena millia pondo singulis annis ex auri fodinis præstitisse; Excedit hæc summa duos milliones nostrorum aureorum. Strabo *k* quoque ex Polybio recitat argenti fodinas circa nouam Carthaginem xxv. millia drachmarum per singulos dies populo Romano exhibuisse; Essent vltra duo millia nostrorum aureorum singulis diebus. Strabo etiam de Celtiberia Hispaniæ prouincia hæc scribit. *l* *Posidonius auctor est Marcum Marcellum tributum ex Celtiberia exegisse talentum DC.* quæ summa efficit CCCLX.millia aureorum. Maximum præterea Romanis præstabant equiratum, vt idem Strabo refert; *m* Vnde redditus, quos Romani ex Hispaniæ fodinis tantum percipiebant, possunt intelligi.

C

Gallijs vero subactis pro decimis Iulius Cæsar quadringenties HS.imperauit, vt ait Eutropius; *n* Efficit ea summa quadringenta millia aureorum illius temporis, & circa millionem nostrorum aureorum; tributumque singulis mensibus soluebant. *o* In his Vectigalia non connumerantur, de quibus suo loco dicetur. Equos præterea Romanis Gallia præstitit; *p*

Asia ducenta millia talentum M. Antonio soluit, vt auctor est Plutarchus: *q* efficit ea summa CXX.milliones auri, nisi de minore talento intelligit; erat autem hæc pro omni genere vectigalium.

Campanos vero in Italia vicesimam frumenti soluisse Cicero scribere videtur, *r* quemadmodum Blondus interpretatur. *s* Ex Apulia quoque, & Calabria frumenta Regi Gothorum præstita fuisse, Cassiodorus memorat; *t* Idem scribit, *u* Istriam vinum, oleum, & frumentum exhibuisse, sicut & Venetiam. *x* Verum dicit, *y* pro his pecuniam, id est MCC. aureos præstitos fuisse; & ipse ad mille eam summam redegit. Paulus Aemilius Macedonibus subactis agros restituit, & eos centum annua talenta, id est 600. millia aureorum populo Romano pendere iussit, cum duplum ante Regibus soluerent, vt Plutarchus memorat. *z*

D

Hæc diu obtinuere; Varias pro cuiusque prouinciæ fertilitate species diuersæ gentes præbuere, vt Frisijs coria boum ad vsus militares Drusus imperauit; *a* Postmodum æqua ferè omnium fuit conditio; præceptumque cuique populo, vt quinquagesimam frumenti, hordei quadragesimam, vini, & Lardi vicesimam Principi soluerent; *b* aliud ex frugibus non soluebatur. Armeniæ vero regionibus frumenti, & hordei quadragesima, vini, & Lardi decima quinta erat imperata; Qui pecuniam pro his pendebant, quintam partem fructuũ soluebant; *c* & qui vinum non colligebant, illud emere cogebantur, id est eam vini quãtitatem, quam præstare solebant. *d*

E

Hæc autem militibus præstabantur. hordeum enim equitibus, frumentum in panem versum ita exibebatur, duobus diebus bucellatus, tertio panis dabatur, vinum, & acetum alternis diebus, & alternis lardum, & carnem veruecinam accipiebant. *e*

Hanc annonam, paucis exceptis, non gratuito militibus dabant, sed taxato in præfaros ciues precio, eas militibus vendebant; inde eueniebat, vt Principes magnam stipendij partem, quod militibus soluebant, rursus reciperent; Iubentur enim ab Arcadio, & Honorio

spe-

a L.24. C.Th. de annon.& tribut.
b Lib.12.Geographi.
c Lib.12.c 17.
d Plin.lib.eod.ca. 4.
e Lib 5.seu Terpsichore.
f Machab. lib. 1. c 10.
g Lib.6.Histor.
h Lib.7.Histor.
i Lib 33.c.4.
k Lib.3. Geograph.
l Ibidem.
m Vbi supra.
n De gest.Roma. lib 6.
o Dion lib. 54.
p Tacit.lib.2. Annal.
q In M.Antonio.
r Ad Atticum lib. 2.ep.31.
s Lib. 5. Romæ triumph.
t Lib.1 variar. ad Faustum Præpositum.epist.35.
u Lib 12. ad prouinciales Istriæ, epist 22.
x Lib.eod.ad Paulum epist.26.
y Lib.12.ad Vitalianum Lucaniæ, & Brutiorum Cancellarium.ep.pen.
z in Paulo Aemilio.
a Tacit.lib 4.Annal.
b L modios.C.de suscept. & arcar. lib.10.
c L.vlt. C.Th. de anno & trib.
d L.6. C.Th eod. tit.
e L 1. C.de erogat. milit. anno. lib 12.

speciesadhærari,id eſt,eo precio militibus dari,quo in foro diſtrahuntur; *a* Item puniun- A
tur qui ſemel factam adhærationem auſi fuerint mutare; *b* Vnde apparet venditam militibus annonam a Principibus fuiſſe,qui magnum ex hoc lucrum conſequebantur, & facilius impenſas alendorum exercituum ſuſtinebant. Hanc ob cauſam non licebat pecuniam pro his redditibus ſoluere; *c* & hæc eſt, quæ annonaria cauſa ab Hermogeniano appellatur. *d*

Qui fœnus exercent, omnibus patrimonij contributionibus fungi debent, etſi aſſeſſionem non habeant,nec agros poſſideant,vt ait Paulus. *e* L.vero Afranio,& Metello Celere Coſſ. Metellus Nepos Prætor legem tulit omnibus gratam, ne quis in Italia tributum penderet,quæ lex Metella eſt vocata, & ſi aliqui eius nomen abradere ſint conati; *f* vnde poſtea pluribus in prouincijs ciuitatibus indultum eſt ius Italicum,id eſt ne tributa ſoluere tenerentur. Recenſentur autem hæ vrbes in l. 1. antep.pen.& vlt.de cenſib. Antea vero Roma a tributis fuerat liberata,cum Paulus Aemilius Perſeo Rege,& Macedonibus B
ſubactis plurimum auri,& argenti in ærarium intuliſſet,vt vſque ad Hircij, & Panſæ Conſulatum nulli ciuium tributum ſoluere opus fuerat. *g*

Auguſtus paulo poſt Princeps factus, iuſſit libertos etiam in Italia quartam partem annuorum redditaum penſitare, vt Dion tradit. *h* Prouincijs, quæ ſponte ſe dedebant, leuiora Romani imponebant tributa, vt Anglis, qui impenſis tantum alendi exercitus ſunt onerati, Strabo, *Ad Britanniæ inſulæ, inquit, i cuſtodiam nullo opus eſt præſidio. non enim plus ordine vno militum, vel equitatu aliquo indiget, vt ab ipſis tributa exigantur, æqualiter enim conſtitutum ipſis vectigal.* Suburbia Cariæ prouinciæ,vt Campania,Picenum vinum ad vſum populi Romani vehere,& mercatoribus quarta parte minus,quam in foro vendebatur,diſtrahere tenebantur. k C

a L. ſeptem. C.eo.
b L. legerepetita. C.eod.
c C. Th. Tributa in ipſis ſpeciebus inferri,tot.tit.
d L.aufertur.§.vt debitoribus. de iur.fiſc.
e L.filij.§. vlt.ad municip.
f Dion lib.37.
g Plutarch.in Paulo Aemilio.
h Lib.50.
i Lib.4. Geograph.
k L.2.& 3.C.Th. Tribut. in ipſis ſpec.

De tributo veſtium militarium.

Aliud fuit genus tributi, quo chlamydes militibus præſtandæ agrorum dominis pro modo prædiorum ſunt indictæ, quod a C. Graccho Tribuno plebis originem habuit; cum enim Quæſtor in Sardiniam cum Oreſte Coſ.iuiſſet, vehementi,inquit Plutarchus, *l* atque peſtifera hyeme exercitum opprimente, Conſul a ciuitatibus veſtem militibus petijt; & illæ,miſſis ad Senatum legatis, ſe a præſtatione veſtium excuſarunt, nec aliunde veſtiendi exercitus facultas Conſuli permittebatur, magnoque ob eam rem milites afficiebantur incommodo. Adiens vero ciuitates Caius effecit, vt ipſæ ſponte ſua veſtem exercitui donarent.

Mox Romam reuerſus C. Gracchus multas leges tulit, inter alias de veſtibus publicè D
militibus dandis ſine ſtipendiorum diminutione; itaque hoc onere grauati ſunt prædiorum poſſeſſores; inductumque a Valentiniano fuit,vt pro ſingulis xx. vel xxx. iugeris terræ, vel xxxiii. pro locorum conſuetudine ſingulæ chlamydes præſtarentur; *m* & qui chlamydem dare non poterant,pro ea ſolidum,ſeu aureum præſtabant, ita æſtimata, vel adhærata eſt ſingula chlamys. *n*

Hoc aurum in capita inter præſtantiores milites diuidebatur; Aliæ vero chlamydes, id eſt ſexta pars earum,quæ militibus dabantur, a Gynecijarijs Principis textæ in ipſa ſpecie gregarijs militibus præſtabantur; *o* ſuas vero veſtes priuati, vel earum precium a Cal. Septembris vſque ad Cal.Aprilis ſoluebant, *p* quod ſi ſoluere ceſſauiſſent,ſub haſta debitoris prædia vendebantur, vt ex precio inde exacto debito ſatisfieret. *q* Hoc tributum hodie eſſe deſijt: quia exceptis ſtipatoribus omnes milites hodie ſunt tumultuarij, & E
pro temporum neceſſitate conſcripti.Hæc de tributis,nunc de his,quæ propriè vectigalia ſunt,eſt agendum.

l In C.Graccho.
m L.2. C.de milit. veſt.lib.12.
n L.penul.C.eod. tit.
o L.vlt.C.eodem tit.
p L.1.C.eod.tit.
q L. vlt. C. ſi propter publ. penſit.

De vectigalibus.

Vectigal propriè dicitur, quod pro rebus vectis fiſco penditur. Aliud vero vectigal eſt, quod pro agro ad longum tempus locato, vel emphyteutico ſoluitur, *r* de quo hic non eſt ſermo; Agimus enim præcipuè de pecunia a negociatoribus ſoluenda: quia in Principis territorium important, vel inde exportant, quod

r L.1.ff. ſi ager vectig. vel emphyt. petatur.

poſtea

A postea ad eos, qui piscariam, salinamve exercent, & alios, qui vendunt, est extensum. Vlpianus, *Publica, inquit,* a *vectigalia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus capit, quale est vectigal portus, vel venalium rerum, item Salinarum, & metallorum, & piscariarum, de quibus ordine est differendum.*

a L. inter publica. §. vlt. de ver. sign.

De vectigalibus portus.

QVi in portum aliquem merces importabant, vel exportabant, pro illis vectigal soluere tenebantur, quod Portorium vocabatur: *b* quia causa portus soluebatur. *Portus autem, ait Vlpianus,* c *appellatus est conclusus locus, quo importantur merces, & inde exportantur; eaque nihilominus statio est conclusa, atque munita.* Hactenus Vlpianus.

b L. in lege Censoria de ver. sign.
c L. portus. de verbor. sign.

B Exigendi vero ex portubus, seu stationibus vectigalia antiquissimus est omnium ferè populorum vsus. Strabo enim scribit, *d* Massilienses immensas comparasse opes, dum abeuntibus, & redeuntibus per fluuium Rhodanum vectigalia exigunt.

d Lib. 4. Geograph.

Postea infra subijcit, maximam inter Heduos, & Sequanos inimicitiam fuisse propter Ararim fluuium, qui eos diuidit, quem sibi proprium vtraque gens vendicat, ad seque vectigalia pertinere contendit.

De Britannis hæc addit, *e* Britannos vectigalia grauia tolerasse, & eorum, quæ inde in Galliam importantur, & eorum, quæ illinc exportantur. Adeo vero frequens erat portuum vectigal, vt Strabo referat, *f* *Cumanos vt insulsos, & hebetes carptos fuisse, quod CCC. annis tantum post eius vrbis ædificationem portus vectigalia exegerint, cum antea populus ille eiusmodi prouentum non haberet. Quare obtinuit opinio eos homines sero sensisse, cum vrbem* C *ad mare habitarent.* Hæc ille.

e Lib. eod.
f Lib. 13. Geographiæ.

In portum vecta, exportata negociandi causa vectigal soluebant; quæ vero vsus sui causa inferebantur, immunia erant; *g* quare in Lege censoria portus Siciliæ scriptum erat, Seruos, quos domum quis ducet suo vsu, pro his portorium ne dato. *h* Hinc dubitatum est, qui dicantur suo vsu duci, an & hi, qui fundi instruendi causa ducuntur; & visum est, omnes, quos ad vsum sui, vel agrorum colendorum causa haberet, non vt venderet, vsus sui causa haberi.

g L. vniuersi. §. C. de vectig. & com.
h d. L. in lege censoria. ff. de verb. sign.

Sed etsi omnium, quæ negociandi causa portum ingrediuntur, soluendum sit vectigal, *i* præcipuè tamen LX. specierum, quæ recensentur in l. vltim. de publicanis, est pendendum, & ob id nominatim earum mentionem factam esse nostri putant Interpretes. *k*

i d. L. vniuersi.
k Glos. in d. l. vlt. ver. vectigal. ff. de publican.

D Sed frustra tot species specialiter vectigales esse dicuntur, cum pro omnibus alijs, & magis pro ipsis pendendum sit vectigal. Existimarim igitur nobiles, & preciosas species, quæ ex India aduehuntur, ibi indicari, vt ex ipsis etiam vsus sui causa aduectis, cum longè sint pretiosæ, & potius luxus, quam necessarij vsus causa comparatæ, vectigal soluendum imponatur; quæ autem illæ sint species, alibi exposui. *l*

l Supra lib. 2. cap. 110.

Non tantum autem, quæ portum ingrediebantur, sed & quæ in fines Imperij terra portabantur, vectigal soluebant, *m* quod videtur octauæ fuisse æstimationis eorum, quæ portabantur, *n* & Octauarij, qui hanc octauam exigebant, sunt vocati. *o*

m L. 5. cum seqq. C. de vectigal. & comm.
n L. ex præstatione. C. eod. tit.
o L. a legatis. C. de vectig. & comm.

De portorijs pontium.

E ALiud erat portorij genus, quod a transeuntibus per pontes pendebatur. cum enim quotidiana reparatione indigerent, *p* redemptoribus locabant, qui hanc curam susciperent, & ipsi a transeuntibus ob id stipem exigebant, portorium dictam, quod pro equis, aut carrucis soluebatur. Labeo, *Vehiculum, inquit,* q *conduxisti, vt onus tuum portaret, & secum iter faceres, & cum pontem transiret, redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat, quærebatur, an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit? puto, si mulio non ignorauit & se ea transiturum, cum vehiculum locaret, mulionem præstare debere.*

p L. ad instructiones. C. de sac. sanc. eccles.
q L. cum in plures. ea §. pen. locati.

A

De vectigali venalium mancipiorum.

a L. 5. C. de vectig. & comm. b Lib. 55. ad fin. c Lib. 13. Annal. d Lib. 6. obseru. c. 28. e Vbi supra. f Ibidem. g Tranq. in Caio Caligula. c. 40.

PRæter portorium & pro rebus, quæ venibant, vectigal fuit impositum. *a* Pro mancipijs venditis precij quinquagesima soluebatur: nam Dion scribit, *b* Augustum mancipiorum venditorum quinquagesimam introduxisse, quam postea Nero sustulit; Tacitus, *Vectigali, inquit, c quintæ, & vicesimæ venalium mancipiorum remißum specie magis, quam vi: quia cum venditor pendere iuberetur, in partem precij emptoribus accrescebat*; Sed dum dicit, *Quintæ, & vicesimæ*. Cuiacius legendum putat, *d* Quinquagesimæ, propter verba Dionis, *e* & quia ipse Tacitus subijcit, *f Manet tamen abolitio quadragesimæ, quinquagesimæque*. Quadragesima vero fuit summarum, de quibus litigabatur. *g* B

De vectigali rerum aliarum venalium.

h Lib. 1. Annal. i Lib. 58. k In Caligula. ca. 16. l Dion lib. 57. m Vbi supra. n In d. L. inter publica. §. octauo. in ver. venalium. de verb. sign. o L. 7. & 8. C. de vectig. & com. p Lib. 4. variar. ad Gemellum. epist. 19.

PRo alijs vero rebus venalibus centesima soluebatur, quod vectigal olim non erat; sed ab Augusto post bella ciuilia inuentum fuit, quod etsi populus a Tiberio petierit remitti, non obtinuit; Tacitus, *Centesimam, inquit, h rerum venalium post bella ciuilia institutam, deprecante populo, edixit Tiberius militare ararium eo subsidio niti*. Hanc a C. Caligula sublatam Dion tradit, *i* sed a sequentibus Principibus est restituta. Tranquillus dicit, *k* Caligulam ducentesimam auctionum Italiæ remisisse, non centesimam; varijque in hoc sunt auctores; alij ducentesimam ab Augusto inductam volunt, & a Tiberio ad centesimam redactam, alij contra, *l* quod scire non multum interest, de quo Cuiacius. *m* C

Accursius minus rectè hoc vectigal octauam constituisse existimat, *n* deceptus Valentiniani rescriptis, *o* quæ loquuntur de octaua rerum, quæ in fines Imperij importantur, & exportantur.

Cassiodorus appellat *p* hoc Siliquaticum, quod siliqua solueretur, quod propter sterilitatem remittitur, *Siliquatici, inquit, præstationem, quam rebus omnibus nundinandis prouida definiuit antiquitas, in frumento, vino & oleo dari præsenti tempore non iubemus, vt hac remißio solutionis copiam poßit præstare prouincijs*. Hæc ille.

q In legibus Agrarijs. r In Leone Conone. in Histor. συνοψ. s In ver. ὀβολός. t In C. Caligula. c. 40.

Siliquaticum autem appellabatur: quia siliqua, vt puto, pro aureo soluebatur. Est autem Siliqua idem quod Ceratium, vt interpretatur Iulianus Patricius; Hermanopulus *q* autem & Cedrenus *r* volunt pholos XII. sub eo contineri; esset velut as, seu solidus Italicus; Suidas vero scribit, *s* ceratium valere obolos III. & Obolum VI. Chaleos. D

Sed & si venalibus rebus impositum vectigal esset, pro esculentis tamen nihil soluebatur; Caius tamen Calligula certum & ijs vectigal imposuit; Tranquillus, *Pro edulijs, inquit, t qua tota vrbe venirent, certum, statutumque exigebatur*. Hæc ille. Id etiam hodie in plerisque Italiæ ciuitatibus vsurpatur.

De vectigali Salinarum, & earum historia.

u Lib. 2. Decad. 1.

ALiud fuit vectigal Salinarum, id est exercitij salis conficiendi; sed altius repetenda est materia. Sciendum est igitur initio Romanæ ciuitatis vsque ad Reges exactos liberam cuique fuisse faciendi, & vendendi Salis facultatem; illis vero expulsis, cum magno precio veniret, Patres, vt plebem sibi conciliarent, priuatis prohibitum est, ne salem venderent. Liuius, *Salis, inquit, u vendendi arbitrium quod immenso precio venibat in publicum omni sumptu priuatis ademptum*. E

Non tamen fabricandi salis inhibita est facultas, sed fisco, vt puto, qui salem fecissent, certo numo vendere cogebantur, & Respub. populo vilius vendebat; Vel potius id diu obseruatum non fuit, constat enim vsque ad Arcadium, & Honorium priuatos Salinas habuisse.

x L. magis puto. §. 1. de reb. eor. y L. 4. §. Salinæ. de censib.

Nam Vlpianus Salinas pupillorum alienari non potuisse scribit; *x* Idem Salinas, quæ in prædijs sunt, ab eorum dominis in censum deferendas monet; *y*

Scæ-

A Scæuola quoque fcribit, *a* vſufructu ſalis vxori legato, ſal factum, quod venale eſſet, non deberi; hæc arguunt priuatos ſalinas, & ſalis vendendi ius habuiſſe; verum M. Liuius cum C. Claudio cenſor ſalis vectigal inſtituit; Liuius, *Vectigal, inquit, b nouum ex salaria annona Cenſores præfati ſtatuerunt, (Sextante ſal & Romæ, & per totam Italiam erat;) Romæ precio eodem: pluris in foris, & conciliabulis, & alibi alio precio præbendum locauerunt. Id vectigal commentum alterum ex Cenſoribus ſatis credebant; populo iratum, quod iniquo iudicio quondam damnatus eſſet, & in precio ſalis maximo oneratas tribus, quarum opera damnatus erat, credebant; Inde Salinatori Liuio inditum cognomen.* Hæc ille. *c*

a l. L. generali. §. vxori. & ſeq. de vſufr. leg.
b Lib. 9. ad fin. Decad. 3.

Itaque inter publica vectigalia etiam Salinarum Vlpianus recenſet; *d* Et Celſus partem teſtamenti recitat, *e* in qua ſocius vectigalis Salinarum alterum pro ea parte hæredem inſtituit, qua ſocius eiuſdem vectigalis erat. Quantum vero vectigalis nomine
B ſolueretur, nullibi, quod ſciam, conſtat; fortè erat decima; quia tantum etiam ex metallis pendebatur, vt infra dicetur. Horum vectigalium conductores Mancipes vocabantur, *f* qui etiam Collegium habuerunt. *g*

c Idem Alex. ab Alex. lib. 2. c. 9.
d L. inter publica. §. publica. de verb. ſignif.
e L. liber homo. 59. §. 1. de hæred. inſt.
f L. antep. C. de vectig. & comm.
g L. 1. in princip. Quod cuiuſque vni. nomi.

Refert Athenæus, *h* in Troiade cum liceret cuique ſal accipere, Lyſimachum ibi vectigal inſtituiſſe, ac ſtatim Salinas euanuiſſe: cum vero ob rei admirationem illud remiſiſſet, iterum Sal creuiſſe, quod & Cuiacius recitat. *i* Principis tamen nomine ſalinæ exercebantur, quas locare conſueuerant: *k* quia pleræque mulieres criminoſæ ad Salinas damnabantur, vt Vlpianus, *l* & Pomponius *m* tradunt.

h Lib. 3 Dipnoſophiſt. c. 1.
i Lib. 3. obſeruat. c. 31.
k L. ſed & ij. 13. in prin. de public.
l L. aut damnum. 8. § in miniſteriū. de pœnis.
m L. mulier. 6. de capti. & poſtlim.

Demum Arcadius, & Honorius legem tulerunt, *n* vt qui ſalem vendidiſſet, aut ab alio, quam mancipe, id eſt Salinarum conductore emiſſet, Salem, & precium amitteret, quod & hodie in Italia, alijſque, vt audio, prouincijs ſeueriſſimè obſeruatur, magnumque
C Principibus quæſtum affert. Alij cogebantur tantum Salis emere, vt hodie in aliquibus locis obſeruatur, nam Demetrius promiſit Iudæis, ſe precium ſalis illis remiſſurum. *o*

n d. L. antep. C. de vectig. & comm.
o Machab. lib. 1. c. 10.

De vectigalibus metallorum.

Metalla aliquando colliguntur, aliquando effodiuntur; colliguntur quandoque in fluminibus auream arenam vehentibus, vt in Tago, & Ibero Hiſpaniæ fluuijs, quandoque in ſumma terræ ſuperficie.

Plinius loquens de auro, *Inuenitur, inquit, p aliquando in ſumma tellure rara felicitate, vt nuper in Dalmatia principatu Neronis ſingulis diebus etiam quinquagenas libras
D fundens.* Hæc ille.

p Lib. 33. c. 4.

Aurum hoc modo colligentes Aurileguli vocabantur. Hoc aurum nonnunquam in maſſa, quandoque in arena balluca vocata reperitur, hæc Græcè χρυσάμμος dicitur. Plinius, *Aurum, ait, q arrugia quæſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt. Inueniuntur ita maſſæ, nec non in puteis etiam denas excedentes libras Palacas in Hiſpania, alij Palacranas idem quod minutum eſt, Ballucam vocant.* Hæc ille.

q Vbi ſupra.

Arrugia dicitur, quaſi auri rugia, id eſt ſcalptura, vbi aurum ſcalpitur, non effoditur. Aurileguli octonos, vel ſeptenos ſcrupulos pro locorum conſuetudine fiſco ſoluebant, quemadmodum Valentinianus ad Creſconium comitem metallorum ſcribens ſanciuit. *r*

r L. 2. l. per annos. C. de metallar. lib. 11.

E Eſt autem ſcrupulus viceſima quarta pars vnciæ, ſeu ceratium, vulgo caratum appellant; Eſt tertia pars drachmæ duos Obolos continens; octo ergo ſcrupuli æquabant tertiam partem vnciæ auri tempore Arcadij; *s* Nunc ſunt tres aurei, qui pro vectigali arrugiæ ſoluebantur; XIIII. vero vnciæ ballucæ libram auri æquabant. *t* Idem vectigal ſoluiſſe videntur, qui aurum fodiebant.

s L. quoties. C. de ſuſcep. & arcar. lib. 10.
t d. L. 4. C. de metall. lib. 11.

Pro alijs metallis, quæ fodiebantur, decimam, vt puto, Largitionibus inferebant; id certè erat in ſaxis effoſſis. Gratianus, *Cuncti, inquit, u qui per priuatorum loca ſaxorum venam laborioſis effoſſionibus perſequuntur, decimas fiſco, decimas etiam domino repræſentent.* Hæc ille.

u L. 3. C. de metallar. lib. 11.

Et id credo ſenſiſſe Alphenum Varum, dum ſcribit, *x* Cæſarem cotes in Creta locauiſſe; intelligo vectigal pendendum pro cotibus cædendis: nam ſubdit quenque cotes

x L. Cæſar. de publican.

cædere potuisse ante Idus Martias hac lege dicta a Cæsare, credo, ne propter illud a colendis agris homines auocarentur. A

a Lib. 36. c. 22.

Plinius scribit, *a* cotes ad acuendam ferri aciem Creticas diu maximam laudem habuisse. Idem credendum de alijs metallis statutum fuisse. Liuius scribit, *b* metalli Macedonici ingens vectigal fuisse. Anno ab vrbe condita DXCV, metalla in Macedonia instituta fuisse Cassiodorus refert. *c*

b Lib. 5. Decad. 5.

c In Chronicis.

d Lib. 3. Geographi.

In Tuditana Hispaniæ regione immensam metallorum copiam generari Strabo tradit; *d* *Aurum, inquit, argentum, æs, ferrum nullibi terrarum neque tantum, neque tam probatum generari hactenus compertum est. aurum enim non solum ex metallis effoditur, verum etiam fluit; flumina namque & torrentes auream deferunt arenam, quæ passim, & per loca aquarum indiga existens reperitur*; & plura addit, quæ hic necesse non est referre. Non prætermitto, quod scribit quadraginta hominum millia circa Carthaginem operari, qui populo Romano viginti quinque millia drachmarum per dies singulos referebant, id est mille aureos eius temporis. B

e Lib. 33. c. 4.

Plinius item auctor est, *e* quasdam tradidisse Asturiam, Gallæciam, & Lusitaniam vicena millia pondo auri præstitisse, de quo supra dixi.

De vectigali piscariarum.

f L. inter publica, §. 1. de verb. sig.

INter vectigalia Vlpianus piscarias recenset. *f* Pandectæ legunt vectigal picariarum, quod esset illud, quod ex picem extrahentibus, vel vendentibus soluitur; sed picariam appellari locum, vbi pix venditur, vel coquitur, aut purgatur, non memini me legisse, neque hoc genus vectigalis institutum fuisse vnquam legi.

Quare vitio librarij litteram omissam S. fuisse puto, & legendum vectigalia piscariarum, vt habent omnes alij codices. C

Piscaria autem locus est, vbi pisces venduntur. Varro, *Nullus, inquit, in piscaria piscis erat*, & piscarius, qui vendit pisces. Idem, *Inter piscarios nemo vendebat*. Cum vero esus piscium apud Veteres frequentaretur, proprium piscarijs indictum vectigal videri potest.

g L. 3. §. Lacus de censibus.

h L. 1. C. Th. de precio piscis.

Quantum vero esset id vectigal non inueni, & ob id Lacus piscatorios, & portus in censum deferendos Vlpianus scribit. *g* Precium piscis primæ qualitatis fuit aureus, seu solidus in vicena pondo. *h*

De vectigalibus artificum. D

i In Alexandro.

ALexander Imp. a Collegijs artificum vectigal exegit, quod impensis in Thermas faciendis applicuit; Lampridius, *Braccariorum, inquit,* *i* *Linteonum, Vitreariorum, Pellionum, Plaustrariorum, Argentariorum, Aurificum, & cæterarum artium vectigal pulcherrimum instituit, ex eoque iussit Thermas, & quas ipse fundauerat, & superiores populi vsibus exhiberi*. Hoc vectigal a posterioribus Principibus, & hodiernis retinetur.

De quadragesima Litium, octaua gerulorum, & vectigali prostitutarum.

k In Caligula ca. 40.

HAec ordinaria erant vectigalia, sed alia ab auaris Principibus sunt introducta; nam Caius Caligula quadragesimam litium inuenit, vt litigantes quadragesimam summæ petitæ soluerent, veluti, si quis XL. millia petijsset, mille fisco penderet. Tranquillus, *Pro edulijs, inquit*, *k* *quæ tota vrbe venirent, certum, statutumque exigebatur; pro litibus atque iudicijs vbicunque conceptis quadragesima summa, de qua litigaretur, nec sine pœna si quis composuisse, vel donasse negocium conuinceretur*. Hoc vectigal vt nimis onerosum, & iniquum postea est abolitum, vt Tacitus significare videtur, *l* cum ait; *Manet tamen abolitio quadragesimæ, quinquagesimæque, & quæ alia exactionibus illicitis nomina publicani inuenerant*. E

l Lib. 13. ad fin. Annal.

Baiulis quoque, siue gerulis idem Caligula vectigal octauæ imposuit, vt si octuaginta numos

A numos singulis diebus lucrati essent, octo soluerent. Tranquillus, *Ex gerulorum, inquit, a diurnis quaestibus pars octaua exigebatur*, quod genus vectigalis & ipsum est sublatum. a Vbi supra.

A meretricibus etiam extorsit, quantum vnaquæque vno concubitu singulis diebus lucraretur. Idem Tranquillus, *Ex capturis, ait, b seu quaestibus prostitutarum quantum quaque vno concubitu mereret, exegit; Additumque ad caput legis, vt tenerentur publice, & qua meretricium, quive lenocinium fecissent, nec non & matrimonia obnoxia essent.* Hæc ille. b Vbi supra.

Voluit Caius Caligula, vt quæ meretrices esse desijssent, quive lenocinium exercerent, vel antea exercuissent, & nuptæ, quæ adulterium vel committerent, vel antea commisissent, idem vectigal penderent. Diu meretricum, lenonum, & exoletorum vectigal mansit, Lampridius enim scribit, c Alexandrum Imperatorem vetuisse talia vectiga-
B lia sacro ærario inferri, sed ea deputasse ad instaurationem Theatri, Circi, & Amphitheatri. c In Alexandro.

Hodie etiam in plerisque ciuitatibus meretrices tributariæ sunt, vt libido puniatur. Plautus d scorta appellat diobolaria, quæ duobus obolis conducebantur; Salomon vero ait e precium scorti vix est vnius panis. d In Pœnulo scen. Negoti sibi. e Prouer. c. 6.

De vectigali Lotij.

EXcogitauit & Fl. Vespasianus aliud vectigal; Cum enim Romæ magna hominum versaretur multitudo, nec in via mingere liceret, erant in angiportibus, qui matulas ad mingendum accepto ære præberent; His Vespasianus vectigal imposuit;
C Tranquillus, *Reprehendenti, inquit, f filio Tito, quod etiam vrina vectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admouit ad nares, sciscitans num odore offenderetur, & illo negante, atqui, inquit, è Lotto est.* f In Vespasiano. c. 14.

Sed cum hodie non tanta hominum in vrbibus sit frequentia, desijt hic quæstus fieri, & cum eo vectigal interijt.

De vicesima hæreditatis.

CVm pecunia egeret Augustus ad alendas xxv. legiones, amicos Senatores rogauit, vt aliquem honestiorem modum inueniendæ pecuniæ excogitarent; & cum multi proponerentur, nullum probauit, inquit Dion, g nisi vicesimam hæredi-
D tatum, donationum causa mortis, exceptis hæreditaribus proximè coniunctorum, & his quæ valdè tenues fuissent. eas enim immunes esse voluit, veluti, hæreditates centum aureorum; item parentum, fratrum, patruorum, & econtra, vt tradit Plinius; h alios vero vicesimam hæreditatis pendere fisco. g Lib. 55. h In Panegyrico.

Vt vero honestius vectigal faceret Augustus, dicebat, C. Iulium Cæsarem id imponere statuisse, sed morte præuentum exequi non potuisse.

Hoc non modo Romæ, & in Italia, sed etiam omnibus in prouincijs exigi voluit: vnde immensum adeptus est prouentum; in plerisque enim marmoribus multi leguntur hanc procurationem, tanquam honorificam, habuisse, his notis, PROC. XX. H. id est procurator vicesimæ hæreditatum, quemadmodum in pluribus marmoribus visitur, & gratia exempli subijcitur sequens.

E CLAVDIO PRISCO SACERDOTI TITIALI PR. INTER CIVES, ET PEREGRINOS TR. PL. QVAESTORI PROC. AVG. XX. HAERED.

Et Antoninus procuratoribus hæreditatum scribit, vt etiam vsuras vicesimæ hæreditatum exigant. Plerunque etiam publicanis hæ vicesimæ locabantur. Plinius, *A publicanis, ait, i partem vicesimam emisti*; In hanc vicesimam A. Aelius, k & Aemilius Macer l scripserunt. Hoc vectigal prius Nerua, & Traianus, vt auctor est Plinius, m mox M. Antoninus sunt moderati.

Demum Gratianus eam penitus sustulit, prout Ausonius Gallus est auctor, n & Iustinianus significat, o & Alciatus refert. p

i Lib. 17. c. 14. k L. 2. §. ex his auditoribus. de orig. iur. l L. 13. de transf. l. 37. de rel. l. 68. ad L. Falcid. l. 154. de ver. sig. m In Panegyrico. n In gratiarum actione ad Gratianum. o L. vlt. C. de edic. Diui Hadr. tollē. p Lib. dispunct. 3. c. 6.

Venetijs tamen adhuc viget,& acertimè non modo ex hæreditatibus, sed & ex legatis etiam exigitur. Vicesimam prouentuum Pisistratus tyrannus ab hominibus exigebat,quod A
leue tributum fuisse Thucydides autumat. *a* Athenienses & ipsi pecunia egentes loco tri buti vicesimam maritimis populis,quibus imperabant,indixerunt,quæ tributo pendi soli to erat grauior. *b*

a Lib.6.
b Thucydides. li. 7.

De tributis pascuorum.

TErtium genus tributorum erat in pascuis,& pecoribus,quod solum erat Reip. ve ctigal,vt supra ex Plinio *c* diximus; sed quantum id fuerit,non constat. Legimus *d* in sacris litteris Mesam Regem Moabitarum soluisse Achab Regi Israelitarum centum millia Agnorum, & totidem millia Arietum. Strabo quoque scribit, *e* Cappadoces Regi Persarum quotannis præter argentum Equos 1500.Mulorum duo millia,& ouium quinquaginta millia soluisse. Alij vero soluebant numum pro quolibet capite pecoris: nam legitur, *f* Demetrium regem promisisse Ionathæ se Iudæis remissurum etiam vectigal pecorum. Hoc Aragonij reges in regno Neapolitano exigebant a pastoribus,quod erat CC. millium aureorum. Apud Romanos iugerum pascua tantum in censum deferuntur, non pecora, vt tradit Vlpianus; *g* vnde eos pro pecorum capitibus nihil exegisse puto. Constat Lucanos Romanis certam Suum quantitatem exhibuisse, & Brutios Boum,vt Strabo memorat. *h* B

c Lib.18.c.3.
d Reg.lib.4.c.1.
e Lib.12.Geographi.
f Machabæor. li. 1.c.10.
g L.4.in princ.de censib.
h Lib.Geograph. 4.

Cassiodorus, *Hinc, inquit, i montuosa Lucania sues pendet,hinc Brutij boum pecus indigena vbertate præstant. Fuit nimirum vtrunque mirabile vt prouinciæ tanta ciuitati sufficerent, & ampla ciuitas earum beneficijs victualium indigentiam non haberet.* Hæc ille.

i Lib.11.varia. ad Vitalianum cancellarium Lucaniæ,& Bruttiorum. epist.20.

Præstasse videntur decimas,quæ ascendebant ad tricies sexies centena octo millia pondo carnis, id est tres milliones, & sexcenta viginti octo millia librarum carnis, vt indicat Nouella Valentiniani 3.titul,15.de suarijs. Aliqui tamen pro carnis specie pecuniam soluebant. Valentinianus II. in 80. libras laridi, totidem olei, & duodenos modios salis singulos aureos taxauit, *k* Samnites, & Tusci decimas pecorum soluisse videntur. *l* C

k L.17. C.Th. de cohortal.
l Nouell.Valentiniani 3. tit.15. de suarijs.

De Capitatione.

ALiud genus tributi inuenit Augustus, vt singuli pro suo capite aliquid soluerent, quod appellatum est a posterioribus Principibus Capitatio,in quo sensu accipitur in titulo De capitatione ciui. censib. eximend.lib.11. etsi in alio sensu Marcellinus dicat *m* hoc nomen sumi,videlicet, pro equi pabulo; Vlpianus tributum capitis appellat. *n* D

m Lib.22.
n L.3.in princ.de censib.

Voluit autem Augustus, cum singula hominum sui imperij iussisset describi, didrachma pro singulo capite solui, quod apparet ex Matthæo, *Venerunt, inquit, o qui accipiebant didrachma, & Dominus interrogauit Petrum, an filij Regis soluant censum, qui negauit: vnde nec ipse Dei filius soluere debebat,vt tamen legem impleret,iussit Petrum rete iacere,& cepit piscem,in cuius ore erat stater continens duo didrachma,& præcepit dari exactoribus census,videlicet,vnum pro Domino,alterum pro Petro.* Itaque didrachma tributum erat, quod pro singulo capite pendebatur; quare quemlibet oportebat caput suum in censum deferre,& ætatem significare; *p* nam hoc capitis tributum masculi soluebant ab anno XIV. fœminæ a XII. vsque ad annum LXV, *q*

o Cap.17.in fin.
p L.3.de censib.
q Vbi supra.

Mulieres vero soluebant singulæ drachmam, id est, dimidium eius, quod masculus,ita vt duæ fœminæ ponerentur pro vno viro. Postea Valentinianus statuit, vt quatuor fœminæ soluerent quantum tres masculi, *r* E

r L.cum antea C. de agr. cols.& censit.lib.11.

Demum in Oriente ciuibus hoc tributum est remissum, *s* postremo Constantinus omnibus ciuibus vrbes incolentibus hoc remisit; vnde inter rusticos tantum permansit,quod & hodie multis in locis obseruatur,vt indicat eius rescriptum *t* ad Eusebium V.P.Præsidem Lyciæ,& Pamphyliæ, *Plebs,inquit,vrbana,sicut in Orientalibus quoque prouincijs obseruatur,minimè in censibus pro capitatione sua conueniatur, sed immunis habeatur.* Non solum autem Romæ habitantibus, sed omnibus vbique ciuibus hæc præstatur immunitas: quia generalis est lex Constantini, & non ad Præf.Vrb. sed præsidem Lyciæ in Asia dirigitur,

s L.1.C.de rusticis. ad vltimum oblig. de cens.lib.11.
t L.1. C.de capit. ciui. censib.exim. lib.11.

Nat-

Narratur præterea in Oriente hoc antea obseruatum fuisse: vnde omnes præter rusticos
A ab hoc onere eximuntur, quos Accursius, *a* & Baldus *b* 26. denarios olim soluisse scribunt. Iudæis subactis Vespasianus singulis duas drachmas capitolio soluendas imposuit, quas antea templo pendebant, ut ait Iosephus. *c* Dominus tẽpore Moysis præceperat, *d* vt singuli excedentes annos 20. dimidium siclum.i.didrachma soluerent, 70. vertunt dimidium didrachmæ. Sed dimidium sicli Hebræis sunt quatuor drachmæ. nam siclus continet vnciã argenti.i.8. drachmas, vt auctor est D. Hieronymus, *e* & 20. Obolos continebat.

a l. iger. in ver. stipend. ff. de verb. signif.
b l. ex hoc iure. num. 28. in fi. de iust. & iur.
c li. 3. Iudaic. Antiqu. c. 12.
d Exod. c. 30.
e In quæstio in Gene. c. 24.

De incolarum capitatione.

EOdem capitis tributo onerati sunt Metoeci.i. qui ex una ciuitate in aliam sedes transferebant, qui 12. drachmas viri pendere cogebantur, 6. fœminæ; Filio uero soluen-
B te, mater erat immunis, & econtra. Hoc tributum Metoecion uocabatur. Menander ait, præter 12. drachmas, & tres obolos solutos fuisse. Hoc tributum & serui a dominis manumissi pendebant, & qui id soluere recusabant, a decurionibus vendebantur, vt auctor est Suidas, *f* quem etiam Alciatus recitat. *g* Hi a Latinis, & Iuribus *h* incolæ vocantur, quos Paleas ciuium Aristophanes appellabat. Metoecos nominat Diocletianus in rescripto ad Nicetam, *i* vbi mendose legitur, metroicis.

f In verbo. Μετοίκιον.
g l. 4. C. de iur. fisc. lib. 10.
h l. 1. & seq. C. de incol. lib. 10.
i l. 4. C. de iur. fisc. lib. 10.

De Capnico.

SImile capitationi est Capnicum, quod Zonaras a Nicephoro Generali inuentum fuisse dicit, *k* & pessimum vectigal appellat. Est autem, ut cogatur singula domus, &
C familia certam pecuniam soluere, Id exigit Turca, quod pro igne, vel Laribus vnius domus appellant. Nicephorus Capnicum.i. fumans nominauit, *l* quod pro singulo fumante exigebatur, idem est, quod pro domo, aut lare.

Hoc autem ipse omnibus etiã pauperrimis, & nihil habentibus, & in Ecclesijs, vel proco trophijs inopibus enutritis imperauit. Hoc in iure non reperitur, cum eius loco capitatio sufficiat, nec apud Christianos in vsu est, etsi Baldus *m* interpretatur rusticos, ut ipse loquitur, pro fumante 26. denarios soluisse. Efficit hæc summa paulo plus solido Italico.

K Annal. tom. 3. in Nicephoro Generali.
l Zonar. vbi sup.
m Ind. l. ex hoc iure. num. 28. ff. de iust. & iur.

De Indictione.

VLtima Veterum vectigalium olim erat Indictio, quam a tributis, & vectigalibus
D Vlpianus distinguit. *n* Erat autem huiusmodi. Cum enim Resp. aut Princeps egebat pecunia, summam, qua sibi opus erat, prouinciis imperabat, & indictio vocabatur, *o* quia populis indicebatur, quantum esset soluendum, et si hæc non sufficiebat, alia super indicebatur, quod superindictum appellabatur. *p* Cicero scribit, *q* cum opus erat Romanis parare classem, pecuniam ciuitatibus fuisse imperatum. Prius Princeps ipse annotabat, quantum pendendum esset; *r* idque Præfectis prætorio significabatur, qui Præsidibus summam pecuniæ a suis prouinciis soluendam præscribebant, quæ delegatio dicebatur, *s* & per mensem Iulium, & Augustum in foro vniuscuiusque diœceseos.i. vicariorum præfectorum publicabatur, & actis ad perpetuam memoriam inserebatur, prout Iustinianus disponit. *t* Et quia indicebatur Cal. Septembris, eo die incipiebat indictio; pecunia uero indicta trina pensione soluebatur Cal. Ianuatij, Maij, & Septẽ
E bris, quemadmodum disponit Anastasius ad Antemium P.P. scribens. *u* Certa vero summa indictæ pecuniæ sciri non potest, sed prout opus erat Principi, tanta indicebatur. Olim extraordinaria uocabatur indictio, postea facta est ordinaria, forte quia certa quotannis & eadem summa indicebatur, *x* rebusque non personis indicebatur, quoniam pro modo facultatum cuiusque exigebatur, *y* etsi Bartolus, *z* & alij in hoc discrepant, existimantes personis pro rebus imponi, & quam Iura Indictionem, ipsi Collectam uocant, quã etiam negociatores, & fœneratores soluebant. *a*

Cum vero Diocletianus edixisset a suo primo consulatu annos dinumerari, placuit Synodo Nicenæ, impij tyranni nomine a fastis abolito, annos ab Indictione nominari, ut sint 15. Indictiones, & quisque annus a prima, secunda, & tertia vsque ad quindecim numeretur;

n l. Iulianus. §. idẽ Iulianus. de act. empt.
o l. 1. C. de indict. lib. 10.
p l. 1. C. de superindict. lib. 10.
q Pro Flacco.
r l. omnes. s. 1. C. de ann. & trib. li. 10.
s l. 1. & 2. C. de indict. lib. 10. l. nulli l. ... de erog. milit. anno. lib. 12.
t Nouel. 128. seu ... D. collato. & alias capitulis.
u l. vlt. C. de annot. & tribut. li. 10.
x d. l. omnes. 1. C. de annon. & tribut. lib. 10.
y l. indictiones. C. de anno. & tribu. lib. 10.
z In l. 1. in fin. ... 7. C. cod.
a [illegible]

tur; rursus recurratur ad primam, donec ad quindecim perueniatur, quemadmodum Panuinus autumat. *a* Id actum ann. salut. 313. Constantino II. & Licinio II. Coss. A quo vero die Indictio incipiat, alibi plenius dixi. *b* A

a Comment. in lib. 2. fastorum, in Diocletiano. C. de indictione.
b Supra lib. 2. c. 242.

De Indictionibus temporarijs, seu extraordinarijs.

HAEc, quam præmisimus, ordinaria, & certa quotannis erat Indictio, aliæ erant temporariæ dictæ, quæ extra ordinem, *c* cum occurrebat necessitas, a Principe, & quandoque Decurionibus indicebatur. Dicebatur autem temporaria Indictio, quia ad temporis, seu pro eius necessitate indicebatur. Paulus, ***Si indictio, inquit, d temporaria indicta sit, hoc onus ad fructuarium pertinet.***

Extraordinarias indictiones Diocletianus vocat, *e* Gratianus superindictũ, *f* Marcellinus indictionale augumentum; ***Iulianus, inquit, g indictionale augmentum oblatum sibi nec recitare, nec subnotare perpessus humi proiecit.*** Vulgus Italicum hodie has collectas appellat quæ pro necessitate occurrente indicuntur. Has Princeps imperat, cum opus sibi est pecunia. B

c l. vlt. C. de mun. patri. li. 10.
d l. quæro. de vsufr. leg.
e d. l. vltim. C. de mun. patri. lib. 10.
f l. 1. C. de superindict. lib. 10.
g lib. 17.

De Angarijs, & Perangarijs.

ALia est Indictio, cum ad species portandas, vel transferendas, vel commeatum ad exercitum conducendum Equi, Boues, aut plaustra, nauesque imperantur: Rhedis enim cursus publici per uiam basilicam vehebantur, cum uero per alias vias eundum erat, priuatorum iumentis, & plaustris uehebantur, & hoc onus angaria, vel perangaria uocabatur, quæ per uiam basilicam transmeabat, angaria, quæ per alias vias, vel tramites ducebat, perangaria dicebantur. *h* C

Naues quoque ad hoc onus subeundum imperabantur, a quo nec Ecclesia, *i* nec naues veteranorum excusabantur, vt Vlpianus scribit. *k* Plaustris angariarum tantũ 1500. pondo imponebantur, iumentis 30. *l* quare ob Principem, vel causam publicam priuatorum iumenta, currus, & naues imperari poterant, & id hodie quoque est in vsu.

Aliud fuit onus huic simile: nam ciues milites tempore hyberno, & Principe comitantes hospitio excipere tenebantur. *m* Venturo ergo in oppidum Principe, vel exercitu, præcedebant metati, vel metatores dicti, qui in postibus cuiusque domus signabant, & eorum nomina describebant, qui ibi erant hospitaturi; *n* Dominique ædium tres earum partes faciebant, primam ipse eligebat, secundam hospes, tertiam item dominus. *o* Culcitras vero, aut oleum, vel ligna salgami nomine hospites petere non poterant. *p* D Hodie præter hospitia, culcitræ, & alia supellex subministratur.

Sylla vero volebat, *q* Asiaticos suis militibus tetradrachma 8. in diem pendere; & cœnam insuper ipsis, & quotquot familiares inuitassent; Centurionihus vero drachmas 50. in dies singulos solui præcepit. Contra Sertorius in Iberia Proconsul prouinciam a recipiendis militibus liberat, iussitque milites in suburbijs sub tentoriis hybernare, quare totam sibi prouinciam conciliauit. *r* Onus hospites recipiendi Epistathmia Modestinus, *s* & Cicero *t* appellant.

h l. 11. C. Th. de curs. pub.
i l. nullus. 21. C. de curs. pub. li. 12.
l. iubemus. 10. C. de sacr. sanc. eccl.
l. vlt. C. de fabri. li. 11. l. 12. C. de excus. mun.
k l. pen. de priuileg. veter. l. 1. §. 1. de mun. & honor.
l l. 28. 30. C. de curs. pub. in Cod. Theod.
m l. 1. §. 1. l. vlt. §. pen & vlt. de mun. & honor.
n l. 1. C. de metat. lib. 12.
o l. 2. C. eod. tit.
p C. de salgam. hosp. non præst. lib. 12.
q Plutarch. in Sylla.
r Plutarch. in Sertorio.
s l. si duas. alias, l. sed & reprobari. §. est autem. de excus. tutor.
t Ad Atticum, in grandiuscula epistola libri decimi tertij.

Vltima erat Indictionis species, cum præter iumenta, & plaustra cogebantur priuati propriam impendere pecuniam, veluti, cum pontes erant instruendi, viæ muniendæ, aut sternendæ, aquæductus reficiendi, vel purgandæ cloacæ; *u* Qui enim ponte, aut via vtebantur, ad eam reparandam cogebantur; Honorius, ***Ad instructiones, inquit, itinerum, pontiumque etiam diuinas domos, & venerabiles Ecclesias tam laudabili titulo libenter adscribimus.*** E

Idem si puteus, aut cisterna publica fodienda erat, aut purganda, vel cloaca, aut riuus, quos secundum propriam domum quisque curare debet: alibi vero quilibet, quatenus sua interest, ad impensam concurrere tenetur, quemadmodum Bartolus, Paulus Castrensis, & alij tenent. *y* Idem erit, si ciuitatis mœnia sunt restituenda.

u l. si pendentes. § si quid cloacarũ de vsufr. Nou. ll. 25. §. oportet. seu in Auth. de Præt. Lycao.
x l. ad instructiones. 7. C. de sacr. san. eccles.
y in d. l. ad instructiones.

A

De impensis cursus publici.

ONerabantur & alia impensa populi a Romanis principibus: nam equis cursus publici paleas, & pabula præstare, stabulaque eorum extruere, & restituere, & ipsos etiam equos emere tenebantur; *a* Seuerus tamen Imp. hoc ad fiscum pertinere voluit, vt Spartianus tradit.

Cum Seuerus, inquit, b vellet se commendare hominibus, vehicularium munus a priuatis ad fiscum traduxit. Et id etiam Constantinus obseruari præcepit, vt & pabulorum precium prouincialibus solueretur. ita enim ad Eubulidam vicarium Africæ scribit. *c Præter solennes, & canonicas pensitationes multa a prouincialibus indignissime postulantur ab officialibus, & scholasticis non modo in ciuitatibus singulis, sed etiam mansionibus, dum ipsis, & animalibus eorum alimonia sine precio ministrentur. Prouinciales itaque cuncti iudices tueantur, nec iniurias multas transire permittant*, ita enim legendum puto, non multas. Hæc Constantinus.

B

Postmodum Valētinianus stabulorum extructionem ad prouinciales spectare voluit. *d* Arcadius quoque, & Honorius paleas, & pabula eos præstare iusserunt, *e* sed & ipsius cursus animalia præstabantur. *f* Hoc onus hodie omnino cessat, cum veredi non amplius apud Principes habeantur, sed a priuatis, & cauponibus ad quæstum quotidianum alantur.

a l. in omnibus. 7. l comperimus. C. de curs. pub li. 12.
b In Seuero.
c l. 2. C. de lucr. aduocat. lib. 12.
d d. l. in omnibus C. de curs. publ. lib. 12.
e l. animalia. 18. & seq. C. eod. tit. l. 23. C. Th. eo. tit.
f l. maximarum. C. de excus. mun. li. 10 l. vlt. §. patrimoniorum. 2. de muneib. & hon.

De equorum, & tyronum præstatione.

C

PRæter equos a Gallijs, & Hispania præstitos, alij etiam populi equorum numerum militibus præstandum, & tot tyrones milites futuros quælibet prouincia Principi exhibebat; cum uero ob ingruentia bella magna ad alendos plures exercitus opus esset pecunia sub Valentiniano pro singulis equis vicenos, & ternos aureos coacti sunt populi præstare. *g*

Post modum imperantibus Arcadio, & Honorio eorum auctum est precium ad vicenos, & septenos aureos, quorum viceni ad Principem perueniebant, septeni contubernalibus militibus dabantur, *h* comiti vero stabuli pro singulo nomine sportularum bini aurei soluebantur. *i*

Hi equi hodie nullibi, quod sciam, præstantur; sed in ditione Mediolanensi singulæ ciuitates pro tot equorum alimentis certam præstant pecuniam; idem obseruari audio apud alios Principes. Alibi rustici tot zeæ Sextarios pendunt pro prædijs, quæ possident, quæ in omnes etiam ciues cum hoc onere transeunt; sub aliis Principibus ciuitates tot equitibus stipendia soluere compelluntur, quæ sunt conferendorum equorum.

D

Tyrones quoque prouinciæ præstare tenebantur, qui diu exercitati postea milites fiebant, sed & hoc onus postea & ipsum ob ærarij inopiam ad præstandam pecuniam est conuersum, certaque aureorum summa pro singulo tyronis capite pendi cœpit, *k* cuius quātitas ignoratur. Hanc equorum, & tyronum præstationem eam esse multi putant, quam Constantinus Femonarium onus appellat, *l* Gratianus temonem, *m* aut capitulum. *n* Hæc impositio hodie apud Turcas tantum est in vsu, qui quoque quinquennio ex singulis dominis puerum inuitis parentibus extrahunt. Tenebantur præterea eos suis impensis exhibere. Arcadius, *Tyronum, ait, o sine equorum productio personale munus est.*

g l. 1. C. Th. de equor. collat.
h l. 2. C. Th. eod. tit.
i l. 3. C. Th. eod. tit.
K l. 1. C. Th. qui a præb. tyr. & equit. excus.
l l. 4. C de dignit. lib. 12. & l. 2. C. de Palat. sacr. larg. lib. 12.
m l. maximarum C. de excus. muner. lib. 10.
n l 15. C. Th. de extraor. siue sord. muner.
o l. vlt §. tyronū. de munet. & honor.

E

De onere carbonum, materia & lignorum.

TEnebantur etiam prouinciæ ad comparandos carbones, aurum, argentum, & æs ad cudendam monetam, aut arma fabricanda conferre, a quibus nec immunes erant alias immunitate donati. Gratianus, *Carbonis, inquit, p nisi eum, quem moneta solenniter vel fabricatio secundum veterem morem poscit armorum a uiris illustribus & Palatinis prabitio desistat.* Hoc rescriptum neminem a carbonibus ad cudendam monetā, vel arma fabricanda præbendis excusat; ab aliis vero personas ibi enumeratas immunes facit, unde & ad alia opera carbones præstitos fuisse apparet, vt credo, ad publica balnea calefacienda, ad quæ etiam ligna conferebant; Sed hoc imperabat ciuitas, non Princeps,

p d. l. maximarū. C. de excus. muner. lib. 10.

ceps: vnde inter eius onera poni non potest. Balnea hodie non frequentantur; nec arma publice,ut olim, fabricantur, sed qui vult priuatus hanc artem exercet, vnde nec Principes, nec ciuitates hac sarcina priuatos onerant. A

Monetæ percussio etsi apud Principes fit, cum hæc modica sit carbonis iactura, eos a prouincijs, vel ciuitatibus non efflagitant.

a Vbi supra.

Præter carbones conferebant ciuitates & materiam, ac tabulata ad naues, triremesque fabricandas, ac Prætoria Principis, & Præsidum extruenda, ac reparanda, quemadmodum indicat præfatum Gratiani rescriptum, a qui loquens de immunibus, *Materiam,inquit, lignum, atque tabulata exceptorum virorum patrimonia non præbeant*. Paulo post sequitur, *Publicis, vel sacris ædibus construendis, atque reparandis hospitalium, domorum minime cura subiaceant; viarum, & pontium talis solicitudo non oneret*. Hæc ille. Ex quibus verbis colligi potest præfatam materiam ad prætoria, ædes publicas, hospitalia, & pontes extruendos,ac restituendos a ciuibus præstitam fuisse. B

b in Cicerone.

Hæc tamen commodum Principis non respiciebant, sed ciuitatum, exceptis pontibus, per quos cursus publicus, exercitusque traducebatur, & triremibus ad vsum belli paratis. Hodie etiam aliqui Principes priuatorum robora ad fabricandas triremes signāt, & cædunt. Auctor est Plutarchus, b Ciceronem,dum esset Proconsul Ciliciæ,eam prouinciam ab epularum stipendiis liberasse,& ipsum quotidie iucundiores uiros nullo apparatu,sed liberaliter conuiuio excepisse; credo eos coactos fuisse pecuniam Proconsuli dare ob conuiuia, quæ faciebat.

c Herodotus lib. 3. seu Thalia.
d lib. 1. Histor.

Hæc sunt patrimoniorum munera, quæ sumptibus patrimonii cuiusque priuati expediebantur, ex quibus magnam pecuniæ summam Reges, & Romani principes congerebant. Darius Histaspis filius rex Persarum ex prouincijs quotannis percipiebat talentorum 14. millia,& 560.Colligit hæc summa 7. milliones auri cum dimidio,& 6.millia aureorum. c Athenienses, vt scribit Thucydides, d ex tributis 600.percipiebant talenta; contrahit 360. millia aureorum; in ara reposita habebant 6. millia, & quandoque 9. millia, & 700. seu 5. milliones, & 840. millia aureorum præter sacra vasa pomparum, & certaminum. C

e In M.Antonio.

Plutarchus tradit, e M. Antonium triumuirum 200. millia talentorum ab Asia exegisse, quæ summa est 120. millionum auri; & cum tributum duplicare vellet, Hybream legatum ciuitatum eum rogasse, vt bis æstatem, autumnumque præstaret, quod cum M.Antonius præstare non posset, cognouit, iniquum esse & tributum bis exigere.

Romani vero ante bellum Mithridaticum habebant censum quinquagies decies centenum millium, interpretor aureorum, i. L. milliones auri; Pompeius auxit ad octuagies quinquies decies centena millia, i. 85. milliones. nam si interpretemur drachmas, esset minimus census. D

f l.vlt.§. patrimoniorum. i. de muner. & honor.
g d l.vlt.in princ. §. 1. & seqq. ff. de muner. & honor.
h d.l.maximarū. C. de excus. muner.lib. 12.
i d.l. si pendētes. §. si quid.de vsufr. Paul. Cast. in l. si negocium. C. de neg gest. vbi Sal.
k in d.l. si negocium.
l Dion in Commodo.
m In eodem.
n l. idem Iulianus.§. hęres. de legat. 1.
o Dion in Hadriano.
p l 3 § cum quinquennium. & seq. iure fisci.

Alia sunt munera patrimonialia a ciuitatibus propriis ciuibus pro cuiusque consuetudine indicta, quæ ad præsens opus non pertinent; de ijs enim tantum, quæ Principibus exhibebantur, non alijs loquimur, vt est collatio pecuniæ ad oleum, vel legumina emenda apud Alexandrinos. f

Nec de illis etiam sermo habetur, in quibus personæ solicitudo versatur, quæ multa ab Arcadio, g & Gratiano h recensentur.

Hic quæritur, ad quem spectet onus tributi, respondetur ad eum, qui fructus percipit, ut fructuarium; i Et Alexander consulit, k vt vendens Ecclesiæ curet ipsam in se onus tributi suscipere. Plura alia tyranni inuenerunt, quæ recepta non fuere, veluti, cum Commodus natali suo a liberis, & vxoribus Romanorum binos aureos exegit, & a Senatoribus, qui erant in prouincijs, quinas drachmas. l E

Idem tanquam iter facturus a populo sumptum exegit; Capitolinus, *Simulauit, inquit, m se in Africam iturum, vt sumptum itinerarium exigeret, & exegit, cumque in conuiuia, & aleam conuertit*. Hęres legati prædij cogitur præteriti temporis vectigal soluere. n Hadrianus prohibuit Senatoribus, ne per se, vel alium vectigalia conducerent. o In quinquennium vectigalia locabantur. p

De

A

De vectigalibus post Romanum imperium inuentis.

NOua, extincto Romano imperio, vectigalia, aut onera inuenta fuere, inter quæ præcipuum est, quod ex molitura extrahitur, quod genus vectigalis nullibi in iure, nec apud Veteres reperitur. Pro frugibus quoque, aut vino in vrbem illatis certa pecunia soluitur etiam si alimenti, seu vsus sui causa inrroducatur.

Inuentum & illud vectigal est, ut pro quolibet contractu etiam dotis celebrato soluatur, de quo etiam iura municipalia condita extant in Italia, *a* quod & Romanis legibus est incognitum. Sed hodie in pluribus Italiæ ciuitatibus frequentatur, vt qui vinum emit, equum, vel agrum certam in quemlibet aureum pecuniam soluere teneatur.

a Bart. in l. ita au-tem, in princ. de administr. tut.

B His est aliud additum, vt qui fruges in horreo, aut vina in cella condunt, certam æris summam fisco repræsentent, alia in multis Italiæ locis est consuetudo, vt peregrini aliquã ingredientes ciuitatem aliquid pendere cogantur, quod a factionibus Guelforum, & Gibellinorum emanasse puto, qui sese inuicem capiẽtes soluta pecunia redimebantur. Ecclesiasticæ tamen personæ, publice profitentes, & scholares ab hoc onore liberantur.

Onerantur & plerisque in locis prædiorum domini, vt greges ouium in sua pascua recipiant, idque ius diuersis fiscus vendidit, qui a pastoribus pecuniam, puta 30. vel 40. aureos accipiunt, & oues in illa prædia, in quæ ius habent, pascenda mittunt, & prædiorum domini pari tenentur, vt oues in suo pascantur.

Difficile est persequi omnes vsus in Italia introductos, omniaque nostris temporibus inuenta vectigalia, quorum plura, & omnia, quæ Florentini an. Sal. 1336. exigebant, Ioannes Villanus recenset; *b* inter quę est illud, quod nouum magistratum ineuntibus imponebatur, quod & hodie pluribus in locis obseruatur; Alicubi enim certa pensio quot mensibus soluenda ius dicentibus indicitur. Alibi magistratus emuntur, quod est perniciosissimum. Nec Alexander Imp. vnquam facere voluit; Lampridius, *Honorem iuris, inquit,* *c* *& gladij nunquam vendi passus est, dicens, necesse est, vt qui emit, vendat, Ego non patiar mercatores potestatum, quos si patiar, damnare non possum. Erubesco enim punire illum hominem, qui emit, & vendit.* Hæc ille.

C

b lib. 11. c. 91.

c In Alexandro Imper.

F I N I S.

VENETIIS MDCX.

Apud Ioannem Guerilium.